ספרי׳ – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ: ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה צִוִּיתָה פִקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי

המשך תהלים בעמוד פא

סוף זמן קידוש לבנה: יום חמישי בערב, י״ג תשרי

אגרות קודש

ב״ה, י״ג תשרי, הלולא דכ״ק אדמו״ר מהר״ש נ״ע,
ה׳תשי״א

הרה״ח הוו״ח אי״א נו״מ וכו׳ מהור״י שי׳

שלום וברכה!

מוסגר בזה הקונטרס לחג הסוכות הבע״ל, הכולל מאמר ושיחה מכתב ולקוט מנהגים, והוא לזכות בו את הרבים כל אחד מסביבתו באופן המתאים.

כי ביתר שאת על כל שאר ימות השנה, דורשין מאת כל אחד ואחת מאתנו אהבת רעהו והתכללות כולנו כאחד - במועדי חדש הכללי הוא חדש תשרי:

בראש השנה, יום הכתרת המלך מלכו של עולם, שתמליכוני עליכם להיות בישורון מלך שזהו דוקא בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל:

ביום הכפורים שצריך מקודם לפייס את חברו, ודומים למלאכים שאין ביניהם לא קנאה ולא תחרות:

בחג הסוכות שרמזו רז״ל במתק לשונם: ראוים **כל** ישראל לישב בסוכה **אחת**

ובשמיני עצרת אשר אמר הקב״ה הביאו פר **אחד** איל **אחד** כי קשה עלי **פרידתכם**.

ומודגש עוד ביותר בחה״ס במצות ולקחתם לכם הד׳ מינים, אשר מבואר ענינם בכ״מ - ומהם בתורת בעל ההלולא (וככה - תרל״ז, פרק פ״ז ואילך) - שלמה ד׳ מינים אלו דוקא, כי כל אחד מהם רומז על האחדות. ונוסף ע״ז הנה צריך לחברם כולם כאחד (ראה ב״י וט״ז סתרנ״א בשם הריקאנטי), אף שהאתרוג הוא בדוגמת בעלי תורה ומצות שבישראל, הלולב והדס מי שיש בהם תורה או מצות, והערבה - אלו שאין בהם לא תורה ולא מצות, ואז דוקא, אומר הקב״ה, אעלה סימן: אתרוג, ערבה, לולב, הדס - (זח״ג רס״ג, א. תיקונים תי׳ י״ג ועוד) בתמר - זו כנס״י, זאת קומתך דמתה לתמר.

וע״ד הצחות יש לומר במרז״ל הנ״ל דכל ישראל ראוים לישב בסוכה אחת, ומכאן דסוכה שאולה כשרה דלא מטי שוה פרוטה לכל חד אלא ע״י שאלה (רש״י סוכה כז, ב),

כי סוכה האחת - מקיף העצמי דעצמות א״ס, כמבואר בסוף מאמר כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ שבקונטרס - גם בה צ״ל תנאי התורה תעשה לך - משלך ע״י עבודתו דוקא בקיום התומ״צ ועבודת הבירורים, וצ״ל לו בה עכ״פ שוה פרוטה, כי בפרוטה מקניא נפשו (קדושין ג, ב) ונחי׳ לפניו בחיות פנימי (עיין בסוף המאמר). ופירשו והודיעו רז״ל דלא מטי שוה פרוטה לכל חד - **יהי׳ מי שיהי׳** - אלא ע״י שאלה משאר בנ״י, כי כל אחד **מתוקן מחברו**, וכולם צריכים זה לזה.

בברכת חג שמח והצלחה לזכות את הרבים שיעשו כולם אגודה אחת לעשות רצון אבינו שבשמים בלבב שלם,

מ. שניאורסאהן

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיט, קכ ..... ג

ג) מאמר ד״ה ובחמישה עשר יום לחודש השביעי
וגו׳ יום ב׳ דחג הסוכות, ה׳תש״ל ..... ה

ד) ברכות ור״ד מערב ומוצאי יוה״כ, ה׳תש״ל .....כ

ה) ברכות, ר״ד ושיחות חג הסוכות, ה׳תש״ל..... כג

ו) לקוטי-שיחות יום הכיפורים כרך ד..... מ

ז) לקוטי-שיחות וזאת הברכה כרך יד .....מג

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....מח

ט) ילקוט גאולה ומשיח – חג הסוכות .....נא

י) שיעורי חומש יומי לשבוע חג הסוכות..... נב

יא) שיעורי תהלים לשבוע חג הסוכות.....פד

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע חג הסוכות.....פה

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע חג הסוכות..... צח

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... ק

שיעורי רמב״ם

טו) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע חג הסוכות .....קג

טז) – פרק א׳ ליום, לשבוע חג הסוכות..... קצב

יז) – ספר המצוות, לשבוע חג הסוכות ..... ריח

יח) נביאים וכתובים
ירמיה פרק מה-מו, דניאל פרק ח..... רכ

יט) משניות – מסכת כלים
ביאור קהתי.....רכב

כ) עין יעקב מסכת מגילה .....רכט

כא) מסכת עירובין עם ביאורים
מדף מט עד דף נה ..... רל

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רסב

כג) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רסב

כד) לקוטי תורה להבין ענין יום-טוב שני
אדמו״ר הזקן .....רסה

כה) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רעא

כו) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רעא

כז) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....ערב

כח) קונטרס העבודה
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רעג

כט) ספר המאמרים – קונטרסים
אדמו״ר מוהריי״צ ..... ערה

ל) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רעו

לא) ספר הזכרונות פרק לד .....רעח

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ.....רפא

לג) קריאה התורה למנחת שבת-קודש .....רפד

לד) לוח זמנים לשבוע יום כיפור וחג הסוכות ..... רפה

לה) סדר מצות הדלקת נרות ליום הכיפורים ולחג
הסוכות ..... רפו

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

ביאור בדרך אפשר

אודות חג הסוכות נאמר בתורה:

וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי וְגוֹ׳[1], **וּמְבָאֵר בַּכָּתוּב** בפסוקים הבאים **עִנְיַן הֶחָג וּפְרָטֵי הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁבּוֹ. וְאִיתָא** מובא **בַּזֹּהַר**[2] **רַבִּי יוֹסֵי שָׁאַל לְרַבִּי אַבָּא: הָנֵי חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם, מַאי קָא מַיְרֵי** חמשה עשר ימים הללו, במה הם מדברים, היינו מה תוכנם ועניינם. **אָמַר לֵיהּ** אמר לו רבי אבא לרבי יוסי: **תָּא חֲזֵי,** בוא ראה **בֵּין לְעֵילָא בֵּין לְתַתָּא,** בין למעלה ובין למטה **כָּל חַד וְחַד בְּאָרְחֵיהּ נָטְלָא וּבְאָרְחֵיהּ יָתְבָא** כל אחד ואחד בדרכו נוסע ובדרכו יושב **וּבְאָרְחֵיהּ אִתְעַר** ובדרכו מתעורר, **וְעָבִיד מַאי דְּעָבִיד** ועושה מה שעושה **(וְאַחַר־כָּךְ מִתְחִיל** הזוהר שם **לְבָאֵר אֶת הַפָּסוּק "וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי" וְגוֹ׳, כִּדְלְקַמָּן). וְהַיְנוּ, שֶׁיֵּשׁ דֶּרֶךְ וְסֵדֶר לְעִנְיַן הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה ("בְּאָרְחֵיהּ נָטְלָא"** עוזב את מקומו הקודם ומתעלה) **וְדֶרֶךְ וְסֵדֶר לְעִנְיַן הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה ("בְּאָרְחֵיהּ יָתְבָא",** יושב ומקבל אור מלמעלה), ההתקרבות של האדם (וכלל הנבראים) לאלוקות יכולה להיות בשני אופנים, העלאה מלמטה למעלה, היינו התעלות והתקרבות מצד האדם למטה אל האלוקות למעלה, ובדרך המשכה מלמעלה למטה, היינו הארה והתגלות מצד האלוקות מלמעלה אל האדם למטה, ועל כך נאמר בזוהר שהן לעניין ההעלאה והן לעניין ההמשכה יש דרך וסדר שבהם הדבר נפעל, ומוסיף שכך הוא **הֵן בְּעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת שֶׁבָּאָדָם הָעֶלְיוֹן ("לְעֵילָא"), וְהֵן בְּעֶשֶׂר כֹּחוֹת הַנִּפְשׁ בָּאָדָם לְמַטָּה ("לְתַתָּא") שֶׁנִּקְרָא** בתואר 'אדם' **עַל־שֵׁם "אֲדַמֶּה לְעֶלְיוֹן"**[3], כי הוא דומה לאלוקות שלמעלה ויש לו, לאדם למטה, עשר כוחות, כנגד עשר הספירות העליונות **וּכְמוֹ־כֵן יֵשׁ דֶּרֶךְ וְסֵדֶר לִכְלָלוּת עִנְיַן אִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה, התעוררות שנוצרת על ידי הארה והתגלות מצד האלוקות העליונה **שֶׁנַּעֲשָׂה** כזו התעוררות מלמעלה שבאה **עַל־יְדֵי אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא** (ובלשון הזוהר **"בְּאָרְחֵיהּ אִתְעַר" כו׳,** התעורר בדרכו, לפי הדרך והסדר שבה 'אתערותא דלעילא' באה על ידי הקדמת 'אתערותא דלתתא'), **כַּיָּדוּעַ**[4] בתורת החסידות **שֶׁעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת מִתְעוֹרְרוֹת** להאיר ולהתגלות **עַל־יְדֵי** התעוררות של **עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת** היינו עשר כוחות הנפש **שֶׁבָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן, כִּי "בְּצֶלֶם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם"**[5], כיוון שהאדם נברא בצלם ודמות של האלוקות ויש בו עשר כוחות המקבילים לעשר הספירות העליונות, והדמיון וההקבלה הוא **עַד** כדי כך **אֲשֶׁר בְּכֹחוֹ** של האדם **לְעוֹרֵר לְמַעְלָה כְּפִי אֹפֶן הִתְעוֹרְרוּתוֹ לְמַטָּה** וכאשר האדם מצידו מתעורר להתקרב לאלוקות, הוא גורם שמלמעלה תהיה עליו הארה והתגלות **[וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ**[6] **פֵּרוּשׁ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב**[7] **עַל הַפָּסוּק**[8] בתהילים **"ה׳ צִלְּךָ", שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא כְּבְיָכוֹל הַצֵּל שֶׁלְּךָ, כְּמוֹ הַצֵּל שֶׁהוּא פּוֹנֶה אַחֲרֵי הָאָדָם**[9], וכשאדם הולך ממקום למקום הצל שלו בעקבותיו, ובנמשל, ההתעוררות וההתקרבות לאלוקות מצד האדם ב'אתערותא דלתתא' גורמת להארה אלוקית על האדם מלמעלה ב'אתערותא דלעילא' **שֶׁלָּכֵן מִתְעוֹרְרִים כָּל הָעִנְיָנִים דִּלְמַעְלָה עַל־יְדֵי עֲשִׂיַּת הָאָדָם לְמַטָּה.**

בס"ד. יום ב' דחג הסוכות, ה'תש"ל

(הנחה בלתי מוגה)

1 **וּבַחֲמִשָּׁה** עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי וְגוֹ׳[1],

2 וּמְבָאֵר בַּכָּתוּב עִנְיַן הֶחָג וּפְרָטֵי

3 הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁבּוֹ. וְאִיתָא בַּזֹּהַר[2] רַבִּי יוֹסֵי שָׁאַל

4 לְרַבִּי אַבָּא: הָנֵי חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם, מַאי קָאמַיְרֵי.

5 אָמַר לֵיהּ: תָּא חֲזֵי, בֵּין לְעֵילָא בֵּין לְתַתָּא, כָּל

6 חַד וְחַד בְּאָרְחֵיהּ נָטְלָא וּבְאָרְחֵיהּ יָתְבָא

7 וּבְאָרְחֵיהּ אִתְעַר, וְעָבִיד מַאי דְּעָבִיד (וְאַחַר־כָּךְ

8 מַתְחִיל לְבָאֵר אֶת הַפָּסוּק "וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם

9 לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי" וְגוֹ׳, כִּדְלְקַמָּן). וְהַיְנוּ, שֶׁיֵּשׁ

10 דֶּרֶךְ וְסֵדֶר לְעִנְיַן הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה

11 ("בְּאָרְחֵיהּ נָטְלָא") וְדֶרֶךְ וְסֵדֶר לְעִנְיַן הַהַמְשָׁכָה

12 מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה ("בְּאָרְחֵיהּ יָתְבָא"), הֵן בְּעֶשֶׂר

13 הַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת שֶׁבָּאָדָם הָעֶלְיוֹן ("לְעֵילָא"),

14 וְהֵן בְּעֶשֶׂר כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ בָּאָדָם לְמַטָּה ("לְתַתָּא")

15 שֶׁנִּקְרָא עַל־שֵׁם "אֲדַמֶּה לְעֶלְיוֹן"[3], וּכְמוֹ־כֵן יֵשׁ

16 דֶּרֶךְ וְסֵדֶר לִכְלָלוּת עִנְיַן אִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא

17 שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא ("בְּאָרְחֵיהּ

18 אִתְעַר" כו׳), כַּיָּדוּעַ[4] שֶׁעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת

19 מִתְעוֹרְרוֹת עַל־יְדֵי עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת

20 שֶׁבָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן, כִּי "בְּצֶלֶם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת

21 הָאָדָם"[5], עַד אֲשֶׁר בְּכֹחוֹ לְעוֹרֵר לְמַעְלָה כְּפִי אֹפֶן

22 הִתְעוֹרְרוּתוֹ לְמַטָּה [וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ[6]

23 פֵּרוּשׁ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב[7] עַל הַפָּסוּק[8] "ה׳ צִלְּךָ",

24 שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא כְּבְיָכוֹל הַצֵּל שֶׁלְּךָ, כְּמוֹ הַצֵּל

25 שֶׁהוּא פּוֹנֶה אַחֲרֵי הָאָדָם[9], שֶׁלָּכֵן מִתְעוֹרְרִים כָּל

26 הָעִנְיָנִים דִּלְמַעְלָה עַל־יְדֵי עֲשִׂיַּת הָאָדָם לְמַטָּה.

---

1) פינחס כט, יב. 2) ח"ג קב, ב. נתבאר בסידור עם דא"ח שער הסוכות רנח, ג ואילך. 3) עשרה מאמרות לרמ"ע מפאנו מאמר אם כל חי ח"ב סל"ג. של"ה ג, א. כ, ב. שא, ב. ובכ"מ. 4) סידור שם רנט, ד. 5) נח ט, ו. 6) ראה הגהת הצ"צ לסידור הנ"ל - אוה"ת דרושי סוכות ריש ע' א'תשנ. 7) הובא בקדושת לוי פ' בשלח (לט, ג. מ, סע"ב). פ' נשא (ע, ג). 8) תהלים קכא, ה. 9) תו"א ד"ה רני ושמחי (לו, ג). הובא באוה"ת שם.

ביאור בדרך אפשר

וְכֵן הוּא בְּנוֹגֵעַ לַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, כַּיָּדוּעַ תּוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד[10] ממעזריטש **עַל הַפָּסוּק**[11] **״וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקּוֹתַי גו׳ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם״, שֶׁעַל־יְדֵי מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת מִמְּשִׁיךְ הָאָדָם** תוספת **״חַיּוּת״** אלוקית **בַּמִּצְוֹת. וְכֵן מוּבָן גַּם מִתּוֹרַת אַדְמו״ר הַזָּקֵן**[12] **שֶׁשָּׁמַע מֵהָרַב הַמַּגִּיד**[13] **עַל מַאֲמַר הַמִּשְׁנָה**[14] בפרקי אבות **״דַּע מַה לְּמַעְלָה מִמְּךָ״, שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁלְּמַעְלָה הֵם ״מִמְּךָ״, מֵהָאָדָם לְמַטָּה** כי הנהגת ופעולת האדם להתעלות ולהתקרב לאלוקות מלמטה למעלה, יש לה השפעה ופעולה על המשכת האור האלוקי מלמעלה למטה].

וּלְאַחֲרֵי הַקְדָּמָה זוֹ, מַתְחִיל הזוהר לְבָאֵר עִנְיַן ״בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם״ גו׳, היינו את עניינו הפנימי של חג הסוכות, **וּנְקֵדַת הַבֵּאוּר הִיא, שֶׁ״חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי״** שבו חל היום הראשון של חג הסוכות **בָּא לְאַחֲרֵי הֶ״עָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ״ (יוֹם הַכִּפּוּרִים), שֶׁעִנְיָנוֹ** הפנימי של יום הכיפורים החל בעשירי לחודש השביעי, חודש תשרי, הוא **עֲלִיַּת סְפִירַת הַמַּלְכוּת (הַסְּפִירָה הָעֲשִׂירִית מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** כשמונים את הספירות מלמעלה, מספירת החכמה, למטה, היינו בינה דעת חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות, ספירת המלכות היא הספירה העשירית) וביום הכיפורים ספירת המלכות עולה ממקומה הרגיל שהיא למטה מכל הספירות, **בְּסִפִּירַת הַכֶּתֶר (הַסְּפִירָה הָעֲשִׂירִית מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה**, כשסופרים את עשר הספירות מלמטה למעלה, מגיעים לספירת הכתר שמעל ספירת החכמה, והכתר היא הספירה העשירית, לפי הכלל ש׳כשהכתר נמנה, אין הדעת נמנה׳), **שֶׁלְּכֵן הֵקִבַּע לְמַטָּה** כיום הכיפורים **יוֹם ״הָעֲשִׂירִי לַחֹדֶשׁ״ דַּוְקָא, כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תִּתְעוֹרֵר לְמַעְלָה הַסְּפִירָה הָעֲשִׂירִית** היא ספירת הכתר. **וְאַחַר־כָּךְ** לאחר שביום הכיפורים ספירת המלכות מתעלית בבחינת הכתר, **נַעֲשָׂה בִּנְיַן הַמַּלְכוּת,** כלומר, נמשך בספירת המלכות תוספת אור והמלכות ׳נבנית׳ (בדרך כלל, המושג ׳בניין המלכות׳ מוזכר לגבי ראש השנה, כמבואר בקבלה וחסידות, האור והשפע של כל הספירות (אור המוחין ואור המידות) יורד ונמשך לעולמות על ידי ספירת המלכות, ומידי שנה בסיום השנה החולפת ולקראת תחילת השנה החדשה, הרצון האלוקי להחיות את העולמות נעלם ומסתלק, והשפע שעובר בדרך כלל על ידי המלכות, נעצר. ועל ידי העבודה של בני ישראל בראש השנה, הרצון מתעורר מחדש והאור של הספירות נמשך מחדש וכך ספירת המלכות חוזרת ו׳נבנית׳, וכאן גם תוספת ההארה בספירת המלכות בשייכות ליום הכיפורים נקראת ׳בניין המלכות׳) וממשיך ומבאר ש׳בניין המלכות׳ על ידי ההמשכה מלמעלה למטה ביום הכיפורים הוא **בַּ׳חֲמִשָּׁה חֲסָדִים דִּזְעֵיר־אַנְפִּין׳**, המידות העליונות נקראות ׳פנים זעירות (כי ביחס לאור שבמוחין וב׳אריך אנפין׳ שבכתר, אור המידות הוא מועט ו׳קטן׳) ועיקר ההארה וההשפעה של המידות היא במידת החסד שנחלקת לחמישה עניינים הנקראים ׳ה׳ חסדים׳ (דבר המתבטא למטה בכך שביד, הנותנת ומשפיעה, יש חמש אצבעות) **שֶׁנִּמְשָׁכִים לָהּ** חמש החסדים נמשכים לספירת המלכות **בִּבְחִינַת מַקִּיפִים כו׳** ומפני מעלת ההמשכה היא באה בספירת המלכות בדרך ׳מקיף׳, ולא בהתלבשות פנימית, **כַּמְּבֹאָר בַּאֲרֻכָּה בְּ׳סִדּוּר עִם דִּבְרֵי־אֱלֹקִים־חַיִּים׳**[4] סידור עם מאמרי חסידות **בְּפֵרוּשׁ הַמְּשֵׁךְ מַאֲמַר הַזֹּהַר**: שהיום העשירי שייך ל׳מטרוניתא׳, הגבירה, ואילו **חֲמִשָּׁה יוֹמִין אַחֲרָנִין דְּמַלְכָּא כו׳** חמשה ימים אחרים הם של המלך עצמו. **וְזֶהוּ עִנְיָנוֹ** הפנימי **שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת שֶׁנִּקְבַּע לְמַטָּה דַּוְקָא ״בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי״, כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה לְמַטָּה, יִתְעוֹרְרוּ כָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ בִּבְחִינַת ״מַלְכָּא״ כו׳**, כמבואר לעיל.

---

10) לקו״א סרכ״ז. או״ת סימן קי. 11) אחרי יח, ה. 12) ספר השיחות תש״ד ע׳ 23. ״היום יום״ יג אייר. ועוד. 13) לקו״א סקצ״ח. או״ת סימן תפ. 14) אבות פ״א מ״ב.

ביאור בדרך אפשר

ב) אַךְ עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין בִּכְלָלוּת הָעִנְיָן שֶׁהַהִתְעוֹרְרוּת לְמַעְלָה נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הָאָדָם לְמַטָּה (וְכֵן לְאִידָךְ, וגם צריך להבין את הענין מצד שני והעניינים

דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, הֲרֵי אֲמִתִּית עִנְיַן ׳מַעְלָה וּמַטָּה׳ היינו עליון באמת ותחתון באמת, ולא רק באופן יחסי **(וּבִלְשׁוֹן הַזֹּהַר: לְעֵילָא וּלְתַתָּא) הוּא בְּאֹפֶן שֶׁהֵם** ה׳למעלה׳ וה׳למטה׳ **בְּרִחוּק לְגַמְרֵי זֶה מִזֶּה,** ואין ביניהם כל יחס והשוואה, **וְאִם־כֵּן מַהוּ הַקֶּשֶׁר בֵּינֵיהֶם** ומה ההסבר לכך שה׳למטה׳ משפיע על ה׳למעלה׳ וכן לאידך ה׳למעלה׳ משפיע על ה׳למטה׳?

וּבְיוֹתֵר יֻקְשֶׁה עַל־פִּי הַיָּדוּעַ, שֶׁאֲפִילוּ בְּנוֹגֵעַ לַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת שאינם עניין של ׳למטה׳ אלא עניין של ׳למעלה׳, **אָמְרוּ** ב׳פתח אליהו׳ **שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף** עצמו הוא בלי־גבול אמיתי, ומופשט מכל ההגדרות של הספירות כמו ׳חכמה׳ ו׳חסד׳ אלא **״לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל״**[15], אין בו את התכונות ואת ההגבלות של כל המידות הללו אלא הוא נעלה מהן **וְלָכֵן נֶאֱמַר**[16] **״אֵלָיו - וְלֹא לְמִדּוֹתָיו״,** על הכתוב בתורה ״מי כה׳ אלוקינו בכל קראנו אליו״, דרשו חכמינו ז״ל ״אליו ולא למדותיו״,

כלומר, כאשר יהודי קורא ומתפלל אל הקדוש־ברוך־הוא אין הקריאה מכוונת למידות־הספירות אלא להקדוש־ברוך־הוא בעצמו, אין סוף שלמעלה מהמידות, ובקבלה וחסידות מבואר שהפירוש הפנימי של הדברים הוא להבדיל גם בין אור האין סוף שמלובש בספירות לספירות, המידות עצמן, **הֵינוּ, שֶׁהָאוֹר־אֵין־סוֹף הַמְּלֻבָּשׁ בַּסְּפִירוֹת הוּא לְמַעְלָה בְּאֵין־עֲרֹךְ** ללא כל יחס והשוואה **מֵהַסְּפִירוֹת** עצמן וזו הכוונה ׳אליו׳, אל האין סוף, ולא ׳למידותיו׳, הספירות. **וְכַמּוּבָן גַּם מִמַּאֲמַר הָ׳עֵץ חַיִּים׳**[17] מכתבי האריז״ל **שֶׁ״אוֹר־אֵין־סוֹף מֵאִיר בַּכֶּתֶר וּבַחָכְמָה בְּקֵרוּב מָקוֹם, וּבִבִינָה בְּרִחוּק מָקוֹם, וּבִזְעִיר־אַנְפִּין עַל־יְדֵי חַלּוֹן, וּבַמַּלְכוּת עַל־יְדֵי נֶקֶב, וּמֵאֲצִילוּת לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה עַל־יְדֵי פַּרְסָא״,** כלומר, אור האין סוף מאיר בכל הדרגות של ירידת האור האלוקי מלמעלה עד למטה אלא שבכל דרגה מידת ואופן ההארה היא בהתאם למעלתה ומהותה של אותה דרגה, בכתר - בחינת כתר עליון שלמעלה מעשר הספירות העליונות (כשם שהכתר הוא מעל ראש האדם) ובחכמה - הספירה הראשונה והנעלית ביותר מעשר הספירות, האור־אין־סוף מאיר בקירוב מקום, היינו באור רב, כשם שאור גשמי מאיר יותר במקום קרוב למקור האור, בבינה - בספירת הבינה האור מאיר בריחוק מקום, שהיא הארה במידה פחותה יותר, כמו שהאור מאיר רחוק ממקור האור, וב׳זעיר אנפין׳ — המידות העליונות, הארת האין סוף היא על ידי חלון שהאור המאיר דרך חלון הוא מועט ומצומצם יותר אפילו מהאור המאיר מרחוק, ובמלכות - אור־אין־סוף מאיר בספירת המלכות, האחרונה והתחתונה ביותר מעשר הספירות, על ידי נקב שדרכו עובר רק מעט מאוד אור, פחות מאשר אור העובר דרך חלון, ומאצילות לבריאה־יצירה־עשיה — על ידי פרסא, כאשר האור האין סוף עובר מספירת המלכות של עולם האצילות, העולם העליון מבין ארבעת העולמות הרוחניים, שבו האלוקות היא בגלוי, להאיר בשלושת העולמות שלמטה מאצילות, בריאה־יצירה־עשייה, בהם יש מציאות של נבראים (רוחניים) והאלוקות אינה בגלוי כמו באצילות, האור האלוקי עובר צמצום והעלם נוסף על ידי ה״פרסא״ שבין אצילות לבריאה־יצירה־ועשיה שהיא כמו וילון ומסך המעלים ומסתיר על האור (כתרגום אונקלוס על הפסוק ״והבדילה הפרוכת לכם״, פרוכת — ״פרסא״), וכפי שיבואר בפרטיות בהמשך המאמר, **וְהַיְנוּ, דְּכֵיוָן שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף ״לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל״,** אלא מרומם ונבדל מאד מענין הספירות, **לָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַמְשָׁכָה** של האין סוף בספירות **עַל־יְדֵי ׳חַלּוֹן׳ וְ׳נֶקֶב׳ כוּ׳.** ואם אלה הם פני הדברים לגבי היחס של האין סוף והספירות, **וּמִזֶּה מוּבָן בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר גֹּדֶל רִחוּק הָעֵרֶךְ שֶׁל הַ׳מַּטָּה׳ לְגַבֵּי הַ׳מַּעְלָה׳. וְאִם־כֵּן, מַהוּ הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת בֵּינֵיהֶם,** שמעשי התחתונים יש

ב) אַךְ עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין בִּכְלָלוּת הָעִנְיָן שֶׁהַהִתְעוֹרְרוּת לְמַעְלָה נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הָאָדָם לְמַטָּה (וְכֵן לְאִידָךְ, שֶׁכְּפִי שֶׁהָעִנְיָן הוּא לְמַעְלָה, כָּךְ נִקְבַּע גַּם לְמַטָּה) דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, הֲרֵי אֲמִתִּית עִנְיַן ׳מַעְלָה וּמַטָּה׳ (וּבִלְשׁוֹן הַזֹּהַר: לְעֵילָא וּלְתַתָּא) הוּא בְּאֹפֶן שֶׁהֵם בְּרִחוּק לְגַמְרֵי זֶה מִזֶּה, וְאִם־כֵּן מַהוּ הַקֶּשֶׁר בֵּינֵיהֶם. וּבְיוֹתֵר יֻקְשֶׁה עַל־פִּי הַיָּדוּעַ, שֶׁאֲפִילוּ בְּנוֹגֵעַ לַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת, אָמְרוּ שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף ״לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל״[15], וְלָכֵן נֶאֱמַר[16] ״אֵלָיו - וְלֹא לְמִדּוֹתָיו״, הֵינוּ, שֶׁהָאוֹר־אֵין־סוֹף הַמְּלֻבָּשׁ בַּסְּפִירוֹת הוּא לְמַעְלָה בְּאֵין־עֲרֹךְ מֵהַסְּפִירוֹת. וְכַמּוּבָן גַּם מִמַּאֲמַר הָ׳עֵץ חַיִּים׳[17] שֶׁ״אוֹר־אֵין־סוֹף מֵאִיר בַּכֶּתֶר וּבַחָכְמָה בְּקֵרוּב מָקוֹם, וּבַבִּינָה בְּרִחוּק מָקוֹם, וּבִזְעִיר־אַנְפִּין עַל־יְדֵי חַלּוֹן, וּבַמַּלְכוּת עַל־יְדֵי נֶקֶב, וּמֵאֲצִילוּת לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה עַל־יְדֵי פַּרְסָא״, וְהַיְנוּ, דְּכֵיוָן שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף ״לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל״, לָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַמְשָׁכָה עַל־יְדֵי ׳חַלּוֹן׳ וְ׳נֶקֶב׳ כוּ׳. וּמִזֶּה מוּבָן בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר גֹּדֶל רִחוּק הָעֵרֶךְ שֶׁל הַ׳מַּטָּה׳ לְגַבֵּי הַ׳מַּעְלָה׳. וְאִם־כֵּן, מַהוּ הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת

15) תקו״ז בהקדמה (יז, ב). 16) ספרי הובא בפרדס שער לב (שער הכוונה) פ״ב. וראה סידור עם דא״ח פה, ב. אוה״ת דרושים לשבת שובה ע׳ א׳תסג. ״היום יום״ יא תשרי. 17) שער מב (שער דרושי אבי״ע) פי״ג־יד. שער מז (שער סדר אבי״ע) פ״א.

ביאור בדרך אפשר

1 להם השפעה על למעלה וההמשכה למעלה היא על ידי העבודה למטה **וּכְמוֹ**
2 **בְּנוֹגֵעַ לְחַג הַסֻּכּוֹת, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁבֵּית־דִּין שֶׁל מַטָּה**
3 **קוֹבְעִים אֶת יוֹם "חֻמְשָׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי"**, שהרי היו
4 מקדשים את החדשים וקובעים מתי יחול ראש חודש, וממילא מתי יחול ט״ו
5 בחודש, לפי עדות על מולד הירח
6 בבית דין של מטה **אֲזַי מִתְעוֹרְרִים**
7 **לְמַעְלָה כָּל עִנְיְנֵי חַג הַסֻּכּוֹת**
8 הרוחניים העליונים **וְנִמְשָׁכִים**
9 מלמעלה **לְמַטָּה, וּכְמוֹ** למשל עניין
10 זה **שֶׁבִּסְכָּךְ הַסֻּכָּה נִמְשָׁךְ**
11 **וּמִתְגַּלֶּה עֲנַן הַקְּטֹרֶת דְּיוֹם־**
12 **הַכִּפּוּרִים**[18], **שֶׁעַל זֶה** על ענן
13 הקטורת של יום הכיפורים **נֶאֱמַר**[19]
14 בתורה **"כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה עַל**
15 **הַכַּפֹּרֶת"**, ומבואר על כך בחסידות
16 **"אֵרָאֶה - בְּעַצְמוּתִי"**[20],
17 שהכוונה לומר שהקטרת הקטורת ביום
18 הכיפורים ממשיכה **הִתְגַּלּוּת**
19 **הָעַצְמוּת**[21], **וְאַחַר־כָּךְ** בבוא חג
20 הסוכות **זֶה** גילוי העצמות שביום
21 הכיפורים **נִמְשָׁךְ בִּפְנִימִיּוּת** וחודר
22 באדם ובעולמות **עַל־יְדֵי מִצְוַת**
23 **נְטִילַת ד׳ מִינִים**[22], שעניינה הוא
24 להמשיך ולהחדיר בפנימיות את מה
25 שהתגלה ביום הכיפורים בדרך ׳מקיף׳
26 **וְעַל־יְדֵי־זֶה** שההמשכה באה
27 בפנימיות בצורה גלויה ונרגשת
28 **נַעֲשָׂה גִּלּוּי הַשִּׁמְחָה בִּ״זְמַן**
29 **שִׂמְחָתֵנוּ" עַד לִשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת**
30 **וְשִׂמְחַת־תּוֹרָה** שאז השמחה
31 גדולה עוד יותר.
32 **ג) וְיוּבָן עַל־פִּי הַמְּבֹאָר**
33 **בְּמַאֲמַר חַג הַסֻּכּוֹת** שאמר
34 אדמו״ר מהר״ש בשנת תר״ל **(לִפְנֵי**
35 **מֵאָה שָׁנָה,** מאה שנה לפני אמירת
36 מאמר זה על ידי הרבי בחג הסוכות
37 תש״ל)[23] **דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל** הפותח
38 במילים **"לְהָבִין שֹׁרֶשׁ עִנְיַן**
39 **מַקִּיפִים** אורות ׳מקיפים׳ שלמעלה
40 מהתלבשות בפנימיות **דְּבִינָה**
41 מספירת הבינה **שֶׁנִּמְשָׁכִים** מלמעלה

1 בֵּינֵיהֶם, וּכְמוֹ בְּנוֹגֵעַ לְחַג הַסֻּכּוֹת, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה
2 שֶׁבֵּית־דִּין שֶׁל מַטָּה קוֹבְעִים אֶת יוֹם "חֻמְשָׁה
3 עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי", אֲזַי מִתְעוֹרְרִים לְמַעְלָה
4 כָּל עִנְיְנֵי חַג הַסֻּכּוֹת וְנִמְשָׁכִים לְמַטָּה, וּכְמוֹ
5 שֶׁבִּסְכָּךְ הַסֻּכָּה נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה עֲנַן הַקְּטֹרֶת דְּיוֹם־
6 הַכִּפּוּרִים[18], שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[19] "כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה עַל
7 הַכַּפֹּרֶת", "אֵרָאֶה - בְּעַצְמוּתִי"[20], הִתְגַּלּוּת
8 הָעַצְמוּת[21], וְאַחַר־כָּךְ זֶה נִמְשָׁךְ בִּפְנִימִיּוּת עַל־
9 יְדֵי מִצְוַת נְטִילַת ד׳ מִינִים[22], וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה
10 גִּלּוּי הַשִּׂמְחָה בִּ״זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ" עַד לִשְׁמִינִי־
11 עֲצֶרֶת וְשִׂמְחַת־תּוֹרָה.
12 **ג) וְיוּבָן** עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בְּמַאֲמַר חַג הַסֻּכּוֹת
13 תר״ל (לִפְנֵי מֵאָה שָׁנָה)[23] דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל
14 "לְהָבִין שֹׁרֶשׁ עִנְיַן מַקִּיפִים דְּבִינָה שֶׁנִּמְשָׁכִים
15 עַל־יְדֵי הַסֻּכָּה", שֶׁמֵּבִיא שָׁם מַאֲמַר הָ׳עֵץ חַיִּים׳
16 הַנַּ״ל, שֶׁ״אוֹר־אֵין־סוֹף מֵאִיר בַּכֶּתֶר וּבַחָכְמָה
17 בְּקֵרוּב מָקוֹם, וּבַבִּינָה בְּרִחוּק מָקוֹם, וּבִזְעִיר־
18 אַנְפִּין עַל־יְדֵי חַלּוֹן, וּבַמַּלְכוּת עַל־יְדֵי נֶקֶב,
19 וּמֵאֲצִילוּת לְעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה עַל־
20 יְדֵי פַּרְסָא". וּמְבָאֵר, שֶׁלְּהָבִין כָּל זֶה צָרִיךְ לְהָבִין
21 מָה שַׁיָּךְ לְמַעְלָה עִנְיַן ׳קְרוּב מָקוֹם׳ וְ׳רְחוּק
22 מָקוֹם׳, דִּלְכְאוֹרָה לֹא שַׁיָּךְ לְמַעְלָה גֶּדֶר מָקוֹם
23 כוּ׳. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּפֵרוּשׁ "מָקוֹם" הוּא רַק
24 בְּמַעְלָה וּמַדְרֵגָה[24], בְּחִינַת מַעְלָה וּמַטָּה כוּ׳,
25 דְּהַיְנוּ מַה שֶׁיֵּשׁ לוֹ יִתְרוֹן מַעְלָה, לָכֵן זֶה נִקְרָא
26 ׳מַעְלָה׳, כְּמוֹ לְמָשָׁל שֵׂכֶל וּמִדּוֹת, שֶׁהַשֵּׂכֶל נִקְרָא
27 ׳מַעְלָה׳ לְגַבֵּי הַמִּדּוֹת, לְפִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יִתְרוֹן מַעֲלָה
28 עַל הַמִּדּוֹת, וְכֵן אָדָם שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל וְיֵשׁ לוֹ
29 יִתְרוֹן בְּשִׂכְלוֹ עַל זוּלָתוֹ - נִקְרָא אָדָם גָּדוֹל, וְהַיְנוּ
30 לְפִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יִתְרוֹן עַל חֲבֵרוֹ כוּ׳. [וּלְהָעִיר מִמַּה

ביאור בדרך אפשר

42 למטה ומתגלים **עַל־יְדֵי הַסֻּכָּה", שֶׁמֵּבִיא** אדמו״ר מהר״ש **שָׁם**
43 במאמר הנזכר **מַאֲמַר הָ׳עֵץ חַיִּים׳ הַנַּ״ל, שֶׁ״אוֹר־אֵין־סוֹף**
44 **מֵאִיר בַּכֶּתֶר וּבַחָכְמָה בְּקֵרוּב מָקוֹם, וּבַבִּינָה בְּרִחוּק מָקוֹם,**
45 **וּבִזְעִיר־אַנְפִּין עַל־יְדֵי חַלּוֹן, וּבַמַּלְכוּת עַל־יְדֵי נֶקֶב,**
46 **וּמֵאֲצִילוּת לְעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־**
47 **יְצִירָה־עֲשִׂיָּה עַל־יְדֵי פַּרְסָא".**
48 כמבואר לעיל, **וּמְבָאֵר, שֶׁלְּהָבִין**
49 **כָּל זֶה צָרִיךְ לְהָבִין מָה שַׁיָּךְ**
50 **לְמַעְלָה עִנְיַן ׳קְרוּב מָקוֹם׳**
51 **וְ׳רְחוּק מָקוֹם׳**, שעל זה נאמר
52 שההארה בכתר ובחכמה היא ממקום
53 קרוב וההארה בבינה היא ממקום רחוק
54 **דִּלְכְאוֹרָה לֹא שַׁיָּךְ לְמַעְלָה**
55 **גֶּדֶר מָקוֹם כוּ׳** כי כל המושג מקום
56 הוא הגדרה והגבלה ששייכת רק
57 במציאות הגשמית, ואילו למעלה
58 באלוקות הרי מדובר במציאות רוחנית
59 הנעלית ומופשטת מכל ההגבלות
60 וההגדרות הללו?
61 **אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּפֵרוּשׁ**
62 **"מָקוֹם" הוּא רַק בְּמַעְלָה**
63 **וּמַדְרֵגָה**[24], **בְּחִינַת מַעְלָה**
64 **וּמַטָּה כוּ׳**, כלומר, אכן לא מדובר
65 בקירבה ומרחק במובן הפשוט, דברים
66 ששייכים רק במקום גשמי אלא ׳רחוק׳
67 הכוונה למעלה יותר בתוכן ובמדריגה,
68 ו׳קרוב׳ הכוונה למטה יותר בתוכן
69 ובמדריגה, **דְּהַיְנוּ מַה שֶׁיֵּשׁ לוֹ**
70 **יִתְרוֹן מַעֲלָה, לָכֵן זֶה נִקְרָא**
71 **׳מַעְלָה׳, כְּמוֹ לְמָשָׁל שֵׂכֶל**
72 **וּמִדּוֹת, שֶׁהַשֵּׂכֶל נִקְרָא**
73 **׳מַעְלָה׳ לְגַבֵּי הַמִּדּוֹת,** לא בגלל
74 שהשכל נמצא במקום גשמי גבוה יותר
75 אלא **לְפִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ** לשכל **יִתְרוֹן**
76 **מַעֲלָה עַל הַמִּדּוֹת, וְכֵן אָדָם**
77 **שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל וְיֵשׁ לוֹ**
78 **יִתְרוֹן בְּשִׂכְלוֹ עַל זוּלָתוֹ** שאינו
79 חכם ברמה כל כך גבוהה - **נִקְרָא**
80 **אָדָם גָּדוֹל, וְהַיְנוּ** ואין הכוונה
81 לגדולה בגשמיות אלא החכם הגדול
82 נקרא ׳גדול׳ **לְפִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יִתְרוֹן**

---

18) ראה עטרת ראש שער יוהכ״פ כט, א ואילך. לו, סע״א ואילך. המשך וככה תרל״ז פרק פד (ספר המאמרים תרל״ז ח״ב ע׳ תרו). 19) אחרי טז, ב. 20) ספר המאמרים עת״ר ע׳ לד. עטר״ת ע׳ עו. תש״ד ע׳ 42. וראה עטרת ראש שער יוהכ״פ לז, ב. 21) ספר המאמרים תש״ד שם. 22) ראה המשך הנ״ל שם. פרק פז. 23) ספר המאמרים תרכ״ט ס״ע שסט ואילך. וש״נ. 24) ראה מו״נ ח״א פ״ח. נת׳ בספר החקירה להצ״צ עד, סע״ב.

ביאור בדרך אפשר

עַל חֲבֵרוֹ שאינו חכם כל כך **כוּ׳**. [**וּלְהָעִיר מִמַּה שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם** בספר ׳משנה תורה׳ **בְּפֶרֶק ב׳ מֵהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה**[25] (הנקראים בדברי הרמב״ם שם **לְעִנְיַן ׳מַעְלָה וּמַטָּה׳ בַּמַּלְאָכִים שְׁכָלִים נִבְדָּלִים**), ״**זֶה שֶׁאָמַרְנוּ לְמַטָּה מִמַּעֲלָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, הוּא כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בִּשְׁנֵי חֲכָמִים שֶׁאֶחָד גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִמַּעֲלָתוֹ שֶׁל זֶה, וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בְּעֵלָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִן הֶעָלוּל**, שגם בדברים אלה אין הכוונה ׳מעלה׳ ו׳מטה׳ במקום אלא בתוכן העניין ובמדריגה **עַד־כַּאן־לְשׁוֹנוֹ** של הרמב״ם. **וּבְהֶתְאֵם לְכָךְ** מקביל לשני הנושאים הנזכרים בדברי הרמב״ם כאן **הֵן שְׁתֵּי הַדַּרְגָּמָאוֹת שֶׁמֵּבִיא בַּמַּאֲמָר, אַחַת: מִשֵּׁכֶל וּמִדּוֹת, שֶׁהַשֵּׂכֶל נִקְרָא ׳מַעְלָה׳ לְגַבֵּי הַמִּדּוֹת לְפִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יִתְרוֹן מַעֲלָה עַל הַמִּדּוֹת, וְלָכֵן הַשֵּׂכֶל הוּא הָעֵלָה שֶׁמְּמַנּוּ בָּאוֹת הַמִּדּוֹת שֶׁהֵן הֶעָלוּל. וְדַרְגָּמָא שְׁנִיָּה, מֵאָדָם שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל כוּ׳**]. **וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן גַּם עִנְיַן ׳קְרוּב מָקוֹם׳ וְ׳רְחוּק מָקוֹם׳ לְמַעְלָה**, באלוקות, **דְּהַיְנוּ, מַה שֶׁמֵּאִיר אוֹר־אֵין־סוֹף יוֹתֵר**, כאשר עוצמת האור גדולה יותר **נִקְרָא בְּחִינַת ׳קְרוּב מָקוֹם׳** הדבר נמשל לאור המאיר ממקום קרוב. **וּמוֹסִיף לְבָאֵר** במאמר הנזכר **עִנְיַן ׳קְרוּב וְרְחוּק׳ כוּ׳, מִמַּה שֶׁאָנוּ רוֹאִים לְמַטָּה, כְּשֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׁפִּיל** להוריד **אֶת הַשֵּׂכֶל** ולתת לו ביטוי **בַּדִּבּוּר** (וכפי שהדברים הם בנמשל, למעלה באלוקות, יש ל׳השפלת׳ (היינו ירידת והמשכת) השכל בדיבור חשיבות מיוחדת כיוון **שֶׁזּוֹהִי תַּכְלִית כָּל הָעִנְיָנִים, שֶׁתְּהֶיהָ הַהַמְשָׁכָה** של המוחין שלמעלה **בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת** שעניינה הוא דיבור, כמו שנאמר ב׳פתח אליהו׳ ״מלכות פה״, כי התכלית היא שאור הספירות יומשך, על ידי ספירת המלכות, להוות ולהחיות עולמות ונבראים), **הִנֵּה** סדר הדברים ב׳השפלת׳ השכל בדיבור, כפי שהוא בכוחות הנפש של האדם, הוא **מִתְּחִלָּה** בשלב ראשון **מִתְּלַבֵּשׁ הַשֵּׂכֶל בַּמַּחְשָׁבָה** שם הוא מקבל מילים ואותיות שדרכן הוא נמשך מהשכל אל הכוחות שלמטה מהשכל, **וְאַחַר־כָּךְ מִמַּחְשָׁבָה** התוכן של השכל נמשך **לְמִדּוֹת** הרגש שבלב (**שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיִּפְעַל בִּדְבָרָיו** ותהיה לדברים השפעה **לְזוּלָתוֹ, צָרִיךְ לִהְיוֹת שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרָיו יוֹצְאִים מִן הַלֵּב, כַּנּוֹדָע שֶׁ״דְּבָרִים שֶׁיּוֹצְאִים מִן הַלֵּב, נִכְנָסִים לְלֵב הַשּׁוֹמֵעַ״**[26] ולכן לפני ביטוי השכל בדיבור, צריך להיות שלב שבו השכל יורד לרגש), **וּמֵהַמִּדּוֹת לַדִּבּוּר**, ורק אחר כך השכל מתגלה בדיבור, ומאחר שמדובר בתהליך ארוך בן כמה שלבים **הִנֵּה בַּדִּבּוּר מֵאִיר הַשֵּׂכֶל בְּ׳רְחוּק מָקוֹם׳**, כמו אור שמאיר ממרחק **לְפִי שֶׁהַשֵּׂכֶל צָרִיךְ לְהִשְׁתַּלְשֵׁל מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה** מהשכל למחשבה, מהמחשבה למדות **עַד שֶׁיִּתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת הַדִּבּוּר** ולכן הדבר נחשב ׳מריחוק מקום׳. **אֲבָל הִתְלַבְּשׁוּת הַשֵּׂכֶל בַּמַּחְשָׁבָה** שגם זו אמנם ירידה אבל מדובר בשלב אחד בלבד **הוּא בִּבְחִינַת ׳קְרוּב׳**, כיוון **שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג אֶת הַשֵּׂכֶל בִּלְתִּי אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה**, כך שהתלבשות השכל במילים על ידי המחשבה היא חלק בלתי נפרד מהשגת השכל **וְאֵינוֹ צָרִיךְ** השכל, כדי להתלבש במחשבה, **לְהִשְׁתַּלְשֵׁל וְלִירֵד מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, אֶלָּא הַמַּחְשָׁבָה הִיא לְבוּשׁ הָרִאשׁוֹן לַשֵּׂכֶל, וְזוֹהִי בְּחִינַת ׳קְרוּב׳** ולכן התלבשות השכל במחשבה נקראת הארה ממקום

---

25) ה״ו. 26) ראה ספר הישר לר״ת שער יג - הובא בשל״ה סט, א.

ביאור בדרך אפשר

קרוב שהיא הארה והשפעה בגילוי רב (**וְהַיְנוּ, שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה יֶשְׁנוֹ כָּל הַשֵּׂכֶל בִּשְׁלֵמוּתוֹ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּדִבּוּר** שבו מתגלה רק חלק מהשכל, כי בירידת השכל משלב לשלב יש בו צמצום לגבי כפי שהוא במקורו, בשכל עצמו).

וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁ״אוֹר־אֵין־סוֹף מֵאִיר בַּכֶּתֶר וּבַחָכְמָה בִּבְחִינַת קֵרוּב״, שֶׁהֵם ה׳כתר׳ וה׳חכמה׳ **רֵאשִׁית הַמַּדְרֵגוֹת אֲשֶׁר בָּם מִתְגַּלֶּה אוֹר־אֵין־סוֹף** ומאיר בהם בגילוי רב (בדומה להארת השכל במחשבה) ולכן הדבר נמשל להארה ממקום קרוב.

ד) וּמַמְשִׁיךְ לְבָאֵר אֵיךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁ״אוֹר־אֵין־סוֹף מֵאִיר בַּכֶּתֶר וּבַחָכְמָה בְּקֵרוּב מָקוֹם״, דְּלִכְאוֹרָה, אף שנתבאר לעיל שהכוונה ל׳מקום׳ בתוכן העניין ובמדריגה ועל שם שמאיר בגילוי רב, עדיין אינו מובן, **הֲרֵי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת,** כי הספירות הם אורות וכוחות מוגדרים ב׳ציור׳ מסויים, כמו חכמה וחסד, ואילו עצמות אור אין סוף הוא בלי גבול אמיתי המופשט ומרומם ונעלה לגמרי מכל ההגדרות הללו **וּכְמַאֲמַר ״לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל״** שאינו מורגש כלל במידות וספירות אלו, כמבואר לעיל. **וְאִם־כֵּן אֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁ״מֵאִיר** עצמות אור אין סוף **בַּכֶּתֶר וּבַחָכְמָה בְּקֵרוּב מָקוֹם״?**

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה נוֹדָע שֶׁסְּפִירַת הַכֶּתֶר הִיא מְמֻצָּע בֵּין הַמַּאֲצִיל הבורא **לַנֶּאֱצָלִים** הנבראים[27], ויש בה משני העניינים (כי היא הדרגה האחרונה במאציל והדרגה הראשונה בנאצלים), כפי שממשיך ומבאר, **כִּי סְפִירַת הַכֶּתֶר הִיא בְּחִינַת רָצוֹן[28], וְאָנוּ רוֹאִים לְמַטָּה** בעניין כוח הרצון כפי שהוא בנפש האדם למטה **שֶׁהָרָצוֹן הוּא בְּחִינַת מְמֻצָּע בֵּין עַצְמוּת הַנֶּפֶשׁ** שהיא נעלית יותר מכוחות הנפש הפרטיים **לְכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ**[29] שהם כוחות מוגדרים ומוגבלים, **שֶׁהֲרֵי הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ הִיא** דבר מופשט מהגדרות **לְמַעְלָה מֵעִנְיַן הַכֹּחוֹת, וְ״לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת כְּלָל״,** והיא לא מוגדרת ולא ׳מצויירת׳ בכוחות מסויימים **וְהִתְלַבְּשׁוּתָהּ** של הנפש עצמה **בַּכֹּחוֹת** (שהיא דבר הכרחי, כי סוף סוף כל הכוחות וכל המידות באים מהנפש עצמה) **הִיא עַל־יְדֵי־זֶה** שהנפש עצמה **נִמְשֶׁכֶת תְּחִלָּה בְּעִנְיַן הָרָצוֹן,** כוח כללי ׳מקיף׳ שאינו מוגדר ומוגבל כמו הכוחות הפנימיים־הגלויים **שֶׁהוּא** הרצון **הַמְּמֻצָּע שֶׁעַל־יָדוֹ תִּתְלַבֵּשׁ הַנֶּפֶשׁ** אחר כך **בְּכָל הַכֹּחוֹת** הפרטיים כמו השכל והמידות, **כַּיָּדוּעַ שֶׁהַמְּמֻצָּע יֵשׁ בּוֹ מִשְּׁנֵי הָעִנְיָנִים שֶׁהוּא הַמְּמֻצָּע בֵּינֵיהֶם** ולכן הוא מסוגל לחבר ביניהם. **וְכֵן הוּא בְּעִנְיַן הָרָצוֹן, שֶׁמִּלְּבַד שַׁיָּכוּתוֹ לַמָּקוֹר,** הנפש עצמה **לִהְיוֹתוֹ הַטָּתַת הַנֶּפֶשׁ,** נטייה של הנפש עצמה ולא כוח פרטי מוגדר, **יֵשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת גַּם לְכָל הַכֹּחוֹת, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר בַּמַּאֲמָר[30] שֶׁהָרָצוֹן מוֹשֵׁל וְשׁוֹלֵט עַל כָּל הָאֵבָרִים, כְּמוֹ לְמָשָׁל שֶׁאִם אָדָם רוֹצֶה וּמַתְמִיד בְּטִבְעוֹ לִלְמֹד, אֲזַי יוּכַל לְהַשִּׂיג הַלִּמּוּד אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ בַּר־שֵׂכֶל גָּדוֹל, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[31]** בגמרא **יָגַעְתִּי וּמָצָאתִי - תַּאֲמִין,** והעובדה שהרצון מסוגל לשלוט על הכוחות כמו כוח ההשגה, מוכיחה שיש לו קשר ושייכות לכוחות ואינו נבדל ומרומם מהם כמו הנפש עצמה **וְכַמּוּבָן גַּם מִמַּאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[32]** בגמרא **לְעוֹלָם יִלְמַד אָדָם בְּמָקוֹם** בנושא, בסוגייה **שֶׁלִּבּוֹ חָפֵץ, וְהַיְנוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהַלִּמּוּד הוּא עַל־יְדֵי כֹּחַ הַשֵּׂכֶל,** שהוא הכוח של ההבנה וההשגה, ולא הרצון,

---

27) עץ חיים שער מב (שער דרושי אבי״ע) פ״א. 28) ראה פרדס שער ד (שער עצמות וכלים) פ״ח. תניא אגה״ק סכ״ט (קמט, סע״ב ואילך). ובכ״מ. 29) ראה ביאוה״ז לאדמו״ר האמצעי שמות לו, ד. ובכ״מ. 30) ספר המאמרים שם ע׳ שעא. 31) מגילה ו, ב. 32) ע״ז יט, א.

ביאור בדרך אפשר

מִכָּל־מָקוֹם כַּאֲשֶׁר לִבּוֹ חָפֵץ לִלְמֹד עִנְיָן מסויים זֶה דווקא, פּוֹעֵל הָרָצוֹן עַל כֹּחַ הַשֵּׂכֶל כו׳ והוא מצליח להבין את הענין הזה שבו יש לו רצון. ומכל זה מובן שמצד אחד הרצון קשור בנפש עצמה (והוא הטיית הנפש) ומצד שני הרצון קשור בכוחות (ולכן יש לו השפעה על ההבנה וההשגה).

ביאור בדרך אפשר

וְהַדִּגְמָא מִזֶּה יוּבָן לְמַעְלָה באלוקות בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, בְּחִינַת הָרָצוֹן העליון, שֶׁהוּא מְמֻצָּע המחבר בֵּין אוֹר־אֵין־סוֹף שהוא בלי גבול אמיתי לַ׳נֶּאֱצָלִים׳ שהם נבראים בדרגות שונות, כִּי אוֹר־אֵין־סוֹף מצד עצמו הוּא לְמַעְלָה מִגְּדֶר עוֹלָמוֹת ומופשט מכל ההגדרות וההגבלות של העולמות, וּכְדֵי שֶׁיִּתְהַוּוּ מאין סוף ובלי גבול אמיתי עוֹלָמוֹת מוגדרים ומוגבלים, הֲרֵי זֶה רַק עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁ״עָלָה בִּרְצוֹנוֹ״ כו׳ האפשרות לכך היא רק משום שכך עלה ברצונו של הקדוש־ברוך־הוא, לברוא עולמות. וְזֶהוּ שֶׁ״אוֹר־אֵין־סוֹף מֵאִיר בַּכֶּתֶר בְּקִרּוּב מָקוֹם״, ולכן הארת האין סוף ב׳כתר׳, עניין הרצון, נקראת הארה והשפעה בקירוב מקום, דְּכֵיוָן שֶׁסְּפִירַת הַכֶּתֶר הִיא הַמְּמֻצָּע המחבר בֵּין אוֹר־אֵין־סוֹף לַ׳נֶּאֱצָלִים׳, כי יש בה גם מהאין סוף וגם מהנאצלים, הֲרֵי זֶה הָעִנְיָן הָרִאשׁוֹן מבין כל הדרגות שהאין סוף מאיר בהן שֶׁאֵין קָרוֹב לאין סוף יוֹתֵר מִמֶּנּוּ כו׳, וְלָכֵן מֵאִיר בּוֹ ״אוֹר־אֵין־סוֹף בְּקִרּוּב מָקוֹם״.

וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר, שֶׁגַּם בִּבְחִינַת חָכְמָה ״מֵאִיר אוֹר־אֵין־סוֹף בְּקִרּוּב מָקוֹם״. וְהָעִנְיָן הָאמור לעיל, הרי שֶׁגַּם בִּבְחִינַת חָכְמָה ״מֵאִיר אוֹר־אֵין־סוֹף בְּקִרּוּב מָקוֹם״. וְהָעִנְיָן בְּזֶה, דִּלְכְאוֹרָה, הֲרֵי סְפִירַת הַחָכְמָה אֵינָהּ כְּמוֹ סְפִירַת הַכֶּתֶר שֶׁהוּא מְמֻצָּע, הָעִנְיָן הָרִאשׁוֹן כו׳, אֶלָּא הִיא רֵאשִׁית הַנֶּאֱצָלִים וְהַנִּבְרָאִים וְהַנּוֹצָרִים וְהַנַּעֲשִׂים, וְאִם־כֵּן לָמָּה מֵאִיר בָּהּ אוֹר־אֵין־סוֹף ״בְּקִרּוּב מָקוֹם״. וְעַל זֶה מְבָאֵר, שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁבְּחִינַת הַחָכְמָה הוא בְּחִינַת ״כֹּחַ מָה״, בְּחִינַת בִּטּוּל, וּבָזֶה שׁוֹרֶה אוֹר־אֵין־סוֹף, כַּמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא[33] שֶׁ״אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הוּא אֶחָד הָאֱמֶת, שֶׁהוּא לְבַדּוֹ הוּא וְאֵין זוּלָתוֹ, וְזוֹ הִיא מַדְרֵגַת הַחָכְמָה״. וּמִצַּד עִנְיַן הַבִּטּוּל שֶׁבִּסְפִירַת הַחָכְמָה, שֶׁכָּל עִנְיָנָהּ הוּא אוֹר־אֵין־סוֹף הַשּׁוֹרֶה בָּהּ, וְעַד שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ לְחַלֵּק בֵּינֵיהֶם, לָכֵן ״מֵאִיר בָּהּ אוֹר־אֵין־סוֹף בְּקִרּוּב מָקוֹם״.

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁעִנְיַן ״קִרּוּב מָקוֹם בַּכֶּתֶר וּבַחָכְמָה״ הוּא בִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים, מִצַּד הַמַּאֲצִיל וּמִצַּד הַנֶּאֱצָלִים, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. וְהַיְנוּ, שֶׁסְּפִירַת הַכֶּתֶר הִיא ״בְּקִרּוּב מָקוֹם״ מִצַּד אוֹר־אֵין־סוֹף (הַמַּאֲצִיל) הַשּׁוֹרֶה בּוֹ, שֶׁזֶּהוּ הַנֶּאֱצָלִים וְהַנִּבְרָאִים וְהַנּוֹצָרִים וְהַנַּעֲשִׂים, ההתחלה של כל הנבראים שבארבעה העולמות אצילות־בריאה־יצירה־עשייה שהם נבראים בדרגות שונות, גם אלה שהם מציאות שהביטול לבורא המאציל לא נרגש בה בגלוי, וְאִם־כֵּן לָמָּה מֵאִיר בָּהּ בספירת החכמה אוֹר־אֵין־סוֹף ״בְּקִרּוּב מָקוֹם״?

וְעַל זֶה מְבָאֵר, שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁבְּחִינַת הַחָכְמָה הענין והתוכן של ספירת החכמה הוּא בְּחִינַת כפי שנרמז באותיות ׳חכמה׳, ״כֹּחַ מָה״, בְּחִינַת בִּטּוּל, כמו בלשון הכתוב ׳ונחנו מה׳ וּבָזֶה בביטול שׁוֹרֶה אוֹר־אֵין־סוֹף, כַּמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא[33] שֶׁ״אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הוּא אֶחָד הָאֱמֶת, שֶׁהוּא לְבַדּוֹ הוּא וְאֵין זוּלָתוֹ, וְזוֹ הִיא מַדְרֵגַת הַחָכְמָה״. וּמִצַּד עִנְיַן הַבִּטּוּל שֶׁבִּסְפִירַת הַחָכְמָה, שֶׁכָּל עִנְיָנָהּ הוּא אוֹר־אֵין־סוֹף הַשּׁוֹרֶה בָּהּ, כי הביטול הוא הכלי הראוי להשראת והתגלות האלוקות, וְעַד שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ לְחַלֵּק בין החכמה והאין סוף בֵּינֵיהֶם השורה בה אלא היא בטלה לאלוקות לגמרי ומאוחדת עם האין סוף עד שאיננה מציאות בפני עצמה, לָכֵן ״מֵאִיר בָּהּ אוֹר־אֵין־סוֹף בְּקִרּוּב מָקוֹם״ והאין סוף שורה ומתגלה בחכמה בגילוי רב.

וממשיך ומבאר שאם כי הארת האין סוף בקירוב מקום היא הן בכתר והן בחכמה, כמבואר לעיל, מכל מקום יש הבדל בין שתי הבחינות.

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁעִנְיַן ״קִרּוּב מָקוֹם בַּכֶּתֶר וּבַחָכְמָה״ הוּא בִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים שונים, אופן אחד הוא קירוב מִצַּד הַמַּאֲצִיל והאופן השני הוא קירוב מִצַּד הַנֶּאֱצָלִים, והן שני האופנים מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, היינו מצד המאציל וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, היינו מצד הנאצלים. וְהַיְנוּ, שֶׁסְּפִירַת הַכֶּתֶר הִיא ״בְּקִרּוּב מָקוֹם״ מִצַּד אוֹר־אֵין־סוֹף (הַמַּאֲצִיל) הַשּׁוֹרֶה

---

33) פל״ה בהגהה.

בו, שֶׁזֶּהוּ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה מצד הארה של המאציל העליון על הכתר שלגבי המאציל הוא ׳למטה׳. **וְאֵלּוּ סְפִירַת הַחָכְמָה, שֹׁרֶשׁ וְרֵאשִׁית הַנֶּאֱצָלִים וְהַנִּבְרָאִים וְהַנּוֹצָרִים וְהַנַּעֲשִׂים, הִנֵּה הַ״קָּרוֹב מָקוֹם״** לאין סוף **שֶׁלָּהּ** של החכמה **הוּא מִצַּד בִּטּוּלָהּ, שֶׁזֶּהוּ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** מצד הביטול של החכמה למטה אל האין סוף שלמעלה.

ה) אָמְנָם בשונה מ׳כתר׳ ו׳חכמה׳ שבהם האין סוף מאיר ׳בקירוב מקום׳, כמבואר לעיל באריכות, הרי **״בַּבִּינָה מֵאִיר אוֹר־אֵין־סוֹף בְּרִחוּק מָקוֹם״**, כפי שממשיך ומפרט. **וּמְבָאֵר בַּמַּאֲמָר**[30], **שֶׁזֶּהוּ** הסיבה לכך שהארת האין סוף בבינה היא ׳בריחוק מקום׳ **לְפִי שֶׁסְּפִירַת הַבִּינָה הִיא בְּחִינַת הֶבְנָה וְהַשָּׂגָה בְּאֹפֶן שֶׁל ׳תְּפִיסָה׳, וּבְאוֹר־אֵין־סוֹף נֶאֱמַר**[34] **״לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל״**, אין מחשבה (אין שום סוג של שכל) תופסת בו כלל, **וְהַיְנוּ, דְּאַף שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ** של הקדוש־ברוך־הוא **שֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הַבִּינָה,** ואכן הרצון הוא באין סוף ולכן לכאורה הבינה היא עניין קרוב לאין סוף, מכל מקום **הֲרֵי הָרָצוֹן** ב׳בינה׳ **הוּא שֶׁיִּהְיֶה עִנְיָן שֶׁל הֶבְנָה וְהַשָּׂגָה,** בחינה שבה האור נתפס ונקלט בפנימיות, **וְכֵיוָן שֶׁ״לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל״,** ולגבי האין סוף לא שייך עניין של ׳תפיסה׳ כלל **הִגַּה כְּדֵי שֶׁתְּהֵיֶה הִתְהַוּוּת בְּחִינַת הַבִּינָה, הֲרֵי זֶה מֻכְרָח לִהְיוֹת עַל־יְדֵי ״רִחוּק מָקוֹם״,** בהארה מרחוק שהיא אור מועט **כִּי בְּ״קָּרוֹב מָקוֹם״** כאשר האין סוף עצמו מאיר, **לֹא שַׁיָּךְ עִנְיַן הַ׳תְּפִיסָה׳ כוּ׳.**

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁ׳חָכְמָה וּבִינָה׳ הֵם בְּחִינַת רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה[35], חכמה שהיא עצם נקודת הרעיון היא בהירות בעניין כמו הבהירות והוודאות בדבר בראיה. ובינה שהיא הסתעפות הנקודה לפרטים ופרטי פרטים היא כמו קליטת דבר על ידי שמיעה **כִּי הַחִלּוּק** ההבדל **בֵּין רְאִיָּה לִשְׁמִיעָה הוּא, שֶׁרְאִיָּה הִיא בִּבְחִינַת קָרוֹב,** הרואה דבר בעיניו הרי הוא קרוב מאד לדבר **וּשְׁמִיעָה בִּבְחִינַת רִחוּק** ואילו השומע על דבר, עדיין הוא והדבר רחוקים זה מזה, **וְעַל כֵּן אָמְרוּ ״אֵינָהּ דּוֹמָה שְׁמִיעָה לִרְאִיָּה״**[36], אלא שמיעה היא הרבה פחות מראייה **כִּי** בשמיעה **אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ אֶת הַדָּבָר וּמַאֲמִין שֶׁכֵּן הוּא** ולמעשה הדבר מתקבל ונקלט בו, בכל זאת **אֵינוֹ דּוֹמֶה לִרְאִיָּה, לְפִי שֶׁהוּא** הרואה **מִקָּרוֹב כוּ׳** בעוד שהשמיעה היא מרחוק. **וְהַיְנוּ**[37], והמשמעות של ההבדל בין שמיעה לראיה היא **שֶׁעַל־יְדֵי הָרְאִיָּה נַעֲשָׂה הִתְאַמְּתוּת הַדָּבָר בְּאֹפֶן שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַפְרִיכוֹ,** כשאדם ראה דבר במו עיניו יש לו וודאות מוחלטת בקיומו ושום דבר לא יוכל להפריך את הוודאות וההתאמתות הזו **כִּי עַל־יְדֵי הָרְאִיָּה מִתְאַחֵד** האדם **הָרוֹאֶה עִם הַדָּבָר הַנִּרְאֶה, וְלָכֵן, כְּשֵׁם שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַפְרִיךְ אֶת מְציאוּת** האדם **הָרוֹאֶה** אלא האדם בטוח בקיומו בוודאות מוחלטת שאי אפשר לערער אותה בשום אופן, **כָּךְ אִי־אֶפְשָׁר לְהַפְרִיךְ אֶת הַדָּבָר הַנִּרְאֶה שֶׁהִתְאַחֵד עִמּוֹ. וְזֶהוּ עִנְיַן ״קָּרוֹב מָקוֹם״** של הארת האין סוף **בִּסְפִירַת הַחָכְמָה (רְאִיָּה). מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן שְׁמִיעָה הִיא בְּאֹפֶן שֶׁאֶפְשָׁר לְהַפְרִיךְ אֶת הַדָּבָר הַנִּשְׁמָע,** וגם אם כעת הוא משוכנע ומאמין בדברים ששמע, עדיין ייתכן שישתכנע אחרת **כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְאַחֵד עִמּוֹ. וְזֶהוּ עִנְיַן ״רִחוּק מָקוֹם״ שֶׁבִּסְפִירַת הַבִּינָה (שְׁמִיעָה).**

ולאחר שנתבארו דברי ה׳עץ חיים׳

---

34) תקו״ז בהקדמה (יז, א). 35) ראה גם תו״א ר״פ משפטים (עה, א). המשך וככה תרל״ז פל״ג ופנ״ז. ובכ״מ (ספר המאמרים תרל״ז ח״ב ע׳ תנט ואילך; ע׳ תקכג ואילך). 36) ראה מכילתא יתרו יט, ט. 37) ראה גם לקוטי שיחות ח״ו ע׳ 121 ואילך.

ביאור בדרך אפשר

אודות אופן הארת האין סוף בכתר ובחכמה (׳בקירוב מקום׳) ובבינה (׳בריחוק מקום׳) ממשיך ומבאר את הקטע הבא ב׳עץ חיים׳ אודות אופן הארת האין סוף במידות (דרך חלון).

״ומ[ספירת ה]בינה לזעיר־אנפין אינו מאיר רק דרך חלון״ הארת האין סוף בהמשך סדר ההשתלשלות של הספירות מהבינה, מקור המידות, אל המידות, נמשלה לאור המאיר דרך חלון בלבד. **דהנה אנו רואים למטה** העולם הזה **באור השמש,** שאופן גילוי והתפשטות האור מהשמש הוא **שכשמאיר על הארץ** במקום פתוח **הוא** אור השמש מאיר **בהתפשטות והתרחבות** ובגילוי רב, **אבל כשהוא מאיר בבית אינו מאיר רק דרך חלון,** וכשאור השמש נכנס הביתה רק דרך חלון, פירושו של דבר **שנתצמצם** ונתמעט **האור** וכעת כבר אינו מאיר בהתפשטות והתרחבות **ואינו מתפשט בכל חלקי צדדי הבית, רק כנגד החלון כו׳** ואילו בשאר חלקי הבית אין האור מתפשט כמו במקום שכנגד החלון.

ועוד מלבד המשל האמור מאור השמש **יובן זה** אופן הארת האין סוף במידות על פי משל נוסף, **מה שאנו רואים שכשאדם לומד איזו הלכה, כמו** למשל דברי המשנה במסכת חולין המפרטת **״אלו** חסרונות בגוף הבהמה **כשרות ואלו טרפות״** וגם אם הבהמה נשחטה כדין, אם נמצא בגופה אחד מחסרונות אלו, הרי היא טריפה ואסורה באכילה **כו׳, יש בהלכה זו התפשטות והתרחבות ההשגה,** היינו פרטי ההסברים והנימוקים שבהלכה והטעמים לכך **שבאפן זה** שחיסרון בבהמה בצורה מסויימת **הוא כשר ובאפן אחר טרפה, אבל כשצריך לפסק את הדין, אומר כשר כו׳,** בלי להיפך, **בלי שום טעם** בלי לפרט, **ונתצמצם** התוכן והרעיון של ההלכה **כמו שהיה בשכלו שהיה בהתפשטות** בעת לימוד ועיון ההלכה עם ההסברים והטעמים. וכעת, בעת פסק הדין, נשאר רק מיעוט מצומצם מכל זה, מה שנוגע למעשה. **וכך יובן** בנמשל **למעלה** בספירות העליונות, **מה ש״מספירת הבינה לזעיר־אנפין אינו מאיר רק דרך חלון״, שנתצמצם האור** של האין סוף **כמו שהוא בבחינת הבינה, והינו, שאף שבספירת הבינה ״מאיר אור־אין־סוף ברחוק מקום״,** ולא ׳בקירוב מקום׳ כמו בכתר ובחכמה, ונמצא שיש הגבלה באופן הארתו, מכל מקום למרות שאכן ההארה בבינה נמשלה להארה מרחוק (וכפי שנתבאר לעיל באריכות משמעות הדבר), אחרי הכל **הרי האור הוא בהרחבה כו׳,** וכמו באופן התפשטות השכל שבבינה הוא בהסתעפות לאורך ורוחב ועומק וכו׳ **שלכן נקראת ספירת הבינה** בזוהר **בשם ״רחובות״[38] הנהר״[39],** כלשון הכתוב בתורה לגבי מקומו של שאול מאלופי עשו **ועד למרחב העצמי** וההארה בבינה היא בהתרחבות עד כדי כך שזהו ׳מרחב העצמי׳, היינו הרחבה בעצם, הרחבה מוחלטת ולא רק הרחבה יחסית, **שהוא** ׳מרחב העצמי׳ **בספירת הבינה[40]** דווקא, **אבל כשנמשך מההרחבה דספירת הבינה** ב׳ששה קצות דזעיר־אנפין׳ ששת המידות נקראות לפעמים ׳ששה קצוות׳ כי יש הקבלה בין שש המידות לששת הקצוות של המציאות (כאמור בספר יצירה) שהם ארבע רוחות העולם, מעלה ומטה (חסד – דרום, גבורה – צפון, תפארת – מערב, נצח – מעלה, הוד – מטה, ויסוד – מזרח **(שזהו** ההארה כפי שהיא במידות **בדגמת הפסק־דין בפעל, כשר טהור מתר, והפכם,** המסקנה למעשה ללא ההסברים והנימוקים), **אינו מאיר אלא בבחינת צמצום, שלכן נקרא ״זעיר אנפין״[41]** פנים זעירות, להורות על כך שהוא קטן, מועט ומצומצם. **וזהו ענין ההארה** במידות **״דרך חלון״, כדי שלא יתפשט האור ביותר כו׳** ותהיה רק הארה מצומצמת.

וממשיך ומבאר את הקטע הבא ב׳עץ חיים׳, לגבי אופן הארת האין סוף בספירת המלכות.

ביאור בדרך אפשר

״ומ[ספירת ה]בינה לזעיר־אנפין אינו מאיר רק דרך חלון״. דהנה אנו רואים למטה באור השמש, שכשמאיר על הארץ הוא בהתפשטות והתרחבות, אבל כשהוא מאיר בבית אינו מאיר רק דרך חלון, שנתצמצם האור ואינו מתפשט בכל חלקי צדדי הבית, רק כנגד החלון כו׳. ועוד יובן זה, ממה שאנו רואים שכשאדם לומד איזו הלכה, כמו ״אלו כשרות ואלו טרפות״ כו׳, יש בהלכה זו התפשטות והתרחבות ההשגה, שבאפן זה הוא כשר ובאפן אחר טרפה, אבל כשצריך לפסק את הדין, אומר כשר כו׳, בלי שום טעם, ונתצמצם מכמו שהיה בשכלו שהיה בהתפשטות. וכך יובן למעלה, מה ש״מספירת הבינה לזעיר־אנפין אינו מאיר רק דרך חלון״, שנתצמצם האור מכמו שהוא בבחינת הבינה, והינו, שאף שבספירת הבינה ״מאיר אור־אין־סוף ברחוק מקום״, הרי האור הוא בהרחבה כו׳, שלכן נקראת ספירת הבינה בשם ״רחובות״[38] הנהר״[39], ועד למרחב העצמי שהוא בספירת הבינה[40], אבל כשנמשך מההרחבה דספירת הבינה ב׳ששה קצות דזעיר־אנפין׳ (שזהו בדגמת הפסק־דין בפעל, כשר טהור מתר, והפכם), אינו מאיר אלא בבחינת צמצום, שלכן נקרא ״זעיר אנפין״[41]. וזהו ענין ההארה ״דרך חלון״, כדי שלא יתפשט האור ביותר כו׳.

---

38) וישלח לו, ז. 39) ראה זח״ג קמב, א (באד״ר). 40) ספר המאמרים תרס״א ע׳ רג. עטר״ת ע׳ תרכה. תש״ג ע׳ 55. ובכ״מ.
41) ראה לקו״ת דרושים לר״ה נז, ב. מאמרי אדמו״ר הזקן תקס״ח ח״א ע׳ תקסה.

ביאור בדרך אפשר

״ומִזְּעִיר־אַנְפִּין לַמַּלְכוּת אֵינוֹ מֵאִיר רַק דֶּרֶךְ נֶקֶב״, דְּהַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְצַמְּצֵם עוֹד יוֹתֵר, בדומה לכך ש׳נקב׳ הוא מעבר קטן וצר ומצומצם יותר מחלון, וזהו אופן המעבר וההמשכה של האור **מִ׳זְעִיר אַנְפִּין׳ לִסְפִירַת הַמַּלְכוּת. וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים לְמַטָּה,** באדם התחתון **שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאָדָם הוּא בְּהִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת,** היינו בסערת רגשות, **אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר עַל־פִּי שֵׂכֶל כוּ׳,** ולא מסוגל לבטא את רגשותיו הסוערים בצורה מובנת לזולת **אֶלָּא רַק כְּשֶׁנִּתְצַמְּצְמוּ הַמִּדּוֹת וְאֵינָן מְאִירוֹת בְּתֹקֶף,** היינו לאחר שהאדם נרגע מההתרגשות הגדולה, **אָז יָכוֹל לְדַבֵּר בְּאֹפֶן מְכֻוָּן (דִּבּוּר מְסֻדָּר)** ולתת ביטוי לרגשות שלו בדיבור באופן המובן לזולת. **וְזֶהוּ שֶׁ״מִזְּעִיר־אַנְפִּין** הם המידות **לַמַּלְכוּת** היא הדיבור, כפי שהמידות והדיבור הם למעלה באלוקות, **אֵינוֹ מֵאִיר אֶלָּא דֶּרֶךְ נֶקֶב״** היינו בצמצום גדול **כַּנַּ״ל.**

**ו) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר מָה שֶׁמְּדַיֵּק בַּמַּאֲמָר שֶׁ״מִזְּעִיר־אַנְפִּין לַמַּלְכוּת אֵינוֹ מֵאִיר רַק דֶּרֶךְ נֶקֶב״, דְּהַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְצַמְּצֵם עוֹד יוֹתֵר, ״מִזְּעִיר־אַנְפִּין לַמַּלְכוּת״, שֶׁכִּוְּנָתוֹ בָּזֶה לִשְׁלֹל נְתִינַת מָקוֹם לְטָעוּת שֶׁהָאוֹר־אֵין־סוֹף עַצְמוֹ מֵאִיר בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת ״דֶּרֶךְ נֶקֶב״, וְלָכֵן מְדַיֵּק שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְצַמְּצֵם עוֹד יוֹתֵר ״מִזְּעִיר־אַנְפִּין לִסְפִירַת הַמַּלְכוּת״, הַיְנוּ, שֶׁהָאוֹר דִּ׳זְעִיר־אַנְפִּין׳ מִתְצַמְּצֵם וּמֵאִיר בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת ״דֶּרֶךְ נֶקֶב״. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁמְּבָאֵר בַּמָּשָׁל, שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאָדָם הוּא בְּהִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת, אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר עַל־פִּי שֵׂכֶל כוּ׳, וְלֹא כְּפִי שֶׁמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[42] שֶׁבְּעֵת הִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כְּלָל, כִּי כָּאן לֹא מְדֻבָּר אוֹדוֹת הִתְהַוּוּת הַדִּבּוּר עַצְמוֹ (שֶׁנִּמְשָׁךְ מֵהַנֶּפֶשׁ עַל־יְדֵי הַמִּדּוֹת), אֶלָּא שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַדִּבּוּר וּמְאִירָה בּוֹ הֶאָרַת הַמִּדּוֹת, הִנֵּה מִצַּד הִתְגַּבְּרוּת הַמִּדּוֹת לֹא יָכוֹל לִהְיוֹת דִּבּוּר מְסֻדָּר, וְהַיְנוּ, שֶׁהָאוֹר שֶׁמַּבְּמִדּוֹת (לֹא אוֹר הַנֶּפֶשׁ שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ הַדִּבּוּר עַצְמוֹ) צָרִיךְ לְהִתְצַמְּצֵם כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת דִּבּוּר מְסֻדָּר. וְדֻגְמָתוֹ בַּנִּמְשָׁל, שֶׁהָאוֹר שֶׁבִּ׳זְעִיר אַנְפִּין׳ (לֹא הָאוֹר־אֵין־סוֹף כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ) מִתְצַמְּצֵם וּמֵאִיר בִּסְפִירַת מַלְכוּת ״דֶּרֶךְ נֶקֶב״ וְהַנֶּקֶב הוּא משל לצמצום גדול (יותר מאשר צמצום דרך חלון, כמבואר לעיל).

וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לַדְּרָגוֹת שֶׁלְּפָנֵי־זֶה, הדרגות האמורות ב׳עץ חיים׳ כאן שלמעלה מהמשכת הזעיר־אנפין במלכות **הַיְנוּ, שֶׁהָאוֹר שֶׁבָּא בִּ׳זְעִיר אַנְפִּין׳ עַל־יְדֵי** ״חַלּוֹן״ הוּא (לֹא

ביאור בדרך אפשר

ולא אור האין סוף עצמו **מִתְצַמְּצֵם וּמֵאִיר בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת ״דֶּרֶךְ נֶקֶב״.**

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁמְּבָאֵר בַּמָּשָׁל, שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאָדָם הוּא בְּהִתְפַּעֲלוּת והתרגשות **הַמִּדּוֹת, אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר עַל־פִּי שֵׂכֶל כוּ׳** ואינו מסוגל לתת לרגשותיו ביטוי בדיבור מסודר שיובן לזולת, **וְלֹא כְּפִי שֶׁמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[42] בחסידות **שֶׁבְּעֵת הִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת** אזי בגלל ההתרגשות הגדולה **אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כְּלָל** אפילו בצורה לא מסודרת, **כִּי כָּאן** במשל המובא כאן לביאור אופן ההארה מהרגש (מידות, זעיר אנפין) לדיבור (מלכות) **לֹא מְדֻבָּר אוֹדוֹת הִתְהַוּוּת הַדִּבּוּר עַצְמוֹ (שֶׁנִּמְשָׁךְ** ומתגלה **מֵהַנֶּפֶשׁ עַל־יְדֵי הַמִּדּוֹת,** ובנמשל היינו התהוות המלכות מהאין סוף), **אֶלָּא שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַדִּבּוּר וּמְאִירָה בּוֹ הֶאָרַת הַמִּדּוֹת, הִנֵּה מִצַּד הִתְגַּבְּרוּת הַמִּדּוֹת לֹא יָכוֹל לִהְיוֹת דִּבּוּר מְסֻדָּר. וְדֻגְמָתוֹ בַּנִּמְשָׁל, שֶׁהָאוֹר שֶׁבִּ׳זְעִיר אַנְפִּין׳ (לֹא הָאוֹר־אֵין־סוֹף כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ) מִתְצַמְּצֵם וּמֵאִיר בִּסְפִירַת מַלְכוּת ״דֶּרֶךְ נֶקֶב״** והנקב הוא משל לצמצום גדול (יותר מאשר צמצום דרך חלון, כמבואר לעיל).

וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לַדְּרָגוֹת שֶׁלְּפָנֵי־זֶה, הדרגות האמורות ב׳עץ חיים׳ כאן שלמעלה מהמשכת הזעיר־אנפין במלכות **הַיְנוּ, שֶׁהָאוֹר שֶׁבָּא בִּ׳זְעִיר אַנְפִּין׳ עַל־יְדֵי**

---

42) לקו״ת קדושים כט, סע״ג ואילך. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

״חַלּוֹן״ בצמצום גדול **הוּא** (לֹא הָאוֹר־אֵין־סוֹף עַצְמוֹ, אֶלָּא) **הָאוֹר דִּסְפִירַת הַבִּינָה. וְכֵן הָאוֹר שֶׁבָּא בִּסְפִירַת הַבִּינָה בְּ״רְחוּק מָקוֹם״,** בדוגמת עניין השמיעה לגבי עניין הראייה, **הוּא הָאוֹר דִּסְפִירַת הַחָכְמָה, וְכֵן הָאוֹר שֶׁמֵּאִיר בִּסְפִירַת הַחָכְמָה בְּ״קֵרוּב מָקוֹם״ הוּא הָאוֹר דִּסְפִירַת הַכֶּתֶר** ולא אור האין סוף עצמו, אלא כפי שאין סוף ירד מדרגה לדרגה להאיר בכתר.

ז) וּמַמְשִׁיךְ לְבָאֵר בקטע הבא ב׳עץ חיים׳, **שֶׁ״מִּסְפִּירַת הַמַּלְכוּת לְעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, אֵינוֹ מֵאִיר** אפילו ׳דרך נקב׳ **רַק** בצמצום גדול עוד יותר **דֶּרֶךְ פַּרְסָא** היינו כמו מסך המסתיר **הַמַּפְסֶקֶת בֵּין עוֹלָם הָאֲצִילוּת לְעוֹלָם הַבְּרִיאָה״. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה, הַחִלּוּק** ההבדל **בֵּין ״פַּרְסָא״ לְ״נֶקֶב״ הוּא**[43], **שֶׁבְּ״נֶקֶב״, אַף־עַל־פִּי שֶׁמֵּאִיר דֶּרֶךְ** שהרי מדובר בנקב קטן שרק מעט אור בוקע דרכו, **אַף־עַל־פִּי־כֵן** מה שמאיר דרך הנקב הוא **מֵאִיר עֶצֶם הָאוֹר,** היינו האור של הדרגה הקודמת עצמו **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן דֶּרֶךְ ״פַּרְסָא״ אֵינוֹ מֵאִיר רַק אוֹר שֶׁל ׳תּוֹלָדָה׳** כמו אור ש׳נולד׳ מהאור עצמו (ייתכן שהמשל לזה הוא כמו חום של ׳כלי שני׳ שאיננו החום של הכלי הראשון שעמד על גבי האש), **וְלֹא עַצְמוּת הָאוֹר, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁאִם תּוֹלִין** מול האור **מָסָךְ מַפְסִיק, אַזַּי אֵינוֹ מֵאִיר הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא, אֶלָּא רַק אוֹר שֶׁל תּוֹלָדָה** ששונה באיכותו מהאור עצמו.

וְכַךְ יוּבָן בנמשל **לְמַעְלָה** באלוקות, **שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת, הִנֵּה גַּם כְּשֶׁמֵּאִיר הָאוֹר בְּ״רְחוּק מָקוֹם״,** אופן ההארה בספירת הבינה **וַאֲפִילוּ** כשהאור מאיר **אוֹ נֶקֶב** אופן ההארה במלכות״, **הֲרֵי** כל עוד מדובר בעולם האצילות **זֶה** אופן ההארה במידות ״**דֶּרֶךְ חַלּוֹן**״ ההבדלים הם רק באיזו מידה היא ההארה, **וְלָכֵן נִקְרָא עוֹלָם הָאֲצִילוּת כֻּלּוֹ** בכל הדרגות שבו מראשית הספירות ועד סיומן **בְּשֵׁם ״עוֹלָם הָאַחְדוּת״**[44], עולם שבו אחדות ה׳ ניכרת בגלוי כי כל הבחינות בטלות לאלוקות בביטול מוחלט **כֵּיוָן שֶׁשָּׁם** בעולם האצילות הרי זה כלשון הזוהר **״אֵיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד, אֵיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד״**[45]. ומבואר בחסידות שהכוונה היא שהוא, הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, והאורות של עשר הספירות הם אחד. והוא, הקדוש־ברוך־הוא בעצמו והכלים של עשר הספירות הכול אחד, כי גם האורות וגם הכלים אינם מציאות נפרדת אלא בטלים לגמרי ולכן עולם האצילות הוא ׳עולם האחדות׳ (**אֲבָל כְּדֵי שֶׁיֻּמְשַׁךְ** האור המאיר בעולם האצילות **בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, הֲרֵי זֶה רַק עַל־יְדֵי פַּרְסָא,** שהיא צמצום נוסף, גדול יותר מהצמצומים מדרגה לדרגה באצילות עצמה **כִּי בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה מִתְחַדֶּשֶׁת אֶפְשָׁרוּת לִמְצִיאוּת וְיֵשׁוּת כוּ׳** של נבראים שחשים נפרדים מהבורא ואינם בטלים כמו הביטול שבעולם האצילות (**שֶׁלֹּא הָיְתָה מִקֹּדֶם לָכֵן** בעוד שהאור האיר בעולם האצילות), **וְלָכֵן הֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי ׳פַּרְסָא׳, שֶׁזֶּהוּ רַק אוֹר שֶׁל ׳תּוֹלָדָה׳** ולא אותו האור שהאיר באצילות, וכמבואר לעיל שזהו משום שה׳פרסא׳ היא צמצום גדול בהרבה מהצמצום שבהארה ׳דרך נקב׳.

אַךְ עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין[46], **דִּלְכְאוֹרָה, הֲרֵי גַּם בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת** עצמו **יֵשׁ** (**מֵעֵין וְדֻגְמַת**) **עִנְיַן הַ׳פַּרְסָא׳** כי גם אור האצילות הוא בצמצום לגבי האין סוף עצמו, **וְכַנּוֹדָע מֵעִנְיַן שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה פָּרוֹכוֹת שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ**[47] (ובלשון הגמרא: ״שלשה עשר פרוכות היו במקדש שני, שבעה כנגד שבעה שערים, אחד לפתחו של היכל, ואחד לפתחו של אולם, שניים בדביר, שניים כנגדן בעלייה״), וכאמור, המילה ׳פרוכת׳ שמשמעותה

ביאור בדרך אפשר

1 ״חַלּוֹן״ בצמצום גדול **הוּא** (לֹא הָאוֹר־אֵין־סוֹף עַצְמוֹ, אֶלָּא)
2 **הָאוֹר דִּסְפִירַת הַבִּינָה. וְכֵן הָאוֹר שֶׁבָּא בִּסְפִירַת הַבִּינָה**
3 **בְּ״רְחוּק מָקוֹם״,** בדוגמת עניין השמיעה לגבי עניין הראייה, **הוּא**
4 **הָאוֹר דִּסְפִירַת הַחָכְמָה, וְכֵן הָאוֹר שֶׁמֵּאִיר בִּסְפִירַת הַחָכְמָה**
5 **בְּ״קֵרוּב מָקוֹם״ הוּא הָאוֹר**
6 **דִּסְפִירַת הַכֶּתֶר** ולא אור האין סוף
7 עצמו, אלא כפי שאין סוף ירד מדרגה
8 לדרגה להאיר בכתר.
9 **ז) וּמַמְשִׁיךְ לְבָאֵר** בקטע הבא
10 ב׳עץ חיים׳, **שֶׁ״מִּסְפִּירַת**
11 **הַמַּלְכוּת לְעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־**
12 **יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, אֵינוֹ מֵאִיר**
13 אפילו ׳דרך נקב׳ **רַק** בצמצום גדול
14 עוד יותר **דֶּרֶךְ פַּרְסָא** היינו כמו
15 מסך המסתיר **הַמַּפְסֶקֶת בֵּין**
16 **עוֹלָם הָאֲצִילוּת לְעוֹלָם**
17 **הַבְּרִיאָה״. וְהָעִנְיָן הוּא,**
18 **דְּהִנֵּה, הַחִלּוּק** ההבדל **בֵּין**
19 **״פַּרְסָא״ לְ״נֶקֶב״ הוּא**[43],
20 **שֶׁבְּ״נֶקֶב״, אַף־עַל־פִּי**
21 **שֶׁמֵּאִיר דֶּרֶךְ צִמְצוּם** שהרי
22 מדובר בנקב קטן שרק מעט אור בוקע
23 דרכו, **אַף־עַל־פִּי־כֵן** מה שמאיר
24 דרך הנקב הוא **מֵאִיר עֶצֶם הָאוֹר,**
25 היינו האור של הדרגה הקודמת עצמו
26 **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן דֶּרֶךְ ״פַּרְסָא״**
27 **אֵינוֹ מֵאִיר רַק אוֹר שֶׁל**
28 **׳תּוֹלָדָה׳** כמו אור ש׳נולד׳ מהאור
29 עצמו (ייתכן שהמשל לזה הוא כמו
30 חום של ׳כלי שני׳ שאיננו החום של
31 הכלי הראשון שעמד על גבי האש),
32 **וְלֹא עַצְמוּת הָאוֹר, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ**
33 **רוֹאִים שֶׁאִם תּוֹלִין** מול האור
34 **מָסָךְ מַפְסִיק, אַזַּי אֵינוֹ מֵאִיר**
35 **הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא, אֶלָּא רַק**
36 **אוֹר שֶׁל תּוֹלָדָה** ששונה באיכותו
37 מהאור עצמו.
38 **וְכַךְ יוּבָן** בנמשל **לְמַעְלָה**
39 באלוקות, **שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת,**
40 **הִנֵּה גַּם כְּשֶׁמֵּאִיר הָאוֹר**
41 **בְּ״רְחוּק מָקוֹם״,** אופן ההארה
42 בספירת הבינה **וַאֲפִילוּ** כשהאור מאיר
43 **אוֹ נֶקֶב** אופן ההארה במלכות״, **הֲרֵי**
44 **עֲדַיִן הָאוֹר־אֵין־סוֹף כְּמוֹ שֶׁהוּא**
45 ההבדלים הם רק באיזו מידה היא
46 ההארה, **וְלָכֵן נִקְרָא עוֹלָם הָאֲצִילוּת כֻּלּוֹ** בכל הדרגות שבו מראשית
47 הספירות ועד סיומן **בְּשֵׁם ״עוֹלָם הָאַחְדוּת״**[44], עולם שבו אחדות ה׳
48 ניכרת בגלוי כי כל הבחינות בטלות לאלוקות בביטול מוחלט **כֵּיוָן שֶׁשָּׁם**
49 בעולם האצילות הרי זה כלשון הזוהר
50 **״אֵיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד, אֵיהוּ**
51 **וְגַרְמוֹהִי חַד״**[45]. ומבואר
52 בחסידות שהכוונה היא שהוא,
53 הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, והאורות של
54 עשר הספירות הם אחד. והוא, הקדוש־
55 ברוך־הוא בעצמו והכלים של עשר
56 הספירות הכול אחד, כי גם האורות
57 וגם הכלים אינם מציאות נפרדת אלא
58 בטלים לגמרי ולכן עולם האצילות הוא
59 ׳עולם האחדות׳ (**אֲבָל כְּדֵי**
60 **שֶׁיֻּמְשַׁךְ** האור המאיר בעולם
61 האצילות **בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, הֲרֵי**
62 **זֶה רַק עַל־יְדֵי פַּרְסָא,** שהיא
63 צמצום נוסף, גדול יותר מהצמצומים
64 מדרגה לדרגה באצילות עצמה **כִּי**
65 **בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה מִתְחַדֶּשֶׁת**
66 **אֶפְשָׁרוּת לִמְצִיאוּת וְיֵשׁוּת כוּ׳**
67 של נבראים שחשים נפרדים מהבורא
68 ואינם בטלים כמו הביטול שבעולם
69 האצילות (**שֶׁלֹּא הָיְתָה מִקֹּדֶם**
70 **לָכֵן** בעוד שהאור האיר בעולם
71 האצילות), **וְלָכֵן הֲרֵי זֶה דַּוְקָא**
72 **עַל־יְדֵי ׳פַּרְסָא׳, שֶׁזֶּהוּ רַק**
73 **אוֹר שֶׁל ׳תּוֹלָדָה׳** ולא אותו האור
74 שהאיר באצילות, וכמבואר לעיל שזהו
75 משום שה׳פרסא׳ היא צמצום גדול
76 בהרבה מהצמצום שבהארה ׳דרך נקב׳.
77 **אַךְ עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין**[46],
78 **דִּלְכְאוֹרָה, הֲרֵי גַּם בְּעוֹלָם**
79 **הָאֲצִילוּת** עצמו **יֵשׁ** (**מֵעֵין**
80 **וְדֻגְמַת**) **עִנְיַן הַ׳פַּרְסָא׳** כי גם
81 אור האצילות הוא בצמצום לגבי האין
82 סוף עצמו, **וְכַנּוֹדָע מֵעִנְיַן שְׁלֹשׁ־**
83 **עֶשְׂרֵה פָּרוֹכוֹת שֶׁהָיוּ**
84 **בַּמִּקְדָּשׁ**[47] (ובלשון הגמרא:
85 ״שלשה עשר פרוכות היו במקדש שני,
86 שבעה כנגד שבעה שערים, אחד לפתחו של היכל, ואחד לפתחו של אולם,
שניים בדביר, שניים כנגדן בעלייה״), וכאמור, המילה ׳פרוכת׳ שמשמעותה

---

43) ראה גם ד״ה והבדילה הפרוכת בתו״א (לך־לך יב, ריש ע״ב) - הובא לקמן בפנים. 44) ראה עבודת הקודש ח״א פ״ב־ד. ובכ״מ. 45) תקו״ז בהקדמה (ג, ב). תניא אגה״ק ס״כ. 46) ספר המאמרים תרכ״ט שם (ע׳ שע ואילך). 47) כתובות קו, א.

ביאור בדרך אפשר

מסך מבדיל שמצמצם ומגביל את האור מתורגמת בתרגום אונקלוס ׳פרסא׳ **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב מִזֶּה בְּ׳תוֹרָה אוֹר׳** לאדמו״ר הזקן **בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל** במאמר הפותח במילים **״וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת״**[48] (שם נתבאר הצורך והעניין של הפרסאות שבאצילות עצמו, כדי למנוע ׳יניקה לחיצונים׳ מהאור המאיר ונמשך באצילות, ועוד), **וְאִם־כֵּן** אם גם ההארה באצילות היא על ידי פרסאות **מַהוּ הַחִלּוּק בֵּין עוֹלָם הָאֲצִילוּת לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה?** **וּמְבָאֵר בָּזֶה, שֶׁהַפַּרְסָאוֹת שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת** עצמו הם ׳פרסאות׳ ו׳פרוכות׳ מסוג אחר, כי **הֵם עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[49] במדרש על הכתוב בבראשית ״הן האדם היה כאחד ממנו״, כאחד ממלאכי השרת, **בְּעִנְיַן ״אִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים״,** [ובלשון המדרש, ״כגבריאל (כמו המלאך גבריאל) והנה איש שנאמר (עליו בספר דניאל) אחד לבוש הבדים״) **״כְּהֲדֵין קַמְצָא דִּלְבוּשֵׁיהּ מִינֵּיהּ וּבֵיהּ״** כמו ׳קמצא׳ (כנראה הכוונה לצב) שלבושו (השריון שלו) הוא חלק ממנו עצמו וגדל יחד אתו, ובענייננו, אמנם יש בעולם האצילות פרסאות ועניינן של הפרסאות הוא ׳לבוש׳ ו׳מסך המבדיל׳ אבל לאמיתו של דבר אין זה העלם והסתר, כי הדבר דומה ל׳לבוש׳ שהוא חלק בלתי נפרד מהמלובש עצמו. **וְהַמָּשָׁל לָזֶה,** לעניין שהוא לבוש ובתור לבוש הוא עניין של העלם, ומכל מקום אינו מסתיר, כמו **שֶׁאָנוּ רוֹאִים** בכוחות הנפש שסדר המדריגות שלהם הוא **שֶׁהַשֵּׂכֶל** הרעיון השכלי **הוּא לְמַעְלָה מֵהָאוֹתִיּוֹת,** המילים, **וְאוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה וְהַדִּבּוּר** המילים שבאמצעותם האדם חושב ומדבר **הֵם רַק לְבוּשִׁים לַשֵּׂכֶל** ולכן הם למטה מהשכל עצמו, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵין לְבוּשׁ זֶה** ה׳לבוש׳ שהמילים ׳מלבישות׳ את השכל איננו **לְבוּשׁ הַמַּסְתִּיר** ואין זה דומה למסך המסתיר ומונע מהאור לחדור, **וְאַדְרַבָּה, עִקַּר גִּלּוּי הַשֵּׂכֶל הוּא עַל־יְדֵי הָאוֹתִיּוֹת כוּ׳** ולא זו בלבד שהאותיות (המילים) לא מסתירות על השכל, אלא להיפך, האותיות הם האמצעי העיקרי והמרכזי להתגלות וביטוי השכל. **אֲבָל** לעומת זאת **כְּשֶׁמַּלְבִּישִׁים אֶת הַשֵּׂכֶל** הרעיון

ביאור בדרך אפשר

בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל ״וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת״[48], וְאִם־כֵּן מַהוּ הַחִלּוּק בֵּין עוֹלָם הָאֲצִילוּת לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה. וּמְבָאֵר בָּזֶה, שֶׁהַפַּרְסָאוֹת שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת הֵם עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[49] בְּעִנְיַן ״אִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים״, ״כְּהֲדֵין קַמְצָא דִּלְבוּשֵׁיהּ מִינֵּיהּ וּבֵיהּ״. וְהַמָּשָׁל לָזֶה, שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁהַשֵּׂכֶל הוּא לְמַעְלָה מֵהָאוֹתִיּוֹת, וְאוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה וְהַדִּבּוּר הֵם רַק לְבוּשִׁים לַשֵּׂכֶל, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵין לְבוּשׁ זֶה לְבוּשׁ הַמַּסְתִּיר, וְאַדְרַבָּה, עִקַּר גִּלּוּי הַשֵּׂכֶל הוּא עַל־יְדֵי הָאוֹתִיּוֹת כוּ׳. אֲבָל כְּשֶׁמַּלְבִּישִׁים אֶת הַשֵּׂכֶל בְּמָשָׁל, חֲרֵי הַמָּשָׁל מַסְתִּיר עַל הַשֵּׂכֶל. וְכֵן הוּא גַּם הַחִלּוּק בֵּין הַפַּרְסָאוֹת שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת לַפַּרְסָא שֶׁבֵּין עוֹלָם הָאֲצִילוּת לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת חֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁאוֹתִיּוֹת מַלְבִּישׁוֹת לַשֵּׂכֶל, וּמֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה חֲרֵי זֶה עַל־דֶּרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת הַשֵּׂכֶל בְּמָשָׁל. (וּבְמָקוֹם אַחֵר מְבֹאָר[50] שֶׁהַחִלּוּק בֵּין הַפַּרְסָאוֹת שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת לַפַּרְסָא שֶׁבֵּין עוֹלָם הָאֲצִילוּת לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַחִלּוּק שֶׁבֵּין אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה לְאוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר, וְהַיְנוּ, שֶׁאוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה אֵינָן דָּבָר שֶׁמְּחוּץ לַשֵּׂכֶל, אֶלָּא ״כְּהֲדֵין קַמְצָא דִּלְבוּשֵׁיהּ מִינֵּיהּ וּבֵיהּ״, הַיְנוּ, דָּבָר הַמְּאֻחָד עִם הַשֵּׂכֶל וּמְגַלֶּה אוֹתוֹ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר שֶׁמַּעְלִימוֹת עַל הַשֵּׂכֶל).

ביאור בדרך אפשר

השכלי המקורי **בְּמָשָׁל** מעניין אחר, זר ושונה מהשכל עצמו, **חֲרֵי הַמָּשָׁל** אכן **מַסְתִּיר עַל הַשֵּׂכֶל.**

וְכֵן הוּא גַּם הַחִלּוּק בֵּין הַפַּרְסָאוֹת שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת שהם דומים ללבוש שאינו מסתיר **לַפַּרְסָא שֶׁבֵּין עוֹלָם הָאֲצִילוּת לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** שהיא דומה למסך המסתיר, **שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת חֲרֵי זֶה** ה׳פרסאות׳ שבו **כְּמוֹ שֶׁאוֹתִיּוֹת מַלְבִּישׁוֹת לַשֵּׂכֶל** שאמנם הן ׳לבוש׳ אבל לאמיתו של דבר אין זה הסתר אלא לבוש שהוא אמצעי גילוי, **וּמֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה חֲרֵי זֶה עַל־דֶּרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת הַשֵּׂכֶל בְּמָשָׁל** שהוא אכן לבוש שגורם העלם והסתר, כמו מסך מבדיל.

(וּבְמָקוֹם אַחֵר בחסידות **מְבֹאָר**[50] **שֶׁהַחִלּוּק בֵּין הַפַּרְסָאוֹת שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת לַפַּרְסָא שֶׁבֵּין עוֹלָם הָאֲצִילוּת לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, הוּא** שאמנם שניהם הם ׳פרסאות׳ במובן של לבוש ובדרך כלל לבוש הוא דבר המסתיר, אך מכל מקום יש הבדל גדול ביניהם והוא **עַל־דֶּרֶךְ הַחִלּוּק שֶׁבֵּין אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה לְאוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר,** גילוי השכל הוא הן בהתלבשות הרעיון השכלי במחשבה שקודם לכן לא היו בו ׳אותיות׳ ובמחשבה השכל ׳מתלבש׳ באותיות, והן בשלב מאוחר יותר הרעיון השכלי ׳מתלבש׳ באותיות, מילים, בדיבור **וְהַיְנוּ** וההבדל בין שני הדברים הוא, **שֶׁאוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה אֵינָן דָּבָר שֶׁמְּחוּץ לַשֵּׂכֶל** ולא מדובר במציאות נפרדת מהשכל המסתירה את השכל, **אֶלָּא** כאמור לעיל שיש לבוש שהוא **״כְּהֲדֵין קַמְצָא דִּלְבוּשֵׁיהּ מִינֵּיהּ וּבֵיהּ״,** כמו הצב שהשריון שלו הוא חלק בלתי נפרד ממנו עצמו **הַיְנוּ,** אותיות המחשבה הן **דָּבָר הַמְּאֻחָד עִם הַשֵּׂכֶל וּמְגַלֶּה אוֹתוֹ,** ולא זו בלבד שאין זה לבוש המעלים אלא להיפך זהו לבוש המהווה אמצעי גילוי, וזהו עניין הפרסאות שבעולם האצילות **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר שֶׁמַּעְלִימוֹת עַל הַשֵּׂכֶל** כי הן מציאות נפרדת מהשכל עצמו, וזהו עניין הפרסא שבין אצילות לבריאה־יצירה־עשיה).

---

48) שם יב, ג ואילך. 49) ב״ר פכ״א, ה. 50) ראה ספר המאמרים תרנ״ט ע׳ כט ואילך.

ביאור בדרך אפשר

ח) **וְהִנֵּה** כָּל זֶה הוּא מִצַּד בְּרִיאַת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁזֶּהוּ כפי ש׳סדר ההשתלשלות׳ נברא מתחילתו הרי זה לפי הסדר המובא ומבואר לעיל ב׳עץ חיים׳, בְּאֹפֶן שֶׁבִּסְפִירַת הַכֶּתֶר וּבִסְפִירַת הַחָכְמָה ״מֵאִיר אוֹר־אֵין־סוֹף בְּקֵרוּב מָקוֹם, וּבִסְפִירַת הַבִּינָה בְּרִחוּק מָקוֹם, בִּ׳זְעִיר אַנְפִּין׳ דֶּרֶךְ חַלּוֹן, וּבִסְפִירַת הַמַּלְכוּת דֶּרֶךְ נֶקֶב״, וּבְעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה עַל־יְדֵי ׳פַּרְסָא׳ וזהו סדר של כמה צמצומים והעלמות והסתרים על האור האלוקי (שעניינו של כל אחד מהם נתבאר לעיל באריכות). אָמְנָם, תַּכְלִית הכוונה והמטרה של הַבְּרִיאָה אֵינוֹ שֶׁיִּשָּׁאֵר חַס־וְשָׁלוֹם מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, אֶלָּא אַדְּרַבָּה, שֶׁבְּכָל מָקוֹם בכל ׳סדר השתלשלות׳ יֶמְשַׁךְ גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף בְּאֹפֶן שֶׁל ״קֵרוּב מָקוֹם״ היינו בגילוי רב. וְעִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי תּוֹרָה־וּמִצְוֹת, שֶׁעַל־יָדָן לימוד התורה וקיום המצוות דוקא כפי שירדו למטה ונתלבשו בעניני העולם הזה התחתון פּוֹעֲלִים שֶׁגַּם לְמַטָּה בעולם הזה, העולם התחתון ביותר שאין תחתון למטה ממנו יִהְיֶה גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף בְּ״קֵרוּב מָקוֹם״.

וּמְבָאֵר אדמו״ר מהר״ש בַּמַּאֲמָר[51], שֶׁלְּהָבִין זֶה אֵיךְ עַל־יְדֵי תּוֹרָה־וּמִצְוֹת מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת קֵרוּב כוּ׳, כאמור לעיל, צָרִיךְ לְהָבִין מִקֹּדֶם עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. דְּהִנֵּה, ״יַצִּיבָא מִלְּתָא״ דבר ברור ומבוסס הוא שֶׁפֵּרוּשׁ ׳קָרְבָּן׳ הוּא מִלְּשׁוֹן ׳קֵרוּב׳[52] [וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא כִּשְׁמוֹ, כִּי ״שְׁמָא מִלְּתָא הִיא״[53], שֶׁכָּל עִנְיָנוֹ הוּא עִנְיַן הַקֵּרוּב לְלִמַּעְלָה],

ביאור בדרך אפשר

המהות והתוכן של הדבר שֶׁכָּל עִנְיָנוֹ של הקרבן הוּא עִנְיַן הַקֵּרוּב התקרבות של האדם והבריאה מלמטה לְלִמַּעְלָה, לאלוקות], וְהַיְנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁמַּקְרִיבִים בְּהֵמָה גַּשְׁמִית עַל הַמִּזְבֵּחַ, מַמְשִׁיכִים שֶׁיִּהְיֶה מֵאִיר אוֹר־אֵין־סוֹף בִּבְחִינַת ׳קָרוּב׳ גַּם בָּעוֹלָם־הַזֶּה כי ה׳העלאה׳ מלמטה למעלה גורמת ׳המשכה׳ מלמעלה למטה כמבואר בתחילת המאמר.

וּמִמְּשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר, וּלְהָבִין זֶה אֵיךְ עַל־יְדֵי שֶׁמַּקְרִיבִים בְּהֵמָה גַּשְׁמִית עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ מַמְשִׁיכִים אוֹר־אֵין־סוֹף כו׳ והרי לכאורה הגשמיות והאלוקות רחוקים זה מזה מאוד [דְּכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה עִנְיָנָהּ הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, הֲרֵי כָּל הָעִנְיָנִים צְרִיכִים לִהְיוֹת בְּאֹפֶן שֶׁל הַסְבָּרָה בְּשֵׂכֶל ולכן יש מקום וצורך לשאול מהו ביאור העניין גם באופן המובן בשכל], כִּי שֹׁרֶשׁ הַבְּהֵמָה הוּא מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ שֶׁלְּמַעְלָה מֵעוֹלָם הַתִּקּוּן[54], כמבואר בחסידות, לפני בריאת העולמות ב׳סדר השתלשלות׳ של ״עולם התיקון״, ברא ה׳ את ״עולם התוהו״. ו״עולם התיקון״, היינו אורות הספירות המאירים באופן מדוד ומותאם לכלי המקבלים ואילו ב״עולם התוהו״ האורות מאירים בעוצמה רבה שלא לפי כלי המקבלים, ועל כך מבואר כאן שקרבן מן הבהמה פועל המשכת אלוקות בעולם כי בהקרבת הקרבן מעלים את הבהמה לשורשה ומקורה בעולם התוהו, והוא למעלה משורש האדם שהוא בעולם התיקון (וכפי שנתבאר בהרחבה במאמר הקודם, דיבור המתחיל ״שובה ישראל״) וההבדל בין עולם התוהו לעולם התיקון הנוגע לענייננו הוא שֶׁבְּעוֹלָם הַתִּקּוּן הוּא בִּבְחִינַת מְעוּט הָאוֹר[55] (ובלשון הקבלה, בעולם התיקון יש ׳אורות מועטים בכלים מרובים׳), היינו שם הדבר הוא חשוב ומלמד על

ח) **וְהִנֵּה** כָּל זֶה הוּא מִצַּד בְּרִיאַת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁזֶּהוּ בְּאֹפֶן שֶׁבִּסְפִירַת הַכֶּתֶר וּבִסְפִירַת הַחָכְמָה ״מֵאִיר אוֹר־אֵין־סוֹף בְּקֵרוּב מָקוֹם, וּבִסְפִירַת הַבִּינָה בְּרִחוּק מָקוֹם, בִּ׳זְעִיר אַנְפִּין׳ דֶּרֶךְ חַלּוֹן, וּבִסְפִירַת הַמַּלְכוּת דֶּרֶךְ נֶקֶב״, וּבְעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה עַל־יְדֵי ׳פַּרְסָא׳. אָמְנָם, תַּכְלִית הַבְּרִיאָה אֵינוֹ שֶׁיִּשָּׁאֵר חַס־וְשָׁלוֹם מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, אֶלָּא אַדְּרַבָּה, שֶׁבְּכָל מָקוֹם יֶמְשַׁךְ גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף בְּאֹפֶן שֶׁל ״קֵרוּב מָקוֹם״. וְעִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי תּוֹרָה־וּמִצְוֹת, שֶׁעַל־יָדָן פּוֹעֲלִים שֶׁגַּם לְמַטָּה יִהְיֶה גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף בְּ״קֵרוּב מָקוֹם״. וּמְבָאֵר בַּמַּאֲמָר[51], שֶׁלְּהָבִין זֶה אֵיךְ עַל־יְדֵי תּוֹרָה־וּמִצְוֹת מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת קֵרוּב כוּ׳, צָרִיךְ לְהָבִין מִקֹּדֶם עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. דְּהִנֵּה, יַצִּיבָא מִלְּתָא הוּא שֶׁפֵּרוּשׁ ׳קָרְבָּן׳ הוּא מִלְּשׁוֹן ׳קֵרוּב׳[52] [וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא כִּשְׁמוֹ, כִּי ״שְׁמָא מִלְּתָא הִיא״[53], הֵיינוּ שם הדבר הוא חשוב ומלמד על

51) ספר המאמרים תרכ״ט שם (ע׳ שעד). 52) ספר הבהיר סי׳ מו (קט). וראה גם זח״ג ה, א. של״ה במסכת תענית שלו ריא, ב. פע״ח שער התפלה פ״ה. 53) ראה ברכות ז, ב. וראה יומא פג, ב. 54) ראה מאמרי אדה״ז ענינים ד״ה להבין ענין שו״ב (ע׳ תח). ובכ״מ. 55) ראה עץ חיים שער י (שער התיקון) פ״ה. תו״א נח ט, ג ואילך. תו״ח בראשית ט, א. יב, סע״ג ואילך. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

בְּחִינַת ׳קִרּוּב וְרִחוּק׳ כי כשהאור מועט ומצומצם יש בו חילוקי דרגות, בהתאם למידת המיעוט והצמצום, **אֲבָל בְּעוֹלָם הַתֹּהוּ הָיָה רִבּוּי אוֹר**[55] **[וְכַמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[56] **שֶׁהָרִבּוּי הוּא לֹא (רַק) בְּכַמּוּת, אֶלָּא בְּאֵיכוּת** דבר המדגיש עוד יותר את תוקף ועוצמת האור**],** **לָכֵן לֹא שַׁיָּךְ שָׁם** בעולם התוהו **בְּחִינַת ׳רִחוּק׳, אֶלָּא הַכֹּל הוּא בְּבְחִינַת ׳קִרּוּב׳** שהרי יש בתוהו גילוי רב. **וְכֵיוָן שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַבְּהֵמָה הוּא מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ שֶׁהָאוֹר מֵאִיר שָׁם בִּבְחִינַת ׳קִרּוּב׳, רַק שֶׁנִּפְלָה בִּ׳שְׁבִירַת הַכֵּלִים׳** כמבואר בקבלה וחסידות כי מאחר שבתוהו היו האורות מרובים והכלים מועטים, הכלים לא יכלו להכיל את האור ו׳נשברו׳ וכתוצאה משבירת הכלים נפלו ניצוצות של קדושה מלמעלה **(לְמַטָּה בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, עַל־יְדֵי הַ׳פַּרְסָא׳ כוּ׳** שדרכה האורות יורדים לעולמות תחתונים)**, לָכֵן, כְּשֶׁמְּבָרְרִין אוֹתָהּ** את הבהמה **וּמַקְרִיבִין אוֹתָהּ עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, מִתְעַלִּית לְשָׁרְשָׁהּ בְּעוֹלָם הַתֹּהוּ** שממנו נפלה, **וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה הַמְּשֻׁכָּת אוֹר־אֵין־סוֹף לְמַטָּה** כי ההעלאה גורמת המשכה **[שֶׁהֲרֵי עִנְיַן הַקָּרְבָּן הוּא ״רֵיחַ נִיחֹחַ״**[57]**, נַחַת־רוּחַ לְפָנַי כוּ׳**[58]**, ״נַחַת״ גַּם מִלְּשׁוֹן ׳חוֹת דַּרְגָּא׳**[59] לרדת בדרגה, וכך האור האלוקי יורד מלמעלה ונמשך למטה**], בְּאֹפֶן שֶׁגַּם** אפילו **בָּעוֹלָם־הַזֶּה** שמצד עצמו הוא מקום של העלם והסתר על האלוקות **מֵאִיר אוֹר־אֵין־סוֹף בִּבְחִינַת ׳קִרּוּב׳.**

וְכֵן הוּא עַכְשָׁו בזמן הגלות **בַּתְּפִלָּה שֶׁ״כְּנֶגֶד קָרְבָּנוֹת תִּקָּנוּם״**[60]**,** חכמים תקנו את התפילות במקום הקרבנות **שֶׁזֶּהוּ שֶׁאוֹמְרִים בִּקְרִיאַת־שְׁמַע ״שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵינוּ״ גוּ׳**[61]**, שֶׁהוּא עִנְיַן ׳יִחוּד חָכְמָה־וּבִינָה׳**[62]**, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ, שֶׁגַּם בִּסְפִירַת הַבִּינָה שֶׁמִּצַּד־עַצְמָהּ הִיא בְּ״רִחוּק מָקוֹם״, יָאִיר אוֹר־אֵין־סוֹף בְּ״קִרּוּב מָקוֹם״ כְּמוֹ שֶׁמֵּאִיר בִּסְפִירַת הַחָכְמָה, וְעַד שֶׁעַל־יְדֵי הַפַּרְשָׁה הַשְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת־שְׁמַע, שֶׁבָּהּ אוֹמְרִים ״וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ״**[63]**, הֲרֵי זֶה נִמְשָׁךְ בָּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים לְמַטָּה, שֶׁגַּם בָּהֶם יָאִיר אוֹר־אֵין־סוֹף ״בְּקִרּוּב מָקוֹם״.**

וְכֵן ועל דרך המבואר לעיל לגבי עניין הקרבנות ועניין התפילה **הוּא בְּתוֹרָה־וּמִצְוֹת בִּכְלָל, כִּי הַתּוֹרָה הִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה, וְלָכֵן** מאחר שהיא עניין החכמה ובחכמה האור הוא בקירוב **עַל־יָדָהּ נִמְשָׁךְ אוֹר־אֵין־סוֹף לְמַטָּה בִּבְחִינַת ׳קִרּוּב׳, כְּמוֹ בִּסְפִירַת הַחָכְמָה** למעלה. **וּכְפִי שֶׁמְּבָאַר בַּמַּאֲמָר**[64] **הַדִּגְמָא מִלְּמוּד דְּבַר־שֶׁכֶל בְּדִבּוּר,** כלומר, אין הכוונה לאופן התגלות השכל באמצעות הדיבור אלא ללימוד וקליטת הרעיון על ידי שימוש בכוח הדיבור **בִּבְחִינַת שֶׁאֵין הַשֵּׂכֶל יוֹרֵד** ממקומו העליון בנפש אל הדיבור

---

56) ראה ספר המאמרים תרכ״ו ע׳ צו ואילך. תרצ״ו ס״ע 204 ואילך. וש״נ. 57) פינחס כח, ח. ועוד. 58) ספרי פינחס שם. 59) יבמות סג, א. וראה לקו״ת פינחס עו, א. שמע״צ צב, ד. ועוד. 60) ברכות כו, א־ב. 61) ואתחנן ו, ד. 62) ראה ספר הליקוטים - דא״ח צ״צ ערך הוי׳ ואלקים ע׳ רפט ואילך. וש״נ. 63) עקב יא, יד. 64) ספר המאמרים שם ע׳ שעה.

ביאור בדרך אפשר

הִשְׁתַּלְשְׁלוּת [כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ג) בְּנוֹגֵעַ לְהַשְׁפָּלַת הַשֵּׂכֶל בַּדִּבּוּר, על מנת להתגלות אל הזולת **שֶׁמִּתְחִלָּה מִתְלַבֵּשׁ הַשֵּׂכֶל בְּמַחְשָׁבָה, וּמִמַּחְשָׁבָה לַמִּדּוֹת, וּמִהַמִּדּוֹת לַדִּבּוּר,** שאז לא זו בלבד שהדיבור לא מוסיף בהמשכת השכל אלא הוא צמצום של השכל **וְאַדְרַבָּה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ה) שֶׁהִתְגַּבְּרוּת הַמִּדּוֹת מְבַלְבֵּלֶת שֶׁלֹּא יוּכַל לִהְיוֹת דִּבּוּר מְסֻדָּר], אֶלָּא הַדִּבּוּר מְקַבֵּל מִן הַשֵּׂכֶל מִיַּד, בְּלִי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת כוּ׳, וּכְמוֹ־כֵן בִּלְמוּד הַתּוֹרָה,** שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה במיוחד בלימוד על ידי דיבור **נִמְשָׁךְ אוֹר־אֵין־סוֹף לְמַטָּה בִּבְחִינַת ״קֵרוּב מָקוֹם״** ובגילוי רב. **וְכֵן הוּא בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, כִּי ׳מִצְוָה׳ הִיא מִלְּשׁוֹן ׳צַוְתָּא׳ וְחִבּוּר**[65] של היהודי המקיים את המצוה עם הבורא שציווה את המצוה, **וְהַיְנוּ שֶׁעַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת נַעֲשָׂה הַחִבּוּר** של האדם והבריאה למטה **עִם הַ׳מַּעְלָה׳, וְעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ אַחַר־כָּךְ לְמַטָּה שֶׁגַּם שָׁם** אפילו במציאות הגשמית התחתונה **יִהְיֶה אוֹר־אֵין־סוֹף בְּ״קֵרוּב מָקוֹם״.**

ט) וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב ״וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי״ גוֹ׳, שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה בִּזְמַן הַזֶּה, פּוֹעֲלִים אֶת כָּל הָעִנְיָנִים לְמַעְלָה, וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ גַּם לְמַטָּה.

ביאור בדרך אפשר

הִשְׁתַּלְשְׁלוּת [כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ג) בְּנוֹגֵעַ לְהַשְׁפָּלַת הַשֵּׂכֶל בַּדִּבּוּר, שֶׁמִּתְחִלָּה מִתְלַבֵּשׁ הַשֵּׂכֶל בְּמַחְשָׁבָה, וּמִמַּחְשָׁבָה לַמִּדּוֹת, וּמִהַמִּדּוֹת לַדִּבּוּר, וְאַדְרַבָּה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ה) שֶׁהִתְגַּבְּרוּת הַמִּדּוֹת מְבַלְבֵּלֶת שֶׁלֹּא יוּכַל לִהְיוֹת דִּבּוּר מְסֻדָּר], אֶלָּא הַדִּבּוּר מְקַבֵּל מִן הַשֵּׂכֶל מִיַּד, בְּלִי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת כוּ׳, וּכְמוֹ־כֵן בִּלְמוּד הַתּוֹרָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ אוֹר־אֵין־סוֹף לְמַטָּה בִּבְחִינַת ״קֵרוּב מָקוֹם״. וְכֵן הוּא בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, כִּי ׳מִצְוָה׳ הִיא מִלְּשׁוֹן ׳צַוְתָּא׳ וְחִבּוּר, וְהַיְנוּ שֶׁעַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת נַעֲשָׂה הַחִבּוּר עִם הַ׳מַּעְלָה׳, וְעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ אַחַר־כָּךְ לְמַטָּה שֶׁגַּם שָׁם יִהְיֶה אוֹר־אֵין־סוֹף בְּ״קֵרוּב מָקוֹם״.

ט) וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב ״וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי״ גוֹ׳, שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה בִּזְמַן הַזֶּה, פּוֹעֲלִים אֶת כָּל הָעִנְיָנִים לְמַעְלָה, וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ גַּם לְמַטָּה.

וּבִכְפָרָט בְּחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁהוּא חֹדֶשׁ כְּלָלִי[66] **שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ** לבני ישראל גילוי אלוקות ונתינת כוח לעבודת ה׳ **עַל כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת,** שמבין מועדי חודש תשרי עצמם יש לחג הסוכות מעלה מיוחדת שהוא **״לְיוֹם חַגֵּנוּ״**[67], **שֶׁבּוֹ** בחג הסוכות **מִתְגַּלִּים כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁנִּמְשְׁכוּ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה ״בַּסֻּכָּה״ (בְּהֶעְלֵם)**[68], כנרמז בלשון הכתוב בתהילים ״תקעו בחודש שופר, בכסה – ראש השנה - ליום חגנו – חג הסוכות-״ והגילוי הוא **עַל־יְדֵי מִצְוַת סֻכָּה וּמִצְוַת ד׳ מִינִים (שֶׁמְּנַעְנְעִים אוֹתָם, וְאַחַר־כָּךְ מְקָרְבִים וּמְבִיאִים אֶל הַלֵּב כוּ׳**[69] עניין ההמשכה בקירוב), **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַמְשִׁיכִים אֶת כָּל הַהַמְשָׁכוֹת לְמַטָּה,** וההמשכה והגילוי למטה פועלת **שֶׁתְּהֵא שָׁנָה טוֹבָה וּמְבֹרֶכֶת בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת, וְעַד לְ״שִׂמְחַת עוֹלָם** שמחה תמידית **עַל רֹאשָׁם״**[70], **בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.**

וּבִכְפָרָט בְּחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁהוּא חֹדֶשׁ כְּלָלִי שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ עַל כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת, ״לְיוֹם חַגֵּנוּ״, שֶׁבּוֹ מִתְגַּלִּים כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁנִּמְשְׁכוּ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה ״בַּסֻּכָּה״ (בְּהֶעְלֵם), עַל־יְדֵי מִצְוַת סֻכָּה וּמִצְוַת ד׳ מִינִים (שֶׁמְּנַעְנְעִים אוֹתָם, וְאַחַר־כָּךְ מְקָרְבִים וּמְבִיאִים אֶל הַלֵּב כוּ׳), שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַמְשִׁיכִים אֶת כָּל הַהַמְשָׁכוֹת לְמַטָּה, שֶׁתְּהֵא שָׁנָה טוֹבָה וּמְבֹרֶכֶת בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת, וְעַד לְ״שִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם״, בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

---

65) לקו״ת בחוקותי מה, ג. ובכ״מ. 66) ראה מאמרי אדה״ז תקס״ו ע׳ שעט. אוה״ת סוכות ע׳ א׳תשנו. ברכה ע׳ א׳תתסו. ספר המאמרים תרנ״ד ע׳ לו. תרע״ח ע׳ רעח. תש״ב ע׳ 49. ועוד. 67) תהלים פא, ד. ר״ה ח, סע״א ואילך. 68) ראה לקו״ת ר״ה נד, ריש ע״ד. סידור עם דא״ח שער ר״ה רלה, ב. סד״ה לולב וערבה, בהמשך תרס״ו. ובכ״מ. 69) ראה לקו״ת דרושים לשמע״צ פז, ב. סידור עם דא״ח שער הלולב רסג, ג ואילך. ועוד. 70) ישעי׳ לה, י. שם נא, יא.

הכוהן־גדול צריך למעט באכילתו בערב יום הכיפורים, מפני שהמאכל מביא את השינה.

ממאמר שבת פרשת תשא, ה׳תשכ״ח

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
ערב יום הכיפורים, אחרי תפלת מנחה, ה'תש"ל.

השי"ת[1] יתן חתימה וגמר חתימה טובה לכל אחד ואחת בתוך כלל ישראל, למטה מעשרה טפחים, בטוב הנראה והנגלה. וכיון שהשנה התחילה בשבת – תהי' השנה כולה שנה באופן ד"שבת מן המזיקין"[2], הן ברוחניות והן בגשמיות.

ותהי' התעוררות תשובה אמיתית מפנימיות הלב, תשובה עילאה שהיא הרי בשמחה[3] ובטוב לבב, ויוכלו לעסוק בתורת הנגלה והחסידות ובקיום מצוותי' בהידור, ובפרט בעבודת התפלה.

וכל אלו שלעת־עתה נמצאים עדיין במצור ובשבי' – יוציאם הקב"ה בעגלא דידן, ובטוב ובחסד וברחמים ובאופן דטוב הנראה ונגלה, מן המיצר אל המרחב, בקרוב ממש.

ותהי' שנת אורה ושנת ברכה ושנת תורה, ועד – שנת גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו בקרוב ממש.

1) הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס בלקו"ש ח"ט ע' 383. במהדורא זו ניתוספו איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

2) ראה יל"ש בחוקותי רמז תערב מתו"כ שם.

3) תניא אגה"ת פי"א.

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א להתלמידים שיחיו
ערב יום הכיפורים, לפני כל נדרי, ה'תש"ל.

בלתי מוגה

"וידבר גו' דבר גו' יברכך גו' יאר גו' ישא גו' ושמו גו' ואני אברכם"[1].

השי"ת יברך את כל אחד מכם וכולכם יחד, בתוككי כלל ישראל, בחתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים.

ותהי' הצלחה רבה ומופלגה בלימוד התורה, נגלה וחסידות, והלימוד יהי' מביא לידי מעשה[2] – הידור בקיום המצוות ובעבודת התפלה במיוחד.

וכיון שהשנה התחילה בשבת, ו"בתר רישא גופא אזיל"[3] – תהי' השנה כולה באופן של שביתה מן המזיקין[4] וכל הענינים המבלבלים ללימוד התורה ולקיום המצוות, ותלכו "מחיל אל חיל"[5], להיות חסידים יראי־שמים ולומדים.

ותזכו – בתוך כלל ישראל – לשנת אורה ושנת ברכה ושנת תורה, ושנת גאולה – גאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש, ע"י משיח צדקנו.

1) נשא ו, כב־כז.

2) קידושין מ, ב. וש"נ.

3) עירובין מא, א. וראה סוטה מה, ב.

4) ראה יל"ש בחוקותי רמז תערב מתו"כ שם.

5) תהלים פד, ח. וראה ברכות ומו"ק בסופן.

בס"ד. ר"ד בעת סעודת מוצאי יום הכיפורים, ה'תש"ל.

רשימה פרטית בלתי מוגה

א. על השאלה בענין הס"ת שאומרים עליהם "כל נדרי", האם יש דיוק שצ"ל שלשה ס"ת דוקא — אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

הלשון "שלשה ספרים" הוא בפע"ח[1], אבל הכוונה היא שיהיו לכל־הפחות שלשה ספרים, שעי"ז ניתן כח להב"ד של שלשה[2] (יחד עם החזן, או מלבד החזן), אבל בודאי יכולים להוסיף עוד (כפי שנוהגים בביהכנ"ס כאן שהוציאו יותר מג' ספרים), וכמו שיש ב"ד של כ"ג.

[על מה שהעירו שביאור הנ"ל (ליתן כח לב"ד) הוא ע"פ נגלה, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שגם בקבלה יכול להיות ענין ע"פ נגלה...].

על השאלה במ"ש "מצוה גדולה לקנות ספר ראשון", מהו הדיוק "לקנות" — אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

הכוונה היא — שצ"ל בזה ענין של הכנה כו', ולא באופן של חנם[3]. וגם בפשטות — כדי שלא תהי' מחלוקת את מי לכבד כו'. — בביהכנ"ס כאן נהוג לכבד, כיון שזהו באופן שאין מקום לערעור כו', אבל בשאר המקומות מוטב שיהי' זה באופן של מכירה, ולאו דוקא בנוגע לספר ראשון, אלא גם בנוגע לשאר הספרים.

ב. על השאלה במ"ש בסידור בנוגע לכפרות[4], "ושוחטים אותו באשמורת הבוקר אחר סליחות", הרי לפי מנהגנו אין אומרים סליחות בערב יוהכ"פ — אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

לשון זה הוא מפע"ח[5]. ובנוגע להתאמה עם מנהגנו — שאלתי את כ"ק מו"ח אדמו"ר, ולא ענה.

ובאמת יש לשאול שאלה טובה יותר: מדוע אמנם אין מנהגנו לומר סליחות בערב יוהכ"פ ועשי"ת. ובפרט שבסידור ר"ע גאון (הסידור הראשון) המנהג דאמירת סליחות הוא רק בימים שבין ר"ה ויוהכ"פ (כפי שנדפס כבר בליקוט טעמים ומקורות[6]).

ובכן: שאלה זו שאלו אצל הצ"צ, והשיב, שעד ר"ה העבודה היא בדיבור, ומר"ה עד יוהכ"פ העבודה היא במחשבה[7].

אמנם, מצינו שהרבנית רבקה (אשת אדמו"ר מהר"ש) היתה אומרת סליחות בעשי"ת, ופעם עשו מנין מיוחד בשבילה כו'[8].

וכמו"כ היו חסידים בליובאַוויטש שנהגו לומר סליחות בעשי"ת.

ג. שאלו על זה שכ"ק אדמו"ר שליט"א מרבה לדבר אודות תשובה עילאה, דלכאורה, צ"ל תחילה תשובה תתאה? וגם: אם מדובר אודות תשו"ע, למה אומרים "על חטא"? — ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

השאלה איך מתאים אמירת "על חטא" עם תשו"ע, אינה על דברי דוקא — שהרי מבואר בחסידות[9] שענינו של יוהכ"פ הוא תשו"ע, ואעפ"כ אומרים "על חטא".

---

1) שער יוהכ"פ רפ"ב.
2) ראה גם שו"ת צפע"נ ח"א סוסל"ד.
3) ראה זח"ב קכח, א. פע"ח שם.
4) לא' המסובים שאמר שבמשנה ברורה (או"ח סתר"ה סק"ב) איתא שאפשר לערוך כפרות גם ע"י כסף — אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שאין זה חידוש שלו, אלא נמצא כבר בספרים שלפנ"ז (חיי אדם כלל קמד ס"ד). אבל ע"פ קבלה, יש לערוך כפרות ע"י תרנגול דוקא (פע"ח שבהערה הבאה).
5) פע"ח שם רפ"א. ועוד.
6) בסוף ה"סליחות" הוצאת קה"ת (ע' עב הערה 1).
7) ראה סה"ש תש"ח ע' 164. וש"נ.
8) ראה תורת מנחם — רשימת היומן ע' קסה. וש"נ.
9) ראה תורת מנחם — התוועדויות סה"מ תשרי ע' קסו. וש"נ.

ובכלל, הענין ד"חטאתי נגדי תמיד"[10] הובא באגה"ת פי"א גם לענין תשו"ע. וכמו"כ מבואר בחסידות[11] הענין דאמירת תחנון לאחרי שמו"ע דוקא, אע"פ ששמו"ע הוא בחי' אצילות כו'.

ובנוגע להצורך דהקדמת תשו"ת לפני תשו"ע – הנה:

אע"פ שסדר העבודה הוא "סור מרע (ואח"כ) ועשה טוב"[12], הרי מצינו[13] ש"אפשר לרשע ובעל עבירות שיעשה תשובה מאהבה כו'", אלא ש"זהו דרך מקרה והוראת שעה כו' כמעשה דר"א בן דורדייא"[14], "אבל סדר העבודה הקבועה .. צריך להקדים תחלה .. יראה תתאה כו'".

ו"באמת אי אפשר לרשעים להתחיל לעבוד ה' בלי שיעשו תשובה על העבר תחלה .. ע"י שבירת לבו ומרירת נפשו על חטאיו"[15] (כיון ש"עוונותיכם מבדילים"[16]), אבל אעפ"כ, ענין זה גופא יכול להיות באופן של תשו"ע.

והענין בזה – ע"פ דברי רבינו הזקן[17] שתשו"ע ענינה (לא כפירוש העולם, אלא) "אתדבקות דרוחא ברוחא ע"י תורה וגמ"ח .. בכוונת הלב בתפלה כו'", ובפשטות – להתפלל וללמוד תורה ולקיים מצוות מתוך חיות כו'.

וע"ד מ"ש רבינו הזקן בהל' ת"ת[18] בנוגע למארז"ל[19] "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה וכו'", שקאי אפילו על מי שנמצא במעמד ומצב שע"י התומ"צ שעושה "מוסיף כח בקליפות לפי שעה", ו"כשיחזור אח"כ בתשובה .. אזי מוציא מהקליפה כל התומ"צ וחוזרים לקדושה כו'".

[על השאלה אם הכוונה לדברי אדמו"ר מהוריי"צ[20] ששמע"צ הו"ע תשו"ע – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

המדובר שם הוא מצד מלמעלה, שלכן הרי זה בזמן מיוחד כו'; ואילו מה שהנני מרבה לדבר בלהט ("וואָס איך קאָך זיך") בענין תשו"ע, הרי זה מצד האדם – שמצדו מותר לו לרצות ("ער מעג וועלן") להתחיל עבודתו מיד באופן של תשו"ע[21], ללמוד ולהתפלל מתוך חיות כו'. וענין זה אינו בזמן מסויים דוקא, לא רק במועדי חודש תשרי (כמו שמע"צ כו'), אלא גם בחשון וכסלו וכל שאר חדשי השנה].

והעיקר בזה – שרואים בפועל[22], שכאשר מתחילים מיד מלימוד התורה וקיום המצוות מתוך חיות כו', אזי מצליחים, משא"כ כשמתחילים מהענין דתשו"ת, הרי זה קשה יותר, ויכול להיות שלא יצליחו כו'.

וע"ד המדובר כמ"פ[23] אודות כללות החילוק בין שיטת המוסר לשיטת החסידות: במוסר – עיקר ההתעסקות והלהט ("דער קאָך") הוא איך להמנע מענינים בלתי־רצויים, כמו שקר, גאוה, לשון הרע וכיו"ב, ובמילא, אם לא מצליחים לפעול – במה נשארים?!... משא"כ בחסידות – עיקר ההתעסקות והלהט הוא בעניני תורה ותפלה ויראת שמים כו', ובמילא, גם אם לא מצליחים לפעול – התעסקו בינתיים בעניני טוב וקדושה! ומה גם שסוכ"ס בהכרח שידבק בו משהו ("עפּעס מוז זיך צוקלעפּן")...

---

10) תהלים נא, ה.
11) ראה לקו"ש חכ"ה ע' 15. וש"נ.
12) תהלים לד, טו. לז, כז.
13) תניא ספמ"ג.
14) לא' ששאל איך אפשר להידמות לראב"ד שיצתה נשמתו כו' – ענה כ"ק אדמו"ר שליט"א: הרי גם ראב"ד לא התחיל עבודתו באופן שיצתה נשמתו.
15) שם פי"ז.
16) ישעי' נט, ב.
17) תניא אגה"ת רפ"י.
18) פ"ד ה"ג.
19) פסחים נ, ב. וש"נ.
20) ראה שיחת ימים האחרונים דחה"ס תש"ב ס"ה (סה"ש תש"ב ע' 9).
21) לא' ששאל מדברי כ"ק אדנ"ע (ראה קונטרס העבודה פ"ז. קונטרס עה"ח פל"ג) שאין להתחיל העבודה במדריגות נעלות, כיון שעלולים לטעות – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: לא מדובר כאן אודות מדריגות נעלות, שבשביל זה צריך להושיבו ב"מזרח", וליתן לו "שלישי", "ששי" או "מפטיר"... – אפילו אם לא יתנו לו "יישר כח", עליו לעבוד עבודתו – ללמוד ולהתפלל מתוך חיות כו'.
22) כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר גם מ"ש (מלכים־א כ, יא) "אל יתהלל חוגר כמפתח", וכשם שהדברים אמורים בנוגע למלחמה גשמית, כן הוא גם בנוגע למלחמה רוחנית.
23) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חל"ז ע' 82. וש"נ.

ד. א' המסובים הזכיר דברי אדמו"ר מהוריי"צ[24] שעריכת סעודה במוצאי יוהכ"פ היא סגולה להרווחה (עשירות) על כל השנה[25], ושאל איך הי' המנהג בזה אצל רבותינו נשיאינו שלפנ"ז. ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א[26]:

ענין עריכת סעודה במוצאי יוהכ"פ — מפורש בשו"ע[27]. ומצינו גם מאמרי חסידות (גם מרבינו הזקן) שנאמרו במוצאי יוהכ"פ[28], אבל לא ידוע אם נאמרו בעת הסעודה אם לאו.

דובר גם אודות הסדר דסעודות יו"ט אצל רבותינו נשיאינו (ונזכר גם אודות המנהג שהנהיג כ"ק אדמו"ר שליט"א לערוך סעודה ביום ב' דר"ה לפנות ערב[29]), וכן אודות עריכת התוועדות ב"יאָרצייט", כמו ביום ההילולא יו"ד שבט, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שאף שיש כאלו שמעוררים על זה, מ"מ אינו מתחרט כו'[30].

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א לאנשי כפר־חב"ד שי', יום ועש"ק, י"ד תשרי, ערב חג הסוכות, ה'תש"ל.

— בעת מסירת האתרוגים ע"י באי כח כפר־חב"ד, בחדרו הק' —

יישר כח עבור מסירת האתרוגים.

ויהא בהצלחה.

וע"פ דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[1] שבברכת השנים בכל השנה צריך לכוין על אתרוג, מצה שמורה ותבואת הכרם — יומשך מזה על כל עניני כפר חב"ד, ענינים הגשמיים וענינים הרוחניים, שיהיו בהרחבה וכו'.

וע"פ המבואר במדרש[2] שד' המינים, מאתרוג ועד ערבה, מורים על ענין האחדות — יומשך ענין האחדות ברכה[3], עד "ופרצת גו'"[4], ויומשך גם לאלו שנמצאים במיצר ושבי', להקרובים והידידים, ולכל השייכים כו'.

וכיון שמתחילה שנה חדשה — יה"ר שתהי' שנה טובה ומתוקה וחתימה טובה, ויהי' (בכלל) שינוי לטובה בשלום ובטחון, ויקויים היעוד[5] "וישבתם לבטח בארצכם", "ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד", עד "ואולך אתכם קוממיות".

---

24) ראה "לשמע אזן" ס"ע קמח.

25) לא' המסובים שאמר שרוצה לומר "לחיים" עבור ב' ענינים — אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: כ"ק מו"ח אדמו"ר לא צמצם והגביל לב' ענינים דוקא; יכולים להמשיך הרחבה בכל הענינים.

נזכר גם אודות ב' הענינים שביוהכ"פ: "דאית בי' סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות אחרונות", שלכן "לא היו ימים טובים לישראל .. כיום הכיפורים" (תענית ל, ב).

26) ראה גם ר"ד בעת סעודת מוצאי יוהכ"פ דאשתקד ס"ב (תורת מנחם — התוועדויות חנ"ד ע' 52).

27) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתרכ"ד ס"ט. וש"נ.

28) ראה אוצר מנהגי חב"ד יוהכ"פ ס"ע רנב ואילך. וש"נ.

29) ראה שיחת יום ב' דר"ה תשי"ב בתחלתה (תורת מנחם — התוועדויות ח"ד ריש ע' 8).

30) ראה שיחת יו"ד שבט דאשתקד סל"ז ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חנ"ה ס"ע 211 ואילך). וש"נ.

1) ראה תורת מנחם — רשימת היומן ריש ע' רסו. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יט תשרי).

2) ויק"ר פ"ל, יב.

3) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ חי"ד ס"ע שנ. וש"נ.

4) ויצא כח, יד.

5) בחוקותי כו, ה ואילך.

בס"ד. ר"ד ליל ש"ק, א' דחג הסוכות בעת הסעודה, ה'תש"ל.

רשימה פרטית בלתי מוגה

א. על השאלה בנוסח "שלום עליכם", מהו הטעם שבכל פעם אומרים "מלאכי השלום", מלבד בפעם הראשונה שאומרים "מלאכי השרת" — ענה כ"ק אדמו"ר שליט"א:

בסידור מהרי"ד[1] (שיש בו ענינים גם מהצ"צ) מבואר שד' פעמים שלום הם כנגד ד' עולמות אבי"ע, "שלום עליכם" — כנגד עולם האצילות וכו', עד "צאתכם לשלום" — כנגד עולם העשי'. ומבאר ש"מלאכי השרת הם מלאכים דאו"א הנקראים מלאכים המוני מעלה .. לכן הם מלאכי השרת למעלה כו'".

ובפשטות יש לומר, שבדרך כלל נקראים "מלאכים" בשם "מלאכי השרת", ע"ש השליחות (שירות) שלהם, וכאשר מילאו השליחות, אזי נקראים "מלאכי השלום".

(והוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

פעם שאלו אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר: מדוע מיד אומרים למלאכים "צאתכם לשלום"? והשיב, שאצל מלאכים כל רגע הוא יקר[2].

ב. דובר בארוכה אודות שינה בסוכה[3], ובנוגע לשאלה מדוע לא נתפרש בספר המנהגים שאין מנהגנו לישן בסוכה[4], כשם שנתפרש ש"אין מנהגנו בנויי סוכה"[5] — אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

בנוגע לנויי סוכה — שמעתי בפירוש מכ"ק מו"ח אדמו"ר בלשון הוראה שאין זה מנהגנו[6], אבל בנוגע לשינה בסוכה הי' לשון כ"ק מו"ח אדמו"ר — בשם אדמו"ר האמצעי — (רק) איך יכולים לישון כו'[7].

וזהו היסוד למנהגנו — ע"פ דברי הגמרא[8] בנוגע להדס: "רב אחא ברי' דרבא מהדר אתרי וחד (שני עלין בעוקץ אחד ועלה אחד מלמטה ועולה ורוכב על השנים — אע"ג דתלתא בחד קינא כ"ש דכשר) הואיל ונפיק מפומי' דרב כהנא", והיינו, שאע"פ שמצד הענין ד"הדר" שנאמר בד' מינים [כפי שלמדים מאתרוג גם בנוגע לשאר ג' המינים[9]], הי' יכול ליקח הדס משולש שהוא יותר מהודר ונאה[10], אעפ"כ, הי' "מהדר אתרי וחד" דוקא, כדי להראות שמתנהג ע"פ שיטת רבו ("דאָס איז זיין רבי"!).

ולהעיר, שגם מנהגנו בנוגע לנויי סוכה הוא פלא גדול, שהרי ענין זה נזכר בגמרא[11].

וכן פלא גדול מנהגנו בנר חנוכה[4], שבגמרא[12] איתא ש"מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ", ואעפ"כ אין עושים כן[13]. וכבר כתב הרה"צ ממונקאַטש[14] שלא ראה שתלמידי הבעש"ט ידליקו נר חנוכה על פתח הבית מבחוץ, ולא רק במקום שהי' פחד מפני הגוים, אלא גם במקום שהיתה אפשרות לכך[15].

---

1) במענה לשאלה, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שסידור זה נכתב מלכתחילה בתור סידור, ואינו ליקוט מדרושי חסידות שנדפסו על הסידור, כמו "סידור תפלה עם לקוטי תורה" (ווילנא תרס"ז).

2) ראה גם תורת מנחם — רשימת היומן ריש ע' שעח. וש"נ.

3) ראה בארוכה שיחת יום ב' דחה"ס סי"ז; יום שמח"ת סכ"ה; ש"פ בראשית ס"כ (לקמן ע' 130 ואילך; 185 ואילך; 230 ואילך). וש"נ.

4) ראה גם ר"ד בעת הסעודות יום ב' דחה"ס תשכ"א (תורת מנחם — התוועדויות חכ"ט ע' 40). וש"נ.

5) ספר המנהגים ע' 65.

6) שיחת ליל א' דחה"ס תש"ד ס"ג (סה"ש תש"ד ע' 12). וראה גם מכתב י"ח מרחשון תש"ד (אג"ק מילואים): "בנוגע לשאלתו מפני מה אין עושים אצלנו נויי סוכה, שאלתי את כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א עד"ז ליל א' דחה"ס כו'".

7) שיחת ליל א' דחה"ס (בסעודה) תרצ"ט ס"ג (סה"ש תרצ"ט ע' 295).

8) סוכה לב, סע"ב (ובפרש"י). וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חל"ח ע' 59. וש"נ.

9) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סרמ"ה ס"ב. וש"נ.

10) כמ"ש (בשלח טו, ב) "זה א־לי ואנוהו", "התנאה לפניו במצוות" (שבת קלג, ב).

11) שם כב, א. וש"נ. וראה בארוכה שיחת יום שמח"ת סכ"ו ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חנ"ח ע' 186 ואילך).

12) שם כא, ב.

13) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חל"ה ע' 339. וש"נ.

14) נמוקי או"ח סתרע"א.

15) נתבאר בשיחת נר ה' דחנוכה ס"ב (תורת מנחם — התוועדויות חנ"ח ע' 426 ואילך).

ג. כ"ק אדמו"ר שליט"א סיפר שקיבל מכתב שהרפורמים הנהיגו לתקוע בשופר גם בר"ה שחל בשבת, ואמר (בבת־שחוק): לכאורה הצדק עמהם, שהרי הטעם שאין תוקעין הוא בגלל החשש "שמא כו' יעבירנו כו'"[16], ואילו אצלם לא שייך חשש זה!... אבל ע"פ המבואר בחסידות[17] שהטעם הוא לפי שההמשכה שע"י תק"ש נעשית ע"י ענין השבת עצמו, הרי גם אצלם אין מקום לתק"ש בשבת.

ד. בנוגע למנהג לחלק צדקה בערב סוכות[18] — אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: לא ראיתי שכ"ק מו"ח אדמו"ר נהג כן[19].

ה. על השאלה בנוגע למ"ש בספר המנהגים[20] ש"שמחת החג מתחילה מליל ראשון דחג הסוכות" — אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שענין זה מתאים ("אויסגעהאַלטן") ע"פ נגלה[21].

ו. דובר אודות ברכת שהחיינו כשהלולב ביד אחת והאתרוג בידו השנית (ולא כהנוהגין ליטול האתרוג רק לאחרי ברכת שהחיינו[22]) — דכיון שכל זמן שאין אוחזין ד' המינים ביחד לא נתקיימה המצוה, הרי זה נקרא "עובר לעשייתן"[23].

בס"ד. ר"ד יום ש"ק, א' דחג הסוכות בעת הסעודה, ה'תש"ל.

רשימה פרטית בלתי מוגה

א. בענין החילוק בין "מיכלא דמהימנותא"[1] בחג הפסח ל"צלא דמהימנותא"[2] בחג הסוכות, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שזהו החילוק בין פנימיות למקיף[3]. והוסיף, שבחג הסוכות באה האמונה לאחרי העבודה דר"ה ויוהכ"פ כו'. והזכיר גם המבואר בלקו"ת ד"ה וידעת[4], שהאמונה דעכשיו תומשך לעתיד לבוא בדעת, ואז יהי' ענין האמונה באופן נעלה יותר כו'.

ב. על השאלה במ"ש בספר המנהגים[5] בנוגע למוצאי יוהכ"פ: "תפלת מעריב והבדלה, בקיטעל וטלית" — אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

הבדלה — שייכת לא רק לזמן שלאח"ז אלא גם לזמן שלפנ"ז, ומצד השייכות לזמן שלפנ"ז — יוהכ"פ — יש להבדיל בקיטל וטלית[6].

על מ"ש שם "קידוש לבנה .. ובסידור" — אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: כך ראיתי אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר[7].

ובנוגע לברכת המזון שלא נזכר בספר המנהגים שצריך לברך בסידור — אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' מברך ברכת המזון בסידור רק בליל שבת, ולא ביום[8], ומזה מוכח שזוהי הנהגה פרטית; אבל קידוש לבנה הי' בכל פעם בסידור, ולכן נתפרש בספר המנהגים.

---

16) ר"ה רפ"ד. וש"נ.
17) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נו, א ואילך. ובכ"מ.
18) ראה פע"ח שער חה"ס ספ"ג. ספ"ד. סידור (עם דא"ח) שער הסוכות רנז, ג.
19) ראה גם ר"ד ליל א' דחה"ס דאשתקד (בעת הסעודות) ס"ג (תורת מנחם — התוועדויות חנ"ד ס"ע 94). וש"נ.
20) ע' 66.
21) ראה גם ר"ד יום א' דחה"ס הנ"ל ס"ח (תורת מנחם — התוועדויות שם ע' 97). וש"נ.
22) ראה שו"ע או"ח סתרנ"א ס"ה.
23) פסחים ז, ב. וש"נ.
1) זח"ב קפג, ב.
2) ראה זח"ג קג, א.
3) ראה גם ר"ד ליל א' דחה"ס דאשתקד (בעת הסעודות) ס"ג (תורת מנחם — התוועדויות חנ"ד ריש ע' 95). — נזכר גם החילוק בין מלכות (ששייכת לחג הפסח, כמ"ש "ופסח ה' על הפתח" (בא יב, כג), בחי' המלכות (נסמן בתורת מנחם — התוועדויות סה"מ ניסן ע' קמח)) לבינה (סוכה (נסמן בלקו"ש חכ"ט ס"ע 211)).
4) ואתחנן ז, סע"א ואילך.
5) ע' 59.
6) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חמ"ח ע' 76. וש"נ.
7) ראה תורת מנחם — רשימת היומן ע' קסא.
8) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות שם ע' 19.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר מה שסיפר פעם אדמו"ר מהוריי"צ[9] אודות רמ"ב בערענשטיין (שהי' שייך להבנה והשגה בדא"ח כו') – למעליותא – שבמוצאי יוהכ"פ הי' הולך למקוה קודם קידוש לבנה.

והוסיף (בבת־שחוק): אילו הי' דבר זה נזכר בספר המנהגים, הי' כל הקהל נוהר למקוה!...].

ג. בנוגע לעריכת הבדלה במוצאי יוהכ"פ – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

במשך כל השנה לא הי' כ"ק מו"ח אדמו"ר מדייק לערוך הבדלה בעצמו (ולא כמו בקידוש שהי' מדייק לערוך בעצמו), מלבד במוצאי יוהכ"פ שהי' מדייק לערוך הבדלה בעצמו[10].

[וחילוק נוסף: בכל השנה לא נותנים לאחר משיורי כוס הבדלה (אא"כ בירכו עליו ברכת המזון), אבל במוצאי יוהכ"פ יכולים ליתן לאחר משיורי הבדלה[10]].

והטעם שיש לערוך הבדלה בעצמו במוצאי יוהכ"פ – מצד הענין ד"כאן ביחיד"[11].

וסיפר: פעם אמר רש"ה ז"ל שאיננו נוסע לרבי לראש השנה, בגלל שצ"ל "כאן ביחיד"[12].

בנוגע לבשמים במוצאי יוהכ"פ שחל בשבת – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שפעם (ביקטרינוסלב) לא הי' נוטל בשמים להבדלה, בגלל שיש חילוקי דעות אם לברך על הבשמים[6], אבל כ"ק מו"ח אדמו"ר הורה לי (בבואו ללנינגרד) ליטול גם בשמים.

בנוגע להמנהג לומר "ויתן לך" במוצאי שבת עם עוד א'[6] – סיפר כ"ק אדמו"ר שליט"א: פעם אחת בהיותו בפטרבורג עמד אדמו"ר מהוריי"צ לומר "ויתן לך", ואף שעמדתי מן הצד, קראני כ"ק מו"ח אדמו"ר בשמי שאגש לומר "ויתן לך" יחד עמו מתוך סידורו.

ד. דובר אודות יו"ט של ר"ה וסוכות שחל בשבת, שאין תוקעין בשופר ואין נוטלין לולב[13] משום "גזירה דרבה"[14] – כיצד מתאים הדבר עם המבואר בחסידות[15] שאין צורך בתק"ש ונטילת לולב בגלל שענינים אלו נפעלים מצד יום השבת עצמו.

[בסיום הסעודה כיבדו כהן בברכת המזון[16], ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שכדאי שיכבדו את הכהן מאה"ק (לאחרי בקשת מחילה מהכהן שכיבדוהו כבר), שביו"ט שני לא מתאים שיזמן בתור שליח של המסובים, כיון שאינו יכול לומר "ביו"ט מקרא קודש הזה"].

בס"ד. ר"ד ליל ב' דחג הסוכות בעת הסעודה, ה'תש"ל.

רשימה פרטית בלתי מוגה

א. דובר אודות יונה הנביא ש"נכנס לשמחת בית השואבה ושרתה עליו רוח הקודש"[1], אף שנבואה היא למעלה מרוח הקודש[2] – שלפני ענין הנבואה ישנו תחילה הענין דרוח הקודש.

---

9) ראה סה"ש תרצ"ז ע' 235.

10) ראה תורת מנחם – רשימת היומן ע' שפט. וש"נ.

11) ר"ה יח, א. וש"נ.

12) א' המסובים הזכיר פתגם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (סה"ש תורת שלום ע' 188): היכן נמצא יהודי בראש השנה, אם לא אצל הרבי?!...

13) על השאלה למה לא גזרו שלא לאכול בסוכה בשבת שמא ישכח ויטלטל דבר מאכל או כלי – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א (בבת־שחוק), שאם משום "שמא ישכח", צריכים לגזור גם בכל שבתות השנה. והוסיף: בכלל, בכחם של חכמים לגזור באופן של "שב ואל תעשה", אבל אם יאמרו שלא לאכול בסוכה, הרי כיון שחייבים לאכול סעודת שבת, נמצא שמחייבים לאכול בבית, וא"כ הרי זה באופן של "קום ועשה".

14) ר"ה רפ"ד. וש"נ.

15) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נו, א ואילך. ובכ"מ. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות סה"מ תשרי ע' יא הערה 13.

16) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ד ע' 165. וש"נ.

1) ירושלמי סוכה פ"ה ה"א.

2) ראה סד"ה ושאבתם מימים הראשונים דחה"ס תרס"ט (סה"מ תרס"ט ס"ע לז ואילך). סד"ה חסידים ואנשי מעשה דשבת חוהמ"ס דאשתקד (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ד ע' 136). וש"נ.

על השאלה מה נוגע לנו שיונה קיבל בשמחת בית השואבה גילוי הנבואה – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

איתא בזהר[3] שיונה קאי על נשמת כל אחד מישראל, ומזה מובן שהמסופר אודות יונה שייך לכל אחד מישראל, כפי שכבר דובר על זה בארוכה[4].

ולהעיר, שבמנחה דיוהכ"פ מפטירין ביונה דוקא[5], אף שגם בישעי' ויחזקאל יש ריבוי ענינים בנוגע לתשובה, ומה גם שסיפור ההפטרה דיונה אינו בנוגע לבנ"י כו'.

ב. על השאלה במ"ש ב"היום יום"[6] שהצ"צ סיפר אודות שמיעת מאמר רבינו הזקן ד"ה ושאבתם מים בפעם הששית שהי' זה ע"ד דברי הגמרא "שמשם שואבים כו'", אם ענין זה הי' מצד השמחה או מצד מעלת הזמן – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

לא מסתבר לומר שבאמצע שמיעת המאמר מרבינו הזקן היו רוקדים... כך, שאין זה מצד ענין השמחה. ובפשטות הרי זה מצד שמיעת המאמר כשלעצמו, כך, שענין זה הי' יכול להיות גם במשך כל השנה, וע"ד מארז"ל[7] "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה"; אלא שמסתמא אמר רבינו הזקן מאמר זה בשמחת בית השואבה (ולא בשמע"צ...), כך שהיתה גם המעלה שמצד הזמן.

ג. דובר אודות מעלת שמחת בית השואבה גם לגבי השמחה דשמע"צ ושמח"ת (אף שלכאורה גדולה יותר מעלת השמחה דשמע"צ ושמח"ת, ששייכת לכל ישראל, ללא הגבלות, ואילו שמחת בית השואבה לא היו עושין אותה אלא חסידים ואנשי מעשה כו'[8]), כמובן ממארז"ל[9] "מי שלא ראה שמחת בית השואבה (אף שראה השמחה דשמע"צ ושמח"ת) לא ראה שמחה מימיו".

ונתבאר, ששמחת בית השואבה קשורה עם ענין המים דוקא, שזהו למעלה מהשמחה דשמע"צ ושמח"ת הקשורה עם יין, שמורה על ענין ההשגה כו'[10].

וכן נזכר ששמחת בית השואבה היתה בלילה, וגם בחול המועד, משא"כ בשמע"צ ושמח"ת שהשמחה היא ביו"ט דוקא.

וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א: מצד האורות – ישנו ענין זה אצל כל אחד מישראל, והחסרון הוא רק מצד המקבל[11].

ד. בנוגע להשתלשלות ניגון שלש התנועות (דהבעש"ט הרב המגיד ורבינו הזקן)[12] – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: הרב המגיד הי' מנגן ב' תנועות (התנועה שלו עם התנועה של הבעש"ט), ורבינו הזקן ניגן את ג' התנועות.

[ל"כוס של ברכה" הורה כ"ק אדמו"ר שליט"א למלא את הכוס באופן שיעלה על גדותיו ("זיך איבערגיסן")].

---

3) ח"ב קצט, א.

4) ראה שיחת שמחת ביה"ש תשט"ז סכ"א ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חט"ו ע' 72 ואילך). וש"נ.

5) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתרכ"ב ס"ד. וש"נ. וראה גם שיחה הנ"ל סכ"ג (תורת מנחם – התוועדויות שם ע' 74 ואילך). תורת מנחם – התוועדויות חנ"ב ע' 123 ואילך. וש"נ.

6) טז תשרי, ב דחה"ס (משיחת ליל ב' דחה"ס תרצ"ז – סה"ש תרצ"ז ס"ע 162). וראה גם שיחת שבת חוהמ"ס תשי"ט בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות חכ"ד ע' 110 ואילך).

7) מנחות בסופה. וראה לקו"ת במדבר יג, א. ובכ"מ.

8) סוכה נא, סע"א (במשנה). רמב"ם הל' לולב פ"ח הי"ד.

9) סוכה שם.

10) ראה גם שיחה הנ"ל ס"ח ואילך (תורת מנחם – התוועדויות שם ע' 60 ואילך). וש"נ.

11) ראה גם ר"ד יום ב' ס"ב (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ח ע' 104).

12) ראה גם ר"ד ליל ב' דחה"ס (בעת הסעודה) תשכ"ו בסופה (תורת מנחם – התוועדויות חמ"ה ס"ע 62).

בס"ד. ר"ד יום ב' דחג הסוכות בעת הסעודה, ה'תש"ל.

רשימה פרטית בלתי מוגה

א. (א' המסובים אמר שביום זה יש ב' שמחות, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

יש שלש שמחות[1]: (א) השמחה שבכל הימים־טובים שנקראים "מועדים לשמחה", (ב) השמחה המיוחדת שבחג הסוכות שנקרא "זמן שמחתנו", (ג) "שמחת בית השואבה".

ולהעיר ממ"ש בילקוט שמעוני[2]: "אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג .. אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת .. וכן אתה מוצא שאין כתוב בעצרת אלא שמחה אחת".

ב. דובר (בהמשך לאתמול[3]) אודות שמחת בית השואבה, שאף שיש בה חילוקי דרגות, "חסידים (חסיד מעיקרו — צדיק) ואנשי מעשה" ו"בעלי תשובה"[4], וכמו"כ יש חילוקים בין אלו שהיו מרקדים בד' או ח' אבוקות של אור[5], הנה כללות הענין דשמחת בית השואבה הי' גם אצל כל העם — כפי שכותב הרמב"ם[6] ש"כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע"[7], ובודאי שראי' ושמיעה זו פעלה אצלם שמחה כו'[8] (אלא שלא היו להם "כלים" לקבל זאת באופן נעלה יותר כמו "חסידים ואנשי מעשה")[9].

ג. דובר אודות דברי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) בשמח"ת תרע"ה[10] שקשה להבין איך הגוף מתאחד עם אלקות ע"י קיום מצוה, "כגון היד המחלקת צדקה לעניים או עושה מצוה אחרת"[11], שנעשה מרכבה כו', יותר מאשר לומר שהגוף אינו גוף, כהמעשה מר' ישראל מקאזניץ שאמר לבנו שכבר אין לו גוף כו'. ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

עצם הענין שע"י קיום מצוה נעשית היד בבחי' "מרכבה" — לא קשה להבין, שהרי זה כמו במרכבה כפשוטה, שאותו הסוס שהי' תחילה ב"אורווה", מתבטל אל הרוכב, ועד"ז בנוגע ליד שמחלקת צדקה לעניים, שנעשית מרכבה, אף שנשארת בגשמיותה.

וגם ללא לימוד החסידות מובן שע"י קיום המצוה נעשה שינוי כו', ולדוגמא: במצות תפילין, שבתחילה הי' זה עור של בהמה, וע"י עשיית המצוה נעשה חפצא של מצוה (נוסף לכך שעי"ז מקבלים שכר בעוה"ב ופירותיהם בעוה"ז). וכמו השינוי שנעשה ע"י טבילה במקוה, שנטהר מטומאתו, אף שלא נראה שום שינוי בגשמיות. ועד"ז בנוגע לעונש דמלקות, שתחילה הי' גופו חייב מלקות, וכיון שלקה גופו, נעשה "אחיך"[12].

ואילו החידוש של תורת החסידות הוא — שע"י קיום המצוה נעשית השראת אוא"ס, חסד דאצילות כו', ובזה הוא הקושי להבין איך נעשית ההתאחדות של בורא עם נברא.

ד. על השאלה בנוגע לזיכוך גוף האדם שנעשה ע"י קיום המצוות, שלכאורה חסר בזה כאשר ר"ה או סוכות חל בשבת — ענה כ"ק אדמו"ר שליט"א:

---

1) ראה גם ר"ד ליל ב' דחה"ס (בעת הסעודות) תשכ"ח בסופה (תורת מנחם — התוועדויות חנ"א ע' 99). וש"נ.

2) אמור רמז תרנד בתחלתו.

3) ר"ד ליל ב' ס"ג (תורת מנחם — התוועדויות חנ"ח ע' 103).

4) סוכה נג, רע"א (ובפרש"י).

5) פרש"י שם נא, ריש ע"ב. וראה המשך וככה תרל"ז ספק"ג (סה"מ תרל"ז ח"ב ע' תרנג). סד"ה חסידים ואנשי מעשה עת"ר; תש"ד (סה"מ עת"ר ע' מז; תש"ד ס"ע 42).

6) הל' לולב פ"ח הי"ד.

7) ולפלא — שהרי ענין זה לא נתפרש בגמרא.

8) ומובן, שעי"ז ניתוסף בשמחתם של החסידים ואנשי מעשה — בגלל שפעלו שמחה אצל כל העם.

9) ראה שיחת שמחת ביה"ש תשי"ט סי"ח ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חכ"ד ע' 80 ואילך). תש"כ ס"ט (תורת מנחם — התוועדויות חכ"ז ע' 44 ואילך). שם ע' 88.

10) סה"ש תורת שלום ע' 211 ואילך.

11) תניא פכ"ג (כח, ב).

12) תצא כה, ג. מכות כג, סע"א (במשנה). וש"נ.

לכל לראש – כיון שרצונו של הקב"ה שלא יקיימו את המצוה ביו"ט שחל בשבת, הרי זה סימן שבקביעות כזו אין צורך בכך, ולכן לא שייך לשאול שחסר הדבר, כמו שלא שייך לשאול שחסר הדבר בערב יו"ט.

ועוד י"ל, שכיון שגם בקביעות כזו נמשכים הענינים למעלה מצד עצמם[13], הרי זה פועל גם למטה זיכוך האדם, כי, אף שזיכוך האדם תלוי בענין העשי', הרי גם בקביעות כזו ישנו ענין העשי' – "לעשות את השבת"[14], החל מאמירת הקידוש וכו'.

ה. על השאלה מדוע ענין האושפיזין הוא בחג הסוכות דוקא, ולא בשאר המועדים[15] – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

הטעם בפשטות[16] הוא בגלל שחג הסוכות הוא "חג האסיף"[17], שאז מכניסים כבר לבית כל התבואות והפירות כו', ובמילא יש מה ליתן לאורחים...

והביאור ע"פ חסידות – כיון שבחג הפסח "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה כו'"[18], ומצד הגילוי מלמעלה אין חילוק בין גדול לקטן, בין משה רבינו לאיש פשוט, ולכן אין צורך לקבל מה"אושפיזין", משא"כ בחג הסוכות שבא לאחרי עבודת המטה (באופן ד"סלחתי כדברך"[19]), אזי יש חילוקי דרגות כו'.

ו. על השאלה מהו החילוק בין הקב"ע דר"ה לקב"ע דשבועות[20] – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

בר"ה כל הדברים חוזרים לקדמותם[21], כך, שאין שום דבר; לא רצון ולא תענוג כו', וצריכים להתחיל כל הענינים מחדש, וכיון שהכל תלוי בעבודת האדם, צריך לעורר קבלת עול פנימי מעצם הנפש[22]. משא"כ בחג השבועות, יש עולם וכו', אלא שצריך תוספת חיזוק ע"י הקב"ע כו'.

ועוד זאת, שהקב"ע דשבועות הוא רק על עניני התומ"צ, ואילו הקב"ע דר"ה הוא גם על הענינים ד"בכל דרכיך דעהו"[23].

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) כיון שנמצאים בחודש תשרי – יש להדגיש את המעלה של ר"ה גם לגבי שבועות[24].

(ואח"כ אמר:) עכשיו עומדים בחג הסוכות; מצאתי מאמר מאדמו"ר האמצעי[25], שמבאר שחג הסוכות הוא למעלה גם מיוהכ"פ, אע"פ שבו ישנו הענין דעליית המלכות כו'[26].

ז. על השאלה מדוע "קידוש לשלש רגלים" נדפס בסידור[27] לפני תפלת העמידה[28], אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א[29], שסידור זה הוא פוטוגרפיא מסידור שקדמו[30].

---

13) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נו, א ואילך. ובכ"מ.
14) תשא לא, טז.
15) ראה גם שיחת יום ב' דחה"ס תשי"ב ס"ו (תורת מנחם – התוועדויות ח"ד ע' 33).
16) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שכיון שהשואל הוא "בעל עסק" ("אַ ביזנעס מאַן") – יבאר באופן שגם הוא יבין.
17) שם לד, כב.
18) נוסח הגש"פ.
19) שלח יד, כ.
20) ראה גם סה"ש תש"ב ע' 123.
21) ראה פע"ח שער ר"ה. שער הכוונות ענין ר"ה. לקו"ת נצבים נא, ב. סידור (עם דא"ח) שער התקיעות רמו, א ואילך. ובכ"מ.
22) ראה המשך תער"ב ח"א ע' קמד ואילך. סה"מ תרס"ב ע' רכה ואילך. תרצ"ט ע' 6. ע' 13. תש"ב ע' 8.
23) משלי ג, ו.
24) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ו ע' 79 הערה 104. וש"נ.
25) ראה סד"ה לה"ע שרש ענין חה"ס דחוהמ"ס (מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"ד – סוכות ס"ע א'רמח ואילך).
26) ראה לקו"ת אחרי כז, ריש ע"ד. שה"ש כא, רע"א. ובכ"מ.
27) בסידור תהלת ה' (כי בסידור "תורה אור" וכן ב"סדר תפלות מכל השנה", נדפס הקידוש בנוסח ההגדה). המו"ל.
28) ראה גם סה"ש תש"ד בתחלתו – אודות הקידוש לר"ה.
29) ראה גם אג"ק ח"ג ע' קלח.
30) סידור "סדר העבודה" – ווילנא תרע"א (המו"ל).

בס"ד. שיחת יום ב' דחג הסוכות, ה'תש"ל.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הק' לסעודה.

א. כל עניני קדושה – אף שיש בהם חילוקי דרגות מתחילה ועד סוף, מ"מ, הרי הם כולם באחדות ובהתכללות, ש"נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן"[1].

ועאכו"כ שכן הוא בנוגע לתורה ומצוות:

במצוות – אף שישנם תרי"ג מצוות, הרי הם כולם בהתכללות, שבכל מצוה כלולים גם כל שאר המצוות, שלכן אמרו ש"העוסק במצוה (איזו מצוה שתהי') פטור מן המצוה"[2], כיון שבמצוה שאותה מקיים כלולה גם המצוה שפטור ממנה[3].

ובתורה – אף שאיתא בגמרא[4] "אוריאן תליתאי", ובפרטיות יש חמשה חומשי תורה וכ"ד ספרים, ועד ש"ששים המה מלכות[5], אלו ששים מסכתות, ושמונים פלגשים[5] אלו הברייתות . . ועלמות אין מספר[5] אלו מימרות האמוראים" (כמבואר במדרש[6]), הרי התורה היא "תורה אחת", וכל חלק שבתורה כלול משאר החלקים[7].

ולכן נתן הקב"ה את התורה לישראל דוקא כאשר "ויחן שם ישראל", "כאיש אחד בלב אחד"[8], כמבואר במדרש[9] שדוקא אז היו ראויים לקבל את התורה, משא"כ בחניות שלפנ"ז, כי, כדי לקבל את התורה יש צורך בענין האחדות, וכאשר "ויחן שם ישראל" הי' אצלם ענין האחדות, הן אצל כל בנ"י בתור עם, והן אצל כל יחיד מישראל בפני עצמו.

ולכן מדגישים בתוקף הענין של אהבת ישראל, ועד שבנוגע לענין של היפך אהבת ישראל נאמר[10] "נקום נקמת בני ישראל גו' לתת נקמת הוי' במדין", היינו, שזהו ענין שנוגע בשם הוי', כיון שכל עניני פירוד הם מצד הלעו"ז.

ב. ומזה מובן גם בנוגע לענין הרגלים – שאע"פ שיש לכל רגל ויו"ט ענינו המיוחד, כלולים בו גם הענינים של שאר הימים טובים:

נוסף לכך שכל הימים טובים הם "מועדים לשמחה"[11], יש בכל יו"ט ענין מיוחד השייך לו, כמודגש בשמות הימים טובים כפי שנקבעו בנוסח התפלה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה: "חג המצות", "חג השבועות" ו"חג הסוכות" (אף שיש להם עוד שמות, וכמו בחג הסוכות שהשם שנקרא בחומש הוא "חג האסיף"[12]), ובהמשך לזה מבואר גם ענינו המיוחד של כל יו"ט: "חג המצות" – "זמן חרותנו", "חג השבועות" – "זמן מתן תורתנו", ו"חג הסוכות" – "זמן שמחתנו".

וגם בענין הפרטי של כל יו"ט ישנה התכללות כל הימים טובים; והחילוק שבין המועדים הוא – שבכל יו"ט ישנו ענין עיקרי המודגש בו ביותר ובגלוי: פסח – עיקר ענינו הוא חירות, שבועות – עיקר ענינו מ"ת, וסוכות – עיקר ענינו שמחה; ובתור פרט וטפל כלולים בו גם עניני שאר הימים טובים: בפסח – נוסף לענינו העיקרי, ענין החירות, יש בו גם הענין דמ"ת וענין השמחה; ועד"ז בשבועות,

---

1) ספר יצירה פ"א מ"ז.
2) סוכה כה, סע"א. וש"נ.
3) ראה תורת מנחם – התוועדויות חנ"ו ע' 364. וש"נ.
4) שבת פח, א.
5) שה"ש ו, ח.
6) כ"ה בתו"א שמות מט, ב. לקו"ת שה"ש לח, ב. מ, א. וראה שהש"ר עה"פ.
7) ראה תורת מנחם – התוועדויות ח"נ ע' 49. וש"נ.
8) יתרו יט, ב ובפרש"י. וראה מכילתא שם.
9) ראה ויק"ר פ"ט, ט. דא"ז פ' השלום. תנחומא (באבער) יתרו ט.
10) מטות לא, ב. וראה לקו"ת מטות פו, ד. ובכ"מ.
11) תפלת העמידה וקידוש דיו"ט.
12) תשא לד, כב.

שעיקר ענינו מ״ת – יש בו גם ענין החירות, דכיון ש״אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה״[13], הרי מובן שע״י התורה נעשה אמיתית ענין החירות, וכן יש בו ענין השמחה, להיותו בכלל ״מועדים לשמחה״.

ועד״ז בסוכות יש גם ענין החירות – שהרי לא יכולה להיות שמחה אמיתית אם אין חירות אמיתית, כי, אם ישנו דבר המכריחו כו׳, לא יכולה להיות אצלו שמחה אמיתית, וא״כ, הרי דוקא ע״י החירות יכול להיות ״זמן שמחתנו״; וכן יש בסוכות הענין דמ״ת – כמבואר בכ״מ[14] שסכך הסוכה (שקשור עם ענני הכבוד) נעשה מענן הקטורת דיוהכ״פ, ויוהכ״פ קשור עם מ״ת, כמ״ש[15] ״ביום חתונתו״, ״זה מתן תורה״, ״יוהכ״פ שניתנו בו לוחות האחרונות״[16], והרי עיקר ענין התורה הוא בלוחות שניות[17] (ועד שאפילו לוחות הראשונות יש לנו ע״י לוחות שניות).

ונמצא, שאע״פ שכל עניני המועדים ישנם בכל אחד מהם, ישנו גם החילוק שביניהם, שיש לכל יו״ט ענינו העיקרי שמודגש בו בגלוי.

ג. ובנוגע לענינו:

כיון ש״חג הסוכות״ הוא ״זמן שמחתנו״, הרי מובן, שדוקא ע״י ענין הסוכה יכול להיות אמיתית ענין השמחה, והיינו, שאע״פ שבחג הסוכות יש כמה מצוות, הנה אמיתית ענין השמחה קשור עם מצות סוכה דוקא.

והענין בזה – ע״פ המבואר בספרי מוסר ודרוש[18] מעלת מצות סוכה לגבי כל שאר המצוות, שהסוכה מקיפה את כל האדם מכף רגלו ועד קדקדו.

והמעלה שבסוכה היא אפילו לגבי טלית שגם מקיף את כל האדם (וכפי שנקרא ״פריסו דמלכא״[19]) – כי:

הטלית מקיף רק ראשו ורובו, ובטלית גופא יש חילוק בין החלק העליון לחלק התחתון (שלכן עושים סימן כדי שלא יחליפו ביניהם[20]), וכן יש חילוק בין אמצע הטלית לחלק שבו תלויים חוטי הציצית;

משא״כ סוכה, שמקיפה לא רק ראשו ורובו, אלא גם שולחנו (שקשור עם ענין המזון שהוא החיות של האדם), וללא חילוק בין חלקי הסוכה (ואע״פ שיש נוהגים לעשות סימנים בדפנות הסוכה שלא יתחלפו משנה לשנה[21], הרי זה רק בנוגע לדפנות, אבל לא בנוגע לסכך, שאין בו חילוק בין צד זה לצד אחר, וגם אין קפידא להניח את הסכך (שנשאר משנה לשנה) על אותו מקום בכל שנה, ויתירה מזה: באמצע ימי הסוכות יכולים לשנות את מקום הסכך מצד לצד).

וענין זה שהסוכה מקיפה את כל האדם, מודגש גם בדין שצריך לעשות בסוכה את כל הענינים שבמשך כל השנה עושים בבית – לא רק ענינים עיקריים כמו עניני התומ״צ, או ענינים המוכרחים כמו אכילה ושתי׳, אלא גם עניני הרשות צריכים להיות בסוכה, ואפילו טיול ודיבור וכו׳, כמבואר בהלכה[22].

[ויש להוסיף, שענין ההתכללות מודגש גם בענין השני שבחג הסוכות – מצות נטילת ד׳ מינים, שמאגדים את כולם ביחד, והיינו, שאף שמצד עצמם חלוקים הם זמ״ז, ועד לחילוק מן הקצה אל הקצה: מאתרוג שיש בו טעם וריח עד לערבה שאין בה לא טעם ולא ריח[23] (ואדרבה: אילו לא היו מחולקים זמ״ז, לא הי׳ שייך בזה ענין האחדות, כיון שמלכתחילה הרי זה ענין אחד, וכל החידוש בענין האחדות הוא רק בנוגע לדברים שבעצם חלוקים הם זמ״ז), מ״מ, מאגדים ומאחדים אותם ביחד (ג׳ המינים

13) אבות פ״ו מ״ב.
14) ראה תורת מנחם – התוועדויות סה״מ תשרי ריש ע׳ קכח. וש״נ.
15) שה״ש ג, יא.
16) תענית כו, ב (במשנה) ובפרש״י.
17) ראה נדרים כב, ב. שמו״ר רפמ״ו.
18) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ״א ע׳ 66. וש״נ.
19) ראה זח״ב צז, ב. אמרי בינה שער הציצית ב, ב. סהמ״צ להצ״צ מצות ציצית פ״ב (דרמ״צ טז, א), ובהנסמן שם במ״מ וציונים (בהוצאת תשנ״ט – ע׳ רטו).
20) ראה שו״ע אדה״ז או״ח ס״ח ס״ט. וש״נ.
21) ראה נטעי גבריאל הל׳ חה״ס ספ״ט. וש״נ.
22) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סתרל״ט ס״ד. וש״נ.
23) ויק״ר פ״ל, יב.

באגודה אחת, וגם האתרוג שאין אוגדים אותו עם שאר המינים, צריך לקרבו אליהם, ולולי זאת לא נתקיימה המצוה). ואף שהברכה היא על הגדול שבהם[24], הרי ברכות אינן מעכבות[25], ומזה מוכח שהברכה היא רק הוספה על המצוה, ואילו המצוה עצמה היא באופן שכל ד׳ המינים מתאחדים ביחד].

ד. וזוהי גם השייכות של מצות סוכה לענין השמחה — כיון שגם ענין השמחה מקיף את כל האדם בשוה:

ענין החירות — עיקרו בראש, אבל לא ברגל, שהרי הרגל רגיל לקבל ולקיים פקודות, כך, שענינו של הרגל הוא קבלת עול, ולא חירות. — הן אמת שכאשר הראש הוא במצב של חירות, אזי גם הרגל הוא באופן אחר, אבל, אין זה ענין ששייך לרגל באופן ישיר, כי אם שהחירות שבראש פועלת גם על הרגל, ובמילא, גם החילוק אינו גדול כ״כ.

ועד״ז ענין התורה — קשור בעיקר עם הראש, כי, אע״פ שהתורה צריכה לחדור את כל עניני האדם, להיותה ״תורת חיים״, ״הם חיינו ואורך ימינו״, הרי היא חכמתו של הקב״ה, וגם אצל האדם הרי היא קשורה בעיקר עם הראש — הבנה והשגה (וכמו בנוגע לחיות הנפש, שאע״פ שהנפש נמצאת בכל האברים, הרי זה בעיקר במוח ולב, כמבואר בתניא[26]).

ואילו ענין השמחה הוא ללא התחלקות כלל, שהרי שמחה פורצת גדר[27], שמבטלת כל עניני הגבלות והתחלקות, והיא בכל מקום בשוה.

ויש להוסיף, שענין זה מודגש גם בשמחת בית השואבה — כדאיתא במשנה[28] (והובא ברמב״ם[29]) ש״חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם באבוקות של אור שבידיהן כו׳״ (זורקין אותם כלפי מעלה ומקבלין אותם), והיינו, שהעיקר הוא ענין הריקוד [שלכן נאמר ״היו מרקדין .. באבוקות של אור״, ולא היו זורקין אבוקות של אור בשעת הריקוד — כיון שהעיקר הוא הריקוד, אלא שבשעת מעשה היו זורקין אבוקות של אור], והרי מעלת הריקוד היא שמבטלים את כל ההגבלות, והוא בכל הגוף בשוה — שכל הגוף רוקד, גם הרגל, ואדרבה: עיקר ענין הריקוד הוא ברגל.

ה. ולכן, כאשר מתאספים עכשיו כולם ביחד (מצד איזה סיבה שתהי׳),

— אם מצד שמחת בית השואבה, או מצד שמחת יו״ט, או מצד פגישתם של יהודים שלא התראו במשך עשרות שנים, והיו מן הקצה אל הקצה (וכמבואר בחסידות[30] בנוגע לשמחה דחג הסוכות לאחרי יוהכ״פ, שזהו כמשל שני אנשים שלא התראו במשך הרבה שנים, ובפרט שהיו בשבי׳ כו׳, שכאשר חוזרים ונפגשים לאח״ז אזי אין שמחה למעלה מזו) —

צריך להיות הענין דשמחה פורץ גדר — שמחה שמסירה ומבטלת את כל ההגבלות,

ועי״ז פועלים גם למעלה — ״כמים הפנים לפנים גו׳״[31] — פריצת גדרו של עולם ופריצת כל סדר השתלשלות, ועד ש״יעלה הפורץ לפנינו״[32], בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

ו. האמור לעיל שהשמחה של חג הסוכות היא בכל הענינים מהראש ועד הרגל בשוה, יכול להיות בכמה אופנים — בהתאם לכך שהאחדות של כמה ענינים יכולה להיות בכמה אופנים:

יש אחדות שהיא מצד ענין שאין בו התחלקות בין גדול לקטן, אלא כולם שוים בו, והיינו,

24) ראה שו״ע אדה״ז שם סוסתרנ״א. וש״נ.
25) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סל״א ס״ב. סוסל״ג. ס״ס ס״ב. סס״ו סי״ב. סוסשס״ח.
26) פנ״א.
27) ראה סה״מ תרנ״ז ס״ע רכג ואילך. ועוד.
28) סוכה נא, סע״א ואילך (ובפרש״י).
29) הל׳ לולב פ״ח הי״ד.
30) ראה לקו״ת דרושי שמע״צ פג, ד. פט, ב. ובכ״מ.
31) משלי כז, יט.
32) ע״פ מיכה ב, יג. וראה אגדת בראשית ספס״ג. ב״ר פפ״ה, יד ופרש״י שם.

שההתאחדות היא ע״י נקודה משותפת שביניהם, וזה גופא הוא החידוש – שהקישור שביניהם אינו בענין שיש בו התחלקות, אלא בענין ששניהם שוים בו.

ויש אופן ערב יותר („געשמאַקער״) – שהאחדות היא לא רק מצד ענין שאין בו התחלקות, אלא אפילו בענין שיש בו התחלקות פועלים שיהיו שניהם בשוה, אבל באופן שגם אצל העליון ישנו ענין זה רק באותה מדה שהתחתון יכול לקבל, והיינו, שאע״פ שזהו ענין שיש בו התחלקות של ראש ורגל, מסתפק הראש בכך שגם אצלו יהי׳ רק כמו אצל הרגל, ועי״ז שוים שניהם.

ולמעלה מזה – שהאחדות היא גם מצד ענין שבעצם יש בו התחלקות (כנ״ל), אבל לא באופן שהראש מסתפק בענינים השייכים לרגל, אלא אדרבה – שפועלים על הרגל שגם הוא יהי׳ כמו הראש, והיינו, שאע״פ שהרגל מצד עצמו אינו שייך לזה, הרי זה נפעל מצד זמן המסוגל ועבודת האדם כו׳.

ז. ובפרטיות יותר:

באופן הא׳ – ההתאחדות היא מצד קבלת עול, והיינו, שהאחדות בענין השמחה היא באופן של קבלת עול שבו שוים כולם, הראש והרגל (דאף שנקל יותר לפעול קב״ע ברגל מאשר בראש, הנה לאחרי שפועלים זאת בראש, הרי הוא בשוה עם הרגל).

באופן הב׳ – ההתאחדות היא מצד ענין המעשה, שעיקרו ברגל, שזהו ענין הריקוד ברגלים, אבל ענין זה יכול להיות גם בראש – עי״ז שבשעת הריקוד מנענע בראשו למעלה ולמטה לפנים ולאחור כו׳, אלא שאעפ״כ אין זה עיקר ענינו של הראש (שעיקרו הו״ע ההבנה וההשגה בשכל), כי אם באופן שהראש מסתפק בענין המעשה השייך לרגל.

ולמעלה מזה הוא אופן הג׳ – שגם ברגל פועלים ענין של הבנה והשגה. וע״ד שמצינו הענין ד״שמועה טובה תדשן עצם״[33], שגם ענין של „שמועה״ הקשור עם חוש השמיעה, פעל שיומשך ענין התענוג גם בעצם שברגל. ועד״ז נמשכת ברגל גם השמחה שמצד הבנה והשגה.

ח. ועפ״ז יש לבאר הדיוק בדברי הרמב״ם[29] בנוגע לשמחת בית השואבה, שמאריך בלשונו לגבי הקיצור במשנה (והרי ידוע גודל הדיוק בדברי הרמב״ם בנוגע לכל תיבה), ומבאר ג׳ ענינים: (א) „לא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה״, (ב) „גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין כו׳״, (ג) „כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע״.

ולכאורה אינו מובן מהו הצורך בכל אריכות הדברים – להקדים ש״לא היו עושין אותה .. כל מי שירצה״, בה בשעה שהי׳ יכול לומר בקיצור, שגדולי חכמי ישראל כו׳ היו מרקדין וכו׳?

ויובן ע״פ האמור לעיל:

אילו הי׳ נאמר רק שגדולי חכמי ישראל כו׳ היו מרקדין כו׳, ללא ההקדמה ש״לא היו עושין אותה .. כל מי שירצה״, הי׳ מקום לפרש שזוהי שמחה ששייכת בעצם לכאו״א, אלא שבפועל היו עושין אותה חסידים ואנשי מעשה.

ולכן מקדים ש״לא היו עושין אותה .. כל מי שירצה״, היינו, שזוהי שמחה מיוחדת שרק חסידים ואנשי מעשה יכולים לפעול אותה; ואעפ״כ, החידוש הוא שגם בענין זה היתה התאחדות של כל הסוגים שבבנ״י – ש״כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע״, ומובן שכיון שע״פ תורה „באין לראות ולשמוע״, בודאי היתה אצלם פעולת הראי׳ והשמיעה – שיש בזה מה שאין בזה: מעלת הראי׳ – שפועלת התאמתות גדולה באופן שגם אם ירצו להפריך את הדבר, יטען הרואה: עיני ראו ולא זר; ומעלת השמיעה – שפועלת תפיסת הענין בכל פרטיו באופן של הבנה והשגה[34].

---

33) משלי טו, ל. וראה גיטין נו, ב.

34) ראה גם לקו״ש ח״ט ס״ע 82 ואילך. וש״נ.

ט. אמנם, דובר כמ״פ[35] שעכשיו שביהמ״ק אינו קיים בפועל, הנה ״קלקלתנו היא תקנתנו״[36], ששמחת בית השואבה שייכת לא רק לחסידים ואנשי מעשה, אלא כל אחד מישראל יכול לפעול את השמחה שחסידים ואנשי מעשה היו פועלים בזמן שביהמ״ק הי׳ קיים.

ומשמחה זו נמשך על כל השנה כולה, כמובן ממארז״ל[28] ״מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו״, שכאשר ״ראה שמחת בית השואבה״, נמשכת השמחה בכל ימיו[37],

ובאופן שנמשכת למטה מעשרה טפחים בכל המצטרך, הן בענינים גשמיים והן בענינים רוחניים, הן בענינים הכלליים והן בענינים הפרטיים (שלאמיתו של דבר הרי גם הם ענינים כלליים, כיון שכל אחד הוא חלק מכלל ישראל),

ובכולם נמשך הענין ד״זמן שמחתנו״ — לשון רבים, ״ישמח[38] ישראל בעושיו״ ו״ישמח[39] ה׳ במעשיו״[40], בשמחה וטוב לבב, בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים.

* * *

י. צוה לנגן ואמר מאמר ד״ה ובחמשה עשר יום וגו׳.

* * *

יא. בהמשך להמדובר במאמר[41] שבו נזכרו גם תורות הבעש״ט הרב המגיד ורבינו הזקן — יש להזכיר גם אודות ענין האושפיזין, כידוע שבשבעת ימי הסוכות מזמינים את שבעת האושפיזין[42], מאברהם עד דוד המלך; וידוע גם פתגם כ״ק מו״ח אדמו״ר[43] שאצלנו באים גם האושפיזין החסידיים: הבעש״ט, המגיד, אדמו״ר הזקן, אדמו״ר האמצעי, הצמח צדק, אדמו״ר מהר״ש, אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע (כולל גם כ״ק מו״ח אדמו״ר שהוא ה״אושפיזא״ ששייך לשמע״צ, שקשור עם יוסף שענינו ״עצרת״, שעוצר וקולט את כל הענינים שלפנ״ז, והנמשל מובן מעצמו).

והסדר בזה — שבכל יום ישנו ה״אושפיזא״ העיקרי השייך ליום זה, אבל לא רק הוא בלבד, אלא יחד עמו — ״ועימי׳ כו׳״ — באים גם כל שאר האושפיזין.

וע״פ המדובר כמ״פ[44] — משתקף גם ענין זה בנגלה: יש דין שהסוכה צריכה להיות ראוי׳ לכל שבעת ימי הסוכות[45]. ולכאורה: למה לא מספיק היותה ראוי׳ ליום זה?! אך הענין בזה — שבכל יום צ״ל התכללות מכל ז׳ הימים, שיהיו ״עימי׳״ כל שאר ששת הימים. ועד״ז בנוגע לאושפיזין, שבכל יום בא האושפיזא המיוחד ליום זה יחד עם כל שאר האושפיזין.

וכיון שההתוועדות נערכת בין יום ב׳ ליום ג׳, הרי זה קשור הן עם יום א׳ וב׳, שהאושפיזין העיקריים הם אברהם ויצחק, וכן הבעש״ט והמגיד, והן עם יום ג׳, שהאושפיזא העיקרי הוא יעקב, וכן אדמו״ר הזקן.

וכבר דובר פעם[46] אודות השייכות של הבעש״ט לאברהם, המגיד ליצחק, ואדמו״ר הזקן ליעקב. ומזה מובן גם שהפסוק שאומר יעקב[47] — ״אז יבקע כשחר אורך״[48] — שייך גם לאדמו״ר הזקן, כי, אדמו״ר הזקן פעל את בקיעת האור של נגלה דתורה ופנימיות התורה (תורת החסידות) באופן שיומשך לכאו״א בהבנה והשגה.

---

35) ראה גם שיחת יום ב׳ דחה״ס תשכ״א ס״א (תורת מנחם — התוועדויות חכ״ט ע׳ 36). וש״נ.
36) ע״ד שבת פ, ב (ועוד): ״קילקולו זהו תיקונו״.
37) ראה גם שיחת יום ב׳ דחה״ס תשכ״ח ס״ג (תורת מנחם — התוועדויות חנ״א ע׳ 113). וש״נ.
38) תהלים קמט, ב.
39) שם קד, לא.
40) ראה לקו״ת דרושי שמע״צ פח, ד ואילך. ובכ״מ.
41) בתחלתו (תורת מנחם — התוועדויות חנ״ח ע׳ 108).
42) זח״ג קג, ב ואילך. וראה סידור (עם דא״ח) שער הסוכות בתחלתו (רנז, א ואילך).
43) ראה תורת מנחם — התוועדויות חנ״ד ע׳ 96. וש״נ.
44) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ״ז ע׳ 339. וש״נ.
45) ראה סוכה כג, א. וש״נ.
46) ראה שיחת שבת חוהמ״ס תשכ״ז ס״ו ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חמ״ח ס״ע 115 ואילך). וש״נ.
47) זהר שם קד, א.
48) ישעי׳ נח, ח.

ולהעיר מהידוע[49] שמצאו כתב של הרה״צ ר׳ לוי יצחק מבאַרדיטשוב שכותב אודות אדמו״ר הזקן שאילו הי׳ בימי הרי״ף והרמב״ם הי׳ כאחד מהם, וידוע גם מאמר הצ״צ[50] שאילו הי׳ בימי התנאים והאמוראים הי׳ מהגדולים שבהם.

ולכאורה: מדוע מספרים זאת לנו?! ובלשון התניא[51]: ״מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת להשיג כו׳״ — בנוגע למשה רבינו, ומזה מובן גם בנוגע ל״אתפשטותא דמשה״?! אך הענין הוא — כמבואר בתניא[52] ש״כל נפש ונפש מבית ישראל יש בה מבחי׳ משרע״ה .. (ש)נקרא רעיא מהימנא״, ועד״ז בנוגע לאבות, ש״אין קורין אבות אלא לשלשה״[53], שלהיותם ״אבות״ של כל אחד מישראל, הרי ישנו פס״ד ברור במשנה[54] ש״האב זוכה לבן כו׳״ (בנוגע לחמש הענינים שנימנו שם), שזהו עוד יותר מענין ה״רועים״, כיון שאצל ״אב״ הרי זה באופן של ירושה; ועד״ז מובן בנוגע לבעש״ט והמגיד ואדמו״ר הזקן וכו׳, שהם לא רק בבחי׳ רועה נאמן, אלא הם גם מורישים עניניהם לכאו״א.

יב. והנה, כבר דובר בארוכה[55] אודות הפסוקים שאומרים האושפיזין, כמ״ש בזהר[47] שאברהם אומר הפסוק[56] ״אז תתענג על ה׳״, ויצחק אומר הפסוק[57] ״כל כלי יוצר עליך לא יצלח״, וממשיך בזהר: ״אמר רבי שמעון, האי, דוד מלכא אמר לי׳ .. אבל יצחק קאמר גבור[58] בארץ יהי׳ זרעו וגו׳ הון ועושר בביתו וגו׳״.

והטעם שאי אפשר לומר שיצחק אומר הפסוק ״כל כלי יוצר עליך לא יצלח״ — כי[59], פסוק זה שייך לענין של מלחמה, ואילו אצל יצחק לא שייך ענין של מלחמה, כיון שענינו גבורות דאצילות, והרי באצילות הכל קדושה, ואין מציאות של לעו״ז;

פסוק זה אומר דוד המלך, שענינו ספירת המלכות, וכיון שיורדת לבי״ע, לכן צריך להבהיר ש״כל כלי יוצר עליך לא יצלח״;

ואילו יצחק אומר הפסוק ״גבור בארץ יהי׳ זרעו וגו׳ הון ועושר בביתו וגו׳״ (לא רק ״הון״, שיכול להיות גם באופן ש״אי אתה מצווה עליו לעשרו״[60], אלא גם ״עושר״) — שמורה על המשכת הברכות בריבוי ובאופן של תגבורת, שזוהי המעלה שבברכות יצחק: ״ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש וגו׳״[61], כמבואר בסידור ד״ה להבין ענין תק״ש ע״פ כוונות הבעש״ט ז״ל[62], ״שעיקר ומקור כל הברכות לעולם המשיך יצחק דוקא, ולא מצינו ענין ברכות כאלה לא לאברהם ולא ליעקב כו׳״.

אך עדיין אינו מובן:

כיון שרשב״י, שהוא ה״פוסק״ בפנימיות התורה, שולל את הסברא שיצחק אומר את הפסוק ״כל כלי יוצר עליך לא יצלח״, ויודע שיצחק אומר את הפסוק ״גבור בארץ יהי׳ זרעו וגו׳ הון ועושר בביתו וגו׳״ — מדוע הובאה בזהר הקס״ד שיצחק אומר הפסוק ״כל כלי יוצר גו׳״? ובפרט שלא מצינו שבעל הקס״ד השיב על דברי רשב״י, כך, שגם הוא קיבל את דבריו, וא״כ, מדוע צריכים להביא בזהר גם את הקס״ד?

[ואין לתרץ ע״ד דברי המשנה[63] ״למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין .. שאם יאמר האדם כך אני מקובל, יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת״, או להיפך, ״שאם יראה ב״ד את דברי היחיד ויסמוך עליו וכו׳״ — שהרי מדובר כאן אודות ענין של מציאות: איזה פסוק אומר יצחק ביום שני של חג הסוכות].

---

49) ראה מגדל עז (כפ״ח תש״מ) ריש ע׳ צג. וש״נ.
50) ראה סה״ש תורת שלום ע׳ 169. לקו״ד ח״ד תרסב, רע״א. סה״ש תרפ״ז ע׳ 230.
51) פמ״ד (סג, א).
52) רפמ״ב.
53) ברכות טז, ב.
54) עדיות פ״ב מ״ט.
55) שיחת שחוהמ״ס הנ״ל סי״ב ואילך (תורת מנחם — התוועדויות שם ע׳ 119 ואילך). וש״נ.
56) ישעי׳ נח, יד.
57) שם נד, יז.
58) תהלים קיב, ב־ג.
59) ראה סידור (עם דא״ח) שם, סע״ג ואילך. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות שם.
60) כתובות סז, ב. ספרי ופרש״י ראה טו, ח.
61) תולדות כז, כח.
62) בסופו (רמז, ב).
63) עדיות פ״א מ״ה־ו (ובתויו״ט).

יג. ויש לבאר זה ע״ד משנ״ת פעם[64] אודות דברי הגמרא[65] בנוגע ל״כוס של ברכה״ דלעתיד לבוא, ש״נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך, ואומר להן איני מברך כו׳, אומר לו ליצחק טול וברך, אומר להן איני מברך וכו׳״, עד ש״אומר לו לדוד טול וברך, אומר להן אני אברך ולי נאה לברך וכו׳״ — דלכאורה אינו מובן:

כיון שאברהם ויצחק למדו כל התורה כולה[66], הרי בודאי למדו גם ענין זה שסוכ״ס יברך דוד. ועאכו״כ בנוגע להקב״ה — שהוא זה שנותן את הכוס לברך — נותן התורה, שבודאי למד כל התורה כולה, ויודע דברי הגמרא הנ״ל שאברהם ויצחק לא יברכו, כי אם דוד, וא״כ, למה צריך ליתן תחילה לאברהם וכו׳, בידעו מראש שיסרב?! ובפרט ע״פ דברי הגמרא במסכת חולין[67], שאסור להציע למישהו דבר כשיודעים מראש שיסרב לכך.

ונתבאר בזה, שדוקא לאחרי שמבקשים מאברהם ויצחק וכו׳, והם מסרבים, אזי יכול דוד לברך, משא״כ אם היו פונים מלכתחילה לדוד, לא הי׳ יכול לברך, כפי שנתבאר אז בארוכה.

ועד״ז בענינו: בכדי לבאר שיצחק אומר ״גבור בארץ גו׳״, צ״ל תחילה הקס״ד שיצחק אומר ״כל כלי וגו׳״, ורק לאחרי ששוללים זאת, יכול יצחק לומר ״גבור בארץ גו׳״, כדלקמן.

יד. והביאור בזה:

ידועה השאלה בנוגע ליצחק שרצה לברך את עשו — איך היתה אצלו קס״ד כזו, בידעו ש״אין שם שמים שגור בפיו״[68]. ומבואר בזה[69], שיצחק ראה ״כי ציד בפיו״[70], שהו״ע ניצוצות הקדושה שהיו אצלו (כמו ר״מ וכו׳ שיצאו ממנו), והי׳ סבור שעי״ז שישפיע לו ריבוי אור, יוכל להוציא ממנו את ניצוצות הקדושה, בדוגמת אבוקה גדולה שמושכת לתוכה את הניצוצות הקטנים.

אך האמת היא, שענין זה הוא רק מצד זה ש״רישי׳ דעשו בעטפוי דיצחק״[71], היינו, כפי שיצחק רואה את עשו בשרשו (מבלי להבטיח כיצד יומשך הענין למטה, שאין זה ענינו של יצחק); אבל כפי שעשו נמשך ונמצא למטה, לא יועיל להמשיך לו ריבוי אור כו׳, ואדרבה: עי״ז תהי׳ יניקה ותוספת חיות וכח ללעו״ז כו׳.

[ולהעיר גם מהמבואר בשערי אורה[72] בענין ״בעתה אחישנה״[73], שבאופן ד״אחישנה״ יכולים להשאר ניצוצות שלא נתבררו, ורק באופן ד״בעתה״ יודעים בוודאות שנתבררו כל הניצוצות].

ועד״ז בענינו:

מצד ענינה של התורה כפי שהיא מלמעלה למטה, יש אפשרות שע״י ריבוי אור יפעל יצחק על עשו ש״כל כלי יוצר גו׳״, אך על זה אומר רשב״י שצריכים להתחשב עם המעמד ומצב של המטה — שזהו ענינו של רשב״י להבהיר ולדאוג למציאות המטה, כפי שמצינו בענין ״כל היכא דהוה מחי רבי אלעזר הוה מסי רבי שמעון״[74], ועד שרשב״י אומר ״יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין״[75] — ״כל העולם כולו״ דייקא, לא רק צדיקים ובינונים, אלא גם אלו שלמטה מזה, ועד לדרגא הכי תחתונה; ומצד מציאות המטה, אי אפשר שיצחק יאמר ״כל כלי יוצר גו׳״.

וענין זה פועל שיצחק אומר ״גבור בארץ יהי׳ זרעו גו׳״; ואילו ״כל כלי יוצר גו׳״ — אומר דוד, ״אדמוני עם יפה עינים״[76], שרק הוא יכול לפעול ענין זה.

---

64) תורת מנחם — התוועדויות חכ״ג ע׳ 229 ואילך, ובהערה 55 שם.
65) פסחים קיט, ב.
66) ראה יומא כח, ב. וש״נ.
67) צד, א. וראה רמב״ם הל׳ דעות פ״ב ה״ו. טושו״ע חו״מ סרכ״ח ס״ו. שו״ע אדה״ז שם הל׳ אונאה וגניבת דעת סי״ד.
68) פרש״י תולדות שם, כא.
69) תו״א תולדות כ, סע״ב ואילך.
70) שם כה, כח.
71) תיב״ע ויחי נ, יג.
72) שער הפורים ד״ה יביאו לבוש מלכות פצ״ד ואילך.
73) ישעי׳ ס, כב. וראה סנהדרין צח, א.
74) שבת לג, ב.
75) סוכה מה, ב.
76) שמואל־א טז, יב. וראה תורת מנחם — התוועדויות חמ״ח שם. וש״נ.

ואין לשאול מהו הצורך להזכיר בכל שנה שישנו קס״ד שנשללת ע״י רשב״י – שהרי זה ע״ד הקושיא ששואלים ב״חדר״[77] כשחוזרים ולומדים פרשת תולדות בכל שנה: מדוע רוצה יצחק שוב לברך את עשו, לאחרי שראה בשנה שעברה שלא כדאי לברכו?!... כי, בכל שנה חוזרים ומתעוררים כל הענינים, ומתחיל סדר חדש בעבודת הבירורים – כפי שהוא מצד שרש הענינים למעלה, וכפי שהוא מצד המטה וכו׳.

טו. ונקודת הדברים באותיות פשוטות:

מצד זה שהקב״ה הוא ״ארך אפים״, יכולה להיות ההשפעה גם ללעו״ז. ועל זה טוענים בנ״י להקב״ה: כבר ניתנו מספיק כחות לאוה״ע, וכבר הגיע הזמן שתהי׳ מפלה לכל אלו שמנסים לפגוע בירושלים ועם ישראל כו׳[78].

ובשביל זה יש צורך בתוקף של דוד – שעליו אומרים בקידוש לבנה מידי חודש בחדשו: ״דוד מלך ישראל חי וקיים״[79] – שהוא בנה את ציון וירושלים, והוא יפעל ש״כל כלי יוצר עליך לא יצלח״, ועד להשלימות שבזה שתהי׳ ע״י משיח – שילחם מלחמות ה׳ וינצח[80].

וע״פ הסדר בענין האושפיזין שיצחק בא כמה ימים לפני דוד – הנה עוד לפני הגאולה, ואפילו לפני אתחלתא דגאולה, תקויים ברכתו של יצחק: ״גבור בארץ יהי׳ זרעו גו׳ הון ועושר בביתו״, שתהי׳ פרנסה בהרחבה וכו׳, ובמילא יהי׳ נקל יותר לדוד לפעול הענין ד״יכוף כל ישראל כו׳ וילחום מלחמות ה׳ וינצח ויבנה מקדש במקומו ויקבץ נדחי ישראל״.

וכל זה – באופן ש״אין מקרא יוצא מידי פשוטו״[81], למטה מעשרה טפחים, בחסד וברחמים ובטוב הנראה והנגלה.

[כ״ק אדמו״ר שליט״א נתן לכמה (וביניהם – א׳ מהעולים החדשים, וא׳ האורחים מנחלת הר חב״ד) קנקני משקה לחלק בין המסובים שיחיו].

* * *

טז. כיון שמחר יתקיים הכינוס של ״צעירי אגודת חב״ד״, שענינם הוא כשמם – ״צעירי״ – לא לישון בעצמם ולא להניח לאחרים לישון...

– וכיון ששינה היא אחד משישים כו׳[82], הרי מובן, שכאשר לא מניחים למישהו לישון, נותנים לו חיות... –

הנה כאן המקום לדבר אודות ענין השינה בסוכה – שהמנהג אצל חסידי חב״ד הוא שאין ישנים בסוכה[83].

יז. ביאור המנהג שאין ישנים בסוכה[84], על יסוד פתגם אדמו״ר האמצעי[85]: ״איך יכולים לישון במקיפים דבינה״[86], דכיון שגודל מעלת הגילוי שבסוכה מונע השינה בסוכה, ה״ה פטור משינה בסוכה – באופן המתאים גם ע״פ נגלה דתורה,

– מצד ההידור לנהוג כמנהג רבו, כדברי הגמרא[87] ש״רב אחא .. מהדר אתרי וחד .. הואיל ונפק

77) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ״ז ס״ע 106. וש״נ.
78) חסר קצת (המו״ל).
79) ר״ה כה, א.
80) רמב״ם הל׳ מלכים ספי״א.
81) שבת סג, א. וש״נ.
82) ברכות נז, ב.
83) ראה גם ר״ד ליל א׳ בעת הסעודה ס״ב (תורת מנחם – התוועדויות חנ״ח ס״ע 96 ואילך). וש״נ.
84) כ״ק אדמו״ר שליט״א אמר, שכיון ש״כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה״, ועד ש״אינו צריך לא עולה וכו׳״ (מנחות בסופה), הרי כשעוסקים בענין שינה בסוכה יכולים להירדם בפועל... ובמילא, העצה היחידה לזה היא – שיאמרו ״לחיים״ וינגנו ניגון שמח (חסר קצת – המו״ל).
85) ראה שיחת ליל א׳ דחה״ס תרצ״ט ס״ג (סה״ש תרצ״ט ע׳ 295).
86) והרי אין זה כשאר המקיפים, כמו המקיף דטלית (פריסו דמלכא) שענינו לפעול קבלת־עול (ראה תניא רפמ״א), שלפעמים נרגש ופועל עליו ולפעמים כו׳, כיון שהטלית אין בו קדושה, וצריך לכוין לקבל עול מלכות שמים, משא״כ המקיף דסוכה, שתמיד ישנו הקפת כולו ושולחנו במצוה דסוכה שיש קדושה בדפנותי׳.
87) סוכה לב, סע״ב. וראה גם לעיל שם ריש ע׳ 97. וש״נ.

מפומי׳ דרב כהנא״[88]; ואף שגילוי האור של הסוכה אינו מבלבל השינה שלו, הרי הוא מצטער מזה גופא שנמצא במדריגה כזו שאור הסוכה אינו מאיר אצלו בגילוי עד שלא יוכל לישון, או שמצטער עכ״פ מזה שהפתגם של אדמו״ר האמצעי אינו חודר בו כו׳. והרי הדין[89] שה״מצטער פטור מן הסוכה״[90] הוא גם אם סיבת הצער אינה מהסוכה עצמה, אלא מדבר שמבחוץ[91] (כמו קור וגשמים וכיו״ב) —

הוגה ע״י כ״ק אדמו״ר שליט״א, ונדפס[92] בלקו״ש חכ״ט ע׳ 211 ואילך.

יח. (ואח״כ אמר:)

וכל זה — אפילו כשמדובר אודות שינה של מצוה, וכ״ש שינה של רשות, ובפרט שינה שהיא ענין הפכי — שכאשר מצווים לילך ולדבר עם יהודי אודות הנחת תפילין ושאר עניני תומ״צ, רצונו לישון... הרי בודאי שאסור לעשות זאת בסוכה!...

ישנם הרבה יהודים שצריך לעוררם לתומ״צ, כיון שהם שקועים בשינה עמוקה, ואינם יודעים מה שנעשה מסביבם, ועל זה ניתנה הזכות ליחידי סגולה לעוררם משינתם,

— באמת אין זה ענין השייך ליחידי סגולה בלבד, אלא כיון שצריך לפעול בכל העולם כולו, הנה לפי ערך המספר הדרוש לכך, הרי זה ״יחידי סגולה״ —

שהרי אע״פ ש״אני ישנה[93] בגלותא״[94], הנה ״לבי ער״[93], היינו, שלבו של כל יהודי ער להקב״ה ולתומ״צ,

והקב״ה מבקש: ״קול דודי דופק פתחי לי״[93], ודבר בטוח הוא שאם ידפקו על דלתו של יהודי — תפתח הדלת, וכאשר כל אחד יפתח את הדלת שלו ושל חבירו, אזי יעשה הקב״ה התלוי בו לפתוח ״כפתחו של אולם״[95],

ועד שנזכה לפתיחת דלת האולם של ביהמ״ק השלישי וכו׳, בקרוב ממש.

[כ״ק אדמו״ר שליט״א צוה לא׳ לנגן הניגון ״קול דודי״.

אח״כ נתן החלה והמזונות והיי״ש עבור הכינוס של צא״ח. ואח״כ צוה לנגן הניגון ״אום אני חומה״ — מההושענות[96], וכן הניגון ״כי אנו עמך״ (באמרו שזהו הניגון שנתקבל ע״י צא״ח)].

---

88) וכיון שזהו חידוש בתורה, וחידוש של רבו — הרי זה חביב אצלו, ומצד החביבות שבדבר, הרי זה בגדר ד״כל חלב לה״ (ויקרא ג, טז. וראה רמב״ם סוף הל׳ איסורי מזבח), להשתמש בו לקיום המצוה. ומה גם שדוקא ע״י הנהגה כזו (להשתמש בהדס שכשר רק לפי החידוש של רבו, משא״כ ״תלתא בחד קינא״ שכשר לכו״ע) ניכר שהוא תלמידו של רבו.

89) סוכה כו, א — לא מיבעי לדעת התוס׳ (ד״ה הולכי — סוכה שם) שהפטור ד״מצטער״ הוא משום ״תשבו כעין תדורו שאין אדם דר במקום שמצטער״, אלא גם לדעת רש״י (שם — ד״ה מצטער) ״שהסוכה מצערתו״ (ראה לקו״ש שבפנים הערה 64).

90) כ״ק אדמו״ר שליט״א אמר: יש ״חסידישע אידן״ ששאלו אצלי אם לישון בסוכה, ואמרתי להם שיכולים לישון בסוכה ״געזונטער־הייט״, ״רשכבת וערבה שנתך״...

אבל: למה אתה צריך לישון בסוכה, בה בשעה שהרבי, שבודאי קיים מצות סוכה בשלימותה, לא הי׳ ישן בסוכה!

לאחרי שישנו האור שאדמו״ר האמצעי גילה והמשיך לכל אחד שסוכה הו״ע מקיפים דבינה, אזי נעשה ענין השינה בסוכה בגדר של מצטער שע״פ דין פטור מן הסוכה, וכיון שכן, הרי מוטב לישון בבית, ולא להתעקש (״שפאַרן זיך״) לישון בסוכה, להראות שהוא אדם גס (״אַ גראָבער מענטש״) שלא איכפת לו מדברי אדמו״ר האמצעי!!...

91) ולהעיר, שנדו״ד אינו כמו בכ״מ שיש חילוק אם האונס הוא בהענין עצמו או בענין צדדי (ראה גם תורת מנחם — התוועדויות ח״ב ע׳ 299 ואילך. וש״נ), ולדוגמא:

א) בנוגע לענינים שיש בהם חיוב דיהרג ואל יעבור — אם ״עבר באונס, אין מלקין אותו, ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו .. שאין מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו״ (רמב״ם הל׳ יסוה״ת פ״ה ה״ד). ואעפ״כ, ״מי שחלה ונטה למות ואמרו הרופאים שרפואתו בדבר פלוני .. מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכת דמים, אפילו במקום סכנה אין מתרפאין בהן, ואם עבר ונתרפא, עונשין אותו בית דין עונש הראוי לו״ (שם ה״ו) — כיון שיש חילוק בהאונס, אם הוא על האיסור עצמו, שמכריחים אותו לעבור על האיסור, ואם לא יעבור יהרגוהו, או שהאונס הוא בענין צדדי, כמו החולי, ואילו עשיית האיסור היא מרצונו, שרוצה להתרפא ע״י האיסור.

ב) בנוגע לדיני סקריקון — כמ״ש הצ״צ (חידושים על הש״ס כתובות פ״ב מ״ט) שיש חילוק בין אם האונס הוא על הקרקע (שהאנס אומר תן לי קרקע זו, ואי לא קטלינא לך — שאז לא גמר ומקני אא״כ נתן לו דמים), או אם האונס הוא על דבר אחר, אלא שכדי להנצל נותן לו את הקרקע מרצונו (שאז גמר ומקני אף בלא דמים).

92) בשילוב שיחות יום שמח״ת ושבת בראשית שנה זו.

93) שה״ש ה, ב.

94) זח״ג צה, א.

95) ראה שהש״ר עה״פ.

96) דיום ג׳.

יט. ישנו עוד ענין בנגלה ששאלו אודותיו — מדוע מנהגנו שאין עושים נויי סוכה[83]. אבל, זהו ענין שאינו נוגע לפועל, שהרי הסוכה מוכנה כבר... ולכן ישאירו זאת להתוועדות אחרת[97].

כ. ישנה התקנה הידועה לבקר במקומות שונים בניו־יורק ובערי השדה, כדי לשמח יהודים בשמחת סוכות ושמחת בית השואבה, וכן בשמע״צ ושמח״ת.

ובודאי ינצלו את הכינוס דמחר לחזק ענינים אלו, שיהיו באופן של ריבוי בכמות ובאיכות, ומתוך תקיפות, ויה״ר שיהי׳ בהצלחה, וימשיכו זאת על כל השנה כולה.

[לאחרי ברכת המזון תפלת ערבית והבדלה, נתן כ״ק אדמו״ר שליט״א בידו הק׳ לכאו״א מהנאספים מ״כוס של ברכה״.

טרם צאתו התחיל לנגן ניגון הקפות לאביו הרלוי״צ ז״ל].

97) נתבאר בשיחת יום שמח״ת סכ״ו ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חנ״ח ע׳ 186 ואילך).

המשך ביאור למס׳ עירובין ליום שישי עמ׳ א

רפויה על הצואר, ואינה מצומצמת בדוחק, כך אדם זה הוא נעים ומרוצה לבריות, וְכמו כן הוא דומה לענק במה שהוא **נִרְאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה**, דהיינו, כשם ששרשרת זו אינה נראית תדיר, אלא רק כאשר האדם מגביה את ראשו, אך ברוב פעמים סנטרו וזקנו מכסים אותה, כך תלמיד חכם אם אינו יוצא הרבה בשוק אלא יושב וחוזר על לימודו, אז **תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ, וְאִם לַאו** – שאין מתקיימים בו תנאים אלו, **אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ.**

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב – מה היא כוונת הכתוב (שיר השירים ה יג) **לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם**, לומר לך, **אִם מֵשִׂים אָדָם** את **עַצְמוֹ כַּעֲרוּגָה זוֹ שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין** [–דורכים] **בָּהּ**, דהיינו שאין בו גסות הרוח, **וְכן** הוא משים את עצמו **כְּבוֹשֶׂם זֶה שֶׁהַכֹּל מִתְבַּשְּׂמִין בָּהּ**, דהיינו שהוא מלמד תורה לתלמידים, אז **תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים** בידו, **וְאִם לַאו** – שאין בו תנאים אלו, **אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים** בידו.

וְאָמַר רַבִּי (אליעזר) [אֶלְעָזָר], מַאי דִּכְתִיב – מה היא כוונת הכתוב (שמות לא יח) **לוּחוֹת אֶבֶן**, לומר לך, **אִם אָדָם מֵשִׂים (עַצְמוֹ) אֶת לְחָיָו כְּאֶבֶן זוֹ שֶׁאֵינָהּ נִמְחֵית**, כלומר, כשם שהאבן אינה נמחית מפני דריסת רגלי בני אדם, כך לחייו אינן מתעייפות מלחזור על תלמודו וללמד לאחרים, אז **תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ, וְאִם לַאו אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ.**

וְאָמַר רַבִּי (אליעזר) [אֶלְעָזָר], מַאי דִּכְתִיב – מה היא כוונת הכתוב שנאמר בלוחות הראשונות (שם לב טז) **חֲרוּת עַל הַלּוּחוֹת**, לומר לך, **אִלְמָלֵי** [–אילו] **לֹא נִשְׁתַּבְּרוּ לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, לֹא נִשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל**. כלומר, לא היה אדם שוכח את תלמודו, שכן ׳חרות׳ משמע ׳חקוק׳, שעל ידי הלוחות היתה התורה נחקקת בליבותיהם של ישראל ולא היתה משתכחת מהם לעולם.

רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר, יש ללמוד ממקרא זה שאם לא היו הלוחות הראשונות משתברות [**אַף**] **אֵין כָּל אוּמָּה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן** – לא היתה אף אומה יכולה לשלוט בבני ישראל, **שֶׁנֶּאֱמַר ׳חֲרוּת׳**, ויש לדרוש המקרא כך, **אַל תִּיקְרֵי ׳חֲרוּת׳ אֶלָּא ׳חֵירוּת׳**, דהיינו, שבשביל הלוחות היו בני ישראל נעשים בני חורין.

הגמרא מביאה מימרא בענין ׳תלמודו מתקיים בידו׳: **אָמַר רַב מַתְּנָה, מַאי דִּכְתִיב** – מה היא כוונת הכתוב (במדבר כא יח) **׳וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה׳**, לומר לך, **אִם מֵשִׂים אָדָם** את **עַצְמוֹ כְּמִדְבָּר זֶה שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בּוֹ** – דורכים עליו, דהיינו שאין בו גסות הרוח, **תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ, וְאִם לַאו** – שאינו משים עצמו כמדבר, **אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ.**

הגמרא מביאה מעשה הנוגע לדרשה זו: **רָבָא בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף בַּר חָמָא, הֲוָה לֵיהּ מִלְּתָא לְרַב יוֹסֵף בַּהֲדֵיהּ** – היה לו כעס לרב יוסף עמו. **כִּי מָטָא מַעֲלֵי יוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי** – כאשר הגיע ערב יום הכיפורים, **אָמַר** רבא, **אֵיזִיל וַאֲפַיְּיסֵיהּ** – אלך ואפייסו לרב יוסף. **אָזַל אַשְׁכְּחֵיהּ לְשַׁמָּעֵיהּ דְּקָא מָזֵיג לֵיהּ כָּסָא** – הלך ומצא לשמשו של רב יוסף שמוזג הוא לו כוס יין במים, **אָמַר לֵיהּ** – אמר לו רבא לשמשו של רב יוסף, **הַב לִי וְאֵימְזֵגֵיהּ אֲנָא** – תן לי למזוג לרב יוסף את הכוס. **יָהֵב לֵיהּ מַזְגֵיהּ** – נתן לו השמש את הכוס והוא מזגה במים. **כִּדְמַעֲמֵיהּ** – כאשר טעם רב יוסף את היין המזוג במים, **אָמַר, דְּמֵי הַאי מְזִיגָא לְמִזְיָגָא דְּרָבָא בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף בַּר חָמָא** – דומה מזיגה זו למזיגתו של רבא בנו של רב יוסף בר חמא, שהוא בקי ליתן מים במדויק, אך לא ידע רב יוסף שרבא עומד לפניו, לפי שסומא היה. **אָמַר לֵיהּ** רבא לרב יוסף, **אֲנָא הוּא** – אני הוא רבא. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף לרבא, **לֹא תֵּתִיב אַכַּרְעֵיךְ** – לא תשב, אלא עמוד על רגליך, **עַד דְּמִפָּרְשַׁתְּ לִי הָנֵי קְרָאֵי** – עד שתפרש לי אלו המקראות. **מַאי דִּכְתִיב** – מה היא כוונת הכתוב (במדבר כא יח) **׳וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא׳. אָמַר לֵיהּ** רבא לרב יוסף, כך דרשו חכמים מקראות אלו, **אִם אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ כְּמִדְבָּר זֶה שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין** [–דורכים עליו], **אזי הַתּוֹרָה נִיתְּנָה** [–ניתנת] **לוֹ כְּמַתָּנָה** שלא ישכחנה, **וְכֵיוָן שֶׁנִּיתְּנָה לוֹ** התורה **כְּמַתָּנָה נַחֲלוֹ אֵל** – נעשית היא לו כנחלה, **שֶׁנֶּאֱמַר ׳וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל׳, וְכֵיוָן שֶׁנִּתְנָחֲלוֹ אֵל** הרי הוא **עוֹלֶה לִגְדוּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת׳**, ו׳במות׳ הוא לשון גובה וגדולה, **וְאִם** לאחר שעלה לגדולה הוא **מַגִּים** את **לִבּוֹ** – מתגאה, **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא׳**, ו׳גיא׳ הוא לשון עמק ושפלות, **וְאִם חוֹזֵר בּוֹ** מגאוותו ושב ומשפיל עצמו, **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** חוזר **וּמַגְבִּיהוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה מ ד) **׳כָּל גֵּיא יִנָּשֵׂא׳** – כל עמק יתרומם.

הגמרא מביאה מימרא בענין דרך לימוד התורה: **אָמַר רַב הוּנָא, מַאי דִּכְתִיב** – מה היא כוונת הכתוב (תהלים סח יא) **׳חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ בָהּ תָּכִין בְּטוּבְךָ לֶעָנִי אֱלֹהִים׳**, לומר לך, **אִם אָדָם מֵשִׂים** את **עַצְמוֹ כְּחַיָּה זוֹ שֶׁדּוֹרֶסֶת וְאוֹכֶלֶת**, כלומר, כשם שהחיה הורגת ואוכלת מיד לאחר מכן, כך תלמיד חכם חוזר על תלמודו מיד לאחר ששמע מרבו. **וְאֵיכָא דְּאָמְרֵי** – ויש אומרים שכך אמר רב הונא, אם משים אדם עצמו כחיה זו **שֶׁמַּסְרַחַת וְאוֹכֶלֶת** – שאוכלת את מאכלה אף כשהוא מלוכלך בטיט וכיוצא בזה, וכן תלמיד חכם אם אינו מקפיד על כבודו ומבזה עצמו על דברי תורה, **תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ, וְאִם לַאו** – שאינו עושה כן, **אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ. וְאִם** הוא **עוֹשֶׂה כֵּן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ סְעוּדָה בְּעַצְמוֹ** – בפני עצמו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **׳תָּכִין בְּטוּבְךָ לֶעָנִי אֱלֹהִים׳**, דהיינו לזה שעשה עצמו כעני בדעת לחזור הרבה על התורה.

הגמרא מביאה כמה ענינים שנמשלו אליהם דברי תורה: **אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב** – מה היא כוונת הכתוב (משלי כז יח) **׳נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ׳**, וכי **לָמָה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה כְּתְאֵנָה** – כאילן תאנים, לומר לך, **מַה תְּאֵנָה זוֹ**

לקוטי שיחות יום הכיפורים כרך ד׳

מתורגם ללשון הקודש

א. קיימת מחלוקת בגמרא[1] אודות כפרת עוונות של יום הכיפורים: רבנן אומרים: ״יום הכיפורים אין מכפר אלא על השבים״ ורבי אומר: ״בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכיפורים מכפר״, משום ש״עיצומו של יום מכפר״. וההלכה היא[2] כרבנן.

ביאור דבריהם: המחלוקת אינה שרבנן סוברים ש״עיצומו של יום״ אינו מכפר ורק התשובה מכפרת. גם לדעת רבנן ״עיצומו של יום מכפר״[3], כלומר האדם עצמו, באמצעות התשובה שלו אינו מסוגל להגיע לאותה כפרה הבאה על ידי ״עיצומו של יום״. המחלוקת בין רבי ורבנן היא: כיצד יכולים להגיע אל הכפרה של ״עיצומו של יום״. רבי סובר, עם בוא יום הכיפורים, מיד מאיר ה״עיצומו של יום״ - אפילו כשהאדם עדיין לא עשה תשובה - וה״עיצומו של יום״ עצמו מכפר על עוונותיו; ורבנן סוברים[4], שכדי להגיע לכפרה של ״עיצומו של יום״, צריכה להיות תחילה עבודת התשובה, ואז, ישנה גם הכפרה של ״עיצומו של יום״, שהיא נעלית יותר מהכפרה הבאה על ידי התשובה לבד. אבל הכל מודים ש״עיצומו של יום מכפר״[5].

על פי זה גם יובנו[6] דברי חז״ל על הפסוק דרשו הוי׳ בהמצאו - ״אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים״, מדברי חז״ל בגמרא מובן, כי למרות שגם ימי ראש השנה ויום כיפור נכללים בעשרת ימי תשובה (״אלו עשרה ימים״), מכל מקום אין עיקר ענינם מתבטא בכך שהם ימי תשובה (״שבין ראש השנה ליום הכיפורים״): הכללותם בעשרת ימי תשובה היא הדרגה הנחותה שבראש השנה ויום כיפור; ואילו ענינם העצמי הוא למעלה מזה: עיקרו של ראש השנה הוא - ״תמליכוני עליכם״, ועיקרו של יום הכיפורים הוא ״עיצומו של יום מכפר״ - הכפרה שביום זה, המעניקים מלמעלה לכל אדם, שאינה נמדדת לפי עבודת התשובה שלו.

ב. ׳כפרה׳ אין פירושה רק שהאדם אינו נענש עבור החטא, אלא גם שנמחק[7] מנפשו הרבב והפגם שנתהוו על ידי החטא שנעשה; יתירה מזו: תכלית הכפרה היא - לא זו בלבד שלא נותר רושם מהעבירות, אלא תכליתה שהזדונות עצמן נהפכים ונחשבים כזכיות[8].

צריך להבין: כשאדם עושה תשובה ומתחרט על החטא שעשה, עוקר הוא בכך בזה את התענוג שהיה לו בעת עשיית העבירה[9] וכתוצאה מכך מתנקה ונמחק ממנו הרע (כיון שהעבירות הקודמות לתשובה הן שהביאו אותו לידי צמאון להקב״ה, לכן הן נחשבים לזכיות)[10]. אבל כיצד, מתנקה ונמחק הרע שבאדם על ידי ״עיצומו של יום״ מבלי שהאדם יעשה תשובה? אפשר להבין, ש״עיצומו של יום״ יהיה כפרה לבל יענישוהו, משום שיום הכיפורים מסיר את העונש על עבירות. אבל כיצד ובמה יורדים הפגמים שבנפש האדם (כאמור, הרי גם לדעת רבנן הסוברים שנדרשת תשובה, הרי הכפרה של יום כיפור גדולה מפעולת התשובה שעשה האדם, ובפרט לדעת רבי, שיום כיפור מכפר גם ללא תשובה)?

הביאור בזה:

בהתקשרות של בני ישראל עם הקב״ה ישנן כמה מדריגות: א) הקשר עם הקב״ה על ידי שהאדם מקיים את מצוות הבורא ומקבל על עצמו עול מלכות שמים, שהוא מוכן למלא את ציוויי הבורא. ב) ההתקשרות הפנימית של בני ישראל עם הקב״ה הנעלית יותר ועמוקה יותר מההתקשרות הבאה מקיום המצוות וקבלת עול מלכות שמים. הקשר הפנימי הזה מתבטא בכך, שגם אז, כשעבר על ציווי הקב״ה ופרק מעליו עול הקב״ה - מכרסם

1) שבועות יג, א וש״נ.
2) רמב״ם הל׳ תשובה פ״א, ה״ג. הל׳ שגגות פ״ג, ה״י. הובא בשו״ע אדה״ז סתר״ז, סט״ז.
3) וכמ״ש הרמב״ם שם ה״ג וד׳ ״ועצמו של יום הכפורים מכפר״ - אף שפסק כרבנן.
4) וצ״ע בדרמ״צ מצות עגלה ערופה.
5) ראה לקו״ש חכ״ז ע׳ 125 ואילך, בביאור פלוגתת רבי ורבנן.
6) ראה בארוכה לקו״ש ח״ד [המתורגם] ע׳ 124 ובהנסמן שם.
7) אגה״ת פ״א.
8) יומא פו, ב.
9) נפש הקליפה. וע״י הוידוי דברים - גוף הקליפה (דרמ״צ לח, ב).
10) תניא פ״ז.

הדבר בליבו, חורה לו, והוא עושה על כך תשובה; ואכן מחמת כך, שהתשובה באה מאותו קשר שהוא עמוק יותר בנפש מאשר ההתקשרות שעל ידי קיום המצוות, לכן יש בכוחה של התשובה להסיר את הפגמים שבנפש, שנוצרו מעבירות שהחלישו את הקשר הגלוי[11]. אבל עם כל זאת, גם הקשר הפנימי הינו מוגבל, וניתן להיות נמדד בתנועה של תשובה. ג) ההתקשרות העצמית של עצם הנשמה עם עצמותו יתברך. התקשרות זו אין בה כל מדידות והגבלות והיא למעלה מלהתבטא בתנועה כל שהיא, אפילו לא בתנועה של תשובה. התקשרות זו אינה נפעלת על ידי פעולות ועבודות האדם - כי כל פעולות האדם, גדולות ככל שתהיינה, יש בהן איזו שהיא מדידה - התקשרות זו קיימת בכל אדם בטבע, מצד עצם נשמתו, שהיא "חלק אלקה ממעל ממש", וגם עתה (בהיותה בגוף) היא "חבוקה ודבוקה בך, יחידה לייחדך".

מכיון והתקשרות זו היא נעלית מכל מדידות שהן או ציור כל שהוא, הרי כשם שאין היא נפעלת מחמת עבודת ה' של האדם, כך אי אפשר גם להחלישה או לפגום בה על ידי העדר העבודה או על ידי עבירות. במדריגה זו של התקשרות אין הפגמים והחטאים פוגמים. ולכן "עיצומו של יום מכפר", שכן ביום כיפור מתגלית אצל כל יהודי ההתקשרות העצמית שבעצם הנשמה עם הקב"ה, וכאשר מתגלית מדריגה זו, נופלים במילא כל הפגמים (המחלוקת של רבי ורבנן היא רק, האם נדרשת תשובה בכדי שתתגלה מדריגה זו. אבל הכל מודים, שהכפרה של יום הכיפורים אינה נפעלת על ידי תשובה, אלא "עיצומו של יום" מכפר מאליו).

באותן הדרגות שהחטא הגיע ופגם[12], באותן דרגות יש לפעול שתהא כפרה, והיא נפעלת באמצעות התשובה, הפועלת אצל האדם, ועל ידי זה גם למעלה, התקשרות מעמיקה יותר בינו לבין הקב"ה, והיא שוברת ומסירה את כל מה שמונע התקשרות זו. אולם הכפרה של יום הכיפורים נפעלת מכך שמאירה דרגה כזו ששם מלכתחילה לא קיים בה פגם, כנ"ל[13].

ג. לפי זה יוצא שתחילת עשרת ימי תשובה - ראש השנה, וסיום וחותם של עשרת ימי תשובה - יום הכיפורים, משתווים בכך שבשניהם ענינם העצמי, הוא למעלה גם מבחינת התשובה שבהם - התקשרות עצם הנשמה עם הקב"ה. בראש השנה היא באה לידי גילוי באמצעות ה"תמליכוני" ו"יבחר לנו", וביום הכיפורים - ב"עיצומו של יום מכפר"[14].

וכשם שבראש השנה, מלבד ענינו העצמי של ראש השנה - ה"תמליכוני", התקשרות של עצם הנשמה, יש בו גם ענין התשובה (שלכן נכלל ראש השנה בחשבון עשרת ימי תשובה) וגם מצות היום (תקיעת שופר), כך גם ביום הכיפורים יש בו כל שלשת הענינים הללו[15]: עצם הנשמה - "עיצומו של יום מכפר", ענין התשובה של יום הכיפורים (שלכן יום הכיפורים הוא מעשרת ימי תשובה) גם מצות היום של יום הכיפורים, מצות התענית וכו', וכן גם מצות התשובה והוידוי[16].

ד. בדבר נוסף משתווים יום הכיפורים וראש השנה:

---

11) וגם למעלה - התשובה מגעת בבחי' שלמעלה מרצון דמצות, כמבואר בלקו"ת אחרי כו, ג. דרמ"צ מצות וידוי ותשובה ובכ"מ.

12) ראה לקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 78 הערה 31 דמזה שע"י תשובה על עבירות מגיע למעלה ממקום צ"ג משמע שגם הפגם מגיע למעלה ממקום צ"ג.

13) וב' בחינות אלו תשובה ויו"כ הם בדוגמת החילוק שבין מענה התורה יביא אשם ויתכפר לו למענה הקב"ה יעשה תשובה כו' (ראה גם מכתב ח' תשרי תשי"ב, נדפס בלקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 343) - דאף שגם מענה התורה יביא אשם - הו"ע התשובה, דאז דוקא מכפר הקרבן, מ"מ ע"י התשובה דבחי' זו נעשים הזדונות רק כשגגות (ואז מהני הקרבן שע"י הקרבן מתכפר שוגג זה (ראה ד"ה וכל אדם להצ"צ ספ"ד)), אבל אינו מתכפר לגמרי, (כי התשובה שע"י התורה שייכת לבחי' הרצון דתורה אלא שהיא "בעומק הרצון", "בבעל הרצון" (ראה לקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 125 הערה 8), דלהיות שהתורה היא בקו האמצעי מתגלה על ידה בחי' שלמעלה מהשתל', אבל מ"מ השייך להשתל') ולכן יש בה מדידה כו', משא"כ התשובה דמענה הקב"ה שלמעלה מהתורה, היא מבחי' תענוג עצמי שלמעלה מהרצון לגמרי, דוגמת הכפרה דיו"כ, ולכן אין בה שום מדידות, ומכפרת גם על הזדונות, ועד שהזדונות נעשים כזכיות.

14) וכנוסח הברכה בתפלת יו"כ "מלך מוחל וסולח", שהמחילה וסליחה דיו"כ באה מהבחינה ד"מלך" - תמליכוני" - שבר"ה.

15) וראה לקו"ש חי"ט ע' 350 ואילך גם לענין סוכות.

16) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ב, ה"ז: חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביוה"כ. - וענין זה, כתב הרמב"ם בהל' תשובה ולא בהל' שביתת עשור (אף שהוא מדיני יו"כ) כי הוא למעלה מענין המצות - דוגמת התשובה (שנרמז בשופר), שכתבה בהל' תשובה ולא בהל' שופר.

כשם שבראש השנה בחינת התשובה וגם בחינת ה"תמליכוני"[17], באים לידי ביטוי על ידי מצות ראש השנה, שמצות היום בשופר, אף שהם נעלים ביותר מהמצוה - כך הוא גם ביום הכיפורים: הגילוי של עצם הנשמה שעל ידי "עיצומו של יום" מתבטא במצוות יום הכיפורים: עינוי[18], שביתה ממלאכה ומקרא קודש.

אף על פי כן אומרת הגמרא[1], שגם רבי, הסובר ש"עיצומו של יום" מכפר, אפילו ללא תשובה, מודה שעל עבירות יום הכיפורים עצמו, אין הוא מכפר: אם לא צם ביום כיפור וכו' על כך אין "עיצומו של יום" מכפר, משום שעיצומו של יום[18] הוא אשר עושה את אי־הצום לעבירה ולכן אינו שייך שהוא עצמו יכפר על כך[19].

ה. דבר זה אנו מוצאים גם בעבודת כהן גדול ביום-הכיפורים: מעיקרי עבודת הכהן הגדול ביום זה, היתה כניסתו לקדש הקדשים. על כניסה זו נאמר בפסוק[20] "וכל אדם לא יהיה באוהל מועד", אומר על כך הירושלמי[21] "אפילו אותן שכתב בהן ודמות פניהם פני אדם" - שזה נאמר אודות חיות הקודש, המלאכים נעלים[22] ביותר, גם הם לא יכלו להמצא בקדש הקדשים. כלומר, שהעבודה של יום הכיפורים מגלה את ההתאחדות של בני ישראל (שהרי הכהן גדול היה השליח של כלל ישראל) עם הקב"ה, "ישראל ומלכא בלחודוהי" - רק הקב"ה עם בני ישראל לבד.

יתירה מזו: כניסתו של הכהן הגדול לקדש הקדשים היתה גם בבית שני, ואז כבר היה חסר בו ארון הקודש. מכך מובן שהיתה זו כניסה למקום ודרגה כזו הנעלית מן התורה (אפילו תורה כפי שהיא עומדת באותיות החקיקה - לוחות)[23].

ההבדל בין תשובה שעל ידי התורה לתשובה שלמעלה מהתורה הוא[24]: התשובה שעל ידי התורה היא בחינת גילוי לבד - אף שהתשובה הינה למעלה מהתורה, שלכן מועילה תשובה גם על פגמים של תרי"ג מצוות התורה (כולל מצות תלמוד תורה), הרי מכל מקום היא בבחינת גילוי, ואילו התשובה שלמעלה מהתורה, היא ההתאחדות עם עצמותו יתברך, למעלה מגילוי.

וכשם שבזמן הבית נוצרה ההתקשרות העצמית שבין נשמות ישראל לבין הקב"ה על ידי הכניסה של הכהן הגדול לקדש הקדשים ביום הכיפורים, כך גם עתה מתבטא ענין זה בתפילות יום הכיפורים, שכן תפלה היא במקום עבודת הקרבנות:

יום הכיפורים הוא היום היחיד בשנה שחייבים להתפלל בו חמש תפלות. חמש התפלות הן כנגד חמש המדריגות שבנשמה - נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה[25]. התפלה החמישית, שמתפללים רק ביום הכיפורים הוא, תפלת נעילה, ובה מתגלית בחינת היחידה שבנשמה, כפי שהיא מאוחדת עם הקב"ה, ושם אין מקום לשום דבר מלבד הקב"ה ובני ישראל. וזהו פירוש של "נעילה" - נועלים את כל השערים, ואין מתירים להכנס לאף אחד; שם נמצאים רק בני ישראל עם עצמותו יתברך.

ואף שבחינה זו מתגלית בעיקר בתפלת נעילה[26], הרי בכללות[27] קיימת בחינה זו גם בכל היממה של יום הכיפורים. כפי הלשון: "יום שנתחייב בחמש תפלות", שהיום, כולו, מחוייב בחמש תפלות; כלומר, אף שכל חלק זמן של היום מחוייב בתפלה פרטית שלו (בערב - תפילת ערבית, בבוקר - שחרית וכיוצא בזה), עם כל זה הוא "יום שנתחייב בחמש תפלות" - כי בכללות הוא יום שמאיר בו ה"חמש" - בחינת יחידה.

(ממאמר ד"ה וכל אדם
ושיחת שמחת ביה"ש תשכ"ג)

---

17) ראה מכתב הכללי לר"ה תשכ"ד (נדפס בלקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 339).

18) ראה ד"ה והוא כחתן תרנ"ז פי"ז שהעינוי דיו"כ מגיע למעלה מבחי' התשובה.

19) בדוגמת אין קטיגור נעשה סניגור. ראה צפנת פענח לרמב"ם הל' יבום פ"ד, ה"כ. ולכאורה צ"ע מהא דאחטא ואשוב אין מספיקין דייקא, אבל אם דחק כו' מקבלין תשובתו (אגה"ת פי"א). וי"ל דתשובה דדחק היא נעלית יותר. ואכ"מ.

20) ויקרא טז, יז.

21) יומא פ"א, ה"ה. וראה זח"ג סו, ב (וח"א רח, ב) ובד"ה וכל אדם הנ"ל בסופו.

22) רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב, ה"ז. אבל ראה זח"ב מג, א. וראה תניא רפל"ט (ומציין שם לרע"מ - (כנראה זח"ג רכה, א) - ולע"ח (כנראה ש"נ פ"ז)).

23) ראה לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 276.

24) ראה לעיל הערה 13.

25) לקו"ת פינחס פו, ב.

26) ולכן עיקר הכפרה הוא בסוף היום (ראה לקו"ת תצא לט, ד). וראה קונטרס העבודה פ"ה (ע' לד) "ובפרט בעתים מיוחדים כמו בתק"ש ובנעילה דיוהכ"פ".

27) עד"ז שביוהכ"פ (שבת שבתון) הוא ג"כ בשבת, שכללותו - (וקראת לשבת) - עונג, אבל רעוא דרעווין הוא בסוף היום (ראה בסי' דרושי סעודות שבת).

לקוטי שיחות וזאת הברכה כרך יד

א. כמדובר כמה פעמים[1] - מזה שכתב הרמב"ם[2] (ועל דרך זה בגמרא[3]) בנוגע לקריאת פרשת וזאת הברכה בשמחת תורה: "ולמחר קורין וזאת הברכה", כהמשך וכסיום קריאות התורה במועדות - "משה תיקן להם לישראל שיהיו קוראין בכל מועד ענינו" - משמע כי השייכות ד"וזאת הברכה" ליום טוב האחרון של חג היא [לא רק לפי "שהיא סוף כל המועדות"[4] או "כדי לסמוך שמחת התורה שזכו לסיימה לשמחת החג"[5], או "כדי לסמוך ברכת המלך שלמה לברכת משה"[6], אלא] לפי שפרשת וזאת הברכה היא "ענין המועד"[7] שנקראת בו.

ב. והנה היה אפשר לבאר על פי הידוע שבשמיני עצרת (שאז עושים שמחת תורה[8]) היא הקליטה[9], שאז נקלטות בפנימיות כל ההמשכות דראש השנה (והחודש בכלל). ומכיון שעיקרו ותוכנו של ראש השנה הוא מה שישראל מכתירים את הקב"ה למלך עליהם, כמאמר רז"ל[10] "אמרו לפני מלכיות כו' כדי שתמליכוני עליכם", הרי מובן שמעיקרי הענינים דשמיני עצרת ושמחת תורה היא קליטת המשכה זו ד"תמליכוני עליכם", שנמשכת בגילוי ובפנימיות בשמיני עצרת כו'[11].

ועל פי זה יש לבאר בפשטות השייכות דשמחת תורה למה שכתוב[12] בפרשתנו, מה שכתוב "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל", שבזה ב' ענינים: "ויהי בישורון מלך", הוא בחינת תמליכוני עליכם, המשכת בחינת מלכותו יתברך[13]; ו"בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל", הוא "שכולם מתאספים יחד להיות לאחדים כאחד" ואין בהם התחלקות דראש ורגל[14].

וב' ענינים אלו תלויים זה בזה[15], כי בעבודה זו ד'תמליכוני עליכם' שווים כל ישראל: מכיון דתמליכוני עליכם נעשה על ידי ביטול וקבלת עול מלכות שמים, הרי באם ישנו בזה חילוק בין הסוגים דראשיכם גו' שואב מימיך — אין זה ביטול גמור וקבלת עול מלכות שמים שלימה[16].

וכדוגמת הכתרת מלך בשר ודם, שהיא על ידי ביטול העם, בשלימות הביטול, שבעת ההכתרה, שווה בביטול זה שר גדול ואיש פשוט. באם ירגיש השר מציאותו, יהיה חסר בביטולו להמלך. וההבדלה בין שר ואיש פשוט באה רק לאחרי שכבר נעשה מלך וגוזר גזירות, שאז ישנם חילוקים באופן קיום הגזירות (אבל לא בעת ההכתרה).

וב' ענינים אלו מרומזים גם בשם שמיני עצרת[17], שמהפירושים בזה: א) עצרת (תהיה לכם) לשון מלכות וממשלה[18], ב) "כנישין תהי לכון",

---

1) ראה לקו"ש ח"ט ע' 237 ואילך, לעיל ע' 156 ואילך.
2) הל' תפלה פי"ג ה"ח ואילך.
3) מגילה לא, א.
4) ר"ן מגילה פ' בני העיר (הובא בתוי"ט מגילה שם).
5) מח"ו סי' שפה.
6) מח"ו שם. אבודרהם סדר תפלת סוכות.
7) וראה בלקו"ש שם כמה עניני שייכות.
8) ראה לקמן הערה 17.
9) ראה לקו"ת שמע"צ פה, ג. פח, ד. אוה"ת שם ע' א'תשפט. ובכ"מ.
10) ר"ה טז, סע"א. ובל' הרס"ג הענין הראשון (בתק"ש דר"ה) "אנו ממליכים עלינו את הבורא ביום זה" (אבודרהם. טעמי התקיעות). וראה ד"ה יו"ט של ר"ה תש"ג.
11) ראה לקו"ת סוכות פב, סע"ג: "וזהו עצרת . . להיות לכם למשמרת לכל השנה קבלת מלכותו ית' . . והיינו כמ"ש שום תשים עליך מלך". ובריש ע"ד שם. ובקיצור לס"ד שם. וראה גם שם פז, סע"ג (במ"ש ביום השמיני (שהוא שמע"צ) שלח את העם - דאין מלך בלא עם). צד, ד. אוה"ת בהוספות לשמע"צ ס"ע א'תתקמז. ד"ה ביום השמע"צ תרצ"ה פכ"ו. ובכ"מ.
12) לג, ה.
13) ראה פירש"י עה"פ: תמיד עול מלכותו עליהם.
14) לקו"ת ר"פ נצבים בביאור הכתוב ויהי בישורון מלך. וכתוב זה אי"ז רק פסוק (ופרט) אחד בהסדרה, כ"א זוהי הקדמה ו"כלי" לכל הברכות שלאח"ז, שהן (עיקר התוכן ו)שם כל הסדרה "וזאת הברכה", כי הכלי לברכה הוא כולנו כאחד דווקא, "בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל" — ראה לקו"ש ח"ט ע' 235 ואילך.
15) ראה פירש"י בהכתוב בסופו, ובגו"א.
16) וראה אוה"ת ברכה (ס"ע א'תנג ואילך. ס"ע א'תתסב. א'תתסו ואילך) בביאור כ' הנ"ל דבחי' ויהי בישורון מלך מקיף הכללי כו' נמשך ע"י בהתאסף ראשי עם (יראה וקב"ע ו)התכללותם כולם יחד. ושייכותו לשמח"ת.
17) ואף דקריאת וזאת הברכה היא בשמח"ת ולא בשמע"צ - ראה לקו"ש שם ע' 226. שלכן נאמר בזה הל' "למחר קורין וזאת הברכה" ולא כבשאר יו"ט שני שנאמר "בשני קורין" - מזה שבא"י קורין וזאת הברכה בשמע"צ ודלא כבכל יו"ט שקורין בא"י הקריאה דיו"ט ראשון מוכח ששמח"ת וקריאתה שייכות גם לזה שהוא יו"ט שני דשמע"צ - ראה בלקו"ש שם שוה"ג להערה 12. לקו"ש שם ע' 237 הערה 7, 10. וכדמוכח גם מזה שברוב הדרושים מבואר הטעם ששמח"ת הוא ביום שמע"צ מצד ענינו של שמע"צ (לפי שאז היא הקליטה, וכיו"ב) - ראה לקו"ת ד"ה ביום השמע"צ הא' בסופו (פד, ג). והשני (פה, ג). ד"ה תורה צוה ס"ג (צד, ד). אוה"ת ד"ה ביום השמע"צ (ע' א'תשעט). ובכ"מ.
18) ראה זח"ג רנו, רע"ב. אוה"ת שמע"צ ע' א'תשעו ואילך. ס"ע א'תתקמז.

כפי׳ התרגום[19], ״היינו התאספות והתקבצות, שכל בני ישראל יתקבצו כולם להכלל במקום אחד במקורם ושרשם״[20]. שהן ב׳ הנקודות ד״ויהי בישורון מלך״ - בחינת מלוכה, ״בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל״, קיבוץ והתכללות כולם יחד, אשר הא בהא תליא, כנ״ל[16].

ג. אמנם עדיין צריך להבין: שמיני עצרת היא הקליטה דכל עניני חודש תשרי, ועיקר ענינו של שמיני עצרת ושמחת תורה הוא שמחה. ובמה מתבטא בשמחה דשמיני עצרת ושמחת תורה ענינו של ראש השנה דוקא, יותר משאר עניני חודש זה.

והביאור בזה:

ענין ״תמליכוני עליכם״ בא לידי ביטוי בהתאחדות והתכללות שכל ישראל שוין בהן כנ״ל[15], וכמו שנאמר בנוגע לראש השנה ״אתם נצבים היום כלכם ראשיכם שבטיכם גו׳״ שכולם הם לאחדים כאחד[21]. וגילוי בחינה זו הוא דוקא בשמיני עצרת ושמחת תורה, שענינו הוא קליטה וגילוי, אלא שבראש השנה הגילוי הוא בתנועה דביטול וקבלת־עול ובשמיני עצרת ושמחת תורה מתגלה הוא בהיחוד והתכללות דכל ישראל בתנועה ד״שמחה״ (שענינה גילוי[22]) - כי דוקא בשמיני עצרת ושמחת תורה מנהג ישראל הוא דכל ישראל שמחים בזה בשוה, בלי חילוק[23].

[מה־שאין־כן ענינו של יום הכיפורים, אף ששרש ענין הכפרה הוא מצד עצמותו יתברך שלמעלה מהתחלקות, ועל דרך זה הוא בנפש שבא מצד עצם הנשמה[24], מכל מקום הכפרה עצמה היא בכל אחד ואחד לפי עניניו ועוונותיו הפרטיים][25].

ד. והביאור: שלש רגלים ענינם הוא ״מועדים לשמחה״. אלא שבענין זה שמיני עצרת ושמחת תורה מיוחדים הם. כי בכל ג׳ הרגלים השמחה קשורה במצות היום או בעניניו של יום: בפסח — לפי שהוא ״זמן חרותנו״; בשבועות הוא ״זמן מתן תורתנו״; וגם בסוכות שהוא ״זמן שמחתנו״ קשורה השמחה במצוות נטילת ד׳ מינים וישיבה בסוכה, כפשטות הכתובים[26]; ואילו השמחה דשמיני עצרת ושמחת תורה אינה קשורה במצוה וענין מיוחד, כי־אם שאז הוא ענין השמחה עצמה.

ומכיון שהיא שמחה בלי שייכות למצוה מיוחדת כו׳, הרי מובן שהשמחה היא למעלה ממדידה והגבלה דשאר המועדים[27].

ולכן מנהג כל ישראל שדוקא בהשמחה דשמיני עצרת ושמחת תורה שמחים בזה כל ישראל בשוה בלי כל חילוק.

דבהשמחה דסוכות, מכיון שהיא שייכת למצוות היום, הרי השמחה מוגבלת לפי אופן וערך המצוות. ומכיון שישנם חילוקים בקיום המצוות דד׳ מינים וסוכה (כגון מה שאנשים מחויבים בזה מה־שאין־כן נשים וכו׳), הרי מובן שעל־דרך־זה ישנם חילוקים בהשמחה השייכת למצות אלו.

וגם שמחת בית השואבה, שעליה אמרו ״מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו״[28], הנה מאחר שהיא שייכת לחג הסוכות ולניסוך המים שבו[29], ישנם בזה כמה חילוקים: דרק ״חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים״, אבל כל העם האנשים והנשים באים לראות ולשמוע[30].

מה־שאין־כן בשמיני עצרת ושמחת תורה, השמחה היא למעלה ממדידה והגבלה, ולכן גם אין הגבלות בנוגע לאלו השמחים בשמחה זו, וכלשון הפיוט: אגיל ואשמח בשמחת תורה כו׳ אברהם שמח

---

19) עה״פ פנחס כט, לה.

20) לקו״ת רד״ה ביום השמע״צ (פד, ד). וראה אוה״ת שם ע׳ א׳תשעח. ועוד.

21) לקו״ת ר״פ נצבים.

22) לקו״ת סוכות עט, ד. ובארוכה בד״ה שמח תשמח תרנ״ז בתחילתו.

23) ראה לקמן הערה 31.

24) ראה לקו״ש ח״ד בשיחה ליום״כ ובהנסמן שם.

25) ועפ״ז יל״פ מה שאומרים ד״שמע״צ ור״ה משתווים בכמה עניני כוונות ויחודים עליונים כו׳״ (המשך תרצ״ה שם. היום יום ע׳ צח) ולא נאמר שמשתווה ליוהכ״פ (אף שיוהכ״פ הוא הגמר והשלימות דר״ה).

26) ראה אמור כג, ד ואילך. סוכה מג, ב. פרש״י ד״ה לולב שם (ד׳ מינים - לשמחה). ובירושלמי סוכה פ״ג הי״א שנוי׳ במחלוקת. ראה טז, יא (־ שבועות). שו״ע אדמוה״ז סי׳ תצד סי״ח מרש״י פסחים סח, ב ד״ה דבעינן. ראה שם יג־יד (־סוכות). אבל ראה ירושלמי חגיגה פ״א ה״ב (שמחת שלמים). וראה תו״ת שם פסוק יב. טו.

27) ולהעיר דנק׳ שמיני עצרת שהוא למעלה מז׳ ימי ההיקף שבחגה״ס. ומובן שעד״ז הוא בנוגע להשמחה שהיא למעלה מהגבלה (ראה לקו״ת פט, סע״ג. אוה״ת ע׳ א׳תשצג). אבל צ״ע ממש״כ בתו״ש ע׳ 34.

28) משנה סוכה נא, א.

29) ראה רמב״ם פ״ח מהל׳ לולב הי״ב. ולהעיר שבהמשך לשמחת ביה״ש מבאר הרמב״ם שם בהל׳ טו ״השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה כו׳״.

30) ראה משנה שם. רמב״ם שם הי״ד.

בשמחת תורה, יצחק כו׳ שלמה שמח בשמחת תורה. ומנהג ישראל שכל ישראל, אנשים ונשים וטף שמחים בשמחת תורה[31].

ה. והנה ידוע דבכדי שתהיה התאחדות והתכללות דכל ישראל, הוא על ידי ביטול כל אחד ואחד ממציאותו, וזה מתבטא גם בהביטול והעדר ההתחלקות שבכל אחד, בהשמחה דשמחת תורה -

דכשם שהוא בנוגע לכלל ישראל, שאף שישנם חילוקי מדרי׳ בישראל, מבחינת ראש עד בחינת רגל - מראשיכם שבטיכם עד שואב מימיך — מכל־מקום מתבטלים הם ממציאותם הפרטית וכולם שמחים בשוה בשמיני עצרת ושמחת תורה: כן הוא בכל אחד מישראל בפרט, שבשמחת תורה צריך להיות אצלו בחינת ראש ורגל שלו בהשוואה[32].

היינו, שגם הראש, שענינו בכללות הוא הבנה והשגה, הנה בשמיני עצרת ושמחת תורה יש בו בחינת ביטול וקבלת עול דבחינת רגל[33]. וזה מתבטא בענין הריקודים בשמיני עצרת ושמחת תורה כמנהג ישראל, שהריקוד הוא ברגלים ובאופן[34] שעל ידם ״רוקד״ כל הגוף וגם הראש.

ו. ועל פי זה יובן דב׳ נקודות הנ״ל בשמיני עצרת, בחינת מלוכה — ״ויהי בישורון מלך״, והתכללות כולם יחד - ״בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל״ שתלוים זה בזה, כנ״ל, לא רק ישנן בשמיני עצרת ושמחת תורה, אלא שהן גם באות לידי גילוי בהשמחה והריקודים דשמחת תורה.

וביתר ביאור: שלילת ההתחלקות בעם ישראל בשייכות לעבודת תמליכוני עליכם היא (נוסף על המבואר לעיל מצד שלימות ביטול העם המכתירים את המלך) גם מצד בחינת ודרגת המלך:

לאחרי שכבר נעשה מלך וגוזר גזירות, הרי כשם שגזירותיו שונות הן, ובמדריגות חלוקות, כמו כן המקיימים את הגזירות הם חלוקים ושונים (קטן או גדול, עבד או שר וכו׳). אבל בבחינת ״תמליכוני״ (שהיא לפני ולמעלה מבחינה זו שיגזור עליהם גזירות) - זה שייך להמלך עצמו, והמלך אחד הוא:

וכשם שבדרגת המלך שפועלים בו ההכתרה אין שום התחלקות, כן גם אלו הפועלים את ההכתרה ״תמליכוני עליכם״ הם למעלה מהתחלקות — ״לאחדים כאחד״.

ועל דרך זה הוא בעילוי השמחה דשמיני עצרת ושמחת תורה על כל ימי הסוכות:

בז׳ ימי הסוכות, להיות שהשמחה אז שייכת וקשורה למצוות, גזירות המלך - ישנה בזה התחלקות: אבל בהשמחה דשמיני עצרת ושמחת תורה שאינה שייכת למצוות, אלא שהיא בחינת תמליכוני עליכם דראש השנה שבא לידי גילוי בשמיני עצרת ושמחת תורה[32] בקו השמחה[35] - בזה אין התחלקות - ״יחד שבטי ישראל״.

ז. אמנם על פי הנ״ל, שהשמחה דשמחת תורה היא למעלה ממדידה והגבלה אשר לכן אין הגבלה באלו השמחים בה - למה נקראת בשם ״שמחת תורה״, שמורה כי השמחה קשורה ומוגבלת לפי התורה, ולהתורה לכאורה יש מדידה, דמזה גופא שנאמר[36] ״ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים״, משמע שהיא בגדר מדידה אלא שמידתה היא ארוכה מארץ וכו׳[37]?

ועל פי תורת הבעל־שם־טוב[38] אשר שמו של כל דבר אשר יקראו לו בלשון־הקודש זהו קיומו של הדבר, צריך לומר אשר השמחה הבלתי מוגבלת דשמחת תורה נרמזת היא בהשם ״שמחת תורה״.

והביאור בזה: ב״שמחת תורה״ יש שני

31) ראה סידור שער הסוכות בסופו (רסט, ב): ״ושמחת ההקפות לפי שהיא שמחת דס״ת עצמה גבוה היא הרבה גם מבחי׳ שמחת ביה״ש* וכל ישראל ראויים לה״. וראה גם לקו״ת ברכה צד, ד: ״וזהו שמחת תורה שכולם הם בשמחה הנ״ל מי שהוא בבחי׳ עבד לבד השמחה אצלו גדולה ביותר״. וראה רד״ה להבין ענין שמח״ת תש״ה. ד״ה הנ״ל תש״ו בסופו.

32) ראה לקו״ת שם (צד, ג ואילך. ובכ״מ) דכל הג׳ מועדים נק׳ רגלים, ״לפי שבו מעלה ומטה שוין ממש״. וי״ל דעיקר הגילוי הוא בשמע״צ ושמח״ת.

33) ולכן מצינו בשמע״צ שצ״ל קב״ע מלכות שמים (כהובא בהערה 11). ואדרבה בשמע״צ היא התחלה ופנימיות שהיא בחי׳ קב״ע, אלא שבשמע״צ השמחה צ״ל מכוסה בקב״ע (לקו״ת שמע״צ פב, ד ואילך. תו״ש ע׳ 33 ואילך. וראה סה״ש תש״ב ע׳ 6).

34) משא״כ טיפוח בידים ורקידת רגלים כשהוא יושב.

*) וראה גם לקו״ת סוכות פ, ג.

35) ראה המשך תרצ״ה שם.

36) איוב יא, ט.

37) ראה רד״ה לכל תכלה תרנ״ט.

38) או״ת להה״מ ס״פ בראשית ד, סע״ב ואילך. שעהיוה״א פ״א. לקו״ת בהר מא, ב (ובהנסמן שם). ובכ״מ.

פירושים: א) ישראל שמחים בתורה[39]. ב) התורה עצמה שמחה[40], והיינו שישראל משמחין את התורה[41], ומכיון שב׳ הפירושים הובאו בתורה, תורת אמת, מובן שב׳ הענינים ישנם בשמחת תורה, ושייכים ותלויים זה בזה. שזהו מהפירושים ב״זמן שמחתינו״ לשון רבים, שמחת ישראל בהתורה ושמחת התורה עצמה שעל ידי ישראל.

ומאחר ששמחת תורה שייכת לכל אחד ואחד מישראל, כי כל ישראל, גם אנשים פשוטים, נשים וטף שמחים בה, צריך שיהיה הטעם מובן גם לאיש פשוט.

והנה בפשטות, הטעם הוא כפירוש הב׳: בכדי לשמוח בתורה שענינה ללמוד אותה ולהבינה ולהשיגה - צריך תחלה ללומדה ולהבינה כו׳ ואז לשמוח בה ולפי ערך הבנתו והשגתו, אבל בשמחת תורה שבעת ההקפות אין לומדים בתורה ואדרבה רק מקיפים בתורה וכפי שהיא כרוכה ומכוסה במפה, לכאורה אין מקום כל כך לשמוח בתורה. ושמחת תורה פירושה – שהתורה שמחה, וגילוי השמחה וגודל השמחה (הקפות[42], ריקודים) – בכל זאת זקוקה תורה שישראל יקיפו אתה וירקדו אתה שעל־ידי־זה מגלים את השמחה ומגדילים שמחת התורה[43].

ח. והענין הוא: תורה מצד עצמה שייכת היא למדידה והגבלה, כנ״ל, ולכן מצד עצמם גם השמחה והריקודים שייכים למדידה והגבלה. אבל על ידי ישראל, ששרשם (מחשבתן) של ישראל קדמה (לכל דבר גם) לתורה[44], הנה על ידי שנתגלה בישראל שרשם (שלמעלה מהתורה) שהוא בלי גבול – על ידי שמחה שפורצת גדר – על ידי זה ממשיכים השמחה בלי גבול גם בהתורה[45].

[ועל־דרך דאיתא בספר הבהיר[46] שדוד היה מחבר תורה שלמעלה בקודשא בריך הוא, היינו שהמשיך בהתורה בחינת אין סוף שלמעלה מהתורה. ומצינו אופן שמחתו - ש״דוד הי׳ מפזז ומכרכר בכל עוז לפני הוי׳״[47] - בלי מדידה והגבלה - כטענת מיכל בת שאול].

ט. אמנם: לפי זה צריך להבין: מכיון ששורש נשמות ישראל הוא למעלה מהתורה, אשר לכן ישראל בכוחם לשמח את התורה (כפירוש הב׳) – איך באה שמחה למעלה ממדידה והגבלה בישראל על ידי התורה (כפירוש הא׳)?

והביאור: אף ששורש נשמות ישראל הוא למעלה משורש התורה, מכל־מקום כמו שנמשכו למטה ישנו הפרש גדול בין תורה לנשמות: התורה גם כפי שהיא למטה – ״אורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד״[48], שהיא נמשכת מעצמותו ית׳ בבחינת יחוד עם עצמותו ית׳; אבל נשמות ישראל נתהוו באופן להיות מציאות בפני עצמן, וכמשל הבן שהוא ממהות האב ומכל־מקום הוא נעשה מציאות בפני עצמו, נבדל מהאב[49].

ולכן הדרך שנשמות ישראל בהיותן למטה מתקשראן בקודשא־בריך־הוא, הוא על ידי שמתקשרין עם אורייתא[50], תורה היא הממוצע שעל ידה מתחברין ישראל בקודשא בריך הוא[51]. אמנם לאחרי זה מתגלה בישראל שרשן למעלה שהוא למעלה מהתורה[52], וממשיכים בחינה זו בתורה.

ועל פי זה תתבאר השייכות של ב׳ הפירושים בשמחת תורה וקישורם זה בזה: מתחלה שמחים ישראל בהתורה, ועל ידי זה מתקשרין באורייתא. ועל ידי אורייתא מתקשרין בקודשא בריך הוא, ונתגלה בהם שרשן. וישראל משפיעים בחינה זו בתורה, ועל ידי זה משמחין אותה[53].

---

39) כפשטות הענין דשמח״ת ד״שמחין . . לגמרה של תורה״ (רמ״א או״ח סתרס״ט. וראה גם טור שם).

40) ראה לקו״ת פו, רע״א: ״שמח״ת דהיינו שהתורה תהי׳ שמחה״. צו, א: ״ולכן הוא שמח״ת שהתורה עצמו שמחה מגילוי זה״.

41) סה״מ תרצ״ט ע׳ 68, 72. ד״ה להבין ענין שמח״ת שם (בתחילה ובסוף). וראה גם זח״ג רנו, ב.

42) סובב, ולא בקו ישר (וראה תורת שלום בתחלתו).

43) ראה גם דברי כ״ק מו״ח אדמו״ר (הובאו בלקו״ש ח״ד בשיחה לשמח״ת (ע׳ 1169)).

44) ב״ר פ״א, ד. וראה לקו״ת שה״ש יט, ב־ג. המשך תרס״ו ד״ה וידבר גו׳ במדבר סיני. ד״ה להבין ענין שמח״ת תש״ה (פכ״ז). ועוד.

45) ע״ד המשכת ישראל בתורה ע״י שברכו בתורה תחלה (לקו״ת מסעי צא, ד. ראה כט, ג).

46) ראה זח״ג רכב, ב. לקו״ת שלח נא, א.

47) ראה ש״ב וא״ו, טז. שם, כב. רמב״ם סוף הל׳ לולב.

48) ראה בהנסמן בסה״מ ה״ש״ת ע׳ 66 בהערה.

49) ד״ה וידבר גו׳ במד״ס שם בסופו. תש״ה שם. סה״מ ה״ש״ת שם. ועוד.

50) ראה זח״ג עג, א.

51) ה״ש״ת שם. בד״ה עוטה אור ה״ש״ת שם. ועוד.

52) המשך תרס״ו שם.

53) ראה לקו״ת שמע״צ פה, ג. אוה״ת תבא ע׳ תתקעו. תש״ה שם בסופו.

וזהו גם מה שאומרים פסוקי תורה קודם הקפות ש"מביאים טעמים על השמחה דשמיני עצרת ושמחת תורה" (שהוא כמו פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות)[54] - קודם הקפות, שאז הוא עיקר השמחה והריקודים דשמחת תורה, מביאים טעמים על שמחה זו מפסוקי תורה, היינו שעל ידי פסוקי תורה אלו בגדלות הוי' וגדלות ישראל נתגלה ונרגש אצלו השמחה בלי גבול כנ"ל, עד שהולך ומקיף ומרקד עם הספר תורה.

י. ומזה מובן שהשם "שמחת תורה", בפירושו שהשמחה שייכת לתורה, אין זה סתירה להנ"ל, שהשמחה למעלה ממדידה והגבלה ושייכת לכל אחד ואחד מישראל בלי התחלקות, אלא אדרבה: מכיון ששמחה זו באה על ידי שמחתם והתקשרותם לתורה, שעל ידי זה נתגלה בישראל שרשם – מצד זה דוקא נעשה שמחה בלי גבול, וגם "יחד שבטי ישראל", שכולם שמחים בשוה, כי מצד שורש נפשם כולן מתאימות ואב אחד לכולנה, וכל ישראל הם אחים ממש[55].

(משיחת ליל שמחת תורה תשל"ד)

54) סד"ה לעושה נפלאות גדולות תש"ד.

55) תניא פל"ב.

המשך ביאור למס' עירובין ליום שלישי עמ' א

מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם אֵית לֵיהּ גְּזֵירָה שָׁוָה** – אכן הוא סובר לגזירה שוה זו, אלא שלשיטתו נאמר דין 'פיאות' רק לגבי מגרשי הלויים ולא לגבי תחום שבת. וְטעם הדבר הוא, משום דְּשַׁאנֵי הָכָא – שונה הדבר כאן, דְּ**אָמַר קְרָא** (במדבר לה ה) 'וְה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרָשֵׁי הֶעָרִים', ותיבת 'זה' למעט היא באה, לומר לך לָוֶה – למדידת מגרשי הלויים **אַתָּה נוֹתֵן פֵּיאוֹת** – זויות, **וְאִי אַתָּה נוֹתֵן פֵּיאוֹת לְשׁוֹבְתֵי שַׁבָּת** – לאלפיים אמה של תחום שבת, אלא יש למודדן עגולות בלא זויות.

מבררת הגמרא: **וְרַבָּנַן** – חכמים החולקים על רבי חנינא בן אנטיגנוס, מדוע אינם סוברים כשיטתו למעט מתיבת 'זה' שאין ליתן זויות לתחום שבת.

מבארת הגמרא: **תָּנֵי רַב חֲנַנְיָה אוֹמֵר, כָּזֶה יְהוּ כָּל שׁוֹבְתֵי שַׁבָּת**, כלומר, לשיטת חכמים תיבת 'זה' אינה באה למעט, אלא אדרבה לרבות, שכך יש למדוד גם את אלפיים אמה של תחום שבת, ליתן להם זויות.

הגמרא מביאה דין לגבי טלטול ברשות הרבים בשבת: **אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב**, אדם **הַמַּעֲבִיר** חפץ **אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים** בשבת, **אֵינוֹ חַיָּיב** על כך משום איסור טלטול ברשות הרבים, **עַד שֶׁמַּעֲבִיר הֵן וַאֲלַכְסוֹנָן** – עד שיעבירו כשיעור אלכסון של ארבע אמות, דהיינו, חמש אמות ושלש חמישיות האמה.

וביאור דין זה הוא על פי שיטת חכמים הסוברים 'כזה יהו כל שובתי שבת', דהיינו, שכל השיעורים שנאמרו לגבי שבת יש להם זויות, ולפיכך הם מודדים אלפיים אמה של תחום שבת כשהן מרובעות ולא עגולות, ומתירים לילך באלכסון כשיעור אלפיים ושמונה מאות אמה, ומכיון שכך הדין נותן לומר כן אף לגבי איסור טלטול ארבע אמות ברשות הרבים, אלא שאין שייך בהן ענין ריבוע ועיגול, ועל כן יש לומר שלא אסרה תורה אלא כשמטלטל כפי שיעור האלכסון של ארבע אמות, דהיינו חמש אמות ושלש חמישיות האמה.

הגמרא מביאה דין נוסף בענין זה: **אָמַר רַב פָּפָּא, כְּדִיק לָן רָבָא** – ניסה אותנו רבא בשאלה זו, לבדוק אם נדע להשיב. **עָמוּד** העומד **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה** טפחים **וְרוֹחַב אַרְבָּעָה** טפחים, שדינו כרשות היחיד, האם **צָרִיךְ** שיהיו ארבעה טפחים אלו **הֵן וַאֲלַכְסוֹנָן אוֹ לֹא**, כלומר, האם צריך שיהא בעמוד רוחב ארבעה טפחים על ארבעה טפחים בריבוע, כדי שיהיה לו אלכסון, ואם הוא עגול אינו נידון כרשות היחיד עד שיהא רחב כשיעור אלכסון של ארבעה טפחים, דהיינו חמשה טפחים ושלש חמישיות, או שאף עמוד עגול שרוחבו ארבעה טפחים נידון כרשות היחיד.

וממשיך רב פפא ואומר, **וְאַמְרִינָן לֵיהּ** – והשבנו לו לרבא, **לָאו הַיְינוּ** – האם אין זה הדין **דְּרַב חֲנַנְיָה, דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַב חֲנַנְיָה אוֹמֵר, כָּזֶה יְהוּ כָּל שׁוֹבְתֵי שַׁבָּת**, שצריך ליתן להם אמות מרובעות שיש בהן אלכסון, ולפיכך אף בעמוד יש לומר כן, שאינו נידון כרשות היחיד עד שיהא רחב כשיעור ארבעה טפחים בריבוע.

שנינו במשנה: **וְזֶה הוּא שֶׁאָמְרוּ הָעָנִי מְעָרֵב בְּרַגְלָיו, אָמַר רַבִּי מֵאִיר אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא עָנִי וכו'**, רבי יהודה אומר אחד עני ואחד עשיר לא אמרו מערבין בפת אלא להקל על העשיר שלא יצא ויערב ברגליו.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור מחלוקתם של רבי מאיר ורבי יהודה: **אָמַר רַב נַחְמָן, מַחֲלוֹקֶת** זו של רבי מאיר ורבי יהודה, היא באופן שאומר אדם 'תהא שביתתי **בִּמְקוֹמִי**', כלומר, שחפץ הוא לקנות שביתה במקום שבו הוא עומד, ואף בזה סובר רבי מאיר שרק עני המהלך בדרך רשאי לערב כן, ולא עשיר היושב בביתו, משום **דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר שֶׁעִיקַּר** דין **עֵירוּב** שתיקנו חכמים לקנות שביתה בכניסת השבת, הוא **בְּפַת** – על ידי הנחת פת במקום שבו הוא חפץ לשבות, ולא על ידי הליכה ברגלים,

בראשית מז, כח - ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה

קטז

ביאור כמה דיוקים בפ׳, למה נמנה המספר מועט קודם למספר המרובה (לא כמו אברהם, יצחק, ויוסף), וגם למה "ארבעים ומאת שנה" ביחד, ו"שבע שנים" בפני עצמו וכו׳, ומבאר דהוא כנגד לאה ורחל - ומדייק מ"יש "יעקב שני חייו" וכו׳

בפרשת ויחי, בשני חיי יעקב, כתיב[1] שבע שנים וארבעים ומאת שנה, שהקדים שבע למאה וארבעים, המספר המועט קודם למספר המרובה, לא כמו באברהם[2], ויצחק[3], ויוסף[4] שבהם הקדים המספר המרובה קודם.

כי, יעקב[5] מספרו ז׳ פעמים הוי׳, לנגד ז׳ מדות, שתפארת[6] כוללם[7].

וחייו היו קמ"ז, מספר[8] ז׳ פעמים[9] אהי׳, ששם אהי׳ הוא בבינה[10] וכו׳.

---

1) בסימן זה מבאר ארבעה שאלות ודיוקים בפסוק:
א) מה הטעם דמספר ימי חייו של יעקב הי׳ בדיוק קמ"ז שנה?
ב) שאלת המפרשים האור החיים, אור התורה (ויחי עמוד 704) ועוד. כתוב "שבע שנים וארבעים ומאת שנה", למה נקט המספר מועט קודם "שבע שנים", ואח"כ המספר המרובה "ארבעים ומאת שנה", והרי באברהם כתוב (חיי שרה כה, ז) "ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים", דנקט המספר המרובה קודם. וכן ביצחק כתיב (וישלח לה, כח) "ויהי ימי יצחק מאת שנה ושמנים שנה", מספר המרובה קודם. וכן ביוסף (ויחי נ, כב) "ויחי יוסף מאה ועשר שנים" דנקט ג"כ המספר המרובה קודם. וא"כ למה דוקא ביעקב נקט מספר המועט קודם ואח"כ המרובה?
ג) נקט "שבע שנים", ואח"כ "וארבעים ומאת שנה", דמחבר המספר "ארבעים ומאת" ביחד, דכתוב "שנה" על שניהם ביחד.
והרי באברהם ויצחק כנ"ל, כתוב "שנה" בכל אחד מהמספרים, בהיחידיות, בעשיריות, ובמאות. [וכן בשרה כתוב (שם כג, א) "ויהי חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנה"], ומה הטעם דביעקב במספר היחידיות "שבע" כתוב "שנה", ואח"כ התורה מצרף ביחד העשיריות והמאות "וארבעים ומאת שנה", דהיינו דהתורה מדייק מספר היחידיות "שבע שנים" בסוג אחד, ואח"כ המספר "עשיריות ומאות" ביחד בסוג שני, מה הטעם בדבר?
ד) גם יתורץ שאלת המפרשים (ראה אור החיים. ועוד) דתיבות "ויהי ימי יעקב שני חייו" לכאורה מיותר דהי׳ יכול לכתוב "ויהי ימי יעקב שבע שנים וגו׳", וכמ"ש ביצחק (בראשית לה, כח) "ויהי ימי יצחק מאת שנה ושמנים שנה", ומאי טעמא מוסיף "שני חייו"? או שהפסוק יכול לכתוב "ויהי ימי שני חייו", למה כתוב עוד הפעם "יעקב", דכבר התחיל הפסוק "ויחי יעקב"?
אלא דהתורה נחית לרמז ולקשר - מספר השֵם "יעקב" עם מספר "שני חייו" כדלקמן.
וע"ז מבאר:
2) בראשית כה, ז "ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאה שנה ושבעים שנה וחמש שנים".
3) שם לה, כח "ויהיו ימי יצחק מאת שנה ושמנים שנה".
4) שם ג, כב "ויחי יוסף מאה ועשר שנים".
5) השֵם של יעקב בגי׳ 182, וכן ז׳ פעמים שֵם הוי׳ (7 × 26) = 182. ראה אור התורה חנוכה עמוד שכו, ב. ספר המאמרים ה׳תרנ"ט עמוד קעו (קה"ת ה׳תשע"א).
6) כידוע שיעקב בחי׳ תפארת, ראה זוהר חלק ב׳ (סתרי תורה) ויצא קנז, ב. חלק ג׳ דף שב, ב. לקוטי תורה דברים ה, א ואילך. ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי פרשת ויחי עמוד כט, ג (מובא לעיל סימן ד הערה 3).
7) פירוש: מדת תפארת בעיקר נק׳ עמודא דאמצעיתא המבריח מן הקצה אל הקצה. דהרי בכל מדה יש מדה כנגדה, במדת החסד יש כנגדה גבורה, וכן להיפך, משא"כ ב"תפארת" הוא "התכללות" המדות במיזוג ושילוב ביחד, וזהו נעשה ע"י ה"בינה" (השכל) שמאַחד החסד וגבורה ביחד, וזהו שדוקא "תפארת" יונק מ"בינה" וכמבואר בכמה מקומות בחסידות. ראה תורה אור פרשת נח י, ד. לקוטי תורה פרשת ואתחנן ה, ב ואילך. תזריע כג, ב (מובא לעיל סימן פב הערה 4). ילקוט לוי יצחק חלק ב׳ סימן טז הערה 6.
וזהו שמקשר כאן השֵם "יעקב" מספר ז׳ פעמים הוי׳ - המדות, עם "שנֵי" חיי יעקב, שהוא ז׳ פעמים אהי׳ - בינה (שכל) כדלקמן. ראה הערה 9. גם לקמן סימן קיז. קיח.
8) ז׳ פעמים שֵם "אהי-ה" (7 × 21) = 147. ראה הערה 9.
9) וחייו . . ז׳ פעמים אהי׳: דה"שֵם" יעקב עצמו, בגי׳ ז׳ פעמים הוי׳, הוא כנגד הז׳ מדות (ז"א), וה"חיות" של המדות הם מ"בינה" (השכל), כמבואר בתניא סוף פ"ג.
ושֵם "אהי׳" הוא בבינה (ראה ביאור הערה 10). וראה הלשון לקמן סימן קיז, וז"ל: "זהו שחייו היו מז׳ פעמים אהי׳ דבינה, הנמשכים בז׳ פעמים הוי׳ דז"א".
ובשֵם "אהי׳" מרומז המספר שני חיי יעקב, דז׳ פעמים אהי׳ בגי׳ קמ"ז - שני חיי יעקב.
ובשֵם "אהי׳" מרומז הטעם דנקט בפסוק בשני חיי יעקב המספר מועט קודם כדלקמן.
10) שם אהי׳-בינה: ראה הטעם בעץ חיים שער כה (שער דרוש הצלם) דרוש א. סידור עם דא"ח עמוד קנח, א. אור התורה ענינים עמוד קצז. תורת מנחם - ספר המאמרים ה׳תשט"ז עמוד ר.
והביאור:
השֵם "אהיה" נזכר בתורה (שמות ג, יג-יד) דמשה שאל מהקב"ה ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם", "ויאמר אלקים אל משה אהיה אשר אהיה".
ובזהר (פ׳ אחרי דף סה, ב. ויקרא יא, א) ד"אהי׳" לשון עתיד, ופירושו "זמין לאמשכא ולאולדא כלא" (דהשֵם "אהי׳" מזומנת להמשיך את השפע ולהוליד את זו"ן - המדות).
ומבואר בחסידות (אור התורה שם. ראה ספר הערכים חלק א׳ ערך אהי׳ עמוד תרמה. ועוד), דהשם אהי׳ הראשון הוא בחי׳ "כתר" (תענוג), ואהי׳ השני׳ הוא בחי׳ "בינה", דדוקא ע"י בחי׳ בינה יש התגלות התענוג, וכמו שרואים בשכל האדם, דדוקא ע"י הבנה והשגה ("בינה") אז דוקא יש התגלות ה"תענוג" (כתר).
וכשיש "בינה" (השכל) אז נולד המדות (זו"ן) כמבואר בתניא פ"ג. נמצא דשֵם "אהי׳" - בינה, יש שני ענינים: א) ע"י בינה יש התגלות ה"כתר" - תענוג, ב) ע"י בינה יש הולדת המדות. וזהו אהי׳ (בינה)

והחיים מז״א הוא מבינה, כידוע בענין[11] נדרים, שכל[12] הנודר כאילו נודר[13] בחיי המלך, ונדרים הם בבינה[14].

ויעקב הי׳ הראשון שנדר כמ״ש[15] וידר יעקב נדר לאמר, ועיין ילקוט[16] פרשת ויצא בפסוק וידר יעקב נדר לאמר כו׳ יעקב פתח בנדר תחלה וכו׳, נדר לאביר יעקב תלה את הנדר במי שפתח בו תחלה כו׳ ע״ש.

והיינו מה שהקדים שבע למאה וארבעים, המספר המועט קודם למספר המרובה.

כי בחייו שהם מז׳ פעמים אהי׳, הרי מקודם הוא הז׳ אלפי״ן[17] דהז׳ שמות אהי׳, שמהם הוא ז׳ שנים.

ואחר כך הוא הז׳ פעמים הי״ה דהז׳ שמות אהי׳, שמהם הוא הארבעים ומאת שנה.

ועל שבע נקט[18] שנים בפני עצמו, ועל ארבעים

לשון עתיד, דע״י בינה יהי׳ התגלות (הכתר) - התענוג, והולדת המדות (זו״נ).

וראה תורה אור דרושים לראש השנה עמוד א׳שסב-ג וז״ל: עכשיו אינו מתגלה כ״א בחי׳ שם אדני שהוא אדון כל הארץ ותופסים העולמות בחי׳ יש ודבר רק שהוא אדון ומלך עליהם, וזהו זה שמי לעלם לשון העלם שבחי׳ שם הוי׳ מוסתר ונעלם בתוך שם אדנ״י ומ״מ עי״ז יומשך לע״ל בבחי׳ גילוי כו׳ כמו שמהעיבור יהי׳ הלידה... וע״ז מורה שם אהי׳ כמ״ש בזהר פרשת אחרי דף ס״ה ע״ב אשר אהי׳ דאתעברת אימא וזמינא לאפקא פרטין כולהו ולאתגלייא שמיא עילאה, ר״ל שיהי׳ מזה לידת ז״א שהוא התגלות מדותיו ית׳ ע״ד ביום ההוא יהי׳ הוי׳ אחד ושמו אחד בת״א בד״ה וארא אל אברהם [נה, ג], ע״ש.

לקוטי לוי יצחק, ליקוטים על מאחז״ל עמוד קיד (מובא בילקוט לוי יצחק עה״ת חלק א׳ סימן לב) מביא ראי׳ מגמ׳ קידושין ע, ב ״כשהקב״ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל שנא׳ (ירמי׳ ל, כה) בעת ההיא נאם ה׳ אהי׳ לאלקים לכל משפחות ישראל, הוי׳ אהי׳ הוא חכמה ובינה שהוא אב ואם״ ע״ש.

וראה לקוטי תורה פרשת פקודי ז, ד וז״ל: ״שם אהי׳ במילוי יודי״ן שהוא פנימיות בינה, והענין כי הנה הדם הוא הנפש והוא המחי׳ לכל האברים והוא מבחי׳ בינה, וגם שם אהי׳ בריבוע גימטריא דם כמ״ש בע״ח״ (שער הארת המוחין פ״ז). ע״ש.

אהי׳ ברבוע* בגי׳ ד״ם, כזה: א׳, א״ה, אה״י, אהי״ה = 44. והדם הוא בלב, ובינה ליבא (תיקוני זהר בהקדמה - פתח אליהו), וכן כמו שה״דם״ הוא חיות הגוף, כן ״בינה״ הוא חיות המדות. (ראה גם לעיל סימן י. לקמן סימן קיז).

*) ראה המשך תער״ב חלק א׳ עמוד שע וז״ל: דשֵׁם אהי״ה בריבוע בגימט׳ דם, ונודע דשם אהי״ה הוא בבינה והוא בחי׳ אלקי׳ חיים בחי׳ בינה המשכת האור והחיות (שזהו הדם) לאברי׳ דז״א, ובינה מקבלת מאור אבא שהוא בחי׳ מים העושה התפשטו׳ הדם כו׳, וכמא׳ אכל ולא שתה אכילתו דם היינו שאינו מתפשט בהאברי׳ כו׳, וז״ע אדם א׳ דם שע״י הא׳ הוא התפשטו׳ הדם כו׳, ע״ש.

11) פירוש: מביא ראי׳ והוכחה בהקשר בין בחי׳ ״בינה״ (שֵׁם אהי׳) ועם ז״א (המדות, ז׳ פעמים שֵׁם הוי׳), ובכמה פרטים:

א) החיים דז״א הוא מבינה, וזהו ״כל הנודר כאילו נודר בחיי המלך״, ונדרים הם בבינה (ראה ביאור הערה 14).

ב) וזהו הטעם שרק יעקב (שהוא בחי׳ ז״א - ז׳ פעמים הוי׳ כנגד הז׳ מדות) הי׳ הראשון ש״נדר״, שנדר הוא בחי׳ בינה.

ג) ומזה בא הקשר בין שם ״אהי׳״ - בינה, עם ז״א - המדות, ששֵׁם יעקב בגי׳ ״ז״ פעמים הוי׳, ושני חייו ״ז״ פעמים אהי׳.

12) ראה זהר חלק ג דף רנה, א. לקוטי תורה פרשת מטות פב, ב.

13) בחיי המלך: חיי המלך הוא בחי׳ בינה, כי בינה הוא חיי המלך שהיא משפעת חיים לכל הספירות. ראה לקמן סימן קכז הערה 9.

וזהו כנגד ״ויחי יעקב״ יעקב הוא בחי׳ ז״א, ומ״ש ויחי יעקב, היינו חייו מבחי׳ בינה, והם כנגד שֵׁם הוי׳ (יעקב) שֵׁם אהי׳ (חייו) וד״ל.

14) ראה תורת שמואל ה׳תרלט-א עמוד לז וז״ל: ונודע כי הנדרים הם מבינה ששם הוא ענין הנדרים וזהו שארז״ל כל הנודר כאלו נודר בחיי המלך, מלך הוא ז״א וחיי המלך הוא מבינה ע״ש. לקוטי תורה שם פג, ג. אור התורה פרשת מטות עמוד א׳רעו. א׳ שכו-ז. לקוטי שיחות חלק ד׳ עמוד 1078 ואילך. תורת מנחם התוועדויות ה׳תשמ״ח חלק ד׳ עמוד 92 הערה 87.

תורת מנחם התוועדויות ה׳תשי״ד חלק ג׳ עמוד 135. וז״ל: ענין הבירורים, נעשה ע״י ספירות המלכות, דכיון* שרגלי׳ יורדות מות, לכן נעשה על ידה הבירור באופן של התלבשות ממש. אך הכח שיש במלכות לברר בירורים, נמשך מז״א, דכיון שז״א הוא מקור לעולמות כנ״ל, לכן נמשך ממנו הכח לעבודת הבירורים באופן של התלבשות. אמנם ספירת הבינה שהיא למעלה ומקור לז״א, כמ״ש אם הבנים לא שייך בה ענין ההתלבשות לברר בירורים, כי אם בבחי׳ מקיף בלבד.

אך מ״מ הרי ידוע** שבינה מינה דינין מתערין, והיינו בסופה, שהו״ע הכעס על ההיפך כו׳. ויובן זה בעבודת הוי׳, שכאשר מתבונן בגדולת הוי׳ ובא להתלבשות כרשפי אש, אזי הוא בדינין וגבורות על אלו שאינם בבחי׳ זו, וע״ד שאמרו חז״ל (חגיגה יג:) מזיעתן של החיות נהר דינור יוצא על ראש רשעים יחיל, היינו, שמפני עוצם ההתלהבות של חיות הקודש ברשפי אש כו׳, נעשה הכעס על ההיפך, שזהו״ע הזיעה והפסולת שלהם, שזהו נהר דינור יוצא על ראש רשעים יחיל בגיהנם כו׳. ומצד ספירת הבינה שמינה מתערין דינין בסופה, נעשה ענין הנדרים, שהו״ע הפרישות מעניני עולם ודחייתם, וכמאמר (זח״ג רנה, א) כל הנודר כאילו נודר בחיי המלך, שזהו בחי׳ בינה. ע״ש.

*) משלי ה, ח. וראה אור התורה נ״ך חלק א׳ עה״פ (עמוד תקסד ואילך). ובכ״מ.

**) ראה זהר חלק א׳ קנא, א. חלק ג׳ י, סע״ב ואילך. סה, א. עץ חיים שער יג (שער א״א) פ״ח. שער יד (שער או״א) פ״ב. ביאורי הזהר לאדמו״ר האמצעי (הוצאת קה״ת ה׳תשע״ה) עמוד קפג, ג. ועוד.

15) בראשית כח, כ.

16) וז״ל: יעקב פתח בנדר תחלה לפיכך כל הנודר לא יהא תולה אלא בו דכתיב (תהלים קלב, ב) אשר נשבע לה׳ נדר לאביר יעקב, לאביר אברהם ויצחק לא נאמר אלא לאביר יעקב, תלה את הנדר במי שפתח בו תחלה. ע״ש. ראה אור התורה פרשת ויחי עמוד 786-שצד. פרשת מטות עמוד א׳רצא. ויצא עמוד תתנב.

17) היינו: דהשם ״א-היה״ מחלקים, האות ״אלף״ ז׳ פעמים בגי׳ ״שבע״, והאותיות ״היה״ (בגי׳ 20) ז׳ פעמים (7 × 20) = 140, בגי׳ ״מאה ארבעים״. וטעם החילוק כדלקמן.

18) מבאר דעפ״י הנ״ל, דכל ענין של יעקב הוא להמשיך חיים לז״א - הז׳ מדות, והוא ע״י בחי׳ ״בינה״ - שֵׁם אהי׳, בזה מוסבר, הן המספר ״הכללי״ בחיי יעקב ״קמז״ שנה, והן מוסבר ה״סדר״ הפרטי בפסוק - מספר מועט קודם.

וע״ז ממשיך דעפי״ז יובן גם דיוק (שאלה ג) לשון הפסוק כנ״ל,

ומאת שנה בפני עצמו על שניהם יחד.

כי[19] האלפי״ן דשמות אהי׳ הם בחי׳ בפ״ע, כי הי״ה הוא לשון עבר, וה״אלף״ מהפכו מעבר לעתיד.

גם כידוע[20] שהאלפי״ן מהם מקבלת לאה, ומאותיות הי״ה מהם מקבלת רחל, בעץ חיים שער[21] לאה ורחל פ״א ובפע״ח בשער הק״ש פי״ג וי״ד בכוונה ד׳ רבתי דאחד, ועד[22] דבשכמל״ו ע״ש.

וזהו שיעקב כשהיה בן פ״ד שנה לשני חייו, שהוא מספר ד׳ פעמים אהיה, אז נשא לאה[23] ורחל, שלאה מקבלת מד׳[24] אלפי״ן דד׳ שמות אהיה, ורחל מקבלת מד׳ פעמים[25] היה דד׳ שמות אהי׳.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזוהר בראשית עמוד קלב

דאחר ״שבע״ (המספר המועט) כתב ״שנים״, ואח״כ (בהמספר מרובה) מצרף ביחד ״וארבעים ומאת״ וכתב ״שנה״ על שניהם ביחד, ולא כתוב ״שנה״ בכל א׳ בסוג המספרים - כמו שכתוב אצל אברהם (כנ״ל בהערה 2), וכן ביצחק (כנ״ל הערה 3), וכן ב״שרה״ (בראשית כג, א).

19) מבאר, דשֵׁם ״אהי׳״ מתחלק לשנים, אות ״א״ מרמז להשנים ״שבע״, ואותיות ״היה״ מרמז להשנים ״וארבעים ומאת״.

והטעם שמחלקים התיבה לשנים, והחילוק הוא באותיות ״א-היה״ הוא מצד שני טעמים:

א) כן הוא בפירוש ובדקדוק התיבה, דאותיות ״היה״ הוא לשון עבר, והאות ״א״ משַׁנה הפירוש, ומהפכו מלשון עבר ללשון עתיד. ראה הערה 25, ד״עבר״ מרמז לרחל, ו״עתיד״ מרמז ללאה.

ב) מבואר בקבלה (ראה הביאור בהערה 20) דהאות ״א״ משֵׁם אהי׳ מרמז לבחי׳ לאה, ואותיות ״היה״ מרמז לבחי׳ רחל.

20) פירוש: מבואר בחסידות (ראה תורה אור פרשת בשלח עמוד תסח. בהעלותך עמוד שצז. עפ״י מש״כ בזהר חלק ג׳ - רעיא מהימנא - דף רמד, ב) דמש״כ (בראשית כט, טז) ״שם הגדולה לאה ושם הקטנה רחל״, דהוא רמז ״הגדולה - ה-גדולה (בינה), ״הקטנה״ - ה-קטנה (מלכות).

והנה מבואר בפרי עץ חיים ובעץ חיים (המצויין כאן) דבחי׳ בינה דהוא שֵׁם ״אהי׳ (כנ״ל בהערה 10) ג״כ מרומז בהאותיות לבחי׳ לאה ורחל, דאות ״א״ משֵׁם אהי׳ מרמז לבחי׳ לאה, ואותיות ״היה״ מרמז לבחי׳ רחל. ראה הביאור והרמזים בהערה 22.

וידוע דכל ענין של קריאת שמע הוא לעורר את האהבה - ״ואהבת״, ועי״ז ״והיו הדברים האלה״ - קיום המצות וכו׳. והיינו, ש״שמע״ מלשון הבנה, הוא ענין ההתבוננות כדי לעורר המדות - אהבת ה׳ ויראת ה׳.

ומבואר שפסוק ״שמע״ הוא כנגד בחי׳ לאה - ״מוחין״ (התבוננות), והפסוק ״ברוך שם כבוד״ כנגד בחי׳ רחל - להמשיך ההתבוננות לבחי׳ מדות ומעשה (ז״א ומלכות).

ראה ספר הערכים מערכת אותיות אל״ף-אטב״ח עמוד תקנא ואילך. ועוד.

21) שער לח.

22) ד׳ רבתי דאחד, ועד. ד״שמע״ פירושו הבנה - בינה, ובחי׳ בינה הוא שֵׁם אהי״ה, ומבאר בע״ח שם דהאות ״ד״ רבתי רמז, דיש ״ד״ בחי׳ בשֵׁם אהי״ה, (וכן הציור ד׳ הקשר דתפילין של ראש, וכן בכללות הד׳ פרשיות).

והם כנגד הד׳ בחי׳ - חכמה ובינה, חסד וגבורה - אהבה ויראה, דע״י ההתבוננות (חו״ב) עי״ז נעשה נטי׳ לחסד (אהבה) או לגבורה (יראה) כמ״ש בתניא ספ״ג כידוע. ומבואר דהאות ״ד״ (בגי׳ 4) הוא כנגד ד׳ פעמים האות ״א״ דשֵׁם ״אהיה״ (4 = 1 × 4) ד. ובלשון הפרי עץ חיים שם סוף פרק יג: ולוקחת [לאה] ד׳ אלפי״ן של ד׳ אהי״ה, הם כי הם ד׳ אותיות הראשונות יותר מעולה, ומהם נעשה הכתר שלה, וזהו תכוין בד׳ של אחד, שהם ד׳ אלפי״ן אלו. וע״ש בפרע״ח הרמזים בגי׳ בשֵׁם אהי׳ במילוי לבחי׳ לאה ורחל.

וזהו שד׳ פעמים אהי״ה (21) בגי׳ פ״ד (84). והיינו הגימטריא דאות ד ד״אחד״ (4) + ועד (80) = 84. (וזהו שמבואר כאן שיעקב הי׳ פ״ד שנה כשנשא לאה ורחל), ונמצא דהאות ד׳ מפסוק ״שמע״ (דהוא ד׳ פעמים אות ״א״ בשֵׁם אהי״ה) קאי על לאה, ותיבת ״ועד״ (דהוא ד׳ פעמים אותיות ״היה״ משֵׁם אהי״ה) קאי על רחל.

נמצא מכל הנ״ל דהאות ״א״ כנגד לאה, והאותיות ״היה״ כנגד רחל, ע״ש. ראה הערה 23.

23) פירוש: דכל ענין של יעקב הוא לזווג עם לאה וכן לזווג עם רחל, והוא להמשיך בחי׳ שֵׁם ״אהי-ה״ - היינו שיאיר ההתבוננות בהבנה והשגה באלקות בכל חלקי האדם, בשכלו - בינה (לאה), במדותיו - ז״א, ובמעשה - בחי׳ רחל, והאות ״א״ מרמז להגילוי של בחי׳ לאה, והאותיות ״היה״ מרמז להגילוי לבחי׳ רחל וד״ל.

וראה לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד רמא, שהכוונה היא שיהי׳ ההמשכה בכל פרצוף דרחל, והיינו שתתפשט בכל פרצוף המלכות, ע״ש הביאור הרמזים והגימטריאות בפרשת ואהבת דשמע. (מובא בילקוט לוי יצחק עה״ת פרשת ואתחנן פרק ו פסוקים ד. ה.)

24) ראה גם ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק ב׳ סימן כ. צב. עוד רמזים ד״לאה״ כנגד האות ״ד״ רבתי דאחד. ראה הערה 25.

25) במ״ש לעיל ד״היה״ הוא לשון עבר (רחל), ובהוספת האות א בתחלתו ״אהי-ה״ נעשה לשון עתיד (לאה), יש להעיר מלקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד קצז, דלאה רומז על המצה החלק הגדול, - האפיקומן, שהוא צפון ״עלמא דאתכסיא״ נגד לאה, ורחל הפרוסה החלק הקטן - נגד רחל, ועיין בעמוד רל דחלק הקטן מרמז על הוויית אביי ורבא - נגלה דתורה בחי׳ גליא שבתורה שכבר נתגלה במתן תורה, וחלק הגדול מרמז לפנימיות התורה דיתגלה לעתיד ע״ש. ועיין גם ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק ב׳ סימן יט.

המשך ביאור למס׳ עירובין ליום שני עמ׳ א

מפרש את כוונתו. מַר סָבַר – דעת חזקיה היא, שאותו אדם לְאַחֲרָיוּת קָא מְכַוֵּין – הביא ארבעים חלות נוספות כדי שאם יאבדו הראשונות או יטמאו יוכל להביא את החלות הנוספות, שהרי חייב אדם באחריות חלותיו, וְעַל תְּנַאי אַיְיתִינְהוּ – ולא הביאם אלא על תנאי, שאם יפסלו הראשונות ייצא ידי חובתו באלו, ולפיכך קדשו ארבעים חלות מתוך השמונים, כיון שאין כוונתו להקדיש את כולן כאחת, והרי זה כאומר ״קדשו ארבעים מתוך שמונים״.

ביאור הטעם, דחג הסוכות יום ראשון ובאמצע חוה"מ ואח"כ שמיני עצרת, ופסח יום ראשון ושביעי חג (ובאמצע חוה"מ) – כנגד עניני הכבוד וחירות, ובימי הגלות, ולע"ל שיחזרו וכו', וחג השבועות יום א' – כנגד התורה דהוא נצחי

אלה מועדי ה'. ונראה ליתן טעם על מה דאמר רחמנא שפסח יהי' שבעה ימים וביום הראשון וביום השביעי יהי' חג, ועצרת יהי' רק יום אחד וחג הסוכות רק יום אחד, ושמיני עצרת הוא רגל בפני עצמו, והימים שבאמצע פסח וסוכות הם חוה"מ ומותר במקצת מלאכה ואסור במקצת מלאכה.

ונראה הטעם, דהנה ידוע בפסח הוא יציאת מצרים שבו הי' חירות הגופות מעבדות, ועצרת הוא נתינת התורה, וסוכות הוא זכר לעניני הכבוד שהקיפן הקב"ה.

ולזה בפסח שהוא זכרון לחירות הגוף ובעונינו נתבטל החירות והגלה אותנו ועתיד לגאלינו להשיב לחירות. וידוע שכל שבעה הוא סימן להקיף שלם, ולזה עושין יום ראשון ושביעי חג והאמצעים אינם חג, להורות אף שיש שמחה להחירות, יחזור ויתבטל, ואחר ההיקף שלם יחזור ויהי' עוד חג.

ומבואר בספר יוסף לקח על מגילת אסתר שבשעת יציאת מצרים נתבטל מישראל שם עבדות לעולם, שבמצרים הי' עלינו שם עבדות שהיינו עבדים בחומר ובלבנים, ובשעת גאולת מצרים הי' מחסד הקב"ה שנתבטל מעלינו שם עבדים, שלא יקרא עלינו שום שם עבדות לעולם רק שם משועבדים.

ולזה הימים האמצעים המורה על ביטול החירות, מ"מ צריכים לנהוג בהם קצת יו"ט מפני שעכ"פ נגאלנו משם עבדים, וצריכין לעשות זכר קצת לעשות קצת יו"ט לזכר חסד שעשה הקב"ה עמנו שביטל מאתנו שם עבדים.

ועצרת שהוא על נתינת התורה אשר כרת ברית אתנו שלא ימושו מפינו ומפי זרעינו עד עולם, ולכך אינו אלא יום אחד.

וחג הסוכות אשר הוא זכר לעניני הכבוד שג"כ נתבטל בעונינו, ולכך יום ראשון חג, ושבעה ימים אינם חג, וכיון שמ"מ מקיף אותנו השגחת והשפעת השי"ת שמשגיח עלינו כמשגיח מן החלונות וכמציץ מן החרכים ולכך צריכין לנהוג באותן ימים קצת יו"ט, ומה שעתיד לשוב עלינו היקף עניני כבוד לא ידמה כלל לאותן הראשונים כדכתיב (ירמי' לא) ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם וגו', ולזה שמיני רגל בפני עצמו כיון שלא ידמה להראשונים.

נחלת יעקב

ביאור דרצה הקב"ה לזכות את ישראל שישמחו בחגיהם (פסח, שבועות, סוכות), בשמחת זמן העבר, וזמן ההוה, וזמן העתיד לבוא וכו'

רצה הקב"ה לזכות את ישראל שישמחו בחגיהם שמחת הנפש ושמחת הגוף, בשמחת זמן העבר, וזמן ההוה, וזמן העתיד, ע"כ נתן לנו שלשה חגים בשנה בשלשה זמנים מחולפים.

1) חג המצות הוא שמחת הנפש ושמחת הגוף מזמן העבר, שהוא זמן חרותינו ממצרים שגאלנו וגאל את אבותינו, בגאולת הגוף מקושי השעבוד, וגאולת הנפש מטומאת מצרים.

ושמחת זמן ההוה, לפי שהוא בזמן האביב, אחר שעבר הסתיו והגשם חלף הלך לו, וכל מעשה הבריאה והטבע נתחדש, וכאילו עתה נברא עולם חדש, והוא דומה כאלו הי' תחיית המתים לכל מעשה הטבע, והוא שמחה לגוף ולנפש גם יחד לזמן ההוה.

ולזמן העתיד, שעתיד הקב"ה לעשות לנו ניסים ונפלאות בחודש הזה כמו שעשה לאבותינו בזמן הזה, כמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכה ז), וגם בחג הזה עתיד להיות תחיית המתים, כמו שמחי' הש"י את כל מעשה הטבע כמו כן עתיד הקב"ה להחיות את המתים בחג הזה, לכן אנו קוראים בשבת חוה"מ של פסח את ההפטורה של תחיית המתים (ביחזקאל לז).

2) חג השבועות שמחת העבר להנפש והגוף ביחד כי הוא זמן מתן תורתנו, שבו נתן לנו הקב"ה תורת אמת שהיא משיבת נפש, ונותנו לנו חיי עולם ואריכת ימים לגוף ולנפש בעוה"ז ובעוה"ב, וע"י התורה הבטיח לנו הש"י שנהי' ממלכת כהנים וגוי קדוש.

שמחת ההוה, שהוא חג הקציר בכורי קציר חטים, בזמן שהחטים והרבה מיני תבואה נתבכרו, וברכת ה' בבית ובשדה, והוא שמחה לגוף ולנפש.

ושמחת העתיד הוא, כי עוד עתיד הקב"ה לדבר עמנו פנים אל פנים, כמ"ש (ישעי' נד) וכל בניך למודי ה', ושעתיד להחזיר לנו את הנבואה כמ"ש (יואל ג) ונבאו בניכם ובנותיכם וגו', ועתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים, והצדיקים מראין עליו באצבע ויאמרו הוא אלקינו זה וגו', והקב"ה ישכון ביניהם כמ"ש (להלן כו) ונתתי משכני בתוככם, ומלאכי השרת ישאלו לישראל מה פעל אל.

3) וחג הסוכות יש בו שמחת הגוף והנפש מזמן העבר כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים והם עניני כבוד.

ושמחת ההוה שהוא בסוף הקיץ, בזמן שכל התבואות וכל הפירות כבר נתבשלו, לכן נקרא ג"כ חג האסיף, וזהו שאמר כאן באספכם את תבואת הארץ, שבזמן הזה יאספו כל התבואה וכל הפירות ויראו שברכת ה' איתם והוא שמחה גדולה לגוף ולנפש, ולכן אנו אומרים בו שהוא זמן שמחתנו, וכן הבטיח לנו הש"י והיית אך שמח.

ומזמן העתיד, כי עתיד הקב"ה להקים את סוכת דוד הנופלת, ולעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן, וגם מפלת גוג ומגוג יהי' בחג הסוכות, ואז כל האלילים כליל יחלוף מן הארץ, ונשגב ה' לבדו, וכל העמים יכירו אז כי לה' המלוכה וביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד, ולכן כל הגוים עתידין לחוג את חג הסוכות ואז ישמח ה' במעשיו וישמח ישראל בעושיו ובני ציון יגילו במלכם, בשמחת הנפש ובשמחת הגוף, ב"ב אמן.

שמנה לחמו

◆ יום ראשון ט׳ תשרי ◆

לג (א) **וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ:**

רש״י◄ **וְזֹאת הַבְּרָכָה • לִפְנֵי מוֹתוֹ.** (ספרי) סָמוּךְ לְמִיתָתוֹ[א] - שֶׁאִם לֹא עַכְשָׁו, אֵימָתַי?.

א וְדָא בִּרְכְּתָא דִּי בָרִיךְ מֹשֶׁה נְבִיָּא דַּיְיָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם מוֹתֵהּ:

(ב) **וַיֹּאמַר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ:**

ב וַאֲמַר יְיָ מִסִּינַי אִתְגְּלִי וְזַהוֹר יְקָרֵהּ מִשֵּׂעִיר אִתְחֲזִי לָנָא אִתְגְּלִי בִּגְבַרְתֵּהּ מִטּוּרָא דְּפָארָן וְעִמֵּהּ רִבְבַת קַדִּישִׁין כְּתַב יַמִּינֵהּ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא:

רש״י◄ **וַיֹּאמַר ה׳ מִסִּינַי בָּא •** (שם) פָּתַח תְּחִלָּה בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם[ב], וְאַחַר־כָּךְ פָּתַח בְּצָרְכֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּבַשֶּׁבַח שֶׁפָּתַח בּוֹ יֵשׁ בּוֹ הַזְכָּרַת זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל[ג]. וְכָל זֶה דֶּרֶךְ רְצוּי הוּא, כְּלוֹמַר כְּדַאי הֵם אֵלּוּ שֶׁתְּחוּל עֲלֵיהֶם בְּרָכָה. **מִסִּינַי בָּא •** יָצָא לִקְרָאתָם[ד] כְּשֶׁבָּאוּ לְהִתְיַצֵּב בְּתַחְתִּית הָהָר, כְּחָתָן הַיּוֹצֵא לְהַקְבִּיל פְּנֵי כַּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יט) ״לִקְרַאת הָאֱלֹהִים״, לְמַדְנוּ שֶׁיָּצָא כְּנֶגְדָּם. **וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ •** (ספרי) שֶׁפָּתַח לִבְנֵי עֵשָׂו שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלֹא רָצוּ. **הוֹפִיעַ • לָהֶם[ה]. מֵהַר פָּארָן •** שֶׁהָלַךְ שָׁם וּפָתַח לִבְנֵי יִשְׁמָעֵאל שֶׁיְּקַבְּלוּהָ, וְלֹא רָצוּ. **וְאָתָה[ו] • לְיִשְׂרָאֵל** (שם)**. מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ •** וְעִמּוֹ מִקְצָת רִבְבוֹת מַלְאָכֵי קֹדֶשׁ[ז] וְלֹא כֻּלָּם, וְלֹא רַבִּים, וְלֹא כְּדֶרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁמַּרְאֶה כָּל כְּבוֹד עָשְׁרוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ בְּיוֹם חֲפָצוֹ. **אֵשׁ דָּת •** שֶׁהָיְתָה כְּתוּבָה מֵאָז לְפָנָיו בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה[ח], נָתַן לָהֶם בַּלּוּחוֹת כְּתַב יַד יְמִינוֹ. דָּבָר אַחֵר[ט]: ״אֵשׁ דָּת״, כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁנְּתָנָהּ לָהֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך יד פרשת וזאת הברכה – שמחת־תורה)

בִּתְחִלַּת פָּרָשַׁת ״וְזֹאת הַבְּרָכָה״ מְדוּבָּר בָּלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת: ״הֲוָיָ׳ מִסִּינַי בָּא גו׳״, וְעַל זֶה נֶאֱמַר ״תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב״, מוֹרָשָׁה לְשׁוֹן יְרוּשָׁה, הַיְינוּ שֶׁנִּיתְּנָה וּבָאָה בִּירוּשָׁה, בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא וְלֹא עַל יְדֵי עֲבוֹדָה וִיגִיעָה.

שפתי חכמים

לג (א) **א** פֵּירוּשׁ, שֶׁאִם לֹא תִּפְרֵשׁ דְּהַאי דִּכְתִיב ׳לִפְנֵי מוֹתוֹ׳ דַּהֲוָה סָמוּךְ לְמִיתָתוֹ, לָא הֲוָה יָדְעִינַן אֵימָתַי, וְזֶהוּ נַמִּי דְּנָקֵט רַשִׁ״י ׳אִם לֹא עַכְשָׁיו אֵימָתַי׳, כֵּיוָן שֶׁהוּא לִפְנֵי מוֹתוֹ וְסָמוּךְ לְמִיתָתוֹ. אִי נַמִּי, הוֹכָחָתוֹ מִדִּכְתִיב ׳לִפְנֵי מוֹתוֹ׳, דִּפְשִׁיטָא דְּלֹא בֵּרְכָם לְאַחַר מוֹתוֹ, אֶלָּא אִי לָא הֲוָה כְּתִיב לִפְנֵי ׳מוֹתוֹ׳ הֲוָה אָמִינָא זְמַן רַב הָיָה לִפְנֵי מוֹתוֹ כְּשֶׁבֵּרַךְ אוֹתָם, לָכֵן כְּתִיב ׳לִפְנֵי מוֹתוֹ׳, לְלַמְּדֵנוּ דְּסָמוּךְ לְמִיתָתוֹ הָיָה. סִפְרֵי, וְהֶבִיאוֹ הָרְאֵ״ם: תורה ב

(ב) **ב** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ מָה עִנְיַן שִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם גַּבֵּי בְּרָכוֹת שֶׁל שְׁבָטִים, לָכֵן פֵּירֵשׁ פָּתַח תְּחִלָּה וכו׳: **ג** דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה לֹא פָּתַח בְּשֶׁבַח שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם אוֹ שְׁאָר שְׁבָחוֹת שֶׁל מָקוֹם, וְלָכֵן פֵּירֵשׁ וּבְשֶׁבַח וכו׳: **ד** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ לָמָּה כְּתִיב ׳מִסִּינַי׳, ׳לְסִינַי׳ הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר, לָכֵן פֵּירֵשׁ יָצָא לִקְרָאתָם וכו׳, פֵּירוּשׁ, כְּבָר הָיָה בְּסִינַי, וּכְשֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל יָצָא לִקְרָאתָם מִסִּינַי, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן הַמַּחֲנֶה׳, וּלְשׁוֹן ׳לִקְרַאת׳ אֵינוֹ נוֹפֵל אֶלָּא כְּשֶׁבָּאִים זֶה לִקְרַאת זֶה: **ה** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, לָמָּה לֹא פֵּירֵשׁ לְמִי הוֹפִיעַ, לָכֵן פֵּירֵשׁ ׳לָהֶם׳, דְּהַיְינוּ לְיִשְׂרָאֵל, אֲבָל גַּבֵּי ׳וְזָרַח מִשֵּׂעִיר׳ לֹא הָיָה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ, מִדִּכְתִיב ׳לָמוֹ׳ דְּקָאֵי אַיִּשְׂרָאֵל דִּסְמִיךְ לֵיהּ לְעֵיל מִינֵּיהּ: **ו** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ לָמָּה לֹא כְּתִיב לְמִי ׳אָתָה׳, הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל: **ז** רְצוֹנוֹ לוֹמַר דְּמֵ״ם ׳מֵרִבְבוֹת׳ הוּא מֵ״ם ׳מִקְצָת׳ וְלֹא מֵ״ם ׳מִמְּנוּ׳, וְהוֹכָחָתוֹ דְּלֹא מָצִינוּ מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ ׳רִבְבוֹת׳, עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר מֵ״ם ׳מִקְצָת׳, וְקַל לְהָבִין. וְהָרְאֵ״ם פֵּירֵשׁ דְּאִם יִהְיֶה מֵ״ם ׳מִמְּנוּ׳, שֶׁאָז יִהְיֶה פֵּירוּשׁוֹ שֶׁהַשֵּׁם פֵּירֵשׁ מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ וּבָא לְבַדּוֹ. וְזוּלַת מִלַּת ׳וְעִמּוֹ׳ יִהְיֶה פֵּירוּשׁוֹ וְאָתָה מִקְצָת רִבְבוֹת קֹדֶשׁ, וְאֵין לוֹ טַעַם בְּלֹא מִלַּת ׳וְעִמּוֹ׳. וְהוֹסִיף ׳מַלְאָכֵי׳ קוֹדֶם מִלַּת ׳קֹדֶשׁ׳, מִפְּנֵי שֶׁמִּלַּת ׳קֹדֶשׁ׳ נוֹפֵל עַל דָּבָר, כְּמוֹ ׳וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ׳, וּפֹה הֵם הַמַּלְאָכִים. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: **ח** כְּמִנְהַג הָעוֹלָם לִכְתּוֹב בִּדְיוֹ עַל הַנְּיָיר. וְהַקְּרָא מְסוֹרָס לְפִי פֵּירוּשׁ זֶה, כְּאִלּוּ כְּתִיב ׳מִימִינוֹ לָמוֹ דַּת אֵשׁ׳, וְיִהְיֶה פֵּירוּשׁ דִּקְרָא הָכִי, ׳מִכְּתַב יַד יְמִינוֹ נָתַן לָמוֹ דָּת, דְּהִיא הַתּוֹרָה, כְּתוּבָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה׳. רְאֵ״ם: **ט** דִּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, דְּצָרִיךְ לְסָרֵס הַמִּקְרָא, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר וכו׳. וּלְפִי דָּבָר אַחֵר לְחוּד קָשֶׁה, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳מֵאֵשׁ דָּת׳, דְּאָז הָיָה פֵּירוּשׁוֹ ׳מִן אֵשׁ׳, כְּלוֹמַר מִתּוֹךְ אֵשׁ, לָכֵן הוּצְרַךְ גַּם לְטַעַם רִאשׁוֹן: תורה ג

וְסִיּוּם פָּרָשַׁת "וְזֹאת הַבְּרָכָה" (שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַחִתּוּם) הוּא "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל", שֶׁקָּאֵי עַל שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, "שֶׁנְּשָׁאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם, וְהִסְכִּימָה דַּעַת הַקָּבָּ"ה לְדַעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ, יִשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ", שֶׁבָּזֶה מְרָמֵז עִילּוּיָיִם שֶׁל הַלּוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת לְגַבֵּי לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת (שֶׁלָּכֵן אָמַר לוֹ יִשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ), כִּי דַּוְקָא עַל יְדֵי שֶׁנְּשָׁאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר אֶת הַלּוּחוֹת לְעֵינֵי **כָּל יִשְׂרָאֵל**, פָּעַל בְּכָל יִשְׂרָאֵל (גַּם בְּאֵלּוּ שֶׁלֹּא חָטְאוּ בָּעֵגֶל) עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה - עֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ.

וְכַאֲשֶׁר נִתְקַבְּלָה תְּשׁוּבָתָם בְּמִילּוּאָהּ, אָז נָתַן לָהֶם הַקָּבָּ"ה אֶת הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, שֶׁבָּזֶה הֶרְאָה לְעֵין כֹּל שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ קִבֵּל תְּשׁוּבָתָם וְנִתְרַצָּה הַקָּבָּ"ה לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׂמְחָה וּבְלֵב שָׁלֵם וְנָתַן לָהֶם לוּחוֹת שְׁנִיּוֹת, הַיְנוּ שֶׁגַּם בַּתּוֹרָה תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה וִיגִיעָה - לְמוּד הַתּוֹרָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ.

וְכַאֲשֶׁר בָּאִים לִשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת לְאַחַר ז׳ יְמֵי הַסְּכּוֹת, הַזְּמַן שֶׁכָּל הַהַמְשָׁכוֹת נִקְלָטוֹת בִּפְנִימִיּוּת, וְגַם בְּחֵינַת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בָּלוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, הֲרֵי אָז בָּאָה הַשִּׂמְחָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵימָה בְּלִמּוּד הָאָדָם בַּתּוֹרָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ.

וְלָכֵן לְאַחַר סִיּוּם הַתּוֹרָה "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל", מַתְחִילִין לִקְרוֹא תֵּכֶף "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ", כִּי עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ (וְעַל דֶּרֶךְ זֶה - בַּעֲבוֹדַת הַבַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה שֶׁהִיא בְּכֹחַ עַצְמוֹ וּבִבְחִינַת הִתְחַדְּשׁוּת מַמָּשׁ) נַעֲשֶׂה שֶׁתֵּף לְהַקָּבָּ"ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית שֶׁהוּא מוֹסִיף וּמַשְׁפִּיעַ כְּבְיָכוֹל בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית - כִּי שֻׁתָּפוּת בִּשְׁלִימוּתָהּ הִיא כְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם שֻׁתָּפִים שָׁוִים לְגַמְרֵי. וְלָכֵן הַצַּדִּיק שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא רַק לְגַלּוֹת מַהֹכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל (הֵן הַכֹּחוֹת שֶׁלּוֹ, וְהֵן בַּדִּירָה שֶׁעוֹשֶׂה בָּעוֹלָם) אֵין הַ"שֻׁתָּפוּת" בִּשְׁלִימוּתָהּ - שֶׁהֲרֵי הַקָּבָּ"ה בּוֹרֵא וּמְהַוֶּה מֵאַיִן; אֲבָל כְּשֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּכֹחַ עַצְמוֹ, הַבַּעַל־תְּשׁוּבָה שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא הִתְחַדְּשׁוּת מַמָּשׁ בַּבְּרִיאָה, כַּנַ"ל, וְעַד שֶׁעוֹשֶׂה מִדָּבָר הָפְכִּי דָּבָר הָרָצוּי - מֵעוֹלָם דְּלֹא "הַנִּין לֵיהּ" (לְהַקָּבָּ"ה) עוֹשֶׂה עוֹלָם דְּ"הַנִּין לֵיהּ", עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה דּוֹמֶה לַבּוֹרֵא - שֻׁתָּף בִּשְׁלִימוּת לְהַקָּבָּ"ה, וּבוֹרֵא שָׁמַיִם וָאָרֶץ "חֲדָשִׁים" שֶׁנִּרְגַּשׁ בָּהֶם שֶׁ"ה׳ אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה", וּמְסַיְּעִין לְהָאָדָם לְמַלְאוֹת שְׁלִיחוּתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ בָּעוֹלָם.

(ג) אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדִּבְרֹתֶיךָ:

ג אַף הַבִּבְנוּן לְשִׁבְטַיָּא כָּל קַדִּישׁוֹהִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָא אַפֵּקְנוּן מִמִּצְרָיִם וְאִנּוּן מִדַּבְּרִין תְּחוֹת עֲנָנָךְ נָטְלִין עַל מֵימְרָךְ:

רש״י◄ **אַף חֹבֵב עַמִּים•** גַּם חִבָּה יְתֵרָה חִבֵּב אֶת הַשְּׁבָטִים׳, כָּל אֶחָד וְאֶחָד קָרוּי ׳עַם׳, שֶׁהֲרֵי בִּנְיָמִין לְבַדּוֹ הָיָה עָתִיד לְהִוָּלֵד כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיַעֲקֹב: (בראשית לה) "גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ". **כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ•** נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים גְּנוּזוֹת אִתּוֹ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ש״א כה) "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ". **וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ•** וְהֵם רְאוּיִים לְכָךְ, שֶׁהֲרֵי תֻּכּוּ עַצְמָן לְתוֹךְ תַּחְתִּית הָהָר לְרַגְלֶךָ, בְּסִינַיכ. "תֻּכּוּ" לְשׁוֹן פֶּעָלוֹ, הִתְוַכּוּ לְתוֹךְ מַרְגְּלוֹתֶיךָ. **יִשָּׂא מִדִּבְרֹתֶיךָ•** נָשְׂאוּ עֲלֵיהֶם עֹל תּוֹרָתֶךָ. **מִדִּבְרֹתֶיךָ•** הַמֵּ״ם בּוֹ קָרוֹב לַיְסוֹדל, כְּמוֹ: (במדבר ז) "וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו", (יחזקאל ב) "וָאֶשְׁמַע אֵת מִדַּבֵּר אֵלָי", כְּמוֹ ׳מִתְדַּבֵּר אֵלַי׳, אַף זֶה "מִדִּבְרֹתֶיךָ"מ, מַה שֶּׁהָיִיתָ מְדַבֵּר לְהַשְׁמִיעֵנִי לֵאמֹר לָהֶם. טיש פורפרליר״ש בְּלַעַ״ז (ציינע אונטעררעדנוגען). וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם שֶׁהָיוּ נוֹסְעִים עַל־פִּי דְּבָרֶיךָ, וְהַמֵּ״ם בּוֹ שִׁמּוּשׁ, מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן ׳מִן׳. דָּבָר אַחֵר: "אַף חֹבֵב עַמִּים", אַף בִּשְׁעַת חִבָּתָן שֶׁל הָאֻמּוֹתנ שֶׁהֶרְאֵיתָ לָהֶם פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת, וּמָסַרְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּיָדָם. **כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ•** כָּל צַדִּיקֵיהֶם

שפתי חכמים

(ג) י רְצוֹנוֹ לוֹמַר אַמָּה קָאֵי ׳אַף׳, דְּאֵין מִלַּת ׳אַף׳ נוֹפֵל אֶלָּא אִם נִזְכַּר דָּבָר קוֹדֶם לָכֵן כַּיּוֹצֵא בּוֹ, לָכֵן פֵּירֵשׁ אַף חִבָּה וכו׳, פֵּירוּשׁ כְּבָר הוּזְכַּר לְעֵיל אֵיךְ שֶׁחִבֵּב יִשְׂרָאֵל בְּמַה שֶׁיָּצָא לְקָרְאתָם מִסִּינַי, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה עוֹד חִבָּה יְתֵירָה וכו׳: כ פֵּירוּשׁ ׳תֻּכּוּ׳ כְּמוֹ ׳תּוֹךְ׳, וְהוּא מִבִּנְיַן פָּעַל, כְּלוֹמַר שֶׁנִּכְנְסוּ לְתוֹךְ מַרְגְּלוֹתֶיךָ, דְּהַיְינוּ תַּחְתִּיתוֹ שֶׁל הָר שֶׁהֵם כִּדְמוּת רַגְלֶיךָ. וְאָמַר ׳וְהֵם רְאוּיִים לָכֶן׳ כְּדֵי לְקַשֵּׁר הַדִּבּוּר ׳וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶיךָ׳ עִם דִּבּוּר שֶׁל ׳כָּל קְדוֹשָׁיו בְּיָדֶךָ׳, כְּאִלּוּ אָמַר וְלָמָּה זָכוּ נַפְשׁוֹתָם לִהְיוֹת גְּנוּזוֹת תַּחַת כִּסֵּא וכו׳ יוֹתֵר מִשְּׁאָר בְּנֵי אָדָם, מִפְּנֵי שֶׁהֵם תֻּכּוּ וגו׳: ל רְצוֹנוֹ לוֹמַר, הַמֵּ״ם לָמָּה לֵיהּ, כֵּיוָן שֶׁפֵּירוּשׁוֹ ׳תּוֹרָתֶךָ׳: מ דְּאֵין לְפָרֵשׁ שֶׁהוּא מֵ״ם הַשִּׁימּוּשׁ כְּמוֹ ׳מִן׳, דְּאִם כֵּן הָיָה מִשְׁמַע שֶׁלֹּא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם כָּל הַתּוֹרָה, וּבֶאֱמֶת הֵם קִבְּלוּ כָּל תְּרֵי״ג מִצְוֹת. וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּין ׳מִתְדַּבֵּר׳ וּבֵין ׳מְדַבֵּר׳, יֵשׁ לוֹמַר מִפְּנֵי שְׁמִלַּת ׳מְדַבֵּר׳ מַשְׁמָעוּתוֹ הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַבֵּר עִם הָאָדָם, וְאֵין זֶה דֶּרֶךְ כָּבוֹד לְמַעְלָה שֶׁיְּדַבֵּר לְנוֹכַח הָאָדָם כְּמוֹ בָּשָׂר וָדָם שֶׁמְּדַבֵּר עִם חֲבֵירוֹ, אֲבָל ׳מִתְדַּבֵּר׳ פֵּירוּשׁוֹ הָיָה מְדַבֵּר בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וְהוּא שׁוֹמֵעַ מֵאֵלָיו, וְזֶהוּ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י ׳מַה שֶּׁהָיִיתָ מְדַבֵּר׳ וכו׳. וְיוּ״ד שֶׁל ׳יִשָּׂא מִדִּבְרֹתֶיךָ׳ עָתִיד בִּמְקוֹם עָבַר, מִפְּנֵי שֶׁבְּעֵת שֶׁבֵּרַךְ מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל כְּבָר קִבְּלוּ כָּל הַתּוֹרָה. וְאָמַר ׳עוֹל תּוֹרָתֶךָ׳, מִפְּנֵי דְּלְגַבֵּי דִּבּוּר אֵין נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן מַשָּׂא, לָכֵן הוֹסִיף מִלַּת ׳עוֹל׳, דְּלְגַבֵּי עוֹל שַׁיָּךְ לְשׁוֹן מַשָּׂא: נ וּלְפֵרוּשׁ זֶה לֹא קָאֵי מִלַּת ׳אַף׳ אַלְעֵיל מִינֵּיהּ,

וְטוֹבֵיהֶם דָּבְקוּ בְךָ וְלֹא מָשׁוּ מֵאַחֲרֶיךָ, וְאַתָּה שׁוֹמְרָם. **וְהֵם תֵּכוּ לְרַגְלֶךָ•** וְהֵם מִתְמַצְּעִים וּמִתְכַּנְּסִים לְתַחַת צִלְּךָ. **יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ•** מְקַבְּלִים גְּזֵרוֹתֶיךָ וְדָתוֹתֶיךָ בְּשִׂמְחָה, וְאֵלֶּה דִּבְרֵיהֶם.

(ד) **תּוֹרָה צִוָּה־לָּנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב:** ד אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא מֹשֶׁה מְסָרָה יֶרֶתָא לְכִנְשַׁת יַעֲקֹב:

רש״י ◄ **תּוֹרָה•** אֲשֶׁר צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה, מוֹרָשָׁה הִיא לִקְהִלַּת יַעֲקֹב, אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ליל שמחת תורה תש״ל, תשל״א)

הַתּוֹרָה הִיא "מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ". וְנֶאֱמַר בְּסִפְרִי: "מַה אֵשׁ - כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עוֹשֶׂה בְּגוּפוֹ רֹשֶׁם, אַף בְּנֵי אָדָם שֶׁעֲמַלִּים בּוֹ נִכָּרִים הֵם בֵּין הַבְּרִיּוֹת, כָּךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים נִכָּרִים בְּהִילּוּכָם וּבְדִבּוּרָם וּבַעֲטִיפָתָם בַּשּׁוּק" (וּכְפִי שֶׁמְּפָרֵשׁ הָרַמְבַּ״ם אֶת הַפְּרָטִים שֶׁבְּכָךְ).

אַךְ, לִכְאוֹרָה, מִתְעוֹרֶרֶת הַשְּׁאֵלָה מִצַּד שֵׁנִי: אֵצֶל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁהַתְּחָלַת לִמּוּד הַתּוֹרָה שׁוּב הִיא אֶצְלָם בְּאֹפֶן חָדָשׁ לְגַמְרֵי, מוּבָן, שֶׁנִּגְרֶמֶת הִתְחַדְּשׁוּת וְתוֹסֶפֶת הַנִּכָּרֶת "בְּהִילּוּכָם וּבְדִבּוּרָם...", אֲבָל אֵצֶל יְהוּדִים שֶׁאֵינָם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, מַהוּ הַחִדּוּשׁ שֶׁיֵּשׁ לְתוֹרָתָם בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה עַד־כְּדֵי־כָּךְ שֶׁהוּא מַשְׁפִּיעַ עַל כָּל עִנְיָנֵיהֶם, כִּדְלְעֵיל, עַד אֲשֶׁר הֵם שְׂמֵחִים כָּל כָּךְ וּמְבָרְכִים בִּרְכַת שֶׁהֶחֱיָנוּ?

עַל כָּךְ מְסִבָּר בְּפַרְשָׁתֵנוּ: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה..." - הַתּוֹרָה הִיא יְרֻשָּׁה לְכָל יְהוּדִי, וְהַהֲלָכָה לְגַבֵּי יְרֻשָּׁה הִיא שֶׁאֵין חֲשִׁיבוּת לְגִיל, לְמַעֲמָד וּלְמַצָּב שֶׁל הַיּוֹרֵשׁ - הַתּוֹרָה מוּעֶבֶרֶת לְכָל יְהוּדִי בִּירֻשָּׁה.

וּלְפִיכָךְ, כַּאֲשֶׁר יֵשׁ הִתְחַדְּשׁוּת וְנוֹסָף אוֹר בַּתּוֹרָה - בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה, חָלָה אֵצֶל כָּל יְהוּדִי הִתְחַדְּשׁוּת וְתוֹסֶפֶת בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ וּבְחַיּוּתוֹ עַל־פִּי הַתּוֹרָה.

וְלָכֵן עִקַּר הַשִּׂמְחָה בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה מִתְבַּטֵּאת דַּוְקָא בְּהַקָּפוֹת - לֹא עַל־יְדֵי קְרִיאָה וְלִמּוּד בַּתּוֹרָה, אֶלָּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי תְּנוּעוֹת וּפְעֻלּוֹת מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁל רִיקּוּד עִם הַתּוֹרָה עַצְמָהּ - כִּי עִקַּר הַשִּׂמְחָה בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה אֵינָנָּה כָּל־כָּךְ עַל הֲבָנָתָהּ, אֶלָּא בְּעִקַּר עַל כָּךְ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא "שֶׁהֶחֱיָנוּ" - מְחַיָּה אוֹתָנוּ בְּכָל עִנְיָנֵנוּ, עַד לַעֲשׂיָה בְּפֹעַל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך כט עמוד 229 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

וְזֶהוּ תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מְאֹרָסָה לְיִשְׂרָאֵל, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", הַיְנוּ, שֶׁעִנְיָן זֶה שֶׁהַנִּשְׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה הוּא לֹא רַק בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא גַּם בִּבְחִינַת יַעֲקֹב, יו״ד עָקֵב. דְּהִנֵּה, יִשְׂרָאֵל הוּא בְּחִינַת 'לִי רֹאשׁ', אוֹתִיּוֹת 'אֲשֶׁר', דַּ'אֲשֶׁר' פֵּרוּשׁוֹ תַּעֲנוּג, וְהוּא בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַנִּשְׁמוֹת מְשֻׁרָּשׁוֹת בִּבְחִינַת הַתַּעֲנוּג. וּבִבְחִינָה זוֹ פְּשִׁיטָא שֶׁהַנִּשְׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁאוֹמְרִים אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, דְּמִצַּד בְּחִינַת 'אֲשֶׁר' שֶׁהוּא הַתַּעֲנוּג, נַעֲשָׂה קִדּוּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, הַיְנוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם הֵם הָעוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוֹת, וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת הֲוָי', וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים מִבְּחִינַת מִצְוֹת הֲוָי' שֶׁיִּהְיוּ מִצְוֹתַי, וְהוּא עַל־דֶּרֶךְ הַנַּ״ל שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מְחַבְּרִים אֶת הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה, בְּהַקָּבָּ״ה מַמָּשׁ. וְכָל זֶה הוּא בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל. אָמְנָם, הַתּוֹרָה הִיא מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, הַיְנוּ, שֶׁגַּם הַנִּשְׁמוֹת דִּבְחִינַת יַעֲקֹב, יו״ד עָקֵב, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַנִּשְׁמָה יֶרֶדָה לְמַטָּה, הֵנֵּה גַּם נְשָׁמוֹת דִּבְחִינַת עָקֵב הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות חלק כ״ט עמוד 229 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

מִשְׁמָעוּת לְשׁוֹן 'אֲחַזְנוּהָ' – בַּתּוֹרָה

תּוֹרָה צִוָּה־לָּנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה (לג, ד. ובפירוש רש״י)

צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַלָּשׁוֹן אֲחִיזָה שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י לְגַבֵּי הַתּוֹרָה, דְּלִכְאוֹרָה מַתְאִים יוֹתֵר לִכְתֹּב לְשׁוֹן שְׁמִיעָה, לְמוּד, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וּכְפִי שֶׁכָּתְבָה הַתּוֹרָה עַצְמָהּ בַּפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵי־זֶה? גַּם צָרִיךְ לְהָבִין הַשַּׁיָּכוּת בֵּין "מוֹרָשָׁה" - שֶׁהַתּוֹרָה הִיא יְרוּשָׁה, לְזֶה שֶׁאֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה, הֲרֵי גַּם אִם הַתּוֹרָה נִתְּנָה בְּמַתָּנָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שַׁיָּךְ (לִכְאוֹרָה) לוֹמַר אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה? וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁלָּשׁוֹן "אֲחַזְנוּהָ" כָּאן אֵין מַשְׁמָעוֹ אֲחִיזָה אֶלָּא אֲחוּזָה, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא אֲחוּזָתָם וִירֻשָּׁתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דִּכְמוֹ שֶׁבִּשְׂדֵה אֲחוּזָה אֲפִילּוּ כְּשֶׁהַבְּעָלִים מוֹכְרִים אוֹתָהּ, חוֹזֶרֶת לָהֶם בַּיּוֹבֵל "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ" דְּמִכֵּיוָן שֶׁשָּׂדֶה זוֹ הִיא אֲחוּזָתָם, לָכֵן קְשׁוּרָה אֲלֵיהֶם בְּכָל מַצָּב.

שפתי חכמים

וּפֵּירוּשׁ זֶה נָכוֹן יוֹתֵר, שֶׁלְּפִי פֵּירוּשׁ רִאשׁוֹן אֵינוֹ מְיוּשָׁב שֶׁפֵּיר אֵיךְ תּוֹלֶה 'אַף חוֹבֵב' וכו׳ בְּכָאן. וּלְפֵירוּשׁ דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, אֵיךְ שַׁיָּךְ לְמִכְתֹּב לְגַבֵּי אוּמּוֹת הָעוֹלָם לְשׁוֹן חִבָּה, דְּאִם הוּא מַרְאֶה לָהֶם פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת מִשּׁוּם שֶׁרוֹצֶה לִמְסוֹר יִשְׂרָאֵל בְּיָדָם, אֲבָל חִבָּה אֵין כָּאן, לְכָךְ צָרִיךְ גַּם לְפֵירוּשׁ רִאשׁוֹן: תורה ד

כְּמוֹ כֵן הַתּוֹרָה הִיא אֲחוּזָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּקְשׁוּרָה אִתָּם בְּקֶשֶׁר תְּמִידִי, דְּגַם כְּשֶׁנִּמְצָאִים בֵּין הָאֻמּוֹת, הַתּוֹרָה הִיא "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב" יְרוּשָׁה וַאֲחוּזָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דְּזֶה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְשׁוּרִים לַתּוֹרָה בְּכָל מַצָּב בּוֹ יִהְיוּ (וְאֲפִילוּ בַּזְּמַן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְסְרוּ בִּידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם), נוֹבֵעַ מִכֹּחַ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב" יְרוּשָׁה וַאֲחוּזָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(ה) וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

ה וַהֲוָה בְּיִשְׂרָאֵל מַלְכָּא בְּאִתְכַּנָּשׁוּת רֵישֵׁי עַמָּא כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל׃

רש״י ◄ וַיְהִי • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ • תָּמִיד עֹל מַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם[ס]. בְּהִתְאַסֵּף • בְּכָל הִתְאַסֵּף רָאשֵׁי חֶשְׁבּוֹן אֲסִיפָתָם[ע]. רָאשֵׁי • כְּמוֹ (שמות ל) "כִּי־תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ", רְאוּיִין אֵלּוּ שֶׁאֲבָרְכֵם[פ]. דָּבָר אַחֵר: "בְּהִתְאַסֵּף", בְּהִתְאַסְּפָם יַחַד, בַּאֲגֻדָּה אַחַת וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם - הוּא מַלְכָּם[צ], וְלֹא כְּשֶׁיֵּשׁ מַחֲלֹקֶת בֵּינֵיהֶם.

(ו) יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר׃ ס

ו יְחִי רְאוּבֵן לְחַיֵּי עָלְמָא וּמוֹתָא תִּנְיָנָא לָא יְמוּת וִיקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אַחֲסַנְתְּהוֹן בְּמִנְיָנְהוֹן׃

רש״י ◄ יְחִי רְאוּבֵן • בָּעוֹלָם הַזֶּה[ק]. וְאַל־יָמֹת • לָעוֹלָם הַבָּא[ר], שֶׁלֹּא יִזָּכֵר לוֹ מַעֲשֵׂה בִּלְהָה. וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר • נִמְנִין[ש] בְּמִנְיַן שְׁאָר אֶחָיו, דֵּגְמָא הִיא זוֹ כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה, וַיִּהְיוּ בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר", שֶׁלֹּא יָצָא מִן הַמִּנְיָן.

(ז) וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קול יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה׃ פ

ז וְדָא לִיהוּדָה וַאֲמַר קַבֵּל יְיָ צְלוֹתֵה דִיהוּדָה בְּמִפְּקֵה (בְּאַגָּחָא) לִקְרָבָא וּלְעַמֵּה תָּתֵיבְנֵּה לִשְׁלָם יְדוֹהִי יַעְבְּדָן לֵהּ פֵּרְעֲנוּתָא מִסָּנְאוֹהִי וְסָעִיד מִבַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי הֲוֵי לֵהּ׃

רש״י ◄ וְזֹאת לִיהוּדָה • (מכות יא) סָמַךְ יְהוּדָה לְרְאוּבֵן, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵיהֶם הוֹדוּ עַל קִלְקוּל שֶׁבְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב טו) "אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ וְגוֹ׳, לָהֶם לְבַדָּם וְגוֹ׳ וְלֹא עָבַר זָר בְּתוֹכָם"[ת]. (ב״ק צב) וְעוֹד פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, הָיוּ עַצְמוֹת יְהוּדָה מִתְגַּלְגְּלִין בָּאָרוֹן מִפְּנֵי נִדּוּי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית מד) "וְחָטָאתִי לְאָבִי כָּל הַיָּמִים", אָמַר מֹשֶׁה: 'מִי גָּרַם לִרְאוּבֵן שֶׁיּוֹדֶה[א]? יְהוּדָה וְכוּ׳". שְׁמַע ה׳ קוֹל יְהוּדָה • תְּפִלַּת דָּוִד, וּשְׁלֹמֹה, וְאָסָא מִפְּנֵי הַכּוּשִׁים, וִיהוֹשָׁפָט מִפְּנֵי הָעַמּוֹנִים וְחִזְקִיָּה מִפְּנֵי סַנְחֵרִיב. וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ • לְשָׁלוֹם מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה (סִפְּרִים אֲחֵרִים: מִן הַמִּלְחָמָה). יָדָיו רָב לוֹ • יָרִיבוּ רִיבוֹ וְיִנְקְמוּ נִקְמָתוֹ. וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה • עַל יְהוֹשָׁפָט הִתְפַּלֵּל, עַל מִלְחֶמֶת רָמוֹת גִּלְעָד: (דה״ב יח) "וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט,

שפתי חכמים

(ה) **ס** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, וְכִי אֵין לוֹ מְלוּכָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא עַל יִשְׂרָאֵל, וַהֲרֵי מַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשְׁלָה, לָכֵן פֵּירֵשׁ עוֹל מַלְכוּתוֹ וכו׳, פֵּירוּשׁ בְּוַדַּאי גַּם הוּא מֶלֶךְ עַל אוּמּוֹת הָעוֹלָם, אֲבָל אֵינָן מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם 'עוֹל' מַלְכוּתוֹ כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל, פֵּירוּשׁ, שֶׁהֵם כְּפוּפִים לוֹ תָּמִיד לְקַיֵּים כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁגָּזַר עֲלֵיהֶם: **ע** כְּלוֹמַר, רְאוּיִים הֵם לִבְרָכָה. וּמְפָרֵשׁ וְאֵיךְ בָּא מִלַּת 'רֹאשׁ' לְ'חֶשְׁבּוֹן', לָכֵן פֵּירֵשׁ 'רָאשֵׁי' כְּמוֹ 'כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ', כְּלוֹמַר כָּל מָקוֹם שֶׁהֵם מִתְאַסְּפִים לְעִנְיָן הַמִּנְיָן הוּא לִכְבוֹדְךָ, וּמְקַבְּלִין עוֹל מַלְכוּתְךָ עֲלֵיהֶם: **פ** וְהוּא דָּבוּק אֶל הַבָּא אַחֲרָיו, כְּאִלּוּ אָמַר 'וּבַעֲבוּר זֶה יְחִי רְאוּבֵן' וגו׳. וְיִהְיֶה מַאֲמַר 'וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ' דָּבוּק לְמַעְלָה, שֶׁכְּשֶׁגּוֹזְרִין עֲלֵיהֶם גְּזֵרוֹת רָעוֹת הֵם מִתְחַזְּקִים וְאוֹמְרִים 'תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה נַחֲזִיקֶנָּה וְלֹא נַעַזְבֶנָּה', וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תָּמִיד עוֹל מַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם: **צ** וְיִהְיֶה מַאֲמַר 'וַיְהִי בִישֻׁרוּן' דָּבוּק עִם 'בְּהִתְאַסֵּף' וגו׳, וְזֶה יוֹתֵר נָכוֹן, אֲבָל לְפֵירוּשׁ דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה לָמָּה נָקַט מִלַּת 'רָאשֵׁי', לָכֵן פֵּירֵשׁ גַּם טַעַם רִאשׁוֹן. וְקַל לְהָבִין: תורה ו

(ו) **ק** פֵּירוּשׁ, שֶׁלֹּא יָמוּת מִיתַת כָּרֵת: **ר** פֵּירוּשׁ, צַדִּיקִים אֲפִילוּ בְּמִיתָתָן קְרוּיִים חַיִּים: **ש** (דֶּבֶק טוֹב) קָשֶׁה לְרַשִׁ״י דִּקְלָלָה הוּא זֶה, לָכֵן פֵּירֵשׁ נִמְנִין וכו׳: תורה ז

(ז) **ת** פֵּירוּשׁ וְאֵין זָר לְדִמּוּת לָהֶם אִי נַמִּי שֶׁסָּמַךְ בְּרִכַּת יְהוּדָה לִרְאוּבֵן וְלֹא בֵּירֵךְ לֵוִי אַחַר בִּרְכַּת רְאוּבֵן: **א** וְאִם כֵּן לְפִי זֶה 'וְזֹאת לִיהוּדָה' הוּא בִּלְשׁוֹן תְּמִיָּה. וְהָא דְּפֵירֵשׁ 'מִי גָּרַם לִרְאוּבֵן' וכו׳, הָכִי פֵּירוּשׁוֹ, מִי גָּרַם לִרְאוּבֵן שֶׁיּוֹדֶה בְּפַרְהֶסְיָא, יְהוּדָה, אֲבָל קוֹדֶם לָכֵן הוֹדָה בְּצִנְעָה כִּדְפֵירֵשׁ רַשִׁ״י לְעֵיל בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב דִּרְאוּבֵן הָיָה עוֹסֵק בְּשִׂקּוּ וכו׳, וְזֶה הָיָה קוֹדֶם מַעֲשֵׂה תָּמָר וִיהוּדָה, שְׁמַע מִינָּהּ דְּקוֹדֶם לָזֶה נַמִּי

וַה׳ עֲזָרוֹ״. דָּבָר אַחֵר: ״שְׁמַע ה׳ קוֹל יְהוּדָה״, (ספרי) כָּאן רָמַז בְּרָכָה לְשִׁמְעוֹן[ב] מִתּוֹךְ בִּרְכוֹתָיו שֶׁל יְהוּדָה. וְאַף כְּשֶׁחִלְּקוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נָטַל שִׁמְעוֹן מִתּוֹךְ גּוֹרָלוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מֵחֶבֶל בְּנֵי יְהוּדָה נַחֲלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן״. (יהושע יט) [וּמִפְּנֵי מַה לֹא יַחֵד לוֹ בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ? שֶׁהָיָה בְּלִבּוֹ עָלָיו עַל מַה שֶׁעָשָׂה בַּשִּׁטִּים, כָּךְ כָּתוּב בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים (מזמור צ.)]◆

◆ יום שני י׳ תשרי ◆

(ח) וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה:

ח וּלְלֵוִי אֲמַר תַּמָּיָא וְאוּרַיָּא אַלְבֶּשְׁתָּא לִגְבַר דְּאִשְׁתְּכַח חֲסִידָא קֳדָמָךְ דִּי נַסִּיתוֹהִי בְּנִסָּתָא וַהֲוָה שְׁלִים בְּחַנְתּוֹהִי עַל מֵי מַצּוּתָא וְאִשְׁתְּכַח מְהֵימָן:

רש״י◄ וּלְלֵוִי אָמַר • וְעַל לֵוִי אָמַרג. תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ • כְּלַפֵּי שְׁכִינָה הוּא מְדַבֵּר. אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה • שֶׁלֹּא נִתְלוֹנְנוּ עִם שְׁאָר הַמַּלְּיָנִים. תְּרִיבֵהוּ וְגוֹ׳ • כְּתַרְגּוּמוֹד.

דָּבָר אַחֵר: ״תְּרִיבֵהוּ עַל מֵי מְרִיבָה״, נִסְתַּקְּפָתָ לוֹ לָבָא בַּעֲלִילָה[ה], אִם מֹשֶׁה אָמַר: ״שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים״[ו], אַהֲרֹן וּמִרְיָם מֶה עָשׂוּ?◆

(ט) הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־בָּנָו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ:

ט דְּעַל אֲבוּהִי וְעַל אִמֵּהּ לָא רַחֵם כַּד חָבוּ מִן דִּינָא וְאַפֵּי אֲחוֹהִי וּבְנוֹהִי לָא נְסִיב אֲרֵי נְטָרוּ מַטְרַת מֵימְרָךְ וּקְיָמָךְ לָא אַשְׁגִּיחוּ:

רש״י◄ הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו • כְּשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל וְאָמַרְתִּי: (שמות לב) ״מִי לַה׳ אֵלַי״, נֶאֱסְפוּ אֵלַי כָּל בְּנֵי לֵוִי, וְצִוִּיתִים לַהֲרֹג אֶת אָבִי אִמּוֹ וְהוּא מִיִּשְׂרָאֵל, אוֹ אֶת אָחִיו מֵאִמּוֹ, אוֹ אֶת בֵּן בִּתּוֹ, וְכֵן עָשׂוּ. וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ אָבִיו מַמָּשׁ, וְאָחִיו מֵאָבִיו, וְכֵן בָּנָיו מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי לְוִיִּים הֵם וּמִשֵּׁבֶט לֵוִי לֹא חָטָא אֶחָד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״כָּל בְּנֵי לֵוִי״. כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ • ״לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים״[ז]. וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ • בְּרִית מִילָה, שֶׁאוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בַּמִּדְבָּר שֶׁל יִשְׂרָאֵל לֹא מָלוּ אֶת בְּנֵיהֶם[ח], וְהֵם הָיוּ מוּלִין וּמָלִין אֶת בְּנֵיהֶם (סִפְרֵי אֲחֵרִים: אוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בַּמִּדְבָּר, שֶׁיִּשְׂרָאֵל לֹא מָלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְהֵם הָיוּ מוּלִין)◆

שפתי חכמים

הוֹדָה. אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר בְּצִנְעָה הָיָה עוֹסֵק בְּשֵׁקוֹ וכו׳, וְאַחַר שֶׁהוֹדָה יְהוּדָה הָיָה עוֹסֵק בְּשֵׁקוֹ אֲפִילוּ בְּפַרְהֶסְיָא, וְכֵן תֵּירְצוּ הַתּוֹסָפוֹת פֶּרֶק הַחוֹבֵל: **ב** כִּי לְפֵירוּשׁ רִאשׁוֹן קָשֶׁה, הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳קַבֵּל ה׳ קוֹל יְהוּדָה׳, שֶׁאִם יִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא יְקַבֵּל תְּפִלָּתוֹ מַה תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בַּשְּׁמִיעָה, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר וכו׳. וְיִהְיֶה מִלַּת ׳שְׁמַע׳ רֶמֶז לְשֵׁם ׳שִׁמְעוֹן׳. וּלְפֵירוּשׁ דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, לָמָּה רָמַז לְבִרְכַּת שִׁמְעוֹן בְּבִרְכַּת יְהוּדָה וְלָמָּה לָקַח שִׁמְעוֹן חֵלֶק בְּתוֹךְ נַחֲלַת יְהוּדָה, לָכֵן פֵּירֵשׁ גַּם טַעַם רִאשׁוֹן: תורה ח

(ח) **ג** מִדְּאָמַר ׳תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ׳, וְזֶה בְּוַדַּאי כְּלַפֵּי שְׁכִינָה אָמַר, וּכְמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י, וְאִם כֵּן עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא עִם לֵוִי הָיָה מְדַבֵּר אֶלָּא עַל לֵוִי: **ד** ׳תְּרִיבֵהוּ׳ כְּתַרְגּוּמוֹ, ׳בְּחַנְתּוֹהִי עַל מֵי מַצּוּתָא וְאִשְׁתְּכַח מְהֵימָן׳, פֵּירוּשׁ עַל יְדֵי הַמְּרִיבָה שֶׁהֲרִיבוֹת אוֹתוֹ עַל מֵי מְרִיבָה בָּחַנְתָּ לִבּוֹ וְנִמְצָא נֶאֱמָן. הָרְאֵ״ם: **ה** מַה שֶׁכָּתַב ׳לָבָא בַּעֲלִילָה׳ הוּא פֵּירוּשׁ עַל ׳נִסְתַּקְּפָתָ׳, דְּהוּא מִלְּשׁוֹן ׳עֲלִילָה׳, כִּדְפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י לְעֵיל בְּפָרָשַׁת מִקֵּץ בְּפָסוּק ׳וּלְהִתְגּוֹלֵל עָלֵינוּ׳, עַיֵּין שָׁם: **ו** כְּלוֹמַר, וְנִקְנְסָה עָלָיו מִיתָה בִּשְׁבִיל זֶה, וְשֶׁלֹּא יִכָּנֵס לָאָרֶץ, אַהֲרֹן וּמִרְיָם מֶה חָטְאוּ וְלָמָּה נִקְנְסָה עֲלֵיהֶם מִיתָה וְשֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ, וְגַם זֶה שֶׁבַח לְשֵׁבֶט לֵוִי. וְהוּצְרַךְ לְטַעַם דָּבָר אַחֵר, כִּי לְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה דְּהָא לֹא נִמְצָא מְהֵימָן, דְּהָא מִכְּלַל כַּעַס בָּא לִידֵי טָעוּת, וְכָעַס בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לִכְעוֹס, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר וכו׳. וּלְפֵירוּשׁ שֶׁל דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, וְכִי אַהֲרֹן וּמִרְיָם הָיוּ שְׁנֵיהֶם שְׁקוּלִים כְּנֶגֶד כָּל שֵׁבֶט לֵוִי עַד שֶׁאָמַר עֲלֵיהֶם הַקָּרָא ׳תְּרִיבֵהוּ׳ וגו׳, דְּמַשְׁמָעוּתוֹ שֶׁל קְרָא הוּא דְּקָאֵי אַכָּל שֵׁבֶט לֵוִי, לָכֵן פֵּירֵשׁ גַּם טַעַם רִאשׁוֹן, שֶׁכָּל הַשֵּׁבֶט הָיוּ נֶאֱמָנִים חוּץ מִמֹּשֶׁה שֶׁחָטָא: תורה ט

(ט) **ז** דֶּבֶק טוֹב) פֵּירוּשׁ, מַה שֶׁאָמַרְתָּ לָהֶם בְּעַצְמְךָ, שֶׁאָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ מִפִּי הַגְּבוּרָה שָׁמְעוּ. דְּאִם לֹא כֵּן, ׳שׁוֹמְרֵי תּוֹרָתְךָ׳ מִבְּעֵי לֵיהּ: **ח** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, וַהֲרֵי כְּתִיב ׳וָאֶרְאֶךָ מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדָמַיִךְ׳, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל שְׁנֵי דָּמִים, דַּם פֶּסַח וְדַם מִילָה, שְׁמַע מִינַּיהּ דְּכָל יִשְׂרָאֵל הָיוּ נִמּוֹלִין בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר, וְאִם כֵּן מַאי ׳וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ׳, לָכֵן פֵּירֵשׁ דְּקָאֵי עַל הַנּוֹלָדִים בַּמִּדְבָּר (נַחֲלַת יַעֲקֹב), אֲבָל הַיּוֹצְאִים מִמִּצְרַיִם אֵלּוּ וְאֵלּוּ הָיוּ מוּלִים, וּפָסוּק מָלֵא הוּא (יְהוֹשֻׁעַ ה) ׳כִּי מוּלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיּוֹצְאִים, וְכָל הָעָם הַיְלוּדִים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא מָלוּ׳, וּלְפִיכָךְ נָקַט הָרַב ׳בַּמִּדְבָּר׳: תורה י

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ז עמ׳ 39)

נֶאֱסְפוּ אֵלַי כָּל בְּנֵי לֵוִי וְצִוִּיתִים לַהֲרוֹג . . וְכֵן עָשׂוּ (רש״י לג, ט) רַשִׁ״י כָּתַב בְּפָרָשַׁת תִּשָּׂא (לב, כט) שֶׁהַכֹּהֲנִים זָכוּ לִכְהוּנָּה מִפְּנֵי שֶׁהֶעֱנִישׁוּ אֶת עוֹבְדֵי הָעֵגֶל. וְלִכְאוֹרָה, עַל־פִּי־זֶה הֲרֵי זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּכָל שֵׁבֶט לֵוִי, לָאו דַּוְקָא כֹּהֲנִים. וּרְאֵה רַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר ג, יב (וְהַלְוִיִּם, שֶׁלֹּא עָבְדוּ עֲבוֹדַת אֱלִילִים, נִבְחַרוּ תַּחְתֵּיהֶם) וּדְבָרִים י, ח (וּטְעִיתֶם בָּעֵגֶל, וּבְנֵי לֵוִי לֹא טָעוּ), שֶׁפֵּרֵשׁ עַל הַלְוִיִּם. אֲבָל בִּשְׁנֵיהֶם פֵּרֵשׁ הַטַּעַם דְּלֹא טָעוּ בָּעֵגֶל, וְלֹא שֶׁהָרְגוּ. וְאֵין כָּאן מְקוֹמוֹ.

(י) יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ׃

י כָּשְׁרִין אִלֵּין דְּיַלְפּוּן דִּינָיךְ לְיַעֲקֹב וְאוֹרָיָתָךְ לְיִשְׂרָאֵל יְשַׁוּוּן קְטֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָמָךְ וּגְמִיר לְרַעֲוָא עַל מַדְבְּחָךְ׃

רש״י ◄ **יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ** • רְאוּיִין אֵלּוּ לְכָךְ׃ **וְכָלִיל** • עוֹלָה׳.

(יא) בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן׃ ס

יא בָּרֵךְ יְיָ נִכְסוֹהִי וְקַרְבַּן יְדוֹהִי תְּקַבֵּל בְּרַעֲוָא תְּבַר חַרְצָא דְּסָנְאוֹהִי וּדְבַעֲלֵי דְּבָבוֹהִי דְּלָא יְקוּמוּן׃

רש״י ◄ **מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו** • מְחַץ קָמָיו מַכַּת מָתְנַיִם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּמָתְנֵיהֶם תָּמִיד הַמְעַד״, (תהלים סט) וְעַל הַמְעוֹרְרִין עַל הַכְּהֻנָּה אָמַר כֵּן. דָּבָר אַחֵר: רָאָה שֶׁעֲתִידִין חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו לְהִלָּחֵם עִם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁהָיוּ מוּעָטִים: שְׁנַיִם־עָשָׂר בְּנֵי חַשְׁמוֹנָאי וְאֶלְעָזָר כְּנֶגֶד כַּמָּה רְבָבוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר: ״בָּרֵךְ ה׳ חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה״. **וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן** • מְחַץ קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִהְיוֹת לָהֶם תְּקוּמָה.

(יב) לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן׃ ס

יב לְבִנְיָמִן אֲמַר רְחִימָא דַיְיָ יִשְׁרֵי לְרָחְצָן עֲלוֹהִי יְהֵי מָגֵן עֲלוֹהִי כָּל יוֹמָא וּבְאַרְעֵהּ תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא׃

רש״י ◄ **לְבִנְיָמִן אָמַר** • לְפִי שֶׁבִּרְכַּת לֵוִי בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, וְשֶׁל בִּנְיָמִין בְּבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחֶלְקוֹ, סְמָכָן זֶה לָזֶה׃, וְסָמַךְ יוֹסֵף אַחֲרָיו שֶׁאַף הוּא מִשְׁכַּן שִׁילֹה הָיָה בְּנוּי בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם עח) ״וַיִּמְאַס בְּאֹהֶל יוֹסֵף וְגוֹ׳״, וּלְפִי שֶׁבֵּית עוֹלָמִים חָבִיב מִשִּׁילֹה, לְכָךְ הִקְדִּים בִּנְיָמִין לְיוֹסֵף. **חֹפֵף עָלָיו** • מְכַסֶּה אוֹתוֹ וּמֵגֵן עָלָיו. **כָּל־הַיּוֹם** • לְעוֹלָם׃. מִשֶּׁנִּבְחֲרָה יְרוּשָׁלַיִם, לֹא שָׁרְתָה שְׁכִינָה בְּמָקוֹם אַחֵר. **וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן** • בְּגִבֵּהּ אַרְצוֹ הָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּנוּי, אֶלָּא שֶׁנְּמוּךְ עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ אַמָּה מֵעֵין עֵיטָם, וְשָׁם הָיָה דַּעְתּוֹ שֶׁל דָּוִד לִבְנוֹתוֹ, כִּדְאִיתָא בִּ׳שְׁחִיטַת קָדָשִׁים׳: ׳אַמְרֵי נַחֲתֵי בֵּיהּ פּוּרְתָא׳, מִשּׁוּם דִּכְתִיב: ״וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן״, אֵין לְךָ נָאֶה בַּשּׁוֹר יוֹתֵר מִכְּתֵפָיו.

שפתי חכמים

(י) **ט** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, כָּאן שֶׁבֵּירֵךְ שֵׁבֶט לֵוִי כְּמוֹ שְׁאָר שְׁבָטִים, אַמַּאי הָיָה מְסֻפָּר בְּשֶׁבַח שֵׁבֶט לֵוִי קוֹדֶם הַבְּרָכָה יוֹתֵר מִכָּל בְּרָכוֹת שְׁאָר שְׁבָטִים, לָכֵן פֵּירֵשׁ רְאוּיִים הֵם וכו׳, כְּלוֹמַר אִי לֹא הָיָה מְסֻפָּר בְּשִׁבְחָם מִקּוֹדֶם הָיוּ מְרִיבִים יִשְׂרָאֵל עִם מֹשֶׁה בְּמַה שֶׁבֵּרַכְתָּם ׳יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ׳ וגו׳, דְּהַיְינוּ הַבְּרָכָה הַמְעוּלָּה מִכָּל הַבְּרָכוֹת, וְהָיוּ אוֹמְרִים לְפִי שֶׁהֵם בְּנֵי שִׁבְטוֹ מִשּׁוּם הָכִי בֵּרַכְתָּם בִּבְרָכָה טוֹבָה, לְכָךְ הָיָה מְסֻפָּר שִׁבְחָם מִקּוֹדֶם לָכֵן, וְאַחַר כָּךְ אָמַר רְאוּיִים אֵלּוּ לִבְרָכָה זוֹ מֵרוֹב מַעֲלָתָם׃ **י** וְנִקְרָא כֵּן מִפְּנֵי שֶׁהִיא עוֹלָה כּוּלָּהּ לַגָּבוֹהַּ: תורה יא

(יא) **כ** דְּלְפֵירוּשׁ רִאשׁוֹן קָשֶׁה, לָמָּה בֵּירֵךְ שֵׁבֶט לֵוִי בִּבְרָכָה זוֹ, דְּהָא הֵם לֹא יָצְאוּ לַמִּלְחָמָה כִּשְׁאָר שְׁבָטִים, דְּהָא בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ הֵם יוֹשְׁבִים, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר וכו׳. וּלְדָבָר אַחֵר קָשֶׁה, לָמָּה אָמַר ׳קָמָיו׳, דְּהָא הָיוּ קָמָיו שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, דְּהָא עִיקַּר גְּזֵירָתָם הָיָה לְהַעֲבִיר עַל הַמִּצְוֹת, לָכֵן פֵּירֵשׁ גַּם לְטַעַם רִאשׁוֹן: **ל** רְצוֹנוֹ לוֹמַר דִּ׳מְחַץ׳ נַמִּי קָאֵי אִ׳מְשַׂנְאָיו׳, דְּאִם לֹא כֵּן לֹא יִתְּכֵן לְפָרֵשׁ אֵיךְ מְחוּבָּר ׳וּמְשַׂנְאָיו׳ אַדְּלְעֵיל: תורה יב

(יב) **מ** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, הֲרֵי הוּא הָיָה הַצָּעִיר, וְלָמָּה הוּקְדַּם בִּבְרָכָתוֹ: **נ** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, דַּהֲוָה לֵיהּ לְכָל הַפָּחוֹת לְהַקְדִּים יוֹסֵף, דְּהָא מִשְׁכַּן שִׁילֹה הָיָה גַּם כֵּן בְּחֶלְקוֹ, לָכֵן פֵּירֵשׁ לְפִי וכו׳: **ס** (נַחֲלַת יַעֲקֹב) לְאַפּוּקֵי שֶׁלֹּא תְּפָרֵשׁ לְעוֹלָם הַבָּא. וְהוּקְשָׁה לוֹ, וַהֲלֹא חָרוּב הוּא, וְאֵין זֶה לְעוֹלָם. וּמִתָּרֵץ, מִשֶּׁנִּבְחֲרָה יְרוּשָׁלַיִם וכו׳, רְצוֹנוֹ לוֹמַר הַקְּדוּשָׁה הִיא לְשַׁעְתָּהּ וְלָעָתִיד לָבֹא, וְגַם לֹא שָׁרְתָה שְׁכִינָה אַחַר כָּךְ בְּמָקוֹם אַחֵר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּגִּלְגָּל וְנוֹב וְשִׁילֹה: **ע** פֵּירוּשׁ בִּכְתָב שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֵיבָרִים. וְכִי תֵּימָא, אִם כֵּן הָוָה לֵיהּ לִבְנוֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל הָר דְּהוּא גָּבוֹהַּ יוֹתֵר, לָכֵן פֵּירֵשׁ אֶלָּא שֶׁנְּמוּךְ כו׳, פֵּירוּשׁ הַמָּקוֹם שֶׁהָיָה בּוֹ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת נָמוּךְ מֵעֵין עֵיטָם, וְלָכֵן כְּתִיב ׳בֵּין כְּתֵפָיו׳ וְלֹא ׳עַל

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות י עמ׳ 146)

אַמְרֵי, נַחְתֵּי בֵּיהּ פּוּרְתָּא (רש״י לג, יב) בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אָמוּר לְהָאִיר אוֹר אֱלֹקִי לְכָל הָעוֹלָם, עַד לְחֶלְקוֹ הֵכִי נָמוּךְ. לָכֵן לֹא הָיָה גָּבוֹהַּ לְגַמְרֵי מִן הָעוֹלָם, כִּי אָז הָיָה נַעֲלֶה מִכְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהָאִיר לְכָל הָעוֹלָם; אֶלָּא נַחְתֵּי בֵּיהּ פּוּרְתָּא, וְאָז הוּא שַׁיָּךְ וְקָרוֹב לָעוֹלָם. וְהוּא הַדִּין לַ׳מִּקְדָּשׁ׳ הַפְּרָטִי שֶׁבְּתוֹךְ כָּל יְהוּדִי: כְּשֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבּוֹ אֵינָהּ בִּבְחִינַת הִתְנַשְּׂאוּת וְהַבְדָּלָה מִנַּפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית, גּוּפוֹ, וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם, אֶלָּא הִיא מִתְעַסֶּקֶת אִתָּם וּמִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶם, בִּכְדֵי לְבָרְרָם וּלְזַכְּכָם – נַעֲשִׂים כֻּלָּם מִשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ לְהַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה.

״בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – ״השמים כסאי״ עד והי׳ מידי חודש בחדשו גו׳״, ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ״ק מורי וחמי אדמו״ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע״.

התוועדויות חלק א תשמ״ה עמוד 351

עטרת מרים

יד אַחַר שֶׁדִּבֶּר (נ״ה ו׳) עַל הַתְּשׁוּבָה וְהִפְסִיק בְּסִפּוּר רֹעַ הַדּוֹר וְרֹעַ הַמַּנְהִיגִים, שָׁב לֵאמֹר כִּי ה׳ יִסְלוֹל דֶּרֶךְ לְקַבֵּל הַחוֹטְאִים הָאֵלֶּה בִּתְשׁוּבָה. **וְאָמַר סְלוּ־סְלוּ** עֲשׂוּ מְסִלָּה וְדֶרֶךְ כְּבוּשָׁה **פַּנּוּ־דֶרֶךְ** מִן הַמַּכְשֹׁלוֹת **הָרִימוּ** הַפְרִישׁוּ אַבְנֵי **מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ** שֶׁיֵּלְכוּ בוֹ בְּנֵי **עַמִּי** כִּי לֹא יִפָּחֲדוּ עוֹד מִן הָאוֹיֵב כִּי מֵת וְאֵינֶנּוּ:

טו כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד נָצַח **וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ** וְנִבְדָּל וְאֵין עָרוּךְ אֵלָיו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמָּרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכֹּן עִם כָּל זֶה **וְאֶת** וְעִם **דַּכָּא** וּשְׁפַל־רוּחַ אֲנִי לְהַשְׁגִּיחַ **לְהַחֲיוֹת** רוּחַ שְׁפָלִים **וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים** סוֹבְלֵי עֹנִי וָחֳלָיִים:

טז כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב עִם הַחוֹטֵא לְהַעֲנִישוֹ בְּגִמּוּל מַעֲשָׂיו **וְלֹא לָנֶצַח אֶקְצוֹף כִּי־רוּחַ הָאָדָם מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף** בָּא לוֹ מֵאִתִּי וְעָטְפָה אוֹתוֹ **וּנְשָׁמוֹת** כֻּלָּם הֵלֹא אֲנִי **עָשִׂיתִי** וְלֵכֵן רָאוּי לִי לְרַחֵם עֲלֵיהֶם:

עטרת מרים

יז בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ הַגָּזֵל שֶׁלּוֹ **קָצַפְתִּי** עָלָיו **וְאַכֵּהוּ הַסְתֵּר** הִסְתַּרְתִּי פָּנַי מִמֶּנּוּ לְבַל אֶרְאֶה בִּצְרָתוֹ **וְאֶקְצֹף** עוֹד לְהַכְבִּיד עָלָיו הַצָּרָה **וַיֵּלֶךְ** לְפָנַי **שׁוֹבֵב** בְּסֵרוּב וּמֶרֶד **וּבְדֶרֶךְ** תֹּאֲוַת **לִבּוֹ: יח דְּרָכָיו רָאִיתִי** שֶׁהוּא נִכְנָע מִלְּפָנַי כְּשֶׁבָּא עָלָיו צָרָה **וְאַרְפְּאֵהוּ** אָז מִן הַמַּכּוֹת הַפּוֹקְדוֹת אוֹתוֹ **וְאַנְחֵהוּ** בְּדֶרֶךְ הַטּוֹב שֶׁלֹּא יֶחֱטָא עוֹד **וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים** טוֹבוֹת שֶׁיְּנַחֵם בָּהֶם לוֹ לְעֻמַּת הַצַּעַר שֶׁהָיָה לוֹ **וְלַאֲבֵלָיו** לַמִּתְעַצְּרִים בְּצָרָתוֹ:

יט בּוֹרֵא אֲחַדֵּשׁ אֲנִי לוֹ **נִיב שְׂפָתָיִם** מְחַדֵּשׁ כִּי מַעֲתָה כֻּלָּם יֹאמְרוּ לוֹ **שָׁלוֹם | שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב** לַצַּדִּיק וּלְבַעַל־תְּשׁוּבָה **אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו** מַחֳלִי נַפְשׁוֹ וּמַכְאוֹבוֹת גּוּפוֹ:

כ וְהָרְשָׁעִים שֶׁאֵין נוֹתְנִין לֵב לָשׁוּב אֶל ה׳, הֵם **כַּיָּם** שֶׁבְּכָל עֵת הוּא **נִגְרָשׁ** מִן הָרוּחַ וּמִתְנַדְּנֵד בְּגַלָּיו אֶל הַשָּׂפָה **כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו** בְּבוֹאוֹ אֶל הַשָּׂפָה **רֶפֶשׁ וָטִיט** הַמִּצֵּן מַעֲשֵׂי הָרְשָׁעִים, וְהֵם יַתְמִידוּ בַּצָּרָה וְעוֹד יוֹסִיפוּ סָרָה: **כא** כְּמוֹ שֶׁאֵין שָׁלוֹם בְּרוּחָם, כֵּן **אֵין שָׁלוֹם** לְכָל אֲשֶׁר לָהֶם **אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים: א** צִוָּה אֵלָיו קְרָא בְגָרוֹן בְּקוֹל גָּדוֹל **אַל־תַּחְשֹׂךְ**

הפטרה לשחרית יום כיפור ישעיה פרק נז

נז יד וְאָמַר סְלוּ־סְלוּ פַּנּוּ־דֶרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי: טו כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכֹּן וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים: טז כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְצוֹף כִּי־רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי: יז בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ קָצַפְתִּי וְאַכֵּהוּ הַסְתֵּר וְאֶקְצֹף וַיֵּלֶךְ שׁוֹבֵב בְּדֶרֶךְ לִבּוֹ: יח דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו: יט בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם | שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו: כ וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט: כא אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים: **נח** א קְרָא בְגָרוֹן

שפתי חכמים

ראשו״. וְכִי תֵּימָא מְנָא לֵיהּ, וּמְפָרֵשׁ דַּהֲרֵי שָׁם הָיָה דַּעְתּוֹ שֶׁל דָּוִד לְבִנּוֹתוֹ, וּמַאי טַעְמָא לֹא עָבִיד הָכִי, אָמְרִי כו׳, שְׁמַע מִינָּהּ דְּלָא נִיחָא לֵיהּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְנוֹתוֹ בְּגוֹבַהּ אַרְצוֹ בְּתַכְלִית, וְכָתַב מַאי טַעְמָא לָא נִיחָא לֵיהּ לִבְנוֹתוֹ בְּגוֹבַהּ אֶלָּא בֵּין כְּתֵפָיו, לְפִי שֶׁאֵין לְךָ נָאֶה וכו׳. מָצָאתִי בְּשֵׁם מהרי״ץ: תורה יג

עטרת מרים

אל תִּמְנַע מִלְּקָרוֹא כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם וְהוֹכִיחָם
עֲלֵיהֶם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם: ב מֵרֹאִים עַצְמָן כְּצַדִּיקִים כִּי וְאוֹתִי יוֹם
יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְחוֹשְׁבִים שֶׁיּוֹצְאִים יְדֵי חוֹבָתָם בְּמַה שֶׁדּוֹרְשִׁים אוֹתִי וְחוֹקְרִים אַחַר
הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה הֲגַם שֶׁאֵין עוֹשִׂים אוֹתָם וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן חֲפֵצִים לִשְׁאוֹל
הוֹרָאוֹת לַחֲכָמִים כְּאִלּוּ רוֹצִים לְקַיְּמָן
כְּגוֹי אֲשֶׁר־צִדְקָה עָשָׂה וּמִשְׁפַּט
אֱלֹהָיו לֹא עָזָב כָּךְ יִשְׁאָלוּנִי תָּמִיד
מִשְׁפְּטֵי־צֶדֶק וְאֵין דַּעְתָּם לְקַיְּמָם
קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן מֵרֹאִים
עַצְמָם כְּאִלּוּ הָיוּ חֲרֵדִים עַל הַמִּצְוֹת,
אֲבָל לֹא כֵּן הוּא: ג מִתְרַעֲמִים עָלַי
וְיֹאמְרוּ לָמָּה צַמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ
תַּעֲנִיתֵנוּ וְלֹא קִבַּלְתָּ תְּפִלָּתֵנוּ עִנִּינוּ
נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע אֵין אַתָּה מַשִּׂגִיחַ
בָּנוּ, וְאוֹיְבֵינוּ מוֹשְׁלִים בָּנוּ. הַתְּשׁוּבָה
הִיא, הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם כָּל אֶחָד מִכֶּם
תִּמְצְאוּ דְּבַר הַחֵפֶץ בּוֹ וַיַּעֲסוֹק בּוֹ
לְהָפֵג מִמֶּנּוּ צַעַר הַתַּעֲנִית וְלֹא שָׁת לִבּוֹ
לָשׁוּב לַה׳, כְּגוֹן וְכָל־עַצְבֵּיכֶם בַּעֲלֵי
חוֹב שֶׁלָּכֶם הַנֶּעֱצָבִים עַל יְדֵכֶם תִּנְגְּשׁוּ
תִּלְחָצוּ בְּיוֹם צוֹמְכֶם: ד הֵן בֶּאֱמֶת
לְרִיב וּמַצָּה תָּצוּמוּ לְהִתְקוֹטֵט זֶה
עִם זֶה וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרוֹף רֶשַׁע
לֹא־תָצוּמוּ אֵינְכֶם צָמִים כַּיּוֹם
כְּמִשְׁפַּט יוֹם הַצּוֹם לְהַשְׁמִיעַ בַּמָּרוֹם
קוֹלְכֶם וְאִיךְ אֶרְצֶה אוֹתוֹ: ה הֲכָזֶה
יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ וְכִי כָּךְ צָרִיךְ
לִהְיוֹת צוֹם שֶׁאֶבְחַר בּוֹ יוֹם עַנּוֹת
אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלָכֹף שֶׁפָּא לְכוֹף
כְּאַגְמֹן מִין מַחַט כָּפוּף רֹאשׁוֹ אֲנִי
צָרִיךְ וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ תַּחְתָּיו,
הֲלָזֶה תִּקְרָא־צוֹם וְיוֹם רָצוֹן
לַיהוָה: ו הֲלוֹא זֶה׳ הָעִנְיָן הָאֲמִתִּי
שֶׁל צוֹם אֶבְחָרֵהוּ אֲשֶׁר אֶבְחַר בּוֹ,
וְהוּא שֶׁיִּפְּתַח בְּיוֹם הַהוּא חַרְצֻבּוֹת
אֶת קְשָׁרֵי הָרֶשַׁע לְבַל יַעֲשֵׂהוּ עוֹד,
הַתֵּר קִשְׁרֵי אֲגֻדּוֹת מוֹטָה עַצֵּי הָעֹל
אֲשֶׁר הוּכְנוּ לְתַת עַל צַוָּארֵי הָעֲנִיִּים

עטרת מרים

וְשַׁלַּח הָעֲבָדִים רְצוּצִים הַשְּׁבוּרִים חָפְשִׁים וְכָל־מוֹטָה תְּנַתֵּקוּ וְלֹא
תוֹסִיפוּ לַעֲשׂוֹת בָּהֶם שׁוּם עֲבוֹדָה: ז בַּיּוֹם הַהוּא הֲלוֹא פָרֹס חֵן לָרָעֵב
לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים הַמִּטַּלְטְלִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם מָקוֹם לַחֲסוֹת בּוֹ תָּבִיא
בַיִת אֶל בֵּיתֶךָ, כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ מִשְּׁלֹךְ וּמִבְּשָׂרְךָ מִקְּרוֹבְךָ לֹא
תִתְעַלָּם לֹא תִתְכַּפֶּה לְבַל יִרְאֶה:
ח כְּשֶׁתַּעֲשֶׂה כֵּן לֹא תִצְטָרֵךְ לָצוּם וּלְשַׂק
וָאֵפֶר, אֶלָּא אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר הַבּוֹקֵעַ
בָּעֲבִים אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ וּרְפוּאָתְךָ
מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ
צִדְקֶךָ וּכְשֶׁתְּמוּת כְּבוֹד יְהוָה
יַאַסְפֶךָ בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶל מְקוֹם אֲשֶׁר
נִפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים צְרוּרוֹת שָׁם:
ט כְּשֶׁתַּעֲשֶׂה כֵּן אָז תִּקְרָא וַיהוָה
יַעֲנֶה לְמִלֵּא שְׁאֵלָתְךָ תְּשַׁוֵּעַ וְיֹאמַר
הִנֵּנִי לְהַשְׁלִים חֶפְצְךָ אִם־תָּסִיר
מִתּוֹכְךָ מוֹטָה אֶת עֲצֵי הָעֹל
שֶׁהִכְבַּדְתָּ עַל צַוָּארֵי הָעֲנִיִּים שִׁלַּח
אֶצְבַּע גַּם תָּסִיר מִלִּשְׁלוֹחַ אֶצְבָּעֲךָ אֶל
מוּל פְּנֵי חֲבֵרְךָ כְּדַרְכְּךָ בְּנֵי אָדָם הַמְרִיבִים
וְדַבֶּר־אָוֶן וְכֵן תָּסִיר דִּבֵּר אָוֶן שֶׁלֹּא
תָּרִיב עִם רֵעֲךָ אֲפִילּוּ בְּדִבָּרִים: י וְתָפֵק
וְתוֹצִיא לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ בְּתַנְחוּמֵי דְּבָרִים
טוֹבִים וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה הַמְעֻנֶּה בָּרָעָב
תַּשְׂבִּיעַ אוֹתָהּ, אָז וָזָרַח בַּחֹשֶׁךְ
אוֹרֶךָ, וְחֶשְׁכַּת הַצָּרוֹת וַאֲפֵלָתְךָ
תָּאִיר שׁוּב כַּצָּהֳרָיִם: יא וְנָחֲךָ יְנַהֵג
אוֹתְךָ יְהוָה׳ תָּמִיד בְּדֶרֶךְ הַטּוֹב לְךָ,
וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת בְּעֵת יוֹבֵשׁ אֶת
נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ יַבְרִיא
וַיַּחֲזִיק וְהָיִיתָ שָׁבֵעַ מִטּוּבָה כְּגַן רָוֶה
הַשָּׂבֵעַ מִן הַמַּיִם וּכְמוֹצָא בְּמִקּוֹר
מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ לֹא נִפְסָקִים
מֵימָיו: יב וּבָנוּ הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים
הַיּוֹצְאִים מִמְּךָ יִבְנוּ אֶת חָרְבוֹת
עוֹלָם מוֹסְדֵי הַיְסוֹדוֹת שֶׁנָּפְלוּ דּוֹר־
וָדוֹר בִּימֵי הַדּוֹרוֹת תְּקוֹמֵם אוֹתָם
בְּמַעֲשֶׂיךָ הַטּוֹבִים וְקֹרָא לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ בְּמָקוֹם הַפָּרוּץ

אַל־תַּחְשֹׂךְ כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי
פִּשְׁעָם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם: ב וְאוֹתִי יוֹם יוֹם
יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן כְּגוֹי אֲשֶׁר־צִדָּקָה
עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו לֹא עָזָב יִשְׁאָלוּנִי
מִשְׁפְּטֵי־צֶדֶק קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן: ג לָמָּה
צַמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע הֵן
בְּיוֹם צֹמְכֶם תִּמְצְאוּ־חֵפֶץ וְכָל־עַצְּבֵיכֶם
תִּנְגֹּשׂוּ: ד הֵן לְרִיב וּמַצָּה תָּצוּמוּ וּלְהַכּוֹת
בְּאֶגְרוֹף רֶשַׁע לֹא־תָצוּמוּ כַּיּוֹם לְהַשְׁמִיעַ
בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם: ה הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ
יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלָכֹף כְּאַגְמֹן רֹאשׁוֹ וְשַׂק
וָאֵפֶר יַצִּיעַ הֲלָזֶה תִּקְרָא־צוֹם וְיוֹם רָצוֹן
לַיהוָה: ו הֲלוֹא זֶה׳ צוֹם אֶבְחָרֵהוּ פַּתֵּחַ
חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה וְשַׁלַּח
רְצוּצִים חָפְשִׁים וְכָל־מוֹטָה תְּנַתֵּקוּ: ז הֲלוֹא
פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת
כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם:
ח אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה
תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְהוָה יַאַסְפֶךָ:
ט אָז תִּקְרָא וַיהוָה יַעֲנֶה תְּשַׁוֵּעַ וְיֹאמַר הִנֵּנִי
אִם־תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שִׁלַּח אֶצְבַּע וְדַבֶּר־
אָוֶן: י וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה תַּשְׂבִּיעַ וְזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ וַאֲפֵלָתְךָ כַּצָּהֳרָיִם: יא וְנָחֲךָ יְהוָה׳
תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ
מֵימָיו: יב וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דּוֹר־וָדוֹר תְּקוֹמֵם וְקֹרָא לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ מְשׁוֹבֵב נְתִיבוֹת

עטרת מרים

וְהַשָּׁבוּר, מְשׁוֹבֵב מֵשִׁיב נְתִיבוֹת לָשֶׁבֶת לִהְיוֹת מְיוּשָׁבוֹת בַּאֲנָשִׁים:
יג אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ מִלֶּכֶת חוּץ לִתְחוּם, וּמֵעֲשׂוֹת חֶפְצֶךָ הָאֲסוּרִים בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְהוָה לֵיוֹם הַשַּׁבָּת תִּקְרָא יוֹם מְכֻבָּד מִבְּלִי עֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה שֶׁל חוֹל וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ שֶׁתִּמְנַע מֵעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ

לָשֶׁבֶת: יג אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֶפְצְךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְהוָה מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר: יד אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָה וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר:

עטרת מרים

שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה בּוֹ חֶפְצְךָ מִדְּבָרִים הָאֲסוּרִים בְּשַׁבָּת וְדַבֵּר דָּבָר וּמִלְּדַבֵּר בּוֹ דָּבָר הַנֶּאֱסָר בְּשַׁבָּת כְּחֶשְׁבּוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא: יד כְּשֶׁתַּעֲשֶׂה כֵּן אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָה עֹנֶג רוּחֲנִי נַפְשִׁי אֱלֹהִי, וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וְתִתְעַלֶּה מִכָּל עִנְיָנִים הַחֲמָרִיִּים, וְהַאֲכַלְתִּיךָ לְךָ תִּהְיֶה הָאָרֶץ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר וְהוּא יְקַיֵּם כָּל מַה שֶּׁדִּבֵּר:

עטרת מרים

א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי לֵאמֹר: אָמְרוּ חַז"ל (בְּפֶרֶק הֶחָלִיל) שֶׁיּוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי הָיָה מְצַד אִמּוֹ מִשֵּׁבֶט אָשֵׁר וְהוּא הָיָה בֶּן הָאִשָּׁה הָאַלְמָנָה שֶׁכִּלְכְּלָה אֶת אֵלִיָּהוּ, וְשֶׁאֵלִיָּהוּ הֶחֱיָהוּ, וּמִצַּד אָבִיו הָיָה מִשֵּׁבֶט זְבוּלוּן כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵפֶר מְלָכִים יוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי אֲשֶׁר מִגַּת הַחֵפֶר הָיָה בִּגְבוּל זְבוּלוּן (יהושע י"ט), וּמְבוֹאָר בְּמְלָכִים שָׁם שֶׁהוּא הָיָה אֲשֶׁר מָשַׁח אֶת יֵהוּא (כמ"ש חז"ל) וְהוּא נִבָּא לְיָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ שֶׁיָּשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד נַחַל הָעֲרָבָה, וְכָל זֶה לֹא הוֹעִיל כִּי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁבוּ בִּתְשׁוּבָה עַד שֶׁהָיוּ מוּכָנִים לֵילֵךְ בְּגָלוּת עַל יְדֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר, וּכְבָר הָיָה אַשּׁוּר מוֹשֵׁל עֲלֵיהֶם, לָכֵן אָמַר לוֹ ה׳. **ב** קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא עָלֶיהָ שֶׁיּוֹכִיחֵם וְיַזְהִירֵם כִּי־עָלְתָה רָעָתָם לְפָנַי לְקַטְרֵג עֲלֵיהֶם: **ג** וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה חוּץ לָאָרֶץ שֶׁאֵין שָׁם נְבוּאָה מִלִּפְנֵי יְהוָה כִּי לֹא הָיָה חָפֵץ לִהְיוֹת שָׁלִיחַ בַּדָּבָר, כִּי חָשַׁב הִנֵּה הַגּוֹיִם קְרוֹבֵי תְּשׁוּבָה הֵם וִיחַיְּבוּ אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁאָנָם מְמַהֲרִים לְשׁוּב, וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֳנִיָּה | בָּאָה מוּכָנֶת לֵלֶכֶת תַּרְשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם עִם אַנְשֵׁי הַסְּפִינָה תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה: **ד** וַיהוָה הֵטִיל הִפִּיעַ רוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי סַעַר־גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה חִשְׁבָה לְהִשָּׁבֵר:

הפטרה למנחה יום כיפור יונה פרק א

א א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי לֵאמֹר: ב קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא עָלֶיהָ כִּי־עָלְתָה רָעָתָם לְפָנָי: ג וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֳנִיָּה | בָּאָה תַרְשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה: ד וַיהוָה הֵטִיל רוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי סַעַר־גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה חִשְׁבָה לְהִשָּׁבֵר: ה וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל־אֱלֹהָיו וַיָּטִלוּ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה אֶל־הַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם וְיוֹנָה יָרַד אֶל־יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרָדָם: ו וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֹבֵל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ נִרְדָּם קוּם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֵּׁת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד: ז וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ וְנַפִּילָה גּוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־יוֹנָה: ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה־נָּא לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי־הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה־מְּלַאכְתְּךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא מָה אַרְצֶךָ וְאֵי־מִזֶּה עַם אָתָּה: ט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עִבְרִי אָנֹכִי וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא אֲשֶׁר־עָשָׂה

עטרת מרים

נִדְמִית הָיְתָה לְהִשָּׁבֵר: ה וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל־אֱלֹהָיו וַיָּטִלוּ הִשְׁלִיכוּ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה אֶל־הַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם הַמַּשָּׂא וְיוֹנָה יָרַד אֶל־יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרָדָם: ו וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֹבֵל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ נִרְדָּם הֲלֹא אָנוּ נִמְצָאִים בְּסַכָּנָה קוּם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ הִתְפַּלֵּל לְפָנָיו אוּלַי יִתְעַשֵּׁת יִתְרַצֶּה הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד: ז וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ וְנַפִּילָה גּוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־יוֹנָה: ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה־נָּא לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי־הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה־מְּלַאכְתְּךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא מָה אַרְצֶךָ וְאֵי־מִזֶּה עַם אָתָּה: ט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עִבְרִי אָנֹכִי וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא אֲשֶׁר־עָשָׂה

עטרת מרים

וְאֶת־הַיַּבָּשָׁה: י וַיִּרְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לִבְרוֹחַ מִלִּפְנֵי הַשֵּׁם כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי יְהוָה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד לָהֶם: יא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ עִמָּךְ וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעָלֵינוּ וְלֹא יוֹסִיף לְהַרְעִישׁ עוֹד בַּהֲרַמַּת הַגַּלִּים כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר: יב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל־הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדֵעַ אָנִי כִּי בְשֶׁלִּי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם: יג וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל־הַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכֹלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר עֲלֵיהֶם: יד וַיִּקְרְאוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אַל־נָא נֹאבְדָה בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל־תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם נָקִי כִּי־אַתָּה יְהוָה כַּאֲשֶׁר חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ: טו וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ: טז וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים: ב א וַיְמַן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלַע אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשֶׁה לֵילוֹת: ב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה: ג וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי הוֹאִיל וַאֲנִי קָם כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ, מִבֶּטֶן הַדָּג שֶׁהוּא כִּשְׁאוֹל לִי שִׁוַּעְתִּי וְגַם מוּבְטָח אֲנִי אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ

עטרת מרים

קוֹלִי: ד וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים וְנָהָר הִנְּכָנֵם בַּיָּם יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ: ה וַאֲנִי אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי גֵּרַשְׁתָּ אוֹתִי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ כְּשֶׁרְאִיתִי וְעוֹדֵנִי חַי בְּמִעֵי הַדָּג מוּבְטָח אֲנִי לְצֵאת מִזֶּה וְאוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ לְבֹא שָׁמָּה בְּקוֹל תּוֹדָה: ו אֲפָפוּנִי סְבָבוּ אוֹתִי מַיִם עַד קָרוֹב לְהוֹצֵאת נֶפֶשׁ תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי, יַם סוּף חָבוּשׁ הָיָה קָשׁוּר לְרֹאשִׁי כָּל זְמַן שֶׁהָיָה בִּמְעֵי הַדָּג: ז לְקִצְבֵי הָרִים בִּקְרַקְעִית הַיָּם יָרַדְתִּי בִּהְיוֹתִי בִּמְעֵי הַדָּגָה, חָשַׁבְתִּי שֶׁהָאָרֶץ סָגְרָה בְּרִחֶיהָ בַּעֲדִי לְעוֹלָם אֲבָל הוֹאִיל וְקִנַּמְתַּנִי כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ אַקְוֶה וַתַּעַל מִשַּׁחַת מְקַבֵּר, מִמְּעֵי הַדָּג חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי: ח בְּהִתְעַטֵּף בְּשֶׁהָיָה מְעֻטָּף וּמְעֻנֶּה עָלַי נַפְשִׁי כְּשֶׁבָּלְעַנִי הַדָּג, אָז אֶת־יְהוָה זָכַרְתִּי וְהִתְפַּלַּלְתִּי אֵלָיו וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ בַּשָּׁמַיִם: ט אַנְשֵׁי הַסְּפִינָה אֲשֶׁר מְשַׁמְּרִים עוֹבְדִים הַבְלֵי־שָׁוְא עֲבוֹדָה זָרָה, לְאַחַר שֶׁנִּמְלְטוּ מִן הַצָּרָה חַסְדָּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכָּל חַסְדָּם וְטוּבָתָם מֵאִתּוֹ יַעֲזֹבוּ וְלֹא יְקַיְּמוּ מַה שֶּׁנָּדְרוּ בְּעֵת צָרָה: י וַאֲנִי אֲבָל אֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה וְהוֹדָאָה עַל הַנֵּס אֶזְבְּחָה־לְּךָ וַאֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה בְּעַבּוּר יְשׁוּעָתָה לַיהוָה שֶׁל ה׳: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג הֵעִיר אֶת רְצוֹנוֹ וַיָּקָא אֶת־יוֹנָה אֶל־

אֶת־הַיָּם וְאֶת־הַיַּבָּשָׁה: י וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי יְהוָה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד לָהֶם: יא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעָלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר: יב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל־הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדֵעַ אָנִי כִּי בְשֶׁלִּי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם: יג וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל־הַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכֹלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר עֲלֵיהֶם: יד וַיִּקְרְאוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אַל־נָא נֹאבְדָה בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל־תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם נָקִי כִּי־אַתָּה יְהוָה כַּאֲשֶׁר חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ: טו וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ: טז וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים: ב א וַיְמַן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלַע אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשֶׁה לֵילוֹת: ב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה: ג וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי: ד וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב

יַמִּים וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ: ה וַאֲנִי אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ: ו אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי: ז לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַּעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי: ח בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכַרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ: ט מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי־שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ: י וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לְּךָ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה יְשׁוּעָתָה לַיהוָה: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג וַיָּקָא אֶת־יוֹנָה

עטרת מרים

הַיַּבֶּשֶׁה: **א** וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית בִּדְבַר הַשְּׁלִיחוּת שֶׁל נִינְוֵה לֵאמֹר: **ב** קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה שֶׁתִּהְיֶה נֶהְפֶּכֶת עַל רָעָתָם אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ: **ג** וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים: **ד** וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָעִיר לְהַכְּנֵס בָּעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְאַחַר זֶה וְנִינְוֵה נֶהְפֶּכֶת: **ה** לְאַחַר שֶׁאַנְשֵׁי הָאֲנִיָּה הֵעִידוּ כִּי הִטִּילוּ אֶת יוֹנָה אֶל הַיָּם וְכָל עֹנְיָנוֹ כְּמוֹ שֶׁהָיָה, לְפִיכָךְ וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים בִּדְבַר אֱלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם קוֹדֶם אַזְהָרַת הַמֶּלֶךְ וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם וְשָׁבוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה: **ו** וַיִּגַּע הַדָּבָר הַשְּׁמוּעָה הִגִּיעָה אֶל אָזְנֵי מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ לְשֶׁבֶת עַל הָאָרֶץ וַיַּעֲבֵר הֵסִיר אַדַּרְתּוֹ לְבוּשׁ הַמַּלְכוּת מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק יְרִיעָה עָבָה וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר: **ז** וַיַּזְעֵק צִוָּה לְהַכְרִיז וַיֹּאמֹר בְּנִינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו שֶׁל הַמַּלְכוּת גְּזֵרַת לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־יִטְעֲמוּ מְאוּמָה שוּם דָּבָר, אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־יִשְׁתּוּ: **ח** גַּם זֶה יֵשׁ לְהַכְרִיז וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־אֱלֹהִים בְּחָזְקָה בְּכָל לֵב וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן־הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם: **ט** מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם הָאֱלֹהִים וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֹאבֵד: **י** וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה כִּי עָשׂוּ כִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וַיִּנָּחֶם נִתְחָרֵט הָאֱלֹהִים דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם עַל־הָרָעָה עַל הַגְּזֵרָה אֲשֶׁר־דִּבֵּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה: **א** בִּנְבוּאָה נֶאֱמַר לוֹ שֶׁנִּיתַּם ה׳ וַיֵּרַע אֶל־יוֹנָה רָעָה גְּדוֹלָה אָמַר, עַכְשָׁיו יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם שֶׁאֲנִי נְבִיא הַשֶּׁקֶר וַיִּחַר לוֹ בַּעֲבוּר יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לֹא שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה: **ב** וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה קַח נָא אֶת נַפְשִׁי, וְהוֹסִיף וַיֹּאמַר אָנָּה יְהוָה הֲלוֹא־זֶה דְּבָרִי עַד בְּעוֹד הָיוֹתִי עַל־אַדְמָתִי עַל־כֵּן קִדַּמְתִּי לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה טֶרֶם בָּאָה לִי הַנְּבוּאָה פַּעַם שֵׁנִית, כִּי יָדַעְתִּי מֵאָז שֶׁהֵם יַחֲזִרוּ בִּתְשׁוּבָה וְלֹא תַּחֲרִיבֵם כִּי אַתָּה אֵל־חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה וּבָזֶה תּוֹסִיף כַּעַסְךָ עַל יִשְׂרָאֵל בְּרֹאוֹתָם כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה וְאֵינָם לוֹקְחִים מוּסָר, וְלָכֵן הָיְתָה קָשָׁה עָלַי הַנְּבוּאָה: **ג** וְעַתָּה יְהוָה הוֹאִיל וְכֵן הוּא קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי שֶׁלֹּא אֶרְאֶה בְּרֵעַת יִשְׂרָאֵל כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי: **ד** וַיֹּאמֶר יְהוָה הַהֵיטֵב הַאם עַל הַטּוֹב שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה לָהֶם חָרָה לָךְ: **ה** וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקֶּדֶם בְּמִזְרַח לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֻכָּה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה מַה־יִּהְיֶה בָּעִיר אוּלַי לֹא יַעַמְדוּ בִּתְשׁוּבָתָם וְתַחֲזוֹר הַגְּזֵרָה לִמְקוֹמָהּ: **ו** וַיְמַן הִצְמִיחַ יְהוָה־

עטרת מרים

אֶל־הַיַּבֶּשֶׁה: **ג** א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר: ב קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ: ג וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים: ד וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפֶּכֶת: ה וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם: ו וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר: ז וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־יִשְׁתּוּ: ח וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן־הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם: ט מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם הָאֱלֹהִים וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֹאבֵד: י וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבֵּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה: **ד** א וַיֵּרַע אֶל־יוֹנָה רָעָה גְּדוֹלָה וַיֶּחַר לוֹ: ב וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אָנָּה יְהוָה הֲלוֹא־זֶה דְּבָרִי עַד־הֱיוֹתִי עַל־אַדְמָתִי עַל־כֵּן קִדַּמְתִּי לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֵל־חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה: ג וְעַתָּה יְהוָה קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה הַהֵיטֵב חָרָה לָךְ: ה וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקֶּדֶם לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֻכָּה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה מַה־יִּהְיֶה בָּעִיר: ו וַיְמַן יְהוָה־אֱלֹהִים קִיקָיוֹן וַיַּעַל | מֵעַל

עטרת מרים

אֱלֹהִים עָשָׂה בְּשֵׁם קִיקָיוֹן וְהוּא גָּדֵל לְמַעְלָה וַיַּעַל | מַעַל לִיוֹנָה לִהְיוֹת
צֵל עַל־רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ מֵהֶם הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּשְׂמַח יוֹנָה
עַל־הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה גְּדוֹלָה: ז וַיְמַן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת בַּעֲלוֹת
הַשַּׁחַר לַמָּחֳרָת יוֹם שִׂמְחָתוֹ וַתַּךְ הִתְכָּה אֶת־הַקִּיקָיוֹן מִמְּקוֹם יְנִיקָתוֹ
וַיִּיבָשׁ: ח וַיְהִי | כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ
וַיְמַן הָאֱלֹהִים רוּחַ קָדִים
מִזְּרִחִית חֲרִישִׁית שֶׁמַּחֲרִשֶׁת הָאָזְנַיִם
מֵרוֹב שְׁאוֹנָהּ וַתַּךְ הַשֶּׁמֶשׁ הִשְׁלִיךְ
נִיצוֹצָיו עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלֶּף
נִשְׁאַר בְּלִי הַרְגָּשָׁה וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ
לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי כִּי
סָבַל יִסּוּרִים הַרְבֵּה: ט וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־יוֹנָה הַהֵיטֵב הֵאֵם
מְאֹד חָרָה־לְךָ עַל אֹבֶדֶן הַקִּיקָיוֹן
וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה־לִי עַד שֶׁאִבְחַר
מָוֶת בַּעֲבוּר זֶה: י וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה
אַתָּה חַסְתָּ וְנִצְטַעַרְתָּ עַל אֲבִידַת
הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר אתה לֹא־עָמַלְתָּ בּוֹ
בַּחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה וְהַשְׁקָאַת מַיִם וְלֹא

עטרת מרים

גִּדַּלְתּוֹ שֶׁבֶּן־לַיְלָה אֶחָד הָיָה וּבֶן־לַיְלָה שֶׁאַחֲרֶיהָ אָבֵד: יא וַאֲנִי לֹא
אָחוּס עַל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה הַגַּם שֶׁרַבִּים עוֹבְדִים עֲבוֹדָה־זָרָה, אֲבָל
אֲשֶׁר יֶשׁ־בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע
בֵּין־יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ כִּי הֵם קְטַנִּים וְאֵין לַחֲשׁוֹב לָהֶם עוֹן וּבְהֵמָה רַבָּה שֶׁאֵין
לָהֶם עוֹנֶשׁ, וְעַל כָּל אֵלֶּה רָאוּי לְחוּס
וְלַחֲמוֹל: יח מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא
עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית
נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־
חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יט יָשׁוּב
יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ
בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם:
כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד
לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ
לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

לִיוֹנָה לִהְיוֹת צֵל עַל־רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ
וַיִּשְׂמַח יוֹנָה עַל־הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה גְּדוֹלָה:
ז וַיְמַן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר
לַמָּחֳרָת וַתַּךְ אֶת־הַקִּיקָיוֹן וַיִּיבָשׁ: ח וַיְהִי |
כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ וַיְמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים
חֲרִישִׁית וַתַּךְ הַשֶּׁמֶשׁ עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלֶּף
וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי: ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־יוֹנָה הַהֵיטֵב חָרָה־לְךָ עַל־הַקִּיקָיוֹן וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה־לִי עַד־מָוֶת:
י וַיֹּאמֶר יְהוָה אַתָּה חַסְתָּ עַל־הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר לֹא־עָמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא גִּדַּלְתּוֹ
שֶׁבֶן־לַיְלָה הָיָה וּבֶן־לַיְלָה אָבָד: יא וַאֲנִי לֹא אָחוּס עַל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֶשׁ־בָּהּ הַרְבֵּה
מִשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בֵּין־יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה: ז יח מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא
עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יט יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ
יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם: כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

◆ יום שלישי י״א תשרי ◆

(יג) וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת:

יג וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרָכָא מִן קֳדָם יְיָ אַרְעֵהּ עָבְדָא מַגְדְּנִין מִטַּלָּא דִשְׁמַיָּא מִלְעֵלָּא וּמִמַּבּוּעֵי עֵינָנָן וּתְהוֹמִין דְּנָגְדָן מִמַּעֲמַקֵּי אַרְעָא מִלְּרַע:

רש״י ◄ מְבֹרֶכֶת ה׳ אַרְצוֹ • שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּנַחֲלַת הַשְּׁבָטִים אֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב כְּאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף. מִמֶּגֶד • לְשׁוֹן עֲדָנִים וּמֶתֶק. וּמִתְּהוֹם • שֶׁהַתְּהוֹם עוֹלֶה וּמְלַחְלֵחַ אוֹתָהּ מִלְּמַטָּה. אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל הַשְּׁבָטִים בִּרְכָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, מֵעֵין בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב.

שפתי חכמים

(יג) פ רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, וְכִי שְׁאָר אֲרָצוֹת שֶׁל שְׁבָטִים אֵינָן מְבוֹרָכוֹת, לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁלֹּא הָיוּ וכו׳, כְּלוֹמַר שְׁאָר אֲרָצוֹת הָיוּ נַמִּי מְבוֹרָכוֹת, אֲבָל נַחֲלַת בְּנֵי יוֹסֵף יוֹתֵר מִכּוּלָּן: צ פֵּירוּשׁ, עוֹלֶה מִלְּמַטָּה: ק רְצוֹנוֹ לְהוֹכִיחַ בָּזֶה, מְנָא לֵיהּ שֶׁפֵּירוּשׁ שֶׁל ׳וּמִתְּהוֹם רוֹבֶצֶת תַּחַת׳ הָכִי, דִּלְמָא שׁוּם דָּבָר אַחֵר רוֹבֵץ תַּחַת הַתְּהוֹם, לָכֵן פֵּירֵשׁ ׳אַתָּה מוֹצֵא׳ כו׳, וְהָתָם גַּבֵּי יַעֲקֹב כְּתִיב ׳בִּרְכוֹת שָׁמַיִם מֵעָל וּבִרְכוֹת תְּהוֹם רוֹבֶצֶת תָּחַת׳, וְהָתָם בְּוַדַּאי פֵּירוּשׁוֹ הַתְּהוֹם עוֹלֶה מִלְּמַטָּה, דּוּמְיָא דְהַטַּל בָּא מִלְּמַעְלָה, וְאִם כֵּן אַף הָכָא נַמִּי כֵּן: תורה יד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ בראשית תשכ"א – תורת מנחם התוועדויות כט עמ' 131)

שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּנַחֲלַת הַשְּׁבָטִים אֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב כְּאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף (רש"י לג, יג)

בְּאַחַת הַפְּעָמִים הַנְּדִירוֹת שֶׁכְּבוֹד־קְדוּשַׁת־מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ"ר דִּבֵּר עַל עַצְמוֹ, הוּא אָמַר: אַרְצוֹ שֶׁל 'יוֹסֵף' מְבֹרֶכֶת בְּכָל טוּב. תְּנוּ יָדְכֶם וּתְסַיְּעוּ לְעַבֵּד אוֹתָהּ! בָּאָרֶץ יֵשׁ הַכֹּל, וְכַאֲשֶׁר יְעַבְּדוּ אוֹתָהּ - הִיא תִּתֵּן כָּל טוּב. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁ'אָרֶץ' זוֹ מְבֹרֶכֶת הֵן בְּרוּחַ, "מָגֵן שָׁמַיִם מִטָּל", וְהֵן בְּגֶשֶׁם, "תְּהוֹם רוֹבֶצֶת תָּחַת".

(יד) **וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים:**

יד **וְעָבְדָא מִגְּדָנִין וַעֲלָלָן מִיבוּל שִׁמְשָׁא וְעָבְדָא מִגְּדָנִין מֵרֵישׁ יְרַח בִּירַח:**

רש"י ◄ **וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ** • שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ פְּתוּחָה לַחַמָּה, וּמְמַתֶּקֶת הַפֵּרוֹת. **גֶּרֶשׁ יְרָחִים** • יֵשׁ פֵּרוֹת שֶׁהַלְּבָנָה מְבַשַּׁלְתָּן, וְאֵלּוּ הֵן: קִשּׁוּאִין וּדְלוּעִין. דָּבָר אַחֵר: "גֶּרֶשׁ יְרָחִים", שֶׁהָאָרֶץ מְגָרֶשֶׁת וּמוֹצִיאָה מֵחָדָשׁ לְחָדָשׁ[ר].

(טו) **וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם:**

טו **וּמֵרֵישׁ טוּרַיָּא בַּכִּירַיָּא וּמִטּוּב רָמָן דִּלָּא פָּסְקָן:**

רש"י ◄ **וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־קֶדֶם** • וּמִבְּרֶכֶת מֵרֵאשִׁית בִּשּׁוּל הַפֵּרוֹת[ש], שֶׁהֲרָרֶיהָ מַקְדִּימִין לְבַכֵּר בִּשּׁוּל פֵּרוֹתֵיהֶם. דָּבָר אַחֵר: מַגִּיד שֶׁקֶּדְמָה בְּרִיאָתָן לִשְׁאָר הָרִים[ת]. **גִּבְעוֹת עוֹלָם** • גְּבָעוֹת הָעוֹשׂוֹת פֵּרוֹת לְעוֹלָם וְאֵינָן פּוֹסְקוֹת מֵעֹצֶר הַגְּשָׁמִים[א].

(טז) **וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו:**

טז **וּמִטּוּב אַרְעָא וּמְלָאָהּ רָעֵי לֵהּ דִּשְׁכִנְתֵּהּ בְּשְׁמַיָּא וְעַל מֹשֶׁה אִתְגְּלִי בַּאֲסָנָא יָתְיָן כָּל אִלֵּין לְרֵישָׁא דְיוֹסֵף וּלְגַנְגָּא פָּרִישָׁא דַאֲחוֹהִי:**

רש"י ◄ **וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה** • כְּמוֹ שׁוֹכֵן סְנֶה, וּתְהֵא אַרְצוֹ מְבֹרֶכֶת מִרְצוֹנוֹ וְנַחַת רוּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַנִּגְלֶה עָלַי תְּחִלָּה בַּסְּנֶה. **רְצוֹן** • נַחַת רוּחַ וּפִיּוּס, וְכֵן כָּל "רָצוֹן" שֶׁבַּמִּקְרָא. **תָּבוֹאתָה** • בְּרָכָה זוֹ[ב] לְרֹאשׁ יוֹסֵף. **נְזִיר אֶחָיו** • שֶׁהָפְרַשׁ מֵאֶחָיו בִּמְכִירָתוֹ.

(יז) **בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: ס**

יז **רַבָּא דִּבְנוֹהִי זִיוָא לֵהּ וּגְבוּרָן דְּאִתְעַבִּידָא לֵהּ מִקֶּדֶם תָּקְפָּא וְרוּמָא דִּילֵהּ בִּגְבֶרְתֵּהּ עַמְמַיָּא יִקְטֵל כַּחֲדָא עַד סְיָפֵי אַרְעָא וְאִנּוּן רִבְוָתָא דְּבֵית אֶפְרַיִם וְאִנּוּן אַלְפַיָּא דְּבֵית מְנַשֶּׁה:**

שפתי חכמים

(יד) **ר** דְּקָשֶׁה לוֹ, הָיָה לוֹ לוֹמַר 'גֶּרֶשׁ יָרֵחַ' לְשׁוֹן יָחִיד, מַאי 'יְרָחִים', וּמְפָרֵשׁ הָאָרֶץ מְגָרֶשֶׁת וכו', כְּלוֹמַר כָּל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ חוֹזֵר וּמוֹצִיא, לְכָךְ כְּתִיב 'יְרָחִים' לְשׁוֹן רַבִּים: תורה טו

(טו) **ש** הוֹסִיף מִלַּת 'מְבוֹרֶכֶת', לְהוֹדִיעַ שֶׁמִּלַּת 'וּמֵרֹאשׁ' דְּבֵקָה עִם מְבוֹרֶכֶת דְּרִישָׁא דִּקְרָא. וְהָא דְּהוּצְרַךְ רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ פֹּה שֶׁמִּלַּת 'וּמֵרֹאשׁ' דָּבוּק עִם 'מְבוֹרֶכֶת' דְּרִישָׁא דִּקְרָא יוֹתֵר מִקְּרָא 'וּמִמֶּגֶד תְּבוּאוֹת שָׁמֶשׁ' וגו', דְּהוּא נַמִּי דָּבוּק עִם רֵישָׁא דִּקְרָא, יֵשׁ לוֹמַר דְּאִם לֹא פֵּרֵשׁ הָכָא הָוָה אָמִינָא דְּהַאי קְרָא 'וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי קֶדֶם' וגו' מִילְּתָא אַחֲרִיתָא הוּא, וּפֵרוּשׁוֹ שֶׁיִּתְבָּרֵךְ בְּבִרְכַּת הָאָבוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ הָרִים, וּבִבְרְכַּת הָאִמָּהוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ גְּבָעוֹת, לָכֵן פֵּרֵשׁ 'וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי קֶדֶם' קָאֵי אַרֵישָׁא דִּקְרָא דְּמַיְּירִי בִּבְרְכַּת אַרְצוֹ. וְהוֹכָחָתוֹ דְּקָאֵי אַרֵישָׁא דִּקְרָא, מִדִּכְתִיב בַּתְרֵיהּ 'וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ' וגו', דְּמַיְּירִי בִּבְרְכַּת אַרְצוֹ, וְכָל הַמִּקְרָאוֹת דְּבוּקִים לְרֵישָׁא דִּקְרָא: **ת** וְהַמַּעֲלָה וְהַשֶּׁבַח בָּזֶה, שֶׁהַשְּׁגָחַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַרְצוֹ יוֹתֵר מֵעַל שְׁאָר אֲרָצוֹת, כֵּיוָן שֶׁהִיא קְדוּמָה בַּבְּרִיאָה הַשְּׁגָחַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ נַמִּי קְדוּמָה עָלֶיהָ. וְהָא דְּפֵרֵשׁ דָּבָר אַחֵר, מִשּׁוּם דְּלִטְעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, 'קֶדֶם' דִּכְתִיב בִּקְרָא לָמָּה לֵיהּ, דְּהָא הַכֹּל נִכְלָל בְּמִלַּת 'וּמֵרֹאשׁ', לָכֵן פֵּרֵשׁ דָּבָר אַחֵר. וּלְדָבָר אַחֵר לְחוּד קָשֶׁה, מַאי בְּרָכָה הִיא זוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שֶׁבַח וּמַעֲלָה כְּדִפְרִישִׁית, מִכָּל מָקוֹם לַאו בְּרָכָה הִיא, לְכָךְ הוּצְרַךְ גַּם לְטַעַם רִאשׁוֹן: **א** פֵּירוּשׁ, מִכֹּחַ עֲצִירַת גְּשָׁמִים אֵינָן פּוֹסְקִים מִלַּעֲשׂוֹת פֵּרוֹת, וּכְאִלּוּ אָמַר 'וּמִמֶּתֶק הַגְּבָעוֹת שֶׁהוּא תָּמִיד בִּלְתִּי פּוֹסֵק', דְּאִם לֹא כֵּן מָה עִנְיַן הַגְּבָעוֹת לְכָאן: תורה טז

(טז) **ב** רְצוֹנוֹ לוֹמַר בְּמַה שֶׁהוֹסִיף מִלַּת 'בְּרָכָה', דִּבְרָכָה לֹא הָיָה נִשְׁמָע מַה תָּבֹא לְרֹאשׁ יוֹסֵף, לְכָךְ הוֹסִיף בְּרָכָה זוֹ: תורה יז

רש"י◄ **בְּכוֹר שׁוֹרוֹ•** יֵשׁ "בְּכוֹר" שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּדֻלָּה[ג] וּמַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים פט) "אַף אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ", וְכֵן: (שמות ד) "בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל". **בְּכוֹר•** מֶלֶךְ הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ, וְהוּא יְהוֹשֻׁעַ. **שׁוֹרוֹ•** שֶׁכֹּחוֹ קָשֶׁה כְּשׁוֹר לִכְבֹּשׁ כַּמָּה מְלָכִים[ד]. **הָדָר לוֹ•** נָתוּן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר כז) "וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו". **וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו•** שׁוֹר כֹּחוֹ קָשֶׁה, וְאֵין קַרְנָיו נָאוֹת, אֲבָל רְאֵם קַרְנָיו נָאוֹת[ה] וְאֵין כֹּחוֹ קָשֶׁה, נָתַן לִיהוֹשֻׁעַ כֹּחוֹ שֶׁל שׁוֹר, וְיוֹפִי קַרְנֵי רְאֵם. **אַפְסֵי־אָרֶץ•** שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים. אֶפְשָׁר שֶׁכֻּלָּם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ? אֶלָּא אֵין לְךָ כָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן, שֶׁלֹּא קָנָה לוֹ פַּלְטֵרִין וַאֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁחֲשׁוּבָה לְכֻלָּם הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ג) "נַחֲלַת צְבִי[ו] צִבְאוֹת גּוֹיִם". **וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם•** אוֹתָם הַמִּנֻּגָּחִים הֵם הָרִבְבוֹת שֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם. **וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה•** הֵם הָאֲלָפִים שֶׁהָרַג גִּדְעוֹן בְּמִדְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: (שופטים ח) "וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע בַּקַּרְקֹר וְגוֹ'".

◆ יום רביעי י"ב תשרי ◆

(יח) וְלִזְבוּלֵן אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ:

יח וְלִזְבוּלֵן אֲמַר חֲדֵי זְבוּלֵן בְּמִפְּקָךְ לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִשָּׁשכָר בִּמְהָכָךְ לְמֶעְבַּד זִמְנֵי מוֹעֲדַיָּא בִּירוּשְׁלֵם:

רש"י◄ **וְלִזְבוּלֵן אָמַר•** אֵלּוּ חֲמִשָּׁה שְׁבָטִים שֶׁבֵּרַךְ בָּאַחֲרוֹנָה: זְבוּלֵן גָּד דָּן נַפְתָּלִי וְאָשֵׁר – כָּפַל שְׁמוֹתֵיהֶם[ח] לְחַזְּקָם וּלְהַגְבִּירָם, לְפִי שֶׁהָיוּ חֲלָשִׁים שֶׁבְּכָל הַשְּׁבָטִים, הֵם הֵם שֶׁהוֹלִיךְ יוֹסֵף לִפְנֵי פַּרְעֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית מז) "וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים", לְפִי שֶׁנִּרְאִים חֲלָשִׁים וְלֹא יָשִׁים אוֹתָם לוֹ שָׂרֵי מִלְחַמְתּוֹ. **שְׂמַח זְבוּלֵן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ•** זְבוּלוּן וְיִשָּׂשכָר עָשׂוּ שֻׁתָּפוּת[ט]: "זְבוּלֵן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן", וְיוֹצֵא לִפְרַקְמַטְיָא בִּסְפִינוֹת וּמִשְׁתַּכֵּר וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל יִשָּׂשכָר, וְהֵם יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. לְפִיכָךְ הִקְדִּים זְבוּלוּן לְיִשָּׂשכָר, שֶׁתּוֹרָתוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר עַל־יְדֵי זְבוּלוּן הָיְתָה. **שְׂמַח זְבוּלֵן בְּצֵאתֶךָ•** הַצְלַח בְּצֵאתְךָ לִסְחוֹרָה. **וְיִשָּׂשכָר•** הַצְלַח בִּישִׁיבַת אֹהָלֶיךָ לַתּוֹרָה, לֵישֵׁב וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבֹּעַ חֲדָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (דה"א יב) "וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים... רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם", רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת הָיוּ עוֹסְקִים בְּכָךְ, וְעַל־פִּי קְבִיעַת עִתֵּיהֶם וְעִבּוּרֵיהֶם.

(יט) עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל: ס

יט שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא יִתְכַּנְּשׁוּן תַּמָּן יִכְסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין לְרַעְוָא אֲרֵי נִכְסֵי עַמְמַיָּא יֵיכְלוּן וְסִימָא דְמִטַּמְרָא בְּחָלָא מִתְגַּלְיָא לְהוֹן:

רש"י◄ **עַמִּים•** שֶׁל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. **הַר־יִקְרָאוּ•** לְהַר הַמּוֹרִיָּה יֵאָסְפוּ. כָּל אֲסִיפָה עַל־יְדֵי קְרִיאָה הִיא, וְשָׁם

שפתי חכמים

(יז) **ג** וְאִם כֵּן אַף 'בְּכוֹר' דְּהָכָא הוּא מִלְּשׁוֹן גְּדוּלָּה, וּפֵירוּשׁ מֶלֶךְ הַיּוֹצֵא וכו': **ד** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ לְעִנְיָן מָה מְדַמֶּהוּ לְשׁוֹר: **ה** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, אַמַּאי לֹא מְדַמֶּה אוֹתוֹ בְּקַרְנָיו גַּם כֵּן לְשׁוֹר, לָמָּה מְדַמֶּהוּ בְּקַרְנָיו לִרְאֵם וכו'. וּבָזֶה יְתוֹרַץ הָא דְּפֵירְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל וְרַשִׁ"י מְבִיאָם בְּפָרָשַׁת בָּלָק 'רְאֵם' מִלְּשׁוֹן 'רוּם' אוֹ 'שֵׁדִים' וְלֹא רְאֵם מַמָּשׁ, דְּהָתָם בָּא לְאַשְׁמוּעִינַן גְּבוּרָתוֹ וְתָקְפּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּרְאֵם הוּא חָלוּשׁ בְּתַכְלִית הַחוּלְשָׁה: **ו** פֵּירוּשׁ, לְשׁוֹן בִּתְמִיָּה הוּא, וְהָא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא הָיְתָה אֶלָּא אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה עַל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה, אֵיךְ הָיָה אֶפְשָׁר שֶׁשְּׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים כֻּלָּם יִמְלְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: **ז** וְהוּא מִלְּשׁוֹן 'בְּצִבְיוֹנָם' וכו': תורה יח

(יח) **ח** רְצוֹנוֹ לוֹמַר טַעַם כֶּפֶל שְׁמוֹ שֶׁל זְבוּלֻן, מַה שֶּׁלֹּא עָשָׂה עַד הֵנָּה לְשׁוּם שֵׁבֶט: **ט** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ הַקַּדְמַת זְבוּלוּן לִפְנֵי יִשָּׂשכָר: תורה יט

(יט) **י** פֵּירוּשׁ, לָרֶגֶל. וְאִם תֹּאמַר, אִם כֵּן הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר לְשׁוֹן אֲסִיפָה, וּמַאי 'יִקְרָאוּ', לָכֵן פֵּירֵשׁ כָּל אֲסִיפָה וכו', וְאִם כֵּן אַף אֲסִיפָה דְּהָכָא אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עַל יְדֵי קְרִיאָה הִיא אֶלָּא מֵעַצְמָן הֵן נֶאֱסָפִין אֲפִילּוּ הָכִי כָּתַב לְשׁוֹן קְרִיאָה. כָּתַב הָרְאֵ"ם, וְלִבִּי מְגַמְגֵּם בָּהּ, דַּהֲוָה לֵיהּ לִכְתּוֹב 'יִקָּרְאוּ', הַקּוּ"ף בְּקָמַ"ץ וְהָרֵי"ש בְּצֵירֵי"י מִבִּנְיָן נִפְעַל וכו'. וְלִי נִרְאֶה דַּאֲסִיפָה דְּהָכָא בְּלֹא קְרִיאָה הִיא כְּדִפְרִישִׁית, אֶלָּא הֵם מֵעַצְמָם יִתְאַסְּפוּ בְּמִצְוַת הַשֵּׁם עֲלֵיהֶם שֶׁיַּעֲלוּ לָרֶגֶל, וּמִפְּנֵי דִּשְׁאָר אֲסִיפוֹת חוּץ מִזּוּ הֵם עַל יְדֵי קְרִיאָה כְּתַב הָכָא 'יִקָּרְאוּ' בִּמְקוֹם 'יִתְאַסְּפוּ', וּלְעוֹלָם לַאו נִפְעַל הוּא, לָכֵן לֹא נִנְקַד בְּנִקּוּד הַנִּפְעַל. וְדוֹק. עוֹד כָּתַב הָרְאֵ"ם, אַךְ אֵינִי יוֹדֵעַ מָה עִנְיַן אֲסִיפַת הַשְּׁבָטִים אֶל הַר הַמּוֹרִיָּה בְּתוֹךְ בִּרְכָתָן שֶׁל יִשָּׂשכָר וּזְבוּלֻן. וּבֶאֱמֶת לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה אֵינוֹ יוֹדֵעַ, דְּהָא רַשִׁ"י בְּעַצְמוֹ הָיָה נִזְהָר מִקּוּשְׁיָא זוֹ וְכָתַב 'וְעַל פִּי קְבִיעַת עִתֵּיהֶם וְעִיבּוּרֵיהֶם עַמִּים שֶׁל שִׁבְטֵי

יִזְבְּחוּ בָּרְגָלִים[כ] זִבְחֵי־צֶדֶק. **כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ•** יִשָּׁשְׂכָר וּזְבוּלוּן, וִיהֵא לָהֶם פְּנַאי לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה לְ. **וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל•** (מגילה ו') כִּסּוּי טְמוּנֵי חוֹל: טָרִית[מ], וְחִלָּזוֹן וּזְכוּכִית לְבָנָה הַיּוֹצְאִים מִן הַיָּם וּמִן הַחוֹל, וּבְחֶלְקוֹ שֶׁל יִשָּׁשְׂכָר וּזְבוּלוּן הָיָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה: (שופטים ה) "זְבוּלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת"[נ], מִשּׁוּם דְּ"נַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה", שֶׁהָיָה מִתְרַעֵם זְבוּלוּן עַל חֶלְקוֹ: לְאָחִי נָתַתָּ שָׂדוֹת וּכְרָמִים וְכוּ'. **וּשְׂפֻנֵי•** לְשׁוֹן כִּסּוּי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (מ"א ו) "וַיִּסְפֹּן אֶת הַבַּיִת", (שם ז) "וְסָפוּן בְּאֶרֶז", וְתַרְגּוּמוֹ: 'וּמְטַלַּל בְּכִיּוּרֵי (סִפְרִים אַחֲרִים: בְּכִסּוּי) אַרְזָא'[ס]. דָּבָר אַחֵר: "עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ", עַל־יְדֵי פְּרַקְמַטְיָא שֶׁל זְבוּלוּן, תַּגָּרֵי עוֹבְרֵי־כּוֹכָבִים בָּאִים אֶל אַרְצוֹ, וְהוּא עוֹמֵד עַל הַסְּפָר, וְהֵם אוֹמְרִים: הוֹאִיל וְנִצְטַעֲרְנוּ עַד כָּאן, נֵלֵךְ עַד יְרוּשָׁלַיִם, וְנִרְאֶה מַה יִּרְאָתָהּ שֶׁל אֵמָּה זוֹ וּמַה מַּעֲשֶׂיהָ, וְהֵם רוֹאִים כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹבְדִים לֵאלֹהַּ אֶחָד וְאוֹכְלִים מַאֲכָל אֶחָד, לְפִי שֶׁהָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, אֱלֹהוּת שֶׁל זֶה לֹא כֶּאֱלֹהוּת שֶׁל זֶה, וּמַאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּמַאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה, וְהֵם אוֹמְרִים 'אֵין אוּמָה כְּשֵׁרָה כָּזוֹ' וּמִתְגַּיְּרִין שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק". **כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ•** זְבוּלוּן וְיִשָּׁשְׂכָר, הַיָּם נוֹתֵן לָהֶם מָמוֹן בְּשֶׁפַע.

(כ) **וּלְגָד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד:**

כ וּלְגָד אָמַר בְּרִיךְ אַפְּתִי לְגָד כְּלִיתָא שָׁרֵי וְיִקְטוֹל שִׁלְטוֹנִין עִם מַלְכִין:

רש"י◄ **בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד•** מְלַמֵּד שֶׁהָיָה תְּחוּמוֹ שֶׁל גָּד מַרְחִיב וְהוֹלֵךְ כְּלַפֵּי מִזְרָח[פ]. **כְּלָבִיא שָׁכֵן•** לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ לַסְּפָר. לְפִיכָךְ נִמְשַׁל בַּאֲרָיוֹת[צ], שֶׁכָּל הַסְּמוּכִים לַסְּפָר צְרִיכִים לִהְיוֹת גִּבּוֹרִים. **וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד•** הֲרוּגֵיהֶן הָיוּ נִכָּרִין, חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ט עמוד 8 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

טעם הקִדְמַת בְּנֵי גָּד לִבְנֵי יְהוּדָה – בִּכְבּוּשׁ הָאָרֶץ

וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד:

הֲרוּגֵיהֶם הָיוּ נִכָּרִין, חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת (לג, כ. ובפירוש רש"י)

בַּפְּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו, "וַיֵּתֵא רֵאשִׁי עָם", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁשֵּׁבֶט גָּד הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי הֶחָלוּץ בִּכְבּוּשׁ הָאָרֶץ לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים. וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי בְּבִרְכַּת יַעֲקֹב לַשְּׁבָטִים בְּפָרָשַׁת וַיְחִי, נֶאֱמַר בְּנוֹגֵעַ לִיהוּדָה "יָדְךָ בְּעֹרֶף אוֹיְבֶיךָ גוֹ' גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה גוֹ'" וּמִזֶּה שֶׁנִּמְשָׁל לְאַרְיֵה - מָלֶךְ שֶׁבַּחַיּוֹת, מַשְׁמַע, שֶׁיְּהוּדָה הָיָה הֶחָזָק מִבֵּין הַשְּׁבָטִים, וּמַדּוּעַ אָמַר לִבְנֵי גָּד לָלֶכֶת לִפְנֵי הֶחָלוּץ בִּכְבּוּשׁ הָאָרֶץ וְלֹא לִבְנֵי יְהוּדָה?

וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַחִלּוּק בֵּין יְהוּדָה לְגָד, שֶׁעַל יְהוּדָה נֶאֱמַר "יָדְךָ בְּעֹרֶף אוֹיְבֶיךָ" שֶׁפְּרוּשׁוֹ שֶׁלְּרֹב גְּבוּרָתוֹ הָיוּ הָאוֹיְבִים בּוֹרְחִים מִפָּנָיו, וּכְפֵרוּשׁ הַ'מְצוּדוֹת' עַל הַפָּסוּק "וְאֹיְבֵי תַּתָּה לִי עֹרֶף" "כִּי יָנוּסוּ וְיַהְפְּכוּ לִי עֹרֶף". מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנֵי גָּד הָיוּ הוֹרְגִים אוֹתָם מִיָּד, "חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת".

שפתי חכמים

יִשְׂרָאֵל הַר יִקְרָאוּ לְהַר הַמּוֹרִיָּה' וכו'. וְאֶפְשָׁר דְּגִירְסָא מוּטְעֵת הָיָה בְּיַד הָרַב, מִשּׁוּם הָכִי כְּתֵב מַה שֶׁכָּתֵב, וְקַל לְהָבִין. נִרְאֶה לִי: **כ** רְצוֹנוֹ בָּזֶה לְחַבֵּר חִיבּוּר הַקְּרָא אַהֲדָדֵי, וּמִשּׁוּם הָכִי הוֹסִיף וְי"ו, לוֹמַר שֶׁבְּרַגְלִים יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק, אַף שֶׁבְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה הָיוּ מַקְרִיבִין שָׁם קָרְבָּנוֹת, אֶלָּא מִשּׁוּם הָכִי הוֹסִיף וְי"ו כְּדֵי לְחַבֵּר חִיבּוּר הַקְּרָא: **ל** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, דְּמַה בְּרָכָה יֵשׁ בָּזֶה: **מ** 'טָרִית' מִין דָּג הוּא וּשְׁמוֹ טוֹנִינוֹ: **נ** הָתָם קָאֵי אַזְבּוּלֵן שֶׁבִּקֵּשׁ לְעַצְמוֹ הַמָּוֶת כַּאֲשֶׁר נַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי הַשָּׂדֶה, וְעַל זֶה מַתְמִיהַּ בַּגְּמָרָא 'עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ', וְכִי בִּשְׁבִיל זֹאת בִּיקֵּשׁ מָוֶת לְעַצְמוֹ בִּשְׁבִיל שֶׁנַּפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה. וּמִתְּרֵץ, הָיָה מִתְרַעֵם וכו' וְלִי לֹא נָתַתָּ אֶלָּא יַמִּים, וְהֶשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְךָ נָתַתִּי יָם שֶׁמְּמֻנּוּ תּוֹצִיא טָרִית כו': **ס** פֵּירוּשׁ, הוּא מְכַסֶּה בְּקוֹרוֹת אָרָזִים: **ע** דִּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, לָמָּה נֶאֱמַר 'שָׁם יִזְבְּחוּ' וגו', הָא כָּל הַקָּרְבָּנוֹת יִזְבְּחוּ שָׁם. וְעוֹד, מַאי 'זִבְחֵי צֶדֶק', וְהָא כָּל הַזְּבָחִים זִבְחֵי צֶדֶק. לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר וכו'. וּלְדָבָר אַחֵר נַמִּי קָשֶׁה, דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר בְּפֵירוּשׁ, דְּהָא קוֹדֶם הַזְּבִיחָה צָרִיךְ גִּיּוּר מֵעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלּוֹ, לָכֵן צָרִיךְ גַּם לְטַעַם רִאשׁוֹן: תורה כ

(כ) **פ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, וַהֲלֹא תְּחוּמוֹ הָיָה עַד הַיַּרְדֵּן לְבָד, אִם כֵּן מַאי הַאי דִּכְתִיב 'בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד', לָכֵן פֵּירֵשׁ לְצַד מִזְרָח הָיָה מַרְחִיב וְלֹא לְצַד מַעֲרָב, וְהַיַּרְדֵּן הָיָה לְמַעֲרָב: **צ** כְּתַב הָרְאֵ"ם, לֹא הֲבִינוֹתִי כַּוָּנַת הָרַב בָּזֶה, מִנָּא לֵיהּ דְּמִשּׁוּם דְּסָמוּךְ לַסֵּפָר הָיָה נִמְשָׁל לְאַרְיֵה, דִּילְמָא מִשּׁוּם דְּגִבּוֹר הָיָה כְּאַרְיֵה מִשּׁוּם הָכִי נִמְשָׁל לְאַרְיֵה. וְשֶׁמָּא יֵשׁ לוֹמַר מִשּׁוּם שֶׁנִּמְשָׁל גָּד לְאַרְיֵה וְלֹא יְהוּדָה שֶׁנִּמְשָׁל כֵּן בִּבְרָכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב מִשּׁוּם הָכִי צָרִיךְ לְפָרֵשׁ שֶׁכָּל הַשּׁוֹכֵן בַּסֵּפֶר צָרִיךְ לִהְיוֹת גִּבּוֹר כַּאֲרִי. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְלִי נִרְאֶה דְּרִשַׁ"י פֵּירֵשׁ הָכָא לְפִי מַה שֶׁפֵּירֵשׁ לְעֵיל בְּסָמוּךְ דְּהוּכְפַּל שְׁמוֹתָם לְחַזְּקָם וּלְהַגְבִּירָם לְפִי שֶׁהָיוּ חֲלָשִׁים, וְעַל פִּי פֵּירוּשׁ זֶה פֵּירֵשׁ הָכָא, לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ כו', דְּאֵין לוֹמַר מִשּׁוּם הֱיוֹתוֹ גִּבּוֹר כְּאַרְיֵה, דְּהָא מִן הַחֲלָשִׁים הָיָה. וְקַל לְהָבִין: תורה כא

וְהִנֵּה בְּמִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִין נִצְטַוּוּ "לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה", וְלָכֵן הָיְתָה מַעֲלָה מְיֻחֶדֶת בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ דַּוְקָא בִּבְנֵי גָּד שֶׁהָיוּ הוֹרְגִין אוֹתָם מִיָּד. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אַצֶל יְהוּדָה שֶׁהָיוּ בּוֹרְחִים, שֶׁגַּם אִם אַחַר־כָּךְ יִתְפַּסּוּם, יִהְיֶה לָהֶם זְמַן לְהַעֲרִים, כְּהַגִּבְעוֹנִים בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, וּכְהַכְּנַעֲנִים בִּימֵי מֹשֶׁה (פירוש רש"י נצבים כט, י). וּמִטַּעַם זֶה פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת דְּבָרִים עַל הַפָּסוּק "חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם": הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל . . לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים וְאוֹיְבִים נוֹפְלִים לִפְנֵיהֶם".

(כא) **וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת יְהוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל: ס**

כא **וְאִתְקַבֵּל בְּקַדְמֵתָא דִּילֵהּ אֲרֵי תַּמָּן בְּאַחֲסַנְתֵּהּ מֹשֶׁה סָפְרָא רַבָּא דְּיִשְׂרָאֵל קְבִיר וְהוּא נָפֵק וְעַל בְּרִישׁ עַמָּא זַכְוָן קֶדֶם יְיָ עֲבַד וְדִינוֹהִי עִם יִשְׂרָאֵל:**

רש"י ◄ **וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ•** רָאָה לִיתֵּן לוֹ חֵלֶק בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג, שֶׁהִיא רֵאשִׁית[ק] כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ. **כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק•** כִּי יָדַע אֲשֶׁר שָׁם בְּנַחֲלָתוֹ חֶלְקַת שְׂדֵה קְבוּרַת מְחֹקֵק[ל], וְהוּא מֹשֶׁה. **סָפוּן•** אוֹתָהּ חֶלְקָה[ש] סְפוּנָה וּטְמוּנָה מִכָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לד) "וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבוּרָתוֹ". **וַיֵּתֵא•** גָּד. **רָאשֵׁי עָם•** הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי הֶחָלוּץ בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ, לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (במדבר לב) "חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם וְגוֹ'". **צִדְקַת ה' עָשָׂה•** שֶׁהֶאֱמִינוּ דִּבְרֵיהֶם וְשָׁמְרוּ הַבְטָחָתָם לַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן, עַד שֶׁכָּבְשׁוּ וְחִלְּקוּ. דָּבָר אַחֵר[ת]: "וַיֵּתֵא", מֹשֶׁה. "רָאשֵׁי עָם". **צִדְקַת ה' עָשָׂה•** עַל מֹשֶׁה אָמוּר.

◆ יום חמישי י"ג תשרי ◆

(כב) **וּלְדָן אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן:**

כב **וּלְדָן אֲמַר דָּן תַּקִּיף כְּגוּר אַרְיָוָן אַרְעֵהּ שְׁתִיָא מִן נַחֲלָיָא דְּנָגְדָן מִן מַתְנָן:**

רש"י ◄ **דָּן גּוּר אַרְיֵה•** אַף הוּא הָיָה סָמוּךְ לַסָּפָר, לְפִיכָךְ מוֹשְׁלוֹ בַּאֲרָיוֹת. **יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן•** כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁהָיָה הַיַּרְדֵּן יוֹצֵא מֵחֶלְקוֹ[א] מִמְּעָרַת פַּמְיָאס וְהִיא לֶשֶׁם[ב] שֶׁהִיא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל דָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע יט) "וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן"[ג], וְזִנּוּקוֹ וְקִלּוּחוֹ מִן הַבָּשָׁן[ד]. דָּבָר אַחֵר[ה]: מַה זִּנּוּק זֶה יוֹצֵא מִמָּקוֹם אֶחָד וְנֶחֱלָק לִשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, כָּךְ שִׁבְטוֹ שֶׁל דָּן נָטְלוּ חֵלֶק בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, תְּחִלָּה נָטְלוּ בִּצְפוֹנִית מַעֲרָבִית, עֶקְרוֹן וּסְבִיבוֹתֶיהָ, וְלֹא סָפְקוּ לָהֶם, וּבָאוּ וְנִלְחֲמוּ עִם לֶשֶׁם, שֶׁהִיא פַּמְיָאס, וְהִיא בִּצְפוֹנִית מִזְרָחִית, שֶׁהֲרֵי הַיַּרְדֵּן יוֹצֵא מִמְּעָרַת פַּמְיָאס,

שפתי חכמים

(כא) ק רְצוֹנוֹ בָּזֶה בְּמַה שֶׁהוֹסִיף מִלַּת 'כִּיבּוּשׁ', כְּדֵי שֶׁיְּהֵא מִלַּת 'רֵאשִׁית' דָּבוּק עִם מִלָּה שֶׁלְּאַחֲרָיו, שֶׁאֵין לְךָ 'רֵאשִׁית' שֶׁאֵינָהּ דְּבוּקָה עִם מִלָּה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ, וְכֵן פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בְּהֶדְיָא בְּרֵישׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית: ר הוּכְרַח לְפָרֵשׁ כֵּן, כִּי מִפְּשׁוּטוֹ שֶׁל קְרָא מַשְׁמַע שֶׁכְּבָר הָיָה מְחוֹקֵק שָׁם קְבוּר, וְזֶה אֵינוֹ אֱמֶת, לָכֵן פֵּירֵשׁ כִּי יָדַע בְּקַבָּלָה אוֹ בִּנְבוּאָה. עוֹד תִּיקֵּן, דְּמִקְרָא מַשְׁמַע שֶׁהָיָה לַמְחוֹקֵק חֵלֶק בְּאָרֶץ מִדִּכְתִיב 'שָׁם חֶלְקַת מְחוֹקֵק סָפוּן'. לָכֵן פֵּירֵשׁ 'חֶלְקַת שְׂדֵה קְבוּרַת מְחוֹקֵק'. וְהוֹסִיף מִלַּת 'שְׂדֵה', מִפְּנֵי שֶׁמִּלַּת 'חֶלְקַת' מוֹרֶה עַל חֵלֶק בַּדָּבָר, מִשּׁוּם הָכִי הוֹסִיף מִלַּת 'שְׂדֵה': ש הוּצְרַךְ לָזֶה, שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁהַמְּחוֹקֵק טָמוּן, רַק מְקוֹם קְבוּרָתוֹ, כְּלוֹמַר אוֹתָהּ חֶלְקָה שֶׁהוּא קָבוּר בָּהּ, כִּדְכְתִיב 'וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבוּרָתוֹ'. יֵשׁ מַקְשִׁין, וְהֵיאָךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁקְּבוּרַת מֹשֶׁה הִיא בְּנַחֲלַת בְּנֵי גָד, וְהָלֹא קְבוּרַת מֹשֶׁה הִיא בְּהַר נְבוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְקַמָּן 'וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבוֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ' וגו', וְהַר נְבוֹ הָיָה בְּנַחֲלַת בְּנֵי רְאוּבֵן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת מַטּוֹת 'וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אֶת חֶשְׁבּוֹן' וגו'. וְנִרְאֶה לִי דְּמִישׁוֹר שֶׁל נְבוֹ הָיָה גָּדוֹל, וְהָעִיר הָיְתָה עוֹמֶדֶת בַּמִּישׁוֹר, וְהָהָר הָיָה בְּחֶלְקוֹ שֶׁל גָּד, וּמִפְּנֵי שֶׁמִּתְחִלָּה הָיָה הָהָר וְהָעִיר שֶׁל אָדָם אֶחָד נִקְרָא הָהָר עַל שֵׁם הָעִיר, גַּם לֹא הָיָה רָחוֹק כָּל כָּךְ מִן הָעִיר, וְהָיָה עוֹמֵד בְּמִישׁוֹר שֶׁל עִיר, מִשּׁוּם הָכִי נִקְרָא הָהָר עַל שֵׁם הָעִיר. וְקַל לְהָבִין: ת דְּלִטְעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, לָמָּה אָמַר בְּגָד 'וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם', דְּהָא גַּם בְּנֵי רְאוּבֵן וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה הָלְכוּ לִפְנֵי אֲחֵיהֶם, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר. וּלְדָבָר אַחֵר קָשֶׁה, לָמָּה מַזְכִּיר צִדְקָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה בְּבִרְכַּת גָּד, לָכֵן פֵּירֵשׁ טַעַם רִאשׁוֹן: תורה כב

(כב) **א** פֵּירוּשׁ, מֵחֶלְקוֹ שֶׁל דָּן: **ב** 'מְעָרַת פַּמְיֵאס' זֶהוּ בְּלָשׁוֹן תַּלְמוּד, וּבְלָשׁוֹן מִקְרָא נִקְרָא לֶשֶׁם: **ג** כְּלוֹמַר, לְפִי שֶׁהָיָה בְּחֶלְקוֹ: **ד** פֵּירוּשׁ זִנּוּקוֹ שֶׁל הַנָּהָר, שֶׁהוֹלֵךְ דֶּרֶךְ אַסְפַּמְיָא שֶׁהָיָה בְּחֶלְקוֹ, אוֹתוֹ נָהָר יוֹצֵא מִן הַבָּשָׁן, פֵּירוּשׁ שֵׁם מָקוֹם, וְאֵינוֹ מֵאַרְצוֹ שֶׁל דָּן: **ה** דְּלִטְעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, דִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל קְרָא מַשְׁמַע דְּקָאֵי אַשֵּׁבֶט דָּן עַצְמוֹ וְלֹא עַל הַיַּרְדֵּן, כִּי הַיַּרְדֵּן אֵין בּוֹ שׁוּם רֶמֶז בַּקְּרָא לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר כו'. וּלְדָבָר אַחֵר לְחוּד נַמִּי קָשֶׁה, לָמָּה כְּתִיב 'יְזַנֵּק מִן הַבָּשָׁן', דְּהָא לַאו בַּבָּשָׁן נָטַל חֶלְקוֹ, לָכֵן פֵּירֵשׁ גַּם טַעַם רִאשׁוֹן: תורה כג

וְהוּא בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבָא מֵהַצָּפוֹן לַדָּרוֹם וְכָלֶה בִּקְצֵה יַם הַמֶּלַח, שֶׁהוּא בְּמִזְרַח יְהוּדָה, שֶׁנָּטַל בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "וַיֵּצֵא גְּבוּל בְּנֵי דָן מֵהֶם, וַיַּעֲלוּ בְּנֵי דָן וַיִּלָּחֲמוּ עִם לֶשֶׁם וְגוֹ'", יָצָא גְּבוּלָם מִכָּל אוֹתוֹ הָרוּחַ שֶׁהִתְחִילוּ לִנְחֹל בּוֹ.

(כג) וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַת יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה: ס

כג וּלְנַפְתָּלִי אֲמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רַעֲוָא וּמְלֵי בִּרְכָן מִן קֳדָם יְיָ מַעֲרָב יָם גְּנוֹסַר וְדָרוֹמָא יֵרֶת:

רש"י◄ **שְׂבַע רָצוֹן•** שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ שְׂבֵעָה כָּל רְצוֹן יוֹשְׁבֶיהָ. **יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה•** יַם כִּנֶּרֶת נָפְלָה בְּחֶלְקוֹ, וְנָטַל מְלֹא חֵבֶל חֶרֶם[ט] בִּדְרוֹמָהּ, לִפְרֹשׁ חֲרָמִים וּמַכְמוֹרוֹת. **יְרָשָׁה•** לְשׁוֹן צִוּוּי, כְּמוֹ (דברים א) "עֲלֵה רֵשׁ", וְהַטַּעַם שֶׁלְּמַעְלָה בָּרֵי"ש מוֹכִיחַ, כְּמוֹ: יָרַשׁ, יְדַע, לְקַח, שְׁמַע, כְּשֶׁמּוֹסִיף בּוֹ הֵ"א, יִהְיֶה הַטַּעַם לְמַעְלָה: שִׂמְעָה, יְדָעָה, סְלָחָה, לְקָחָה, אַף כָּאן: "יְרָשָׁה", לְשׁוֹן צִוּוּי. וּבְמָסֹרֶת הַגְּדוֹלָה מָצִינוּ בְּ'אַלְפָא בֵּיתָא' לְשׁוֹן צִוּוּי דְּטַעֲמֵיהוֹן מִלְּעֵיל.

(כד) וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ:

כד וּלְאָשֵׁר אֲמַר בְּרִיךְ מִבְּרְכַת בְּנָיָא אָשֵׁר יְהֵי רַעֲוָא לְאַחוֹהִי וְיִתְרַבֵּי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין:

רש"י◄ **בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר•** רָאִיתִי בַּ'סִּפְרֵי': אֵין לְךָ בְּכָל הַשְּׁבָטִים שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בְּבָנִים כְּאָשֵׁר, וְאֵינִי יוֹדֵעַ כֵּיצַד. **יְהִי רְצוּי אֶחָיו•** שֶׁהָיָה מִתְרַצֶּה לְאֶחָיו בְּשֶׁמֶן אַנְפִּיקִינוֹן[ח] וּבְקִפְלָאוֹת, וְהֵם מְרַצִּין לוֹ בִּתְבוּאָה. דָּבָר אַחֵר[ט]: "יְהִי רְצוּי אֶחָיו", שֶׁהָיוּ בְנוֹתָיו נָאוֹת, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּ'דִבְרֵי הַיָּמִים': (א ז) "הוּא אֲבִי בְרָזִית", שֶׁהָיוּ בְנוֹתָיו נְשׂוּאוֹת לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים, הַנִּמְשָׁחִים בְּשֶׁמֶן זַיִת'. **וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ•** (ספרי) שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ מוֹשֶׁכֶת שֶׁמֶן כְּמַעְיָן, וּמַעֲשֶׂה שֶׁנִּצְטָרְכוּ אַנְשֵׁי לוּדְקִיָּא לְשֶׁמֶן, מִנּוּ לָהֶם פּוּלְמוֹסְטוּס[כ] אֶחָד וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּ'מְנָחוֹת' (פ"ה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 109)

שֶׁהָיוּ בְנוֹתָיו נָאוֹת . . נְשׂוּאוֹת לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים (רש"י לג, כד) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה הַקֶּשֶׁר בֵּין שְׁנֵי הַדְּבָרִים. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַנּוֹי הָאֲמִתִּי שֶׁל אִשָּׁה הוּא צְנִיעוּתָהּ, כָּל כְּבוּדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה. וּצְנִיעוּת מְבִיאָה וּמוֹעִילָה לִכְהוּנָה גְּדוֹלָה, כְּפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּדְרָשׁ שֶׁאִשָּׁה צְנוּעָה רְאוּיָה שֶׁתִּנָּשֵׂא לְכֹהֵן וְתַעֲמִיד כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, וּבִזְכוּת צְנִיעוּתָהּ זָכְתָה קִמְחִית לְבָנִים שֶׁשִּׁמְּשׁוּ בִּכְהוּנָה גְּדוֹלָה. אִשָּׁה צְנוּעָה זוֹכָה לְבָנִים 'כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים', כְּלוֹמַר: הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל נִכְנָס לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, שָׁם הָיָה הָאָרוֹן, שֶׁבּוֹ הַלּוּחוֹת, שֶׁעֲלֵיהֶם חֲקוּקוֹת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (לֹא כְּתוּבוֹת בִּדְיוֹ, שֶׁהוּא דָּבָר נוֹסָף עַל הַקְּלָף); וּכְמוֹ כֵן, הָאָדָם וְהַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד הֵם דָּבָר אֶחָד.

(כה) בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ:

כה תַּקִּיף כְּפַרְזְלָא וּנְחָשָׁא וּכְיוֹמֵי עוּלֵּמְתָּךְ תְּקִפָּךְ:

רש"י◄ **בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ•** עַכְשָׁו הוּא מְדַבֵּר כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרֵיהֶם יוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַסְּפָר וְנוֹעָלִים אוֹתָהּ, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ הָאוֹיְבִים לִיכָּנֵס בָּהּ, כְּאִלּוּ הִיא סְגוּרָה בְּמַנְעוּלִים וּבְרִיחִים שֶׁל בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת.

שפתי חכמים

(כג) **ו** פֵּירוּשׁ, נָטַל מְלֹא חֶבֶל, לִפְרוֹשׁ שָׁם חֲרָמִים וּמַכְמוֹרוֹת. חֲרָמִים גַּם הוּא לְשׁוֹן מַכְמוֹרוֹת, וְכֶפֶל לָשׁוֹן הוּא: **ז** (דֶּבֶק טוֹב) דְּקָשֶׁה לֵיהּ, דְּמִשְׁמַע שֶׁכִּבֵּר יָרַשׁ, וְזֶה לֹא הָיָה, לָכֵן פֵּירֵשׁ לְשׁוֹן צִוּוּי: תורה כד

(כד) **ח** (בְּפִסְחִים דַּף מג) תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר 'אַנְפִּיקִינוֹן' שֶׁמֶן זַיִת שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁלִישׁ, וְלָמָּה סָכִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַשֵּׂעָר וּמְעַדֵּן אֶת הַבָּשָׂר: **ט** דִּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, לָמָּה הָיָה הוּא מְרוּצָה לְאֶחָיו יוֹתֵר מֵאֶחָיו לוֹ, דְּהָא אֶחָיו הָיוּ מְרַצִּין לוֹ בִּתְבוּאָה. וּלְפֵירוּשׁ שֶׁל דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, הֲוָה לֵיהּ לוֹמַר 'בְּרוּךְ מִבָּנוֹת אָשֵׁר' כֵּיוָן שֶׁהָיוּ בְנוֹתָיו יָפוֹת, וּלְכָל הַפָּחוֹת הָיָה לוֹ לִכְלוֹל הַבָּנוֹת עִם הַבָּנִים וְלִכְתּוֹב הָכִי, 'בְּרוּךְ בְּבָנִים וּבָנוֹת', לָכֵן פֵּירֵשׁ גַּם טַעַם רִאשׁוֹן: **י** וְאִם תֹּאמַר, אִם כֵּן 'בַּת זַיִת' הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר. וְיֵשׁ לוֹמַר דִּבְנֵי בְנוֹתָיו הֲרֵי הֵן כְּבָנָיו, דִּבְנֵי בָנִים הֲרֵי הֵם כְּבָנִים וַעֲלֵיהֶן נֶאֱמַר 'בַּר זַיִת'. בְּשֵׁם מהרי"ץ: **כ** פֵּירוּשׁ שָׁלִיחַ, וְהָלַךְ וּמָצָא שֶׁמֶן הַרְבֵּה בְּאַרְצוֹ: תורה כה

דָּבָר אַחֵר[ל]: "בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ", אַרְצְכֶם נְעוּלָה בֶּהָרִים שֶׁחוֹצְבִין מֵהֶם בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת, וְאַרְצוֹ שֶׁל אָשֵׁר הָיְתָה מַנְעוּלָה[מ] שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ•** וּכְיָמֶיךָ שֶׁהֵם טוֹבִים לְךָ, שֶׁהֵן יְמֵי תִּחְלָתְךָ, יְמֵי נְעוּרֶיךָ, כָּךְ יִהְיוּ יְמֵי זִקְנָתְךָ, שֶׁהֵן דּוֹאֲבִים, זָבִים[נ] וּמִתְמוֹטְטִים. דָּבָר אַחֵר[ס]: "וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ", וּכְיָמֶיךָ שֶׁהֵם טוֹבִים לְךָ, כְּמִנְיַן יָמֶיךָ[ע] כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם יִהְיוּ דָּבְאֶךָ, שֶׁכָּל הָאֲרָצוֹת יִהְיוּ דּוֹבְאוֹת כֶּסֶף וְזָהָב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁתְּהֵא מְבֹרֶכֶת בְּפֵרוֹת, וְכָל הָאֲרָצוֹת מִתְפַּרְנְסוֹת הֵימֶנָּה וּמַמְשִׁיכוֹת לָהּ כַּסְפָּם וּזְהָבָם, אשקלונ"ט, הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב כֻּלָּה מֵהֶם, שֶׁהֵן מְזִיבוֹת אוֹתָם לְאַרְצְכֶם.

(כו) אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים:

כו לֵית אֱלָהּ כְּאֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִּשְׁכִינְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא בְּסַעְדָּךְ וְתָקְפֵּהּ בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא:

רש"י◄ **אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן•** דַּע לְךָ יְשֻׁרוּן, שֶׁאֵין כָּאֵל בְּכָל אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, וְלֹא כְּצוּרְךָ צוּרָם[פ]. **רֹכֵב שָׁמַיִם•** הוּא אוֹתוֹ אֱלֹהַּ שֶׁבְּעֶזְרֶךָ[צ], וּבְגַאֲוָתוֹ הוּא רוֹכֵב שְׁחָקִים.

◆ יום שישי י"ד תשרי ◆

(כז) מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד:

כז מִדּוֹר אֱלָהָא דִי מִלְּקַדְמִין בְּמֵימְרֵהּ מִתְעַבֵּד עָלְמָא וְתָרִיךְ מִקֶּדָמָךְ סָנְאָה וַאֲמַר שֵׁצִי:

רש"י◄ **מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם•** לְמָעוֹן הֵם הַשְּׁחָקִים[ק] לֵאלֹהֵי קֶדֶם, שֶׁקָּדַם לְכָל אֱלֹהִים, וּבֵרֵר לוֹ שְׁחָקִים לְשִׁבְתּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ, וּמִתַּחַת מְעוֹנָתוֹ כָּל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ שׁוֹכְנִים[ר]. **זְרֹעֹת עוֹלָם•** סִיחוֹן וְעוֹג וּמַלְכֵי כְּנַעַן, שֶׁהָיוּ תָּקְפוֹ וּגְבוּרָתוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְפִיכָךְ עַל־כָּרְחָם יֶחֱרְדוּ וְיָזוּעוּ וְכֹחָם חָלָשׁ מִפָּנָיו. לְעוֹלָם אֵימַת הַגָּבֹהַּ עַל הַנָּמוּךְ, וְהוּא שֶׁהַכֹּחַ וְהַגְּבוּרָה שֶׁלּוֹ בְּעֶזְרֶךָ. **וַיְגָרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב•** וַיֹּאמֶר לְךָ[ש] 'הַשְׁמֵד אוֹתָם'. **מְעֹנָה•** כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ"ד בִּתְחִלָּתָהּ, הֵטִיל לָהּ הֵ"א בְּסוֹפָהּ.

שפתי חכמים

(כה) ל דִּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, אֵיךְ יִפּוֹל נְחוֹשֶׁת עַל מַנְעוּלִים, דְּהָא אֵין מִנְהָג לַעֲשׂוֹת מַנְעוּלִים אֶלָּא מִבַּרְזֶל, וְגַם 'בְּרִיחִים' לֹא נִזְכְּרוּ בַּקְּרָא, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר כו' וּלְטַעַם שֶׁל דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה לָמָּה נָקַט זֶה גַּבֵּי אָשֵׁר דַּוְקָא, דְּהָא גַּם שְׁאָר הַשְּׁבָטִים הָיוּ יוֹשְׁבִים עַל הַסֵּפֶר וְהָיוּ הָרִים סָבִיב לְחֶלְקָם, לָכֵן צָרִיךְ גַּם לְטַעַם רִאשׁוֹן. וְקַל לְהָבִין: מ רְצוֹנוֹ בָּזֶה, אַמַּאי הִזְכִּיר זֶה בְּבִרְכַּת אָשֵׁר יוֹתֵר מִכָּל הַשְּׁבָטִים, כֵּיוָן שֶׁהִיא בְּרָכָה הַכּוֹלֶלֶת לְכָל הַשְּׁבָטִים: נ רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, וְאֵיךְ בָּאִים יְמֵי זִקְנָה לְ'דָבְאָךְ': ס דִּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וְכִנְעוּרֶיךָ דָּבְאָךְ', לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר וכו'. וּלְדָבָר אַחֵר לְחוּד קָשֶׁה, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וּכְמַעֲשֶׂיךָ דָּבְאָךְ', לָכֵן צָרִיךְ גַּם לְטַעַם רִאשׁוֹן: ע כְּלוֹמַר, כָּל זְמַן שֶׁיָּמֶיךָ קְרוּיִין 'יָמִים', דְּהַיְינוּ כָּל הַיָּמִים שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, אָז יִהְיוּ 'דָּבְאָךְ', שֶׁכָּל הָאֲרָצוֹת וכו', אֲבָל כְּשֶׁאֵין אַתָּה עוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם אָז יָמֶיךָ אֵינָם קְרוּיִים 'יָמִים', כִּדְאָמְרִינַן רְשָׁעִים אַף בְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִים מֵתִים: תורה כו

(כו) פ הָא דְּנָקַט רַשֵׁ"י 'וְלֹא' כו' לְלֹא צוֹרָךְ, יֵשׁ לוֹמַר דְּקָשֶׁה לְרַשֵׁ"י לָמָּה לֹא נָקַט 'אֵין כֵּאלֹהֵי יְשׁוּרוּן', כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים', וְלָמָּה נָקַט קְרָא 'אֵין כָּאֵל', וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ 'וְלֹא' כו', וְ'אֵל' לְשׁוֹן חוֹזֶק הוּא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאֵת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח', לָכֵן נָאֱמַר גַּם כֵּן 'אֵין כָּאֵל' שֶׁהוּא לְשׁוֹן חוֹזֶק: צ וְחָסֵר שי"ן, כְּמוֹ 'אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ', כִּי בְּזוּלַת זֶה אֵין טַעַם לְמַאֲמַר 'וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים' שֶׁפֵּירֵשׁ 'וּבְגַאֲוָתוֹ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים', שֶׁמִּלַּת 'רוֹכֵב' שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּסוּק קָאֵי אַף אַ'שְׁחָקִים' דְּסֵיפָא דִּקְרָא: תורה כז

(כז) ק שֶׁהַפָּסוּק הַזֶּה דָּבוּק עִם הַקּוֹדֵם לוֹ, וּפֵירוּשׁוֹ 'רוֹכֵב בְּגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים' שֶׁהֵם 'מְעוֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם', וְנִקְרָא 'אֱלֹהֵי קֶדֶם' בַּמָּקוֹם הַזֶּה לְהוֹדִיעַ הַסִּבָּה שֶׁבַּחַר לוֹ הַשְּׁחָקִים לִישִׁיבָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָדוּם לְכָל אֱלֹהִים: ר פֵּירוּשׁ, וּמִתַּחְתָּיו שׁוֹכְנִים כָּל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ כְּגוֹן סִיחוֹן וְעוֹג וכו'. וּמַה שֶּׁהוּצְרַךְ לְהוֹדִיעַ שֶׁהֵם תַּחְתָּיו, הוּא כְּדֵי לְהוֹדִיעַ חוּלְשָׁתָם, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵמָּה הַגִּבּוֹרִים מֵעוֹלָם, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהֵם שׁוֹכְנִים תַּחְתָּיו יֶחֱרְדוּ מִמֶּנּוּ, כִּי לְעוֹלָם אֵימַת וכו', וּמֵאַחַר שֶׁבַּעַל הַכֹּחַ בְּעֶזְרֶךָ הִנֵּה יְגָרֵשׁ מִפָּנֶיךָ כָּל אוֹיְבֶיךָ, וְיֹאמַר לְךָ הַשְׁמֵד אוֹתָם. הָרְאֵ"ם: ש הוֹסִיף מִלַּת 'לְךָ' אַחַר 'וְיֹאמַר', לְהוֹדִיעַ לְמִי הָיְתָה הָאֲמִירָה. וְגַם הוֹסִיף מִלַּת 'אוֹתָם' אַחַר מִלַּת 'הַשְׁמֵד', לְהוֹדִיעֵנוּ שֶׁמִּלַּת 'הַשְׁמֵד' שָׁב אֶל הָאוֹיֵב הָאָמוּר לְמַעְלָה, וּכְאִלּוּ אָמַר 'וְיֹאמַר לְךָ הַשְׁמֵד אֶת הָאוֹיֵב': תורה כח

(כח) וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף־שָׁמָיו יַעֲרִפוּ־טָל׃

כח וּשְׁרָא יִשְׂרָאֵל לְרַחְצָן בִּלְחוֹדוֹהִי כְּעֵין בִּרְכְּתָא דִּבְרֵכְנוּן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן לְאַרְעָא עָבְדָא עִבּוּר וַחֲמָר אַף שְׁמַיָּא דְּעִלְוֵיהוֹן יְשַׁמְּשָׁנוּן בְּטַלָּא׃

רש"י◄ **בֶּטַח בָּדָד•** כָּל יָחִיד וְיָחִידִי "אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ", מְפֻזָּרִין וְאֵין צְרִיכִין לְהִתְאַסֵּף וְלֵישֵׁב יַחַד מִפְּנֵי הָאוֹיֵב. **עֵין יַעֲקֹב•** כְּמוֹ: (במדבר יא) "וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח"[א], כְּעֵין הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרְכָם יַעֲקֹב, לֹא כְּ"בָדָד" שֶׁאָמַר יִרְמְיָה: (ירמיה טו) "בָּדָד יָשַׁבְתִּי"[ב], אֶלָּא כְּעֵין הַבְטָחָה שֶׁהִבְטִיחָם יַעֲקֹב: (בראשית מח) "וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם, וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם". **יַעַרְפוּ• יָטִיפוּ. אַף שָׁמָיו יַעַרְפוּ־טָל•** אַף בִּרְכָתוֹ שֶׁל יִצְחָק נוֹסֶפֶת עַל בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב[ג]: (שם כז) "וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'".

(כט) אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ׃ ס

כט טוּבָךְ יִשְׂרָאֵל לֵית דִּכְוָתָךְ עַמָּא דְּפֵרָקָנֵהּ (מן) קֶדֶם יְיָ תַּקִּיף בְּסַעְדָּךְ וּדְמִן קֳדָמוֹהִי נִצְחָן גֵּבְרָוָתָךְ וּיכַדְּבוּן סָנְאָךְ לָךְ וְאַתְּ עַל פְּרִיצַת צַוְּארֵי מַלְכֵיהוֹן תִּדְרֹךְ׃

רש"י◄ **אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל•** לְאַחַר שֶׁפֵּרֵט לָהֶם הַבְּרָכוֹת, אָמַר לָהֶם: 'מַה לִּי לִפְרֹט לָכֶם, כְּלַל דָּבָר: הַכֹּל שֶׁלָּכֶם'. **אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ•** תְּשׁוּעָתְךָ בַּה' אֲשֶׁר הוּא מָגֵן עֶזְרֶךָ, (וַאֲשֶׁר הוּא) חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ. **וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ•** כְּגוֹן הַגִּבְעוֹנִים שֶׁאָמְרוּ: (יהושע ט) "מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ עֲבָדֶיךָ וְגוֹ'". **וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ•** כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (שם י) "שִׂימוּ אֶת רַגְלֵיכֶם עַל צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה".

◆ שבת קודש ט"ו תשרי ◆

לד (א) וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרִיחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן׃

א וּסְלֵק מֹשֶׁה מִמֵּישְׁרָא דְמוֹאָב לְטוּרָא דְנֻבוֹ רֵישׁ רָמְתָא דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וְאַחְזֵיהּ יְיָ יָת כָּל אַרְעָא יָת גִּלְעָד עַד דָּן׃

רש"י◄ **מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ•** כַּמָּה מַעֲלוֹת הָיוּ, וּפִסְּעָן מֹשֶׁה בִּפְסִיעָה אַחַתּ[ה]. **אֶת־כָּל־הָאָרֶץ•** הֶרְאָהוּ אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּשַׁלְוָתָהּ, וְהַמְּצִיקִין הָעֲתִידִין לִהְיוֹת מְצִיקִין לָהּ[ו]. **עַד־דָּן•** הֶרְאָהוּ בְּנֵי דָּן עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (שופטים יח) "וַיָּקִימוּ לָהֶם בְּנֵי דָן אֶת הַפֶּסֶל", וְהֶרְאָהוּ שִׁמְשׁוֹן שֶׁעָתִיד לָצֵאת מִמֶּנּוּ לְמוֹשִׁיעַ.

שפתי חכמים

(כח) **ת** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ מִלַּת 'בָּדָד' לָמָּה לִי, כֵּיוָן דִּכְתִיב 'בֶּטַח', דְּהָא רַשִׁ"י פֵּירֵשׁ לְעֵיל בְּפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ 'ה' בָּדָד וָבֶטַח' וכו', וְאִם כֵּן 'בָּדָד' נַמִּי לְשׁוֹן 'בֶּטַח' הוּא. וּמִתָּרֵץ, 'בָּדָד' דְּהָכָא פֵּירוּשׁוֹ כָּל יָחִיד וְיָחִיד וכו': **א** שֶׁפֵּירוּשׁוֹ כְּדוּגְמַת הַבְּדוֹלַח וּכְתָאֲרוֹ, אַף כָּאן כְּדוּגְמַת בְּרִכַּת יַעֲקֹב: **ב** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, לָמָּה הוּצְרַךְ הַכָּתוּב לוֹמַר שֶׁהַבְּרָכָה הִיא דּוּגְמַת בְּרִכַּת יַעֲקֹב, דְּמַשְׁמַע וְלֹא כְּדוּגְמַת בְּרָכָה אַחֶרֶת. לָכֵן פֵּירֵשׁ לֹא כְּדוּגְמַת בְּרִכַּת יִרְמְיָה וכו': **ג** פֵּירוּשׁ, לֹא בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב לְבַד יִתְקַיֵּים בָּכֶם, אֶלָּא אַף בִּרְכָתוֹ שֶׁל יִצְחָק. דִּרְצוֹנוֹ לוֹמַר מַאי 'אַף', כְּלוֹמַר, הַבְּרָכָה הַזֹּאת הִיא מֵעֵין בִּרְכַּת יַעֲקֹב, וְאַף מִבִּרְכָתוֹ שֶׁל יִצְחָק שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ 'וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם', לְכָךְ מְרַמֵּז בִּרְכָתוֹ שֶׁל יִצְחָק בִּלְשׁוֹן 'יַעַרְפוּ טָל': תורה כט

(כט) **ד** אָמַר 'תְּשׁוּעָתְךָ' בִּמְקוֹם 'עַם נוֹשַׁע', מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר 'עַם נוֹשַׁע מֵה'", לָכֵן תִּקֵּן בְּמִלַּת 'תְּשׁוּעָתְךָ בַּה'", וְיִהְיֶה פֵּירוּשׁוֹ 'תְּשׁוּעָתְךָ תָּלוּי בּוֹ'. וְהוֹסִיף מִלַּת 'אֲשֶׁר', שֶׁבְּזוּלַת 'אֲשֶׁר' יִהְיֶה 'מָגֵן עֶזְרֶךָ' בִּלְתִּי מְקוּשָּׁר לֹא לְפָנָיו וְלֹא לְאַחֲרָיו: תורה

לד (א) **ה** דְּאִם לֹא כֵּן לָא הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר אֶלָּא 'וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הַר נְבוֹ', 'מֵעַרְבוֹת מוֹאָב' לָמָּה לֵיהּ, וְכִי עֲדַיִן אֵין אָנוּ יוֹדְעִין שֶׁהָיָה מֹשֶׁה בְּעַרְבוֹת מוֹאָב, דְּהָא מִשְּׁנָה תּוֹרָה כּוּלָּהּ נִשְׁנֵית בְּעַרְבוֹת מוֹאָב: **ו** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, לָא הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר אֶלָּא 'אֵת כָּל הָאָרֶץ עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן', וְלָמָּה לֵיהּ הַפְּרָטִים כּוּלָּם 'אֶת הַגִּלְעָד' וגו'. וּמִזֶּה הַטַּעַם הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ 'וְאֶת הַנֶּגֶב וְאֶת הַכִּכָּר': תורה ב

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש"פ האזינו, י"ג תשרי, ה'תשכ"ז)

יֶשְׁנָם הַחוֹשְׁבִים שֶׁעִנְיָן הַזְּרִיזוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת רַק בְּעִנְיָן שֶׁל מִצְוָה, כְּלָשׁוֹן חֲז"ל: "זְרִיזִין מַקְדִּימִין לְמִצְוֹת", אֲבָל בְּעִנְיָן שֶׁל רְשׁוּת - "כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" וּ"בְכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ" - לֹא נוֹגֵעַ עִנְיָן הַזְּרִיזוּת.

וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה מֵהַנְהָגַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בָּעֲלִיָּה לְהַר נְבוֹ לִרְאוֹת אֶת הָאָרֶץ - שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁרְאִיתָוֹ אֶת הָאָרֶץ לֹא הָיְתָה עִנְיָן שֶׁל מִצְוָה, כִּי־אִם דְּבַר הָרְשׁוּת, מִכָּל־מָקוֹם "וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבוֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ", "כַּמָּה מַעֲלוֹת הָיוּ וּפְסָעָן מֹשֶׁה בִּפְסִיעָה אַחַת", שֶׁעָשָׂה זֹאת בִּזְרִיזוּת כוּ', שֶׁמִּזֶּה לְמֵדִים שֶׁגַּם בְּעִנְיָנֵי הָרְשׁוּת צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה בְּאֹפֶן שֶׁל זְרִיזוּת.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה - עַל־פִּי הָאָמוּר לְעֵיל שֶׁבִּשְׂכַר הַזְּרִיזוּת (בְּעִנְיָנֵי הָרְשׁוּת) זָכָה לְהַשְׁלִיחוּת לֵילֵךְ וְלוֹמַר לְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁהַקָּבָּ"ה קִיֵּם אֶת שְׁבוּעָתוֹ:

וּבְהַקְדִּים - שֶׁלְּכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן:

כֵּיוָן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם "מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים", וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהוּא "רֹאשׁ לַמַּאֲמִינִים" - אֵיךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה סָפֵק אֵצֶל אַבְרָהָם בְּנוֹגֵעַ לְקִיּוּם שְׁבוּעָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, שֶׁיִּצְטָרְכוּ לִשְׁלֹחַ לוֹמַר לוֹ שֶׁהַקָּבָּ"ה קִיֵּם אֵת הַשְּׁבוּעָה?!

וּבְעִנְיָן זֶה רוֹאִים נְקֻדָּה נִפְלָאָה - שֶׁעַל־יְדֵי עִנְיָן הַזְּרִיזוּת (בְּעִנְיָנֵי הָרְשׁוּת) הִגִּיעַ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לְמַדְרֵיגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר אֲפִלּוּ מֵאֲמוּנָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ.

(ב) **וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן:**

ב **וְיָת כָּל נַפְתָּלִי וְיָת אַרְעָא דְּאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְיָת כָּל אַרְעָא דִּיהוּדָה עַד יַמָּא מַעַרְבָּא:**

רש"י ◄ **וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי•** הֶרְאָהוּ אַרְצוֹ בְּשַׁלְוָתָהּ וְחֶרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ דְּבוֹרָה וּבָרָק מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי נִלְחָמִים עִם סִיסְרָא וְחֵילוֹתָיו. **וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה•** הֶרְאָהוּ אַרְצָם בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֶרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ יְהוֹשֻׁעַ נִלְחָם עִם מַלְכֵי כְּנַעַן, שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם, וְגִדְעוֹן שֶׁבָּא מִמְּנַשֶּׁה, נִלְחָם עִם מִדְיָן וַעֲמָלֵק. **וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה•** בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֶרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וְנִצְּחוֹנָם. **עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן•** אֶרֶץ הַמַּעֲרָב בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֶרְבָּנָהּ. דָּבָר אַחֵר: אַל תִּקְרֵי "הַיָּם הָאַחֲרוֹן", אֶלָּא 'הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן', הֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כָּל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁעֲתִידִין לֵיאָרַע לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּחְיוּ הַמֵּתִים.

(ג) **וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֹעַר:**

ג **וְיָת דָּרוֹמָא וְיָת מֵישְׁרָא בִּקְעָתָא דִּירֵיחוֹ קַרְתָּא דִּדְקַלְיָא עַד צֹעַר:**

רש"י ◄ **וְאֶת־הַנֶּגֶב•** אֶרֶץ הַדָּרוֹם. דָּבָר אַחֵר: מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יג) "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב, וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן". **וְאֶת־הַכִּכָּר•** הֶרְאָהוּ שְׁלֹמֹה יוֹצֵק כְּלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א ז) "בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה".

(ד) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר:**

ד **וַאֲמַר יְיָ לֵהּ דָּא אַרְעָא די קַיֵּמִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמֵימַר לִבְנָיךָ אֶתְּנִנַּהּ אַחֲזִיתָךְ בְּעֵינָיךָ וּלְתַמָּן לָא תְעֵבַר:**

רש"י ◄ **לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ•** כְּדֵי שֶׁתֵּלֵךְ וְתֹאמַר לְאַבְרָהָם, לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹבז: 'שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לָכֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, קִיְּמָהּ', וְזֶהוּ "לֵאמֹר", לְכָךְ הֶרְאִיתִיהָ לְךָ, אֲבָל גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַיח שֶׁשָּׁמָּה לֹא תַעֲבֹר, שֶׁאִלּוּלֵי כָּךְט, הָיִיתִי מְקַיֶּמְךָ עַד שֶׁתִּרְאֶה אוֹתָם נְטוּעִים וּקְבוּעִים בָּהּ, וְתֵלֵךְ וְתַגִּיד לָהֶם.

שפתי חכמים

(ד) ז רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, 'לֵאמֹר' לָמָּה לֵיהּ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתֵּלֵךְ וְתֹאמַר וכו'. וּלְפִי זֶה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהַמִּקְרָא מְסוֹרָס, וּמִלַּת 'הֶרְאִיתִיךָ' צָרִיךְ לִהְיוֹת קוֹדֶם, וּכְאִלּוּ אָמַר 'זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי וגו' הֶרְאִיתִיךָ בְּעֵינֶיךָ לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה'. הָרְאֵ"ם: ח רָצָה לוֹמַר, אִם כֵּן לָמָּה לֹא הָיָה מַעֲבִירוֹ וְאָז יוֹתֵר הָיָה יָכוֹל לִרְאוֹת וְיָכוֹל לְהַגִּיד לָהֶם: ט פֵּירוּשׁ, לוּלֵא הַשְּׁבוּעָה. אַף עַל פִּי שֶׁכָּבָר כְּתִיב 'בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם', הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וכו', וְאִם כֵּן בְּלֹא שְׁבוּעָה הָיָה גַּם כֵּן מֵת כֵּיוָן שֶׁמָּלְאוּ יָמָיו, מִכָּל מָקוֹם הָיִיתִי מְקַיֶּמְךָ וכו'. בְּשֵׁם מהרי"ץ. וְלִי נִרְאֶה דְּמֵה שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י 'הַיּוֹם מָלְאוּ' וכו', דַּעְתּוֹ לוֹמַר בְּמַה שֶׁפֵּירֵשׁ 'מָלְאוּ יָמַי', כְּלוֹמַר בְּיוֹם זֶה נוֹלַדְתִּי וּבְיוֹם זֶה אָמוּת, אֲבָל

(ה) **וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה:**

ה וּמִית תַּמָּן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ בְּאַרְעָא דְמוֹאָב עַל מֵימְרָא דַיְיָ:

רש"י ◄ **וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה•** (ב"ב טו) אֶפְשָׁר מֹשֶׁה מֵת, וּכְתִיב: "וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה"? אֶלָּא עַד כָּאן כָּתַב מֹשֶׁה, מִכָּאן וָאֵילָךְ כָּתַב יְהוֹשֻׁעַ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֶפְשָׁר סֵפֶר הַתּוֹרָה חָסֵר כְּלוּם, וְהוּא אוֹמֵר (לעיל לא): "לָקוֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה"? אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר, וּמֹשֶׁה כּוֹתֵב בְּדֶמַע'. **עַל־פִּי ה'•** בִּנְשִׁיקָה.

(ו) **וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּיְא בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:**

ו וּקְבַר יָתֵהּ בְּחֵילְתָא בְּאַרְעָא דְמוֹאָב לָקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר וְלָא יְדַע אֱנָשׁ יָת קֻבְרָתֵהּ עַד יוֹמָא הָדֵין:

רש"י ◄ **וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ•** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ. (ספרי נשא) רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ, וְזֶהוּ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה 'אֶת'ין שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ כֵּן. כַּיּוֹצֵא בּוֹ (במדבר ו) "בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אוֹתוֹ", הוּא מֵבִיא אֶת עַצְמוֹ. כַּיּוֹצֵא בּוֹ (ויקרא כב) "וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה", וְכִי אֲחֵרִים מַשִּׁיאִים אוֹתָם? אֶלָּא הֵם מַשִּׁיאִים אֶת עַצְמָם. **מוּל בֵּית פְּעוֹר•** קִבְרוֹ הָיָה מוּכָן שָׁם מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה פְּעוֹר, וְזֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁנִּבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת (אבות פ"ה).

(ז) **וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא־נָס לֵחֹה:**

ז וּמֹשֶׁה בַּר מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין כַּד מִית לָא כְּהַת עֵינוֹהִי וְלָא שְׁנָא זִיו יְקָרָא דְאַפּוֹהִי:

רש"י ◄ **לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ•** אַף מִשֶּׁמֵּת. **וְלֹא־נָס לֵחֹה•** לַחְלוּחִית שֶׁבּוֹ, לֹא שָׁלַט בּוֹ רִקָּבוֹן וְלֹא נֶהְפַּךְ תֹּאַר פָּנָיו.

(ח) **וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה:**

ח וּבְכוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב תְּלָתִין יוֹמִין וּשְׁלִימוּ יוֹמֵי בְּכִיתָא אֲבֵלָא דְמֹשֶׁה:

רש"י ◄ **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל•** הַזְּכָרִים, אֲבָל בְּאַהֲרֹן מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה רוֹדֵף שָׁלוֹם וְנוֹתֵן שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּבֵין אִשָּׁה לְבַעְלָהּ, נֶאֱמַר: (במדבר כ) "כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל", זְכָרִים וּנְקֵבוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ' 255)

הַזְּכָרִים, אֲבָל בְּאַהֲרֹן . . זְכָרִים וּנְקֵבוֹת (רש"י לד, ח) לִכְאוֹרָה, מַדּוּעַ מַזְכִּירִים בְּעֵת מִיתַת מֹשֶׁה אֶת הַחִסָּרוֹן שֶׁלּוֹ לְגַבֵּי אַהֲרֹן. וְיֵשׁ לוֹמַר: אַהֲרֹן עָשָׂה שָׁלוֹם עַל־יְדֵי שֶׁשִּׁנָּה קְצָת מִן הָאֱמֶת. אַף מֹשֶׁה, שֶׁמִּדָּתוֹ אֱמֶת, אֵינוֹ מְסָגֵל לִפְעֹל בְּדֶרֶךְ זוּ. וְיֵשׁ בָּזֶה מַה שֶּׁאֵין בָּזֶה: מֹשֶׁה – אֵינוֹ נוֹטֶה מִן הָאֱמֶת. אַהֲרֹן – מֵבִיא שָׁלוֹם לְכָל יְהוּדִי, גַּם אָדָם כָּזֶה

שפתי חכמים

שְׁנוֹתָיו, לוּלֵא הַחֵטְא בַּעֲבוּר זְכוּתוֹ הָיָה מַאֲרִיךְ שָׁנִים כְּמוֹ שֶׁהֲאֲרִיךְ אָבִיו וְהָיָה זוֹכֶה לָבוֹא אֶל הָאָרֶץ, אֲבָל בִּשְׁבִיל הַחֵטְא לֹא הֶאֱרִיךְ, וְנִשְׁלְמוּ שְׁנוֹתָיו לָעֵת הַזּוֹאת. וְאֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר בָּזֶה קִיצּוּר יָמִים, כֵּיוָן דִּימֵי שְׁנוֹתֵינוּ הֵם שִׁבְעִים שָׁנִים וְהַמַּאֲרִיךְ יָמִים הוּא בִּשְׁבִיל זְכוּתוֹ. וְדוֹק: תורה ה

(ה) **י** יֵשׁ מְפָרְשִׁים בְּדֶמַע וְלֹא בִּדְיוֹ, לִיתֵּן הֶבְדֵּל בֵּין שְׁמוֹנָה פְּסוּקִים הַלָּלוּ וּבֵין כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא יָחִיד קוֹרֵא אוֹתָם וְלֹא שְׁנַיִם, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק בֵּינֵיהֶם. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁהָיָה מוֹרִיד דְּמָעוֹת בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה כּוֹתֵב: תורה ו

(ו) **כ** דְּדַרְשִׁינַן סְמִיכוּת, 'עַל פִּי ה' וַיִּקְבֹּר אוֹתוֹ': תורה ז

(ז) **ל** דְּהַיְינוּ 'וְלֹא נָס לֵחֹה', 'וְלֹא נֶהְפַּךְ תֹּאַר פָּנָיו' הַיְינוּ 'וְלֹא כָהֲתָה עֵינוֹ', כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה צוּרָתוֹ אַף מִשֶּׁמֵּת, דְּאִם לֹא כֵּן הֲוָה לֵיהּ לִכְתּוֹב 'וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וגו' בְּמוֹתוֹ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב לֹא כָהֲתָה' וגו', כְּמוֹ דִּכְתִיב לְעֵיל גַּבֵּי אַהֲרֹן 'וְאַהֲרֹן בֶּן מֵאָה וגו' בְּמוֹתוֹ בְּהֹר הָהָר', אֶלָּא לְכָךְ לֹא נִכְתַּב כָּאן 'בְּעַרְבוֹת מוֹאָב', כְּדֵי לְהַסְמִיךְ 'בְּמוֹתוֹ' לְ'לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ', לְלַמֵּד שֶׁאַף בְּמוֹתוֹ לֹא כָהֲתָה וגו'. וְדוֹק. נִרְאֶה לִי. וְהָרְאֵ"ם פֵּירֵשׁ וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וּמַה שֶּׁכָּתַב 'אַף מִשֶּׁמֵּת', אֵינוֹ אֶלָּא עַל פִּי הַמִּדְרָשׁ, דְּאִם לֹא כֵּן מְנָא לֵיהּ הָא, דִּילְמָא בְּחַיָּיו קַמַיְירִי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב גַּבֵּי 'לֹא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא', וּכְמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י לְעֵיל בְּפָרָשַׁת נִצָּבִים: תורה ח

שֶׁבִּשְׁבִילוֹ מְכָרְחִים לִשַּׁנּוֹת מִן הָאֱמֶת. בְּמָשָׁךְ חַיֵּי מֹשֶׁה, כְּשֶׁהָיָה עָסוּק בְּמִלּוּי תַּפְקִידוֹ, הָיָה עָסוּק כָּלוֹ בָּעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ, מִדַּת הָאֱמֶת; אֲבָל כַּאֲשֶׁר הִשְׁלִים שְׁלִיחוּתוֹ, הִרְגִּישׁ אֶת מַעֲלַת הַנְּהָגַת אַהֲרֹן.

(ט) וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

ט וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מְלֵי רוּחַ חָכְמְתָא אֲרֵי סְמַךְ מֹשֶׁה יָת יְדוֹהִי עֲלוֹהִי וְקַבִּילוּ מִנֵּהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַעֲבָדוּ כְּמָא די פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

(י) וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים:

י וְלָא קָם נְבִיָּא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה דִּי אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ אַפִּין בְּאַפִּין:

רש"י◄ אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה' פָּנִים אֶל־פָּנִים • שֶׁהָיָה לִבּוֹ גַּס בּוֹ וּמְדַבֵּר אֵלָיו בְּכָל עֵת שֶׁרוֹצֶהמ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות לב) "וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה'", (במדבר ט) "עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה יְצַוֶּה ה' לָכֶם".

(יא) לְכָל־הָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ:

יא לְכָל אָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא די שָׁלְחֵהּ יְיָ לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עַבְדּוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵהּ:

(יב) וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל:

יב וּלְכֹל יְדָא תַּקֵּיפְתָּא וּלְכֹל חֵזְוָנָא רַבָּא די עֲבַד מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל: חזק

רש"י◄ וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה • שֶׁקִּבֵּל אֶת הַתּוֹרָה בַּלּוּחוֹת בְּיָדָיונ. וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל • נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁבַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל • שֶׁנְּשָׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבֹּר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶסט, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ט) "וָאֶשְׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם", וְהִסְכִּימָה דַּעַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְדַעְתּוֹע, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ", יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ (שבת פז):

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כב עמ' כה)

לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לְפָרֵשׁ אֶת סְמִיכוּת הַתּוֹרָה סוֹפָהּ לִתְחִלָּתָהּ, עַל פִּי מַה שֶׁהִקְשׁוּ רַז"ל (נדרים לט, ב) וְהָכְתִיב אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. וְזֶהוּ הֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים: לְכָל הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים . . אֲשֶׁר עָשָׂה . . (וְאֵין זֶה חָדָשׁ, כִּי־אִם) בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים, כִּי תְּנַאי הִתְּנָה הַקָּבָּ"ה עִם כָּל מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית בְּעֵת הַבְּרִיאָה בְּנוֹגֵעַ לְנִסִּים (בראשית רבה ה, ה. זח"ב קצח, ב. פירוש המשניות להרמב"ם ותוספות יום טוב אבות ה, ו).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך ט עמוד 241־239)

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ". אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה: יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ (ב"ב יד, ב).

וְהִנֵּה מַעֲלַת מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת - אֲשֶׁר מַחֲמַת מַעֲלָה זוֹ, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה "יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ" - מְהַוָּה מַעֲלָה גַּם

שפתי חכמים

(י) **מ** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, אֵיךְ שַׁיָּיךְ לוֹמַר עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשׁוֹן 'פָּנִים', דְּהָא אֵין לוֹ שׁוּם דְּמוּת וְצוּרָה, לָכֵן פֵּירֵשׁ אֵין פֵּירוּשׁוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, אֶלָּא כְּאָדָם הַגַּס בַּחֲבֵירוֹ וּמְדַבֵּר עִמּוֹ בְּכָל עֵת שֶׁרוֹצֶה: תורה יא

(יב) **נ** פֵּירוּשׁ, 'וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה' קָאֵי עַל מֹשֶׁה, פֵּירוּשׁ שֶׁהָיָה בּוֹ כֹּחַ וְחֹזֶק לִיטּוֹל בְּיָדָיו הַלּוּחוֹת אַף שֶׁהָיוּ כְּבֵדִים עַד מְאֹד. אֲבָל אֵין פֵּירוּשׁוֹ כְּמוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁקָּאֵי עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דְּאִם כֵּן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וּלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה עַל פִּי ה': **ס** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל', 'לְעֵינֵי' לָמָּה לֵיהּ: **ע** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, שֶׁהֲרֵי עַכְשָׁיו בָּא לְסַפֵּר בִּשְׁבִחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְכִי זֶה שִׁבְחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁשִּׁיבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת, לָכֵן פֵּירֵשׁ וְהִסְכִּימָה כו'. וְאִם תֹּאמַר, מְנָא לֵיהּ לְמִדְרַשׁ 'אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ' יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ, דִּילְמָא 'אֲשֶׁר' פֵּירוּשׁוֹ כִּבְכָל מָקוֹם. כְּבָר תֵּירֵץ רַשְׁבָּ"א בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דַף פז), דְּאִם לֹא כֵּן שֶׁהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ, אַמַּאי אָמַר לְהַנִּיחַ אֶת שִׁבְרֵי הַלּוּחוֹת בָּאָרוֹן, כֵּיוָן שֶׁאֵין קַטֵּיגּוֹר נַעֲשָׂה סַנֵּיגּוֹר: חסלת פרשת וזאת הברכה.

בְּנוֹגֵעַ לְיִשְׂרָאֵל, וּכְדִלְקַמָּן:

הָעִנְיָן יוּבָן בְּהֶקְדֵּם הַסְּבֵּר מַדּוּעַ נִתְּינַת הַ"יְשַׁר כֹּחַ" שֶׁנִּתַּן הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה עַל שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת (לֹא הָיְתָה מִיַּד בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, אוֹ לְמָחֳרָתוֹ - מִיַּד בַּעֲלוֹתוֹ לָהָר, אֶלָּא) הָיְתָה כְּעֵבוֹר אַרְבָּעִים יוֹם לְאַחַר שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת: כְּשֶׁהַקָּבָּ"ה אָמַר לוֹ "פְּסָל לְךָ גוֹ'", רַק אָז אָמַר לוֹ "הַלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ - יְיַשֵּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ". לִכְאוֹרָה, לָמָּה לֹא אָמַר לוֹ "יְיַשֵּׁר כֹּחַ" מִיַּד?

פֶּלֶא גָּדוֹל יוֹתֵר: עַל הַפָּסוּק "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ" הָאָמוּר אַרְבָּעִים יוֹם אַחַר שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, כַּנַּ"ל, לֹא מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י "יְיַשֵּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ", כִּי־אִם בְּסִיּוּם פָּרָשַׁת "וְזֹאת הַבְּרָכָה", שֶׁנֶּאֱמְרָה כְּמְעַט אַרְבָּעִים שָׁנָה לְאַחַר מִכָּן - רַק אָז מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁ"אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ" (דְּאַרְבָּעִים שָׁנָה מִקּוֹדֶם) פֵּירוּשׁוֹ "יְיַשֵּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ".

וְאַף שֶׁבְּפַשְׁטוּת, הַטַּעַם לְכָךְ הוּא, כִּי הַהוֹכָחָה לְפָרֵשׁ כֵּן (עַל־פִּי הַפְּשָׁט), הוּא מֵהַמִּלִּים "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" - אֲבָל מִכֵּיוָן שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה הֵם בְּדִיּוּק, הֲרֵי מִזֶּה גּוּפָא מוּבָן, שֶׁהַ"יְיַשֵּׁר כֹּחַ" שֶׁנִּתַּן הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה בְּעֵת אֲמִירַת "פְּסָל לְךָ" נִתְּגַלְּתָה רַק כְּשֶׁ"וַיַּעַל מֹשֶׁה גוֹ' אֶל הַר נְבוֹ גוֹ'".

בֵּאוּר הַדָּבָר: לְגַבֵּי חֵטְא הָעֵגֶל, אִיתָא בִּגְמָרָא: "לֹא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל אֶלָּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה". דָּבָר זֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה נָתַן אֶפְשָׁרוּת לַיֵּצֶר הָרַע לִשְׁלוֹט עַל יִשְׂרָאֵל וּלְפַתּוֹתָם לַעֲשׂוֹת הָעֵגֶל, הוּא לְשֵׁם הָעִילּוּי דִּתְשׁוּבָה (בִּיטּוּל הַחֵטְא - עַד שֶׁהָאָדָם עוֹמֵד בְּמַעֲלָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִכְּפִי שֶׁהָיָה לִפְנֵי הַחֵטְא), שֶׁאֵלָיו יַגִּיעוּ עַל־יְדֵי־זֶה.

מִזֶּה מוּבָן גַּם לְגַבֵּי שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת - הַמְּסוֹבָּב מֵחֵטְא הָעֵגֶל - שֶׁהַטַּעַם לְכָךְ (בִּפְנִימִיּוּת) הוּא, כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִתְוַסֵּף עִילּוּי - עִילּוּי בַּ(תּוֹרָה) לוּחוֹת (הֵיפֶךְ הַשְּׁבִירָה - עַד לְמַעֲלָה נַעֲלֵית מֵה"לוּחוֹת אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ"), הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, הַמְהֻוִּים "כִּפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה" לְגַבֵּי הַלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת.

[וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם כַּוָּנַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, כְּשֶׁדָּן הַקַּל־וָחֹמֶר: כֵּיוָן שֶׁ"יִשְׂרָאֵל מוּמָרִים" אִי־אֶפְשָׁר לָתֵת לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, הָיָה (לֹא רַק לְשֵׁם הֲגָנָה עַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה, אֶלָּא גַּם) כְּדֵי לִפְעוֹל עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה.

כְּמִשֵּׁל הַבֵּן שֶׁהִנְהֲגָתוֹ אֵינָהּ כִּדְבָעֵי, עַד שֶׁ"אָבִיו דּוֹחֵהוּ חוּץ לְבֵיתוֹ וְאוֹמֵר לוֹ שֶׁאֵינוֹ אָבִיו" - שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה דָּוְקָא מִתְגַּלִּית אַהֲבַת הַבֵּן לְאָבִיו, עַד שֶׁצּוֹעֵק בְּמַר נַפְשׁוֹ "שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִיפָּרֵד מֵאָבִיו בְּשׁוּם אוֹפָן, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן כְּשֶׁלֹּא יִקְרָא בְּשֵׁם אָבִיו".

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן הַדִּיּוּק "וַאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם" - וּכְפִי שֶׁהַכָּתוּב גַּם מַדְגִּישׁ בְּסִיּוּם הַתּוֹרָה "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" - כִּי הַמַּעֲלָה וְהַשֶּׁבַח שֶׁל מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּזֶה שֶׁ"נִשְׁאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם", דָּבָר זֶה הֶבִיאָם לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה].

וּבָזֶה גַּם מְבֹאָר כֵּיצַד יוֹם צוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, יוֹם שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, יֶהָפֵךְ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה:

כַּיּוֹם, כַּאֲשֶׁר רוֹאִים אָנוּ שֶׁשְּׁבִירַת הַלּוּחוֹת גָּרְמָה שֶׁ"אוּמָּה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם", מְהַוֶּה יוֹם זֶה, יוֹם תַּעֲנִית. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לֶעָתִיד־לָבֹא, אֲשֶׁר אָז תִּתְגַּלֶּה בִּשְׁלֵמוּת מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל חֵטְא הָעֵגֶל; וַאֲשֶׁר תְּשׁוּבָה זוֹ רֵאשִׁיתָהּ בְּ"וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם" (וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה - גַּם מַעֲלָתָן שֶׁל הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת), אָז יִהְיֶה יוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, יוֹם שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת - יוֹם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה.

וְזֶהוּ הַטַּעַם מַדּוּעַ נֶאֱמַר "יְיַשֵּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ" רַק בַּצּוּוּי עַל הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת. וּבְגִילוּי, בִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא (עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה), מִתְגַּלֶּה הַדָּבָר רַק בְּסִיּוּם הַתּוֹרָה, כְּשֶׁהַקָּבָּ"ה הָרְאָה לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ "עַד הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן" - כִּי דָּוְקָא אָז מִתְגַּלֶּה הָעִילּוּי שֶׁאֵלָיו הִגִּיעוּ יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת חֵלֶק ל"ד עַמּוּד 217 – מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

מַעֲלַת מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת

וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה גו' אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל:

לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל – שֶׁנִּשְׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם (לד, יב. וּבְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י)

וְצָרִיךְ־עִיּוּן אֵיךְ מַתְאִים שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁהַכָּתוּב מְסַפֵּר עַל הַמַּעֲלוֹת הַגְּדוֹלוֹת וְהַנִּפְלָאוֹת שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, יְסַיֵּם בְּ"לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל", שֶׁנִּשְׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם?

וְיֵשׁ לוֹמַר עַל־פִּי הַמִּדְרָשׁ (הוּבָא בְּרַשִׁ"י פָּרָשַׁת תַּשָּׂא לד, א): "מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם וְהִנִּיחַ אֲרוּסָתוֹ עִם הַשִּׁפְחוֹת, מִתּוֹךְ קִלְקוּל הַשִּׁפְחוֹת יָצָא עָלֶיהָ שֵׁם רַע. עָמַד שׁוֹשְׁבִינָהּ וְקָרַע כְּתֻבָּתָהּ. אָמַר, אִם יֹאמַר הַמֶּלֶךְ לְהַרְגָהּ, אֹמַר לוֹ עֲדַיִן אֵינָהּ אִשְׁתְּךָ . . הַמֶּלֶךְ זֶה הַקָּבָּ"ה, הַשִּׁפְחוֹת אֵלּוּ עֶרֶב רַב, וְהַשּׁוֹשְׁבִין זֶה מֹשֶׁה, אֲרוּסָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל".

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָנָת בְּפַשְׁטוּת מַעֲלַת מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, שֶׁמַּעֲלָה זוֹ נַעֲלֵית יוֹתֵר מִשֶּׁאָר מַעֲלוֹתָיו הַנִּזְכָּרוֹת בַּכָּתוּב, שֶׁהֲרֵי מוּבָן גֹּדֶל וִיקַר עֶרְךְ הַתּוֹרָה בְּעֵינֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וּבִפְרָט שֶׁהוּא זֶה שֶׁקִּבְּלָהּ מִיָּדוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן כַּאֲשֶׁר רָאָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הָרוֹעֶה הַנֶּאֱמָן וְהָאוֹהֵב יִשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁמְּצִיאוּתָם שֶׁל הַלּוּחוֹת יְכוֹלָה לִפְגֹּעַ בְּיִשְׂרָאֵל חַס־וְשָׁלוֹם, לֹא הִסֵּס כְּלָל וּשְׁבָרָם מִיָּד כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵהֶעֹנֶשׁ.

עטרת מרים

א הִנֵּה יוֹם מְיוּחָד לוֹ בָּא לַיהוָה וְחֻלַּק שְׁלָלְךָ שֶׁשָּׁלְלוּ הַבַּבְלִיִּים מִמְּךָ
מִימוֹת עוֹלָם יָשׁוּב לְךָ וְיֻחְלַק בְּקִרְבֶּךָ: ב עַתָּה יִפְרַשׂ אֵיךְ יָשׁוּב לְהֶם שְׁלָלָם
וְאָסַפְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הֵם חֵיל גּוֹג וּמָגוֹג אֶל־יְרוּשָׁלִַם לַמִּלְחָמָה
וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנָשַׁסּוּ יַפִּילוּ הַבָּתִּים וְאַבְנֵיהֶם יִרְמְסוּ בְּרַגְלֵיהֶם וְהַנָּשִׁים
תִּשָּׁכַבְנָה יֵאָנְסוּ וְיָצָא חֲצִי הָעִיר
בַּגּוֹלָה וְיֶתֶר הָעָם הַחֲצִי הַנִּשְׁאָר
לֹא יִכָּרֵת מִן־הָעִיר וְיִשְׁאֲרוּ
בִּמְקוֹמָם: ג וְיָצָא יְהוָה וְנִלְחַם
בַּגּוֹיִם הָהֵם לְהֶמָּם וּלְאַבְּדָם כְּיוֹם
הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב כְּמוֹ שֶׁנִּלְחַם עִם
מִצְרַיִם בְּיוֹם מִלְחֶמֶת יַם־סוּף (שמות
יד): ד מָשָׁל הוּא, כְּאִלּוּ וְעָמְדוּ
רַגְלָיו שֶׁל הַמָּקוֹם בָּרוּךְ־הוּא בַּיּוֹם־
הַהוּא עַל־הַר הַזֵּיתִים אֲשֶׁר הוּא
עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלִַם מִקֶּדֶם בְּמִזְרָחָהּ
וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים מֶחֱצְיוֹ
מִזְּרָחָה וָיָמָּה מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב גֵּיא
גְּדוֹלָה מְאֹד לְמַעַן יָנוּסוּ הַגּוֹלִים מִיַּד
הַשִּׁבְאִים דֶּרֶךְ הַבִּקְעָה וּמָשׁ חֲצִי הָהָר
צָפוֹנָה לְצַד צָפוֹן וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה לְצַד
דָּרוֹם: ה וְנַסְתֶּם אָז תָּנוּסוּ מִיַּד
הַשִּׁבְאִים, דֶּרֶךְ גֵּיא־הָרַי אֲשֶׁר בֵּין
הֶהָרִים שְׁמֹשְׁנֵי צִדֵּי הַגַּיְא, כִּי־יַגִּיעַ
גֵּי־הָרִים אֶל מְקוֹם אָצַל וְנַסְתֶּם
לְשֵׁם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם נָסוּ אֲבוֹתֵיכֶם
בַּיָּמִים הָאֵלֶּה מִפְּנֵי הָרַעַשׁ הָאָרֶץ
שֶׁהָיָה בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וּבָא וְאָז יָבוֹא יְהוָה אֱלֹהַי וְכָל
הַמַּלְאָכִים הַקְּדֹשִׁים לִהְיוֹת עִמָּךְ
בְּעֶזְרָתְךָ לְלָחֹם מוּל גּוֹג: ו וְהָיָה
בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת
כָּהִיר, וְלֹא יִהְיֶה וְקִפָּאוֹן חֹשֶׁךְ כְּדֶבֶר
הַנִּקְפָּה, רַחֲמָנָא לִיצְלָן, יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ אָז
נְבוֹכִים בְּדַעְתָּם וְלֹא יַכִּירוּ אִם הִיא
הַכָּנָה לִתְשׁוּעָה אוֹ לְכִלָּיוֹן: ז וְהָיָה
הַדָּבָר הַזֶּה יוֹם־אֶחָד הוּא יְוֻדַּע
הוּא נוֹדָע לַיהוָה מָתַי יִהְיֶה הַיּוֹם הַזֶּה
אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה לֹא יוֹם וְלֹא־לַיְלָה
כִּי לֹא יֵדְעוּ מַה הוּא, הַטּוֹבָה אִם רָעָה וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר אָז יַכִּירוּ
בְּטוֹבַת הַתְּשׁוּעָה: ח וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא כְּשֶׁיִּבָּקַע הַר הַזֵּיתִים מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב
יֵצְאוּ מַיִם־חַיִּים נוֹבְעִים מִירוּשָׁלַם חֶצְיָם אֶל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי הַמִּזְרְחִי
וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן הַמַּעֲרָבִי, דֶּרֶךְ אוֹתָהּ בִּקְיָעָה בַּקַּיִץ וּבַחֹרֶף יִהְיֶה:
ט וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־
הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה
אֶחָד שֶׁכָּל הַגּוֹיִם יַעַזְבוּ אֶת אֱלֹהֵיהֶם
נִמְצָא שֶׁאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר וּשְׁמוֹ אֶחָד
שֶׁיְּהֵא שְׁמוֹ נִזְכָּר בְּפִי כֻּלָּם: י עַם כִּי
יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ יִסּוֹב יַהֲפוֹךְ
כָּל־הָאָרֶץ לִהְיוֹת אֶרֶץ מִישׁוֹר
כָּעֲרָבָה מִגֶּבַע לְרִמּוֹן הָעוֹמֶדֶת
מִנֶּגֶב יְרוּשָׁלִַם וְרָאֲמָה וְתִרְאֶה
יְרוּשָׁלַיִם גְּבוֹהָה עַל הַכֹּל, וְיֻשְׁבָה
תַּחְתֶּיהָ בִּמְקוֹמָהּ הָרִאשׁוֹן לְמִשַּׁעַר
מִן שַׁעַר בִּנְיָמִן עַד־מְקוֹם שַׁעַר
הָרִאשׁוֹן וְעוֹד תִּתְרַחֵב מִצָּפוֹן לְדָרוֹם
עַד־שַׁעַר הַפִּנּוֹת וּמִגְּדַל חֲנַנְאֵל
עַד יִקְבֵּי הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיוּ עַד עַכְשָׁיו חוּץ
לָעִיר: יא וְיָשְׁבוּ בָהּ עִם הַשְּׁכִינָה
וְחֵרֶם לֹא יִהְיֶה עֹוד לֹא יִהְיֶה בָּהּ
שִׁמּוּן וַאֲבָדוֹן וְיֻשְׁבָה יְרוּשָׁלִַם
לָבֶטַח: יב וְזֹאת תִּהְיֶה
הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל־יְרוּשָׁלִַם הָמֵק בְּשָׂרוֹ
נִפּוּל וַהֲמִסַּת הָאֲבָרִים וְהוּא עֹמֵד
עַל־רַגְלָיו וְלֹא נָפַל לְמִשְׁכָּב וְעֵינָיו
תִּמַּקְנָה בְּחֹרֵיהֶן שֶׁהֵן יוֹשְׁבוֹת שָׁם
וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם: יג וְהָיָה
בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְהוּמַת־יְהוָה
רַבָּה בָּהֶם לְעַרְבֵּב דַּעְתָּם לְהַכְּפָם

הפטרה ליו"ט ראשון של סוכות

זכריה פרק יד

יד א הִנֵּה יוֹם־בָּא לַיהוָה וְחֻלַּק שְׁלָלְךָ
בְּקִרְבֶּךָ: ב וְאָסַפְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֶל־
יְרוּשָׁלִַם לַמִּלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנָשַׁסּוּ
הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים תִּשָּׁכַבְנָה וְיָצָא חֲצִי הָעִיר
בַּגּוֹלָה וְיֶתֶר הָעָם לֹא יִכָּרֵת מִן־הָעִיר: ג וְיָצָא
יְהוָה וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם
קְרָב: ד וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם־הַהוּא עַל־הַר
הַזֵּיתִים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלִַם מִקֶּדֶם וְנִבְקַע
הַר הַזֵּיתִים מֶחֱצְיוֹ מִזְּרָחָה וָיָמָּה גֵּיא גְּדוֹלָה
מְאֹד וּמָשׁ חֲצִי הָהָר צָפוֹנָה וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה:
ה וְנַסְתֶּם גֵּיא־הָרַי כִּי־יַגִּיעַ גֵּי־הָרִים אֶל־אָצַל
וְנַסְתֶּם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה
מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבָא יְהוָה אֱלֹהַי כָּל־קְדֹשִׁים
עִמָּךְ: ו וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אוֹר
יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן: ז וְהָיָה יוֹם־אֶחָד הוּא יִוָּדַע
לַיהוָה לֹא־יוֹם וְלֹא־לַיְלָה וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר: ח וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם־חַיִּים מִירוּשָׁלִַם חֶצְיָם אֶל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם
הָאַחֲרוֹן בַּקַּיִץ וּבַחֹרֶף יִהְיֶה: ט וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: י יִסֹּב כָּל־הָאָרֶץ כָּעֲרָבָה מִגֶּבַע
לְרִמּוֹן נֶגֶב יְרוּשָׁלִַם וְרָאֲמָה וְיֻשְׁבָה תַחְתֶּיהָ לְמִשַּׁעַר בִּנְיָמִן עַד־מְקוֹם שַׁעַר הָרִאשׁוֹן עַד־שַׁעַר הַפִּנּוֹת
וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל עַד יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ: יא וְיָשְׁבוּ בָהּ וְחֵרֶם לֹא יִהְיֶה־עוֹד וְיֹשְׁבָה יְרוּשָׁלִַם לָבֶטַח: יב וְזֹאת
תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל־יְרוּשָׁלִַם הָמֵק בְּשָׂרוֹ וְהוּא עֹמֵד
עַל־רַגְלָיו וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה בְּחֹרֵיהֶן וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם: יג וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְהוּמַת־יְהוָה

עטרת מרים

לְשַׁגְּעוֹן וְהֶחֱזִיקוּ בַּאֲשֶׁר יַחֲזִיק אִישׁ מֵהֶם יַד רֵעֵהוּ לְעָזְרוֹ וּלְסַעֲדוֹ, לְפַתֵּעַ וְעָלְתָה יָדוֹ שֶׁל הַנֶּעֱזָר עַל־יַד רֵעֵהוּ לְהַכּוֹתוֹ לְמַעַן יַעַזְבוֹ, כִּי בַּעֲבוּר בִּלְבּוּל הַדַּעַת אֵינוֹ מַבְחִין בֵּין אוֹהֵב לְאוֹיֵב: יד וְגַם יֶתֶר הָעָם שֶׁל יְהוּדָה אֲשֶׁר תִּשְׁאַר בִּירוּשָׁלִַם תִּלָּחֵם בִּירוּשָׁלִַם אַחַר שֶׁיָּרְאוּ שֶׁהִכָּם ה׳ אֵת הַגּוֹיִם, לָכֵן וְאֻסַּף חֵיל עוֹשֶׁר כָּל־הַגּוֹיִם סָבִיב כִּי בָּאוּ לַמִּלְחָמָה וּבְיָדָם חֲמִדַּת זָהָב וָכֶסֶף וּבְגָדִים לָרֹב מְאֹד: טו כְּמוֹ הַמַּגֵּפָה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה (יד יב) הָמֵק בְּשָׂרוֹ וגו׳ וְכֵן תִּהְיֶה מַגֵּפַת הַסּוּס הַפֶּרֶד הַגָּמָל וְהַחֲמוֹר וְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּמַּחֲנוֹת הָהֵמָּה כַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת: טז וְהָיָה כָּל־הַנּוֹתָר מִכָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים לְהִלָּחֵם עַל־יְרוּשָׁלִַם וְעָלוּ אֶל יְרוּשָׁלִַם מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלָחֹג בַּחַג הַסֻּכּוֹת אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת לְפִי שֶׁבַּחַג הַסֻּכּוֹת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה הַזֹּאת וּמַכָּלֶת גּוֹג, לָכֵן יָבוֹאוּ בְּכָל שָׁנָה לְהִוּוֹת לְזִכָּרוֹן הַנֵּס שֶׁנַּעֲשָׂה בַּיּוֹם הַהוּא: יז וְהָיָה אם תִּמְצָא מִשְׁפָּחָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפְּחוֹת אמות הָאָרֶץ אֶל־יְרוּשָׁלִַם לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת אז וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה לֹא יֵרֶד הַגָּשֶׁם לְגַדֵּל תְּבוּאָתָם, כִּי בְּחַג הַסֻּכּוֹת נִגְזְרִים גִּשְׁמֵי שָׁנָה, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא בָּאוּ יִמָּנַע מֵהֶם הַגָّשֶׁם: יח וְאִם־מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא־תַעֲלֶה וְלֹא בָאָה וְיָרוּץ וְלֹא עֲלֵיהֶם יוֹרֵד הַגָّשֶׁם כָּל הַשָּׁנִים כִּי הַנִּילוּס מַשְׁקֶה שְׂדוֹתֵיהֶם, לָכֵן תִּהְיֶה הַמַּכָּת הַבָּשָׂר הַמַּגֵּפָה מִצְלֹות הַסּוּס קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה כַּמִּזְרָקִים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ: כא וְהָיָה כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלִַם וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל־הַזֹּבְחִים וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְּׁלוּ בָהֶם וְלֹא־יִהְיֶה כְנַעֲנִי עוֹד בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא

עטרת מרים

רַבָּה בָהֶם וְהֶחֱזִיקוּ אִישׁ יַד רֵעֵהוּ וְעָלְתָה יָדוֹ עַל־יַד רֵעֵהוּ: יד וְגַם־יְהוּדָה תִּלָּחֵם בִּירוּשָׁלִַם וְאֻסַּף חֵיל כָּל־הַגּוֹיִם סָבִיב זָהָב וָכֶסֶף וּבְגָדִים לָרֹב מְאֹד: טו וְכֵן תִּהְיֶה מַגֵּפַת הַסּוּס הַפֶּרֶד הַגָּמָל וְהַחֲמוֹר וְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּמַּחֲנוֹת הָהֵמָּה כַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת: טז וְהָיָה כָּל־הַנּוֹתָר מִכָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלִַם וְעָלוּ מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: יז וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפְּחוֹת הָאָרֶץ אֶל־יְרוּשָׁלִַם לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגָּשֶׁם: יח וְאִם־מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא־תַעֲלֶה וְלֹא בָאָה וְלֹא עֲלֵיהֶם תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: יט זֹאת תִּהְיֶה חַטַּאת מִצְרַיִם וְחַטַּאת כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: כ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה עַל־מִצְלֹות הַסּוּס קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה כַּמִּזְרָקִים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ: כא וְהָיָה כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלִַם וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל־הַזֹּבְחִים וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְּׁלוּ בָהֶם וְלֹא־יִהְיֶה כְנַעֲנִי עוֹד בְּבֵית יְהוָה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא:

הפטרה ליום טוב שני של סוכות מלכים א, ח

ח ג וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי: ד וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן: ה וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ הַעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם הֶעֱלוּ אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְכֵלָיו: ו וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְהֲלוּ מֵעַצְמָם, וְרֹאשֵׁי הָעָם וְהַזְּקֵנִים הַנּוֹעָדִים עָלָיו לְלֶכֶת אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן הָיוּ

עטרת מרים

מִזַּבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב: ז וַיָּבֹאוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ
הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים שֶׁעֲשָׂה שְׁלֹמֹה, וְעָמְדוּ בָּאָרֹן וְגוֹבַהּ
הַכְּרוּבִים הֵם הָיָה עֶשֶׂר אַמּוֹת: ח כִּי הַכְּרוּבִים שֶׁנַּעֲשׂוּ מִתְּחִלָּה פֹּרְשִׂים
כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם עֲמִידַת הָאָרוֹן
וַיְסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־
בַּדָּיו מִלְּמַעְלָה: ט וַיַּאֲרֹכוּ מְשֹׁכוּ
הַבַּדִּים לַחוּץ כְּלִפֵּי הַמִּזְרָח וַיֵּרָאוּ
רָאשֵׁי הַבַּדִּים בְּפָרוֹכֶת שֶׁכְּנֶגֶד הַפֶּתַח
בְּאַמָּה טְרַקְסִין מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי
לִפְנֵי הַדְּבִיר בְּהֵיוֹתָם דּוֹחֲקִין וּבוֹלְטִין
בַּפָּרוֹכֶת כְּעֵין שְׁנֵי דַּדֵּי אִשָּׁה וְלֹא יֵרָאוּ
הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה
עַד אֲשֶׁר נִגְנַז בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ: י אֵין
בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים
אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב
אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: יא וַיְהִי
בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים שֶׁנָּשְׂאוּ הָאָרוֹן מִן־
הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית
יְהוָה: יב וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים
לַעֲמֹד בַּהֵיכָל וּבַעֲזָרָה לְשָׁרֵת מִפְּנֵי
הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־
בֵּית יְהוָה: יג אָז בְּהַרְאוֹת הֶעָנָן
אָמַר שְׁלֹמֹה רוֹאֶה אֲנִי כִּי בָּאָה
הַשְּׁכִינָה, כִּי יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן
בֶּעָרָפֶל: יד הוֹאִיל וּבָאָה הַשְּׁכִינָה
בָּנֹה בָנִיתִי אִם בֵּן בֵּית זְבֻל לֶךָ
וְיִהְיֶה מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ בּוֹ עוֹלָמִים כִּי
מֵעַתָּה לֹא תִּשָּׁרֶה הַשְּׁכִינָה עוֹד בְּמָקוֹם

עטרת מרים

אַחֵר: טו וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו אֶל מוּל הָעָם וַיְבָרֶךָ אֶת כָּל־קְהַל
יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד כִּי אֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה: טז וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֵּר בְּפִיו אֶת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ בִּכֵּחַ יָדוֹ
מִלֵּא לֵאמֹר: יז מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת
שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת
עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל שָׁעַל יָדוֹ בָּאָה
הַהֲכָנָה לִבְחוֹר בִּירוּשָׁלַיִם לִבְנוֹת בָּהּ
בַּיִת: יח וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי
לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל: יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד
אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ
לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֵטִיבֹתָ כִּי הָיָה
עִשִּׂיתָ בָּזֶה, וְלִזְכּוּת תַּחֲשֹׁב טוֹב
עִם־לְבָבֶךָ: כ רַק אַתָּה לֹא
תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא
מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת
לִשְׁמִי: כא וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ
אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד אָבִי
וָאֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: כב וָאָשֵׂם
שָׁם הַדִּבִּיר מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־
שָׁם בְּזֶה הָאָרוֹן בְּרִית יְהוָה לוּחוֹת
הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ
בְּעֵת שֶׁנָּתְנָם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם:

עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מִזַּבְּחִים צֹאן וּבָקָר
אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב: ז וַיָּבֹאוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ
אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת
כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים: ח כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם
אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן
וְעַל־בַּדָּיו מִלְּמָעְלָה: ט וַיַּאֲרֹכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ
רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא
יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: י אֵין
בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם
מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: יא וַיְהִי בְּצֵאת
הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית
יְהוָה: יב וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת
מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית
יְהוָה: יג אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל: יד בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית
זְבֻל לֶךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים: טו וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל
יִשְׂרָאֵל עֹמֵד: טז וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר:
יז מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל: יח וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי
לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ
לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֵטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ: כ רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא
מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי: כא וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב
עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: כב וָאָשֵׂם שָׁם מָקוֹם
לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי' מידי חודש בחדשו גו'", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

התוועדויות חלק א תשמ"ה עמוד 351

עטרת מרים

יח וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם בּוֹא גוֹג עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה תַּעֲלֶה חֲמָתִי בְּאַפִּי: בִּגְלַל רִשְׁעָתָם בְּיָמִים קַדְמוֹנִים: יט וּבְקִנְאָתִי
בְּעֵבוּר קִנְאָתִי בְּאֵשׁ־עֶבְרָתִי דִּבַּרְתִּי נִשְׁבָּע אֲנִי אִם־לֹא בַּיּוֹם הַהוּא
יִהְיֶה רַעַשׁ גָּדוֹל עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל: כ וְרָעֲשׁוּ יִרְעֲדוּ מִפְּנַי דְּגֵי הַיָּם
וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְכָל־
הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה וְכֹל
הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה
וְנֶהֱרְסוּ הֶהָרִים וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת
הַנְּעֵשִׂים לַעֲלוֹת בָּהֶן עַל הָעֲלִיּוֹת וְכָל־
חוֹמָה לָאָרֶץ תִּפּוֹל הַכֹּל הוּא עִנְיַן
מְלִיצָה, וְיוֹרֶה עַל גֹּדֶל הַחֲרָדָה:
כא וְקָרָאתִי עָלָיו עַל גּוֹג לְכָל־
הָרַי אֶל כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא שָׁם חֶרֶב
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה חֶרֶב אִישׁ
בְּאָחִיו תִּהְיֶה לְגֹדֶל הַמְּהוּמָה שֶׁתְּבוֹא
בָּהֶם: כב וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ אֶתּוֹכֵחַ
עִמּוֹ בֶּהָבִיא עָלָיו בְּדֶבֶר וּבְדָם וְגֶשֶׁם
שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵבְנֵי בָרָד,
אֵשׁ וְגָפְרִית אַמְטִיר עָלָיו וְעַל־
אֲגַפָּיו וְעַל חֵיל צְבָאוֹת עִמּוֹ וְעַל־
עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ לְהָמֵם
וּלְאַבְּדָם, וְזֶה יֵחָשֵׁב לְוִכּוּחַ כִּי בָּזֶה יוֹדִיעַ
שֶׁפָּשְׁעוּ לוֹ: כג וְהִתְגַּדַּלְתִּי אֶהְיֶה
מְגוּדָּל וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וּמְקוּדָּשׁ
וְנוֹדַעְתִּי וּמְפוֹרָסָם לְעֵינֵי גּוֹיִם
רַבִּים וְיָדְעוּ הַכֹּל כִּי־אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד זוּלָתִי: א וְאַתָּה בֶן־אָדָם
הִנָּבֵא שֶׁיִּחָדְתִּי לְךָ נְבוּאָה פְּרָטִית בִּיחוּד עַל־גּוֹג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל שֶׁאַחַר מַפָּלְתּוֹ
זֹאת יִתְחַזֵּק שֵׁנִית וְיֵאָסֵף מַחֲנוֹתָיו שֵׁנִית עַל יְרוּשָׁלַיִם: ב וְשִׁבַּבְתִּיךָ אָעִיר לִבְּךָ
לִהְיוֹת שׁוֹבָב וְשִׁשֵּׁאתִיךָ אַפַּתֶּה אוֹתְךָ
לִהְיוֹת מוֹרֵד וְהַעֲלִיתִיךָ שֵׁנִית
מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן מִמְּקוֹמְךָ בִּצְפוֹן
וְהֲבִאוֹתִיךָ עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל:
ג וְהִכִּיתִי אַכֶּה בְּקַשְׁתְּךָ מִיַּד
שְׂמֹאלֶךָ כִּי בָּהּ מַחֲזִיקִים אֶת הַקֶּשֶׁת
וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ אַפִּיל: ד עַל־
הָרֵי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל אַתָּה וְכָל־
אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אִתָּךְ לְעֵיט
לְעוֹפוֹת הַדּוֹרְסִים צִפּוֹר כָּל בַּעַל
כָּנָף גַּם הַבַּלְתִּי דּוֹרֵס וְחַיַּת הַשָּׂדֶה
נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה: ה עַל־פְּנֵי
הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל בִּמְקוֹם הַמִּלְחָמָה כִּי
אֲנִי דִּבַּרְתִּי וְכֵן יָקוּם נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה: ו וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמָגוֹג גַּם
בְּמִדִינָתוֹ וּבְיֹשְׁבֵי הָאִיִּים הַמּוּפְרָדִים
מִבְּנֵי אָדָם, וְיוֹשְׁבִים לָבֶטַח וְאָז וְיָדְעוּ
כִּי־אֲנִי יְהוָה: ז וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי
אוֹדִיעַ אֲפַרְסֵם בְּתוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וְלֹא־אַחֵל וְלֹא אַנִּיחַ אֶת־שֵׁם־
קָדְשִׁי עוֹד לִהְיוֹת מְחֻלָּל וְיָדְעוּ

הפטרה לשבת חוה"מ סוכות יחזקאל פרק לח

לח יח וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם בּוֹא גוֹג
עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה תַּעֲלֶה
חֲמָתִי בְּאַפִּי: יט וּבְקִנְאָתִי בְּאֵשׁ־עֶבְרָתִי
דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה רַעַשׁ גָּדוֹל
עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל: כ וְרָעֲשׁוּ מִפְּנַי דְּגֵי הַיָּם
וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְכָל־הָרֶמֶשׂ
הָרֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה וְכֹל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה וְנֶהֱרְסוּ הֶהָרִים וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת
וְכָל־חוֹמָה לָאָרֶץ תִּפּוֹל: כא וְקָרָאתִי עָלָיו
לְכָל־הָרַי חֶרֶב נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה חֶרֶב אִישׁ
בְּאָחִיו תִּהְיֶה: כב וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם
וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וְגָפְרִית
אַמְטִיר עָלָיו וְעַל־אֲגַפָּיו וְעַל־עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ: כג וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי
גוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: **לט** א וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא עַל־גּוֹג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל: ב וְשִׁבַּבְתִּיךָ וְשִׁשֵּׁאתִיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן וַהֲבִאוֹתִיךָ
עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל: ג וְהִכִּיתִי קַשְׁתְּךָ מִיַּד שְׂמֹאלֶךָ וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ אַפִּיל: ד עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל
אַתָּה וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אִתָּךְ לְעֵיט צִפּוֹר כָּל־כָּנָף וְחַיַּת הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה: ה עַל־פְּנֵי
הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: ו וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמָגוֹג וּבְיֹשְׁבֵי הָאִיִּים לָבֶטַח וְיָדְעוּ
כִּי־אֲנִי יְהוָה: ז וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי אוֹדִיעַ בְּתוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְלֹא־אַחֵל אֶת־שֵׁם־קָדְשִׁי עוֹד וְיָדְעוּ

עטרת מרים

הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה הַקָּדוֹשׁ שׁוֹכֵן בְּיִשְׂרָאֵל: ח הִנֵּה בָאָה הַזְּמַן
וְנִהְיְתָה עֵת הַיְשׁוּעָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה הִוא הַיּוֹם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי וְאָז
יִתְרַשֵּׁם בְּפוֹעַל: ט וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ אֶל הַשָּׁלָל וּבָעֲרוּ
וְהִשְׁיקוּ בְּיָדוֹת הַכֵּלִים הָהֵם שֶׁהֵם שֶׁל עֵץ בְּנֶשֶׁק בִּכְלֵי זַיִן וּמָגֵן וְצִנָּה
בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָד
וּבְרֹמַח חֲנִית וּבְעֲרוּ בָהֶם אֵשׁ
שֶׁבַע שָׁנִים כִּי יִהְיוּ רַבִּים כָּל קָךְ:
י וְלֹא־יִשְׂאוּ עֵצִים מִן־הַשָּׂדֶה וְלֹא יַחְטְבוּ מִן־הַיְעָרִים כִּי
יַסְפִּיקוּ בִּכְלֵי הַזַּיִן כִּי בַנֶּשֶׁק יְבַעֲרוּ־
אֵשׁ וְשָׁלְלוּ אֶת־שֹׁלְלֵיהֶם אֲשֶׁר
שָׁלְלוּ אוֹתָם בִּימֵי הַגּוֹלָה וּבָזְזוּ אֶת־
בֹּזְזֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:
יא וְהָיָה בַּיּוֹם הַהֹוּא אֶתֵּן לְגוֹג
לַאֲנָשָׁיו מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר שָׁם
בְּיִשְׂרָאֵל בְּגֵי הָעֹבְרִים בּוֹ אֶל
קִדְמַת לְמִזְרְחוֹ של הַיָּם כִּגְרַת,
מַרְבִּים הַפְּגָרִים מִמַּפֶּלֶת גּוֹג וְחֹסֶמֶת
הִיא תִּסְתֹּם וְתִסְגֹּר אֶת־הָעֹבְרִים
שָׁמָּה כִּי לֹא יִמְצְאוּ עוֹד מָקוֹם פָּנוּי
לַעֲבוֹר, וְקָבְרוּ שָׁם אֶת־גּוֹג וְאֶת־
כָּל־הֲמוֹנָה וְקָרְאוּ אוֹתוֹ גֵּיא הֲמוֹן
גּוֹג: יב וּקְבָרוּם בֵּית יִשְׂרָאֵל
לְמַעַן טַהֵר אֶת־הָאָרֶץ לֹא בַּעֲבוּר

עטרת מרים

הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה קָדוֹשׁ בְּיִשְׂרָאֵל: ח הִנֵּה
בָאָה וְנִהְיְתָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה הִוא הַיּוֹם אֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי: ט וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל וּבְעֲרוּ
וְהִשְׁיקוּ בְּנֶשֶׁק וּמָגֵן וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים
וּבְמַקֵּל יָד וּבְרֹמַח וּבְעֲרוּ בָהֶם אֵשׁ שֶׁבַע שָׁנִים:
י וְלֹא־יִשְׂאוּ עֵצִים מִן־הַשָּׂדֶה וְלֹא יַחְטְבוּ מִן־
הַיְעָרִים כִּי בַנֶּשֶׁק יְבַעֲרוּ־אֵשׁ וְשָׁלְלוּ אֶת־
שֹׁלְלֵיהֶם וּבָזְזוּ אֶת־בֹּזְזֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:
יא וְהָיָה בַּיּוֹם הַהֹוּא אֶתֵּן לְגוֹג מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר
בְּיִשְׂרָאֵל גֵּי הָעֹבְרִים קִדְמַת הַיָּם וְחֹסֶמֶת הִיא
אֶת־הָעֹבְרִים וְקָבְרוּ שָׁם אֶת־גּוֹג וְאֶת־כָּל־
הֲמוֹנָה וְקָרְאוּ גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: יב וּקְבָרוּם בֵּית

עטרת מרים

בְּכוֹדָם, שֶׁבְּעָה חֳדָשִׁים יִתְעַסְּקוּ בִּקְבוּרָתָם כִּי רַבִּים יִהְיוּ: יג וְקָבְרוּ כָּל־עַם
הָאָרֶץ כֻּלָּם יִתְעַסְּקוּ בִּקְבוּרָתָם וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם שֶׁמְּזֶה יִרְאוּ כֻּלָּם כִּי הֵם
נִשְׁמָרִים מֵה' וְאֵינָם יְרֵאִים מִדֶּבֶר וּמִמַּגֵּפָה, וְזֶה יִהְיֶה יוֹם הִכָּבְדִי נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה שֶׁיִּתְרָאֶה כְּבוֹד ה' וְהַשְּׁגָחָתוֹ הַפְּרָטִית עַל יִשְׂרָאֵל וּשְׁמִירָתוֹ אוֹתָם מִכָּל
פֶּגַע: יד וְאַנְשֵׁי תָמִיד יַבְדִּילוּ
יִשְׂאֵלוּ עֹבְרִים שֶׁיַּעַבְרוּ תָּמִיד בָּאָרֶץ
לַחְקוֹר עַל חֲלָלִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מְקַבְּרִים
אֶת עַם הָעֹבְרִים וְשָׁבִים בַּדְּרָכִים
אֶת הַפְּגָרִים הַנּוֹתָרִים עַל־פְּנֵי
הָאָרֶץ לְטַהֲרָהּ. וְזֹאת מִקְצָה מִסּוֹף
שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים אַחַר שֶׁסִּימוּ קְבוּרַת
אַנְשֵׁי גּוֹג בְּגֵיא הֲמוֹן גּוֹג, אָז יַחְקְרוּ
וּלְחַפֵּשׂ אַחַר הַהֲרוּגִים שֶׁלֹּא נֶהֱרְגוּ
בַּגֵּיא: טו וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ
הוֹלְכֵי דְרָכִים וְרָאָה עֶצֶם אָדָם
וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן סִימָן שֶׁיִּפְרְשׁוּ מִמֶּנּוּ
הוֹלְכֵי דְרָכִים וְעוֹשֵׂי טָהֳרוֹת עַד קָבְרוּ
אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים אֶל־גֵּיא הֲמוֹן
גּוֹג: טז כְּמוֹ שֶׁהַגֵּיא הַהוּא יִקָּרֵא גֵּיא
הֲמוֹן גּוֹג לִזְכָּרוֹן שֶׁשָּׁם מְקוֹם קְבוּרָתָם
וְגַם שֵׁם־עִיר הַסְּמוּכָה לְאוֹתוֹ גֵּיא
תִּקָּרֵא הֲמוֹנָה עַל שֵׁם הֲמוֹן גּוֹג
הַנִּקְבָּרִים בְּסָמוּךְ לָהּ, וּבָזֶה וְטִהֲרוּ
הָאָרֶץ:

יִשְׂרָאֵל לְמַעַן טַהֵר אֶת־הָאָרֶץ שִׁבְעָה חֳדָשִׁים: יג וְקָבְרוּ כָּל־עַם הָאָרֶץ וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם יוֹם הִכָּבְדִי
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: יד וְאַנְשֵׁי תָמִיד יַבְדִּילוּ עֹבְרִים בָּאָרֶץ מְקַבְּרִים אֶת־הָעֹבְרִים אֶת־הַנּוֹתָרִים עַל־פְּנֵי
הָאָרֶץ לְטַהֲרָהּ מִקְצֵה שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים יַחְקֹרוּ: טו וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ
צִיּוּן עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים אֶל־גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: טז וְגַם שֵׁם־עִיר הֲמוֹנָה וְטִהֲרוּ הָאָרֶץ:

עטרת מרים

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד
יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר:
ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת כִּי אִלּוּ הָיָה עֲדַיִן
חַי, לֹא יְכֹלְתֶּם לַעֲבוֹר אֶת הַיַּרְדֵּן כִּי
עָלָיו גָּזַר לְבַל יַעֲבוֹר וְעַתָּה קוּם
עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל־

הפטרה לפרשת וזאת הברכה יהושע פרק א

א א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר:
ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן
הַזֶּה אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר

עטרת מרים

הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי
נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ג עַל
כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־
רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: ד מֵהַמִּדְבָּר
וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל
נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־
הַיָּם הַגָּדוֹל בְּרוּחַ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ
יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם: ה לֹא־יִתְיַצֵּב

אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ג כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ
לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: ד מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל
אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם: ה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ

עטרת מרים

אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ לֹא אַעֲזֹבֶךָּ: ו חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם: ז רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: ח לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: ט הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: י וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שְׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר: יא עִבְרוּ | בְּקֶרֶב הַמַّחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵדָה כִּי בְּעוֹד | שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לִרְשְׁתָּהּ: יב וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט

עטרת מרים

הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: יג זְכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: יד נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל שֶׁבֶט מוּזָנִים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל שֶׁבֶט יַעַבְרוּ חֲלוּצִים וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם: טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה | יִתֵּן ה׳ מְקוֹם מְנוּחָה גַּם לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַּם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אָז תֹּאחֲזוּ בָּהּ מִבְּלִי מְעָרְעֵר אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר | נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ הוּאיל וּתְקִימוּ הַתְּנַאי: טז וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְלֹא לְבַד הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁהֵיכִנוּ עָלָיו מִצַּד הַיֹּשֶׁר, כִּי גַּם וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ: יז כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק אם יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה וְלֹא זֹאת לְבַד, כִּי גַּם: יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה יִמְרוֹד אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת כְּדִין מוֹרֵד בְּמַלְכוּת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ לַעֲנוֹשׁ הַמּוֹרְדִים וְלֹא לִמְחוֹל עַל כְּבוֹדְךָ:

כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ
וְלֹא אֶעֱזָבֶךָּ: ו חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל
אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי
לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם: ז רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד
לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה
עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן
תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: ח לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר
הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה
לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז
תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: ט הֲלוֹא
צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת כִּי
עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: י וַיְצַו
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שְׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר: יא עִבְרוּ |
בְּקֶרֶב הַמַّחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ
לָכֶם צֵדָה כִּי בְּעוֹד | שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם
עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לִרְשְׁתָּהּ: יב וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ
לֵאמֹר: יג זְכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם וְנָתַן
לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: יד נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם: טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה |
לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתְכֶם
וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר | נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: טז וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ: יז כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע
אֵלֶיךָ רַק יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה: יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ
וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ:

המשך תהלים מעמוד ג

לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ׃ ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ׃ ז אוֹדְךָ בְיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד׃
ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ׃
י בְּכָל־לִבִּי דִרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ׃
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ׃
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ׃ יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן׃ טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ׃ טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח
דְּבָרֶךָ׃ ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה
דְבָרֶךָ׃ יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃
יט גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ׃
כ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃
כא גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ׃ כב גַּל
מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ כג גַּם יָשְׁבוּ
שָׂרִים בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃ כד גַּם־
עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעַי אַנְשֵׁי עֲצָתִי׃ ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר
נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ׃ כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃ כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ׃ כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃ לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃ ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃ לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע׃ לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי׃ לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים׃ מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃
ו מא וִיבֹאֻנִי חֲסָדֶךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ
יִחָלְתִּי׃ מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃
מה וְאִתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃ מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְּחֻקֶּיךָ׃
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ נא זֵדִים הֱלִיצָנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃ נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחָם׃ נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי
מֵרְשָׁעִים עָזְבֵי תוֹרָתֶךָ׃ נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי׃ נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תוֹרָתֶךָ׃ נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוָּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקֻּדֶיךָ׃ סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ׃ סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי׃ סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי׃ סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אָנֹכִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ׃ ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנִּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ׃ עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ׃ עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי׃ עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ׃ עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ

שַׁעֲשֻׁעָי׃ עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃ עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ
וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ׃ פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ׃ כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי׃ פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט׃ פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ׃ פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי׃ פז כִּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי
פִקֻּדֶיךָ׃ פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ׃
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם׃ צ לְדֹר
וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד׃ צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ׃ צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃ צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי׃ צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן׃ צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד׃ מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי׃ צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי׃ צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי׃ ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלָאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי׃ קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי ׀ כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר׃ נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ׃ קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃ קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃ קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃ ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי׃ קטז סָמְכֵנִי כְּאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי׃ קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד׃ קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם׃ קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ׃ קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃ ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעֲשְׁקֻנִי זֵדִים׃ קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ׃ קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ׃ קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז׃ קכח עַל־כֵּן ׀
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי׃
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים׃ קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי׃ קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן׃ קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ׃ קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ׃ קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ׃ צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד׃
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי׃
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ׃
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת׃ קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הֲבִינֵנִי וְאֶחְיֶה׃ ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה׃ קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ׃ קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ׃ קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי׃ קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ׃ קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת׃

קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם: ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי:
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ:
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי: קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי: קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ:
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי:
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ:
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי:
קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב:
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי:
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל:
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי:
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד:
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ:
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי:
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי:
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק:
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי:
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי:
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי:
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי:

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֶּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לְשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

המשך ביאור למס' עירובין ליום רביעי עמ' א

1 שצריך שיאמר לו כן, לפי שאם חוזר הוא מדעתו יש לחוש שמא
2 נמלך בעצמו, ואין כוונתו לילך עוד לאותה העיר, ואינו חפץ
3 לקבוע שביתתו באמצע הדרך, ותהיה אז שביתתו כבני העיר, אבל
4 כאשר החזירו חבירו משום חמה או צינה יש לתלות שכוונתו לילך
5 לשם למחר, ולפיכך קובע שביתתו בחצי הדרך, אף שלא אמר כן
6 במפורש. **כִּי פְּלִיגֵי** – ובמה נחלקו התנאים, הוא האם צריך גם
7 **לְהַחֲזִיק** בדרך, דהיינו להתחיל לילך. דעת רבי יהודה היא שאינו
8 קונה שביתה באמצע הדרך אלא באופן שכבר התחיל לילך מערב
9 שבת לביתו שבעיר האחרת. ואילו דעת רבי יוסי ברבי יהודה היא,
10 שאפילו אם שמע חבירו שהוא רוצה ליצא, ואמר לו קודם יציאתו
11 'לין פה בביתך הלילה משום חמה או צינה', מכל מקום יכול הוא
12 לקבוע שביתתו בחצי הדרך, ולילך לעיר האחרת למחר.
13 **וְרַב יוֹסֵף אָמַר, לְהַחֲזִיק** בדרך **דְּכוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגֵי דְּצָרִיךְ** – לא
14 נחלקו התנאים, אלא הכל מודים שצריך לעשות כן, ואם חזר בו
15 קודם שהתחיל לילך אינו קונה שביתה בחצי הדרך, מאחר שנידון
16 כעשיר ולא כעני. **כִּי פְּלִיגֵי** – אלא שנחלקו התנאים האם צריך גם
17 **לוֹמַר** – שיאמר לו חבירו 'לין פה'. דעת רבי יהודה היא שאפילו
18 אם חזר מעצמו, מכל מקום קונה הוא שביתה בחצי הדרך ורשאי
19 לילך למחר, ואילו דעת רבי יוסי ברבי יהודה היא שרק באופן
20 שהחזירו חבירו תולים אנו שדעתו לילך למחר, אבל אם חזר
21 מעצמו אינו קונה שם שביתה אלא בעירו.
22 הגמרא מבררת כיצד סובר עולא בענין זה: **כְּמַאן אִזְלָא הָא** –
23 כשיטת מי הולכת מימרא זו **דְּאָמַר עוּלָּא, מִי שֶׁהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ** –
24 שהתחיל לילך לעיר אחרת, **וְהֶחֱזִירוּ חֲבֵירוֹ** מדרכו זו, **הֲרֵי הוּא**
25 **מוּחְזָר** – דינו כחוזר, ומשמע שלא קנה שביתה, **וּמוּחְזָק** – ודינו
26 כאדם שהחזיק בדרך, ומשמע שקנה שביתה.
27 מקשה הגמרא: מה היא כוונת הדברים, הרי **אִי** [–אם] דינו **כְּמוּחְזָר**
28 **לָמָּה** דינו **כְּמוּחְזָק, וְאִי** דינו **כְּמוּחְזָק לָמָּה** דינו **כְּמוּחְזָר**.
29 מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** – כך היא כוונת עולא לומר, **שאף עַל**
30 **פִּי שֶׁמּוּחְזָר מוּחְזָק**, כלומר, שאף על פי שהחזירו חבירו ואמר לו
31 'לין פה' ולא חזר מעצמו, אין די בזה לענין שיהא רשאי לקבוע
32 שביתה בחצי הדרך, אלא צריך לזה גם תנאי נוסף, שהתחיל כבר
33 להלך בדרך.
34 מבררת הגמרא: **כְּמַאן** – כשיטת מי סובר עולא המצריך שיתקיימו
35 שני תנאים אלו, גם שיחזירו חבירו ויאמר לו 'לין פה' וגם שיחזיק
36 בדרך.
37 מבארת הגמרא: **כְּרַב יוֹסֵף וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה** – כפי
38 ביאור רב יוסף בשיטת רבי יוסי ברבי יהודה, שהוא מצריך גם
39 'לומר' וגם 'להחזיק'.
40 הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **רַב יְהוּדָה בַּר אִישְׁתָּתָא** [–שם
41 אדם], **אַיְיתִי לֵיהּ כַּלְכָּלָה דְּפֵירֵי** – הביא לו סל מלא פירות **לְרַב נָתָן**
42 **בַּר אוֹשַׁעְיָא** בערב שבת, וסבור היה לחזור מבעוד יום לביתו, שהיה
43 בעיר אחרת הסמוכה לעירו של רב נתן בר אושעיא בתוך ארבעת
44 אלפים אמה, **כִּי הֲוָה אָזֵיל** – כאשר התחיל רב יהודה לילך בדרכו
45 לחזור לעירו, **שַׁבָּקֵיהּ עַד דְּנָחִית דַּרְגָּא** – הניח לו רב נתן להתחיל
46 לילך עד שירד מדרגה אחת מן העליה, כדי שיהיה בכלל 'החזיק
47 בדרך', ולאחר מכן **אָמַר לֵיהּ בֵּית הָכָא** – הישאר ללון בביתי עתה,
48 **וּלְמָחָר קָדִים וְאָזֵיל** – ולמחרת ביום השבת הקדם וצא לעירך,
49 שמאחר והתחלת לילך רשאי אתה לקבוע שביתה בחצי הדרך,
50 ועל ידי כן תוכל להלך למחר.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ט' תשרי פרק כ, מפרק מט עד סוף פרק נד ופרקים קיב-קיד	**יום רביעי - י"ב תשרי** פרק כ, מפרק סו עד סוף פרק סח
יום שני - י' תשרי פרק כ, מפרק נה עד סוף פרק נט ופרקים קטו-קנ	**יום חמישי - י"ג תשרי** פרק כ, מפרק סט עד סוף פרק עא
יום שלישי - י"א תשרי פרק כ, מפרק ס עד סוף פרק סה	**יום שישי - י"ד תשרי** פרק כ, מפרק עב עד סוף פרק עו
שבת קודש - ט"ו תשרי פרק כ מפרק עז עד סוף פרק עח	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ט' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלא, ובזה יובן היות... עד עמ' קלא, וכדלקמן.

אגרת הקדש

ובזה יובן היות המצות במל' ה' של שם הוי' והתורה בז"א וא"ו של שם הוי'. הגם שלמעלה בא"א המצות הן בגולגלתא בלבנונית היא האורחא דבפלגותא דשערי דמתפלגא לתרי"ג אורחין דאורייתא שבז"א ושרש התורה דנפקא מח"ע הוא במו"ס דא"א והיינו החכמה דטעמי המצות אלא שהוא כחותם המתהפך ונעוץ תחלתן בסופן הוא כח הא"ס ב"ה לברוא יש מאין ולא ע"י עילה ועלול שיהיה העלול מוקף מעילתו ובטל במציאות רק יהיה היש דבר נפרד מאלקות בכדי שיהיה המאציל ב"ה מלך על כל הנפרדים ע"י שיקיימו מצותיו שיצוה עליהם וסוף מעשה במחשבה תחלה ולכן אמרו בירושלמי ולית ליה לר"ש שמפסיק ללולב וכו' וכל הלומד שלא לעשות נוח לו שנתהפכה

וּבָזֶה יוּבַן, הֱיוֹת הַמִּצְוֹת בְּמַלְכוּת - ה' שֶׁל שֵׁם הֲוָיָ"ה, – כפי שהמצוות הן בענין של "ספירות" ובאותיות שם הוי', הרי ב"ספירות" זו ספירת ה"מלכות", ובאותיות שם הוי' – הרי זו האות ה' אחרונה של שם הוי', **וְהַתּוֹרָה** – כפי שהיא ב"ספירות" ובאותיות של שם הוי', היא **בִּ"זְעֵיר אַנְפִּין"** – (מדות), האות **וָא"ו שֶׁל שֵׁם הֲוָיָ"ה, הֲגַם** – למרות, **שֶׁלְּמַעְלָה** – כפי שמצוות ותורה הן במדריגת "כתר" **בִּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין" הַמִּצְוֹת הֵן בִּ"גֻלְגַּלְתָּא",** – ב"גולגולת" ובמקיף שעל המוחין, **בִּ"לַבְנוּנִית",** – בבחינת "לובן" (חסדים של "אריך אנפין"), **הִיא הָ"אָרְחָא" דְּבֶ"פַּלְגוּתָא דִּשְׂעָרֵי",** – ה"אורח" (הדרך) שיש בהתחלקות של השערות, **דְּמִתְפַּלְגָא לְתַרְיַ"ג אָרְחִין** – המתחלקים ל-613 דרכים והמשכות **דְּאוֹרַיְתָא שֶׁבִּ"זְעֵיר אַנְפִּין",** – של תורה אשר ב"זעיר אנפין", הרי שהמצוות הן בבחינת "גולגלתא" ומקיף, שלמעלה ממוחין "חכמה", **וְשֹׁרֶשׁ הַתּוֹרָה דְּנָפְקָא מִ"חָכְמָה עִלָּאָה"** – שבאה מ"חכמה עליונה" – היא רק **באה** מ"חכמה עילאה", אבל שרשה הוא למעלה מ"חכמה עילאה", **הוּא בִּ"מֹחָא סְתִימָאָה" דְּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין",** – בבחינת "מוחא סתימאה" של 'אריך אנפין', חכמה סתומה שב"כתר", **וְהֵינוּ** – איזו בחינה בתורה היא ב"חכמה סתימאה" (סתומה) שלמעלה לגמרי משכל ומהשגה, **הַחָכְמָה דְּטַעֲמֵי הַמִּצְוֹת,** – שהם "סתום ונעלם", ורק בביאת המשיח הוא יגלה טעמי המצוות, שאז תתגלה "חכמה סתימאה", החכמה הסתומה. הרי, כפי שתורה ומצוות הן ב"כתר", המצוות הן בבחינה עליונה יותר מאשר התורה, שהתורה היא ב"חכמה סתימאה", ענין המוחין שב"כתר", ואילו מצוות הן ב"גולגלתא", בגולגולת ובמקיף שלמעלה מחכמה־סתימאה שבכתר. כיצד, איפוא, הדבר שכפי שתורה ומצוות הן ב"ספירות" ובאותיות של שם הוי', התורה למעלה מן המצוות (מצוות הן ב"מלכות", אות ה' אחרונה של שם הוי', ותורה היא ב"ז"א", האות וא"ו של שם הוי'), וכפי שתורה ומצוות הן ב"כתר", המצוות הן בבחינה עליונה יותר מאשר ענין התורה? מתרץ רבנו הזקן: **אֶלָּא שֶׁהוּא כַּחוֹתָם הַמִּתְהַפֵּךְ,** – שמה שבחותם הוא צד ימין, הרי בדבר שעליו חותמים הוא צד שמאל, וכן להיפך; וכן גם מה ש"בולט" בחותם, "שוקע" בדבר שעליו חותמים, והאותיות השקועות שבחותם יוצאות בולטות בדבר שעליו חותמים – כך כאן, שמדריגת המצוות כפי שהן ב"כתר", בלמעלה מהשתלשלות, במדריגה עליונה יותר, יורדת בהשתלשלות הספירות למטה מענין התורה, שב"כתר" התורה היא במדריגה תחתונה יותר מאשר מצוות. **וְ"נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן",** – שה"תחילה" והמדריגה העליונה שב"כתר", ששם המצוות מושרשות, נעוצה בסוף ובמדריגה האחרונה של ספירות, ב"מלכות", **הוּא כֹּחַ הָ'אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא' לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן,** – כוח זה (כתר) ישנו, כנזכר לעיל, בספירת ה"מלכות", שממנה נעשית ההתהוות של "יש מאין", **וְלֹא עַל־יְדֵי עִילָּה וְעָלוּל, שֶׁיִּהְיֶה הֶעָלוּל מֻקָּף מֵעִילָּתוֹ וּבָטֵל בִּמְצִיאוּת,** – ל"עילה" שלו, שמסוג התהוות כזו אי אפשר שתתבצע כוונת ותכלית הבריאה, **רַק יִהְיֶה הַיֵּשׁ** – בהרגשתו, **דָּבָר נִפְרָד מֵ** – מקורו, מ – **אֱלָקוּת, בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא מֶלֶךְ עַל כָּל** – הנבראים שבהרגשתם הם **הַנִּפְרָדִים,** – מאלקות, **עַל־יְדֵי שֶׁיְּקַיְּמוּ מִצְוֹתָיו שֶׁיְּצַוֶּה עֲלֵיהֶם,** – שדוקא על־ידי־זה מתבצעים הרצון והכוונה של הבריאה, מה ש"עלה ברצונו אנא אמלוך", ו"מלוכה" היא דוקא על דברים המרגישים עצמם כנפרדים, **והם** בטלים למלך, ביטולם של הנבראים לאלקות בא על ידי ענין המצוות המעשיות הנעשות **מן ועל־ידי** נבראים גשמיים שהתהוותם היא מספירת ה"מלכות", **וְ"סוֹף מַעֲשֶׂה** – המצוות שמקיימים בדברים גשמיים, עלו **בַּמַּחֲשָׁבָה תְּחִלָּה".** – שהיא למעלה גם מ"ראשית" המחשבה, שב"תחלה" ובמדריגה העליונה יותר של מחשבה, ישנם הכוונה והרצון למצוות מעשיות הנעשות בדברים גשמיים. **וְלָכֵן אָמְרוּ בַּיְרוּשַׁלְמִי[40]: "וְלִית לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן** – האם לא סובר ר' שמעון **שֶׁמַּפְסִיק לְלוּלָב וְכוּ'",** –

---

40. שבת פ"א ה"ב. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ולהעיר אשר כ"ז הוא ג"כ לפנ"ז בירוש' ברכות (פ"א ה"ב) אלא ששם מקדים סוכה ללולב ובשבת לולב ואח"כ סוכה, ולכן מסתבר דכאן הכוונה לסוגיית שבת דוקא (והטעם י"ל כי בשבת הוא עיקר דין זה). אבל צ"ע: בשני הסוגיות (בש"ס שלפנינו) "לעשות לולב ולעשות סוכה" - והחילוק מובן. וראה שו"ע אדה"ז חאו"ח ר"ס תרמ"א. ואכ"מ". וראה לקו"ש חלק כ' ע' 267 הערה 10. וש"נ.

שמפסיקים מלימוד התורה כדי לקיים מצוה בזמן שיש לקיימה, כמו בקיום מצות לולב, בירושלמי שם מקשה כך על מה שאמר רבי שמעון, שהוא ו"החברים" שלו אינם מפסיקים מלימוד התורה גם לא לקריאת שמע, שואלים על כך בירושלמי: האם לא סובר רבי שמעון שמפסיקים מלימוד התורה כדי לקיים מצוה בזמנה – כמו לולב וסוכה, שכך הרי צריך להיות גם ביחס למצות קריאת שמע? אלא, להלן, מחלק בירושלמי בין קריאת שמע לבין שאר המצוות. שכן, זה "שינון" וזה "שינון": לימוד התורה וקריאת שמע הם שניהם ענין של שינון ולימוד, ואילו ביחס למצוות מעשיות בודאי שמודה רבי שמעון שמפסיקים מלימוד התורה כדי לקיים מצוה בזמנה. הוספת כ"ק רבינו: **"ובענין התורה עצמה ג"כ יש קדימת המצות, דמהן התחלתה ותלוי קיומה (בדוגמת שלי' וולד)"**. ואומר להלן בירושלמי, אמר רבי יוחנן **וְ"כָל הַלּוֹמֵד שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת - נֹחַ לוֹ שֶׁנִּתְהַפְּכָה שְׁלִיָּתוֹ עַל פָּנָיו וְכוּ'"**, – הוספת כ"ק רבינו: "**ואין ולד**" – ולא היה נולד לכתחילה, הוא משתמש בלשון **זה** דוקא, שנוח לו שנתהפכה **שלייתו**, ואינו אומר סתם – שנוח לו שלא היה נולד, **כִּי הַשַּׁלְיָא נוֹצְרָה תְּחִלָּה מֵהַטִּפָּה, וְהִיא לְבַדָּהּ הָיְתָה עִקַּר הַוָּלֶד עַד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁהַתְּחִילָה צוּרַת הַוָּלֶד. וְכָכָה הַמִּצְוֹת הֵן עִקַּר הַתּוֹרָה וְשָׁרְשָׁהּ, הֲגַם** – למרות, **שֶׁהַמִּצְוָה הִיא גּוּפָנִית וְ** – אילו, **הַתּוֹרָה הִיא חָכְמָה,** – שהיא דבר רוחני, הוספת כ"ק רבינו: "**ול"ק דא"כ למה תורה למ' ממצות כדלעיל**", **רַק שֶׁזֶּה** – המצוות הן **בְּחִיצוֹנִיּוּת** – עליונותן מתבטאת בענין מקיף, לא בענין פנימי, **וְזֶה** – תורה היא **בְּפְנִימִיּוּת,** – ומכניסה נשמה וחיות במצוות, **וּכְדִלְקַמָּן.** – וכפי שיוסבר להלן. הרי כיוון שהוא לומד תורה ואינו רוצה לקיים מצוות, חסר הרי העיקר והשורש של תורה, ולכן נוח היה אילו שלייתו מתהפכת ולא נשאר ממנו כלום.

אגרת הקדש

שלייתו ע"פ וכו' כי השליא נוצרה תחלה מהטיפה והיא לבדה היתה עיקר הולד עד מ' יום שהתחילה צורת הולד. וככה המצות הן עיקר התורה ושרשה הגם שהמצוה היא גופנית והתורה היא חכמה רק שזה בחיצוניות וזה בפנימיות וכדלקמן.

יום שני י' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלא, והנה כמו"כ מזיווג... עד עמ' 262, כנ"ל.

וְהִנֵּה, כְּמוֹ־כֵן מִזִּוּוּג – ויחוד, **'זְעִיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא' דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** – "ז"א" (מדות) ו"מלכות" של העולמות בריאה־יצירה־עשיה, **נִבְרָאוּ מֵאַיִן לְיֵשׁ כָּל הַנִּבְרָאִים** – של עולם ה"בריאה", **וְהַנּוֹצָרִים** – היצורים של עולם ה"יצירה", **וְהַנַּעֲשִׂים,** – הדברים שבעולם ה"עשיה", כפי שהוסבר לעיל, הרי מ"מלכות דאצילות" ומהזיווג של "ז"א" ו"מלכות" דאצילות מתהווים הנשמות והמלאכים של עולם ה"בריאה", נבראים שהם כבר ענין של "יש", וכפי שהסביר רבנו הזקן, הרי זה על ידי כוח ה"אין סוף" הנמשך ב"מלכות" בכלל וביחוד וזיווג "ז"א" ו"מלכות" בפרט, ומצד זה שה"קו" של "אור אין סוף" מלובש בספירות, שבגלל זה יכולה להיות מהם ההתהוות של מציאות "יש", כך גם שמיחוד וזיווג "ז"א" ו"מלכות" מהספירות של העולמות **בריאה־יצירה־עשיה** מתהווים הנבראים של עולמות **אלה** (וכפי שיסכם רבנו הזקן, שגם בהם ישנה ההתלבשות של הארה מה"קו" של "אור אין סוף"), **עַל־יְדֵי אוֹר הַנְּשָׁמָה שֶׁבְּתוֹכָן, שֶׁהִיא** – הנשמה היא, **אֶלְקוּת, מֵהַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת,** – עשרת הכלים של "מלכות דאצילות" יורדים בספירות של בריאה־יצירה־עשיה להיות הנשמה והאלקות של הספירות של בריאה־יצירה־עשיה. **וְגַם בְּתוֹכָהּ** – ב"מלכות דאצילות", ישנה **הָאָרַת הַ"קַּו" דְּאוֹר אֵין־סוֹף** – שמצד אור ה"קו" שהוא מעין המאור, יכולה להיות ההתהוות של "יש מאין", כפי שהסביר לעיל, **הַמְלֻבָּשׁ בַּאֲצִילוּת עַד הַ"פַּרְסָא",** – והמסך שבין "אצילות" ל"בריאה", שהאור של בריאה־יצירה־עשיה יהיה מהות אחרת מאשר האור של "אצילות". **וְהָאָרַת הַ"קַּו" שֶׁהָיָה מֵאִיר בַּכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּמַלְכוּת** – של "אצילות", **בָּקַע הַ"פַּרְסָא" עִמָּהֶם, וּמֵאִיר בָּהֶם** – בשלושים הכלים של "מלכות דאצילות" הנעשים נשמה לבריאה־יצירה־עשיה, **בְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה כְּמוֹ בַּאֲצִילוּת מַמָּשׁ.** – ענין **זה** של ההארה מה"קו" שהאיר בכלים דאצילות, הוא גם אחרי שנעשה פרסא ומסך בין "אצילות" ל"בריאה־יצירה־עשיה", והאור של בריאה־יצירה־עשיה אינו בכלל מהות האור שמ"אצילות", אך, כיוון ששלושים הכלים של "מלכות דאצילות" **בוקעים** את הפרסא, שגם אחרי הפרסא לא יהיה זה ענין אחר לגמרי, ענין של נברא ולא אלקות, אלא הם ענין של אלקות ואשר לכן הם אור הנשמה של בריאה־יצירה־עשיה (המהווה ומחיה הנבראים של בריאה־יצירה־עשיה), הרי כך גם ההארה מה"קו" **שבהם** גם כן **בוקעת** את הפרסא איתם וגם הארת ה"קו" מאירה באור

אגרת הקדש

והנה כמו"כ מזיווג זו"ן דבי"ע נבראו מאין ליש כל הנבראים והנוצרים והנעשים ע"י אור הנשמה שבתוכן שהיא אלקות מהכלים די"ס דמל' דאצי' וגם בתוכה הארת הקו דאור א"ס המלובש באצי' עד הפרסא והארת הקו שהיה מאיר בכלים די"ס דמל' בקע הפרסא עמהם ומאיר בהם בבי"ע כמו באצילות ממש וכן

הנשמה של בריאה־יצירה־עשיה. **וְכֵן, גַּם הַ"קַּו"** בְּעַצְמוֹ – לא רק הארת ה"קו" המאירה בכלים **דאצילות**, אלא גם ה"קו" בעצמו, **הַמְלֻבָּשׁ בְּסִיּוּם וְסוֹף נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד דְּ"אָדָם קַדְמוֹן"**, **שֶׁהוּא סוֹף רַגְלֵי הַיָּשָׁר שֶׁלּוֹ** – של 'אדם קדמון', **הַמִּסְתַּיְּמִים בְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה, הִנֵּה הָאָרַת הַ"קַּו" מְאִירָה מִשָּׁם** – מנצח־הוד־יסוד **ד'אדם קדמון', וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּאוֹר הַנִּשְׁמָה דְּעֲשֵׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה שֶׁהוּא אֱלָקוּת.** "א"ק" הוא 'אדם קדמון', שענינו הוא – המחשבה הראשונה האוצרת בתוכה ומקיפה את כל סדר ההשתלשלות ("צופה ומביט עד סוף כל הדורות"), ומהפרטים שבמחשבה הקדומה הזו באה החיות של כל סדר ההשתלשלות, ובזה גופא ישנם "יושר" ו"עיגולים" – "עיגולים" הוא ענין של "מקיף", המקיף על כל מדריגות ההשתלשלות בהשוואה ובאופן שוה, ש"אצילות" ו"עשיה" מוקפים יחד; ו"יושר" הוא הענין של אור פנימי, הנותן חיות בכל ענין של השתלשלות בהתאם למהות ולמדריגת הענין, הרי רגלי **היושר** של 'אדם קדמון' מסתיימים במדריגה **האחרונה** של עולם ה"עשיה", שהיא "מלכות דעשיה". ועל כך הוא אומר, שהארת ה"קו" המאירה עד "מלכות דעשיה" (לא מצד ההתלבשות בכלים ד"אצילות", כי־אם ענין ה"קו" המאיר ב"א"ק" (אדם קדמון) – נמצאת בכל מדריגות ההשתלשלות, עד במדריגה התחתונה של "מלכות דעשיה" הבאה מהמחשבה הקדומה ד"א"ק"), הרי ענין זה והארה זו מה"קו" מאיר ומתלבש באור הנשמה של עשר הספירות של העולמות בריאה־יצירה־עשיה, שהוא אלקות. **וְהָאָרָה דְּהָאָרָה,** – מה"קו", **מִתְלַבֶּשֶׁת בְּנֶפֶשׁ רוּחַ דְּעֲשֵׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – לא רק באור הנשמה, אלא גם בנפש רוח, **וְאַף גַּם בְּכָל הַכֵּלִים שֶׁלָּהֶם.** בכלים של ספירות בריאה־יצירה־עשיה, למרות שאין הם אלקות, שמצד הארת ה"קו" מהכלים דאצילות לא מאירה שם ההארה, שכן "אצילות" אינו מאיר ואינו מתלבש בענין שאיננו אלקות, אך מצד ה"קו" עצמו שלמעלה מ"אצילות" יורדת (מצד המחשבה הקדומה של 'אדם קדמון') הארת ה"קו" באופן של הארה דהארה גם בכלים של ספירות בריאה־יצירה־עשיה. **וְהָאָרָה דְּהָאָרָה,** – כלומר המדריגה השלישית של הארה, **הוּא בְּכָל הַנִּבְרָאִים** – של עולם ה"בריאה", **וְנוֹצָרִים וְנַעֲשִׂים,** – של עולם ה"עשיה", שעל־ידי־זה מאירה בכל נברא ונוצר ונעשה, הכוונה שבמחשבה הקדומה ד"א"ק", שעל הנברא ונוצר ונעשה להשלים, וכוונה זו היא החיות של הנברא ונוצר ונעשה. הענין של "הארה דהארה דהארה" הוא, **שהארה** איננה העצם, אבל היא עדיין אותה **מהות** של הענין שממנו באה ההארה, כך שהארת ה"קו" היא עדיין מהות של אלקות, ואשר לכן היא מתלבשת רק באור הנשמה של הספירות שהוא אלקות. **הארה דהארה** כבר אינה המהות של המדריגה הקודמת, אך היא עדיין המציאות של הענין הקודם, שלכן ההארה דהארה מתלבשת בנפש ורוח של ספירות בריאה־יצירה־עשיה, שכבר אינה המהות הקודמת (זה לא אלקות), אך זה עדיין **המציאות** של אותו ענין, ענין רוחני של כלים ושל ספירות, שלמרות שאין זה אלקות הרי זה גם כן לא **מציאות** של נברא. **הארה דהארה דהארה** היא כבר גם לא **המציאות** של ההארה האוריגינלית, שלכן ההארה דהארה דהארה של ה"קו" מתלבשת בכל הנבראים, נוצרים ונעשים שהם מציאות של נבראים. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[41]**: "הַיָּמִים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם,** – עשית, **וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם",** – שנמשכת חיות מ"אור אין סוף", מ"אתה", בכולם (בכל הנבראים), שזה ההארה דהארה דהארה של ה"קו" מ"אור אין סוף", הנמשכת להיות חיות לכל הנבראים. **וְכָל זֹאת בִּבְחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת הַחִיּוּת לְהַחֲיוֹתָם.** – שבכך יש הבדל בין אופן ההתלבשות ב"אצילות", ובאור **הנשמה** של בריאה־יצירה־עשיה, ובנפש ורוח **וכלים** של עשר ספירות בריאה־יצירה־עשיה, עד בכל הנבראים, **אָמְנָם מְצִיאוּתוֹ וּמָהוּתוֹ שֶׁל אוֹר הָאֵין־סוֹף** – עצמו, **אֵינוֹ בְּגֶדֶר מָקוֹם כְּלָל,** – שנאמר שב"אצילות" נמצא "אור אין סוף" באופן אחד ובבריאה־יצירה־עשיה ופרטיו – באופן אחר, אלא הוא **וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין** – כל העולמות, **כְּשָׁוֶה, וְ"אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא"** – אומר הקדוש ברוך הוא, **בְּהַשְׁוָאָה אַחַת,** – שכשם שהוא מלא בשמים כך הוא מלא בארץ, **וְ"לֵית אֲתַר פָּנוּי מִנֵּיהּ"** – אין מקום ומדריגה שהוא פנוי וריק ממנו יתברך, **אַף בָּאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנַּשְׁמִית, רַק שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף וְסוֹבֵב,** – אין הוא מאיר בפנימיות, שיורגש כפי שהחיות מורגשת, אלא הוא באופן של מקיף והעלם, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר הַפֵּרוּשׁ** – של "סובב כל עלמין", **בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים,** – בחלק הראשון של ספר ה"תניא"[42], **וְלֹא הִתְפַּשְּׁטוּת וְהִתְלַבְּשׁוּת הַחִיּוּת** – מה שמהות ומציאות ה"אין

אגרת הקדש

גם הקו בעצמו המלובש בסיום וסוף נה"י דא"ק שהוא סוף רגלי היושר שלו המסתיימים במל' דעשיה הנה הארת הקו מאירה משם ומתלבשת באור הנשמה די"ם דבי"ע שהוא אלקות והארה דהארה מתלבשת בנפש רוח די"ם דבי"ע ואף גם בכל הכלים שלהם והארה דהארה דהארה הוא בכל הנבראים ונוצרים ונעשים כמ"ש הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כולם וכל זאת בבחינת התפשטות החיות להחיותם אמנם מציאותו ומהותו של אור הא"ס אינו בגדר מקום כלל וסובב כל עלמין בשוה ואת השמים ואת הארץ אני מלא בהשוואה אחת ולית אתר פנוי מיניה אף בארץ הלזו הגשמית רק שהוא בבחי' מקיף וסובב וכמ"ש הפי' בלק"א ולא התפשטות והתלבשות החיות

---

41. נחמי' ט, ו. **42.** פרק מ"ח.

סוף" מלא בכל העולמות – אין זה באופן של התפשטות והתלבשות החיות, **לְהַחֲיוֹתָם וּלְהַוּוֹתָם מֵאַיִן לְיֵשׁ,** – שגם על ההתהוות מ"אין" ל"יש", למרות שזה על ידי כוח **נעלם** של "אור אין סוף", אבל הרי זה ענין של גילוי והתפשטות להתהוות הבאה על ידי הספירות והמדריגות הממשיכות ומגלות את הכוח הנעלם, **כִּי־אִם** – ההתפשטות לחיות ולהתהוות, באה **עַל־יְדֵי הֶאָרָה דְּהֶאָרָה דְּהֶאָרָה וְכוּ' מֵה"קַּו",** **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. וְגַם מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַסּוֹבֵב וּמַקִּיף לְאַרְבַּע עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה בְּשָׁוָה,** – האור שהוא למעלה מעולמות, והשפעתו בעולמות היא רק באופן שהוא סובב ומקיף כל ארבעת העולמות בשוה, **מֵאִיר** – גם **אֶל הַקַּו הַפְּנִימִי** – שהוא אור פנימי בעולמות, **דֶּרֶךְ הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – שהכלים הרי מקיפים לאור המתלבש **בתוך** הכלים, **וּבְהֶאָרָתוֹ תּוֹךְ הַכֵּלִים - נוֹתֵן בָּהֶם כֹּחַ וְעֹז לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן.** – כפי שהוסבר לעיל, הרי התהוות הנבראים שבכל אחד מהעולמות, היא על ידי הכלים של הספירות שבאותו עולם; הרי הכוח שיש לכלים של הספירות להוות "יש מאין" (התהוות שבאה דוקא מעצמות "אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין") הוא מפני שמאיר בהם מ"אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין". **וּמֵאַחַר שֶׁהַבְּרִיאָה הִיא עַל־יְדֵי הַכֵּלִים,** – שיש בהם הרי ענין של גבול והתחלקות, **לָזֹאת** – לכן, **הֵם הַנִּבְרָאִים בִּבְחִינַת רִבּוּי וְהִתְחַלְּקוּת** – שאחד שונה מהשני, **וּגְבוּל וְתַכְלִית,** – למרות שהכוח להתהוותם בא מה"אור הסובב" שהוא בלי גבול, אך מפני שהכוח מאיר **בתוך** הכלים, הרי ההארה האלקית שישנה על ידי הכלים, היא בחינה של התחלקות ובאופן של גבול, **וּבִפְרָט** – כפי שההארה האלקית ממנה נעשית ההתהוות, באה בגילוי, **עַל־יְדֵי הָאוֹתִיּוֹת, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – שהאותיות יש בהן יותר ענין ההתחלקות וההגבלה מאשר הכלים. על־כל־פנים הרי אמר לעיל, שלא רק בספירות של העולמות, בנשמה, ובנפש רוח, ובכלים, יש גם מהאור הפנימי של "אור אין סוף" (ה"קו", שענינו אור שבשביל העולמות, אור שיאיר את העולמות באור פנימי ה"נרגש" בעולמות, כפי שחיות נרגשת), וגם מהאור הסובב ומקיף (אור שהוא למעלה מעולמות, והשפעתו בעולמות הוא רק באופן **זה** שהוא נשאר למעלה מהם, ואינו נרגש בהם בפנימיות), הרי לא רק שב**ספירות** יש מכל אחד משני הסוגים שבאור, אלא גם בכל **נברא** יש משני הסוגים שבאור; ההבדל מתבטא רק בכך אם זה בא בהארה, או בהארה דהארה, או בהארה דהארה דהארה: כשזה בא באופן של הארה, הרי אין זה אכן העצם מ"אור אין סוף", אך זה עדיין **המהות** של "אור אין סוף"; וכשזה בא באופן של הארה דהארה, אין זה גם המהות של "אור אין סוף", כי־אם המציאות בלבד (כלומר, שאין זה ענין שמהותו אלקות, כי־אם מציאות של אלקות בלבד); אך, כשזה בא באופן של הארה דהארה דהארה, כפי שהדבר בכל הנבראים, אין זה גם לא המציאות של ההארה האלקית הקודמת, אלא זה כפי שההארה האלקית באה ומתלבשת במציאות של נברא. להלן יסביר רבנו הזקן, שגם כפי שההארה האלקית באה במציאות של נברא, זה מתגלה דוקא בנברא כזה שבנבראים עצמם הוא מהיסוד הנמוך ביותר, יסוד העפר שלמטה מאש, רוח ומים, ובנברא המורכב בעיקר מיסוד העפר, כמו הארץ הגשמית – מתבטא בגילוי הכוח והיכולת שיש דוקא ב"עצמות אור אין סוף" להוות "יש מאין". כוח זה הוא בעיקר ב"אור הסובב" ומתגלה על ידי ה"קו" דוקא, האור הפנימי, דבר זה נראה בבירור במה שהארץ מצמיחה, שצמיחת צמחים ואילנות גשמיים מכוח הצומח **הרוחני** שבארץ היא ענין של "יש מאין", וכוח זה מגלה הארץ תמיד, שתמיד צומחים ממנה צמחים באופן של "יש מאין", (לא רק בששת ימי בראשית, כפי שזה היה בשאר המאמרות, כמו "ישרצו המים" וכדומה, שאז, בששת ימי בראשית, הוציאו המים מכוחם הרוחני ענין של נפש חיה שבא מהמים, אך לאחרי ששת ימי בראשית כבר באה נפש חיה אחת מהשניה, ואין זה באופן של "יש מאין", ואילו הארץ – מצמיחה תמיד צמחים באופן של "יש מאין") – הרי שבארץ ישנה המעלה, שלמרות שהיא "נברא" שההארה האלקית שבה הצטמצמה באופן של הארה דהארה דהארה (שאין היא המהות של אלקות ואפילו לא המציאות של אלקות, אלא מציאות של נברא גשמי כפי שזה בארץ), בכל זאת נראה על ידה הכוח האלקי של התהוות "יש מאין", מצד זה שיש בה גם מהאור ה"סובב כל עלמין" וגם מאור ה"קו" שעל־ידו מתגלה הכוח הסובב בענין של התהוות וחיות בנבראים. טעמו של דבר מדוע דבר זה מתגלה **בארץ דוקא**, יסביר רבנו הזקן להלן, הוא מפני שהארץ היא היסוד הנמוך ביותר של העולם הגשמי, ובמקום הנמוך ביותר שבו יורדת ההארה האלקית, יש בו כוח מ"אור חוזר", המבטא בגילוי יותר את ה"עצם", מאור ומדריגה שלמעלה ממנה. ובלשון רבנו הזקן:

אגרת הקדש

להחיותם ולהוותם מאין ליש כ"א ע"י הארה דהארה דהארה וכו' מהקו כנ"ל וגם מאור א"ס הסובב ומקיף לארבע עולמות אבי"ע בשוה מאיר אל הקו הפנימי דרך הכלים די"ס דבי"ע ובהארתו תוך הכלים נותן בהם כח ועוז לברוא יש מאין ומאחר שהבריאה היא ע"י הכלים לזאת הם הנבראים בבחינת ריבוי והתחלקות וגבול ותכלית ובפרט ע"י האותיות כנ"ל.

יום שלישי י"א תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 262, ועוד זאת יתר... עד עמ' 264, כמ"ש במ"א.

אגרת הקדש

ועוד זאת יתר על כן על כל הנ"ל הארה דהארה וכל הנ"ל היא מראה כחה ויכלתה ביסוד העפר הגשמי בגילוי עצום ביתר עז מיסודות העליונים ממנו וגם מצבא השמים שאין בכחם ויכלתם להוציא יש מאין תמיד כיסוד העפר המצמיח תמיד יש מאין הם עשבים ואילנות (והמזל המכה ואומר גדל היינו לאחר שכבר צמח העשב ואינו אומר לו לצמוח מאין ליש אלא מקוטן לגודל ולשאת פרי כל מין ומין בפרטי פרטיות. אבל בטרם יצמח למי יאמר כל מזל ומזל לכל עשב ועשב בפרטי פרטיות) מהכח הצומח שבו שהוא אין ורוחני והם גשמיים ואין זאת אלא משום דרגלי א"ק מסתיימים בתחתית עשי' ותחת רגליו מאיר אור א"ס ב"ה הסובב כל עלמין בלי הפסק רב ביניהם רק עיגולי א"ק לבדו וגם הקו מאור א"ס המסתיים בסיום

1 **וְעוֹד זֹאת, יָתֵר עַל כֵּן עַל כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל**[43], **הֶאָרָה דְּהֶאָרָה**
2 **דְּהֶאָרָה,** – כפי שההארה האלקית באה בנברא באופן של
3 הארה דהארה דהארה, שאז הרי זה כבר שלא בגילוי, לא
4 המהות של אלקות, ואפילו לא המציאות של אלקות, ובכל זאת
5 כבר הוסבר לעיל שיש בה
6 גם מה"קו" – האור הפנימי
7 וגם מהאור ה"סובב כל
8 עלמין", **וְכָל הַנִּזְכָּר לְעֵיל**
9 – אור ה"קו" שבה, ו"אור
10 הסובב" שבה – בההארה
11 האלקית שכבר באה
12 באופן של הארה דהארה
13 דהארה – במציאות של
14 נברא – **הִיא מַרְאָה** –
15 ההארה האלקית הבאה
16 מ"מלכות דאצילות",
17 מראה את **כֹּחָהּ וִיכָלְתָּהּ**
18 **בְּיסוֹד הֶעָפָר הַגַּשְׁמִי**
19 **בְּגִלּוּי עָצוּם, בְּיֶתֶר עֹז**
20 **מִיסוֹדוֹת הָעֶלְיוֹנִים**
21 **מִמֶּנּוּ,** – מיסוד העפר,
22 וכמו למשל יסודות אש,
23 רוח ומים, **וְגַם מִצְּבָא**
24 **הַשָּׁמַיִם, שֶׁאֵין בְּכֹחָם וִיכָלְתָּם לְהוֹצִיא יֵשׁ מֵאַיִן תָּמִיד,**
25 **כְּיסוֹד הֶעָפָר הַמַּצְמִיחַ תָּמִיד יֵשׁ מֵאַיִן, הֵם עֲשָׂבִים וְאִילָנוֹת**
26 – הצומחים מכוח הצומח הרוחני באופן של "יש מאין". שהרי גם
27 אלה שצומחים על ידי זריעה ונטיעה, יסביר להלן, שזה כמו "יש
28 מאין", שכן מה שזורעים נרקב כולו בארץ, הזריעה משמשת
29 כ"העלאת מ"ן" בלבד (התעוררות של כוח הצומח), ובמיוחד
30 אלה שצומחים בלי זריעה ונטיעה כלל, **(וְהַמַּזָּל הַמַּכֶּה וְאוֹמֵר**
31 **"גָּדֵל",** – שחכמינו ז"ל[44] הרי אומרים שאין עשב למטה שאין לו
32 מזל למעלה המכה בו ואומר לו גדל. הרי, שהצמיחה היא לא
33 כולה מכוח הצומח שבארץ אלא מה"מזל" שברקיע בא ענין
34 הצמיחה? אומר על כך רבנו הזקן: **הֵינוּ לְאַחַר שֶׁכְּבָר צָמַח**
35 **הָעֵשֶׂב,** – שכבר נעשה מציאותו של "יש" (עשב), אלא שעליו
36 לצמוח ולגדול, ואילן שעושה פירות הרי צריך שיהיה בהם
37 טעם, מתיקות או חמיצות, הרי זה בא מן המזל, **וְאֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ**
38 **לִצְמֹחַ מֵאַיִן לְיֵשׁ** – שתתהווה מציאות העשב או האילן, **אֶלָּא**
39 **מִקָּטֶן לְגָדֵל, וְלָשֵׂאת פְּרִי כָּל מִין וָמִין בִּפְרָטֵי פְּרָטִיּוּת.** –
40 שישנם אילנות המוציאים פירות מתוקים, וישנם אילנות
41 המוציאים פירות חמוצים וכדומה, הרי זה בא מהמזל שברקיע.
42 ב"אור התורה" פרשת במדבר[45] אומר ה"צמח צדק", שהמזל
43 משפיע התעוררות בכוח הצומח שמתבטא בעשב או באילן
44 שיצמיח, אך עצם הצמיחה הוא מכוח הצומח עצמו, ובמקום
45 אחר ב"אור התורה"[46] מפרש ה"צמח צדק", שענין ה"הכאה" של
46 המזל הוא, שבשעה שהמזל מאיר על העשב או האילן שאליו
47 הוא שייך, משפיע הדבר בעשב או באילן המשכה לשרשו,
48 ומההמשכה לשרשו הוא הולך וגדל יותר ויותר. **אֲבָל בְּטֶרֶם**
49 **יִצְמַח - לְמִי יֹאמַר כָּל**
50 **מַזָּל וּמַזָּל לְכָל עֵשֶׂב**
51 **וְעֵשֶׂב בִּפְרָטֵי פְּרָטִיּוּת)**
52 – הרי אומרים שהמזל
53 "מכה **בו**" (בעשב), ואומר
54 לו "גדל", וכשהעשב אינו
55 קיים עדיין – למי הוא
56 אומר גדל? אלא, כאמור,
57 הכוונה היא לאחרי
58 שהעשב כבר קיים
59 במציאות של "יש", על
60 הצמיחה מקטן לגדול וכו'
61 על כך באה האמירה
62 והכוח מהמזל. על כל
63 פנים, צמיחת העשבים
64 והאילנות היא **מֵהַכֹּחַ**
65 **הַצּוֹמֵחַ שֶׁבּוֹ,** – שביסוד
66 העפר **שֶׁהוּא** – כוח הצומח
67 הוא **אַיִן** – לא מציאות
68 גשמית, **וְרוּחָנִי, וְ** – אילו **הֵם** – העשבים והאילנות, הם **גַּשְׁמִיִּים.**
69 – הרי שזה ענין של "יש מאין", שכפי שהוסבר לעיל, הרי הכוח
70 ל"יש מאין" הוא דוקא ב"עצמות אין סוף" – וכוח זה מתבטא ביסוד
71 העפר הגשמי. **וְאֵין זֹאת,** – מה שדוקא בארץ מתבטא בגילוי כוח
72 ה"אין סוף" של "יש מאין", אין זה **אֶלָּא מִשּׁוּם דְּרַגְלֵי "אָדָם**
73 **קַדְמוֹן"** – ה'רגליים' של 'אדם קדמון', **מִסְתַּיְּמִים בְּתַחְתִּית** –
74 עולם ה**־עֲשִׂיָּה,** – ה"רגלים" המדריגות האחרונות של 'אדם
75 קדמון' (של המחשבה הקדומה הכוללת בתוכה את כל הנבראים
76 מהעליונים ביותר עד התחתונים ביותר), מסתיימות במדריגות
77 התחתונות של העולם התחתון ביותר, עולם ה"עשיה", והוא יסוד
78 העפר שבעולם ה"עשיה", **וְתַחַת רַגְלָיו** – מתחת למדריגות
79 האחרונות של 'אדם קדמון', **מֵאִיר אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא**
80 **הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין,** – היכן שמסתיים האור הפנימי שהוא
81 בהגבלה ובהתחלקות בעולמות, מאיר האור המקיף שלמעלה
82 מעולמות, **בְּלִי הֶפְסֵק רַב בֵּינֵיהֶם, רַק עִגּוּלֵי "אָדָם קַדְמוֹן"** –
83 ה"עיגולים" של 'אדם קדמון', **לְבַדּוֹ.** – שהרי במחשבה הקדומה
84 של 'אדם קדמון' ישנם "יושר" ו"עיגולים", אור פנימי ואור מקיף,
85 הרי היכן שמסתיים ה"יושר" והאור הפנימי של 'אדם קדמון'
86 ונשארים רק העיגולים והמקיפים של 'אדם קדמון' (שגם
87 העיגולים של 'אדם קדמון' הרי אינם ענין של "אין סוף" ממש כמו
88 ה"אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין") – מאיר שם "אור אין סוף"

---

43. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ב"הערות ותיקונים": צ"ע הל' והכוונה". **44.** ב"ר פ"י, ו. **45.** ע' קצו. **46.** במדבר ע' תשפו.

ה"סובב כל עלמין", **וְגַם הַ"קַּו" מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַמִּסְתַּיֵּם בְּסִיּוּם רַגְלֵי "אָדָם קַדְמוֹן" - מֵאִיר מִמַּטָּה לְמַעְלָה בִּבְחִינַת "אוֹר חוֹזֵר"**, – "אור חוזר" היינו – אור שכשמגיע למקום שמעבר לו אין הוא יכול להאיר, הוא מגיע חזרה באור חוזר ביתר חוזק וביתר אור מאשר האור הוא לפני שמגיע לאותו מקום. וכפי שהדבר באור השמש, שהאויר התחתון הקרוב יותר לארץ חם יותר מאשר האויר האמצעי (האויר שבאמצע, בין השמש לארץ), שכן, כאשר קרני השמש מגיעים לארץ, שמעבר לה אין הם יכולים להגיע – הוא חוזר באור חוזר, ולכן חם יותר למטה. כך הדבר ב"אור הקו" שענינו להאיר כל הנבראים באור פנימי, הרי כאשר הוא מגיע למדריגות האחרונות של המחשבה המקיפה כל העולמות והנבראים – הוא חוזר באור חוזר, **כְּמוֹ שֶׁ** – ה"קו", **הַמְלַבֵּשׁ בַּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין" וְ"אַבָּא וְאִמָּא"** – חכמה־בינה **ו"זְעֵיר־אַנְפִּין" וְ"נוּקְבָא" דַּעֲשִׂיָּה, וְעַל־יְדֵי־זֶה יֵשׁ כֹּחַ וְעֹז בְּסִיּוּם הַכֵּלִי דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה** – המדריגה וספירה התחתונה ביותר שב"עשיה", **שֶׁבִּיסוֹד הֶעָפָר, וְהוּא מַאֲמַר: "תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ וְכוּ'"**, – דשא – שממאמר זה בא הרי כוח הצומח, **לִהְיוֹת פּוֹעֵל בְּקֶרֶב הָאָרֶץ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד (בְּחִינַת אֵין־סוֹף,** – שלא רק עצם פעולת הצמיחה שהיא ענין של "יש מאין", בא מכוח ה"אין סוף", אלא גם האופן של להצמיח הוא פעולה **תמידית**, ומצד כוח זה, הוא יכול להצמיח תמיד בלי סוף, הרי שגם זה הוא הענין של "אין סוף", **וְלֹא בִּלְבַד בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, כְּמַאֲמַר: "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם", וּמַאֲמַר: "תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה"**, – מאמרות אלה השפיעו רק בששת ימי בראשית, שאז הוציאו המים והארץ נפשות חיות באופן של "יש מאין", ואילו לאחרי זה כבר באה נפש חיה אחת מהשניה שלא באופן של "יש מאין", רק בששת ימי בראשית בלבד השפיעו מאמרות **אלה**, שהמאמרות באים **מֵחָכְמָה דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה, שֶׁבָּז' יְמֵי בְּרֵאשִׁית הֵאִיר בָּעוֹלָם הַזֶּה הָאָרָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף בְּ"חֶסֶד חִנָּם", בְּלִי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין" כְּלָל)**, – בלי שום התעוררות מהמטה (מהמקבל), הנקראת "העלאת מיין נוקבין", שהנוקבא (המקבל) מעלה ומעוררת בהתעוררות שלה מלמטה – התעוררות מלמעלה. הרי, הסדר אחרי ז' ימי בראשית, שמן התחתון ביותר, ו"מלכות" היא הספירה האחרונה, וב"מלכות" גופא, בעשר הספירות שבה, "מלכות דמלכות" היא האחרונה – אך, ביוון שמדובר כאן בענין אור הנשמה, **שֶׁהוּא אֲלִקוּת מַמָּשׁ, מֵחִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת.** – שכאמור לעיל הם נעשים אור הנשמה לבריאה־יצירה־עשיה – הרי במדריגת אור הנשמה, שהיא האחרונה שבאור הנשמה – מאיר בה האור החוזר מהמדריגות האחרונות של "עשיה" (המדריגה האחרונה שבנבראים), ונותן את הכוח לגלות כוח ה"אין סוף" בענין של "יש מאין", של צמיחה, באופן תמידי.

אגרת הקדש

רגלי א"ק מאיר ממטה למעלה בבחי' אור חוזר כמו שהמלובש בא"א ואו"א וזו"נ דאצי' מאיר באור חוזר ממל' דאצי' ומל' דאצי' היא בחי' כתר ממטה למעלה ונעוץ תחלתן בסופן. וככה הוא בסיום הקו דאור א"ס המסתיים בסיום היושר דרגלי א"ק מאיר ממטה למעלה לבחי' אור הנשמה דמל' דמל' דעשיה שהוא אלקות ממש מחיצוניות הכלים דמל' דאצי'. ולפמ"ש בס' הגלגולים פ"כ הובא בלק"א מתלבשת תחלה הארה זו של הקו דאור א"ס באור האצי' שבעשיה וממנה לבריאה ויצירה שבעשיה ומהן לבחי' אור הנשמה דמל' דמל' דעשיה ועי"ז יש כח ועוז בסיום הכלי דמל' דמל' דעשיה שביסוד העפר והוא מאמר תדשא הארץ וכו' להיות פועל בקרב הארץ תמיד לעולם ועד (בחי' אין סוף ולא בלבד בששת ימי בראשית כמאמר ישרצו המים ומאמר תוצא הארץ נפש חיה מחכמה דמל' דמל' דעשיה שבז' ימי בראשית האיר בעולם הזה הארה מאור אין סוף בחסד חנם בלי העלאת מיין נוקבין כלל) להצמיח

וּלְפִי מַה שֶּׁכָּתוּב בְּסֵפֶר הַגִּלְגּוּלִים פֶּרֶק כ, הוּבָא בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים – בספר ה"תניא"[47], **מִתְלַבֶּשֶׁת תְּחִלָּה הֶאָרָה זוֹ שֶׁל הַ"קַּו" דְּאוֹר אֵין־סוֹף בְּאוֹר הָאֲצִילוּת שֶׁבַּעֲשִׂיָּה, וּמִמֶּנָּה לִבְרִיאָה וִיצִירָה שֶׁבַּעֲשִׂיָּה, וּמֵהֶן לִבְחִינַת אוֹר הַנְּשָׁמָה דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה, וְעַל־יְדֵי־זֶה יֵשׁ כֹּחַ וְעֹז בְּסִיּוּם הַכֵּלִי דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה** – המדריגה וספירה התחתונה ביותר שב"עשיה", **שֶׁבִּיסוֹד הֶעָפָר, וְהוּא מַאֲמַר: "תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ וְכוּ'"**, – דשא – שממאמר זה בא הרי כוח הצומח, **לִהְיוֹת פּוֹעֵל בְּקֶרֶב הָאָרֶץ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד (בְּחִינַת אֵין־סוֹף,** – שלא רק עצם פעולת הצמיחה שהיא ענין של "יש מאין", בא מכוח ה"אין סוף", אלא גם האופן של להצמיח הוא פעולה **תמידית**, ומצד כוח זה, הוא יכול להצמיח תמיד בלי סוף, הרי שגם זה הוא הענין של "אין סוף", **וְלֹא בִּלְבַד בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, כְּמַאֲמַר: "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם", וּמַאֲמַר: "תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה"**, – מאמרות אלה השפיעו רק בששת ימי בראשית, שאז הוציאו המים והארץ נפשות חיות באופן של "יש מאין", ואילו לאחרי זה כבר באה נפש חיה אחת מהשניה שלא באופן של "יש מאין", רק בששת ימי בראשית בלבד השפיעו מאמרות **אלה**, שהמאמרות באים **מֵחָכְמָה דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה, שֶׁבָּז' יְמֵי בְּרֵאשִׁית הֵאִיר בָּעוֹלָם הַזֶּה הָאָרָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף בְּ"חֶסֶד חִנָּם", בְּלִי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין" כְּלָל)**, – בלי שום התעוררות מהמטה (מהמקבל), הנקראת "העלאת מיין נוקבין", שהנוקבא (המקבל) מעלה ומעוררת בהתעוררות שלה מלמטה – התעוררות מלמעלה. הרי, הסדר אחרי ז' ימי בראשית, שמן

47. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה פ"ו (בהג"ה), פי"ח. וראה ג"כ שם ספנ"א וספנ"ב".

ההכרח שתהיה העלאת מ"ן והתעוררות מלמטה כדי לעורר התעוררות מלמעלה; אך, בימי בראשית האירה הארה מ"אור אין סוף" בחסד חנם, בלי העלאת מ"ן כלל, ולכן השפיעו אז המאמרות "ישרצו המים" ו"תוצא הארץ" ענין של "יש מאין", ואילו כוח הצומח מהמאמר "תדשא הארץ" – משפיע **תמיד**, לְהַצְמִיחַ **עֲשָׂבִים וְאִילָנוֹת וּפֵרוֹת מֵאַיִן** – מכוח הצומח הרוחני, **לְיֵשׁ** – ל"יש" הגשמי, העשבים, האילנות והפירות, **תָּמִיד מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה**[48], **שֶׁהוּא** – להצמיח תמיד מדי שנה בשנה, הוא **מֵעֵין בְּחִינַת "אֵין־סוֹף"**, – שהוא ענין אין־סופי, לא מסתיים אף פעם הכוח בארץ להצמיח, **שֶׁאִם יִתְקַיֵּם עוֹלָם הַזֶּה רִבּוּי רִבְּבוֹת שָׁנִים - יַצְמִיחוּ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה. אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ מִהֶן** – מהעשבים, מהאילנות ומהפירות, הבאים **עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין"**, – שיש משהו המעורר את כוח הצומח שיצמיח, **וְהֵם הַזְּרוּעִים וְהַנְּטוּעִים,** – העשבים הנזרעים והאילנות הניטעים, הרי הזרעים הם "העלאת מ"ן" לכוח הצומח, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן** – למרות שהם זרועים ונטועים, **הֵם כְּמוֹ יֵשׁ מֵאַיִן, שֶׁהַנִּזְרָעִין הַנְּטוּעִ אֵין לוֹ עֶרֶךְ כְּלָל לְגַבֵּי הַפֵּרוֹת, וְגַם** – אין לו שום ערך והשוואה, **נֶגֶד כָּל הָאִילָן עִם הָעֲנָפִים וְהָעֲלִין,** – שבכך אין ההבדל כל־כך **באיכות** כמו לגבי הפרי שיש בו טעם, ואילו לגרעין שנזרע אין טעם. אך, קיים הבדל גדול ואין השוואה **בכמות**, של האילן וענפיו ועליו לגבי הגרעין, הרי צמיחתם של הפירות ושל האילן היא ענין של "יש מאין", למרות שזה בא על ידי זריעת הגרעין, **וְכֵן בְּמִינֵי זֵרְעוֹנִים וִירָקוֹת, וְגַם בְּמִינֵי תְּבוּאָה לְהִתְהַוּוֹת מֵאוֹת גַּרְעִינִין מִגַּרְעִין אֶחָד, הוּא כְּמוֹ יֵשׁ מֵאַיִן, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן** – לא גרעיני החטה שהם אותו מהות של הגרעין, אלא **הַקַּשִּׁין וְהַשִּׁבֳּלִים.** – שאינם אותה מהות ממש כמו הגרעין – הרי הם בודאי "יש מאין". **וְהִנֵּה**[49], **הַפֵּרוֹת שֶׁ** – צומחים **עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין"**, – התעוררות מלמטה, **הִיא הַזְּרִיעָה וְהַנִּטִּיעָה - הֵם מְשֻׁבָּחִים מְאֹד מְאֹד מֵהָעוֹלִים מֵאֵלֵּיהֶן מִכֹּחַ הַצּוֹמֵחַ לְבַדּוֹ שֶׁבָּאָרֶץ,** – בלי נטיעה וזריעה, **וּמִזֶּה נַשְׂכִּיל** – בענין **הַמְּשֻׁכּוֹת אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים** – שיומשכו **בַּ** – עולמות **אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** – שהאורות הנמשכים על ידי "העלאת מ"ן" (התעוררות מלמטה) של עבודת האדם, יש בהם מעלה עליונה יותר מאשר האורות הנמשכים ב"אתערותא דלעילא" (בהתעוררות מלמעלה) בלבד, בלי ההתעוררות ועבודת האדם למטה, (**שֶׁהוּא תַּכְלִית בְּרִיאַת הָאָדָם**), – שעל ידי עבודתו יומשכו אורות נעלים יותר בכל העולמות, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.**

אגרת הקדש

עשבים ואילנות ופירות מאין ליש תמיד מדי שנה בשנה שהוא מעין בחי' א"ס שאם יתקיים עוה"ז ריבוי רבבות שנים יצמיחו מדי שנה בשנה אלא שיש מהן ע"י העלאת מ"נ והם הזרועים והנטועים ואעפ"כ הם כמו יש מאין שהגרעין הנטוע אין לו ערך כלל לגבי הפרי וגם נגד כל האילן עם הענפים והעלין וכן במיני זרעונים וירקות וגם במיני תבואה להתהוות מאות גרעינין מגרעין א' הוא כמו יש מאין ומכ"ש הקשין והשבלים והנה הפירות שע"י העלאת מ"נ היא הזריעה והנטיעה הם משובחים מאד מאד מהעולים מאליהן מכח הצומח לבדו שבארץ ומזה נשכיל המשכות אורות עליונים באבי"ע (שהוא תכלית בריאת האדם) כמ"ש במ"א.

יום רביעי י"ב תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 264, ומזה יובן היטב... עד עמ' קלג, עוה"ב.

וּמִזֶּה – ממה שהוסבר לעיל, שבתחתית העשיה (במדריגות האחרונות של עולם ה"עשיה") מאיר אור מחוזק יותר באופן של "אור חוזר", מ"אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין" ומאור ה"קו" – הרי מזה **יוּבָן הֵיטֵב בְּעִנְיַן סֵדֶר מַדְרֵגוֹת: דּוּמֵם צוֹמֵחַ חַי מְדַבֵּר, שֶׁהֵן** – כפי שזה בא בארבעה היסודות מהם מורכב כל נברא, הרי הם **בְּחִינוֹת: עָפָר** – (הנ"ל), **מַיִם אֵשׁ רוּחַ, שֶׁאַף שֶׁהַחַי הוּא לְמַעְלָה מֵהַצּוֹמֵחַ**[50], **וְהַמְדַבֵּר לְמַעְלָה מֵהַחַי - אַף־עַל־פִּי־כֵן** – סוג **הַחַי נִזּוֹן וְחַי מֵהַצּוֹמֵחַ, וְהַמְדַבֵּר** – האדם, **מְקַבֵּל חִיּוּתוֹ מִשְּׁנֵיהֶם,** – מצומח ומחי, **וְגַם חָכְמָה וָדַעַת,** – מקבל האדם מצומח ומחי,

אגרת הקדש

ומזה יובן היטב בענין סדר מדרגות דצח"מ שהן בחי' עפר מים אש רוח שאף שהחי הוא למעלה מהצומח והמדבר למעלה מהחי אעפ"כ החי ניזון וחי מהצומח והמדבר מקבל חיותו משניהם וגם חכמה ודעת שאין התינוק

---

48. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לאחרי אומרו "תמיד" מהו "מדי שנה בשנה" (מעין סתירה מזל"ז), משא"כ לעיל (קלב, סע"א): תמיד (וכן יהי') לעו' - וכההמשך (בחי' א"ס). ויל"פ עפמש"כ אגה"ק סו"ס יד: וז"ש תמיד כו' אעפ"כ אינה כו' אלא שבכל שנה ושנה כו'". **49. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה "והנה - במ"מ" - מה ענינו כאן? - וי"ל שהוא בהמשך להנ"ל במעלת המצות מהסוף בכלל (ולהסיום במעלות מצות מעשיות) - דאף בכל הענינים הנשפעים גם עתה "בחסד חנם" - כשנעשה ע"י מצוה ותפלת האדם הם משובחים מאד מאד. ולהעיר מלקו"ת במש"נ בשלילת טענת המרגלים טובה הארץ 'מאד מאד'". **50. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "גם בנוגע להתהוותו - ובכ"ז ניזון כו' [עפ"ז מובן דלא נזכר כאן עפר - דהכל הי' מן העפר. וי"ל שלכן גם לאחר שנתהווה

שֶׁ"אֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹת 'אַבָּא' וְ'אִמָּא' עַד שֶׁיִּטְעַם טַעַם דָּגָן כּוֹ", – כפי שהגמרא אומרת בברכות[51], וַ"עֲדַיִן לֹא אֲכַלְנָא בִּשְׂרָא דְּתוֹרָא כּוֹ", – כפי שהגמרא אומרת במס' בבא קמא[52] שרבא שאל שאלה אצל רב נחמן, ענה לו למחרת בסברא משופרת יותר, ואמר על כך, מה שלא אמרתי לך זאת אתמול בערב, הרי זה מפני שאז עדיין לא אכלתי בשר שור, ולכן דעתי לא היתה צלולה כל כך. הרי שבשר מן החי מוסיף בשכל המדבר. שלכאורה לא מובן, מדוע יהיה החי זקוק לצומח שלמטה ממנו, ומדוע יהיה המדבר זקוק לצומח ולחי שהם למטה ממנו? אלא כפי שהוסבר לעיל יובן הדבר היטב, כִּי הוּא בְּחִינַת "אוֹר חוֹזֵר" מִמַּטָּה לְמַעְלָה, – מהמדריגות התחתונות לעליונות, מִתַּחְתִּית הָעֲשִׂיָּה, – מהמדריגות התחתונות של "עשיה", שֶׁמִּתְגַּלִּית שָׁם – בתחתית העשיה, בְּיֶתֶר עֹז, הֶאָרָה דְּהֶאָרָה כּוֹ' – כלומר, הארה דהארה דהארה שישנה בעפר הגשמי, מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין, – המקיף וסובב כל העולמות בשווה, וּמֵהַ"קַּו" אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁבְּסִיּוּם "רַגְלֵי הַיָּשָׁר" דְּ"אָדָם קַדְמוֹן" – המדריגות האחרונות של האור הפנימי שבעולמות – מאירה שם ההארה האלקית בְּבְחִינַת "אוֹר חוֹזֵר", – באור מחוזק יותר מאשר במדריגות העליונות, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. וְיוּבָן הֵיטֵב בָּזֶה טוּב טַעַם וָדַעַת, מַה שֶּׁמַּלְאָכִים עֶלְיוֹנִים שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה "פְּנֵי שׁוֹר" וּ"פְּנֵי נֶשֶׁר"[53], – שב"מרכבה", נֶהֱנִים מְאֹד וְנִיזּוֹנִים וּמִסְתַּפְּקִים מֵרוּחַ הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף הָעוֹלֶה אֲלֵיהֶם מֵהַקָּרְבָּנוֹת שֶׁעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, – כמו שכתוב[54]: "את קרבני לחמי לאשי", כלומר, שהמלאכים העליונים שהם בבחינה של "אשי", הרי זה להם לחם ומזון, וּכְדִקְדּוּק לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[55]: "וְאִתְהַנְּיָן מִיסוֹדָא וְעִקָּרָא דִּילְהוֹן". – והם נהנים מהיסוד ומהעיקר שלהם, כלומר, שההמשכה הנמשכת למלאכים על ידי ענין הקרבנות היא מהיסוד ומהעיקר שלהם – משרשם – שכן, כאמור, זה מ"האור החוזר" של "אור אין־סוף". וְאַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה – שהוסברו כאן, דַּעַת לְנָבוֹן נָקֵל לְהָבִין, עַל־יְדֵי כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל, גֹּדֶל מַעֲלַת הַמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, – מצוות הנעשות בדברים גשמיים, על ידי האברים הגשמיים של האדם, אֲשֶׁר הֵן – המצוות המעשיות, הן תַּכְלִית יְרִידַת הַנְּשָׁמוֹת לָעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[56]: "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם", – שהיום דוקא, בעולם הזה, בעולם המעשה, יש לקיים מצוות מעשיות, הנעשות בדברים גשמיים שהתהוותם היא דוקא מ"עצמות אור אין סוף", ושיש בהם הכוח הנעלם שמצד "עצמות אור אין סוף", ועל ידי המצוות שעושים בדברים אלה **מתגלה** הכוח הנעלם, וְ"יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא"[57]:

עַד כָּאן – אומרים מדפיסי אגרת הקודש, מָצָאנוּ מִכְּתַב־יָדוֹ הַקְּדוֹשָׁה. – של רבנו הזקן (שכתב אגרת זו לפני הסתלקותו).

אגרת הקדש

יודע לקרות אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן כו' ועדיין לא אכילנא בישרא דתורא כו' כי הוא בחי' אור חוזר ממטה למעלה מתחתית העשיה שמתגלית שם ביתר עז הארה דהארה כו' מאור א"ס הסובב כ"ע ומהקו אור א"ס שבסיום רגלי היושר דא"ק בבחי' אור חוזר כנ"ל. ויובן היטב בזה טוב טעם ודעת מה שמלאכים עליונים שבמרכבה פני שור ופני נשר נהנים מאד וניזונים ומסתפקים מרוח הבהמה והעוף העולה אליהם מהקרבנות שע"ג המזבח וכדקדוק לשון הזוה"ק ואתהניין מיסודא ועיקרא דילהון. ואחרי הדברים והאמת האלה דעת לנבון נקל להבין ע"י כל הנ"ל גודל מעלת המצות מעשיות אשר הן תכלית ירידת הנשמות לעוה"ז הגשמי כמ"ש היום לעשותם ויפה שעה א' בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי עוה"ב. ע"כ מצאנו מכיה"ק:

יום חמישי י"ג תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלג, כא. אד"ש כמשפט... עד עמ' 266, בכל יום.

כא. אגרת קודש זו כותב רבנו הזקן, לעורר את אלה שקיבלו על עצמם לתת סכום כסף מסויים במשך השנה ל"כולל חב"ד", לתמוך בלומדי תורה ועוסקים בעבודת ה' בארץ ישראל.

ההתעוררות היא, שלא יחכו לסוף השנה ויתנו אז את כל הסכום, אלא יחלקו את הכסף למנות שבועיות או לפחות חדשיות. שכן, מלבד מעלת הזריזות בכל מצוה בכלל ובצדקה ביחוד, ישנה מעלה נוספת בנתינת סכום הכסף (שרוצים לתת במשך השנה) במנות מרובות, כפי שיסביר טעמו של דבר.

מתחיל רבנו הזקן אגרתו זו בברכה לבני ישראל הנקראים בכלל "אוהבי שמו"[1], מצד האהבה שיש בבני ישראל להקדוש ברוך הוא, ובמיוחד אלה שנותנים לצדקה עבור אלה שעוסקים בתורה ובעבודה בארץ ישראל – נקראים הם במיוחד "אוהבי שמו". שכן, ארץ ישראל היא הרי

זקוק וניזון ממנו]". **51.** מ, א. **52.** עא, סע"א ואילך. **53.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל "ארי' סתם מן האש האוכל הקרבן אדם משברון ורעות רוח" רוח נשברה דאדם המקריב (אוה"ת שם)". **54.** פינחס כח, ב. **55.** ח"ג רמא, א. **56.** ואתחנן ז, יא. עירובין כב, א. **57.** אבות פ"ד מי"ז. **1.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה לעיל באגה"ק ס"ה דע"י צדקה עביד שמא קדישא וצדקה ניתנת מחמת מדת החסד שפנימיותה אהבה".

אגרת הקדש

כא אד"ש כמשפט לאוהבי שמו אל המתנדבים בעם לעשות צדקת ה' עם ארצו הקדושה לתת מדי שנה בשנה חוק הקצוב מעות אה"ק תוב"ב אליהם תטוף מלתי ותזל כטל אמרתי לזרז לזריזים ולחזק ידים רפות במתן דמים מעות א"י מדי שבת בשבתו ולפחות מדי חדש בחדשו מערכו הקצוב לערך שנה וכל כסף הקדשים אשר עלה על לב איש להתנדב בלי נדר לפרנסת אחינו יושבי אה"ק מדי שנה בשנה. כי הנה מלבד הידוע לכל גודל מעלת הזריזות בכל המצות הנאמר ונשנה בדברי רז"ל לעולם יקדים אדם לדבר מצוה כו' וזריזותי' דאברהם אבינו ע"ה היא העומדת לעד לנו ולבנינו עד עולם כי העקדה עצמה אינה נחשבה כ"כ לנסיון גדול לערך מעלת א"א ע"ה בשגם כי ה' דיבר בו קח נא את בנך כו' והרי כמה וכמה קדושים שמסרו נפשם על קדושת ה' גם כי לא דיבר ה' בם רק שא"א ע"ה עשה זאת בזריזות נפלאה להראות שמחתו וחפצו למלאות רצון קונו ולעשות נחת רוח ליוצרו וממנו למדו רז"ל לקיום כל המצות בכלל ובפרט מעשה הצדקה העולה על כולנה המגינה

ארץ אשר "עיני ה' אלקיך בה"[2], מאירה שם המשכה פנימית משם הוי', ושם הוי' הוא הרי "שמו" המיוחד של הקדוש ברוך הוא.

אַחַר דְּרִישַׁת שְׁלוֹמָם, כְּמִשְׁפָּט לְאוֹהֲבֵי שְׁמוֹ, – של הקדוש ברוך הוא. **אֶל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם, לַעֲשׂוֹת צְדָקַת ה' עִם אַרְצוֹ הַקְּדוֹשָׁה, לָתֵת מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה חֹק הַקָּצוּב מְעוֹת אֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ,** – לתמוך בירושבי ארץ הקודש, ארץ ישראל, **תִּכּוֹנֵנָה וְתִכּוֹנֵנָן בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, אֲלֵיהֶם תִּטּוֹף מִלָּתִי**[3], **וְתִזֹּל כַּטַּל** אִמְרָתִי[4], – כלומר, רבנו הזקן קורא ופונה אליהם – **לְזָרֵז לִזְרִיזִים,** – בהתאם לביטוי[5] "אין מזרזין אלא למזורזין", **וּלְחַזֵּק יָדִים רָפוֹת**[6], – כלומר, שברצון ובלב לא חסר; קיים הרצון והרגש לתת[7], אלא שהידים רפות לעשות זאת בפועל. **בְּמַתַּן דָּמִים - מְעוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - מִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ, וּלְפָחוֹת מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ**[8], **מֵעֶרְכּוֹ הַקָּצוּב לְעֶרֶךְ שָׁנָה,** – יחלקו את הכסף המוקצב לכל השנה במנות שבועיות או לפחות במנות חדשיות. **וְכֹל כֶּסֶף הַקָּדָשִׁים אֲשֶׁר עָלָה עַל לֵב אִישׁ לְהִתְנַדֵּב בְּלִי נֶדֶר לְפַרְנָסַת אַחֵינוּ יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ, מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה.** – כפי הנראה רוצה רבנו הזקן להוסיף כאן, שלא רק את הסכומים שקבעו לתת בשנים קודמות יחלקו עתה במנות שבועיות או חדשיות, אלא גם אם עלה במחשבתו של מישהו לתת סכום גדול יותר מאשר בשנים הקודמות, יקיים גם הוא בקשה זו לתת את הסכום הנוסף במנות שבועיות או חדשיות. **כִּי הִנֵּה, מִלְּבַד הַיְדוּעַ לְכֹל גֹּדֶל מַעֲלַת הַזְּרִיזוּת בְּכָל הַמִּצְוֹת,** – שיש להזדרז בעשיית מצוה לעשותה מה שמוקדם יותר, **הַנֶּאֱמַר וְנִשְׁנֶה בְּדִבְרֵי רַז"ל: "לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם לְדַבֵּר מִצְוָה כו'"**[9], **וּזְרִיזוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם** – זריזותו של אברהם אבינו ב"עקידה", **הִיא הָעוֹמֶדֶת לָעַד, לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם, כִּי הָעֲקֵדָה עַצְמָהּ** – שהקדוש ברוך הוא זוכר תמיד זכותה לבני ישראל, **אֵינָהּ נֶחְשֶׁבֶת כָּל־כָּךְ לְנִסָּיוֹן גָּדוֹל לְעֻרְכָּהּ מַעֲלַת** – ומדריגת **אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם,** – זה טעם אחד מדוע אין העקידה עצמה נחשבת לנסיון גדול כל־כך לגבי אברהם אבינו, מצד מעלתו ומדריגתו הגדולות, טעם שני, הוא: **בְּשֶׁגַּם** – בלקחנו גם בחשבון, **כִּי ה' דִּבֶּר בּוֹ: "קַח נָא אֶת בִּנְךָ כו'"**[10], – שיקח את יצחק לעקידה, **וְהָרֵי** – היו **כַּמָּה וְכַמָּה קְדוֹשִׁים שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קִדֻּשַׁת ה' גַּם כִּי לֹא דִּבֶּר ה' בָּם;** – כיצד, איפוא, זה יכול להיחשב לנסיון גדול כל־כך לגבי אברהם אבינו, בשעה שהוא נצטוה על כך מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו? **רַק** – הגדלות של העקידה היא בכך, **שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם עָשָׂה זֹאת בִּזְרִיזוּת נִפְלָאָה,** – **"וישכם** אברהם בבוקר"[11], ו"ויחבוש את חמורו"[11], חבש בעצמו את האוכף של החמור, ולא ציווה ולא חיכה שמישהו אחר יעשה זאת[12], **לְהַרְאוֹת** – גם לאחרים, **שִׂמְחָתוֹ וְחֶפְצוֹ** – תענוגו הפנימי, **לְמַלֹּאת רְצוֹן קוֹנוֹ וְלַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ.** – באחד ממאמריו, מי"ב בתמוז תש"ט[13], מסביר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע, שעבודת בעלי תשובה היא להשפיע גם **על אחרים.** בהתאם לכך יכולים לבאר, שכיוון שבענין העקידה היתה העבודה במהופך ממהותו של אברהם אבינו (שהרי אברהם הוא מדת האהבה, והעקידה היתה ענין של גבורה), "עתה ידעתי כי **ירא** אלקים אתה"[14], שזה על־דרך עבודת "בעל תשובה" המעמיד את עצמו במהות אחרת, לכן רצה אברהם אבינו להראות גם לאחרים את שמחתו ועונגו בקיום רצון הקדוש־ברוך־הוא בענין זה, **וּמִמֶּנּוּ** – מאברהם אבינו – ובכוח שהוא העניק לבני ישראל בכל הדורות, **לָמְדוּ רַז"ל**[15] **לְקִיּוּם כָּל הַמִּצְוֹת בִּכְלָל,** – שיש לקיים כל מצוה בזריזות, **וּבִפְרָט מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה הָעוֹלָה עַל כֻּלָּנָה**[16], – בכך, שהיא **הַמְּגִנָּה וּמַצֶּלֶת בְּפֵרוּתֶיהָ** – הניתנים

---

2. עקב יא, יב. **3.** ע"פ איוב כט, כב. **4.** האזינו לב, ב. **5.** מכות כג, א. ספרי במדבר א. **6.** ע"פ ישעי' לה, ג. **7.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כהמשך שהמדובר באלה שעלה על לבם להתנדב כו'". **8.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "להעיר דבכתוב (ישעי' בסופו) מדי שבת - הכוונה לשבת סוף השבוע ומדי חודש - לראש החודש". **9.** נזיר כג, ב. ב"ק לח, ב. **10.** וירא כב, ב. **11.** שם, ג. **12.** ראה פרש"י שם. **13.** סה"מ תש"ט ע' 184. **14.** וירא שם, יב. וראה סה"מ קונטרסים ח"ב ע' 642. **15.** פסחים ד, א. **16.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "להעיר משהיוה"א רפי"ב".

בְּעוֹלָם הַזֶּה[17] **מִכָּל מִינֵי פֵּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת, כִּדְכְתִיב:** – כמו שכתוב[18]: **"וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת", וְכָל־שֶׁכֵּן** – זה מציל **מִשְּׁאָר מִינֵי יִסּוּרִים הַקַּלִּים מִמָּוֶת** – הרי **כָּל־שֶׁכֵּן שֶׁטּוֹב לָנוּ גַּם בְּעוֹלָם הַזֶּה לְהַקְדִּימָה** – את מתן הצדקה, **כָּל מַה דְּאֶפְשָׁר,** – כלומר, אם שאר המצוות, שאין שכרן בעולם הזה, יש להקדים בעשייתן, הרי בודאי שיש להזדרז בכל מיני זירוז בקיום מצות הצדקה ששכר "פירותיה" ניתן בעולם הזה והיא מגינה מיסורים, רחמנא־ליצלן. **שֶׁהֲרֵי אָדָם נִדּוֹן בְּכָל יוֹם**[19]: – הרי נכון הדבר שנוגע לו לגבי המשפט של אותו יום שתהיה לו הזכות של צדקה המגינה ומצילה. עד כאן דן רבנו הזקן במתן סכומי הכסף, שהתנדבו לתת באופן שנתי עבור ארץ הקודש, כל שבוע את החלק של השבוע, או לכל־הפחות כל חודש את החלק של החודש – מצד ענין הזריזות. להלן מוסיף רבנו הזקן פרט ומעלה נוספים באי־לחכות עד סוף השנה: המעלה מתבטאת גם בזיכוך הנפש הבא מצד **העבודה** של צדקה, שכל פעם שהוא נותן נתינה ועושה פעולה בעבודת הצדקה, הוא עושה כל פעם פעולה של זיכוך הנפש, וגם בכך שהצדקה פועלת למעלה יחוד בספירות ובפרצופים עליונים – הרי בכל נתינה של צדקה הוא גורם מחדש את היחוד למעלה[20].

אגרת הקדש

ומצלה בפירותיה בעוה"ז מכל מיני פורעניות המתרגשות כדכתיב וצדקה תציל ממות וכ"ש משאר מיני יסורים הקלים ממות כ"ש שטוב לנו גם בעוה"ז להקדימה כל מה דאפשר שהרי אדם נידון בכל יום:

יום שישי י"ד תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 266, אך גם זאת... עד עמ' קלד, יבא שילה.

אַךְ גַּם זֹאת מָצָאנוּ רָאִינוּ בַּעֲבוֹדַת הַצְּדָקָה, – בענין **העבודה** שיהודי מתייגע כנגד טבע נפשו, לתת צדקה יותר מאשר מסתבר לו מצד טבע נפשו, כפי שהוסבר באגרת הקודש סימן י"ב ההבדל בין "**מעשה** הצדקה" ל"**עבודת** הצדקה", ש"מעשה הצדקה" היא נתינת הצדקה על דרך הרגיל, ואילו האופן הנעלה יותר ב"**עבודת הצדקה**" הוא כשנתינת הצדקה היא למעלה לגמרי מטבע נפשו ורגילותה, שהרי הוא מתייגע עם עצמו ביגיעה גדולה לתת יותר מאשר הוא רגיל לתת; הרי אפילו כשהסכום שהוא נותן אינו למעלה לגמרי מרגילותו, אלא עצם נתינת הצדקה במנות רבות, לתת פעם ועוד פעם וכו', יש בכך משום ענין של **עבודה** – ראינו ומצאנו בעבודת הצדקה **מַעֲלָה פְּרָטִיּוּת גְּדוֹלָה וְנִפְלָאָה אֵין עָרוּךְ אֵלֶיהָ,** – לא מעלה גדולה ונפלאה סתם, אלא מעלה שהמעלות האחרות אינן בהשוואה כלל אליה, **לִהְיוֹת מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה** – נתינת הצדקה בפועל, לא ההתנדבות לכך, שיכולה להיות התנדבות חד־פעמית על כל השנה, אלא עצם המעשה של נתינת צדקה תהיה **נַעֲשֵׂית בִּפְעָמִים רַבּוֹת, וְכָל הַמַּרְבֶּה** – ונותן את הצדקה במנות רבות, **הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, וְלֹא בְּפַעַם אַחַת וּבְכַת אַחַת,** – לתת את כל הסכום בפעם אחת, **גַּם כִּי הַסַּךְ הַכּוֹלֵל אֶחָד הוּא,** – בכל זאת מעלה גדולה ונפלאה שאין ערוך לה בנתינת הסכום במנות רבות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם זַ"ל בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה**[21] **שֶׁשָּׁנוּ חֲכָמִים זַ"ל**[22]**: "וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה":** – שהרמב"ם בפירוש המשניות שלו מפרש ומדייק שזה לא "לפי **גודל** המעשה" אלא "לפי **רוב** המעשה" – שהמעשה הטוב נעשה בפעמים **רבות.** והרמב"ם מפרש, למשל כשאחד יתנדב לתת אלף[23] זהובים בבת אחת, הרי זה אמנם מעשה **גדול**, אך אין זה נעשה כל כך קנין בנפש, מאשר כשהוא נותן אלף

אגרת הקדש

אך גם זאת מצאנו ראינו בעבודת הצדקה מעלה פרטיות גדולה ונפלאה אין ערוך אליה להיות מעשה הצדקה נעשית בפעמים רבות וכל המרבה ה"ז משובח ולא בפעם א' ובבת אחת גם כי הסך הכולל אחד הוא כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה ששנו חכמים ז"ל והכל לפי רוב המעשה:

---

17. פאה פרק א' משנה א'. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וראה אגה"ק ס"ג". **18.** משלי י, ב. **19.** ר"ה טז, א. **20.** על הסברא שכוונת רבנו הזקן בכך, שגם לא יתנו סכום גדול של צדקה בתחילת השנה, אלא לחלקו לשבועות או לחדשים - כתב הרבי: "לפירוש זה מצוה אדה"ז לא ליתן כל הסכום בתשרי - כ"א רק חלק החדשי 1/12 ולעכב השאר, וליתן מדי חדש לא יותר מ־1/12 וכו'! וזה בא בהמשך לבי' הפלאת הזריזות! ופשיטא דכוונתו אך ורק - באם אינו בניגוד כלל לזריזות וקדימת הנתינה. כן מובן שכ"ז בצדקה איזו שתהי' - ל"ד דאה"ק. וזיל בתר טעמי'. וכמדומה שנק' נוסף על פיה"מ - בתורת פס"ד בלבושי שרד הל' צדקה סקי"ג סקרט"ו. הובא בד"ה להבין כו' כל פרוטה (להצ"צ, נדפס בפ"ע - עיי"ש בכהנ"ל בארוכה), וכנראה השייכות דבי' הנ"ל לגביית כסף הכולל (ודכללות האגה"ק) : המשלוח לאה"ק אז - הי' ע"י שליח מדי שנה בשנה (וגובים היו זהובים בעיירות אחת בכו"כ חדשים) (כמבואר בכו"כ מכ' רבותינו). ועפ"ז - מהי התועלת בנתינה מדי שבת בשבתו כו' להגבאי בכל עיר? ! וע"ז בא הבי' באגה"ק: א) זריזותו כו', ב) רוב המעשה". עד כאן לשונו הקדוש של כ"ק אדמו"ר שליט"א. **21.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ובקיצור - הדין - הל' דעות פ"א ה"ז". **22.** אבות פ"ג משנה ט"ו. **23.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בצ"צ שם הביא גירסת הרע"ב מאה".

הזהובים באלף פעמים. שכן, על ידי כל נתינה נעשה הדבר יותר קנין הנפש, קנין וזיכוך בנפשו.

להלן יסביר רבנו הזקן, שמלבד הזיכוך שנעשה בנפשו על ידי נתינת הצדקה בפעמים רבות, נעשה על ידי כל נתינה יחוד עליון למעלה, **וְהִנֵּה, מִלְּבַד כִּי הָרַמְבַּ"ם זַ"ל בֵּאֵר הֵיטֵב טַעֲמוֹ וְנִמּוּקוֹ,** – מדוע יש מעלה גדולה בנתינת הסכום בפעמים מרובות, **כְּדֵי לְזַכֵּךְ הַנֶּפֶשׁ עַל־יְדֵי רִבּוּי הַמַּעֲשֶׂה,** – על ידי עשיית המעשה הטוב בפעמים רבות – הרי לבד זאת, **הִנֵּה מִקְרָא מָלֵא דִּבֶּר הַכָּתוּב: "פְּעֻלַּת צְדָקָה לְחַיִּים",** – הרבי מציין ב"הערות ותיקונים" שבסוף ה"תניא", לעיין בפסוקים במשלי י, טז, שם כתוב "פעולת **צדיק** לחיים" (לא המלה "צדקה" כי־אם המלה "צדיק") ובמשלי יא, יא, שם כתוב "כן צדקה לחיים", שם אכן כתוב "צדקה לחיים", אבל המלה המקדימה היא לא "**פעולת** צדקה" כי אם "**כן** צדקה", והרבי אומר שם ב"הערות ותיקונים": "רצע"ג", שכן, בשני הפסוקים לא כתוב הלשון "פעולת צדקה לחיים", שרבנו הזקן מביא כמקרא מלא "פעולת צדקה לחיים". כפי הנראה אין הרבי רוצה להסתפק במה שיכולים לפרש ש"פעולת צדיק", היא צדקה, וכשהפסוק אומר ש"פעולת צדיק לחיים" הכוונה שהפעולה של צדקה (על־דרך כמו "צדיק ה' צדקות אהב"[24]) לחיים – כפי הנראה, הרבי אינו רוצה להסתפק בכך, שהרי, כשאומרים "מקרא **מלא** דיבר הכתוב", צריך הדבר להיות בפירוש בפסוק, בלי ההוספה שפעולתו של צדיק היא צדקה, ולכן צע"ג שבפסוק אין אנו מוצאים המלים "פעולת צדקה לחיים". **דְּהַיְנוּ שֶׁפְּעֻלָּתָהּ וְסִגֻלָּתָהּ** – של צדקה, היא **לְהַמְשִׁיךְ חַיִּים עֶלְיוֹנִים** – האופן העליון יותר של חיים, **מֵחַיֵּי הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** – להמשיך זאת **לְאֶרֶץ הַחַיִּים,** – ל"מלכות דאצילות" הנקראת "ארץ החיים", שהיא "ארץ", המדריגה התחתונה ביותר בספירות, וממנה באים ה"חיים" לכל הנבראים, נוצרים ונעשים – ימשיכו בה מ"ז"א (מדות) דאצילות" שהיא המדריגה האחרונה של "עולמות אין סוף", וה"חיים" של ז"א ומדות דאצילות הם בחינה של "**חיי** החיים", **הִיא "שְׁכִינַת עֻזֵּנוּ",** – הנותנת חוזק וחיות בנבראים, **שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר**[25]**: "וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם",** – את כל הנבראים, "אתה" מוסב על "מלכות דאצילות", האותיות מאל"ף עד תי"ו עם ה' המוצאות שהן מקור האותיות, שזו המלה "אתה": א' ת' ה'[26], **וְהִיא סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת עַד עָפָר,** – שבזמן הגלות, השכינה שנקראת "סוכת דוד" היא בגלות ובירידה עד עפר[27], **וּכְמַאֲמַר רַז"ל**[28]**: "גָּלוּ לֶאֱדוֹם** – הגלות האחרונה שלנו, **שְׁכִינָה עִמָּהֶם** – בגלות, **כו'",** – הרי כיוון שזו הגלות האחרונה והתחתונה – ירדה השכינה עד למדריגות התחתונות ביותר – עד עפר, ועל ידי צדקה ממשיכים לשכינה מחיי החיים אין־סוף ברוך־הוא, **כִּי בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** – על ידי התעוררות האדם למטה, **"לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים"** – עניים, **דְּלֵית לֵיהּ מִגַּרְמֵיהּ כְּלוּם** – שאין להם משל עצמם כלום, נעשה על־ידי־זה **אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא,** – התעוררות ופעולה למעלה, להמשיך חיים מ"חיי החיים" ל"מלכות דאצילות" שבספירות היא בחינה וספירה ש"לית לה מגרמה כלום", שאין לה משל עצמה כלום, היא רק מקבלת משאר הספירות, **וּכְפָרָט בְּהִתְנַדֵּב עָם לְהַחֲיוֹת יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ הַחַיִּים מַמָּשׁ,** – יושבי "ארץ ישראל" שלמטה שהיא מכוונת כנגד "ארץ החיים" שלמעלה[29] – הרי הצדקה שנותנים להחזקת העוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל, יש על־ידי־זה המשכה מיוחדת במינה מחיי החיים ל"מלכות דאצילות" ול"שכינה", **וְדֵי לַמֵּבִין. וְכָל מַשְׂכִּיל עַל דָּבָר גָּדוֹל וְנִפְלָא כָּזֶה** – שעל ידי מעשה הצדקה ממשיכים חיים עליונים מ"אין סוף" ברוך־הוא לשכינה שנמצאת בגלות, **יִמְצָא טוּב טַעַם וָדַעַת, כַּמָּה גְּדוֹלִים דִּבְרֵי חֲכָמִים זַ"ל שֶׁאָמְרוּ: "הַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה",** דְּהַיְנוּ מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה הַנַּעֲשֶׂה בִּפְעָמִים רַבּוֹת, **לְהַמְשִׁיךְ חַיִּים עֶלְיוֹנִים,** – מחיי החיים "אין סוף" ברוך־הוא, **לְיַחֵד** – ולפעול **יִחוּד עֶלְיוֹן** – של קודשא־בריך־הוא ושכינתי' (של הקדוש־ברוך־הוא ושכינתו) **פְּעָמִים רַבּוֹת.** – אשר בכל נתינה – מייחדים יחוד עליון באופן של המשכה מקודשא־בריך־הוא (הקב"ה) ו"אין סוף" – לשכינתי' (לשכינתו) עד למטה במדריגות התחתונות ביותר, **וְהָיְנוּ נָמֵי כְּעֵין מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם:** – במעלת נתינת צדקה במנות

אגרת הקדש

והנה מלבד כי הרמב"ם ז"ל ביאר היטב טעמו ונימוקו כדי לזכך הנפש ע"י רבוי המעשה הנה מקרא מלא דיבר הכתוב פעולת צדקה לחיים דהיינו שפעולתה וסגולתה להמשיך חיים עליונים מחיי החיים א"ס ב"ה לארץ החיים היא שכינת עוזינו שעליה נאמר ואתה מחיה את כולם והיא סוכת דוד הנופלת עד עפר וכמארז"ל גלו לאדום שכינה עמהם כו' כי באתערותא דלתתא להחיות רוח שפלים דלית ליה מגרמיה כלום אתערותא דלעילא ובפרט בהתנדב עם להחיות יושבי ארץ החיים ממש וד"ל. וכל משכיל על דבר גדול ונפלא כזה ימצא טוב טעם ודעת כמה גדולים דברי חכמים ז"ל שאמרו הכל לפי רוב המעשה דהיינו מעשה הצדקה הנעשה בפעמים רבות להמשיך חיים עליונים ליחד יחוד עליון פעמים רבות. והיינו נמי כעין מ"ש הרמב"ם לזכך הנפש כנודע מזוה"ק

---

24. תהלים יא, ז. **25.** נחמי' ט, ו. **26.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לעיל שהיחוה"א ספ"ב". **27.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובפרט שבעקבות משיחא - עיין אגה"ק סוס"ט". **28.** מגילה כט, א (לפי גירסת העין יעקב), הובא לעיל ח"א ספי"ז. **29.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אגה"ק סוס"ח".

רבות, **לְזַכֵּךְ הַנֶּפֶשׁ,** – בדברים אלה של הרמב"ם מרומז הענין מה שנעשה למעלה היחוד העליון, **כַּנּוֹדַע מִזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[30] **דִּשְׁכִינָה נִקְרֵאת "נֶפֶשׁ", כִּי הִיא** – השכינה, היא **חַיֵּינוּ וְנַפְשֵׁנוּ, וּכְתִיב:** – וכתוב[31]: **"כִּי שָׁחָה לֶעָפָר נַפְשֵׁנוּ".** – כלומר, השכינה שירדה עד מטה מטה – בגלות. **וְלָכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[32]**:** "גְּדוֹלָה צְדָקָה, שֶׁמְּקָרֶבֶת אֶת הַגְּאֻלָּה", – גאולת השכינה מהגלות, **לַהֲקִימָהּ מֵעָפָר מְעַט מְעַט,** – על ידי נתינת צדקה כל פעם מקימים יותר את השכינה שנפלה בגלות, **"עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה"**[33]: – שאז תהיה הקימה השלימה של השכינה.

אגרת הקדש

דשכינה נקראת נפש כי היא חיינו ונפשנו וכתיב כי שחה לעפר נפשנו. ולכן ארז"ל גדולה שמקרבת את הגאולה להקימה מעפר מעט מעט עד כי יבא שילה:

יום שבת קודש ט"ו תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלד, כב אהוביי אחיי... עד עמ' קלד, בפרש"י.

כב. באגרת הבאה (סימן כ"ב) מתאונן רבנו הזקן על מה שחסידים מטרידים אותו בשאלות אודות עצות בענינים גשמיים, פרנסה וכדומה, ומסביר שמתן עצות בענינים גשמיים, שייך רק לנביאים ולא לחכמי התורה. ומסיים באריכות הביאור כיצד יש לקבל יסורים גשמיים, שיתווסף על־ידם ביראת שמים ובאהבת ה'.

ליתר הבנת אגרת זו, כדאי להעתיק תחילתה וסופה של אגרת שלא נדפסה ב"תניא", אלא נדפסה ב"אגרות קודש – אדמו"ר הזקן" (קה"ת תש"מ) סימן כד.

בתחילת אותה אגרת קובע רבנו הזקן זמנים קבועים בהם יכולים להיכנס אליו ל"יחידות", ולאחר מכן הוא מתבטא בביטוים חריפים כנגד מה ששואלים אותו עצות בענינים גשמיים, בטענו, בגודל הענווה שלו, שזה מבלבל אותו בעניני תורה, ובהביאו ראיה ממשה רבנו שחכמינו ז"ל אומרים[1]: "וכי תעלה על דעתך שמשה רבנו עליו־השלום יושב ודן כל היום כולו – תורתו מתי נעשית". בהמשך לבך בא חלק האגרת שנדפס כאן ב"תניא", ולאחר מכן מסיים רבנו הזקן, שמן ההכרח לשמור על התקנות של זמני הקבלה ל"יחידות" וזמני הנסיעה אליו, והוא גוזר "קנסות" על אלה שלא יתנהגו כפי התקנות, וגם מאיים ביציאה מהמדינה.

אולם, כדאי לציין, שהחסידים הראשונים היו אומרים, שמה שאנו רואים "מעשה רב" שאכן שואלים מהרבים עצות בענינים גשמיים, והרבים עונים – הרי זה מפני שרבנו הזקן בעצמו "התיר" זאת ברשימה שכתב "קרוב לזמן הסתלקותו" (נדפסה ב"אגרות קודש" שם, סימן סה), אודות המעלה של "קירוב הדעת ועצות מרחוק בכל עניני ב"ב וכו'".

אֲהוּבַי, אַחַי וְרֵעַי! מֵאַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת – בא אני אליכם ב־**תּוֹכַחַת מְגֻלָּה. לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה!** – בואו ונתדבר בינינו. **זִכְרוּ יְמוֹת עוֹלָם, בִּינוּ שְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר, הֶהָיְתָה כָּזֹאת מִימוֹת עוֹלָם, וְאַיֵּה אֵיפוֹא מְצָאתֶם מִנְהַג זֶה** – שיפרשו להלן, **בְּאַחַד מִכָּל סִפְרֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, לִהְיוֹת מִנְהָג וְתִקּוּן לִשְׁאֹל בְּעֻצָּה גַּשְׁמִיּוּת, כְּדֶרֶת מַה לַּעֲשׂוֹת בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי, אַף** – לא, **לִגְדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הָרִאשׁוֹנִים כְּתַנָּאִים וֶאֱמוֹרָאִים, אֲשֶׁר כָּל רָז לֹא אָנַס לְהוּ**[2], – ששום סוד לא נעלם מהם, **וּנְהִירִין לְהוֹן שְׁבִילִין דְּרָקִיעַ**[3], – והיו בהירים ומאירים להם הדרכים שבשמים, **כִּי־אִם לַנְּבִיאִים מַמָּשׁ, אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל, כְּשְׁמוּאֵל** – הנביא, הנקרא **הָרוֹאֶה, אֲשֶׁר הָלַךְ אֵלָיו שָׁאוּל לִדְרֹשׁ ה'**[4] – על ידו, **עַל דְּבַר הָאֲתוֹנוֹת שֶׁנֶּאֱבְדוּ לְאָבִיו.** – מדוע, אכן, לא שאלו את התנאים והאמוראים גם אודות ענינים גשמיים? – מסביר רבנו הזקן: **כִּי בֶּאֱמֶת, כָּל עִנְיְנֵי אָדָם, לְבַד מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם - אֵינָם מְשָׁנִים, רַק בִּנְבוּאָה,** – ככתוב[5] – **וְ"לֹא לַחֲכָמִים** – מגיע, **לֶחֶם",** –

אגרת הקדש

כב אהוביי אחיי ורעיי מאהבה מסותרת תוכחת מגולה לכו נא ונוכחה זכרו ימות עולם בינו שנות דור ודור ההיתה כזאת מימות עולם ואיה איפוא מצאתם מנהג זה באחד מכל ספרי חכמי ישראל הראשונים והאחרונים להיות מנהג ותיקון לשאול בעצה גשמיות כדת מה לעשות בעניני העולם הגשמי אף לגדולי חכמי ישראל הראשונים כתנאים ואמוראים אשר כל רז לא אנס להו ונהירין להון שבילין דרקיע כ"א לנביאים ממש אשר היו לפנים בישראל כשמואל הרואה אשר הלך אליו שאול לדרוש ה' על דבר האתונות שנאבדו לאביו כי באמת כל עניני אדם לבד מדברי תורה וי"ש אינם מושגים רק בנבואה ולא לחכמים לחם

---

30. ראה ז"ח רות פד, א. **31.** תהלים מד, כו. **32.** ב"ב י, א. **33.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הסיום הבלתי רגיל "עד כי יבא שילה" (ראה פל"ו ובכ"מ) מובן ע"פ זח"א (רלז, ב) עה"פ: באתר אחרא כו' באתר אחרא כו' והכא כו' דשכינתא תקום כו'". **1.** שבת י, א. **2.** ראה חולין נט, א. **3.** ראה ברכות נח, ב. **4.** שמואל א' פרק ט. **5.** קהלת ט, יא.

אגרת הקדש

כמארז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ושבעה דברים מכוסים כו' אין אדם יודע במה משתכר כו' ומלכות בית דוד מתי תחזור כו' הנה הושוו זה לזה ומ"ש בישעיה יועץ וחכם חרשים וכן משארז"ל ונהנין ממנו עצה ותושיה היינו בד"ת הנקרא תושיה כמארז"ל יועץ זה שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים כו' שסוד העיבור קרוי עצה וסוד בלשון תורה כדאיתא בסנהדרין דף פ"ז ע"ש בפרש"י:

כלומר, כל הענינים הגשמיים, **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[6]: **"הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם, חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם"**, וְ – חכמינו ז"ל אומרים[7]: **"שִׁבְעָה דְּבָרִים מְכֻסִּים כּוּ'** – מידיעת האדם, ומהם: **אֵין אָדָם יוֹדֵעַ בְּמַה מִשְׁתַּכֵּר כּוּ' וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מָתַי תַּחֲזֹר כּוּ'"**, – כשיבוא המשיח, **הִנֵּה הֻשְׁווּ** – פרנסה גשמית וקץ ביאת המשיח, **זֶה לָזֶה.** – כשם שאין אף אחד יודע ה"קץ", כך אין בכוח אף אחד לדעת הענינים של פרנסה. **וּמַה שֶּׁכָּתוּב בִּישַׁעְיָה**[8]: **"יוֹעֵץ וַחֲכַם חֲרָשִׁים"**, – הרי שחכם (בחכמת התורה) הוא גם "יועץ", מונח שמשתמשים בו על נתינת עצה בענינים גשמיים, **וְכֵן מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[9]: – בנוגע למי שעוסק בתורה לשמה: **"וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה"** – הרי מובן מהפסוק וממאמר רבותינו ז"ל שתלמיד חכם הלומד תורה יש בכוחו לתת **עצות**, **הַיְינוּ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה**, – דוקא, **הַנִּקְרָא "תּוּשִׁיָּה"**[10], – וא"כ "עצה ותושיה" היינו – עצות בעניני תורה, **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל: "יוֹעֵץ" - "זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ לְעַבֵּר שָׁנִים** – על ידי הוספת חודש לשנה, חודש אדר, **וְלִקְבֹּעַ חֳדָשִׁים** – מתי ראש חודש, **כּוּ'"**, **שֶׁסּוֹד הָעִבּוּר** – לעבר שנים וחדשים, **קָרוּי 'עֵצָה' וְ'סוֹד' בִּלְשׁוֹן תּוֹרָה, כִּדְאִיתָא** – כפי שהגמרא אומרת **בְּסַנְהֶדְרִין דַּף פז, עַיֵּן שָׁם בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י:** – שם כתוב במפורש ש"יועץ" ו"עצה" קשורים בסוד העיבור.

---

6. ברכות לג, ב. **7.** פסחים נד, ב. **8.** ג, ג. **9.** אבות רפ"ו. **10.** סנהדרין כו, ב. ובכ"מ.

המשך ביאור למס' עירובין ליום חמישי עמ' א

אָמַר אַבָּיֵי, וַאֲנַן – ואנו, המאוחרים כמה דורות מדורו של רבי יוחנן, **כִּי סִיכְתָּא בְּגוּדָא** – כמו יתד בכותל, **לִגְמְרָא.** כלומר, כמו יתד שנועצים אותו בנקב צר שבכותל, שאינו נכנס בו אלא בדוחק, כך אנו איננו יכולים להבין מה שאנו שומעים, כי אם מעט ובקושי.

אָמַר רָבָא, וַאֲנַן [–ואנו] **כִּי אֶצְבַּעְתָּא בְּקִירָא** – כמו אצבע בשעוה, **לִסְכָּרָא.** כלומר, כשם שהאצבע אינה יכולה להכנס בתוך שעוה קשה, אלא רק נדבק בה מעט הימנה, כך אנו איננו יכולים להבין מעצמנו אלא מעט מאד.

אָמַר רַב אַשִׁי, אֲנַן [–אנו] **כִּי אֶצְבַּעְתָּא בְּכִירָא** – כמו אצבע בבור, **לִשְׁכָּחָה.** כלומר, כשם שהאצבע נכנסת בקלות בתוך הבור, כך אנו מהירים לשכוח את תלמודנו.

הגמרא מביאה מימרא בענין בני יהודה שהיו מקפידים על לשונם:

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בְּנֵי יְהוּדָה – היושבים בארץ יהודה, **שֶׁהִקְפִּידוּ עַל לְשׁוֹנָם** – שהיו מדברים בלשון צח וברור, **נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָם בְּיָדָם** ולא שכחוה, **בְּנֵי הַגְּלִיל שֶׁלֹּא הִקְפִּידוּ עַל לְשׁוֹנָם,** אלא היו מדברים בלשון מקולקלת, **לֹא נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָם בְּיָדָם.**

מקשה הגמרא: **מִידֵּי בְּקִפְּדָא תַּלְיָא מִילְּתָא** – וכי קיום התורה וזכירתה תלוי בהקפדה על לשון צחה ומבוררת.

ולפיכך מפרשת הגמרא באופן אחר: **אֶלָּא בְּנֵי יְהוּדָה דְּדַיְיקֵי לִישָׁנָא** – שהיו מדייקים לחזור על תלמודם בלשון ששמעו מרבם, **וּמִתְנַחֵי לְהוּ סִימָנָא** – ומניחים היו סימנים בשמועות שלמדו כדי לזוכרם, **נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָן,** אבל **בְּנֵי גְּלִיל דְּלֹא דַּיְיקֵי לִישָׁנָא** – שלא היו מדייקים לומר בלשון רבם, **וְלֹא מַתְנְחֵי לְהוּ סִימָנָא** – ומאחר שלא היו מדקדקים בלשונם לא היו יודעים להניח סימנים לזכור תלמודם, **לֹא נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם.**

והפרש נוסף יש ביניהם, **בְּנֵי יְהוּדָה גָּמְרוּ מֵחַד רַבָּה** – למדו מרב אחד בלבד, ולפיכך **נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם,** אבל **בְּנֵי גְּלִיל דְּלֹא גָּמְרֵי מֵחַד רַבָּה** – לא היו לומדים מרב אחד אלא מכמה רבנים, והיו שומעים מזה בלשון אחד ומזה בלשון אחר, ולפיכך היו מתבלבלים ושוכחים, **וּלֹא נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם.**

רְבִינָא אָמַר, בְּנֵי יְהוּדָה דְּגָלוּ מַסֶּכְתָּא – שהיו מלמדים ומגלים תורה לאחרים, **נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם,** אבל **בְּנֵי גְּלִיל דְּלֹא גָּלוּ מַסֶּכְתָּא** – שלא היו מלמדים לאחרים, **לֹא נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם.**

ומוסיף רבינא שהפרש זה מצינו אף בין דוד המלך לשאול המלך. **דָּוִד גָּלֵי מַסֶּכְתָּא** – היה מלמד לאחרים, אבל **שָׁאוּל לֹא גָּלֵי מַסֶּכְתָּא** – לא היה מלמד. **דָּוִד דְּגָלֵי מַסֶּכְתָּא, כְּתִיב בֵּיהּ** (תהלים קיט עד) **'יְרֵאוּךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ',** כלומר, היו הכל שמחים עמו, לפי שהיו פסקיו מכוונים אל האמת, שהיה אוסר את האסור ומתיר את המותר. אבל **שָׁאוּל דְּלֹא גָּלֵי מַסֶּכְתָּא כְּתִיב בֵּיהּ** (שמואל א' יד מז) **('אֶל כֹּל [וּבְכֹל] אֲשֶׁר יִפְנֶה**

יום ראשון

יום שישי — **ט תשרי, עריוהכ"פ** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, ששי עם פירש"י.
תהלים: מט־נד. קיב־קיד.
תניא: ולפמ"ש בס' . . . 264 במ"א.

כַּפָּרוֹת: "בְּנֵי אָדָם – וּלְשָׁלוֹם" שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וּבְכָל פַּעַם מְסַבֵּב ג' פְּעָמִים, סַךְ הַכֹּל מְסַבֵּב ט' פְּעָמִים. עַד סוֹף תִּשְׁרֵי אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן. מַלְקוֹת: הַמַּלְקֶה וְהַנִּלְקֶה שְׁנֵיהֶם אוֹמְרִים "וְהוּא רַחוּם" שָׁלֹשׁ פְּעָמִים.

בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים - הָעֲבוֹדָה הִיא חֲרָטָה עַל הֶעָבָר, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - קַבָּלָה עַל לְהַבָּא.

יום שני

שבת — **י תשרי, יום הכפורים** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, שביעי עם פירש"י.
תהלים: נה־נט. קודם כל נדרי: קטו־קכג. קודם השינה: קכד־קלב. אחר מוסף: קלג־קמא.
אחר נעילה: קמב־קנ.
תניא: ומזה יובן . . . עוה"ב.

לֵיל יוֹם הַכִּפּוּרִים מַתְחִילִים "ה' מָלָךְ תָּגֵל" גו'. פָּסוּק "אוֹר זָרוּעַ" – פַּעַם אַחַת, וּבְקוֹל רָם. עַל דַּעַת הַקָּהָל כו' – ג' פְּעָמִים, וּבְקוֹל נָמוּךְ. אֵין כּוֹפְלִים הֶחָרוּז "כִּי הִנֵּה כַּחֹמֶר". קְרִיאַת שְׁמַע עַל הַמִּטָּה כְּמוֹ בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זְכוֹר רַחֲמֶיךָ כו' – בְּכָל תְּפִלּוֹת הַיּוֹם. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹמְרִים י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים בְּהוֹצָאַת הַסֵּפֶר תּוֹרָה גַּם כְּשֶׁחָל בְּשַׁבָּת. שִׁעוּר תְּהִלִּים אַחַר מוּסָף.
הַפְּטוֹרַת מִנְחַת יוֹם הַכִּפּוּרִים: וַיְהִי דְּבַר – וּבְהֵמָה רַבָּה. מִי אֵל כָּמוֹךָ גו'. גַּם בְּמִנְחָה אוֹמְרִים לְדָוִד ה' אוֹרִי. פְּתִיחַת הָאָרוֹן בִּנְעִילָה לְאַשְׁרֵי, וְנִשְׁאָר פָּתוּחַ עַד אַחֲרֵי כָּל תְּפִלַּת נְעִילָה. בְּקַדִּישׁ דִּנְעִילָה – לְעֵלָּא וּלְעֵלָּא, אֵין כֵּאלֹקֵינוּ, עָלֵינוּ. וְאֵין נוֹשְׂאִים כַּפַּיִם.
אוֹמְרִים "הַיּוֹם יִפְנֶה", גַּם אִם הֶעֱרִיב הַיּוֹם. אֵין מְבָרְכִים "שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי" עַד לְמָחָר.

יוהכ"פ קומט אויס צו פאסטען זעקס און צוואַנציג שעה.

בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים יוֹצֵא לָצוּם עֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת.

יום שלישי

יום ראשון — **יא תשרי** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: ס־סה.
תניא: כא. אד"ש . . . 266 בכל יום.

במוצאי יוהכ"פ תקנ"ו בליאזנא אמר רבינו הזקן תורה ברבים – כנהוג אז דרושים קצרים – ע"פ מי כה' אלקינו בכל קראנו אליו, אליו לא למדותיו, דער פרדס זאָגט אליו איז אורות המתלבשים בכלים דע"ס דאצילות, דער רבי דער בעש"ט זאָגט אליו איז דער אלקות וואָס אין כלים דע"ס דאצילות, דער פירוש הפשוט איז: אליו עצמות א"ס וואָס עס איז בא יעדען פשוט'ן אידען בידיעה עצמית דורך אמונה פשוטה, און דאָס איז קרובים אליו און בכל קראנו אליו עצמות א"ס און עצמות הנשמה, תפלה באמונה פשוטה איז מחבר עצמות הנשמה מיט עצמות א"ס, אז עצמות א"ס זאָל זיין דער רופא חולים און מברך השנים.

בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים תקנ"ו בְּלִיאָזְנָא אָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן תּוֹרָה בָּרַבִּים - כְּנָהוּג אָז דְּרוּשִׁים קְצָרִים - עַל פָּסוּק "מִי כַה' אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו", אֵלָיו לֹא לְמִדּוֹתָיו. הַ'פַּרְדֵּס' אוֹמֵר: "אֵלָיו" הֵם הָאוֹרוֹת הַמִּתְלַבְּשִׁים בְּכֵלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת; הָרַבִּי הַבַּעַל-שֵׁם-טוֹב אוֹמֵר: "אֵלָיו" הוּא הָאֱלוֹקוּת שֶׁבַּכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת; הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט הוּא: "אֵלָיו" - עַצְמוּת אֵין-סוֹף שֶׁבִּידִיעָה עַצְמִית שֶׁל כָּל יְהוּדִי פָּשׁוּט - עַל יְדֵי אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה - וְזֶהוּ 'קְרוֹבִים אֵלָיו', וּ'בְכָל

קָרֵאנוּ אֵלָיו׳ – עַצְמוּת אֵין־סוֹף וְעַצְמוּת הַנְּשָׁמָה; תְּפִלָּה בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה מְחַבֶּרֶת אֶת עַצְמוּת הַנְּשָׁמָה עִם עַצְמוּת אֵין־סוֹף, שֶׁעַצְמוּת אֵין־סוֹף יִהְיֶה הָרוֹפֵא חוֹלִים וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים.

יום רביעי

יום שני — **יב תשרי** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, שני עם פירש״י.
תהלים: סו־סח.
תניא: אך גם . . . יבא שילה

בְּרִית כְּרוּתָה לְתַעֲמוּלָה וַעֲבוֹדָה בְּמוֹעֲצוֹת חָכְמָה וּבְקֵרוּב הַדַּעַת שֶׁאֵינָהּ חוֹזֶרֶת רֵיקָם.

יום חמישי

יום שלישי — **יג תשרי** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, שלישי עם פירש״י.
תהלים: סט־עא.
תניא: כב. אהוביי . . . בפירש״י.

הִסְתַּלְקוּת אַדְמו״ר מַהַר״ש – תרמ״ג – וּמְנוּחָתוֹ כָּבוֹד בִּלְיוּבַּאוִוִיטְש.

תְּחִלַּת אִגֶּרֶת סִימָן כב וְסוֹפָהּ – לֹא בָּא בִּדְפוּס בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ. (נִדְפַּס בְּקוֹבֵץ ׳הַתְּמִים׳ חוֹבֶרֶת שְׁנִיָּה).

יום שישי

יום רביעי — **יד תשרי, ערב חה״ס** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, רביעי עם פירש״י.
תהלים: עב־עו.
תניא: אך האמת . . . יאהב ה׳ וכו׳.

עֵרוּב תַּבְשִׁילִין.

אֵין מוֹסִיפִין עַל שְׁתֵּי עֲרָבוֹת, מַה–שֶּׁאֵין–כֵּן בַּהֲדַסִּים.

מְהַדְּרִים לֶאֱגוֹד הַלּוּלָב בַּסֻּכָּה וּבְעֶרֶב יוֹם־טוֹב. עַל הַלּוּלָב שְׁתֵּי כְּרִיכוֹת – וּמִשְׁתַּדְּלִים שֶׁשְּׁתֵּיהֶם תִּהְיֶינָה מְכֻסּוֹת בְּהַהֲדַסִּים וַעֲרָבוֹת, גַּם כְּרִיכָה הָעֶלְיוֹנָה בְּמִעַט עַל־כָּל־פָּנִים – וּמִלְּבַד זֶה שָׁלֹשׁ כְּרִיכוֹת שֶׁבָּהֶם אוֹגֵד הַהֲדַסִּים וְהָעֲרָבוֹת עִם הַלּוּלָב, שָׁלֹשׁ אֵלּוּ בְּמֶשֶׁךְ טֶפַח אֶחָד.

שבת קודש

יום חמישי — **טו תשרי, א דחג הסוכות** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, חמישי עם פירש״י.
תהלים: עז־עח.
תניא: וכמו אב . . . הדינין נס״ו.

כְּשֶׁנּוֹתְנִים הַד׳ מִינִים לְאַחֵר לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, אוֹמְרִים בְּפֵרוּשׁ שֶׁהוּא בְּמַתָּנָה עַל מְנָת לְהַחֲזִיר, וּבִפְרָט בְּיוֹם רִאשׁוֹן. וְהוּא תּוֹעֶלֶת לַנּוֹתֵן וְלַמְקַבֵּל. הוֹרָה אֲדוֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַ] שֶׁיִּתְחִילוּ בִּרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ כְּשֶׁהַלּוּלָב בְּיָדוֹ אַחַת וְהָאֶתְרוֹג בַּשְּׁנִיָּה.

הַפְּסוּקִים כִּי אֲמַזְרְתִּי גוֹ׳ – רַק בְּהוֹשַׁעְנָא־רַבָּה.

גַּם בַּיּוֹם מְבָרְכִים "לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה" אַחַר קְדוּשׁ וְלֹא אַחַר הַמּוֹצִיא.

הַהַנְהָגָה בְּעֵת בִּרְכַּת כֹּהֲנִים (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל יוֹם ב׳ דְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת), אָנוּ יוֹדְעִים עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁרַבֵּנוּ הַזָּקֵן הָיָה לוֹקֵחַ אֶת הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ קֹדֶם חֲתָנָתוֹ תַּחַת טַלִּיתוֹ לִנְשִׂיאַת כַּפַּיִם.

תנאי נצחי

יום ראשון ט' תשרי ה'תשפ"א

הלכות גירושין פרק ח, הלכה יא: 'חֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת... 'שֶׁלֹּא תֵלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם' - אֵינוֹ גֵט, שֶׁאֵין זֶה כְּרִיתוּת.

בהלכה הקודמת מבואר שאם הבעל התנה את הגט בכך שהאשה תימנע מדבר מסוים במשך 'כל ימי חיי פלוני', הגט חל כי די בכך שלאחר מיתת אותו אדם תשתחרר מכבלי התנאי.

מאידך, בהלכה זו נאמר שאם התנה את הגט בכך שלא תלך לבית אביה לעולם, אין הגט חל. ולכאורה, הרי גם כאן האיסור חל רק בחיי אביה, ואילו לאחר מותו שוב אינו נקרא 'בית אביה' ויהא מותר לה להיכנס אליו ומדוע לא יחול הגט?

יש שתירצו כי האשה אמנם נאסרת להיכנס לבית לעולם, גם לאחר מיתת האב, כי גם אז הבית קרוי על שמו, כמו שנאמר בתמר "שבי אלמנה בית אביך" למרות שאביה כבר מת (תוספות גיטין כא, ב, רשב"א שם).

והרשב"א (שם) הקשה על כך, הרי אם ימכור את הבית לאחר בוודאי כבר לא יקרא על שמו, ונמצא שאיננה מחויבת לתנאי באופן תמידי!

ולכן פירש הרשב"א כי מדובר הוא באופן שאמר לה 'שלא תיכנסי לבית זה של אביך', ואז נאסרת להיכנס אליו לעולם, גם אם ייצא מבעלות האב.

אך הרמב"ם כתב "על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם" ולא הזכיר "בית זה", ולשיטתו קשה: מדוע לא יחול הגט, הרי לאחר מות האב תוכל להיכנס אליו?

ויש לומר כי מאחר ובעודו 'בית אביה' אסורה להיכנס אליו לעולם, אין הגט חל, כי האיסור המוטל עליה מחמת הגט אינו ניתר לעולם ואף שתוכל להיכנס לבית לאחר מותו, הרי אז כבר אינו 'בית אביה' ונמצא שב'בית אביה' בו היא נאסרה לא תותר לעולם.

והאמור בהלכה הקודמת שבתנאי לזמן הגט חל, היינו רק כאשר באותו דבר עצמו שבו נאסרה תחזור להיות מותרת, כגון באומר "על מנת שלא תשתי יין כל ימי חיי פלוני", שהדבר שבו נאסרת (שתיית יין) יהא מותר לאחר מות פלוני (רשב"א גיטין שם, פג, ב).

נאמנות אשה על יבמתה בזמנינו

יום שני י' תשרי ה'תשפ"א

הלכות גירושין פרק יב, הלכה טז: וְהַכֹּל נֶאֱמָנִים לְהָעִיד לָהּ עֵדוּת זוֹ, חוּץ מֵחָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁחֲזָקָתָן שׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ.. וְאֵלּוּ הֵן: חֲמוֹתָהּ, וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ, וְיִבְמָתָהּ, וּבַת בַּעֲלָהּ.

בין חמש הנשים הפסולות להעיד על מיתת הבעל נמנית יבמתה של האשה (היינו גיסתה, אשת אח בעלה), ובטעם הדבר פירש רש"י (יבמות קיז, א) משום שהיא עלולה להיעשות 'צרתה' (היינו שיהיו שתיהן נשואות לאיש אחד) אם בעלה ימות ותיפול ליבום לפני אחיו שהוא בעלה של זו.

ולפי זה, לכאורה הרי זה רק כאשר יש חשש ליבום, אך בימינו בקרב בני אשכנז שאין נוהגים כלל ליבם אלא לחלוץ, שוב אין ביניהן שנאה ואין מניעה מלקבל עדותה של אחת על השניה.

אך למעשה כתבו הפוסקים כי מאחר ולגבי גיסות לא תיקנו חז"ל שתהא נאמנת, הרי אע"פ שהטעם אינו קיים בזמנינו, אין בידינו לחדש נאמנות, וכן מצאנו בשאר תקנות חז"ל שאין התקנה מתבטלת אפילו אם טעמה בטל (ראה עבודת הגרשוני סז, צמח צדק (הקדמון) פח).

אמנם מכך 'נפקא מינה' לדין הבא: נאמר בגמרא (קידושין פא, ב) כי מותר לאיש להתייחד עם שתי גיסות (וכן עם שאר הנשים השונאות זו את זו), ואין חשש שיבואו לחטוא זו בפני זו כי מחמת שנאתה תגלה את קלונה לרבים. ולפי האמור נמצא כי אצל הנוהגים בזמנינו שלא לייבם אין שנאה בין הגיסות, אלא שמכל־מקום יש להחמיר לגבי עדות משום שהתקנה לא בטלה, אך אין מקום להקל ולהתיר להתייחד עמן כאשר טעם ההיתר אינו קיים (ראה דבר הלכה ה, ה).

אך כל זה לפי רש"י שהשנאה היא משום החשש שאחת מהן תתייבם לבעלה של השנייה, אך הרמב"ם כתב (לעיל פ"ז ה"ג) שגיסות פסולות להעיד אפילו כשהן אחיות (שתי אחיות שנישאו לשני אחים), ובמקרה זה הרי אין חשש יבום, כי אף אם בעלה של האחת ימות אין יבום באחות אשתו, ונראה כי לדעתו טעם השנאה הוא משום שכל אחת מגלה את סודותיה של השנייה לבעלה (מאירי יבמות קיז, א. וראה משנה למלך כאן), ולפי זה גם בימינו יהיה מותר להתייחד עם שתי גיסות (ראה שבט הלוי ח"ה רד, ב).

יבמה שהתקדשה לאדם זר

יום שלישי י"א תשרי ה'תשפ"א

הלכות יבום וחליצה פרק ב, הלכה יח: הַיְבָמָה - כֹּרֵם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ יְבָמָה... חֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לְזָר... וְאִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר וּבְעָלָהּ - לוֹקֶה הוּא וְהִיא, וּמוֹצִיאָהּ בְּגֵט

יבמה האסורה להינשא לאדם זר ("יבמה לשוק") כל עוד יש עליה זיקה ליבם ונתקדשה, נחלקו אמוראים (יבמות צב, ב) האם קידושין תופסים בה. לדעת רב אין הקידושין תופסים, כי מהפסוק "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" דרשו "לא תהא בה הויה [קידושין] לזר" ואינה צריכה ממנו גט. ואילו לדעת שמואל ספק האם הפסוק 'לא תהיה אשת המת החוצה' מלמד רק שזר המקדשה עובר בלאו, אבל קידושין תופסים

בה (כמו בשאר חייבי לאוין, לדעת חכמים) או שהפסוק מלמד שאין קדושין תופסים ביבמה (ולא תהא בה הויה), ומספק צריכה לקבל גט מהבעל השני.

ופסק הרמב"ם שזר שקידש את היבמה נותן לה גט, כפי שביאר לעיל (הל' אישות פ"ד הי"ד) "יבמה שנתקדשה לזר שהיא מקודשת בספק, נסתפק לחכמים אם הקידושין תופסין ביבמה כשאר חייבי לאוין או אין קידושין תופסים בה כערוה, ואע"פ שאסור לו לכנוס... הרי זה מגרש בגט".

וכתב הב"ח (אהע"ז סי' ו ד"ה ומ"ש חוץ בתי' הב') כי מה שכתב הרמב"ם שצריכה גט מספק הוא לחומרא. כי שמואל מסתפק בדין זה, ולכן יש לנקוט להלכה כרב הסובר בפשיטות ש'יבמה לשוק' אין קידושין תופסים בה ורק משום חומרא נותן לה גט.

אך ה'מנחת חינוך' (מצוה תקצז) דייק בלשון הרמב"ם כאן "אם נשאת לאחר, ובעלה - לוקה", הרי אם אין קידושין תופסים בחייבי לאוין לוקים על הבעילה לבדה (הל' איסורי ביאה פי"ז ה"ו) אף אם אינה נשואה? אלא שלדעת הרמב"ם יש צד לומר שהקידושין תופסים, ואם כן אינו לוקה על הבעילה לבדה אלא אם קידשה, וזהו שדייק הרמב"ם וכתב "אם נשאת...לוקה", וכיון שיש מקום לומר שהקידושין תפסו - "מוציאה בגט".

חליצה ברגל שמאל

יום רביעי י"ב תשרי ה'תשפ"א

הלכות יבום וחליצה פרק ד, הלכה ו: כֵּיצַד חוֹלְצִין? מְבִיאִין לוֹ מַנְעָל שֶׁל עוֹר... וְלוֹבְשוֹ בִּימִין.

לדעת רבנן חליצה צריכה להיות בימין ואם היתה בשמאל פסולה, ואילו לרבי אלעזר כשרה (יבמות קד, א). וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה (יבמות פי"ב מ"ב) שאין הלכה כרבי אלעזר, וכן כתב כאן, "ולובשו בימין"..

אמנם, כתב ה'נודע ביהודה' (מהדו"ת אבה"ע סי' קנו) שאין להוכיח מלשון הרמב"ם כאן לפסול חליצה בשמאל, שהרי לא כתב כלשון המשנה "חליצה בשמאל - פסולה" ואת דבריו "ולובשו בימין" יש לפרש (כמו שכתב גם ה'מגיד משנה') שמונה גם פרטים במעשה החליצה שלכתחילה יש לעשותם אך אינם מעכבים בדיעבד, וגם את חליצת הנעל יש לעשות לכתחילה בימין אך גם בשמאל כשרה.

ומה שכתב הרמב"ם להלן (בהל' יז) "יבם שרגלו הימנית חתוכה אינו חולץ בשמאל, ואם חלצה מעל שמאלו חליצתה פסולה", אין הפסול משום שחולץ בשמאל (כי אם כן מדוע המתין וכתב דין זה רק שם), אלא משום שחליצה צריכה להיות בעמידה (הל' ז) שהיא בעיקר על רגל ימין, ואי אפשר לעמוד ברגל ימנית חתוכה. ואף שבדיעבד החליצה כשרה גם בישיבה (מגיד משנה שם) צריך שיהיה ראוי לעמידה (על דרך "כל שאינו ראוי לבילה, בילה מעכבת" - נדרים עג, א), וכאן כתב הרמב"ם שיחלוץ בימין, כי לכל הדעות זו חליצה כשרה, אבל אין לפסול בדיעבד כיון שבגמרא (יבמות שם) אין הכרעה האם הלכה שחליצה בשמאל פסולה..

אך יש שכתבו (בית אפרים מהדו"ת ח"ב סי' ה. חתם סופר אה"ע ח"ב סי' עא) כי מאחר שבפירוש המשנה כתב שאין הלכה כרבי אלעזר המכשיר בשמאל, אין לומר שבדיעבד מכשיר, וכן אין לומר שעמידה מעכבת בחליצה, כי "ועמד ואמר" אין הכוונה שמצוה לעמוד, אלא לשלול חליצה בישיבה. ואם עמידה על רגל שמאל אינה 'עמידה' - הרי גם 'ישיבה' אינה, ובהכרח לומר שחליצה בשמאל כשרגל ימין חתוכה פסולה משום שזו חליצה בשמאל. וכן כתב הריטב"א (חולין צב, ב) שחליצה בימין היא מן התורה.

נישואי חרש

יום חמישי י"ג תשרי ה'תשפ"א

הלכות יבום וחליצה פרק ז, הלכה יז: שְׁנֵי אַחִים אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת... מֵת הַפִּקֵּחַ... חֵרֵשׁ זֶה [החרש] מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, מִפְּנֵי שֶׁאֲחוֹתָהּ זְקוּקָה לוֹ; וְאִשֶּׁת אָחִיו הַפִּקֵּחַ אֲסוּרָה לְעוֹלָם, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִכְנֹס מִפְּנֵי אֲחוֹתָהּ, וְלֹא יַחְלֹץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חֵרֵשׁ.

מדין תורה אין תוקף לקידושין ונישואין של חרש, אך חכמים תיקנו לו קידושין כדי שלא יבטל מפריה ורביה (ראה לבוש אבהע"ז סי' מד). ולפי זה לכאורה היה מקום לומר כי התקנה היא רק כדי שיוכלו לחיות בהיתר אך אין כאן דין גמור של אישות, ולכן לגבי שאר הדינים אשתו נחשבת פנויה כי מעיקר הדין לא חלו הקידושין.

אך מהלכה זו מבואר כי מאחר וחכמים תיקנו לו קידושין, חלים בזה דיני אישות מדרבנן עם כל ההשלכות, ולכן חרש שנשא אשה ואחר כך נפלה לפניו אחותה (שהיתה נשואה לפיקח) לייבום, אינו יכול לייבמה כי היא אחות אשתו ואסורה לו (כל זמן שאשתו קיימת) ונמצא שמכוח הקידושין מדרבנן שעשה באשתו, נאסרה עליו אחותה.

וכן כתבו הפוסקים שהחרש שגירש את אשתו, נאסרה לכהן כדין גרושה, ואף הוולד שייוולד אם תינשא לכהן ייחשב 'חלל' מדרבנן (מנחת חינוך מצוה רסז, טו, בשם המשנה למלך).

אכן, לגבי דינים מסוימים מצאנו שנישואי החרש אינם גורמים איסור, כגון פיקח שגירש את אשתו ולאחר מכן נישאה לחרש והתגרשה, אינה נאסרת לחזור לבעלה הראשון (כדין גרושה שנישאה לאחר), כי מאחר שמעיקר הדין אין תוקף לנישואי החרש, הרי כלפי בעלה הראשון היא נחשבת שלא נישאה (שו"ע אהע"ז ס"י ס"ב).

ובטעם הדבר מבאר ה'אבני נזר' (אהע"ז ס"ה, סק"ח), כי כל זמן שנישואי החרש קיימים, דיני אישות חלים במילואם, אך לאחר שגירשה וכבר אין צורך בתקנה, שוב דנים אותה כלפי אחרים כמי שלא התקדשה כלל, ולכן מותרת לחזור לבעלה

הראשון. ואין זה דומה לאיסור גרושה לכהן שהאיסור חל מכוח הגירושין ולא מכוח הנישואין, והגירושין לא התבטלו, אך איסור שחל מכוח הנישואין - עם ביטולם של הנישואין, בטל האיסור.

מתי אין דין 'שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא'? יום שישי י"ד תשרי ה'תשפ"א

הלכות נערה בתולה פרק ג, הלכה ד: וּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁתֵּשֵׁב אֵשֶׁת מוֹצִיא שֵׁם רַע תַּחְתָּיו לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה"... וְאִם גֵּרְשָׁהּ - עָבַר עַל 'לֹא תַעֲשֶׂה'... וְכוֹפִין אוֹתוֹ וּמַחֲזִיר.

הקשו אחרונים (ספר יהושע סי' רפט. בית יעקב כתובות ט, ב, ועוד):

איך אמרה תורה 'ולו תהיה לאשה' וצריכה לישב תחתיו, הרי הוא מאמין לעדים שהעידו שזינתה תחתיו (להלן ה"ו) ואף שהעדים הוזמו, הרי הודאתו על עצמו שווה יותר ממאה עדים, ואם כן הרי היא אסורה עליו מדין 'שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא'?

ותירץ ה'בית יעקב':

ה'עשה' 'ולו תהיה לאשה' דוחה את האיסור שהביא על עצמו. ומה שאמרו שאין ה'עשה' דוחה את האסורים עליו מחייבי לאוין או מחייבי עשה (להלן ה"ו) הרי זה באיסורים החלים גם על האשה, ואילו 'עשה' זה חל רק עליו ולא עליה, ואין האיסורים שלה נידחים מפני ה'עשה' שלו. מה שאין כן כאן, האשה טוענת שלא זינתה ולא חל עליה שום איסור שימנע ממנה להיות אשתו, ורק את עצמו הוא רוצה לאסור, ועל כך בא ה'עשה' 'ולו תהיה לאשה' ודוחה את האיסור.

והגרי"פ פערלוב (בביאורו לסהמ"צ לרס"ג, ל"ת רעו רעז) ביאר:

דין 'שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא' הוא כאשר האדם סבור בדעתו שהדבר אסור, אבל אם התברר שהוא משקר ומתחילה היתה כל כוונתו להוציא שם רע על אשתו ויודע שהאמת היא שלא כדבריו - אין בו דין 'שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא'. והביא גם את דברי ה'חזקוני' (דברים כב, יט), שכתב "לא יוכל לשלחה, אע"פ ששאר בני אדם נאמנין על נשותיהן אם מצאו בהן ערות דבר – זה אינו נאמן אלא בעדים הואיל והוחזק שקרן".

חובה שהיא זכות שבת קודש ט"ו תשרי ה'תשפ"א

הלכות סוטה פרק א, הלכה י: וְאֵלּוּ שֶׁבֵּית דִּין מְקַנִּין לָהֶן: מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעֲלָהּ, אוֹ נִשְׁתַּטָּה, אוֹ שֶׁהָיָה בְּמְדִינָה אַחֶרֶת, אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאַסּוּרִין.

מעשה באדם ששהה מחוץ לביתו בערב פסח ולא היה באפשרותו למכור את חמצו, והחליט רב העיר מיוזמתו למכור את חמצו של אותו אדם בהנחה שבוודאי רצונו בכך כדי להינצל מאיסור 'בל ימצא' וכדי שלא ייאסר החמץ בהנאה כדין חמץ שעבר עליו הפסח.

ונשאל הגר"י אלחנן (באר יצחק או"ח סי' א) האם חלה המכירה, והשיב:

אמנם אדם יכול לעשות קנין עבור חברו אף שלא התבקש לכך, כאשר ברור שהדבר הוא בגדר זכות לחברו ("זכין לאדם שלא בפניו") ולדעת ה'תרומת הדשן' (סי' קפח) הדבר נאמר לא רק בנוגע להכנסת ממון לרשותו אלא אף לגבי הוצאת ממון מרשותו במידה והדבר הוא זכות בשבילו, אך ה'קצות החושן' (סי' רמג, ח) חולק על כך וסובר שאין אפשרות להוציא ממונו של אדם מרשותו ללא מינוי מפורש אף כאשר ברור שזהו לטובתו, ולשיטתו מכירת החמץ במקרה זה לא חלה מאחר שלא היה מינוי מפורש לכך.

אך מהלכה זו יש להוכיח כדעת ה'תרומת הדשן' שהרי מבואר כאן שאדם שאשתו התייחדה עם אדם אחר, ומסיבה כל־שהיא אין באפשרותו לקנא לה ולהזהירה שלא תתייחד עמו, מקנים לה בית דין במקומו והרי מחמת קינוי זה תיאסר על בעלה אם תתייחד שוב, ומוכח שמדין 'זכין לאדם' אפשר לפעול עבורו אפילו כדי להוציא ממנו דבר, אם ברור שזו טובתו ורצונו (באר יצחק שם).

אך יש שכתבו כי כאן הדין אינו מבוסס כלל על 'זכין לאדם שלא בפניו' שמשמעותו היא שניתן לפעול מכוח הבעלים אף ללא מינוי מצדם אלא הוא דין מיוחד הנלמד מגזירת הכתוב שהתורה העניקה כוח לבית דין עצמם לקנא לאשה שנסתרה כאשר בעלה אינו יכול לעשות זאת כדי למנוע פריצות. ולפי זה אין להוכיח מכאן למכירת חמץ וכדומה שבזה בוודאי אין לאדם כוח עצמי לפעול בממון שאינו שלו רק משום שבא מכוח הבעלים, ויתכן שבזה יכול לפעול רק להכנסת דבר לרשות הבעלים ולא להיפך (מעיל שמואל זרעים ע' כה).

המשך ביאור למס' עירובין ליום שלישי עמ' ב

שאר בני העיר, **עֲשִׂירִים נִינְהוּ** – דינם כעשירים, ולפיכך אין הם יכולים לערב באמירה בלבד, ומאחר ולא עירבו ברגליהם לא קנו שביתה שם אלא בעירם, ואינם רשאים לילך אלא עד אלפיים אמה מתחומי העיר.

אַלְמָא – הרי מוכח מהמשנה, שאף רבי יהודה מודה, **כָּל בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי** – שבכל ענין שחפץ אדם לקנות שביתה במקום מסויים על ידי אמירתו, **עָנִי אֵין עָשִׁיר לֹא** – רק עני רשאי לקנות שביתה באופן כזה אבל לא עשיר, וכדברי רב נחמן.

מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן יש להוכיח מן המשנה כדברי רב נחמן.

מַתְנֵי לֵיהּ – שנה לו **רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי לְחִיָּיא בַּר רַב מַמֵּיהּ** [–לפני] **דְּרַב, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר** רשאים הם להיות מערבים ברגליהם. **אָמַר לֵיהּ רַב** לרב חייא בר אשי, **סַיֵּים בָּהּ נַמִּי** – הוסף על כך שהֲלָכָה בזה **כְּרַבִּי יְהוּדָה** המתיר לעשיר לערב ברגליו, וכדברי רב נחמן, הסובר שאף רבי יהודה לא התיר לעשיר אלא לקבוע שביתה במקומו, אך לא במקום אחר על ידי אמירתו. הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **רַבָּה בַּר רַב חָנָן, הֲוָה רָגִיל דְּאָתֵי** – רגיל היה לבוא בשבת **מִמְּקוֹם** ששמו **אַרְטִיכְנָא לְפוּמְבְּדִיתָא,** ומאחר ורחוקים היו זה מזה יותר משיעור אלפיים אמה, צריך היה להניח עירובי תחומין באמצע הדרך,

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – ט'-ט"ו תשרי ה'תשפ"א

יום ראשון ט' תשרי ה'תש"פ

הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו דיני הבאת הגט ממקום למקום, ערעור הבעל, שהאשה נעשית שליח להולכה.

א. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאָה כְּתִיבַת הַגֵּט וְלֹא יָדַע מִי הֵם עֵדָיו[2], אֶלָּא נָתַן לוֹ הַבַּעַל גֵּט וְאָמַר לוֹ: תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי זֶה נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים[3], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵדָיו[4] יְדוּעִין אֶצְלֵנוּ, וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת וְתִנָּשֵׂא בּוֹ[5].

~ נקודות משיחות קודש ~

"שליח שהביא גט... כו".

מדין שליח שהביא גט, יש ללמוד הוראה לכללות זמן הגלות. הקב"ה וכנסת ישראל הם בדוגמת איש ואשה, ובמתן־תורה היה עניין הקידושין, וכמבואר בחסידות ששלושת הדרכים שבהן נקנית האשה, מרומזים באברהם יצחק ויעקב (אבות האומה); כסף הוא אהבה - עניינו של אברהם אבינו. שטר כנגד הלוחות, כמו שמצינו שחקיקה מהני בגט. וביאה עניינו של יעקב - "ויבן לו בית כו'", ונמצא ששבירת הלוחות היא שבירת שטר הקידושין וסיבה לעניין הגלות.

אמנם, הכוונה בשבירת הלוחות ובירידה שבגלות היא העליה שתבוא אחר־כך, ועל־אחת־כמה־וכמה לעתיד־לבוא, ויתירה מכך שגם בזמן הגלות אין זה מצב של גירושין לאמיתתו אלא מעין ובחיצוניות בלבד.

עניין זה מתבטא בהלכה שהבעל בעצמו אינו נותן את הגט אלא השליח, והבעל - הקב"ה אומר "לא גירשתי מעולם" - "אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה". ובהלכה שלאח"ז "...חלה או נאנס השליח משלחו ביד אחר, וכן השני אם חלה משלחו ביד אחר, ואפילו מאה" היינו שהקב"ה שאינו חפץ בגירושין עושה הכל כדי שלא יהיו גירושין, וגם כאשר משלחו ביד אחר, אזי השני בא לידי חולי עד מאה, שאז כבר בוודאי יבוא משיח..

ומסיים בהלכה שם "האחרון שהגיע הגט לידו, נתנו לה ותתגרש בו אע"פ שמת השליח הראשון". ומקור ההלכה בגמרא שרב אשי אמר אם מת הראשון בטלו כולן, ומר בר רב אשי חולק ואומר שאם הבעל חי כל השליחים קיימים, ופסק הרמב"ם כמותו.

כי כששליח עושה שליח, יש שני אפשרויות: א: שהשליח מוסר לחבירו רק את מציאות ה"שליח" שבו ולא את כוחו של המשלח, ונמצא שפעולת השליח השני היא מכח השליח הראשון ולא מכח המשלח. ב. השליח מוסר לו גם את כח המשלח שבו - "שלוחו של אדם כמותו", ואז שליחותו של השליח השני היא מכח המשלח עצמו, ולכן גם אם מת השליח הראשון קיימת השליחות כיון שהבעל קיים.

ובפנימיות העניינים הוא, שגם לשליח האחרון ישנו תוקף השליחות מכוחו של המשלח, ומזה למדים אנו שהמטרה בזכרון שבירת הלוחות היא כדי שנשוב להטיב ולחזק את קשר הקידושין שבין הקב"ה וכנסת ישראל. כשיהודי לומד תורה מתוך ידיעה ש"משה קיבל תורה מסיני כו'" יכול שתהיה אצלו חלישות בגלל הידיעה שהתורה מגיעה אליו לאחר כמה וכמה שלוחים, עד שהשליח האחרון אינו בא בכח המשלח, ועל כך באה ההלכה הפסוקה שכל השלוחים כולם באים מכח הבעל - הקב"ה בעצמו.

כשמשה רבינו מוסר את השליחות לשני, הרי היא במלוא שלימותה, כי מוסר לו גם את כח המשלח, וכן הלאה "אפילו מאה", ולכן יהודי המקבל את התורה בימינו, כאילו קיבל אותה מהקב"ה בעצמו, ו"כל הקורא ושונה - הקב"ה קורא ושונה כנגדו".

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן סז)

2) החתומים בו. 3) "שעיקר הגירושין בעדי מסירה". 4) עדי החתימה. 5) כי אפילו יבוא הבעל ויערער על הגט לומר מזוייף הוא, יבואו עדי החתימה או אנשים אחרים המכירים חתימת ידם ויעידו על זהות החתימה ויקיימוהו. ודווקא בארץ ישראל שעדים מצויים לקיימו (לאשרו), הואיל ובתי דינים קבועים שם בכל יום שני וחמישי ומצויות שיירות שהולכות לדון בבית הדין.

ב. בָּא הַבַּעַל וְעִרְעֵר וְאָמַר: לֹא גֵרַשְׁתִּיהָ מֵעוֹלָם, וְגֵט שֶׁהוּבָא לָהּ מְזֻיָּף הוּא - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו[6]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם וְלֹא נוֹדְעוּ עֵדָיו כְּלָל - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[7]. אָבַד הַגֵּט - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת. לְפִיכָךְ, נָשִׁים שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁהֵן שׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ - אֵין נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא גֵּט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זוֹ לְזוֹ; שֶׁמָּא מְזֻיָּף הוּא, וְתִתְכַּוֵּן לְקַלְקֵל אוֹתָהּ כְּדֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא וְתֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ[8].

6) יאושר על ידי עדי החתימה, ואין מקבלים דברי הבעל שהוא יחיד, במקום העדים שהם שניים. 7) ועדיין היא אשת איש הואיל והבעל מערער על נכונות הגט וחתימת העדים לא אושרה, והאשה עצמה אינה יודעת בזה שום דבר להשיב, העמד אשה על חזקתה והרי היא אשת איש גמורה מן הראשון. 8) ותצא מזה ומזה.

ג. וְאֵלּוּ הֵן הַנָּשִׁים שֶׁחֲזָקָתָן שׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ: חֲמוֹתָהּ, וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ[9], אֲפִלּוּ הָיְתָה צָרָתָהּ נְשׂוּאָה[10] לְאַחֵר, וְיִבְמְתָהּ[11], אֲפִלּוּ הָיְתָה אֲחוֹתָהּ וּבַת בַּעְלָהּ[12]. אֲבָל שְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים כְּשֵׁרוֹת.

9) כינוי לשתי נשים הנשואות לבעל אחד. 10) עכשיו. 11) אשת אחי בעלה, יראה שמא סופה להיות צרתה (במקום יבום). 12) שאומרת: זו באה במקום אמי ואוכלת כל עמלה. ובגמרא אמרו: שהוא הדין שאין הכלה נאמנת לחמותה ולא אשת האב לבת הבעל, ש"כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" וכשם שאלה שונאות את אלה, כך השנואות חוזרות לשונאות.

ד. הַמֵּבִיא גֵּט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְחָלָה אוֹ נֶאֱנַס[13] - מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר[14]. וְכֵן הַשֵּׁנִי אִם חָלָה - מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר. וַאֲפִלּוּ מֵאָה. וְאֵין צָרִיךְ עֵדִים לַחֲזֹר וְלַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ בִּפְנֵיהֶם[15]. וְהָאַחֲרוֹן שֶׁהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדוֹ נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת הָרִאשׁוֹן[16].

13) שאינו יכול להמשיך בשליחותו. 14) אבל אם לא חלה או נאנס אין שליח עושה שליח, שהבעל מקפיד. 15) שאין זה אלא גילוי דעת בלבד. 16) השליח הראשון, שכל השליחים אינם באים אלא מכוח הבעל, ולפיכך כל עוד שהבעל חי לא בטלה שליחותו, אבל אם מת הבעל בטלה שליחות כולם.

ה. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּחוּצָה לָאָרֶץ[17], אוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ, אוֹ מֵחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ: אִם הָיָה הַשָּׁלִיחַ עוֹמֵד בִּשְׁעַת כְּתִיבַת הַגֵּט וַחֲתִימָתוֹ - הֲרֵי זֶה אוֹמֵר בִּפְנֵי שְׁנַיִם: בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם[18], וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לָהּ בִּפְנֵיהֶם וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵדָיו יְדוּעִין אֶצְלָנוּ. וַאֲפִלּוּ הָיוּ שְׁמוֹת עֵדָיו כִּשְׁמוֹת הָעַכּוּ"ם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן[19].

17) שאין שם שיירות מצויות וממילא לא יזדמנו לה עדים לקיים חתימת עדי הגט. 18) ואף על פי שאין קיום שטר בפחות משני עדים, בכל זאת נאמן השליח כשניים, כי מן התורה "עדים החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותם בבית דין" (שאין אדם חצוף לזייף) וחכמים הם שהחמירו להצריך "עדי קיום", ומשום תקנת עגונה הקילו חכמים להאמין השליח כשני עדים, וכדי שלא יחליפו בקיום שאר שטרות להאמין גם בהם עד אחד. - הצריכוהו לומר גם "בפני נכתב" (אף על פי שאין זה נדרש לצורך קיום הגט) להודיע שזהו דין מיוחד בגט, שלא תישאר עגונה. 19) שמא גויים חתמו בו, "מפני שרוב ישראל שבחוץ לארץ שמותיהם כשמות גויים" ובוודאי גם אלו ישראל הם, והואיל ובחוץ לארץ רובם נקראים בשמות גויים, לפיכך אף בארץ ישראל אין לחשוש שמא גויים הם, כי כן המנהג לקרוא ישראל בשמות גויים.

ו. בָּא הַבַּעַל וְעָמַד וְעִרְעֵר - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ[20]. לְפִיכָךְ[21] אַף הַנָּשִׁים שֶׁשּׂוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא גֵּט זֶה וְלוֹמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם"[22].

20) כי השליח נאמן כשניים ואין דבריו של אחד במקום שניים. 21) הואיל ואין הבעל נאמן לפוסלה. 22) שאינן מתכוונות לקלקלה בידען שהבעל לא יוכל לערער אחרי עדותן.

ז. וְכֵן שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאָמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם", אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, אִם יָבֹא הַבַּעַל וִיעַרְעֵר - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ. וְאִם אֵין הַשָּׁלִיחַ עוֹמֵד בִּשְׁעַת כְּתִיבָה וַחֲתִימָה[23] - לֹא יִנָּתֵן לָהּ אֶלָּא אִם כֵּן נִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו[24]. וְיֵשׁ[25] לַשָּׁלִיחַ לִהְיוֹת מִכְּלַל הַשְּׁלִשָּׁה שֶׁקִּיְּמוּ אוֹתָן בְּחוֹתְמָיו[26]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם וְנָתַן לָהּ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[27] עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם. וְאִם בָּא הַבַּעַל וְעִרְעֵר וְלֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. אָבַד הַגֵּט - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת.

23) שאינו יכול לומר: בפני נכתב ובפני נחתם. 24) על ידי עדים המכירים חתימת עדי הגט. 25) ויכול. 26) שקיום שטרות בשלושה דיינים. ואף שהשליח הוא בעצמו עד - יכול הוא להיעשות דיין, שכלל הוא, כל דבר שאינו אלא מדבריהם (מדברי חכמים) עד נעשה דיין. וקיום שטרות אינו אלא מדבריהם בלבד. 27) מדבריהם, אבל אינו בטל מן התורה, שקיום שטרות אינו אלא מדבריהם, אבל מן התורה, עדים החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותם בבית דין.

ח. וּמִפְּנֵי מָה הִצְרִיכוּ לוֹמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם" בְּחוּצָה לָאָרֶץ? כְּדֵי שֶׁלֹּא תִהְיֶה הָאִשָּׁה צְרִיכָה לְקַיְּמוֹ[28] אִם יָבוֹא הַבַּעַל וִיעַרְעֵר. מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָעֵדִים מְצוּיִין לְקַיְּמוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּחוּצָה לָאָרֶץ[29].

28) לאשר חתימת עדי הגט. 29) שאין שיירות מצויות שם. ואפילו ממקום למקום באותה מדינה, שמצויות שיירות ביניהם - הואיל ואין האנשים מתעכבים זמן רב בבתיהם אלא נודדים מפה לשם וטרודים בסחורתם, אינם מכירים חתימות שביניהם.

ט. בַּעַל שֶׁהֵבִיא רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁגֵּט זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם" מְזֻיָּף[30] הוּא - הֲרֵי זֶה בָּטֵל. שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד שֶׁאָמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם" אֶלָּא לִדְחוֹת עִרְעוּר הַבַּעַל שֶׁאֵין עִמּוֹ רְאָיָה, אֲבָל בִּמְקוֹם עֵדִים שֶׁמַּכְחִישִׁין אוֹתוֹ לֹא הֶאֱמִינוּהוּ[31].

30) כגון שהביא עדים שבאותו יום הכתוב בגט לא היה השליח כלל באותו מקום וממילא לא ראה חתימת העדים ושקר העיד. 31) לשליח.

י. הַנְּהָרוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהַנַּסִּין[32] שֶׁבַּיָּם הַגָּדוֹל[33]: שֶׁבְּתוֹךְ הַתְּחוּם שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי הֵן כְּאֶרֶץ

יִשְׂרָאֵל[34], וְשֶׁחוּץ לַתְּחוּם - כְּחוּצָה לָאָרֶץ. וּבְהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת יִתְבָּאֲרוּ תְּחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבְכָל כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַגִּטִּין[35].

32) האיים. 33) הוא הים התיכון שבמערבה של ארץ ישראל. 34) והמביא גט שנכתב בספינה במים הנ"ל הרי הוא כמביא ביבשת ארץ ישראל, כי יש למים הנ"ל תורת ארץ ישראל לענין גיטין. 35) והמביא גט ממקום למקום בבבל אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, הואיל וישיבות קבועות שם.

יא. גֵּט שֶׁכְּתָבוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַחֲתָמוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ[36] - צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[37]. כְּתָבוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ וַחֲתָמוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[38] - אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[39].

36) וחזר ונתנו בארץ ישראל. 37) שהרי נחתם בחוץ לארץ. 38) וגם נתנו בארץ ישראל. 39) שהכול הולך אחר מקום החתימה.

יב. נִכְתַּב מִקְצָת הַגֵּט בְּפָנָיו, וְנֶחְתַּם כֻּלּוֹ[40] בְּפָנָיו - אִם מִקְצָתוֹ הָרִאשׁוֹן הוּא, הֲרֵי זֶה אוֹמֵר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'. אֲפִלּוּ לֹא נִכְתַּב בּוֹ אֶלָּא שִׁטָּה אַחַת[41] בְּפָנָיו, וַאֲפִלּוּ שָׁמַע קוֹל הַקּוּלְמוֹס[42] כּוֹתֵב, וְחָתְמוּ הָעֵדִים בְּפָנָיו - הֲרֵי זֶה אוֹמֵר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'. וְכֵן אִם יָצָא הַסּוֹפֵר לַשּׁוּק וְחָזַר וְהִשְׁלִים אֶת הַגֵּט - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא אַחֵר מְצָאוֹ וְאָמַר לוֹ, וּלְשֵׁם אִשָּׁה אַחֶרֶת כְּתָבוֹ, אֶלָּא אוֹמֵר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[43].

40) כלומר: שני העדים. 41) שורה אחת, ולדעת רש"י הכוונה לאותה שורה שבה שם האיש, האשה והתאריך, שזהו תורף הגט ועיקרו. ולדעת התוספות הכוונה לשורה הראשונה שבנוסח הגט, שמכיון שהתחיל לכתבו לשמה, בוודאי סיימו לכתבו לשמה. 42) העט. 43) וכל זה אינו אלא בכתיבת הגט, אבל בחתימתו צריך שיראה השליח את חתימת העדים כולה, שעדות החתימה היא העיקר ועדות הכתיבה אינה אלא משום גזירה.

יג. אָמַר: בְּפָנַי נִכְתַּב אֲבָל לֹא בְּפָנַי נֶחְתַּם, בְּפָנַי נֶחְתַּם אֲבָל לֹא בְּפָנַי נִכְתַּב, בְּפָנַי נִכְתַּב כֻּלּוֹ וְחָתַם עֵד אֶחָד אֲבָל לֹא הָעֵד הַשֵּׁנִי, אֲפִלּוּ הָיָה הוּא הָעֵד הַשֵּׁנִי - הֲרֵי זֶה יִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו וְאַחַר כָּךְ יִנָּתֵן לָהּ. וְאִם הֵעִיד הוּא וְאַחֵר עַל הָעֵד הַשֵּׁנִי שֶׁלֹּא חָתַם בְּפָנָיו[44] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר וְיִנָּתֵן לָהּ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הֵעִידוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים עַל כְּתַב הָעֵד הַשֵּׁנִי שֶׁזֶּה כָּשֵׁר[45].

44) שהם מכירים חתימתו. 45) שהרי על חתימת הראשון העיד השליח שראהו חותם והוא נאמן כשניים, ועל חתימת השני ישנם שני עדים.

יד. שְׁנַיִם שֶׁהֵבִיאוּ גֵט בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְתַּב וְנֶחְתַּם בִּפְנֵיהֶם - הוֹאִיל וּנְתָנוֹ לָהֶם הַבַּעַל לִתְּנוֹ לְאִשְׁתּוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ נוֹתְנִין לָהּ וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת. שֶׁהֲרֵי אֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְעָרְעֵר בְּגֵט זֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְקֻיָּם, שֶׁהֲרֵי שְׁלוּחָיו הֵם עֵדָיו[46]. שֶׁאִלּוּ אָמְרוּ הַשְּׁנַיִם: בְּפָנֵינוּ נִתְגָּרְשָׁה - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם גֵּט.

46) ואפילו יערער ויאמר לא שלחתים אינו נאמן נגד שניהם.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי שְׁנֵיהֶם[47]; אֲבָל אִם אֵין הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי שְׁנֵיהֶם[48] - צְרִיכִין לוֹמַר: בְּפָנֵינוּ נִכְתַּב וּבְפָנֵינוּ נֶחְתַּם. לְפִיכָךְ, אִם אָמַר אֶחָד 'בְּפָנַי נִכְתַּב' וְהָאַחֵר אוֹמֵר 'בְּפָנַי נֶחְתַּם', וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'בְּפָנֵינוּ נִכְתַּב' וְאֶחָד אוֹמֵר 'בְּפָנַי נֶחְתַּם' - הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי שְׁנֵיהֶם, לֹא יִנָּתֵן לָהּ עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו.

47) שנעשו שניהם שלוחים על ידי הבעל. 48) שלא נעשו שניהם שלוחים.

טז. אָמַר אֶחָד 'בְּפָנַי נִכְתַּב' וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'בְּפָנֵינוּ נֶחְתַּם' - כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָם[49], שֶׁהֲרֵי נִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו[50].

49) שלא נעשו שלוחים. 50) אושרה חתימת עדי הגט על ידי שני עדים.

יז. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵט בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּנְתָנוֹ לָהּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[51], אוֹ שֶׁנִּתְּנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְלֹא אָמַר לָהּ 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם', אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׂאַת - נוֹטְלוֹ מִמֶּנָּה וְחוֹזֵר וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְאוֹמֵר בִּפְנֵיהֶם 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[52]. וְאִם לֹא נְטָלוֹ מִמֶּנָּה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו[53].

51) וממילא אין ערך לאמירתו: בפני נכתב ובפני נחתם, שהרי אין לפנינו שלושה שקיימוהו. 52) אבל אם אינו נוטל ממנה אינו יכול לומר בפני שניים בפני נכתב וכו', שצריך שיאמר סמוך לנתינה, ולא לאחר זמן מרובה. 53) ואפילו נתקיים בחותמיו, עדיין צריך ליטלו ממנה ולחזור וליתן לה בפני שניים, שעיקר הגירושין בעדי מסירה.

יח. נִתְּנוֹ לָהּ וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם' עַד שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק[54] - הֲרֵי זֶה יִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו וְאַחַר כָּךְ יִנָּתֵן לָהּ[55].

54) נאלם, ניטל ממנו כוח דיבורו. 55) ומשמע מדברי רבינו שאפילו אם כותב: בפני נכתב וכו', אינו מועיל, ואף על פי שבעדות מיתת הבעל מועיל כתבו להתיר האשה להינשא כמבואר לקמן: "מה שנשתתק ובדקו אותו ... ונמצאה דעתו מכוונת וכתב שמת פלוני ... סומכים על כתיבתו ותינשא" - שם הקילו משום התרת עגונה, אבל כאן שבעלה חי אפשר להודיעו לשלוח גט על ידי שליח שני,

שיוכל לומר בפני נכתב, וגם מתוך שאפשר לקיים חתימת העדים לא הקילו לסמוך על כתב ידו.

יט. הַסּוּמָא אֵינוֹ יָכוֹל לְהָבִיא גֵּט זֶה שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר ״בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם״. לְפִיכָךְ, אִם נִכְתַּב וְנֶחְתַּם בְּפָנָיו כְּשֶׁהוּא פָּתוּחַ[56] וְנִסְתַּמָּא - הֲרֵי זֶה אוֹמֵר בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה ״בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם״ וְנוֹתְנוֹ לָהּ[57]. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהֵבִיאָה גֵּט זֶה שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ, צְרִיכָה שְׁלֹשָׁה לוֹמַר בִּפְנֵיהֶם ״בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם״. שֶׁלֹּא אָמְרוּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַשָּׁלִיחַ כָּשֵׁר לְעֵדוּת, שֶׁהֲרֵי הוּא מִצְטָרֵף עִם הַשְּׁנַיִם וְנִמְצָא מִכְּלַל הַשְּׁלִישִׁי שֶׁקִּיְּמוּ גֵּט זֶה בִּדְבָרָיו, שֶׁהָעֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן בְּדָבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם.

56) כשהיו עוד עיניו פקוחות וראה כתיבת הגט וחתימתו.
57) והוא שמכיר האשה בטביעת קול, ואם אינו מכירה לא מועיל אם אחרים יאמרו לו שהיא זאת.

כ. חָלָה הַשָּׁלִיחַ אוֹ נֶאֱנַס[58] - בָּא לְבֵית דִּין וְאוֹמֵר לָהֶם: גֵּט זֶה בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם, וְהֵן מְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ בְּיַד שָׁלִיחַ אַחֵר. וְאֵין הַשָּׁלִיחַ הָאַחֲרוֹן צָרִיךְ לוֹמַר ״בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם״, אֶלָּא אוֹמֵר: שְׁלִיחַ בֵּית דִּין אֲנִי, וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים.

58) ואינו יכול להגיע למקום האשה.

כא. חָלָה הַשֵּׁנִי אוֹ נֶאֱנַס - עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ אַחֵר בְּבֵית דִּין. אֲפִלּוּ מֵאָה. וְהָאַחֲרוֹן אוֹמֵר: שְׁלִיחַ בֵּית דִּין אֲנִי, וְנוֹתְנוֹ לָהּ. אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת הַשָּׁלִיחַ הָרִאשׁוֹן. וּמִפְּנֵי מָה צָרִיךְ בֵּית דִּין? מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹמַר ״בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם״. אֲבָל אִם נִתְקַיֵּם הַגֵּט בְּחוֹתָמָיו, אַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנוֹ שָׁלִיחַ לְשָׁלִיחַ אֲפִלּוּ מֵאָה בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם עַד שֶׁהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[59]. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ הַבַּעַל וְלֹא אָמַר לוֹ: שַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר אִם תֵּאָנֵס, אִם חָלָה אוֹ נֶאֱנַס - הֲרֵי זֶה מְשַׁלְּחוֹ[60].

59) כל שנתקיים בחותמיו הרי זה כמביא גט בארץ ישראל.
60) שבוודאי אין הבעל מקפיד אם מוסר שליחותו לאחר.

כב. כָּל הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ, אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הַשָּׁלִיחַ עִמּוֹ בְּבֵית דִּין; אֶלָּא אוֹמֵר לָהֶם: הֲרֵי פְּלוֹנִי שְׁלוּחִי, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו. וְכֵן הַשָּׁלִיחַ עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ אַחֵר שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה[61].

61) וכן האשה יכולה לעשות שליח קבלה לקבלת הגט בבית דין אפילו שלא בפני השליח, אלא מודיעה לבית־דין: הוו עלי עדים שאני ממנה את פלוני במדינת הים לשליח קבלה לקבל גיטי מיד בעלי. אלא שאין שליח קבלה עושה שליח, כיון שלא מסרה לו אלא ״דברים״ ודברים אינם נמסרים לשליח, כלומר, אין בדברים כוח להיות חוזרים ונמסרים לאחר, אבל שליח הולכה שקיבל לידיו גט שיש בו ממש, אותו גט חוזר ונמסר משליח לשליח.

כג. הָאִישׁ שֶׁנָּתַן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, וְנִכְתַּב וְנֶחְתַּם בְּפָנֶיהָ, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ שְׁלוּחָתִי לְהוֹלָכָה עַד בֵּית דִּין פְּלוֹנִי, וְהֵם יַעֲמִידוּ שָׁלִיחַ וְיִתְּנוּ לִיךְ גֵּט זֶה וְתִתְגָּרְשִׁי בּוֹ - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר בִּפְנֵיהֶם ״בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם״[62], וְהֵם נוֹטְלִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין אוֹתוֹ לְשָׁלִיחַ לִתְּנוֹ לָהּ כְּמַאֲמַר הַבַּעַל.

62) אבל אינה מתגרשת עד שתאמר: בפני נכתב וכו'.

כד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[63]? כְּשֶׁהִתְנָה עָלֶיהָ הַבַּעַל תְּנַאי זֶה[64]; אֲבָל אִם לֹא הִתְנָה עָלֶיהָ, אֶלָּא נָתַן לָהּ גִּטָּהּ, וַהֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - אֵינָהּ צְרִיכָה לוֹמַר כְּלוּם, וַהֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת מְגֹרֶשֶׁת, הוֹאִיל וְגֵט שֶׁבְּיָדָהּ כָּתוּב כְּהִלְכָתוֹ[65] וְהָעֵדִים חֲתוּמִים עָלָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ מַכִּירִין כְּתַב אוֹתָן הָעֵדִים וְלֹא נִתְקַיֵּם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא זִיְּפָה אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מְקַלְקֶלֶת עַל עַצְמָהּ[66]. וְעוֹד, שֶׁהָעֵדִים הַחֲתוּמִים עַל הַגֵּט הֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן בְּבֵית דִּין עַד שֶׁיְּהֵא שָׁם מְעַרְעֵר[67], לְפִיכָךְ נַעֲמִיד הַגֵּט בְּחֶזְקָתוֹ וְתִנָּשֵׂא, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִמָּצֵא מְזַיָּף; כְּמוֹ שֶׁנַּעֲמִיד הַגֵּט בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר כְּשֶׁיָּבִיא אוֹתוֹ הַשָּׁלִיחַ[68], עַד שֶׁיְּעָרְעֵר הַבַּעַל אוֹ עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁהוּא מְזַיָּף אוֹ בָּטֵל[69]. שֶׁאִם נָחוּשׁ לִדְבָרִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, כָּךְ הָיָה לָנוּ לָחוּשׁ לְגֵט שֶׁיִּתֵּן הַבַּעַל בְּפָנֵינוּ שֶׁמָּא בִּטְּלוֹ וְאַחַר כָּךְ נִתְּנוֹ, אוֹ שֶׁמָּא עֵדִים פְּסוּלִין חָתְמוּ בּוֹ וַהֲרֵי הוּא כִּמְזַיָּף מִתּוֹכוֹ, אוֹ שֶׁמָּא שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ נִכְתַּב. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לָזֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אֶלָּא נַעֲמִידֶנּוּ עַל חֶזְקָתוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁהוּא בָּטֵל, כָּךְ לֹא נָחוּשׁ לֹא לְשָׁלִיחַ[70] וְלֹא לָאִשָּׁה עַצְמָהּ שֶׁהַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ[71]. שֶׁאֵין דִּינֵי הָאִסּוּרִין כְּדִינֵי הַמָּמוֹנוֹת[72].

63) שהיא צריכה לומר בפני נכתב. 64) שתהיה רק שליח להולכה לפני בית דין, ועליה לקיים תנאי זה ככל תנאי אחר. 65) ואפילו לא נתן לה בעדי מסירה אלא בינו לבינה, גם כן גט כשר הוא, הואיל ועדים חתומים בו.
66) כי אם יתברר שזייפה אותו הרי אסורה על שניהם.
67) שאין אדם חצוף לזייף. 68) בארץ ישראל, שאינו צריך לומר בפני נכתב ונחתם. 69) ואז אפילו אמר השליח בפני נכתב - הגט בטל. 70) המביאו בארץ ישראל שאינו צריך לומר כלום. 71) וכן אמרו: ״אשה משיגיע הגט לידה מתגרשת״. שכבר נתגרשה בקבלתו, ואילו הייתה צריכה לקיים הגט בחותמיו, אזי אפילו אם תאמר בפני נכתב לא נאמין לה, שהרי היא נוגעת בדבר. 72) שבממון אין אדם נאמן על עצמו עד שיביא ראייה לדבריו, וכן אמרו: ״עבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסי קנויים לך - עצמו קנה (נאמן הוא על שחרורו) נכסים לא קנה״, שצריך עדים לקיימו כשאר שטרות.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) ביאר בו רבינו דין גירושין על תנאי, התירה לכל אדם חוץ מפלוני ופלוני, קשר אותה בכמה תנאים, נתן לה גיטה והתנה שהנייר שלו, גירש על תנאי ונישאת לאחר לפני שנתקיים התנאי.

א. הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי, אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי מֵהִלְכוֹת אִישׁוּת[2] מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִין כֻּלָּם[3]. וְשָׁם[4] נִתְבָּאֵר, שֶׁהַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי - כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְקַיֵּם, לֹא בִּשְׁעַת נְתִינַת הַגֵּט לְיָדָהּ[5]. לְפִיכָךְ יֵשׁ לַבַּעַל[6] לְבַטֵּל הַגֵּט[7] אוֹ לְהוֹסִיף עַל תְּנָאוֹ אוֹ לְהַתְנוֹת עַל תְּנַאי אַחֵר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי הָרִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ. וְאִם מֵת הַבַּעַל אוֹ אָבַד הַגֵּט אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[8]. וּלְכַתְּחִלָּה לֹא תִּנָּשֵׂא[9] עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי. וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[10]; אֶלָּא אִם כֵּן לֹא נִשְׁאַר בְּיָדָהּ לְקַיְּמוֹ[11], שֶׁהֲרֵי בָּטֵל הַתְּנַאי. וְשָׁם[12] נִתְבָּאֵר, שֶׁאִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת מֵעַכְשָׁיו אוֹ מֵהַיּוֹם עַל תְּנַאי כָּךְ וָכָךְ[13], אוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ - כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת מִשְׁעַת נְתִינַת הַגֵּט לְיָדָהּ. לְפִיכָךְ אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל הַגֵּט וְלֹא לְהוֹסִיף עַל תְּנָאוֹ מִשֶּׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ. וְאִם אָבַד אוֹ נִשְׂרַף, אֲפִלּוּ מֵת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - הֲרֵי זוֹ מְקַיֶּמֶת הַתְּנַאי אַחַר מוֹתוֹ, וּכְבָר נִתְגָּרְשָׁה מִשְּׁעַת נְתִינַת הַגֵּט לְיָדָהּ[14]. וְיֵשׁ לָהּ לְהִנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[15], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא לֹא יִתְקַיֵּם, הוֹאִיל וְהָיָה הַתְּנַאי בְּמֵעַכְשָׁו אוֹ בְּעַל מְנָת[16].

2) הלכה ב. 3) שבין בקידושין ובין בגירושין . . . ובין בשאר דיני ממון, צריך להיות בתנאי ארבעה דברים, ואלו הם: "שיהיה כפול, ושיהיה הן שלו קודם ללאו, ושיהיה התנאי קודם למעשה, ושיהיה התנאי דבר שאפשר לקיימו". והשווה שם הי"ג. 4) הלכה טו. 5) מקור הלכה זו בגיטין עד, א. 6) יכול הוא. 7) לומר לאשה או לאחרים גט שנתתי לאשתי בטל הוא, וכמבואר לעיל פ"ו הט"ז. 8) הואיל ואין הגט נגמר אלא כשיתקיים תנאו, ואז כבר מת הבעל, ואין גט לאחר מיתה, וכל־שכן כשאבד הגט או נשרף, שבשעת קיום התנאי אין הגט בעולם, ובמה תתגרש? (גיטין, שם). 9) שמא ימות הבעל או יבטל הגט או ישרף, ונמצאת אשת איש למפרע. 10) לקמן פ"ט ה"ה, כתב רבינו: "שהמגרש על תנאי יש שם גירושין ואינן גומרין עד שיתקיים התנאי . . . שהרי הגיע לידה תחילה בתורת גירושין, ואם נשאת קודם שיתקיים התנאי - לא תצא, כמו שביארנו". אולם רבים חולקים על רבינו בזה, וסוברים שאפילו אם נשאת תצא, הואיל ונשאת לפני קיום תנאה הרי היא אשת איש, והשני שבא עליה בזנות - נאסרה עליו, ועי' מגיד־משנה וכסף־משנה. 11) כגון שהתנה עמה: הרי זה גיטך אם תתני לי כלי פלוני, ואבד הכלי, כמבואר לקמן הכ"ג. 12) הלכה טז. 13) שכוונתו: מעכשיו יהיה גט, על־מנת שתקיימי התנאי (גיטין עד. וברש"י) והשווה דברי רבינו בהל' זכיה פ"ג ה"ח. 14) גיטין, שם. 15) שם, פג, א. כי אינה חשודה לקלקל עצמה, וכל תנאי שבידה לקיימו - אנו בטוחים שתקיימנו. אולם תנאי שהוא תלוי ביד אחרים ואין בידה לקיימו, חוששים שמא לא יתקיים ואסורה להנשא לכתחילה. ועיי"ש עד, א בברייתא. 16) ואפילו אבד הגט או מת הבעל, מגורשת היא משעת מסירתו, כאמור לעיל, בניגוד למגרש על תנאי סתם (שלא אמר מעכשיו) - שאינה נשאת לכתחילה, שמא יבטלנו הבעל או ימות, או שמא יאבד הגט או ישרף ונמצאת אשת איש למפרע.

ב. כָּל הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי, בֵּין שֶׁאָמַר מֵעַכְשָׁיו בֵּין שֶׁאָמַר אִם יִהְיֶה וְאִם לֹא יִהְיֶה[17] - הֲרֵי זֶה לֹא יִתְיַחֵד עִם אִשְׁתּוֹ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[18] אֶלָּא בִּפְנֵי עֵד. וַאֲפִלּוּ עֶבֶד וַאֲפִלּוּ שִׁפְחָה, חוּץ מִשִּׁפְחָתָהּ אוֹ בְּנָהּ קָטָן[19], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ בּוֹשָׁה מִלְּשַׁמֵּשׁ בִּפְנֵיהֶם. וְהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁאִם נִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים כְּאֶחָד[20], אֲפִלּוּ נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי אַחַר כָּךְ[21] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא בְּעָלָהּ[22] וּבִטֵּל הַגֵּט[23], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ.[24]

17) כגון אם תתני לי מאתיים זוז תהיי מגורשת, ואם לא תתני לא תתגרשי. 18) שאסור להתייחד עם הפנויה, כמבואר בסנהדרין כא, ב (גיטין עג. וברש"י). 19) שם, ובתוספתא שם פ"ה, ה"ד. 20) שראוהו שני עדים כאחד שמתייחד עם אשתו, והם לא נכנסו עמו החדרה. ובכת"י התימנים: נתייחד עמה לבדה בפני שני עדים. 21) ובכת"י התימנים, וכן בדפוס וויניציאה של"ד, הנוסח: "אפילו לאחר שנתקיים התנאי". 22) לשם קידושין. 23) הראשון, כשחזר וקידשה בביאה זו, ולפיכך צריכה גט שני מספק (גיטין עג:). 24) לקמן פ"י, הי"ח: "הם הם עדי יחוד, הם הם עדי ביאה, שכל המקדש בביאה אינו צריך לבעול בפני עדים אלא יתייחד בפניהם ויבעול", והשווה לקמן פ"ט, הכ"ה.

ג. כֵּיצַד מְגָרֵשׁ אָדָם עַל תְּנַאי? לֹא שֶׁיֹּאמַר: כְּתֻבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי עַל תְּנַאי זֶה, אוֹ: כִּתְבוּ וּתְנוּ לָהּ עַל תְּנַאי; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁלֹּא יִכְתֹּב בְּתוֹךְ הַגֵּט: עַל תְּנַאי זֶה גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִי אֶת פְּלוֹנִית[25]. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשֶׂה? אוֹמֵר לַסּוֹפֵר לִכְתֹּב וְלָעֵדִים לַחְתֹּם, וְכוֹתְבִין גֵּט כָּשֵׁר בְּלֹא שׁוּם תְּנַאי בָּעוֹלָם[26], וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לָהּ הַגֵּט וְאוֹמֵר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ אוֹ הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת בָּזֶה עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ. אוֹ יֹאמַר לָהֶם אוֹ לְשָׁלִיחַ: תְּנוּ לָהּ גֵּט זֶה עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ.

25) שאם כן, נשארה לו זכות בגופו של גט, והתורה אמרה: "ספר כריתות" הכורת ומבדיל בינו לבינה, ולא ישאר ביניהם איזה אגד שהוא (גיטין כא: ופג.). 26) נמצא שהגט נכתב בכשרות, ללא כל שיור בינו לבינה (שם פד:).

ד. כָּתַב הַתְּנַאי בַּגֵּט אַחַר שֶׁגָּמַר לִכְתֹּב תֹּרֶף[27] הַגֵּט - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר. בֵּין שֶׁכְּתָבוֹ קֹדֶם חֲתִימַת הָעֵדִים, בֵּין שֶׁכְּתָבוֹ לְאַחַר חֲתִימַת הָעֵדִים[28]. אֲבָל אִם כְּתָבוֹ קֹדֶם תֹּרֶף הַגֵּט, אֲפִלּוּ כָּתַב: עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ[29] - הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין, שֶׁהֲרֵי נִשְׁאַר לוֹ זְכוּת בְּגוּפוֹ שֶׁל גֵּט[30]. וְכֵן אִם הִתְנָה עַל פֶּה קֹדֶם כְּתִיבַת הַתֹּרֶף - הֲרֵי זֶה[31] סְפֵק גֵּרוּשִׁין[32].

27) פרטי הגט העיקריים, מקום האיש, האשה, והזמן, כמבואר לעיל פ"ג הי"ז. 28) הואיל ועיקר הגט, שהוא התורף, נכתב בכשרות ללא כל תנאי (שם). 29) שהוא תנאי כשר, בניגוד לתנאי "חוץ" שהוא פוסל הגט אפילו אם אמרו בפה ולא כתבו בפנים, כמבואר בהלכה הבאה. 30) כי כל שהוזכר התנאי לפני כתיבת התורף, בין בכתב בין בעל־פה, לא נכתב הגט לשם כריתות מלאה (גיטין שם, ורש"י). 31) בדפוס רומי וויניציאה: זו. 32) אמנם בגמרא (גיטין פד:) אמרו שזהו גט "פסול", אבל רבינו מסופק אם הוא פסול מן התורה או מדבריהם בלבד, לפי שפסול זה התלוי בתנאי יש לו יסוד מן התורה, באמרה: "ספר כריתות", דבר הכורת בינו לבינה ולא ישאר ביניהם שום קשר, וכל "קשר" שאמרו בו חכמים: "אינו גט", או "הרי זה גט בטל" ודאי שהוא בטל מן התורה, וכל מה שיאמרו בו: "פסול", ספק הוא אם הוא מן התורה או אינו אלא מדבריהם, הואיל ולא אמרו בו בפירוש: "אינו גט" או: "גט בטל". ראה לקמן פ"י ה"א, ובמוספנו 'תשובות רבינו' שם.

ה. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִתְנָה עָלֶיהָ, בֵּין בִּכְתָב אַחַר הַתֹּרֶף[33] בֵּין עַל פֶּה אַחַר הַתֹּרֶף[34], וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מֵאִישׁ פְּלוֹנִי, אוֹ: אֶלָּא[35] לְאִישׁ פְּלוֹנִי, וְנָתַן לָהּ הַגֵּט עַל תְּנַאי זֶה: אִם הָיָה אוֹתוֹ הָאִישׁ עַכּוּ"ם אוֹ עֶבֶד[36] אוֹ אָסוּר עָלֶיהָ מִשּׁוּם עֶרְוָה, כְּגוֹן אָבִיהָ וְאָחִיהָ אוֹ אָבִיו אוֹ אָחִיו[37] - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר; וְאִם הָיָה אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ[38] בָּהּ קִדּוּשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְחַיָּבֵי לָאוִין[39] וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן[40] - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁהֲרֵי שִׁיֵּר בַּגֵּט וְאֵין זֶה כְּרִיתוּת[41]. הָיָה[42] בַּעַל אֲחוֹתָהּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא הַיּוֹם אָסוּר עָלֶיהָ מִשּׁוּם עֶרְוָה, אִם תָּמוּת אֲחוֹתָהּ יִהְיֶה מֻתָּר לָהּ[43] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[44].

33) ואפילו לא הזכירו בשעת נתינת הגט. 34) בזה אינו פוסל עד שיאמר לה כן בשעת נתינה, וכמבואר לקמן הלכה טז. 35) חוץ. 36) שאינם בני קידושין, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ד הט"ו. 37) כל אלה אין לה עליהם קידושין, ש"אין קידושין תופסין בערוה" (שם ד, יב) נמצא שלא שייר בגט, שאפילו היא פנויה אינה ראויה להם. 38) בדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "יש לו". 39) המנויים לעיל הל' אישות פ"א, ה"ו. ויש להם קידושין, כמבואר שם פ"ד הי"ד. 40) ואינו בר קידושין עד שיגדל, כמבואר שם ה"ז. 41) גיטין פה, א. וזה "תנאי חוץ" הפוסל בגט, שהרי שייר בגוף הגט, שלא התירה גם זה לכל אדם, לא כן תנאי המנוסח בלשון: "על מנת" אין בגט עצמו שום שיור, שהרי התירה לכל אדם, אלא שהתנה עמה על מנת שלא תנשאי לפלוני, ואין זה אלא כשאר תנאים שהם (שם פב. וברש"י). 42) אותו פלוני שהגט לא התירה לו. 43) נמצא שיורו של המגרש מעכבתה מלהנשא לו, ואין זה כריתות. 44) שם פה, א. ספק שלא נפשט.

ו. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִמִּי שֶׁיִּוָּלֵד, שֶׁאֵינוֹ עַתָּה בָּעוֹלָם; אוֹ: חוּץ מִזְּנוּתַיִךְ, כְּלוֹמַר: תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְכָל אָדָם, אֲבָל לִזְנוּת הֲרֵי אַתְּ בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ; אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל מִי שִׁיָּבוֹא עָלַיִךְ כְּדַרְכֵּךְ כָּל הָאָרֶץ, אֲבָל שֶׁלֹּא כְּדַרְכֵּךְ הֲרֵי אַתְּ בְּאִסּוּרַיִךְ; אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִמְּקַדֵּשׁ בִּשְׁטָר, כְּלוֹמַר, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְהִתְקַדֵּשׁ בְּכֶסֶף וּבְבִיאָה, אֲבָל בִּשְׁטָר הֲרֵי אַתְּ בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ; אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מֵהֲפָרַת נְדָרַיִךְ[45], כְּלוֹמַר: לֹא נִשְׁאַר לִי עָלַיִךְ שׁוּם אִישׁוּת חוּץ מֵהֲפָרַת נְדָרַיִךְ, שֶׁאַתְּ אִשְׁתִּי לְעִנְיַן הֲפָרַת נְדָרִים; אוֹ לְעִנְיַן אֲכִילַת תְּרוּמָה[46]; אוֹ לְעִנְיַן יְרֻשָּׁה, שֶׁאִם מֵתָה יִירָשֶׁנָּה - בְּכָל אֶחָד מֵאֵלּוּ הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[47].

45) שנאמר בה (במדבר ל, יד): "אישה יקימנו ואישה יפרנו". 46) שהוא כהן, ומגרשה לכל דבר חוץ מזה, שלא תיאסר באכילת תרומה, והתורה אמרה (ויקרא כב, יא): "קנין כספו הוא יאכל בו" וע"י קידושיו היא אוכלת, נמצא זה שייר בגיטו (גיטין שם, וב'תוספות'). 47) שם. נסתפק לחכמים ולא נפשט להם.

ז. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וְחָזַר וְאָמַר לָהּ[48]: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לִרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי בִּטֵּל הַתְּנַאי, שֶׁהָאֲנָשִׁים שֶׁהִתְנָה בָּהֶן הִתִּירָן לָהּ[49].

48) שחזר ונטלו ממנה ונתנו לה שנית, ואמר (מגיד־משנה). 49) ואין אומרים שבאמירתו השניה התירה לאלו ואסרה על כל העולם (שם פב: בעיא שנפשטה בדרך 'אם תמצי לומר').

ח. אָמַר לָהּ[50]: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לִרְאוּבֵן - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי לֹא בִּטֵּל תְּנָאוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְשִׁמְעוֹן, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת אַף לְשִׁמְעוֹן - הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין[51]. שֶׁמָּא לֹא הִתִּירָהּ אֶלָּא לְשִׁמְעוֹן, וּרְאוּבֵן בְּאִסּוּרוֹ עוֹמֵד; וְזֶה שֶׁאָמַר 'אַף לְשִׁמְעוֹן', כְּלוֹמַר: לְכָל אָדָם אַף לְשִׁמְעוֹן. אוֹ שֶׁמָּא הִתִּירָהּ לַכֹּל; וְזֶה שֶׁאָמַר 'אַף לְשִׁמְעוֹן' - וְהוּא הַדִּין לִרְאוּבֵן, שֶׁשִּׁמְעוֹן סָמוּךְ הָיָה לִרְאוּבֵן בִּתְנָאוֹ.

50) זה שאמר לה תחילה חוץ מראובן ושמעון. 51) ספק שלא נפשט (שם פג.). ודין ספק מגורשת, מבואר לקמן פ"י ה"ג.

ט. הִתְנָה עָלֶיהָ וְאָמַר: הַיּוֹם אֵין אַתְּ אִשְׁתִּי וּלְמָחָר

אַתְּ אִשְׁתִּי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּרַת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ הַיּוֹם[52]. לְפִיכָךְ כּוֹתְבִין בַּגִּטִּין: מִן הַיּוֹם הַזֶּה וּלְעוֹלָם[53].

52) ואין אומרים כיון שכרתה ממנו היום, הרי היא כרותה ממנו לעולם (שם פו. ולרש"י שם דיעה אחרת בזה). 53) כמבואר לעיל פ"ד הי"ב, ואין זה אלא מחמת תקנה, אבל מצד הדין - כל שסתם הרי הוא כמפרש: מן היום הזה ולעולם (שם פו. ובמגיד־משנה).

י. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן כָּל יְמֵי חַיַּיכִי - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁאֵין זֶה כְּרִיתוּת[54]. כָּל יְמֵי חַיַּי אוֹ כָּל יְמֵי [חַיֵּי] פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה גֵּט; שֶׁהֲרֵי כָּרַת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, וְלֹא תִּשָּׁאֵר לוֹ עָלֶיהָ רְשׁוּת כְּשֶׁיָּמוּת אוֹתוֹ פְּלוֹנִי[55].

54) שכל ימי חייה היא קשורה בו. 55) או כשימות הוא. נמצא שיהא זמן שלא תהא קשורה בו, ומותרת להנשא מיד והיא תקיים תנאו (רש"י ותוס' רי"ד שם).

יא. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט[56]. שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁהֲרֵי אֵין זֶה כְּרִיתוּת[57]. לְפִיכָךְ[58], הָאוֹמֵר: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תֹּאכְלִי בָּשָׂר (זֶה) לְעוֹלָם, שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן (זֶה) לְעוֹלָם - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁאֵין זֶה כְּרִיתוּת; עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט[59].

56) שהרי לאחר שלשים יום לא תשאר לו עליה רשות, וגם אפשר לה לקיים תנאו, ולפיכך אין חוששים שמא לא תעמוד בו. 57) שכל ימיה היא קשורה בו לקיים תנאי זה מחמתו (קידושין ה. וברש"י) ואע"פ שאם ימות אביה תהיה מותרת להכנס לבית זה, שאינו נקרא עוד "בית אביה", כמבואר בפ"ח מהל' נדרים הי"א - אין זה דומה לדין "כל ימי חיי פלוני, הרי זה גט" הנזכר בהלכה הקודמת, שהרי בית זה שנאסרה להכנס בו עולמית לא תותר להכנס בו אף פעם, ואפילו אם ימות אביה לא תותר להכנס בו מפני שהאיסור הותר, אלא מפני שהבית כשלעצמו נשתנה (שאינו עוד "בית אביה"), נמצא שעל מה שהתנה עמה לא תותר לעולם ואין לאיסורה שום היתר, והרי זה דומה לדין: על מנת שלא תנשאי לפלוני, המבואר בהלכה הבאה (מגיד־משנה). 58) בדפוס רומי ר"מ: "וכן האומר". 59) גיטין פג, ב.

יב. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּנָּשְׂאִי לְפְלוֹנִי - אֵינוֹ גֵּט. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְאוֹמֵר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן לְעוֹלָם, אוֹ שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם, אוֹ כָּל יְמֵי חַיַּיכִי[60]. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּנָּשְׂאִי לְפְלוֹנִי עַד חֲמִשִּׁים שָׁנָה - הֲרֵי זֶה גֵּט[61]. וְלֹא תִּנָּשֵׂא לוֹ כָּל זְמַן שֶׁהִתְנָה[62]. וְאִם נִשֵּׂאת - בָּטֵל הַגֵּט לְמַפְרֵעַ[63]. זָנְתָה עִמּוֹ - הַוָּלָד כָּשֵׁר וְהַגֵּט כָּשֵׁר, שֶׁלֹּא הִתְנָה אֶלָּא עַל הַנִּשּׂוּאִין[64].

60) ואע"פ שאין התנאי נמשך אלא כל ימי חיי פלוני, אין זה דומה לדין: "על־מנת שלא תשתי יין כל ימי פלוני, הרי זה גט" המבואר לעיל הלכה י, כי שם תהיה מותרת לשתות אותו יין שנאסרה בו בחיי פלוני, נמצא שאין היין אסור עליה איסור עולם, אבל זו נאסרה בנישואיו לעולם, ואף פעם לא תותר לו, וכביאורנו לעיל בדין: "שלא תלכי לבית אביך לעולם". ולדעת הרמב"ן והרשב"א זה דומה ל"על־מנת שלא תשתי יין כל ימי חיי פלוני" - שהיא מגורשת (מגיד־משנה, וכן בשו"ע סי' קמג, סכ"ב). 61) שהרי יש היתר לאיסורה. 62) אבל לאחרים מותרת להנשא מיד, ואין חוששים שמא תינשא לפלוני, שהרי אין נישואין אלא מדעתה, ובודאי לא תקלקל עצמה ('תוספות' גיטין פב:). 63) ובניה מהבעל הקודם שלפני "פלוני" זה - ממזרים, כמבואר בשו"ע (סי' קמג, סט"ז). ואפילו נשאת לפלוני לאחר שמת בעלה הראשון שגרשה על תנאי זה, הגט בטל למפרע - ובניה מהבעל הקודם ממזרים. שאם לא כן, נמצא שלא נאסרה על אותו פלוני עולמית אלא כל ימי חייה הרי זה גט, שהרי כרת בינו לבינה" (מגיד־משנה). ויש סוברים שכיון שמת בעלה, בטל תנאו ('הלכות גדולות'). 64) גיטין פג, א. ואף־על־פי שגם אם נישאת לו לפלוני אין זה אלא כזונות, שהרי הגט בטל - על דעת כן התנה, שלא תעשה בדרך נישואין (מגיד־משנה).

יג. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּנָּשְׂאִי לְפְלוֹנִי, אִם נִשֵּׂאת לוֹ - הֲרֵי זֶה גֵּט, כִּשְׁאָר כָּל הַתְּנָאִים. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים[65]: לֹא תִּנָּשֵׂא לֹא לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי וְלֹא לְאַחֵר. לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי לֹא תִּנָּשֵׂא, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: נְשֵׁיהֶן נוֹתְנִין בְּמַתָּנָה זֶה לָזֶה[66]; וּלְאַחֵר לֹא תִּנָּשֵׂא, שֶׁאֵינוֹ גֵּט אֶלָּא בְּקִיּוּם הַתְּנַאי. עָבְרָה וְנִשֵּׂאת לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי - לֹא תֵּצֵא[67]. נִשֵּׂאת לְאַחֵר קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי - בָּטֵל הַגֵּט, וְתֵצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר, וּצְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי[68].

65) שם פד, א. 66) ואין לך לעז גדול מזה (רש"י שם, וראה שבת סב:). 67) שהרי נתקיים התנאי, ומשום חשש לעז לא תצא. 68) משום מראית עין. שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט, השווה לקמן פ"י ה"ד. ולדעת הראב"ד (ע"פ ה'ירושלמי' גיטין פ"ו, ה"א) יש תקנה להכשיר את הוולד ע"י שתינשא לאותו פלוני (אחרי שיגרשנה בעלה השני) ויתקיים הגט למפרע, אלא שאסורה לחזור לבעלה השני, משום 'מחזיר גרושתו מן הנישואין' וכך נפסק בשו"ע. ורבינו סובר, שכוונת המגרש היתה שתינשא לפלוני תחילה, ולפיכך כשנשאת לאחר תחילה - בטל הגט ואין לה תקנה. וסוגיית הש"ס (גיטין פד.) מסייעת לדעת רבינו, שהרי לא הוזכרה בה תקנה זו.

יד. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וְהַנִּיר שֶׁלִּי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁאֵין זֶה כְּרִיתוּת[69]; עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי אֶת הַנִּיר - הֲרֵי זֶה גֵּט, וְתִתֵּן[70].

69) גיטין כ, ב. [כיון שהשאיר לעצמו הנייר של הגט. וראה בחידושי הרשב"א שם. וכעין זה למעלה פ"ה הט"ז. ולפי טעם זה, אם אמר לה הרי זה גיטך והנייר של שמעון - מגורשת, שהרי לעצמו לא השאיר כלום, והרי זה כריתות. אבל רש"י שם פירש: "כיון שהנייר שלו, לא נתן לה כלום

שנמצאו אותיות פורחות באויר"]. 70) שם. כי בשעת הגירושין היה הנייר שלה, ולאחר זמן היא מחזירתו, ומתנה על־מנת להחזיר שמה מתנה (רש"י שם עה:).

טו. חָקַק הַגֵּט עַל טַס שֶׁל זָהָב וּנְתָנוֹ לָהּ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וּכְתֻבָּתֵךְ - כָּשֵׁר. וְנִתְקַבְּלָה כְּתֻבָּתָהּ[71], אִם יֵשׁ בַּטַּס כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ; וְאִם לַאו - יַשְׁלִים כְּתֻבָּתָהּ[72].

71) שם כ, ב. ואין אומרים, שהנתינה היתה לשם פרעון, ועדיין חסרה נתינת הגט שנאמר בו: "ונתן בידה", אלא נתינה אחת עולה לשניהם, ראה ט"ז ופר"ח לאהע"ז סי' קכד, ס"ח. וכתב הרשב"א בחידושיו (שם כ:) שהרי זה כאומר: התקבלי גיטך ומחלי כתובתך, שאם נתקבלה כתובתה בטס זה, נמצא כתב הגט פורח באויר ואינה מגורשת [ולדעת רבינו למעלה (הי"ד) - יתכן כי אין צורך לכך, שהרי זוהי כריתות גמורה]. 72) מכיסו.

טז. כָּל הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי שֶׁמְּבַטֵּל הַגֵּט, כְּגוֹן שֶׁהִתְנָה לָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר וְלֹא תִּשְׁתֶּה יַיִן כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ[73], אוֹ שֶׁתְּהִיֶה מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִפְּלוֹנִי[74], אוֹ שֶׁהִתְנָה עָלֶיהָ שְׁאָר תְּנָאִים[75] קֹדֶם כְּתִיבַת הַתֹּרֶף: אִם הָיָה תְּנָאוֹ כָּתוּב בַּגֵּט וְחָזַר וּמְחָקוֹ וּנְתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[76]; וְאִם הָיָה הַתְּנָאי[77] עַל פֶּה[78] - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל הַגֵּט מִמֶּנָּה וְחוֹזֵר וְנוֹתְנוֹ לָהּ בְּלֹא תְּנַאי כְּלָל אוֹ בִּתְנַאי כָּשֵׁר.

73) שאינו גט, כמבואר לעיל הלכה יא. 74) שאף זה אינו גט, כמבואר לעיל ה"ח, וכל אלה התנאים פוסלים את הגט אפילו אם נכתבו בו לאחר התורף, כמבואר שם. 75) הכשרים, שאינם מבטלים הגט, והם אינם פוסלים אלא כשהזכירם קודם כתיבת התורף, כמבואר לעיל ה"ד. 76) גיטין פד, ב. ודף פה, א. שהרי עיקר הגט, הוא התורף, נכתב בפסול, שנשארה לו זכות בגוף הגט ואין זו כריתות. 77) של "חוץ מפלוני", כמבואר בהלכה הבאה. 78) בשעת נתינתו לידה, אבל התנה תנאי זה לאחר התורף בעל־פה ולא הזכירו בשעת נתינה, הרי זה גט כשר, כמבואר לעיל ה"ה. ומקורו בגיטין פד, ב.

יז. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנָּתַן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת בָּזֶה וּמֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִפְּלוֹנִי, אִם נְטָלוֹ מִמֶּנָּה וְחָזַר וּנְתָנוֹ לָהּ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם, אוֹ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[79]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

79) אבל אם לא יטלנו ממנה אלא יחזור ויאמר: הרי את מותרת לכל אדם, לא יועיל להכשיר הגט, שכבר זכתה בגיטה להפסל מן הכהונה, כמבואר לקמן פ"י ה"א. ומאחר שכבר קנתה אותו, אינו יכול לתקנו עד שיטלנו ויתננו לה נתינה כשרה. וראה לעיל פ"א ה"ט (גיטין פד:). ודקדק ה'בית שמואל' לאהע"ז סי' קמז ס"ק ו, שבשאר התנאים המבטלים הגט, כגון שלא תאכל בשר כל ימיה, אם הזכירם בשעת נתינה, הואיל ואינם פוסלים אותה לכהונה, שהרי הגט בטל מן התורה, וכמבואר לקמן פ"י ה"א, אין צורך לחזור וליטול גט זה ממנה, אלא יחזור ויאמר שמבטל תנאו והגט כשר, כמבואר לקמן הלכה כג, וזהו שדייק רבינו כאן, ולא מנה אלא "תנאי־חוץ" בלבד.

יח. הַנּוֹתֵן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ עַל תְּנַאי שֶׁתִּתֵּן לוֹ מָאתַיִם זוּז, וְחָזַר[80] וְהִתְנָה עָלֶיהָ תְּנַאי אַחֵר בִּפְנֵי עֵדִים[81] שֶׁתְּשַׁמֵּשׁ אָבִיו שְׁתֵּי שָׁנִים - לֹא בִּטְלוּ דְּבָרָיו הָאַחֲרוֹנִים אֶת הָרִאשׁוֹנִים, אֶלָּא הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר לָהּ: עַשִּׂי אֶחָד מִשְּׁנֵי הַתְּנָאִים. רָצָת - מְשַׁמֶּשֶׁת, רָצָת - נוֹתֶנֶת[82]. וְאֵין אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים וְאֶחָד מִן הָאַחֲרוֹנִים מִצְטָרְפִין[83]. אֲבָל אִם הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתִּתֵּן לוֹ מָאתַיִם זוּז, וְחָזַר וְהִתְנָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם שֶׁתִּתֵּן לוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זוּז - כְּבָר בִּטֵּל הַתְּנַאי שֶׁל מָאתַיִם וּצְרִיכָה לִתֵּן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זוּז[84]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

80) לפני שקיימה תנאו הראשון. 81) אחרי שכבר מסר הגט לידה עם תנאו הראשון, ובכל זאת יכול להוסיף או לשנות תנאו, כי לא התנה "על מנת" אלא "אם יהיה", כמבואר לעיל ה"א "שיכול להתנות על תנאי אחר, כל זמן שלא נתקיים התנאי הראשון אע"פ שהגיע הגט לידה". 82) גיטין עו, א. 83) כלומר, אחד מן העדים שבתנאי הראשון, ואחד מן העדים שבתנאי השני, אינם מצטרפים להעיד שהיה תנאי בגט זה. 84) כאן ודאי נתכוין בתנאו השני לעקור את תנאו הראשון, שהרי שניהם בענין אחד הם (גיטין, שם).

יט. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתַּעֲשֶׂה דָּבָר זֶה סְתָם - הֲרֵי זֶה כְּמִקְּרֵשׁ יוֹם אֶחָד, הוֹאִיל וְלֹא פֵּרֵשׁ כַּמָּה זְמַן תַּעֲשֶׂה. כֵּיצַד? אָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתַּעֲשִׂי עִמִּי מְלָאכָה, עַל מְנָת שֶׁתְּשַׁמְּשִׁי אֶת אַבָּא, עַל מְנָת שֶׁתָּנִיקִי אֶת בְּנִי; אִם עָשְׂתָה עִמּוֹ מְלָאכָה אוֹ אִם שִׁמְּשָׁה אֶת אָבִיו יוֹם אֶחָד, אוֹ שֶׁהֵנִיקָה בְּנוֹ יוֹם אֶחָד בְּתוֹךְ הַזְּמַן שֶׁהַבֵּן יוֹנֵק בּוֹ, וְהוּא בְּתוֹךְ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[85] - הֲרֵי זֶה גֵּט. מֵת הַבֵּן אוֹ מֵת אָבִיו קֹדֶם שֶׁתָּנִיק אוֹ שֶׁתְּשַׁמֵּשׁ - אֵינוֹ גֵּט[86].

85) ללידתו, כמבואר לקמן פי"א הכ"ו. וראה הל' מאכלות אסורות פ"ג ה"ה. 86) שהרי לא נתקיים התנאי, ואינה יכולה לומר: תן לי הבן ואניקהו (גיטין עה:), וראה ב'תוספות' שם דיבור־המתחיל מת הבן, שלדעתם הרי זה גט, שלא נתכוין זה לצערה אלא להרויח כדי צרכו, והרי לא הוצרך לכך.

כ. אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁתָּנִיקִי אֶת בְּנִי אוֹ תְּשַׁמְּשִׁי אֶת אָבִי שְׁתֵּי שָׁנִים - הֲרֵי זוֹ מַשְׁלֶמֶת הַזְּמַן שֶׁפֵּרֵשׁ. מֵת הַבֵּן אוֹ הָאָב בְּתוֹךְ הַזְּמַן, אוֹ שֶׁאָמַר הָאָב: אֵין רְצוֹנִי שֶׁתְּשַׁמְּשֵׁנִי - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[87]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

87) הואיל ופירש זמן מסויים, נתכוין זה לצערה, והרי לא נצטערה ולא נתקיים תנאו (גיטין שם, ובר"ן).

כא. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם: נָתְנָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם מִדַּעְתּוֹ[88] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, לְאַחַר שְׁלֹשִׁים - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[89]. נָתְנָה לוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[90], עַד שֶׁתִּתֵּן מִדַּעְתּוֹ[91]. חָזַר וְאָמַר לָהּ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם: הֲרֵי הֵן מְחוּלִין לָךְ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁהֲרֵי לֹא נַעֲשָׂה הַתְּנַאי[92]. מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הוֹאִיל[93] וְשָׁלְמוּ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא נָתְנָה[94], אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"הרי הן מחולין לך אינה מגורשת, שהרי לא נעשה התנאי כו'".

התנאי אינו מחליש ואינו פוגע במעשה הגירושין, והוא דומה במהותו למה שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית "אם ישראל מקבלים את התורה אתם מתקיימין, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו", כמאמר המדרש על הפסוק "ארץ יראה ושקטה", בתחילה יראה ואחר מתן־תורה שקטה, וכשם ששם התנאי יכול אמנם לבטל את מעשה הבריאה, אבל הוא עניין נוסף על עצם המעשה, והמעשה עצמו אינו חסר כלום, כך גם התנאי הנ"ל בגירושין שאף שאם לא יתקיים התנאי יתבטל המעשה מעיקרא, מכל־מקום הרי זה כמו דבר שני המבטל את המעשה, ומעשה הגירושין כשלעצמו עומד בשלימותו כל עוד לא נתמלא התנאי.

(על־פי לקוטי־שיחות חלק י"ט עמוד 192 הערה 47)

88) בהסכמתו. 89) שהרי לא נתקיים התנאי, ואין אומרים לא נתכוין זה אלא לזרזה בלבד (גיטין עד:). 90) מדבריהם. ולכתחילה לא תנשא, ואם נשאת לא תצא. 91) כי באיסור אשת איש יש לחוש לאותה דיעה הסוברת (גיטין, שם) נתינה בעל כרחו - אינה נתינה. ולפיכך לכתחילה לא תינשא, אבל מן הדין יש לפסוק כדיעה השניה (שם עה.) הסוברת: נתינה בעל־כרחו שמה נתינה, ולפיכך אם נשאת לא תצא, והשווה הל' שמיטה ויובל פי"ב, ה"ז. 92) שהרי נתכוין לצערה ולא נצטערה (שם עד:). אבל אם ביטל התנאי לגמרי הרי זה מגורשת, כמבואר בסמוך הלכה כג (מגיד־משנה). 93) בכת"י התימנים, תיבות אלו אינן. 94) בחייו, וליורשיו אינה יכולה ליתן, כמבואר בהלכה הבאה.

כב. אָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז, וְלֹא קָבַע זְמַן, וּמֵת קֹדֶם שֶׁתִּתֵּן - אֵינָהּ יְכוֹלָה לִתֵּן לְיוֹרְשָׁיו, שֶׁלֹּא הִתְנָה עָלֶיהָ אֶלָּא שֶׁתִּתֵּן לוֹ[95]. וְלֹא בָטֵל הַגֵּט, שֶׁהֲרֵי לֹא קָבַע זְמַן[96]. לְפִיכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאָבַד הַגֵּט אוֹ נִקְרַע קֹדֶם שֶׁיָּמוּת - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא[97] לְזָר[98] עַד שֶׁתַּחֲלִיץ[99].

95) גיטין עד, א. 96) אע"פ שאי־אפשר שיתקיים התנאי שהרי מת הבעל, אולם הואיל ולא קבע זמן לנתינת הכסף אי־אפשר שהתנאי יבוטל בפועל, בניגוד ל"קבע לה זמן", שאז אם לא נתנה בזמן נתבטל התנאי בפועל. ולמד רבינו דין זה ממה שאמרו (גיטין עו: ולקמן פ"ט הי"א): "הרי זה גיטך מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד שנים עשר חודש, ומת בתוך י"ב חודש. אע"פ שאי־אפשר שיבוא . . . לא תנשא במקום יבם עד אחר י"ב חודש כשיתקיים התנאי" - הרי שאע"פ שמת ואי־אפשר לתנאי להתבטל, אינה מגורשת גירושין גמורים במקום יבם עד אחר י"ב חודש "כשיתקיים התנאי בפועל" (מגיד־משנה). 97) הלשון דחוק, שהרי 'היא הנותנת' הואיל ואבד הגט קודם שימות, לפיכך לא תנשא במקום יבם עד שתחלוץ, וגירסת ה'טור' (אהע"ז סי' קמג) בדברי רבינו: "הרי זו מגורשת מספק ולא תינשא" וכהאי גוונא בכת"י תימן, ותיבת "מספק" ליתא. 98) כשהניח הבעל אח. 99) שהרי לא נתקיים התנאי ועדיין זקוקה היא ליבום, ולהתייבם אינה יכולה, שהרי "לא בטל הגט", והרי היא כספק מגורשת וחולצת ולא מתייבמת, השווה הל' יבום וחליצה פ"ו ה"ז.

כג. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי כְּלִי פְּלוֹנִי אוֹ בֶּגֶד פְּלוֹנִי, וְאָבַד אוֹתוֹ כְּלִי אוֹ אוֹתוֹ בֶּגֶד אוֹ נִגְנַב, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ אֶלֶף זוּז בְּדָמָיו - אֵינוֹ גֵּט, עַד שֶׁתִּתֵּן אוֹתוֹ כְּלִי אוֹ אוֹתוֹ בֶּגֶד עַצְמוֹ[100], אוֹ[101] עַד שֶׁיְּבַטֵּל הַתְּנַאי[102].

100) גיטין עד, ב. שלא נתכוין זה אלא לצערה בהחזרת הבגד עצמו. ולדעת הרא"ש שם (הובאה גם בשו"ע סי' קמג, ס"ו), אם הבעל מתרצה בקבלת דמיו הרי זה גט. 101) בדפוס רומי (ר"מ), תיבה זו אינה. 102) שיאמר: הרי זה גיטך בלא שום תנאי. ואינו צריך לחזור וליטלו ממנה, כמבואר בביאורנו לעיל הלכה יז.

כד. מִי שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה עַל תְּנַאי וְקִדְּשָׁהּ אַחֵר קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי וּבָטֵל הַגֵּט[103] - אֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי, שֶׁהֲרֵי אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ[104]. אֲבָל אִם נִשֵּׂאת וְלֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי וּבָטֵל הַגֵּט - צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי[105], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[106].

103) ע"י ביטול התנאי בפועל, כגון שהתנה עליה לא לעשות דבר זה ועשאתו, או שתעשה דבר זה תוך זמן קצוב ועבר הזמן ולא עשאתו. אבל תנאי שעדיין בידה לקיימו, הדבר תלוי, ואם תקיים התנאי הרי היא מגורשת למפרע, וממילא תפסו בה קידושי השני. 104) שאשת איש היא מראשון, ואין קידושין תופסין באשת איש. ומובן שמותרת לחזור לבעלה הראשון "ואין חוששים שמא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט, כיון שלא נשאת - יאמרו תנאי היה בקידושין ולא נתקיים" (מדברי רבינו לקמן פ"י ה"ו). 105) מדבריהם, שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט, וממילא נאסרה על שניהם, כמבואר ביבמות פח, ב לענין אשה שאמרו לה מת בעלך ונשאת, ושם צא, ב משוה הש"ס דין "נשאת בגט בטל", לדין "מת בעלה ונשאת", השווה לקמן פ"י ה"ד. 106) לעיל הלכה יג.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו המשך דיני תנאי בגירושין, גט שכיב מרע, חתימת העדים בגט, שליחות.

א. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ לְאַחַר זְמַן קָבוּעַ[2] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁקָּבַע. וַהֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לִתְנַאי וְאֵינוֹ תְּנַאי. דּוֹמֶה לִתְנַאי - שֶׁהִיא מִתְגָּרֶשֶׁת כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁקָּבַע; וְאֵינוֹ תְּנַאי - שֶׁהַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי הֲרֵי גֵרֵשׁ[3], וְזֶה עֲדַיִן לֹא גֵרֵשׁ עַד שֶׁיַּגִּיעַ אוֹתוֹ הַזְּמַן[4]. לְפִיכָךְ, הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי צָרִיךְ לְכְפֹל תְּנָאוֹ[5], וְזֶה אֵינוֹ צָרִיךְ לְכְפֹל דְּבָרוֹ[6], וְלֹא לִשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִין שֶׁבְּאַרְנוּ[7].

2) שאמר לה: זה גיטך, ולא תתגרשי בו אלא לאחר שלשים יום. 3) שהגיע גט לידה בתורת גירושין, אלא שאינם נגמרים עד שיתקיים התנאי. 4) שלא הגיע גט לידה בתורת גירושין אלא בתורת פקדון עד הזמן שקבע, כהגדרת רבינו בסמוך ה"ח. 5) הואיל ומעשה הגירושין קיים בפועל, אין התנאי שהוא דיבור בלבד יכול לבטלו, עד שיהיה כפול וממולא בכל משפטי התנאי כחוק, כי אין דיבור מבטל מעשה. 6) הואיל ואין כאן אלא דיבור על גירושין העתידים לחול, בדין הוא שיהא דבר התנאי מבטלו, אף־על־פי שאינו כפול, כי דיבור מבטל דיבור. ומקור הדברים ב"ירושלמי" קידושין פ"ג ה"ג: "הכל מודים, שאם אמר: לאחר שירדו גשמים (תהיי מקודשת), ירדו גשמים מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת", ואע"פ שלא כפל תנאו. והוא־הדין אם אמר לה: הרי את מגורשת לאחר זמן. 7) לעיל הל' אישות פ"ו ה"א־ב.

ב. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וְלֹא תִּתְגָּרְשִׁי בּוֹ אֶלָּא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת אֶלָּא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִם מֵת הַבַּעַל[8] אוֹ אָבַד הַגֵּט אוֹ נִשְׂרַף בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[9].

8) כמו שאמרו (גיטין עו:): זה גיטך לכשתצא חמה מנרתיקה ומת בלילה, אינו גט, שאין גט לאחר מיתה. 9) הואיל ואין הגט חל אלא לאחר שלשים יום, צריך שיהיה קיים באותו זמן. והשווה גיטין עד, א.

ג. הָלְכָה וְהִנִּיחַתּוּ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים[10], וְנִגְנַב אוֹ אָבַד מִשָּׁם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[11] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, הוֹאִיל וְהָיָה הַגֵּט קַיָּם בַּיּוֹם שֶׁמִּתְגָּרֶשֶׁת בּוֹ וְיִחֲדָהּ[12] אוֹתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רְשׁוּת הָרַבִּים[13], שֶׁצִּדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים אֵינָן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים[14].

10) סמוך לכתלים, שאין דרך בני אדם לעבור שם ולהתחכך בכתלים (כתובות פו: וברש"י). 11) ה"טור" (אהע"ז סי' קמו) הביא: "הניחה הגט בצדי רשות הרבים בסוף ל' יום, ונגנב משם לאחר ל' יום". 12) הקצתה, קבעה. 13) ומקום זה ראוי הוא לקנות בו חפץ מידי המקנה, והריהו כאילו מונח ברשותה. 14) שאינה מקום הראוי לקנין משיכה, כמבואר בהל' מכירה פ"ב ה"ה. ולפיכך אפילו הגט קיים ביום שמתגרשת בו - אינה מגורשת, שהרי אינו ברשותה (כתובות, שם). וראה בפ"ב מהל' מכירה ה"ט.

ד. וְכֵן אִם תָּלָה הַגֵּרוּשִׁין בְּמַעֲשֶׂה - דִּינוֹ כְּדִין מְגֹרֶשׁ אַחַר זְמַן. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמַר לָאִשָּׁה: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וְלֹא תִּתְגָּרְשִׁי בּוֹ עַד שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז - הֲרֵי זוֹ מִתְגָּרֶשֶׁת אַחַר שֶׁתִּתֵּן. וְאֵין צָרִיךְ לְכְפֹל תְּנָאוֹ, וְלֹא לִשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִין שֶׁבְּאַרְנוּ. שֶׁהֲרֵי לֹא גֵרֵשׁ עַל תְּנַאי, אֶלָּא עֲדַיִן לֹא גֵרֵשׁ זֶה, אֶלָּא תָּלָה הַגֵּרוּשִׁין בַּעֲשִׂיַּת כָּךְ וָכָךְ וְאַחַר כָּךְ תִּתְגָּרֵשׁ[15].

15) כדברי ה"ירושלמי" הנ"ל (קידושין פ"ג ה"ג): "לאחר שירדו גשמים (תהיי מקודשת) - ירדו גשמים מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת". הרי שאינו צריך לכפול תנאו.

ה. וּמַה בֵּין הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי לְזֶה שֶׁקָּבַע זְמַן לַגֵּרוּשִׁין אוֹ תָּלָאן בְּמַעֲשֶׂה? שֶׁהַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי - יֵשׁ שָׁם גֵּרוּשִׁין, וְאֵינָן גּוֹמְרִין עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - נִתְגָּרְשָׁה, אִם הָיָה הַגֵּט קַיָּם אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתָהּ, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לַחֲזֹר וְלִטְּלוֹ אוֹ לִהְיוֹתוֹ בִּרְשׁוּתָהּ אַחַר שֶׁנִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, שֶׁהֲרֵי הִגִּיעַ לְיָדָהּ תְּחִלָּה בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין. וְאִם נִשֵּׂאת קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - לֹא תֵּצֵא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[16]. אֲבָל הַתּוֹלֶה גֵּרוּשִׁין בִּזְמַן אוֹ בְּמַעֲשֶׂה - לֹא הִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין, אֶלָּא בְּתוֹרַת פִּקָּדוֹן עַד הַזְּמַן שֶׁקָּבַע אוֹ עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁהִגִּיעַ הַזְּמַן - צְרִיכָה לִהְיוֹת הַגֵּט בִּרְשׁוּתָהּ[17], אוֹ תַּחֲזֹר וְתִטְּלֶנּוּ, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה בַּמָּקוֹם שֶׁיִּחֲדָה אוֹתוֹ בּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רְשׁוּתָהּ[18], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְאַחַר כָּךְ תִּתְגָּרֵשׁ בּוֹ. וְאִם נִשֵּׂאת קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁקָּבַע אוֹ קֹדֶם שֶׁתַּעֲשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה שֶׁתָּלָה בּוֹ הַגֵּרוּשִׁין - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר; שֶׁעֲדַיִן הִיא אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה, וְאֵין כָּאן שֵׁם[19] גֵּרוּשִׁין[20].

16) לעיל פ"ח, ה"א. וראה בביאורנו שם. 17) ואז נחשבת הנתינה הקודמת כאילו נתקיימה עכשיו לאחר הגעת הזמן. 18) כגון בצדי רשות הרבים, שאינם כרשות הרבים, ועדיין לא יצא הגט מרשותה הקודמת, בניגוד להניחתו ברשות הרבים, שאפילו ממון גמור שלה יוצא בה מרשותה, ופסקה ממילא נתינתו הקודמת, והתורה אמרה: "ונתן בידה" - לא שתקח היא מעצמה, כמבואר לעיל פ"א הי"ב. 19) בדפוס ווינציאה, חסרה תיבה זו. וראה בפ"ד מהל' אישות ה"ז והערה מג. 20) השווה לעיל הל' אישות פ"ז הי"א, שמקורו בקידושין נט, ב. ומשם למד רבינו לענין גירושין, ששניהם הושוו זה לזה, כמבואר בקידושין ה, א.

ו. הַנּוֹתֵן גֵּט בְּיַד אִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: אִם לֹא תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז אֵין זֶה גֵּט[21] אוֹ אֵין אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת - הֲרֵי זֶה לֹא גֵרֵשׁ כְּלָל[22], וְאֵין כָּאן גֵּט, לֹא עַל תְּנַאי וְלֹא תָּלוּי בְּמַעֲשֶׂה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

21) ולא אמר לה: הרי זה גיטך. 22) אע"פ שמשמעו אם

תתן תהיה מגורשת, ש"מכלל לאו אתה שומע הן" (ראה שבועות לו, א) - כל שלא אמר בפירוש "הרי את מגורשת" - אינה מגורשת, משום חומר איסור אשת איש, וכן אמרו ב"ירושלמי" (קידושין פ"ג, ה"ג): "בכל מקום אית לרבי מאיר ממשמע לאו אתה שומע הן, וכאן לית ליה . . . חומר הוא בעריות".

1 **ז. הָרוֹצֶה לְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי וְיִהְיֶה עִנְיַן תְּנָאוֹ שֶׁלֹּא**
2 **תִּתְגָּרֵשׁ עַד זְמַן פְּלוֹנִי[23] - הֲרֵי זֶה מוֹצִיא עִנְיָן זֶה**
3 **בִּלְשׁוֹן תְּנַאי, וְיִתְלֶה[24] הַתְּנַאי בְּבִיאָתוֹ בִּזְמַן קָבוּעַ אוֹ**
4 **בַּהֲלִיכָתוֹ. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר לָהּ: אִם לֹא בָּאתִי**
5 **מִכָּאן[25] וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט, וְאִם בָּאתִי**
6 **בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - לֹא יִהְיֶה גֵּט[26]; וְנוֹתֵן הַגֵּט**
7 **בְּיָדָהּ. אוֹ יֹאמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא**
8 **אָבוֹא לִמְדִינָה זוֹ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[27]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
9 **בָּזֶה[28].**

23) ואינו רוצה שיהיה לו דין "המגרש לאחר זמן" שיצטרך להיות הגט ברשותה כשיגיע הזמן, כמבואר לעיל ה"ה. 24) ובכת"י התימנים: "ויתנה". 25) = מעכשיו. 26) כאן צריך לכפול תנאו, שאם לא יכפלנו אין תנאו קיים, והרי היא מגורשת אפילו אם יבוא בתוך שלשים יום, כמבואר לעיל פ"ו מהל' אישות ה"ה והי"ג. 27) כאן אינו צריך לכפול תנאו, כמבואר לעיל (שם, הי"ז ובביאורנו). 28) גיטין עז, א.

10 **ח. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁיִּהְיֶה גֵּט אִם לֹא בָּא עַד שְׁלֹשִׁים**
11 **יוֹם לִמְדִינָה זוֹ, וְהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם,**
12 **וְחָלָה אוֹ עִכְּבוֹ נָהָר וְלֹא בָּא עַד אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם -**
13 **הֲרֵי זֶה גֵּט[29]. אֲפִלּוּ עוֹמֵד וְצוֹוֵחַ: הֲרֵי אֲנִי אָנוּס.**
14 **שֶׁאֵין אֹנֶס בַּגִּיטִין[30]. וְאַף עַל פִּי שֶׁגִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין**
15 **רְצוֹנוֹ לְגָרֵשׁ[31].**

29) שהרי לא בא. 30) אין טענת אונס לבטל גט (כתובות ב:) והטעם, משום נשים צנועות, שלפעמים לא יאנס ולא יבוא (והרי זה גט), והיא תחשוש שמא נאנס ולפיכך לא בא, ותדאג מלהנשא ותשב עגונה (שם). 31) אין גילוי דעת מועיל בגיטין, כמבואר לעיל פ"ו הכ"ה. ודעת ה'תוספות' בכתובות ג, א שאין הדברים אמורים אלא באונס המצוי, כגון עכבו נהר, או אונס המצוי במקצת, כגון חולי, שהיה לו להעלות על דעתו ולהתנות בפירוש, שאם יאנס יתבטל הגט. אבל אונס שאינו מצוי כלל, כגון נפל עליו הבית, בזה יש טענת אונס בגיטין והגט בטל. ובהל' מכירה פי"ט ה"ה, כותב רבינו: "המוכר קרקע לחבירו, והתנה עמו שכל אונס שיוולד בקרקע זה יהיה (המוכר) חייב לשלם, אפילו בא גוי וגזלה מחמת המוכר - חייב לשלם, אבל אם נפסק הנהר שהיה משקה אותה . . . או שבאה זועה והשחיתה אותה . . . פטור, שאונס שאינו מצוי הוא ולא עלה על לב המוכר דבר זה הפלא בעת שהתנה, וכל אונס שאינו מצוי - אינו בכלל התנאי הזה". הרי, שאפילו אם התנה בפירוש לקבל עליו כל אונס, אין אונס שאינו מצוי בכלל, קל־וחומר לתנאי בגיטין שלא הזכיר דבר האונס בתנאו, שהגט בטל מחמת אנסו (מגיד־משנה).

16 **ט. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ כְּשֶׁיַּעֲבֹר מִנֶּגֶד פָּנֶיהָ**
17 **שְׁלֹשִׁים יוֹם[32], וְהָיָה הוֹלֵךְ וָבָא וְהוֹלֵךְ וָבָא[33] וְלֹא**
18 **נִתְיַחֵד עִמָּהּ - כְּשֶׁיֵּלֵךְ וְיִשְׁהֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם[34] תִּהְיֶה**
19 **מְגֹרֶשֶׁת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וָבָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים**
20 **יוֹם[35], הוֹאִיל וְלֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ, הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[36].**
21 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִתְנָה וְאָמַר[37]: הֲרֵי הִיא**
22 **נֶאֱמֶנֶת עָלַי לוֹמַר שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּיהָ; אֲבָל אִם לֹא**
23 **הֶאֱמִינָהּ - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא פִּיְּסָהּ כְּשֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וּבָא,**
24 **וּמָחֲלָה לוֹ[38], וְחָזַר וּבִטֵּל הַגֵּט[39] כְּשֶׁפִּיְּסָהּ. וּמִפְּנֵי**
25 **חֲשַׁשׁ זֶה יִהְיֶה הַגֵּט פָּסוּל[40] אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְכֵן**
26 **הָאוֹמֵר לָאִשָּׁה: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ,**
27 **וְהָיָה עִמָּהּ בַּמְּדִינָה - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא פִּיְּסָהּ[41], עַד**
28 **שֶׁיֹּאמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּי.**

32) שישהה שלשים יום ולא יראה פניה. והמדובר כשאמר לה בלשון "על מנת": "הרי את מגורשת ממני על־מנת שאעבור מנגד פניך שלשים יום", וראה להלן הערה לח. 33) וראה אותה. 34) רצופים. 35) לנתינת גיטו, כיון שעברו אחר־כך שלשים יום רצופים שלא ראה אותה - נתקיים תנאו. 36) כי אילו נתייחד עמה, אסור לגרשה בגט זה, שמא יאמרו גיטה קודם לבנה, כמבואר לעיל פ"ג, ה"ה. 37) בשעת הנתינה, לפני עדים. 38) את תנאו (שאם לא יראה פניה שלשים יום - תתגרש). שכל עיקרו לטובתה ולהנאתה, שרוצה שיהיה אצלה ולא יתרחק ממנה, ומכיון שמוחלת לו על תנאו - אף אם לא יראה פניה שלשים יום, אין זה קיום התנאי, כיון שלא איכפת לה אם אינו בא, ונמצא שהגט מתבטל על ידה. וראה להלן ה"י. 39) שאף־על־פי שאמר לה: מעכשיו, או 'על מנת', וכבר נתבאר לעיל פ"ח ה"א, שמשהגיע הגט לידה אינו יכול לבטלו - בכל זאת אם שניהם בטלוהו לפני שנתקיים התנאי - הרי הוא מבוטל. ויצא לו לרבינו דין זה מגירסתו במשנה (גיטין עו.) "על־מנת שאעבור מכנגד פניך וכו'", ואמרו על זה שם בגמרא: "באומר נאמנת עלי שלא באתי", - הרי שאם לא האמינה, יש מקום לביטול הגט, אפילו כשאמר לה "על מנת" (מגיד־משנה בשם הרמב"ן). 40) מדבריהם, כי מדין תורה העמד דבר על חזקתו, ואין לחוש שמא פייסה. 41) וביטל הגט, שהרי הוא עמה בעיר (שם עו:).

29 **י. וְכֵן כָּל הַתְּנָאִין שֶׁהֵן תְּלוּיִין בִּרְצוֹנָהּ[42], וְאִם רָצָת**
30 **וּמָחֲלָה אוֹתָן לְבַעְלָהּ[43] בָּטֵל הַגֵּט - חוֹשְׁשִׁין לָהּ**
31 **שֶׁמָּא פִּיֵּס[44], עַד שֶׁיֹּאמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי. בַּמֶּה דְּבָרִים**
32 **אֲמוּרִים? בְּמִתְגָּרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין, שֶׁלִּבּוֹ גַּס[45] בָּהּ;**
33 **אֲבָל בְּמִתְגָּרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא**
34 **פִּיֵּס[46].**

42) ולהנאתה. 43) כאומרת: כלום אמרתי אלא להנאתי, זוהי הנאתי שלא אתגרש (ר"ן שם). 44) וכל זה בתנאי "על מנת" שהיא מגורשת משעת נתינת הגט (לכשיתקיים התנאי), לפיכך אינו יכול לבטלו בלא הסכמתה, אבל בתנאי "אם יהיה" שאינה מתגרשת אלא כשיתקיים התנאי - יכול הוא בעצמו לבטל הגט ואין צורך במחילתה, כמבואר לעיל

פ"ח ה"א. ולדעת הראב"ד אפילו בתנאי "על מנת" כל זמן שלא נתקיים התנאי, יכול לבטל הגט ואין צורך במחילתה, והוא צווח: "חיי ראשי, איני יודע מחילה זו מה היא, שאם נתפייס עמה שלא לגרשה, יכול לבטל הגט שבידה כל זמן שלא נתקיים התנאי". 45) רגיל ומקורב אליה, ואינו מתבייש בפניה. 46) גיטין כט, ב. ורש"י מפרש שם: "בנשואה, חביבה עליו ומחזר לפייסה". והשווה לקמן הלכה מא.

1 **יא. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אִם לֹא בָּאתִי מִכָּאן[47] וְעַד**
2 **שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ - אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא בַּסֵּתֶר בָּא,**
3 **שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לָבוֹא בְּצִנְעָה[48]. וְאִם תֵּם הַזְּמַן**
4 **שֶׁקָּבַע וְלֹא בָּא - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. מֵת בְּתוֹךְ שְׁנַיִם**
5 **עָשָׂר חֹדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא וַהֲרֵי הִיא**
6 **מְגֹרֶשֶׁת - לֹא תִּנָּשֵׂא בִּמְקוֹם יָבָם עַד אַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר**
7 **חֹדֶשׁ כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי[49].**

47) מהיום. 48) שם עו, ב. וכלשון השניה המקילה בזה. הואיל וכל החשש הזה אינו אלא מדבריהם, כמבואר בביאורנו לעיל הלכה ס - הלך אחרי המקיל. 49) בפועל, כמבואר בביאורנו לעיל פ"ח הכ"ב. ואז היא מגורשת למפרע ואינה זקוקה ליבום, אבל אם תרצה להנשא בתוך י"ב חודש - תצטרך לחלוץ מיבמה (גיטין, שם).

8 **יב. בְּרִיא שֶׁהִתְנָה שֶׁיִּהְיֶה זֶה גֵּט אִם מַתִּי[50], אוֹ חוֹלֶה**
9 **שֶׁהִתְנָה שֶׁיִּהְיֶה זֶה גֵּט אִם מַתִּי מֵחֹלִי זֶה - לֹא אָמַר**
10 **כְּלוּם. שֶׁמַּשְׁמָעוּת 'אִם מַתִּי' - לְאַחַר מִיתָה[51],**
11 **וּמַשְׁמָעוֹ מֵעַתָּה[52]. לְפִיכָךְ, אִם אָמַר 'אִם מַתִּי' - הֲרֵי**
12 **זֶה כְּאוֹמֵר 'לְאַחַר מוֹתִי', וְאֵין גֵּט לְאַחַר מִיתָה[53].**

50) ולא תצטרך ליפול לפני יבם. 51) שהגט יחול אז. 52) אם יתקיים תנאי זה שאמות, יחול הגט למפרע. 53) וזקוקה היא ליבום. וכל זכויות האלמנה בנכסי בעלה נוהגות בה (שם עב.). ודעת הראב"ד שהלכה כרבי יוסי האומר (בבא־בתרא קלו.): "זמנו של שטר מוכיח עליו". ומאחר שבגט כתוב תאריך יום נתינתו, הרי זה כאילו אמר זה גיטך מהיום אם מתי, שהיא מגורשת כשימות, כמבואר בהלכה הבאה. וראה בפי"ב מהל' זכיה הט"ז.

13 **יג. אָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אִם מַתִּי, אוֹ**
14 **מֵהַיּוֹם אִם מַתִּי - הֲרֵי זֶה גֵּט, וּכְשֶׁיָּמוּת תִּהְיֶה**
15 **מְגֹרֶשֶׁת[54].**

54) למפרע (שם). וכתב רבינו־תם (הובאו דבריו ב'הגהות מיימוניות') שיותר טוב שיאמר: "מעכשיו" משיאמר "מהיום", שאם אמר "מהיום" ומת באותו יום - יש להסתפק, שמא מסוף היום התכוין וכבר מת ואין גט לאחר מיתה. ולדעת הרמב"ן אפילו אמר "מהיום" ומת בסוף היום - הרי זו מגורשת.

16 **יד. אָמַר: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אוֹ מֵהַיּוֹם לְאַחַר**
17 **מִיתָתִי[55], וּמֵת - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁמָּא אַחַר**
18 **שֶׁאָמַר מֵעַכְשָׁיו חָזַר בּוֹ מִלְּשׁוֹן מֵעַכְשָׁיו וְסָמְכָה**
19 **דַּעְתּוֹ עַל לְאַחַר מִיתָה, וְאֵין גֵּט לְאַחַר מִיתָה[56].**

55) כלומר: אמר "הרי זה גיטך מעכשיו לאחר מיתתי" או אמר "הרי זה גיטך מהיום לאחר מיתתי". 56) ולפיכך חולצת (שמא אינו גט), ולא מתייבמת, שמא היא מגורשת וגרושת אחיו אסורה ליבם (שם). ומובן שאינה ניזונת מנכסי בעלה המת "שאין מוציאים מיד היורש מספק", כמבואר לעיל פי"ח מהל' אישות הכ"ה.

20 **טו. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ לְכְשֶׁתֵּצֵא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ, וּמֵת**
21 **בַּלַּיְלָה - אֵינוֹ גֵּט[57]. עַל מְנָת שֶׁתִּזְרַח חַמָּה, וּמֵת**
22 **בַּלַּיְלָה - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[58], וּכְשֶׁתִּזְרַח חַמָּה יִתְקַיֵּם**
23 **הַתְּנַאי[59]. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁאִם זָרְחָה[60] חַמָּה יִהְיֶה גֵּט**
24 **וְאִם לֹא זָרְחָה לֹא יִהְיֶה גֵּט, וּמֵת בַּלַּיְלָה - אֵינוֹ גֵּט;**
25 **שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי עַד שֶׁמֵּת[61], וְאֵין גֵּט לְאַחַר**
26 **מִיתָה[62].**

57) שלא נתכוין זה לגרשה אלא לכשתצא חמה מנרתקה (= מן התיק שלה, כלומר במלוא זהרה וחמימותה, ראה ברש"י לבבא־מציעא פו:). והרי מת מקודם ואין גט לאחר מיתה. 58) שכל האומר 'על־מנת' כאומר 'מעכשיו'. 59) והרי זו מגורשת למפרע. 60) שיהיה מחר יום מעונן, וזהרורי השמש לא ייראו. 61) שכל תנאי המנוסח בלשון: "אם יהיה ואם לא יהיה" אין הגט חל אלא לכשיתקיים התנאי, כמבואר לעיל פ"ח ה"א. 62) גיטין עז, א.

27 **טז. שְׁכִיב מְרַע[63] שֶׁכָּתַב גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְגֵרֵשׁ[64] וְעָמַד -**
28 **אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[65], שֶׁאֵין גִּטּוֹ כְּמַתְּנָתוֹ[66]. שֶׁאִם**
29 **תֹּאמַר יַחֲזֹר בּוֹ, יֹאמְרוּ: גִּטּוֹ לְאַחַר מִיתָה יְגָרֵשׁ[67],**
30 **כְּמוֹ מַתְּנָתוֹ שֶׁאֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[68].**

63) "חולה שאינו יכול להלך על רגליו בשוק והריהו נופל על המיטה, הוא הנקרא שכיב מרע" (מלשון רבינו בפ"ח מהל' זכיה ומתנה ה"ב). 64) סתם, ולא הזכיר דבר מיתתו במסירתו. 65) מגיטו, לומר לא גמרתי לגרשה אלא אם אמות (לפטרה מזיקת יבום), והרי חי אני. 66) שאם כתב כל נכסיו סתם ועמד מחליו - חוזר בו, שלא נתכוין לתת כלום אלא לאחר מותו, ואפילו לא פירש שהוא מצוה מחמת מיתה, כמבואר בבבא־בתרא קנא, ב. 67) שהרי אם ימות הרי זה גט, ויבואו להכשיר אפילו אם יאמר בפירוש: זה גיטך לאחר מותי, והם לא ידעו שלפיכך מגורשת בגט שכיב מרע כשנתן סתם (לא הזכיר דבר מותו), שדעתו לגרשה מעכשיו על־מנת שימות, כדין המבואר לעיל הי"ג (גיטין עג. וברש"י). 68) תקנת חכמים היא, שתועיל מתנתו לאחר מיתה, ודבריו יהיו ככתובים וכמסורים, כדי שלא תיטרף דעתו עליו, כשידע שאין דבריו קיימים (רשב"ם בבא־בתרא קלג. ע"פ דברי רבא שם, קמז:).

31 **יז. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵהַיּוֹם אִם מַתִּי מֵחָלִי זֶה, וְנָפַל**
32 **עָלָיו בַּיִת אוֹ נְשָׁכוֹ נָחָשׁ אוֹ טְרָפוֹ אַרְיֵה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה**
33 **וּמֵת - אֵינוֹ גֵּט[69].**

69) שהרי לא מת מחמת חולי זה (גיטין עג. ו'ירושלמי' שם פ"ז ה"ד).

34 **יח. אָמַר לָהּ: אִם לֹא יַעֲמֹד מֵחָלִי זֶה, וְנָפַל עָלָיו**

בַּיִת אוֹ נְשָׁכוֹ נָחָשׁ אוֹ טְרָפוֹ אֲרִי - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[70]. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מְעַכְּשָׁיו אִם מַתִּי מֵחֳלִי זֶה, וְעָמַד וְהָלַךְ בַּשּׁוּק[71] וְחָלָה וּמֵת - אוֹמְדִין אוֹתוֹ: אִם מֵחֲמַת הַחֳלִי הָרִאשׁוֹן מֵת - הֲרֵי זֶה גֵּט[72], וְאִם לָאו - אֵינוֹ גֵּט. וְאִם נִתַּק[73] מֵחֳלִי לָחֳלִי וְלֹא עָמַד[74] בַּשּׁוּק - הֲרֵי זֶה גֵּט, וְאֵינוֹ צָרִיךְ אֹמֶד[75].

70) שמא הכוונה באמרו: "אם לא יעמוד מחולי זה" - אם לא יעמוד מתוך חולי זה, והרי לא עמד ממנו ומגורשת. ושמא הכוונה "מחולי זה" - מחמת חולי זה, והרי לא מת מחמתו. ולפיכך מגורשת מספק וחולצת ולא מתייבמת (גיטין שם, וראה ב'שירי קרבן' ל'ירושלמי' שם, וכן בהגהות 'מחנה אפרים'). 71) אפילו שלא על משענת. וראה בפ"ח מהל' זכיה הכ"ו. 72) גיטין עב, א. שבוודאי לא נתרפא לגמרי כשעמד מחליו, שהרי מת מאותו חולי. 73) נעתק. 74) "ולא הלך על משענתו בשוק" (מלשון רבינו שם הכ"ה). 75) הואיל ולא הלך בין חולי לחולי - ודאי יש בו מחולי הראשון (שם עב: וברש"י שם).

יט. וּבְכָל אֵלּוּ הַתְּנָאִין, כָּל הַיָּמִים שֶׁמִּנְּתִינַת הַגֵּט עַד שֶׁיָּמוּת וְיִתְקַיֵּם הַתְּנַאי הֲרֵי הִיא מְגֹרֶשֶׁת[76] לְכָל דָּבָר[77]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִּתְיַחֵד עִמּוֹ[78], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[79].

76) כדעת החכמים בתוספתא גיטין פ"ה ה"ד, וכגירסת הרי"ף שם ש"מגורשת לכל דבר". אבל בש"ס שלנו (גיטין עד.) הגירסה: "וחכמים אומרים, מגורשת ואינה מגורשת". 77) שאינו זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה ואינו יורשה ואינו מיטמא לה (אם הוא כהן). 78) "שאם נתייחד עמה בפני שני עדים . . . הרי זו ספק מגורשת, שמא בעלה ובטל הגט". 79) לעיל פ"ח ה"ב. וראה לקמן פ"י הי"ח.

כ. חוֹלֶה שֶׁרָצָה לְגָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ עַל תְּנַאי כְּשֶׁיָּמוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפֹּל לִפְנֵי יָבָם, וְאִם עָמַד לֹא תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת[80], וְלֹא רָצָה לְגָרְשָׁהּ מֵעַכְשָׁיו[81] כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף[82] דַּעְתּוֹ - כָּךְ הוּא כּוֹתֵב בַּגֵּט אַחַר שֶׁכּוֹתֵב הַתֹּרֶף[83], אוֹ אוֹמֵר לָהּ כְּשֶׁנּוֹתֵן הַגֵּט: אִם לֹא מַתִּי - לֹא יִהְיֶה גֵּט, וְאִם מַתִּי - יִהְיֶה גֵּט, וְאִם לֹא מַתִּי - לֹא יִהְיֶה גֵּט. כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה[84] תְּנַאי כָּפוּל[85], וְהֵן קוֹדֵם לְלַאו[86], וְלֹא יִפְּתַח פִּיו תְּחִלָּה לְפַרְעָנוּת[87]. וְאִם מֵת - תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת כְּשֶׁיָּמוּת[88]. וְהוּא, שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ קֹדֶם מִיתָה[89].

80) ועל כרחו מוכרח להתנות, שאם יגרש סתם, לא יוכל לחזור בו אפילו כשיעמוד מחליו, כמבואר לעיל הלכה טז. 81) לומר: הרי זה גיטך מעכשיו אם מתי, כמבואר לעיל הלכה יג. 82) תתבלבל, תחלש עליו דעתו בחשבו שהיא כבר מגורשת ממנו, ואם הוא כהן לא יוכל להחזירה. 83) כי לפני התורף אין כותבים שום תנאי, כמבואר לעיל פ"ח, ה"ד. 84) בכת"י תימן: שיהיה. 85) שאם לא יכפול, מגורשת היא אפילו כשלא יתקיים תנאו. 86) כתנאי בני גד ובני ראובן, וכמבואר לעיל פ"ו מהל' אישות ה"ו-יד. 87) לפיכך הוא מקדים לומר: אם לא מתי, כדי שלא יפתח פיו לשטן (ברכות יט.), ועיקר התנאי הוא פותח ב"הן קודם ללאו" (גיטין עה:). 88) שגיטו ומיתתו באים כאחד, השווה לעיל פ"ו, הי"ח. שכל שהתנאי אינו בדבר אחר אלא במיתה עצמה, אין זה גט לאחר מיתה, אלא בעת המיתה נתקיים התנאי ושניהם באים כאחד. ואין זה דומה לדין "זה גיטך אם מתי, הרי זה כאומר לאחר מותי, ואין גט לאחר מיתה" (לעיל הי"ב) כי שם לא כפל את תנאו ולא התכוין בכלל להתנות, אלא רצה שהגט יחול לאחר מיתה. כי כל האומר: "לאחר זמן קבוע", אינו תנאי (ראה לעיל ה"א), אבל כאן כשכפל את תנאו - לא התכוין לומר שהגט יחול לאחר מיתה, אלא תלה גיטו במיתתו, וכשימות נתקיים תנאו, וגיטו ומיתתו חלים כאחד (לחם־משנה). 89) כי אינה מגורשת אלא בשעת מיתתו, ואם עד אז לא קיבלה גיטה - במה תתגרש? ואם קיבלה גיטה לאחר מותו - מה מועיל לה? ראה לעיל ה"ח.

כא. בַּעַל שֶׁאָמַר לְאֶחָד: זְכֵה בְּגֵט זֶה לְאִשְׁתִּי כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפֹּל לִפְנֵי יָבָם, וְנָתַן הַגֵּט לְיָדוֹ[90], וּמֵת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת. שֶׁרֹב הַנָּשִׁים זְכוּת הוּא לָהֶן שֶׁלֹּא יִפְּלוּ לִפְנֵי יָבָם, וּלְפִיכָךְ תִּהְיֶה סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ, הוֹאִיל וְזָכָה לָהּ בּוֹ אַחֵר[91].

90) עשאו שליח לקבלה, שתתגרש בגט זה מעכשיו. 91) כי זכין לאדם שלא בפניו, והרי זה כאילו קיבלתו ע"י שליח זה. אבל הואיל ולפעמים היא אוהבת את יבמה (גיסה), נמצא שגט זה הוא לחובתה ואין חבין לאדם שלא בפניו ואינה מגורשת, ולפיכך הרי זו ספק מגורשת וחולצת ואינה מתייבמת (יבמות קיח:).

כב. אָמַר לְעֵדִים: לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּתְבוּ גֵּט[92] לְאִשְׁתִּי, אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם: כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין[93] וְנוֹתְנִין לָהּ[94] אַחַר הַזְּמַן שֶׁקָּבַע. וְאִם כְּתָבוּהוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן, אַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנוּהוּ לָהּ לְאַחַר זְמַן שֶׁאָמַר - אֵינוֹ גֵּט[95]. כְּתָבוּהוּ אַחַר זְמַן שֶׁאָמַר, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּנָּתֵן לָהּ - אֵינוֹ גֵּט[96]. וְאִם לֹא נוֹדַע אִם מִיתָה קָדְמָה לִנְתִינַת הַגֵּט אוֹ נְתִינַת הַגֵּט קָדְמָה לְמִיתָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[97].

92) בכת"י התימנים: כתבו גט ותנו לאשתי. 93) ואין אומרים שכוונתו שיכתבו בתוך י"ב חודש ויתנו לה לאחר מכאן. 94) ובכת"י התימנים: כותבים אחר הזמן שקבע ונותנים לה. 95) גיטין עו, ב. שלא נעשו שלוחיו לכתבו לפני זמנו. 96) שם. שהשליח בא מכוח הבעל, וכשמת הבעל בטלה שליחותו (שם כט:). 97) שם עו, ב. ואין אומרים נעמידנו בחזקת חי בשעת נתינה, שכיון שעכשיו מת הורעה חזקתו, ומסופקים אנו שמא לפני הנתינה מת (ר"ן שם).

כג. אָמַר לָהֶן: כִּתְבוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי גֵּט אַחַר הַשָּׁבוּעַ[98] - אֵין כּוֹתְבִין אֶלָּא עַד שָׁנָה אַחַר הַשָּׁבוּעַ[99]. אָמַר לָהֶן: לְאַחַר שָׁנָה - אֵין כּוֹתְבִין [אֶלָּא] עַד לְאַחַר חֹדֶשׁ מִשָּׁנָה שֶׁנִּיָּה[100]. אָמַר לָהֶן: לְאַחַר הַחֹדֶשׁ -

(אין) כּוֹתְבִין עַד לְאַחַר הַשַּׁבָּת מֵחֹדֶשׁ שֵׁנִי. אָמַר: לְאַחַר שַׁבָּת - (אַין) כּוֹתְבִין לְאַחַר הַשַּׁבָּת עַד סוֹף יוֹם שְׁלִישִׁי[101]. אָמַר לָהֶן: כִּתְבוּ וּתְנוּ לָהּ קֹדֶם הַשַּׁבָּת - כּוֹתְבִין מִיּוֹם רְבִיעִי וְעַד סוֹף יוֹם שִׁשִּׁי וְנוֹתְנִין לָהּ[102].

98) = אחר שמיטה זו. 99) כל השנה השמינית כותבים, אבל אחרי שעוברת שנה זו אין כותבים, שכל 'אחר' פירושו: 'סמוך', ולא מופלג. 100) בדפוס רומי ר"מ: לאחר שנה, כותבים עד לאחר חודש משנה שניה. 101) בדפוס הנ"ל: לאחר החודש, כותבים עד לאחר השבת מחודש שני. אמר לאחר שבת, כותבים לאחר השבת עד סוף יום שלישי. 102) גיטין עז, א. שהימים: א, ב, ג, נקראים על שם השבת שעברה, אבל רביעי חמישי וששי נקראים על שם שבת הבאה (רש"י שם).

כד. הֲרֵי שֶׁאֵחֲרוּ אַחַר הַזְּמַן שֶׁאָמַר וְאַחַר כָּךְ כָּתְבוּ וְנָתְנוּ לָהּ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לָהֶן לְאַחַר הַחֹדֶשׁ וְכָתְבוּ וְנָתְנוּ לָהּ לְאַחַר שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת מֵחֹדֶשׁ שֵׁנִי[103] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[104].

103) כלומר, בשבת שניה של חודש שני (כסף־משנה). 104) מדבריהם. ואם נשאת לא תצא, שמצד הדין, כל שהוא אחר הזמן שאמר, אפילו מופלג נקרא 'לאחר', אלא שהחכמים תיקנו לכתוב בזמן שהוא 'אחר' ממש סמוך לו, ואין כאן אלא פסול מדרבנן (כסף־משנה).

כה. נִתְיַחֵד עִמָּהּ אַחַר שֶׁאָמַר לָהֶן לִכְתֹּב וְלַחְתֹּם וְלִתֵּן לָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִכְתְּבוּ. וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: אִם הַגֵּט שֶׁנִּתַּן לָהּ לְיָדָהּ, כְּשֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ נִפְסַל[105] הַגֵּט שֶׁמָּא בָעַל[106], קַל וָחֹמֶר לָזֶה שֶׁלֹּא נִכְתַּב[107]. וְאִם כָּתְבוּ וְנָתְנוּ לָהּ אַחַר שֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ - אֵינוֹ גֵט[108].

105) בדפוס ר"מ, וכן בכת"י התימנים: נפסד. 106) וקידשה בביאה, כמבואר לקמן פ"י הי"ח. 107) שבוודאי יש לחוש שמא פייסה, וביטל הגט לפני כתיבתו. 108) ובטל לגמרי מן התורה, כי כל שנתייחד עמה אחרי אמירתו - ודאי חזר בו וביטל שליחותם לגמרי. ואין זה דומה לגט ישן, שאם נתגרשה בו תינשא (ראה לעיל פ"ג ה"ה) - כי שם עשה בעצמו מעשה הנתינה אחרי שנתייחד, נמצא שחיזק הגט, אבל כאן לא עשה שום מעשה לחיזוק הגט אחרי שנתייחד, ודאי ביטל שליחותם ואין במעשיהם כלום (מגיד־משנה).

כו. אָמַר לַעֲשָׂרָה: כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי - אֶחָד כּוֹתֵב עַל יְדֵי כֻּלָּם[109]; כֻּלְּכֶם כִּתְבוּ - כּוֹתֵב אֶחָד מֵהֶם בְּמַעֲמַד[110] כֻּלָּם. הוֹלִיכוּ גֵט זֶה לְאִשְׁתִּי - מוֹלִיכוֹ אֶחָד מֵהֶן עַל יְדֵי כֻּלָּם; כֻּלְּכֶם הוֹלִיכוּ גֵט זֶה לְאִשְׁתִּי - מוֹלִיכוֹ אֶחָד מֵהֶן בְּמַעֲמַד כֻּלָּם[111].

109) בעבור כולם. 110) בנוכחות. 111) שהרי הקפיד והתנה על כולם שיוליכוהו כדי לביישה (גיטין סז: וראה ברש"י שם יח:).

כז. אָמַר לַעֲשָׂרָה: כִּתְבוּ גֵט וְחִתְמוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי - אֶחָד מֵהֶן כּוֹתֵב, וּשְׁנַיִם מֵהֶן חוֹתְמִין[112], וְאֶחָד מֵהֶן נוֹתְנוֹ לָהּ. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַכּוֹתֵב אֶחָד מִשְּׁנֵי הָעֵדִים שֶׁחָתְמוּ בּוֹ[113], וְהוּא הַשָּׁלִיחַ שֶׁנִּתְּנוּ לָהּ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. אָמַר לָהֶן: כֻּלְּכֶם חַתְּמוּ - כֻּלָּם חוֹתְמִין. וְאִם מְנָאָן, בֵּין שֶׁמָּנָה כֻּלָּם בֵּין שֶׁמָּנָה מִקְצָתָן, וְאָמַר לָהֶן: חַתְּמוּ - הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר לָהֶן: כֻּלְּכֶם חַתְּמוּ[114]. וּשְׁנַיִם שֶׁחוֹתְמִין בַּתְּחִלָּה הֵן מִשּׁוּם עֵדִים, וְהַשְּׁאָר מִשּׁוּם תְּנַאי[115]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ הַשְּׁאָר פְּסוּלִין[116], אוֹ חָתְמוּ זֶה הַיּוֹם וְזֶה לְמָחָר[117], אֲפִלּוּ לְיָמִים הַרְבֵּה - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[118]. מֵת אֶחָד מֵהֶן קֹדֶם חֲתִימָה - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל[119]. הָיָה אֶחָד מִשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים פָּסוּל - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[120], שֶׁמָּא יֹאמְרוּ עֵד פָּסוּל כָּשֵׁר בְּעֵדוּת שְׁאָר שְׁטָרוֹת בְּעֵת שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים רַבִּים[121]. וְלֹא הִכְשִׁירוּהוּ[122] בַּגֵּט שֶׁעֵדָיו רַבִּים אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁעֵדֵי מְסִירָה הֵן הָעִקָּר[123].

112) שם סו, ב. 113) שם פח, א. "חתם סופר ועד כשר". ואין חוששים שמא לא ציוה הבעל שיחתום הסופר, אלא אמר לשנים אמרו לסופר פלוני ויכתוב, ולפלוני ופלוני ויחתמו, וחששו השליחים שמא יתבייש הסופר, שאין מקבלים אותו בעד, והחתימוהו בלא דעת הבעל, נמצא סופר זה חתם שלא כדין, שכבר פסק רבינו לעיל פ"ב ה"ו, שהבעל עצמו צריך לומר לסופר כתוב ולעדים חתומו, ואם אמר ע"י אחרים - הרי זה גט פסול, וכן אמרו בגיטין סז, א: "לא תיעשה כן בישראל" וממילא אין כל חשש. ולא נתכוונו רבינו להכשיר לכתחילה לסופר לחתום, אלא אם חתם הסופר - כשר הגט בדיעבד, וינתן לה (כסף־משנה). 114) וכל אלה המנויים חותמים (גיטין סז:). 115) שם יח, ב. כאילו הטיל תנאי בגט זה - כדי לביישה - שלא יהיה גט כשר עד שיחתמו כולם. 116) קרובים זה לזה, או פסולים לעדות (ראה לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ו). 117) שנים הראשונים חתמו ביום כתיבתו כדין (ראה לעיל פ"א הכ"ה) והיתר חתמו זה היום וזה למחר, ולפני נתינתו לאשה חתמו כולם. 118) שם. כי לא חתמו בתורת עדים אלא לקיים תנאו, ואילו היו השאר משום עדים היה הגט פסול, משום 'מוקדם' (לעיל פ"א הכ"ה). וכן אם נמצא אחד מהם פסול, נפסל הגט (ראה למעלה פ"א הי"ז) כדין כל עדות שאם בטלה מקצתה - בטלה כולה, כמבואר במס' מכות ו, א. 119) שם סו, ב. שהרי לא נתקיים תנאו. 120) מדבריהם. 121) וזימן את כולם לחתום כעדים, שאז אם בטלה מקצת העדות - בטלה כולה, כמבואר בפ"ה מהל' עדות ה"ו. ודווקא כשעד אחד מהשנים הראשונים נמצא פסול - אז הגט פסול, שלא יבואו להכשיר גם בשאר שטרות שהעדים הראשונים נראים כעיקר החתימה, אבל אם אחד משאר העדים נמצא פסול - הגט כשר, כי יאמרו השנים הראשונים הם עיקר, והשאר למילוי בלבד, ולא יבואו להחליף בשטרות (כסף־משנה הל' עדות, שם). 122) מן התורה, שהרי אין הגט בטל, אלא פסול מדבריהם, ולמה לא יהיה בטל ממש כבשאר שטרות (לחם־משנה). 123) בגט, שאע"פ שחתומים בו עדים, נותנו בפני שנים

"שעיקר הגירושין בעדי מסירה" (לעיל פ"א הט"ו), ולפיכך אין לחוש אם אחד מן העדים הראשונים החתומים בגט נמצא פסול, והגט כשר מן התורה, ואילו בשאר שטרות אין עדי המסירה עיקר, כי אם יש בהם עדי חתימה אין עוד צורך בעדי מסירה, ולפיכך אם נמצא אחד מעדי חתימתם פסול - בטל הוא מן התורה. השווה פי"א מהל' מלוה ולוה ה"ב, ופ"ה מהל' עדות ה"ו (מגיד־משנה).

1 **כח. תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁהָאוֹמֵר לְרַבִּים[124] לִכְתֹּב גֵּט אוֹ**
2 **לַחְתֹּם אוֹ לְהוֹלִיךְ גֵּט לְאִשְׁתּוֹ: אִם לִכְתִיבָה - אוֹמֵר**
3 **לָהֶן: כָּל אֶחָד מִכֶּם יִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתִּי, וְכֵן לְהוֹלָכָה:**
4 **כָּל אֶחָד מִכֶּם יוֹלִיךְ, וְאִם לַחֲתִימָה - יֹאמַר לָהֶן: כָּל**
5 **שְׁנַיִם מִכֶּם יַחְתְּמוּ בְּגֵט זֶה[125] וְיִתְּנוּ לְאִשְׁתִּי.**

124) במעמד רבים. 125) שאם לא ידגיש כן, שמא יטעו לחשוב שלכולם התכוין, והואיל ולא חתמו כולם - נמצא גט בטל (גיטין סז:). אף־על־פי שלפי הדין, כל שלא אמר "כולכם" - אחד כותב ושנים חותמים ואחד מוליך (כדלעיל הכ"ז).

6 **כט. וְלָמָּה אָמְרוּ חֲכָמִים[126]: עֵדֵי הַגֵּט אֵין חוֹתְמִין**
7 **אֶלָּא זֶה בִּפְנֵי זֶה? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמַר לְרַבִּים: כֻּלְּכֶם**
8 **חֲתֹמוּ. אִם תֹּאמַר חוֹתְמִין זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה - שֶׁמָּא**
9 **יָעִידוּ שְׁנַיִם, וְתִטֹּל הַגֵּט בְּיָדָהּ, וְתַחְשֹׁב שֶׁכְּבָר הֵעִידוּ**
10 **בּוֹ, וַעֲדַיִן לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[127].**

126) גיטין י, ב. וראה לעיל פ"א הכ"ד. 127) כי הוא הקפיד על חתימת כולם ונמצא הגט בטל, ולפיכך גזרו אפילו כשלא אמר: "כולכם" שיהא הגט פסול, כמבואר לעיל (שם).

11 **ל. אָמַר לִשְׁלִשָׁה: שְׁנַיִם מִכֶּם יִכְתְּבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי**
12 **וְיַחְתְּמוּ וְיִתְּנוּ לָהּ, וְהָיָה בָּהֶן אָב וּבְנוֹ - בֵּין שֶׁחָתַם**
13 **הַבֵּן עִם הָאֶחָד בֵּין שֶׁחָתַם הָאָב עִם הָאֶחָד[128], הֲרֵי**
14 **זֶה גֵּט כָּשֵׁר; שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה הַבֵּן שָׁלִיחַ בִּמְקוֹם**
15 **הָאָב[129].**

128) בדפוס רומי (ר"מ): האחר. 129) גיטין סו, א.

16 **לא. אָמַר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ וְחַתְּמוּ וּתְנוּ לִפְלוֹנִי שֶׁיּוֹלִיךְ**
17 **לְאִשְׁתִּי, אוֹ תְּנוּ לְשָׁלִיחַ שֶׁיּוֹלִיךְ לָהּ - אֶחָד מֵהֶן**
18 **כּוֹתֵב, וּשְׁנֵיהֶם חוֹתְמִין[130] וְנוֹתְנִין לְשָׁלִיחַ. וְאִם**
19 **הוֹלִיכוּ הֵן בְּעַצְמָן וְנָתְנוּ לָהּ - אֵינוֹ גֵט, שֶׁלֹּא עָשָׂה**
20 **אוֹתָן שְׁלוּחִין לַגֵּרוּשִׁין[131]. כֵּיצַד יַעֲשׂוּ? יִטְּלוּ אוֹתוֹ**
21 **מִמֶּנָּה וְיִתְּנוּהוּ לְשָׁלִיחַ, וְחוֹזֵר וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵיהֶן אוֹ**
22 **בִּפְנֵי אֲחֵרִים[132]. וְרַבּוֹתַי[133] הוֹרוּ בְּגֵט זֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ**
23 **נִרְאֶה, מִפְּנֵי שִׁבּוּשׁ שֶׁהָיָה בַּנֶּסְחָאוֹת שֶׁלָּהֶן[134].**

130) ראה לעיל הלכה כז. 131) גיטין כט, ב. וראה לעיל פ"ב ה"ט, ולקמן הלכה לט. 132) השווה לעיל פ"ז, הי"ז; פ"ח, הי"ז. 133) הכוונה לרי"ף גיטין פ"ו (לדף סג:), שלדבריו הרי זו ספק מגורשת, וכן כתב ה'מאירי' (שם עמוד 281), בכוונת דברי רבינו. 134) בנוסח התלמוד שלפניהם, בגיטין שם. הרי"ף (שם) מביא: "כתבו ותנו לשליח מהו. סליקי סלקינהו או דילמא לטרחייהו חייש (= סילוק סלקם או שמא לטרחתם חשש)", וכן הנוסחא לפנינו בגמרא. ונראה מדבריו שפיר, שבעיא זו כדלהלן: אם סילקם מהיות שלוחים להולכת הגט, ותפקידם אינו אלא למסרו לשליח, או שמא התכוין לחסוך להם טרחה בהולכת הגט (ורש"י שם פירש באופן אחר), אבל אם ירצו לטרוח ולהוליך לה גיטה בעצמם, רשאים הם. ומתוך שהבעיה עלתה שם ב'תיקו', אם הם בעצמם הוליכוהו ונתנוהו לידה - הרי זו ספק מגורשת. אבל רבינו אינו גורס כגירסא הנ"ל, ומפרש הבעיא באופן שאבד הגט בדרך, אחרי שנמסר לשליח, אם מותר להם לכתוב גט שני ולמסרו לשליח לגרש, או אולי כבר עשו שליחותם ואינם רשאים לכתוב גט שני (וכפירש"י שם גם לפי נוסחת הרי"ף), ורק בזה נשארה הגמרא ב'תיקו' והרי היא ספק מגורשת, אבל בדין שלפנינו אין כל ספק שאינם יכולים להוליכוהו בעצמם, ואם הוליכוהו אינו גט ('מרכבת המשנה', וראה לעיל פ"ב ה"ט, ובמגיד־משנה שם).

24 **לב. אָמַר לַסּוֹפֵר: כְּתֹב לִי גֵּט לְאִשְׁתִּי, כְּתָבוֹ וּנְתָנוֹ**
25 **לַבַּעַל בְּלֹא עֵדִים[135], וּנְטָלוֹ הַבַּעַל וּנְתָנוֹ לַשָּׁלִיחַ[136]**
26 **וְאָמַר לוֹ: תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי בִּפְנֵי עֵדִים[137], וְהָלַךְ**
27 **הַשָּׁלִיחַ וּנְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת.**
28 **שֶׁאֵין הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן לְהַתִּיר הָעֲרָוָה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
29 **עֵד אֶחָד אֶלָּא מִפְּנֵי כְּתַב הָעֵדִים שֶׁחָתְמוּ עַל הַגֵּט,**
30 **שֶׁהֵן כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן[138] בְּבֵית דִּין עַד שֶׁיִּהְיֶה**
31 **שָׁם מְעַרְעֵר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[139] שָׁם[140]. וְאִם הָיוּ שָׁם**
32 **שְׁנֵי עֵדִים שֶׁיָּעִידוּ שֶׁגֵּט זֶה הַבַּעַל נְתָנוֹ לַשָּׁלִיחַ**
33 **לְגָרְשָׁהּ בּוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[141].**

135) עדי חתימה. 136) בינו לבינו, שהרי שליח הולכה אינו צריך עדים. כמבואר לעיל פ"ו ה"ד. 137) עדי מסירה. ואע"פ שאין עד חתום עליו הרי זה כשר, "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" (לעיל פ"א הי"ח). 138) גיטין ג, א. 139) לעיל פ"ז הכ"ד. והואיל ואין עדים חתומים על גט זה, הרי היא ספק מגורשת, שמא גט זה מזוייף הוא ולא נתנו הבעל לשליח לגרשה. 140) בדפוס רומי וקושטא, חסירה תיבה זו. 141) כיון שיש עדים על מינוי השליחות, הרי השליח כבעל עצמו, והיא מגורשת בעדי מסירה אע"פ שאין עדי חתימה בגט (כנ"ל פ"א הי"ח).

34 **לג. הָאוֹמֵר לַשָּׁלִיחַ: תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי בְּמָקוֹם**
35 **פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינוֹ גֵט[142]. הֲרֵי הִיא**
36 **בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי**
37 **שֶׁמַּרְאֶה מָקוֹם הוּא לוֹ[143]. אָמַר: אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא**
38 **בַּבַּיִת, וּנְתָנוֹ לָהּ בַּעֲלִיָּה; אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא בְּיָמִין,**
39 **וּנְתָנוֹ לָהּ בַּשְּׂמֹאל[144]; תְּנֵהוּ לָהּ בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ**
40 **לָהּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן - אֵינוֹ גֵט[145]. אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא**
41 **בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ לָהּ מִלְּפָנָיו אוֹ מֵאַחֲרָיו - אֵינוֹ**
42 **גֵּט, שֶׁהֲרֵי הִקְפִּיד עַל עַצְמוֹ שֶׁל יוֹם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
43 **בָּזֶה[146].**

142) כיון שציין לו מקום פלוני, בוודאי מקפיד הוא, ואין רצונו שילעיזו עליו במקום ההוא. 143) שם תמצאנה, אבל אינו מקפיד לגרשה במקום זה דוקא ולא במקום אחר (גיטין סה.). 144) שם כט, א. שלא עשאו שליח אלא כשימלא פקודתו בדיוק. 145) "שאין אדם מקדים פורענות לנפשו" (שם יח.), לכן אין לשליח רשות לגרשה בתוך הזמן, אבל לאחר מכאן - רשאי ('תשובות הגאונים' שערי צדק סי' יח, ומשנה־למלך בשם גדולי האחרונים). 146) מקור הדברים האלו בתוספתא (מגיד־משנה, ושו"ת מבי"ט ח"א סי' קצא, ואינה בתוספתא שלפנינו - תשלום תוספתא להגר"ש ליברמן עמוד 53).

1 **לד. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לִשְׁלוּחָהּ: הִתְקַבֵּל לִי גִּטִּי[147]**
2 **בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְקִבְּלוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינוֹ גֵּט[148].**
3 **הָבֵא לִי גִּטִּי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וֶהֱבִיאוֹ לָהּ בְּמָקוֹם**
4 **אַחֵר[149] - כָּשֵׁר[150].**

147) מפורש לעיל פ"ו ה"א. "התקבל" - כמו קבל, ולשון משנה היא. גיטין פ"ו מ"א; נדרים פ"ח מ"ז; ושבועות פ"ז מ"א. 148) גיטין סה, א. הואיל והיא מתגרשת בקבלת השליח - בוודאי מקפדת היא שלא ילעיזו עליה במקום ההוא. 149) בכת"י התימנים: "למקום פלוני - למקום אחר". ולשון המשנה (גיטין שם) "ממקום פלוני - ממקום אחר". 150) שהרי אינה מתגרשת עד שיבוא הגט לידה (ראה לעיל פ"ו ה"ד־ה). ומכיון שקיבלתו הרי לא הקפידה, וגם מתחילה בוודאי לא נתכוונה אלא להראות לו מקום, איפה ימצאנה (ר"ן שם).

5 **לה. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: הוֹלֵךְ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי[151], בֵּין**
6 **שֶׁאָמַר לוֹ 'הוֹלֵךְ' בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ 'אַתָּה הוֹלֵךְ', וְחָלָה**
7 **אוֹ נֶאֱנַס - מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר[152]. וְאִם אָמַר לוֹ: טֹל**
8 **מִמֶּנָּה חֵפֶץ פְּלוֹנִי וְתֵן לָהּ גֵּט זֶה - הֲרֵי זֶה לֹא**
9 **יְשַׁלְּחֶנּוּ בְּיַד אַחֵר[153]. וְאִם שְׁלָחוֹ בְּיַד אַחֵר, וְיָצָאת**
10 **הָאִשָּׁה לִקְרַאת הַשָּׁלִיחַ וְנָתְנָה הַחֵפֶץ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ**
11 **נָתַן לָהּ הַגֵּט - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[154].**

151) בארץ ישראל, שאין השליח צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם (גיטין כט. במשנה וברש"י שם. וראה למעלה פ"ז ה"ד). 152) כרבן שמעון בן גמליאל (גיטין שם, וכ"ה למעלה בפ"ז שם). שכשחלה אין הבעל מקפיד שימסרנו ע"י שליח אחר, אבל אם לא חלה אינו משלחו ביד אחר, שיש אנשים המקפידים על זה (ר"ן גיטין, שם). 153) אף־על־פי שחלה השליח, שאין רצונו של בעל שיהא פקדונו ביד אחר (משנה, גיטין שם). 154) אע"פ שאין לשלחו ביד אחר, מפני שמקפיד על החפץ שלא יבוא לידי אחר - אין שליחות הגט מתבטלת ע"י זה, הואיל ועל הגט אינו מקפיד כשחלה השליח, כנ"ל, והוא לא שינה מדעת הבעל וקיבל החפץ תחילה ואחר־כך נתן הגט - כדרישתו (גיטין שם).

12 **לו. נָתַן לָהּ הַגֵּט תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ נָתְנָה הַחֵפֶץ, אֲפִלּוּ**
13 **מִיַּד שָׁלִיחַ רִאשׁוֹן - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁהֲרֵי עָבַר עַל דִּבְרֵי**
14 **הַבַּעַל בְּדָבָר שֶׁסְּתָם בְּנֵי אָדָם מַקְפִּידִין עָלָיו; שֶׁהֲרֵי**
15 **הַבַּעַל אָמַר לוֹ: טֹל הַחֵפֶץ תְּחִלָּה וְתֵן לָהּ הַגֵּט[155],**
16 **וְהוּא נָתַן וְאַחַר כָּךְ נָטַל.**

155) שם כא, ב - כרבי יוחנן.

17 **לז. אָמַר לוֹ: תֵּן לָהּ הַגֵּט וְטֹל מִמֶּנָּה חֵפֶץ פְּלוֹנִי -**
18 **הֲרֵי זֶה לֹא יְשַׁלְּחֶנּוּ בְּיַד אַחֵר, שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ שֶׁיִּהְיֶה**
19 **פִּקְדּוֹנוֹ בְּיַד אַחֵר. וְאִם שְׁלָחוֹ בְּיַד אַחֵר - הֲרֵי זֶה**
20 **גֵּט, בֵּין שֶׁנְּתָנָה הַחֵפֶץ תְּחִלָּה בֵּין שֶׁלֹּא נָתְנָה אֶלָּא**
21 **בַּסּוֹף[156].**

156) כשחלה השליח, כנ"ל. הואיל והבעל לא הקפיד על לקיחת החפץ תחילה - גם השליח אינו צריך להקפיד. ואף־על־פי שלענין החזרת מעות למלוה על ידי שליח, בין שאמר לו תן המעות וקח השטר, בין שאמר לו קח השטר ותן המעות, חייב לקחת השטר ואחר־כך לתת לו המעות (פ"א מהל' שלוחין ה"ו) - שם חושש שמא יקח המעות ולא יחזיר לו השטר, אבל כאן שאינה מתגרשת עד שתתן לו החפץ, אין לו לחוש שמא לא תתן לו (מגיד־משנה).

22 **לח. נָתַן לְשָׁלִיחַ הַגֵּט וְאָמַר לוֹ: לֹא תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא**
23 **אַתָּה, וּנְתָנוֹ לְאַחֵר וּנְתָנוֹ לָהּ - אֵינוֹ גֵּט[157]. וְכֵן אִם**
24 **אָמַר לוֹ: אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אַתָּה, תְּנֵהוּ לִפְלוֹנִי וְהוּא**
25 **יִתְּנֵהוּ לָהּ, וּנְתָנוֹ לָהּ הַשָּׁלִיחַ הָרִאשׁוֹן - אֵינוֹ גֵּט,**
26 **לְפִי שֶׁלֹּא עָשָׂהוּ שָׁלִיחַ לַגֵּרוּשִׁין[158].**

157) אפילו חלה השליח. הרי זה כאומר "אל תתנהו לה אלא בימין, ונתנו לה בשמאל", כמבואר לעיל הל"ג. 158) נלמד מדין הסמוך בהלכה הבאה.

27 **לט. נָתַן לוֹ הַגֵּט וְאָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי,**
28 **אָמַר לוֹ הַשָּׁלִיחַ: אֵינִי מַכִּירָהּ, אָמַר לוֹ הַבַּעַל: תְּנֵהוּ**
29 **לִפְלוֹנִי, הוּא מַכִּירָהּ - הֲרֵי זֶה שָׁלִיחַ שֶׁלֹּא נִתַּן**
30 **לְגֵרוּשִׁין[159], וְאֵינוֹ נוֹתֵן הַגֵּט אֶלָּא לְפִלוֹנִי שֶׁאָמַר**
31 **הַבַּעַל; וְאוֹתוֹ הַפְּלוֹנִי הוּא שָׁלִיחַ לַגֵּרוּשִׁין, הוּא**
32 **שֶׁמּוֹלִיכוֹ לָהּ אוֹ מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר אִם חָלָה אוֹ**
33 **נֶאֱנַס.**

159) שם כט, ב. ומכאן למד רבינו את הדין הנ"ל, שאם אמר לו: "אל תתנהו לה אתה - תנהו לפלוני", שאין הראשון יכול לגרשה, הואיל ומתחילה לא נתמנה לגרשה אלא לשלחו ביד אחר, אין זה שליח לגירושין כלל, והוא גרוע מהשליח שבהלכה שלפנינו.

34 **מ. נָתַן הַגֵּט לְשָׁלִיחַ וְאָמַר לוֹ: לֹא תִּתְּנֵהוּ לָהּ עַד**
35 **שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְחָלָה אוֹ נֶאֱנַס בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים -**
36 **מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר[160]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עַכְשָׁיו**
37 **שָׁלִיחַ לְגֵרוּשִׁין, הוֹאִיל וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם יִהְיֶה**
38 **שְׁלִיחַ גֵּרוּשִׁין, עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ אַחֵר בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים**
39 **יוֹם[161].**

160) שהוא ימסרנו לה לאחר שלשים יום. 161) גיטין, שם. "ויש מי שאומר, שלא ימסור מיד לשליח שני אלא ימסור שליחותו לבית־דין, והם לא יעשו לשני שליח עד

אחר שלשים יום" (אהע"ז סי' קמא, סל"ז). כי יש לחוש, שמא לא ידקדק בשליחותו ויתננו לה תוך שלשים יום, וכן משמע בסוגיית הגמרא שם.

מא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[162] בְּשֶׁלֹּא הָיָה בַּעְלָהּ עִמָּהּ בַּמְּדִינָה[163], אוֹ שֶׁהָיְתָה מִתְגָּרֶשֶׁת מִן הָאֲרוּסִין[164]; אֲבָל אִם מִתְגָּרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין וּבַעְלָהּ עִמָּהּ בַּמְּדִינָה - חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא פִּיֵּס[165], וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה[166] שְׁלִיחַ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים אֶלָּא אִם כֵּן אָמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּי[167]. אֲבָל נוֹתֵן[168] הַגֵּט לָהּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים[169], וְחוֹשְׁשִׁין לָהּ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[170] עַד שֶׁיֹּאמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּי[171].

162) שעושה עכשיו שליח שני לגרשה אחר שלשים יום. 163) שאין חוששין שמא בא ופייס, שאין דרך בני אדם לבוא בצנעא, למעלה הלכה יא (מגיד־משנה). 164) שאין לבו גס בה (למעלה הלכה י). 165) ראה למעלה הלכה ט. 166) השליח הראשון אינו עושה שליח שני. 167) שאם לא יאמר נאמנת עלי, יש לחוש שמא יפייסנה, נמצא ששליח זה אינו שליח לגירושין כלל, ואיך יעשה שליח שני בתוך שלשים יום. 168) השליח הראשון בעצמו. 169) הואיל ולא שמענו שפייס. 170) לעיל הלכה ט, והגט יהיה פסול, לכתחילה לא תינשא בו, ואם נשאת לא תצא. 171) ואז יכול הוא לעשות שליח שני בתוך שלשים יום (גיטין כט: וכפירוש 'מרכבת המשנה').

יום שני י' תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) ביאר בו רבינו מה בין גט בטל לבין גט פסול, אשה שנשאת ונמצא גיטה בטל או בא בעלה, נתייבמה ונמצא בעלה חי, נשא אשה ונמצאת ערוה, האסורים לישא אשה מחמת חשד שיתעורר עליהם בקשר אתה, המגרש אשתו וחזר ובעלה, שלא ישא אשה ודעתו לגרשה, שלא יגרש אשתו הראשונה, שמצוה לגרש אשה רעה בדעותיה.

א. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה שֶׁהַגֵּט בָּטֵל, אוֹ אֵינוֹ גֵּט, אוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל מִן הַתּוֹרָה, וַעֲדַיִן הִיא אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה. וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר. וְאִם הָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן - לֹא נֶאֱסְרָה עָלָיו מִשּׁוּם גְּרוּשָׁה. חוּץ מִן הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת מִמֶּנִּי וְאֵין אַתְּ מֻתֶּרֶת לַכֹּל, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זֶה גֵּט - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה מִדִּבְרֵיהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ. אָמְרוּ חֲכָמִים: אֲפִלּוּ לֹא נִתְגָּרְשָׁה אֶלָּא מֵאִישָׁהּ וְלֹא הֻתְּרָה לַכֹּל - נֶאֱסְרָה לַכְּהֻנָּה. וְזֶהוּ רֵיחַ הַגֵּט שֶׁפּוֹסֵל בַּכְּהֻנָּה[2] מִדִּבְרֵיהֶם[3].

2) שאף על פי שאין בו ממש, ריח יש בו. 3) ולדעת מפרשים אחרים ריח הגט פוסל בכהונה מן התורה שסוברים שזהו דרש גמור.

ב. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה שֶׁהַגֵּט פָּסוּל - הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים בִּלְבַד. וְנִפְסְלָה בּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה[4]. וְלֹא תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[5] וְהַוָּלָד כָּשֵׁר. וְכוֹתְבִין לָהּ גֵּט אַחֵר כָּשֵׁר וְנוֹתְנִין לָהּ וְהִיא תַּחַת בַּעְלָהּ[6]. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לִכְתֹּב אַחֵר, וְהָיָה הַבַּעַל וָתִיק[7] וְגֵרֵשׁ מֵעַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, אִם אֵין לָהּ בָּנִים; אֲבָל אִם יֵשׁ לָהּ בָּנִים - לֹא יוֹצִיא מִפְּנֵי פְּסוּל הַגֵּט, שֶׁמָּא יוֹצִיא לַעַז[8] עַל בָּנָיו.

4) שהרי מן התורה היא מגורשת. 5) בין יש לה בנים ובין אין לה בנים. 6) כמו שאמרו כיצד יעשה יטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה וכו'. 7) ישר ובעל מידות טובות. 8) שם רע.

ג. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין, אוֹ שֶׁהִיא סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת - לֹא תִּנָּשֵׂא[9]; וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא; וְהַוָּלָד סָפֵק מַמְזֵר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק עֶרְוָה. וְכֵן אִם גֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט פָּסוּל, אוֹ שֶׁהָיְתָה סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, וְרָצָה לְהַחֲזִירָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ[10]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַדֵּשׁ הַנִּשּׂוּאִין[11] וּלְבָרֵךְ שֶׁבַע בְּרָכוֹת[12] וְלִכְתֹּב כְּתֻבָּה[13], עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין.

9) מן התורה. 10) ישראל. אבל אם בעלה כהן - אסורה לו. 11) אבל צריך לקדשה קידושין שניים, שהרי מן התורה פנוייה היא. ואפילו "ספק מגורשת" צריך לקדשה מחדש, שהרי היא ספק פנוייה מן התורה, ואיך תעמוד תחתיו בלי קידושין גמורים. 12) והטעם, שאין מברכים על הספק, ואפילו המגורשת ב"גט פסול", אף על פי שמן התורה פנוייה היא, הואיל ומדבריהם אינה פנוייה - אין לברך. 13) כיוון שלא הייתה יכולה לגבות כתובתה הראשונה כשהיא ספק מגורשת.

ד. כָּל מִי שֶׁנִּשֵּׂאת בְּגֵט בָּטֵל - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט מִבַּעַל שֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: אֵשֶׁת אִישׁ יוֹצְאָה בְּלֹא גֵט. וּצְרִיכָה גֵּט מִן הָרִאשׁוֹן לְהַתִּירָהּ לִשְׁאָר הָעָם. וְנֶאֱסְרָה עַל שְׁנֵיהֶם לְעוֹלָם, אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְעֲלָה בִּשְׁגָגָה[14], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: הֶחֱזִיר זֶה גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת[15]. וְאִם עָבַר אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן וְהֶחֱזִירָהּ - יוֹצִיא[16].

14) שלא ידעה שגיטה בטל, ואשה שזינתה תחת בעלה בשגגה מותרת לבעלה. 15) והתורה אמרה: "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה". 16) הראשון - משום מחזיר גרושתו שכופים אותו להוציא. והשני - קנסוה חכמים להיאסר עליו עולמית משום ביאת זנותם שהייתה בעבירה.

ה. וְכֵן הַדִּין בְּאִשָּׁה שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, וְנִשֵּׂאת[17], וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ - בֵּין שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ פִּקֵּחַ בֵּין שֶׁהָיָה חֵרֵשׁ, בֵּין שֶׁנִּשֵּׂאת לְפִקֵּחַ בֵּין שֶׁנִּשֵּׂאת לְחֵרֵשׁ, שֶׁאֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין גְּמוּרִים[18] -

תֵּצֵא מִשְׁנֵיהֶם, וּצְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה, וְנֶאֱסָרָה עַל שְׁנֵיהֶם עוֹלָמִית.

17) שאף על פי ששני עדים העידו על מותו, אין לה דין של אנוסה המותרת לבעלה הראשון. 18) אלא מדברי סופרים.

ו. הֲרֵי שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה[19] וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ, אוֹ נִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. וְאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בַּעֲרָיוֹת[20]. וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: אֵשֶׁת אִישׁ יוֹצְאָה בְּלֹא גֵט, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת יֹאמְרוּ: תְּנַאי הָיָה בַּקִּדּוּשִׁין וְלֹא נִתְקַיֵּם[21].

19) ועדיין לא נבעלה, נמצא שלא עשתה איסור ואין מקום לקנסה. 20) והרי היא אשת איש והיא ערוה על המקדש. 21) ונעקרו הקידושין ואינה צריכה גט.

ז. הָאִשָּׁה שֶׁנִּשֵּׂאת וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל, אוֹ בָּא בַּעְלָהּ אַחַר שֶׁשָּׁמְעָה שֶׁמֵּת - אֵין הַבַּעַל הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי זַכָּאִין לֹא בִּמְצִיאָתָהּ[22] וְלֹא בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיהָ[23] וְלֹא בַּהֲפָרַת נְדָרֶיהָ[24]. וְכָל פֵּרוֹת[25] שֶׁאָכְלוּ שְׁנֵיהֶן אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת - אֵין מוֹצִיאִין מֵהֶן. וְאֵין לָהּ כְּתֻבָּה וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה וְלֹא מְזוֹנוֹת לֹא עַל זֶה וְלֹא עַל זֶה. וְאִם נָטְלָה מִזֶּה אוֹ מִזֶּה - תַּחֲזִיר[26]. וְכָל מַה שֶּׁבָּלָה אוֹ אָבַד מִנִּכְסֶיהָ, וַאֲפִלּוּ מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן לֹא מִזֶּה וְלֹא מִזֶּה[27]. וְהַוָּלָד מִן הַשֵּׁנִי מַמְזֵר[28]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ הָרִאשׁוֹן קֹדֶם שֶׁגֵּרֵשׁ הַשֵּׁנִי - הֲרֵי הַוָּלָד מַמְזֵר מִדִּבְרֵיהֶם[29]. גְּרֻשָׁה הַשֵּׁנִי וְנָטְלָה מִמֶּנּוּ כְּתֻבָּה וַאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ אוֹ נִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָהּ מַה שֶּׁנָּטְלָה, לֹא מִן הַמְּזוֹנוֹת וְלֹא מִן הַכְּתֻבָּה[30].

22) השני אינו זכאי בשום דבר מן הדברים המנויים כאן, לפי שאינה אשתו, והראשון אינו זוכה, משום שכל הטעם שמציאת אשה לבעלה - הוא כדי למנוע איבה ביניהם, וכאן לא איכפת לנו אם תהיה איבה, ויוציאנה בהקדם. 23) כי מעשי ידיה לבעלה הם כנגד מזונותיה שחייב בעלה, וזו הואיל ואין לה מזונות אין לו מעשי ידיה. 24) הבעל מיפר נדריה כדי שלא תתגנה עליו (כגון נדרי עינוי נפש, "שלא ארחץ", "שלא אתקשט") וזו, - תתגנה ותתגנה. 25) מנכסי מלוג שלה. 26) ואין תפיסתה מועילה לה. 27) אלא מחזירים לה נכסיה כמו שהם ואם פחתו פחתו לה. 28) מן התורה. 29) ואסור בממזרת גמורה, שהרי מן התורה - בן כשר הוא. וכן אסור בבת ישראל כשרה, מחמת קנס. ועל כורחו אינו נושא אלא גיורת שממזר מותר בה. או ממזרת מדבריהם כמותו. 30) כשם שאינה מוציאה כתובתה ממנו, כך אינו מוציא ממנה מה שנטלה, שכשנטלה, בהיתר נטלה הואיל ולא נודע עדיין דבר איסורה לבעלה זה.

ח. וְכֵן הַדִּין בְּאַחִין, שֶׁקִּדֵּשׁ אֶחָד אִשָּׁה וְהָלַךְ אָחִיו וְשָׁמַע בּוֹ שֶׁמֵּת וְיִבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּא - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וּצְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה[32], וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בָּהּ. וְכֵן אִם קִדֵּשׁ אִשָּׁה וְהָלְכָה לִמְדִינָה אַחֶרֶת וְשָׁמַע[33] שֶׁמֵּתָה וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁלֹּא מֵתָה - צְרִיכוֹת שְׁתֵּיהֶן מִמֶּנּוּ גֵּט, וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהֶן.

31) והרי היא אסורה עליו גם משום אשת איש וגם משום אשת אח. 32) מהראשון, צריכה גט מן התורה, שהרי אשתו היא, ומן השני צריכה גט מדבריהם. 33) שני עדים אמרו כן.

ט. אֲבָל אִם הָלְכָה אִשְׁתּוֹ הַנִּשּׂוּאָה לִמְדִינָה אַחֶרֶת וְשָׁמַע בָּהּ שֶׁמֵּתָה וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ וְנִמְצֵאת אִשְׁתּוֹ קַיֶּמֶת - אֵין אֲחוֹתָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט, וְאִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת. וְכֵן שְׁאָר הָעֲרָיוֹת שֶׁנִּשְׂאָן בְּחֶזְקַת הֶתֵּר[34] וְנִמְצְאוּ עֲרָוָה - אֵינָן צְרִיכוֹת גֵּט, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בַּעֲרָיוֹת.

34) שלא ידע שהיא קרובתו.

י. וּמִפְּנֵי מָה הִצְרִיכוּ אֲחוֹת אֲרוּסָתוֹ גֵּט[35]? שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: תְּנַאי הָיָה בָּאֲרוּסִין[36] וְכַדָּת נָשָׂא אֲחוֹתָהּ[37]. וְהוּאִיל וְיָצְאָה אֲחוֹתָהּ בַּגֵּט, אֲחוֹתָהּ שֶׁהִיא אֲרוּסָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה אֲסוּרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: נָשָׂא אֲחוֹת גְּרוּשָׁתוֹ[38].

35) והרי אחות אשתו היא וערוה היא ואין קידושין תופסין בה. 36) ולא נתקיים ובטלו קידושיה. 37) השנייה. 38) והיא ערוה עליו עד שתמות ארוסתו.

יא. כָּתַב הַסּוֹפֵר וְטָעָה וְנָתַן גֵּט לְאִישׁ וְשׁוֹבֵר[39] לְאִשָּׁה, אוֹ שֶׁטָּעוּ הֵן[40] וְנָטַל הַבַּעַל הַגֵּט וְנָטְלָה הִיא הַשּׁוֹבֵר, וְכִמְדֻמֶּה לָהֶן שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, וּלְאַחַר זְמַן הֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הָאִישׁ: אִם לֹא נִשֵּׂאת - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, וְנִתְגַּלָּה הַדָּבָר שֶׁעַדַּיִן לֹא נִתְגָּרְשָׁה, וְיִתֵּן לָהּ הַגֵּט בְּפָנֶיהָ, וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת מִשְּׁעַת נְתִינָתוֹ; וְאִם נִשֵּׂאת וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיא הַבַּעַל אֶת הַגֵּט וְאָמַר: עַדַּיִן לֹא נִתְגָּרְשָׁה, שֶׁהֲרֵי הַגֵּט בְּיָדִי וְלֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת גְּרוּשָׁה וְנָפַל הַגֵּט מִיָּדָהּ וּמְצָאוֹ זֶה[41] וַהֲרֵי בָּא לְאָסְרָהּ עַל הַבַּעַל הַשֵּׁנִי[42].

39) כתב קבלה שהאשה נותנת לבעל עם קבלת פרעון כתובתה. 40) האיש והאשה. 41) אחרי גירושיה. 42) ואין הוא נאמן לאבד זכותו של שני, שאנו חוששים שמא עשו קנוניה ביניהם והחליפו שטרותיהם לאחר שנישאת.

יב. הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם שֵׁם רַע[43] אוֹ מִשּׁוּם שֶׁהִיא פְּרוּצָה בִּנְדָרִים, אוֹמְרִין לוֹ: הוֹדִיעָהּ שֶׁמִּפְּנֵי זֶה אַתָּה מוֹצִיאָהּ כְּדֵי לְיַסְּרָהּ[44], וְדַע שֶׁאֵין אַתָּה מַחֲזִירָהּ לְעוֹלָם. וּמִפְּנֵי מָה הַמּוֹצִיא אֶת זוֹ לֹא

יַחֲזִירָהּ לְעוֹלָם[45]? גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּנָּשֵׂא לְאַחֵר וְתַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְתִהְיֶה צְנוּעָה תַּחְתָּיו, וְיֹאמַר הָרִאשׁוֹן: אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁכֵּן הוּא לֹא הָיִיתִי מְגָרְשָׁהּ, וְנִמְצָא כְּמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי וְלֹא נִתְקַיֵּם שֶׁנִּמְצָא הַגֵּט בָּטֵל לְמַפְרֵעַ[46]. לְפִיכָךְ אוֹמְרִים לוֹ: גְּמֹר בְּלִבְּךָ לְגָרְשָׁהּ, שֶׁאֵין זוֹ חוֹזֶרֶת לְךָ לְעוֹלָם[47]. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִיר קֹדֶם שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר - לֹא יוֹצִיא[48].

43) שיצא עליה לעז זנות. 44) "שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים". 45) אפילו אם נמצאו הדברים שקר. 46) ובניה ממזרים. ואף על פי שמצד הדין אין ממש בדבריו, שהרי לא התנה כן בשעת נתינת הגט, - חששו חכמים ללעז, משום כבוד האשה ובניה. 47) אפילו אם תמצא צנועה, ושוב לא יוכל להוציא עליה לעז, שהרי לא חש להמתין ולבדוק אחר הדברים, ובזה גילה דעתו, שלא הייתה חביבה עליו. 48) אבל לאחר שנתקדשה נאסרה על הראשון. וכופים אותו להוציאה.

יג. וְכֵן הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם אֵילוֹנִית[49] אוֹ מִשּׁוּם שֶׁרוֹאָה דָם בְּכָל עֵת תַּשְׁמִישׁ[50] - הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר לְעוֹלָם. שֶׁמָּא תִּנָּשֵׂא לְאַחֵר, וְתֵלֵד הָאֵילוֹנִית וְתִתְרַפֵּא הַנִּדָּה, וְיֹאמַר: אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁכֵּן הוּא לֹא הָיִיתִי מְגָרְשָׁהּ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל וְהַבָּנִים מַמְזֵרִים. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִיר - לֹא יוֹצִיא.

49) שחושב שהיא איילונית, איילונית לשון איל, שאינה יולדת. 50) והרי היא אסורה לבעלה.

יד. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט חוּץ לָאָרֶץ[51] וְאָמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם' - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׁאֶנָּה, שֶׁאָנוּ חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ וּלְפִיכָךְ הֵעִיד לָהּ. וְכֵן הָעֵד הָאֶחָד שֶׁהֵעִיד לָאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת עַל פִּיו - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׁאֶנָּה. וְכֵן הֶחָכָם שֶׁאָסַר אֶת הָאִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ בְּנֶדֶר[52] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׁאֶנָּה. וְכֵן הַנִּטְעָן[53] עַל הַשִּׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה, עַל הַנָּכְרִית וְנִתְגַּיְּרָה - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׁאֶנָּה[54]. וְכֵן עַכּוּ"ם וְעֶבֶד הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר הָעַכּוּ"ם וְנִתְגַּיֵּר, הָעֶבֶד וְנִשְׁתַּחְרֵר - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׁאֶנָּה[55]. וְכֻלָּן אִם עָבְרוּ וְנָשְׂאוּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם.

51) כלומר בחוץ־לארץ ממקום למקום או מארץ ישראל לחוץ לארץ או מחוץ־לארץ לארץ ישראל. 52) שנדרה הנאה מבעלה ולא היפר לה ובאת לחכם להתיר לה נדרה ולא מצא לה פתח לחרטה. 53) טוענים עליו דברי לעז על יחסים בינו לשפחה. 54) שלא יאמרו אמת היה הקול הראשון. 55) שלא יאמרו משום אשה זו נתגייר או נשתחרר.

טו. וְכֻלָּן שֶׁהָיוּ לָהֶם נָשִׁים[56], וּמֵתוּ נְשׁוֹתֵיהֶן אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשׁוּ[57], וְהָיוּ הַנָּשִׁים הֵן שֶׁהִרְגִּילוּ[58] אֶת בַּעְלֵיהֶן לְגָרְשָׁם - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לָהֶן לְכַתְּחִלָּה[59]. וְכֵן אִם הָלְכוּ נָשִׁים אֵלּוּ וְנִשְׂאוּ לַאֲחֵרִים[60], וְנִתְאַלְמְנוּ אוֹ נִתְגָּרְשׁוּ[61] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לָהֶן לְכַתְּחִלָּה[62].

56) בשעת מעשה. 57) לאחר זמן. 58) שהתחילו בקטטה להקניט את בעליהן. 59) שעכשיו אין עליהם שום חשד. 60) כשאסרה החכם, או כשהעיד העד. 61) מהנישואין השניים. 62) שכשנישאו לאחרים באמצע נסתלק מהם כל חשד.

טז. וְכָל אַחַת מֵהֶן מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְכֹל הָעֵד שֶׁהֵעִיד לָהּ, אוֹ לְכֹל הֶחָכָם שֶׁאָסָרָהּ עַל בַּעְלָהּ, אוֹ לְכֹל הַנִּטְעָן עָלֶיהָ, אוֹ לִשְׁאָר קְרוֹבִין; שֶׁאֵין אָדָם חוֹטֵא כְּדֵי שֶׁיַּהֲנֶה אַחֵר. וּמֻתֶּרֶת הָאִשָּׁה לְהִנָּשֵׂא לְאֶחָד מֵעֵדֵי גֵרוּשֶׁיהָ אוֹ מֵעֵדֵי מָאוּנֶיהָ[63], אוֹ לְאֶחָד מִן הַדַּיָּנִים שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶם[64]; שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין אֶלָּא לְעֵדוּת אֶחָד. וּלְעוֹלָם יִתְרַחֵק אָדָם מֵעֵדוּת מֵאוּן[65], וְיִתְקָרֵב לַחֲלִיצָה[66].

63) קטנה יתומה שהשיאוה אחיה או אמה ואינה רוצה בבעלה, ממאנת בפני שניים והולכת לה. 64) כשהיא יבמה. 65) שמא כשתגדיל תתחרט על מיאונה. 66) ואף שמעיקר הדין מצוות יבום קודמת למצוות חליצה, בכל זאת טוב להתדבק בחליצה.

יז. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְחָזַר וּבְעָלָהּ בִּפְנֵי עֵדִים קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא לְאַחֵר, בֵּין שֶׁגֵּרְשָׁהּ מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין - הוֹאִיל וְאִשְׁתּוֹ הָיְתָה, הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁהֶחֱזִירָהּ, וּלְשֵׁם קִדּוּשִׁין בָּעַל וְלֹא לְשֵׁם זְנוּת. וַאֲפִלּוּ רָאוּ אוֹתוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מָעוֹת[67]. שֶׁחֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּאִשְׁתּוֹ בְּעִילַת זְנוּת, וַהֲרֵי בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעִילַת מִצְוָה. לְפִיכָךְ הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשֵׁי וַדַּאי[68], וּצְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי.

67) אין אומרים שנתן לה מעות אלו באתננה ולשם זנות בָּעַל. 68) אף על פי שלא אמר לה הריני בועליך לשם קידושין.

יח. נִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים[69] - וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי הָעֵדִים כְּאֶחָד[70]: אִם הָיְתָה מְגֹרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא נִבְעֲלָה, וְהֵן הֵן עֵדֵי יִחוּד הֵן הֵן עֵדֵי בִּיאָה[71]; שֶׁכָּל הַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה - אֵינוֹ צָרִיךְ לִבְעֹל בִּפְנֵי עֵדִים, אֶלָּא יִתְיַחֵד בִּפְנֵיהֶן וְיִבְעֹל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. לְפִיכָךְ צְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק, וַהֲרֵי הִיא סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת[72]. וְאִם הָיְתָה מְגֹרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ, שֶׁהֲרֵי אֵין לִבּוֹ גַּס בָּהּ.

69) ולא ראוה נבעלת בפניהם. 70) ולא שאחד ראה אותם בשחרית והשני בין הערביים, כי המקדש בעד אחד אין חוששים לקידושיו ואפילו שניהם מודים. 71) כלומר, אף על פי שלא ראוה נבעלת בפניהם הרי זה כאילו ראוה נבעלת, כי עדות היחוד היא כעדות הביאה, הואיל ולבם גס זה בזה, ודאי לא פרשו זה מזה. 72) ואם יקדשנה אחר תהיה מקודשת גם לשני מספק.

יט. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים, שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁתִּבְעֵל בִּפְנֵי עֵדִים - צְרִיכָה גֵט; חֲזָקָה שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[73]. וְהִגְדִּילוּ וְהוֹסִיפוּ בְּדָבָר זֶה שֶׁעָלָה עַל דַּעְתָּם, עַד שֶׁהוֹרוּ, שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן מִשִּׁפְחָתוֹ[74] - חוֹשְׁשִׁין לוֹ וְלֹא תִּתְיַבֵּם אִשְׁתּוֹ[75], שֶׁמָּא שֶׁחָרֵר שִׁפְחָתוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּא עָלֶיהָ[76]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁוַּדַּאי שֶׁחָרְרָהּ, שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[77]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה רְחוֹקִים הֵם בְּעֵינַי עַד מְאֹד מִדַּרְכֵי הַהוֹרָאָה, וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶן. שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים חֲזָקָה זוֹ אֶלָּא בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁגְּרָשָׁהּ בִּלְבַד, אוֹ בִּמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי וּבְעַל סְתָם, שֶׁהֲרֵי אִשְׁתּוֹ הִיא, וּבְאִשְׁתּוֹ הִיא שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה בְּעִילַת זְנוּת עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ שֶׁהִיא בְּעִילַת זְנוּת אוֹ יְפָרֵשׁ שֶׁעַל תְּנַאי הוּא בוֹעֵל; אֲבָל בִּשְׁאָר הַנָּשִׁים - הֲרֵי כָּל זוֹנָה בְּחֶזְקַת שֶׁבָּעַל לְשֵׁם זְנוּת עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ כִּי הוּא לְשֵׁם קִדּוּשִׁין. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּשִׁפְחָה אוֹ כּוּתִית, שֶׁאֵינָהּ בַּת קִדּוּשִׁין, שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן כְּלָל; וַהֲרֵי הַבֵּן מֵהֶן בְּחֶזְקַת כּוּתִי וְעֶבֶד עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה אִמּוֹ אוֹ נִתְגַּיְּרָה.

73) וכהטעמת הראב"ד: "העמד בני ישראל ובנות ישראל על חזקתן ובחזקת כשרות הן, שלא יתפרצו בפני עדים לזנות". 74) הכנענית. 75) אם מת ולא הניח בנים אלא בן זה בלבד. 76) ואז הוא בנו לכל דבר, אבל בנו מן השפחה אינו פוטר את אשתו מן הייבום, "שזרע הבא מן השפחה - עבדים ... וכאילו אינם. 77) שהרי בידו לשחררה ואינו מניח היתר ועושה איסור.

כ. מִי שֶׁהֶחְזְקָה אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין, וְיָצָא שְׁמָהּ בָּעִיר מְגֹרֶשֶׁת, אֲפִלּוּ רֹב הָעִיר אוֹ כֻּלָּהּ מַעֲבִירִין הַקּוֹל שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[78], וַהֲרֵי הִיא בְּחֶזְקָתָהּ. אֲבָל אִם יָצָא שְׁמָהּ בָּעִיר מְקֻדֶּשֶׁת, וְהֶחְזֵק הַקּוֹל בְּבֵית דִּין, שֶׁהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְאַחַר כָּךְ יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מֵאוֹתָן הַקִּדּוּשִׁין - הַקּוֹל אֲסָרָהּ וְהַקּוֹל הִתִּירָהּ, וַהֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[79].

78) לאוסרה על בעלה כהן. 79) ומותרת להינשא לאחרים.

כא. לֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ[80]. וְלֹא תִּהְיֶה יוֹשֶׁבֶת תַּחְתָּיו וּמְשַׁמֶּשְׁתּוֹ וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ. וְלֹא יְגָרֵשׁ אָדָם אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה אֶלָּא אִם כֵּן מָצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְגוֹ'. וְאֵין רָאוּי לוֹ לְמַהֵר לְשַׁלֵּחַ אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה[81]. אֲבָל שְׁנִיָּה, אִם שְׂנֵאָהּ - יְשַׁלְּחֶנָּה[82].

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה".

דין זה כתב הרמב"ם גם בהלכות איסורי ביאה (פכ"א הכ"ח) "אסור לאדם לישא אשה ודעתו לגרשה, שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך, ואם הודיעו תחילה שהוא נושא אותה לימים, מותר". ה'משנה למלך' מביא את דברי ה'טור' "לא ישא אדם כו', וכתב הרמב"ם ז"ל ואם הודיעה תחילה שהוא נושא אותה לימים ידועים מותר". והקשה עליו הב"י למה תלה ההלכה ברמב"ם, והלא היא גמרא מפורשת (יבמות לז) "מכריז ואומר מאן הויא ליומא". ומביא תירוץ שבגמרא שם הקשו על עובדה זו, וממילא אין משם ראיה. אבל על־פי־זה קשה לאידך גיסא, מהו מקורו של הרמב"ם לדין זה.

ונראה לומר, שמקורו מפשטות דברי הגמרא, שהטעם ש"לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה" הוא משום שנאמר "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך" שמצב זה אינו שייך אם הודיעה שבדעתו לגרשה.

בעצם הדין יש להבין, הלא מובא בגמרא על הפסוק "וברותי מכם המורדים והפושעים" אלו תשע מידות שאחת מהן היא "בני גרושות" שגמר בדעתו לגרשה, וכן פסק הרמב"ם שלא יבוא עליה אחר שגמר בדעתו לגרשה (איסורי ביאה פכ"א הי"ב) וא"כ כיצד יכול לשאת אשה לימים כשהודיעה שנושא אותה לימים ואח"כ יגרשנה, הרי יש דין של גרושת הלב, ותן לחכם ויחכם עוד.

והנה כללות עניין הגלות הוא הגירושין שבין כנסת ישראל והקב"ה, שאומר "אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה", ומשמעו של פסוק זה הוא שאין שאלה על ש"שילחתיה", וכל השאלה היא היכן ה"ספר כריתות". וא"כ יש לשאול הרי הקב"ה ידע שתהיה גלות ויהיו גירושין, וא"כ היאך יכול היה להיות עניין הנישואין בין הקב"ה וכנסת ישראל בשעה שהיה בדעתו של הקב"ה לגרשה.

והביאור: בסוף הלכות יסודי התורה, כותב הרמב"ם: "דברי הפורענות שהנביא אומר... אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו....שהקב"ה ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה". וכן כל אריכות הלשון בפרשת "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם כו'" אינה אלא לעורר את ישראל שיזהרו מהנהגה בלתי רצויה זו, וגם כאן "אפשר שיעשו תשובה ונסלח להם". ונמצא שהנישואין של הקב"ה וכנסת ישראל לא היו מעולם "על־מנת לגרשה" כי בוודאי שלא רצה הקב"ה שיהיה עניין הגלות, והזהיר את ישראל על כך כדי שהנישואין יהיו באופן תמידי.

ההוראה מכך לכל יהודי, שצריך לדעת שהוא למעלה מהגבלות הטבע והעולם, ואף שמצד טבע העולם יכול לבוא למצב של "והשחתם", וכפירוש הרמב"ם על הפסוק "וקם העם הזה וזנה גו'" - "הודיענו הבורא מנהגו של

עולם", מכל־מקום אין הדבר מכריחו כלל וכלל, וגם אחרי שנמצא בגלות יש ביכולתו להפוך אותו במהירות למצב של גאולה על־ידי עסק בתורה שהיא 'בעלת הבית' על מציאות העולם, על־דרך שמצינו ברשב"י שכשלא ירדו גשמים אמר תורה על הפסוק "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" וירדו גשמים.

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן יז)

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה ולא תהיה יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה".

ובהלכות איסורי ביאה (פכ"א הכ"ח) שינה הלשון וכתב "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה, שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך..." וצריך להבין, מדוע שנה הרמב"ם דין זה פעמיים, ומדוע לא הביא כאן את הכתוב שהוא המקור להלכה זו "אל תחרוש על רעך כו'" כפי שהביא בהלכות איסורי ביאה.

ויש לומר שדין זה אפשר לפרשו בשני אופנים, האחד שהוא איסור "אל תחרוש", וההדגשה בזה היא על האיש החורש רעה ונוהג בהנהגה מגונה. והשני שהעיקר הוא הצער והביזוי שגורם לחבירו. ונפקא־מינה להלכה, כאשר מודיעו מתחילה, שאז לפי הטעם הראשון יצא מכלל איסור, אבל לפי הטעם השני עדיין יש כאן צער לזה היושב אתו, וקשה לו לצאת מישיבה זו עם חבירו החורש עליו רעה, ולכן עדיין יש בזה איסור "אל תחרוש על רעך כו'".

ולדעת הרמב"ם, שניהם אסורים ויש כאן שני דינים שונים, מהות הנישואין היא "ודבק באשתו והיו לבשר אחד", ואם דעתו לגרשה הרי זה חיסרון בעצם הנישואין, ולזה כיוון בהלכות גירושין "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה, ולא תהיה יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה".

אבל ישנו דין נוסף של "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך" והוא איסור בהנהגת בני אדם זה לזה, ש"אסור לאדם" לישא אשה ודעתו לגרשה, ולכן כתב דין זה בהלכות איסורי ביאה, בפרק שבו מבאר גדרי הנהגות איש ואשה זה לזו.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ד ע' 141)

80) שנאמר: "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך". 81) שנאוי המשלח ... כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות... ואפילו אם מצא בה ערוות דבר כגון שהעיד לה אחד, שמצוה לגרשה, לא יאמר אני מאמין לו ויגרשה מייד אלא יהיה מתון בדבר ... ויעשה חקירה יפה, אולי לא יצטרך לגרשה". 82) ומטעם זה כתב הרשב"א שאין מברכים על מצות גירושין, מפני שיש גירושין שהם בעבירה, כגון שלא מצא בה ערוות דבר ומגרשה מחמת שנאה.

כב. אִשָּׁה רָעָה בְּדֵעוֹתֶיהָ[83], וְשֶׁאֵינָהּ צְנוּעָה כִּבְנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת - מִצְוָה לְגָרְשָׁהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: גָּרֵשׁ לֵץ וְיֵצֵא מָדוֹן. וְאִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִשּׁוּם פְּרִיצוּת - אֵין רָאוּי לְאָדָם כָּשֵׁר שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: זֶה הוֹצִיא רְשָׁעָה מִבֵּיתוֹ וְזֶה מַכְנִיסָהּ.

83) במידותיה.

כג. מִי שֶׁנִּתְחָרְשָׁה[84] אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי זֶה מְגָרְשָׁהּ בְּגֵט וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת[85]; אֲבָל אִם נִשְׁתַּטָּת - אֵינוֹ מוֹצִיא עַד שֶׁתַּבְרִיא. וְדָבָר זֶה תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא הֶפְקֵר לִפְרוּצִין, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ יְכוֹלָה לִשְׁמֹר עַצְמָהּ. לְפִיכָךְ מַנִּיחָהּ וְנוֹשֵׂא אַחֶרֶת, וּמַאֲכִילָהּ וּמַשְׁקָהּ מִשֶּׁלָּהּ[86]. וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ בִּשְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, שֶׁאֵין כֹּחַ בְּכֶן דַּעַת לָדוּר עִם הַשּׁוֹטִים בְּבַיִת אֶחָד. וְאֵינוֹ חַיָּב לְרַפְּאתָהּ וְלֹא לִפְדּוֹתָהּ. וְאִם גֵּרְשָׁהּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[87]. וּמוֹצִיאָהּ מִבֵּיתוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב לַחֲזֹר וּלְהִטַּפֵּל בָּהּ[88].

84) שנאלמה, אינה שומעת ואינה מדברת. 85) אף על פי שאין לה דעת, שהאשה מתגרשת בעל כורחה ואין אנו צריכים דעתה. 86) שהרי הוא נותן לה כתובתה ומוכן לגרשה, אלא שהחכמים מנעוהו, כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר - לא חייבוהו לפרנסה. 87) שמן התורה מגורשת אם יודעת לשמור גיטה. 88) אבל חייב לתת לה כתובתה, שהרי נולד בה מום זה לאחר שנתארסה ונסתחפה שדהו.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו נישואי קטנה, יתומה בחיי האב, מיאון של קטנה, גט מיאון, שלא להחזיר גרושתו, שלושת חודשי הבחנה.

א. אֵין נוֹשְׂאִין אֶת הַקְּטַנָּה[2]. וְהַנּוֹשֵׂא קְטַנָּה יְתוֹמָה[3] וְלֹא רָצְתָה בַּבַּעַל - הֲרֵי זוֹ מְמָאֶנֶת וְהוֹלֶכֶת, וְאֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵט; שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין שֶׁל קְטַנָּה קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[4]. וְכֵן קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ וְנִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - הֲרֵי הִיא כְּיִתוֹמָה בְּחַיֵּי אָבִיהָ[5], וְאִם נִשֵּׂאת כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה[6] - הֲרֵי זוֹ מְמָאֶנֶת[7].

2) שמא אם היתה גדולה לא היתה מתרצית (קידושין מא. וב'תוספות' שם. וכן בכתובות נז: וראה לעיל פ"ג מהל' אישות הי"ט). 3) מאביה. 4) לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ח "שאין קידושיה קידושין גמורים מן התורה אלא מדברי סופרים. והן תלויין, שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה ואינו צריך לחזור לקדשה אחר שגדלה וכו'". 5) כמו שכתב רבינו לעיל (פ"ג מהל' אישות הי"ב): "כיון שנשאת, אין לאביה בה רשות לעולם". אבל הנישואין הראשונים שע"י אביה הם נישואין גמורים מן התורה, ואינם נפקעים במיאון אלא ע"י גט ממש, כמבואר שם הי"א, ולעיל פ"ב מהלכות גירושין, הי"ח־יט. 6) בחיי אביה, אחרי שיצאה מרשותו,

ב. הַחֵרֶשֶׁת[8], אַף עַל פִּי שֶׁנִּשּׂוּאֶיהָ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9] כְּנִשּׂוּאֵי קְטַנָּה, לֹא תִּקְנוּ לָהּ שֶׁתְּמָאֵן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּנְעוּ מִלְּנָשְׂאָהּ[10].

8) שאינה שומעת ואינה מדברת. 9) כמבואר לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ט, ופי"א ה"ד. 10) הואיל ולעולם תוכל למאן מפני חרשותה, אבל בקטנה יש גבול, וסובר אפייסנה כל שעה עד שיעבור זמן מיאונה (יבמות קיג. וברש"י). אבל בגט מתגרשת החרשת, כמבואר לעיל פ"י הכ"ג.

ג. מְמָאֶנֶת הִיא הַקְּטַנָּה בֵּין מִן הָאֲרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין, בֵּין בִּפְנֵי בַּעְלָהּ בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[11]. וּכְשֵׁם שֶׁמְּמָאֶנֶת בַּבַּעַל, כָּךְ מְמָאֶנֶת בַּיָּבָם[12]. וּמְמָאֶנֶת בְּבַעַל זֶה וּמְמָאֶנֶת בַּשֵּׁנִי, אִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְכֵן בַּשְּׁלִישִׁי, אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. כָּל זְמַן שֶׁהִיא קְטַנָּה יֵשׁ לָהּ לִמְאֹן[13]. וּקְטַנָּה שֶׁלֹּא מִאֲנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה, וְהָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - קִדּוּשֶׁיהָ הֵם הֵם מֵאוּנֶיהָ[14].

11) שם קז, א. במשנה כדברי בית־הלל. 12) אם מת בעלה ולא מיאנה בו, ונפלה לפני יבם - ממאנת בו ואינה צריכה חליצה (שם, כדברי בית־הלל). 13) שם. שלא כדברי בית־שמאי האומרים: "אין בנות ישראל הפקר אלא ממאנת וממתנת (מליארס לאחר) עד שתגדיל". 14) שם קח, א. שבקידושיה היא מגלה דעתה, שאין רצונה בבעלה הראשון. "ולכתחילה יש לבית־דין להזהר שלא להשיא יתומה קטנה במקום שנראה להם שתבוא לידי מיאון, ואין לדיין בזה אלא מה שעיניו רואות" (שו"ע אהע"ז סי' קנה ס"א).

ד. עַד מָתַי הַבַּת מְמָאֶנֶת? כָּל זְמַן שֶׁהִיא קְטַנָּה, עַד שֶׁתְּהֶיה נַעֲרָה[15] אוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁהִיא אֵילוֹנִית[16]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[17] בְּשֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ הַבַּעַל אַחַר שְׁנַעֲשֵׂית בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[18]; אֲבָל אִם הִגִּיעָה לַזְּמַן הַזֶּה וְנִבְעֲלָה - הוֹאִיל וְהַבְּעִילָה קוֹנָה מִן הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19], הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְמָאֶנֶת. וְאֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה לְמֵאוּן, שֶׁחֶזְקָתָהּ שֶׁהֵבִיאָה סִימָנִין[20].

15) בת שתים־עשרה שנה והביאה שתי שערות, ואם הגיעה לגיל זה ולא הביאה שתי שערות - עדיין קטנה היא עד עשרים שנה, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ג. 16) שהגיעה לגיל העשרים ולא הביאה שתי שערות ונראו בה סימני איילונית. ואם לא נראו בה סימני איילונית, עדיין קטנה היא עד שתהיה בת שלשים וחמש שנה (שם ה"ד). 17) שאם לא הביאה סימני נערה, יכולה למאן אע"פ שמלאו לה שתים־עשרה שנה. 18) שאין קידושיה מן התורה אלא מדברי סופרים בלבד, שהרי קטנה היתה כשנתקדשה, ולפיכך כשנבדקה ולא הביאה שתי שערות, עדיין קטנה היא וממאנת, שאפילו כבר הביאה שתי שערות ונשרו - אינה אלא מקודשת מדבריהם בלבד, ומספק אין אנו מחמירים בה להחזיקה גדולה. 19) לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ח: "שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה, ואינו צריך לחזור לקדשה אחר שגדלה". 20) שהרי היא מקודשת קידושי תורה, ובאיסור תורה עלינו להחמיר ולומר: חזקה כבר הביאה סימנים ואינה ממאנת, שהרי גדולה היא (נדה מו.).

ה. הֲרֵי שֶׁנִּבְדְּקָה[21] וְלֹא נִמְצְאוּ לָהּ סִימָנִים - הוֹאִיל וְנִבְעֲלָה אַחַר שֶׁהִגִּיעָה לַזְּמַן הָרָאוּי לְסִימָנִין, הֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא הֵבִיאָה וְנָשְׁרוּ[22], וּלְפִיכָךְ צְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק. וְאִם מֵאֲנָה אַחַר שֶׁנִּבְדְּקָה[23], וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר - צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט מִסָּפֵק[24]. וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וְהַוָּלָד סָפֵק מַמְזֵר מִשְּׁנֵיהֶם[25].

21) ע"י נשים, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"כ. 22) ונפלו. הואיל ואילו הביאה סימנים הרי היא מקודשת קידושי תורה כשנבעלה אחר ההבאה, ספק תורה להחמיר. אבל אם לא בעלה, ובדקוה ולא נמצאו לה סימנים, הרי היא עדיין קטנה וממאנת ואין חוששים שמא נשרו, שאפילו נשרו אינה אלא מקודשת מדבריהם, וספק מדבריהם - להקל (נדה שם, וכן בבבא־בתרא קנו, א: "בודקין למיאונים" וברי"ף יבמות סוף פי"ג). 23) ולא נמצאו לה סימנים. 24) שמא כשנבעלה לראשון עדיין לא הביאה סימנים כלל, ונמצא שאינה מקודשת לו מן התורה, וממילא מקודשת היא לשני, כי גם בנוגע לשני יש להחמיר ולומר, שמא הביאה עכשיו ונשרו ומקודשת היא לו קידושי תורה מספק. ראה 'בית שמואל' סי' קנה, אות ל'. 25) אם תחזור לראשון אחרי שנתקדשה לשני ולא נתגרשה ממנו וילדה מן הראשון. ודין ספק ממזר מבואר בהל' איסורי ביאה פט"ו הכ"א.

ו. קְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵאֲנָה וְהִגְדִּילָה[26], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּעָלָהּ מִשְּׁנַעֲשֵׂית בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְמָאֶנֶת, שֶׁהֲרֵי הִגְדִּילָה[27]. וּצְרִיכָה גֵּט מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[28]. שֶׁהֲרֵי לֹא בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁהִגִּיעָה לִשְׁנֵי נַעֲרוּת עַד שֶׁנָּחוּשׁ לָהּ שֶׁמָּא הֵבִיאָה סִימָנִין וְתִהְיֶה סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת[29], וְלֹא בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁהִגְדִּילָה[30] כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[31], וְנִמְצֵאת שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט אֶלָּא מִנִּשּׂוּאֵי קַטְנוּת שֶׁהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. לְפִיכָךְ, אִם עָמְדָה וְנִתְקַדְּשָׁה אַחַר שֶׁגָּדְלָה - תּוֹפְסִין בָּהּ קִדּוּשִׁין שֶׁל שֵׁנִי[32]. וְאִם גֵּרֵשׁ הָרִאשׁוֹן - יִכְנֹס הַשֵּׁנִי[33]. אֲבָל אִם גֵּרֵשׁ שֵׁנִי - לֹא יְקַיֵּם רִאשׁוֹן, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: הֶחֱזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מֵאַחַר שֶׁנִּתְאָרְסָה[34]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ שֵׁנִי קֹדֶם שֶׁיְּגָרֵשׁ רִאשׁוֹן - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, מִפְּנֵי שֶׁדּוֹמָה לְאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ[35]. וְאֵין הַוָּלָד מִן הַשֵּׁנִי מַמְזֵר[36]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ רִאשׁוֹן קֹדֶם שֶׁגֵּרֵשׁ שֵׁנִי - הַוָּלָד מַמְזֵר[37].

26) הגיעה לשתים־עשרה שנה ויום אחד, וגם הביאה שתי

שערות. 27) נדה נב, א. 28) ולפיכך תופסים בה קידושי שני, אפילו אם לא נתגרשה מן הראשון, כפי שמבאר והולך. 29) מן התורה. 30) והביאה סימנים. 31) מקודשת ודאי. 32) מן התורה. 33) אם ירצה, וכמבואר בגיטין פט, ב. 34) שיאמרו לאחר שגירשה ראשון תחילה קידשה שני, ואסור להחזיר גרושתו משנתארסה, כמבואר בסמוך הי"ב (גיטין שם). והשווה לעיל פ"ט מהל' אישות הכ"ו. 35) ראה לעיל פ"י, ה"ה: "בין שהיה בעלה פקח, בין שהיה חרש". והוא מ'ירושלמי' יבמות פי"ד, ה"א. והרי אם בעלה חרש אינה מקודשת אלא מדבריהם, ובכל זאת תצא מהשני אפילו היה פיקח וקידושיו קידושין גמורים הם, בגלל איסור אשת־איש מבעלה החרש (ביאור הגר"א אהע"ז סי' קנה, עד). 36) שמן התורה מקודשת היא לשני ומותרת לו, וכמו שאמרו (גיטין פ:) כל שנשאת לשני ע"י גט פסול (כשר מן התורה ופסול מדבריהם), הולד מן השני כשר. 37) מן התורה. שהרי אשת איש היא מן השני בקידושי תורה. וראה יבמות קט, ב.

1 **ז. אֵי זוֹ הִיא קְטַנָּה שֶׁצְּרִיכָה לְמָאֵן? מִבַּת שֵׁשׁ עַד**
2 **בַּת עֶשֶׂר שָׁנִים - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ לְפִי יְפִי דַּעְתָּהּ: אִם**
3 **יוֹדַעַת לִשְׁמֹר קִדּוּשֶׁיהָ[38], וְשֶׁהֵן קִדּוּשִׁין, לֹא שֶׁתִּשְׁמֹר**
4 **אוֹתָן כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּשַׁמֶּרֶת הָאֲגוֹז וּתְמָרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן -**
5 **הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה מֵאוּן[39]; וְאִם אֵינָהּ יוֹדַעַת לִשְׁמֹר**
6 **קִדּוּשֶׁיהָ - אֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן, אֶלָּא הוֹלֶכֶת לְבֵית**
7 **אִמָּהּ כְּאִלּוּ לֹא נִתְקַדְּשָׁה מֵעוֹלָם[40]. וּפְחוּתָה מִבַּת**
8 **שֵׁשׁ, אֲפִלּוּ יוֹדַעַת לִשְׁמֹר - אֵינָהּ צְרִיכָה מֵאוּן.**
9 **וְיִתְרָה עַל בַּת עֶשֶׂר, אֲפִלּוּ סְכָלָה בְּיוֹתֵר[41] - צְרִיכָה**
10 **מֵאוּן. וְכָל מִי שֶׁהִשִּׁיאוּהָ אַחֶיהָ אוֹ אִמָּהּ אוֹ קְרוֹבֶיהָ**
11 **שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ - אֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן[42].**

38) כסף קידושיה. 39) גיטין סה, א: "הפעוטות מקחן מקח, וכנגדן בקטנה מתקדשת למיאון", וכגירסת הרי"ף שם. וסתם פעוטות מגיל שש עד עשר, כל פעוט לפי חריפות שכלו, כמבואר בגיטין נט, א. 40) יבמות קז, ב. 41) לא שעושה מעשה שטות, אלא שאינה חריפה כלל - הואיל והיא יתירה על עשר, חזקה עליה, שהיא יודעת לשמור קידושיה (כסף־משנה בהל' אישות פ"ד ה"ז, והשווה דברי רבינו שם ולעיל פ"ב הי"ט). 42) יבמות, שם. וב'ירושלמי' (שם פי"ג, ה"ב) אמרו: איזו לדעתה? עושים לה חופה ומלבישים אותה מלבושים נאים ומזכירים לה גבר (שתינשא לבעל). - שלא לדעתה? עושים לה חופה ומלבישים אותה בגדים נאים ולא מזכירים לה גבר (לפי גירסת הרשב"א שם).

12 **ח. כֵּיצַד מְמָאֶנֶת? אוֹמֶרֶת בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים: אֵין**
13 **רְצוֹנִי בִּפְלוֹנִי בַּעְלִי, אוֹ: אֵין רְצוֹנִי בַּקִּדּוּשִׁין**
14 **שֶׁקִּדְּשׁוּנִי אִמִּי אוֹ אַחַי, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ[43]. אֲפִלּוּ**
15 **הָיוּ אוֹרְחִין מְסֻבִּין בְּבֵית בַּעְלָהּ[44], וְהִיא עוֹמֶדֶת**
16 **וּמַשְׁקָה עֲלֵיהֶן, וְאָמְרָה: אֵינִי רוֹצָה בִּפְלוֹנִי בַּעְלִי -**
17 **הֲרֵי זֶה מֵאוּן[45].**

43) יבמות, שם. 44) ואלה ישתקו ולא יודיעו כלל על דבר מיאונה משום כבוד הבעל הסועדים אצלו, וגם לא הלכה אליהם במיוחד על דבר מיאונה אלא בהזדמנות הגשת הכיבוד אמרה מה שאמרה, ואולי מתוך טורח ורוגז הביעה את מיאונה לבעלה המטריחה. 45) שם קח, א. וכתב בספר 'מעשה רוקח': טעם המיאון תיקנוהו לטובתה, הואיל וקטנה היא אין כח ביד חכמים להכריחה לישב תחת בעלה נגד רצונה, כמו שאמרו (פסחים קטז.) "חיוב לדרדקים"? ומפני שיש לחוש שמא תניח בית בעלה ותלך לבית אמה, ושוב תתפייס ותשוב לבעלה, ושוב תחזור לבית אמה והרי זה כצחוק וגיחוך, וגם יש לחוש, שמא תפקיר עצמה באותן העתים שהיא בורחת מבעלה, ולפיכך כשהיא ממאנת בפני שנים ואומרת: אין רצוני בבעלי זה, אז היא מרגשת בכבוד עצמה ולא תשוב עוד אליו, וזהו שאמרו: נתקדשה לאחר - "קידושיה הם הם מיאוניה", כיון שנתקדשה לאיש אחר, אין לחוש עוד שינהגו בה מנהג הפקר.

18 **ט. הַשְּׁנַיִם שֶׁמְּמָאֶנֶת הַקְּטַנָּה בִּפְנֵיהֶן כּוֹתְבִין לָהּ:**
19 **בְּיוֹם פְּלוֹנִי מֵאַנָה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּפָנֵינוּ בִּפְלוֹנִי**
20 **בַּעְלָהּ, וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לָהּ. וְזֶה הוּא גּוּפוֹ שֶׁל גֵּט**
21 **מֵאוּן[46]. וְגֵט מֵאוּן אֵינוֹ כְּגֵט הַגֵּרוּשִׁין, שֶׁנִּתֵּינָתוֹ[47]**
22 **מְגֻרָשָׁה[48]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ כְּתִיבָה לִשְׁמָהּ, וְלֹא מְסִירָה[49],**
23 **וְלֹא דָּבָר מִמִּשְׁפְּטֵי גֵּט הַגֵּרוּשִׁין[50]. וְאֵין כּוֹתְבִין בּוֹ**
24 **טָפְסֵי[51] הַגֵּט, שֶׁמָּא יֵרָאֶה כְּגֵט גֵּרוּשִׁין[52], לְפִי שֶׁאֵינוֹ**
25 **אֶלָּא כְּמַעֲשֵׂה בֵּית דִּין[53].**

46) יבמות, שם. 47) של גט. 48) וכל עוד לא נתנו לה הבעל או שלוחו - אינה מגורשת, כמבואר לעיל פ"א ה"ג, הי"ב. ואילו גט מיאון - אין צורך בנתינתו, אלא מעת מיאונה בפניהם נעקרו קידושיה. וכל עיקרו של גט מיאון אינו אלא לראיה בידה שמיאנה. וכן שנינו (בבא־מציעא פ"א מ"ח) "מצא . . . מיאונין הרי זה יחזיר" ואין חוששים שמא לא נתנו לה, הרי שאין צורך בנתינתו (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קנה, יז). 49) כלומר, אינו צריך לא כתיבה לשם גט מיאון (כגט, לעיל פ"א ה"ג) ולא מסירה לידה לשם גט מיאון (כגט, לעיל שם ה"ט). 50) כגון דין תלוש, המבואר שם ה"ו. 51) נוסח. 52) יבמות קז, ב. קח, א. שמתוך זה יבואו לאסור קרובותיה כדין גרושתו, ובאמת אינו כגט גירושין והוא מותר בקרובותיה, כמבואר לקמן הט"ז (מגיד־משנה). 53) תעודה בידה לראיה שמיאנה.

26 **י. הַשְּׁנַיִם שֶׁמְּמָאֶנֶת בִּפְנֵיהֶן צְרִיכִין שֶׁיְּהוּ מַכִּירִין**
27 **אוֹתָהּ[54] וְאֶת בַּעְלָהּ שֶׁמֵּאֲנָה בּוֹ[55]. לְפִיכָךְ[56], כָּל מִי**
28 **שֶׁרָאָה אוֹתָהּ שֶׁמֵּאֲנָה וְשָׁמַע מֵאוּנֶיהָ יֵשׁ לוֹ לִכְתֹּב גֵּט**
29 **מֵאוּן לָהּ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירָהּ[57]. וּכְבָר נָהֲגוּ**
30 **יִשְׂרָאֵל לִכְתֹּב גֵּט מֵאוּן בְּנֹסַח זֶה:**

54) שקטנה זו כך שמה, שאם לא יכירוה, יש חשש שמא יכתבו לקטנה זו שם של קטנה אחרת, ואם תמות הקטנה ההיא, יוציאו קרוביה גט מיאון זה כדי שלא יירשנה בעלה ויירשוה הם (יבמות קו. ובר"ן שם). 55) שזוהי אשתו של פלוני בעלה, שאם לא ידעו את בעלה, יש לחוש שמא יש קטנה אחרת ששמה כשם קטנה זו, ויכתבו בגט מיאון זה

את שם בעלה של אותה קטנה. אבל אם מכירים את בעלה של זו שלפנינו, שוב אין לחוש שמא שם בעלה של קטנה אחרת כשם בעלה של זו, שכל־כך אין לנו לחשוש (מגיד־משנה). 56) הואיל ואין ממאנים אלא־אם־כן מכירים. 57) כי בוודאי לא הוזקקו השנים למיאונה טרם שהכירום (יבמות שם. והשווה לקמן פ"ד מהל' יבום הכ"ט).

גֵּט מֵאוּן

יא. בְּכָךְ בְּשַׁבָּת, כָּךְ וְכָךְ יוֹם לְחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לְמִנְיַן פְּלוֹנִי[58], מֵיאַנָּה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּפָנֵינוּ, וְאָמְרָה: שֶׁאִמִּי אוֹ אַחַי הִטְעוּנִי וְהִשִּׁיאוּנִי אוֹ קִדְּשׁוּנִי וַאֲנִי קְטַנָּה לְפְלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי, וְהַשְּׁתָּא גְּלִיתִי דַּעְתִּי קֳדָמֵיכוֹן[59] דְּלָא צָבֵינָא בֵּיהּ וְלָא קָאֵימְנָא עִמֵּיהּ[60]. וּבְדַקְנָא[61] פְּלוֹנִית דָּא וְאִתְבָּרַר לָנָא דַּעֲדַיִין קְטַנָּה הִיא[62]. וּכְתַבְנָא וַחֲתַמְנָא וִיהִיבְנָא לַהּ[63] לְזִכּוּת וְלִרְאָיָה בְּרוּרָה. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד[64].

58) ליצירה או לשטרות, כמבואר לעיל פ"ד הי"ב. 59) לפניכם. 60) שאיני רוצה בו ולא אעמוד עמו. 61) ובדקנו (ע"י נשים, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"כ). 62) ויכולה למאן. 63) וכתבנו וחתמנו ונתנו לה. 64) ראה נוסח המיאון ב'ירושלמי' סנהדרין פ"א ה"ב, ובתלמוד בבלי יבמות קז, ב. וב'אוצר הגאונים' יבמות חלק התשובות סי' תקלב־תקלד. ובשו"ע אהע"ז סי' קנה סכ"ב: "וממאנת אפילו בזמן הזה, וכן עשה מהר"ר יעקב פולק ז"ל מעשה בימיו ודלא כיש מחמירים שאמרו שאין בת ממאנת בזמן הזה כלל".

יב. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּעָלָהּ - נֶאֱסָרָה עַל הָרִאשׁוֹן[65]. וְאִם הֶחֱזִיר הָרִאשׁוֹן וּבְעָלָהּ - לוֹקֶה, וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן[66] וְגוֹ'.

65) יבמות יא, ב. 66) ולמעלה מזה כתוב: "ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר", והיתה - לשון הויה, שהיא קידושין, שאפילו רק נתקדשה לאחר - אסורה לראשון (רש"י, שם). השווה פי"ט מהל' סנהדרין ה"ד, 'ספר המצוות' לא־תעשה קנד. אבל אם חזר הראשון וקידשה ועדיין לא בעלה - אינו לוקה, כמבואר בקידושין עח, א.

יג. זִנְּתָה עִם אַחֵר כְּשֶׁהִיא גְּרוּשָׁה - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לְבַעְלָהּ[67]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר - הֲוָיָתָהּ לְאִישׁ אַחֵר, שֶׁהִיא הַקִּדּוּשִׁין, הִיא שֶׁאוֹסֶרֶת אוֹתָהּ עַל בַּעְלָהּ לַחֲזֹר לוֹ.

67) סוטה יח, ב במשנה שם.

יד. וּבִכְלַל לַאו זֶה, שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - נֶאֱסָרָה עָלָיו וְלוֹקֶה עָלֶיהָ[68]; שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמְּאָה[69] - וַהֲרֵי נִטְמְאָה[70]. אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱנְסָה[71]. לְפִיכָךְ[72], כָּל אִשָּׁה שֶׁנֶּאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ עַל יְדֵי קְנוּי וּסְתִירָה[73], אִם בָּעַל אוֹתָהּ[74] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[75]. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִירָהּ אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ - יוֹצִיא בְּגֵט.

68) מן התורה, מלקות ארבעים. 69) נבעלה לאחרים, כלשון הכתוב (במדבר ה, יג) "ונסתרה והיא נטמאה". 70) ועל כרחנו פסוק זה עוסק גם באשה שזינתה תחת בעלה, שאילו במחזיר גרושתו - אפילו נתקדשה לשני ועדיין לא נטמאה - לוקה עליה, כמבואר לעיל. מעתה אמור, שלאו זה כולל גם אשה שנטמאת תחת בעלה, שהוא לוקה עליה אם יבוא עליה - אפילו לא גירשה כלל. 71) שהיא מותרת לו, כמבואר לעיל פכ"ד מהל' אישות הי"ט, אבל "אשת כהן שנאנסה, בעלה לוקה עליה משום טומאה, שנאמר לא יוכל בעלה . . . אחרי אשר הוטמאה. הכל בכלל, שאם נבעלו אסורין על בעליהן, פרט לך הכתוב באשת ישראל שנאנסה, שהיא מותרת . . . אבל אשת כהן באיסורה עומדת שהרי היא זונה" (לשון רבינו בפי"ח מהל' איסורי ביאה ה"ז). 72) הואיל ואילו נטמאה ודאי, הוא לוקה עליה מן התורה. 73) שהתרה בה בפני שנים אל תסתרי (=אל תתייחדי) עם איש פלוני, ונסתרה (=ונתייחדה) עמו בפני שנים (שראום מבחוץ) ושהתה עמו כדי טומאה, שאסורה על בעלה עד שתשתה מי המרים ויבדק הדבר, כמבואר לקמן בפ"א מהל' סוטה, ה"ב. 74) הבעל שלה. 75) מדבריהם, שהרי אין זה ודאי שנטמאה, אלא ספק. ואע"פ שאסורה עליו מן התורה, כמבואר בסוטה כח, א. וגם עובר עליה בלאו, כמבואר שם (ז.) - אין לוקים על הספק, אלא מכת מרדות. מרדות - שמרד על דברי תורה, ומכים אותו לא במספר קבוע כי־אם לפי ראות עיני הדיין (נזיר פ"ד מ"ג, וברע"ב שם). וראה בפ"א מהל' איסורי ביאה הכ"ב.

טו. חֵרֵשׁ שֶׁגֵּרֵשׁ בִּרְמִיזָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[76], וְהָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְחֵרֵשׁ אַחֵר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְפִקֵּחַ[77] - אֲסוּרָה לַחֲזֹר לְבַעְלָהּ הַחֵרֵשׁ[78]. אֲבָל אִשְׁתּוֹ שֶׁל פִּקֵּחַ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, וְהָלְכָה וְנִשֵּׂאת לְחֵרֵשׁ, וְנִתְגָּרְשָׁה - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לְבַעְלָהּ הַפִּקֵּחַ[79].

76) לעיל פ"ב הי"ז, שאם נשא כשהוא חרש - מגרש ברמיזה. 77) שקידושיו קידושין גמורים מן התורה. 78) כי איך יוכל להחזירה אחרי שנתקדשה קידושין גמורים לפיקח, ואסור להחזיר גרושתו משנתקדשה, ואפילו כשנתקדשה לחרש אחר אסורה לראשון, כי כשתיקנו חכמים קידושין לחרש, לא ייפו את כוחו יותר מהפיקח; שהחרש יהא מותר להחזיר גרושתו משנתקדשה לחרש כיוצא בו. 79) שאין קידושי החרש או נישואיו יכולים להרע לקידושי הראשון הפיקח שקידושיו מן התורה, שהרי מן התורה אין נישואי החרש כלום, ולא תיקנו חכמים נישואין לחרש לקפח את קידושי הראשון, שהוא הפיקח ('ירושלמי' יבמות פי"ד ה"א ע"פ גירסת רבינו: "אשתו של פיקח שגירשה ונישאת לחרש, אין אני קורא עליה: לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה" — מגיד־משנה).

טז. הַמְמָאֶנֶת (בָּאִישׁ) - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ[80], וְדִינָהּ עִם בַּעְלָהּ שֶׁמְּאַנָּה בּוֹ כְּדִינָהּ עִם מִי שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ מֵעוֹלָם[81]: הִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְהוּא מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְלֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה[82]. וְאִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְגֵרְשָׁהּ הָאַחֵר אוֹ מֵת אוֹ מְאָנָה בּוֹ - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן[83]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ הָרִאשׁוֹן וְהֶחֱזִירָהּ, וּמְאָנָה בּוֹ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר אַחַר שֶׁמְּאָנָה בּוֹ, וְגֵרְשָׁהּ הָאַחֵר - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן; שֶׁכָּל הַיּוֹצֵאת בְּמֵאוּן, אַף עַל פִּי שֶׁקִּדְּמוֹ גֵּט - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁלֹּא נִתְגָּרְשָׁה מִמֶּנּוּ בְּגֵט מֵעוֹלָם, וּמֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לוֹ. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת הַקְּטַנָּה בְּגֵט, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וּמְאָנָה בּוֹ - אֲסוּרָה לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן, מִפְּנֵי שֶׁיָּצָאת מִמֶּנּוּ בְּגֵט, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָאת מִן הָאַחֲרוֹן בְּמֵאוּן[84]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם גֵּרְשָׁהּ הָאַחֲרוֹן אוֹ מֵת[85]. וְכֵן אֲסוּרָה לַאֲבִי הָרִאשׁוֹן וְלִבְנוֹ וּלְאָחִיו, כִּשְׁאָר הַגְּרוּשׁוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָאת מִן הָאַחֲרוֹן בְּמֵאוּן[86].

80) שתיאסר לקרוביו והוא בקרובותיה, המבוארים בפ"ב מהל' איסורי ביאה ה"ז, ובביאורנו לעיל פ"ט מהל' אישות הט"ו. 81) שהמיאון עוקר את הקידושין למפרע. 82) יבמות קח, א. 83) שם. שהמיאון שלאחר־כך גילה עליה שקטנה היא וביטל הגט הקודם. 84) ואין מיאון חבירו מבטל גט שלו, כי חוששים אנו מתוך שהיא מכרת ברמיזותיו וקריצותיו של הראשון, ילך הלה וישדלה למאן בשני כדי שתחזור אליו, שהרי היא אוהבתו, שלא מיאנה בראשון אלא נתגרשה ויצאה ממנו שלא לדעתה. אבל מיאון שלו מבטל גט שלו, ואין חוששים שמא ישדלה ברמיזותיו כשתנשא לאחר וישבשנה, כדי שתחזור אליו, שהרי ניסה לפייסה בהיותה תחתיו ולא נתפייסה, שהרי מיאנה בו ויצאה ממנו (שם קח:). 85) שלא מיאנה כלל ולא עקרה את גירושיה הראשונים, שבוודאי אסורה לחזור לראשון (שם). 86) כאמור, שאין מיאון חבירו מבטל גט הראשון, ואפילו קרוביו שאינה מכרת ברמיזותיהם, נאסרה עליהם, גזירה משום בעלה (שם וברש"י).

יז. הַמְמָאֶנֶת בַּיָּבָם[87] - אֲסוּרָה לְאָבִיו, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֵת כְּכַלָּתוֹ בְּעֵת שֶׁמֵּת בְּנוֹ[88]; אֲבָל לִשְׁאָר קְרוֹבִים - מֻתֶּרֶת. לְפִיכָךְ, אִם מֵאֲנָה בְּאֶחָד מִן הַיְּבָמִין - מֻתֶּרֶת לְאֶחָיו[89].

87) כמבואר לעיל ה"ג. 88) שהרי הועילו לה נישואי הבעל המת, ליפול לפני היבם להצריכה מיאון כדי שתוכל להנשא לאחרים, ומשום מראית עין אסורה לו (שם קז:). 89) ואינה כגרושת האח, שכבר אמרנו מיאון עוקר את הקידושין למפרע (שם). ומכאן למד רבינו שמותרת גם לשאר קרובי המת. ולדעת הרמב"ן אסורה לשאר קרובים כשם שאסורה לאביו, ואינה מותרת אלא לאחיו משום מצות יבום, שאפילו עקרה זיקת יבום מאח אחד, עדיין מותרת לשאר אחיו משום מצות יבום. והכל מודים, שאם לא נשאר יבם אחר מיתת בעלה, אין לה במי למאן וממילא אסורה בקרוביו (מגיד־משנה).

יח. כָּל אִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ שֶׁנִּתְאַלְמְנָה - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא וְלֹא תִּתְאָרֵס[90] עַד שֶׁתַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם, חוּץ מִיּוֹם שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ בּוֹ[91] וְחוּץ מִיּוֹם שֶׁנִּתְאָרְסָה בּוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּוָּדַע אִם הִיא מְעֻבֶּרֶת אוֹ אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת[92], לְהַבְחִין בֵּין זַרְעוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן לְזַרְעוֹ שֶׁל שֵׁנִי[93].

90) לא תתקדש, כמבואר לעיל פ"א מהל' אישות ה"ב. 91) יבמות מא, א. ומג, א. וכן ב'ירושלמי' שם, פ"ד הי"א: "תשעים יום שלמים". 92) שזמן הכרת העובר - שלשה חדשים, זכר לדבר: "ויהי כמשלוש חדשים ויוגד ליהודה לאמר וגו' הנה הרה וגו'" (בראשית לח, כד), כמבואר ב'ירושלמי' שם. 93) שלא תלד בן, ספק בן תשעה חדשים לבעל הראשון או בן שבעה לאחרון, והתורה אמרה (שם יז, ז) "להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך" - להבחין בין זרע של ראשון לאחרון, שאין השכינה שורה אלא על הוודאים (יבמות מב. וברש"י) וראה בפ"כ מהל' איסורי ביאה הי"ח־יט.

יט. וּמִיּוֹם כְּתִיבַת הַגֵּט מוֹנִין לַמְגֹרֶשֶׁת. וַאֲפִלּוּ הָיָה עַל תְּנַאי[94], אוֹ שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְיָדָהּ אֶלָּא לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים[95] - מִיּוֹם הַכְּתִיבָה מוֹנִין[96], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִתְיַחֵד עִמָּהּ מִשֶּׁכְּתָבוֹ לָהּ[97].

94) ועדיין לא נתקיים התנאי. 95) כגון ששלח גט לאשתו ונשתהה שליח בדרך. 96) גיטין יח, א. 97) ראה לעיל פ"ג ה"ה, ופ"ח ה"ב.

כ. וּגְזֵרַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁאֲפִלּוּ אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד[98], וַאֲפִלּוּ נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה מִן הָאֵרוּסִין - צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם. אֲפִלּוּ קְטַנָּה אוֹ זְקֵנָה אוֹ עֲקָרָה[99] אוֹ אֵילוֹנִית[100], וַאֲפִלּוּ בַּעְלָהּ בִּמְדִינַת הַיָּם אוֹ חוֹלֶה אוֹ חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, וַאֲפִלּוּ בְּתוּלָה מִן הָאֵרוּסִין - צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם[101].

98) מחמת סם או חולי. 99) "שנעקר רחמה וניטלה האם שלה" (לשון רש"י יבמות מב:). 100) מפורש לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ד־ו. 101) גזרו שאינה ראויה לילד - מחמת הראויה לילד, שלא תחלוק בין אשה לאשה (יבמות שם).

כא. שִׁפְחָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה וְגִיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה[102] - מַמְתִּינִין תִּשְׁעִים יוֹם. וַאֲפִלּוּ גֵּר וְאִשְׁתּוֹ שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ - מַפְרִישִׁין אוֹתָן תִּשְׁעִים יוֹם, כְּדֵי לְהַבְחִין בֵּין זֶרַע שֶׁנִּזְרַע בִּקְדֻשָּׁה לְזֶרַע שֶׁלֹּא נִזְרַע בִּקְדֻשָּׁה[103]. וְכֵן יָפַת תֹּאַר[104], אַף עַל פִּי שֶׁנָּתְנָה לָהּ תּוֹרָה שְׁלֹשִׁים יוֹם לְתַקָּנַת עַצְמָהּ[105] - צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם לְתַקָּנַת הַוָּלָד. וְהַשְּׁלֹשִׁים[106] מִכְּלַל הַתִּשְׁעִים[107].

102) והיו השפחה והגיורת נשואות לבעליהן בעבדותן או

בגיותן. אבל היו פנויות אינן צריכות להמתין, שהמזנה אינה צריכה להמתין, כמבואר בהלכה הבאה. 103) לפני גירותם (יבמות מב. וראה שם לה.) וראה ב'תוספות' שם מב, א. ובשו"ע יו"ד סי' רסט ס"ט. 104) שנלקחה בשביה בגיותה בצאת ישראל למלחמה על אויביו, כאמור בתורה (דברים כא, יא). 105) לבכות את אביה ואמה עד שתקבל על עצמה להכנס תחת כנפי השכינה, כמבואר בפ"ח מהל' מלכים ה"ה. 106) של בכיה. 107) יבמות מח, ב. השווה הל' מלכים שם ה"ו. אבל על הביאה הראשונה שלפני נישואיה בשעת שבייתה, אין אנו חוששים משום הבחנה, שאותו בן אם יוולד לו מביאה ראשונה אינו נחשב זרעו כלל, כי בנך הנולד מן הגויה אינו בנך, כמבואר שם ה"ח (כסף־משנה שם).

1 **כב. הַמְמָאֵנֶת אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין[108]. לֹא גָזְרוּ אֶלָּא**
2 **בַּגְרוּשָׁה. וְכֵן הַמְזַנָּה[109] אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין, מִפְּנֵי**
3 **שֶׁמְּשַׁמֶּרֶת עַצְמָהּ שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר[110]. וְכֵן אֲנוּסָה[111]**
4 **וּמְפֻתָּה אֵינָן צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין.**

108) שהרי קטנה היא ואינה ראויה ללדת, ואין לגזור בה משום גדולה, שגדולה אינה ממאנת (יבמות לד: וברש"י). 109) אפילו גדולה. 110) "אשה מזנה מתהפכת [שיצא הזרע] - שלא תתעבר" (שם לה.). 111) אף־על[פי שהאונס בא עליה לפתע פתאום - משתמרת היא שלא תתעבר, כמבואר בכתובות לז, א.

5 **כג. מִי שֶׁנִּשָּׂאת בְּטָעוּת, וְנוֹדַע שֶׁהִיא אֲסוּרָה**
6 **לְבַעְלָהּ[112], וְהוֹצִיאוּהָ בֵּית דִּין מִתַּחְתָּיו, אִם הָיְתָה**
7 **קְטַנָּה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד - אֵינָהּ צְרִיכָה**
8 **לְהַמְתִּין[113]; שֶׁזֶּה[114] דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא[115], וְכָל**
9 **דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי בְּרֹב לֹא גָזְרוּ בּוֹ[116].**

112) כגון שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתן לחופה הוחלפו של זה בשל זה (יבמות לג:). 113) שם. 114) נישואי טעות בעבירה. 115) יבמות לה, א. ודוקא קטנה, שאינה ראויה לילד, וכל איסורה אינו אלא מחמת גזירה משום גדולה, אבל גדולה שאסורה מן הדין - צריכה להמתין משום חשש ממזרות, שהרי סבורה כי זה בעלה ואינה מתהפכת. 116) בבא־מציעא מו, ב. והשווה הל' יום־טוב פ"א ה"כ.

10 **כד. הַמְאֹרֵס בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים יוֹם - מְנַדִּין[117] אוֹתוֹ.**
11 **אֵרַס וּבָרַח - אֵין מְנַדִּין אוֹתוֹ[118]. כָּנַס בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים**
12 **יוֹם - מַפְרִישִׁין אוֹתָן[119] עַד אַחַר זְמַן, וְיַעֲמֹד עִם**
13 **אִשְׁתּוֹ.**

117) מרחיקים אותו מתוך הקהל על שעבר על דברי חכמים, ולא יושבים בארבע אמותיו וכו', כמבואר בפ"ז מהל' תלמוד תורה ה"ד. 118) יבמות לז, א. בריחתו מצילתו מן הנידוי, רמז לדבר: "גלות מכפרת עון", כמבואר בסנהדרין לז, ב (מגיד־משנה). 119) ואינו מוציאה בגט, ולפיכך אפילו היה כהן - מחזירה לאחר זמן (וראה להלן בהכ"ח). ולדעת הראב"ד בין אירס בין כנס, מנדים אותו עד שיגרש בגט.

14 **כה. וְכֵן גָּזְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם מְעֻבֶּרֶת**
15 **חֲבֵרוֹ[120] וּמְינֶקֶת חֲבֵרוֹ[121]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזֶּרַע יָדוּעַ**
16 **לְמִי הִיא מְעֻבֶּרֶת, שֶׁמָּא יַזִּיק הַוָּלָד בִּשְׁעַת**
17 **תַּשְׁמִישׁ[122], שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל בֶּן חֲבֵרוֹ. וּמְינִיקָה -**
18 **שֶׁמָּא יִתְעַבֵּר[123] הֶחָלָב, וְהוּא אֵינוֹ מַקְפִּיד לְרַפֹּאת**
19 **הֶחָלָב בַּדְּבָרִים הַמּוֹעִילִין לֶחָלָב כְּשֶׁיִּתְעַבֵּר[124].**

120) שמת, או גירשה והיא מעוברת ממנו. 121) שנתארמלה או נתגרשה, והיא מיניקה את בנה שילדה ממנו. 122) בהיותה מעוברת (יבמות מב.). 123) יזדהם ע"י שתתעבר ממנו, והחלב נעכר לאחר שלשת חדשי עיבור (כתובות ס:) או ע"י מאכלים רעים המעכרים החלב, כמבואר שם. 124) או להאכיל את בן חבירו ביצים וחלב כשם שמקפיד על בנו כשחלב אמו נעכר, ומתוך שאשה בושה לבוא לבית־דין, היא נמנעת מלתבוע את יורשי בעלה הקודם, ונמצא בנה מת ברעב (יבמות מב:). ומינקת חבירו שנתגרשה ממנו אע"פ שאינה משועבדת להניק את בנו, ואם רצתה מחזירה לו את בנו והוא מטפל בו, כמבואר לעיל פכ"א מהל' אישות הט"ז - כל זה כשלא הניקה אותו עד שהכירה, אבל אם הכירה - אין מפרישים אותו מאמו, שמא יבוא לידי סכנה, כמבואר שם.

20 **כו. כַּמָּה הוּא זְמַן הַיְנִיקָה? אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים**
21 **חֹדֶשׁ[125]. חוּץ מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד בּוֹ וּמִיּוֹם שֶׁנִּתְאָרְסָה בּוֹ.**

125) כתובות, שם. והוא־הדין למעוברת חבירו שאינה מותרת להארס עד שיעברו כ"ד חדשי היניקה לאחר שתלד. ובשו"ע אהע"ז סי' יג, סי"א פסק: "בין שהיא אלמנה בין שהיא גרושה בין שהיא מזנה, ויש להקל במופקרת לזנות כדי שיהא בעלה משמרה".

22 **כז. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לִשָּׂא כָּךְ אָסוּר לְאָרֵס עַד אַחַר זְמַן**
23 **זֶה. אֲפִלּוּ נָתְנָה בְּנָהּ לְמִנִיקָה אוֹ שֶׁגְּמָלַתּוּ בְּתוֹךְ**
24 **אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ - לֹא תִּנָּשֵׂא[126]. מֵת בְּנָהּ -**
25 **מֻתֶּרֶת לִנָּשֵׂא, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא תַּהַרְגֶּנּוּ[127].**

126) שגמלתו מחמת שרוצה להנשא (כתובות שם, וברש"י). 127) כדי להנשא, כי אינה חשודה על כך (שם).

26 **כח. עָבַר וְנָשָׂא מְעֻבֶּרֶת אוֹ מְנִיקָה בְּתוֹךְ זְמַן זֶה -**
27 **יוֹצִיא בְּגֵט, וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן[128]. וְאִם הָיָה יִשְׂרָאֵל -**
28 **יַחֲזִירֶנָּה אַחַר אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ שֶׁל מְנִיקָה.**
29 **נָשָׂא וּבָרַח, וּלְאַחַר זְמַן בָּא וְיָשַׁב עִם אִשְׁתּוֹ - אֵין**
30 **בְּכָךְ כְּלוּם[129]. אֵרַס מְעֻבֶּרֶת אוֹ מְנִיקָה - אֵין כּוֹפִין**
31 **אוֹתוֹ לְהוֹצִיא[130]. וְלֹא לְכָנֵס[131] עַד אַחַר זְמַן הַיְנִיקָה**
32 **אוֹ עַד שֶׁיָּמוּת הַוָּלָד.**

128) שלא יוכל להחזירה עולמית משום גרושה (יבמות לו: ולז.). אבל המארס בתוך תשעים יום האמור לעיל הל' כד, אינו חייב להוציא בגט אלא מפרישים אותם בלא גט, כי כאן החמירו משום סכנת הוולד, וגם משום שהזמן הוא ארוך קשה להם להשתמר, אבל למעלה הזמן קצר רק שלשה חדשים ויכולים להשתמר (מגיד־משנה).

129) ומותרת לו, שהרי ברח, ובריחתו מצילתו, כמבואר לעיל הל' כד. 130) שלא אמרו: "יוציא" אלא אם נשא, אבל אם קידש - לא הוזכר (יבמות, שם) שיוציא. וכן יש להוכיח ממה שאמרו (כתובות ס.) "מינקת שמת בעלה . . . לא תתארס ולא תינשא", ואם כשאירס צריך לגרש - למה לו לשנות: "ולא תינשא" הרי כבר גירשה, אלא ודאי שאינו חייב לגרשה, ולפיכך משמיעה הברייתא חידוש, אע"פ שאירס - לא ישא ('תוספות' יבמות שם, וכן בביאור הגר"א לאהע"ז סי' יג, יב). 131) הלשון דחוק, ובכת"י התימנים: ולא יכנוס, וכן הנוסח בשו"ע אהע"ז סי' יג, סי"ב.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כלל בו רבינו נאמנות האשה והבעל לומר שנתגרשו, הכחשות שתי כתי עדים בענין זה, ערעור הבעל על הגט, נאמנות האשה לומר מת בעלה, ונאמנות עד אחד ועדים פסולים בענין זה, הכחשות בענין הנ"ל.

1 **א. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה וְאָמְרָה: אֵשֶׁת אִישׁ הָיִיתִי וּגְרוּשָׁה**
2 **אֲנִי - נֶאֱמֶנֶת; שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר[2].**
3 **הֵחֲזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וּבָאָה וְאָמְרָה: גֵּרְשַׁנִי בַּעְלִי -**
4 **אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[3] לְהַתִּיר עַצְמָהּ לַשּׁוּק[4], אֲבָל פָּסְלָה**
5 **עַצְמָהּ לַכְּהֻנָּה לְעוֹלָם[5]. וְאִם מֵת בַּעְלָהּ - חוֹשְׁשִׁין**
6 **לִדְבָרֶיהָ, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[6].**

2) כתובות כב, א. ואפילו אמרה: גרושה אני, לאחר כדי דיבור, הרי היא נאמנת להתיר עצמה, שהרי אינה עוקרת דיבורה הראשון (אשת איש הייתי) אלא פוטרת את עצמה מצד אחר מצד הגירושין, ולא עוד אלא אפילו דיבורה הראשון משמעו כך: אשת איש הייתי, ועכשיו פנויה אני (מגיד־משנה). 3) הואיל ואין גיטה בידה, ואפילו אם נשאת - תצא, כמבואר שם כג, א. 4) להנשא לאחר. ובכת"י התימנים, תיבה זו אינה. 5) כי לדבריה גרושה היא וגרושה אסורה לכהן, "שעשתה עצמה (לכהן) כחתיכה של איסור", לקמן סוף ה"ג. 6) שמא גרושה היא, וגרושת אחיו אסורה לו, וכיוצא בזה ביבמות קיח, ב. והשווה פ"ג מהל' יבום הי"ד.

7 **ב. הָיוּ לָהּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁהִיא גְרוּשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
8 **שָׁם גֵּט - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה[7]. הוֹצִיאָה גֵּט**
9 **מִתַּחַת יָדָהּ וְאָמְרָה: גֵּרְשַׁנִי בַּעְלִי בָּזֶה - הֲרֵי זוֹ**
10 **נֶאֱמֶנֶת וְתִנָּשֵׂא בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְקֻיָּם[8], כְּמוֹ**
11 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[9].**

7) ואפילו אומרים: עכשיו נתגרשה, והיא טוענת נאבד גיטי או נקרע הרי הם נאמנים (מגיד־משנה להלן ה"ו). וכן אמרו (כתובות פט.) "כשאין שם עידי גירושין", משמע מזה אילו היו לה עדים היא נוטלת כתובתה, ומכאן שהיא מותרת להנשא, כי כל שאינה יכולה להנשא - אינה גובה כתובתה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קנב, יא). 8) שלא זיהו חתימת העדים. 9) לעיל פ"ז הכ"ד, ושם בביאורנו הבאנו הוכחות לדין זה. ולדעת הראב"ד אינה נאמנת עד שיקויים הגט.

12 **ג. בָּא הַבַּעַל וְעִרְעֵר: אִם אָמַר: לֹא נְתַתִּיו לָהּ, אֶלָּא**
13 **נָפַל מִמֶּנִּי וּמְצָאָה אוֹתוֹ - אֵינוֹ נֶאֱמָן, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה**
14 **שֶׁכְּתָבוֹ לָהּ[10] וַהֲרֵי הוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ; אֲבָל אִם**
15 **אָמַר הַבַּעַל: עַל תְּנַאי הָיָה[11], פִּקָּדוֹן הָיָה, מֵעוֹלָם לֹא**
16 **כְּתַבְתִּיו, מְזֻיָּף הוּא[12] - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו אוֹ בְּעֵדֵי**
17 **מְסִירָה[13], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ**
18 **מְגֹרֶשֶׁת לִהְיוֹת מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים, אֲבָל פָּסְלָה נַפְשָׁהּ**
19 **מִכְּהֻנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[15]; שֶׁהֲרֵי פָּסְלָה עַצְמָהּ**
20 **בְּהוֹדָאַת פִּיהָ, וְעָשְׂתָה עַצְמָהּ כַּחֲתִיכָה שֶׁל אִסּוּר[16].**

10) וכן אמרו (בבא־מציעא כח.): "הוא אומר סימני הגט, והיא אומרת סימני הגט - ינתן לה", הרי שאפילו אין הגט בידה - אינו נאמן לומר: ממני נפל, שנמלכתי שלא ליתן, כל־שכן כשהגט בידה (ביאור הגר"א שם, סי' קנב, יד). 11) ולא נתקיים. 12) נראה שטענה אחת היא, ובכת"י התימנים: "לא כתבתי ומזוייף הוא". וכן הוא ב'טור' אהע"ז סי' קנב: "או שהוא מזוייף ולא כתבו מעולם". 13) ע"י העדים שבפניהם מסר גט זה לידה, נדע שלא היה על תנאי או פקדון, שהם יודעים כל הפרטים. 14) לעיל פ"ז ה"ב, ע"פ הש"ס גיטין ט, א. ועדי מסירה נאמנים, כמבואר שם טז, ב: "מה אילו יאמרו בפנינו גירשה, האם לא יאמנו", וראה בהל' י"ד שם. 15) לעיל ה"א. 16) לשון הש"ס בכתובות כב, א.

21 **ד. בָּאָה הִיא וּבַעְלָהּ, הִיא אוֹמֶרֶת: גֵּרְשָׁתַנִי וְאָבַד**
22 **גִּטִּי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא גֵּרַשְׁתִּיךְ - אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזָקָה**
23 **אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת; חֲזָקָה אֵין אִשָּׁה מְעִדָּה פָּנֶיהָ**
24 **בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[17].**

17) גיטין פט, ב. וראה למעלה פ"ד מהל' אישות הי"ג, ופט"ז הכ"ו.

25 **ה. אָמַר הַבַּעַל: גֵּרַשְׁתִּי אֶת אִשְׁתִּי - אֵינוֹ נֶאֱמָן[18].**
26 **וְחוֹשְׁשִׁים לִדְבָרָיו, וְתִהְיֶה סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[19]. וַאֲפִלּוּ**
27 **הוֹדָת לוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ - אֵינוֹ נֶאֱמָן; שֶׁמָּא יִתְכַּוֵּן[20]**
28 **לְקַלְקְלָהּ[21], אוֹ בְּגֵט[22] בָּטֵל גֵּרְשָׁהּ וְהִיא אֵינָהּ**
29 **יוֹדַעַת[23], [אוֹ שֶׁמָּא תָּעֵז פָּנֶיהָ בּוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
30 **מַאֲמִינָהּ, וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת][24] כֹּבֶד הָאִסּוּר שֶׁלָּהּ[25].**
31 **לְפִיכָךְ אוֹמְרִים לוֹ: אִם אֱמֶת הַדָּבָר - הֲרֵי אַתֶּם**
32 **קַיָּמִים, גָּרֵשׁ אוֹתָהּ עַתָּה בִּפְנֵינוּ.**

18) להתירה להנשא (בבא־בתרא קלה.). 19) שאסורה לכהונה אם ימות, וכן אינה מתייבמת אלא חולצת, שמא גרושה היא (שם). 20) ה'טור' (אהע"ז סי' קנב) הביא: "מכוין". 21) להכשילה, שלאחר שתינשא תצא מזה ומזה. 22) אולי צריך להיות "ובגט". ובכת"י התימנים, תיבת "או" ליתא. 23) בזה יישב רבינו את הקושיא, למה לא תהא האשה עצמה נאמנת באמרה נתגרשתי (ראה למעלה ה"ד). 24) בדפוסי רומי וקושטא, אין כל הפיסקא הזאת המוקפת לפנינו בסוגריים מרובעים. 25) גם בזה יישב, למה לא תהא היא עצמה נאמנת, שכל נאמנותה היא מפני שאינה מעיזה פניה בפני בעלה, אבל כאן כשהבעל מסייעה - יכולה להעיז, וראה גיטין סד, ב.

33 **ו. שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'נִתְגָּרְשָׁה', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא**

נִתְגָּרְשָׁה', אֲפִלּוּ הַבַּעַל עוֹמֵד וְהִיא אוֹמֶרֶת לוֹ
'גֵּרַשְׁתַּנִי' - חֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה, מִפְּנֵי
שֶׁהָעֵדִים סוֹמְכִין אוֹתָהּ וְאֶפְשָׁר שֶׁתָּעֵז פָּנֶיהָ. לְפִיכָךְ,
אִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[26] וְהַוָּלָד מַמְזֵר.

26) כתובות כב, ב. וגיטין שם.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאָמְרוּ 'עַכְשָׁיו
נִתְגָּרְשָׁה', שֶׁחֲרֵי אוֹמְרִין לָהּ: אִם אֱמֶת הַדָּבָר -
הוֹצִיאִי גִּטֵּךְ[27]; אֲבָל אִם אָמְרוּ הָעֵדִים 'מִכַּמָּה יָמִים
נִתְגָּרְשָׁה' - יֵשׁ לוֹמַר אָבַד הַגֵּט. וְהוֹאִיל וְהִיא
אוֹמֶרֶת 'גְּרוּשָׁה אֲנִי בְּוַדַּאי', וּשְׁנֵי עֵדִים מְעִידִין לָהּ,
אַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁנַיִם מַכְחִישִׁין אוֹתָן, אִם נִשֵּׂאת
לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ - לֹא תֵּצֵא[28]; שֶׁחֲרֵי הִיא וּבַעְלָהּ
יוֹדְעִין בְּוַדַּאי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת, וַחֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין
מְקַלְקְלִין עַצְמָן. אֲבָל אִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, הוֹאִיל
וְהַדָּבָר אֶצְלוֹ סָפֵק; וְכֵן אִם אָמְרָה 'אֵינִי יוֹדַעַת',
אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ - חֲרֵי זוֹ תֵּצֵא[29] וְהַוָּלָד
סָפֵק מַמְזֵר.

27) ואילו לא היו עדים מכחישים כנגדם, היתה מגורשת אם טוענת נאבד הגט (מגיד־משנה, וראה למעלה הערה ו). 28) כתובות, שם. וראה להלן הכ"ג, ולמעלה פ"י הט"ז. 29) כתובות, שם.

ח. אָמְרוּ שְׁנַיִם 'רְאִינוּהָ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים
'לֹא רְאִינוּהָ', אִם הָיוּ כֻּלָּם שְׁרוּיִם בְּחָצֵר אַחַת - חֲרֵי
זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא[30]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא וְהַוָּלָד כָּשֵׁר,
שֶׁבְּנֵי אָדָם עֲשׂוּיִין לְגָרֵשׁ בְּצִנְעָה[31].

30) משום לזות שפתים, שיאמרו אילו נתגרשה היה קול לדבר (רש"י כג.). 31) שם כג, א. ואין טענת לא ראינוה - ראיה. וראה למעלה פ"ט מהל' אישות ה"ל.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא הֶחְזִקָּה אֵשֶׁת אִישׁ, וּבָא עֵד אֶחָד
וְאָמַר: אֵשֶׁת אִישׁ הָיְתָה וְנִתְגָּרְשָׁה, וּבָא עֵד אֶחָד
וְאָמַר: לֹא נִתְגָּרְשָׁה - חֲרֵי שְׁנֵיהֶן מְעִידִין שֶׁהִיא
אֵשֶׁת אִישׁ, וְאֶחָד מֵעִיד שֶׁהִיא גְּרוּשָׁה, וְאֵין דְּבָרָיו
שֶׁל אֶחָד בִּמְקוֹם שְׁנַיִם. וּלְפִיכָךְ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם
נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[32].

32) כתובות, שם. ולענין קידושין אינו כן, שהרי שניהם מעידים שפנויה היתה קודם שנתקדשה, וכמבואר למעלה פ"ט מהל' אישות הל"א.

י. אִשָּׁה וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁבָּאוּ מִמְּדִינָה אַחֶרֶת, זֶה
אוֹמֵר: זוֹ אִשְׁתִּי וְזֶה עַבְדִּי, וְזֶה אוֹמֵר: זוֹ אִשְׁתִּי וְזֶה
עַבְדִּי, וְהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת: שְׁנֵיהֶן עֲבָדַי - חֲרֵי הִיא
מֻתֶּרֶת לַכֹּל. וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶן הֶחֱזִיקוּהָ בְּאִשָּׁה
אִישׁ, הוֹאִיל וְכָל אֶחָד מֵהֶן הֵעִיד לְעַצְמוֹ, אֵינָן
נֶאֱמָנִין[33].

33) קידושין סה, ב.

יא. שְׁלִיחַ קַבָּלָה[34] שֶׁהוֹצִיא גֵּט מִתַּחַת יָדוֹ, וְהַבַּעַל
אוֹמֵר: מְזֻיָּף הוּא - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו אוֹ בְּעֵדֵי
מְסִירָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[35]. אָמַר הַבַּעַל: לְפִקָּדוֹן נְתַתִּיו
לוֹ[36], וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר: לְגֵרוּשִׁין נְתָנוֹ לִי - הַשָּׁלִיחַ
נֶאֱמָן[37]. וְכֵן אִם הָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הָאִשָּׁה,
וְהִיא אוֹמֶרֶת: שָׁלִיחַ זֶה נְתָנוֹ לִי, וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר: כֵּן
נְתַתִּיו לָהּ וּלְגֵרוּשִׁין נְתָנוֹ לִי, וְהַבַּעַל אוֹמֵר: לֹא
נְתַתִּיו לוֹ אֶלָּא לְפִקָּדוֹן - הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן וְהִיא
מְגֹרֶשֶׁת[38].

34) שעשאתו האשה שליח לקבל גיטה מיד בעלה, ומשיגיע הגט לידו - תתגרש כאילו הגיע לידה, כמבואר לעיל פ"ו ה"א. 35) לעיל ה"ג, בדין אשה עצמה המוציאה גיטה מתחת ידה, והוא־הדין לשלוחה. 36) שיהא מוכן לגרש בו כשירצה, ולא בתורת שליח קבלה, שתהא קבלתו כקבלת האשה. 37) שהרי האמינו כשמסר הגט לידו (גיטין סד. כרב חסדא). ואפילו אם שלשתם בעיר אחת, אין אומרים אילו היה נותנו לגירושין היה נותנו ישר ליד האשה (שם וברש"י. וכן פסק הרי"ף בתשובותיו). 38) ואין אומרים שאין השליח נאמן אלא כשהגט בידו, אלא הואיל ויכולה להחזירו לידו - הריהו כאילו עדיין בידו ('בית שמואל' אהע"ז סי' קמא ס"ק פג).

יב. אָבַד הַגֵּט, אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר 'לְגֵרוּשִׁין
נְתַתִּיו לַשָּׁלִיחַ' וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר 'נְתַתִּיו לָהּ'[39] - חֲרֵי זוֹ
סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[40]; שֶׁחֲרֵי הֶחְזִקָּה אֵשֶׁת אִישׁ, וְאֵין כָּאן
אֶלָּא עֵד אֶחָד וּבַעַל. וַאֲפִלּוּ אָמְרָה הָאִשָּׁה: בְּפָנַי
נְתָנוֹ לוֹ לְגֵרוּשִׁין וּנְתָנוֹ הַשָּׁלִיחַ לִי - הוֹאִיל וְהַבַּעַל
וְהַשָּׁלִיחַ סוֹעֲדִין אוֹתָהּ, אֶפְשָׁר שֶׁתָּעֵז פָּנֶיהָ, וְשֶׁמָּא
לֹא נִתְגָּרְשָׁה[41].

39) מלשון זה משמע, שבשליח הולכה ידובר כאן, ואינה מתגרשת אלא עד שיגיע הגט לידה, כמבואר לעיל פ"ו ה"ה, כי בשליח קבלה אין צורך שיאמר: נתתיו לה, שאפילו לא נתן לידה מתגרשת. 40) אולי שליח עשה שליחותו, ומתוך שספק הוא, הולכים בו להחמיר, וחולצת ואינה מתייבמת. וכן אם נתקדשה לאחר, צריכה גט משני (גיטין סד:). "שאין אומרים באיסורין: חזקה שליח עושה שליחותו להקל אלא להחמיר" (פ"ד מהל' תרומות ה"ו). 41) גיטין, שם.

יג. שְׁלִיחַ קַבָּלָה שֶׁקִּבֵּל גֵּט לְאִשָּׁה וּשְׁלָחוֹ לָהּ בִּפְנֵי
שְׁנֵי עֵדִים[42], וְהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ וּנְטָלַתּוּ, וַחֲרֵי הַגֵּט
יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת אִם בַּעְלָהּ
שְׁלָחוֹ[43] לָהּ אוֹ שְׁלִיחַ קַבָּלָה שֶׁלָּהּ אוֹ שְׁלוּחוֹ שֶׁל
בַּעְלָהּ[44] - חֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[45].

42) שראו הגט בידו כששלחו לה. 43) שלא רצה בשליחה לקבלה, ושלחו ביד שליח הולכה. 44) השליח הראשון של בעלה, עשה שליח שני להולכה. 45) לעיל הי"א, שהשליח נאמן לומר לגירושין נתנו לי, ואע"פ שאין השליח עומד בפנינו, אולם הואיל והעדים מעידים שראו הגט יוצא

מתחת ידו, אין לנו צורך לידע כיצד בא לידו, וכמבואר בהלכה הבאה.

יד. בָּא בַּעַל וְעֶרְעֵר שֶׁלֹּא כְּתָבוֹ, אוֹ שֶׁהוּא גֵּט בָּטֵל[46] - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו[47], שֶׁהֲרֵי עֵדִים מְעִידִים שֶׁהַגֵּט שֶׁנָּתְנוּ לָהּ יָצָא מִתַּחַת יַד שְׁלוּחָהּ שֶׁיָּדוֹ כְּיָדָהּ; וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת[48], הֲרֵי הָעֵדִים יָדְעוּ[49]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[50].

46) שנכתב שלא לשמה, או כתבו הסופר שלא ברשות הבעל והרי זה גט בטל, כמבואר לעיל פ"ב ה"ה. 47) יאושר ע"י זיהוי חתימות העדים, ואז אין משגיחים בערעור הבעל, כמבואר לעיל פ"ז ה"ו. 48) והרי הוא טוען טענת ודאי שהוא מזויף - בכל זאת הגט כשר, כיון שהעדים יודעים שהיה ביד שלוחה. 49) והרי זה כאילו השליח עומד בפנינו וטוען: לגירושין נתתו לי, שאילו לקחו לפקדון לא היה שולחו לה. 50) שהרי הבעל עומד ומערער שלא כתבו, וכמבואר לעיל הי"א, שאין שליח לקבלה עדיף מהאשה עצמה, שאם הוציאה גט ובעלה מערער שהוא מזויף - יתקיים בחותמיו, והשווה לעיל פ"ז הכ"ד.

טו. מִי שֶׁהֶחֱזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וְהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וְשָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם[51], וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - נֶאֱמֶנֶת, וְתִנָּשֵׂא אוֹ תִּתְיַבֵּם[52]. חֲזָקָה שֶׁאֵינָהּ מְקַלְקֶלֶת עַצְמָהּ[53] - וְתֶאֱסֹר עַצְמָהּ עַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן וְעַל זֶה, וְתַפְסִיד כְּתֻבָּתָהּ מִזֶּה וּמִזֶּה, וְלִהְיוֹת בָּנֶיהָ מַמְזֵרִין[54] - בְּדָבָר הֶעָשׂוּי לְהִגָּלוֹת לַכֹּל, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַכְחִישׁ וְלֹא לִטְעֹן טַעֲנָה; שֶׁאִם הוּא חַי - סוֹפוֹ לָבוֹא, אוֹ יֵוָּדַע שֶׁהוּא חַי. וְכֵן אִם בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לָהּ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - תִּנָּשֵׂא עַל פִּיו, שֶׁהַדָּבָר עָשׂוּי לְהִגָּלוֹת[55]. אֲפִלּוּ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה אוֹ שִׁפְחָה[56] וְעֵד מִפִּי עֵד[57] - מִפִּי עֶבֶד, מִפִּי שִׁפְחָה, מִפִּי קְרוֹבָיו - נֶאֱמָנִים לוֹמַר 'מֵת פְּלוֹנִי', וְתִנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ[58] אוֹ תִּתְיַבֵּם עַל פִּיהֶם[59].

51) אבל אם קטטה ביניהם או אם מלחמה בעולם - אינה נאמנת, כמבואר לקמן פי"ג ה"א־ב. 52) אם בעלה לא הניח בנים (יבמות קיד:). 53) שם קכ, א. 54) לעיל פ"י ה"ז. 55) יבמות קטו, א. 56) גויה שנמכרה לישראל וטבלוה לשם שפחה, שאינם כשרים להעיד עדות אחרת. 57) שלא ראה בעצמו את דבר העדות אלא שמעו מפי אחר, ואינו נאמן במקום אחר, כמבואר בפ"ח מהל' עדות ה"ה. 58) יבמות קכב, א. ראה להלן פי"ג הכ"ט. 59) שם צד, א: "עד אחד נאמן ביבמה". וכשם שעד אחד נאמן, כך כל אלו נאמנים כדין עדות מיתת הבעל (מגיד־משנה פ"ג מהל' יבום ה"ה).

טז. וְהַכֹּל נֶאֱמָנִים לְהָעִיד לָהּ עֵדוּת זוֹ, חוּץ מֵחָמֵשׁ נָשִׁים, שֶׁחֶזְקָתָם שׂוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ, שֶׁאֵין מְעִידוֹת זוֹ לְזוֹ בְּמִיתַת בַּעְלָהּ, שֶׁמָּא יִתְכַּוְּנוּ לְאָסְרָהּ עָלָיו וַעֲדַיִן הוּא קַיָּם[60]. וְאֵלּוּ הֵן: חֲמוֹתָהּ[61], וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ[62], וְיִבְמְתָהּ[63], וּבַת בַּעְלָהּ[64]. אֲפִלּוּ עַכּוּ"ם הַמְסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[65] - נֶאֱמָן, וּמַשִּׁיאִין עַל פִּיו, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[66]. וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהָעִיד - אֵינוֹ נֶאֱמָן[67].

60) יבמות קיז, א. ואם לאחר מות בעל זה שהוא קרובן, הלכה ונשאת לאיש אחר, נאמנות להעיד שמת בעלה האחרון, שאינן חשודות להעיד שקר אלא להפריד בינו ובינה בלבד (כסף־משנה). 61) שונאתה, שאומרת בלבה: זו תאכל כל יגיעי ועמלי, וכן בת חמותה אומרת: זו תירש כל עמל אבי ואמי ואני אדחה. 62) אשת תחרותה של בעלה, והן צוררות ואויבות זו את זו, וכן הכתוב אומר (שמואל־א א, ו) "וכעסתה צרתה", ומתכוונת לאוסרה על בעלה. 63) אשת אחי בעלה, ואפילו היא אחותה, חזקתה ששונאתה, כמבואר לעיל פ"ז ה"ג. וכן אמרו ב'ירושלמי' יבמות פט"ו ה"ד: "יבמתו אפילו אחותה". 64) זו באה במקום אמי ואוכלת כל עמלה (רש"י יבמות קיז.). וראה להלן פ"ג מהל' יבום ה"ו. וב'ירושלמי' שם שנינו: "כשם שאינן נאמנות עליה, כך אינה נאמנת עליהן". וחכמינו המליצו על זה הפסוק: "כמים הפנים לפנים, כן לב האדם לאדם" (משלי כז, יט) אם הוא שונא את זה - גם הוא שונאו, ולפיכך כלה פסולה להעיד לחמותה ולבת חמותה ולבת בעלה (יבמות שם). 65) משוחח ומספר דבר מה שלא בכוונה תחילה. 66) לקמן פי"ג הי"א, מיבמות קכא, ב. 67) יבמות, שם.

יז. וְכֵן הַפָּסוּל[68] בַּעֲבֵרָה מִן הַתּוֹרָה[69]: אִם בָּא לְהָעִיד בְּאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - אֵינוֹ נֶאֱמָן[70], וְאִם הָיָה מְסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ - נֶאֱמָן. אֵין זֶה פָּחוּת מִן הָעַכּוּ"ם[71]. אֲבָל פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם[72] - נֶאֱמָן לְעֵדוּת אִשָּׁה[73].

68) לעדות. 69) שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות מן התורה, כגון שאכל נבילות או חילל יום־טוב, או שהלווה ברבית קצוצה אע"פ שאינו לוקה, כמבואר בפ"י מהל' עדות ה"ג־ד. 70) יבמות כה, ב שהוא חשוד לשקר (ט"ז אהע"ז סי' יז סק"ב). 71) רי"ף, יבמות פט"ז. 72) שעבר עבירה שחיובה מדברי חכמים בלבד, כגון שאכל בשר עוף בחלב או שחילל יום־טוב שני של גלויות, וכן העובר על גזל של דבריהם, כגון מפריחי יונים ומשחקים בקוביא שהם אבק גזל, כמבואר בהל' עדות שם ה"ד. 73) יבמות כה, ב. השווה לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ו, ולקמן הל' סוטה פ"א הט"ו.

יח. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, וְהִתִּירוּהָ לְהִנָּשֵׂא עַל פִּיו, וְאַחַר כָּךְ בָּא אַחֵר וְהִכְחִישׁ אֶת הָרִאשׁוֹן וְאָמַר 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא מֵהֶתֵּרָהּ וְתִנָּשֵׂא; שֶׁעֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּעֵדוּת אִשָּׁה כִּשְׁנֵי עֵדִים בִּשְׁאָר עֵדֵיוֹת, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בִּמְקוֹם שְׁנַיִם[74].

74) שם קיז, ב. השווה פ"א מהל' סוטה הט"ז, והל' רוצח פ"ט הי"ג.

יט. בָּאוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, זֶה אוֹמֵר 'מֵת' וְזֶה אוֹמֵר 'לֹא מֵת', אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'מֵת' וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת'

- הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[75], **מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק**[76]. **וְאִם נִשֵּׂאת לָעַד שֶׁהֵעִיד לָהּ, וְהִיא אוֹמֶרֶת 'בָּרֵי לִי שֶׁמֵּת'**[77] **- הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא**[78]. **בָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת' - אַף עַל פִּי שֶׁנִּשֵּׂאת תֵּצֵא**[79].

75) שם קיז, ב – קיח, א. 76) והבא עליה, בספק כרת, כמבואר בכתובות כב, ב לענין שנים נגד שנים, והשווה לקמן הכ"ג. 77) ברור לי שמת. "אילו היה קיים, היה בא" (רש"י כתובות שם). אולם בר"ן שם מפרש: ברי לי, ש"ראיתיו מת". ויתכן, שזוהי גם כוונת רבינו (ביאור הגר"א אהע"ז סי' יז, לז). 78) ב"ירושלמי" יבמות פט"ו ה"ד, השוו דין זה לדין של "שנים ושנים" המבואר לקמן הכ"ג, שכשם שב"שנים ושנים", לא תצא אם נישאת לאחד מעדיה, כך באחד נגד אחד (מגיד־משנה), וכן בתוספתא יבמות פי"ד, ה"א. 79) יבמות קיז, ב.

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[80] **בְּשֶׁהָיָה הָעֵד אֶחָד שֶׁנִּשֵּׂאת עַל פִּיו כְּמוֹ הַשְּׁנַיִם שֶׁבָּאוּ וְהִכְחִישׁוּ אוֹתוֹ, כְּגוֹן שֶׁנִּשֵּׂאת עַל פִּי אִישׁ וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת', אוֹ שֶׁנִּשֵּׂאת עַל פִּי אִשָּׁה אוֹ עַל פִּי עַצְמָהּ וּבָאוּ שְׁתֵּי נָשִׁים אוֹ שְׁנֵי פְּסוּלִין שֶׁל דִּבְרֵיהֶן וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת'; אֲבָל עֵד כָּשֵׁר אוֹמֵר 'מֵת' וְנָשִׁים רַבּוֹת אוֹמְרוֹת 'לֹא מֵת', אוֹ פְּסוּלִין**[81] **אוֹמְרִים 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זֶה כְּמֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה**[82], **וְאִם נִשֵּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ**[83] **וְהִיא אוֹמֶרֶת 'רַדַּאי מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא.**

80) שאפילו אם נשאת - תצא. 81) ובכת"י התימנים: "או פסולין של דבריהם", וראה למעלה הי"ז. 82) ובדפוסים ראשונים: "כמחצה למחצה", וכן בכת"י התימנים. ואם באו בבת אחת לא תינשא, ואם נשאת תצא, אבל אם באו הנשים אחרי שהתירוה לינשא על־פי עד אחד הכשר, הרי זו לא תצא מהיתרה הראשון ותינשא, שהראשון נחשב כשנים, והמכחישים נחשבים רק כאחד, וכמבואר לעיל הי"ח, וכן דעת רש"י (יבמות קיז:) וכן ב"שולחן ערוך" אהע"ז סי' יז, לז. 83) לעד שהעיד לה שמת, וכמבואר לעיל הי"ט, וראה "בית שמואל" לאהע"ז שם.

כא. אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'מֵת' אוֹ הִיא שֶׁאָמְרָה 'מֵת בַּעְלִי', וְאַחַר כָּךְ בָּא עֵד כָּשֵׁר וְאָמַר 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[84].

84) כיון שהורע כח הנשים לגבי עד אחד, שכולן לגבי עד אחד הן כמחצה למחצה, כמבואר בהלכה הקודמת, הורע גם כח אשה אחת לגבי עד אחד, אפילו כשהיא העידה תחילה והתירוה להנשא על פיה (מגיד־משנה ע"פ יבמות קיז:). ונראה, שאם שתים העידו שמת והתירוה, ואח"כ בא עד אחד כשר ואמר לא מת - הרי זו לא תצא מהיתרה הראשון, שהן שקולות כמותו, והן התירוה תחילה, נמצא שהן כשנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים. וכמבואר לעיל הי"ח, ולפיכך לא ציין רבינו אלא: "אשה (אחת) אומרת מת" וכו' (מגיד־משנה).

כב. אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת' וּשְׁתֵּי נָשִׁים אוֹמְרוֹת 'מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא. וְכֵן אִם אָמְרוּ עֶשֶׂר נָשִׁים 'לֹא מֵת' וְאַחַת עֶשְׂרֵה אוֹמְרוֹת 'מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא. שֶׁאֵין אוֹמְרִים שְׁנַיִם כְּמֵאָה אֶלָּא בְּעֵדִים כְּשֵׁרִים[85], **אֲבָל בִּפְסוּלִין - הַלֵּךְ אַחַר הָרֹב, בֵּין לְהָקֵל**[86] **בֵּין לְהַחְמִיר**[87].

85) ואז לא תינשא, ואם נשאת תצא, כמבואר בהלכה הבאה, כי ב"עדות כשרה, שנים כמאה ומאה כשנים" (שבועות מב.). 86) בענין שלפנינו. 87) כדין המוזכר בהל' כ' (יבמות קיז:).

כג. שְׁנֵי עֵדִים אוֹמְרִים 'מֵת' וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק. וְאִם נִשֵּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ, וְהִיא אוֹמֶרֶת 'בָּרֵי לִי שֶׁמֵּת'[88] **- הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא**[89].

88) "אין לבי נוקפי, שאילו היה קיים היה בא" (כתובות כב: וברש"י). 89) השוה לעיל ה"ז.

כד. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, וּבָאָה אַחַת מֵהֶן וְאָמְרָה 'מֵת בַּעְלִי' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא עַל פִּי עַצְמָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[90]; **וְצָרָתָהּ אֲסוּרָה, שֶׁאֵין צָרָה מְעִידָה לַחֲבֶרְתָּהּ**[91]. **וַאֲפִלּוּ נִשֵּׂאת זוֹ תְּחִלָּה**[92] **- אֵין אוֹמְרִין: אִלּוּ לֹא מֵת בַּעְלָהּ לֹא הָיְתָה אוֹסֶרֶת עַצְמָהּ עָלָיו**[93]; **שֶׁמָּא מִשֶּׁנִּאֲתָהּ בְּצָרָתָהּ רוֹצָה הִיא שֶׁיֵּאָסְרוּ שְׁתֵּיהֶן עָלָיו. זֹאת אוֹמֶרֶת 'מֵת בַּעְלִי', וְצָרָתָהּ מַכְחֶשֶׁת אוֹתָהּ וְאוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא; כֹּשֶׁם שֶׁאֵינָהּ מְעִידָה לָהּ לְהַתִּירָהּ, כָּךְ אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהָעִיד לָהּ לְאָסְרָהּ**[94]. **זֹאת אוֹמֶרֶת 'מֵת' וְצָרָתָהּ אוֹמֶרֶת 'נֶהֱרַג' - הוֹאִיל וּשְׁתֵּיהֶן אוֹמְרוֹת שֶׁאֵינוֹ קַיָּם, הֲרֵי אִלּוּ יִנָּשֵׂאוּ**[95].

90) לעיל הט"ו. 91) לעיל הט"ז. 92) אחרי שהעידה על מות בעלה, הלכה ונשאת לאחר. 93) ומקיימת בעצמה: "תמות נפשי עם פלשתים" (יבמות קב.). וכן אמרו ב"ירושלמי" שם פט"ו ה"ז: "חשודה היא לקלקל עצמה, כדי לקלקל חברתה". 94) יבמות קיז, ב. 95) שם, א. ודין "עד אומר מת, ועד אומר נהרג" מבואר בשו"ע אהע"ז סי' יז, ס"ט.

יום שלישי י"א תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו המשך דין נאמנות האשה לומר מת בעלה ופרטי דיני העדאת העדים בענין זה, וטעם למה התירו אשת איש בעדות קלושה.

א. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: גֵּרַשְׁתַּנִי בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וּבָאוּ אוֹתָן הָעֵדִים וְהִכְחִישׁוּהָ, וְאַחַר כָּךְ הָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ, וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם[2], **וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת; שֶׁזּוֹ הֶחֱזִקָה שַׁקְרָנִית, וְרוֹצָה לְהִשָּׁמֵט מִתַּחַת בַּעְלָהּ. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד**

לָהּ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - לֹא תִּנָּשֵׂא, שֶׁמָּא הִיא שָׁכְרָה אוֹתוֹ[3]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהּ עֵד.

2) כלומר, אף על פי ששלום בעולם, וכל שכן כשמלחמה בעולם, שאינה נאמנת. 3) הואיל והוחזקה שקרנית והוברר הדבר שהיא שונאתו, יש לחוש שהיא ממשיכה להישמט ממנו בתחבולות שקר אפילו עד כדי שכירת עד שקר.

ב. וְכֵן אִם הָיְתָה מִלְחָמָה בָּעוֹלָם, וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי בַּמִּלְחָמָה - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ; (שֶׁמָּא) תִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ עַל דְּבָרִים שֶׁרַבָּן לְמִיתָה וְתֹאמַר 'מֵת'. כְּגוֹן שֶׁנֶּהֱרְגוּ הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ בְּאֶמְצָעָן, שֶׁהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת: מֵאַחַר שֶׁנֶּהֱרְגוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ, נֶהֱרַג הוּא בִּכְלָלָן. לְפִיכָךְ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וַאֲפִלּוּ אָמְרָה 'מֵת בַּמִּלְחָמָה וּקְבַרְתִּיו'[4]. אֲבָל אִם אָמְרָה 'מֵת עַל מִטָּתוֹ'[5] - נֶאֱמֶנֶת[6].

4) אף על פי שאינה מוחזקת שקרנית, הואיל והיא מדברת מתוך אומדן ודמיון מוטעה, או מחמת בהלה קברה אחר וסוברת שזה בעלה. 5) שלא במלחמה, אלא על מטתו בביתו. 6) "והוא הדין אם אומרת שמת או נהרג רחוק מן המלחמה ... אפילו הלך שם סמוך למערכה לקנות שלל, נאמנת".

ג. לֹא הֶחֱזִקָה מִלְחָמָה בָּעוֹלָם[7], וּבָאָה וְאָמְרָה: מִלְחָמָה הָיְתָה בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי וּמֵת בַּמִּלְחָמָה - לֹא תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה, וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא.

7) כלומר, לא ידוע על מלחמה בעולם.

ד. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי תַּחַת הַמַּפֹּלֶת[8] - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת. וְכֵן אִם הָיָה שִׁלּוּחַ[9] נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, וְאָמְרָה: נְשָׁכוֹ נָחָשׁ אוֹ עַקְרָב וָמֵת - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, שֶׁמָּא תִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ עַל רֹב אֲנָשִׁים שֶׁמֵּתוּ כָּךְ בִּנְשִׁיכָה[10].

8) נפל הבית עליו, או שבאה רוח סערה והפילה כל בתי העיר, שמפולת הרי היא כמלחמה ואומרת כן על פי הדמיון. 9) כלומר, שנשלחו עליהם מן השמים. 10) וברור הדבר שאם אמרה מת על מטתו בביתו נאמנת בכל האופנים האלו, כמו שנאמנת בדין מלחמה.

ה. אָמְרָה: עִשְׁנוּ עָלֵינוּ בַּיִת[11] אוֹ מְעָרָה, הוּא מֵת וַאֲנִי נִצַּלְתִּי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת; כְּשֵׁם שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ נֵס כָּךְ נַעֲשָׂה לוֹ. הָיְתָה שְׁנַת רְעָבוֹן וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[12]; מֵת וּקְבַרְתִּיו - נֶאֱמֶנֶת[13].

11) הציתוהו באש ונתמלא עשן. 12) כי אפילו לא מת אומרת שמת, מתוך דמיונה וסמיכות דעתה, שבלי מזון לא יוכל לחיות ואף על פי שעזבתו חי. 13) כי ברעבון אינה בהולה כל כך לברוח, כי אין שם פחד חרב ואימת מוות, ובוודאי נתעסקה בו לקברו, אבל במלחמה אינה נאמנת לומר: מת וקברתיו, כי בהולה היא לברוח מפחד המלחמה, ואיך נתעסקה בו לקבור, ובוודאי היא מדמה והוזה הזייה בלבד.

ו. אָמְרָה: נָפְלוּ עָלֵינוּ עַכּוּ"ם אוֹ לִסְטִים, הוּא נֶהֱרַג וַאֲנִי נִצַּלְתִּי - נֶאֱמֶנֶת; שֶׁאֵין דַּרְכָּן לַהֲרֹג אֶת הַנָּשִׁים[14] כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: כְּשֵׁם שֶׁנִּצְּלָה הִיא כָּךְ נִצַּל הוּא.

14) "אשה כלי זיינה עליה", אין הם הורגים אותה, שאינה בעלת מלחמה ומריבה כאיש, ומרחמים עליה. ובירושלמי אמרו: יכולה אשה להטמין את עצמה ולומר נכרייה אני ואין האיש יכול להטמין עצמו ולומר נכרי הוא".

ז. הָיָה דֶּבֶר בָּעוֹלָם וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - נֶאֱמֶנֶת. שֶׁדָּבָר פָּשׁוּט בִּפְנֵי כָּל אָדָם, שֶׁבִּשְׁנַת הַדֶּבֶר זֶה חַי וְזֶה מֵת, וְאֶפְשָׁר שֶׁיָּמוּתוּ בַּדֶּבֶר נְעָרִים חֲזָקִים וְיִנָּצְלוּ הַזְּקֵנִים הַחוֹלִים, וּלְפִי זֶה אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא סָמְכָה דַּעְתָּהּ עַל רֹב הַמֵּתִים.

ח. כְּבָר אָמַרְנוּ, שֶׁעֵד מִפִּי עֵד כָּשֵׁר לְעֵדוּת אִשָּׁה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁשָּׁמַע מִפִּי בֶּן דַּעַת שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי, כְּגוֹן עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה[15]; אֲבָל אִם שָׁמַע מִפִּי שׁוֹטֶה אוֹ מִפִּי קָטָן - אֵינוֹ מֵעִיד, וְאֵין סוֹמְכִין עַל דִּבְרֵיהֶם.

15) והם בני דעת.

ט. שָׁמַע מִן הַתִּינוֹקוֹת שֶׁהֵן אוֹמְרִין: עַכְשָׁיו בָּאנוּ מֵהַסְפֵּד פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ סַפְּדָנִין הָיוּ שָׁם, וּפְלוֹנִי הֶחֱכָם, וּפְלוֹנִי עָלָה אַחַר מִטָּתוֹ, כָּךְ וָכָךְ עָשׂוּ בְּמִטָּתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵעִיד מִפִּיהֶן עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[16] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּמַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ.

16) שאין כאן עדות סתם, שאינם נאמנים עליה, אלא סיפור דברים מעסקי מיתתו שרק עכשיו ראו אותם.

י. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר: הָרַגְתִּי אֶת פְּלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא עַל פִּיו; שֶׁאֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע[17], וַהֲרֵי הֵעִיד שֶׁמֵּת[18].

17) להאמין לו שהוא בעצמו הרגו, שהרי קרוב הוא לעצמו וקרוב פסול לעדות, כי אילו היה נאמן לעצמו הרי נעשה רשע (שרצח את הנפש) וממילא אינו נאמן לעדות אשה, שהתורה אמרה: אל תשת ידך עם רשע להיות עד". 18) ו"פלגינן דיבוריה", כלומר "מחלקים דיבורו" ומפרשים, שהיה עם הרוצחים והוא לא הרגו, נמצא נאמן הוא להשיאה ואינו נאמן על עצמו שהוא הרגו.

יא. כְּבָר אָמַרְנוּ, שֶׁהָעַכּוּ"ם שֶׁהֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ - מַשִּׁיאִין עַל פִּיו. כֵּיצַד? הָיָה עַכּוּ"ם מֵסִיחַ וְאָמַר: אוֹי לִפְלוֹנִי שֶׁמֵּת, כַּמָּה הָיָה נָאֶה וְכַמָּה טוֹבָה עָשָׂה עִמִּי; אוֹ שֶׁהָיָה מֵסִיחַ וְאוֹמֵר: כְּשֶׁהָיִיתִי בָּא בַּדֶּרֶךְ נָפַל פְּלוֹנִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עִמָּנוּ וָמֵת, וּתְמַהֲנִי לְדָבָר זֶה כֵּיצַד מֵת פִּתְאֹם; וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים הָאֵלּוּ שֶׁהֵן מַרְאִין שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְהָעִיד - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[19].

19) אבל אם נתכוון להעיד אינו נאמן וכל שכן אם נתכוון להתירה להינשא - שאינו נאמן.

יב. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁמַע מֵעַכּוּ"ם הַמַּסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ - מֵעִיד שֶׁשָּׁמַע מִמֶּנּוּ, וְתִנָּשֵׂא עַל פִּיו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם אֲמַתְּלָא[20]; אֲבָל אִם הָיְתָה שָׁם אֲמַתְּלָא בְּשִׂיחַת הָעַכּוּ"ם שֶׁמָּא לֹא יִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְדָבָר אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאֶחָד: עֲשֵׂה לִי כָּךְ וָכָךְ, שֶׁלֹּא אֶהֱרֹג אוֹתְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁהָרַגְתִּי פְּלוֹנִי - אֵין זֶה מַסִּיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[21], שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְהַטִּיל אֵימָה עַל זֶה.

20) תואנה, הנמקה למראית עין. 21) להאמינו על הריגת אותו פלוני ולהשיא אשתו.

יג. וְכֵן אִם שָׁמַע מֵעַרְכָּאוֹת[22] שֶׁל עַכּוּ"ם שֶׁאָמְרוּ: הָרַגְנוּ פְּלוֹנִי - אֵינָם נֶאֱמָנִין, שֶׁהֵן מַחֲזִיקִין יְדֵי עַצְמָן בְּכָזָב כְּדֵי לְהַטִּיל אֵימָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

22) בתי משפט.

יד. עַכּוּ"ם שֶׁהִסִּיחַ לְפִי תֻּמּוֹ תְּחִלָּה, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁאֲלוּ אוֹתוֹ אַחַר כָּךְ וּבְדָקוּהוּ עַד שֶׁיִּפְרֹשׁ כָּל הַמְּאֹרָע - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וּמַשִּׂיאִין עַל פִּיו.

טו. כְּבָר הוֹדַעְנוּ, שֶׁהָעֵד שֶׁאָמַר 'שָׁמַעְתִּי שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי', אֲפִלּוּ שָׁמַע מֵאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה מֵעֶבֶד - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר לְעֵדוּת אִשָּׁה, וּמַשִּׂיאִין עַל פִּיו[23]. אֲבָל אִם אָמַר הָעֵד אוֹ הָאִשָּׁה אוֹ הָעֶבֶד: מֵת פְּלוֹנִי וַאֲנִי רְאִיתִיו שֶׁמֵּת - שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: הֵיאַךְ רָאִיתָ וּבַמֶּה יָדַעְתָּ שֶׁמֵּת? אִם הֵעִיד בְּדָבָר בָּרוּר - נֶאֱמָן, וְאִם הֵעִיד בִּדְבָרִים שֶׁרַבָּן לְמִיתָה[24] - אֵין מַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ; שֶׁאֵין מְעִידִין עַל הָאָדָם שֶׁמֵּת אֶלָּא כְּשֶׁרָאוּהוּ שֶׁמֵּת וַדַּאי וְאֵין בּוֹ סָפֵק.

23) ואף על פי שאין אנו יודעים כיצד ידע האומר הראשון שזה מת, הואיל ואי אפשר לנו לבודקו - שהרי אינו בפנינו - אנו סומכים שבוודאי ראהו מת ממש ומשיאים את אשתו. 24) ומיעוטם לחיים, וייתכן שגם זה נמלט והוא חי.

טז. כֵּיצַד? רָאוּהוּ שֶׁנָּפַל לַיָּם, אֲפִלּוּ טָבַע בַּיָּם הַגָּדוֹל - אֵין מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, שֶׁמָּא יָצָא בְּמָקוֹם אַחֵר. וְאִם נָפַל לְמַיִם מְקֻבָּצִים, כְּגוֹן בּוֹר אוֹ מְעָרָה, שֶׁעוֹמֵד וְרוֹאֶה כָּל סְבִיבָיו[25], וְשָׁהָה כְּדֵי שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ[26] וְלֹא עָלָה - מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, וּמַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ. וְכֵן אִם הִשְׁלִיכוּהוּ בַּיָּם, וְהִשְׁלִיכוּ מְצוּדָה[27] אַחֲרָיו וְהֶעֱלוּ מִמֶּנּוּ אֵבֶר[28] שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּנָּטֵל מִן הַחַי וְיִחְיֶה - הֲרֵי זֶה מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, וּמַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ[29].

25) "מים שיש להם סוף - אשתו מותרת ושאין להם סוף אשתו אסורה". 26) והוא כשלוש שעות. 27) רשת. 28) והכירו על ידי סימן מובהק שאבר זה של המושלך הוא. 29) וכתבו הרמב"ן והרשב"א שאינה מותרת אלא לאחר שנים עשר חודש.

יז. רָאוּהוּ שֶׁנָּפַל לְגֹב[30] אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין מְעִידִין עָלָיו, אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֹאכְלוּהוּ. נָפַל לַחֲפִירַת נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים[31], אוֹ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, אוֹ לְתוֹךְ יוֹרָה רוֹתַחַת מְלֵאָה יַיִן אוֹ שֶׁמֶן[32], אוֹ שֶׁשָּׁחֲטוּ בּוֹ שְׁנֵי סִימָנִין[33] אוֹ רֻבָּן, אֲפִלּוּ עָמַד וּבָרַח - מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, שֶׁוַּדַּאי סוֹפוֹ לָמוּת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה מִדְּבָרִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה, אֶלָּא יָמוּת מִיָּד בִּזְמַן קָרוֹב - הֲרֵי אֵלּוּ מְעִידִין עָלָיו.

30) מאורת חיות. 31) על ידי שדוחקם בנפילתו כשעומד עליהם מזיקים אותו. 32) והוא הדין ליורה של מים רותחים, העומדת על האש. 33) הקנה והווישט.

יח. רָאוּהוּ צָלוּב[34] וְהָעוֹף אוֹכֵל בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁדִּקְרוּהוּ אוֹ יָרוּ בּוֹ חִצִּים - אֵינוֹ מֵעִיד עָלָיו שֶׁמֵּת. וְאִם רָאוּ הָעוֹף אוֹכֵל בְּמָקוֹם שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה בִּנְטִילָתוֹ, כְּגוֹן מֹחוֹ אוֹ לִבּוֹ אוֹ בְּנֵי מֵעָיו - הֲרֵי זֶה מֵעִיד עָלָיו שֶׁמֵּת.

34) תלוי.

יט. עֵד אֶחָד אוֹמֵר: רְאִיתִיו שֶׁמֵּת בַּמִּלְחָמָה אוֹ בְּמַפֹּלֶת, אוֹ שֶׁטָּבַע בַּיָּם הַגָּדוֹל וָמֵת[35], וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁרֻּבָּן לְמִיתָה: אִם אָמַר 'קְבַרְתִּיו' - נֶאֱמָן, וְתִנָּשֵׂא עַל פִּיו[36]; וְאִם לֹא אָמַר 'קְבַרְתִּיו' - לֹא תִנָּשֵׂא, וְאִם נִשָּׂאת - לֹא תֵּצֵא.

35) ששהה שם כדי שתצא נפשו ולא עלה. 36) ואף על פי שאשה אינה נאמנת לומר מת בעלי במלחמה וקברתיו, יש לחלק ביניהם, כי האשה מתוך צער גופה וחשקה להינשא עלולה לשקר ולומר קברתיו, או שקברה אדם אחר וסוברת שזהו בעלה, ואומרת בדומה, אבל עד המעיד למה יעיד שקר, ואין דמיונו מטעהו כל כך.

כ. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהֵעִיד לָהּ עֵד אֶחָד שֶׁטָּבַע בַּעְלָהּ בַּיָּם אוֹ בְּמַיִם שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף וְלֹא עָלָה[37], וְאָבַד זִכְרוֹ וְנִשְׁתַּכַּח שְׁמוֹ - הֲרֵי זוֹ לֹא תִנָּשֵׂא עַל עֵדוּת זוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[38]; וְאִם נִשָּׂאת - לֹא תֵּצֵא. וַאֲפִלּוּ הָיָה הָעַכּוּ"ם שֶׁהִסִּיחַ לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר 'טָבַע פְּלוֹנִי בַּיָּם', וְנִשָּׂאת עַל פִּיו - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא. וְחָכָם שֶׁהוֹרָה לְהַשִּׂיאָהּ לְכַתְּחִלָּה - מְנַדִּין אוֹתוֹ[39].

37) ששהה עליו שיעור כדי שתצא נפשו. 38) ואפילו אם שניים מעידים כך הרי זו לא תינשא, הואיל ואינם מעידים אלא על הטביעה ולא על המיתה. 39) ואם הודה שטעה - אף על פי שכבר נישאת על פיו אין מנדין אותו.

כא. מְצָאוּהוּ הָרוּג אוֹ מֵת: אִם פַּדַּחְתּוֹ[40] וְחָטְמוֹ וּפַרְצוּף פָּנָיו קַיָּמִין, וְהִכִּירוּהוּ בָּהֶן שֶׁהוּא פְּלוֹנִי - מְעִידִין עָלָיו[41]; וְאִם נִטַּל אֶחָד מֵאֵלּוּ, אַף עַל פִּי

שֶׁיֵּשׁ לָהֶם סִימָנִין בְּגוּפוֹ וּבְכֵלָיו[42], וַאֲפִלּוּ שׁוּמָא[43] - אֵין מְעִידִין עָלָיו, שֶׁמָּא אַחֵר הוּא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[44]? בְּשֶׁרָאוּהוּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים אַחַר הֲרִיגָתוֹ אוֹ אַחַר מִיתָתוֹ; אֲבָל אַחַר שְׁלֹשָׁה - אֵין מְעִידִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁפַּרְצוּף פָּנָיו מִשְׁתַּנֶּה.

40) מצחו. 41) שכן כתוב: "הכרת פניהם ענתה בם", הרי שאין עדות בשאר הגוף אלא בהכרת פנים. 42) בגדיו. 43) יבלת, שהיא סימן מובהק במקצת. 44) שמעידים על פרצוף פניו וחוטמו.

כב. טָבַע בַּיָּם וְהִשְׁלִיכוֹ הַיָּם לַיַּבָּשָׁה אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה יָמִים[45], אִם הִכִּירוּ פָּנָיו וְחָטְמוֹ - מְעִידִין עָלָיו, שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה בַּמַּיִם אֶלָּא לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה[46]. וְאִם שָׁהָה בַּיַּבָּשָׁה אַחַר שֶׁהֻשְׁלַךְ מִן הַיָּם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת וְנִתְפַּח[47] - אֵין מְעִידִין עָלָיו, שֶׁהֲרֵי נִשְׁתַּנָּה. כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִין בְּצוּרָתוֹ כְּדֵי לְהַכִּירוֹ לְהָעִיד עָלָיו[48] - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ וְרוֹאִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ בַּלַּיְלָה לְאוֹר הַנֵּר אוֹ לְאוֹר הַלְּבָנָה.

45) לטביעתו. 46) שהמים צומתים צורת הפנים ואין מניחים אותם לנפוח ולהשתנות. 47) נפחו פניו. 48) כשמת או נהרג.

כג. רָאוּ אֶחָד עוֹמֵד מֵרָחוֹק, וְאָמַר[49] שֶׁהוּא פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, אוֹ פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וַהֲרֵי נִשְׁכּוֹ נָחָשׁ וַהֲרֵי הוּא מֵת, וְהָלְכוּ וּמְצָאוּהוּ שֶׁנִּשְׁתַּנָּה וְלֹא הִכִּירוּהוּ - הֲרֵי אֵלּוּ מַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ[50].

49) על עצמו הוא אומר. 50) שאפשר שנשכו בפנים ונתפח שנשתנה צורתו.

כד. בָּא אֶחָד וְאָמַר: אָמְרוּ לִי בֵּית דִּין אוֹ אֲנָשִׁים: כְּשֶׁתֵּלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֱמֹר לָהֶם שֶׁמֵּת יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל; וּבָא הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר לָנוּ, וְהַשָּׁלִיחַ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי הוּא זֶה, הוֹאִיל וְאָנוּ יוֹדְעִים פְּלוֹנִי הַיָּדוּעַ בְּשֵׁם זֶה - הֲרֵי אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת, וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל אַחֵר הוּא שֶׁמֵּת[51].

51) הואיל ולא הוחזקו באותו מקום שניים בשם זה, ואפילו הוחזקו, אם אחד מהם חי - משיאים את אשתו של השני. אבל אם הוחזקו ואין ידוע בכל אחד מהם אם הוא חי או מת, לא תינשא אשתו של אחד מהם עד שיתברר מי הוא המת.

כה. יָצָא עַכּוּ"ם וְיִשְׂרָאֵל מֵעִמָּנוּ לְמָקוֹם אַחֵר, וּבָא הָעַכּוּ"ם וְהֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר: אִישׁ שֶׁיָּצָא עִמִּי מִכָּאן מֵת - מַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָעַכּוּ"ם יוֹדֵעַ אוֹתוֹ הָאִישׁ. וְהוּא, שֶׁיֹּאמַר 'קִבַּרְתִּיו'[52].

52) הואיל ואינו מכירו וגם לא נקב בשמו אינו נאמן עד שיאמר "קברתיו", כי חוששים שמא הוא אומר על פי אומדן וסמיכות דעתו בלבד, אבל כשמכירו ובקי בשמו, כל שאמר מת נאמן ואפילו כשלא יאמר "קברתיו".

כו. וְכֵן אִם יָצְאוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם כְּאֶחָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהֵן אֲסוּרִין בְּקוֹלָר אוֹ נוֹשְׂאִים גְּמַלִּים[53] וְכֵיוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְהִסִּיחַ הָעַכּוּ"ם לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר, שֶׁעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים שֶׁהָלְכוּ מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי לְמָקוֹם פְּלוֹנִי וְהֵם נוֹשְׂאִים כָּךְ וָכָךְ מֵתוּ כֻּלָּם[54] וּקְבָרָנוּם[55] - מַשִּׂיאִין אֶת נְשׁוֹתֵיהֶן[56].

53) כלומר: אסורים בקולר שהם שלשלאות של ברזל, או שאסורים בחבלים כבדים, שמושכים בהם גמלים. 54) הרי שלושה סימנים: מניין האנשים, וסימון יציאתם ממקום פלוני למקום פלוני (וידענו בהם שכך הוא) וגם סימן הקולר שבצווארים, שאם לא כן, יש לחוש שמא אלה או מקצת מהם הלכו ונפרדו בדרך, ואחרים באו במקומם. 55) הואיל ואין הגוי מכיר את האנשים צריך הוא לומר: "קברנום". 56) "מעשה בשישים בני אדם שהיו מהלכים לכרכום ביתר (כשבאה ביתר במצור) ובא גוי ואמר חבל על שישים בני אדם שהיו מהלכים בדרך ביתר, שמתו וקברתים והשיאו את נשותיהם".

כז. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר: מֵת אִישׁ יְהוּדִי עִמָּנוּ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וָכָךְ צוּרָתוֹ וְכָךְ הָיוּ סִימָנָיו - אֵין אוֹמְרִים בְּאֹמֶד הַדַּעַת פְּלוֹנִי הוּא, עַד שֶׁיָּעִיד הָעֵד שֶׁהוּא פְּלוֹנִי וְיַזְכִּיר שְׁמוֹ וְשֵׁם עִירוֹ. אֲבָל אִם אָמַר: אֶחָד יָצָא עִמָּנוּ מֵעִיר פְּלוֹנִית וָמֵת[57] - מְחַפְּשִׂין בְּאוֹתָהּ הָעִיר, אִם לֹא יָצָא מִשָּׁם אֶלָּא הוּא - תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ[58].

57) ולא הזכיר שמו כלל. 58) "והוא הדין בגוי מסיח לפי תומו".

כח. מָצְאוּ כָּתוּב בִּשְׁטָר[59]: מֵת אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אוֹ גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, וְנוֹדַע שֶׁזֶּה כָּתַב יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ[60]. וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁתַּהֵק, וּבָדְקוּ אוֹתוֹ כְּדַרְכּוֹ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין וְנִמְצֵאת דַּעְתּוֹ מְכֻוֶּנֶת, וְכָתַב שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי - סוֹמְכִין עַל כְּתִיבָתוֹ וְתִנָּשֵׂא. וְאֵין בּוֹדְקִין עֲדֵי אִשָּׁה בִּדְרִישָׁה[61] וַחֲקִירָה[62]. שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר לְהַחְמִיר אֶלָּא לְהָקֵל[63], מִשּׁוּם הַתֶּרֶת עֲגוּנָה.

59) שהיה כתוב וחתום, אבל בלא חתימה אין הכתב מועיל. 60) אף על פי שאין עדות מתקבלת מן הכתב, שהתורה אמרה "על פי שניים עדים" - "מפיהם ולא מפי כתבם" - בעדות אשה הקילו, כשם שהתירו בעד מפי עד. וכל זה כשכתבו ישראל, אבל כתבו גוי - לא תינשא, שלא הוכשר גוי אלא במסיח לפי תומו. 61) בדיקות העדים לראות אם דבריהם מכוונים, שמדקדקים עליהם שתיים ושלוש פעמים לראות אם אין סתירות בדבריהם. 62) כיוון הזמן והמקום, באיזה יום ובאיזו שעה וכו'. 63) "וכל המחמיר ודורש וחוקר בדברים אלו לא יפה הוא עושה ואין דעת חכמים נוחה הימנו". אבל במקום שיש לחוש לערמה צריך לדרוש ולחקור.

כט. אַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ שֶׁהִתִּירוּ חֲכָמִים הָעֶרְוָה הַחֲמוּרָה[64] בְּעֵדוּת אִשָּׁה[65] אוֹ עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה אוֹ עַכּוּ"ם הַמְּסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ, וְעֵד מִפִּי עֵד, וּמִפִּי הַכְּתָב, וּבְלֹא דְרִישָׁה וַחֲקִירָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, שֶׁלֹּא הִקְפִּידָה תּוֹרָה עַל הַעֲדַת שְׁנֵי עֵדִים וּשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הָעֵדוּת[66] אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין אַתָּה יָכוֹל לַעֲמֹד עַל בֵּרְיוֹ[67] אֶלָּא מִפִּי הָעֵדִים וּבְעֵדוּתָן, כְּגוֹן שֶׁהֵעִידוּ שֶׁזֶּה הָרַג אֶת זֶה[68] אוֹ הִלְוָה אֶת זֶה; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל בֵּרְיוֹ שֶׁלֹּא מִפִּי הָעֵד הַזֶּה, וְאֵין הָעֵד יָכוֹל לְהִשָּׁמֵט אִם אֵין הַדָּבָר אֱמֶת, כְּגוֹן זֶה שֶׁהֵעִיד שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי[69] - לֹא הִקְפִּידָה תּוֹרָה עָלָיו, שֶׁדָּבָר רָחוֹק הוּא שֶׁיָּעִיד בּוֹ הָעֵד בְּשֶׁקֶר[70]. לְפִיכָךְ הֵקֵלּוּ חֲכָמִים בְּדָבָר זֶה וְהֶאֱמִינוּ בּוֹ עֵד אֶחָד, מִפִּי שִׁפְחָה וּמִן הַכְּתָב וּבְלֹא דְרִישָׁה וַחֲקִירָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֲרֶנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲגוּנוֹת[71].

64) איסור ערווה שהוא חמור ועונשו מיתת בית דין. 65) שאשה נאמנת בעדות זו. 66) כגון דרישה וחקירה. 67) =בירורו. 68) שלולא העדאתם לא היינו יודעים אף פעם אם זהו הרוצח. 69) שאם יבוא חי לפנינו - יתגלה שקרו. 70) כאמרם ז"ל: "דבר העשוי להיגלות אין אנשים משקרים בו". 71) שלא תאמר מה ראו חכמים על ככה להקל בדבר, בעוד שבהרבה מקומות החמירו בדבר שהוחזק בו איסור לא להאמין עד אחד אפילו בדבר העשוי להיגלות, כגון חתיכת חלב מונחת לפנינו ובא עד אחד ואמר זה שומן ולא חלב - אינו נאמן, לפיכך מנמק רבנו, שמשום התרת עגונה ראו חכמים להקל בזה.

סְלִיקוּ הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין

הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּמִצְוָה אַחַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְיַבֵּם. ב) לַחֲלֹץ[1]. ג) שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא יְבָמָה לְאִישׁ זָר עַד שֶׁתָּסִיר רְשׁוּת הַיָּבָם מֵעָלֶיהָ. וְהָאִשָּׁה שֶׁהִיא רְאוּיָה לְיִבּוּם נִקְרֵאת זְקוּקָה לְיִבּוּם, וּרְשׁוּת הַיָּבָם נִקְרֵאת זִקָּה[2].

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) "לייבם - לחלוץ", שמצות ייבום קודמת למצות חליצה, כדלהלן ה"ב. 2) לשון קשר, ככתוב (איוב לו, ח) "ואם אסורים בזיקים" (רמ"א לאהע"ז סי' קנז, ס"א), שכן כל יבמה קשורה ואגודה לרשות היבם עד שייבמה או שתחלוץ, כמבואר בסמוך.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[3]

3) כלל בו רבינו מצות יבום ושהיא קודמת למצות חליצה, איזה זרע פוטר ואיזה אח זוקק, יש לאח המת כמה נשים, מתו לו כמה אחים ונפלו נשותיהם לפניו, כנס יבמתו וגרשה מותר להחזירה, יבומו של קטן ושל קטנה וחליצתם, חדשי הבחנה, יבומה וחליצתה של מעוברת.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה שֶׁיְּיַבֵּם[4] אָדָם אִשֵּׁת אָחִיו מֵאָבִיו[5], בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין[6], אִם מֵת בְּלֹא זֶרַע; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבֵן אֵין לוֹ, יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ. וּמִן הַתּוֹרָה אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ יְבִמְתּוֹ[7], שֶׁזּוֹ אִשְׁתּוֹ הִיא שֶׁהִקְנוּ אוֹתָהּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם[8], אֶלָּא יָבוֹא עָלֶיהָ[9] וּכְתֻבָּתָהּ עַל נִכְסֵי בַּעְלָהּ שֶׁמֵּת[10].

4) מלשון הכתוב (דברים כה, ה) "יבמה יבוא עליה, ולקחה לו לאשה ויבמה". 5) יבמות יז, ב. 6) שם יג, ב. 7) בכסף או בשטר. 8) במיתת בעלה הוזקקה ממילא לאחיו (יבמות לט.). 9) מתייחד עמה בפני שני עדים ובועלה כמו בכל קידושי ביאה ('שלטי הגיבורים' בהגהותיו לרי"ף יבמות סוף פי"ג). כאמור, כל זה אינו אלא מן התורה, אבל מדרבנן לא יבוא היבם על יבמתו עד שיקדשנה תחילה בכסף או בשטר, כמבואר להלן פ"ב, ה"א. 10) יבמות לט, א. שהואיל והקנו לו אשה מן השמים, אינו בדין שהיבם ישעבד נכסיו לכתובתה ולא יוכל למכרם בכל עת שירצה, אלא שעבוד כתובתה על נכסי בעלה הראשון ואין היבם יכול למכרם בין קודם יבום בין אחר יבום, אבל אם אין לה כתובה מהראשון, יכתוב לה יבמה כתובה מאה זוז, וכל נכסיו אחראים לכתובתה, כמבואר למעלה פכ"ב מהל' אישות הי"ד.

ב. לֹא רָצָה לְיַבֵּם[11] אוֹ שֶׁלֹּא רָצְתָה הִיא[12] - הֲרֵי זֶה חוֹלֵץ[13] לָהּ[14], וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר[15]. וּמִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לַחֲלֹץ אִם לֹא רָצָה לְיַבֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחָלְצָה נַעֲלוֹ וְגוֹ'. וּמִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת[16] לְמִצְוַת חֲלִיצָה.

11) שנאמר (דברים כה, ז, ט): "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו - ונגשה יבמתו - וחלצה נעלו". 12) שאמרה מאוס הוא עלי (להלן פ"ב ה"י – מגיד־משנה), או שהיה מוכה שחין (שם הי"ד – 'מעשה רוקח'). 13) היא חולצת את נעלו מעל רגלו, אלא מתוך שהיבם מסייע בחליצה, שצריך שיתכוין לחלוץ (להלן פ"ד ה"ח), לפיכך שונה בכל מקום 'חולץ'. ואמנם חרש שאינו בר כוונה, נאמר בו (יבמות קד:) "החרש שנחלץ" (פירוש המשנה לרבינו שם, וב'נמוקי יוסף' שם). 14) בעל כרחו, כמבואר לקמן פ"ב, ה"י. 15) שפקעה מעליה זיקת היבם. 16) יבמות לט, ב. כדעת רבנן ולא כאבא שאול. ואף אם אינו מתכוין לשם מצוה, אלא לשם נוי או לשם ממון, אין זה כפוגע באיסור ערוה (איסור אשת אח) "לפי שמאחר שנסתלק ממנה איסור הערוה כשמת אחיו בלא בנים, הרי הוא מותר ואפילו נתכוין שלא לשם מצוה, ולפיכך יהיה הדין, שמצות יבום קודמת למצות חליצה בכל זמן" (רבינו בפירושו למשנה, בכורות פ"א, מ"ז). וראה למעלה פ"י מהל' גירושין הט"ז ובהערה צד. ולפי שמצות יבום קודמת למצות חליצה, אם לא רצתה היבמה להתייבם, דינה כדין מורדת, להלן פ"ב ה"י, אבל אנו פוסקים להלכה שמצות חליצה קודמת למצות יבום, "ואם שניהם רוצים ביבום, אין מניחים אותם לייבם אלא־אם־כן ניכר וידוע שמכוונים לשם מצוה" (אהע"ז סי' קפה ס"א).

ג. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וּבֵן אֵין לוֹ' - אֶחָד הַבֵּן וְאֶחָד הַבַּת[17], אוֹ זֶרַע הַבֵּן[18] אוֹ זֶרַע הַבַּת, הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ זֶרַע

1 מִכָּל מָקוֹם[19], וּבֵין מֵאִשָּׁה זוֹ בֵּין מֵאַחֶרֶת - הֲרֵי זֶה
2 פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם. אֲפִלּוּ הָיָה
3 לוֹ זֶרַע מַמְזֵר[20] אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי זֶה
4 פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[21].

17) בבא־בתרא קט, א. ומפרש הרשב"ם: שנאמר (דברים כה, ה) "ובן אין לו" - עיין עליו, כלומר, בדוק אחריו שמא נשאר לו זכר כל שהוא. 18) שמת הבן, והניח אחריו זרע. 19) שם קטו, א. לענין נחלה, והשוו דין יבום לדין ירושה, כמבואר ב'תוספות' שם. וכן ברא"ש יבמות פ"ב אות ג. כי כל שנשאר אחריו זרע, אין שמו מחוי מישראל, ואין צורך שיבוא אחיו להקים לו שם. 20) שבא על הערוה והוליד ממנה בן, והרי הוא ממזר. ומדובר כאן, שהערוה היתה מיוחדת לו, כמו פילגש וכדומה, ואנו בטוחים שילדה ממנו. שאם לא כן - יש לחוש כשם שזינתה עמו, כך זינתה עם אחר ואין זה בנו ודאי, לא ספק, וחולצת ולא מתייבמת, כמבואר לקמן פ"ג ה"ד ('כנסת הגדולה' בהגהותיו ל'טור' אהע"ז סי' קנו אות ט). 21) יבמות כב, ב: "מי שיש לו בן מכל מקום, פוטר את אשת אביו מן הייבום" - "מכל מקום" לרבות ממזר, משום שנאמר: "ובן אין לו" - עיין עליו. ובן עובד עבודה־זרה לא נזכר שם, אולם מכיון ששנינו שם במשנה: ובנו לכל דבר, חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ומן הגוים - נראה שרק אלו אינם בניו, אבל בנו מישראלית והמיר דתו - הרי הוא כבנו לענין יבום. ואף לענין קידושין דינו כישראל, כמפורש ביבמות מז, ב. ובפ"ד מהל' אישות הט"ו (הגר"א באהע"ז סי' קנו סק"ח). וראה לקמן ה"ו ובביאורנו.

5 ד. אֲבָל בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַכּוּתִית אֵינוֹ פּוֹטֵר אֶת
6 אִשְׁתּוֹ; שֶׁזֶּרַע הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה - עֲבָדִים[22], וְהַבָּא מִן
7 הַכּוּתִית - כּוּתִי, וּכְאִלּוּ אֵינָם[23]. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר
8 בַּשִּׁפְחָה: הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ[24] - מְלַמֵּד
9 שֶׁוְּלָדָהּ כְּמוֹתָהּ. וּבְכוּתִית הוּא אוֹמֵר: כִּי יָסִיר אֶת בְּנָךְ
10 מֵאַחֲרַי[25] - מֵסִיר אוֹתוֹ מִלֵּחָשֵׁב בַּקָּהָל[26]. וְאַף עַל פִּי
11 שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ נִתְגַּיֵּר בְּנוֹ מִן הַכּוּתִית -
12 הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הַגֵּרִים וְהַמְשֻׁחְרָרִין, וְאֵינָם פּוֹטְרִין אֶת
13 אִשְׁתּוֹ[27]. הֲרֵי שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן מִן הַשִּׁפְחָה שֶׁלּוֹ וְשִׁחְרְרוֹ,
14 וְשִׁחְרְרָהּ וּנְשָׂאָהּ, וּמֵת בְּלֹא זֶרַע - הֲרֵי זוֹ תִּתְיַבֵּם לְאָחִיו
15 וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּנָהּ מִמֶּנּוּ קַיָּם שֶׁכְּבָר שִׁחְרְרוֹ[28].

22) ואינו מתייחס אחריו. 23) אינם שלו. 24) בשפחה כנענית שייחדה אדוניה לעבד עברי - הכתוב מדבר, ואמרה תורה שלא יצא הבן חפשי עם אביו בצאתו לחפשי, כי אין זה בנו כלל (קידושין סח: וברש"י). 25) ולמעלה ממנו כתוב: "ובתו לא תקח לבנך", ושיעור הדברים כך הוא: אם תקח בתו לבנך, אזי יסיר החותן את בנך מאחרי, שאין הזרע הבא מהם מתייחס אחר בנך אלא אחר הנכרית (קידושין שם, וכפירוש רבינו־תם ב'תוספות' שם). 26) שאינם בניו. 27) כאילו אין לו בנים (יבמות כב:). 28) כלומר, אע"פ שהוא ישראל גמור, שהרי שחררו, בכל זאת אינו פוטרה מיבום לפי שאינו נחשב כבנו. ולדעת קצת גאונים "מי שיש לו בן משפחתו חוששים לו, ולא תתייבם אשתו, שמא שחרר שפחתו ואחר־כך בא עליה . . . שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות". והביא רבינו את דבריהם בפ"י מהל' גירושין הי"ט, וכתב עליהם: "וכל הדברים האלה רחוקים הם . . . ואין ראוי לסמוך עליהם, שלא אמרו חכמים חזקה זו אלא באשתו שגירשה בלבד . . . בשפחה או גויה שאינה בת קידושין אין חוששין להן כלל . . . עד שיודע בוודאי שנשתחררה אמו או נתגיירה".

16 ה. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת: אִם הִפִּילָה[29] אַחַר
17 מוֹתוֹ - הֲרֵי זוֹ תִּתְיַבֵּם[30]; וְאִם יָלְדָה וְיָצָא הַוָּלָד חַי
18 לַאֲוִיר הָעוֹלָם, אֲפִלּוּ מֵת בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד - הֲרֵי אִמּוֹ
19 פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[31]. אֲבָל מִדִּבְרֵי
20 סוֹפְרִים - עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו[32] וְנוֹלַד
21 לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים[33]; אֲבָל אִם לֹא נוֹדַע לְכַמָּה
22 נוֹלַד: אִם חַי שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה וָלָד קַיָּמָא[34]
23 וּפוֹטֵר נָשֵׁי אָבִיו מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם; וְאִם מֵת
24 בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים, אֲפִלּוּ בְּיוֹם הַשְּׁלֹשִׁים, בֵּין שֶׁמֵּת
25 מֵחֳלִי בֵּין שֶׁנָּפַל מִן הַגַּג אוֹ אֲכָלוֹ אֲרִי[35] - הֲרֵי זֶה
26 סָפֵק גֶּפֶל סָפֵק בֶּן קַיָּמָא, וּצְרִיכָה חֲלִיצָה מִדִּבְרֵי
27 סוֹפְרִים[36], אֲבָל לֹא תִּתְיַבֵּם[37].

29) שנולד מת, והרי הוא נפל. 30) שהרי מת בעלה בלא ולד של קיימא (יבמות לה:) וראה לקמן הכ"ב. 31) מן התורה. ואע"פ שנולד בחודש השמיני לעיבור אמו, הואיל ונגמרו סימניו שהוא "שלם בשערו ובצפרניו, הרי זה ולד שלם, ובן שבעה הוא אלא שנשתהה" (= נתעכב בבטן אמו. - מלשון רבינו הל' מילה פ"א הי"ג, ע"פ סוגיית הש"ס יבמות פ:). 32) חדשי עיבורו. 33) מיום שנתעברה אמו, ואז אפילו לא נגמרו סימניו, הרי הוא ולד של קיימא (נדה מד: ושבת קלו.). וכתב הרמ"א באהע"ז סי' קנו, ס"ד: "בזמן הזה אפילו לא נכנסה (אמו) בחדש התשיעי רק יום אחד מלבד יום שנתעברה בו, הרי זה ולד קיימא. ואע"פ שאמרו (יבמות מב.) יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין (חדש תשיעי חסר), כבר תמהו על זה רבים שהחוש מכחיש זה, אלא שאנו צריכים לומר שעכשיו נשתנה הענין, וכן הוא בכמה דברים". 34) כדברי רב שמעון בן גמליאל (שבת קלה: ויבמות לו:) האומר: "כל ששהה שלשים יום באדם, אינו נפל". ואפילו לא נגמרו סימניו (מגיד־משנה). 35) שאילולא סיבות אלו, יתכן שהיה ולד קיים (שבת קלו.). 36) יבמות לו, ב. 37) כי אולי הוא בן קיימא, והרי היא באיסור ערוה על היבם. אלא שאם נגמרו סימניו, אע"פ שלא כלו לו חדשיו - הרי הוא ולד שלם מן התורה, ורק מדברי סופרים אסורה אמו להנשא לאחרים עד שתחלוץ, ולפיכך אם כבר נתקדשה לכהן, קודם חליצה - אין מצריכים אותה לחלוץ, שהרי תיאסר על בעלה הכהן שאסור בחלוצה, "אין אוסרים על זה אשתו משום ספק דבריהם" (לשון רבינו לקמן פ"ב, הכ"א) וסומכים בזה על דין התורה. ואם לא נגמרו סימניו, ולא ידוע אם כלו לו חדשיו, וגם לא חי שלשים יום, הרי זה ספק ולד קיימא מן התורה וחולצת מן התורה, ואפילו נתקדשה לכהן, תחלוץ מיבמה, ואסורה לבעלה הכהן, מספק. כללו של דבר: כלו לו חדשיו - הרי זה ולד גמור אפילו מדברי סופרים, וכן אם לא כלו חדשיו

וחי שלשים יום מלאים, הרי זה ולד גמור, ואפילו לא נגמרו סימניו. בן שמונה חדשים שנגמרו סימניו ולא שהה שלשים יום, הרי זה ולד קיימא מן התורה (בן שבעה הוא אלא שנשתהה), אבל חכמים החמירו בו שלא תינשא אמו לאחרים עד שתחלוץ, וכן ההורגו אינו נהרג עליו, כמבואר בפ"ב מהל' רוצח ה"ו, מכיון שאינו חשוב כוולד שלם לכל דבר, אינו בדין שיהא אדם נהרג עליו, וכן אין מתאבלים עליו - אם מת, כמבואר בפ"א מהל' אבל ה"ז. ואם לא נודע אם כלו חדשיו, ולא נגמרו סימניו וגם לא חי שלשים יום, הרי זה ספק ולד ספק נפל, ואמו חולצת מן התורה ואינה מתייבמת (מגיד־משנה).

1 **ו. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָח מִכָּל מָקוֹם, אֲפִלּוּ מַמְזֵר אוֹ עוֹבֵד**
2 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל - מִשֶּׁיָּצָא רֹאשׁוֹ**
3 **וְרֻבּוֹ[38] לַאֲוִיר הָעוֹלָם קֹדֶם שֶׁיָּמוּת אָחִיו הֲרֵי זֶה זוֹקֵק**
4 **אֶת אִשְׁתּוֹ לְיִבּוּם[39]. וְאִם הָיָה לוֹ אָח מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ**
5 **מִן הַכּוּתִית - אֵינוֹ אָחִיו לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים, וְאֵינוֹ**
6 **זוֹקֵק אֶת אִשְׁתּוֹ[40]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה לֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[41]**
7 **- הוֹאִיל וְהָיְתָה הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה[42], אֵינוֹ אָחִיו[43].**

38) לדעת הגר"א בביאורו לאהע"ז סי' קנז סק"ב, הכוונה כאן ראשו או רובו ואין צורך בשניהם כאחד, כמבואר בנדה כט, א: "הראש כרוב איברים". וכן פסק רבינו בפ"י מהל' איסורי ביאה ה"ו. 39) יבמות כב, א. כלומר, לדין יבום שלא תוכל להנשא לאחר, אבל ודאי שאינה מתייבמת לו, כי ממזר הוא ואסורה לו, אלא צריכה ממנו חליצה. אבל נולד לאחר שמת אחיו אינו זוקק, שנאמר: "כי ישבו אחים יחדיו" - עד שישבו שניהם יחד בעולם, וכמבואר לקמן פ"ו, הט"ז. וכן הדין אם היה בעלה המת עובד ע"ז, אשתו זקוקה לאחיו, כמבואר בשו"ע אהע"ז סי' קנז, ס"ה. ופסק הרמ"א (שם, ס"ד): "המקדש אשה ויש לו אח מומר, יכול לקדש ולהתנות בתנאי כפול, שאם תפול לפני המומר ליבום שלא תהא מקודשת", והרי זו פטורה מזיקתו. 40) יבמות כב, ב. וכמבואר לעיל ה"ד. 41) שנתגיירה אמו בהיותה מעוברת עמו. 42) שכשנתעברה היתה עדיין גויה או שפחה. 43) יבמות צז, ב. וכמבואר בסמוך ה"ח. וכן אמרו (קידושין סט.): "כל ולד במעי שפחה, כוולד במעי בהמה".

8 **ז. אַחִים מִן הָאֵם אֵינָן חֲשׁוּבִין אַחִין (אֶלָּא**
9 **לַאֲבֵלוּת[44] וּלְעֵדוּת[45], אֲבָל) לְעִנְיַן יֵרֵשָׁה אוֹ לְעִנְיַן**
10 **יִבּוּם וַחֲלִיצָה - הֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁאֵינָן[46]; שֶׁאֵין אַחְוָה**
11 **אֶלָּא מֵאָב[47].**

44) מדבריהם בלבד, כמבואר בפ"ב מהל' אבל, ה"א. 45) מדברי סופרים, כמבואר בפי"ג מהל' עדות ה"א. 46) ש"האחים מן האם, אינם יורשים זה את זה" (פ"א מהל' נחלות ה"ו), וכן אין זוקקים את נשותיהם ליבום. 47) לענין ירושה אמרו (ב"ב קט:): "ממשפחתו וירש אותה" - "משפחת אב קרויה משפחה, משפחת אם אינה קרויה משפחה, דכתיב למשפחותם לבית אבותם". וביבום וחליצה, למדו (יבמות יז:) 'גזירה־שוה' "אחוה - אחוה" מבני יעקב, נאמר כאן "כי ישבו אחים יחדיו", ונאמר בבני יעקב "שנים עשר אחים בני אבינו" - מה להלן בבני יעקב באחים מן האב, אף כאן ביבום וחליצה באחים מן האב.

12 **ח. גֵּרִים שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וַעֲבָדִים שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ - אֵין לָהֶן**
13 **אַחְוָה כְּלָל, וַהֲרֵי הֵן כְּזָרִים זֶה לָזֶה[48]. וַאֲפִלּוּ אֶחָד**
14 **מֵהֶם הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[49] וְהַשֵּׁנִי**
15 **הוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[50] - הֲרֵי הֵן כְּזָרִים[51]. וַאֲפִלּוּ**
16 **תְּאוֹמִים[52] וְנוֹלְדוּ בִּקְדֻשָּׁה - אֵין בֵּינֵיהֶן אַחְוָה[53], עַד**
17 **שֶׁתְּהֵא הוֹרָתָן וְלֵדָתָן בִּקְדֻשָּׁה[54].**

48) יבמות צז, ב. וכל אחד מהם מותר באשת אחיו (פרט לאשת אחיו מאמו שנשאה אחיו אחר שנתגייר, פי"ד מהל' איסורי ביאה הי"ג), שהגר שנתגייר הרי הוא כקטן שנולד (הל' איסורי ביאה שם הי"א), וכן מעידים זה לזה, כמבואר בפי"ג בהל' עדות ה"ב. 49) שנתגיירה אמו לפני שילדתו. 50) אין אומרים: הואיל ולידת שניהם בקדושה, הרי הם כישראל ותצטרך אשתו חליצה, כדי שלא יבואו להחליף באשת אח ישראל, להתיר אשתו להנשא לאחרים בלא חליצה. 51) ואין על אשתו זיקת יבום, שמצות יבום נוהגת רק באחים מן האב, והאח הראשון אין לו שאר אב, שהתורה הפקירה את זרעו, ככתוב (יחזקאל כג, כ): "וזרמת סוסים זרמתם" (יבמות שם, וברש"י). ולדעת רש"י שם, אסורים אחים אלו, זה באשת זה, וחייבים כרת, שכיון שנולדו בקדושה, הרי הם אחים מן האם. וכן דעת ה'בית יוסף' ב'טור' יו"ד סי' רסט. וראה בש"ך שם ס"ק ו. וב'דגול מרבבה' שם הוכיח, שכן היא דעת הרמב"ם. 52) והדבר ברור, שאביו של זה הוא אביו של זה, שהרי "טיפה אחת היא ונחלקה לשתים". כמבואר ביבמות צח, א. 53) לנהוג בהם דין יבום. כי התורה הפקירה את זרע הגוי, כנזכר למעלה, ואינם נחשבים כאחים מן האב (שם צט.). אבל חייבים משום אשת אח מן האם, שהרי היא כישראלית שילדה בנים, וכמבואר בפי"ד מהל' איסורי ביאה הי"ד. 54) שכיון שנתגיירו הוריהם לפני הורתם, הרי בניהם "כישראלים לכל דבריהם" (יבמות צז:).

18 **ט. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ נָשִׁים רַבּוֹת וָמֵת[55] - בִּיאָתָהּ אוֹ**
19 **חֲלִיצָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת הַשְּׁאָר[56]. וְאֵינוֹ**
20 **מְיַבֵּם לִשְׁתַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו**
21 **- בַּיִת אֶחָד הוּא בּוֹנֶה, וְאֵינוֹ בּוֹנֶה שְׁנֵי בָּתִּים[57]. וְכֵן**
22 **אִם הָיוּ לוֹ אַחִים רַבִּים - אֶחָד מֵהֶן חוֹלֵץ אוֹ מְיַבֵּם[58]**
23 **לְאַחַת מִן הַיְּבָמוֹת, וְיֵתְרוּ שְׁאָר הַצָּרוֹת[59].**

55) בלא בנים. 56) ומותרות להנשא לאחרים, כי היא פועלת בשליחות כולן (שם י:). 57) יבמות מד, א. וכן אינו חולץ לשתיהן, שנאמר "בית חלוץ הנעל", בית אחד הוא חולץ ואינו חולץ שני בתים (שם). 58) שהוא עושה שליחותם של כל האחים (שם י :), וראה בסמוך הי"ב. 59) שאר נשי האח המת, שהן צרות זו לזו, כלשון הכתוב (שמואל־א א, ו) "וכעסתה צרתה": "לצרור" (ויקרא יח, יח).

24 **י. הָיוּ בִּיבָמוֹת אֵלּוּ כְּשֵׁרוֹת לַכְּהֻנָּה וּפְסוּלוֹת[60]. אִם**
25 **הָיָה מְיַבֵּם - מְיַבֵּם לְאֵי זוֹ שֶׁיִּרְצֶה, וְאִם הָיָה חוֹלֵץ**

- יַחֲלֹץ לַפְּסוּלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסֹל אֶת הַכְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה בַּחֲלִיצָה[61].

60) כגון נשים גרושות האסורות לכהן. 61) שהחלוצה אסורה לכהן מדרבנן, כמבואר לעיל בפ"א מהל' אישות ה"ז, ו"לא ישפוך אדם מי בורו, ואחרים צריכים להם" (יבמות מד.).

יא. מֵתוּ לוֹ אַחִין רַבִּים וְנָפְלוּ נְשׁוֹתֵיהֶן לְפָנָיו. אִם אֶפְשָׁר לוֹ לְיַבֵּם אֶת כֻּלָּן[62] - מְיַבֵּם[63], וְאִם לַאו - חוֹלֵץ כֻּלָּן, אוֹ חוֹלֵץ לְמִי שֶׁיִּרְצֶה מֵהֶן וּמְיַבֵּם לְמִי שֶׁיִּרְצֶה, אַחַת מִכָּל בַּיִת וָבַיִת[64].

62) "שיכול ליתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת", כדברי רבינו לעיל בפי"ד מהל' אישות ה"ג. 63) יבמות מג, ב במשנה. ושם נאמר "ארבעה אחים נשואים ארבע נשים ומתו, אם רצה כו' ליבם את כולן, הרשות בידו". ואמרו שם בגמרא (מד.) שארבע דווקא ולא יותר. שעצה טובה היא שלא ישא אדם יותר על ארבע נשים, כדי שתגיע להן עונה פעם אחת בחודש. וכן פסק רבינו בפי"ד מהל' אישות ה"ד. 64) מכל אח ואח, ולא יותר. כנ"ל בה"ט.

יב. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ - נֶאֱסְרוּ צָרוֹתֶיהָ עָלָיו וְעַל שְׁאָר הָאַחִין. וְאִם בָּא הוּא אוֹ אֶחָד מֵהָאַחִין עַל צָרָתָהּ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה[65], שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ - וְלֹא עָלֶיהָ וְעַל צָרָתָהּ[66]; וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה[67]. וְכֵן הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ - נֶאֱסְרָה הַחֲלוּצָה הִיא וְכָל צָרוֹתֶיהָ עַל הַחוֹלֵץ וְעַל שְׁאָר אַחִין. וְכֻלָּן אֲסוּרוֹת עֲלֵיהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[68] כְּשְׁנִיּוֹת[69]; שֶׁמֵּאַחַר שֶׁמֵּת אָחִיו בְּלֹא וָלָד, נִסְתַּלֵּק אִסּוּר עֶרְוָה מֵעַל כָּל נָשָׁיו[70]. לְפִיכָךְ תּוֹפְסִין בָּהֶן הַקִּדּוּשִׁין כַּשְּׁנִיּוֹת.

65) יבמות יא, א. וכן גירסת הרי"ף שם פ"ד. 66) וכעין זה דרשו בפסחים סב, א: "לכפר עליו - עליו ולא על חבירו", אמנם בסוגיית התלמוד ביבמות שם, אין דרש זה נזכר, ורש"י (שם) מפרש: טעם ה'עשה', משום שנאמר "בית אחיו", בית אחד הוא בונה ואינו בונה בני בתים. 67) יבמות נד, ב. השווה לעיל פ"א מהל' אישות ה"ח. 68) סמך לכך: "אשר לא יבנה את בית אחיו", ולא כתוב "אשר לא בנה", לומר לך: כיון שלא בנה (שלא ייבם) שוב לא יבנה. והואיל והחולץ פועל בשליחות אחיו, וכן החולצת - בשליחות צרותיה, נמצא שכולן נאסרו על כל האחים איסור שוה (יבמות י:). וכן אמרו שם (מ:) "חלוצה (מדרבנן) לא גזרו רבנן שניות" (ועיי"ש בפירש"י ד"ה בערוה). אולם הרמב"ן בהשגותיו ל'ספר המצוות' (מצוה יד) מונה זה בין מצוות לא־תעשה. ולדעתו, החולץ ליבמתו נאסרה עליו איסור לאו גמור על סמך הדרש הנ"ל: "כיון שלא בנה, שוב לא יבנה". וכן אמרו ביבמות י, ב - שרבי יוחנן סובר שזוהי מחייבי לאוין, וכמבואר שם נב, ב - בעניין חלץ ואח"כ עשה מאמר, שלרבי עקיבא אין מאמרו מועיל, הואיל והוא סובר: "אין קידושין תופסין בחייבי לאוין", הרי שהחלוצה נאסרה עליו איסור לאו.

69) לערוה, שאיסורן מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א מהל' אישות ה"ו. 70) יבמות י, ב.

יג. הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ - כְּשֵׁם שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו, כָּךְ קְרוֹבוֹתֶיהָ אֲסוּרוֹת עָלָיו[71], כְּגוֹן אִמָּהּ וּבִתָּהּ. וְכֵן הִיא אֲסוּרָה לִבְנוֹ[72] וּלְאָחִיו[73]. וַאֲפִלּוּ שְׁנִיּוֹת שֶׁלָּהּ אֲסוּרוֹת, כְּגוֹן בַּת בַּת בִּתָּהּ[74]. וְכֵן הִיא אֲסוּרָה לְבֶן בֶּן בְּנוֹ[75]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הֲרֵי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ[76]. וְכֵן אִם מֵתָה יְבִמְתּוֹ וַעֲדַיִן הִיא זְקוּקָה לוֹ[77] - אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, כְּאִלּוּ הָיְתָה אִשְׁתּוֹ וּמֵתָה תַּחְתָּיו[78]. וְכָל הָאֲסוּרִין הָאֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶן[79]. וּמִתָּר אָדָם לִשָּׂא אַחוֹת צָרַת חֲלוּצָתוֹ וּשְׁאָר קְרוֹבוֹתֶיהָ[80].

71) הרי היא כגרושתו, וכמבואר בסמוך. 72) הרי היא כאשת אביו. 73) משום אשת אחיו. 74) שאפילו באשתו גמורה אינה אלא מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א מהל' אישות ה"ז. 75) והרי היא עליו אשת אבי אבי אביו, שהיא שניה, כמבואר לעיל, שם. 76) יבמות מ, ב. שנאסר בקרובותיה, כמבואר בפ"ב מהל' איסורי ביאה ה"ז. 77) שלא נתייבמה ולא חלצה. 78) שהזיקה ליבום עושה אותה ככנוסה (יבמות יז:). 79) שם מ, ב: "אחות גרושה - מדברי תורה, אחות חלוצה מדברי סופרים". 80) שכשהיבמה חולצת, אין צרתה הולכת עמה לבית־דין, וכשישא אחות צרתו - לא יאמרו אחות חלוצתו נשא (שם מא. וברש"י). וראה לקמן פ"ו, ה"כ.

יד. אָסוּר לַיָּבָם לִשָּׂא קְרוֹבַת זְקוּקָתוֹ[81], כְּגוֹן אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ, עַד שֶׁיְּיַבֵּם אֶחָד מֵאֶחָיו לָהּ אוֹ יַחֲלֹץ לָהּ, וְתָסוּר זִקָּתוֹ מֵעָלֶיהָ[82], וְיִשָּׂא אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ אוֹ שְׁאָר קְרוֹבוֹתֶיהָ. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כֻּלָּן אֲסוּרוֹת עַל אָחִיו שֶׁחָלַץ אוֹ יִבֵּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[83].

81) שעדיין לא נתייבמה ולא חלצה, והרי היא אגודה וקשורה לאחים היבמים לייבם או לחלוץ. 82) מכיון שנפקעה זיקתה, הותרו קרובותיה לשאר האחים (יבמות מא.). 83) בהלכה הקודמת.

טו. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ וְגֵרְשָׁהּ, אִם רָצָה לְהַחֲזִיר - יַחֲזִיר[84]; מִפְּנֵי שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר[85], וְלֹא נִשְׁאַר עָלֶיהָ שָׁם[86] אִסּוּר מִפְּנֵי אָחִיו כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

84) אין אומרים: מצות יבום שהטילה עליו התורה עברה, ועכשיו תחזור ותעמוד עליו באיסור אשת אח (שם לט.). 85) שנאמר: "ולקחה לו לאשה" - כיון שלקחה, הרי היא כאשתו לכל דבר (שם). 86) מילה זו מצויה כמה פעמים בדברי רבינו. וראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ובפ"ד מהל' אישות ה"ז.

טז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת[87], שֶׁבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד בִּיאָתוֹ בִּיאָה, וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[88]. לְפִיכָךְ, יָבָם קָטָן שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, אִם הָיָה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - יְקַיֵּם[89]. אֲבָל אֵינוֹ

חוֹלֵץ עַד שֶׁיִּגְדַּל וְיִבָּדֵק[90], שֶׁהֲרֵי ׳אִישׁ׳ כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה[91] לְעִנְיַן חֲלִיצָה[92]. וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִזֶּה - אֵין בִּיאָתוֹ בִּיאָה. וּבִיאַת בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים אֵינוֹ קוֹרֵא קִנְיָן גָּמוּר[93]. לְפִיכָךְ אֵין יִבְמָתוֹ נִתֶּרֶת לְזָר עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל[94] אוֹ עַד שֶׁתַּחֲלֹץ[95], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[96].

87) פי"א ה"ג. 88) שקיבלו איש מפי איש עד משה מסיני, כמבואר בהל' ממרים פ"א, ה"ב־ג. והשווה הל' נזירות פ"ג, הי"ב; הל' ממרים פ"ד, ה"ג; הל' אבל פ"ג, ה"ח. 89) יבמות קיא, ב. שהרי קנאה בביאתו, ואינו יכול לגרשה בגט שאין גט קטן כלום, וכן אין חליצתו כלום, כמבואר בסמוך. 90) אם הביא סימני גדלות והם שתי שערות, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"י [ומקור הדברים בנדה מו, א שלענין חליצה, אע"פ שהיא בת י"ב שנה, אין סומכים על החזקה שהביאה סימני גדלות]. 91) "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו" (דברים כה, ז). 92) יבמות סא, ב. 93) שתהיה אשתו גמורה ותיפקע מעליה זיקת יבום ולא תצטרך אח"כ אלא גט בלבד - שהרי אין ביאתו אלא כמאמר בגדול, שאינו קונה קנין גמור, כמבואר לקמן פ"ב ה"א (יבמות צו.). 94) ויגרשה בגט. 95) כשיגדל ולא יבוא עליה, ואז תצטרך גם גט לביאתו שבימי קטנותו, כדין העושה מאמר ביבמתו ואינו רוצה לבעול, שצריכה גט למאמרו וחליצה לזיקתו, כמבואר לקמן פ"ה ה"ג (נדה מה.). 96) לקמן פ"ה הכ"א.

יז. וְכֵן הַיְבָמָה הַקְּטַנָּה[97], אִם רָצָה הַיָּבָם[98] לְיַבֵּם אוֹתָהּ - מְיַבֵּם[99]; אֲבָל אֵינָהּ חוֹלֶצֶת עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתִבָּדֵק[100]. וַאֲפִלּוּ נִבְעֲלָה אַחַר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה[101] - אֵינָהּ חוֹלֶצֶת[102] עַד שֶׁתִּבָּדֵק וְיִמָּצְאוּ בָהּ הַסִּימָנִין[103].

97) הפחותה מבת שתים־עשרה שנה ויום אחד. 98) אפילו כשהוא גדול. 99) ואין חוששים שמא תימצא איילונית, שאינה ראויה לילד, ונמצאו פוגעים באיסור אשת אח שלא במקום מצוה, שהרי אינה בת יבום (להלן פ"ו ה"ח) - כי אנו הולכים אחרי הרוב, ורוב בנות אינן איילוניות (יבמות קיט.). 100) אם הביאה סימני נערות, כי אנו מדמים "אשה - לאיש", כמבואר בסמוך בהלכה הבאה. 101) [חששו שמא לא היו לה סימנים בעת שנבעלה והרי היא קטנה. ואע"פ ששנינו (נדה מד:) "בת שלש שנים ויום אחד - ואם בא עליה יבם קנאה" - סובר רבינו שכשם שבקטן, שאף הוא קונה יבמתו מן התורה, עשו חכמים ביאתו כמאמר (להלן פ"ה הי"ח) - כמו כן בקטנה. וב'אור שמח' כתב שלפני המגיד־משנה היתה הנוסחא בדברי רבינו: "ואפילו נחלצה אחר י"ב שנה אינה חליצה". אבל זה סותר למה שכתב להלן (פ"ד הט"ז) שקטנה שחלצה "חליצתה פסולה" ולא ש"אינה חליצה", ראה להלן שם, והערה עד שם]. 102) [שלענין חליצה אין סומכים על החזקה, ראה למעלה הערה פח]. 103) יבמות קה, ב.

יח. כְּשֵׁם[104] שֶׁאֵין הַיָּבָם חוֹלֵץ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אִישׁ, כָּךְ אֵין הַיְבָמָה חוֹלֶצֶת עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה אִשָּׁה גְּדוֹלָה[105]. וְיָבָם קָטָן שֶׁבָּא עַל יְבָמָה קְטַנָּה[106] - יִגְדְּלוּ זֶה עִם זֶה[107].

104) בכת"י התימנים, אין כאן שום הפסק, והכל הלכה אחת היא. 105) שנאמר: "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה" (דברים כה, ז), מה הוא גדול אף היא גדולה (יבמות שם וברש"י). וראה להלן פ"ו ה"ג, וה"ו. 106) אע"פ שאינם ראויים "להקים לאחיו שם" אינם אסורים זה בזה, שנאמר: "יבמה יבוא עליה", ואפילו כל שהוא (שם קיא:). 107) שהרי אינו יכול לגרשה, שאין גט קטן כלום, וכן אינו יכול לחלוץ, נמצא שעליו לקיימה עד אשר יגדל, ואז אם ירצה יגרשנה בגט (שם).

יט. הַיְבָמָה לֹא תִתְיַבֵּם וְלֹא תַּחֲלֹץ עַד שֶׁתַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם, חוּץ מִיּוֹם הַמִּיתָה וּמִיּוֹם הַיִּבּוּם וּמִיּוֹם הַחֲלִיצָה, כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים[108]. וּמִפְּנֵי מָה לֹא תַּחֲלֹץ בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים יוֹם?[109] מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְיִבּוּם[110], וְנֶאֱמַר: אִם לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ וְחָלְצָה נַעֲלוֹ וְכוּ׳ - בְּעֵת שֶׁהִיא עוֹלָה לְיִבּוּם[111] עוֹלָה לַחֲלִיצָה, וְכָל זְמַן שֶׁאֵינָהּ עוֹלָה לְיִבּוּם אֵינָהּ עוֹלָה לַחֲלִיצָה[112]. וְאִם יִבֵּם אוֹתָהּ אוֹ חָלַץ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים - הוֹאִיל וְאֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת, הֲרֵי זוֹ נִפְטֶרֶת וְאֵינָהּ צְרִיכָה כְּלוּם[113].

108) הגרושות, או האלמנות, שאסור להן להתארס עד שימתינו תשעים יום חוץ מיום מיתת הבעל, וחוץ מיום האירוסין (יבמות מג.) עד שיוודע אם היא מעוברת או אינה מעוברת, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין הי"ח. 109) והלא בחליצה אין שום חשש? 110) שמא היא מעוברת, והולד הוא בן קיימא, נמצא שפגע באיסור אשת אח שלא במקום מצוה (שם מא:). 111) כשרה ליבום. ולשון "עולה", הוא על פי הכתוב: "ועלתה יבמתו השערה". 112) שם. 113) ברייתא שם: "יבמה שחלצו לה אחים בתוך שלשה, צריכה להמתין שלשה חדשים" (מיום מיתת הבעל), הרי שחליצתה כשרה, וכן דעת ה'תוספות' (שם לה: דיבור־המתחיל ונמצאת מעוברת).

כ. הַחוֹלֵץ לִיבְמָתוֹ[114] וְנִמְצֵאת מְעֻבֶּרֶת וְיָלְדָה[115]: אִם הָיָה וָלָד שֶׁל קַיָּמָא - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁלֹּא נֶחְלְצָה לוֹ מֵעוֹלָם, וּמֻתֶּרֶת לְכָהֵנָּה[116] וּמֻתָּר בִּקְרוּבוֹתֶיהָ; וְאִם הִפִּילָה[117] אוֹ שֶׁלֹּא שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר שֶׁנּוֹלַד[118] - חוֹזֵר וְחוֹלֵץ לָהּ הוּא אוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו; שֶׁחֲלִיצַת הַמְעֻבֶּרֶת אֵינָהּ חֲלִיצָה, וּבִיאַת הַמְעֻבֶּרֶת אֵינוֹ יִבּוּם[119].

114) בתוך שלושה חדשים ולא הוכר עוברה. 115) נמצא שאינה בת חליצה כלל, שהרי הניח בעלה בן אחריו. 116) להנשא לכהן כשאר האלמנות (יבמות לה: במשנה). 117) שילדה ולד מת. 118) ולא נודע אם כלו לו חדשיו, כי אם כלו לו חדשיו, אפילו מת בתוך שלשים יום - אמו פטורה מן החליצה ומן היבום, כמבואר לעיל ה"ה.

119) יבמות, שם. שנאמר: ובן אין לו - עיין עליו, שאם היא מעוברת אינה בת חליצה ויבום, ובכל זאת נאסר מדברי סופרים בקרובותיה ונפסלה לכהונה בחליצה זו, כמבואר במשנה שם, שהרי הפילה, אלא שמן התורה אין חליצה זו פוטרת וצריכה חליצה אחרת (שם). ולדעת הרא"ש (שם) אין החולץ עצמו חוזר וחולץ לה, שהורעה זיקתו, והריהו כאילו נתן לה גט, שאין חליצתו מעולה - אלא אחד משאר האחים יחלוץ לה, וראה באהע"ז סי' קסד ס"ב.

1 **כא. לְפִיכָךְ, הַכּוֹנֵס אוֹ הַחוֹלֵץ לִיבְמָתוֹ הַמְעֻבֶּרֶת -**
2 **לֹא תִּנָּשֵׂא צָרָתָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד זוֹ, שֶׁאֵין הַוָּלָד מַתִּיר עַד**
3 **שֶׁיֵּצֵא לַאֲוִיר הָעוֹלָם[120].**

120) שהרי חליצת זו אינה כלום, וכן ביאתה. שמא תאמר, אם כן תינשא צרתה מחמת הולד שיהיה בר קיימא, והלך אחרי רוב נשים היולדות ולד קיים - אין הולד מתיר עד שיצא לאויר העולם (יבמות לו.).

4 **כב. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ וְנִמְצֵאת מְעֻבֶּרֶת - מַפְרִישִׁין**
5 **אוֹתָן[121] וּמַמְתִּינִין לָהּ: אִם הִפִּילָה - יַחֲזֹר וִיקַיֵּם;**
6 **וְאִם יָלְדָה, אֲפִלּוּ מֵת בְּיוֹם שֶׁנּוֹלַד[122] - הֲרֵי זֶה**
7 **מוֹצִיאָהּ בְּגֵט[123] וְחוֹלֵץ לָהּ[124], וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת**
8 **לַאֲחֵרִים; וְאִם נִתְקַיֵּם הַוָּלָד שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר שֶׁנּוֹלַד**
9 **- הֲרֵי זֶה וָלָד שֶׁל קַיָּמָא[125], וְאֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט,**
10 **מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו[126].**

121) שמא ימצא הולד קיים, ואסורה עליו משום אשת אחיו שלא במקום מצוה. 122) אלא שנגמרו סימניו, והם: שערו וצפרניו שלמים, כמבואר בביאורנו לעיל ה"ה, שמן התורה ולד שלם הוא אע"פ שלא ידוע אם כלו לו חדשיו. 123) לביאתו, שהרי היא כנשואתו. 124) שמדברי סופרים ולד כזה אינו פוטר את אמו מן החליצה והיבום, כמבואר לעיל ה"ה, וראה לקמן פ"ב, הכ"א. 125) וכן אם ידוע בוודאי שכלו לו חדשיו, ואפילו מת בתוך שלשים יום. 126) איסור אשת אח שלא במקום מצוה, ואין קידושין תופסים בערוה (יבמות לה:). ולא עוד אלא ששניהם חייבים קרבן חטאת, כמבואר שם ובהל' שגגות פ"א ה"א.

11 **כג. יָלְדָה לְאַחַר שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים מִשֶּׁנִּתְיַבְּמָה וָלָד שֶׁל**
12 **קַיָּמָא - הֲרֵי זֶה הַוָּלָד סָפֵק אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן[127]**
13 **אִם בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן[128]. לְפִיכָךְ יוֹצִיא בְּגֵט[129],**
14 **וְהַוָּלָד כָּשֵׁר[130]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁיָּלְדָה - הַבָּנִים**
15 **שֶׁיָּבוֹאוּ אַחֲרָיו סְפֵק מַמְזֵרִים[131].**

127) לבעלה המת. 128) ליבם. שהיולדת לשבעה חדשים, יולדת למקוטעים (שם מב.). 129) אסורה לו - שמא הוא בן תשעה לראשון, ואינה בת יבום וחליצה. אבל אינה יוצאה ממנו בלי גט, שמא הוא בן שבעה לאחרון ונתייבמה כדין והרי היא אשתו. 130) על־כל־פנים, בין אם הוא בנו של ראשון, בין אם הוא בנו של אחרון. 131) שמא הראשון הוא בן תשעה לראשון, ונמצאת זו ערוה על היבם, כמו שאמרו (שם לז.): "ראשון ראוי להיות כהן גדול, ושני ספק ממזר ואסור בממזרת", כמבואר בפט"ו מהל' איסורי ביאה הכ"ב.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבארו בו קידושי "מאמר" ביבמה, כתובה ביבמה, קנין היבום בשוגג ובאונס, שעיקר המצוה על גדול האחים, כפייה ביבום ובחליצה, דין מורדת ביבמה, יבמה שראויה לחליצה ולא ליבום, יבמה שזינתה.

16 **א. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁלֹּא יָבוֹא הַיָּבָם עַל יְבִמְתּוֹ עַד**
17 **שֶׁיְּקַדֵּשׁ אוֹתָהּ[2] בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים בִּפְרוּטָה אוֹ בְּשָׁוֶה**
18 **פְּרוּטָה. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַאֲמָר[3]. וְאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה**
19 **בַּיָּבָמָה קִנְיָן גָּמוּר[4] כְּמוֹ הַבִּיאָה[5]. וְהָעוֹשֶׂה מַאֲמָר**
20 **בִּיבִמְתּוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ[6] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[7], שֶׁאֵין**
21 **הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא בִּרְצוֹנָהּ[8]. וּקְטַנָּה מִן**
22 **הָאֲרוּסִין[9], אֵין עוֹשִׂין בָּהּ מַאֲמָר[10] אֶלָּא מִדַּעַת**
23 **אָבִיהָ[11].**

2) יבמות נב, א: "מצות יבמה - מקדש ואחר־כך בועל", כי פריצות היא להתחיל קנינו בביאה, כמבואר שם. והשווה לעיל פ"ג מהל' אישות הכ"א. 3) שאומר לה: התקדשי לי במאמר יבמין זה (רש"י שם). ונקרא מאמר "לפי שאין דין קידושין אלא באמירה ולא בשתיקה . . . אבל יבום אפילו בשוגג, שסבר אשה אחרת היא - קנאה" ('תוספות יום־טוב' יבמות פ"ב, מ"א). וב'קובץ' (הל' יבום פ"ב, ה"א) מביא בשם ה'נמוקי יוסף': משום שאינם קידושין גמורים אלא כדיבור סתם, נקראו "מאמר". והוא־הדין שיכול לקדשה בשטר, כדין קידושי אשה (ראה לעיל פ"ג מהל' אישות ה"ג), כמבואר ביבמות שם (מגיד־משנה). 4) ליורשה, או להטמא לה אם היבם כהן. וכן אם ירצה לגרשה, לא תותר להנשא לזר, עד שתחלוץ לזיקתו ותקבל גט למאמרו. 5) שהיא קונה קנין גמור מן התורה. כי אע"פ שנתן לה כסף קידושין, אין קידושיה קידושין גמורים, שהרי אין קידושין תופסין באשת אח, והתורה לא התירתה לו להעשות כאשה נכרית אלא כסדר המצוה והיא ביאה שנכתבה בתורה (יבמות שם וברש"י). וראה להלן פ"ה ה"ג. 6) שלא בהסכמתה. 7) ואינה צריכה גט למאמרו. 8) ודין מאמר יבמין כדין קידושי אשה (קידושין מד.). וראה לעיל פ"ד מהל' אישות ה"א. 9) שהיתה ארוסה לאחיו המת. 10) שאז היא ברשות אביה וכסף קידושיה לאביה, כמבואר בפ"ג מהל' אישות הי"א. 11) קידושין, שם. אבל קטנה מן הנישואין, אין לאביה רשות בה ואינה מתקדשת אלא לדעתה, כמבואר בהל' אישות שם הי"ב, ופ"ד ה"ז.

24 **ב. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ אֶת יְבִמְתּוֹ, כָּךְ הוּא מְבָרֵךְ**
25 **בִּרְכַּת נִשּׂוּאִין[12] בַּעֲשָׂרָה וְכוֹתֵב כְּתֻבָּה[13], כְּדִין כָּל**
26 **נוֹשֵׂא אִשָּׁה[14]. הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ וְלֹא עָשָׂה בָּהּ מַאֲמָר**
27 **- קָנָה קִנְיָן גָּמוּר[15], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ אַחַר**
28 **הַבְּעִילָה. וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[16]. וְכוֹתֵב לָהּ**
29 **כְּתֻבָּה[17].**

12) המבוארת לעיל פ"י מהל' אישות ה"ג (דעת הגאונים הובאת בספר 'העיטור'). והוא־הדין שמברך ברכת אירוסין (ראה הל' אישות פ"ג, הכ"ג) כשמקדשה במאמר, כמבואר ב'טור' אהע"ז סי' קסו בשם 'העיטור' ובב"ח שם.

13) יבמות נב, א. 14) ראה לעיל פ"י מהל' אישות ה"ז. ונוסח כתובת יבמה, מובא להלן פ"ד הל"ב. 15) ליורשה ולהטמא לה, וכן הוא זוכה בנחלת אחיו המת, ואם בא לגרשה יוציאה בגט בלבד (יבמות נב. וברש"י שם נג:) וראה לקמן פ"ה, ה"ג. 16) שם. על שמרד על דברי חכמים לקדשה לכתחילה בביאה, וכלשון רבינו לעיל בהל' אישות (פ"ג הכ"א): "כדי שלא יהיו ישראל פרוצים בדבר זה". מרדות - "מכת רידוי מדרבנן, שנהג קלות ראש בעצמו" (רש"י ביבמות שם). 17) שאסור לאדם לשהות עם אשתו בלא כתובה, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה (לעיל פ"י מהל' אישות ה"ז). וראה לעיל פ"א ה"א, והל' אישות פכ"ב הי"ד.

1 **ג. הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ בֵּין בְּשׁוֹגֵג[18] בֵּין בְּמֵזִיד[19] בֵּין**
2 **בְּאֹנֶס[20] בֵּין בְּרָצוֹן[21], בֵּין שֶׁהָיָה הוּא מֵזִיד וְהִיא**
3 **שׁוֹגֶגֶת[22] אוֹ אֲנוּסָה, בֵּין שֶׁהָיְתָה הִיא מְזִידָה וְהוּא**
4 **שׁוֹגֵג אוֹ אָנוּס, בֵּין שֶׁהָיְתָה יְשֵׁנָה בֵּין שֶׁהָיְתָה עֵרָה,**
5 **(בֵּין שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ)[23], אֶחָד**
6 **הַמְעָרֶה[24] וְאֶחָד הַגּוֹמֵר[25] - קָנָה[26].**

18) סבר שהיא אשתו או אשה אחרת. 19) לשם זנות ולא למצוה. 20) שנתכוין לאשתו, ותקפתו יבמתו ובא עליה (יבמות נד.). 21) שנתכוין לה ולשם מצוה, או שזה מוסב על "שוגג ומזיד" - בין שהיו באונס, שאנסוהו לעשות כן, בין שהיו ברצון ('תוספות' ליבמות נג:). 22) באופן ששניהם לא נתכוונו לשם מצוה. 23) יבמות נד, א. 24) שלא גמר ביאתו אלא הכניס ראש העטרה בלבד, מלשון הכתוב (ויקרא כ, יח): "את מקורה הערה". 25) "שהכניס כל האבר" (לשון רבינו פ"א מהל' איסורי ביאה ה"י). 26) יבמות נג, ב: שנאמר: "במה יבוא עליה" - מכל מקום (שם נד.). וכן אמרו שם: "במה יבוא עליה - כדרכה, ולקחה - שלא כדרכה", וכמו שאמרו (סנהדרין נד.): "משכבי אשה" (ויקרא כ, יג) - מגיד לך הכתוב, ששני משכבות באשה. השווה פירוש המשנה לרבינו, יבמות פ"ו מ"א. ולענין העראה (מערה) למדו ביבמות נה, ב מ'גזירה־שוה', "ביאה־ביאה" - נאמר ביבמה "יבוא עליה", ונאמר בממזר: "לא יבוא", מה להלן, העראה כגמר ביאה, אף בקנין יבמה, העראה כגמר ביאה.

7 **ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִבְעֹל; אֲבָל (אִם**
8 **נָפַל מִן הַגַּג[27] וְנִתְקַע בָּהּ[28], אוֹ) שֶׁבָּא עָלֶיהָ שִׁכּוּר**
9 **שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר כְּלוּם[29], אוֹ יָשֵׁן[30] - לֹא קָנָה. נִתְכַּוֵּן**
10 **לְדָבָר אַחֵר[31] וְהֵטִיחַ[32] בִּיבִמְתּוֹ - לֹא קָנָה[33]; לְהָטִיחַ**
11 **בַּבְּהֵמָה וְהֵטִיחַ בִּיבִמְתּוֹ - קָנָה, שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לְשׁוּם**
12 **בְּעִילָה מִכָּל מָקוֹם[34].**

27) כשנתקשה לאשתו. 28) ביבמתו. 29) שאע"פ ששוטה שייבם - קנה ('ירושלמי' יבמות פ"ו ה"א, ותוספתא שם פי"א, וכן הוא בדברי רבינו להלן פ"ו ה"ג) - היינו דווקא כשמתכוין לביאה, אבל שיכור שאינו מכיר כלום, אינו מתכוין לביאה כלל, ודומה כנתכוין להטיח בכותל שלא קנה, כמבואר בסמוך ('אור שמח'). 30) אף הוא אינו מכוין לביאה כלל (יבמות נד. ו'תוספות' שם ד"ה ישן).

31) ובדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "נתכוין להטיח בכותל" (מלשון הגמרא ביבמות שם). 32) בעל, לשון יריית חץ, ככתוב (בראשית כא, טז) "כמטחוי קשת", על שם שהזרע יורה כחץ (רש"י לתורה, שם). 33) יבמות, שם. שהרי לא נתכוין לשם ביאה כלל. 34) שם.

13 **ה. יְבָמָה שֶׁנִּתְיַבְּמָה[35], וְאָמְרָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם 'לֹא**
14 **נִבְעַלְתִּי', וְאַף עַל פִּי[36] שֶׁהוּא אוֹמֵר 'בָּעַלְתִּי',**
15 **וְגֵרְשָׁהּ[37] - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲלֹץ[38], הוֹאִיל וְקִדֵּם**
16 **וְגֵרְשָׁהּ בְּגֵט[39]. וְאִם עַדַיִן לֹא גֵרַשׁ[40] - כּוֹפִין אוֹתוֹ**
17 **שֶׁיִּבְעֹל[41] אוֹ יַחֲלֹץ[42], וְיוֹצִיא בְּגֵט[43]. גֵּרְשָׁהּ לְאַחַר**
18 **שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהִיא אוֹמֶרֶת 'לֹא נִבְעַלְתִּי'[44] - מְבַקְּשִׁים**
19 **מִמֶּנּוּ שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ[45]. וְאִם הָיָה מוֹדֶה שֶׁלֹּא בָּעַל -**
20 **כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[46]. הִיא אוֹמֶרֶת 'נִבְעַלְתִּי'[47], וְהוּא**
21 **אוֹמֵר 'לֹא בָּעַלְתִּי'[48] - אֵינָהּ צְרִיכָה חֲלִיצָה, שֶׁאֵין זֶה**
22 **נֶאֱמָן לְאָסְרָהּ עַל כָּל אָדָם אַחַר שֶׁכְּנָסָהּ[49].**

35) שכנסה היבם. 36) בכת"י התימנים: אע"פ. 37) שגיטה יוצא מתחת ידה, ולדבריו גירשה אחרי שבעלה, ואינה צריכה עוד חליצה. 38) כי לדבריה שלא נבעלה, אינה ניתרת להנשא לזר עד שתחלוץ, והיא נאמנת יותר ממנו כי עד שלשים יום אדם יכול לעמוד על נפשו שלא לבעול. 39) כלומר, לפיכך כופים אותו לחלוץ ואין כופים אותו לייבם, הואיל וגירשה ונאסרה עליו, כמבואר לקמן פ"ה ה"א: "שהרי נעשה כמי שחלץ לה". 40) שהיא מותרת לו. 41) כי מצות יבום קודמת לחליצה. 42) אם אינו רוצה לייבם. 43) כי חוששים אנו לדבריו שכבר בעלה, וממילא אינה ניתרת לאחרים בלא גט. ולדעת ה'מגיד משנה' בהבנת דברי רבינו, אפילו אם לא יאמר היבם: בעלתי, אינה יוצאה בלא גט, כי כל שכנסה מסתמא בעל, כמבואר ביבמות קיב, א - בעובדא, ששניהם הודו שלא נבעלה, ובכל זאת הצריכוה גט נוסף לחליצה, וכן נראה מדברי הרי"ף שם. 44) והוא טוען בעלתי. וכאן הוא יותר נאמן ממנה, כי חזקה היא: אין אדם יכול לעמוד על נפשו מלבעול יותר משלושים יום, ובוודאי בעל (שם קיא:). 45) ואין יכולים לכופו לחלוץ, כי לדבריו מספיק הגט בהחלט להתירה לאחרים הואיל וכבר נבעלה, והוא מקפיד שלא לחלוץ לה, לפי שמתבייש שתרוק בפניו בבית־דין ('תוספות' שם). וגם אם יחלוץ לה, לא יוכל להחזירה עולמית, אבל כשיגרשה בתור אשתו, יוכל אח"כ להחזירה כשיתפייסו, כמבואר לעיל פ"א הט"ו ('נמוקי יוסף'). והיא אסורה להנשא לזר בלא חליצה, כי לדבריה שלא נבעלה, עדיין לא הותרה זיקתה, ועשתה עצמה חתיכת איסור על כל העולם. 46) נוסף על גיטה, שהרי לדברי שניהם לא הותרה זיקתה עדיין, ולייבמה אי־אפשר שהרי גירשה ונאסרה עליו (שם קיא:). 47) בין בתוך שלושים יום, בין לאחר שלושים. 48) ולדבריו אינה מותרת לאחרים עד שיחלוץ לה. 49) והואיל וכנסה, חזקה שבעלה, ואינה צריכה ממנו אלא גט בלבד (שם קיב.).

23 **ו. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אַחִים רַבִּים - מִצְוָה עַל הַגָּדוֹל**
24 **לְיַבֵּם אוֹ לַחֲלֹץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד.**

מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[50] לָמְדוּ[51], שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בַּבְּכוֹר שֶׁבָּאַחִין. כְּלוֹמַר, גְּדוֹל הָאַחִין יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת[52]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר 'אֲשֶׁר תֵּלֵד' - מַשְׁמָעוֹ אֲשֶׁר יָלְדָה הָאֵם[53], וְאֵין[54] מַשְׁמָעוֹ אֲשֶׁר תֵּלֵד הַיְבָמָה.

50) כלומר, אע"פ שפשוטו של מקרא אין משמעו כך, אולם מפי השמועה (מבעלי הקבלה שקיבלו זה מפי זה) למדו להוציא המקרא מפשוטו, ולפרשו בדרך דרשה כדלהלן. וראה בביאורנו להל' יסודי התורה פ"ה, ה"ד. 51) יבמות כד, א. 52) לייבם את אשתו ולנחול נחלתו, ולא יחלקו שאר אחיו עמו (רש"י שם). "אתה אומר לנחלה או אינה אלא לשם (ובבן שיולד לו מדבר הכתוב): יוסף - קוראים אותו יוסף, יוחנן - קוראים אותו יוחנן, נאמר כאן: "יקום על שם אחיו", ונאמר להלן (בראשית מח, ו): "על שם אחיהם יקראו בנחלתם" - מה שם האמור להלן – נחלה, אף שם האמור כאן - לנחלה" (שם). 53) אם האחים, "ובא העתיד במקום עבר" (פירוש המשנה, יבמות פ"ב, מ"ו). 54) ובדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "עם משמע אשר תלד היבמה", וכן דרשו ביבמות כד, א: "אשר תלד - פרט לאיילונית שאינה יולדת", הרי שגם ביבמה עצמה הכתוב מדבר, וכלשון רבינו לקמן פ"ו ה"ח, וראה ב'מגיד משנה'.

ז. לֹא רָצָה הַגָּדוֹל לְיַבֵּם[55] - מְחַזְּרִין עַל כָּל הָאַחִין[56]. לֹא רָצוּ - חוֹזְרִין אֵצֶל הַגָּדוֹל וְאוֹמְרִין: עָלֶיךָ מִצְוָה, אוֹ חֲלֹץ אוֹ יַבֵּם. וְאֵין כּוֹפִין אֶת הַיָּבָם לְיַבֵּם[57], אֲבָל כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[58].

55) ואפילו רצה לחלוץ. 56) ואין הגדול מאחיו (חוץ מהגדול שבכולם), קודם לקטן ממנו, כמפורש במשנה (יבמות לט). "מצוה בגדול ליבם, לא רצה - מהלכין על כל האחין, לא רצו - חוזרין אצל גדול כו'". וכן גרס רבינו בדברי אביי קשישא (שם כד.). וראה להלן הערה עא. 57) שאין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת ('בית שמואל' לאהע"ז סי' קסא, ס"ק ה) וכן מפרש רבינו־תם ב'תוספות' יבמות לט, ב שאין כופין לייבם. 58) ואין כופין אלא את הגדול, הואיל והמצוה מוטלת עליו (שם לט.).

ח. אָמַר הַגָּדוֹל: הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁיַּגְדִּיל הַקָּטָן, אוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא הַהוֹלֵךְ[59], אוֹ עַד שֵׁיַּבְרִיא הַחֵרֵשׁ, וְנִמְלַךְ בּוֹ[60], וְאִם לֹא יִרְצֶה אֲנִי אֲיַבֵּם אוֹ אֲנִי אֶחֱלֹץ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא אוֹמְרִין לוֹ: עָלֶיךָ מִצְוָה, אוֹ יַבֵּם אוֹ חֲלֹץ[61].

59) שהלך למדינה אחרת. 60) נתייעץ אתו, אולי יסכים לייבם. 61) שם.

ט. וְכֵן אִם הָיָה הַגָּדוֹל בְּמְדִינָה אַחֶרֶת - אֵין אָחִיו הַקָּטָן[62] יָכוֹל לוֹמַר: עַל אָחִי הַגָּדוֹל הוּא[63] הַמִּצְוָה, הַמְתִּינוּ לוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא; אֶלָּא אוֹמְרִין לָזֶה שֶׁהוּא כָּאן: יַבֵּם אוֹ חֲלֹץ[64].

62) הצעיר ממנו, והוא גם כן גדול בשנים, שמלאו לו י"ג שנה ויום אחד. 63) בכת"י התימנים: היא. 64) ואין משהים את המצוה (יבמות שם).

י. יְבָמָה הָרְאוּיָה לְיִבּוּם[65] שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהִתְיַבֵּם[66] - דִּינָהּ כְּדִין מוֹרֶדֶת עַל בַּעְלָהּ[67]; וְכוֹפִין אֶת יְבָמָה לַחֲלֹץ לָהּ[68], וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[69]. וְאִם הִנִּיחַ אָחִיו נָשִׁים רַבּוֹת - כָּל מִי שֶׁתְּבָעָהּ הַיָּבָם מֵהֶן לְיִבּוּם וְלֹא רָצְתָה הִיא הַמּוֹרֶדֶת, וְחוֹלֵץ לָהּ וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[70]; וּשְׁאָר צָרוֹתֶיהָ שֶׁלֹּא נִתְּבָעוּ נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּתָן כִּשְׁאָר הָאַלְמָנוֹת.

65) שהיא כשרה ליבם. 66) ללא טענה מספקת, אבל אם יבמה אינו הגון לה, או שהוא בעל מום, חולצת ונוטלת כתובתה, כמבואר בסמוך הי"ד. 67) שאמרה מאסתיהו ואיני יכול להבעל לו, ודינה מבואר לעיל פי"ד מהל' אישות ה"ח, כי הואיל ומצות יבום קודמת למצות חליצה (ראה לעיל פ"א ה"ב), והיא מסרבת להתייבם, הרי זו מורדת, כמו שרבינו מבאר בסמוך הי"ג. וכן פסק הרי"ף בכתובות פ"ה, על־פי מסקנת הסוגיא בכתובות סד, א. 68) כשם שכופין את הבעל לגרש כשאשתו מורדת, וכמבואר בהל' אישות שם. וכבר ביארנו שם שהרבה פוסקים חולקים על רבינו בזה, ולדעתם אין כופין את הבעל לגרש כשאשתו מורדת, אלא באותם מקומות שהזכירו חכמי התלמוד בפירוש. 69) כדין המורדת. 70) ובשו"ע אהע"ז (סי' קסה ס"א) הביא דעת הפוסקים, שמצות חליצה קודמת, ולפיכך אם אינה רוצה להתייבם אין לה דין מורדת, וכן פסק הרמ"א שם.

יא. הָיוּ הַיְבָמִין רַבִּים, וְתָבַע אוֹתָהּ הַגָּדוֹל לְיִבּוּם, וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ וְרוֹצָה בְּאָחִיו - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, שֶׁמִּצְוָה בַּגָּדוֹל לְיַבֵּם[71].

71) וכיון שאינה מתרצית למי שהמצוה בו, הרי זו מורדת (מגיד־משנה). אולם לשון רבינו: "אין שומעים לה" אין משמע שנקראת מורדת ('מעשה רוקח').

יב. אָמַר הַגָּדוֹל: אֵינִי רוֹצֶה לֹא לְיַבֵּם וְלֹא לַחֲלֹץ, הֲרֵי אַחַי לְפָנַיִךְ, וְתָבַע אוֹתָהּ אֶחָד מִן הָאַחִין לְיִבּוּם וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ, וְרָצְתָה בְּאָח אַחֵר וְהוּא רוֹצֶה בָּהּ - אֵין זוֹ מוֹרֶדֶת; מֵאַחַר שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַגָּדוֹל שֶׁמִּצְוָה בּוֹ - הֲרֵי כֻּלָּן שָׁוִין[72], וְהוֹאִיל וְהִיא רוֹצָה בְּאֶחָד מֵהֶן וְהוּא רוֹצֶה בָּהּ - הֲרֵי זוֹ לֹא מָרְדָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, וְאָמְרָה: הֲרֵי אֲנִי מַמְתֶּנֶת אוֹתוֹ[73] עַד שֶׁיָּבוֹא וְיַיְבֵּם אוֹתִי, אֲבָל זֶה אֵינִי רוֹצָה בּוֹ - אֵין זוֹ מוֹרֶדֶת. וְאוֹמְרִים לָזֶה שֶׁאֵינוֹ הַגָּדוֹל הַתּוֹבֵעַ אוֹתָהּ: אִם תִּרְצֶה לַחֲלֹץ לָהּ וְלִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּה - חֲלֹץ, וְאִם לַאו - הֲרֵי רָצְתָה שֶׁתֵּשֵׁב עַד שֶׁיָּבוֹא אָחִיךָ[74], הוֹאִיל וְאֵין לְךָ דִּין קְדִימָה עָלָיו.

72) כבמשנה (יבמות לט.), וכן גרס בדברי אביי קשישא (שם כד.): "לא רצה - הולכים על כל האחים" (מגיד־משנה). והיא גירסא ספרדית ('מגדל עוז'). ולדעת הראב"ד,

כל הגדול מחבירו - קודם למצוה, והוא גורס בדברי אביי קשישא (יבמות שם): "מצוה בגדול לייבם, לא רצה - הולכים אחר גדול" (=קטן ממנו, וגדול משאר אחיו). וכעין זה גם הגירסא שלפנינו שם (וכן היא ברש"י ו'תוספות' שם): "לא רצה - הולכים אצל אחיו הקטן". 73) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. 74) ואע"פ ששנינו לעיל ה"ט, שאין הקטן יכול לומר המתינו לאחי הגדול שיבוא, ואין משהים את המצוה?! - שם מדובר שהקטן אינו רוצה לייבם ולא לחלוץ, והמצוה מתבטלת בינתיים, ואילו כאן הרי יכול לחלוץ לה ואין המצוה מתבטלת כלל, וזהו שדייק רבינו: "אם תרצה לחלוץ לה . . . חלוץ" (משנה־למלך). וה'אור שמח' מתרץ, שכל איסור השהיית המצוה יסודו בעיגון האשה, כי אם נמתין עד שהגדול יבוא, בינתיים הוא מעגנה, ואסור לו לעגנה. ואילו בדין שלפנינו, היא בעצמה רוצה להמתין ליבם שיבוא לייבמה ואין שום עיגון מצדנו, והרשות בידה לבקש את הרצוי לה.

יג. בָּא זֶה שֶׁתָּלְתָה בּוֹ וְלֹא רָצָה בָּהּ - חוֹזְרִין אֵצֶל זֶה שֶׁתָּבַע אוֹתָהּ לְיַבֵּם וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ, וְאוֹמְרִין לָהּ: אֵין כָּאן מִי שֶׁרָצָה לְיַבֵּם אֶלָּא זֶה, וּמִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת[75]; אוֹ תִּתְיַבֵּם לוֹ, אוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּדִין כָּל מוֹרֶדֶת[76].

75) למצות חליצה, וכן אמרו ביבמות לט, א: "ביאת קטן (קטן מאחיו, אבל גדול הוא בשנים), וחליצת גדול, ביאת קטן עדיפה", הרי שאפילו במקום שהגדול רוצה לחלוץ - ביאת הקטן עדיפה, כל־שכן בדין שלפנינו, שהגדול אינו רוצה לא לייבם ולא לחלוץ. 76) וכבר ביארנו לעיל ה"ז שיש חולקים על זה, ולדבריהם אינה מורדת ולא הפסידה כתובתה.

יד. כָּל יְבָמָה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁדִּינָהּ שֶׁתַּחֲלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם[77] - הֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ, אִם יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה[78], כִּשְׁאָר כָּל הָאַלְמָנוֹת[79]. וְכֵן אִם הָיָה יְבָמָהּ מֻכֶּה שְׁחִין אוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁאָר מוּמֵי אֲנָשִׁים[80] - חוֹלֵץ לָהּ[81] וְנוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ. נוֹלְדוּ בָהּ מוּמִין כְּשֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם[82] - נִסְתַּחֲפָה שָׁדֵהוּ[83]; אִם לֹא רָצָה לְיַבֵּם - יַחֲלֹץ וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[84].

77) ראה לעיל פ"א, ה"ה. ולקמן פ"ג, ה"ד, יג, יד; ופ"ו, ה"ז. 78) פרט לארוסה שאין לה כתובה מבעלה, כמבואר לעיל פ"י מהל' אישות הי"א, או שהיתה אסורה עליו, כמבואר לקמן הי"ז. 79) ביבמות פה, א - שאלו: שניה לבעל ולא שניה ליבם, יש לה כתובה מיבם או לא, ואילו על שניה ליבם ולא שניה לבעל - לא שאלו כלל, כי אע"פ שחולצת, נוטלת כתובתה מנכסי בעלה, שהרי לא נעשה בה שום איסור (הרשב"א ליבמות שם, וכן במגיד־משנה לקמן הי"ז). 80) המנויים לעיל פכ"ה מהל' אישות, הי"א. 81) כמו שאמרו (יבמות ד.): "מניין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין, שאין חוסמין אותה (אין סותמים טענותיה לכופה להתייבם, אלא כופים אותו וחולץ - רש"י), שנאמר (דברים כה, ד) לא תחסום שור בדישו, וסמוך לו: כי ישבו אחים יחדיו", כלומר, עלינו לדרוש סמיכות הפסוקים האלה ולפטרם מלהתייבם לו. ואפילו "מי שהיה בעלה בעל ריח הפה . . . ומת ונפלה לפני אחיו ויש בו אותו מום . . . יכולה היא לומר, לאחיך הייתי יכולה לקבל, ולך איני יכולה לקבל - ויחלוץ ויתן כתובתה" (פכ"ה מהל' אישות הי"ג). 82) ממתנת לו להתייבם, אחרי שמת בעלה. 83) נשטפה שדהו ונתקלקלה. כלומר, מזלו גרם. 84) כדין האשה שנולדו בה מומין אחר שנתארסה, המבואר לעיל פכ"ה מהל' אישות ה"ד, ומקורו בכתובות עה, א.

טו. יְבָמָה שֶׁנָּדְרָה הֲנָיָה מִיְּבָמָהּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[85], אוֹ שֶׁנָּדְרָה הֲנָיָה מִכָּל הַיְּהוּדִים[86] - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ וְתִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ[87]. וְאִם נָדְרָה לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ[88] - מְבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ[89]; וְאִם לֹא רָצָה - הֲרֵי זוֹ מוֹרֶדֶת[90]. וְכֵן אִם נִתְכַּוְّנָה בְּנִדְרָהּ אֲפִלּוּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְיַבֵּם אוֹתָהּ - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[91], אֶלָּא אִם כֵּן מָרְדָה, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[92].

85) שלא תהנה ממנו, ולא פירטה הנאת תשמיש, שלא נתכוונה לפטור עצמה ממנו לאחר מיתת בעלה (יבמות קיא: וברש"י). 86) שלא תיבעל להם, שהתשמיש קשה לה, ונתכוונה להפיס דעתו של בעלה שלא יחשדנה כי נתנה עיניה באחר (שם קיב. וברש"י). 87) שהרי אינה יכולה להתייבם מחמת נדרה, ואין לה דין מורדת, כי לא נתכוונה להפטר מן היבום (שם כרב, דאמר: "יבם אינו כבעל", וכפירוש ה'תוספות' שם). 88) שנתכוונה להפטר מן היבום. 89) ואם יסכים מרצון, יחלוץ לה ויתן כתובתה (שם קיא:). 90) וכופים אותו לחלוץ - ותצא בלא כתובה, כמבואר לעיל ה"י. 91) וליתן לה כתובתה, שיכול לומר רצוני לייבמה, והעיכוב ממנה הוא, שהיא הגורמת. 92) כלומר, אינך יכול לכוף אותו לחלוץ וליתן כתובה, אלא לכוף כדין מורדת שאינה מקבלת כתובה ('חזון איש' ע"פ המגיד־משנה).

טז. יְבָמָה שֶׁתְּבָעָהּ הַיָּבָם לַחֲלִיצָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: אֵינִי חוֹלֶצֶת וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה, אֶלָּא אֵשֵׁב בְּבֵית בַּעְלִי[93] וְכִשְׁאָר כָּל הָאַלְמָנוֹת[94] - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, שֶׁהֲרֵי הִקְנוּ אוֹתָהּ לָזֶה מִן הַשָּׁמַיִם[95], רָצָה - מְיַבֵּם, רָצָה - חוֹלֵץ[96] וְנוֹתֵן כְּתֻבָּה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָמְרָה: אֲנִי נִזּוֹנֶת מִשֶּׁלִּי וְאֵשֵׁב עֲגוּנָה[97] כָּל יְמֵי חַיַּי - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ[98]; שֶׁהֲרֵי הַיָּבָם אוֹמֵר לָהּ: כָּל זְמַן שֶׁאַתְּ זְקוּקָה[99] לִי אֵין נוֹתְנִין לִי אִשָּׁה אַחֶרֶת[100]. וַאֲפִלּוּ הָיָה נָשׂוּי - אֶפְשָׁר שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת[101], אוֹ תִּהְיֶה לוֹ מְרִיבָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ מִפְּנֵי הַיְּבָמָה[102].

93) בבית שגר בעלי המת, ואתזון מנכסיו. 94) ראה לעיל בפי"ח מהל' אישות ה"א. 95) במיתת בעלה, ולא מדעתו בחר בה היבם. 96) כתובות סד, א: "תבע לחלוץ נזקקין לו". וכן פירשו ה'תוספות' שם, דיבור־המתחיל תבע לחלוץ. וכן אמרו ביבמות לט, ב - שביבם הדבר תלוי, שנאמר: "אם לא יחפוץ האיש" - הכל כרצונו, רצה - מייבם, רצה - חולץ. 97) קשורה לבעלי ולזכרו, לא להנשא לאיש אחר, מלשון הכתוב (רות א, יג): "הלהן תעגנה". 98) אלא

חולצת בעל כרחה. 99) קשורה. 100) כתובות, שם. 101) וכל זמן שזו זקוקה לו, לא יתנוה לו. 102) שאשתו תחשוב כי ייבם אותה, ותהיה לה כצרה בבית (מתוך סתימת סוגיית הגמרא בכתובות שם). ואם שניהם מסכימים שלא לחלוץ ולא לייבם, משמע שאין קפידא בדבר (׳בית שמואל׳ לאהע"ז סי׳ קסה, אות ט, וכן בתשובות ׳חכם צבי׳ סי׳ א). ובזוהר פרשת חוקת עמ׳ קפ, משמע שיש מצוה בחליצה. אבל ה׳חתם סופר׳ אהע"ז ח"ב סי׳ פה כתב, שגם הזוהר לא התכוון לומר שיש מצות־עשה לחלוץ באופן חיובי, אלא שסגולה היא למת ולנשמתו, שתהא אלמנתו חולצת, ואין זו אלא גמילות־חסד עם המת, כעין אמירת קדיש או הדלקת שמן זית, ואין לכוף את האשה לחלוץ אם אינה רוצה בכך מפני הבושה או הטורח וכיוצא בזה, אם תרצה להטיב עם המת - תטיב, ואם לאו - אין בית־הדין יכול לכופה על כך.

1 יז. יְבָמָה שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ עַל בַּעְלָהּ כְּתֻבָּה מִפְּנֵי
2 שֶׁהָיְתָה אֲסוּרָה עָלָיו[103], וַהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לַיָּבָם[104]
3 כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[105], אִם רָצָה הַיָּבָם לְיַבֵּם - מְיַבֵּם, וְאֵין
4 לָהּ עָלָיו כְּתֻבָּה[106] כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ עַל בַּעְלָהּ.
5 וְדִינָהּ עִם יְבָמָה בַּתּוֹסֶפֶת - כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה עִם
6 בַּעְלָהּ[107]. אֲבָל אִם לֹא כָּתַב לָהּ בַּעְלָהּ כְּתֻבָּה[108], אוֹ
7 שֶׁמָּכְרָה לוֹ כְּתֻבָּתָהּ אוֹ מָחֲלָה אוֹתָהּ - צָרִיךְ הַיָּבָם
8 לִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה[109] כִּשְׁאָר הָאַלְמָנוֹת[110].

103) כגון שהיתה שניה לו (אם אמו). 104) שהיו אחים מן האב ולא מן האם (ראה יבמות פד. וברש"י שם). 105) לקמן פ"ו הי"ג. 106) כשבא עליה וקנאה, ועכשיו רוצה להוציא - אין לה כתובה (יבמות פה.). אבל אם רוצה להשהותה אצלו, צריך שיכתוב לה כתובה, שהרי אסור לאדם לשהות עם אשתו בלא כתובה, כמבואר לעיל פ"י מהל׳ אישות ה"י. וה׳אור שמח׳ מפרש את דברי רבינו, שאינו כותב לה שום כתובה אפילו כשירצה לקיימה אצלו, הואיל ויש לה תוספת, כמבואר בסמוך בדברי רבינו, והרי אינה קלה בעיניו להוציאה, שיצטרך לשלם לה התוספת. ולפיכך במקרה השני, כשמחלה לבעל על הכתובה, הרי מחלה גם על התוספת, ונשארה קלה בעיני היבם להוציאה, כאן ציין רבינו: "צריך היבם לכתוב לה כתובתה", כמבואר לעיל פכ"ב מהל׳ אישות הי"ד. 107) שיש לה תוספת שהתחייב לה אע"פ שאין לה עיקר כתובה, והטעם מבואר לעיל (שם פכ"ד ה"ג). 108) למרות שהיתה מותרת לו. 109) שהרי בעלה עצמה אם רצה לקיימה אחרי שמכרה או מחלה לו כתובתה, חייב לחזור ולכתוב לה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, כמבואר לעיל פ"י מהל׳ אישות ה"י. 110) שכתובתן מנה. ואין זה סכום הכתובה שהיה רשום בכתובתה שמכרה לבעלה. השווה לעיל פכ"ב מהל׳ אישות הי"ד ובביאורנו שם, ולהלן פ"ד הל"ב והערה קפד.

9 יח. הַיְבָמָה קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ יְבָמָהּ אוֹ קֹדֶם שֶׁיַּחֲלֹץ
10 לָהּ הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לְזָר, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִהְיֶה
11 אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר. וְאִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר וּבָעַל
12 - לוֹקֶה הוּא וְהִיא[111]. וּמוֹצִיאָהּ בְּגֵט[112], וַאֲפִלּוּ הָיוּ
13 לוֹ כַּמָּה בָּנִים מִמֶּנָּה[113]. וְנֶאֱסָרָה עָלָיו[114] וְעַל
14 יְבָמָהּ[115]. וִיבָמָהּ חוֹלֵץ לָהּ, וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת
15 לַאֲחֵרִים.

111) כדרך שלוקין על כל מצוות לא־תעשה המנויות בפי"ט מהל׳ סנהדרין ה"ד. ואם נישאה ועדיין לא נבעלה - אינם לוקים. 112) אפילו כשלא נבעלה עדיין, שהרי אפילו נתקדשה בלבד צריכה גט, כמבואר בסמוך הי"ט. 113) אין אומרים: יחלוץ לה יבמה ותשאר תחת בעלה, שלא להוציא לעז על בניה שהם פסולים, אלא אסורה עליו עולמית. 114) ואפילו לא נבעלה עדיין, הואיל ונישאה הרי זו בחזקת בעולה ונאסרה, כמו שכתב רבינו בפי"ט מהל׳ איסורי ביאה ה"ג: כהן שנשא אשה מאיסורי כהונה אע"פ שלא נבעלה נתחללה, שכל נשואה בחזקת בעולה היא (׳מעשה רוקח׳), אלא שאינם לוקים אם לא נבעלה ודאי. 115) שהיא דומה לאשת איש שנשאת ובא בעלה, שאסורה על זה ועל זה (יבמות צב: וברי"ף שם ע"פ ה׳ירושלמי׳ שם פ"י, ה"ד). אלא שאין בניה מן השני ממזרים, שיבמה לשוק אינה אלא איסור לאו בלבד, ואין ממזר מאיסור חייבי לאוין. ראה פט"ו מהל׳ איסורי ביאה ה"א־ב.

16 יט. נִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר[116] - לֹא נֶאֱסָרָה עַל יְבָמָהּ[117],
17 אֶלָּא נוֹתֵן לָהּ הַזָּר שֶׁקִּדְּשָׁהּ גֵּט[118] וִיבָמָהּ מְיַבֵּם אוֹ
18 חוֹלֵץ. וְאִם הָיָה יְבָמָהּ כֹּהֵן, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׂא
19 גְּרוּשָׁה[119] - תֵּצֵא מִן הַזָּר בְּגֵט, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא
20 הַחוֹטֵא נִשְׂכָּר, וְיַחֲלֹץ לָהּ יְבָמָהּ[120].

116) ועדיין לא נישאה לו. 117) שאינה גרועה מאשת איש שנתקדשה לאחר ובא בעלה, שלא נאסרה על בעלה הראשון, כמבואר לעיל בפ"י מהל׳ גירושין ה"ו. 118) שהרי קידושין תופסים ביבמה לשוק מספק, כמבואר לעיל פ"ד מהל׳ אישות הי"ד, וצריכה ממנו גט. 119) ויש סברא שהכהן יחלוץ לה (שהרי לייבם אינו יכול, שגרושה היא) ותהא מותרת למקדש - לא אמרו כן אלא המקדש נותן לה גט. 120) שאלמלא חטאו היה היבם מייבמה, ועכשיו אסורה לו, ועל־ידי־זה תישאר ברשותו?! ואף לאחרי החליצה, אסורה לו לעולם משום קנס - הואיל וקידשה שלא ברשות (רמב"ן).

21 כ. חָזַר הַזָּר שֶׁגֵּרְשָׁהּ מִן הָאֵרוּסִין וּנְשָׂאָהּ אַחַר שֶׁחָלַץ
22 לָהּ יְבָמָהּ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ[121]. אֲבָל אִם גֵּרְשָׁהּ
23 מִן הַנִּשּׂוּאִין, וְחָזַר וּנְשָׂאָהּ אַחַר שֶׁחָלְצָה - מוֹצִיאִין
24 אוֹתָהּ מִיָּדוֹ; מִפְּנֵי שֶׁהִיא דוֹמָה לְאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנִּשָּׂאת
25 וּבָא בַּעְלָהּ, שֶׁהִיא אֲסוּרָה עַל זֶה וְעַל זֶה, כְּמוֹ
26 שֶׁבֵּאַרְנוּ[122]. וְהַיְבָמָה שֶׁזִּנְּתָה[123] וְהִיא זְקוּקָה[124] - לֹא
27 נֶאֱסְרָה עַל יְבָמָהּ[125], אֶלָּא רָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם.

121) אע"פ שאסרוה עליו משום קנס, כנ"ל - אין קונסים אותה להוציאה אחר שנשאה, שדי לנו להחמיר בזה רק לכתחילה (רשב"א, הובא במגיד־משנה). 122) לעיל פ"י מהל׳ גירושין ה"ז, וכן אמרו (יבמות צב:): "יבמה - קידושין אין בה, נישואין יש בה, דמיחלפא באשה שהלך בעלה למדינת הים". 123) בלא קידושין. 124) כשהיא

שומרת יבם, ועדיין לא חלצה ולא נתייבמה. 125) שאינה כאשת איש החמורה, הואיל ואין בה אלא איסור לאו (סוטה יח:). ואינה דומה לנשאת לאחר, שנאסרה על יבמה, כמבואר לעיל הי"ח, כי שם יש לחוש, שיאמרו: חלץ לה יבמה ונישאת וחזר לכונסה והרי זה נושא חלוצתו, אבל זנות אין לה קול כל־כך, וידעו שפריצות היא מצדה ולא יחשדו בה שחלצה (רש"י לגיטין פ:). ואם יבמה כהן, נאסרה עליו, שהרי נבעלה לאסור לה ונעשתה זונה, וכהן אסור בזונה (ראה בפי"ח מהל' איסורי ביאה ה"א; ובפי"ט ה"ה, ובשו"ע אהע"ז סי' קנט ס"ג).

1 **כא. כָּל יְבָמָה שֶׁהִיא סָפֵק מִדִּבְרֵיהֶם[126] אִם יֵשׁ עָלֶיהָ**
2 **זִקַּת יָבָם[127] אוֹ אֵין עָלֶיהָ זִקַּת יָבָם, כְּגוֹן יְבָמָה**
3 **שֶׁיָּלְדָה וָלָד שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו[128] וּמֵת בְּתוֹךְ**
4 **שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁדִּינָהּ שֶׁתַּחֲלֹץ מִסָּפֵק מִדִּבְרֵיהֶם כְּמוֹ**
5 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[129], אִם הָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר קֹדֶם חֲלִיצָה**
6 **- חוֹלֵץ לָהּ יְבָמָהּ וְתֵשֵׁב עִם בַּעְלָהּ[130]. וְאִם נִתְקַדְּשָׁה**
7 **לְכֹהֵן, שֶׁהוּא אָסוּר בַּחֲלוּצָה - אֵינוֹ חוֹלֵץ לָהּ[131];**
8 **שֶׁאֵין אוֹסְרִין עַל זֶה אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם סְפֵק דִּבְרֵיהֶן[132].**
9 **גֵּרְשָׁהּ הַכֹּהֵן אוֹ מֵת - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת[133], וְאַחַר כָּךְ**
10 **מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים לְכַתְּחִלָּה.**

126) מדברי חכמים. 127) קשר עם היבם, להתייבם או לחלוץ. 128) כלומר, שאינו ידוע אם נולד לתשעה חדשים, אבל סימניו גמרו, שהוא שלם בשערו ובצפרניו, ומן התורה הוא ולד גמור. 129) לעיל פ"א ה"ה, ועיי"ש בהערה כט. 130) ואינה צריכה קידושין שניים. 131) יבמות לו, ב וברי"ף שם), וכל־שכן אם נישאת קודם חליצה, שאין מוציאים אותה מתחת בעלה, כמבואר ברי"ף שם, וכן בשו"ע אהע"ז סי' קסד, ס"ז. 132) שמן התורה ולד גמור הוא, הואיל וגמרו סימניו - ואין עליה זיקת יבם. 133) שהרי לא התירוה לבעלה בלא חליצה אלא כדי שלא לאסרה עליו, וכיון שגירשה אין צורך להתירה בלא חליצה (מגיד־משנה). אולם ב'שלטי הגיבורים' לרי"ף שם כתוב: שמאחר שהתירוה לכהן בלא חליצה, אם מת הכהן אין מצריכים אותה לחלוץ אפילו אם רוצה להנשא לישראל, שמאחר שהותרה - הותרה.

יום רביעי י"ב תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) ביאר בו רבינו נאמנות לומר זה בני לפטור מן היבום, וזה אחי לחייב ביבום, מי נאמן לומר מת היבם.

11 **א. הָאוֹמֵר 'זֶה בְּנִי', אוֹ שֶׁאָמַר 'יֵשׁ לִי בָּנִים'[2] - הֲרֵי**
12 **זֶה נֶאֱמָן, וּפוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[3].**

2) ואין אשתי זקוקה (לאחר מותי) לייבום. 3) ואפילו הוחזק שיש לו אחים אינה זקוקה להם, שאילו רצה היה פוטרה בגט ומה לו לשקר, לפיכך נאמן להתירה ולפוטרה מזיקת יבום, ומה גם, שאין דיבורו סותר את "חזקתו באחים", שאפילו אם יש לו אחים, הואיל ויש לו בנים הרי זו פטורה מיבום.

13 **ב. אָמַר 'זֶה אָחִי', אוֹ שֶׁאָמַר 'יֵשׁ לִי אַחִין'[4] - אֵינוֹ**
14 **נֶאֱמָן לֶאֱסֹר אֶת אִשְׁתּוֹ[5] וּלְהַנִּיחָהּ זְקוּקָה לְיָבָם;**
15 **שֶׁהֲרֵי זֶה מִתְכַּוֵּן לְאָסְרָהּ לְאַחַר מוֹתוֹ[6].**

4) והרי היא זקוקה ליבום, והיא הייתה עד כה בחזקת שאינה זקוקה לייבום. 5) להינשא לאחרים עד שתחלוץ. 6) ואינו נאמן להוציאה מחזקתה הקודמת שאינה זקוקה.

16 **ג. הָיָה מֻחְזָק שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחִין, וְאָמַר בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ[7]**
17 **'אֵין לִי אַחִין'[8] - אֵינוֹ נֶאֱמָן[9]. וְכֵן אִם אָמַר עַל מִי**
18 **שֶׁהֻחְזַק אָחִיו 'אֵין זֶה אָחִי' - אֵינוֹ נֶאֱמָן[10]. לֹא הָיָה**
19 **מֻחְזָק בְּאַחִין, וְיָצָא קוֹל שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁיָּעִידוּ**
20 **שֶׁיֵּשׁ לְבַעְלָהּ אַחִין, וְהָעֵדִים בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, אֲפִלּוּ**
21 **אָמַר הוּא בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ 'אֵין לִי אָח' - הֲרֵי זוֹ**
22 **חוֹשֶׁשֶׁת[11], וְתַמְתִּין[12] עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים שֶׁאָמְרוּ[13]**
23 **וְיִשְׁאָלוּ[14].**

7) שהיא שעה רצינית ואינו עשוי לשקר בשעה זו. 8) והרי היא פטורה מזיקת יבום. 9) ואינו נאמן במה שבידו לגרשה כי אין "מיגו" מועיל נגד חזקה, והרי הוחזק שיש לו אחים ואיך נאמינו שאין לו, אולם ב"אמר יש לי בנים" אינו סותר את חזקת האחים ולפיכך נאמן. 10) לבטל החזקה הקודמת, והרי היא זקוקה לייבום. 11) לקול, ואפילו לא הוחזק הקול בבית דין. 12) מלהינשא לאחרים, שמא יש בקול ממש והרי היא זקוקה לייבום. 13) אחרים עליהם, שהם יודעים שיש לו אחים. 14) ייבדקו, מכיוון שאפשר לברר ולעמוד על הדבר מפי עדים - עלינו לברר ולא נקל באיסור אשת איש.

24 **ד. מִי שֶׁזָּנָה עִם אִשָּׁה, בֵּין פְּנוּיָה בֵּין אֵשֶׁת אִישׁ,**
25 **וְנִתְעַבְּרָה, וְאָמַר: זֶה הָעֻבָּר מִמֶּנִּי הוּא, וַאֲפִלּוּ הִיא**
26 **מוֹדָה לוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּנוֹ לְעִנְיַן יְרֻשָּׁה[15], הֲרֵי**
27 **זֶה סָפֵק לְעִנְיַן יִבּוּם[16]. כְּשֵׁם שֶׁזִּנְּתָה עִם זֶה, כָּךְ זִנְּתָה**
28 **עִם אַחֵר, וּמֵאַיִן יִוָּדַע הַדָּבָר שֶׁזֶּה בְּנוֹ וַדַּאי? וַהֲרֵי**
29 **אֵין לוֹ חֲזָקָה[17], אֶלָּא לְעוֹלָם סָפֵק הוּא[18]. וּלְהַחְמִיר**
30 **דָּנִין בּוֹ, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[19].**

15) שהרי אם ירצה יכול לתת לו את נכסיו במתנה. 16) אם נאמן לומר שזה בנו. 17) שהרי מתחילת לידתו הוא בספק זה. ואין אתה יכול לומר בו העמדנו על חזקתו הקודמת. 18) שמא אינו בנו וזקוקה לייבום. 19) שמא הוא בנו ואסורה ליבם.

31 **ה. נֶאֱמָן עַד אֶחָד לְהָעִיד לִיבָמָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ,**
32 **וּמִתְיַבֶּמֶת עַל פִּיו; אוֹ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ אוֹ שֶׁנִּתַּן לְבַעְלָהּ**
33 **בֵּן, לְהַתִּירָהּ לְזָר[20]. אֲפִלּוּ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה אוֹ עַכּוּ"ם**
34 **מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[21] מֵעִיד בְּמִיתַת הַיָּבָם כְּמוֹ שֶׁמֵּעִיד**
35 **בְּאֵשֶׁת אִישׁ לְהַתִּירָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת**
36 **גֵּרוּשִׁין[22].**

20) ולדעת הראב"ד אינו נאמן לומר: ניתן לבעלה בן, שאין זה דבר העשוי להגלות ואפשר שהוא משקר, אולם רבינו סובר, שאין האשה סומכת עצמה על העד בלבד, ואף היא

מדקדקת בדבר ובודקת אם אמת הוא, כדי שלא תצטרך לצאת מבעלה לאחר הנישואין. 21) שאינו מתכוון להעיד ולהתירה להינשא לזר. 22) כי דין עד ביבמה כדין עד באשת איש.

1 **ו. וְחָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁאֵין מְעִידוֹת זוֹ לָזוֹ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ[23], כָּךְ**
2 **אֵין מְעִידִין לָהּ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ[24]. וְדִין עֵדוּת זוֹ כְּדִין אוֹתָהּ**
3 **עֵדוּת[25] לְעִנְיַן עֵדִים שֶׁמַּכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה בְּמִיתַת**
4 **הַיָּבָם[26] וּלְכָל דָּבָר[27].**

23) שחזקתן שונאות זו את זו. 24) שמתכוונות לקלקלה, שתינשא לזר ואחרי כן תצטרך לצאת ממנו. 25) של מיתת הבעל. 26) שהעד הראשון המעיד על מות היבם נאמן כשניים, ואם אחר כך יבוא עד אחר ויכחישנו אין השני נאמן. 27) כגון הפסול בעבירה מן התורה אינו נאמן לעדות זו.

5 **ז. שְׁתֵּי יְבָמוֹת[28] שֶׁבָּאוּ מִמְּדִינַת הַיָּם, זוֹ אוֹמֶרֶת ׳מֵת**
6 **בַּעְלִי׳ וְזוֹ אוֹמֶרֶת ׳מֵת בַּעְלִי׳ - זוֹ אֲסוּרָה[29] מִפְּנֵי**
7 **בַּעְלָהּ שֶׁל זוֹ[30], וְזוֹ אֲסוּרָה מִפְּנֵי בַּעְלָהּ שֶׁל זוֹ; שֶׁאֵין**
8 **יְבִמְתָּהּ נֶאֱמֶנֶת לְהָעִיד לָהּ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ[31], כְּמוֹ**
9 **שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

28) נשי שני אחים. 29) להינשא לזר. 30) שהוא יבמה וזקוקה לו, ואינו בפנינו שתחלוץ לו. 31) ושמא הוא חי.

10 **ח. הָיָה לְאַחַת מֵהֶן עֵד שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - זוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ**
11 **הָעֵד עוֹמֶדֶת בְּאִסּוּרָהּ[32], שֶׁאֵינָהּ אֲסוּרָה מִפְּנֵי בַּעְלָהּ**
12 **אֶלָּא מִפְּנֵי יְבָמָהּ[33]; וְזוֹ שֶׁאֵין לָהּ עֵד מֻתֶּרֶת, שֶׁהֲרֵי**
13 **הֵעִיד הָעֵד שֶׁמֵּת יְבָמָהּ, וְהִיא נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר שֶׁמֵּת**
14 **בַּעְלִי.**

32) להינשא לזר. 33) שאין עדות על מות יבמה, אלא יבמתה, והיא אינה נאמנה לה.

15 **ט. הָיָה לָזוֹ בָּנִים[34] וְלָזוֹ אֵין בָּנִים - זוֹ שֶׁאֵין לָהּ**
16 **בָּנִים אֲסוּרָה[35], וְזוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ בָּנִים מֻתֶּרֶת[36]. הָיָה לָהֶן**
17 **יָבָם אַחֵר כָּאן - הֲרֵי זֶה מְיַבֵּם לִשְׁתֵּיהֶן[37].**

34) מבעלה, ואינה זקוקה לייבום. 35) בגלל זיקתה ליבמה. 36) ובגמרא שם אמרו: "לזו עדים ובנים ולזו לא עדים ולא בנים שתיהן מותרות", שאין כאן זיקת ייבום, זו מפני בניה, וזו בעידי חברתה. 37) שהרי משני בתים הן, ואין אחת פוטרת את חברתה.

18 **י. מֵת זֶה הַיָּבָם שֶׁיִּבֵּם אוֹתָן[38] - אֲסוּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לְזָר,**
19 **כְּשֶׁהָיוּ בַּתְּחִלָּה[39]. נִתְיַבְּמוּ וְנִתְגָּרְשׁוּ[40] - הֲרֵי אֵלּוּ**
20 **מֻתָּרוֹת לְזָר.**

38) ולא הניח בנים, נמצאו שתיהן זקוקות (מצד מיתת היבם) ליבמיהן שבמדינת הים, שמא חיים הם. 39) לפני הייבום, שאין האחת נאמנת כלפי חברתה להעיד שמת יבמה. 40) מיבמן. והוא הדין אם מת יבמן והניח בנים, שאין זקוקות עוד לייבום.

21 **יא. אַף עַל פִּי שֶׁהָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר ׳מֵת בַּעְלִי׳**
22 **וְתִנָּשֵׂא[41] אוֹ תִּתְיַבֵּם[42], אֵין הַיְבָמָה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר מֵת**
23 **יְבָמִי שֶׁתִּנָּשֵׂא לְזָר; הוֹאִיל וְהוּא אָסוּר לַאו[43], שֶׁמָּא**
24 **יִהְיֶה קַל בְּעֵינֶיהָ[44]. וְכֵן אֵין הַיָּבָם נֶאֱמָן לוֹמַר ׳מֵת**
25 **אָחִי׳ שֶׁיְּיַבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ, שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ[45]. וְאֵין**
26 **הָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר ׳מֵתָה אֲחוֹתִי׳ שֶׁתִּכָּנֵס לְבֵיתָהּ,**
27 **וְאֵין הָאִישׁ נֶאֱמָן לוֹמַר ׳מֵתָה אִשְׁתִּי׳ שֶׁיִּשָּׂא אֶת**
28 **אֲחוֹתָהּ, עַד שֶׁיָּעִידוּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁמֵּתָה אֲחוֹתָהּ וְאַחַר**
29 **כָּךְ תִּכָּנֵס לְבֵיתָהּ; שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ עֵד אֶחָד אֶלָּא מִשּׁוּם**
30 **הַתָּרַת עֲגוּנָה[46], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[47].**

41) לזר, באופן שאינה זקוקה לייבום, כגון שיש לו בנים, או אין לו אחים. 42) כשהיא זקוקה ליבם. 43) האמור בתורה: "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר". 44) ולא תדקדק היטב אם מת יבמה, בניגוד לאומרת מת בעלי, שהוא איסור "אשת איש" וענשו מיתת בית דין, ובניה מהשני ממזרים. 45) שהרי אפילו חכם שאסר את האשה על בעלה בנדר, הרי זה לא יישאנה, שמא עיניו נתן בה. 46) שאינה יכולה להינשא לשום איש בעולם, אם לא נקבל עדותו. אבל זו יכולה להינשא לאחרים, וכן גיסה יכול לישא לו אחרת. 47) "שלא תשארנה בנות ישראל עגונות".

31 **יב. לְפִיכָךְ[48], הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ[49] וִיבָמָהּ**
32 **לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאָה וְאָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת**
33 **יְבָמִי׳, אוֹ שֶׁאָמְרָה ׳מֵת יְבָמִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳ -**
34 **הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[50]. אֲבָל אִם הָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ**
35 **בִּלְבַד[51], וּבָאָה וְאָמְרָה ׳נִתַּן לִי יָבָם בִּמְדִינַת הַיָּם**
36 **וָמֵת׳[52], בֵּין שֶׁאָמְרָה ׳מֵת יְבָמִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳**
37 **בֵּין שֶׁאָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת הַיָּבָם שֶׁנִּתַּן לִי׳**
38 **- הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת[53]; שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר[54] הוּא הַפֶּה**
39 **שֶׁהִתִּיר[55].**

48) הואיל ואינה נאמנת לומר: "מת יבמי". 49) ואין לבעלה בנים והרי היא בחזקת זקוקה ליבם. 50) להינשא לזר, והרי היא בחזקת זקוקה ליבום. 51) ולא היה כאן יבם, והרי היא בחזקת היתר לזר. 52) שילדה חמותי במדינת הים בן. 53) להינשא לזר. 54) שאמרה ניתן לי יבם והחזיקה עצמה זקוקה לייבום. 55) שהרי אמרה מת יבמי.

40 **יג. הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ וּבְנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם,**
41 **וּבָאָה וְאָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנִי׳ -**
42 **נֶאֱמֶנֶת[56]; שֶׁהֲרֵי הָיְתָה בְּחֶזְקַת הֶתֵּר לְזָר[57] בְּעֵת**
43 **שֶׁהָלְכָה[58]. אָמְרָה ׳מֵת בְּנִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳ -**
44 **אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לְהִתְיַבֵּם[59]. וְחוֹשְׁשִׁין לִדְבָרֶיהָ[60],**
45 **וְחוֹלֶצֶת[61] וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.**

56) להינשא לזר. 57) אם ימות הבעל. שהרי יש להם בן ואינה זקוקה לייבום. 58) שהרי היה לה בן. וגם עכשיו אינה מוציאה עצמה מחזקתה. 59) שהרי הייתה בחזקת מותרת לזר ואינה זקוקה לו, ויש לחוש שמא מחמת אהבתה אליו היא משקרת. 60) להחמיר, לא להתירה לזר, שהרי

לדבריה זקוקה היא לייבום, ועשתה עצמה חתיכת איסור להינשא לזר. 61) כדי שתהיה מותרת לזר.

יד. הָלְכָה הִיא וּבַעֲלָהּ בִּלְבַד[62], וּבָאָה וְאָמְרָה ׳נִתַּן לִי בֵּן בִּמְדִינַת הַיָּם וָמֵת וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳[63] - נֶאֱמֶנֶת וּמִתְיַבֶּמֶת; שֶׁהֲרֵי הָיְתָה בְּחֶזְקַת הֶתֵּר לִיבָּמָה בְּעֵת שֶׁהָלְכָה. אָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבֵּן שֶׁנִּתַּן לִי׳[64] - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לִפְטֹר עַצְמָהּ מִן הַיִּבּוּם וּמִן הַחֲלִיצָה[65]. וְחוֹשְׁשִׁין לִדְבָרֶיהָ[66], וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.

62) ויש לה יבם והרי היא בחזקת זקוקה לו. 63) נמצאת שהיא זקוקה ליבם. 64) ואינה זקוקה עוד לייבום. 65) שהרי הוחזקה זקוקה. 66) לא להתייבם, שהרי עשתה עצמה חתיכת איסור על היבם.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[67]? כְּשֶׁהָיְתָה פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה מִתְּחִלָּה[68], כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה גְּרוּשָׁה אוֹ חֲלָלָה[69], אוֹ שֶׁאָמְרָה ׳בִּמְעָרָה הָיֵינוּ כְּשֶׁמֵּת׳[70]; אֲבָל אִם אֵין הַדָּבָר כֵּן - אֵינָהּ חוֹלֶצֶת. שֶׁמָּא תַּחֲלֹץ וְיָבוֹאוּ עֵדִים וְיָעִידוּ שֶׁהַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה וְהַבַּעַל מֵת תְּחִלָּה[71], וְנִמְצֵאת חֲלִיצָה זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם, וְתִנָּשֵׂא לְכֹהֵן, וְיִרְאֶה הָרוֹאֶה אוֹתָהּ שֶׁחָלְצָה וְנִשֵּׂאת לַכֹּהֵן וִידַמֶּה שֶׁהַחֲלוּצָה מֻתֶּרֶת לַכְּהֻנָּה, וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ בָּעֵדִים שֶׁבָּאוּ. לְפִיכָךְ לֹא תַּחֲלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם, אֶלָּא תִּשָּׁאֵר בְּחֶזְקַת זְקוּקָה כְּשֶׁיָּצְאָה עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים.

67) שהיא חולצת על סמך דבריה. 68) טרם שנישאה לבעלה זה. 69) שנולדה מאיסור כהונה, כגון שאמה הייתה גרושה ונישאה לאביה הכהן, הרי בתם חללה ואסורה להינשא לכהן. 70) ואין איש עמנו לבוא ולהעיד מי מת תחילה האב או הבן. 71) לפני שמת הבן, ואינה זקוקה ליבם.

טז. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וְצָרָתָהּ[72] לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ לָהּ[73] ׳מֵת בַּעְלֵיךְ׳ - הֲרֵי זוֹ לֹא תַּחֲלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם לְעוֹלָם, עַד שֶׁיְּוַדַּע אִם יָלְדָה צָרָתָהּ[74] אוֹ לֹא יָלְדָה. וְלָמָּה לֹא תַּחֲלֹץ אַחַר תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים[75] מִמִּיתַת הַבַּעַל וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לְזָר עַל כָּל פָּנִים[76], שֶׁאִם יָלְדָה צָרָתָהּ[77] - הֲרֵי נִפְטְרָה זוֹ, וְאִם לֹא יָלְדָה - הֲרֵי נֶחְלְצָה? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִוָּדַע אַחַר הַחֲלִיצָה שֶׁיָּלְדָה צָרָתָהּ וָלָד שֶׁל קַיְמָא, וְנִמְצֵאת זֹאת שֶׁאֵינָהּ חֲלוּצָה[78], וְתִנָּשֵׂא לְכֹהֵן אַחַר שֶׁנֶּחְלְצָה, וְיֹאמַר הָרוֹאֶה שֶׁלֹּא יָדַע בָּעֵדִים שֶׁבָּאוּ שֶׁהַחֲלוּצָה מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן, וְיָעִיד שֶׁרָאָה אוֹתָהּ נִשֵּׂאת לַכְּהֻנָּה עַל פִּי בֵּית דִּין. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה אֲסוּרָה לַכְּהֻנָּה מִתְּחִלָּתָהּ[79] - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת לְאַחַר תִּשְׁעָה וְתִנָּשֵׂא לְזָר. אֲבָל זוֹ הַצָּרָה שֶׁהָיְתָה עִם בַּעְלָהּ כְּשֶׁמֵּת - תַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם כִּשְׁאָר הַיְבָמוֹת[80] וְתַחֲלֹץ אוֹ תִּתְיַבֵּם, וְלֹא תָּחוּשׁ לְצָרָתָהּ שֶׁבַּמְּדִינָה הָאַחֶרֶת[81], הוֹאִיל וְלֹא הָיָה בַּעְלָהּ עִמָּהּ בַּמְּדִינָה[82].

72) שהיו לו שתי נשים, שהן צרות זו לזו. 73) לזו שנשארה כאן. 74) מבעלה. ואז תינשא לזר, כי הוולד פוטרה מן הייבום. 75) כי בתוך תשעה חדשים אינה יכולה לחלוץ, שמא צרתה מעוברת ואין הוולד של קיימא, וחליצת מעוברת אינה חליצה, אפילו כשהחולצת עצמה אינה מעוברת אלא צרתה מעוברת. 76) צדדים. 77) לאחר תשעת חדשי העיבור. 78) שהרי חלצה שלא לצורך. 79) שהייתה גרושה או חללה כשנישאה לו. 80) שאינן חולצות או מתייבמות אלא לאחר תשעים יום מיום מיתת הבעל, לדעת אם מעוברות הן אם לא. 81) שנשארה כאן שמא מעוברת היא. 82) אם כן לא נתעברה ממנו.

יז. הָאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ[83] וְהָיְתָה לָהּ חָמוֹת בִּמְדִינַת הַיָּם - אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת שֶׁמָּא יָלְדָה חֲמוֹתָהּ וּכְבָר נִתַּן לָהּ יָבָם בִּמְדִינָה אַחֶרֶת[84], שֶׁלֹּא גָזְרוּ בְּדָבָר זֶה; אֶלָּא נַעֲמִיד אוֹתָהּ עַל חֶזְקָתָהּ, וַהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת[85]. וְהוּא הַדִּין לְאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְהָיָה לוֹ בֵּן בִּמְדִינָה אַחֶרֶת - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְזָר; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מֵת הַבֵּן[86], אֶלָּא הַעֲמֵד אוֹתָהּ עַל חֶזְקָתָהּ[87].

83) ולא הניח בנים ולא היה לו אח. 84) וזקוקה לו. 85) להינשא לזר. 86) "שמא מת לא חוששים", והעמידהו על חזקתו שהוא חי. 87) הקודמת, שהייתה בחזקת היתר לזר.

יח. יָצָאת חֲמוֹתָהּ מְעֻבֶּרֶת - הֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשֶׁת, וְלֹא תִּנָּשֵׂא לְזָר עַד שֶׁתֵּדַע מָה הָיָה סוֹף עִבּוּר חֲמוֹתָהּ, שֶׁמָּא נוֹלַד לָהּ יָבָם קֹדֶם מִיתַת הַבַּעַל[88].

88) והרי היא זקוקה לו עד שתחלוץ ממנו. ודקדק לכתוב "קודם מיתת הבעל", שאילו נולד היבם לאחר מיתת הבעל אינה זקוקה לו ליבום, שהרי היא "אשת אחיו שלא היה בעולמו".

יט. הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וּבְנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָהּ: מֵת בַּעְלֵיךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנֵךְ[89], וְנִשֵּׂאת, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁחִלּוּף הָיוּ הַדְּבָרִים[90] - תֵּצֵא, וְהַוָּלָד כָּשֵׁר[91]. אָמְרוּ לָהּ: מֵת בְּנֵךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלֵיךְ, וְנִתְיַבְּמָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים חִלּוּף[92] - תֵּצֵא, וְהַוָּלָד שֶׁנּוֹלַד לִפְנֵי הַשְּׁמוּעָה[93] אוֹ לְאַחַר הַשְּׁמוּעָה מַמְזֵר[94].

89) והרי היא מותרת לזר. 90) שבנה מת לפני בעלה, וזקוקה היא ליבם ואסורה לזר. 91) כי בנישואי יבמה לזר אין אלא איסור לאו בלבד ואין ממזר אלא מחייבי איסור כרת. 92) נמצאת זו אסורה ליבמה, ואיסור אשת אח שלא במקום מצוה הוא בעונש כרת. 93) ההודעה האחרונה, אף על פי שהייתה שוגגת ואנוסה. 94) כי הלכה היא יש ממזר מחייבי כריתות.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו דיני מצות חליצה וסדרה ומה מעכב בה, ומי חולצים, דיני הנעל וצורתו, דיני הרקיקה, מה בין "אינה

חליצה" לבין "חליצה פסולה", נוסח גט חליצה, נוסח כתובת יבמין וכתובת כל אשה.

1 **א. כֵּיצַד מִצְוַת חֲלִיצָה? הַיְבָמָה הוֹלֶכֶת אַחַר הַיָּבָם**
2 **בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם[2], וּבָאָה לַדַּיָּנִין, וְהֵן קוֹרְאִין לוֹ**
3 **וְנוֹתְנִין לוֹ עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ וָלָהּ. אִם עֵצָה טוֹבָה**
4 **לְיַבֵּם[3] - יוֹעֲצִין אוֹתָן לְיַבֵּם[4]; וְאִם עֵצָה טוֹבָה לַחֲלֹץ,**
5 **כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה הִיא יַלְדָּה וְהוּא זָקֵן אוֹ הִיא זְקֵנָה וְהוּא**
6 **יֶלֶד - יוֹעֲצִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[5].**

2) במקום דירתו, ויש שם בית־דין, שנאמר (דברים כה, ח): "וקראו לו זקני עירו" - ולא זקני עירה (סנהדרין לא:). 3) ששניהם מתאימים זה לזה. 4) ובכת"י התימנים: אותו [וכן נכון, שהכל תלוי ברצונו]. 5) יבמות קא, ב: "אומרים לו: מה לך אצל ילדה; מה לך אצל זקנה, כלך אצל שכמותך, ואל תכניס קטטה לתוך ביתך".

7 **ב. וּצְרִיכִין הַדַּיָּנִין לִקְבֹּעַ מָקוֹם[6] שֶׁיֵּשְׁבוּ בּוֹ, וְאַחַר**
8 **כָּךְ תַּחֲלֹץ שָׁם בִּפְנֵיהֶם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ**
9 **הַשַּׁעֲרָה[7] אֶל הַזְּקֵנִים וְגוֹ'. לֹא נוֹעֲדוּ[8] וְלֹא קָבְעוּ**
10 **מָקוֹם אֶלָּא נִקְרוּ נִקְרֹה[9], וְנִקְרֶאת[10] הִיא וְהוּא לִפְנֵיהֶן**
11 **וְחָלְצוּ - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[11].**

6) לומר, נלך למקום פלוני לחלוץ (אהע"ז סי' קסט, ס"ד), כדי לפרסם הדבר שנפטרה מיבמה ויזדמנו לה קופצים לישא אותה, ושהיא חלוצה ולא תינשא לכהן (רש"י ו'בית הבחירה להמאירי' ביבמות שם, ו'בית שמואל' שם ס"ק ה). 7) "השערה" משמע, מקום המזומן לכך (רש"י שם). 8) לא נדברו ביניהם מתחילה לילך שם. 9) כלשון הכתוב (שמואל־ב א, ו) "נקרא נקריתי", כלומר נזדמן הדבר במקרה שחברי בית־הדין באו שם. 10) ובכת"י התימנים: ונקרית. 11) שלא אמרו (שם) אלא: "צריכים הדיינים לקבוע", ולשון "צריך" משמעה רק לכתחילה (הגר"א באהע"ז שם).

12 **ג. וּמְלַמְּדִין אוֹתָהּ וְאֶת הַיָּבָם לִקְרוֹת, עַד שֶׁהוּא**
13 **וָהִיא יִהְיוּ רְגִילִין[12], וְתִהְיֶה יְכוֹלָה לִקְרוֹת 'לֹא אָבָה'**
14 **בִּנְשִׁימָה אַחַת, וְאַחַר כָּךְ תֹּאמַר 'יַבְּמִי', כְּדֵי שֶׁלֹּא**
15 **יִהְיֶה מַשְׁמַע דְּבָרֶיהָ אָבָה יַבְּמִי[13].**

12) שסדר חליצה כך הוא: היא קוראה תחילה "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל, לא אבה יבמי" ואח"כ הוא אומר "לא חפצתי לקחתה", להלן ה"ט. 13) שאם תפסיק בין לא, לתיבה "אבה" - יהיה משמע: לא! - אינו ממאן, אלא - אבה יבמי (יבמות קז: וברש"י). וכן על היבם לקרוא בנשימה אחת: "לא חפצתי" שלא יהא משמע דבריו: חפצתי לקחתה.

16 **ד. וּמֵאַחַר שֶׁתִּהְיֶה רְגִילָה לִקְרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
17 **קָרְאָה בִּנְשִׁימָה אַחַת - אֵין מַקְפִּידִין עַל זֶה; אֲבָל**
18 **אִם אֵינָהּ יְכוֹלָה - מַרְגִּילִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתֵּדַע[14].**

14) הרי"ף שם, ע"פ הכלל הידוע (יבמות קד:): "כל הראוי לבילה (בלילת השמן במנחה) - אין בילה מעכבת בו, וכל שאין ראוי לבילה - בילה מעכבת", השווה הל' מעשה הקרבנות פי"ז, ה"ו.

19 **ה. וְהַחֲלִיצָה בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה[15], וּבִפְנֵי שְׁלֹשָׁה**
20 **שֶׁיּוֹדְעִין לְהַקְרוֹת[16]. וְאִם אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה גֵּר -**
21 **פָּסוּל. וַאֲפִלּוּ הָיָה אָבִיו גֵּר וְאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל - לֹא**
22 **תַּחֲלֹץ, עַד שֶׁיִּהְיֶה אָבִיו וְאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[17]. וּמִצְוָתָהּ[18]**
23 **בַּחֲמִשָּׁה, כְּדֵי לְפַרְסֵם הַדָּבָר[19]. וְאוֹתָן הַשְּׁנַיִם - אֲפִלּוּ**
24 **הָיוּ עַמֵּי הָאָרֶץ[20].**

15) יבמות קד, א - כדעת רבי אלעזר. מפני שהחליצה 'דין' היא, ועל פיה גובה כתובתה, והתחלת דין אינה אלא ביום, כמבואר בסנהדרין לד, ב. וראה להלן הט"ז. 16) את היבם והיבמה, ואפילו הם הדיוטות (יבמות קא.). ואין זה אלא לכתחילה, אבל בדיעבד כשר אפילו אם אינם יודעים להקרות (להלן הט"ו). 17) שם קב, א. שנאמר (דברים כה, י): "ונקרא שמו בישראל" - משמע שיהא ישראל מכל צדדים (רש"י). 18) לכתחילה. 19) שם קא, ב. שהיא חלוצה ולא תינשא לכהן, וגם שיבואו אנשים ויקפצו לישאנה (רש"י). 20) שאינם יודעים להקרות, ואפילו לכתחילה אין צורך שיידעו, כי הרי הם אינם צריכים להקרות. וראה למעלה הערה יד.

25 **ו. כֵּיצַד חוֹלְצִין? מְבִיאִין לוֹ מִנְעָל[21] שֶׁל עוֹר שֶׁיֵּשׁ**
26 **לוֹ עָקֵב[22] וְאֵינוֹ תָּפוּר בְּפִשְׁתָּן[23], וְלוֹבְשוֹ בְּיָמִין[24],**
27 **וְקוֹשֵׁר רְצוּעוֹתָיו עַל רַגְלוֹ[25], וְעוֹמֵד הוּא וָהִיא[26]**
28 **בִּפְנֵי בֵּית דִּין, וּמַקְרִין לַיְּבָמָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[27]: מֵאֵן**
29 **יְבָמִי וְגוֹ', וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין לַיָּבָם: לֹא חָפַצְתִּי**
30 **לְקַחְתָּהּ, וְנוֹעֵץ רַגְלוֹ בָּאָרֶץ[28], וְהִיא יוֹשֶׁבֶת[29]**
31 **וּפוֹשֶׁטֶת יָדָהּ בִּפְנֵי בֵּית דִּין וּמַתֶּרֶת רְצוּעוֹת הַמִּנְעָל[30]**
32 **מֵעַל רַגְלוֹ וְחוֹלֶצֶת הַמִּנְעָל וּמַשְׁלֶכֶת אוֹתוֹ לָאָרֶץ[31].**
33 **וּמְשֶׁיִּשְׁמַט רֹב הָעָקֵב[32] הֵתִּירָה הַיְבָמָה לְזָר[33].**

21) במשנה שם קא, א - תנן "סנדל", ובגמרא (קב.) ישנה סברא שאין לחלוץ לכתחילה במנעל אלא בסנדל - רבינו פוסק כדעת האומר שחולצין במנעל לכתחילה (כסף־משנה). 22) הוא החלק האחורי המעובה בסוליית הנעל. 23) אלא ברצועות דקות של עור (יבמות קב: כפרש"י בלשון השניה, וכן פירש ר"ח. הובא ב'נמוקי יוסף'), שנאמר: "וחלצה נעלו", ואין נעל אלא של עור המגין על הרגל, ככתוב (יחזקאל טז, י) "ואנעלך תחש" והוא עור התחש, וצריך שיהא כולו של עור בלבד מבלי תערובת ממין אחר ('נמוקי יוסף'). 24) על רגלו הימנית. למדו 'גזירה־שוה' "רגל" "רגל" ממצורע, שנאמר בו "רגלו הימנית" (יבמות קד. לרבנן דר' אלעזר). וראה להלן הי"ז. 25) למטה מן השוק, שאם קשר על השוק, למטה מן הארכובה, אינה כשרה אלא בדיעבד (להלן הט"ו). 26) שנאמר (דברים כה, ח): "ועמד ואמר" - מלמד שאין אומר דבריו אלא בעמידה ('ספרי', כי־תצא) ואמירתה ואמירתו שוות הן. 27) ראה להלן ה"ח והערה לד. 28) דורך ברגלו על הקרקע (יבמות קג.). 29) ראה יבמות קג, א: "בין עומד בין יושב". 30) שם קב, א.

31) להראות שאין כוונתה בזה לקחת לעצמה את המנעל, אלא כל כוונתה לשם מצות חליצה בלבד, ואין לה כל צורך בנעל (ב"ח באהע"ז סי' קסט). אולם, דברי רבינו מפורשים בזוהר פרשת חוקת דף קפ, והטעם ע"פ הקבלה. 32) של רגל היבם. 33) יבמות קב, א.

1 ז. וְאַחַר כָּךְ עוֹמֶדֶת וְיוֹרֶקֶת בָּאָרֶץ כְּנֶגֶד פָּנָיו רֹק
2 הַנִּרְאֶה לַדַּיָּנִין[34]. שֶׁמִּצְוַת חֲלִיצָה, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶן
3 עוֹמְדִין בִּשְׁעַת קְרִיאָה וּבִשְׁעַת רְקִיקָה[35], וּצְרִיכִין
4 הַדַּיָּנִין לִרְאוֹת הָרֹק הַיּוֹצֵא מִפִּיהָ[36]. וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין
5 לָהּ: כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו,
6 וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל.

34) שם קו, ב: שנאמר "לעיני הזקנים . . וירקה", וראה להלן הכ"ג. 35) הואיל והרקיקה צריכה להיות לעיני הדיינים, הרי היא כ'דין' ואין 'דין' אלא בעמידה. 36) יבמות קו, ב.

7 ח. הַכֹּל בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[37], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּכָה - בַּלָּשׁוֹן
8 הַזֶּה[38]. וְכָל הַיּוֹשְׁבִין שָׁם עוֹנִים אַחֲרֶיהָ[39] 'חֲלוּץ
9 הַנָּעַל' שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְצָרִיךְ שֶׁתִּתְכַּוֵּן הַיְבָמָה שֶׁתַּחֲלֹץ
10 לוֹ, וְיִתְכַּוֵּן הוּא שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ. וְיַעֲשׂוּ מַעֲשִׂים אֵלּוּ
11 לִשְׁמָן[40]. וְהַסּוּמָא אֵינוֹ חוֹלֵץ[41]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָרְקָה
12 בְּפָנָיו, וְאֵין זֶה רוֹאֶה הָרֹק[42].

37) בכת"י התימנים, אין כאן התחלת הלכה, ומשפט זה מחובר להלכה הקודמת, ומסתיימת בתיבות: "שלוש פעמים". 38) משמעות "ככה" - כלשון זו תאמר (סוטה לב. וברש"י). 39) יבמות קו, ב: "מצוה על כל העומדים שם (הנמצאים שם, 'טור' אהע"ז סי' קסט, ומפרש ה'תוספות יום־טוב' שם: בין יושבים ובין עומדים) לומר חלוץ הנעל". וראה בגמרא שם: "היינו יושבים לפני רבי טרפון. . . ואמר לנו: ענו כולכם חלוץ הנעל, חלוץ הנעל, חלוץ הנעל". וכתב בעל 'הלכות גדולות' (הובאו דבריו ב'הגהות מיימוניות'): "מפני מה חולצת נעלו? שכך אמר הקב"ה למשה: אמור ליבם שלא ירצה לייבם: רשע! בגופך היית יכול לקיים [מצות ייבום] ומאנת, לפיכך תחלוץ מנעלך כאבל וכמנודה, שדרכם להיות יחפים, מטיפה סרוחה שבגופך היית יכול לקיים זרע לאחיך - לכך וירקה בפניו טיפה סרוחה, והדיינים עונים: חלוץ הנעל - כאבל; חלוץ הנעל - כמנודה; חלוץ הנעל - כמורד במצוה". 40) לשם מצות חליצה (יבמות קב:). 41) לכתחילה, אבל בדיעבד חליצתו כשרה, כמבואר ביבמות קג, א ולהלן הט"ו, שהרי אפילו לא רקקה כלל - חליצתו כשרה, כמבואר בסמוך הי"ב. 42) השווה דברי ה'תוספות' ביבמות שם, דיבור־המתחיל החולצת. ולדעת הראב"ד, אם אין לו אחים - חולץ הסומא אפילו לכתחילה. וסומא באחת מעיניו, כשר לחלוץ אפילו לכתחילה, שהרי יכול לראות הרוק מפי היבמה ('תוספות' יבמות קא: וכן באהע"ז סי' קסט, מח).

13 ט. נִמְצָא סֵדֶר הַחֲלִיצָה כָּךְ הוּא: קוֹרְאָה הִיא
14 תְּחִלָּה: מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא
15 אָבָה יַבְּמִי, וְאַחַר כָּךְ הוּא אוֹמֵר: לֹא חָפַצְתִּי
16 לְקַחְתָּהּ, וְאַחַר כָּךְ תַּחֲלֹץ, וְאַחַר כָּךְ תָּרֹק, וְאַחַר כָּךְ
17 תִּקְרָא[43]: כָּכָה יַעֲשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית
18 אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל.

43) יבמות קו, ב.

19 י. וְאֵין הַסֵּדֶר מְעַכֵּב, אֶלָּא אִם לֹא קָרְאָה בַּתְּחִלָּה לֹא
20 הִיא וְלֹא הוּא, אוֹ שֶׁרָקְקָה וְאַחַר כָּךְ חָלְצָה, אוֹ
21 שֶׁקָּרְאָה[44] וְאַחַר כָּךְ רָקְקָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[45].

44) "ככה יעשה לאיש", שרק היא קוראה ולא הוא. 45) שם.

22 יא. וְלָמָּה לֹא תַּחֲזֹר וְתָרֹק[46] עַל הַסֵּדֶר?[47] שֶׁמָּא
23 יֹאמְרוּ: רְקִיקָה לְבַדָּהּ[48] אֵינָהּ כְּלוּם וְאֵינָהּ פּוֹסֶלֶת מִן
24 הָאַחִין[49].

46) אחרי החליצה, כשרקקה לפני החליצה. 47) שהוא: חליצה ואחר כך רקיקה. 48) הראשונה, כשיראו שמצריכים אותה לירוק שנית. 49) להתייבם להם, בעוד שהרקיקה בלבד פסלתה מלהתייבם, כמבואר בסמוך הי"ד (יבמות קה.).

25 יב. חָלְצָה בִּלְבַד, וְלֹא קָרְאָה וְלֹא רָקְקָה - חֲלִיצָתָהּ
26 כְּשֵׁרָה[50]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁחָלְצָה וְקָרְאָה וְלֹא
27 רָקְקָה, אוֹ שֶׁחָלְצָה וְרָקְקָה וְלֹא קָרְאָה, שֶׁחֲלִיצָתָהּ
28 כְּשֵׁרָה[51].

50) יבמות קה, א. כדעת רבי עקיבא, ואע"פ שנאמר (דברים כה, ט): "ככה יעשה לאיש", ו"ככה" משמעו דוקא - אין מעשה הרקיקה מעכב, כי לא הקפיד הכתוב אלא על דבר שהוא "מעשה באיש" זוהי החליצה שהיבמה עושה מעשה בגופו של איש (היבם), אבל הרקיקה אינה מעשה באיש (שם קד: וברש"י). 51) שם קד, א.

29 יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[52] כְּשֶׁהָיוּ יְכוֹלִין לְדַבֵּר,
30 שֶׁהֲרֵי הֵן רְאוּיִין לִקְרוֹת[53]; אֲבָל אִלֶּמֶת אוֹ אִלֵּם -
31 אֵינָן חוֹלְצִין[54], וְאִם חָלְצוּ - חֲלִיצָתָן פְּסוּלָה[55]. וְאֵינָן
32 כְּחֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצוּ שֶׁלֹּא עָשׂוּ כְּלוּם[56], לְפִי
33 שֶׁהַחֵרֵשׁ אוֹ הַחֵרֶשֶׁת אֵינָן בְּנֵי דַעַת[57].

52) שאין הקריאה מעכבת. 53) וכל הראוי לדבר, אין הדיבור מעכב בו. 54) שאינם ראויים לקרות. 55) שם קד, ב. 56) תוספתא, יבמות פי"א ה"ט. 57) והרי הם כקטן שאמרו בו (יבמות קה:): "אין חליצת קטן כלום" (וראה להלן פ"ו ה"ו). והבדל יש בין "חליצה פסולה" לבין "לא עשה כלום", שבראשונה - נאסרו עליו קרובותיה ונאסרה להתייבם לאחים וכו'. ואילו בשניה - הרי היא כאילו לא חלצה ומותרת להתייבם, וכן לא נאסרו עליו קרובותיה וכו', כמבואר להלן הכ"ו. ולדעת הרמב"ן והרשב"א, דין חרש וחרשת כאילם ואילמת, ואם חלצו - חליצתם פסולה, וכן בשו"ע אהע"ז סי' קסט, סמ"ג.

34 יד. רָקְקָה בִּלְבַד, שֶׁלֹּא חָלְצָה וְלֹא קָרְאָה, אוֹ
35 שֶׁרָקְקָה וְקָרְאָה וְלֹא חָלְצָה - הֲרֵי זוֹ כַּחֲלִיצָה

פְּסוּלָה[58]. קָרְאָה הִיא וָהוּא וְלֹא חָלְצָה וְלֹא רָקְקָה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[59]; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ - שֶׁהַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהוּא הַחֲלִיצָה וְהָרְקִיקָה, הוּא שֶׁמּוֹעִיל[60], אֲבָל הַקְּרִיאָה אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת וְאֵינָהּ מוֹעֶלֶת[61].

58) ונפסלה על האחים מלהתייבם להם, שהלא הסדר הוא: חליצה ואח"כ רקיקה, ומכיון שזו רקקה - יחשבו שבוודאי כבר חלצה מקודם. ואם נתירה להתייבם, יאמרו: חלוצה מותרת לאחים (שם קה.). וראה להלן הכ"ח, ובהערה קנג שם. 59) ומותרת להתייבם. 60) החליצה מועילה להתיר להנשא לזר. ואילו הרקיקה בלבד אע"פ שאינה מועילה להתיר - מועילה היא לפסלה על האחים. 61) אפילו לפסול על האחים, שאף־על־פי שברקיקה גזרו חכמים לפסלה על האחים - בקראה בלבד אין לחוש, כי סדר הקריאה הוא גם לפני החליצה (למעלה ה"ט), ויאמרו: זו קראה לפני חליצתה, ועדיין לא חלצה, ולפיכך הותרה להתייבם (יבמות, שם).

טו. חָלְצָה וְרָקְקָה וְקָרְאָה וְהֵם יוֹשְׁבִין[62] אוֹ מֵטִין עַל צִדֵּיהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה שְׁרוּךְ הַנַּעַל קָשׁוּר עַל שׁוֹקוֹ[63] מִן הָאַרְכֻּבָּה[64] וּלְמַטָּה, אוֹ שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין לְהַקְרוֹת[65], וְכֵן הַסּוּמָא שֶׁחָלַץ[66] - חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה[67].

62) אע"פ שלכתחילה צריכה לקרוא ולירוק בעמידה, כמבואר למעלה ה"ז. 63) ולכתחילה צריך להיות קשור על רגלו, שהיא למטה מן השוק, כמבואר למעלה ה"ו. 64) היא פרק הרגל, שבין השוק והירך. "על הברכים" (דברים כח, לה) מתרגם אונקלוס: "על רכביא", וכן בדניאל (ה, ו) "וארכבתיה דא לדא נקשן". ואם היה המנעל קשור למעלה מן הארכובה, דינו מבואר בסמוך הט"ז. 65) שהרי לכתחילה צריך שידעו להקרות (למעלה ה"ח). 66) אע"פ שאינו רואה הרוק (ראה למעלה ה"ח). 67) בדיעבד, ואפילו להתירה להנשא לזר. ומקור כל דינים אלו, ביבמות קג, א. שאמרו שם: "בין עומד בין יושב בין מוטה", והוא־הדין לקריאה ורקיקה, שהרי אפילו לא רקקה ולא קראה כלל - חליצתה כשרה, כמבואר למעלה הי"ב. וכשהשרוך קשור למטה מן הארכובה (שם) "וחלצה נעלו מעל רגלו - אפילו מעל רגלו" - כלומר מדבר שהוא על רגלו, וזהו השוק שהוא מעל פרסת הרגל. ואילו לכתחילה, צריך שיקשור למטה מן השוק (למעלה ה"ו). אבל למעלה מן הארכובה נקרא: "מעל דמעל", והתורה אמרה: מעל רגלו, ולא "מעל דמעל" וחליצתה פסולה, כמבואר בסמוך הט"ז. והחולצת מן הסומא, אמרו שם: "חליצתה כשרה". וחלצה בפני שלשה עמי־הארץ כשרה, שהרי אין הקריאה מעכבת כלל (לחם־משנה). וגם מלשון הברייתא מוכח כן, שהרי אמרו (שם קא.): "מצות חליצה בשלשה שיודעים להקרות", משמע לכתחילה בלבד ('מעשה רוקח').

טז. חָלְצָה בַּלַּיְלָה, אוֹ שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם אוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב[68] אוֹ פָּסוּל[69], אוֹ שֶׁהָיָה הַמִּנְעָל קָשׁוּר לְמַעְלָה מִן הָאַרְכֻּבָּה[70], אוֹ שֶׁהִתִּירוּ[71] הוּא וְשָׁמְטָה הִיא[72], אוֹ שֶׁהִתִּירָה הִיא וְשָׁמַט הוּא[73], אוֹ שֶׁנִּתְכַּוְּנָה הִיא וְלֹא נִתְכַּוֵּן הוּא[74], אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן הוּא וְלֹא נִתְכַּוְּנָה הִיא[75], וְכֵן קְטַנָּה[76] שֶׁחָלְצָה לְגָדוֹל[77] - חֲלִיצָתָן פְּסוּלָה[78]. וְכֵן אִם חָלְצָה בִּפְנֵי יָחִיד, וַאֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וּבַלַּיְלָה[79] - הֲרֵי זוֹ חֲלִיצָה פְּסוּלָה[80]. אֲבָל חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁחָלְצוּ, וְכָל הַחוֹלֵץ לְמִי שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה[81] וּמִן הַיִּבּוּם - אֵינָהּ חֲלִיצָה[82].

68) ליבם או ליבמה, או שהיו הדיינים קרובים זה לזה. 69) לדון דיני ממון, כגון שהיה סומא בשתי עיניו, או גר שלא היתה אמו מישראל (הל' סנהדרין פ"ב, ה"ט־י) או שנפסל בעבירה. ראה הל' עדות פי"ב, ה"א (יבמות קד:). 70) מבואר לעיל הט"ו. 71) את שרוכי נעלו. 72) את נעלו מרגלו. 73) יבמות קב, א. ראה לעיל ה"ו. 74) לחלוץ כדי להיות מותרת לזר. 75) יבמות קב, ב. ראה לעיל ה"ח. 76) פחותה מבת שתים־עשרה שנה, וכמבואר למעלה פ"ב מהל' אישות ה"א. 77) שמלאו לו שלש־עשרה שנה והביא שערות, כמבואר שם ה"י. 78) יבמות קה, ב. ראה להלן הכ"ח, והערה קנב. ועדיין יש לבאר מדוע חליצת קטנה פסולה (עי' לעיל הערה נג) ואילו חליצת חרשת אינה כלום, כמו שכתב לעיל בהי"ג ('מעשה רוקח'). 79) אע"פ שאין התחלת דין בלילה, והרי חליצה "דין" היא, שגובה כתובתה על ידה (שם קד.), ראה לעיל ה"ה. 80) ולא אמרו בזה "אינה חליצה" כדלהלן, אלא פסולה היא, כמבואר שם, ופוסלתה על האחים מלהתייבם, וכמבואר לעיל הי"ג. 81) כגון שהיתה היבמה מעוברת מבעלה הראשון שמת, ושמא יהא הוולד בן קיימא, נמצא שאינה צריכה חליצה, וכמבוא לעיל פ"א ה"כ, ופ"ג הט"ו־טז. 82) ומותרת לכהונה והוא מותר בקרובותיה, ע"פ הכלל המבואר להלן הכ"ו, שמקורו בגיטין כד, ב – כה, א. וכן אמרו (יבמות קה:): "אין חליצת קטן כלום".

יז. יָבָם שֶׁרִגְלוֹ הַיְמָנִית חֲתוּכָה - אֵינוֹ חוֹלֵץ בִּשְׂמֹאלוֹ[83]; וְאִם חָלְצָה מֵעַל שְׂמֹאלוֹ - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה[84]. הָיְתָה רַגְלוֹ עֲקֵמָה לְאָחוֹר[85] אוֹ הֲפוּכָה עַל צִדָּהּ, אוֹ שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו[86] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ חוֹלֵץ; שֶׁהַחוֹלֵץ צָרִיךְ לִנְעֹץ עֲקֵבוֹ בָּאָרֶץ, וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל. וְאִם חָלְצָה לְמִי שֶׁרִגְלוֹ כָּךְ - הֲרֵי חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה[87].

83) ברגלו השמאלית. 84) יבמות קד, א. מ'גזירה־שוה' דמצורע, ראה לעיל ה"ו והערה כא. ואע"פ ששנינו (יבמות קא. במשנה) "מן הארכובה ולמטה חליצתה כשרה", ואם כן למה לא יחלוץ ברגל ימין מן הארכובה למטה? - סובר רבינו, שהמשנה מדברת כשלא נחתכה רגלו, אלא שהנעל קשורה בשוק למטה מן הארכובה, כפירוש ה'ירושלמי' שם. אבל כל שנחתכה רגלו - אפילו למטה מן הארכובה - אינו חולץ, משום שצריך לנעוץ עקבו בארץ, וכמבואר בסמוך. וכן דעת רבינו נסים גאון (הובאה ב'תוספות' שם קג.). אבל לדעת רש"י (שם קג.) וכן הרשב"א, כל שנחתכה רגלו למטה מן הארכובה ונשארה השוק, חולצת מעל שוקו,

שהתורה אמרה: "מעל רגלו", זוהי השוק שהיא מעל פרסת הרגל. וראה באהע"ז סי' קסט, סל"ה. 85) שכף רגלו למעלה, ודורך גבה למטה, ותחתיתה למעלה ('פרישה' לאהע"ז סי' קסט, נח. ע"פ 'הערוך' ערך לחת). 86) ואין עקבו נוגע בארץ. 87) יבמות קג, א. כדעת אמימר וכדעת הגאונים והרי"ף, שהכוונה לפסול. אלא שמי שראוי לנעוץ עקבו בארץ ולא נעץ - חליצתו כשרה, אבל אלו אינם יכולים לנעוץ בארץ, וכל שאינו ראוי לנעוץ - חליצתו פסולה (מגיד־משנה). והראב"ד חולק וקובל: "לא שמענו שהדריסה (דריכת הרגל בארץ) מעכבת, לפסול החליצה". ולדבריו, חליצת בעלי מומים אלו כשרה, ולא נתכוין אמימר (ביבמות, שם) אלא להצריך נעיצת הרגל לכתחילה, ולא לפסול בדיעבד.

1 **יח. וְיִבָּמָה שֶׁיָּדֶיהָ חֲתוּכוֹת - חוֹלֶצֶת לְכַתְּחִלָּה**
2 **וַאֲפִלּוּ בִּשְׁנֵיהֶן[88], שֶׁלֹּא נֶאֱמַר וְחָלְצָה בְיָדָהּ. חָלְצָה**
3 **בְּמִנְעָל שֶׁל בֶּגֶד - אֵינָהּ חֲלִיצָה[89]. אֲבָל אִם חָלְצָה**
4 **בְּמִנְעָל שֶׁאֵין לוֹ עָקֵב[90] אוֹ שֶׁהָיָה תָּפוּר בְּפִשְׁתָּן[91], אוֹ**
5 **שֶׁהָיָה מִנְעָל שֶׁל שֵׂעָר[92] אוֹ שֶׁל סִיב[93] אוֹ שֶׁל שַׁעַם[94]**
6 **אוֹ שֶׁל עֵץ[95], אוֹ שֶׁהָיָה מִנְעָל גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל**
7 **לְהַלֵּךְ בּוֹ אוֹ קָטָן שֶׁאֵינוֹ חוֹפֶה אֶת רֹב רַגְלוֹ, אוֹ**
8 **מִנְעָל פָּרוּם[96] שֶׁאֵינוֹ חוֹפֶה רֹב הָרֶגֶל, אוֹ נִפְחָת[97]**
9 **שֶׁאֵין מְקַבֵּל רֹב הָרֶגֶל - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה[98].**

88) יבמות קה, א. 89) שאינו מגין כלל על הרגל, ואינו בכלל "נעל" (שם קג. וגיטין כה.). 90) שם קא, א. וכתב ה'נמוקי יוסף' (שם): עקב - נקרא כל דבר המעכב הרגל בתוך הנעל, לפי שאם אין עקב לנעל, הרגל יוצאת חוץ לנעל, וכן הובאו דבריו ב'בית שמואל' אהע"ז סי' קסט ס"ק יט. 91) שם קב, ב. ראה לעיל ה"ו. 92) נוצה של עזים (רש"י שם). 93) חוטים דקים מצמחים שעושים מהם חבלים ('הערוך', ע"פ מדרש רבה, ויקרא פכ"ב). 94) הקליפה הרכה של "אלון השעם" שמכינים ממנה פקקים לבקבוקים. 95) כל אלה קשים הם ומגינים (רש"י יבמות קב:). ובכל זאת פסולים לחליצה, שאינם עור. ו"נעלו" האמורה בתורה, של עור הוא, ככתוב (יחזקאל טו, י): "ואנעלך תחש", היינו נעל מעור תחש. 96) קרוע. ככתוב (ויקרא י, ו): "ובגדיכם לא תפרומו". 97) מלמטה, במקום הסוליה. ורש"י ביבמות קב, ב מפרש: לשון פרימה נופלת בנעל, ופחיתה וקבול - בסנדל. 98) יבמות קג, א.

10 **יט. חָלְצָה בְּסַנְדָּל שֶׁל עֵץ[99] וּמְחֻפֶּה עוֹר[100], אוֹ הָיְתָה**
11 **קַרְקָעִיתוֹ[101] עוֹר וּלְחָיָיו[102] שֶׁל שֵׂעָר[103], אוֹ שֶׁחָלְצָה**
12 **סַנְדָּל שֶׁל שְׁמֹאל מֵעַל רַגְלוֹ הַיְמָנִית[104], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה**
13 **הַמִּנְעָל שֶׁלּוֹ[105], אוֹ (שֶׁלֹּא) הָיָה גָּדוֹל שֶׁיָּכוֹל לְהַלֵּךְ**
14 **בּוֹ[106], אוֹ קָטָן שֶׁחוֹפֶה אֶת רֹב רַגְלוֹ[107], אוֹ נִפְרָם**
15 **שֶׁחוֹפֶה אֶת רֹב הָרֶגֶל, אוֹ נִפְחָת שֶׁמְּקַבֵּל רֹב הָרֶגֶל -**
16 **חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה[108].**

99) והוא הדין לשאר הדברים המנויים בהלכה הקודמת (מגיד משנה). 100) יבמות קג.) 101) סוליתו 102) שם קב, ב: "ותרסיותיו של שיער", ומפרש רבינו: תרסיות - לחיים (לחם־משנה). 103) דוקא שיער, שגם הוא מעור הבהמה (שם). 104) יבמות קא, א. 105) שם. ולכתחילה צריך שתהא הנעל של היבם (שם קג:). כי כל שאינו שלו, אינו עשוי כמידת רגלו. ונוהגים, שבית־דין מקנה ליבם החולץ, את הנעל במתנה (אהע"ז סי' קסט, יד). 106) בכת"י התימנים: "או שהיה המנעל גדול שיכול להלך בו", כלומר, שלא היה למידת רגלו, אבל הוא יכול להלך בו ואינו נופל מעל רגלו (יבמות קא. וברש"י). 107) שם. 108) שם קב, ב.

17 **כ. סַנְדָּל הַמֻּסְגָּר[109] וְהַמֻּחְלָט[110] וְשֶׁל כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת**
18 **שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ בְּרַגְלֵי הַצּוּרָה[111] - לֹא תַּחֲלֹץ בּוֹ[112];**
19 **וְאִם חָלְצָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
20 **אָסוּר בַּהֲנָאָה[113]. אֲבָל סַנְדָּל שֶׁל תִּקְרֹבֶת כּוֹכָבִים**
21 **וּמַזָּלוֹת[114] וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת[115], אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה לְמֵת**
22 **שֶׁיִּקָּבֵר בּוֹ, אִם חָלְצָה בּוֹ - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, שֶׁהֲרֵי**
23 **אֵינוֹ עוֹמֵד לְהַלֵּךְ בּוֹ[116].**

109) שפרחה בו צרעת, והסגירו הכהן שבעת ימים לראות אם יפשה הנגע או אם יעמוד בעינו, ככתוב (ויקרא יג, נ): "והסגיר את הנגע שבעת ימים". 110) לסוף שבעת ימים להסגרו, ראהו הכהן והנה פשה הנגע, מחליט לטמאו ולשרפו (ויקרא שם, נא־נב). וראה בפי"ב מהל' טומאת צרעת ה"א. 111) שנועלים (= שמנעילים) את הצלם ברגליו כשמסיעים אותו ממקום למקום (רש"י ליבמות קג:). 112) כי כל אלה מאוסים הם לעשות בהם מצוה, שהיה עליהם שם טומאה ועבודה־זרה (יבמות קג: וב'תוספות' שם דיבור־המתחיל סנדל). 113) שהרי משמשי עבודה־זרה אסורים בהנאה (פ"ז מהל' ע"ז ה"ב) - בכל זאת כשר הוא לחליצה, משום שמצוות לא ליהנות ניתנו, אלא לעול על צואר ישראל ניתנו (יבמות קג: ורש"י ראש־השנה כח.) וראה להלן בסמוך. 114) שהקריבו בהמה לפני עבודה־זרה ועשו סנדל מעורה, ותקרובת של עבודה־זרה אין לה ביטול עולמית (הל' ע"ז פ"ח, ה"ט) ועומדת לשריפה או לאיבוד (שם, ה"ו), נמצא סנדל זה כאילו אינו קיים, ואינו חופה את רגלו (יבמות שם, וברש"י). אבל סנדל של ע"ז שמניחים אותו ברגלי הצורה אינו אלא "משמשי ע"ז" ויש להם ביטול (הל' ע"ז פ"ח, ה"ט), שאם ביטלם גוי קודם שבאו לידי ישראל, הרי הם מותרים בהנאה (שם, ה"ח), נמצא סנדל זה יש לו תקנה ואינו עומד לשריפה, (רש"י יבמות קג, ב). 115) שהודחו אנשיה ועבדו ע"ז, ככתוב (דברים יג, יד): "יצאו אנשים... וידיחו את יושבי עירם... נלכה ונעבדה אלהים אחרים" ושורפים את כל שללה (רכוש) באש, ככתוב בתורה (שם יז), נמצא סנדלה עומד לשריפה, והרי הוא כאינו קיים. 116) ואין לו תורת נעל (יבמות קד.). ונעל של בית־דין שאינו עומד אלא לחליצה ולא להלך בו, הואיל ואינו נועלו שמש בית־הדין, אין הדיין מקפיד עליו - הרי הוא כעשוי להלך בו (שם).

24 **כא. קָרְעָה הַמִּנְעָל מֵעַל רַגְלוֹ[117] אוֹ שֶׁשְּׂרָפָתוּ, אוֹ**
25 **שֶׁהָיָה לָבוּשׁ שְׁנֵי מִנְעָלִין וְחָלְצָה הָעֶלְיוֹן, אַף עַל פִּי**
26 **שֶׁקָּרְעָה הַתַּחְתּוֹן עַד שֶׁנִּתְגַּלְּתָה רַגְלוֹ - הֲרֵי זוֹ חֲלִיצָה**
27 **פְּסוּלָה[118].**

117) ונפל מאליו, שאע"פ שגילוי הרגל יש כאן - חליצת הנעל אין כאן. 118) שם קב, א. בעיות שלא נפשטו, וספק תורה - הולכים בו להחמיר. ואע"פ שכבר כתב דין "קרעה המנעל" - יתכן כי דין שתי המנעלין שיש גם חליצת העליון - עדיף יותר, ומשמיענו שגם בזה, חליצתו פסולה (לחם־משנה). וגירסת רבינו בגמרא שם, שונה מגירסתנו: "דשלפתיה לעילאי, וקרעתיה לתתאי מאי" (מגיד־משנה).

1 **כב. יְבָמָה שֶׁאָכְלָה שׁוּם אוֹ גַּרְגִּיר[119] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן**
2 **מִדְּבָרִים שֶׁמַּרְבִּין[120] אֶת הָרֹק, וְהָיָה הָרֹק זָב מִפִּיהָ -**
3 **אֵינוֹ כְּלוּם[121], עַד שֶׁיִּהְיֶה הָרֹק מֵעַצְמוֹ[122].**

119) מין צמח, ולדעת ה'ערוך' הוא חרדל לבן, ונזכר במשנה (מעשרות פ"ד, מ"ה). 120) ובכ"י התימנים: שמזיבים. 121) כלומר: אין הרקיקה כלום, וצריכה לרוק עוד הפעם, רוק הבא מעצמו, לקיים מצות רקיקה. ואם חלצה, מבלי שתרוק עוד הפעם, חליצתה כשרה, שהרי אפילו אם לא רקקה כלל, חליצתה כשרה (למעלה הי"ב) — מגיד־משנה. 122) שנאמר: "וירקה" - מעצמה, ולא מחמת דבר אחר (יבמות קו:).

4 **כג. רָקְקָה דָּם: אִם הָיָה שׁוֹתֶת[123] מִפִּיהָ - אֵינוֹ**
5 **כְּלוּם, וְאִם מָצְצָה וְרָקְקָה - כָּשֵׁר[124]; שֶׁאִי אֶפְשָׁר**
6 **לְדָם שֶׁנִּמְצָץ בְּלֹא צַחְצוּחֵי[125] רֹק[126]. רָקְקָה**
7 **וּקְלָטַתּוּ[127] הָרוּחַ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לְכֶנֶגֶד פָּנָיו[128], כְּגוֹן**
8 **שֶׁהָיְתָה אֲרֻכָּה וְהוּא קָצָר - אֵינוֹ כְּלוּם[129]. וְאִם אַחַר**
9 **שֶׁהִגִּיעַ לְנֶגֶד פָּנָיו[130], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לָאָרֶץ -**
10 **כָּשֵׁר. וְכֵן אִם לֹא רָאוּ הַדַּיָּנִין הָרֹק כְּשֶׁיָּצָא מִפִּיהָ -**
11 **כָּשֵׁר[131].**

123) זב. 124) ואינו צריך לרוק עוד הפעם. 125) טיפות, וביחוד טיפות הנסחטות. 126) יבמות קה, א. כי לא אמרה תורה: "וירקה רוק" - שיהא משמע רוק בלבד, אלא "וירקה" ואפילו רוק ועמו דבר אחר - נקראת יריקה. 127) אחותו. 128) והעבירתו ממנו. 129) שם קו, ב. שנאמר: וירקה בפניו. 130) קלטתו הרוח והעבירתו. 131) שאף־על־פי שלכתחילה צריכים הדיינים לראות הרוק יוצא מפיה, כמבואר למעלה ה"ז, - בדיעבד, אם לא ראו, אינה צריכה לירוק שנית, כי לא אמרו (שם) אלא: "צריכים הדיינים לראות וכו'", ואין זה אלא לכתחילה.

12 **כד. חֲלִיצָה מֻטְעֶת[132] - פְּסוּלָה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ**
13 **לוֹ: חֲלֹץ לָהּ וּבְכָךְ אַתָּה כּוֹנְסָהּ, אוֹ שֶׁאָמְרוּ לוֹ: חֲלֹץ**
14 **לָהּ, שֶׁזּוֹ מִצְוָה הִיא וְאֵינָהּ מַפְסֶדֶת עָלֶיךָ כְּלוּם, וְאִם**
15 **תִּרְצֶה אַחַר כָּךְ לְיַבֵּם תְּיַבֵּם, וְכַיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ -**
16 **פְּסוּלָה[133]. אֲבָל אִם הִטְעוּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: חֲלֹץ לָהּ עַל**
17 **מְנָת שֶׁתִּתֵּן לְךָ[134] מָאתַיִם זוּז אוֹ עַל תְּנַאי כָּךְ וָכָךְ,**
18 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתְנָה וְלֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - חֲלִיצָתָהּ**
19 **כְּשֵׁרָה[135], שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לַחֲלֹץ לָהּ.**

132) שלא רצה לחלוץ, והטעו אותו, כדלהלן. 133) שם קו, א. וב"ירושלמי' פי"ב, ה"ו. כי לא נתכוין להתירה (ראה בסוף ההלכה), וכבר נתבאר לעיל הט"ז שאם לא נתכוין, חליצתו פסולה. ומאחר שנפסלה עליו ואסורה לו, אנו כופים אותו לחלוץ לה שנית כדין, כדי שלא תתעגן (שם, וכן דעת הרשב"א ע"פ ה"ירושלמי' הנ"ל). 134) כן הוא בדפוס רומי. ובדפוסים חדשים, בטעות "לה". 135) כי אין תנאי מועיל בחליצה, הואיל ואי־אפשר לחלוץ ע"י שליח, וכל מעשה שאי־אפשר לקיימו על־ידי שליח אי־אפשר להתנות בו תנאי, כי אינו דומה לתנאי בני גד ובני ראובן (שכל דיני תנאי נלמדו ממנו), שהמעשה נתקיים על־ידי שליח, שהרי משה ציוה לשלוחו יהושע לתת להם את הארץ ונתנה להם (כתובות עד. ורש"י ליבמות שם, וראה למעלה פ"ו מהל' אישות בהערה מג). ומפורש בגמרא (יבמות, שם) שאינה חייבת לתת לו שאם אינו הגון לה וחייב לחלוץ לה, אינה חייבת לשלם לו, כי לא הסכימה מרצונה, ושחוק עשתה בו.

20 **כה. הַמּוֹסֵר מוֹדָעָא עַל הַחֲלִיצָה[136] - חֲלִיצָתוֹ**
21 **פְּסוּלָה[137]. לְפִיכָךְ רָאוּי לַדַּיָּנִין לוֹמַר לוֹ[138] לְבַטֵּל**
22 **הַמּוֹדָעָא[139] כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּגֵט[140]. לְחָצוּהוּ**
23 **יִשְׂרְאֵלִים וְהִכּוּהוּ עַד שֶׁחָלַץ: אִם כַּדִּין עָשׂוּ[141] -**
24 **חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה[142]; וְאִם שֶׁלֹּא כַּדִּין עָשׂוּ, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ**
25 **הֲדִיוֹטוֹת[143] אוֹ שֶׁטָּעוּ[144] - חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה[145]. וְאִם**
26 **הָעַכּוּ"ם אֲנָסוּהוּ מֵעַצְמָן[146]: אִם הָיָה הַדִּין נוֹתֵן**
27 **שֶׁיַּחֲלֹץ - חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה[147]; וְאִם שֶׁלֹּא כַּדִּין - אֵינָהּ**
28 **חֲלִיצָה[148].**

136) שאמר בפני שנים: חליצה שאני עומד לחלוץ ליבמתי - בטלה היא, כי אנוס אני לחלוץ, ראה לעיל פ"ו מהל' גירושין הי"ט. 137) ביבמות קו, א - השוו דין חליצה מעושה (ע"י כפיה) לגט מעושה. ומשם למד רבינו, שגם בחליצה אפשר למסור מודעה כמו בגט. ראה ערכין כא, ב. ואע"פ שבמסירת מודעה על גט - הגט בטל, כמבואר בהל' גירושין שם, פוסק רבינו בחליצה שהיא פסולה, אבל אינה בטלה, כי בגט הוא מבטל גט זה מלתתו בתורת גירושין, ואם לא ניתן בתורת גירושין אינו גט כלל. אבל בחליצה אינו יכול לבטל את מעשה החליצה כאילו לא נעשה, אלא שהוא מודיע שלא יתכוין בה לשם חליצה להתירה לזר, והרי חליצה שלא נתכוין בה החולץ אינה בטלה אלא פסולה, כמבואר למעלה הט"ז ובהלכה הקודמת (כסף־משנה בשם הריב"ש). 138) לפני החליצה. 139) שאומרים לו: אמור לפנינו, שכל הדברים שמסרת שגורמים לבטל החליצה הרי הם בטלים, והוא אומר: הן. 140) ראה לעיל פ"ו מהל' גירושין ה"כ. 141) כגון שהיה היבם "מוכה שחין או שיש בו שאר מומי אנשים" (למעלה פ"ב הי"ד), וכן כל אלה המנויים להלן פ"ו ה"ד, שהדין נותן לכופם לחלוץ. 142) יבמות קו, א. 143) ולא ידעו את הדין, שאין יבם זה ראוי לכופו לחלוץ. 144) הדיינים המומחים. 145) ופוסלתה על האחים, גזירה "שלא כדין" משום "כדין", השווה לעיל פ"ב מהל' גירושין ה"כ, וראה גיטין פח, ב. 146) שלא על־ידי ב"ד של ישראל. ואם אנסוהו על־ידי ב"ד של ישראל - חליצתו כשרה, כמבואר שם. 147) ואינה בטלה - גזירה משום לחצוהו ישראל כדין. 148) ומותרת לאחים, כי לא יבואו להחליף חליצת

גויים שלא כדין בחליצת ישראל כדין. ובגיטין פח, ב - הוסיפו: "שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה בנכרי ומפקעת עצמה מיד בעלה", וזה לענין גט, וכבר אמרנו שרבינו משוה דין חליצה לדין גט, השווה לעיל פ"ב מהל' גירושין ה"ב.

כו. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'אֵינָהּ חֲלִיצָה', אוֹ 'לֹא עָשָׂה כְּלוּם', אוֹ 'אֵינָהּ כְּלוּם' - הֲרֵי הִיא כְּאִלּוּ לֹא נֶחֱלְצָה לוֹ; וְלֹא נֶאֱסְרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ, וְלֹא נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה[149], וּמֻתֶּרֶת לְהִתְיַבֵּם. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה' - נֶאֱסְרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ, וְנִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה[150], וְנֶאֱסְרָה עַל הָאַחִין[151], וְאֵינָהּ מִתְיַבֶּמֶת, וְאֵינָהּ מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְזָר עַד שֶׁתַּחֲלֹץ חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה[152].

149) ראה למעלה פ"א, הי"ג. 150) שהולכים בה להחמיר כדין חליצה כשרה הפוסלת לכהונה, ראה שם ה"י. 151) ראה שם הי"ג. 152) גיטין כד, ב - כה, א.

כז. עָבְרָה וְנִשֵּׂאת - הֲרֵי זֶה חוֹלֵץ לָהּ חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה וְהִיא תַּחַת בַּעְלָהּ[153], וְאֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ.

153) שאינו צריך לגרשה, אבל מפרישים אותה ממנו עד שיחלוץ לה, שהרי מן התורה חליצה פסולה אינה כלום, ואיך תעמוד עם בעלה בלא חליצה (מגיד־משנה). אבל אם לא חלצה כלל ונשאת לזר באיסור, הרי זה מוציאה בגט ואסורה עליו עולמית, כמבואר לעיל פ"ב הי"ח, משום קנס, שאסרה עצמה על היבם, לא תהא חוטאת ונשכרת (יבמות צב:). אולם, בדיננו, הרי ממילא אסורה על יבמה משחלצה חליצה פסולה, ואין לקנסה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קסט ס"ק קמז, בשם הריב"ש).

כח. יְבָמָה שֶׁגָּדְלָה בֵּין הָאַחִין - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְהִתְיַבֵּם, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא חָלְצָה לְאֶחָד מֵהֶן בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[154] וְנִפְסְלָה עֲלֵיהֶן[155]. אֲבָל אִם רְאִינוּהָ שֶׁחָלְצָה נַעֲלוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן - נִפְסְלָה[156], שֶׁמָּא נִתְכַּוְּנָה לַחֲלִיצָה[157], וּצְרִיכָה חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה לְהַתִּירָהּ לְזָר.

154) ללא כל דיין ועד. 155) מלהתייבם, כמבואר למעלה הט"ז. 156) יבמות קב, ב. ומכאן אפשר ללמוד, שמה שכתב רבינו למעלה הי"ד: "רקקה בלבד . . . הרי זו כחליצה פסולה", כוונתו שרקקה בבית־דין, אבל רקקה בינו לבינה או בפני שנים אינה פוסלת, שאם לא כן - אין לך יבמה הגדלה בין האחים שלא רקקה בפני אחד מהם ונפסלה עליהם (מגיד־משנה). 157) ונפסלה עליהם. אבל אילו היה ברור לנו שאף היא לא נתכוונה לחליצה לא היתה נפסלת, ואע"פ שכתב רבינו למעלה הט"ז שחליצה בלא כוונה פוסלת, אין זה אלא כשלפחות אחד מהם נתכוין, אבל כששניהם לא נתכוונו - חליצתם בטלה (כסף־משנה).

כט. גֵּט חֲלִיצָה שֶׁאָנוּ כּוֹתְבִין לָהּ אֵינוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין[158], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּיָדָהּ רְאָיָה שֶׁנֶּחֱלְצָה[159]. וְאֵין הַדַּיָּנִין חוֹלְצִין אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין[160]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁרָאָה[161] זֹאת שֶׁנֶּחֱלְצָה - כּוֹתְבִין לָהּ גֵּט חֲלִיצָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מַכִּירִין שֶׁזּוֹ הִיא בַּת פְּלוֹנִי וְאֵשֶׁת פְּלוֹנִי וְשֶׁזֶּה שֶׁחָלַץ לָהּ אָחִיו הוּא, שֶׁהֲרֵי הַדַּיָּנִין שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶם הִכִּירוּ זֶה[162] וְאַחַר כָּךְ חָלְצָה.

וְזֶהוּ נֹסַח גֵּט חֲלִיצָה[163] שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ הָעָם:

158) תעודת ראיה. 159) ואינו כגט גירושין שנתינתו מגרשה. וראה למעלה פי"א מהל' גירושין ה"ט, שגט מיאון, שאף הוא אינו כגט גירושין שנתינתו מגרשה, אינו צריך כתיבה לשמה ולא מסירה, ולא דבר ממשפטי הגירושין. וברור כי הוא־הדין לגט חליצה. 160) שזוהי אשת פלוני, ושזה שחלץ לה אחי בעלה המת מאביו הוא. 161) בכת"י התימנים, ובדפוס רומי: מי שראו. 162) יבמות קו, א. ואין חוששים שמא טעה בית־דין בהלכה זו לומר: חולצים אע"פ שאין מכירים וחלצו לה ממי שאינו יבמה (שם וברש"י). וראה בפי"א מהל' גירושין ה"י. 163) ומקורו ברי"ף יבמות סוף פי"ב, וקטעים ממנו ביבמות לט, ב. וב"ירושלמי" סנהדרין פ"א, ה"ב.

ל. בְּיוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וָכָךְ לְיָרֵח פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לִבְרִיאַת[164] עָלְמָא, לְמִנְיָנָא דִּרְגִילְנָא לְמִימְנֵי[165] בֵּהּ[166] בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[167]. אֲנַחְנָא דַיָּנֵי, דִּמְקָצָתַנָא[168] חֲתִימִין לְתַתָּא[169], בְּמוֹתַב תְּלָתָא כַּחֲדָא הֲוֵינָא יָתְבִין בְּבֵי דִינָא, וּסְלִיקָא לָקֳדָמַנָא פְּלוֹנִית בְּרַת פְּלוֹנִי אַרְמַלְתָּא דִּפְלוֹנִי, וְקָרֵבַת לָקֳדָמַנָא גְּבַר חַד דִּשְׁמֵיהּ פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי, וְכֵן אֲמַרָה לָנָא פְּלוֹנִית דָּא: פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי דְּנָא אֲחוּהַּ דִּפְלוֹנִי בַּעְלִי מְאָבוּהַּ הֲוָה, דַּהֲוֵינָא[170] נְסִיבָא לֵיהּ, וּשְׁכִיב, וְחַיֵּי לְרַבָּנָן וּלְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁבַק, וּבַר וּבְרַת יָרֵית וּמַחְסִין וּמוֹקִים שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לָא שְׁבַק, וְהָדֵין פְּלוֹנִי אֲחוּהִי חֲזִי לְיַבּוּמֵי יָתִי. כְּעַן רַבָּנָן אֲמַרוּ לֵיהּ: אִי צָבֵי לְיַבּוּמֵי יָתִי - יְיַבֵּם, וְאִי לָא - יַטְלַע לִי רַגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא קֳדָמֵיכוֹן, וְאֶשְׁרֵי סִינֵיהּ מֵעַל רַגְלֵיהּ וְאֵרוֹק בְּאַנְפּוֹהִי. וְאִשְׁתְּמוֹדַעְנוּהוּ[171] לִפְלוֹנִי דְּנָא דַּאֲחוּהִי דִּפְלוֹנִי מִיתָנָא מֵאָבוּהִי הוּא, וַאֲמַרְנָא לֵיהּ[172]: אִי צָבֵית לְיַבּוּמֵי יָתַהּ - יַבֵּם, וְאִי לָא - אַטְלַע לַהּ קֳדָמָנָא רַגְלָךְ דְּיַמִּינָא וְתִשְׁרֵי סִינָךְ מֵעַל רַגְלָךְ וְתֵרוֹק בְּאַנְפָּךְ. וְעָנֵי וְאָמַר לָנָא: לֵית אֲנָא צָבֵי לְיַבּוּמֵי יָתַהּ. מִיָּד אַקְרִינוּהָ לִפְלוֹנִית דָּא: מֵאַן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְמִי, וְאַף לְהַאי פְּלוֹנִי אַקְרִינוּהוּ לֵיהּ: לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ. וְאַטְלַע לַהּ רַגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא, וּשְׁרַת סִינֵיהּ מֵעַל רַגְלֵיהּ, וְרַקַת בְּאַנְפּוֹהִי רוֹקָא דְּאִיתְחֲזֵי לָנָא מִפּוּמַהּ עַל אַרְעָא. וְתוּב אַקְרִינוּהָ לִפְלוֹנִית דָּא: כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל. וַאֲנַחְנָא דַיָּנֵי וְכָל דַּהֲווֹ יָתְבִין קֳדָמָנָא עֲנִינָן בְּתָרֵיהּ[173]: חֲלוּץ הַנָּעַל חֲלוּץ הַנָּעַל חֲלוּץ הַנָּעַל, תְּלַת זִימְנִין. וּמִדְּאִיתְעֲבִיד עוֹבָדָא דָא קֳדָמָנָא שְׁרִינוּהָ לִפְלוֹנִית דָּא לְמֶהֱוֵי לְהִתְנַסְּבָא

לְכָל מַאן דְּתִצְבִּי, וֶאֱינָשׁ לָא יְמַחֵה בִּידֵהּ מִן יוֹמָא דְּנָן וּלְעָלַם. וּבְעָית מִינָּנָא פְּלוֹנִית דָּא גִּיטָא דַּחֲלִיצוּתָא דָּא, וּכְתַבְנָא וַחֲתַמְנָא וְיַהַבְנָא לַהּ לְזִכּוּ כְּדָת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד[174].

164) ובכת"י תימן, תיבות אלו אינן, אלא: שנת כך וכך למנין פלוני . . . 165) למנין שאנו רגילים למנות. 166) ובכת"י התימנים: ביה = בו. 167) ראה לעיל פ"א מהל' גירושין הכ"ז, שיש מונים למלכות אלכסנדרוס שהוא מנין שטרות. 168) שמקצתנו, כי מצות חליצה בפני חמשה דיינים (לעיל ה"ה), אך אינם חותמים אלא שלשה שהם העיקר ('מעשה רוקח'). 169) = חתומים למטה, במושב שלשה כאחד היינו יושבים בבית־דין, ועלתה לפנינו פלונית בת פלוני, אלמנת פלוני, והביאה לפנינו איש אחד ששמו פלוני בן פלוני, וכך אמרה לנו פלונית זו: פלוני בן פלוני זה, אחיו של פלוני בעלי מאביו היה (ראה למעלה פ"א ה"א שאין דין יבום אלא באשת אחיו מאביו). 170) = שהייתי נשואה לו, ומת, וחיים לרבנן ולכל ישראל השאיר, ובן ובת יורש ומנחיל, ומקים שם בישראל, לא השאיר. וזה פלוני אחיו ראוי לייבם אותי, עכשיו אמרו לו רבנן: אם רוצה הוא לייבם אותי - ייבם, ואם לא, יצדד (יטלע = יצדד, רש"י ליבמות לט:) רגלו הימנית בפניכם, ואתיר נעלו מעל רגלו וארוק בפניו. 171) ־ ונתברר לנו בפלוני זה שאחיו של פלוני המת מאביו הוא, ואמרנו. 172) בכת"י התימנים: ליה = לו: אם רוצה אתה לייבם אותה – יבם. ואם לא, הצדד לה בפנינו רגלך הימנית, ותתיר [היא] נעלך מעל רגלך ותרוק בפניך, וענה ואמר לנו: אין אני רוצה לייבם אותה, מיד הקרינו לפלונית זו: "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל, לא אבה יבמי". ואף לפלוני זה, הקרינו לו: "לא חפצתי לקחתה". וצידד לה רגלו הימנית, והתירה נעלו מעל רגלו ורקקה בפניו רוק הנראה לנו, מפיה על הארץ. ושוב הקרינו לפלונית זו: "ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו, ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל", ואנחנו הדיינים וכל אלה שהיו יושבים לפנינו, ענינו. 173) בכת"י התימנים: בתרה (= אחריה): חלוץ הנעל, חלוץ הנעל, חלוץ הנעל - שלש פעמים. ומשנעשה מעשה זה בפנינו, התרנוה לפלונית זו לילך להנשא לכל מי שתרצה, ואיש לא ימחה (יעכב) בידה מן יום זה ולעולם. וביקשה מאתנו פלונית זו גט־חליצה זה, וכתבנו וחתמנו ונתנו לה לזכות כדת משה וישראל. 174) בכת"י התימנים, תיבות אלו אינן. ובצדק. שהרי לא הוזכרו כאן אלא שנים = בתורת עדים, והרי שלשה היו וחתמו בתורת בית־דין. וברי"ף יבמות סוף פי"ב, שממנו לקוח נוסח זה, כתוב: "וחתמין תלתא עליה" (=וחותמין שלשה עליו), והכוונה לדיינים, כנ"ל. וראה להלן הערה קעא.

לא. וּמְעִידִין עָלָיו[175] שְׁלֹשָׁה, אוֹ שְׁנַיִם מִן הַשְּׁלֹשָׁה[176], אוֹ שְׁנַיִם שֶׁרָאוּ הַחֲלִיצָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן הַדַּיָּנִין שֶׁחָלְצָה בְּפָנֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[177]. וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד אוֹ קָטָן שֶׁהוּא מַכִּיר וְנָבוֹן גֶּאֱמָנִין לוֹמַר: זֶה פְּלוֹנִי אֲחִי פְּלוֹנִי וְזוֹ הִיא יְבִמְתּוֹ, וְחוֹלְצִין עַל פִּיהֶן. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר עֵדֵיוֹת שֶׁל תּוֹרָה[178], בֵּין לְעֵדוּת מָמוֹן בֵּין לְעֵדוּת אִסּוּר[179]. שֶׁזֶּה דָּבָר הֶעָשׂוּי לְהִגָּלוֹת הוּא, אֶפְשָׁר לִידַע אֲמִתַּת הַדָּבָר שֶׁלֹּא מִפִּיהֶן[180], כָּעִנְיָן שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסוֹף הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[181]. וְאִם רָצָה הַיָּבָם לְיַבֵּם - מְקַדֵּשׁ[182] וּמְיַבֵּם[183] וְכוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ[184].

175) הדיינים, שחלצה בפניהם. 176) במקרה ואחד מהם איננו, כי מאחר שיש בגט זה משמעות שהיו שלשה, שהרי כתוב בו: "במותב תלתא כחדא הוינא" (לעיל ה"ל) אין חתימת הדיין השלישי מעכבת, כמבואר בהל' עדות פ"ו, ה"ו. וכן בשו"ע חו"מ סי' מו, סכ"ט. 177) לעיל הכ"ט. ומובן הדבר שכשחותמים בו עדים, משנים את נוסח גט החליצה, שהרי אינם יכולים לכתוב: "אנחנו בית־דין", וכן שאר לשונות שמשמען שהם עשו מעשה החליצה, אלא כותבים שטר עדות מכל מה שראו (מגיד־משנה). 178) שאין נאמנים בהם אלא עדים כשרים בלבד. 179) זהות האחוה. 180) יבמות לט, ב. [הרי שמטעם זה (שהוא עשוי להגלות) נאמנים אפילו אשה או עבד, וכן כתב רבינו בפי"ב מהל' גירושין הט"ו, ובפי"ג שם הכ"ט. ומכאן שאפילו אם אין חשש "שלא תשאר עגונה" - האמינו להם. ולפי"ז מה שכתב רבינו בפי"ג מהל' קידוש החודש הי"ד, "שדבר זה (להעיד ששמע מפי בית־דין שקידשו את החודש), דבר העשוי להגלות, ועד אחד כשר נאמן עליו" - שוודאי הכוונה למעט פסול בעבירה מן התורה, שגם בעדות אשה אינו נאמן, כמו שכתב רבינו בפי"ב מהל' גירושין הי"ז, אבל אשה ועבד נאמנים. וראה בהל' קידוש החודש שם, הערה נט, ובהוספות ותיקונים שם]. 181) פי"ג הכ"ט: "שדבר רחוק הוא שיעיד בו העד בשקר". 182) בכסף. כמבואר לעיל פ"ב ה"א. 183) בא עליה, שזוהי עיקר קנינה מן התורה, ראה לעיל פ"א ה"א. 184) לעיל פ"ב ה"ב, ופכ"ב מהל' אישות הי"ד.

וְזֶהוּ נֹסַח כְּתֻבַּת יְבָמִין[185] שֶׁנָּהֲגוּ הָעָם

לב. בְּיוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וָכָךְ לְיֶרַח פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לְמִנְיַן פְּלוֹנִי, לְמִנְיָנָא דְּרִגִּילָנָא[186] לְמִימְנֵי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי. אֵיךְ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אַתָּא לְקָדְמַנָא[187] וְכֵן אֲמַר לָנָא: אַחִי דְּמִן אַבָּא[188] שְׁכִיב, וְחַיֵּי לְרַבָּנָן וּלְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁבַק, וּבַר וּבְרַת יְרִית וּמַחְסִין וּמוֹקִים שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לָא שְׁבַק, וּשְׁבַק הַהִיא אִתְּתָא דִּשְׁמַהּ פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי, וַחֲזֵי לִי מִן אוֹרַיְתָא לְיַבּוּמֵי יָתַהּ, כִּדְכְתִיב בִּסְפַר אוֹרַיְתָא דְּמֹשֶׁה: יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ. וּצְבִיאַת פְּלוֹנִית דָּא וְאִתְיַבַּמַת לְפְלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי יְבָמַהּ לְאוֹקוֹמֵי שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל, כִּדְכְתִיב: וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְגוֹ'. וּכְתַב לַהּ פְּלוֹנִי יְבָמַהּ לְפְלוֹנִית יְבִמְתֵּיהּ כְּסַף זוּזֵי מָאתַן דַּחֲזוֹ לַהּ, דַּהֲווֹ כְּתִיבִין בִּכְתוּבְּתַהּ דִּכְתַב לַהּ בַּעְלַהּ קַדְמָאָה, וְאוֹסִיף לַהּ מִדִּילֵיהּ כָּךְ וָכָךְ. וְדָא נְדוּנְיָא דְּהַנְעַלַת לֵיהּ וְכוּ', כִּשְׁאָר טָפְסֵי[189] כְּתֻבּוֹת[190].

164) = חתומים למטה, במושב שלשה כאחד היינו יושבים בבית־דין, ועלתה לפנינו פלונית בת פלוני, אלמנת פלוני, והביאה לפנינו איש אחד ששמו פלוני בן פלוני, וכך אמרה לנו פלונית זו: פלוני בן פלוני זה, אחיו של פלוני בעלי מאביו היה (ראה למעלה פ"א ה"א שאין דין יבום אלא באשת אחיו מאביו). 170) = שהייתי נשואה לו, ומת, וחיים לרבנן ולכל ישראל השאיר, ובן ובת יורש ומנחיל, ומקים שם בישראל, לא השאיר. וזה פלוני אחיו ראוי לייבם אותי, עכשיו אמרו לו רבנן: אם רוצה הוא לייבם אותי - ייבם, ואם לא, יצדד (יטלע = יצדד, רש"י ליבמות לט:) רגלו הימנית בפניכם, ואתיר נעלו מעל רגלו וארוק בפניו. 171) ־ ונתברר לנו בפלוני זה שאחיו של פלוני המת מאביו הוא, ואמרנו. 172) בכת"י התימנים: ליה = לו: אם רוצה אתה לייבם אותה – יבם. ואם לא, הצדד לה בפנינו רגלך הימנית, ותתיר [היא] נעלך מעל רגלך ותרוק בפניך, וענה ואמר לנו: אין אני רוצה לייבם אותה, מיד הקרינו לפלונית זו: "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל, לא אבה יבמי". ואף לפלוני זה, הקרינו לו: "לא חפצתי לקחתה". וצידד לה רגלו הימנית, והתירה נעלו מעל רגלו ורקקה בפניו רוק הנראה לנו, מפיה על הארץ. ושוב הקרינו לפלונית זו: "ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו, ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל", ואנחנו הדיינים וכל אלה שהיו יושבים לפנינו, ענינו. 173) בכת"י התימנים: בתרה (= אחריה): חלוץ הנעל, חלוץ הנעל, חלוץ הנעל - שלש פעמים. ומשנעשה מעשה זה בפנינו, התרנוה לפלונית זו לילך להנשא לכל מי שתרצה, ואיש לא ימחה (יעכב) בידה מן יום זה ולעולם. וביקשה מאתנו פלונית זו גט־חליצה זה, וכתבנו וחתמנו ונתנו לה לזכות כדת משה וישראל. 174) בכת"י התימנים, תיבות אלו אינן. ובצדק. שהרי לא הוזכרו כאן אלא שנים = בתורת עדים, והרי שלשה היו וחתמו בתורת בית־דין. וברי"ף יבמות סוף פי"ב, שממנו לקוח נוסח זה, כתוב: "וחתמין תלתא עליה" (=וחותמין שלשה עליו), והכוונה לדיינים, כנ"ל. וראה להלן הערה קעא.

185) מקורו ברי"ף יבמות סוף פי"ב, וקטעים מנוסח זה ביבמות נב, א. 186) ראה בביאורנו לעיל ה"ל הערה קנט. 187) בא לפנינו. 188) אחי מן האב מת, וחיים לרבנן ולכל ישראל השאיר, ובן ובת יורש ונוחל ומקים שם בישראל לא הניח, והשאיר אשה זו ששמה פלונית בת פלוני, וראוי לי מן התורה לייבם אותה, ככתוב בספר תורת משה: יבמה יבוא עליה, ורצתה פלונית זו ונתייבמה. . . להקים שם בישראל, ככתוב: . . . וכתב לה כסף זוזים מאתים הראויים לה, שהיו כתובים . . . שכתב לה בעלה הראשון (האח המת, ובתולה נשאה, שכתובתה מאתיים) והוסיף לה משלו כך וכך, וזו הנדוניא שהכניסה לו . . . [ואם לא היתה לה כתובה מבעלה או שמחלה לו כתובתה, שדין הוא שהיבם כותב לה כתובה משלו (כתובות פב:) - אינו כותב לה אלא מנה (פכ"ב מהל' אישות הי"ד, ולמעלה פ"ב הי"ז), שהרי הוא כונסה אלמנה]. 189) נוסחי. 190) שבין איש לאשתו, המנוסחים בסמוך.

1 **טֹפֶס הַכְּתֻבָּה**

2 **לג. בְּיוֹם פְּלוֹנִי[191] כו' אֵיךְ[192] פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אֲמַר**
3 **לִפְלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּתוּלְתָּא כַּלְתָּא[193]: הֲוֵי לִי**
4 **לְאִינְתּוּ[194] כְּדָת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וַאֲנָא בְּמֵימַר**
5 **דִּשְׁמַיָּא[195] אֶפְלַח וְאוֹקִיר וַאֲסוֹבַר[196] וְאֶיזּוּן[197]**
6 **וַאֲפַרְנֵס וַאֲכַסֵּי יָתִיכִי כְּהִלְכוֹת גּוּבְרִין יְהוּדָאִין**
7 **דְּמוֹקְרִין[198] וּמְסוֹבְרִין[199] וְזָנִין וּמְפַרְנְסִין וּמְכַסְּיִן יָת**
8 **גְּשֵׁיהוֹן בְּקוּשְׁטָא. וִיהִיבְנָא[200] לִיכִי מוּהַר בְּתוּלַיְכִי**
9 **כְּסַף זוּזֵי מָאתַן, דְּאִינּוּן מִזּוּזֵי כַּסְפָּא כ"ה, דַּחֲזוּ**
10 **לִיכִי מִדְּאוֹרַיְתָא[201], וּמְזוֹנַיְיכִי[202] וּכְסוּתַיְיכִי**
11 **וְסִיפּוּקַיְיכִי וּמֵיעַל עֲלַיְכִי כְּאוֹרַח כָּל אַרְעָא.**
12 **וּצְבִיאַת[203] פְּלוֹנִית דָּא וַהֲוָת לֵיהּ לְאִנְתּוּ לִפְלוֹנִי דְּנָא.**
13 **וְרָצָה וְהוֹסִיף לָהּ תּוֹסֶפֶת עַל עִיקַּר כְּתוּבָּתָהּ עַד**
14 **מִשְׁלֵם[204] כָּךְ וָכָךְ. וְדָא[205] נְדוּנְיָא דְּהַנְעַלַת לֵיהּ כָּךְ**
15 **וָכָךְ. הַכֹּל נִתְקַבֵּל חָתָן זֶה, וּבָא לְיָדוֹ, וְנַעֲשָׂה**
16 **בִּרְשׁוּתוֹ, וְזָקַף הַכֹּל עַל עַצְמוֹ כְּמִלְוָה וּרְשׁוּ[206]. וְכֵן**
17 **אָמַר לָנָא פְּלוֹנִי חַתְנָא דְּנָא[207]: אַחֲרָיוּת כְּתוּבָּתָא**
18 **כּוֹלָא, עִיקַּר כְּתוּבָּה וּנְדוּנְיָא וְתוֹסֶפֶת וּשְׁאָר תְּנָאֵי**
19 **כְּתוּבָּה[208], קַבְּלִית[209] עֲלַי וְעַל יָרְתֵי בָּתְרַאי וְעַל כָּל**
20 **שְׁפַר אֲרַג נִכְסִין וְקִנְיָנִין דְּאִית[210] לִי תְּחוֹת [כָּל]**
21 **שְׁמַיָּא, דִּקְנַאי וְדַעֲתִיד אֲנָא לְמִיקְנֵה, מִמְּקַרְקְעֵי**
22 **וּמִמְּטַלְטְלֵי אַגַּב מִקַּרְקְעֵי, כּוּלְּהוֹן[211] יְהוֹן אַחֲרָאִין**
23 **וְעַרְבָּאִין לִכְתוּבָּה דָּא כּוֹלָא, עִיקַּר וּנְדוּנְיָא וְתוֹסֶפֶת,**
24 **לְאִתְפְּרָעָא מִנְּהוֹן בְּחַיֵּי וּבְתַר מוֹתִי וַאֲפִילּוּ מִגְּלִימָא**
25 **דְּעַל כַּתְפָּאי. וּקְנִינַן מִפְּלוֹנִי דָּא מִכֹּל מַאי דִּכְתִיב**
26 **וּמְפָרַשׁ לְעֵילָא קְנְיָין שָׁלֵם דְּלָא כְּאַסְמַכְתָּא וּדְלָא**
27 **כְּטוּפְסָא דִשְׁטָרֵי[212], אֶלָּא כְּחוֹזֵק וּכְחוֹמֶר כָּל שְׁטָרֵי**
28 **כְּתוּבּוֹת הַנּוֹהֲגוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וְכַהוּגֶן וּכְתִיקּוּן רַבּוֹתֵינוּ**
29 **ז"ל. וְחָתַמְנוּ[213] עַל שְׁטָר כְּתוּבָּה זוֹ בַּזְּמַן הַנִּזְכָּר**
30 **לְעֵיל. וְהַכֹּל בָּרִיר וְשָׁרִיר[214] וְקַיָּם[215].**

191) כתוב ב'הגהות מיימוניות': אם חל תאריך הכתובה ביום שלושים לחודש הנקרא ראש־חודש, יש מרבותינו שהנהיגו לכתוב ביום שלושים לחודש פלוני (שעבר), ורבינו מאיר מרוטנבורג הנהיג לכתוב: ביום שלושים לחודש פלוני, שהוא ראש־חודש פלוני. וכן קבע בשו"ע אהע"ז סי' קכו, ס"ו. וביום שני של ראש־חודש, יכתוב ' "באחד לחודש פלוני, כי חשבונו מיום שני" (שם). 192) זהו נוסח עתיק להתחיל שטר בתיבת: "איך", כמוזכר ביבמות לט, ב. וגיטין פה, ב. השווה נוסח הגט לעיל פ"ד מהל' גירושין הי"ב. 193) הכלה הבתולה: היי לי לאשה. 194) "ותהי לו לאשה" (בראשית כד, סז) מתרגם אונקלוס: והות ליה לאנתו. 195) ואני במאמר ה' (בעזרת ה') אעבוד ואוקיר (= אכבד, מלשון הכתוב (ישעיה יג, יב): "אוקיר אנוש מפז". ובכת"י התימנים: ואייקר). 196) ואכלכל, "והוא כלכל את המלך" (שמואל־ב, יט, לג) מתרגם יונתן: "והוא סובר ית מלכא". 197) ואזון ואפרנס ואכסה אותך כהלכות (= כמנהג) אנשים יהודים (= מלשון הכתוב דניאל ג, יב "גברין יהודאין"). 198) ובכת"י תימן: דפלחין ומייקרין. 199) שמוקירים ומכלכלים וזנים ומפרנסים ומלבישים את נשותיהם באמונה. מלשון הכתוב (הושע ב, כב) "וארשתיך לי באמונה". 200) ואתן לך מוהר בתוליך כסף מאתים זוז, שהם מזוזי כסף (טהור) עשרים וחמשה (ראה לעיל פ"י מהל' אישות ה"ח). 201) הראויים לך מן התורה. ובכת"י תימן, תיבת "מדאורייתא" איננה, וכבר העירונו על זה בביאורנו לעיל הל' אישות פ"י ה"ח, הערה מא, כי רבינו סובר שכתובה היא מדרבנן. 202) ומזונותיך וכסותיך והספקתך, ולבוא אליך כדרך כל הארץ - "לבוא עלינו כדרך כל הארץ" (בראשית יט, לא) מתרגם אונקלוס: "למיעל עלנא כארח כל ארעא". 203) ורצתה פלונית זו, והיתה לו לאשה לפלוני זה. 204) תשלום = סך הכל. 205) וזו הנדוניא שהכניסה לו. 206) וחוב. 207) החתן הזה. 208) כגון מזונות והלבשה המנויים לעיל. 209) קבלתי עלי ועל יורשי אחרי, ועל כל המעולה והנחמד - "נחמד למראה" (בראשית ב, ט) מתרגם אונקלוס: דמרגג למחזי. וכן: "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מה, יד) מתורגם: "כל שפר ארג נכסי", וראה ברמב"ן לתורה (ויקרא כג, מ). 210) שיש לי תחת השמים שקניתי ושעתיד אני לקנות מקרקעות וממטלטלין על גב קרקעות (ראה לעיל פי"ז מהל' אישות ה"ו, ובביאורנו שם אות כ. והשווה הל' מלוה פי"ח, ה"ב: "שהקניתי לך מטלטלין שיש לי על גב הקרקע שיש לי"). 211) כולם יהיו אחראים וערבים לכתובה זו כולה: עיקר ונדוניא ותוספת להפרע מהם בחיי ואחרי מותי ואפילו ממעילי שעל כתפי. וקנינו (= קנין סודר, ראה לעיל הל' אישות פ"י ה"ט, ובביאורנו שם אות מח) מפלוני זה מכל מה שכתוב ומפורש למעלה קנין שלם שלא כאסמכתא (אסמכתא - "הבטחת גוזמא, שאדם מבטיח לחבירו לסמוך עליו, שאם לא יקיים תנאו (שהתחייב לחבירו) יתן כך וכך" - רש"י לבבא־מציעא מח, ב. ובהל' מכירה פי"א ה"ב, פוסק רבינו: "כל אסמכתא אינה קונה, שהרי לא גמר בלבו להקנותו. . . כל תנאים שמתנים בני אדם ביניהם. . . אם יהיה כך או אם תעשה כך, אתן לך מנה. . . ואם לא יהיה או אם לא תעשה. . . לא אתן לך, אע"פ שעשה או שהיה הדבר - לא קנה, שכל האומר: אם

יהיה אם לא יהיה - לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה"). 212) נוסח שטר העשוי להעתיק ממנו שטרות, ולא נכתב לגבות בו ואין בו ממש (רשב"ם לבבא־בתרא מד:), ומקור הנוסח: "דלא כאסמכתא ודלא כטופסא דשטרי" בבבא־בתרא שם. וכתוב בשו"ע חו"מ סי' מב, ס"י: "עכשיו שנהגו לכתוב: דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי, אומרים בכל לשון מסופק: יד בעל השטר על העליונה". 213) אנחנו העדים. 214) וחזק. - "ארץ אשר אבניה ברזל" (דברים ח, ט) מתרגם יונתן: שרירן וברירן ('הערוך'). "בשרירות לבי" (שם כט, יח) מפרש הרד"ק (שורש שרר): בחוזק לב. 215) ומאושר, נוסח זה מקובל לחתמו בסוף כל תעודה משפטית, ומקורו בבבא־בתרא קס, ב. וב'ירושלמי' גיטין פ"ט, ה"ח.

1 **לד. וְאִם הָיְתָה כְּתֻבַּת אַלְמָנָה - כּוֹתֵב: פְּלוֹנִית**
2 **אַלְמַנְתָּא[216]. וְאִם הָיְתָה כְּתֻבַּת גְּרוּשָׁה - כּוֹתֵב:**
3 **פְּלוֹנִית הַגְּרוּשָׁה[217]. וְכֵן אִם הָיְתָה שְׁבוּיָה - כּוֹתֵב:**
4 **פְּלוֹנִית הַשְּׁבוּיָה[218], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהּ כֹּהֵן[219].**
5 **וְכוֹתֵב: וְיִהְיֶבְנָא[220] לִיכִי מוּהֲרַיְיכִי כְּסַף זוּזֵי מְאָה,**
6 **דְּאִינּוּן מִזּוּזֵי כַּסְפָּא תְּרֵיסַר וּפַלְגָּא, דַּחֲזוֹ לִיכִי וְכוּ'.**

216) בכדי להטעים מה שכתובים אחר־כך "כסף זוזי מאה", ולא "מאתן". 217) שאם תתאלמן מבעלה זה, ידעו שאסורה לכהן מחמת גירושיה הקודמים. 218) בידי גויים. 219) והיא אסורה לו, שמא נבעלה לגוי, כמבואר בפי"ח מהל' איסורי ביאה הי"ז. 220) ואתן לך מוהרך כסף זוזים מאה שהם כסף (טהור) שנים עשר דינר וחצי הראויים לך, ע"פ הכלל: כתובת בעולה: מנה, וכמבואר לעיל בפ"י מהל' אישות ה"ז־ח.

7 **לה. כְּשֶׁכּוֹתְבִין גֵּט יְבָמִין[221] אוֹ כְּתֻבַּת יְבָמִין -**
8 **מְשַׁרְטֵט[222] מְקוֹם הַפְּסוּקִים, שֶׁאָסוּר לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ**
9 **תֵּבוֹת[223] בְּלֹא שִׁרְטוּט[224]. וִיבָמָה שֶׁחָלְצָה - מֻתֶּרֶת**
10 **לְהִנָּשֵׂא בְּיוֹם חֲלִיצָתָהּ[225], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ חוֹלֶצֶת עַד**
11 **שֶׁתַּשְׁלִים תִּשְׁעִים יוֹם[226].**

221) גט חליצה. 222) מסרגל בקנה ועושה קוים ישרים, כדי שהכתיבה תהיה יפה וישרה. 223) לא אבה יבמי, או: יבמה יבוא עליה. 224) גיטין ו, ב. ו'ירושלמי' מגילה פ"ג, ה"ב. ובהל' תפילין פ"ז הט"ז, כתב רבינו: "ומותר לכתוב שלש תיבות בלא שרטוט, יותר על זה - אסור". וכבר נשאל על זה הנגיד רבינו יהושע מבני בניו של רבינו, והשיב: שמה שכתב רבינו בהל' תפילין, הוא העיקר, ועליו סומכים, כי שם הוא מקומו, וכאן לא הובאו הדברים אלא דרך אגב ומרוצה (כסף־משנה, שם). אולם הרשב"ץ ח"א סי' ב (הובאו דבריו ב'בית יוסף' ליו"ד סי' רפד) קובע שעל דברי רבינו בהל' יבום יש לסמוך ולהחמיר. וכן פסק השו"ע יו"ד סי' רפד ס"ב, ע"פ משמעות הסוגיא ביבמות קו, ב - שמר זוטרא שרטט גט חליצה אפילו המקומות שיש בהם רק שלש תיבות, וכמבואר ב'נקודות הכסף' ובהגר"א שם. ולדעת ה'מעשה רוקח' אין כל סתירה בדברי רבינו, שבהל' תפילין מדובר, כשכותב פסוק שלם או פרשה, אזי אין קפידא אלא על ארבע תיבות, ואילו כאן ידובר כשכותב רק שלש תיבות והן עיקר כתיבתו, אזי אפילו שלש אין כותבין בלא שרטוט, שהן במקום פסוק שלם. 225) שלא כגרושה, הצריכה להמתין תשעים יום מיום שנתגרשה, כדי שיוודע אם היא מעוברת, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני, כמבואר לעיל בפי"א מהל' גירושין הי"ח. 226) כמבואר לעיל פ"א הי"א, ויודעים אז, שאינה מעוברת, וכן פסק הרי"ף ביבמות סוף פי"ב, ודוקא חלצה, שהחליצה מוכיחה שלא בא עליה יבמה, אבל אם מת היבם ולא חלצה - צריכה להמתין שלשה חדשים עד שתינשא, כי יותר קרובה יבמה לביאה, מארוסה שגזרו בה משום נשואה ('תוספות' יבמות מב. וכן באהע"ז סי' יג, ב).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כלל בו דין יבמה שנתן לה היבם גט או "מאמר" וגט, חליצה מעולה ופחותה, מאמר כשר ופסול, גט אחר גט ביבמה, חליצה אחר חליצה, בעילה אחר בעילה, ביאתו של יבם בן ט' שנים מאמרו וגיטו, יבמות מבית אחד שהיו ביניהן חרשות או קטנות ופקחות.

12 **א. הַיְבָמָה שֶׁנָּתַן לָהּ הַיָּבָם[2] גֵּט כְּרִיתוּת[3] - פְּסָלָהּ[4]**
13 **וּפָסַל אֶת צָרוֹתֶיהָ עָלָיו[5] וְעַל שְׁאָר הָאַחִין, שֶׁהֲרֵי**
14 **נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁחָלַץ[6] לָהּ. וְאֵין הַגֵּט מוֹעִיל בַּיְבָמָה[7]**
15 **אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן[8], הוֹאִיל וְהַגֵּט מְגָרֵשׁ אֵשֶׁת אִישׁ[9]. וְכָל**
16 **גֵּט שֶׁפּוֹסֵל אִשְׁתּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה[10] פּוֹסֵל אֶת יְבִמְתּוֹ מִן**
17 **הַיִּבּוּם[11]. וְאֵינָהּ מֻתֶּרֶת לְזָר עַד שֶׁתַּחֲלֹץ לָהּ[12].**

2) לפני שייבמה. 3) לזיקתו (בניגוד לגט שנתן למאמרו, להלן ה"ד). 4) מלהתייבם לו. 5) מלהתייבם. 6) וכבר נתבאר לעיל (פ"א הי"ב) ש"החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה וכל צרותיה על החולץ ועל שאר אחיו". ולמדו כן (יבמות י:) ממה שנאמר: "אשר לא יבנה את בית אחיו" - כיון שלא בנה (שלא ייבם), שוב לא יבנה (= לא ייבם). 7) לפסלה. 8) מדברי חכמים. 9) ויאמרו: גט להוציא, וחליצה להוציא, ואם מותר לייבם אחרי גירושין, מותר גם־כן לייבם אחר חליצה! ולפיכך גזרו שהגט יועיל לפסלה מלהתייבם (יבמות ג:). וכן מועיל הגט להאסר בקרובותיה, כמבואר להלן הט"ו. 10) אע"פ שאינו מתירה להנשא לאחרים, כגון שאמר לה: "הרי את מגורשת ממני, ואי את מותרת לכל אדם", שפסלה לכהונה, כמבואר לעיל פ"י מהל' גירושין ה"א. 11) יבמות נב, א. שלא יבואו להחליף בגט גמור. 12) שם נ, א. וכן בקידושין יד, א. "בית חלוץ הנעל" - חליצת הנעל מתירתה, ולא גט. וראה להלן הי"ב.

18 **ב. הַמַּאֲמָר[13], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה בַּיְבָמָה קִנְיָן**
19 **גָּמוּר[14] וְאֵינָהּ נַעֲשֵׂית בּוֹ אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[15], צְרִיכָה**
20 **מִמְּנוּ גֵּט[16]. וְאֵינָהּ נִתֶּרֶת לְזָר אֶלָּא בַּחֲלִיצָה[17].**

13) שנותן לה פרוטה ומקדשה, לפני שיבוא עליה, כתיקון חכמים, כמבואר לעיל פ"ב ה"א. 14) ליורשה או לגרשה בגט אם יבוא להוציאה (יבמות כט.). 15) לענוש הבא עליה בחנק, כאילו נתייבמה. 16) אם לא ייבמה, כמבואר בסמוך. 17) אחרי הגט למאמרו.

ג. כֵּיצַד? הָעוֹשֶׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לִבְעֹל[18] - צָרִיךְ לִכְתֹּב לָהּ גֵּט[19], שֶׁחֲרֵי נִתְקַדְּשָׁה לוֹ[20], וְצָרִיךְ לַחֲלֹץ לָהּ כְּדֵי לְהַתִּירָהּ לְזָר[21]; שֶׁאֵין הַיְבָמָה נִתֶּרֶת לְזָר אֶלָּא אַחַר בְּעִילַת הַיָּבָם[22] אוֹ אַחַר חֲלִיצָה[23], אֲבָל הַגֵּט[24] פּוֹסְלָהּ לְיִבּוּם וְאֵינוֹ מַתִּירָהּ לְזָר[25], וְהַמַּאֲמָר אֵינוֹ קוֹנֶה בָּהּ קִנְיָן גָּמוּר כְּמוֹ הַבְּעִילָה[26].

18) אלא להוציאה. 19) יבמות נ, א. 20) ואין חליצה מפקעת קידושין (רש"י שם). 21) שאין זיקת יבום נפקעת אלא ע"י חליצה (שם). ורבינו בפירוש המשנה (שם פ"ג מ"ה) אומר: "והנכון יותר, שיתן גט תחילה ואח"כ יחלוץ". והטעם, משום הידור מצוה, כי אין המצוה נקראת אלא על מי שגומרה, הרי שהגמר העיקר, והואיל והגט והחליצה באים להתירה, ראוי להיות גמר המצוה בחליצה שהיא מן התורה ('פתחי תשובה' לאהע"ז סי' קע, ס"ק א, בשם 'בית מאיר'). 22) ואז אם יגרשנה בגט תותר לזר, כשאר נשים גרושות מבעליהן (יבמות נ.). 23) קידושין ב, א: "וקונה את עצמה בחליצה ובמיתת היבם". 24) כאן חוזר רבינו לגט ומאמר שפתח בהם. 25) שאין זיקת יבום נפקעת אלא ע"י חליצה (קידושין יד.), וכמבואר לעיל סוף ה"א. 26) להיות כאשתו לכל דבר, שאם יבוא לגרשה אח"כ לא תצטרך לחלוץ (יבמות נ.) וכבר נתבאר לעיל פ"ב ה"א, שאין המאמר אלא מדבריהם בלבד. וראה לקמן הי"ד ובביאורנו.

ד. נָתַן מַאֲמָר לִיבִמְתּוֹ, וְחָזַר וְנָתַן גֵּט לְמַאֲמָרוֹ[27] - מַה שֶּׁעָשָׂה[28] חֲרֵי בִּטְלוֹ[29], וְהֻתְּרָה[30]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁלֹּא הֻתְּרָה אֶלָּא לְאֶחָיו; אֲבָל זֶה שֶׁנָּתַן הַגֵּט - אֲסוּרָה הִיא לוֹ[31].

27) שפירש ואמר: הרי זה גיטך למאמרי (רש"י יבמות לב.). 28) המאמר שעשה. 29) ע"י הגט. 30) להתייבם, שנשארה זיקתה כמקודם (יבמות לב.) והשווה להלן פ"ו הכ"ט. 31) גזירה משום גט לזיקתו שפסלה עליו, וכן דעת רש"י שם. ולדעת הראב"ד, מותרת אפילו למגרש, וכן דעת ה'תוספות' שם נב, ב דיבור־המתחיל או דילמא.

ה. נָתַן גֵּט לְזִקָּתוֹ[32] (וְלֹא לְמַאֲמָרוֹ) - פְּסָלָהּ[33] עָלָיו וְעַל שְׁאָר הָאַחִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[34]; וּצְרִיכָה גֵּט לְמַאֲמָרוֹ[35], וַחֲלִיצָה לְהַתִּירָהּ לְזָר[36].

32) לדעת רש"י ביבמות לב, א. כל שנתן לה גט סתם, הרי זה לזיקתו. 33) מלהתייבם. 34) לעיל ה"א. וכאן יש חידוש יותר גדול, שאין אומרים הואיל ועשה בה מאמר ולא גירשה אלא לזיקתו ולא למאמרו, יהא זה כמגרש חצי אשה שלא עשה כלום, ולא תיפסל, אלא זיקה לחוד ומאמר לחוד, וגט לזיקתו מועיל לפסלה (יבמות נב:). 35) להפקיע הקידושין. 36) והגט לזיקתו, לא הועיל להתירה, כמבואר לעיל ה"א, וכן שנינו (יבמות נ.): "נתן גט ועשה מאמר, צריכה גט וחליצה".

ו. הַמַּאֲמָר שֶׁנִּתַּן לַיְּבָמָה תְּחִלָּה, וְלֹא קְדָמוֹ דָּבָר אַחֵר וְלֹא נַעֲשָׂה אַחֲרָיו דָּבָר אַחֵר, אֶלָּא שֶׁבָּעַל אוֹתָהּ זֶה שֶׁנָּתַן לָהּ הַמַּאֲמָר - הוּא הַנִּקְרָא מַאֲמָר כָּשֵׁר[37]. וְאִם קְדָמוֹ גֵּט אוֹ חֲלִיצָה, בֵּין מִיָּבָם זֶה בֵּין מִיָּבָם אַחֵר[38], בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ[39]; וְכֵן אִם קְדָמַתּוּ בְּעִילָה בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו[40]; אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה אַחֲרָיו[41] גֵּט אוֹ חֲלִיצָה, בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו; אוֹ שֶׁבָּעַל אוֹ נָתַן מַאֲמָר אַחֵר לְצָרָתָהּ[42], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו; אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ אָחִיו מַאֲמָר אַחֵר[43] אוֹ בְּעָלָהּ - הֲרֵי זֶה נִקְרָא מַאֲמָר פָּסוּל[44], בֵּין הַמַּאֲמָר שֶׁקְּדָמוּהוּ הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ[45] בֵּין הַמַּאֲמָר שֶׁנִּתְאַחֲרוּ אַחֲרָיו[46].

37) שם: "עשה מאמר ובעל, הרי זו כמצותה". וכן אמר רב הונא (שם נב.): "מצות יבמה, מקדש ואחר־כך בועל". וכן כתב רבינו למעלה פ"ב ה"א. ואם עשה מאמר פסול, כדלהלן, אינו רשאי לבוא עליה (ראה בסמוך). 38) אחיו של זה. 39) שהתחיל ב"לא יבנה", ששוב לא יבנה, ופסלה עליו. 40) שאסור לו לייבם את זו, כי "בית אחד הוא בונה, ואינו בונה שני בתים", כמבואר לעיל פ"א ה"ט. 41) שהואיל ואין המאמר קונה קנין גמור, מועיל אחריו מעשה אחר לפסלו. 42) נאסרה הראשונה עליו משום בנין "שני בתים", וכן השניה אסורה לו מאותו טעם. וביבמות נ, ב - אמרו: מה טעם מועיל מאמר ביבמה, לאסור חברתה עליו, הואיל ומאמר בקידושין קונה בשאר נשים וביאה קונה ביבמה, ואם מאמר לא יועיל (לפסול) אף ביאה לא תועיל, ויבואו לבעול (צרתה) אחרי ביאה (של היבמה הראשונה), והרי זה בונה שני בתים שאיסורו מן התורה. 43) אסרה על הראשון, שהרי מקודשת היא גם לשני. 44) שאסור לראשון לבוא עליה, וכן השני (יבמות נ:). 45) נמצא שהיה פסול בשעת נתינתו. 46) ובשעת נתינתו היה כשר, אבל מתוך שאינו קונה קנין גמור - הועילו המעשים שלאחריו לבטלו, מה־שאין־כן בבעילה וחליצה, שהן מן התורה ואין אחריהן כלום, כמבואר להלן הי"ד.

ז. כֵּיצַד? נָתַן גֵּט אוֹ חָלַץ לִיבִמְתּוֹ, וְחָזַר וְנָתַן מַאֲמָר לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ[47], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו; אוֹ שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ אוֹ נָתַן לָהּ מַאֲמָר, וְחָזַר וְנָתַן לָהּ[48] מַאֲמָר אַחֵר לְצָרָתָהּ[49], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו; אוֹ שֶׁנָּתַן מַאֲמָר לִיבִמְתּוֹ, וְחָזַר אָחִיו וְנָתַן לָהּ מַאֲמָר אַחֵר[50] אוֹ בְּעָלָהּ - הֲרֵי זֶה מַאֲמָר פָּסוּל, בֵּין הַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן[51] בֵּין הַמַּאֲמָר הָאַחֲרוֹן[52].

47) נפסלו עליו בגלל הגט שלפניו, שהתחיל ב"לא יבנה" ואסור לבוא עליהן. 48) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. 49) והרי מאמר זה שלא כדין הוא, שהרי אסור לבנות שני בתים, אבל היבמה הראשונה שבא עליה לא נפסלה עליו, שהרי בעילה קונה קנין גמור, ואין אחריה כלום, ואפילו יעשה בה אחיו מאמר, אין מאמרו כלום, שאין קידושין תופסים באשת איש, וכמבואר להלן הט"ז. 50) תפסו קידושי השני ונאסרה על שניהם. 51) של האח הראשון.

52) של האח השני, כי מקודשת היא לשניהם, וצריכה גט משניהם ואחד מהם חולץ, כמבואר להלן הט"ו.

ח. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַמַּאֲמָר, בֵּין שֶׁקִּדְּמוֹ מַאֲמָר אַחֵר[53] אוֹ גֵט אוֹ חֲלִיצָה אוֹ בְּעִילָה[54], בֵּין שֶׁקָּדַם הַמַּאֲמָר לְאֶחָד מֵאֵלּוּ - הֲרֵי זֶה מַאֲמָר פָּסוּל[55]. חוּץ מִן הַנּוֹתֵן מַאֲמָר וּבָעַל בְּעִילָה אַחַר הַמַּאֲמָר, שֶׁזּוֹ הִיא כְּהִלְכָתָהּ[56].

53) ע"י אחיו בה, או שהוא בעצמו נתן מאמר לצרתה קודם שנתן לזו. 54) בצרתה, בין ממנו בין מאחיו, אבל הבועל את יבמתו - אין מאמרו של אחיו מועיל בה כלום, כמבואר להלן הט"ז. 55) ואסור לו לייבמה, ונותן לה גט למאמרו וחליצה לזיקתו, אם לא נפטרה בחליצת צרתה או ביאתה. 56) כל זה במשנה יבמות נ, א - ודף נ, ב.

ט. הַבְּעִילָה שֶׁבּוֹעֵל הַיָּבָם אֶת יְבִמְתּוֹ תְּחִלָּה[57] אוֹ אַחַר מַאֲמָרוֹ בָּהּ, וְלֹא קִדְּמָהּ דָּבָר אַחֵר - נִקְרֵאת בְּעִילָה כְּשֵׁרָה. וְאִם קִדְּמָהּ מַאֲמָר מֵאָחִיו[58]; אוֹ גֵט, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו[59], בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ[60]; אוֹ שֶׁקִּדְּמָהּ מַאֲמָר בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת בְּעִילָה פְּסוּלָה[61].

57) בלי מאמר. וראה למעלה פ"ב ה"א, שמדברי סופרים אין לבעול עד שיקדש תחילה. 58) פסלה על זה מלייבם. 59) התחילו ב"לא יבנה", ואסורים לייבם. 60) שהגט כחליצה האוסרת כל הצרות על החולץ (למעלה פ"א הי"ב). 61) ואסור לקיימה, והרי זו צריכה גט לביאתו וחליצתו לזיקתו, וכן שנינו (יבמות נ.): "נתן גט ובעל, צריכה גט וחליצה". וראה בביאורנו להלן הי"ד.

י. הַחֲלִיצָה שֶׁחוֹלֵץ הַיָּבָם לִיבִמְתּוֹ תְּחִלָּה, אִם לֹא קִדְּמָהּ דָּבָר אַחֵר - נִקְרֵאת חֲלִיצָה מְעֻלָּה[62]. וְאִם קִדְּמָהּ גֵּט אוֹ מַאֲמָר, בֵּין מִיָּבָם זֶה בֵּין מֵאָחִיו, בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת חֲלִיצָה פְּחוּתָה[63].

62) ומסלקת היא את זיקת היבום מכל היבמות הבאות מבית זה, כמבואר בסמוך הי"א. 63) הואיל ואם רצה לייבם אינו יכול, שהרי קדמה גט או מאמר אחיו ונפסלה עליו, הרי זו חליצה גרועה (רש"י ליבמות כו:). ודינה מפרש בסמוך הי"ב. ואפילו קדמה בה מאמר ממנו, הרי זו חליצה פחותה, הואיל וצריכה גט למאמרו אין זו חליצה מעולה (יבמות כז. וברש"י, וכן ברש"י שם נג. דיבור־המתחיל לימא מסייע).

יא. יְבָמוֹת רַבּוֹת הַבָּאוֹת מִבַּית אֶחָד[64], כֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה אַחַת מֵהֶן בְּעִילָה כְּשֵׁרָה אוֹ נֶחֱלְצָה חֲלִיצָה מְעֻלָּה - הֵתִּירוּ הַכֹּל[65], וְנִסְתַּלְּקָה זִקַּת הַיָּבָם מֵעֲלֵיהֶן[66]. וְאִם נִבְעֲלָה אַחַת מֵהֶן בְּעִילָה פְּסוּלָה[67], אוֹ נָתַן לָהּ מַאֲמָר פָּסוּל[68] - נֶאֱסְרוּ כֻּלָּן לְיִבּוּם. וּצְרִיכָה גֵּט זוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מַאֲמָר[69], וּצְרִיכָה חֲלִיצָה [כָּל] אַחַת מֵהֶן לְהַתִּירָן לְזָר[70]; שֶׁאֵין זִקַּת הַיִּבּוּם מִסְתַּלֶּקֶת בִּבְעִילָה פְּחוּתָה.

64) שהניח האח המת נשים רבות. 65) להנשא לזר. 66) יבמות מג, ב במשנה. 67) המפורשת לעיל ה"ט. 68) המפורש לעיל ה"ו. 69) שהרי נתקדשה לו. 70) כמו ששנינו (יבמות נ.): "נתן גט ובעל, צריכה גט וחליצה". ולגירסה זו בדברי רבינו, שהיא גירסת ה'מגיד משנה' אף חליצת הצרה שלא נעשה בה שום מעשה, אינה פוטרת זיקת היבום של השניה, שנעשו בה מעשי הגט והמאמר, וזה בניגוד לשמואל האומר (שם כז.): "חלץ לצרה, נפטרה בעלת הגט או בעלת המאמר", כי חליצת הצרה מעולה מחליצת בעלת הגט שקלושה זיקתה. אולם בדפוסי רומי וקושטא, וכן בכת"י התימנים, כתוב כאן בדברי רבינו: "וצריכה חליצה אחת מהן", ותיבת "כל" איננה, ולפי גירסה זו (שהיא גם גירסת ה'טור' באהע"ז סי' קע) הכוונה, שצרה אחרת, שלא נעשה בה שום מעשה, תחלוץ - ואז כולן יהיו פטורות, אבל אם תחלוץ בעלת הגט - לא תפטור אלא את עצמה ולא את האחרות, בהתאם לשמואל האומר (יבמות כז.): "חלץ לבעלת הגט, לא נפטרה צרה (שחליצתה קלושה), לצרה - נפטרה בעלת הגט". ולדעת הגר"א באהע"ז סי' קע, ס"ק מז, זוהי הגירסה הנכונה בדברי רבינו, ולא כמודפס בספרים שלפנינו. וכן נראה מדברי רבינו לקמן פ"ז ה"ט, שחליצת הצרות פוטרות את האחיות, אע"פ שגם חליצת הצרות אינה מעולה. אולם, הואיל והיא מעולה משל האחיות - פוטרתן (לחם־משנה).

יב. נֶחְלְצָה אַחַת מֵהֶן חֲלִיצָה פְּחוּתָה - הֻתְּרָה לְהִנָּשֵׂא לְזָר זוֹ שֶׁנֶּחְלְצָה, אֲבָל צָרָתָהּ אֲסוּרָה עַד שֶׁתַּחֲלֹץ גַּם הִיא[71], אוֹ עַד שֶׁיַּחְלְצוּ כָּל הָאַחִין לָרִאשׁוֹנָה שֶׁנֶּחְלְצָה הַחֲלִיצָה הַפְּחוּתָה[72]; שֶׁאֵין חֲלִיצָה פְּחוּתָה מְסַלֶּקֶת זִקַּת יִבּוּם מִבַּית זֶה עַד שֶׁתַּחֲזֹר עַל כָּל הָאַחִין, אוֹ עַד שֶׁתַּחֲלֹץ כָּל אַחַת מֵהֶן[73].

71) יבמות כז, א. כדעת שמואל. 72) שם: כי אמר שמואל לפטור צרתה, ומפרש רבינו: כי אמר שמואל - שצריכה לחזור על כל האחים - לפטור צרתה, וכן פירש רבינו אלפס שם סוף פ"ה, ורבינו נמשך אחריו (הגר"א לאהע"ז סי' קע, ס"ק מח). 73) כשפחיתותן שוה, כגון שיש לשתיהן מאמר או גט קודם לחליצתן, ואין האחת עדיפה על חברתה, וראה למעלה הערה סט.

יג. כָּל יְבָמָה שֶׁנִּבְעֲלָה לִיבָמָהּ, בֵּין בְּעִילָה כְּשֵׁרָה בֵּין בְּעִילָה פְּסוּלָה[74]; וַאֲפִלּוּ בְּעָלָהּ אַחַר שֶׁחָלַץ לָהּ[75], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו, בֵּין לְשֵׁם אִישׁוּת[76] בֵּין לְשֵׁם יַבָּמוּת[77]; וַאֲפִלּוּ בָּעַל צָרָתָהּ אַחַר שֶׁבָּעַל בְּעִילָה כְּשֵׁרָה[78], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂת אֵשֶׁת אִישׁ בַּבְּעִילָה[79]. וְכֵן כָּל יְבָמָה שֶׁנִּתַּן לָהּ מַאֲמָר, בֵּין מַאֲמָר כָּשֵׁר בֵּין מַאֲמָר פָּסוּל - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט מִפְּנֵי הַמַּאֲמָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[80], וְאַחַר כָּךְ יָסוּר אִסּוּר הַמַּאֲמָר.

74) שקדמה גט או מאמר מאחיו. 75) שנאסרה עליו מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א הי"ב, ונסתלקה ממנו

זיקת יבום. 76) בקידושין גמורים, כשאר נשים המתקדשות בביאה. 77) שסבר שעדיין יש בה צד ייבום. 78) שעובר עליה ב'עשה', כמבואר לעיל פ"א, הי"ב. 79) שקידושין תופסין בחייבי 'עשה', וכל־שכן בשניות (לעיל הל' אישות ס"ד, יד). וראה יבמות נב, ב - שיש אחר חליצה כלום, וכתב הרי"ף שם, שגם הבעילה יש אחריה כלום, וכמבואר לפנינו. 80) לעיל ה"ב.

1 **יד. כְּבָר אָמַרְנוּ[81], שֶׁאֵין הַגֵּט דּוֹחֶה הַיְּבָמָה דְּחִיָּה**
2 **גְּמוּרָה[82], וְכֵן הַמַּאֲמָר אֵינוֹ קוֹנֶה בָּהּ קִנְיָן גָּמוּר[83];**
3 **אֲבָל הַבְּעִילָה קוֹנָה קִנְיָן גָּמוּר, וְהַחֲלִיצָה דּוֹחָה**
4 **אוֹתָהּ דְּחִיָּה גְּמוּרָה. לְפִיכָךְ, גֵּט אַחַר גֵּט בַּיְּבָמָה[84],**
5 **אוֹ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר - מוֹעִיל[85]; אֲבָל בְּעִילָה אַחַר**
6 **בְּעִילָה וַחֲלִיצָה אַחַר חֲלִיצָה - אֵין הָאַחֲרוֹנָה מוֹעֶלֶת**
7 **כְּלוּם. וְכֵן גֵּט אוֹ חֲלִיצָה אַחַר הַבְּעִילָה אֵינָהּ כְּלוּם.**

81) לעיל ה"א. 82) להתירה לזר, כי עדיין צריכה היא חליצה. 83) ליורשה, או לפטרה בגט אם ירצה להוציאה, אלא עדיין צריכה חליצה לזיקתו (לעיל ה"ג). 84) שהרי לא דחה זיקתה לגמרי. 85) שעדיין נשארה עליה זיקת יבום, ולפיכך כשעשה בה אחיו מאמר אחריו - מועיל, וכמבואר בסמוך הט"ו. וראה לעיל בביאורנו ה"ו, הערה מא.

8 **טו. כֵּיצַד? יָבָם שֶׁנָּתַן גֵּט לִיבִמְתּוֹ, וְחָזַר וְנָתַן גֵּט**
9 **לְצָרָתָהּ - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת שִׁתֵּיהֶן[86]. וְכֵן שְׁנֵי**
10 **יְבָמִין שֶׁנָּתְנוּ שְׁנֵי גִּטִּין לִיבָמָה אַחַת זֶה אַחַר זֶה -**
11 **הֲרֵי זוֹ כִּגְרוּשָׁה לִשְׁנֵיהֶן[87], וּשְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין**
12 **בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְאֶחָד מֵהֶן חוֹלֵץ[88]. וְכֵן אִם נָתַן גֵּט**
13 **לִיבִמְתּוֹ, וְחָזַר וְנָתַן אָחִיו גֵּט לְצָרָתָהּ - כָּל אֶחָד**
14 **אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת זוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ הַגֵּט. וְכֵן אִם נָתְנוּ**
15 **מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר[89], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[90]. אֲבָל הַיָּבָם**
16 **שֶׁחָלַץ לִיבִמְתּוֹ[91] וְחָזַר וְחָלַץ לְצָרָתָהּ, בֵּין הוּא בֵּין**
17 **אָחִיו, וְכֵן שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁחָלְצוּ זֶה אַחַר זֶה לִיבָמָה**
18 **אַחַת - אֵין חֲלִיצָה אַחֲרוֹנָה כְּלוּם, וְאֵין הַחוֹלֵץ**
19 **אוֹתָהּ בָּאַחֲרוֹנָה אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ[92]; שֶׁזֶּה כְּחוֹלֵץ**
20 **לִשְׁאָר הַנָּשִׁים שֶׁאֵין לוֹ עֲלֵיהֶן זִקָּה.**

86) כדין קרובות גרושתו (יבמות נא.). 87) שם. 88) אע"פ שחליצתה פסולה, אינה צריכה חליצה משניהם, כל שאינה פוטרת את צרתה, וכמבואר לעיל הי"ב. 89) צריכה גט משניהם, וחליצה מאחד מהם (יבמות שם). 90) בדין גט אחר גט. ומובן שבשני יבמים ושתי יבמות, ונתנו שניהם גיטין לשתיהן או עשו שניהם מאמר בשתיהן, כל אחת מהן צריכה חליצה, כמבואר לעיל הי"ב. 91) נסתלקה הזיקה מבית זה, ואין אחריה כלום. 92) יבמות נ, ב במשנה.

21 **טז. וְכֵן הַבּוֹעֵל יְבִמְתּוֹ[93], וְחָזַר בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו וְחָלַץ**
22 **לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ - אֵין חֲלִיצָה זוֹ כְּלוּם[94]. וְכֵן אִם חָזַר**
23 **אָחִיו וְנָתַן גֵּט לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ - אֵינוֹ כְּלוּם[95]. חָזַר אָחִיו**
24 **וְנָתַן לָהּ מַאֲמָר אוֹ בָּעַל - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[96]; מֵאַחַר**
25 **שֶׁבָּעַל אָחִיו תְּחִלָּה - קָנָה קִנְיָן גָּמוּר, וְאֵין הַקִּדּוּשִׁין**
26 **תּוֹפְסִין בְּאִשֶּׁת אִישׁ[97]. אֲבָל אִם נָתַן מַאֲמָר לְצָרָתָהּ אוֹ**
27 **בָּעַל צָרָתָהּ[98] - צְרִיכָה גֵּט[99] מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[100].**

93) קנאה לגמרי, ונסתלקה זיקת יבום מבית זה. 94) ולא נאסר בקרובותיה. 95) שם. ודוקא בעילה כשרה, אבל בעילה פסולה, - יש אחריה גט או חליצה (למעלה הי"א). 96) לקנותה. אבל ודאי, שאסרה על היבם, כדין אשת איש שזינתה, המבואר לעיל פכ"ד מהל' אישות הי"ח־יט. וראה ב'תוספות' יבמות נא, ב דיבור־המתחיל אי ביאת ראשון. 97) לעיל פ"ד מהל' אישות הי"ב, ולפיכך אינה צריכה גט מאחיו. 98) אע"פ שאסורה לו משום שנאמר: יבמה יבוא עליה - ולא עליה ועל צרתה. 99) שקידושין תופסים בחייבי 'עשה'. 100) לעיל הי"ג.

28 **יז. שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁיִּבְּמוּ שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת**
29 **אֶחָד, וְלֹא נוֹדַע מִי יִבֵּם תְּחִלָּה - שְׁנֵיהֶן יוֹצִיאוּ**
30 **בְּגֵט[101], וְיִתְּרוּ לְזָרִים[102] וַאֲסוּרוֹת לַיְּבָמִין[103]. לְפִיכָךְ,**
31 **רְאוּבֵן שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, אַחַת בְּעַכּוֹ**
32 **וְאַחַת בְּצוֹר, וְשִׁמְעוֹן אָחִיו בְּעַכּוֹ וְלֵוִי אָחִיו בְּצוֹר,**
33 **וְשָׁמְעוּ שֶׁמֵּת רְאוּבֵן - הַדִּין נוֹתֵן, שֶׁלֹּא יְיַבֵּם אֶחָד**
34 **מֵהֶן עַד שֶׁיִּוָּדַע מֶה עָשָׂה אָחִיו, שֶׁמָּא קָדַם וְיִבֵּם.**
35 **קָדַם אֶחָד מֵהֶן וְיִבֵּם[104] - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[105] עַד**
36 **שֶׁיִּוָּדַע שֶׁאָחִיו יִבֵּם תְּחִלָּה[106]. רָצָה הָאֶחָד לַחֲלֹץ קֹדֶם**
37 **שֶׁיֵּדַע מֶה עָשָׂה אָחִיו - אֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ[107].**

101) שהשני שייבם, אסור ביבמתו משום שנאמר: יבמה יבוא עליה - ולא עליה ועל צרתה (כמבואר לעיל פ"א הי"ב) ומכיון שלא ידוע לנו מי ייבם תחלה ומי ייבם אחר־כך - אסורות הן על שניהם. 102) ה'בית יוסף' (אהע"ז סי' קע) כתב בשם הגאונים, שאחת מהן צריכה חליצה נוסף לגיטה, כי יש לחוש שמא הראשון עשה ביבמתו מאמר ועדיין לא בא עליה, וכשייבם השני את יבמתו הרי זו בעילה פסולה (לעיל ה"ט) ואין ביאתה פוטרתה עד שתחלוץ, כמבואר לעיל הי"א, וגם ביאתו של הראשון יש לחוש שהיא ביאה פסולה, כי קדמתה ביאת השני, והרי זו ביאה אחר ביאה, שהיא פסולה. ולדעת רבינו לעיל הי"ב, צריכה חליצה ולא נפטרה בחליצת חברתה. ולדעת הרשב"א, כל שפסול חליצתן שוה, פוטרת חליצת אחת מהן את צרתה. 103) כמבואר למעלה הערה ק. 104) נמצא זה אסור בצרתה. 105) מספק (שמא ייבם אחיו תחילה). 106) כלומר, בתחילה צריך להיוודע אם אחיו ייבם, ואז אפשר לאסרה על יבם זה מספק, שמא ייבם אחיו תחילה, אבל אם לא ידוע כלל אם אחיו ייבם - אין אוסרים אותה על זה, כי יש כאן שני ספיקות, ספק אם ייבם, וספק אם ייבם תחילה, וכאילו היה כתוב: עד שיוודע תחילה שאחיו ייבם ('פרישה' ל'טור' אהע"ז סי' קע ס"ק מו, וכן בביאור הגר"א שם, אות נב). 107) כי אפילו אם כבר חלץ הראשון ליבמתו, אין השני מפסידה כלום. ואע"פ שיש לחוש, שמא יתברר שהראשונה חלצה תחילה, נמצאת חליצה זו אינה כלום, ותינשא לכהן, ויאמרו: חלוצה מותרת לכהן! (ראה לעיל פ"ג, הט"ז). אולם, הואיל ואין לזו

שלפנינו תקנה אחרת, שאפילו אם יוודע שהראשון לא חלץ ולא ייבם, שמא למחר יחלוץ או ייבם, נמצאת אשה זו כל ימיה עגונה, ומשום חשש קל זה לא רצו לעגנה כל ימיה. מה־שאין־כן בנידון שלמעלה (פ"ג, הט"ד) יש תקנה לידע אם צרתה ילדה או לא ילדה (משנה־למלך). ולדעת הב"ח באהע"ז סוף סי' קע בנידון שלפנינו, ישנם שני ספיקות, שמא לא שמע האח הראשון, שמת אחיו שבירושלים, ואפילו אם שמע, שמא עדיין לא עשה ביבמתו שום מעשה. ומשום ספק רחוק זה, לא מנעו מלחלוץ לה. וה'אור שמח' מתרץ, שאם אתה מונע מלחלוץ וכן לייבם לזה ולזה, נמצא אתה מבטל לגמרי מצות יבום, שהיא: או יבום או חליצה, והרי אחת מהן חייבת ביבום על־כל־פנים, אבל בנידון של מעלה אם צרתה היא מעוברת וילדה אין היא זקוקה כלל, ואין שם ביטול מצות יבום.

1 **יח. יָבָם קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[108] - בִּיאָתוֹ**
2 **כְּמַאֲמָר מִן הַגָּדוֹל, שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה קִנְיָן גָּמוּר[109].**
3 **וּמַאֲמַר בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד: אִם נְתָנוֹ בַּתְּחִלָּה**
4 **- מוֹעִיל, וַהֲרֵי הוּא פּוֹסֵל בּוֹ עַל הַגָּדוֹל[110]; אֲבָל אִם**
5 **נְתָנוֹ בְּסוֹף[111] - אֵינוֹ כְּלוּם. וְגִטוֹ וַחֲלִיצָתוֹ אֵינָם**
6 **כְּלוּם[112], בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף.**

108) שביאתו ביאה, כמבואר למעלה בפ"א הט"ו, ובפי"א מהל' אישות ה"ג. 109) יבמות צו, א: "עשו ביאת בן תשע כמאמר בגדול". [ואף־על־פי שמן התורה הוא קונה אותה לכל דבר, כמו שאמרו בתוספתא (פרק יא, ה"ג): "כל ביאה שצריכה דעת, אין ביאתו [של קטן] ביאה. אינה צריכה דעת, ביאתו ביאה". וכן פסק רבינו להלן פ"ו ה"ג לענין חרש, והוא־הדין לענין קטן (ראה שם הערה יג) - תקנת חכמים היא בקטן שלא תהא ביאתו כקנין גמור, אלא כמאמר בלבד, וראה ב'תוספות' קידושין יט. ד"ה ומדאורייתא, ובמגיד־משנה כאן]. 110) שאינו יכול לייבמה ולא לייבם את צרתה, כמבואר לעיל ה"ז והי"ד, והרי זה כדין הכונס את יבמתו, שנאסרו צרותיה עליו ועל שאר האחים (לעיל פ"א הי"ב). וכבר נתבאר לעיל ה"ו, למה מועיל המאמר לפסול את המאמר שלאחריו. 111) יתבאר בסמוך הי"ט. 112) שאם חלץ לא נאסר בקרובותיה, וכן לא פסלה מלהתייבם לאחים הגדולים, שכבר נתבאר לעיל פ"ד הט"ז, שחליצת קטן אינה כלום, כי "איש" כתוב בפרשת חליצה, ודרשו: "איש ולא - קטן" (יבמות צו. וקה:). ומכיון שחליצתו אינה כלום, קל־וחומר שגיטו אינו כלום, שהרי הגט אינו פוסל אלא מכח חליצה, כלשון רבינו לעיל ה"א: "שהרי נעשה כמי שחלץ לה", ורבינו חזר כאן מפירושו למשנה (יבמות פ"י מ"ח), שכתב: קטן - "יש לו גט".

7 **יט. כֵּיצַד? בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ**
8 **אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מַאֲמָר תְּחִלָּה - פְּסָלָהּ עַל שְׁאָר אַחִין[113].**
9 **אֲבָל אִם עָשָׂה הַגָּדוֹל מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וְחָזַר בֶּן תֵּשַׁע**
10 **שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וְנָתַן לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ מַאֲמָר - לֹא**
11 **עָשָׂה כְּלוּם, וְלֹא פְּסָלָהּ עַל אֲחִיו הַגָּדוֹל[114]. חָזַר בֶּן**
12 **תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וּבָא עָלֶיהָ אוֹ עַל צָרָתָהּ אַחַר**
13 **מַאֲמַר אָחִיו הַגָּדוֹל - פְּסָלָהּ עַל הַגָּדוֹל, כִּשְׁנֵי**
14 **גְּדוֹלִים שֶׁעָשׂוּ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[115].**

113) שאינם יכולים לייבמה בגלל מאמר הקטן. 114) ומותר לקיימה. 115) לעיל הי"ד, שיש מאמר אחר מאמר, ונפסלה על שניהם, כמבואר לעיל ה"ז. וזוהי הנקראת ביאה בסוף (יבמות צו.).

15 **כ. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ[116],**
16 **וְחָזַר אָחִיו הַגָּדוֹל וּבָא עָלֶיהָ[117] אוֹ חָלַץ אוֹ נָתַן גֵּט**
17 **לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ - הֲרֵי זֶה פְּסָלָהּ עַל הַקָּטָן[118]. וְכֵן אִם**
18 **חָזַר הַקָּטָן וּבָא עַל צָרָתָהּ[119], אוֹ בָּא אָחִיו הָאַחֵר**
19 **שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד עָלֶיהָ[120] אוֹ עַל**
20 **צָרָתָהּ - נִפְסְלָה עָלָיו, כְּדִין כָּל מַאֲמָר וּמַאֲמָר[121].**

116) והרי היא כמאמר. 117) והוא־הדין עשה בה מאמר, כמבואר במשנה שם. 118) שהמאמר שבאו אחריו ביאה או חליצה וגט מאחיו - נפסל, כמבואר לעיל ה"ח. 119) הרי זה כמאמר אחר מאמר. 120) וגם ביאתו הוא כמאמר. 121) שמועיל אחד אחר השני, ושניהם פסולים ואסורה לשניהם (יבמות צו:).

21 **כא. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ**
22 **וְהִגְדִּיל, וְלֹא בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁהִגְדִּיל[122] - צְרִיכָה גֵּט**
23 **וַחֲלִיצָה. גֵּט - מִפְּנֵי בִּיאָתוֹ, שֶׁהִיא כְּמַאֲמָר; וַחֲלִיצָה**
24 **- לְהַתִּירָהּ לְזָר, שֶׁהֲרֵי לֹא נִבְעֲלָה בְּעִילָה שֶׁקּוֹנָה קִנְיָן**
25 **גָּמוּר. וְאִם בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁהִגְדִּיל - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט**
26 **בִּלְבַד[123].**

122) משנעשה בן שלש־עשרה שנה ויום אחד. 123) אם ירצה להוציאה, שכבר קנאה קנין גמור, והרי היא ככל יבמה שנתייבמה לגדול (שם צו:).

27 **כב. אֶחָד בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, וְאֶחָד בֶּן עֶשְׂרִים**
28 **שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[124] וְלֹא נוֹלְדוּ בּוֹ סִימָנֵי**
29 **סָרִיס[125], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר[126].**

124) יש לו דין קטן, ואין ביאתו אלא כמאמר מן הגדול (שם). 125) כי אם נולדו בו סימני סריס והוא בן עשרים שנה פחות שלשים יום, הרי הוא כגדול לכל דבר. אלא שלענין ייבום, הואיל ואינו ראוי להוליד, אין לו זיקה כלל, כמבואר לקמן פ"ו ה"ב. ואם עשה מאמר או חלץ לא עשה כלום, כמבואר בתוספתא יבמות פי"א מ"ב, ובעילתו בעילת זנות, שהרי יבמתו אסורה לו משום אשת אחיו שלא במקום מצוה (יבמות עט: וברש"י). 126) פ"ב מהל' אישות הי"א.

30 **כג. קְטַנָּה[127] שֶׁרְאוּיָה לְמָאן[128] וְהַחֵרֶשֶׁת[129], אַף עַל**
31 **פִּי שֶׁקִּדּוּשֵׁי שְׁתֵּיהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[130],**
32 **שְׁנֵי מִינֵי קִדּוּשִׁין הֵן: קְטַנָּה יֵשׁ לָהּ קִדּוּשִׁין כְּדֵי**
33 **שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ בָּהּ מִנְהַג הֶפְקֵר[131], וְקִדּוּשֶׁיהָ תְּלוּיִין עַד**
34 **שֶׁתַּגְדִּיל[132], וְחֵרֶשֶׁת תִּקְנוּ לָהּ נְשׂוּאִין כְּדֵי שֶׁלֹּא**
35 **תִּשָּׁאֵר פְּנוּיָה לְעוֹלָם[133]. לְכִיכָּךְ, אִם הָיוּ כָּל הַיְבָמוֹת**

הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד קְטַנּוֹת אוֹ חֵרְשׁוֹת - בִּיאָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת כֻּלָּן[134].

127) יתומה, שאין קידושיה קידושין גמורין. 128) בבעלה, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין ה"א, וראה בפ"ד מהל' אישות, ה"ז. 129) שאינה שומעת ואינה מדברת. 130) פ"ד מהל' אישות ה"ח-ט. 131) יבמות קיב, ב. שאם לא תינשא, אין מי שישמרנה, וינהגו בה מנהג הפקר בזנות (רש"י). 132) שם קט, ב: "שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה, ואינו צריך לחזור ולקדשה לאחר שגדלה. ואם לא רצתה לישב, צריכה למאן ותצא בלא גט" (לשון רבינו בהל' אישות פ"ד ה"ח). 133) אבל כל ימיה אינה אלא מקודשת מדברי סופרים, נמצא שיש הבדל בין קידושי קטנה לגדולה, שזו הראשונה תבוא בגדלותה לקידושי תורה, בעוד שהשניה תשאר לעולם כנשואה מדברי סופרים בלבד. 134) שהרי כולן קידושיהן מדברי סופרים, ואין האחת עדיפה על חברתה (יבמות קי.). ודוקא ביאתה, אבל לא חליצתה, כי הקטנה או החרשת אינה חולצת, כמבואר לעיל פ"ד הט"ז.

כד. הָיְתָה אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת קְטַנָּה - אֵין בִּיאַת אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת צָרָתָהּ[135]. וְכֵיצַד תַּקָּנָתָן?[136] מְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[137], וְכוֹנֵס אֶת הַחֵרֶשֶׁת. וְאִם רָצָה לְגָרְשָׁהּ - כּוֹתֵב לָהּ גֵּט אַחַר שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ[138], וְתֵּצֵא לְזָר[139].

135) לפי שאין אנו יודעים, איזו מהן נחשבת אשתו יותר, אם קטנה משום שתבוא לכלל דעת בגדלותה, או חרשת שהיא בת ביאה גמורה (שם קי.). 136) הרי אי־אפשר לייבם שתיהן, משום שאסור לבנות שני בתים (לעיל פ"א, ה"ט). וגם אינן ראויות לחליצה, כמבואר לעיל הערה קלב. 137) ותעקור נישואיה מהבעל הראשון למפרע, ש"כשם שממאנת בבעל, כך ממאנת ביבם" (לעיל פי"א מהל' גירושין ה"ג) ונשארה החרשת בלבדה, ליבום. 138) שהחרשת מתגרשת בגט, אף־על־פי שאין לה דעת, לפי שאין אנו צריכים לדעת המתגרשת, וכמבואר לעיל פ"י מהל' גירושין הכ"ג. 139) כשאר יבמה שנתייבמה ונתגרשה מיבמה. ומקור הלכה זו ברי"ף יבמות פי"ג, שפוסק כרבי אליעזר האומר (יבמות קט.): "מלמדים את הקטנה שתמאן". אבל הראב"ד סובר שלא אמר רבי אליעזר מלמדים את הקטנה שתמאן אלא בגדולה וקטנה (להלן הלכה ל, ובפ"ז הט"ו), שאפשר לקיים בגדולה מצות יבום מן התורה. אבל בנידון שלפנינו, ששתיהן נשואות מדבריהם - אין מלמדים למאן, כדי לקיים מצות יבום מדבריהם ואין להן תקנה, אלא כמבואר ביבמות קי, ב: "כונס החרשת ומוציאה בגט (שחליצת הקטנה תפסלנה עליו) וקטנה תמתין עד שתגדיל ותחלוץ".

כה. הָיְתָה אַחַת פִּקֵּחַת[140] וְאַחַת חֵרֶשֶׁת - בִּיאַת הַפִּקֵּחַת אוֹ חֲלִיצָתָהּ פּוֹטֶרֶת הַחֵרֶשֶׁת, וְאֵין בִּיאַת הַחֵרֶשֶׁת פּוֹטֶרֶת הַפִּקֵּחַת; שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ[141] אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן. וְכֵן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה - בִּיאַת הַגְּדוֹלָה אוֹ חֲלִיצָתָהּ פּוֹטֶרֶת הַקְּטַנָּה, וְאֵין בִּיאַת הַקְּטַנָּה פּוֹטֶרֶת אֶת הַגְּדוֹלָה[142].

140) שקידושיה קדושי תורה. 141) של חרשת. 142) שאין ביאת מי שנישואיה מדברי סופרים פוטרת את צרתה שנישואיה מן התורה (משנה, יבמות קי.).

כו. הָיוּ שְׁתֵּיהֶן קְטַנּוֹת הָרְאוּיוֹת לְמָאֵן, וּבָא הַיָּבָם עַל אַחַת מֵהֶן, וְחָזַר וּבָא אוֹ הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַשְּׁנִיָּה - לֹא פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנָה[143]; אֲבָל מְלַמְּדִין אֶת הַשְּׁנִיָּה שֶׁתְּמָאֵן[144], וִיקַיֵּם זֶה יְבִמְתּוֹ הַקְּטַנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה תְּחִלָּה[145].

143) שהרי ביאתן שוה, ואם הראשונה קנויה לו, הרי ביאת האחרונה אינה כלום, שכבר למדנו (לעיל הי"ד) אין אחר ביאה כלום (משנה, יבמות קיא:). 144) שם: "רבי אלעזר אומר, בכולן מלמדים את הקטנה שתמאן בו", וכגירסת הרי"ף שם, שגורס: בכולן. והטעם שהשניה צריכה מיאון מפני שבביאתה נתקדשה, שאפילו הראשונה קנויה לו אין השניה אסורה לו אלא באיסור 'עשה', כמבואר לעיל (פ"א הי"ב) וקידושין תופסים בחייבי 'עשה', וכמבואר לעיל הט"ז. והוא־הדין שיכול לגרשה בגט, אלא כדי שלא תיפסל לכהונה מוטב שתמאן, שהממאנת כשרה לכהונה (לעיל הל' גירושין פי"א הט"ז). וראה בביאור הגר"א לאהע"ז סי' קעא ס"ק ח. 145) ושניה אסורה לו משום: "יבמה יבוא עליה - ולא עליה ועל צרתה", כמבואר לעיל פ"א הי"ב.

כז. וְכֵן הַדִּין בִּקְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת, שֶׁבָּא הַיָּבָם תְּחִלָּה עַל הַקְּטַנָּה וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַחֵרֶשֶׁת - לֹא פָּסַל אֶת הַקְּטַנָּה, וְהַחֵרֶשֶׁת צְרִיכָה גֵּט[146]. שֶׁבִּיאַת הַקְּטַנָּה מְעַלָּה מִבִּיאַת הַחֵרֶשֶׁת[147], שֶׁהַקְּטַנָּה רְאוּיָה לְאַחַר זְמַן[148], לְפִיכָךְ יְקַיֵּם הַקְּטַנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה תְּחִלָּה[149].

146) לביאתו, שהרי קידושי ביאתו תפסו בה. 147) ולפיכך אין החרשת פוסלתה. 148) כשתגדיל ויהיו קדושיה - קידושי תורה. 149) משנה, יבמות קיא, ב. וגירסת רבינו כגירסת הגאונים והרי"ף שם: "לא פסל את הקטנה". והראב"ד גורס שם: "פסל את הקטנה", גזירה שמא יבוא על החרשת תחילה (ראה בסמוך הכ"ח). וכדברי הברייתא (שם קיא.): "בא יבם על הקטנה, וחזר ובא על החרשת . . . נאסרו שתיהן עליו, כיצד תקנתן? חרשת יוצאת בגט, וקטנה תמתין עד שתגדיל ותחלוץ".

כח. בָּא הַיָּבָם תְּחִלָּה עַל הַחֵרֶשֶׁת[150], וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַקְּטַנָּה[151] - פָּסַל אֶת הַחֵרֶשֶׁת[152]. וּמְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[153], וְהַחֵרֶשֶׁת יוֹצְאָה בְּגֵט[154].

150) שביאתה פחותה. 151) שביאתה מעולה יותר, הואיל ובאויה לאחר זמן, אע"פ ששתיהן אין קנינן קנין גמור. 152) שם קיא, ב. שבנה שני בתים, וקנינה עדיף משל חרשת. 153) שאסורה לו בגלל ביאת החרשת תחילה. 154) שכבר נאסרה עליו כשבא על הקטנה, משום "בנין שני

בתים". ואין אומרים תמתין הקטנה עד שתגדיל ותחלוץ לזיקתה ותקבל גט לביאתה, שלא יאמרו: ראינו שתי נשים מבית אחד, זו מתרגשת וזו חולצת ('אור שמח' ע"פ ה'ירושלמי' יבמות פי"ג, ה"ח). ואף־על־פי שהקטנה מיאנה ועקרה את זיקתה למפרע, ואם כן אין כאן צרה, אלא החרשת בלבד היא היבמה, ולמה יוצאה בגט, ואינה נשארת תחתיו? (וכן דעת הרשב"א ביבמות שם) - סובר רבינו שקנסוהו להוציא החרשת, משום שלא המתין ובעל החרשת לפני שמיאנה הקטנה ('אור שמח').

1 **כט. הָיוּ אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת: בָּא הַיָּבָם עַל**
2 **הַפִּקֵּחַת וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַחֵרֶשֶׁת - לֹא**
3 **פָּסַל אֶת הַפִּקֵּחַת[155], וְהַחֵרֶשֶׁת צְרִיכָה גֵּט[156]; בָּא**
4 **הַיָּבָם עַל הַחֵרֶשֶׁת וְחָזַר הוּא אוֹ אָחִיו וּבָא עַל**
5 **הַפִּקֵּחַת - פָּסַל אֶת הַחֵרֶשֶׁת[157], וְהַחֵרֶשֶׁת יוֹצְאָה בְּגֵט,**
6 **וְהַפִּקֵּחַת - בְּגֵט וּבַחֲלִיצָה[158].**

155) שקנינה קנין גמור, ואין החרשת יכולה לפסלה, שאין אחר ביאה כשרה כלום. 156) לביאתה, שהיתה לשם אישות או לשם יבמות, שקידושין תופסין בחייבי 'עשה', וכמבואר לעיל הט"ז. 157) שאין קנינה קנין גמור, ואסורה עליו משום שני בתים (יבמות קיא:). 158) שביאתה ביאה פסולה מחמת ביאת החרשת תחילה והיא צריכה גט לביאתה, וחליצה לזיקתה, כמבואר לעיל הי"א. וכן שנינו בתוספתא יבמות פי"ג מ"ז, וכפי שהגיה הגר"א באהע"ז סי' קעא, ס"ק יד.

7 **ל. הָיוּ גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, וּבָא עַל הַגְּדוֹלָה וְחָזַר הוּא**
8 **אוֹ אָחִיו וּבָא עַל הַקְּטַנָּה - לֹא פָּסַל הַגְּדוֹלָה,**
9 **וּמְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[159]; בָּא עַל הַקְּטַנָּה**
10 **וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַגְּדוֹלָה - מְלַמְּדִין אֶת**
11 **הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[160] וִיקַיֵּם הַגְּדוֹלָה, שֶׁבְּעִילָתָהּ קוֹנָה**
12 **קִנְיָן גָּמוּר[161].**

159) שהרי אסורה לו משום "שני בתים", ואינו מוציאה בגט כדי שלא לפסלה לכהונה, וכמבואר לעיל הערה קמא. 160) ותעקור נישואיה למפרע, ואין כאן שתי יבמות אלא הגדולה בלבד, שקנינה קנין גמור מן התורה. 161) ואין הקטנה יכולה לפסלה עליו (יבמות קיא:). ובזה גם הראב"ד מודה שמלמדים את הקטנה למאן, כדי לקיים מצות יבום הגדולה, שהיא מן התורה (ראה לעיל הכ"ד הערה קלז).

יום חמישי י"ג תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) ביאר בו רבינו שיש יבמים ויבמות שראויים לייבום וחליצה, שאינם ראויים כלל, ושראויים לאחד מהם, המקודשת לאחיו בספק או החרשת והזקנה והעקרה, והאסורה על יבמה, בלאו או בעשה, האסורה על בעלה באיסור ערוה ובא עליה, ערוה וצרת ערוה, אשת אחיו שלא היה בעולמו, סוטה שנפלה לפני יבם, צרת חייבי לאוין או חייבי עשה או איילונית.

13 **א. יֵשׁ אַחִין שֶׁרְאוּיִין לְיִבּוּם אוֹ לַחֲלִיצָה[2]. וְיֵשׁ אַחִין**
14 **שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לֹא לְיִבּוּם וְלֹא לַחֲלִיצָה, וְאֵין לָהֶם**
15 **זִקָּה[3] כְּלָל, אֶלָּא יְבִמְתּוֹ מֻתֶּרֶת לְזָר[4]. וְיֵשׁ אַחִין**
16 **שֶׁרְאוּיִין לַחֲלִיצָה וְאֵינָן רְאוּיִין לְיִבּוּם. וְיֵשׁ אַחִין**
17 **שֶׁהֵן רְאוּיִין לְיִבּוּם וְאֵינָן רְאוּיִין לַחֲלִיצָה.**

2) כלומר, ראויים הם לשניהם, רצה מייבם, רצה חולץ. 3) קשר ליבם. 4) בלא חליצה, כשאר האלמנות.

18 **ב. וְאֵלּוּ הֵם שֶׁאֵין לָהֶם זִקָּה כְּלָל: סְרִיס חַמָּה**
19 **וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[5]; מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לֵילֵד[6], וְלֹא הָיָה**
20 **לָהֶן שְׁעַת הַכֹּשֶׁר[7].**

5) שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות. 6) והתורה אמרה: "להקים לאחיו שם בישראל". 7) להוליד. בניגוד לסריס אדם, שהייתה לו שעת הכושר.

21 **ג. וְאֵלּוּ מְיַבְּמִין וְלֹא חוֹלְצִין: הַחֵרֵשׁ וְהַשּׁוֹטֶה**
22 **וְהַקָּטָן; מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת לַחֲלֹץ. וּכְשֶׁיִּבֵּם הַחֵרֵשׁ**
23 **- אֵינוֹ מוֹצִיא לְעוֹלָם; שֶׁבְּעִילָתוֹ עוֹשֶׂה אוֹתָהּ אֵשֶׁת**
24 **אִישׁ גְּמוּרָה[8], וְאֵין גֵּרוּשָׁיו גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין[9]. וּבֶן תֵּשַׁע**
25 **שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁיִּבֵּם - אֵינוֹ יָכוֹל לְגָרֵשׁ עַד**
26 **שֶׁיַּגְדִּיל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[10].**

8) "כל ביאה שאינה צריכה דעת הרי זו ביאה". וביאת יבמה אפילו בשוגג שמה ביאה. 9) שאין לו דעת לגרש. 10) כי גיטו של קטן אינו כלום.

27 **ד. וְאֵלּוּ חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין: הַסְּפֵקוֹת, כְּגוֹן**
28 **שֶׁהָיְתָה סְפֵק עֶרְוָה עַל אָחִיו[11], וּפְצוּעַ דַּכָּא[12] וּכְרוּת**
29 **שָׁפְכָה[13] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן מִמִּינֵי הַסֵּרוּס[14], וְהַזָּקֵן בְּיוֹתֵר**
30 **שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחוֹ וְכָשַׁל[15]. וְאִם בָּעַל סְרִיס אָדָם[16] - קָנָה[17],**
31 **שֶׁהֲרֵי הָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר[18]; וּמוֹצִיא בְּגֵט[19], מִפְּנֵי**
32 **שֶׁהוּא אָסוּר לָבוֹא בַּקָּהָל[20]. וְהַטֻּמְטוּם[21] חוֹלֵץ וְלֹא**
33 **מְיַבֵּם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק[22]. וְאִם נִקְרַע וְנִמְצָא זָכָר[23]**
34 **- רָצָה חוֹלֵץ, רָצָה מְיַבֵּם[24]. וּשְׁאָר הָאַחִין[25] - אוֹ**
35 **חוֹלְצִין אוֹ מְיַבְּמִין.**

11) שקידש האח המת אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו קידש נמצאת כל אחת מהן ספק אחות אשתו - שתיהן חולצות, שאי אפשר לייבמן, שמא יפגע באחות זקוקתו. 12) שנפצעו ביציו. 13) שנכרת הגיד שלו, ולא בידי שמים אלא שכרתו אדם או קוץ וכיוצא בו. 14) שנכרתו ביציו או שחסרה אחת או שניקבה וכל אלו אסורים לבוא בקהל. 15) ואינו יכול לבעול ולהוליד. 16) שסירסו אדם ולא מחמת חולי, והרי זה בכלל פצוע דכה. 17) ויוצאת בגט בלא חליצה. 18) קודם שנסתרס. 19) וחייב להוציאה. 20) אבל נסתרס על ידי חולי כשר לבוא בקהל. וכן הזקן מותר לקיים את יבמתו. 21) "שאין לו לא זכרות ולא נקבות אלא אטום הוא". 22) רוצה לומר: אינו מייבם מפני שאינו יכול, ואינו חולץ משום שספק הוא, שמא הוא זכר, ואם יש שם אחים אינו חולץ, שמא נקבה היא ולא נפטרה היבמה בחליצה זו. 23) הסירו ממנו הקרום המכסה את ערוותו. 24) כי ראוי הוא להוליד. 25) שאין

בהם שינוי בגופם ואין עליהם שום איסור. וזה מוסב על מה שכתב בתחילת הפרק: "יש אחין שראויין ליבום או לחליצה".

ה. יֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁהֵן רְאוּיוֹת לַחֲלִיצָה אוֹ לְיִבּוּם. וְיֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לֹא לַחֲלִיצָה וְלֹא לְיִבּוּם, וְאֵין עֲלֵיהֶן זִקָּה כְּלָל, וּמֻתָּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לְזָר. וְיֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁהֵן רְאוּיוֹת לַחֲלִיצָה אֲבָל לֹא לְיִבּוּם. וְיֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁהֵן רְאוּיוֹת לְיִבּוּם אֲבָל לֹא לַחֲלִיצָה.

ו. וְאֵלּוּ שֶׁמִּתְיַבְּמוֹת וְלֹא חוֹלְצוֹת: הַחֵרֶשֶׁת וְהַשּׁוֹטָה וְהַקְּטַנָּה; לְפִי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת לִקְרוֹת וּלְהָבִין. וְאִם רָצָה הַיָּבָם לְגָרֵשׁ הַחֵרֶשֶׁת בְּגֵט אַחַר שֶׁיִּבְעֹל אוֹתָהּ - הֲרֵי זֶה מְגָרֵשׁ[26].

26) כי גט אינו צריך את דעת האשה.

ז. וְאֵלּוּ שֶׁחוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת: אִסּוּרֵי לָאוִין, וְהַשְּׁנִיּוֹת, וְאִסּוּרֵי עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְכָל אִשָּׁה שֶׁהִיא סְפֵק מְגֹרֶשֶׁת[27] - חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, שֶׁמָּא יִפְּגַע בְּעֶרְוָה[28]; שֶׁאֵשֶׁת אָחִיו שֶׁגֹּרְשָׁהּ אֲסוּרָה עָלָיו מִשּׁוּם עֶרְוָה[29]. אֲבָל מִי שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְאָחִיו בִּסְפֵק קִדּוּשִׁין[30] - הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר כָּל הַיְבָמוֹת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת, שֶׁאֵין כָּאן דָּבָר לָחוּשׁ לוֹ[31]. וְכֵן אֵשֶׁת הַחֵרֵשׁ[32] וּזְקֵנָה וַעֲקָרָה - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כָּל הַיְבָמוֹת: רָצָה חוֹלֵץ, רָצָה מְיַבֵּם; שֶׁזְּקֵנָה וַעֲקָרָה[33] הָיְתָה לָהֶן שְׁעַת הַכֹּשֶׁר.

27) מבעלה המת, כגון שזרק לה גט ספק קרוב לו ספק קרוב לה. ונשאה אחיו אחרי הגירושין. 28) שהיא איסור כרת. 29) אפילו מת אחר כך. והרי זו בכלל ה"ספיקות" שחולצות ולא מתייבמות. 30) כגון שזרק לה אחיו כסף קידושין ספק קרוב לו ספק קרוב לה. וכן אם קידשה באוכל או בכלי ששווה פחות מפרוטה, שמקודשת בספק, שמא דבר זה שווה פרוטה במקום אחר. 31) ממה נפשך: אם היא מקודשת, הרי מצוה לייבמה, ואם אינה מקודשת לאחיו הרי היא זרה ומותר לנשאה. 32) מתייבמת לפיקח או חולצת. 33) שנעקרה על ידי מכה או חולי, ולפני זה הייתה ראוייה ללדת, או ששתתה כוס עיקרין, או שנישאת לארבעים שנה ושוב אינה יולדת. וכל אלו הייתה להן שעת הכושר, אבל הזקן ביותר אף על פי שהייתה לו שעת הכושר אינו מייבם, כי אינו ראוי לביאה כלל.

ח. וְאֵלּוּ הֵן שֶׁהֵן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם: אֵשֶׁת סְרִיס חַמָּה וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, וְאֵשֶׁת הַשּׁוֹטֶה וְאֵשֶׁת הַקָּטָן, וְאֵילוֹנִית[34], וּמִי שֶׁהִיא עֶרְוָה[35]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל - פְּרָט לִסְרִיס חַמָּה וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, שֶׁשְּׁמָם מָחוּי; הוֹאִיל וְאֵינָן רְאוּיִין לֵילֵד מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָן, הֲרֵי הֵן כְּמִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ[36]. וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד - פְּרָט לְאֵילוֹנִית, שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָהּ. לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת - פְּרָט לְאֵשֶׁת שׁוֹטֶה וְקָטָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם אֵישׁוּת כְּלָל. וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה - פְּרָט לְעֶרְוָה, שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ לִקּוּחִין[37].

34) עקרה מטבעה. 35) שאסורה ליבם מחמת קרבת משפחה וחייב על ביאתו כרת. 36) "אנדרוגינוס ברייה בפני עצמה היא". 37) שאין קידושין תופסין בחייבי כריתות.

ט. כֵּיצַד? יְבָמָה שֶׁהִיא עֶרְוָה עַל יְבָמָהּ, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ אוֹ אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, וְאֵין לוֹ עָלֶיהָ זִקָּה כְּלָל; שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ - מִי שֶׁרְאוּיָה לְלִקּוּחִין וְקִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ הִיא זְקוּקָה לַיָּבָם.

י. הָיְתָה הַיְבָמָה אֲסוּרָה עַל יְבָמָהּ אִסּוּר לַאו[38] אוֹ אִסּוּר עֲשֵׂה[39] אוֹ שֶׁהָיְתָה שְׁנִיָּה[40] - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. וּמִפְּנֵי מָה צְרִיכָה חֲלִיצָה[41]? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לִקּוּחִין; הוֹאִיל וְקִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהֶן[42], הֲרֵי הֵן זְקוּקוֹת לַיָּבָם. וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁיִּתְיַבְּמוּ, שֶׁהַיִּבּוּם מִצְוַת עֲשֵׂה, וְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה - יָבוֹא עֲשֵׂה וְיִדְחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה; אֲבָל חֲכָמִים גָּזְרוּ שֶׁלֹּא יִתְיַבְּמוּ חַיָּבֵי לָאוִין וְלֹא שְׁנִיּוֹת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבוֹא עָלֶיהָ פַּעַם שְׁנִיָּה, וַהֲרֵי בִּיאָתָהּ אֲסוּרָה וְאֵין שָׁם מִצְוָה, שֶׁאֵין מִצְוַת עֲשֵׂה אֶלָּא בִּיאָה רִאשׁוֹנָה בִּלְבַד[43]. לְפִיכָךְ[44], אִם עָבַר וּבָעַל יִבְמָתוֹ הָאֲסוּרָה לוֹ מִשּׁוּם לַאו אוֹ מִשּׁוּם עֲשֵׂה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁנִיָּה[45] - הֲרֵי זֶה קָנָה קִנְיַן גְּמוּר וּמוֹצִיאָהּ בְּגֵט[46]; וְהִיא[47] וְכָל צְרוֹתֶיהָ מֻתָּרוֹת לְזָר, שֶׁהֲרֵי נִפְטְרוּ[48].

38) ולבעלה הייתה מותרת, כגון, כהן חלל שנשא כשרה שנתחללה בביאתו, והיבם הוא כהן כשר, נמצאת זו מותרת לבעלה ואסורה ליבמה, או ממזר שנשא ממזרת ויש לו אח ישראל כשר, נמצאת זו מותרת לבעלה ואסורה ליבמה. 39) כגון מצרית ואדומית דור ראשון ודור שני, ואסורה לשניהם באיסור עשה. 40) לעריות, ואסורה מדברי סופרים כגון אם אמו של יבם ולא של בעל, שהיו אחים מן האב ולא מן האם, נמצאת שנייה זו מותרת לבעלה ואסורה ליבמה. 41) והלא אינה ראוייה לו, ואי אפשר לקיים בה "ולקחה לו לאשה"? 42) שצריכה גט ממנו, כי קידושין תופסים בחייבי לאוין אלא שאסור לו לקיימה. 43) להקים לאחיו שם. 44) הואיל ומן התורה מותר לו לבוא עליה ביאה ראשונה. 45) שאינה אלא מדברי סופרים. 46) שהרי אסור לקיימה, אלא שאינה צריכה חליצה. 47) לכשתתגרש. 48) בביאתה של זו.

יא. וְיִבְמָה שֶׁהִיא אַלְמָנָה מִן הַנִּשּׂוּאִין, וּבָא עָלֶיהָ כֹּהֵן גָּדוֹל - לֹא נִפְטְרָה צָרָתָהּ, שֶׁאֵין עֲשֵׂה[49] דּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה[50]; וְהוֹאִיל וְלֹא קָנָה מִן הַתּוֹרָה קִנְיָן גָּמוּר, לֹא הֻתְּרָה צָרָתָהּ לְזָר עַד שֶׁתַּחֲלֹץ[51].

49) של מצות ייבום. 50) לא תעשה - "אלמנה ... לא יקח, עשה - והוא אשה בבתוליה יקח", לימד שאינה בתולה לא יקח, ולאו הבא מכלל עשה, הרי הוא כעשה, אבל אלמנה מן האירוסין, שעדיין בתולה, אינה אסורה עליו אלא איסור לא תעשה. ודינה, כשאר חייבי לאוין המפורשים לעיל. 51) הצרה עצמה.

1 **יב. הָיְתָה הַיְבָמָה עֶרְוָה עַל בַּעְלָהּ, כְּגוֹן שֶׁעָבַר אוֹ**
2 **טָעָה וְלָקַח אֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו, וְנָפְלָה לִפְנֵי אָחִיו[52] - אֵין**
3 **זוֹ אִשְׁתּוֹ[53], שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ[54], וְאֵינָהּ לֹא**
4 **בַּת יִבּוּם וְלֹא בַּת חֲלִיצָה. וְאִם הָיְתָה לָהּ צָרָה[55] -**
5 **חוֹלֶצֶת [אוֹ] מִתְיַבֶּמֶת[56]. וְאִם הָיְתָה זוֹ שֶׁהִיא עֶרְוָה**
6 **עַל הַבַּעַל מֻתֶּרֶת לַיָּבָם[57], וְרָצָה הַיָּבָם לִשָּׂא אוֹתָהּ**
7 **וּלְיַבֵּם צָרָתָהּ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[58].**

52) נמצאת, שהיא גם אחותו, - שהרי אין ייבום אלא באחים מן האב - ואסורה גם על היבם. 53) של האח המת. 54) שחייב על ביאתו כרת. 55) שיש לבעלה המת עוד אשה, שהייתה מותרת לו. 56) שהרי היא זקוקה לייבום ובמה תיפטר "הייתה אמו נשואת אביו ונישאת לאחיו מאביו (בעבירה) ומת, זו היא "אמו" שאינה פוטרת צרתה". 57) כגון שעבר אחיו ונשא חמותו, שהיא מותרת ליבמה. 58) שאינן כשתי יבמות הבאות מבית אחד, שהערווה אינה מבית זה, ואין ביאתה פוטרת את צרתה.

8 **יג. הָיְתָה הַיְבָמָה אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ מִשּׁוּם לַאו אוֹ**
9 **מִשּׁוּם עֲשֵׂה, אוֹ שֶׁהָיְתָה שְׁנִיָּה לַבַּעַל[59], וְלֹא הָיְתָה**
10 **אֲסוּרָה עַל הַיָּבָם מִצַּד אֵלּוּ הַצְּדָדִים - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת**
11 **לַיָּבָם. חוּץ מִמַּחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת[60] וָמֵת, שֶׁהִיא**
12 **חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[61]. וְכֵן יְבָמָה שֶׁהִיא סְפֵק עֶרְוָה**
13 **עַל הַיָּבָם, אוֹ סְפֵק עֶרְוָה עַל בַּעְלָהּ - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת**
14 **וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[62]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה בִּסְפֵק**
15 **קִדּוּשִׁין, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא אֲחוֹתָהּ,**
16 **וְנָפְלָה לוֹ לְיִבּוּם, שֶׁהִיא סְפֵק אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי זוֹ**
17 **חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[63], וּמוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ[64] בְּגֵט**
18 **מִסָּפֵק. וּשְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת עָלָיו: יְבִמְתּוֹ - מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
19 **סְפֵק עֶרְוָה; וַאֲרוּסָתוֹ - מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק קְרוֹבַת**
20 **חֲלוּצָתוֹ[65], שֶׁהִיא כִּשְׁנִיָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

59) כגון שהייתה אלמנה מקודשת לכהן גדול אחיו ומת. והיבם הוא כהן הדיוט, נמצאת זו אסורה לבעלה בלאו ומותרת ליבמה, או שהיה אחיו כהן גדול ונשא בעולה ומת, שאסורה לבעלה בעשה וליבמה מותרת, וכן אם הייתה אם אמו של אחיו נשואה לו והרי היא שנייה, ומת אחיו, הרי זו מותרת ליבם שהוא אחיו מן האב ולא מן האם. 60) לאחר, שאסורה על בעלה משום לאו. 61) "במותר לה נאסרה (=לבעלה שהיה מותר לה - נאסרה) באסור לה לא כל שכן". 62) "הספיקות חולצות ולא מתייבמות" 63) שמא היא אחות אשתו והיא ערווה עליו. 64) ארוסתו המקודשת לו מספק. 65) שיעור הדברים כאילו היה כתוב: "שהיא קרובת ספק חלוצתו". כי יבמתו אינה חלוצה וודאית, שאם ארוסתו מקודשת לו, הרי יבמתו פטורה מחליצה כאחות אשתו, וחליצתה אינה כלום, ואם ארוסתו אינה מקודשת אזי יבמתו זקוקה לו וחליצתו חליצה, נמצאת יבמתו ספק חלוצה וארוסתו קרובת ספק חלוצתו.

21 **יד. מִי שֶׁמֵּת אָחִיו וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי נָשִׁים, הָאַחַת אֲסוּרָה**
22 **עָלָיו[66] מִשּׁוּם עֶרְוָה[67] וְהַשְּׁנִיָּה אֵינָהּ עֶרְוָה - כְּשֵׁם**
23 **שֶׁהָעֶרְוָה פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם כָּךְ צָרָתָהּ**
24 **פְּטוּרָה, וְלֹא נָפְלָה לוֹ זִקָּה כְּלָל עַל בֵּית זֶה;**
25 **שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו - בַּיִת שֶׁיֵּשׁ**
26 **לוֹ לִקּוּחִין בְּאֵי זֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה הוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו**
27 **זִקָּה, וּבַיִת שֶׁמִּקְצָתוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לִבְנוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין**
28 **לוֹ בָּהּ לִקּוּחִין, אֵינוֹ בּוֹנֶה אֲפִלּוּ מִקְצָתוֹ שֶׁהוּא מֻתָּר.**
29 **וְנִמְצֵאת צָרַת הָעֶרְוָה עֶרְוָה עָלָיו מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָחִיו[68],**
30 **שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ עָלֶיהָ זִקָּה[69].**

66) על היבם. 67) כגון שהיא בתו. 68) שלא במקום מצוה. 69) צרה אסורה, במקום ערווה עומדת.

31 **טו. לְפִיכָךְ[70], רְאוּבֵן שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי נָשִׁים, הָאַחַת**
32 **עֶרְוָה עַל שִׁמְעוֹן[71] וּשְׁתֵּיהֶן רְאוּיוֹת לְלֵוִי - אֵין**
33 **לְשִׁמְעוֹן זִקָּה עַל בַּיִת זֶה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן תַּחַת זִקַּת לֵוִי.**
34 **יִבֵּם לֵוִי הָאַחַת מֵהֶן, שֶׁהִיא צָרַת עֶרְוָה שֶׁל שִׁמְעוֹן,**
35 **וְהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת, וּמֵת לֵוִי[72] וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לִפְנֵי**
36 **שִׁמְעוֹן - שְׁתֵּיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם**
37 **מִשִּׁמְעוֹן: הָאַחַת - מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה צָרַת עֶרְוָה[73],**
38 **וְהַשְּׁנִיָּה - מִפְּנֵי שֶׁהִיא צָרָתָהּ[74]. וְכֵן הַדִּין בְּצָרַת**
39 **צָרָתָהּ[75] עַד סוֹף הָעוֹלָם. שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁאֵין לוֹ עָלֶיהָ**
40 **זִקָּה - בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אָח עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם[76].**

70) הואיל וצרת הערווה היא עצמה ערווה עליו, כאשת אח שלא במקום מצוה. 71) שהיא בתו. 72) בלא בנים. 73) ונאסרת עליו משעת נפילת ראובן. 74) וכבר אמרנו: צרת ערווה אסורה. 75) הלכה צרת צרתה של בתו ונתייבמה ליהודה ולו אשה אחרת ומת ונפלו לפני שמעון שתיהן אסורות, צרת צרתה - נאסרה עליו כ"אשת אח" מלוי, והרי היא ערווה, נמצאת אשת יהודה צרתה - צרת ערווה, וכן לעולם. 76) ואין היתר לאיסורה.

41 **טז. וְכֵן אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ[77] - הוֹאִיל**
42 **וְאֵין לוֹ[78] עָלֶיהָ זִקָּה[79], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו**
43 **- עַד שֶׁיֵּשְׁבוּ שְׁנֵיהֶן בָּעוֹלָם[80], הֲרֵי זוֹ עֶרְוָה עָלָיו**
44 **לְעוֹלָם מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח[81], וּפוֹטֶרֶת צָרָתָהּ[82].**

77) שנולד לאחר שמת אחיו. 78) לאח הנולד. 79) אין היבמה זקוקה לו. 80) ישיבה אחת יחדיו. 81) אסורה עליו משום ערוות אשת אחיו שלא במקום מצוה. 82) מן החליצה ומן הייבום.

45 **יז. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אִשָּׁה וְנָפְלָה לִפְנֵי**
46 **שִׁמְעוֹן, וְאַחַר שֶׁמֵּת רְאוּבֵן נוֹלַד לֵוִי[83], בֵּין שֶׁנּוֹלַד**
47 **לֵוִי קֹדֶם שֶׁיְּיַבֵּם לָהּ שִׁמְעוֹן בֵּין שֶׁנּוֹלַד אַחַר**
48 **שֶׁיִּבְּמָהּ[84] - הֲרֵי אֵשֶׁת רְאוּבֵן עֶרְוָה עַל לֵוִי לְעוֹלָם[85].**

לְפִיכָךְ, אִם מֵת שִׁמְעוֹן וְנָפְלָה זוֹ וְצָרָתָהּ לִפְנֵי לֵוִי - שְׁתֵּיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם.

83) נמצא לוי זה לא היה בעולמו של ראובן אחיו. 84) אף על פי שכשנולד, לא הייתה על לוי בזיקת נישואי אחיו ראובן. 85) בגלל אחיו ראובן שלא היה בעולמו.

יח. עָשָׂה שִׁמְעוֹן מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ[86] אֵשֶׁת רְאוּבֵן, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס אוֹתָהּ[87] - הֲרֵי לֵוִי חוֹלֵץ לְצָרָתָהּ[88] וְלֹא מְיַבֵּם[89]; שֶׁאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה בִּיבָמָה קִנְיָן גָּמוּר[90], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

86) שקידשה בכסף, וקידושי כסף ביבמה אינם קידושין גמורים אלא מדברי סופרים. "ונקרא מאמר, לפי שאין דין קידושין אלא באמירה ולא בשתיקה". 87) בביאה. 88) ואינה נפטרת משום צרת ערווה, כי אין היא צרתה ממש. 89) הואיל ומאמר קונה מקצת, הרי זו צרת ערווה במקצת מדברי חכמים. 90) להיחשב כנשואה ותיפטר צרתה בגללה.

יט. אִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ בְּרָצוֹן וּבְעֵדִים[91], וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּגְרְשֶׁנָּה וְנָפְלָה לִפְנֵי יָבָם - הֲרֵי הִיא פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, וְכֵן צָרָתָהּ, כְּאִלּוּ הָיְתָה עֶרְוָה עַל הַיָּבָם; מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאָה כְּתוּבָה בָּהּ כַּעֲרָיוֹת[92], שֶׁנֶּאֱמַר[93]: וְהִיא נִטְמָאָה. אֲבָל סוֹטָה[94] שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ קֹדֶם שֶׁיַּשְׁקֶנָּה מֵי הַמָּרִים[95], אוֹ שֶׁאֵינָהּ בַּת שְׁתִיָּה[96] אֶלָּא בַּת גֵּרוּשִׁין - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת[97] וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. וְאִם הָיְתָה לָהּ צָרָה - הֲרֵי צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת[98].

91) הרי נאסרה עליו וצריכה ממנו גט. 92) שנאמר בהן: "אל תטמאו בכל אלה". 93) באשה שזינתה. 94) שנסתרה עם איש, אחרי שקינא לה בעלה. 95) ושוב אינה שותה. ונשארה טמאה מספק. 96) כגון ארוסה או אשת חיגר וכו'. 97) שאינה טמאה ודאי ואין דינה כערווה. 98) כשאר צרות חייבי לאוין שחולצות או מתייבמות.

כ. וְכֵן שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּית אֶחָד, שֶׁהָיְתָה הָאַחַת מֵהֶן שְׁנוּיָה עַל הַיָּבָם אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה אוֹ אֵילוֹנִית[99] - הֲרֵי צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. אֲבָל הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ, וְהָלְכָה אֲחוֹת חֲלוּצָתוֹ אוֹ אִמָּהּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וְנִשֵּׂאת לְאָחִיו, וְלוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת, וּמֵת וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְפָנָיו - כְּשֵׁם שֶׁקְּרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ אֲסוּרָה עָלָיו כָּךְ צָרָתָהּ אֲסוּרָה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן כִּשְׁנִיּוֹת לוֹ וְחוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת. וּמִפְּנֵי מָה אָסְרוּ צָרַת קְרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ? מִפְּנֵי שֶׁמִּתְחַלֶּפֶת בְּצָרַת חֲלוּצָתוֹ.

99) שאינה ראוייה ללדת, ופטורה מן החליצה והיבום.

כא. שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּית אֶחָד, שֶׁהָאַחַת מֵהֶן עֶרְוָה עַל הַיָּבָם, וַהֲרֵי הָעֶרְוָה אֵילוֹנִית - צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת; הוֹאִיל וְהָאֵילוֹנִית אֵינָהּ בַּת יִבּוּם וַחֲלִיצָה - הֲרֵי זוֹ כְּמוֹ שֶׁאֵינָהּ[100], וְנָפְלָה זִקָּתוֹ עַל צָרָתָהּ בִּלְבַד[101]. וְכֵן אִם גֵּרֵשׁ אָחִיו אֶת הָעֶרְוָה אוֹ מֵאֲנָהּ[102] בּוֹ קֹדֶם שֶׁיָּמוּת, אוֹ שֶׁמֵּתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו - הֲרֵי צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. וְאֵין אוֹמְרִין: הוֹאִיל וְנַעֲשָׂת צָרָה לָעֶרְוָה[103] שָׁעָה אַחַת תֵּאָסֵר לְעוֹלָם, שֶׁאֵין הַצָּרָה אֲסוּרָה עַד שֶׁתִּהְיֶה צָרַת עֶרְוָה בִּשְׁעַת נְפִילָה לְיִבּוּם[104].

100) ואין צרתה צרת ערווה. 101) ואפילו הכיר בה בעלה שהיא איילונית. 102) שנישאה יתומה קטנה ומיאנה בו בקטנותה. 103) בחיי בעלה כשהיו נשואות יחד. 104) כלומר, בשעת מיתת בעלה.

כב. הָיְתָה זוֹ שֶׁהִיא עֶרְוָה עַל הַיָּבָם מְקֻדֶּשֶׁת לְאָחִיו שֶׁמֵּת בְּסָפֵק[105], אוֹ מְגֹרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ בְּסָפֵק, אוֹ שֶׁהָיְתָה קְטַנָּה[106] הָרְאוּיָה לְמָאֵן וְלֹא מֵאֲנָה בְּאָחִיו בְּחַיָּיו[107], אַף עַל פִּי שֶׁמֵּאֲנָה בַּיָּבָם - צָרָתָהּ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.

105) שזרק לה האח כסף קידושיה בצידי רשות הרבים, ספק אם מונח בארבע אמות שלו (ואינה מקודשת) או בארבע אמות שלה (והיא מקודשת), או במקום ששניהם יכולים לשמרו, או ששניהם אינם יכולים לשמרו. 106) יתומה, שקידושיה אינם אלא מדרבנן. 107) אין אומרים תעקור נישואיה הראשונים למפרע ונמצאת שלא הייתה אשתו וצרתה אינה צרת ערווה ותתייבם.

כג. הָלְכָה צָרַת עֶרְוָה וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְאַחַר כָּךְ נִמְצֵאת הָעֶרְוָה אֵילוֹנִית[108] - תֵּצֵא הַצָּרָה מִבַּעְלָהּ וּמִיָּבָמָהּ, וּצְרִיכָה גֵּט מִבַּעְלָהּ וַחֲלִיצָה מִיָּבָמָהּ כְּדֵי לְהַתִּירָהּ לַשּׁוּק[109].

108) ונמצאת הצרה זקוקה לייבום, ונישואיה עם האחר שלא כדין היו. 109) אבל אין הוולד ממזר, שיבמה לזר אינה אלא איסור חייבי לאוין, ואן ממזר מחייבי לאוין.

כד. יִבֵּם הַיָּבָם הַצָּרָה מִפְּנֵי שֶׁדִּמּוּ שֶׁהָעֶרְוָה אֵילוֹנִית[110], וְנִמְצֵאת הָעֶרְוָה שֶׁאֵינָהּ אֵילוֹנִית[111] - תֵּצֵא מִיָּבָמָהּ בְּגֵט[112], וְהַוָּלָד מַמְזֵר[113].

110) ונפלה זיקתו על צרתה בלבד. 111) נמצאת צרת הערווה, אסורה עליו משום אשת אחיו שלא במקום מצוה. 112) אף על פי שהיא מחייבי כריתות, ואין קידושין תופסין ליבם בה, בכל זאת צריכה גט, שמא יאמרו אחיו גירש את הערווה סמוך למיתתו ונתייבמה הצרה כדין, ונמצאת אשת איש יוצאת מבעלה בלא גט. 113) שאשת אח שלא במקום מצוה חייבין עליה כרת ויש ממזר מחייבי כריתות.

כה. שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְאֶחָד מֵהֶן נָשׂוּי נָכְרִית[114], מֵת הַנָּשׂוּי נָכְרִית[115] וְאַחַר כָּךְ מֵת אֶחָד[116] מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת[117] - הֲרֵי הַנָּכְרִית

חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[118], מִפְּנֵי שֶׁהִיא צָרַת אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ בִּזְקֵנָה אָחִיו שֶׁמֵּת אַחֲרוֹן. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ גֵּרֵשׁ אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת אֶת אִשְׁתּוֹ אַחַר שֶׁמֵּת הַנִּשּׂוּי נָכְרִית[119], וּמֵת הַמְגָרֵשׁ - הֲרֵי הַנָּכְרִית חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, הוֹאִיל וְנַעֲשָׂת צָרַת אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ בִּזְקֵנָה שָׁעָה אַחַת[120]; שֶׁאִם תִּתְיַבֵּם, שֶׁמָּא יָבֹא לְיַבֵּם אוֹתָהּ וַאֲפִלּוּ לֹא גֵּרֵשׁ זֶה שֶׁמֵּת אַחֲרוֹן אֶת אִשְׁתּוֹ[121].

114) שאינה קרובה לא לזו ולא לזו. 115) נמצאת הנכרייה זקוקה לייבום לכל אחד מהאחים בעלי האחיות. 116) ועדיין לא נתייבמה הנכרית לאחד מהם. 117) ואשתו אסורה על האח השני משום ערווה, שהרי אחות אשתו היא. 118) אף על פי שהנכרית עדיין לא נתייבמה, - הואיל והייתה זקוקה לו בחייו, הרי היא כצרת אחות אשתו, מחמת זיקתו עליה, ואינה מתייבמת. אבל חייבת לחלוץ כי ה"זקוקה" אין דינה כ"כנוסה" ממש להיחשב כצרת ערווה גמורה להיפטר אף מן החליצה. 119) ולא כנס כלל את הנכרית. 120) לפני שגירש את אשתו. 121) נמצאת נכרית זו צרת אחות אשתו בזיקה ואסורה לאח השלישי.

כו. וּמִפְּנֵי מָה לֹא גָּזְרוּ דָּבָר זֶה בִּנְשׂוּאִין; שֶׁהֲרֵי צָרַת עֶרְוָה בִּנְשׂוּאִין, אִם גֵּרֵשׁ אֶת הָעֶרְוָה וָמֵת - צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת לַיָּבָם, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרָנוּ? מִפְּנֵי שֶׁאִסּוּר צָרַת הָעֶרְוָה בִּנְשׂוּאִין יָדוּעַ לַכֹּל[122], וְאֵינָן בָּאִין לְהַתִּיר הַצָּרָה אִם לֹא גֵּרֵשׁ הָעֶרְוָה; וְאִסּוּר צָרַת עֶרְוָה בִּזְקֵנָה אֵינוֹ יָדוּעַ[123] לַכֹּל, וּבָאִין לְהַתִּיר הַצָּרָה וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְגָּרְשָׁה הָעֶרְוָה.

122) שהוא מדאורייתא. 123) שאינו אלא מדרבנן.

כז. שְׁלֹשָׁה אַחִין נְשׂוּאִין שָׁלֹשׁ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת, מֵת אֶחָד מֵהֶן וְעָשָׂה הַשֵּׁנִי מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לִפְנֵי הַיָּבָם - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת; מִפְּנֵי שֶׁבַּעֲלַת הַמַּאֲמָר עָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין, וְנִמְצֵאת כְּאִלּוּ הִיא אֵשֶׁת שְׁנֵי מֵתִים, וְדָרְשׁוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: אֵשֶׁת הַמֵּת - וְלֹא אֵשֶׁת שְׁנֵי מֵתִים, לְפִיכָךְ כָּל אִשָּׁה שֶׁעָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, וְכֵן צָרָתָהּ. וְאִסּוּרָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

כח. וּמִפְּנֵי מָה לֹא יַחֲלֹץ לְבַעֲלַת הַמַּאֲמָר, שֶׁעָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין, וְיִיבֵּם צָרָתָהּ? גְּזֵרָה שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מְבֵית אֶחָד - אַחַת חוֹלֶצֶת וְאַחַת מִתְיַבֶּמֶת; וּלְפִיכָךְ אָסְרוּ אַף צָרָתָהּ.

כט. עָשָׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וְנָתַן גֵּט לְמַאֲמָרוֹ, וָמֵת - חָזְרָה לְהֶתֵּרָהּ, שֶׁהַמַּאֲמָר שֶׁאָסָרָהּ הֲרֵי בִּטְּלוֹ[124], וְרָצָה[125] חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם.

124) על ידי הגט, כשאר קידושין הנפקעין על ידי הגט. 125) האח השלישי.

ל. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, וּמֵת כְּשֶׁהוּא קָטָן[126], וְנָפְלָה פַּעַם שְׁנִיָּה לִפְנֵי אָחִיו הַגָּדוֹל - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת; שֶׁבִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד כְּמַאֲמָר מִן הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרָנוּ, וְנִמְצָא עָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין.

126) כי אילו בא עליה משהגדיל ומת, הרי קנאה קניין גמור, ופקעה זיקת הראשון ולא נשארה עליה אלא זיקתו בלבד.

לא. מִי שֶׁחֲצָיָהּ שִׁפְחָה וְחֲצָיָהּ בַּת חוֹרִין[127] שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לִרְאוּבֵן[128] וְנִשְׁתַּחְרְרָה, וְחָזְרָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְשִׁמְעוֹן[129], וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶם - מִתְיַבֶּמֶת לְלֵוִי, וְאֵינָהּ אֵשֶׁת שְׁנֵי מֵתִים[130]; אִם קִדּוּשֵׁי רְאוּבֵן קִדּוּשִׁין - אֵין קִדּוּשֵׁי שִׁמְעוֹן כְּלוּם[131], וְאִם קִדּוּשֵׁי שִׁמְעוֹן קִדּוּשִׁין[132] - אֵין קִדּוּשֵׁי רְאוּבֵן כְּלוּם[133].

127) שהיו בעליה שני אחים או שותפים ושיחרר אחד את חלקו, או שקיבל רבה ממנה חצי דמיה ושיחרר חציה באותם הדמים. 128) והרי אין קידושיה קידושין גמורין עד שתשתחרר. 129) וראובן לא גירשה והרי זו ספק מקודשת לשניהם. 130) לומר, חצייה הייתה לזה וחצייה לזה. 131) שאין קידושין תופסים באשת איש. 132) שהשחרור שבינתיים הפקיע קידושי הראשון. 133) נמצא שלמעשה אינה אלא אשת מת אחד.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) כלל בו דין שנים מן האחין הנשואין לשתי אחיות ומתו שניהם ולא ידוע מי קודם, היתה אחת מהן ערוה ליבם זה ואחרת ערוה לשני, שתי אחיות שנפלו ליבום לפני האח השלישי, שלשה אחין שנים מהם נשואין לב' אחיות ומת אחד מהם, אחד מן האחים שקדש אחות יבמתו, שתי יבמות הבאות מבית אחד והאחת אסורה על יבמה משום ערוה, שלשה אחים שנים נשואין לשתי אחיות ומת אחד מהם ואחר כך מתה אשתו, המגרש את אשתו והחזירה ומת ונפלה לפני היבם, קטנה שהשיאה אביה וגרשה בעלה והחזירה ומת, שני אחין נשואין לשתי אחיות שתיהן קטנות או אחת גדולה, שני אחים חרשים או אחד חרש ואחד פקח נשואים לשתי אחיות פקחות, היתה בתו וכיוצא בה נשואה לאחיו והוא חרש.

א. שְׁנַיִם מִן הָאַחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶם, וְלֹא נוֹדַע אֵי זֶה מֵהֶם מֵת רִאשׁוֹן[2] - הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לְיַבֵּם שְׁתֵּיהֶן[3], וַהֲרֵי זִקָּה[4] נָפְלָה עַל שְׁתֵּיהֶן[5], שְׁתֵּיהֶן חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת[6]. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל הַיָּבָם מִשּׁוּם שְׁנִיָּה אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין[7] - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת[8]. אֲבָל אִם הָיְתָה אַחַת מֵהֶן עֶרְוָה[9] עָלָיו, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אֵם אִשְׁתּוֹ אוֹ בִּתָּהּ - הֲרֵי אֲחוֹתָהּ מֻתֶּרֶת לוֹ[10], וְרָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם; שֶׁהֲרֵי לֹא נָפְלָה זִקָּתוֹ[11] עַל שְׁתֵּיהֶן, שֶׁאֵין זִקָּה עַל הָעֶרְוָה[12].

2) כי אם נודע מי מת תחילה, יתבאר דין יבום נשותיהן

בסמוך ה"ד. 3) שהרי אחיות הן, ואפילו אחת מהן אינה ראויה ליבום, שהרי שתיהן זקוקות ליבום (מכח שני בתים נפרדים), ונמצאת כל אחת מהן אחות זקוקתו, ואם ישא אחת מהן - הרי הוא פוגע באיסור אחות זקוקתו, שהיא כאשתו. 4) רשות היבם על היבמה. 5) שכל אחת נופלת ליבום מחמת בעלה המת. 6) משנה, יבמות כו, א. שאיסור אחות זקוקתו אינו אלא מדבריהם, ומן התורה אין איסור אלא באחות נשואתו ממש, ולפיכך חייבת בחליצה להפטר מן הזיקה (בניגוד לאחות אשתו, שפטורה מן החליצה ומן היבום, למעלה פ"ו ה"ט), ואינה מתייבמת משום איסור "זיקה" מדבריהם. 7) הכל מפורש בדברי רבינו לעיל פ"א מהל' אישות ה"ר-ח. 8) כל אלו ראויות ליבום מן התורה ואינן אסורות אלא מדברי חכמים, כמבואר לעיל פ"ו ה"י. ולפיכך מן התורה זקוקות הן ליבום, ונמצאת כל אחת מהן אחות זקוקתו (יבמות, שם). 9) שחייב על ביאתה כרת (לעיל הל' אישות פ"א ה"ה), ואין קידושין תופסין בה ואינה זקוקה ליבום, כמבואר לעיל פ"ו ה"ט. 10) שאינה אחות זקוקתו. 11) של היבם. 12) יבמות, שם.

ב. הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל יָבָם זֶה מִשּׁוּם עֶרְוָה[13], וְהָאַחֶרֶת אֲסוּרָה עַל הַיָּבָם הַשֵּׁנִי מִשּׁוּם עֶרְוָה[14] - הָאֲסוּרָה לָזֶה מֻתֶּרֶת לְאָחִיו, וְהָאֲסוּרָה לָזֶה מֻתֶּרֶת לְאָחִיו; שֶׁהֲרֵי נָפְלָה זִקַּת כָּל אֶחָד מֵהֶן[15] עַל הַמֻּתֶּרֶת לוֹ בִּלְבַד[16], וְרָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם לְזוֹ הַמֻּתֶּרֶת לוֹ[17].

13) שהיא אם אשתו. 14) כנ"ל, והיו ארבעה אחים. ושנים מהם, בעלי האחיות, מתו ונשארו שני אחים יבמים אלו. 15) מהאחים. 16) והשניה אינה זקוקה לו כלל, ואין כאן אחות זקוקתו. 17) שם.

ג. מֵת אֶחָד מִן הָאַחִין וְנָפְלָה אִשְׁתּוֹ לְיִבּוּם, וְאַחַר כָּךְ מֵת שֵׁנִי[18] וְנָפְלָה אִשְׁתּוֹ לְיִבּוּם, שֶׁהִיא אֲחוֹת הָרִאשׁוֹנָה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[20].

18) עד כאן דן רבינו כשלא נודע מי מת ראשון, ואין ידוע מי מהן נפלה תחילה ליבום, ומכאן ואילך עוסק רבינו כשנפלו ליבום זו אחר זו, ודינן משתנה כדלהלן. 19) נמצאו שתיהן זקוקות, וכל אחת מהן אסורה משום אחות זקוקתו. 20) לעיל ה"א.

ד. מֵתָה הָאַחֲרוֹנָה[21] - חָזְרָה הָרִאשׁוֹנָה לְהֶתֵּרָהּ[22], וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת[23]. מֵתָה הָרִאשׁוֹנָה - הַרֵי אַחֲרוֹנָה בְּאִסּוּרָהּ עוֹמֶדֶת, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת; שֶׁהֲרֵי לֹא הָיְתָה רְאוּיָה לְיִבּוּם בִּשְׁעַת נְפִילָתָהּ[24]. וְכֵן אִם קָדַם אֶחָד מִן הָאַחִין וְחָלַץ לָאַחֲרוֹנָה - הֵתִּירָה הָרִאשׁוֹנָה לִשְׁאָר הָאַחִין; שֶׁהֲרֵי הַזִּקָּה שֶׁאָסְרָה אוֹתָהּ[25] הֶסִירָהּ אָחִיו בַּחֲלִיצָתוֹ[26].

21) בלא חליצה. 22) הראשון, כשעדיין לא נפלה השניה ליבום. 23) שאין כאן זקוקה אלא היא בלבד (יבמות כז:). 24) בגלל זיקת אחותה שנפלה תחילה, ו"כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה "יבמה יבוא עליה", הרי זו כאשת אח שיש לה בנים ואסורה" (שם). ומכאן המקור להלכה א', "שאם לא נודע איזה מהם מת ראשון", שתיהן אסורות, שהרי אין להן שום תקנה להתייבם, כי כל אחת מהן חוששין לה שמא היא השניה, ואסורה עליו עולמית. 25) את הראשונה. 26) ומעתה אין הראשונה אחות זקוקתו (שם). אבל לכתחילה אין מורים לחלוץ לשניה ולייבם את הראשונה, גזירה שמא יקדים אחד ויחלוץ לראשונה, והשני ייבם את השניה ויסבור: מה איכפת בין זו לזו (שם כח. וברש"י, וכן ב'תוספות' שם כז:).

ה. וְכֵן אִם הָיְתָה הָרִאשׁוֹנָה עֶרְוָה עַל אֶחָד מִן הָאַחִין, וְקָדַם וְיִבֵּם אֶת הָאַחֲרוֹנָה שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ[27] - הִתִּירָה הָרִאשׁוֹנָה לִשְׁאָר הָאַחִין; שֶׁהֲרֵי הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאָסְרָה אוֹתָהּ עֲלֵיהֶן נִתְיַבְּמָה לַמֻּתָּר לָהּ[28]. אֲבָל אִם הָיְתָה הָאַחֲרוֹנָה הִיא שֶׁאֲסוּרָה עַל אֶחָד מֵהֶן בִּלְבַד מִשּׁוּם עֶרְוָה - הֲרֵי הוּא מְיַבֵּם לָרִאשׁוֹנָה, וּשְׁאָר הָאַחִין אֲסוּרִין בִּשְׁתֵּיהֶן[29], וְחוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין[30], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[31]. וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ כָּל אֶחָד אַחַת מִן הָאַחָיוֹת - מוֹצִיאִין אוֹתָן מֵהֶן[32].

27) שאינה אחות זקוקתו. 28) ואינה זקוקה להם עוד, וחזרה הראשונה להיתרה, כפי שהיתה בשעת נפילה. 29) אם ימות המייבם ותיפול ראשונה לייבום שנית, או אם לא ייבם כלל, נמצאו שתיהן אסורות להם. 30) שם כח, א. שאפילו נתייבמה הראשונה לא הותרה השניה, הואיל ולא היתה ראויה ליבום בשעת נפילה. 31) לעיל ה"ד. 32) שם כו, א. הואיל והראשון כנס בעבירה, שהרי פגע באחות זקוקתו, אין כניסתו מועילה להתיר לשני לקיים את אשתו, אע"פ שלא עבר על אחות זקוקתו, כי כל שהכניסה הראשונה היתה בעבירה - אינה מתרת לשני את אשתו, מה־שאין־כן ב"קדם אחד וחלץ" (האמור לעיל ה"ד), שם לא עבר החולץ על שום איסור, לפיכך הותרה הראשונה לשאר האחים ('מעשה רוקח'). וכל־שכן בדין הכתוב לעיל ה"א כ"שלא נודע איזה מהם מת ראשון", ודאי אם כנסו - מוציאין אותן מהם, שהרי כל אחד מהם כנס בעבירה, כי אולי כנס את השניה לנפילה, שאין לה היתר עולמית, הואיל ולא היתה ראויה בשעת נפילה, וכמבואר לעיל ה"ד (שם).

ו. שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת וְעָשָׂה הַשְּׁלִישִׁי[33] בִּיבִמְתּוֹ מַאֲמָר, וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעַל אָחוֹת הַשְּׁנִיָּה, וְנָפְלָה הָאָחוֹת הַשְּׁנִיָּה לִפְנֵי הָאָח הַשְּׁלִישִׁי[34] - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן גֵּט לְבַעֲלַת הַמַּאֲמָר[35] וְחוֹלֵץ לָהּ[36], וְחוֹלֵץ לָאָחוֹת הָאַחֲרוֹנָה[37], כְּדֵי לְהַתִּירָן לְזָר.

33) שאינו נשוי אחותה. 34) ומעתה שתיהן אסורות לו משום אחות זקוקתו, ואין בעלת המאמר דוחה את אחותה השניה משום אחות אשתו, שאין כח במאמר לעשותה כנשואה גמורה. 35) להפקיע קידושי מאמרו, שאינם נפקעים בחליצה אלא בגט, כמבואר לעיל פ"ה ה"ג.

36) לזיקתו, שאינה נפקעת אלא בחליצה. 37) הבאה מבית אחר, ואינה ניתרת בחליצת אחותה, וגם אינה מתייבמת משום אחות חלוצתו (משנה יבמות כט.): "זו היא שאמרו, אוי לו על אשתו (בעלת מאמרו), ואוי לו על אשת אחיו". והוא־הדין אם לא עשה השלישי מאמר באחת מהן, נאסרו שתיהן עליו משום אחות אשה בזיקה, וכמבואר לעיל ה"א. ולא השמיענו רבינו כאן, אלא שאין המאמר קונה קנין גמור לדחות אחותה משום אחות אשתו. ולא כבית־שמאי (שם) האומרים: "אשתו עמו (בעלת מאמרו) והלזו תצא (בלא חליצה) משום אחות אשתו".

1 **ז. מֵת זֶה שֶׁעָשָׂה הַמַּאֲמָר, וְהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת,**
2 **וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לִפְנֵי בַּעַל הָאָחוֹת - בַּעֲלַת הַמַּאֲמָר**
3 **פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, שֶׁהֲרֵי הִיא אֲחוֹת**
4 **אִשְׁתּוֹ; וְהָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת[38] חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת,**
5 **שֶׁאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה קִנְיָן גָּמוּר עַד שֶׁיִּפְטֹר אֶת**
6 **הַצָּרָה[39].**

38) צרת בעלת המאמר. 39) לגמרי, אפילו מן החליצה, אלא הרי היא כצרת אחות אשתו בזיקה, שחולצת ואינה מתייבמת (יבמות פ"ג, מ"ו). והוא־הדין אם לא עשה בה השלישי מאמר, ומת, אשתו חולצת ולא מתייבמת, משום צרת אחות אשתו בזיקה, כמבואר לעיל פ"ו הכ"ה, שהרי כשמת בעל האחות, הוזקקה אשתו לאח השלישי בעל הנכרית, ונעשית נכרית זו צרתה בזיקה ('ברטנורא' שם).

7 **ח. אֶחָד מִן הַיְּבָמִין שֶׁקִּדֵּשׁ אַחוֹת יְבִמְתּוֹ[40] - אוֹמְרִין**
8 **לוֹ: הַמְתֵּן וְאַל תְּגָרְשֶׁנָּה[41] וְאַל תִּשָּׂאֶנָּה[42] עַד שֶׁיְּיַבֵּם**
9 **אָחִיךָ אוֹ יַחֲלֹץ לִיבָמָה זוֹ הַזִּקּוּקָה לְכֻלְּכֶם[43]. חָלַץ לָהּ**
10 **אָחִיו אוֹ יִבְּמָהּ, אוֹ שֶׁמֵּתָה הַיְּבָמָה - הֲרֵי זֶה יִכְנֹס**
11 **אֲרוּסָתוֹ[44]. מֵתוּ אֶחָיו כֻּלָּם[45] - מוֹצִיא אֶת אֲרוּסָתוֹ**
12 **בְּגֵט[46] וִיבִמְתּוֹ בַּחֲלִיצָה[47]. וְאִם מֵתָה אֲרוּסָתוֹ, בֵּין**
13 **שֶׁמֵּתָה קֹדֶם מִיתַת הָאַחִין בֵּין שֶׁמֵּתָה לְאַחַר מִיתַת**
14 **הָאַחִין - חָזְרָה הַיְּבָמָה לְהֶתֵּרָהּ, וְרָצָה חוֹלֵץ רָצָה**
15 **מְיַבֵּם[48].**

40) לאחר שנפלה ליבום והוזקקה לאחים. 41) אינך צריך לגרשה, כי אפשר שתותר לך ע"י מעשה אחיך, וכמבואר לפנינו. 42) שהיא אסורה לך משום אחות זקוקתך, שהיא כאחות אשתך. 43) ואז תוסר זיקתך ממנה. 44) אם חלץ או יבם בטלה הזיקה כנ"ל, ואם מתה גם כן מותרת, שלא תהא חמורה מאחות אשתו שמותרת לו כשמתה אשתו (יבמות מא. ורש"י שם). 45) והוא היבם היחידי.
46) שאחות זקוקתו היא. 47) ולא נפטרה זו מן החליצה משום "אחות גרושתו", הואיל וזיקתה קדמה לקידושי אחותה (יבמות, שם. ועיי"ש בתוי"ט). 48) "יבמה שהותרה (שהיתה מותרת ליבם בעת מיתת אחיו), ונאסרה, וחזרה והותרה, תחזור להיתרה הראשון" (יבמות שם).

16 **ט. שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת,**
17 **וְיֵשׁ לְכָל אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן צָרָה, וּמֵתוּ הַנְּשׂוּאִין אֶת**
18 **הָאֲחָיוֹת, וְנָפְלוּ הָאֲחָיוֹת וְצָרוֹתֵיהֶן לִפְנֵי יָבָם[49]: אִם**
19 **חָלַץ לַצָּרוֹת - נִפְטְרוּ הָאֲחָיוֹת, אֲבָל אִם חָלַץ לָאֲחָיוֹת**
20 **- לֹא נִפְטְרוּ צָרוֹתֵיהֶן עַד שֶׁיְּחַלְּצוּ הַצָּרוֹת; מִפְּנֵי**
21 **שֶׁחֲלִיצַת אֲחָיוֹת חֲלִיצָה שֶׁאֵינָהּ מְעֻלָּה[50], וַחֲלִיצָה**
22 **שֶׁאֵינָהּ מְעֻלָּה אֵינָהּ פּוֹטֶרֶת אֶת הַצָּרָה[51], כְּמוֹ**
23 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[52].**

49) וכולן אינן מתייבמות, האחיות - משום איסור אחות זקוקתו כלעיל ה"א, והצרות - שהן צרות אחות זקוקתו (שם כז.). 50) שהרי אינן ראויות להתייבם, וכל שאינה כשרה לייבום, הרי חליצתה חליצה פחותה (שם כו: וברש"י).
51) שם כז, א: "חלץ לאחיות - לא נפטרו צרות. לצרות - נפטרו אחיות". ואע"פ שגם הצרות אינן ראויות ליבום - איסורן בתור צרות אחות זקוקתו, קל משל האחיות, וחליצתן משובחת משל האחיות (שם וברש"י). 52) לעיל פ"ה הי"ב.

24 **י. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּךְ הַדִּין בִּשְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת**
25 **אֶחָד, וְהָאַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל יְבָמָהּ מִשּׁוּם שְׁנִיָּה אוֹ**
26 **מֵחַיָּבֵי לָאוִין אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, שֶׁאִם חָלַץ לָאֲסוּרָה[53]**
27 **- לֹא הֻתְּרָה צָרָתָהּ[54]; חָלַץ לַצָּרָה - הֻתְּרָה הָאֲסוּרָה.**

53) שחליצתה אינה מעולה. 54) כשם שחליצת האחיות אינה פוטרת הצרות, למרות שאיסור אחות זקוקתו אינו אלא מדרבנן, כמאמרם (יבמות כז:): "זיקה מדרבנן היא", הרי שחליצה הפסולה מדרבנן אינה פוטרת הצרה (מגיד־משנה). ולדעת בעל 'הלכות גדולות' אפילו חלץ לשניה - הותרה צרתה המותרת, וכן היא דעת השו"ע (אהע"ז סי' קע, סי"ח), ומקורם מהתוספתא יבמות פ"ו ה"ה: "היתה איסור מצוה ואיסור קדושה (שניה) חלץ לה או בא עליה - נפטרה צרתה". ורבינו סובר שאין הלכה כאותה תוספתא, אלא כשמואל האומר (יבמות כז.): "חלץ לאחיות - לא נפטרו צרות", והוא־הדין אם חלץ לשניה, לחייבי לאוין ולחייבי 'עשה', שאין צרתה נפטרת.

28 **יא. שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת**
29 **וְהַשְּׁלִישִׁי נָשׂוּי נָכְרִית, מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת וְיִבֵּם**
30 **הַנָּשׂוּי נָכְרִית אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ מֵתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל**
31 **שֵׁנִי, וְאַחַר כָּךְ מֵת הַשְּׁלִישִׁי[55], וְנָפְלוּ שְׁתֵּי נָשָׁיו לִפְנֵי**
32 **הַשֵּׁנִי (שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה) - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרוֹת מִן**
33 **הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם. הָאַחַת - מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה אֲחוֹת**
34 **אִשְׁתּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּת אָחִיו הָרִאשׁוֹן, נֶאֱסְרָה עָלָיו**
35 **לְעוֹלָם מִשּׁוּם אֶשֶׁת אָח, כְּדִין אֶשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה**
36 **בְּעוֹלָמוֹ[56]; וְהַנָּכְרִית - מִשּׁוּם צָרָתָהּ[57].**

55) הנשוי נכרית. 56) כמבואר לעיל פ"ו, הי"ז.
57) כדין צרת ערוה, שפטורה מן החליצה ומן היבום (משנה, יבמות ל. וכדעת ה'תוספות' שם ד"ה ונאסרה). וחזר רבינו כאן מפירושו למשנה שם, שהנכרית, חולצת ולא מתייבמת: "לפי שאני מסופק אם אסורה (האחת) משום ערוה . . . או אסורה עליו מדרבנן, שאמרו: הואיל ונאסרה עליו שעה אחת נאסרה עליו עולמית והיא כמו שניה, וצרת שניה חולצת או מתייבמת, ולפיכך תחלוץ להחמיר".

37 **יב. וְכֵן שְׁנֵי אַחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת וּמֵת אֶחָד**

מֵהֶן, וְאַחַר כָּךְ מֵתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׁנִי - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עוֹלָמִית, הוֹאִיל וְנֶאֱסְרָה עָלָיו בִּשְׁעַת נְפִילָה[58]. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶחֱזִירָהּ וָמֵת - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לַיָּבָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱסְרָה עָלָיו בְּחַיֵּי אָחִיו בִּשְׁעָה שֶׁגֵּרְשָׁהּ[59] - הֲרֵי חָזְרָה לְהֶתֵּרָהּ, וּכְשֶׁמֵּת אָחִיו בְּהֶתֵּרָהּ הָיְתָה עוֹמֶדֶת[60].

58) משום אחות אשתו, נאסרה עליו לעולם משום אשת אח, וכנ"ל בהלכה הקודמת (משנה, יבמות לב.). 59) משום גרושת אחיו, שהיא ערוה. 60) משנה, שם קח, ב. כי לא הנישואין הראשונים מפילים ליבום, אלא מיתת הבעל מפילה, ובאותה שעה בהיתר היא עומדת (שם קט.) והשווה לעיל פ"ו הכ"א.

יג. קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ[61], וְגֵרְשָׁהּ בַּעְלָהּ וְהֶחֱזִירָהּ, וָמֵת וַעֲדַיִן הִיא קְטַנָּה[62] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לַיָּבָם[63]; מִפְּנֵי שֶׁגֵּרוּשֶׁיהָ גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין, שֶׁהֲרֵי אָבִיהָ הִשִּׂיאָהּ[64], וְאֵין חֲזָרָתָהּ חֲזָרָה גְּמוּרָה, שֶׁאֵין קִדּוּשֵׁי קְטַנָּה קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין[65], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[66].

61) ונישואיה נישואין גמורים מן התורה. 62) ואם מת כשהיא גדולה, יתבאר דינה להלן הי"ד. 63) וחולצת ואינה מתייבמת, כמבואר בכתובות עג, ב. וכן בתוספתא יבמות פי"ג, מ"ד. 64) והרי היא אשת איש גמורה מן התורה, כמבואר לעיל פ"ג מהל' אישות הי"א, וגם גירושיה גירושין גמורין, משעה שמבחנת בין גיטה לדבר אחר, כמבואר לעיל פ"ב מהל' גירושין הי"ט. 65) שאין מעשה קטנה כלום. 66) לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ד-ח. ואפילו אם אביה יקדשנה שנית אין קידושיה גמורין, שמשהשיאה אביה בפעם הראשונה אין לו רשות בה, כמבואר שם פ"ג הי"ב, נמצאת קטנה זו - גרושת אחיו מן התורה, ונישואיה השניים לא הועילה לה, וכשמת בעלה הרי היא כגרושה ואסורה ליבם (משנה, יבמות קט.). ואע"פ שהיא גרושת אחיו צריכה חליצה, ואין אומרים תיפטר גם מן החליצה כשאר כל העריות? משום שמא לא שמעו אנשים על גירושיה, וכשיראו זו יוצאת בלא כלום - יבואו להתיר יבמה להנשא לזר בלא כלום (רא"ש שם פי"ג, אות ה).

יד. וְהוּא הַדִּין לִמְגָרֵשׁ פִּקֵּחַת[67], וְנִתְחָרְשָׁה וְהֶחֱזִירָהּ[68], וָמֵת וְהִנִּיחָהּ חֵרֶשֶׁת, שֶׁהִיא אֲסוּרָה[69] לַיָּבָם, וְאֵינָהּ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[70]. וְצָרַת קְטַנָּה זוֹ אוֹ חֵרֶשֶׁת זוֹ - חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת[71]. וְאִם הֶחֱזִירָהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה אוֹ חֵרֶשֶׁת, וְגָדְלָה[72] אוֹ נִתְפַּקְּחָה אֶצְלוֹ[73] וְאַחַר כָּךְ מֵת - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לִיבָמָהּ[74].

67) שהיא מגורשת גמורה מן התורה. 68) ואין נישואיה אלא מדרבנן, כמפורש לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ט. 69) משום גרושת אחיו כנ"ל. 70) כאן דקדק רבינו לכתוב: "ואינה חולצת" וכו', בניגוד לקטנה שהחזירה, בהלכה הקודמת שכתוב בה: "אסורה ליבם". ויתכן, כי קידושי קטנה עדיפים מקידושי חרשת, מפני שקטנה סופה לגדול ויהיו נישואיה נישואין גמורים, וכמפורש לעיל פ"ה הכ"ז ('מעשה רוקח'). [ויתכן גם, כי קטנה תחלוץ משתגדל, אבל חרשת אין חליצתה חליצה, וראה להלן הי"ז]. 71) רי"ף יבמות פי"ג, ע"פ ה'ירושלמי' (שם, ה"ו) וכמפורש שם: "קטנה זו (וכן חרשת) - קנויה ואינה קנויה", ומצד הקנוי - הרי היא כאשתו, ואפילו היא עצמה מותרת להתייבם וכל־שכן צרתה. וצד שלא קנה בה - היא עצמה אסורה, שאינה אשתו (אלא גרושתו), אבל צרתה כנגדה מותרת, שבצד זה אינה צרתה, שהרי איננה קנויה לו, ואין צרתה שבצדה נידונית כצרת ערוה. 72) גמרו קידושיה, כדלעיל פ"ד מהל' אישות ה"ח. 73) ומשבעלה כשנתפקחה, מקודשת גמורה היא, חזרה להיתרה, ואינה עוד גרושת אחיו, ודינה כ"מגרש אשתו הגדולה והחזירה ומת", לעיל הי"ב. 74) יבמות קט, א.

טו. שְׁנֵי אַחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת: הָיוּ שְׁתֵּיהֶן קְטַנּוֹת הָרְאוּיוֹת לְמָאֵן[75] אוֹ חֵרְשׁוֹת[76], וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - תֵּצֵא[77] מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה, וּפְטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[78]. הָיוּ אַחַת גְּדוֹלָה[79] וְאַחַת קְטַנָּה, וּמֵת בַּעַל הַקְּטַנָּה - תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה, וּפְטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[80]; מֵת בַּעַל הַגְּדוֹלָה[81] - מְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן בְּבַעְלָהּ[82], וְתִהְיֶה גְּדוֹלָה זוֹ מֻתֶּרֶת לִיבָמָהּ[83].

75) שהיו יתומות ואין נישואיהן אלא מדרבנן, אבל קטנות שהשיאן אביהן אינן ראויות למיאון, שקידושיהן קידושין גמורין הן. 76) בין קטנות בין גדולות, שקידושי חרשת אינן אלא מדבריהם (הל' אישות פ"ד ה"ט). 77) היבמה. 78) שכח נישואיהן שוה, והרי זו אחות אשתו ממש. 79) שקידושיה קידושין גמורין. 80) שקידושי אשתו הגדולה, עדיפים מזיקת יבמתו, שכח נישואיה אינו אלא מדרבנן, ונפטרה משום אחות אשתו. 81) נמצאת זיקתה של גדולה, שהיא מן התורה - אוסרת הקטנה עליו, ואין נישואיה הקלושים (= שהם מדרבנן) אלימים להפקיע זיקתו מעל הגדולה, ונשארה הקטנה אחות זקוקתו, ולייבם הגדולה גם כן אינו יכול, מפני שהיא אחות אשתו הקטנה, ומה יעשה? 82) ותעקור נישואיה למפרע, ואינה צריכה גט. 83) משנה, יבמות קט, א. וכדעת רבי אליעזר. אבל אילו היה מגרש הקטנה בגט, היתה הגדולה אסורה עליו משום אחות גרושתו. וכן אילו היה חולץ לגדולה, היתה הקטנה נאסרת עליו משום אחות חלוצתו, והשווה לעיל פ"ה הי"ל.

טז. שְׁנֵי אַחִין חֵרְשִׁין[84] נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקֵּחוֹת, אוֹ חֵרְשׁוֹת, אוֹ אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת; וְכֵן שְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת נְשׂוּאוֹת לִשְׁנֵי אַחִים פִּקֵּחִין[85], אוֹ חֵרְשִׁין, אוֹ אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ; וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - אִשְׁתּוֹ פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ[86], שֶׁהֲרֵי אֵין נִשּׂוּאֵי אֶחָד מֵהֶן נִשּׂוּאִין גְּמוּרִין.

84) שאין נישואיהם נישואין גמורין, כמבואר לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ט. 85) וגם כאן אין הקידושין קידושין

גמורין, בגלל חרשות הנשים, וכמבואר שם. 86) משנה, יבמות קיב, ב. הואיל וכקידושי זו, כך קידושי זו, באין קידושי אשתו ומפקיעים את זיקתו מאחותה, שאף היא אינה זיקה גמורה, אלא מדבריהם בלבד.

יז. שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת, אוֹ אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת וַהֲרֵי הַפִּקֵּחַת הִיא אִשֶּׁת הַפִּקֵּחַ[87]: מֵת הַחֵרֵשׁ - תֵּצֵא אִשְׁתּוֹ[88] מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה[89]; מֵת הַפִּקֵּחַ - הוֹאִיל וְנִשּׂוּאֵי הַפִּקֵּחַ שֶׁמֵּת נְשׂוּאִין גְּמוּרִין, וְזִקַּת זֶה הַחֵרֵשׁ גְּמוּרָה[90], וְנִשּׂוּאֵי הַחֵרֵשׁ אֵינָן נְשׂוּאִין גְּמוּרִין - הֲרֵי זֶה הַחֵרֵשׁ מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט[91], מִפְּנֵי שֶׁאֲחוֹתָהּ זְקוּקָה לוֹ[92]; וְאֵשֶׁת אָחִיו הַפִּקֵּחַ אֲסוּרָה לְעוֹלָם[93], שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִכְנֹס מִפְּנֵי אֲחוֹתָהּ[94]; וְלֹא יַחֲלֹץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חֵרֵשׁ[95].

87) נמצאת קידושי זו קידושין גמורין, ושל אחותה מדבריהם בלבד. 88) של החרש, שנישואיה מדרבנן. 89) יבמות, שם במשנה. 90) שזקוקה לו ליבום מן התורה. 91) ברמיזה, כשם שכנס ברמיזה, כך מוציא ברמיזה (לעיל הל' גירושין פ"ב הי"ז). 92) מן התורה, ואוסרת את אשתו הנשואה לו רק מדבריהם, ואחות זקוקתו אסורה. 93) גם לו וגם לאחרים, עד שימות החרש. 94) שהיא אחות גרושתו. 95) וכבר נתבאר לעיל פ"ד הי"ג, שאין החרש ראוי לחלוץ, וחליצתו אינה כלום (משנה, יבמות שם). שהחליצה תלויה בקריאה, ואינו יכול לקרוא, אבל הגט תלוי בכתיבה, וכותבים לו, והוא מוציא ברמיזה, כשם שכנסה ברמיזה.

יח. וְלָמָּה גָּזְרוּ חֲכָמִים שֶׁיּוֹצִיא זֶה הַחֵרֵשׁ אִשְׁתּוֹ הַחֵרֶשֶׁת, וְהֵן אֵינָן בְּנֵי חִיּוּב[96], אֶלָּא הֲרֵי הֵן כְּקָטָן אוֹכֵל נְבֵלוֹת שֶׁאֵין בֵּית דִּין מְצַוִּין לְהַפְרִישׁוֹ?[97] אָמְרוּ חֲכָמִים[98]: אִם תֵּשֵׁב אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, נִמְצֵאת אֲחוֹתָהּ[99] נִשֵּׂאת לְזָר, וְיֹאמְרוּ: נִפְטְרָה מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה[100]. לְפִיכָךְ מוֹצִיא הַחֵרֵשׁ אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה אֲחוֹתָהּ אֲסוּרָה לְעוֹלָם[101].

96) במצוות, שהרי אין להם דעת. 97) יבמות קיד, א. ובפי"ז מהל' מאכלות אסורות הכ"ז: "לפי שאינו בן דעת". 98) שם קיד, ב. 99) היבמה, אשת הפקח. 100) שיסברו: קידושי אשתו החרשת קידושין גמורין הן, ודחו את זיקתו מעל הפקחת ואינה עוד זקוקתו (רש"י שם). 101) ולא יטעו עוד להתירה להנשא לזר.

יט. וְכֵן שְׁנֵי אַחִין פִּקְחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת: מֵת בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת[102] - תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה[103]; מֵת בַּעַל הַפִּקֵּחַת - מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ הַחֵרֶשֶׁת בְּגֵט[104] וְאֶת אֵשֶׁת אָחִיו בַּחֲלִיצָה[105], מִפְּנֵי שֶׁהוּא פִּקֵּחַ וְיָכוֹל לַחֲלֹץ[106].

102) שנישואיה אינם אלא מדרבנן. 103) בלא חליצה, שאינה זקוקה לו כלל. 104) שאין בקידושיה הקלושים כח לדחות את זיקתו מעל אחותה, ומתוך שאחותה זקוקה לו מן התורה, נמצאת אשתו החרשת אסורה לו משום אחות זקוקתו, ועליו לגרשה בגט כדין כל חרשת המתגרשת בגט. 105) אף היא נאסרה עליו משום אחות גרושתו. 106) ומותרת לזר (משנה, יבמות קיג:).

כ. שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, הַחֵרֵשׁ נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים פִּקְחוֹת, הָאַחַת מֵהֶן עֶרְוָה עַל הַפִּקֵּחַ[107], וּמֵת הַחֵרֵשׁ - שְׁתֵּיהֶן פְּטוּרוֹת[108] עַל כָּל פָּנִים[109]: אִם נְשׂוּאֵי הָעֶרְוָה נְשׂוּאִין[110] - הֲרֵי הַשְּׁנִיָּה צָרָתָהּ וּפְטוּרָה[111], וְאִם אֵין נְשׂוּאֵי הָעֶרְוָה נְשׂוּאִין[112] - כָּךְ לֹא יִהְיוּ נְשׂוּאֵי צָרָתָהּ נְשׂוּאִין[113].

107) כגון שהיא בתו או חמותו. 108) מן החליצה ומן היבום. 109) מכל הצדדים. 110) שיש לו קנין גמור באשתו. 111) כדין צרת ערוה, המפורש לעיל פ"ו הי"ד. 112) שאין חרש קונה. 113) והרי היא כזרה, ואינה זקוקה כלל ליבום ('ירושלמי' יבמות פי"ד ה"ג).

כא. הָיְתָה בִּתּוֹ[114] וְכַיּוֹצֵא בָהּ[115] חֵרֶשֶׁת וּנְשׂוּאָה לְאָחִיו הַפִּקֵּחַ[116] - צָרָתָהּ[117] חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, שֶׁאֵין נְשׂוּאֵי הַחֵרֶשֶׁת נְשׂוּאִין גְּמוּרִין[118].

114) של אחד פקח. 115) ערוה אחרת, כגון חמותו או כלתו. 116) והרי נישואי חרשת אינם אלא מדרבנן. 117) שהיא פקחת ונשואה גמורה. 118) לפטור את צרתה משום "צרת ערוה", ולפיכך חולצת להסיר את זיקתו מעליה, ואינה מתייבמת שהרי היא צרת ערוה מדרבנן ('ירושלמי' שם ה"ד). ושם ה"ה שנינו: "בתו חרשת נשואה לאחיו חרש, צרתה פטורה מן החליצה ומן היבום". ורבינו לא חשש להביאה, כי כבר נכללת היא בדין ה"כ: "אם נישואי הערוה (בתו החרשת) נישואין, הרי השניה צרתה ונפטרה" וכו'.

כב. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת[119] - אַחַת שְׁתֵּי אֲחָיוֹת אוֹ אִשָּׁה וּבִתָּהּ אוֹ אִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; עִנְיַן הַדְּבָרִים[120]: שֶׁהֵן שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהָאַחַת מֵהֶן עֶרְוָה עִם הָאַחֶרֶת וְאִי אֶפְשָׁר לִשָּׂא שְׁתֵּיהֶן מִשּׁוּם עֶרְוָה[121]. וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ[122] אוֹ אֲחוֹת יְבִמְתּוֹ[123] - אֶחָד אֲחוֹתָהּ אוֹ אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ[124]; עִנְיַן הַדְּבָרִים: אַחַת מִקְּרוּבוֹתֶיהָ שֶׁהֵן עֶרְוָה עִמָּהּ.

119) כגון לעיל ה"א. 120) כוונת הדברים. 121) נמצאת, שכל אחת היא קרובת זקוקתו האסורה לו. 122) כגון לעיל ה"ז, טז. 123) לעיל ה"ח. 124) של אשתו או יבמתו, שאסור לו לקיים שתיהן.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבאר בו דין המקדש אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו קידש, בני תערובות, הלך בעלה למדינה אחרת ושמעה שמת ונישאה ואחר כך בא.

א. מִי שֶׁקִּדֵּשׁ אַחַת מִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה

1 מֵהֶן קִדֵּשׁ[2], וָמֵת וְלוֹ אָח אֶחָד חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן כְּדֵי
2 לְהַתִּירָן לַאֲחֵרִים[3]. הָיוּ לוֹ שְׁנֵי אַחִין - אֶחָד חוֹלֵץ
3 לְאַחַת מֵהֶן בַּתְּחִלָּה, וְהַשֵּׁנִי מְיַבֵּם לַשֵּׁנִיָּה עַל כָּל
4 פָּנִים[4]: אִם זוֹ הִיא שֶׁקִּדֵּשׁ אָחִיו - הֲרֵי יִבֵּם אוֹתָהּ;
5 וְאִם אֵינָהּ אֵשֶׁת אָחִיו - הֲרֵי נָשָׂא אִשָּׁה מִשְּׁאָר
6 הַנָּשִׁים, וַאֲחוֹתָהּ שֶׁהָיְתָה אֵשֶׁת אָחִיו כְּבָר נֶחֱלְצָה[5].
7 אֲבָל לֹא יְיַבֵּם הָאַחַת תְּחִלָּה, שֶׁמָּא הָאַחֶרֶת הִיא אֵשֶׁת
8 אָחִיו וְנִמְצָא שֶׁנָּשָׂא קְרוֹבַת זְקוּקָתוֹ. קָדְמוּ שְׁנֵי
9 הָאַחִים וְכָנְסוּ[6] שְׁתֵּי הַיְּבָמוֹת - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן
10 מִיָּדָן[7].

2) כגון שאמר לשתי אחיות: הרי אחת מכן מקודשת לי, וקיבלה אחת כסף הקידושין ע"י חברתה, או שאמר המקדש לאבי הבנות: אחת מבנותיך מקודשת לי, וקיבל האב קידושיה, כמפורש לעיל פ"ט מהל' אישות ה"ג. 3) ואינו יכול לייבם אפילו אחת מהן, כי שמא האחרת היא אשת אחיו, ונמצא פוגע באחות זקוקתו, וגם אינו יכול לחלוץ לאחת ולייבם השניה, כי אחות חלוצתו אסורה לו בחייה, ואין לאחיות תקנה, אלא שיחלצו שתיהן, כי כל אחת מהן זקוקה ליבום מספק, שמא היא המקודשת לאח המת (משנה, יבמות כג:). 4) כלומר, בכל אופן מותר לייבמה. 5) ע"י אחיו, ומותר לו לישא אחות חלוצת אחיו. 6) קודם שנמלכו בבית־דין. 7) שכל אחד אומר אני כנסתי את יבמתי הראויה לי (המקודשת לאחי המת). ואפילו כנס הראשון באיסור את אחות זקוקתו, הרי משבא אחיו וכנס את השניה, פקעה זיקתם מעליה ונמצאת הראשונה אצלו בהיתר, כי אינה עוד אחות זקוקה. ואין לאסרה משום: כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה: "יבמה יבוא עליה", הרי היא כאשת אח שיש לו בנים ואסורה עולמית (ראה לעיל פ"ז, ה"ד) - כי לא נאסרה זו אלא משום ספק ('תפארת ישראל' יבמות פ"ב מ"ו), וכהסברו של רש"י (שם כד.): זו שנאסרה משום אחות זקוקה אינה יבמה כלל, וכי פקעה זיקת האחים מעל אחותה, הרי זו מותרת, שאין היא אשת המת שתיאסר משום אשת אח שיש לו בנים. וכל זה כשלא נמלכו בבית־דין, אבל נמלכו בבי"ד ועברו - יוציאו (הרא"ש שם פ"ב, אות ד. וכן באהע"ז סי' קעו, א).

11 ב. שְׁנַיִם[8] שֶׁקִּדְּשׁוּ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, זֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זוֹ
12 קִדֵּשׁ וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זוֹ קִדֵּשׁ, וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶן, לָזֶה
13 אָח וְלָזֶה אָח - זֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן[9] וְזֶה חוֹלֵץ
14 לִשְׁתֵּיהֶן. לָזֶה אָח אֶחָד וְלָזֶה שְׁנַיִם - הַיְּחִידִי חוֹלֵץ
15 לִשְׁתֵּיהֶן בַּתְּחִלָּה[10], וְהַשְּׁנַיִם אֶחָד חוֹלֵץ רִאשׁוֹנָה[11]
16 וְהַשֵּׁנִי מְיַבֵּם[12]; וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ[13] - אֵין מוֹצִיאִין
17 מִיָּדָן[14]. וַאֲפִלּוּ הָיוּ כֹּהֲנִים[15]; שֶׁהַחֲלִיצָה שֶׁחָלַץ
18 הַיְּחִידִי - מִסָּפֵק[16] חָלַץ, וְהַחֲלוּצָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן
19 מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[17], וּבְסָפֵק חֲלוּצָה לֹא גָזְרוּ[18].

8) שהם נכרים זה לזה. 9) שכל אחד מהם אסור לייבם, שמא הוא פוגע באחות זקוקתו, ומספק יחלוץ לשתיהן כדי להתירן להנשא לזר. 10) כדי להתיר את יבמתו לאחרים. 11) להסיר את זיקת האחים ממנה, אם היא יבמתו. 12) את השניה, שאפילו אינה יבמתו, אינו אסור בה משום אחות זקוקה, שכבר נחלצה הראשונה מאחיו. אבל אסור לייבם תחילה, שמא האחרת היא אשת האח, ופוגע באחות זקוקתו (יבמות כג:). וכן אסור ל"חולצים" לייבם את השניה, משום איסור "אחות חלוצתו". 13) השנים שהם אחים. 14) כמבואר לעיל הערה ו. 15) שאסורים באשה חלוצה. 16) שמא זו יבמתו. 17) שם כד, א. כי התורה לא אסרה אלא גרושה, ככתוב (ויקרא כא, ז): "ואשה גרושה מאישה לא יקחו", והשווה לעיל פ"א מהל' אישות ה"ז. 18) שכל אחת מהאחיות אינה אלא ספק חלוצה, כי שמא לא היתה מקודשת לראשון, נמצאת חליצתה מ"היחיד" אינה כלום (יבמות, שם). וכל זה, כשעברו וכנסו, אבל לכתחילה אין להקל להם להתירם לייבם, על סמך "ספק חכמים - להקל". ואפילו כשכבר חלץ האח הראשון, אסור לאח השני הכהן לייבם את השניה, משום איסור "חלוצה לכהן", הואיל וחלצה מ"היחיד" בבית־דין ונעשה בה מעשה רב ומפורסם, אין להתירה לכהן - שמא יאמרו: חלוצה מותרת לכהן. וכן אמרו (יבמות צח:): "כהנים חולצים (ואינם מייבמים, משום ספק חלוצה), ושאינם כהנים - מייבמים" (מגיד־משנה).

20 ג. הָיוּ לָזֶה שְׁנֵי אַחִין וְלָזֶה שְׁנֵי אַחִין - אָחִיו שֶׁל
21 זֶה חוֹלֵץ לָאַחַת, וְאָחִיו שֶׁל זֶה חוֹלֵץ לָאַחֶרֶת, וְאַחַר
22 כָּךְ הָאָח הַשֵּׁנִי שֶׁל זֶה מְיַבֵּם חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה, וְהָאָח
23 הַשֵּׁנִי שֶׁל זֶה מְיַבֵּם חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה[19]. קָדְמוּ שְׁנֵיהֶן[20]
24 וְחָלְצוּ לִשְׁתֵּיהֶן - לֹא יְיַבְּמוּ שְׁנֵי הָאַחִין הָאֲחֵרִים[21],
25 אֶלָּא אֶחָד חוֹלֵץ בַּתְּחִלָּה וְאָחִיו מְיַבֵּם לַשֵּׁנִיָּה[22]; וְאִם
26 קָדְמוּ וְכָנְסוּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָן[23].

19) של זה - של זה, כלומר של המת השני שאינו אחיו. ויש כאן "ממה־נפשך", כלומר, מותר על־כל־פנים: אם זוהי יבמתו, הרי טוב. ואין זו חלוצת אחיו, שאחיו לא חלץ אלא לאחותה. ואם אין זו יבמתו, הרי נכרית היא ומותרת לו, לאחר שנחלצה מיבמה, וגם אינה אחות זקוקתו שהרי אחיו חלץ את אחותה, שהיא יבמתו, ופקעה הזיקה שעליה (יבמות כג:). וכל זה כשלא חלצו לה שני האחים, אבל אם חלצו לה שניהם, אסורה אחותה על כל אחד מהם משום אחות חלוצתו. 20) [שני אחים של אחד מהמתים. ובכ"י תימן, הנוסחא כאן: "קדמו שני אחים"]. 21) שכל אחד מהם יפגע בספק אחות זקוקתו, כי שמא האחרת היא אשת אחיו וזקוקה לו וכנ"ל. 22) על־כל־פנים: אם יבמתו היא - הרי טוב, ואם לא - אין זו אחות זקוקתו, שכבר נחלצה מאחיו ופקעה זיקתו, וגם אינה אסורה לו משום "יבמה לזר", שכבר נחלצה זו מאחי בעלה. 23) כמבואר לעיל הערה ו. ואפילו היו שניהם כהנים, כמבואר לעיל ה"ב.

27 ד. הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ לָהּ בָּנִים וְהָיוּ לְכַלָּתָהּ[24] בָּנִים,
28 וְנִתְעַבְּרָה הָאִשָּׁה וְנִתְעַבְּרָה כַּלָּתָהּ, וְיָלְדוּ שְׁתֵּיהֶן
29 בְּמַחֲבוֹאָה אַחַת, וְנִתְעָרְבוּ שְׁנֵי הַיְּלָדִים, וְהִגְדִּילוּ
30 הַתַּעֲרוּבוֹת[25] וְנָשְׂאוּ נָשִׁים וָמֵתוּ[26] - כֵּיצַד הֵן נִתָּרוֹת?
31 בְּנֵי הַכַּלָּה חוֹלְצִין לִשְׁתֵּיהֶן תְּחִלָּה וְלֹא מְיַבְּמִין; שֶׁכָּל
32 אַחַת מֵהֶן סָפֵק שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָחִיו[27] וְתִהְיֶה מַתֶּרֶת לוֹ,

1 סָפֵק שֶׁהִיא אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו[28] וְהִיא עֶרְוָה עָלָיו[29]. אֲבָל
2 בְּנֵי הַזִּקֵּנָה אוֹ חוֹלְצִין אוֹ מְיַבְּמִין; שֶׁאִם הִיא זוֹ אֵשֶׁת
3 אָחִיו[30] - הֲרֵי יִבְּמָהּ, וְאִם הִיא אֵשֶׁת בֶּן אָחִיו - מֻתֶּרֶת
4 לְהִנָּשֵׂא לוֹ שֶׁכְּבָר נֶחְלְצָה[31].

24) אשת בנה. 25) בכת"י התימנים: התערובת. 26) בלא בנים, והרי הן זקוקות ליבום. 27) בן הכלה. 28) בן הזקנה, שהוא אחי אביהם. 29) ככתוב (ויקרא יח, יד): "ערות אחי אביך לא תגלה . . . דודתך היא", והערוה אסורה ליבם. 30) שבעלה המת הוא בן הזקנה, ועליו לייבמה (אחרי שיחלוץ לה בן הכלה, כמבואר בסמוך). 31) מבן הכלה, ואינה עוד באיסור יבמה לזר, אבל טרם שיחלוץ לה בן הכלה, אסורה היא לבני הזקנה, שמא היא אשת אחי בני הכלה, ואסורה לאחרים עד שתחלוץ.

5 ה. מֵתוּ הַבָּנִים הַיְדוּעִים[32] שֶׁל זְקֵנָה וְשֶׁל כַּלָּתָהּ,
6 וַהֲרֵי בְּנֵי הַתַּעֲרוּבוֹת קַיָּמִין - בְּנֵי הַתַּעֲרוּבוֹת לְנִשֵּׂי
7 בְּנֵי הַזִּקֵּנָה חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין, שֶׁהִיא סְפֵק אֵשֶׁת
8 אֲחִי אָבִיו[33] שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו, סְפֵק אֵשֶׁת אָחִיו[34]
9 שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְיַבְּמָהּ; וְלִנְשֵׂי בְּנֵי הַכַּלָּה אֶחָד חוֹלֵץ
10 בַּתְּחִלָּה וְאֶחָד מְיַבֵּם עַל כָּל פָּנִים: אִם בֶּן הַכַּלָּה הוּא
11 שֶׁחָלַץ תְּחִלָּה - הֲרֵי חָלַץ אֵשֶׁת אָחִיו, וְהַשֵּׁנִי מִן
12 הַתַּעֲרוּבוֹת הוּא בֶּן הַזִּקֵּנָה וּמֻתָּר לוֹ לִשָּׂא אֵשֶׁת בֶּן
13 אָחִיו אַחַר שֶׁנֶּחְלְצָה מִיָּבְמָהּ; וְאִם זֶה שֶׁחָלַץ תְּחִלָּה
14 הוּא בֶּן הַזִּקֵּנָה - הֲרֵי חָלַץ לְאֵשֶׁת בֶּן אָחִיו וְלֹא עָשָׂה
15 כְּלוּם, וְהַשֵּׁנִי מִן הַתַּעֲרוּבוֹת הוּא בֶּן הַכַּלָּה וַהֲרֵי יִבֵּם
16 אֵשֶׁת אָחִיו[35].

32) הוודאים. 33) שמא הם בני הכלה. 34) שמא הם בני הזקנה. 35) משנה, יבמות צט, א. אבל לייבם תחילה - אסור, שמא היא אשת בן אחיו, ואסורה לזר עד שתחלוץ (שם צט:).

17 ו. מִי שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה אַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ שְׁלֹשָׁה
18 חֳדָשִׁים[36] וְנִשֵּׂאת וְיָלְדָה[37], וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה
19 לָרִאשׁוֹן אִם בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן, וְהָיוּ לָהּ בָּנִים מִן
20 הָרִאשׁוֹן וּמִן הַשֵּׁנִי, אִם מֵת זֶה הַבֵּן הַסָּפֵק - בְּנֵי
21 הָרִאשׁוֹן וּבְנֵי הַשֵּׁנִי חוֹלְצִין[38] לְאִשְׁתּוֹ וְלֹא מְיַבְּמִין;
22 שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן שֶׁיָּבוֹא לְיַבֵּם, שֶׁמָּא אֵינוֹ אָחִיו
23 מֵאָבִיו, וַהֲרֵי הוּא אָחִיו מֵאִמּוֹ בְּוַדַּאי, וְאֵשֶׁת אָחִיו
24 מֵאִמּוֹ אֲסוּרָה עָלָיו לְעוֹלָם מִשּׁוּם עֶרְוָה[39]. וְכֵן זֶה
25 הַבֵּן הַסָּפֵק חוֹלֵץ לִנְשׁוֹתֵיהֶן[40] וְלֹא מְיַבֵּם[41].

36) שנתגרשה או נתאלמנה ממנו, והיה לה להמתין שלשה חדשים עד שתינשא לאחר, כדי שיוודע אם היא מעוברת, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין הי"ח - ולא שהתה. 37) בחודש השביעי לנישואיה. 38) שמא אשת אחיהם מן האב היא וזקוקה להם. 39) ואינה זקוקה ליבום, כמבואר לעיל פ"א, ה"ז. 40) של הבנים הוודאים, שמא נשותיהם של אחים מן האב הן. 41) שמא הן של אחים מן האם בלבד, ואסורות עליו משום ערוה (משנה, יבמות ק.).

26 ז. הָיָה בֵּן לָרִאשׁוֹן וּבֵן לַשֵּׁנִי שֶׁלֹּא מֵאִשָּׁה זוֹ
27 שֶׁנִּשֵּׂאת בְּתוֹךְ זְמַן[42], וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַבֵּן
28 הַסָּפֵק חוֹלֵץ לְאֵשֶׁת זֶה שֶׁמֵּת אוֹ מְיַבֵּם; שֶׁאִם אָחִיו
29 מֵאָבִיו הוּא - הֲרֵי יִבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאִם אֵינוֹ אָחִיו
30 מֵאָבִיו - הֲרֵי אֵין בֵּינֵיהֶן אַחֲוָה כְּלָל[43], לְפִיכָךְ מֻתָּר
31 לוֹ לִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ[44].

42) של שלשה חדשים. 43) שאינם אחים מן האם. 44) וכגון שלא היו אחים אחרים מן הבעל הראשון אלא זה הספק בלבד, כי אם יש אחים ודאים אחרים, הרי היא זקוקה להם ואסור לה להנשא לזר בלי חליצה, וה"בן הספק" הזה יהיה אסור בה משום "חלוצת אחיו", כמבואר לעיל פ"א הי"ב (שם ק: וברש"י).

32 ח. מֵת הַבֵּן הַסָּפֵק - אֶחָד מִשְּׁנֵי הַבָּנִים הַוַּדָּאִין[45]
33 חוֹלֵץ לְאִשְׁתּוֹ תְּחִלָּה, וְהַשֵּׁנִי מְיַבֵּם עַל כָּל פָּנִים: אִם
34 אָחִיו הוּא - הֲרֵי יִבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ; וְאִם אֵינוֹ אָחִיו,
35 וְהוּא בֶּן הָאָב הָאַחֵר - הֲרֵי נֶחְלְצָה מֵאַחֵי בַּעְלָהּ[46].

45) שאינן מאשה זו, ואינם אחים מן האם. 46) אבל אסור לאחד מהם לייבם תחילה, שמא אשת בן הבעל השני היא וזקוקה לבן הבעל ההוא ליבום, וכשלא חלצה ממנו אסורה לזר (שם).

36 ט. מִי שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינָה אַחֶרֶת, וְשָׁמְעָה שֶׁמֵּת
37 וְנִשֵּׂאת, וְאַחַר כָּךְ בָּא הַבַּעַל הָרִאשׁוֹן[47], וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶן,
38 וְלָזֶה אַחִין וְלָזֶה אַחִין - אָחִיו שֶׁל זֶה וְאֶחָיו שֶׁל זֶה
39 חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין[48].

47) והרי דינה שתצא מזה ומזה בגט, ואסורה על שניהם עולמית, כמבואר לעיל בפ"י מהל' גירושין ה"ה. 48) משנה, יבמות פז, ב. אחיו של ראשון חולץ לה מן התורה, שהרי אשת אחיו היא, ואסור לו לייבמה משום קנס חכמים, שלא דקדקה היטב ולא בדקה אחרי השמועה לדעת הנכונה היא אם לא, ואסרוה על בעלה ועל יבמה, והשני חולץ לה מדרבנן בלבד, כי מן התורה אינה זקוקה לו כלל, שהרי לא היתה אשתו של אחיו, כי אם אשתו של בעל הראשון היא, אלא שהחכמים החמירו להצריכה גט מבעלה השני, שלא יאמרו: אשת איש יוצאה בלא גט, ומאותו טעם החמירו עליה להצריכה חליצה, שלא יאמרו: יבמה נשאת לזר בלא חליצה (שם צא.). ומובן שחליצה פסולה זו אינה פוטרת צרתה, לא מבעלה הראשון ולא מבעלה השני, כמבואר לעיל פ"ה הי"ב, ופ"ז ה"י. וגם מותרת צרתה להתייבם ואין לה דין צרת אשה שזינתה תחת בעלה, שצרתה פטורה מן היבום ומן החליצה (ראה לעיל פ"ו הי"ט), כי אשה זו אנוסה היא, שסברה על סמך עדות מספיקה, שבעלה מת ואינה זונה, וחכמים החמירו עליה שלא תתייבם, אבל צרתה מותרת בייבום (רש"י יבמות יא. וכן באהע"ז סי' קעג, יא).

40 י. חָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁהָיָה לְכָל אַחַת מֵהֶן בֵּן יָדוּעַ[49],
41 וְנִתְעָרְבוּ חֲמִשְׁתָּן וְיָלְדוּ כְּאֶחָד בְּמַחֲבוֹאָה אַחַת
42 חֲמִשָּׁה בָּנִים אֲחֵרִים וְנִתְעָרְבוּ הַיְלָדִים, וְהִגְדִּילוּ

הַתַּעֲרוּבוֹת[50] וְנָשְׂאוּ נָשִׁים, וּמֵתוּ חֲמִשָּׁה הָאֲנָשִׁים[51], וְנָפְלוּ חֲמֵשׁ הַנָּשִׁים לִפְנֵי חֲמִשָּׁה הַבָּנִים הַוַּדָּאִין, שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶן יוֹדֵעַ אֵי זוֹ הִיא אֵשֶׁת אָחִיו - כֵּיצַד תַּקָּנָתָן? אַרְבַּע מֵהֶן חוֹלְצִין לְאַחַת תְּחִלָּה[52], וְהַחֲמִישִׁי יִשָּׂא זוֹ שֶׁנִּחְלְצָה אַרְבַּע חֲלִיצוֹת עַל כָּל פָּנִים.

49) ודאי. 50) בדפוסים קדומים: התערובת. 51) בני התערובת. 52) שכל אחד חייב לחלוץ לה מספק, שמא אשת אחיו היא.

יא. כֵּיצַד? אִם אֵשֶׁת אָחִיו הִיא - הֲרֵי יִבֵּם אוֹתָהּ; וְאִם אֵינָהּ אֵשֶׁת אָחִיו - הֲרֵי הִיא אֵשֶׁת אָח אֶחָד מֵאַרְבָּעָה, וַהֲרֵי חָלְצוּ לָהּ אַרְבַּעְתָּן תְּחִלָּה[53]. וְכֵן הַשְּׁנָיָה - חוֹלְצִין לָהּ אַרְבָּעָה, וְהָאֶחָד מִן הָאַרְבָּעָה יִהְיֶה זֶה שֶׁנָּשָׂא הָרִאשׁוֹנָה[54], וְהַחֲמִישִׁי[55] יִשָּׂאֶנָּה[56]. עַד שֶׁנִּמְצְאוּ הַבָּנִים הַחֲמִשָּׁה נָשְׂאוּ הֶחָמֵשׁ נָשִׁים אַחַר שֶׁנִּחְלְצָה כָּל אַחַת מֵהֶן אַרְבַּע חֲלִיצוֹת[57].

53) והותרה להנשא לזר. 54) והוא לא ייבם אחרת עליה, כי מוטב שכל אחד מהם ייבם יבמה אחת, שמא יכוון וישא יבמתו אשת אחיו, ונמצא מקיים מצות ייבום. אבל כשאחד ישא חמשתן, נמצאו ארבעתן לא נתקיימה בהן מצות יבום, שהרי רק אחת היא אשת אחיו, והאחרות נכריות הן לו (יבמות צח:). 55) שלא חלץ לה. 56) שאפילו אינה אשת אחיו, הרי חלצו לה ארבעה האחרים והותרה לזר. וחוזרים השנים שייבמו, וחולצים לשלישית ושנים עמהם, והחמישי מייבם וכן כולם. 57) שאין אחד מהם רשאי לייבם עד שיחלצו לה הארבעה, שלא יפגע באיסור יבמה לזר (שם וברש"י). ושם בגמרא אמרו: "מקצתם כהנים ומקצתם שאינם כהנים, כהנים חולצים, שאינם כהנים מייבמים". כי אי־אפשר לכהנים שייבמו, הואיל וחלצה ארבע חליצות, שמא האחד החולץ היה יבמה וחליצתו חליצה, וכהן אסור בחלוצה, שאפילו ספק חלוצה אסור לו לכנוס בתחילה, כמבואר בביאורנו לעיל ה"ב הערה יז.

יב. וּלְעוֹלָם הִזְהֵר בְּכָל הַסְּפֵקוֹת הַלָּלוּ בְּעִקָּרִים[58] אֵלּוּ: שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לְךָ שֶׁמָּא בַּת חֲלִיצָה הִיא לְאִישׁ זֶה אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה לַחֲלִיצָה מִמֶּנּוּ - אֵינָהּ נִתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְזָר עַד שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ אוֹתוֹ הָאִישׁ. וְכָל מִי שֶׁיִּסְתַּפֵּק לְךָ שֶׁמָּא בִּיאָתָהּ אֲסוּרָה עַל אִישׁ זֶה, בֵּין מִדִּבְרֵי תּוֹרָה בֵּין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - אֵינָהּ מִתְיַבֶּמֶת לוֹ. וְכֹל שֶׁנֶּחְלְצָה חֲלִיצָה מְעֻלָּה אוֹ נִבְעֲלָה בְּעִילָה כְּשֵׁרָה - הֻתְּרָה צָרָתָהּ לְזָר[59].

58) בכללים. 59) השווה לעיל פ"ה הי"א.

יג. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תָּבִין וְתוֹרֶה בְּכָל הַסְּפֵקוֹת שֶׁיִּאָרְעוּ לְעִנְיַן יִבּוּם וַחֲלִיצָה. שֶׁהֲרֵי בֵּאַרְנוּ כָּל הָעִקָּרִין שֶׁעֲלֵיהֶן תִּסְמֹךְ, וְתֵדַע מִי הוּא שֶׁחוֹלֵץ וּמִי הוּא שֶׁמְּיַבֵּם, וּמִי הִיא הַפְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם וּמִי הִיא הָרְאוּיָה לְיַבֵּם[60].

60) בדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "ליבום".

סִלְקוּ הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה בְּסִעַיְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שישי י"ד תשרי ה'תש"פ

הִלְכוֹת נַעֲרָה בְתוּלָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לִקְנֹס הַמְפַתֶּה. ב) שֶׁיִּשָּׂא הָאוֹנֵס אֲנוּסָתוֹ. ג) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ הָאוֹנֵס. ד) שֶׁתֵּשֵׁב אֵשֶׁת מוֹצִיא שֵׁם רַע תַּחַת בַּעְלָהּ לְעוֹלָם. ה) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ מוֹצִיא שֵׁם רַע אֶת אִשְׁתּוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~

בטעם המצוה לענוש את האונס והמפתה נערה בתולה, כתב ה'חינוך' (מצוה תקנ"ז) "משרשי המצוה כדי לייסר הנבלים מן המעשה הרע הזה".

ובפנימיות העניינים, יש לומר שעניין זה ("בעלונו אדונים זולתך") בוודאי אינו שייך אצל כנסת ישראל, אבל האפשרות להוציא שם רע על ישראל הוא מכיון שבדקות דדקות יכול להיות שנופלים בתאוות היתר, וכפירוש הרמב"ן על הפסוק "קדושים תהיו" שתיתכן מציאות של נבל ברשות התורה, "לפיכך בא הכתוב וציוה שנהיה פרושים מן המותרות".

ואם יטען אדם ויאמר שיש צורך בענייני מותרות כדי שיוכל להשלים את עבודת הבירורים, ובנוסף הרי כתוב בירושלמי (נדרים פ"ט ה"א) "דייך מה שאסרה לך תורה", וממילא אין להנזר מדבר שמותר על־פי תורה, הנה העצה לזה שיעסוק בתורה שאז יתבררו כל ענייניו בדרך ממילא. דוגמא לדבר, מה שאמרו חז"ל "חש בראשו יעסוק בתורה, חש בגרונו יעסוק בתורה, חש בכל גופו יעסוק בתורה, שנאמר ולכל בשרו מרפא" שלימוד התורה פועל רפואה, ועל־דרך־זה בשאר העניינים.

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן יט)

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ביאר בו רבינו דין הקנס באונס ובמפתה, נישואיהם עם האנוסה והמפותה, קטנה פחותה מבת שלוש או בוגרת אם יש להן קנס, והנערות שיש להן קנס ושאין להן, בא עליה ומתה קודם שתעמוד בדין.

א. מִי שֶׁפִּתָּה בְּתוּלָה[2] - קוֹנְסִין אוֹתוֹ מִשְׁקַל חֲמִשִּׁים סְלָעִים שֶׁל כֶּסֶף מְזֻקָּק[3]. וְהוּא הַנִּקְרָא[4] קְנָס[5]. וְכֵן אִם אָנַס אוֹתָהּ[6]. וּקְנָס זֶה מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה,

שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה[7] חֲמִשִּׁים כָּסֶף.

2) מאחר שלוש שנים עד שתבגור. 3) כסף טהור, שאין בו תערובת של נחושת או מתכת אחרת. 4) בלשון חכמים. 5) עונש ממון. 6) משלם קנס. 7) האנוסה.

ב. וְאִי זֶה הוּא מְפַתֶּה, וְאִי זֶה הוּא אוֹנֵס? מְפַתֶּה - לִרְצוֹנָהּ, אוֹנֵס - שֶׁבָּא עָלֶיהָ בְּעַל כָּרְחָהּ. כָּל הַנִּבְעֶלֶת בַּשָּׂדֶה - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת אֲנוּסָה, וְדָנִין אוֹתָהּ בְּדִין אֲנוּסָה, עַד שֶׁיָּעִידוּ הָעֵדִים שֶׁבִּרְצוֹנָהּ נִבְעֲלָה. וְכָל הַנִּבְעֶלֶת בָּעִיר - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְפַתָּה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא זָעֲקָה, עַד שֶׁיָּעִידוּ הָעֵדִים שֶׁהִיא אֲנוּסָה, כְּגוֹן שֶׁשָּׁלַף לָהּ חֶרֶב וְאָמַר לָהּ: אִם תִּזְעַקִי אֶהֱרֹג אוֹתָךְ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל הנבעלת בשדה הרי זו בחזקת אנוסה... וכל הנבעלת בעיר הרי זו בחזקת מפותה".

לפי זה, היה מקום לפרש שהפסוק "כי בשדה מצאה" הוא בדווקא, ולא שדיבר הכתוב בהווה כפירוש הפשוט של הכתוב, אבל יש לומר שעיקר החילוק בין שדה לעיר הוא, שאין לה מושיע. ונראה שגם "שדה" וגם "עיר" שנקט הרמב"ם, הוא רק לדוגמא, לפי שעל־פי רוב, שדה הוא מקום שאין לה מושיעים, מה־שאין־כן עיר. וזיל בתר טעמא.

(על־פי לקו"ש חלק ו עמוד 431 הערה 72)

ג. הַמְפַתֶּה שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהִנָּשֵׂא לַמְפַתֶּה, אוֹ שֶׁלֹּא רָצָה אָבִיהָ לִתְּנָהּ לוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא רָצָה הוּא לִכְנֹס - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן קְנָס[8] וְהוֹלֵךְ, וְאֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לִכְנֹס. וְאִם רָצוּ וּכְנָסָהּ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס[9], אֶלָּא כּוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה כִּשְׁאָר הַבְּתוּלוֹת[10]. אֲבָל הָאֲנוּסָה שֶׁלֹּא רָצְתָה הִיא אוֹ אָבִיהָ לְהִנָּשֵׂא לָאוֹנֵס - הָרְשׁוּת בְּיָדָם[11], וְנוֹתֵן קְנָס וְהוֹלֵךְ. רָצְתָה הִיא וְאָבִיהָ וְלֹא רָצָה הוּא - כּוֹפִין אוֹתוֹ וְכוֹנֵס וְנוֹתֵן קְנָס[12]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה - הֲרֵי זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. אֲפִלּוּ הִיא חִגֶּרֶת אוֹ סוֹמֶא אוֹ מְצֹרַעַת - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִכְנֹס. וְאֵינוֹ מוֹצִיא לְרְצוֹנוֹ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו - הֲרֵי זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה.

8) מחוץ לדמי בושת ופגם. 9) אבל בושת ופגם נותן מיד לאביה בין נשאה בין לא נשאה. 10) שכתובתן מאתיים דינר, ואף על פי שכבר בעולה היא בשעת נישואיה, אין אומרים כתובתה מנה (מאה דינר), כדין כתובת בעולה, שאם כן לקתה מידת הדין, ונמצא חוטא נשכר, שהרי בתולה הייתה והוא פגמה, ואין זה בדין שירוויח בחטאו. 11) "ולו תהיה לאשה" תהיה - מדעתה. 12) ומוסיף גם בושת, צער ופגם.

ד. וְאֵין לָהּ כְּתֻבָּה. שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ חֲכָמִים כְּתֻבָּה לָאִשָּׁה אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ[13].

13) שהרי מוזהר הוא בתורה לא לשלחה כל ימיו, ואין חוששים שמא יצערנה כל כך עד שתאמר לו איני רוצה בך.

ה. הָיְתָה אֲנוּסָה זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו, אֲפִלּוּ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה[14] וַאֲפִלּוּ שְׁנִיָּה[15] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה[16]. וְכֵן אִם נִמְצָא בָּהּ דְּבַר זִמָּה אַחַר שֶׁכָּנַס[17] - הֲרֵי זֶה יִגָּרְשֶׁנָּה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה - אִשָּׁה הָרְאוּיָה לוֹ.

14) שאיסור ביאתן אינו אלא במצות עשה בלבד. 15) שאיסור ביאתה אינה אלא מדברי סופרים בלבד. 16) שנאמר: "ולו תהיה לאשה" - באשה הראוייה לקיימה הכתוב מדבר. 17) שזינתה תחתיו ונאסרה עליו.

ו. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁאָנַס בְּתוּלָה אוֹ שֶׁפִּתָּה אוֹתָהּ - הֲרֵי זֶה לֹא יִכְנֹס; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצֻוֶּה לִקַּח אֶת הַבְּתוּלָה[18], וּבְשָׁעָה שֶׁיִּשָּׂא זוֹ אֵינָהּ בְּתוּלָה[19]. וְאִם כָּנַס - יוֹצִיא בְּגֵט[20].

18) "והוא אשה בבתוליה יקח". 19) ובעולה לכהן גדול היא מחייבי עשה. 20) ואפילו אנוסת עצמו או מפותת עצמו, בכלל האיסור.

ז. אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בְּאוֹנֵס 'לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ' - כֵּיוָן שֶׁקִּדְּמוֹ עֲשֵׂה[21], שֶׁנֶּאֱמַר 'וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה'[22], הֲרֵי זֶה נִתָּקוֹ לַעֲשֵׂה. וְנִמְצֵאת זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנִּתְּקָה לַעֲשֵׂה, שֶׁאֵין לוֹקִין עָלֶיהָ אֶלָּא אִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין. לְפִיכָךְ, הָאוֹנֵס שֶׁעָבַר וְגֵרַשׁ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהַחֲזִיר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[23]. מֵתָה גְּרוּשָׁתוֹ קֹדֶם שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה, אוֹ נִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר[24], אוֹ שֶׁהָיָה כֹּהֵן שֶׁאָסוּר בִּגְרוּשָׁה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה; שֶׁהֲרֵי עָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ[25].

21) שנכתב העשה בתורה לפני הלאו. 22) זו מצות עשה, ובסוף אותו פסוק נאמר: "לא יוכל שלחה". 23) שהעשה: ולו תהיה לאשה - "היא כפרתו ותקנתו על עבירת הלאו". 24) שאסור לו להחזירה. 25) "כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה, קיים עשה שבה - פטור, לא קיים עשה שבה (ואף על פי שלא בטלה בידיים, כגון במקרה שלפנינו, שמתה ואינו יכול להחזירה) - חייב".

ח. אֵין הָאוֹנֵס אוֹ הַמְפַתֶּה חַיָּב בִּקְנָס עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ [כְּדַרְכָּהּ] וּבְעֵדִים[26], וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה[27]. וּמֵאֵימָתַי יִהְיֶה לְבַת קְנָס? מֵאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת עַד שֶׁתִּבְגַּר. נִבְעֲלָה בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים - אֵין בִּיאָתָהּ בִּיאָה[28]. בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁבָּגְרָה - אֵין לָהּ קְנָס; שֶׁנֶּאֱמַר: נַעֲרָה בְּתוּלָה - לֹא הַבּוֹגֶרֶת.

26) שאם אין עדים אפילו יודה מעצמו אינו משלם קנס. 27) אל תעשה זה, שאם תעשה תתחייב קנס, שלא מצאנו התראה אלא במיתה או במלקות. 28) שבתוליה חוזרים.

ט. וְאַחַת שֶׁיֵּשׁ לָהּ אָב וְאַחַת שֶׁאֵין לָהּ אָב יֵשׁ לָהּ קְנָס. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס: הַבּוֹגֶרֶת, וְהַמְמָאֶנֶת[29], וְהָאֵילוֹנִית[30], וְהַשּׁוֹטָה וְהַחֵרֶשֶׁת[31], וּמִי שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ שֵׁם רַע בְּיַלְדוּתָהּ וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁתָּבְעָה אוֹתָן לִזְנוּת עִמָּהּ, וְהַמְגֹרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין וַעֲדַיִן הִיא נַעֲרָה בְּתוּלָה[32]. אֲבָל הַמְגֹרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין[33]: אִם נֶאֱנְסָה - יֵשׁ לָהּ קְנָס, וּקְנָסָהּ לְעַצְמָהּ[34]; וְאִם נִתְפַּתְּתָה - אֵין לָהּ קְנָס[35].

29) יתומה קטנה שהשיאוה אמה או אחיה ומיאנה אחרי כן בבעלה. ואין לה קנס שאינה בחזקת בתולה הואיל ונישאת. 30) והטעם, כי האילונית אין לה ימי נערות אלא מקטנותה תצא לבגר. 31) שאינן בנות דעת ואינן בחזקת בתולות. 32) כגון שנכנסה לחופה ומיד גרשה בעלה בחזקת שלא נבעלה, ובכל זאת אין לה קנס, כי כל שנכנסה לחופה הרי היא כבעולה. 33) שבחזקת בתולה היא. 34) שנאמר בקנס: "אשר לא אורשה" - "לא אורשה, לאביה", אורשה, לעצמה, אבל בושת ופגם - לאביה, שאין האירוסין מוציאים מרשות האב. 35) שהרי נתרצית ומחלה לו קנסה הראוי לה.

י. הַגִּיּוֹרֶת וְהַשְּׁבוּיָה וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת[36]: אִם נִתְגַּיְּרָה וְנִפְדֵּית וְנִשְׁתַּחְרְרָה וְהִיא בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת - יֵשׁ לָהּ קְנָס[37], וְאִם הָיְתָה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד כְּשֶׁנִּתְגַּיְּרָה אוֹ כְּשֶׁנִּפְדֵּית אוֹ כְּשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה - אֵין לָהּ קְנָס; הוֹאִיל וּבִיאָתָן בִּיאָה - הֲרֵי הֵן כִּבְעוּלוֹת[38].

36) "שפחה כנענית" שנשתחררה. 37) לפי שבחזקת בתולות הן, ואפילו אם נבעלו, סופן לחזור בתולות כשאר הבתולות. 38) "כיוון שראויות לביאה בחזקת הפקר הן ונבעלות בגיותן והשבוייה בשבייתה".

יא. הָיְתָה בְּתוּלָה זוֹ אֲסוּרָה עַל הָאוֹנֵס אוֹ הַמְפַתֶּה: אִם הָיְתָה אַחַת מֵחַיָּבֵי כְּרֵתוֹת[39], כְּגוֹן אֲחוֹתוֹ אוֹ דּוֹדָתוֹ וְהַנִּדָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[40], אוֹ שֶׁהָיְתָה מֵחַיָּבֵי לָאוִין[41]: אִם הִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס, שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה[42] וּמְשַׁלֵּם[43]; וְאִם לֹא הָיְתָה שָׁם הַתְרָאָה[44] - הוֹאִיל וְאֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת[45], הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קְנָס.

39) שחייבה תורה על ביאתה עונש כרת. 40) והן האמורות בפרשת אחרי מות. 41) שנאסרה ביאתן בתורה ולא חייבה עליהם עונש כרת אלא מלקות בלבד. 42) שגם חייבי כריתות, שיש בהן איסור לא תעשה אם התרו בהם לוקים ונפטרו מידי כריתותם, שאם עשו תשובה אחר שלקו - בית דין של מעלה מוחל להם. 43) שנאמר: "והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו" - "משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות", ובסמוך לו נכתב: ארבעים יכנו, שמחייבים אותו הכאה ולא ממון. 44) שלא הזהירוהו העדים: "אל תעשה כך, שזוהי עבירה וחייב אתה עליה מלקות". 45) שאין מלקות בלא התראה.

יב. הָיְתָה מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה אוֹ שְׁנֵיהֶן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[46] שֶׁאֲסוּרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, בֵּין הִתְרוּ בּוֹ בֵּין לֹא הִתְרוּ בּוֹ - חַיָּב בִּקְנָס, שֶׁאֵין כָּאן מַלְקוּת[47].

46) כגון חלוצה לכהן ונתינה לישראל. 47) אין מלקות אלא באיסור "לא תעשה", ולא בחייבי עשה, וכל שכן שאין מלקות באלה שאינן אסורות אלא מדברי סופרים.

יג. הָיְתָה מֵחַיָּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין[48], כְּגוֹן בִּתּוֹ[49] וְאֵשֶׁת בְּנוֹ[50] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בֵּין הִתְרוּ בּוֹ בֵּין לֹא הִתְרוּ בּוֹ[51] - פָּטוּר מִן הַקְּנָס. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן[52] - עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ[53]. הָא[54] אִם הָיָה שָׁם אָסוֹן[55] - אֵין שָׁם עֹנֶשׁ[56]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֲרִיגַת הָאִשָּׁה בִּשְׁגָגָה[57], שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְכַּוְّנוּ לָהּ[58], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁלֹּא חִלֵּק הַכָּתוּב בְּאָסוֹן בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד לְפָטְרוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: מַכֵּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה, וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת. מַה מַּכֵּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה לֹא חָלַק הַכָּתוּב בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד לְחַיְּבוֹ בְּתַשְׁלוּמִין[59], אַף מַכֵּה נֶפֶשׁ אָדָם לֹא חָלַק הַכָּתוּב בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד לְפָטְרוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין.

48) ארבע מיתות נמסרו לבית דין של מטה לדון בהם על עבירות חמורות. 49) שאם בא עליה נידון בשריפה. 50) שאם בא עליה עונשו סקילה. 51) שפטור מעונש מיתה. 52) שנגף אשה הרה ויצאו ילדיה ולא מתה. 53) חייב לשלם דמי וולדות לבעל. 54) אבל. 55) שמתה האשה. 56) תשלומי דמי וולדות "שהרי נתחייב בדין גדול מזה". 57) ואינו חייב מיתה עליה. 58) שכל אחד נתכוון רק לחבירו, ולא לאשה. 59) שאין עונש מיתה למכה בהמה אלא עונש ממון בלבד, ואפילו בשוגג חייב לשלם שנאמר: פצע תחת פצע - לחייב על השוגג כמזיד.

יד. וְכֵן הַדִּין לְכָל עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִיתַת בֵּית דִּין, שֶׁאֵין בָּהּ תַּשְׁלוּמִין[60].

60) כגון החובל בחברו בשבת (שחייב מיתת בית דין משום מפרק, אפילו היה שוגג פטור מן התשלומין או שזרק חץ בשבת מתחילת ארבע לסוף ארבע (אמות) וקרע בגד חבירו בהליכתו פטור מלשלם מפני שזריקת חץ בשבת ברשות הרבים היא עוון מיתת בית דין.

טו. בָּא עָלֶיהָ[61] וָמֵתָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַקְּנָס; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה - לֹא לַאֲבִי הַמֵּתָה[62]. וְהוּא, שֶׁתָּמוּת קֹדֶם שֶׁתַּעֲמֹד בַּדִּין[63].

61) על כל נערה בתולה הכשרה לו. 62) אבי הנערה - משמע שהיא קיימת. 63) אבל עמדה בדין ותבעתו ואחרי כן מתה הרי זה חייב בקנס, שמשעה שעמדה בדין זכה בו האב.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) כלל בו דין המפתה שמשלם שלושה דברים והאונס חמשה, דין באו עליה שנים אחד כדרכה וכו', הנערות שאין להן בושת ופגם וצער, שאינו משלם קנס בהודאת פיו,

אמרה אנסת אותי והוא מכחישה, שלשה דברים של מפתה וחמשה של אונס למי הם לאב או לבת, הכינה עצמה לכך לזנות אם חייב האונס בקנס.

א. חֲמִשִּׁים כֶּסֶף שֶׁל קְנָס הֵם דְּמֵי הֲנָאַת שְׁכִיבָה בִּלְבַד. וְחַיָּב הַמְפַתֶּה לִתֵּן בֹּשֶׁת וּפְגָם[2] יוֹתֵר עַל הַקְּנָס הַקָּצוּב[3] בַּתּוֹרָה[4]. יֶתֶר עָלָיו הָאוֹנֵס, שֶׁהוּא נוֹתֵן אֶת הַצַּעַר. שֶׁהַנִּבְעֶלֶת בִּרְצוֹנָהּ אֵין לָהּ צַעַר[5], וַאֲנוּסָה יֵשׁ לָהּ צַעַר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בָּאֲנוּסָה: תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ[6].

2) שע"י ביאתו פגמה ונפחתה מבתולה לבעולה, כמבואר בסמוך ה"ו. 3) הקבוע. 4) לפי שנאמר בתורה: "ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף", הנאת שכיבה - חמשים, אבל בושת ופגם שאינם מחמת הנאת שכיבה, שהרי ישנם בשאר חובלים - לא נכללו כאן, ועליו לשלם כשאר חובל ומזיק (כתובות מ:). 5) שם לט, ב: "פקחות שבה אומרות, מפותה אין לה צער". 6) עינוי זה - הוא צער ביאתה. ואילו במפותה, האמורה בפרשת משפטים (שמות כב, טו), לא הוזכר עינוי.

ב. נִמְצָא הַמְפַתֶּה מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: קְנָס וּבֹשֶׁת וּפְגָם; וְהָאוֹנֵס - אַרְבָּעָה[7]: קְנָס וּבֹשֶׁת וְצַעַר וּפְגָם.

7) כתובות לט, א.

ג. קְנָס שָׁוֶה בַּכֹּל. אֶחָד הַבָּא עַל בַּת כֹּהֵן גָּדוֹל וְאֶחָד הַבָּא עַל בַּת גֵּר אוֹ מַמְזֵר[8] - קְנָסָהּ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף[9]. אֲבָל הַבֹּשֶׁת וְהַפְּגָם וְהַצַּעַר אֵינָן שָׁוִין לַכֹּל, וּצְרִיכִין שׁוּמָא[10].

8) כלומר: בת ממזר. ובכת"י התימנים: "או ממזרת". ואם האונס אינו ממזר, והרי היא עליו באיסור לאו, על כרחנו שכאן מדובר כשלא התרו בו, ראה למעלה פ"א הי"א. 9) כלל הוא: כל שיש לו קצבה, שכר קבוע מן התורה, שוה בכל אדם (כתובות מ.). וכן אמרו בערכין יד, ב: "אחד שאנס ופיתה את גדולה שבכהונה ואת הקטנה שבישראל, נותן חמשים סלעים". 10) הערכה.

ד. כֵּיצַד שָׁמִין הַבֹּשֶׁת? הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ[11]. שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה מְבַיֵּשׁ נַעֲרָה חֲשׁוּבָה וּמִמִּשְׁפָּחָה מְיֻחֶסֶת לִמְבַיֵּשׁ קְטַנָּה עֲנִיָּה בְּזוּיָה, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָדָם חָשׁוּב וְגָדוֹל לְמִתְבַּיֵּשׁ מֵאֶחָד מֵהַנְּבָלִים וְקַל מִן הַקַּלִּים[12].

11) כתובות מ, א. 12) שאדם קל שבייש, בשתו מרובה (פ"ג מהל' חובל ומזיק ה"א, וכ"כ רש"י בבא־קמא פג:).

ה. וּלְפִי זֶה רוֹאִין הַדַּיָּנִין מַעֲלָתוֹ וּמַעֲלָתָהּ, וְשָׁמִין כַּמָּה מָמוֹן רָאוּי לְאָבִיהָ וּלְמִשְׁפַּחְתָּהּ לִתֵּן וְלֹא יֵאָרַע לָהֶן דָּבָר זֶה מֵאָדָם זֶה[13], וְכָמוֹהוּ[14] חַיָּב לְשַׁלֵּם.

13) הגדול לפי מעלתו, והנבל לפי פחיתותו. 14) כסכום הממון שהיה ראוי ליתן.

ו. פְּגָם - לְפִי יָפְיָהּ. רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא שִׁפְחָה נִמְכֶּרֶת בַּשּׁוּק, כַּמָּה הִיא שָׁוָה בְּעוּלָה וְכַמָּה הָיְתָה שָׁוָה בְּתוּלָה; שֶׁאָדָם רוֹצֶה לִקְנוֹת שִׁפְחָה בְּתוּלָה, לִתְּנָהּ לְעַבְדּוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה בַּהֲנָיָתוֹ וְטוֹבָתוֹ[15]; וְרוֹאִין כַּמָּה פְּחָתָה וִישַׁלֵּם. צַעַר - לְפִי קַטְנוּתָהּ וּבִגְנַן גּוּפָהּ, וּלְפִי שָׁנָיו וְגוּפוֹ. אוֹמְדִין כַּמָּה הָאָב רוֹצֶה לִתֵּן וְלֹא תִּצְטַעֵר זוֹ מִזֶּה, וְיִתֵּן.

15) כתובות מ, ב. בעבד שיש לרבו קורת רוח הימנו, שזהיר בעבודתו, ואף הוא רוצה לעשות לו נחת־רוח להטעימו טעם בתולה (רש"י שם).

ז. הַמְפַתֶּה נוֹתֵן[16] בֹּשֶׁת וּפְגָם מִיָּד[17], וְאֵינוֹ נוֹתֵן הַקְּנָס אֶלָּא אִם כֵּן לֹא נִשְׂאָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ, כֶּסֶף יִשְׁקֹל. אֲבָל הָאוֹנֵס נוֹתֵן אַרְבָּעָה דְּבָרִים מִיָּד[18] וְכוֹנֵס. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁתִּרְצֶה לְהִתְגָּרֵשׁ[19] אוֹ תִּתְאַלְמֵן - אֵין לָהּ כְּלוּם[20].

16) לאביה. 17) אפילו כשנשאה לאשה. 18) כתובות לט, ב. 19) אבל שלא לרצונה - אינו יכול לגרש, כמבואר לעיל פ"א ה"ג, ז. 20) לכתובתה, ש"יצא כסף קנסה בכתובתה" (כתובות שם). וראה לעיל פ"א ה"ד.

ח. בָּאוּ עָלֶיהָ שְׁנַיִם, אֶחָד כְּדַרְכָּהּ וְאֶחָד שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ: זֶה שֶׁבָּא עָלֶיהָ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, אִם הוּא רִאשׁוֹן - חַיָּב בְּבֹשֶׁת וּפְגָם[21], וְאִם הוּא אַחֲרוֹן - חַיָּב בְּבֹשֶׁת בִּלְבַד, שֶׁכְּבָר נִפְגְּמָה[22]; וְזֶה שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ, בֵּין רִאשׁוֹן בֵּין אַחֲרוֹן - חַיָּב בִּקְנָס וּבִשְׁאָר הַדְּבָרִים[23], אֲבָל אֵין בֹּשֶׁת וּפְגָם שֶׁל בַּת שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה כְּלָל כְּבֹשֶׁת וּפְגַם זוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ[24].

21) שגם בביאה שלא כדרכה נפגמה במקצת, אבל קנס אינו חייב עד שיבוא עליה כדרכה, כמבואר לעיל פ"א ה"ח. 22) ע"י הראשון. 23) וכן לכופו לישאנה אע"פ שאינו רוצה. 24) כתובות מ, ב.

ט. כְּבָר הוֹדַעְנוּ[25] הַבְּנוֹת שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס, וְעֶשֶׂר הֵן: הַבּוֹגֶרֶת, וְהַמְמָאֶנֶת, וְהַמְגֹרֶשֶׁת, וְהָאַלְמָנִית, וְהַשּׁוֹטָה, וְהַחֵרֶשֶׁת, וְהַגִּיּוֹרֶת, וְהַשְּׁבוּיָה, וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת, וְהַיּוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רָע. וּשְׁאָר הַבְּנוֹת יֵשׁ לָהֶן קְנָס.

25) לעיל פ"א ה"ט־י.

י. כָּל בַּת שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְנָס - יֵשׁ לָהּ בֹּשֶׁת וּפְגָם; וְאִם הִיא אֲנוּסָה - יֵשׁ לָהּ צַעַר. וְכָל בַּת שֶׁאֵין לָהּ קְנָס - כָּךְ אֵין לָהּ לֹא בֹּשֶׁת וְלֹא פְּגָם, אִם נִתְפַּתְּתָה, וְכֵן אִם נֶאֱנְסָה[26]; חוּץ מִבּוֹגֶרֶת וּמְמָאֶנֶת וְשׁוֹטָה וְחֵרֶשֶׁת[27].

26) ב'טור' אהע"ז סי' קעז - תמה על כך, איך אפשר לתלות תשלומי בושת ופגם וצער בפטור קנס, ולדבריו אע"פ שאין להן קנס - יש להן בושת ופגם, שהן דין ממון הנוהג בכל חובל ומזיק. וגם ה'בית יוסף' שם תמה בזה. 27) שאם נאנסו משלם, כמבואר בסמוך.

יא. כֵּיצַד? הָאוֹנֵס אֶת הַבּוֹגֶרֶת וְאֶת הַמְמָאֶנֶת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס - יֵשׁ לָהֶן בֹּשֶׁת וּפְגָם[28] וְצַעַר[29]. וְהָאוֹנֵס שׁוֹטָה אוֹ חֵרֶשֶׁת - מְשַׁלֵּם צַעַר בִּלְבַד[30]. אֲבָל הַמְפַתֶּה אֶת כֻּלָּן - פָּטוּר מִכְּלוּם[31].

28) בבוגרת מפורש כן בכתובות לב. (וראה ברי"ף ורא"ש שם מ:). והטעם הוא, מפני שהבוגרת בתולה היא, וכשאנסה ביישה ופגמה, וכן הממאנת כשנכנסה לחופה ועדיין לא נבעלה, אבל משנשאת ונבעלה אין לה פגם ('פרישה' ל'טור' אהע"ז סי' קעז אות כה). [אבל צריך עיון, מהו החילוק בין ממאנת נכנסה לחופה ולא נבעלה ונתגרשה (למעלה פ"א ה"ט) שאין לה בושת ופגם, כמו שנראה למעלה ה"י]. 29) כל אנוסה יש לה צער. 30) ואינו משלם בושת ופגם, שהשוטה אין לה בושת, וגם אין לה דמים להמכר בשוק (כתובות לב. ורש"י שם). וכן אמרו (בבא־מציעא פ.): "המוכר שפחה לחבירו, ואמר לו שפחה זו שוטה היא . . . הרי זה מקח טעות", הרי שאין לה דמים, וגם החרשת אין לה דמים, כמו שאמרו (בבא־קמא פב:): "חרשו - נותן לו דמי כולו" ('נחל איתן'). 31) כלל הוא שמפותה אין לה צער (למעלה ה"א). ולפיכך, שוטה וחרשת שאין להן בושת ופגם (כנ"ל בהערה הקודמת) - אם נתפתו אין להן כלום. ובוגרת וממאנת אע"פ שיש להן בושת ופגם וצער כנ"ל - אם נתפתו אין להן כלום, לפי שמחלו לו על הכל שהרי בוגרת אינה ברשות אביה (פ"ג מהל' אישות הי"א) וממאנת, יתומה היא. אבל נערה שנתפתתה, אע"פ שצער אין לה - משלם הוא קנס ובושת ופגם, שכיון שהיא ברשות אביה והכל שייך לו, אינה יכולה למחול לו. ואע"פ שהממאנת עדיין קטנה - מועילה מחילתה, הואיל והגיעה ל"עונת הפעוטות" שהיא מגיל שש ומעלה - לפי חריפות שכלה (ראה לעיל הל' אישות פ"ד ה"ז, ובגיטין נט.) וביחוד כשמחלה בפירוש - מחילתה מחילה. וזו מחמת הנאתה כאילו מחלה בפירוש ('תוספות' כתובות לט:) וכבר חידשו ה'תוספות' בכתובות קז. ש"הפעוטות" שמחלו מחילתן מחילה ('נחל איתן').

יב. אֵין אָדָם מְשַׁלֵּם קְנָס בְּכָל מָקוֹם בְּהוֹדָאַת פִּיו, אֶלָּא עַל פִּי עֵדִים[32]. לְפִיכָךְ, הָאוֹמֵר: אֲנַסְתִּי אוֹ פִּתִּיתִי בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס. אֲבָל מְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפְגָם בְּהוֹדָאַת פִּיו[33]. וְכֵן בַּת שֶׁתָּבְעָה אִישׁ בְּדִין וְאָמְרָה לוֹ: אֲנַסְתָּ אוֹ פִּתִּיתָ אוֹתִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם[34] - חֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[35]; שֶׁאִלּוּ הוֹדָה, הָיָה מְשַׁלֵּם לָהּ בֹּשֶׁת וּפְגָם וְצַעַר עַל פִּי עַצְמוֹ[36].

32) שנאמר בקנס (שמות כב, ח): "אשר ירשיעון אלהים, ישלם שנים" - ולא המרשיע את עצמו (בבא־קמא סד:). 33) שאלה דין ממון יש להם, והמודה בממון - משלם (כתובות מא.). 34) נמצא שהוא "כופר בכל", ופטור משבועה מן התורה. 35) שהשיאוהו חכמים להסיתו להודות ע"י השבועה, ע"פ הכלל: חזקה אין אדם תובע אלא־אם־כן יש לו בידו (בבא־מציעא ה.). ושבועה מדבריהם אינה חמורה כל־כך כשבועת התורה, וראה לעיל פי"ב מהל' אישות הכ"א, ובביאורנו. 36) ושמא ע"י פחד חומר עונש השבועה יודה וישלם. אבל על קנס לבדו אין נשבעים, שהרי אפילו אם יודה יפטר, ועכשיו שכפר למה נשביעו, ראה בפ"א מהל' טוען ונטען הט"ו.

יג. אָמְרָה לוֹ: אָנַסְתָּ אוֹתִי[37], וְהוּא אוֹמֵר: לֹא כִּי אֶלָּא פִּתִּיתִי[38] - חֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה עַל דְּמֵי הַצַּעַר[39], וּמְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפְגָם; שֶׁחֲרֵי הוֹדָה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[40].

37) וחייב אתה לשלם לי גם הצער. 38) ופטור אני מהצער. 39) כדין מודה במקצת הטענה. 40) הל' טוען ונטען פ"א, ה"א. ולדעת הראב"ד אינו חייב להשבע, שאין כאן תובע הואיל והתשלומין אינם שלה אלא לאביה, והרי זו כאומרת: מנה לאבי בידך, והלה טוען: אין לו בידי אלא חמשים דינר שפטור, מפני שהוא כמשיב אבדה (שבועות לח:). ואם אביה בעצמו הוא הטוען, מנין ידע שהדבר היה באונס, וה'כסף משנה' מצדיק את דברי רבינו, שהבת נחשבת כתובעת עיקרית, ואע"פ שהתשלומין שייכים לאביה, הואיל ואינו זוכה בהם אלא על ידה, והיא - העומדת עמו לדין, כמבואר בכתובות מא, ב - הרי היא בעלת דברים ודינה כדין תובע ממש.

יד. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁל מְפַתֶּה וְאַרְבָּעָה שֶׁל אוֹנֵס - חֲרֵי הֵן שֶׁל אָב[41], שֶׁכָּל שְׁבַח נְעוּרִים לוֹ[42]. וְאִם אֵין לָהּ אָב[43] - חֲרֵי הֵן שֶׁל עַצְמָהּ[44].

41) כתובות, שם. 42) שם. שנאמר (במדבר ל, יז): "בנעוריה בית אביה" - "כל שבח נעוריה - לאביה", שהכתוב תלאה בבית אביה (רש"י שם). 43) בשעה שנאנסה. 44) אבל יתומה שנתפתתה אין לה כלום, שהרי קנסה לעצמה והיא נתרצית ומחלה לו הכל, וכמבואר לעיל פ"א ה"ט.

טו. מְפַתֶּה אוֹ אֲנוּסָה שֶׁלֹּא תָּבְעָה עַד שֶׁבָּגְרָה, אוֹ עַד שֶׁנִּשֵּׂאת[45], אוֹ עַד שֶׁמֵּת הָאָב - הָאַרְבָּעָה[46] דְּבָרִים אוֹ הַשְּׁלֹשָׁה שֶׁלָּהּ[47]. עָמְדָה בַּדִּין וְתָבְעָה אוֹתָן, וְאַחַר כָּךְ בָּגְרָה אוֹ שֶׁנִּשֵּׂאת - חֲרֵי הֵן שֶׁל אָב[48]. וְאִם מֵת הָאָב אַחַר עֲמִידָתָהּ בַּדִּין - חֲרֵי הֵן שֶׁל אַחִין, שֶׁהֵן יוֹרְשֵׁי הָאָב; שֶׁמֵּעֵת שֶׁעָמְדָה בַּדִּין זָכָה בָּהֶן הָאָב[49].

45) והבגרות והנישואין מוציאים אותה מרשות אביה, כמבואר לעיל פ"ג מהל' אישות הי"ב. 46) בכת"י התימנים: הרי הארבעה. 47) ואין מחילתה כלום, הואיל ובשעת בעילה היו השלושה דברים לאביה, ולא אמרו: נתפתתה אין לה קנס - כשקנסה לעצמה - אלא אם היתה בשעת הפיתוי ברשות עצמה, כמבואר בר"ן לכתובות מא, ב. 48) ואע"פ שעדיין לא גבתה אותם עד אחרי שנתבגרה - הרי הם של אב. 49) וממילא הוא מורישם לבניו הזכרים ולא לבת, שאינה בת ירושה במקום בנים זכרים (כתובות מא:). אבל אם לא הספיקה לתבעו בדין - ומת האב, אין זה ממון להורישו לבניו, שאין אדם מוריש זכות בתו (שנתנה לו תורה בבתו) לבנו. שהרי אילו היה מודה (הבועל) היה נפטר מלשלם את הקנס, כמבואר לעיל הי"ב.

נמצא שקנס זה אינו ממון שיורישו לבניו עד שיתחייב בדין. ואפילו תשלומי בושת ופגם שיש להם דין ממון, הושוו לענין זה לקנס שאין אדם מורישם לבניו לפני עמידתה לדין, כמבואר ב'תוספות' שם.

1 **טז. הַבַּת שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׁה[50] - קְנָסָהּ לְבַדּוֹ[51]**
2 **לְעַצְמָהּ[52]. נֶאֱנְסָה אוֹ נִתְפַּתְּתָה[53] וְאַחַר כָּךְ נִתְקַדְּשָׁה**
3 **לְאַחֵר - קְנָסָהּ וּשְׁאָר הַדְּבָרִים לְאָבִיהָ, שֶׁאֵין הָאֵרוּסִין**
4 **מוֹצִיאִין מֵרְשׁוּת אָב[54].**

50) דוקא נתגרשה, אבל ארוסה שלא נתגרשה - חייב עליה מיתה ואין שם קנס (כתובות לח. וברש"י), וכמבואר לעיל פ"א הי"ג. 51) ולא בושת ופגם. 52) אם נאנסה, והטעם מבואר לעיל פ"א ה"ט בביאורנו, שנאמר: "אשר לא אורשה" - לאביה, אבל אורשה לעצמה. וכל זה לענין קנס המדובר בפסוק זה, אבל בושת ופגם שלא הוזכרו כאן, שייכים לאביה, שעדיין לא יצאה באירוסיה מרשות אביה. וזהו שהדגיש רבינו: "קנסה לבדו לעצמה". ומובן שאם נתפתתה אין לה כלום, שמחלה לו, וכאמור לעיל הי"ד. 53) כשהיתה פנויה. 54) אלא נישואין, כמו שמצינו בהפרת נדרים, שכל זמן שלא נישאת, אביה מיפר נדריה, ומשנישאת אינו יכול להפר (במדבר ל, ז). ולפיכך נישאת - קנסה לעצמה, נתארסה - קנסה לאביה (כתובות לט.).

5 **יז. אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: אַל תְּחַלֵּל אֶת**
6 **בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ - שֶׁלֹּא יֹאמַר הָאָב: הוֹאִיל וְלֹא חִיְּבָה**
7 **תּוֹרָה מְפַתֶּה וְאוֹנֵס אֶלָּא שֶׁיִּתֵּן מָמוֹן לָאָב, הֲרֵינִי**
8 **שׁוֹכֵר[55] בִּתִּי הַבְּתוּלָה לָזֶה לָבוֹא עָלֶיהָ בְּכָל מָמוֹן**
9 **שֶׁאֶרְצֶה, אוֹ אַנִּיחַ זֶה לָבוֹא עָלֶיהָ בְּחִנָּם, שֶׁיֵּשׁ לוֹ**
10 **לְאָדָם לִמְחֹל מָמוֹנוֹ לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה; לְכָךְ נֶאֱמַר:**
11 **אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ. שֶׁזֶּה שֶׁחִיְּבָה תּוֹרָה לְאוֹנֵס**
12 **וְלִמְפַתֶּה מָמוֹן וְלֹא מַלְקוּת - בְּשֶׁאֵרַע הַדָּבָר מִקְרֶה,**
13 **שֶׁלֹּא מִדַּעַת אָבִיהָ וְלֹא הֵכִינָה עַצְמָהּ לְכָךְ, שֶׁדָּבָר זֶה**
14 **אֵינוֹ הוֹוֶה תָּמִיד וְאֵינוֹ מָצוּי; אֲבָל אִם הִנִּיחַ בִּתּוֹ**
15 **הַבְּתוּלָה מוּכֶנֶת לְכָל מִי שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ - גּוֹרֵם**
16 **שֶׁתִּמָּלֵא הָאָרֶץ זִמָּה[56], וְנִמְצָא הָאָב נוֹשֵׂא בִּתּוֹ וְהָאָח**
17 **נוֹשֵׂא אֲחוֹתוֹ, שֶׁאִם תִּתְעַבֵּר וְתֵלֵד - לֹא יְוֻדַּע בֶּן מִי**
18 **הוּא[57]. וְהַמֵּכִין בִּתּוֹ לְכָךְ - הֲרֵי הִיא קְדֵשָׁה, וְלוֹקֶה**
19 **הַבּוֹעֵל וְהַנִּבְעֶלֶת מִשּׁוּם 'לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה'. וְאֵין**
20 **קוֹנְסִין אוֹתוֹ. שֶׁלֹּא חִיְּבָה תּוֹרָה קְנָס אֶלָּא לְאוֹנֵס**
21 **וּמְפַתֶּה[58]; אֲבָל זוֹ שֶׁהֵכִינָה עַצְמָהּ לְכָךְ, בֵּין מִדַּעְתָּהּ**
22 **בֵּין מִדַּעַת אָבִיהָ - הֲרֵי זוֹ קְדֵשָׁה. וְאִסּוּר קְדֵשָׁה אֶחָד**
23 **הוּא בֵּין בִּבְתוּלָה בֵּין בִּבְעוּלָה. לְפִיכָךְ אָמְרוּ**
24 **חֲכָמִים[59], שֶׁהַיּוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רָע בְּיַלְדוּתָהּ - אֵין לָהּ**
25 **קְנָס, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[60]; שֶׁהֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁהִפְקִירָה**
26 **עַצְמָהּ לְדָבָר זֶה בִּרְצוֹנָהּ[61].**

55) כלומר: משכיר. והשווה פ"ז מהל' דעות ה"ח: "ראובן שאמר לשמעון, שכור לי בית זה", שגם שם כוונתו "הַשְׁכֵּר". וזהו סגנון עתיק של רבותינו ז"ל. 56) כלשון הפסוק: "אל תחלל . . . ומלאה הארץ זמה". 57) סנהדרין עו, א. ויבמות לז, ב. והשווה פט"ו מהל' איסורי ביאה הכ"ט. 58) וזה אינו מפתה אלא מפותה, שהקְדֵשָׁה גורמת שיתעוררו בני אדם לזנות (ראב"ד וכסף־משנה). ולדעת ה'מגדל עוז' הרי זה כאנוס, שאם זו התחילה בעבירה והוא נגרר אחריה, הרי יצרו הלבישו ואנסו, כעין שאמרו בכתובות נא, ב: "יצר הלבישה". 59) כתובות לו, ב. 60) לעיל פ"א ה"ט. 61) ולדעת הראב"ד, אין קדשה אלא זו שעומדת בקובה (אהל) של זונות, כענין שנאמר (בראשית לח, כא): "איה הקדשה היא בעינים על הדרך", השווה לעיל פ"א מהל' אישות ה"ד ובביאורנו שם. וראה לקמן הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ב.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) ביאר בו רבינו שהמוציא שם רע חייב מלקות ומאה סלעים כסף, שאין דנין אותו אלא בפני הבית ובב"ד של כ"ג. שאסור לגרשה לעולם, נמצא בה דבר שהיתה אסורה עליו, כיצד הוצאת שם רע, שם רע של קידושין ראשונים, שהפטור מן הקנס מותר לגרשה, שאינו חייב עד שיבעול.

27 **א. הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בַּת יִשְׂרָאֵל[2], וְנִמְצָא הַדָּבָר**
28 **שֶׁקֶר - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִסְּרוּ[3] אוֹתוֹ. וְאַזְהָרָה שֶׁלּוֹ[4]**
29 **מִ'לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ'[5]. וְנוֹתֵן לְאָבִיהָ מִשְׁקַל מֵאָה**
30 **סְלָעִים כֶּסֶף[6] מְזֻקָּק[7]. וְאִם הָיְתָה יְתוֹמָה - הֲרֵי הֵם**
31 **שֶׁל עַצְמָהּ[8].**

2) אמר עליה שזנתה תחתיו אחרי שארסה, וכמבואר בסמוך ה"ו. 3) קיבלו חז"ל מ'גזירה־שוה' שייסור זה הוא מלקות (כתובות מו.). 4) שאין עונשים אלא־אם־כן מזהירים (סנהדרין נד.). 5) כתובות, שם. 6) ככתוב בתורה (דברים כב, יט). 7) כסף טהור מכל תערובת שהיא. וראה לעיל פ"א ה"א, ובבכורות מט, ב. 8) כתובות מד, ב.

32 **ב. וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רָע עַל הַקְּטַנָּה אוֹ עַל הַבּוֹגֶרֶת -**
33 **פָּטוּר מִן הַקְּנָס וּמִן הַמַּלְקוּת, וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיּוֹצִיא**
34 **עַל הַנַּעֲרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוֹצִיאוּ אֶת בְּתוּלֵי הַנַּעֲרָה -**
35 **נַעֲרָה מָלֵא דִּבֵּר הַכָּתוּב[9].**

9) בכל מקום כתבה התורה "נער" (חסר ה"א), וכאן כתוב "נערה" (מלא ה"א). וראוי להעיר שגם בפסוק זה כתוב בספרינו: "הנער" חסר, ואמנם בכתובות מד, ב - הוציאו דין זה מפסוק אחר "ונתנו לאבי הנערה" (דברים כב, יט) נערה מלא דיבר הכתוב, וכאן באמת נערה מלא (ראה בכסף־משנה). ואולי נתכוין רבינו להביא פסוק זה, שממנו אפשר למעט את הבוגרת, שכן אמרו בהרבה מקומות: "פרט לבוגרת שכלו בתוליה" (יבמות נט. כתובות צז:) ובפסוק שלפנינו מדובר בענין בתולים, לומר שהבוגרת אינה בדין זה ('מעשה רוקח').

36 **ג. אֵין דָּנִין דִּין זֶה אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[10] וּבֵית דִּין שֶׁל**
37 **עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[11], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּדִין מוֹצִיא שֵׁם רָע**
38 **דִּינֵי נְפָשׁוֹת; שֶׁאִם נִמְצָא הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[12] - הֲרֵי**
39 **זוֹ נֶהֱרֶגֶת[13]. אֲבָל הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה[14] - דָּנִין בָּהֶן בְּכָל**
40 **זְמַן בִּשְׁלֹשָׁה[15], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין[16].**

10) בזמן שבית־המקדש קיים. 11) המוסמך לדון דיני נפשות (סנהדרין ב.). 12) שזנתה תחתיו. 13) ככתוב (דברים כב, כ): "ואם אמת היה הדבר . . . והוציאו את הנערה . . . וסקלוה", וכבר נפסקה הלכה: "אין דנים דיני נפשות אלא בזמן הבית" (עבודה זרה ח: ובהל' סנהדרין פי"ד הי"א). 14) שאין בהם דיני נפשות. 15) מומחים, הסמוכים בארץ ישראל (לשון רבינו בהל' סנהדרין פ"ה ה"ח). 16) פרק ה. "וכיום שאין דיינים מומחים (סמוכים), מנדים אותו עד שיפייס את חבירו, וכשנותן לו שיעור (כסף) מה שראוי ליתן - מתירים לו" (שו"ע אהע"ז סי' קעז ס"ב, ע"פ דברי הרי"ף בבא־קמא פ"ח מתקנת הגאונים). והשווה פ"ה מהל' סנהדרין הי"ז. והרא"ש בבא־קמא פ"ח ס"ג הביא תשובת הגאונים בזה: "נהגו חכמים אחרונים לנדותם עד שיפייסו בממון או עד שירבה עליו רעים ויפייסנו בדברים". ובשו"ע אהע"ז סי' קעז ס"ה, פסק: "הנטען (חשוד) על הפנויה . . . אם ודאי בא עליה מצוה לכונסה, אבל אין כופין על כך".

1 **ד. וּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה שֶׁתֵּשֵׁב אֵשֶׁת מוֹצִיא שֵׁם**
2 **רָע תַּחְתָּיו לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה. אֲפִלּוּ**
3 **עוֹרֶת אוֹ מֵכַּת שְׁחִין[17]. וְאִם גֵּרְשָׁהּ - עָבַר עַל לֹא**
4 **תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו. וְכוֹפִין**
5 **אוֹתוֹ וּמַחֲזִיר וְאֵינוֹ לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בָּאוֹנֵס[18].**
6 **וְאִם קִדֵּם אֶחָד וְקִדְּשָׁהּ[19], אוֹ שֶׁמֵּתָה, אוֹ שֶׁהָיָה כֹּהֵן**
7 **שֶׁאָסוּר בִּגְרוּשָׁה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה עַל גֵּרוּשֶׁיהָ[20].**

17) וכתוב ב'מורה נבוכים' ג, מט: . . . "הלא תסתכל ברוב יושר אלו החוקים ומשפטים צדיקים, אין שפטו במוציא שם רע, כי אין ספק כי זה האיש הרע לא אהב אשתו אשר הוציא עליה שם רע . . . ואילו היה רוצה לגרשה . . . לא היה לו מונע, אך היה מתחייב לתת חזקה (כתובתה) הראוי לה, ושם לה עלילות דברים כדי להפטר ממנה בלא תשלומין . . . והוא חמשים כסף, כי זהו מוהר הבתולות הקצוב בתורה, ומפני זה גזר עליו ה' לשלם מאה כסף, נמשך אחר העיקר: אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו, וכדין עדים זוממים, כן זה המוציא שם רע, חשב להפסידה חמשים כסף . . . ישלם מאה . . . והיה ענשו על בחירתו התאוה ובקשו ההנאה לבד, שנתחייב להחזיק בה עולמית . . . כי לא הביאו אל כל זה רק היותה כעורה בעיניו, כן ירפאו המדות הרעות כשיהיה רופאם המצוה האלוקית". 18) לעיל פ"א ה"ז. 19) ונאסרה עליו עי"ז, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין הי"ב. 20) כמבואר לעיל פ"א ה"ז.

8 **ה. נִמְצָא בָּהּ דְּבַר זִמָּה[21], אוֹ שֶׁנִּמְצָא[22] אֲסוּרָה עָלָיו**
9 **מֵחַיָּבֵי לָאוִין אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, וַאֲפִלּוּ שְׁנִיָּה - הֲרֵי**
10 **זֶה יְגָרְשֶׁנָּה בְּגֵט; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה - אִשָּׁה**
11 **הָרְאוּיָה לוֹ[23]. וְלָמָּה לֹא יָבוֹא עֲשֵׂה[24] וְיִדְּחֶה אֶת לֹא**
12 **תַּעֲשֶׂה, בֵּין בַּמּוֹצִיא שֵׁם רַע בֵּין בְּאוֹנֵס[25], וְיִשָּׁא זוֹ**
13 **הָאֲסוּרָה לוֹ? שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּרְצֶה הִיא לֵישֵׁב,**
14 **וְנִמְצָא עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה קַיָּמִין[26].**

21) מבואר לעיל פ"א ה"ה. 22) בדפוס רומי: שנמצא' = שנמצאה. 23) 'ספרי', פרשת כי־תצא (דברים כב, יט). 24) של: "ולו תהיה לאשה". 25) ראה לעיל פ"א ה"ה. 26) שמלמדים את האשה לומר איני רוצה בו, וממילא אין צורך בדחיית ה'לא תעשה' (כתובות מ. וברש"י לענין אונס, והוא־הדין למוציא שם רע, שכן התלמוד עצמו משווה אותם זה לזה, כמבואר שם מד, ב שהקשו מדין מפתה לדין מוציא שם רע – 'מעשה רוקח').

15 **ו. כֵּיצַד הוֹצָאַת שֵׁם רָע? הוּא שֶׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין**
16 **וְיֹאמַר: נַעֲרָה זוֹ בָּעַלְתִּי וְלֹא מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים.**
17 **וּכְשֶׁבִּקַּשְׁתִּי עַל הַדָּבָר נוֹדַע לִי שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתַּי אַחַר**
18 **שֶׁאֵרַסְתִּיהָ, וְאֵלּוּ הֵם עֵדֵי שֶׁזִּנְּתָה בִּפְנֵיהֶם. וּבֵית דִּין**
19 **שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי הָעֵדִים וְחוֹקְרִין עֵדוּתָן. אִם נִמְצָא הַדָּבָר**
20 **אֱמֶת - נִסְקֶלֶת; וְאִם הֵבִיא הָאָב עֵדִים, וְהוּזַמּוּ הָעֵדִים**
21 **שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל[27], וְנִמְצָא שֶׁהֵעִידוּ שֶׁקֶר - יִסָּקְלוּ[28],**
22 **וְיִלְקֶה הוּא, וְנוֹתֵן מֵאָה סְלָעִים. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְאֵלֶּה**
23 **בְּתוּלֵי בִתִּי - אֵלּוּ הָעֵדִים שֶׁזֻּמּוּ עֵדֵי הַבַּעַל. חָזַר הַבַּעַל**
24 **וְהֵבִיא עֵדִים אֲחֵרִים וְהֻזַּמּוּ עֵדֵי הָאָב - הֲרֵי הַנַּעֲרָה**
25 **וְעֵדֵי אָבִיהָ נִסְקָלִין[29]. עַל זֶה נֶאֱמַר: וְאִם אֱמֶת הָיָה**
26 **הַדָּבָר הַזֶּה. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[30] לָמְדוּ, שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ יֵשׁ בָּהּ**
27 **עֵדִים, וְזוֹמְמִין, וְזוֹמְמֵי זוֹמְמִין[31].**

27) שעדי האב אמרו לעדי הבעל: היאך אתם מעידים שזינתה ביום זה ובמקום זה, והלא ביום זה הייתם עמנו במקום אחר, וזוהי הזמה. 28) עושים בהם כאשר זממו לעשות לה. 29) שהרי זממו להרוג עדי הבעל, והתורה אמרה: "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו". 30) דבר שקיבלוהו חז"ל מסיני ויש לו גם אסמכתא בפסוק, קוראו רבינו: "מפי השמועה" (יד מלאכי). והשווה הל' יסודי התורה פ"ה ה"ד, ובביאורנו. 31) 'ירושלמי' כתובות פ"ד ה"ד: אמר רבי יוסי בי רבי בון, הפרשה הזו יש בה עדים וזוממיהן וזוממי זוממיהן, הבעל אומר [את האשה הזאת לקחתי - ולא מצאתי לה בתולים - דברים שם, יד] הרי עדים שזינתה בבית אביה, והביא האב עדים להזים עדי הבעל [לאמר: "ואלה בתולי בתי"] והביא הבעל עדים להזים עדי האב [כמו שנאמר: "ואם אמת היה הדבר הזה"]. וראה להלן הי"ב.

28 **ז. הוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְהִיא בּוֹגֶרֶת, אַף עַל פִּי**
29 **שֶׁהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתָּיו כְּשֶׁהָיְתָה נַעֲרָה - הֲרֵי**
30 **זֶה פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַקְּנָס[32]. וְאִם נִמְצָא הַדָּבָר**
31 **אֱמֶת - הֲרֵי זוֹ תִּסָּקֵל; אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בּוֹגֶרֶת,**
32 **הוֹאִיל וּבְעֵת שֶׁזִּנְּתָה נַעֲרָה הָיְתָה[33].**

32) שהרי עקימת שפתיו גורמת לו להתחייב ללקות ולשלם, והעקימה היתה כשהיא בוגרת, והתורה אמרה: "וענשו אותו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה" - ולא לאבי הבוגרת. 33) ומעשיה גרמו לה, והמעשה התקיים בעודה נערה שדינה בסקילה, וכן רומז הכתוב: והוציאו את הנערה, ולא אמר - והוציאוה, לומר לך: הנערה - שהיתה כבר, ועכשיו היא בוגרת (כתובות מה:). אבל אם זינתה בהיותה בוגרת - אינה חייבת סקילה אלא חנק (להלן פ"ג מהל' איסורי ביאה ה"ד).

ח. כָּל נַעֲרָה שֶׁאֵין לָהּ קִנְסָ אִם נֶאֱנְסָה אוֹ נִתְפַּתְּתָה[34], כָּךְ הַמּוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַתַּשְׁלוּמִין[35]. וְכֵן הַכּוּתִית שֶׁנִּתְגַּיְּרָה וְהַשִּׁפְחָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים[36], אֲפִלּוּ הָיְתָה הוֹרָתָהּ[37] שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה[38] וְלִדָּתָהּ בִּקְדֻשָּׁה[39], הַמּוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע - פָּטוּר מִן הַקִּנְסָ וּמִן הַמַּלְקוּת; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל - עַד שֶׁתִּהְיֶה הוֹרָתָהּ וְלִדָּתָהּ בִּקְדֻשָּׁה[40].

34) ראה לעיל פ"א ה"ט. 35) שהרי רובן בחזקת בעולות הן לפני אירוסיהן, ואיך יטעון: לא מצאתי לבתך בתולים. והאיילונית נקראת קטנה עד שתהיה בת עשרים שנה, ואין לה ימי נערות אלא מקטנותה תצא לבגרות, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ד-ה. וכבר נתבאר שהמוציא שם רע על הקטנה או על הבוגרת, פטור מן הקנס ומן המלקות. 36) שאף אם נבעלו אז - אין ביאתן ביאה והרי הן בתולות, כמבואר לעיל פי"א מהל' אישות ה"ג. 37) ההריון של אמה, בה. 38) בהיות אמה גויה או שפחה כנענית. 39) שלאחרי שנתעברה אמה, נתגיירה או נשתחררה, וילדתה כשהיא גיורת. 40) ואע"פ שנאמר כאן "על בתולת ישראל", וזו גיורת היא ואינה בכלל "ישראל" סתם (ראה יבמות עד: וסוכה כח: וב'תוספות' שם ד"ה לרבות) - כאן ישנו ריבוי מיוחד לרבות את הגיורת, כמפורש בכתובות מד, ב.

ט. קִדֵּשׁ נַעֲרָה וְגֵרְשָׁהּ, וְחָזַר וְקִדְּשָׁהּ, וְהוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע, וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתָּיו בַּקִּדּוּשִׁין הָרִאשׁוֹנִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[41]. וְכֵן אִם הָיְתָה יְבִמְתּוֹ שֶׁכְּנָסָהּ, וְהוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע, וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת קִדּוּשֵׁי אָחִיו[42], וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַתַּשְׁלוּמִין[43]. וְכָל הַפָּטוּר, אִם רָצָה לְגָרֵשׁ - יְגָרֵשׁ[44].

41) בעיא שלא נפשטה, בכתובות מו, א. וספק ממון - להקל, ולפיכך פטור מקנס. והוא־הדין לענין מלקות שבמקום מיתה עומדת (סנהדרין י.) וספק נפשות להקל (משנה־למלך). 42) המת. ואסורה ליבם, לפי שפטורה מן החליצה ומן היבום (פ"ו מהל' יבום וחליצה הי"ט) והרי היא כאשת אחיו שלא במקום מצוה. 43) כתובות, שם. שנאמר: את בתי נתתי לאיש הזה, לזה ולא ליבם. כי אבי הנערה לא נתנה לאיש הזה היבם. וב'ירושלמי' כתובות פ"ד ה"ד, דורש דין זה מהכתוב: את האשה הזאת לקחתי, פרט לשומרת יבם, כי היבמה לא לקחה הוא בבחירתו אלא מן השמים הקנוה לו, שמת אחיו ונפלה ליבום לפני זה. 44) כי לא נצטוה על ה'עשה': "ולו תהיה לאשה". [וכוונתו רק על המוציא שם רע על נישואי אחיו שפטור מקנס מצד ודאי, אבל ההלכה הראשונה של הוצאת שם רע על הנישואין הראשונים שנשאר בספק, והוא פטור רק מפני שספק ממון לקולא (למעלה הערה מ) - ברור שאסור לגרשה מספק, ועי' משנה־למלך].

י. אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּבְעֹל אוֹתָהּ כְּדַרְכָּהּ[45] וְיוֹצִיא שֵׁם רָע (עַל הַבְּעִילָה) כְּדַרְכָּהּ[46]. בְּעָלָהּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ וְאָמַר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה[47] - פָּטוּר[48], וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[49].

45) כרבי אליעזר בן יעקב, בכתובות מו, א. 46) שנבעלה לאחר כדרכה, שהרי נאמר בו: "ולא מצאתי לה בתולים" - במקום בתולים. הרי שהמדובר כאן כשהבעל בא עליה כדרכה, וגם הוצאת השם הרע היא, שזינתה כדרכה (כתובות מו. ומו: וברש"י שם). 47) שהביא עדים המעידים שזינתה תחתיו. 48) מקנס וממלקות. 49) מדברי סופרים, כאילו לא בעל כלל שלוקה מכת מרדות (כתובות מה:). וראה למעלה פ"ג מהל' אישות, הכ"א "מכת מרדות" מה היא.

יא. וְכֵן אִם אָמַר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה, וְלֹא אָמַר: שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתַּי[50]; אוֹ שֶׁאָמַר: זִנְּתָה תַּחְתַּי, וְלֹא הֵבִיא עֵדִים, אֶלָּא בָּאוּ מֵאֵלֵיהֶם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[51], אַף עַל פִּי שֶׁהָעֵדִים נֶהֱרָגִים אִם הוּזַמּוּ[52].

50) ויתכן שנבעלה בהיותה עדיין פנויה. 51) מקנס וממלקות (כתובות מו.). 52) שהרי העידו עליה להרגה, ואילו לא הוזמו היתה נהרגת.

יב. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה - לְשׁוֹן כָּבוֹד[53], שֶׁנּוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּסִתְרֵי הַדָּבָר[54]. וְכֵן זֶה שֶׁיֹּאמַר הָאָב: אֵלֶּה בְּתוּלֵי בִתִּי - הֵן זוֹמְמֵי עֵדֵי הַבַּעַל[55]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר תֹּהֲרֵג - כְּשֶׁזִּנְּתָה[56] אַחַר הָאֵרוּסִין בְּעֵדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ; אֲבָל קֹדֶם הָאֵרוּסִין - כְּבָר אָמְרָה תּוֹרָה בָּהּ[57] שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִכְּלוּם, וּבוֹעֲלָהּ חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי מָמוֹן בִּלְבַד, בֵּין פִּתָּה בֵּין אָנַס.

53) ואע"פ שלפי מה שפסק רבינו (הלכה י) שאינו חייב אלא אם בעל אותה, אפשר לפרש שמלה ממש, שיפרשו את הסודר או הסדין לראות דם הבתולים שעליו, כמו שאמרו בגמרא שם, נראה לו לרבינו שיותר מסתבר לפרשה בלשון כבוד ('מאירי' שם, וכסף־משנה). 54) לבדוק אם אמת הדבר אם לא, וכמו שאמרו בכתובות מו, א: "ופרשו השמלה - פרשו מה ששם לה . . . מלמד שבאים עדיו של זה ועדיו של זה, ובוררים את הדבר כשמלה חדשה". וכן הוא ב'ספרי' פרשת כי־תצא (דברים כב, יז): "ופרשו השמלה - יחוורו דבריהם כשמלה", ילבינו דבריהם להוציא דבר לאמיתו כשמלה חדשה (רבינו הלל, בפירושו שם). ונקט מליצת "שמלה חדשה" ע"פ מה שנאמר במלכים־א יא, כט: "והוא מתכסה בשלמה חדשה" - ודרשו חז"ל בסנהדרין קב, א - מה שלמה חדשה אין בה שום דופי, אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי, הרי ש"שמלה חדשה" משמשת משל לדבר ברור ונקי מכל פגם ('הכתב והקבלה'). 55) ראה למעלה ה"ו. 56) [כלומר, לא די שיתבררו דברי טענתו של הבעל שלא נמצאו בתולים לנערה, אלא צריך שיעידו עדים שראוה שזינתה]. 57) דברים כב, כט.

סִלְקוּ הִלְכוֹת נַעֲרָה בְּתוּלָה

יום ש"ק ט"ו תשרי ה'תשפ"א

הִלְכוֹת סוֹטָה[1]

יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת. אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לַעֲשׂוֹת לְסוֹטָה כְּתוֹרַת הַקְּנָאוֹת הַסְּדוּרָה בַּתּוֹרָה. ב) שֶׁלֹּא לִתֵּן שֶׁמֶן בְּקָרְבָּנָהּ. ג) שֶׁלֹּא לִתֵּן עָלֶיהָ לְבוֹנָה.
וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[2]

1) סרה מדרכי הצניעות, והוא כינוי לאשת איש החשודה בבגידה בבעלה. 2) נתבאר בו דין קינוי בפני עדים ודיני הסתירה ושתיית המים המאררים, העומדת לשתות ובא עד אחד והעיד שזינתה, מי הוא הנאמן להעיד עליה שזינתה אחר שנסתרה, הכחשות עדים בענין זה.

א. קִנּוּי[3] הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, 'וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ', הוּא שֶׁיֹּאמַר לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים: אַל תִּסָּתְרִי[4] עִם אִישׁ פְּלוֹנִי. אֲפִלּוּ הָיָה אָבִיהָ אוֹ אָחִיהָ אוֹ עַכּוּ"ם אוֹ עֶבֶד[5] אוֹ שָׁחוּף, הוּא הָאִישׁ שֶׁאֵינוֹ מִתְקַשֵּׁה וְאֵינוֹ מוֹלִיד.

3) לשון התראה. 4) אל תיכנסי עימו למקום סתר. 5) "על ידי כל עריות מקנאים" ואין אומרים: מאחר שאנו דורשים "ונטמאה־ונטמאה", שתי פעמים, אחת לאוסרה על בעלה ואחת לאוסרה על בועלה, - אלה שנאסרות על הבועל בסתירה זו, נאסרו גם על הבעל, אבל כל המנויים כאן שהנשים אסורות עליהם גם לפני הסתירה, לא תיאסרנה על בעליהן - אלא אף הן אסורות.

ב. הַסְּתִירָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, 'וְנִסְתְּרָה', הוּא שֶׁתִּסָּתֵר עִם אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁאָמַר לָהּ 'אַל תִּסָּתְרִי עִמּוֹ' בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים. אִם שָׁהֲתָה עִמּוֹ כְּדֵי טֻמְאָה[6], שֶׁהוּא כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה[7] וּלְגָמְעָהּ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה מֵי הַמָּרִים[8] וְיִבָּדֵק הַדָּבָר. וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם מֵי סוֹטָה[9] - תֵּאָסֵר עָלָיו לְעוֹלָם[10], וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה.

6) = כדי ביאה. 7) של תרנגולת על אש בינונית. 8) "שנותן לתוכם דבר מר". 9) משחרב בית המקדש. "שאין משקים את הסוטה אלא בבית דין הגדול של שבעים זקנים במקדש". 10) אחרי שקינא לה ונסתרה בפני שני עדים ואין מים לבודקה.

ג. קִנֵּא לָהּ עַל שְׁנַיִם כְּאֶחָד וְאָמַר לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וְנִסְתְּרָה עִם שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד[11] וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה, אֲפִלּוּ הֵם שְׁנֵי אַחֶיהָ[12] אוֹ אָבִיהָ[13] וְאָחִיהָ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה[14].

11) אף על פי שמצד הדין מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים בזמן שהם כשרים. 12) ויש מי שמתיר להתייחד עם אחותו. 13) שמותר לאדם להתייחד עם בתו. 14) כי הכל תלוי בקפידת הבעל, וזה שהקפיד וקינא לה, וודאי ראה בהם דבר פריצות ולא הייתה צריכה להתייחד עמהם אחר קינויו.

ד. אָמַר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: אַל תִּדַּבְּרִי עִם פְּלוֹנִי - אֵין זֶה קִנּוּי[15]. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ בְּעֵדִים וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - לֹא נֶאֱסְרָה עָלָיו[16], וְאֵינָהּ שׁוֹתָה בְּקִנּוּי זֶה.

15) שאין קינוי אלא על עסקי סתירה. 16) הואיל ולא קדם לה קינוי האוסר.

ה. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִמּוֹ, וְרָאוּהָ מְדַבֶּרֶת עִמּוֹ - אֵין זוֹ סְתִירָה, וְלֹא נֶאֱסְרָה וְלֹא שׁוֹתָה. וְכֵן אִם לֹא קָדַם קִנּוּי, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁנִּסְתְּרָה עִם זֶה וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - לֹא נֶאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ וְאֵינָהּ שׁוֹתָה.

ו. אָמַר לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי, וְהָיָה קָטָן פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[17], אוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם בְּהֵמָה זוֹ - אֵין זֶה קִנּוּי; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ - פְּרָט לְקָטָן וְלִבְהֵמָה[18], שֶׁאֵין אוֹסְרִים אוֹתָהּ עָלָיו.

17) שאין ביאתו ביאה. 18) שהתורה אמרה "ושכב איש אותה" - פרט לקטן ולבהמה שאינם בכלל איש.

ז. בַּעַל שֶׁמָּחַל[19] עַל קִנּוּיוֹ קֹדֶם שֶׁתִּסָּתֵר - קִנּוּיוֹ מָחוּל, וּכְאִלּוּ לֹא קִנֵּא לָהּ מֵעוֹלָם. אֲבָל אִם מָחַל אַחַר שֶׁתִּסָּתֵר - אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחֹל. גֵּרְשָׁהּ[20] - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁמָּחַל, וְאִם הֶחֱזִירָהּ - צָרִיךְ לְקַנֵּאת קִנּוּי אַחֵר[21].

19) ויתר. 20) קודם שתיסתר. 21) ואם לא קינא לה שנית ונסתרה, אינה נאסרת על פי קינויו הקודם, שהרי הוא כמחול.

ח. קִנֵּא לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם, וְרָאָה אוֹתָהּ שֶׁנִּסְתְּרָה עִם זֶה שֶׁקִּנֵּא לָהּ עָלָיו וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו[22], וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[23]; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁקוֹתָהּ עַל פִּי עַצְמוֹ[24]. וְכֵן אִם שָׁמַע הָעָם מְרַגְּנִין[25] אַחֲרֶיהָ אַחַר הַקִּנּוּי וְהַסְּתִירָה[26], עַד שֶׁשָּׁמַע מֵהַנָּשִׁים הַטָּוּוֹת לְאוֹר הַלְּבָנָה[27] נוֹשְׂאוֹת וְנוֹתְנוֹת בָּהּ שֶׁזִּנְּתָה עִם הָאִישׁ שֶׁקִּנֵּא לָהּ עָלָיו - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְקַיְּמָהּ[28], וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[29].

22) שאין ראייתו בעצמו גרועה מדין ראה אותה עד אחד. 23) שאין הדבר ברור שנטמאה, ולכן לא הפסידה כתובתה. ולמה איננה בכלל "עוברת על דת" שיוצאה בלי כתובה, והרי גם ייחוד, עבירה היא על הדת? - כל עבירה שאין בה מכשול לבעלה, אינה בכלל עבירה על הדת ואינה מפסידה כתובתה. 24) = על פי ראיית עצמו, אבל כשנסתרה בפני שני עדים, שאפשר להשקותה - אם תימצא טהורה הרי היא מותרת לבעלה, ואם לא תרצה לשתות, תצא בלא כתובה.

25) מלעיזים. 26) על פי שני עדים. 27) מפחד בלילות מתקבצות לטוות יחד ומשיחות ביחד. 28) ואינו יכול להשקותה, שמאחר שקלקולה מפורסם לכל, שוב אין המים בודקים אותה. 29) שיכולה לומר לו, היה לך להשקותני סמוך לסתירתי, ומאיזה טעם אפסיד כתובתי.

ט. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לוֹ שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ אַחַר קִנּוּי וְשֶׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה: אִם הוּא נֶאֱמָן לוֹ וְדַעְתּוֹ סוֹמֶכֶת עָלָיו - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[30]; וְאִם לַאו - הֲרֵי אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת לוֹ[31].

30) שאינו יכול להשקותה על פי עד אחד. 31) שאין עד אחד נאמן בסתירה.

י. וְאֵלּוּ שֶׁבֵּית דִּין מְקַנְּנִין לָהֶן[32]: מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעְלָהּ אוֹ שֶׁנִּשְׁתַּטָּה, אוֹ שֶׁהָיָה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין. לֹא לְהַשְׁקוֹתָהּ[33], אֶלָּא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ[34].

32) אם רואים אותן מתנהגות בפריצות. 33) שאין משקה אלא הבעל, שנאמר: "והביא האיש את אשתו אל הכהן" והוא אינו יכול להשקותה. 34) אם תיסתר אחרי קינויים.

יא. כֵּיצַד? שָׁמְעוּ בֵּית דִּין שֶׁהָעָם מְרַנְּנִין אַחֲרֶיהָ - קוֹרְאִין אוֹתָהּ וְאוֹמְרִין לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי. בָּאוּ עֵדִים אַחַר כָּךְ שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ וְשֶׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - בֵּית דִּין אוֹסְרִין אוֹתָהּ עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם, וְקוֹרְעִין כְּתֻבָּתָהּ. וּכְשֶׁיְּכוֹא בַּעְלָהּ אוֹ יַבְרִיא אוֹ יֵצֵא מִבֵּית הָאֲסוּרִין - נוֹתֵן לָהּ גֵּט[35]; וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁקוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִנֵּא לָהּ הוּא[36].

35) שאי אפשר לבודקה במי סוטה. 36) והתורה אמרה: "וקנא... והביא", וזה לא קינא לה.

יב. שָׁתַת מֵי הַמָּרִים וְנִקְּתָה[37] מֵהֶן, וְחָזַר וְקִנֵּא לָהּ עִם הָאִישׁ שֶׁהִשְׁקָהּ עַל יָדוֹ, וְנִסְתְּרָה עִמּוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁקוֹתָהּ עַל יָדוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה[38]; אֶלָּא תֵּאָסֵר עָלָיו לְעוֹלָם, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. אֲבָל אִם קִנֵּא לָהּ עִם אַחֵר, וְנִסְתְּרָה עִם הָאַחֵר בְּעֵדִים - מַשְׁקִין אוֹתָהּ פַּעַם שְׁנִיָּה, וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. וְהוּא, שֶׁיַּשְׁקֶה אוֹתָהּ בְּכָל פַּעַם בִּגְלַל אִישׁ אַחֵר.

37) שלא מתה, ויצאת טהורה. 38) שנאמר "זאת תורת הקנאות" - זאת ולא אחרת, כגון איש אחד ובועל אחד, שאינה שותה פעם שנייה על ידי אותו אדם, כיוון שקינא לה כבר ונמצאה נקייה, נראה הדבר שאדם קנטרן הוא ומתכוון להקניטה.

יג. הִשְׁקָהּ אוֹתָהּ וְגֵרְשָׁהּ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְקִנֵּא לָהּ עִם הָאִישׁ שֶׁהִשְׁקָהּ אוֹתָהּ הַבַּעַל הָרִאשׁוֹן בִּגְלָלוֹ, וְנִסְתְּרָה עִמּוֹ בְּעֵדִים - הֲרֵי הַבַּעַל הַשֵּׁנִי מַשְׁקֶה אוֹתָהּ עַל יָדוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעַל שֵׁנִי. וַאֲפִלּוּ מֵאָה, וְנִשֵּׂאת לָזֶה אַחַר זֶה - מַשְׁקִין אוֹתָהּ עַל יְדֵי אִישׁ אֶחָד[39]; וְאֵין אוֹמְרִין: וַדַּאי שֶׁהֶחְזִקָה לָזֶה וְטָמְאָה, עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁם עֵד[40].

39) שנאמר: "תורת הקנאות" קנאות בלשון רבים, הרי שעושים לה כמה פעמים כתורה הזאת. 40) עד אחד.

יד. הָאִשָּׁה שֶׁקִּנֵּא לָהּ בַּעְלָהּ, וְנִסְתְּרָה אַחַר הַקִּנּוּי עִמּוֹ בְּעֵדִים, וַהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת לִשְׁתּוֹת[41], וּבָא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד עָלֶיהָ שֶׁנִּבְעֲלָה בְּפָנָיו עִם זֶה שֶׁקִּנֵּא לָהּ עִמּוֹ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם, וְאֵינָהּ שׁוֹתָה[42], וְיוֹצֵאת בְּלֹא כְּתֻבָּה[43]. וַאֲפִלּוּ הָיָה עֵד טֻמְאָה זֶה אֶחָד מֵעֵדֵי הַסְּתִירָה[44]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֵד אֵין בָּהּ - וַהֲרֵי כָּאן עֵד[45].

41) להיבדק אם טהורה היא. 42) שאין השתייה באה אלא על הספק, וזו וודאי טמאה היא. 43) "שהרי מעשיה הרעים גרמו לה להאסר". 44) ומעיד שבאותה סתירה נבעלה בפניו והעד השני אינו מכחישו אלא אומר, שלא ראה ולא שם על לבו לראות, אין השני נחשב כעד המכחישו, והראשון נאמן בה. 45) תנא דבי רבי ישמעאל: "מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה, שרגליים לדבר (שנטמאה). שהרי קינא לה ונסתרה ועד אחד מעידה שהיא טמאה". אבל אם לא קדמו הקינוי והסתירה בעדים כשרים, אין עד אחד נאמן להעיד שנטמאה "שאין דבר שבערווה (מתקבל) פחות משניים (עדים)".

טו. אֲפִלּוּ אִשָּׁה[46] וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה[47] וּפָסוּל לְעֵדוּת בַּעֲבֵרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[48] וַאֲפִלּוּ קָרוֹב[49] נֶאֱמָן לְעֵדוּת סוֹטָה, לְהָעִיד עָלֶיהָ שֶׁזִּנְּתָה; וְתֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם[50], וְאֵינָהּ שׁוֹתָה, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. הוֹאִיל וְקָדַם הַקִּנּוּי וְהַסְּתִירָה בְּעֵדִים כְּשֵׁרִים, וְהַתּוֹרָה הֶאֱמִינָה עֵד אֶחָד בְּטֻמְאָה - הֲרֵי כֻּלָּן כְּשֵׁרִין לְעֵדוּת טֻמְאָה. אַף חָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁשּׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ מְעִידוֹת זוֹ עַל זוֹ לוֹמַר שֶׁנִּטְמֵאת. וְנֶאֱמֶנֶת עָלֶיהָ לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ וְשֶׁלֹּא לְהַשְׁקוֹתָהּ, אֲבָל לֹא לְהַפְסִידָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ[51], אֶלָּא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ וְיוֹצֵאָה.

46) הפסולה לעדות במקום אחר. 47) הכנענים. 48) שעבר על דברי חכמים ופסול לעדות מדבריהם. 49) קרבה משפחתית, שאינו נאמן להעיד במקום אחר. 50) אבל הפסול לעדות מן התורה, אינו נאמן להעיד עליה. 51) מתוך ששונאות אותה, חשודות להעיד שקר כדי להפסיד כתובתה. אבל אם אינן נאמנות אלא שלא להשקותה, אין לחשוד בהן שמשקרות שהרי מטיבות עימה, שלא תצטרך לשתות בגלל עדותן ויוצאת ונוטלת כתובתה, ולולא עדותן הייתה צריכה לשתות או לצאת בלי כתובה.

טז. בָּא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר וְאָמַר 'נִטְמֵאת' - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ שׁוֹתָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. בָּא עֵד אֶחָד וְהִכְחִישׁוֹ וְאָמַר 'לֹא נִטְמֵאת'[52] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁעֵד אֶחָד בְּטֻמְאַת סוֹטָה כִּשְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אַחֲרוֹן[53] דּוֹחִין דִּבְרֵי הָרִאשׁוֹן[54] שֶׁהוּא כִּשְׁנַיִם.

52) בפניך. שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד גם אני הייתי עמך, ולא נטמאת בפנינו. 53) שבא אחר כך. 54) שכיוון שבא ראשון ונתקבלה עדותו, מבלי שיכחישוהו, הרי הוא כשני עדים.

יז. בָּאוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד, זֶה אוֹמֵר 'נִטְמָאת' וְזֶה אוֹמֵר 'לֹא נִטְמָאת'[55]; אוֹ שֶׁאָמַר אֶחָד 'נִטְמָאת', וּבָאוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים[56] וְאָמְרוּ 'לֹא נִטְמָאת'[57] - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה.

55) שהעידו שניהם בתוך כדי דיבור ובטלו דבריו מייד, שלא נתקיימה עוד עדותו בבית דין. 56) אפילו לאחר שנתקיימה עדות הראשון בבית דין. 57) שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד גם אנו היינו עמך ולא נטמאת בפנינו.

יח. בָּא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר וְנָשִׁים רַבּוֹת אוֹ פְּסוּלִין רַבִּים[58] כְּאֶחָד[59], הָעֵד אוֹמֵר 'נִטְמָאת' וְהַנָּשִׁים אוֹ הַפְּסוּלִין אוֹמְרִים 'לֹא נִטְמָאת'[60] - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה[61]; שֶׁעֵד אֶחָד וּפְסוּלִין רַבִּים כְּמֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה הֵם[62].

58) כגון קרובים או עבדים. 59) בבת אחת. 60) בפניך. 61) שמא נטמאת קודם שבאו הפסולים. 62) והרי זה דומה לשני עדים כשרים שבאו בבת אחת.

יט. הָיוּ כֻּלָּן פְּסוּלִין - הַלֵּךְ אַחַר הָרֹב. כֵּיצַד? שְׁתֵּי נָשִׁים אוֹמְרוֹת 'נִטְמָאת' וְשָׁלֹשׁ אוֹמְרוֹת 'לֹא נִטְמָאת' - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה; שָׁלֹשׁ אוֹמְרוֹת 'לֹא נִטְמָאת' וְאַרְבַּע אוֹמְרוֹת 'נִטְמָאת' - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ שׁוֹתָה[63]. הָיוּ מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה.

63) "כל מקום שהאמינה תורה עד אחד, הלך אחר רוב דעות".

כ. כָּל סוֹטָה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁאֵינָהּ שׁוֹתָה מִפְּנֵי עֵדֵי טֻמְאָה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם[64], וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[65]; שֶׁהֲרֵי נֶאֶסְרָה בְּקִנּוּי וּסְתִירָה, וְהַשְּׁתִיָּה שֶׁתַּתִּירָהּ נִמְנְעָה שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בָּהּ עֵד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

64) והשתייה לא תתירה. 65) "שהרי מעשיה הרעים גרמו לה להאסר".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) כלל בו רבינו המשך דיני שתיית המים, נשים שאינן ראויות לשתות, קטנה שהשיאוה אביה וקטנה בת מיאון אם מקנאים להן, מעוברת ומניקה והעומדת לשתות ומת בעלה, שמי שבעל בעילה אסורה מימיו אין המים בודקין את אשתו, דין אשה שהיה לה קינוי וסתירה ולא שתתה, אם אסורה למי שנתייחד עמה, איסור נישואיה עם הנחשד עליה.

א. אִשָּׁה שֶׁקִּנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לִשְׁתּוֹת; אֶלָּא אִם רָצְתָה וְאָמְרָה: הֵן נִטְמֵאתִי - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, וְנֶאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם, וְאֵינָהּ שׁוֹתָה[2]. וְכֵן אִם אָמְרָה: אֵינִי טְמֵאָה וְאֵינִי שׁוֹתָה[3] - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לִשְׁתּוֹת, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[4]. וְכֵן אִם אָמַר בַּעְלָהּ: אֵינִי רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ, אוֹ שֶׁבְּעָלָהּ בַּעְלָהּ אַחַר שֶׁנִּסְתְּרָה[5] - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ שׁוֹתָה[6]; וְנוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ[7] וְיוֹצְאָה, וְהִיא אֲסוּרָה [עָלָיו] לְעוֹלָם[8].

2) סוטה כד, א. כיון שאמרה טמאה אני, בדוקה ועומדת היא והמים המרים לא ניתנו אלא לברר את הספק (רש"י שם כ.). 3) מחמת יראה, שחוששת פן יבדקוה המים אפילו אם היא טהורה (רש"י שם יט:) וראה לקמן פ"ג, ה"ב. 4) שם כד, א. מתוך שאינה שותה - נשארה באיסורה לבעלה, והפסידה כתובתה. וראה למעלה פ"א הערה פ. 5) ונאסרה עליו. 6) כיון שבא ביאה אסורה, אין המים בודקים את אשתו, כמבואר להלן ה"ח. וראה לקמן פ"ג, ה"א. 7) שהוא גרם לה שלא תשתה (סוטה כד.). 8) כי לאחר קינוי וסתירה נאסרה עליו, והשתיה שתתירה נמנעה, ראה למעלה סוף פ"א.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לִשְׁתּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רוֹצוֹת לִשְׁתּוֹת וּבַעְלֵיהֶן רוֹצִים לְהַשְׁקוֹתָן, אֶלָּא יוֹצְאוֹת בְּלֹא כְּתֻבָּה מִשֶּׁיָּבוֹאוּ עֲדֵי סְתִירָה אַחַר עֲדֵי קִנּוּי וְיֵאָסְרוּ עַל בַּעְלֵיהֶן לְעוֹלָם. וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה נָשִׁים הֵן, וְאֵלּוּ הֵן: אֲרוּסָה, וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם[9], וּקְטַנָּה[10] אֵשֶׁת הַגָּדוֹל[11], וּגְדוֹלָה אֵשֶׁת הַקָּטָן, וְאֵשֶׁת אַנְדְּרוֹגִינוֹס[12], וְאֵשֶׁת הַסּוֹמֵא[13], וְאֵשֶׁת הַחֵגֵר, אוֹ הָאִלֵּם, אוֹ מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ, אוֹ שֶׁהוּא כְּרוּת יָד, וְכֵן הַחִגֶּרֶת, וְהָאִלֶּמֶת, וְהַסּוֹמָא, וּכְרוּתַת יָד, וְשֶׁאֵינָהּ שׁוֹמַעַת. כָּל אַחַת מֵאֵלּוּ אֵינָהּ רְאוּיָה לִשְׁתּוֹת[14].

9) שבעלה מת בלא בנים, וממתנת לאחיו שייבמה, וקינא לה יבמה. 10) פחותה מבת שתים־עשרה שנה ויום אחד. 11) בן שלש־עשרה שנה ויום אחד. 12) שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות, כמבואר למעלה הל' אישות פ"ב הכ"ד. 13) עיוור. 14) מהטעמים המבוארים בהלכה הבאה, אבל יש להן קינוי וסתירה להיאסר לבעליהן לעולם ולהפסיד את כתובתן.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִשְׁתּוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ. תַּחַת[15] - פְּרָט לַאֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם, שֶׁאֵינָהּ תַּחַת אִישָׁהּ. אִשָּׁה - פְּרָט לִקְטַנָּה[16]. תַּחַת אִישָׁהּ - פְּרָט לְאֵשֶׁת קָטָן[17] וְאֵשֶׁת אַנְדְּרוֹגִינוֹס, שֶׁאֵינוֹ אִישׁ[18]. וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ - פְּרָט לְאֵשֶׁת סוֹמֵא[19]. וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה - פְּרָט לְחִגֶּרֶת. וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ - פְּרָט לְמִי שֶׁאֵין לָהּ כַּף, אוֹ שֶׁהָיְתָה עֲקֻמָּה אוֹ יְבֵשָׁה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִקַּח בָּהּ. וַאֲפִלּוּ כַּפָּה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּפֶּיהָ[20]. וְאָמְרָה הָאִשָּׁה - פְּרָט לְאִלֶּמֶת. וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה - פְּרָט לְמִי שֶׁאֵינָהּ שׁוֹמַעַת[21]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ[22] - עַד שֶׁתִּהְיֶה שְׁלֵמָה כָּמוֹהוּ וְהוּא שָׁלֵם כְּמוֹתָהּ. הָא לָמַדְתָּ שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁמְּעַכֵּב אוֹתָהּ מִלִּשְׁתּוֹת[23] מְעַכֵּב אֶת בַּעְלָהּ מִלְּהַשְׁקוֹתָהּ[24], וְכָל הַמְעַכֵּב אֶת הַבַּעַל מִלְּהַשְׁקוֹתָהּ[25] - מוּם כָּמוֹהוּ מְעַכֵּב אוֹתָהּ מִלִّשְׁתּוֹת[26].

15) ובכת"י התימנים, וכן בדפוס רומי: "תחת אישה, פרט לארוסה כו'" (סוטה כג:). 16) שאינה נקראת אשה, ואפילו כשקיבל אביה קידושיה שהן קידושי תורה - אינה שותה, שהרי אינה בת עונשין, ואינו רשאי להמיתה ע"י השקאת מים המרים (מרכבת המשנה). 17) שאינו איש, ואין קידושיו קידושין, כמבואר למעלה הל' אישות פ"ד, ה"ז. ואין כאן משום הטלת שלום בינו לבינה, ובוודאי שאסור למחוק את השם בשבילם (מרכבת המשנה). ואשת שוטה בכלל זה (מעשה רוקח). 18) ודאי, אלא ספק זכר ספק נקבה, וקידושיו - קידושי ספק, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ד, הי"א. ולא הזכיר רבינו דין טומטום, משום שאין לו נישואין כלל, ורק אנדרוגינוס מותר לו לישא אשה, כמבואר בפ"א מהל' איסורי ביאה הט"ו. 19) שאינו יכול לראות אפילו בלא העלמה זו (סוטה כז.). ומשמע, שאם הוא רואה בעין אחת, יכול הוא להשקותה, שהרי גם בעין אחת יכול הוא לראות בקלקולה (מעשה רוקח). 20) סוטה, שם. 21) ספרי זוטא, נשא אות כא. 22) וכל הפסוק הזה שבסוף הפרשה מיותר הוא, ולא בא אלא להשוות איש לאשה ואשה לאיש (סוטה שם). 23) כגון גידמת ואילמת. 24) שאם הוא גידם או אילם, אינו משקה אותה. 25) כגון סומא. 26) אם היתה סומא.

1 **ד. קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ[27], אִם זִנְּתָה בִּרְצוֹנָהּ -**
2 **נֶאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ. לְפִיכָךְ מְקַנִּין לָהּ. לֹא**
3 **לְהַשְׁקוֹתָהּ[28], אֶלָּא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[29].**
4 **אֲבָל הַקְּטַנָּה בַּת מְאוּן[30] - אֵין מְקַנִּין לָהּ, שֶׁאֵין לָהּ**
5 **רָצוֹן לְהֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ. וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן - לֹא**
6 **נֶאֱסְרָה עָלָיו[31].**

27) והרי נישואיה נישואי תורה, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ג הי"א. 28) שהרי נתמעטה מהפסוק: אשה - פרט לקטנה. 29) למעלה ה"ב, ולדעת הראב"ד אין קטנה נאסרת על בעלה אפילו אם זינתה ברצון, שהרי אמרו (יבמות לג:): "פיתוי קטנה, אונס הוא", ואנוסה מותרת לבעלה ישראל. אולם רבינו סובר שדיעה זו נדחית מפני סוגיית התלמוד בכתובות ט, א. שאמרו שם: "האומר פתח פתוח מצאתי (ראה למעלה הל' אישות פי"א הי"ב), נאמן לאוסרה עליו", ושאלו שם: והלא יש כאן שני ספיקות, שמא קודם קידושין ושמא אחר קידושין, ואפילו אם נאמר לאחר קידושין - שמא באונס, שמא ברצון, שהאנוסה מותרת לישראל, ותירצו שם בסוגיא שהמדובר כשקידשה אביה לישראל, והיא פחותה מבת שלש שנים, וטען שפתחה פתוח, שאין כאן אלא ספק אחד, שמא באונס שמא ברצון, וספק איסור תורה - להחמיר, וסובר רבינו שהסוגיא מדברת שם אפילו כשהיא עדיין קטנה. הרי שפיתוי קטנה אינו נחשב לאונס, שאם נדון אותה כאנוסה, למה תיאסר על בעלה (מגיד־משנה בפ"ג מהל' איסורי ביאה ה"ב). וגם מה שאמרו ב"ירושלמי" (סוטה פ"ב ה"א): "קטנה שזינתה, אין לה רצון להאסר על בעלה" - נדחה מפני סוגיית תלמוד בבלי הנ"ל, וראה ב"מראה הפנים" שם. 30) היא יתומה שהשיאוה אחיה או אמה, שקידושיה אינם אלא מדברי סופרים, ויכולה לעקרם על־ידי מיאון, כמבואר למעלה פי"א מהל' גירושין ה"א. 31) כל שיכולה למאן, אינה כאשת איש מן התורה, והרי היא כפנויה שזינתה שמותרת אפילו לכהן, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ג ה"ב. ומקור דברי רבינו במס' נדה נב, א. שאמרו שם: "והיא לא נתפשה - אסורה, נתפשה (נאנסה) מותרת, ויש לך אחרת שאע"פ שלא נתפשה מותרת, ואיזו? זו שקידושיה קידושי טעות". ומפרש רש"י שם: קידושי טעות - כגון על מנת שאני כהן, והרי הוא ישראל. וכגון קטנה שאין מעשיה כלום, ולענין זנות לא נאסרה עליו, שפנויה בעלמא היא. וכל זה כשהיא יתומה ובת מיאון, שאין קידושיה קידושי תורה ויכולה לעקרם כמו בקידושי טעות.

7 **ה. קִנֵּא לַאֲרוּסָתוֹ אוֹ לִזְקוּקָתוֹ[32], וְנִסְתְּרָה אַחַר**
8 **שֶׁנִּשְׁאָהּ - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים[33]. נִשּׂוּאָה**
9 **שֶׁקִּנֵּא לָהּ, וְנִסְתְּרָה קֹדֶם שֶׁיִּבְעוֹל אוֹתָהּ[34] בַּעְלָהּ -**
10 **אֵינָהּ שׁוֹתָה, וְיוֹצְאָה בְּלֹא כְּתֻבָּה, וַאֲסוּרָה עָלָיו**
11 **לְעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אִישׁ בָּהּ אֶת שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי**
12 **אִישֵׁךְ - שֶׁקָּדְמָה שְׁכִיבַת בַּעַל לִשְׁכִיבַת בּוֹעֵל[35].**

32) שומרת יבם הזקוקה לו ליבמה או לחלוץ לה, כמבואר לעיל פ"ב מהל' יבום הי"ח. 33) שהרי עכשיו יושבות הן תחת בעל כשאר הנשים (סוטה כו.). 34) שנכנסה לחופה, שמאז יש לה דין של נשואה, אבל עדיין לא נבעלה. 35) סוטה כד, ב. וכל זה אינו אלא להשקותה מי סוטה, אבל להאסר על בעלה, אין צורך שיבעלנה בעלה תחילה, שהרי אפילו ארוסה שזינתה נאסרה עליו.

13 **ו. הַגֵּרֶת וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת[36], וְאִשֶּׁת הַגֵּר[37] וְאִשֶּׁת עֶבֶד**
14 **מְשֻׁחְרָר[38], וּמַמְזֶרֶת[39] וְאֵשֶׁת מַמְזֵר[40], וְאִשֶּׁת סְרִיס**
15 **חַמָּה[41] אוֹ סְרִיס אָדָם[42], הַמֻּתָּרוֹת לְבַעְלֵיהֶן - הֲרֵי הֵן**
16 **כְּכָל הַנָּשִׁים וְשׁוֹתוֹת[43].**

36) שפחה כנענית ששוחררה, והרי היא כישראלית לכל דבר, כמבואר בפי"ב מהל' איסורי ביאה הי"ז. 37) שהיא בת ישראל. 38) עבד כנעני ששוחרר, שהוא כישראל לכל דבר. 39) שנישאה לגר, שאין עבירה בנישואיהן (פט"ו מהל' איסורי ביאה ה"ז), אבל אם נישאה לישראל, שיש איסור בנישואיהן - אינה שותה, שאין המים בודקים אותה אלא־אם־כן מנוקה האיש מעוון, כמבואר בסמוך ה"ח. 40) כגון שהיא גיורת, שאין איסור בנישואיהן (הל' איסורי ביאה שם), אבל ישראלית כשרה שנישאה לממזר אינה שותה, כמבואר למעלה בסמוך. ולדעת ה'כסף משנה' הגירסה הנכונה בדברי רבינו היא: "וממזרת אשת ממזר" שאין עבירה בנישואיהם. אולם גירסה זו אינה בדפוסים קדומים ולא בכת"י התימנים. ורש"י במס' סוטה כו, א - מפרש: "אשת ממזר לממזר" - כלומר, אשה הראויה לממזר. והוא כדברינו (מעשה רוקח). והחידוש בדין זה הוא, שלא נאמר: אשת ממזר לא תשתה ולא נעשה שלום ביניהן, כי למה לנו להרבות ממזרים בישראל, והלואי לא יפרה ולא ירבה (סוטה שם, וברש"י). 41) שנולד סריס מבטן אמו, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות, הי"ג־יד. בניגוד לזה שחתכו או נתקו אברי ההולדה ע"י אדם הנקרא סריס אדם, כמבואר שם ובביאורנו. 42) כגון ששתה כוס

של עיקרין ונסתרס, ומותר לו לבוא בקהל (כסף־משנה), כי לא אסרה תורה לבוא בקהל אלא כשכרתו אדם או הכהו קוץ, כמבואר לקמן פט"ז מהל' איסורי ביאה ה"ט, וראה שם הי"ב. ולדעת ה'משנה למלך', מדבר רבינו בכל סריס אדם, ואפילו כשנתקו אברי תשמישו בידי אדם, ובכל זאת אשתו מותרת לו, כי כאן מדובר בגיורת ומשוחררת, שסריס אדם מותר בהן (הל' איסורי ביאה שם ה"א), וזהו שהדגיש רבינו המותרות לבעליהן, שההיתר בא מצידן. 43) סוטה, שם. כי סריס בר שכיבה הוא, אע"פ שאינו בר זריעה (רש"י שם). ורבינו בפירוש המשנה שם, אומר: "אשת סריס (שותה) אע"פ שאין לו שכיבה".

1 **ז. מְעֻבֶּרֶת וּמְנִיקָה - מְקַנֵּא לָהּ וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ כְּמוֹת**
2 **שֶׁהִיא[44]. אִשָּׁה הָעוֹמֶדֶת לִשְׁתּוֹת וּמֵת בַּעְלָהּ קֹדֶם**
3 **שֶׁתִּשְׁתֶּה - אֵינָהּ שׁוֹתָה[45], וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ[46].**

44) מעוברת, ואין אומרים נחוס על הולד ולא נהרגנו (סוטה שם, וברש"י). אולם ה'תוספות' שם סוברים שממתינים לה עד שתלד, ואז משקים אותה. 45) שנאמר: והביא האיש את אשתו, והרי מת. 46) שמא זנתה והפסידה כתובתה (סוטה כד. כבית הלל).

4 **ח. כָּל אִישׁ שֶׁבָּא בִּיאָה אֲסוּרָה מִיָּמָיו אַחַר**
5 **שֶׁהִגְדִּיל[47] - אֵין הַמַּיִם הַמְאָרְרִים[48] בּוֹדְקִין אֶת**
6 **אִשְׁתּוֹ. וַאֲפִלּוּ בָּא עַל אֲרוּסָתוֹ בְּבֵית חָמִיו, שֶׁאָסוּר**
7 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[49] - אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ.**
8 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן, וְהָאִשָּׁה הַהִיא תִּשָּׂא אֶת**
9 **עֲוֹנָהּ - בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנֻקֶּה מֵעָוֹן, אִשָּׁה נוֹשֵׂאָה אֶת**
10 **עֲוֹנָהּ[50].**

47) שהוא בר עונשין. 48) על־פי הפסוק (במדבר ה, יח) "מי המרים המאררים", ונקראו כן לפי שהם מחסרים אותה מן העולם, מלשון: "סילון ממאיר" האמור ביחזקאל כח, כד (רש"י שם). או על שם האלות הנמחות בה שמקללים אותה (רמב"ן שם). 49) כמבואר לעיל פ"י מהל' אישות ה"א. 50) סוטה כח, א. וראה להלן פ"ג הי"ז. ומקור דברי רבינו, להלן הערה נא.

11 **ט. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה עָלָיו מֵחַיָּבֵי**
12 **לָאוִין אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, אֲפִלּוּ שְׁנַיָּה[51], וְקִנֵּא לָהּ**
13 **וְנִסְתְּרָה - אֵינָהּ שׁוֹתָה[52]; אֶלָּא תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה,**
14 **וְתִהְיֶה אֲסוּרָה עָלָיו אַף מִשּׁוּם זֶה. עָבַר וְנָשָׂא**
15 **מְעֻבֶּרֶת חֲבֵרוֹ וּמֵינֶקֶת חֲבֵרוֹ[53] - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה, שֶׁאֵין**
16 **כָּאן עֲבֵרָה[54].**

51) שאסורה מדברי סופרים, ונקראת שניה, שהיא שניה לעריות, לעיל פ"א מהל' אישות ה"ו. 52) שהרי בפירוש שנינו (סוטה כג:): "אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, לא שותות ולא נוטלות כתובה". ומפרש שם רבינו הטעם, משום שאין האיש מנוקה מעון, שבא עליהן ביאה אסורה, והרי חלוצה לכהן אינה אסורה אלא מדברי סופרים (ראה פי"ז מהל' איסורי ביאה ה"ז), ומכאן הוכיח רבינו שאפילו היתה אשתו אסורה עליו מדברי סופרים בלבד - אינה שותה (משנה־למלך). 53) שמת חבירו או גירשה, והיא מעוברת או מניקה, ואסורה להנשא עד שיעברו עליה עשרים וארבעה חדשי יניקה, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין הכ"ה. 54) אין ביאה זו אסורה מצד עצמה, אלא משום סכנת הולד (ראה הל' גירושין שם), שהרי יכול להפרישה ולהחזירה לאחר זמן, כלומר לאחר עשרים וארבעת חדשי היניקה (סוטה כד. והל' גירושין שם, הכ"ח). ואין זו דומה לאיסור שניה, שאסורה לעולם וביאתה אסורה מחמת עצמה, וכן הבא על ארוסתו בבית חמיו - אין איסור הביאה מחמת דבר אחר אלא מצד עצמה ('מרכבת המשנה').

17 **י. מִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה הָרְאוּיָה לִילֵד וְלֹא בָנִים, וְנָשָׂא**
18 **עֲקָרָה[55] אוֹ זְקֵנָה אוֹ אֵילוֹנִית[56] - אֵינָהּ שׁוֹתָה, וְלֹא**
19 **נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה[57]. הָיוּ לוֹ בָּנִים אוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת רְאוּיָה**
20 **לִילֹד - הֲרֵי זֶה מַשְׁקֶה אוֹתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא זְקֵנָה**
21 **אוֹ עֲקָרָה אוֹ אֵילוֹנִית וְאֵינָהּ רְאוּיָה לִילֹד[58]. שֶׁלֹּא**
22 **נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וְנִזְרְעָה זָרַע', אֶלָּא בָּרְאוּיָה לִילֹד;**
23 **שֶׁאִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת בְּצַעַר - תֵּלֵד בְּרֶוַח, הָיָה דַּרְכָּהּ**
24 **לִילֹד נְקֵבוֹת - תֵּלֵד זְכָרִים[59].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"שאם היתה יולדת בצער – תלד ברווח, היה דרכה לילד נקבות – תלד זכרים".

מקור הדברים הוא בגמרא מסכת סוטה, אלא ששם הובאו עוד שתי ברכות: אם היתה יולדת שחורים - יולדת לבנים, קצרים - יולדת ארוכים". ויש לומר שכך היתה גירסת הרמב"ם בש"ס סוטה שם.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ח עמוד 34 הערה 15)

55) כגון ששתתה כוס של עקרין כדי שלא תתעבר, או שנעקר רחמה וניטלה האם שלה (רש"י ליבמות מב:). 56) לקויה מבטן אמה ואין לה סימני אשה, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ו. 57) סוטה כד, א. כתנא־קמא ולא כרבי אליעזר. שכל אלה אינן ראויות לו לקיימן הואיל ואין לו בנים, וישראל נצטוו על פריה ורביה (רש"י שם), וראה לעיל פט"ו מהל' אישות ה"ז. 58) הואיל ויש לו בנים או אשה אחרת - ראויות לאישות הן, כמבואר לעיל הל' אישות שם. ואני קורא בה: "והביא האיש את אשתו", וכן מפורש ב'ירושלמי' (סוטה פ"ד ה"ג, והובא ב'תוספות' סוטה כו. ד"ה לא ישא): "מודים חכמים לרבי אלעזר, שאם היו לו אשה ובנים שהיא שותה". 59) שלא כדברי האומר (סוטה שם): "איילונית - אינה שותה, שנאמר: ונזרעה זרע, מי שדרכה להזריע, יצאת זו שאין דרכה להזריע", אלא כדברי רבי ישמעאל שם, שלא הקפידה תורה שתהא האשה הזאת ראויה לילד.

25 **יא. הָיוּ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים וּמֵתוּ בֵּין קִנּוּי[60] לִסְתִירָה -**
26 **כְּבָר נִרְאֵית[61] לִשְׁתּוֹת, וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ. לֹא הָיוּ לוֹ**
27 **בָּנִים וְלֹא אִשָּׁה הָרְאוּיָה לִילֹד, אֶלָּא זוֹ הָאֵילוֹנִית**
28 **וְכַיּוֹצֵא בָהּ[62], וְנוֹלַד לוֹ בֵּן מִגְּרוּשָׁתוֹ בֵּין קִנּוּי**
29 **לִסְתִירָה - כְּבָר נִדְחֵית הָאֵילוֹנִית מִלִּשְׁתּוֹת[63].**

60) שקינא לאשתו העקרה. 61) העקרה. 62) נמצא שבשעת הקינוי לא היתה איילונית זו ראויה לשתות, כאמור בהלכה הקודמת. 63) כל הלכה זו, ב'ירושלמי' סוטה, שם.

יב. כָּל אִשָּׁה שֶׁהָיָה לָהּ קִנּוּי וּסְתִירָה וְלֹא שָׁתְתָה מֵי הַמָּרִים - בֵּין שֶׁלֹּא רָצָה בַּעְלָהּ לְהַשְׁקוֹתָהּ, בֵּין שֶׁלֹּא רָצְתָה הִיא[64], וּבֵין שֶׁבָּא לָהּ עַד טֵרְמָאָה, אוֹ הוֹדָת, אוֹ הָיְתָה מֵאֵלּוּ הַנָּשִׁים[65] שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לִשְׁתּוֹת, אוֹ שֶׁקִּנְּאוּ לָהּ בֵּית דִּין[66] - הוֹאִיל וְנֶאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה עַל זֶה שֶׁנִּתְיַחֲדָה עִמּוֹ לְעוֹלָם[67] כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ. וְאִם עָבַר וּנְשָׂאָהּ - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִתַּחְתָּיו בְּגֵט, אֲפִלּוּ הָיוּ לָהּ כַּמָּה בָּנִים מִמֶּנּוּ[68]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[69] לָמְדוּ: כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל[70].

64) מחמת יראה, אבל לא הודתה שהיא טמאה. 65) המנויות לעיל ה"ב. 66) כגון שנתחרש בעלה או שהלך למדינה אחרת, כמבואר למעלה פ"א ה"י-יא. 67) סוטה כז, ב. ואפילו כשימות בעלה או יגרשנה, ואפילו אם טוענת טהורה אני ומוכנה לשתות והבעל אינו רוצה להשקותה - נאסרה עליו, כמבואר ביבמות צב, א. וכן שנינו (סוטה ו.), שאסורה לאכול בתרומה, אפילו מתרומת בית אביה, כל שבעלה אינו רוצה להשקותה, שכלל הוא: הקינוי והסתירה אוסרים אותה לבעל ולבועל ולתרומה, אלא שאם שתתה - הותרה, ואם לא שתתה - נשארה באיסורה, ואין משקים אותה בעל כרחו של בעל (משנה-למלך). והשווה פי"ח מהל' איסורי ביאה הי"ב. 68) יבמות כד, ב. 69) שקיבלו בשמועה איש מפי איש עד משה רבינו. 70) "שתי פעמים האמורות בפרשה, נטמאה ונטמאה, אחת לבעל ואחת לבועל" (סוטה כז: במשנה). ואמרו חכמים (שם ט.): "סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה, מה שביקשה לא ניתן לה (שאסורה לבועל), ומה שבידה נטלוהו ממנה (אם שותה מים, מתה. ואם הודתה נאסרה לבעלה. רש"י שם), שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש - אין נותנים לו, ומה שבידו - נוטלים הימנו".

יג. אֲבָל אִם לֹא קָדַם קִנּוּי, וּבָאוּ עָלֶיהָ עֵדִים שֶׁנִּסְתְּרָה עִם אִישׁ זֶה, וּבָאוּ וּמָצְאוּ דָּבָר מְכֹעָר, כְּגוֹן שֶׁנִּכְנְסוּ אַחֲרָיו וּמְצָאוּהָ חוֹגֶרֶת חֲגוֹרָה[71], אוֹ מָצְאוּ רֹק[72] לְמַעְלָה מִן הַכִּילָה[73] וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, אִם הוֹצִיאָהּ בַּעְלָהּ בְּדָבָר מְכֹעָר כָּזֶה[74] - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא לַנִּטְעָן[75], אֶלָּא אֲסוּרָה עָלָיו[76]. וְאִם עָבַר וּנְשָׂאָהּ, וְהָיוּ לָהּ בָּנִים מִמֶּנּוּ - לֹא תֵּצֵא[77]; וְאִם לֹא הָיוּ לָהּ בָּנִים מִמֶּנּוּ - תֵּצֵא[78].

71) (כעין מכנסים) שהיו הנשים חוגרות לצניעות (יבמות כד: וברש"י), וראה בדברי רבינו לעיל פכ"ד מהל' אישות הט"ו. 72) לח (לשון רבינו, שם). 73) רשת הפרושה כעין חופה מעל למיטה להגן על הישן. "מי זרק הרוק למעלה, כי אם השוכב ופניו למעלה, הילכך זינתה זו ורקקה בשעת תשמיש" (רש"י ביבמות, שם). 74) "מגפפין זה את זה, או שנכנסו זה אחר זה והגיפו דלתות", לשון רבינו בהל' אישות שם. 75) לחשוד, שטוענים עליו דברי לעז. 76) שמא נטמאה. 77) שלא להוציא לעז על בניה שנולדו מאשה האסורה לאביהם. 78) יבמות, שם. וכפירוש הרי"ף שם.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[79] בְּשֶׁרְגָנוּנוֹ[80] הָעִיר עָלֶיהָ וְעַל הַנִּטְעָן יוֹם וּמֶחֱצָה אוֹ יוֹתֵר וְאָמְרוּ: פְּלוֹנִי זְנָה עִם פְּלוֹנִית וְלֹא פָסַק הַקּוֹל. וְהוּא שֶׁלֹּא הָיוּ לָהּ אוֹ לוֹ אוֹיְבִים שֶׁמַּעֲבִירִין אֶת הַקּוֹל. אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה שָׁם רִנָּה לְדָבָר זֶה בָּעִיר, אוֹ שֶׁפָּסַק הַקּוֹל שֶׁלֹּא מֵחֲמַת יִרְאָה, אִם נִשֵּׂאת לַנִּטְעָן - לֹא תֵּצֵא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים[81]. אֲפִלּוּ בָּא עֵד אֶחָד שֶׁזִּנְּתָה עִמּוֹ - לֹא תֵּצֵא[82].

79) שאם לא היו לה בנים - תצא. 80) הלעיזו, כמבואר בביאורנו לעיל פ"א, ה"ח, הערה לד. ובכת"י התימנים, וכן בדפוס רומי: "שנבוכה העיר". 81) יבמות כה, א. 82) כל עד אחד שלא קדם לו קינוי וסתירה - אינו נאמן, כי "אין דבר שבערוה פחות משנים" (קידושין סו.). ואם באו שני עדים, דינה מבואר בסמוך הט"ז.

טו. מִי שֶׁהוֹצִיאָהּ בַּעְלָהּ בְּעֵדֵי דָּבָר מְכֹעָר, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וְגֵרְשָׁהּ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לַנִּטְעָן שֶׁיָּצָאתָה מִתַּחַת בַּעְלָהּ בִּגְלָלוֹ[83]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[84], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים.

83) שמא נבעלה לו, ונאסרה עליו עולמית. 84) הואיל ובינתיים נישאת לבעל אחר, הופסק הקול ואין מחמירים עליה כל כך (יבמות כד:), והרי זה דומה לדין המתואר בהלכה הקודמת ש"אם פסק הקול . . . אם נישאת לנטען - לא תצא, אע"פ שאין לה בנים".

טז. כָּל אִשָּׁה שֶׁבָּאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְהֵעִידוּ שֶׁזִּנְּתָה עִם זֶה כְּשֶׁהָיְתָה תַּחַת בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא מִזֶּה[85], וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ מִמֶּנּוּ כַּמָּה בָּנִים. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'תֵּצֵא' - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[86].

85) יבמות, שם. וכל זה כשזינתה ברצון, אבל אם נאנסה, הואיל ולא נאסרה על בעלה ישראל - מותרת היא גם לבועל ('חלקת מחוקק' אהע"ז סי' יא, סק"י). 86) 'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו: "תיפוק בלא פרן", כלומר, תצא בלא כתובה, כי מעשיה גרמו לה להאסר ולהפסיד כתובתה. ויתר דיני אשה בוגדת, מבוארים למעלה הל' אישות פכ"ד ה"י - עד סוף הפרק.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) ביאר בו רבינו סדר השקאת הסוטה, סוטה ששתתה ולא מתה מיד אם היא מותרת לבעלה, באו עדי טומאה אחר ששתתה, זנתה באונס או בשגגה או דרך אברים.

א. כֵּיצַד סֵדֶר הַשְׁקָאַת סוֹטָה? הַבַּעַל בָּא לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ וְאוֹמֵר לָהֶן: אִשְׁתִּי זוֹ קִנֵּאתִי לָהּ עִם פְּלוֹנִי[2], וְנִסְתְּרָה עִמּוֹ, וְאֵלּוּ הֵן עֵדַי, וַהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת שֶׁהִיא טְהוֹרָה, וַאֲנִי רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ לִבְדֹּק הַדָּבָר. וּבֵית דִּין

1 שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי הָעֵדִים, וּמוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי תַּלְמִידֵי
2 חֲכָמִים לְשָׁמְרוֹ, שֶׁמָּא יָבוֹא עָלֶיהָ קֹדֶם שְׁתִיָּה[3],
3 שֶׁהֲרֵי נֶאֱסְרָה עָלָיו עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה[4], וּמְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ
4 לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁאֵין מַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטָה אֶלָּא בְּבֵית דִּין
5 הַגָּדוֹל שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים בַּמִּקְדָּשׁ[5].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כיצד סדר השקאת שוטה כו'".

הציווי למחוק פרשה מן התורה כדי לעשות שלום בין איש לאשתו, מדבר באשה שהתנהגותה אינה כראוי, שגם לאחר שבעלה התרה בה, עברה על התראתו ונסתרה ויש על כך עדים, ואעפ"כ אמרה תורה שתימחק פרשה מן התורה בשביל לעשות שלום בין איש לאשתו. מכאן רואים עד כמה מעלתו של כל אחד ואחד מישראל, שגם כשנמצא במצב לא ראוי ולא רצוי, יש ציווי בתורה שבשביל טובתו תימחק פרשה מן התורה.

(ספר השיחות תשנ"ב חלק ב' עמוד 451)

2) התריתי בה שלא תיסתר עם פלוני. 3) ומה שהצריכו תלמידי חכמים, לפי שהם יודעים ההתראה וימנעוהו שלא להתקרב עמה (רבינו בפרוש המשנה, סוטה שם). 4) כמבואר למעלה פ"א ה"ב. ואם יבוא עליה לאחר שנאסרה עליו, שוב לא יבדקוה המים, שבזמן שאין האיש מנוקה מעוון, אין האשה נושאת את עוונה, כמבואר לעיל פ"ב ה"ח. 5) סוטה ז, א. שנאמר בה (במדבר ה, ל): "ועשה לה הכהן את כל התורה" ונאמר בזקן ממרא (דברים יז, יא): "על פי התורה אשר יורוך", ולמדו 'גזירה־שוה' "התורה" - "התורה" - מה להלן בשבעים ואחד, אף כאן בשבעים ואחד (שם עמ' ב).

6 ב. הִגִּיעוּ לִירוּשָׁלַיִם, בֵּית דִּין הַגָּדוֹל מוֹשִׁיבִין אוֹתָהּ
7 בֵּינֵיהֶן, וּמְאַיְּמִין עָלֶיהָ[6] שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[7],
8 וּמַפְחִידִין אוֹתָהּ פַּחַד גָּדוֹל שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה. וְאוֹמְרִים
9 לָהּ: בִּתִּי, הַרְבֵּה הַיַּיִן עוֹשֶׂה[8], הַרְבֵּה שְׂחוֹק עוֹשֶׂה,
10 הַרְבֵּה יַלְדוּת עוֹשֶׂה, הַרְבֵּה שְׁכֵנִים רָעִים עוֹשִׂים. אַל
11 תִּגְרְמִי לַשֵּׁם הַגָּדוֹל שֶׁנִּכְתַּב בִּקְדֻשָּׁה שֶׁיִּמָּחֶה עַל
12 הַמַּיִם. וְאוֹמְרִין לָהּ: בִּתִּי, הַרְבֵּה קְדָמוּךְ[9] וְנִשְׁטְפוּ,
13 וַאֲנָשִׁים גְּדוֹלִים וִיקָרִים תָּקַף יִצְרָן עֲלֵיהֶן וְנִכְשְׁלוּ.
14 וּמַגִּידִין לָהּ מַעֲשֵׂה יְהוּדָה וְתָמָר כַּלָּתוֹ[10], וּמַעֲשֵׂה
15 רְאוּבֵן בְּפִילֶגֶשׁ אָבִיו עַל פִּשְׁטוּ[11], וּמַעֲשֵׂה אַמְנוֹן
16 וַאֲחוֹתוֹ[12], כְּדֵי לְהָקֵל עָלֶיהָ עַד שֶׁתּוֹדֶה. וְאִם אָמְרָה
17 'הֵן נִטְמֵאתִי', אוֹ 'אֵינִי שׁוֹתָה'[13] - יוֹצְאָה בְּלֹא כְּתֻבָּה
18 וְהוֹלֶכֶת לָהּ.

6) כדי שתודה ולא יצטרכו למחוק בגללה את השמות שבמגילתה. 7) מפני שלבה גס בו, ותתגבר ולא תודה. וכמבואר בסמוך ה"ו ('מעשה רוקח'). ולדעת בעל 'מרכבת המשנה' הטעם הוא, אולי תבוש להודות בפני הבעל. 8) "וגורם לנערה ילדה שתבוא לידי קלקול, ושמא אמת הדבר אל תביאי עצמך לידי מיתה מנוולת זו" (שם ז. וברש"י). 9) קדמו אותך בעבירה זו, ונשטפו מן העולם לפי שלא הודו. [והוא ב'ספרי' פרשת נשא, על הפסוק והשביע אותה הכהן]. 10) שהודה ולא בוש, ככתוב (בראשית לח, כו): "צדקה ממני". 11) שהתורה כותבת עליו (שם לה, כב): "וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו" (אע"פ שלפי הדרש (שבת נה:) "כל האומר ראובן חטא - אינו אלא טועה. . . . אלא שבלבל מצעו של אביו, ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה"). וגם ראובן הודה על חטאו, כמבואר בסוטה ז, ב. 12) המסופר בשמואל־ב, יג שנכשל בעבירת זנות, ולא מצאנו שהודה בחטאו [וזהו פירוש למה שכתב למעלה: "הרבה קדמוך ונשטפו", וראה ב'אור שמח']. 13) אע"פ שאפשר מאד, שלאחר האיום שאיימו עליה, פחדה ואמרה איני שותה, ובאמת טהורה היא, משמיענו רבינו שיוצאה בלא כתובה, שכל האומרת: "איני שותה" כאומרת "טמאה אני", כמבואר ב'ירושלמי' סוטה פ"ג ה"ג, וכן אמר רבי עקיבא (סוטה יט:): "כלום אנו צריכים אלא לבודקה, הלא בדוקה ועומדת", "כיון שאמרה איני שותה, מודה שהיא טמאה" (רש"י). וראה לעיל פ"ב ה"א: "אם אמרה איני טמאה ואיני שותה . . . תצא בלא כתובה", ושם מדובר קודם האיום (כסף־משנה ומעשה־רוקח).

19 ג. עָמְדָה בְּדִבּוּרָהּ שֶׁהִיא טְהוֹרָה - מְבִיאִין אוֹתָהּ
20 לְשַׁעַר מִזְרָחִי שֶׁל עֲזָרָה[14], שֶׁהוּא כְּנֶגֶד קֹדֶשׁ
21 הַקֳּדָשִׁים[15]. וּמַעֲלִין אוֹתָהּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[16] וּמַקִּיפִין
22 בָּהּ, כְּדֵי לְיַגִּעָהּ עַד שֶׁתִּקְצַר נַפְשָׁהּ, אוּלַי תּוֹדֶה.

14) [מבית־הדין הגדול היושב בלשכת הגזית מביאים אותה לשער המזרח, שהוא שער נקנור, כמו ששנינו (סוטה ז.): "מעלין אותה לשער המזרח", וכפירוש רבינו שם: "מעלין אותה ומורידין - לפי שהיא בשער המזרח", הרי פירש המלים "לשער המזרח", כלומר: שהרי היא בשער המזרח, שמביאים אותה לשם מלשכת הגזית. וזוהי ההעמדה הראשונה הנאמרת בפרשת סוטה (במדבר ה, טז) "והעמידה לפני ה'", שזהו שער ניקנור, כמפורש ב'ספרי' שם]. 15) כי "השערים מכוונים זה כנגד זה, שער הר הבית (המזרחי) כנגד שער עזרת נשים, ושער עזרת נשים כנגד שער העזרה הגדולה, ושער העזרה כנגד פתח ההיכל" (לשון רש"י יומא טז. וראה הל' בית הבחירה פ"ו ה"א־ה). [וכל זה לקיים מה שנאמר (במדבר שם) "והעמידה לפני ה'"]. 16) סוטה ח, א. ולמדו כן ממה שנאמר במשנה (שם ז.) מעלין אותה לשער המזרח", והרי היא למעלה בלשכת הגזית ליד שער המזרח, אלא הכוונה שמעלין ומורידין אותה ממקום למקום.

23 ד. אִם עָמְדָה בְּדִבּוּרָהּ - מְבִיאִין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד שַׁעַר
24 הַמִּזְרָח מִבַּחוּץ[17], וּמַעֲמִידִין אוֹתָהּ שָׁם[18]. הָיְתָה
25 מִתְכַּסָּה בִּלְבָנִים - מִתְכַּסָּה בִּשְׁחוֹרִין[19]. וְאִם הָיוּ
26 הַשְּׁחוֹרִין נָאִין לָהּ - מִתְכַּסָּה בִּבְגָדִים שֶׁאֵין לָהּ בָּהֶן
27 נוֹי. וּמְסִירִין כָּל חֲלִי כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁעָלֶיהָ.

17) [זוהי ההעמדה השניה שבפרשת סוטה (במדבר שם, יח) "והעמיד הכהן את האשה לפני ה'", שהיא כלפי חוץ,

באסקופת שער ניקנור, כמו שכתב רבינו בפ"ד מהל' מחוסרי כפרה ה"ב, ואילו העמדה ראשונה - לפנים מן השער כלפי העזרה]. ויש להעיר שבתוספתא סוטה פ"א ה"ג, שנינו: "היא עומדת מבפנים, והכהן עומד מבחוץ, שנאמר והעמיד הכהן את האשה לפני ה' - האשה לפני ה', ואין הכהן לפני ה'". 18) סוטה ח, א. שנאמר בה "לפני ה'" - והוא הפתח שבו דרך כניסה ויציאה לכל באי העזרה (רש"י). 19) כדי לכערה ולנוולה (שם עמ' ב). וראה בסמוך הי"א.

1 **ה. וּמְקַבְּצִין עָלֶיהָ קִבּוּץ גָּדוֹל שֶׁל נָשִׁים; שֶׁכָּל**
2 **הַנָּשִׁים הַנִּמְצָאוֹת שָׁם חַיָּבוֹת לִרְאוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
3 **וְנוֹסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמָּתְכֶנָּה. וְכָל אִישׁ**
4 **שֶׁיְּחַפֵּץ לָבוֹא לִרְאוֹתָהּ - יָבוֹא וְיִרְאֶה[20]. וְהִיא עוֹמֶדֶת**
5 **בֵּינֵיהֶן בְּלֹא רְדִידִין[21] וּבְלֹא מִטְפַּחַת, אֶלָּא בִּבְגָדֶיהָ**
6 **וְכִפָּה שֶׁעַל רֹאשָׁהּ, כְּמוֹ שֶׁהָאִשָּׁה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ.**

20) אנשים – רשות, ונשים - חובה (שם). 21) צעיף, "החופה את כל גופה כמו טלית (לשון רבינו לעיל הל' אישות פי"ג הי"א, וראה שם פכ"ד הי"ב). וכן הכתוב אומר (שיר השירים ה, ז): "נשאו את רדידי מעלי".

7 **ו. וְאֵין מַנִּיחִין שָׁם לֹא עֲבָדֶיהָ וְלֹא שִׁפְחוֹתֶיהָ, מִפְּנֵי**
8 **שֶׁהִיא מַכֶּרֶת אוֹתָן וְדַעְתָּהּ מִתְיַשֶּׁבֶת בָּהֶן[22].**

22) כן הוא במשנה בסוטה ז, ב. וכן פירש"י (שם): "כשאדם רואה בני ביתו, דעתו מתגברת עליו ולא תירא ולא תודה".

9 **ז. וְאַחַר כָּךְ מַשְׁבִּיעָהּ הַכֹּהֵן בְּלָשׁוֹן שֶׁהִיא מַכֶּרֶת,**
10 **וּמוֹדִיעָהּ בִּלְשׁוֹנָהּ[23] שֶׁלֹּא גָרַם לָהּ אֶלָּא קִנּוּי וּסְתִירָה**
11 **שֶׁקִּנֵּא לָהּ בַּעְלָהּ וְנִסְתְּרָה. וְאוֹמֵר לָהּ בְּלָשׁוֹן**
12 **שֶׁמַּכֶּרֶת: אִם לֹא שָׁכַב אִישׁ אֹתָךְ, וְאִם לֹא שָׂטִית**
13 **טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ - הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים**
14 **הָאֵלֶּה. וְאַתְּ כִּי שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ, וְכִי**
15 **נִטְמֵאת, וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ -**
16 **יִתֵּן יְיָ אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ, בְּתֵת יְיָ אֶת**
17 **יְרֵכֵךְ נוֹפֶלֶת וְאֶת בִּטְנֵךְ צָבָה. וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים**
18 **הָאֵלֶּה בְּמֵעַיִךְ לַצְּבוֹת בֶּטֶן וְלַנְפִּיל יָרֵךְ[24]. וְהִיא**
19 **אוֹמֶרֶת 'אָמֵן אָמֵן'[25] בְּלָשׁוֹן שֶׁמַּכֶּרֶת. וּמוֹדִיעָהּ**
20 **שֶׁהַבֶּטֶן הִיא תִּלְקֶה תְּחִלָּה וְהַיָּרֵךְ בַּסּוֹף[26], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
21 **לְהוֹצִיא לַעַז עַל הַמַּיִם[27].**

23) סוטה לב, ב. שנאמר (במדבר ה, יט): "ואמר אל האשה" - בכל לשון שהוא אומר, "אל האשה - משמע דברים הנכנסים בלבה, שתהא מכרת בלשון" (רש"י). 24) כל זה במס' סוטה יז, א. 25) "שכל העונה אמן אחר שבועה, כמוציא שבועה מפיו" (הל' שבועות פ"ב ה"א). ראה מס' שבועות לו, א. 26) אע"פ שבלשון ההשבעה הוא מזכיר: ירך תחילה ואחר־כך בטן (כי ירך התחילה בעבירה תחילה, ואחר־כך הבטן - סוטה ח:) - כשהמים בודקים אותה, דרך כניסתם לגוף, הבטן תחילה ואח"כ הירך. 27) שיאמרו לא עשו המים כסדר האלה, ואין פורענות זו על ידם (שם ט: וברש"י).

22 **ח. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא מְגִלָּה שֶׁל עוֹר טָהוֹר[28], כְּמוֹ סֵפֶר**
23 **תּוֹרָה[29], וְכוֹתֵב עָלֶיהָ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[30], בִּדְיוֹ שֶׁאֵין בּוֹ**
24 **קַנְקַנְתּוֹם[31], לִשְׁמָהּ שֶׁל אִשָּׁה[32], כְּמוֹ הַגֵּט. וְכוֹתֵב כָּל**
25 **הַדְּבָרִים שֶׁהִשְׁבִּיעַ אוֹתָהּ בָּהֶם[33] אוֹת בְּאוֹת מִלָּה**
26 **בְּמִלָּה, וְכוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ. וְאֵינוֹ כּוֹתֵב 'אָמֵן'**
27 **אָמֵן'[34].**

28) של בהמה טהורה, וב'ירושלמי' סוטה פ"ב ה"ד, אמרו הטעם: שמא תאמר איני שותה, ונמצא השם גנוז על עור של בהמה טמאה". 29) שאינו נכתב אלא על עור בהמה טהורה (פ"א מהל' תפילין ה"י). וראה לקמן פ"ד ה"ח, שמגילת סוטה דינה כספר־תורה לכמה דברים, משום שנאמר (במדבר ה, כג): "וכתב את האלות האלה הכהן בספר". 30) שכן אמרו (יומא לז.): הילני המלכה עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה (ולא יצטרך להביא ספר־תורה לכתוב ממנו מגילת סוטה - רש"י שם). ושם (בעמ' ב') שנינו: "כשהוא כותב, רואה וכותב מה שכתוב בטבלא". ובתוספתא (סוטה פ"ב ה"א) אמרו: "ממנה רואה וכותב, לא חסר ולא יתר" - הרי שבלשון הקודש כותבה ('מעשה רב'). 31) חומצת נחושת, ונקראת בלועזית: "ויטריאולו", ומטבע הקנקנתום לחזק את הדיו שלא יוכלו למחקה, והתורה אמרה (במדבר שם): "וכתב . . ומחה" - כתב שהוא יכול להמחות, כמבואר לקמן פ"ד ה"ט. 32) כלומר: לשם אשה זו, שנאמר: "ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת" - שיהיו כל מעשיה לשמה (תוספתא גיטין פ"ב ה"י. וכן הוא במשנה, סוטה כ.). 33) בפיו, כאמור בהלכה הקודמת. 34) סוטה יז, א. שנאמר: "וכתב את האלות האלה", האלה - פרט לקבלת אמן, שאע"פ שכתוב בפרשה: "ואמרה האשה אמן אמן" אינו כותבה, אלא אומרת בפיה ומקבלת השבועה.

28 **ט. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא כְּלִי חֶרֶשׂ[35] שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בּוֹ**
29 **מְלָאכָה מֵעוֹלָם[36], וְלֹא יֵרֵאֶה כִּכְלִי בָּלֶה מֵאֹרֶךְ**
30 **הַזְּמַן[37]. וְאִם הֶחֱזִירוּ לַכִּבְשָׁן עַד שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ - כָּשֵׁר[38].**
31 **וְנוֹתֵן לְתוֹכוֹ מַיִם חֲצִי לוג[39] מִן הַכִּיּוֹר[40]. וּבַחֲצִי לוג**
32 **שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ הָיָה מוּדְדוֹ[41]. וְנִכְנָס בּוֹ לַהֵיכָל[42].**

35) "במדה שאדם מודד בה מודדים לו . . . היא השקתו יין משובח בכוסות משובחים, לפיכך כהן משקה מים המרים במקידה של חרש" פחותה ומגונה שבכוסות (סוטה ט. וברש"י). 36) למד 'גזירה שוה' מכלי חרס האמור במצורע (ויקרא יד, ה) "אל כלי חרש על מים חיים", מה שם חרס שלא נעשה בו מלאכה, כעין מים חיים שלא נעשה בהם מלאכה, אף כלי חרס האמור כאן (במדבר ה, יז), שלא נעשה בו מלאכה (סוטה טו:). 37) שם בגמרא: "אמר רבא, לא שנו אלא שלא נתאכמו פניו, אבל נתאכמו פניו - פסולין". ומפרשה רבינו בכלי חדש, ודלא כפירש"י (כסף־משנה). 38) [בעייתו של רבא, שם. וסובר רבינו כי נפשטה שם בסוף הסוגיא, וכן נראה מדבריו בפי"א מהל' טומאת צרעת ה"א, ועי' כסף־משנה ולחם־משנה].

39) לוג הוא מדה ממדות הלח (ויקרא יד, י) המכיל נפח שש ביצים בינוניות, וחצי ממנו - שלש ביצים. 40) שהיה במקדש, ובו מים לרחיצת ידיהם ורגליהם של הכהנים (שמות ל, יח־יט), ובסוטה נאמר (במדבר ה, יז): "ולקח הכהן מים קדושים" - "אין קדושים אלא שנתקדשו בכלי - אלו מי כיור" ('ספרי' במדבר שם). 41) מנחות פח, א. 42) משנה, סוטה שם.

1 **י. וּמָקוֹם הָיָה שָׁם[43] אַמָּה עַל אַמָּה לִימִין הַנִּכְנָס,**
2 **וּבוֹ טַבְלָא שֶׁל שַׁיִשׁ וְטַבַּעַת קְבוּעָה בָּהּ[44]. מַגְּבִיהַּ**
3 **הַטַּבְלָא וְלוֹקֵחַ עָפָר מִקַּרְקַע הַמִּשְׁכָּן, וְנוֹתְנוֹ עַל**
4 **גַּבֵּי הַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה עַל פְּנֵי הַמַּיִם[45]. וְנוֹתֵן**
5 **לְתוֹכָן דָּבָר מַר, כְּגוֹן לַעֲנָה[46] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
6 **מֵי הַמָּרִים[47]. וּמוֹחֵק לְתוֹכָן הַמְּגִלָּה לִשְׁמָהּ[48].**
7 **וְיִמְחַק יָפֶה יָפֶה, עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בַּמְּגִלָּה רֹשֶׁם**
8 **הַנִּכָּר כְּלָל[49].**

43) ברצפת ההיכל. 44) לאחזה בה להגביה הטבלה משאר הרצפה שהיא כולה אבני שיש. 45) שיעור עפר שיהא נראה וניכר על פני המים, ולא יהא נבלע בתוכם (סוטה, שם). 46) צמח בר ועליו מרים, ונזכר בתורה (דברים כט, יז). 47) סוטה כ, א. 48) סוטה יח, א. וכ, ב. 49) שם יט, ב.

9 **יא. וְאַחַר כָּךְ כֹּהֵן אֶחָד בָּא אֵלֶיהָ מִכֹּהֲנֵי הָעֲזָרָה[50],**
10 **וְאוֹחֵז בִּבְגָדֶיהָ מִכְּנֶגֶד פָּנֶיהָ, וְקוֹרֵעַ עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה**
11 **אֶת לִבָּהּ, וּמְגַלֶּה שְׂעָרָהּ וְסוֹתֵר מַחְלְפוֹת רֹאשָׁהּ[51], כְּדֵי**
12 **לְנַוְּלָהּ. וּמֵבִיא חֶבֶל מִצְרִי[52], כְּדֵי לְהַזְכִּירָהּ מַעֲשֵׂה**
13 **מִצְרַיִם[53] שֶׁעָשְׂתָה. וְאִם לֹא מָצְאוּ מִצְרִי - מֵבִיא חֶבֶל**
14 **מִכָּל מָקוֹם. וְקוֹשְׁרוֹ לְמַעְלָה מִדַּדֶּיהָ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְּלוּ**
15 **הַבְּגָדִים וְנִמְצֵאת עֲרֻמָּה, שֶׁהֲרֵי נִקְרְעוּ[54].**

50) ובתוספתא (סוטה פ"א ה"ה) שנינו: "כהנים מטילים ביניהם גורלות, כל מי שעלה גורלו, אפילו כהן גדול - יוצא ועומד בצד סוטה ואוחז בבגדיה" שלא יחשדו בכהן, שקפץ להשקותה כדי לראות שערה ולבה ('חסדי דוד', שם). 51) סוטה ז, א. ושם ח, א: "ופרע את ראש האשה - מלמד שהכהן סותר את שערה", מרבה בגלויה, שסותר את קליעתה, ופרע - לשון גילוי הוא (רש"י). 52) עשוי מסיב הגדל סביב הדקל וכרוך עליו (רש"י שם ז:). 53) השטופים בזנות ('ירושלמי' שם פ"א ה"ו). וכן הכתוב אומר בפרשת העריות (ויקרא יח, ג): "כמעשה ארץ מצרים . . . לא תעשו". 54) סוטה, שם.

16 **יב. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא עִשָּׂרוֹן[55] קֶמַח שְׂעוֹרִים[56] מִשֶּׁל**
17 **בַּעַל[57] וְנוֹתְנוֹ בִּכְפִיפָה מִצְרִית[58]. וְהַחֶבֶל וְהַכְּפִיפָה**
18 **בָּאִין מִשְּׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה[59]. וְנוֹתְנוֹ לְיָדֶיהָ כְּדֵי לְיַגִּיעָהּ[60].**

55) עשירית האיפה (במדבר ה, טו) והיא העומר, שהוא שני קבים פחות חומש, שהם "כמו ארבעים ושלש ביצים בינוניות וחומש ביצה" (הל' בכורים פ"ו הט"ו־טז. וראה הל' מעשה הקרבנות פ"ב ה"ז). 56) "כשם שמעשיה מעשה בהמה (שהפקירה עצמה למי שאינו בן זוגה, רש"י), כך קרבנה מאכל בהמה" (סוטה טו:). 57) שנאמר (במדבר ה, טו) "והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה עליה עשירית האיפה". ואמרו ב"ירושלמי" (סוטה פ"ב, ה"א): "והביא את קרבנה עליה - בעלה". וכן הוא בנגעים פי"ד מי"ב (וכן נראה במשנה, סוטה כג). 58) סל עשוי מנצרי דקל, מהזרדים הגדלים סביבות הדקל (סוטה יד. וברש"י). 59) 'ירושלמי' סוטה פ"א ה"ו. שירי הלשכה - כשגובים השקלים בכל שנה מכל ישראל "היו מניחים אותם בלשכה אחת מן הלשכות במקדש . . . וממלאים מכל השקלים שיתקבצו שם שלש קופות גדולות . . . והשאר מניחים אותו בלשכה, . . . וזה שישאר שם יתר על מה שיש בקופות - הוא הנקרא שירי הלשכה" (לשון רבינו בפ"א מהל' שקלים ה"ד). 60) שתודה ולא תיבדק, מאחר שלא יקריבו מנחתה, כי אפילו לאחר ששתתה אם לא יקריבו מנחתה לא תיבדק (סוטה יד.) שהרי קראה התורה מנחה זו בשם "מזכרת עון" (במדבר שם טו), כמבואר שם כ, ב.

19 **יג. וְאַחַר כָּךְ לוֹקֵחַ הַמִּנְחָה מִן הַכְּפִיפָה וְנוֹתְנָהּ לְכְלִי**
20 **שָׁרֵת[61], וְאֵינוֹ נוֹתֵן עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא לְבוֹנָה[62]. וְאִם נָתַן**
21 **- לוֹקֶה עַל הַשֶּׁמֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל הַלְּבוֹנָה בִּפְנֵי**
22 **עַצְמָהּ[63]. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִצֹּק עָלֶיהָ[64] שֶׁמֶן וְלֹא יִתֵּן**
23 **עָלֶיהָ[65] לְבוֹנָה.**

61) כלי קודש, שמשרתים בו במקדש. וכל כלי השרת היו מכסף או מזהב, ומותר לעשותם משאר מיני מתכת (פ"א מהל' כלי המקדש הי"ג). 62) בניגוד לשאר מנחות שנותן עליהן שמן ולבונה, והכל כדי "שלא יהא קרבנה מהודר, שהשמן קרוי אור, והיא עשתה בחושך, והאמהות נקראות: "לבונה" והיא פירשה מדרכיהן" (רש"י לתורה ע"פ מדרש תנחומא פ' נשא אות ג) וה'חינוך' (מצוה שסו) אומר: השמן הוא עליון כל כל המשקים שהוא צף על כולם, והסוטה שקלקלה מעשיה וכו', אין ראוי להדר קרבנה בשמן, הנכון לגדולה למשוח בו המלכים והכהנים הגדולים. 63) הרי שני לאוין נפרדים, וראה ב'ספר המצוות' לרבינו לא־תעשה קה, שמביא בשם מכילתא: "לא יצוק עליו שמן . . . מגיד שהן שתי אזהרות". והוא ב'ספרי' זוטא, פרשה נשא. 64) כן הוא בכ"י תימן. ובדפוסים שלפנינו, בטעות: "עליה". 65) כן הוא בכ"י תימן ובדפוס רומי. ובדפוסים שלפנינו, בטעות: "עליה".

24 **יד. וּבְכָל זְמַן שֶׁפּוֹרֵעַ רֹאשָׁהּ וְנוֹתֵן הָעִשָּׂרוֹן עַל יָדֶיהָ**
25 **יִהְיוּ הַמַּיִם בַּכְּלִי בְּיַד הַכֹּהֵן, וְיַרְאֶה אוֹתָהּ אֶת**
26 **הַמַּיִם[66]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְיַד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים**
27 **הַמְאָרְרִים.**

66) "כדי להטיל אימה עליה" (במדבר רבה פ"ט, לג).

28 **טו. וְאַחַר כָּךְ מַשְׁקֶה אוֹתָהּ. וְאַחַר שֶׁתִּשְׁתֶּה לוֹקֵחַ**
29 **כְּלִי שָׁרֵת שֶׁבּוֹ הַמִּנְחָה וְנוֹתְנוֹ עַל יָדֶיהָ[67]. וְכֹהֵן מַנִּיחַ**
30 **יָדוֹ תַּחְתֶּיהָ[68] וּמְנִיפָהּ[69] בַּמִּזְרָח, כִּשְׁאָר כָּל**
31 **הַתְּנוּפוֹת[70], מוֹלִיךְ וּמֵבִיא[71] מַעֲלֶה וּמוֹרִיד[72]. וְאַחַר**
32 **כָּךְ מַגִּישׁ הַמִּנְחָה[73] לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית שֶׁל**
33 **מִזְבֵּחַ[74], כִּשְׁאָר מְנָחוֹת שֶׁל יָחִיד[75], וְקוֹמֶץ, וּמַקְטִיר**
34 **הַקֹּמֶץ, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים[76].**

67) סוטה יט, א במשנה. 68) תחת יד האשה. 69) שהמנחה צריכה תנופת יד הכהן, משום שנאמר (במדבר שם, כה): "ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות והניף את המנחה", ולמדו חז"ל שצריכה גם תנופת יד הבעלים, היא האשה, שהיא בעלת מנחה זו (שם וברש"י). וב"ירושלמי" פ"ג ה"א, שאלו: ואין הדבר מכוער? (שיניח הכהן ידו תחת יד אשה). ותירצו: "אין יצר הרע מצוי לשעה". כלומר, לשעה מועטת כזו לא חששו. 70) שהיו במזרח המזבח, כמבואר במנחות פ"ה מ"ו, וברמב"ם פ"ט מהל' מעשה הקרבנות ה"ו. 71) לארבע רוחות הארץ. כלומר, להקב"ה שארבע הרוחות הן שלו (סוכה לז:). 72) למי שהשמים והארץ שלו (סוכה, שם). 73) משום שנאמר (במדבר שם, שם): "והניף את המנחה - והקריב אותה אל המזבח" - "זו ההגשה" (מנחות ס:). 74) סוטה יד, ב. 75) כמבואר בפי"ג מהל' מעשה הקרבנות הי"ב. 76) ככל יתר המנחות (פי"ב מהל' מעשה הקרבנות ה"ט). ואם בעלה כהן - אין שיריה נאכלים, כמבואר לקמן פ"ד הט"ו.

טז. אִם טְהוֹרָה הִיא - יוֹצֵאת וְהוֹלֶכֶת לָהּ, וַהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. וְאִם טְמֵאָה הִיא[77] - מִיָּד פָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת, וְעֵינֶיהָ בּוֹלְטוֹת, וְהִיא מִתְמַלֵּאת גִּידִין גִּידִין[78]. וְהֵן[79] אוֹמְרִין: הוֹצִיאוּהָ (הוֹצִיאוּהָ), כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפְרֹשׂ נִדָּה[80], וְהַנִּדּוֹת מְטַמְּאוֹת עֶזְרַת נָשִׁים[81]. וְהֵן מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מֵעֶזְרַת נָשִׁים שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בָּהּ. וּבִטְנָהּ צָבָה בַּתְּחִלָּה[82], וְאַחַר כָּךְ תִּפֹּל יְרֵכָהּ וְתָמוּת[83].

77) לאחר הקרבת מנחתה על המזבח. 78) מתוך שבשרה נפוח, נראית כמלאה גידים (סוטה כ. במשנה וברש"י שם). 79) הנוכחים שם. 80) מחמת פחד מות, שהפחד הפתאומי מרפה הדמים ופותח המקור (סוטה כ:). 81) כלים פ"א מ"ח. אבל מחמת טומאת מת - אין אנו חוששים, שהרי מותר להכניס מת לעזרת נשים שהיא מחנה לויה והיא בכלל הבית (פ"ז מהל' בית הבחירה הט"ז), ושער ניקנור - דינו כמחנה לויה (שם הי"א). 82) כי המים בודקים אותה לפי סדר כניסתם לגוף, וכן הכתוב אומר (במדבר ה, כב): "ובאו המים . . במעיך, לצבות בטן ולנפיל ירך". וראה למעלה ה"ז, ובהערה כה שם. 83) ראה בסמוך ה"כ.

יז. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁתָּמוּת הִיא, יָמוּת הַנּוֹאֵף[84] שֶׁהִשְׁקָהּ עַל יָדוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא, וְיֵאָרְעוּ לוֹ מְאֹרָעוֹת שֶׁאֵרְעוּ לָהּ לַצְּבוֹת בֶּטֶן וְלַנְפִּיל יָרֵךְ. וְכָל זֶה, אִם לֹא בָא בַּעְלָהּ בִּיאָה אֲסוּרָה מֵעוֹלָם; אֲבָל אִם בָּעַל בְּעִילָה שֶׁל אִסּוּר - אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[85].

84) סוטה כז, ב במשנה. 85) לעיל פ"ב ה"ח.

יח. וְאִם עָבַר וְהִשְׁקָהּ אֶת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף עַל חַטָּאתוֹ פֶּשַׁע, שֶׁגָּרַם לַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ שֶׁיִּמָּחֶה בַּמַּיִם לְבַטָּלָה, וּמוֹצִיא לַעַז עַל מֵי סוֹטָה, שֶׁאִשְׁתּוֹ אוֹמֶרֶת לַאֲחֵרוֹת שֶׁזִּנְּתָה וְלֹא בָּדְקוּ בָּהּ הַמַּיִם, וְהִיא לֹא תֵּדַע שֶׁמַּעֲשֵׂי הַבַּעַל גָּרְמוּ שֶׁלֹּא בָּדְקוּ בָּהּ.

יט. לְפִיכָךְ[86], מְשֻׁרָּבוּ הַמְנָאֲפִים בְּגָלוּי בְּבֵית שֵׁנִי, בִּטְּלוּ הַסַּנְהֶדְרִין[87] אֶת מֵי הַמָּרִים, וְסָמְכוּ עַל הַכָּתוּב בַּקַּבָּלָה: לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה[88] וְגוֹ'.

86) הואיל ואין המים בודקים אותה כשאין הבעל מנוקה מעוון. 87) סוטה מז, א במשנה. "ורבי יוחנן בן זכאי הפסיקן" (שם). 88) ומפרש רש"י (שם): "לא אפקוד על ניאוף נשותיכם לבדקן, ומפני מה? על בנותיכם כי תזנינה (שאפילו אם בניו ובנותיו נואפים, אין המים בודקים אותם, כמבואר שם מז:) ועוד כי הם עם הזונות יפרדו, הם עצמם (הבעלים) נואפים כפרדים הללו", וכתב הרמב"ן (במדבר ה, כ): "ואין הכתוב אומר, שתהיינה הנשים הנואפות פטורות מן העוון בעבור שבעליהן נואפים, רק שלא יעשה בהן הנס הגדול הזה, שהוא נעשה לכבודם ולהיותם עם קדוש, והם לא יבינו בטובה הזאת ולא יחפצו בה. וזה אמר הכתוב (הושע ד, יד): "ועם לא יבין ילבט", כלומר ילכד בסכלותו".

כ. סוֹטָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ זְכוּת תַּלְמוּד תּוֹרָה[89], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְצַוָּה עַל תַּלְמוּד תּוֹרָה[90] - הֲרֵי זוֹ תּוֹלֶה[91] לָהּ, וְאֵינָהּ מֵתָה לִשְׁעָתָהּ[92], אֶלָּא נִמּוֹקֶת[93] וְהוֹלֶכֶת, וְחֲלָאִים כְּבֵדִים בָּאִין עָלֶיהָ, עַד שֶׁתָּמוּת[94] אַחַר שָׁנָה אוֹ שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ, לְפִי זְכוּתָהּ[95]. וְהִיא מֵתָה בִּצְבִיַּת בֶּטֶן וּבִנְפִילַת אֵיבָרִין[96].

89) שמוליכה את בניה ללמוד תורה או ממתינה לבעלה כשהלך חוץ לעיר לעסוק בתורה (סוטה כא.). 90) כמבואר בפ"א מהל' תלמוד תורה ה"א. 91) מאריך לה הזמן. 92) מיד. 93) מתנוונת. 94) סוטה כב, ב במשנה. 95) "יש זכות תולה שנה אחת . . . יש זכות תולה ג' שנים" (שם כ. במשנה). וב"ירושלמי" (שם פ"ג, ה"ד) אמרו: "שנה אחת - מנבוכדנצר, שכתוב בו (דניאל ד, כד-כו): וחטיך בצדקה פרוק . . . הן תהוי ארכא לשלותך . . . לקצת ירחין תרי עשר; שתי שנים - מאמנון, שנאמר בו (שמואל-ב, יג, כג-כח): ויהי לשנתיים ימים . . . הכו את אמנון והמיתם אותו, וכל אותן שתי שנים היה עוסק בתורה: שלש שנים - מאחאב, שנאמר בו (מלכים-א, כב, א): וישבו שלש שנים אין מלחמה בין ארם ובין ישראל. כל אותן שלש שנים היה עסוק במצוות" (לפי גירסת ה'פני משה', שם). 96) שם כב, ב במשנה.

כא. סוֹטָה שֶׁשָּׁתָת מֵי הַמָּרִים וְלֹא מֵתָה מִיָּד - הֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִתְחִילוּ הֶחָלָאִים לָבוֹא עָלֶיהָ וְחָלוּ שְׁאָר אֵיבָרֶיהָ - הוֹאִיל וְלֹא צָבְתָה בִּטְנָהּ וְלֹא הִתְחִיל יְרֵכָהּ לִנְפֹּל, הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[97]. אֲבָל מִשֶּׁהִתְחִיל בִּטְנָהּ לִצְבּוֹת וִירֵכָהּ לִנְפֹּל - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה וַדָּאִית[98].

97) ואין אומרים: ודאי זינתה באונס, ולפיכך באו עליה כל

החלאים האלה, ומפני שלא זינתה ברצון ולא נתייסרה כדרך כל הסוטות - אלא מתירים אותה, מפני שחלאים אלו אינם סימן שזינתה, ומספק אין אנו יכולים לאסרה על בעלה (משנה־למלך להלן הכ"ד, עיי"ש). 98) בניגוד לחלאים הנ"ל, שאינם סימן ברור שזינתה באונס - אם צבתה בטנה, הרי זה ברור שזינתה ואסורה.

כב. סוֹטָה שֶׁשָּׁתָת וְהָיְתָה טְהוֹרָה[99] - הֲרֵי זוֹ מִתְחַזֶּקֶת וּפָנֶיהָ מַזְהִירוֹת. וְאִם הָיָה בָּהּ חֹלִי - יָסוּר. וְתִתְעַבֵּר וְתֵלֵד זָכָר. וְאִם הָיָה דַּרְכָּהּ לֵילֵד בְּקֹשִׁי - תֵּלֵד בִּמְהֵרָה. הָיָה דַּרְכָּהּ לֵילֵד נְקֵבוֹת - תֵּלֵד זְכָרִים[100].

99) גמורה. ללא כל תליה באיזו זכות שהיא, או מפני שלא היה בעלה מנוקה מעוון. 100) שם. וב'ירושלמי' (סוטה פ"ג ה"ד) אמרו: "ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא - וכי אין אנו יודעים שאם לא נטמאה טהורה היא? אלא סוף המקום פורע בה תחת ניוולה . . . יולדת בצער, יולדת בריוח" וכו'. ובתרגום יונתן (במדבר ה, כח) נאמר: "ואין לא אסתאבת אנתתא . . . ותיפוק זכיא - נזיוה מנהר" כלומר, תצא בפנים מזהירות.

כג. בָּאוּ עֵדֵי טֻמְאָה אַחַר שֶׁשָּׁתְתָה - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה וַאֲסוּרָה לְבַעְלָהּ, וַאֲפִלּוּ לֹא אֵרַע לָהּ דָּבָר מִדְּבָרִים אֵלּוּ; מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶלָּא מִי שֶׁאֵין לָהּ עֵדִים שֶׁמּוֹדִיעִין זְנוּתָהּ[101]. וְעוֹד, שֶׁמָּא בַּעְלָהּ אֵינוֹ מְנַקֶּה מֵעָוֹן, לְפִיכָךְ לֹא בָּדְקוּ הַמַּיִם אֶת אִשְׁתּוֹ[102]. אֲבָל אִם בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁהָיְתָה טְמֵאָה - אֵינָהּ אֲסוּרָה[103], וְתֵשֵׁב תַּחַת בַּעְלָהּ, שֶׁהֲרֵי שָׁתְתָה[104].

101) שנאמר (במדבר ה, יג): "ועד אין בה" - שאין מי שידע בה, אז המים בודקים אותה (סוטה ו.). 102) ראה למעלה פ"ב ה"ח. 103) שעד אחד אינו נאמן לאסרה על בעלה. 104) ולא נבדקה, אבל אילו בא העד לפני ששתתה, היתה אסורה לבעלה ואינה שותה, כמבואר לעיל פ"א הי"ד.

כד. אִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה בְּאֹנֶס אוֹ בִּשְׁגָגָה[105], אוֹ שֶׁבָּא עָלֶיהָ זֶה שֶׁקִּנֵּא לָהּ עִמּוֹ דֶּרֶךְ אֵיבָרִים[106] - אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה - פְּרָט לַאֲנוּסָה, שֶׁהֲרֵי נִתְפְּשָׂה בְּחָזְקָה[107]. וַתִּמְעֹל מַעַל בְּאִישָׁהּ - פְּרָט לִשּׁוֹגֶגֶת[108]. וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ שִׁכְבַת זֶרַע - פְּרָט לְבָא עָלֶיהָ דֶּרֶךְ אֵיבָרִין[109].

105) כגון שאמרו לה מת בעלך, ואחרי שזינתה נתברר שהוא חי (רש"י סוטה לב:). או שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתן לחופה הוחלפו של זה לזה (יבמות לג:). ובאשת ישראל, המדובר כאן, שהיא מותרת לבעלה אם זינתה באונס או בשגגה. 106) שוכב עמה בפריצות בקירוב בשר (רש"י סוטה כו:). 107) כתובות נא, ב. ו'ירושלמי' סוטה פ"ד ה"ד. וכן הוא בדברי רבינו למעלה פכ"ד מהל' אישות הי"ט. 108) 'ספרי זוטא' פרשת נשא ה, כז. וכן מבואר בסוטה כח, א. וזו לא מעלה, "שהשגגה צד אונס יש בה" (לשון רבינו לעיל פכ"ד מהל' אישות ה"כ). אבל זינתה שסברה מותר לזנות, הרי זו כמזידה ואסורה לבעלה (שו"ע אהע"ז סי' קעח ס"ג). ובביאור הגר"א שם, אע"פ שלא מעלה במקום (= בהקב"ה), מעלה באישה. שלא נאמר בתורה: ומעלה מעל בה' אלא באישה. וראה למעלה הל' אישות שם הי"ט והערה צ. 109) סוטה כו, ב. ואף־על־פי שהבעל מקפיד על זה, לא נאסרה עליו בזה (שם). והעיר בעל ה'משנה למלך' כאן בדברי רבינו: מה משמיע לנו רבינו שכל אלו אין המים בודקין אותן, הלא פשוט הוא הדבר שהרי כל אלו מותרות לבעליהן.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ט'־ט"ו תשרי ה'תשפ"א

יום ראשון ט' תשרי ה'תש"פ

הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) סידור פרשיות התפילין בתוך הבתים; מעשה הרצועות ודין רצועה שנפסקה.

א. שְׁמוֹנֶה הֲלָכוֹת יֵשׁ בְּמַעֲשֵׂה הַתְּפִלִּין[2], כֻּלָּן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וּלְפִיכָךְ כֻּלָּן מְעַכְּבוֹת, וְאִם שִׁנָּה בְּאַחַת מֵהֶן, פָּסַל. וְאֵלּוּ הֵן: שֶׁיִּהְיוּ מְרֻבָּעוֹת, וְכֵן תְּפִירָתָן[3] בְּרִבּוּעַ, וַאֲלַכְסוֹנָן בְּרִבּוּעַ[4], עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן אַרְבַּע זָוִיּוֹת שָׁווֹת[5]; וְשֶׁיִּהְיֶה בָּעוֹר שֶׁל רֹאשׁ צוּרַת שִׁי"ן[6] מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל[7]; וְשֶׁיִּכְרֹךְ הַפָּרָשִׁיּוֹת בְּמַטְלִית[8]; וְשֶׁיִּכְרֹךְ אוֹתָן בְּשֵׂעָר[9] מֵעַל הַמַּטְלִית, וְאַחַר־כָּךְ מַכְנִיסָן בְּבָתֵּיהֶן; וְשֶׁיִּהְיוּ תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּגִידִין[10]; וְשֶׁעוֹשִׂין לָהֶן מַעְבֶּרֶת[11] מֵעוֹר הַחִפּוּי, שֶׁתִּכָּנֵס בָּהּ הָרְצוּעָה, עַד שֶׁתְּהֵא עוֹבֶרֶת וְהוֹלֶכֶת בְּתוֹךְ תּוֹבֶר[12] שֶׁלָּהּ; וְשֶׁיִּהְיוּ הָרְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת[13]; וְשֶׁיִּהְיֶה הַקֶּשֶׁר שֶׁלָּהֶן[14] קֶשֶׁר יָדוּעַ, כְּצוּרַת דָּלֶת[15].

2) עד כאן ביאר רבינו את שני הדברים המעכבים בכתיבת התפילין, מכאן ואילך הוא מפרש את שמונת הדברים

המעכבים בעשיית התפילין וקשירת רצועותיהן, כפי שהזכיר כבר לעיל (פ"א, ה"ג). 3) שגם תפירת הגידים תהיה מרובעת (מגילה כד: ו'תוספות' שם). 4) שיהיה ריבועו מכוון ארכן כרחבן, כדי שיהיה להם אותו אלכסון, שאמרו חז"ל (סוכה ח.): כל אמה בריבוע, אמה ושני חומשים באלכסונה. ולא יהא ארכן יתר על רחבן (שם). 5) שאם יהיה ארכן כרחבן, אז המרחק של זויות האורך יהיה שוה למרחק של זויות הרוחב. כל אלה כלולים בהלכה אחת, ומכאן ואילך מתחילה ההלכה השניה. 6) שעושה קמטים דקים בעור הבתים כדמות שי"ן (מנחות לה.). 7) ע"פ סדר תפילין ל'גאונים', הנקרא "שימושא רבה". 8) חתיכת בד. ירושלמי מגילה (פרק א, הלכה ט). ואנו נוהגים לכרכן בקלף ('שולחן ערוך' אורח־חיים סי' לב). 9) שבת קח, ע"א. 10) שם. וזוהי ההלכה החמישית. 11) מקום מעבר. 12) כעין כפל בבגד, ויש מפרשים: כעין לולאה, או עניבה, ונזכר במשנה (כלים פרק כ"ה, משנה א): "כל שיש לו תוברות". 13) צבועות צבע שחור. 14) של הרצועות "של ראש" כמו שמבואר בסמוך (הלכה י"ג). ושלש ההלכות האחרונות הנזכרות כאן, מקורן בתלמוד (מס' מנחות לה:). 15) על־פי "שימושא רבה".

ב. כֵּיצַד עוֹשִׂים תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ? לוֹקְחִין עֵץ מְרֻבָּע אָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ וְכְגָבְהוֹ. וְאִם הָיָה גָבְהוֹ יוֹתֵר עַל רָחְבּוֹ אוֹ פָּחוֹת מִמֶּנּוּ אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וְאֵין מַקְפִּידִין אֶלָּא עַל אָרְכּוֹ שֶׁיְּהֵא כְּרָחְבּוֹ. וְחוֹפְרִין בּוֹ שְׁלֹשָׁה חֲרִיצִין, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ אַרְבַּע רָאשִׁים, כְּגוֹן זֶה וְלוֹקְחִין עוֹר, וּמַרְטִיבִין אוֹתוֹ בְּמַיִם וּמְשִׁימִין בּוֹ אֶת הָעֵץ, וּמַכְנִיסִין אֶת הָעוֹר בֵּין כָּל חָרִיץ וְחָרִיץ, וּמְכַמְּשִׁים[16] אוֹתוֹ וְהוּא רָטֹב[17] מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ דְּמוּת שִׁי"ן שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁין מִימִין הַמַּנִּיחַ תְּפִלִּין, וּדְמוּת שִׁי"ן שֶׁיֵּשׁ לָהּ אַרְבָּעָה רָאשִׁים מִשְּׂמֹאל הַמַּנִּיחַ[18].

16) מקמטים אותו בצבת. 17) כשעדיין רטוב. 18) ע"פ "שימושא רבה". ושתי צורות השי"ן הזאת מכוונות נגד שתי הכתיבות שלנו: כתיבת הלוחות, וכתיבת ספר־תורה. כתיבת הלוחות היתה שקועה, שנאמר: "חרות על הלוחות" והיתה מפולשת מעבר לעבר. נמצא שהשי"ן של הלוחות היו לה ארבעה דפנות לשלשה אוירים, וכנגדה שי"ן של ארבעה קמטים שיש בה שלשה אוירים; וכתיבת ספר התורה הרי היא בולטת, ואין בשי"ן שלה אלא שלשה ראשים ('בית יוסף', אורח־חיים סי' לב).

ג. וּמַנִּיחִין אֶת הָעוֹר עַל הָעֵץ עַד שֶׁיִּיבַשׁ. וְאַחַר־כָּךְ חוֹלֵץ הָעוֹר מֵעַל־גַּבֵּי הָאִמּוּם[19] שֶׁל עֵץ, וְנִמְצָא הָעוֹר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה בָּתִּים פְּנוּיִין. וּמַכְנִיסִין פָּרָשָׁה בְּכָל בַּיִת וּבַיִת, וּמַחֲזִירִין מִקְצָת הָעוֹר מִלְּמַטָּה, וּתוֹפְרִין אוֹתוֹ מֵאַרְבַּע פִּנּוֹתָיו[20]. וּמַנִּיחִין מִן הָעוֹר שֶׁלְּמַטָּה מָקוֹם שֶׁתִּכָּנֵס בּוֹ הָרְצוּעָה כְּמוֹ תּוֹרָר, וְהוּא הַנִּקְרָא מַעְבֹּרֶת.

19) דפוס. 20) רוחותיו.

ד. וְכֵיצַד עוֹשִׂין תְּפִלִּין שֶׁל יָד? לוֹקְחִין עֵץ מְרֻבָּע, אָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ, וְיִהְיֶה גָבְהוֹ כְּאֶצְבַּע, אוֹ יָתֵר עַל זֶה מְעַט אוֹ פָּחוֹת מְעַט, וּמְחַפִּין אוֹתוֹ בְּעוֹר רָטֹב, וּמַנִּיחִין אֶת הָעוֹר עַל הָאִמּוּם עַד שֶׁיִּיבַשׁ, וְחוֹלֵץ אֶת הָעוֹר, וּמַנִּיחַ אֶת אַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת בִּמְקוֹם הָעֵץ, וּמַחֲזִיר מִקְצָת הָעוֹר מִלְּמַטָּה, וְתוֹפְרוֹ מֵאַרְבַּע פִּנּוֹתָיו, וּמַנִּיחִין מִן הָעוֹר תּוֹרָר, מְקוֹם הָרְצוּעוֹת.

ה. כֵּיצַד סִדּוּר הַפָּרָשִׁיּוֹת בִּתְפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ? מַכְנִיס פָּרָשָׁה אַחֲרוֹנָה[21], שֶׁהִיא 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ', בְּבַיִת רִאשׁוֹן, שֶׁהוּא עַל יְמִין הַמַּנִּיחַ; וּ'שְׁמַע' סְמוּכָה לָהּ; 'וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ' - בְּבַיִת שְׁלִישִׁי, סְמוּכָה לִ'שְׁמַע'; וְ'קַדֵּשׁ לִי' בְּבַיִת רְבִיעִי, שֶׁהוּא לִשְׂמֹאל הַמַּנִּיחַ תְּפִלִּין - כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַקּוֹרֵא שֶׁלְּפָנָיו[22], כְּנֶגֶד פְּנֵי הַמַּנִּיחַ, קוֹרֵא[23] עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה[24], כְּגוֹן זֶה וְאִם הֶחֱלִיף סִדּוּר זֶה - פְּסוּלוֹת[25].

21) לסדר כתיבתה בתורה. 22) ובנוסח אחר: "שלפניו". 23) מימינו לשמאלו. 24) שהוא סדרן הכתוב בתורה (מנחות לד:) וכן היא דעת רש"י שם. וב'תוספות' שם הביאו דעת רב האי גאון, וכן שיטתו של רבינו־תם, שסדר הנחתן הוא: קדש, והיה כי יביאך, והיה אם שמוע, מימין הקורא לשמאלו. וסימן נתנו לדבר: שתי הויו"ת (והיה כי יביאך, והיה אם שמוע) סמוכות זו לזו, ושתי השיני"ן של קדש, שמע, סמוכות לשיני"ן שבעור הבתים, קדש מכאן, ושמע מכאן, ותפילין העשויות על־פי סדר זה נקראות: "תפילין דרבינו־תם". והואיל ותפילין של אלו (רמב"ם ורש"י) פסולות לדברי אלו (רב האי ורבינו־תם) ושל אלו פסולות לדברי אלו, החרד וירא משום ברכה לבטלה, מניח שני זוגות: אחד כדברי אלו ואחד כדברי אלו, ומניחם על ראשו בבת אחת, בברכה אחת, שהרי אמרו (עירובין צה:): "מקום יש בראש להניח שתי תפילין". ויש אומרים: שיניח של רמב"ם ורש"י ויברך עליהן, ויהיו עליו בשעת קריאת־שמע ותפילה, ואחר התפילה יניח של 'רבינו־תם' בלא ברכה ויקרא בהן קריאת־שמע לבד (או"ח סי' לד). ונהגו בארצות אדום וישמעאל כרבינו ורש"י, וגם שלחו כתב מארץ ישראל, שנפלה הבימה שעל קבר יחזקאל ונמצאו שם תפילין ישנות מאד בסידור רבינו ורש"י ז"ל ('הגהות מיימוניות'). וראה במוספנו "תשובות רבינו". 25) מנחות, שם.

ו. תְּפִלָּה שֶׁל יָד, כּוֹתְבָם בְּאַרְבָּעָה דַּפִּין[26], בְּעוֹר אֶחָד

אָרֹךְ כְּסֵפֶר־תּוֹרָה[27], עַל סִדּוּרָן בַּתּוֹרָה[28], כְּגוֹן זֶה אִם כְּתָבָן עַל אַרְבַּע עוֹרוֹת וְהִכְנִיסָן בְּבַיִת אֶחָד, יָצָא, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְדַבְּקָם[29].

26) עמודים. כל פרשה על עמוד מיוחד. 27) הכתוב הרבה דפים על עור אחד. 28) כסדר כתיבתן בתורה, המוקדם מוקדם והמאוחר מאוחר. 29) שם.

קדש לי כל בכור	והיה כי יביאך	שמע ישראל	והיה אם שמוע

ז. כְּשֶׁהוּא גּוֹלֵל הַפָּרָשִׁיּוֹת[30] - בֵּין שֶׁל רֹאשׁ, בֵּין שֶׁל יָד - גּוֹלֵל אוֹתָן מִסּוֹפָן לִתְחִלָּתָן[31], עַד שֶׁתִּמְצָא כְּשֶׁתִּפְתַּח הַפָּרָשָׁה, תִּקְרָא כָּל פָּרָשָׁה וּפָרָשָׁה מִתְּחִלָּתָהּ עַד סוֹפָהּ.

30) להניחן בבתיהן. 31) כמו שאמרו במזוזה (שם, לא:) "כורכה כאחד כלפי שמע" (כסף־משנה בשם הרא"ש).

ח. וּכְשֶׁמַּכְנִיסִין אֶת הַפָּרָשִׁיּוֹת בַּבָּתִּים שֶׁלָּהֶם, כּוֹרְכִין אוֹתָן בְּמַטְלִית, וְעַל הַמַּטְלִית שֵׂעָר[32], וְאַחַר־כָּךְ מַכְנִיסִין אוֹתָן בְּבָתֵּיהֶן. וְשֵׂעָר זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׂעַר בְּהֵמָה אוֹ שֶׁל חַיָּה טְהוֹרָה, וַאֲפִלּוּ מִגְּבֻלּוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן[33]. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל הָעָם לְכָרְכָן בִּשְׂעַר זְנַב[34] הָעֲגָלִים[35].

32) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט). 33) שבת קח, ע"א. וראה בביאורנו לעיל פ"א, ה"ו. 34) שהוא ארוך ונאות לקשירה יותר משיער שאר הגוף. 35) ב"שימושא רבה" נותן טעם לזה כדי שיזכר בעוון העגל ולא יחטא. וכן יועיל זה לכפר על חטא העגל ('מעשה רוקח).

ט. כְּשֶׁתּוֹפְרִין אֶת הַתְּפִלִּין, אֵין תּוֹפְרִין אֶלָּא בְּגִידִין שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ שֶׁל חַיָּה טְהוֹרָה, וַאֲפִלּוּ מִגְּבֻלּוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן. לוֹקְחִין הַגִּידִין שֶׁיֵּשׁ בַּעֲקֵב[36] הַבְּהֵמָה אוֹ הַחַיָּה טְהוֹרִים, וְהֵם לְבָנִים; וְאִם הֵם קָשִׁים, מְרַכְּכִין אוֹתָן בַּאֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ כְּפִשְׁתָּן, וְטוֹוִין[37] אוֹתָן וְשׁוֹזְרִין[38] אוֹתָן, וּבָהֶן תּוֹפְרִין הַתְּפִלִּין וִירִיעוֹת סֵפֶר־תּוֹרָה[39].

36) כף הרגל. 37) עושים אותם חוטים חוטים. 38) גודלים. 39) מכות יא, ע"ב. שנאמר: "למען תהיה תורת ה' בפיך", הוקשה כל התורה לתפילין. וראה לקמן פ"ט, הלכה י"ג.

י. כְּשֶׁתּוֹפְרִין הַתְּפִלִּין, תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּרִבּוּעַ. וַהֲלָכָה רוֹוַחַת[40], שֶׁיִּהְיוּ בְּכָל צַד[41] שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת, עַד שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה תְּפִירוֹת[42], בֵּין שֶׁל יָד, בֵּין שֶׁל רֹאשׁ. וְאִם עָשָׂה הַתְּפִירוֹת עֶשֶׂר[43] אוֹ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה[44], עוֹשֶׂה. וְכָל הַתְּפִירוֹת, יִהְיֶה הַחוּט שֶׁלָּהֶן סוֹבֵב מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת[45].

~ נקודות משיחות קודש ~

"בין של יד בין של ראש".

בכל מקום הקדים הרמב"ם תפילין של ראש לשל יד, מהטעם שהתבאר לעיל (ריש פ"א), אבל בהלכות המדברות אודות שניהם יחד, פעמים שמקדים של יד לשל ראש.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 22 הערה 7)

40) מקובלת בישראל. 41) מצדי הבתים. 42) שעושה ארבעה נקבים בכל צד משולי הבתים, ובהם הוא מעביר את תפירת הגידים, נמצא שלש תפירות לכל צד, שהן שתים־עשרה בין כולן - כנגד שנים־עשר שבטי ישראל. 43) כשתסיר מלכות וכהונה (שאבדו בעוונותינו) שהן יהודה ולוי, ישארו עשרה שבטים. 44) כשתוסיף מנשה ואפרים, שנאמר עליהם (בראשית מח, ה): אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, יהיו ארבעה עשר שבטים ("שמושא רבה"). 45) משני צדי שולי הבתים, פנים ואחור, שתי תפירות יוצאות מכל נקב שבנקבי השולים, אחת לצד עליון ואחת לצד התחתון.

יא. וְצָרִיךְ שֶׁיַּגִּיעַ הֶחָרִיץ[46] שֶׁל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ עַד מְקוֹם הַתֶּפֶר[47]. וְאִם הָיָה הֶחָרִיץ נִכָּר[48], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אַרְבָּעָה רָאשִׁין נִרְאִין לַכֹּל, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הֶחָרִיץ מַגִּיעַ לִמְקוֹם הַתֶּפֶר - כְּשֵׁרוֹת. וְאִם אֵין חָרִיץ נִכָּר - פְּסוּלוֹת[49]. וְצָרִיךְ לְהַעֲבִיר בְּתוֹךְ כָּל חָרִיץ וְחָרִיץ עַל־גַּבֵּי הָעוֹר חוּט אוֹ מְשִׁיחָה[50], לְהַבְדִּיל בֵּין בַּיִת לְבָיִת. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, לְהַעֲבִיר גִּיד מִגִּידֵי הַתְּפִירָה בְּכָל חָרִיץ וְחָרִיץ מִשְּׁלָשְׁתָּן.

46) שבין בית לבית. 47) למטה, הוא בית מושב התפילין הנקרא בלשון התלמוד: "תיתורא" (מנחות לה. וברש"י שם). 48) שהוא רק למעלה. 49) מנחות לד, ע"ב. 50) חבל דק, ונזכר במשנה (כלים, פ"כא, מ"ג).

יב. וְכֵיצַד עוֹשִׂין הָרְצוּעוֹת? לוֹקְחִין רְצוּעָה שֶׁל עוֹר, רְחָבָה כְּאֹרֶךְ הַשְּׂעוֹרָה[51]; וְאִם הָיְתָה רְחָבָה מִזּוּ הַשְּׂעוּר, כְּשֵׁרָה. וְאֹרֶךְ רְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ - כְּדֵי שֶׁתַּקִּיף אֶת הָרֹאשׁ, וְיִקְשֹׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר[52], וְתִמְתַּח שְׁתֵּי הָרְצוּעוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לַטַּבּוּר אוֹ לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ מְעַט[53]. וְאֹרֶךְ רְצוּעָה שֶׁל יָד - כְּדֵי שֶׁתַּקִּיף אֶת הַזְּרוֹעַ, וְיִקְשֹׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר[54], וְתִמְתַּח רְצוּעָה אַחַת עַל אֶצְבַּע אֶמְצָעִית, וְיִכְרֹךְ מִמֶּנָּה עַל אֶצְבָּעוֹ שָׁלֹשׁ[55] כְּרִיכוֹת וְיִקְשֹׁר[56]. וְאִם הָיוּ הָרְצוּעוֹת אֲרֻכּוֹת יָתֵר עַל שִׁעוּרִים הָאֵלּוּ - כְּשֵׁרוֹת.

51) הרי"ף הל' תפילין, ע"פ מדרש תנחומא סוף פרשת "בא". 52) כמפורש בסמוך ה"יג. 53) וב'שמושא רבה' כתוב: של ימין עד הטבור, ושל צד שמאל עד החזה, וכן ב'טור' או"ח סי' כז. 54) מסביב לקבורת כמבואר לקמן (ד, ב). ונוהגים לכרוך על הזרוע שש או שבע כריכות (שו"ע או"ח סי' כז). 55) על־פי סוגיית התלמוד (מנחות לה:) ושם נאמר באורך רצועה של יד "ומתלית לה", ומפרש

רבינו שקושר סביב אצבעו שלש פעמים, מתלית - לשון "שלש" בארמית. 56) לחזק כריכות הרצועה שלא תתפרד.

יג. וּמַכְנִיס רְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ בַּתּוֹבָר[57] שֶׁלָּהּ, וּמַקִּיף בְּמִדַּת רֹאשׁוֹ, וְקוֹשֵׁר קֶשֶׁר מְרֻבָּע[58] כְּמִין דָּלֶ"ת. וְקֶשֶׁר זֶה צָרִיךְ כָּל תַּלְמִיד־חָכָם לְלַמְּדוֹ[59]. וְאִי אֶפְשָׁר לְהוֹדִיעַ צוּרָתוֹ בִּכְתָב, אֶלָּא בִּרְאִיַּת הָעַיִן[60]. וְכֵן בְּשֶׁל יָד קוֹשֵׁר קֶשֶׁר כְּמִין יו"ד[61], וְתִהְיֶה הָרְצוּעָה שֶׁל יָד עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת בְּתוֹךְ הַקֶּשֶׁר, כְּדֵי שֶׁיַּרְחִיב וִיקַצֵּר בְּעֵת שֶׁיִּרְצֶה לִקְשֹׁר עַל יָדוֹ.

57) הוא מקום מעבר הרצועה המפורש לעיל ה"א. 58) כמ"ם סתומה ('מעשה רוקח'). 59) חולין ס, ע"א. 60) וכן אמרו (מנחות לה:): "וראית את אחורי (שמות לג, כג) - מלמד שהראה לו הקב"ה למשה קשר של תפילין" כדי ללמדו מעשה הקשר, שאי־אפשר להודיעו אלא בראיית העין ("האשכול", הלכות תפילין). וב'בית יוסף' או"ח סי' לב הודיע צורתו. 61) שבראש הרצועה אצל הקשר שבו עוברת הרצועה, עושה קשר קטן בצורת יו"ד, כדי להשלים אותיות של "שד"י" - עם השי"ן שבבית של ראש, וקשר של דל"ת שברצועה של ראש (מלשון ה'טור' או"ח סי' לב). והקשרים: דל"ת, יו"ד - נזכרים בתלמוד (שבת סב.).

יד. הָרְצוּעוֹת שֶׁל תְּפִלִּין - בֵּין שֶׁל רֹאשׁ, בֵּין שֶׁל יָד - פְּנֵיהֶם הַחִיצוֹנִים שְׁחֹרִים, וְזוֹ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינָי[62]. אֲבָל אֲחוֹרֵי הָרְצוּעוֹת, הוֹאִיל וּמִבִּפְנִים הֵן - אִם הָיוּ יְרֻקוֹת אוֹ לְבָנוֹת, כְּשֵׁרוֹת; אֲדֻמּוֹת לֹא יַעֲשֶׂה, שֶׁמָּא תֵּהָפֵךְ הָרְצוּעָה וּגְנַאי הוּא לוֹ[63]; וְלֹא יִהְיֶה אֲחוֹרֵי הָרְצוּעָה לְעוֹלָם, אֶלָּא כְּעֵין הַקְּצִיצָה[64]: אִם יְרֻקָּה - יְרֻקִּין, וְאִם לְבָנָה - לְבָנִים. וְנוּי הוּא לַתְּפִלִּין, שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן שְׁחֹרוֹת, הַקְּצִיצָה וְהָרְצוּעָה כֻּלָּהּ[65].

62) מנחות לה, ע"א. 63) שיאמרו גרדן הוא, ומדם חטטיו נצבעו והאדימו (שם, וברש"י). 64) כצבע הבית עצמו. 65) גם הצד הפנימי שברצועה, ולא נוהגים כן ('בית יוסף' או"ח סי' לג).

טו. הָעוֹר שֶׁמְּחַפִּין בּוֹ הַתְּפִלִּין[66] וְשֶׁעוֹשִׂין מִמֶּנּוּ הָרְצוּעוֹת הוּא עוֹר שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף הַטְּהוֹרִים[67], וַאֲפִלּוּ נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת[68] שֶׁלָּהֶן. וְאִם עָשָׂה מֵעוֹר טְמֵאִים, אוֹ שֶׁחִפָּה תְּפִלִּין בְּזָהָב - פְּסוּלוֹת[69]. וְעוֹר הָרְצוּעָה צָרִיךְ עִבּוּד לִשְׁמָהּ[70]. אֲבָל בָּעוֹר שֶׁמְּחַפִּין בּוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ עִבּוּד כְּלָל; אֲפִלּוּ עֲשָׂהוּ מַצָּה[71], כָּשֵׁר; וּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה נָהֲגוּ לַעֲשׂוֹת אוֹתָן בְּעוֹר מַצָּה[72].

66) זה עור הבתים שפרשיות התפילין מחופות (מכוסות) בו. 67) עור החיפוי - מקורו (מנחות מב:), עור הרצועות - מקורו (שבת כח:). 68) מבואר לעיל פ"א ה"י, בביאורנו שם. 69) שנאמר בתפילין "למען תהיה תורת ה' בפיך", דרשו חז"ל (שבת קח.): "מדבר המותר בפיך", וגם זהב אינו דבר הנאכל. 70) שבשעה שמולחו (ראה לעיל פ"א, ה) יאמר: הריני מעבד עור זה לשם תפילין. 71) שלא עובד במלח ובקמח, כמצה זו שאינה מתוקנת בשם תבלין. (ראה שבת עט.). 72) מפני שכל שאינו מעובד הוא חזק יותר. ומעלה היא לעור הבתים. וכיון שאינו צריך עיבוד כלל, אין לומר בו שצריך להיות מעובד לשמן ('בית יוסף' או"ח סי' לב). ויש אומרים: שטוב והגון לעשות עור הבתים מעור השליל (עובר הנמצא במעי אמו) מפני שלא נעבדה בו עבירה, וגם נוח לעשות בו קמטי השי"ן לרוב רכותו ('הגהות מיימוניות').

טז. אֵין עוֹשִׂין הַתְּפִלִּין, אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁעֲשִׂיָּתָן כִּכְתִיבָתָן[73], מִפְּנֵי הַשִּׁי"ן שֶׁעוֹשִׂין בָּעוֹר[74], כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[75]. לְפִיכָךְ אִם חִפָּן הַכּוּתִי אוֹ תְּפָרָן, פְּסוּלוֹת. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַפָּסוּל[76] לְכָתְבָן, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹתָן.

73) שדין עשייתן כדין כתיבתן. וכתיבתן אינה אלא ע"י ישראל כמבואר לעיל פ"א, ה"יג. 74) שעשייתה היא כתיבתה. וכתיבת השי"ן שהיא חלק מהשם "שדי" פסולה ע"י גוי (ראה שבת כח:), וכיון שיש בעשייתן דבר הראוי להפסל ע"י גוי, אין לחלק בין עשיה לעשיה ('בית יוסף' או"ח סי' לט). 75) לעיל ה"ב. 76) כגון ישראל מומר או קטן, וכל אלה המנויים לעיל פ"א, הלכה י"ג. ובנוגע להשחרת הרצועות, יש להסתפק אם יכול גוי להשחירן כשם שכשר לשאר תיקון העור, או אולי כיון שהלכה למשה מסיני היא שיהיו שחורות, צריכה ההשחרה להיות "לשמה", וכל דבר שצריך "לשמו" פסול ע"י גוי (לעיל פ"א, ה"יא) והמחמיר תבוא עליו ברכה ('הגהות מיימוניות').

יז. תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ שֶׁל יָד[77], וְשֶׁל יָד עוֹשִׂין אוֹתָהּ שֶׁל רֹאשׁ[78], לְפִי שֶׁאֵין מוֹרִידִין מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה[79]. וְכֵן רְצוּעָה שֶׁל תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ לִתְפִלָּה שֶׁל יָד[80]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁלְּבָשָׁן; אֲבָל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ שֶׁלֹּא לְבָשָׁן אָדָם מֵעוֹלָם - אִם רָצָה לְהַחֲזִירָן לְיָד, מֻתָּר[82]; וְכֵיצַד עוֹשִׂין?[83] טוֹלֶה[84] עָלֶיהָ עוֹר עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה אַחַת, וְקוֹשְׁרָהּ עַל יָדוֹ.

77) שאם אין לו תפלה של יד, ויש לו שתים של ראש - אינו מניח אחת מהן על היד. 78) ועושה לה ארבעה בתים בפנים, וחריצים ניכרים מבחוץ, כמבואר לעיל ה"יא (כסף־משנה). 79) מנחות לד, ע"ב. ותפלה של ראש קדושתה חמורה שיש בה רובה של שד"י, שי"ן בעור הבית, ודל"ת בקשר הרצועה, וב"של יד" אין בה אלא יו"ד לבד (רש"י, שם). וראה לעיל הל' תפילה פ"יא ה"יד, ובביאורנו. 80) מהטעם הנ"ל. 81) שאין עושים תפלה של ראש "של יד". 82) מנחות, שם. שכל עוד שלא לבשן, לא נתקדשו בקדושתן המיוחדת. 83) והלא "של ראש" חריציה ניכריה מבחוץ, ושל יד כולה מבית אחד. 84) מלשון טלאי, שמכסה עליה עור (מנחות שם).

יח. תְּפִלִּין שֶׁנִּפְסְקוּ הַתְּפִירוֹת[85] שֶׁלָּהֶן - אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַתְּפִירוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ[86], אוֹ שֶׁנִּפְסְקוּ שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת, אֲפִלּוּ

זוֹ שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלוֹת[87]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּישָׁנוֹת[88], אֲבָל בַּחֲדָשׁוֹת[89], כָּל זְמַן שֶׁפְּנֵי טַבְלָן[90] קַיְּמוֹת, כְּשֵׁרוֹת[91]. וְאֵלּוּ הֵן הַחֲדָשׁוֹת? כֹּל שֶׁאוֹחֲזִין מִקְצָת הָעוֹר שֶׁנִּקְרַע תִּפְרוֹ, וְתוֹלִין בּוֹ הַתְּפִלִּין וְהוּא חָזָק וְאֵינוֹ נִכְרָת - הֲרֵי אֵלּוּ חֲדָשׁוֹת; וְאִם אֵין רָאוּי לִתְלוֹת בּוֹ, אֶלָּא הוּא נִפְסָק - הֲרֵי אֵלּוּ יְשָׁנוֹת.

85) המחברות את התיתורא (בית מושב התפילין) עם עור הבתים. 86) התפירה החיצונה עם התפירה הפנימית שכנגדה, שכל תפירה מי"ב התפירות היא סובבת משתי רוחות פנים ואחור, כמבואר לעיל ה"י. 87) מנחות לה, ע"א. 88) שיש לחוש שייקרעו לגמרי מרוב יושנן. 89) שעורם חזק ולא ייקרע יותר. 90) עור הבתים, שהם מרובעים כטבלא. 91) מנחות, שם. ע"פ גירסת הרי"ף, וגירסת התלמוד שלפנינו היא, שבחדשות יש לפסול יותר מבישנות, אבל רבינו נמשך אחרי הרי"ף הל' תפילין, שלפי גירסתו יש להכשיר בחדשות יותר מבישנות.

יט. רְצוּעָה שֶׁנִּפְסְקָה, אֵין קוֹשְׁרִין אוֹתָהּ[92] וְאֵין תּוֹפְרִין אוֹתָהּ, אֶלָּא מוֹצִיאָהּ וְגוֹנְזָהּ וְעוֹשִׂין אַחֶרֶת[93]. וְשִׁיּוּרֵי הָרְצוּעָה[94] פְּסוּלִין, עַד שֶׁיְּהֵא אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ כַּשָּׁעוּר אוֹ יָתֵר עָלָיו[95]. וּלְעוֹלָם יִזָּהֵר לִהְיוֹת פְּנֵי הָרְצוּעָה[96] לְמַעְלָה, בְּעֵת שֶׁקּוֹשֵׁר[97] אוֹתָן עַל יָדוֹ וְעַל רֹאשׁוֹ.

92) מנחות לה, ע"ב. שנאמר וקשרתם, קשירה תמה, רצועה שלימה ולא קשורה. 93) וכן דעת הגאונים הובאה ברא"ש הל' תפילין. ולדעת הרא"ש ושאר פוסקים אין התפירה והקשירה פוסלות אלא בחלק הרצועה המקיף את הראש, וכן ב"של יד" באותו החלק המקיף את הזרוע והאצבע האמצעית. אבל בעודף הרצועה התלויה מלפניו לנוי, וכן בעודף הרצועה של יד מה שחוץ לאצבע האמצעית - אין הקשירה והתפירה פוסלות (ראה 'טור' או"ח סי' לג, וב'בית יוסף' שם). 94) כגון שנפסקה הרצועה של ראש אחרי העיגול המקיף את הראש, ולא נשאר ממנה כדי שיעור האמור לעיל ה"יב. 95) ואפשר שקשירה ותפירה כשרות בהן, כמבואר לעיל. 96) הצד העליון שברצועה שהוא חלק וצבוע שחור, כמאמרם (מנחות לה:) "ונוייהן לבר". ומצינו לחז"ל (מועד קטן כה.) שסיפרו בחסידותו של רב הונא, שפעם אחת נהפכה לו רצועה של תפילין (השחור בפנים, רש"י) וישב עליה בצום ארבעים יום. 97) יש מדקדקים בדברי רבינו שאין הקפידא נאמרת אלא בשעת ההנחה בלבד, אבל אם נהפכה לו הרצועה אחרי ההנחה אין חוששים לה. ואין זה מוכח, שכל שמניחה כתיקונה אינה עשויה להתפרק מעצמה, אבל ודאי אם נהפכה - עליו לתקנה כראוי ('בית יוסף', או"ח סי' כז).

יום שני י' תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מקום הנחת תפילין; סדר ברכתן; זמן הנחתן; מי הם הפטורים מהנחתן.

א. הֵיכָן מְנִיחִין תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ? מְנִיחִין אוֹתָן עַל הַקָּדְקֹד, שֶׁהוּא סוֹף הַשֵּׂעָר שֶׁכְּנֶגֶד הַפָּנִים, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמֹּחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס[2] בּוֹ. וְצָרִיךְ לְכַוֵּן אוֹתָם בְּאֶמְצַע, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בֵּין הָעֵינַיִם[3], וְיִהְיֶה הַקֶּשֶׁר[4] בְּגֹבַהּ הָעֹרֶף[5], שֶׁהוּא סוֹף הַגֻּלְגֹּלֶת.

2) רך, כשהוא קטן בן שנה (מנחות לז. וברש"י). 3) שלא יהיו בצדי הראש, אלא מכוונות באמצעו כנגד המקום שבין העינים, לקיים מה שנאמר: "והיו לטוטפות בין עיניך" (שם, לז:). 4) של רצועות הראש העשוי כמין דל"ת, כמו שמבואר לעיל פ"ג הי"ג. 5) שהוא מול הפנים, ולא למטה בצואר (שם, לה:).

ב. וְשֶׁל יָד, קוֹשֵׁר אוֹתָהּ עַל שְׂמֹאלוֹ[6], עַל הַקִּבֹּרֶת[7], וְהוּא הַבָּשָׂר הַתּוֹפֵחַ[8] שֶׁבַּמַּרְפֵּק, שֶׁבֵּין פֶּרֶק הַכָּתֵף וּבֵין פֶּרֶק הַזְּרוֹעַ; שֶׁנִּמְצָא, כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּק מַרְפְּקוֹ לִצְלָעָיו, תִּהְיֶה תְּפִלָּה כְּנֶגֶד לִבּוֹ, וְנִמְצָא מְקַיֵּם: "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לְבָבֶךָ"[9].

6) מנחות לז, ע"א. שנאמר: "וקשרתם... וכתבתם" מה כתיבה בימין (שרוב בני אדם כותבים בימין), אף קשירה בימין, ומשקושר בימין, מכלל שהנחת התפילין בשמאלו (כי אם יניחה על ימינו, שוב אינו יכול לקשרה בימין, רש"י שם). 7) לשון קבוצת בשר ('תוספות' שם). 8) מנופח ועולה. 9) שם, לז, ע"ב; מדרש תנחומא פרשת "בא" אות יד).

ג. הַמַּנִּיחַ תְּפִלָּה שֶׁל יָד עַל פַּס־יָדוֹ[10], אוֹ שֶׁל רֹאשׁ עַל מִצְחוֹ[11] - הֲרֵי זֶה דֶּרֶךְ צְדוּקִים[12]. הָעוֹשֶׂה תְּפִלָּתוֹ עֲגֻלָּה כְּאֶגוֹז[13], אֵין בָּהּ מִצְוָה כְּלָל[14]. אִטֵּר[15] מֵנִיחַ תְּפִלִּין בִּימִינוֹ, שֶׁהוּא שְׂמֹאל שֶׁלּוֹ. וְאִם הָיָה שׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו, מֵנִיחַ אוֹתָהּ בִּשְׂמֹאלוֹ, שֶׁהוּא שְׂמֹאל כָּל אָדָם[16]. וּמְקוֹם קְשִׁירַת הַתְּפִלִּין[17] וּמְקוֹם הֲנָחָתָן[18], מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[19] לְמָדוּם.

10) כף, שהוא מפרש לעצמו "וקשרתם לאות על ידך" - יד ממש, ולא בגובה שביד. 11) והוא מפרש לו "בין עיניך" בין עיניך ממש - על המצח - ולא בגובה שבראש. 12) מגילה כד, ע"ב: "שמבזים מדרש חכמים, והולכים אחר משמע הכתוב לפי דעתם (רש"י, שם). וחז"ל דרשו ב"גזירה־שוה" ש"בין עיניך" האמור בתפילין, פירושו בגובה הראש: "נאמר כאן בין עיניך, ונאמר להלן (דברים יד, א): ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, מה להלן בגובה שבראש, מקום שעושה קרחה (שיש בו שיער), אף כאן בגובה הראש" (מנחות לז:). ולא נאמר "בין עיניך" אלא לומר שתשים את התפילין באמצע הראש מכוון כנגד בין העינים. 13) שאין לה בית מושב, ומחודד מלמטה (רש"י). 14) כי מצוותן שיהיו מרובעות, כמו שמבואר לעיל פ"ג, ה"א. 15) מי שימינו רפויה ועושה מלאכתו בשמאלו ('נמוקי יוסף'), ונזכר ב"שופטים" (ג, טו): איש אטר יד ימינו. 16) מנחות לז, ע"א. 17) על היד. 18) על הראש. 19) מתורה שבעל־פה שקיבל משה מסיני (כי גם ה"גזירה־שוה" הנזכרת בביאורנו לעיל ה"ב, ניתנה

למשה מסיני, ראה הלכות שופר פ"א ה"א, ובכסף־משנה שם).

ד. תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל יָד[20], וְשֶׁל יָד אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל רֹאשׁ[21], מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת, זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ. וְכֵיצַד מְבָרְכִין? עַל שֶׁל רֹאשׁ מְבָרֵךְ: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין"; וְעַל שֶׁל יָד מְבָרֵךְ: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ[22] תְּפִלִּין".

20) שאפילו אם אין לו תפלה "של ראש", יכול להניח על ידו תפלה "של יד" ויקיים על־כל־פנים מצות תפלה "של יד" (מנחות מד.). 21) הקדים רבינו תפלה של ראש לפני תפלה של יד, לרוב קדושתה, כמבואר לעיל (פ"ג, ה"יז). אבל בסדר הנחתן, של יד קודמת לשל ראש, כמבואר בסמוך ה"ה. 22) להניח - בקמ"ץ, כלשון הכתוב (יחזקאל מד, ל): להניח ברכה אל ביתך ('בית יוסף' או"ח סי' כה), וכן פסק בשו"ע שם, שפירושו: שתהיה התפלה נחה בקיום ובקביעות ע"י הקשר, לא תנוד אנה ואנה, ויש חולקים: ומנקדים להניח בפת"ח. (הרב לונזאנו בספרו "מעריך" והר' יוסף שוורץ ועוד), וגדולי הפוסקים הכריעו כדיעה הראשונה. והגאון יעב"ץ יאמר בסידורו שאין לומר בפת"ח, כי זה מורה ענין עזיבה שהוא היפך הנרצה כאן.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[23]? כְּשֶׁהֵנִיחַ אַחַת מֵהֶן[24], אֲבָל אִם הֵנִיחַ שְׁתֵּיהֶן, מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחַת וְהִיא "לְהָנִיחַ תְּפִלִּין", וְקוֹשֵׁר שֶׁל יָד, וְאַחַר־כָּךְ מֵנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ. וּכְשֶׁהוּא חוֹלֵץ, חוֹלֵץ שֶׁל רֹאשׁ[25] וְאַחַר־כָּךְ חוֹלֵץ שֶׁל יָד[26].

23) שמברך על של ראש "על מצות תפילין". 24) כגון שאין לו אלא תפלה של ראש בלבד. 25) ואינו מברך עליה, כי הברכה הראשונה עולה לשתיהן (מנחות לו. וכפירוש הרי"ף שם). וכן דעת רב האי גאון ורב אחא משבחא (הובאו ברי"ף). וכה יאמר רבינו בתשובתו: "אע"פ ששתי מצוות הן, ואין מעכבות זו את זו, הואיל וענין שתי המצוות ענין אחד הוא, מברך אחת, שענין שתיהן הוא הזכרון, שנאמר: למען תהיה תורת ה' בפיך (תשובות הרמב"ם לפסיא, סימן ח'). וכדעת רבינו מפורש בתוספתא (ברכות פ"ו) וב"זוהר" פרשת פנחס. ברם לדעת רב עמרם גאון ורבינו־תם ('תוספות' מנחות לו.) צריך לברך על של ראש ברכה שניה: "על מצות תפילין", וכדבריהם מפורש במדרש תנחומא פ' בא אות יד. ומנהג בני אשכנז לברך שתי ברכות, אלא שאומרים אחר הברכה השניה: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" כדי להנצל מספק ברכה לבטלה (רמ"א או"ח סי' כה). 26) מנחות לו, ע"א. שנאמר: "והיו לטוטפות בין עיניך" - כל זמן שהן בין עיניך, יהיו שתים. ואם יחלוץ של יד תחלה, תשאר רק התפלה האחת שעל ראשו, בין עיניו.

ו. מִי שֶׁבֵּרַךְ "לְהָנִיחַ תְּפִלִּין" וְקָשַׁר תְּפִלִּין שֶׁל יָד, אָסוּר לוֹ לְסַפֵּר, וַאֲפִלּוּ לְהָשִׁיב שָׁלוֹם לְרַבּוֹ, עַד שֶׁיָּנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ. וְאִם שָׁח - הֲרֵי זוֹ עֲבֵרָה[27], וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה שְׁנִיָּה, "עַל מִצְוַת תְּפִלִּין", וְאַחַר־כָּךְ מֵנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ[28].

27) שהרי הוא גורם לברכה שאינה צריכה, והתורה אמרה: "לא תשא שם ה' אלהיך לשוא". 28) שם: "סח מברך שתים".

ז. תְּפִלִּין, כָּל זְמַן שֶׁמְּנִיחָן מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן, וַאֲפִלּוּ חוֹלֵץ וְלוֹבֵשׁ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם[29]. וְכָל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן קֹדֶם לַעֲשֹׂיָתָן[30]; לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הַתְּפִלָּה שֶׁל יָד אַחַר הַנָּחָה עַל הַקִּבֹּרֶת, קֹדֶם קְשִׁירָתָן, שֶׁקְּשִׁירָתָן זוֹ הִיא עֲשִׂיָּתָן[31].

29) סוכה מו, ע"א. 30) מנחות לה, ע"ב. 31) שנאמר: "וקשרתם לאות על ידך". וכן לא יברך לפני הנחתן, כי הברכה צריכה להיות סמוכה ותכופה לעשיית המצוה (כסף־משנה).

ח. כְּשֶׁחוֹלֵץ אָדָם תְּפִלָּיו לְהַצְנִיעָן בִּכְלִי[32], לֹא יַנִּיחַ שֶׁל יָד מִלְּמַטָּה וְשֶׁל רֹאשׁ מִלְּמַעְלָה[33], מִפְּנֵי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה לְלָבְשָׁן יִפְגַּע בְּשֶׁל רֹאשׁ תְּחִלָּה, וְנִמְצָא שֶׁמַּנִּיחָהּ[34] וּמוֹצִיא שֶׁל יָד, לְפִי שֶׁאֵין לוֹבְשִׁין שֶׁל רֹאשׁ קֹדֶם שֶׁל יָד[35]; וְאָסוּר לְאָדָם לְהַנִּיחַ מִצְוָה, וְלַעֲבֹר מִמֶּנָּה לְמִצְוָה אַחֶרֶת[36], אֶלָּא מִצְוָה שֶׁתָּבוֹא לְיָדוֹ שֶׁל אָדָם בַּתְּחִלָּה, בָּהּ הוּא מִתְעַסֵּק; לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַנִּיחַ שֶׁל יָד לְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁיִּפְגַּע בָּהּ תְּחִלָּה וְיִלְבַּשׁ עַל הַסֵּדֶר[37].

32) בתיקן. 33) מדובר בתיק צר, כי אם התיק רחב אפשר להניח "של יד" בצד התיק השמאלי, ו"של ראש" בצד הימין כמנהגנו היום. 34) עוזבה מידו ומניחה. 35) שנאמר: "וקשרתם לאות על ידך, ואח"כ והיו לטוטפות בין עיניך" (מנחות לו.). 36) יומא לג, ע"א. ובמכילתא פ' בא דרשוה חז"ל מהפסוק: ושמרתם את המצות (שמות יב, יז) אל תקרא את המצות, אלא את המצוות, כדרך שאין מחמיצים את המצה, כך אין מחמיצים את המצוה, אלא אם באה מצוה לידך, עשה אותה מיד". 37) שם, לג, ע"ב: "עבורי דרעא אטוטפתא אסור", וכפירוש רב האי גאון, הובא ב'תוספות' שם.

ט. כְּלִי שֶׁהֶכִינוּ[38] לְהַנִּיחַ בּוֹ תְּפִלִּין, וְהִנִּיחָם בּוֹ, נִתְקַדֵּשׁ, וְאָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּדִבְרֵי חֹל[39]; הֶכִינוֹ וְלֹא הִנִּיחַ בּוֹ, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ עֲרָאי[40] וְלֹא הֶכִינוֹ - לֹא נִתְקַדֵּשׁ, וַהֲרֵי הוּא חֹל כְּמוֹ שֶׁהָיָה. וְאָסוּר לִתְלוֹת אֶת הַתְּפִלִּין - בֵּין בָּרְצוּעָה, בֵּין בַּתְּפִלָּה עַצְמָהּ[41]; אֲבָל תּוֹלֶה הוּא אֶת הַכִּיס שֶׁהַתְּפִלִּין מֻנָּחִין בּוֹ.

38) יחדו לכך. 39) סנהדרין מח, ע"ב. 40) דרך מקרה. 41) משום גנאי ובזיון (ברכות כד.). אבל בשעת הנחת תפלה של ראש שמחזיק הרצועה ביד, והתפלה תלויה באויר, וכך הוא מניחה על ראשו - אין איסור, כי זה צורך הנחתן ואין בזה משום בזיון (ט"ז או"ח, סי' מ).

י. זְמַן הֲנָחַת הַתְּפִלִּין בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר:

"מִיָּמִים יָמִימָה[42]" - 'חֻקָּה' זוֹ הִיא מִצְוַת תְּפִלִּין[43].
וְכֵן שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֵינָן זְמַן תְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה לְאוֹת", וְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים הֵן עַצְמָן אוֹת[44]. וּמֵאֵימָתַי זְמַן הֲנָחָתָן? מִשֶּׁיִּרְאֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת וְיַכִּירֶהוּ[45], עַד שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה.

42) ימים, ולא לילות (מנחות לו:). 43) האמורה בפסוק הקודם: "והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך" וגו' כדעת רבי יוסי הגלילי (מנחות לו:), בניגוד לדעת רבי עקיבא, האומר שם: לא נאמרה חוקה זו אלא לענין פסח בלבד. 44) בין הקדוש־ברוך־הוא לישראל, כמו שכתוב (שמות לא, יג): את שבתותי תשמורו, כי אות היא ביני וביניכם (מנחות לו: וברש"י שם). וכן ימים־טובים נקראים אות, שהרי אסורים בעשיית מלאכה, ומצויינים במצוות. ויש אומרים: שאות הנאמרת אצל "שבתותי תשמרו" מכוונת גם לימים־טובים, שכן "שבתותי" שתים במשמע: אחד שבת, ואחד יום־טוב ('קרית ספר'). ולענין הנחת תפילין בחול־המועד נחלקו הפוסקים, יש אומרים ('הלכות גדולות', ו'ספר העתים' בשם גאון, והרשב"א) שאין מניחים בהם תפילין, שהרי יש להם "אות": איסור חמץ בחול־המועד פסח, וסוכה ולולב בחול־המועד סוכות. אבל דעת רבינו (הל' יום־טוב פ"ז, ה"יג) שמניחים בהם תפילין. ראה כסף־משנה כאן. (וב'שלטי הגיבורים' - להל' תפילין להרי"ף - כתוב: "וכן מצאתי באיזה ספרי הרמב"ם ז"ל ישָׁנים, שכתוב בהם בהלכות תפילין: ובחול־המועד מניחן בלא ברכה"), וכן דעת בעל 'התרומה' והרא"ש. ומקורם מדברי ה'ירושלמי' (מועד קטן פ"ג, ה"ד). ולדעתם עיקר ה'אות' ביום־טוב הוא איסור עשיית מלאכה, וחול־המועד מתוך שמותר במלאכה מן התורה, אין בו אות. ובארץ ישראל המנהג שלא להניח תפילין בחול־המועד, כי מצאו ב'זוהר חדש' על הפסוק "לריח שמניך טובים" (שה"ש א, ג): שאסור להניחן בחול־המועד, "ומי יערב לבו לגשת לעבור בקום ועשה על דברי רבי שמעון בן יוחאי המפליג מאד באיסור הנחתן" ('בית יוסף', או"ח סי' לא).
45) ברכות ט, ע"ב. כאן מדובר בחבירו שאינו רגיל עמו ביותר, כי אם רגיל עמו הרבה, אפילו בריחוק יותר מארבע אמות יכירהו (ירושלמי בר' א, ב).

יא. מִי שֶׁהֵנִיחַ תְּפִלִּין קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, וְחָשְׁכָה עָלָיו - אֲפִלּוּ הֵן עָלָיו כָּל הַלַּיְלָה, מֻתָּר[46]; וְאֵין מוֹרִין דָּבָר זֶה לָרַבִּים, אֶלָּא מְלַמְּדִין אֶת הַכֹּל, שֶׁלֹּא יָנִיחוּ תְּפִלִּין[47] עֲלֵיהֶן בַּלַּיְלָה, אֶלָּא יַחֲלִצוּ אוֹתָן מִשֶּׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה[48]. וְכָל הַמֵּנִיחַ תְּפִלִּין לְכַתְּחִלָּה אַחַר שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁמַרְתָּ[49] אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת וְגוֹ' מִיָּמִים יָמִימָה".

46) להשאירן מונחות על ראשו. 47) שלא ישאירן מונחות. 48) מנחות לו, ע"ב. שמא ישכח ויישן בהן ואסור, כמבואר בסמוך ה"טו. 49) תשמור להניח התפילין רק ביום ולא בלילה, וכל מקום שנאמר "השמר", הרי זה לא־תעשה (מנחות, שם). אבל אינו לוקה על לאו זה, לפי שכל המתכוין לעשות מצוה אע"פ שעבר על לאו - אינו לוקה, וכן אין זה כשאר לאוין, שהרי אם היו עליו מבעוד יום, מותר להניחן עליו בלילה. ולפיכך לא מנה רבינו לאו זה במנין המצוות (רדב"ז ח"ב, לשונות הרמב"ם, צ"ה).

יב. הָיָה בָא בַּדֶּרֶךְ וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וְשָׁקְעָה עָלָיו הַחַמָּה[50] וְקָדַשׁ[51] הַיּוֹם[52] - מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן[53] עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ וְחוֹלֵץ[54]. הָיָה יוֹשֵׁב בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ[55] וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וְקָדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם[56] - מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ וְחוֹלֵץ. וְאִם יֵשׁ בַּיִת סָמוּךְ לַחוֹמָה שֶׁמִּשְׁתַּמְּרִין בּוֹ, מַנִּיחָן שָׁם[57]. וְאִם לֹא חָלַץ תְּפִלָּיו מִשֶּׁשָּׁקְעָה הַחַמָּה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ מָקוֹם לְשָׁמְרָן, וְנִמְצְאוּ עָלָיו כְּדֵי לְשָׁמְרָן - מֻתָּר[58].

50) והרי לילה אינו זמן תפילין, וחייב לחלצן. 51) או קדש ('מעשה רוקח'). 52) השבת, וגם שבת אינה זמן תפילין. 53) מכסה אותן בידו כדי שלא יראוהו אחרים וילמדו ממנו ('נמוקי יוסף'). 54) ואינו חולצן בדרך משום חשש שמא יפלו מידו. ובליל שבת מוכרח הוא להעבירן כשהן על ראשו, שאסור להעביר חפץ בשבת ארבע אמות ברשות הרבים, והתירו לו להכניסן לעיר דרך מלבוש, משום בזיון התפילין (ביצה טו.). 55) שמחוץ לעיר ואינו משתמר. 56) ואם יניחן בבית־המדרש - יאבדו. 57) ואינו מוליכן לביתו. (שם). 58) ומורים כן לכתחילה. (מנחות לו:) וכגירסת הרי"ף שם. ולגירסת הש"ס שלפנינו, נאמר שאפילו להניחן לכתחילה על ראשו - מותר, כדי לשמרן.

יג. כָּל הַפָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע[59], פָּטוּר מִתְּפִלִּין[60]. קָטָן שֶׁיּוֹדֵעַ לִשְׁמֹר תְּפִלָּיו[61] - אָבִיו לוֹקֵחַ לוֹ תְּפִלִּין, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת[62]. חוֹלֵי מֵעַיִם, וְכָל מִי שֶׁלֹּא יָכוֹל לִשְׁמֹר אֶת נִקְבָיו אֶלָּא בְּצַעַר, פָּטוּר מִן הַתְּפִלִּין[63]. וְכָל הַטְּמֵאִים כֻּלָּן, חַיָּבִין[64] בִּתְפִלִּין כַּטְּהוֹרִים. מִצְטַעֵר, וּמִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת וּנְכוֹנָה עָלָיו, פָּטוּר מִן הַתְּפִלִּין; שֶׁהַמֵּנִיחַ תְּפִלִּין, אָסוּר לוֹ לְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן[65]. כֹּהֲנִים בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה[66], וְהַלְוִיִּים בְּשָׁעָה שֶׁאוֹמְרִים הַשִּׁיר עַל הַדּוּכָן[67], וְיִשְׂרָאֵל בְּשָׁעָה שֶׁעוֹמְדִים בַּמִּקְדָּשׁ[68], פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה וּמִן הַתְּפִלִּין[69].

59) כגון נשים ועבדים, וכל אלה המנויים לעיל הל' ק"ש פ"ד. 60) ברכות יז, ע"ב. 61) שלא יכנס בהן לבית־הכסא וכדומה. 62) סוכה מב, ע"א. 63) מפני שתפילין צריכין גוף נקי, ואלו אינם יכולים להזהר בזה (חולין קי. וראה ב'תוספות' כתובות קד.). 64) סוכה כו, ע"ב. ואפילו מצורע שטומאתו חמורה חייב בתפילין, כמבואר במועד קטן טו. ('אור שמח'). 65) ואלה אי אפשר להם להזהר מהיסח הדעת. וב'ירושלמי' (ברכות פ"ב, ה"ג) אמרו: "רבי ינאי היה לובשן שלשה ימים אחר חליו" כי עד אז לא שב כחו אליו, ולא יכול היה לכוין מלהסיח דעתו מהן (פירוש החרדים, שם). 66) בבית המקדש. 67) כמין איצטבא, והיו בה שלש מדרגות, ועליהן עמדו הלויים כששרו על הקרבן (ערכין פ"ב, מ"ו. וראה הלכות בית הבחירה פ"ו,

ה"ב). 68) על כל משמר ומשמר היה מעמד של ישראל בירושלים שבאו לעמוד בעזרה בשעת הקרבת התמיד, והם שלוחי ישראל לעמוד על קרבנם, ככתוב: "תשמרו להקריב לי במועדו" שתהא שמירתכם עליו בשעת הקרבתו, וראה בביאורנו לעיל הל' תפילה פ"יא, ה"כא. 69) זבחים יט, ע"א. כי העוסק במצוה פטור מן המצוה (רש"י, שם). ושם מבואר, שכל אלה אם רצו להניח תפילין הרשות בידם, חוץ מתפלה של יד שהנחתה אסורה בכהנים בשעת עבודתם משום חציצה, וכמבואר בהל' כלי המקדש (פ"י, ה"ו).

1 **יד. חַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ[70] בִּתְפִלָּיו כָּל זְמַן שֶׁהֵם עָלָיו,**
2 **שֶׁלֹּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶם אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד, שֶׁקְּדֻשָּׁתָן**
3 **גְּדוֹלָה מִקְּדֻשַּׁת הַצִּיץ[71]; שֶׁהַצִּיץ אֵין בּוֹ אֶלָּא שֵׁם**
4 **אֶחָד[72], וְאִלּוּ יֵשׁ בָּהֶם אֶחָד וְעֶשְׂרִים שֵׁם שֶׁל יוֹ"ד**
5 **הֵ"א בְּשֶׁל רֹאשׁ, וּכְמוֹתָן בְּשֶׁל יָד.**

70) מנחות לו, ע"ב. לראות אם לא נשמטו ממקום הנחתן. וכשיאמר "וקשרתם לאות על ידך" - ממשמש בשל יד. "והיו לטוטפות בין עיניך" - ממשמש בשל ראש (או"ח סי' כח, ס"א). 71) שבראש כהן־גדול שאסור היה לו להסיח דעתו ממנו, שנאמר: והיה על מצחו תמיד (שמות כח, לח). תמיד - שלא יסיח דעתו ממנו (יומא ז:). 72) שכתוב עליו: "קדש לה'". (ראה סוכה ה.).

6 **טו. תְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נָקִי, שֶׁיִּזָּהֵר שֶׁלֹּא תֵצֵא מִמֶּנּוּ**
7 **רוּחַ מִלְּמַטָּה כָּל זְמַן שֶׁהֵם[73] עָלָיו. לְפִיכָךְ אָסוּר**
8 **לִישֹׁן בָּהֶם, לֹא שְׁנַת קֶבַע וְלֹא שְׁנַת עֲרַאי; אֶלָּא אִם**
9 **הִנִּיחַ עֲלֵיהֶן סוּדָר[74], וְלֹא הָיְתָה עִמּוֹ אִשָּׁה[75], יָשֵׁן**
10 **בָּהֶם שְׁנַת עֲרַאי[76]. וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה[77]? מַנִּיחַ רֹאשׁוֹ**
11 **בֵּין בִּרְכָּיו[78] וְהוּא יוֹשֵׁב וְיָשֵׁן[79].**

73) שבת מט, ע"א. 74) מטפחת, שאז יזכור שתפילין על ראשו, ויזהר בהן (סוכה כו.). 75) שאם אשתו עמו, חוששים שמא יבוא לידי הרגל דבר, והרי זה בזיון לתפילין. 76) כי לזמן מועט, אין חוששין ליציאת רוח מלמטה. 77) שלא ירדם ויישן שנת קבע. 78) שאז אינו נרדם שינת קבע (סוכה, שם). 79) ואין לחוש להיסח הדעת, שלא נקרא היסח הדעת אלא דרך שחוק וקלות ראש, אבל כשהוא מתנמנם הוא שכוח הבלי העולם, ואין כאן קלות ראש (רבינו יונה לברכות פ"ג).

12 **טז. הָיוּ תְּפִלָּיו כְּרוּכִין בְּיָדוֹ[80], מֻתָּר לִישֹׁן בָּהֶם אֲפִלּוּ**
13 **שְׁנַת קֶבַע[81]. וְאֵינוֹ אוֹכֵל בָּהֶם, אֶלָּא אֲכִילַת עֲרַאי[82].**
14 **אֲבָל אִם נִכְנַס לִסְעוּדַת קֶבַע, חוֹלְצָן[83] וּמַנִּיחָן עַל**
15 **שֻׁלְחָנוֹ עַד שֶׁיִּטֹּל יָדָיו[84], וְאַחַר כָּךְ יְנִיחֵם, וִיבָרֵךְ עַל**
16 **מְזוֹנוֹ וְהוּא לָבוּשׁ בָּהֶן[85].**

80) שהסירן מעליו, וקשרן היטב מסביב לידו, באופן שאין לחוש שמא יפלו ממנו. 81) סוכה, שם. כי מאחר שסילקן מעל ראשו אין קדושתן עליו, ואינם צריכים גוף נקי ('מגדול עוז'. וכן ב'פרישה' לאורח־חיים סי' מד). 82) ירושלמי (ברכות פרק ב, הלכה ג). 83) שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו (ברכות כג: וברש"י שם). 84) בסוף הסעודה. 85) שם.

17 **יז. הָיָה לָבוּשׁ תְּפִלִּין וְהֵצָרֵךְ לְבֵית־הַכִּסֵּא[86], לֹא יַנִּיחַ**
18 **הַתְּפִלִּין בַּחוּרִין[87] הַסְּמוּכִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְיִכָּנֵס,**
19 **שֶׁמָּא יִטְּלוּם עוֹבְרֵי דְרָכִים[88]. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? אֲפִלּוּ**
20 **הֵצָרֵךְ לְהַשְׁתִּין מַיִם, חוֹלֵץ תְּפִלָּיו בְּרִחוּק אַרְבַּע**
21 **אַמּוֹת[89], וְגוֹלְלָן בְּבִגְדוֹ כְּמִין[90] סֵפֶר־תּוֹרָה, וְאוֹחֲזָן**
22 **בִּימִינוֹ[91] כְּנֶגֶד לִבּוֹ; וְיִזָּהֵר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְהֵא רְצוּעָה**
23 **יוֹצֵאת מִתַּחַת יָדוֹ טֶפַח[92]; וְנִכְנַס וְעוֹשֶׂה צָרְכָּיו[93],**
24 **וּכְשֶׁיֵּצֵא, מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִבֵּית־הַכִּסֵּא**
25 **וְלוֹבְשָׁן[94].**

86) לעשות בו צרכיו. ובתי־כסאות האמורים בתלמוד, על פני השדה הם (שם, וברש"י). 87) חורי כתלי מחיצות השדה. 88) ובמסכת ברכות (שם) הוסיפו: "ויבוא לידי חשד. ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורים הסמוכים לרשות הרבים, ובאת אשה אחת ונטלתן, ובאת לבית המדרש ואמרה: ראו מה נתן לי פלוני בשכרי, כיון ששמע אותו תלמיד כך, עלה לראש הגג ונפל ומת, באותו שעה התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס". 89) מבית־הכסא. 90) וב'טור' (סימן מ"ג) כתוב: "כמו". 91) שלא יפלו מידו. 92) שיש בה קדושה, וגנאי הוא לה שתראה בבית־הכסא. 93) ובברכות שם, אמרו: "בראשונה היו מניחים תפילין בחורין הסמוכין לבית־הכסא (לפנים מן הגדר) ובאים עכברים ונוטלים אותם, התקינו וכו' שיאחזן בידו ונכנס". 94) שם. וכל זה בבית־הכסא שבשדה, שמתיירא להניח תפיליו בשדה מפני עוברי דרכים, אבל בבית־הכסא שבביתו לא יכניסן, כיון שיכול להניחן במקום המשתמר ('ספר המצוות').

26 **יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[95]? בְּבֵית־הַכִּסֵּא הַקָּבוּעַ,**
27 **שֶׁאֵין נִיצוֹצוֹת נִתָּזוֹת[96] עָלָיו; אֲבָל בֵּית־הַכִּסֵּא**
28 **עֲרַאי[97], לֹא יִכָּנֵס בָּהֶן כְּשֶׁהֵם גְּלוּלִים[98], אֶלָּא חוֹלֵץ**
29 **אוֹתָן וְנוֹתְנָן לַחֲבֵרוֹ לְשָׁמְרָן. וְאֵין מֵי־רַגְלַיִם כָּלִין[99],**
30 **אֲפִלּוּ בְּבֵית־הַכִּסֵּא קָבוּעַ, אֶלָּא בִּישִׁיבָה; וְאִם הָיָה**
31 **עָפָר תְּחוּחַ[100] - אֲפִלּוּ בַּעֲמִידָה[101]. הָיָה בְּמָקוֹם קָשֶׁה,**
32 **יַעֲמֹד בִּמְקוֹם מִדְרוֹן[102], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנָּתְזוּ נִיצוֹצוֹת**
33 **עָלָיו.**

95) שנכנס עמהן לבית־הכסא להשתין מים. 96) שמסתמא עושה שם את צרכיו מיושב. 97) כגון להשתין מים, שאין אדם הולך בשבילם לבית־הכסא, והפעם הזאת נעשה המקום הזה בית־הכסא תחילה (ברכות כג: וברש"י שם) ומסתמא משתין שם מעומד, הואיל ואינו נפנה לגדולים, לפיכך יש שם ניצוצות. 98) משום ניצוצות השתן הניתזים על רגליו, וצריך לקנחן ולשפשפן בידו, כי אסור לאדם לצאת בניצוצות שעל רגליו, והרי אסור לו לשפשפן בידו שהתפילין בה, שמא יגע בהן ובזיון גדול הוא (שם וברש"י). 99) מן הגוף, בלא ניצוצות. 100) רך ומגובב. 101) ברכות מ, ע"א שאז אין ניצוצות, ואפילו בבית־הכסא עראי מותר להשתין בהן (שו"ע, או"ח סי' מג). 102) משופע, (ברכות שם).

34 **יט. הָיָה לָבוּשׁ בִּתְפִלִּין, וְהֵצָרֵךְ לְבֵית־הַכִּסֵּא לְעֵת־**

עֶרֶב, וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַיּוֹם כְּדֵי לְלָבְשָׁן אַחַר שֶׁיֵּצֵא - לֹא יִכָּנֵס בָּהֶם גְּלוּלִים בִּבְגָדוֹ, וַאֲפִלּוּ לְהַשְׁתִּין מַיִם בְּבֵית־הַכִּסֵּא קָבוּעַ[103]. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? חוֹלְצָן וּמַנִּיחָן בְּכִלְיָן[104], אִם הָיָה בּוֹ טֶפַח[105], אוֹ בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ כִלְיָן, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ טֶפַח[106], וְאוֹחֵז הַכְּלִי בְּיָדוֹ וְנִכְנָס. וְכֵן אִם הֶצְרֵךְ בַּלַּיְלָה[107], מַנִּיחָן בִּכְלִי, וְאוֹחֵז הַכְּלִי בְּיָדוֹ וְנִכְנָס.

103) שאין שם חשש ניצוצות, חוששים שמא יפנה בהן. 104) תיק המיוחד להן, הואיל ואין סופו ללבשן שנית. 105) בחללו, שאז חשוב הכלי אהל להפסיק בין התפילין לבית־הכסא. אבל בפחות מטפח, בטל הכלי לגבי התפילין ואינו חוצץ בפניהם (ברכות כג.), וכפירוש רב האי גאון, הובא ב'רבינו יונה' שם. 106) כי הואיל ואינו מיוחד להן, אינו בטל להן, וחוצץ. 107) וחושש לחלצן ולהניחן בחוץ שלא יגנבו (שם).

כ. שָׁכַח וְנִכְנַס לְבֵית־הַכִּסֵּא וְהוּא לָבוּשׁ תְּפִלִּין[108], מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁיִּגְמֹר עַמּוּד[109] רִאשׁוֹן, וְיוֹצֵא וְחוֹלֵץ, אַחַר־כָּךְ נִכְנָס וְעוֹשֶׂה צָרְכָּיו; שֶׁאִם יַפְסִיק בְּעַמּוּד רִאשׁוֹן, בֵּין בִּגְדוֹלִים בֵּין בִּקְטַנִּים, יָבוֹא לִידֵי חֲלָאִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סַכָּנָה גְּדוֹלָה[110].

108) על ראשו, בלתי גלולות בבגדו, וכן בבית־הכסא שבביתו, שאסור בכל ענין להכניסן שם, ושכח ונכנס בהן. 109) קילוח. 110) שם, כה, ע"א: "עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן (חולי המצבה את הבטן), סילון (של מי רגלים) החוזר - מביא את האדם לידי ירקון" (עור פניו נהפך ירוק).

כא. שָׁכַח וְשִׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּתְפִלִּין, הֲרֵי זֶה לֹא יֹאחַז, לֹא בָרְצוּעָה וְלֹא בַקְּצִיצָה[111], עַד שֶׁיִּטֹּל יָדָיו וְיִטְּלֵם, מִפְּנֵי שֶׁהַיָּדַיִם עַסְקָנִיּוֹת[112].

111) בתי התפילין. 112) ושמא נגעו במקום הטינופת (סוכה כו: וברש"י).

כב. הַנִּכְנָס לְבֵית־הַמֶּרְחָץ, מְקוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין לְבוּשִׁין[113], מֻתָּר לְהָנִיחַ תְּפִלִּין[114]; וּמְקוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין שָׁם, מִקְצָתָן עֲרֻמִּים וּמִקְצָתָן לְבוּשִׁין, אֵינוֹ חוֹלֵץ[115] תְּפִלָּיו, וְאֵינוֹ מֵנִיחַ שָׁם תְּפִלִּין לְכַתְּחִלָּה; וּמְקוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִים עֲרֻמִּים, חוֹלֵץ[116] תְּפִלָּיו, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ.

113) שבת י, ע"א: "מרחצאות שלהם שלשה חדרים היו להם, פנימי - להזיע ולהשתטף, אמצעי - יורד לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו, חיצון - יוצא לתוכו וגומר לבישתו ונח שם שעה מיגיעת המרחץ" (רש"י שם). 114) אפילו לכתחילה. 115) אינו מחוייב לחלצן. 116) משום שנאמר: והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו). כל דבר שיש בו קדושה, אסור להכניסו למקום מזוהם ('קרית ספר').

כג. לֹא יְהַלֵּךְ אָדָם בְּבֵית־הַקְּבָרוֹת וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ[117]. וַאֲפִלּוּ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל מֵת, אוֹ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל קֶבֶר, צָרִיךְ לַחֲלֹץ תְּפִלָּיו, עַד שֶׁיִּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת. וְלֹא יִלְבַּשׁ אָדָם תְּפִלִּין, עַד שֶׁיְּכַסֶּה עֶרְוָתוֹ[118] וְיִלְבַּשׁ בְּגָדָיו. הַנּוֹשֵׂא מַשָּׂאוֹי עַל רֹאשׁוֹ, חוֹלֵץ תְּפִלָּיו שֶׁל רֹאשׁ, עַד שֶׁיָּסִיר הַמַּשָּׂאוֹי[119] מֵעָלָיו; וַאֲפִלּוּ מְטִפַּחַת אָסוּר לְהַנִּיחַ עַל הָרֹאשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלִּין; אֲבָל צוֹנֵף הוּא מִצְּנַפְתּוֹ עַל תְּפִלָּיו[120].

117) ברכות יח, ע"א. משום "לועג לרש", שהמתים אינם בכלל מוות, וזה הנראה שם בתפיליו כאילו לועג להן, והכתוב אומר: לועג לרש חרף עושהו (משלי יז, ה). 118) שאסור לעמוד בפני ה' ערום, שנאמר: ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (דברים כג, טו). והשי"ן של תפילין, קדושת השם עליה. ראה שבת סב. (אדר"ת). 119) שגנאי הוא לתפילין להיות משא עליהן בשעת הנחתן (ב"מ קה:). 120) שאין זה דרך משא אלא דרך מלבוש ואין כאן בזיון. וכהן־גדול יוכיח, שאמרו בו: "שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין" (זבחים יט:). וראה מה שאמרו חז"ל בדוד המלך, שעטרת זהב היתה מונחת על ראשו במקום תפילין בשעת הנחתן (ע"ז מד.).

כד. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלִּין אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה, אָסוּר לְשַׁמֵּשׁ בּוֹ מִטָּתוֹ, עַד שֶׁיּוֹצִיאֵם[121] אוֹ יַנִּיחֵם בִּכְלִי, וְיַנִּיחַ הַכְּלִי בִּכְלִי אַחֵר שֶׁאֵינוֹ כִלְיָן[122]; אֲבָל אִם הָיָה הַכְּלִי הַשֵּׁנִי מְזֻמָּן לָהֶם - אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה כֵלִים, כְּכְלִי אֶחָד הֵן חֲשׁוּבִין. וְאִם הִנִּיחָן כְּלִי בְּתוֹךְ כְּלִי, מֻתָּר לְהַנִּיחָן תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו, בֵּין כַּר לְכֶסֶת[123], שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד רֹאשׁוֹ, כְּדֵי לְשָׁמְרָן[124], וַאֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ בַּמִּטָּה.

121) לחדר אחר אם יש לו. 122) ברכות כה, ע"ב. ויש אומרים שאינו מועיל כלי בתוך כלי, לגבי ספר תורה, אלא צריך לעשות לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים ('הגהות מיימוניות'). וראה לקמן פ"י, ה"ז. 123) כר - זה המצע ששוכב עליו, כמו מזרן וכדומה. כסת - היא הכר הקטן שמשים תחת מראשותיו ('הערוך'). ורבינו בפירוש המשנה (שבת פ"ד, מ"ב) אומר: "שניהם מניחים תחת ראשו, אלא שכסת גדולה יותר". 124) מגנבים, או מעכברים (ברכות כד.)

כה. קְדֻשַּׁת תְּפִלִּין, קְדֻשָּׁתָן גְּדוֹלָה הִיא, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַתְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם וְעַל זְרוֹעוֹ, הוּא עָנָו וִירֵא־שָׁמַיִם, וְאֵינוֹ נִמְשָׁךְ בִּשְׂחוֹק[125] וּבְשִׂיחָה בְּטֵלָה[126]; וְאֵינוֹ מְהַרְהֵר מַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת, אֶלָּא מְפַנֶּה לִבּוֹ בְּדִבְרֵי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹתָן עָלָיו כָּל הַיּוֹם[127], שֶׁמִּצְוָתָן כָּךְ הִיא. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַב, תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁכָּל יָמָיו לֹא רָאוּהוּ שֶׁהָלַךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תּוֹרָה אוֹ בְּלֹא צִיצִית אוֹ בְּלֹא תְּפִלִּין[128].

125) ליצנות. 126) ברכות ל, ע"ב: "אביי ישב לפני רבה, ראהו מתבדח יותר מדאי (ונראה כפורק עול). אמר: "וגילו ברעדה" כתוב! אמר לו: תפילין אני מניח" (והן עדות

שממשלת קוני עלי, רש"י שם), הרי שמסגולת התפילין לא להמשך בקלות ראש (אדר"ת). 127) וכן כתוב ב'ספר העיטור' בשם רב עמרם גאון: וששאלתם ממנהג רבנן: כך ראינו גאונים ואבות בית־דין ואלופים הראשונים וכל חכמי הישיבה שאין חולצין התפילין עד "כימי השמים על הארץ" של קריאת־שמע של ערבית ('הגהות מיימוניות'). ומפני שצריכים גוף נקי, ושלא יסיח דעתו מהן בעודן עליו, ואין כל אדם יכול להזהר בזה, על כן נהגו שלא להניחן אלא בשעת תפילה בלבד ('טור' או"ח, סי' לז). 128) מגילה כח, ע"א. אלא ששם אמרו זה על רבי זירא (כסף־משנה). ובתשובות הגאונים שבסוף ספר "נהרות דמשק" פי' קע"ח מביא ברייתא המונה עשרה דברי חסידות שרב נהג בהם, וזו אחת מהם.

1 **כו. אַף־עַל־פִּי שֶׁמִּצְוָתָן לְלָבְשָׁן כָּל הַיּוֹם - בִּשְׁעַת**
2 **תְּפִלָּה יוֹתֵר מִן הַכֹּל[129]. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הַקּוֹרֵא**
3 **קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא תְפִלִּין, כְּאִלּוּ מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר**
4 **בְּעַצְמוֹ[130]. וְכָל שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ[131] תְּפִלִּין, עוֹבֵר בִּשְׁמוֹנֶה**
5 **עֲשֵׂה; שֶׁהֲרֵי בְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת צִוָּה עַל תְּפִלִּין שֶׁל**
6 **רֹאשׁ וְעַל תְּפִלִּין שֶׁל יָד. וְכָל הָרָגִיל בִּתְפִלִּין, מַאֲרִיךְ**
7 **יָמִים[132], שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ"[133].**

129) ברכות טו, ע"א: "הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה, יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא קריאת־שמע ויתפלל". 130) שם. מכיון שהוא קורא: וקשרתם לאות על ידך וגו' ואינו קושר, נמצא שמה שאומר בפיו אינו אמת (רבינו יונה). 131) ניקדנו בכל הפרקים האלה "מַניח" שהוראתו "שים", בניגוד ל"מֵניח" שפירושו - תֵּת מנוחה, אולם בנוסח הברכה (לעיל הלכה ד) ניקדנו "להָניח" כהכרעת ה'שולחן ערוך' וכמבואר לעיל. 132) מנחות מד, ע"א. 133) שם. "אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין - יחיו" (רש"י).

יום שלישי י"א תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כיצד כותבים את המזוזה; דיני קביעתה; זמן בדיקתה וההפרש שבין מזוזת יחיד למזוזת רבים.

8 **א. כֵּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַמְּזוּזָה[2]? כּוֹתְבִין שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת,**
9 **שֶׁשְּׁמַע', וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ', עַל דַּף[3] אֶחָד, בִּירִיעָה אֶחָת.**
10 **וְעוֹשֶׂה לָהּ רֶוַח מִלְּמַטָּה וְרֶוַח מִלְּמַעְלָה כְּמוֹ חֲצִי**
11 **צִפֹּרֶן[4]. וְאִם כְּתָבָהּ בִּשְׁנַיִם אוֹ בִּשְׁלֹשָׁה דַּפִּין - כְּשֵׁרָה[5].**
12 **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂנָּה כִּזְנָב[6], אוֹ כְּמוֹ עִגּוּל[7], אוֹ כְּקֻבָּה[8].**
13 **וְאִם עָשָׂה כְּאַחַת מֵאֵלֶּה - פְּסוּלָה[9]. כְּתָבָהּ שֶׁלֹּא עַל**
14 **הַסֵּדֶר[10], כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּים פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה - פְּסוּלָה[11].**
15 **כְּתָבָהּ בִּשְׁנֵי עוֹרוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּפָרָן, פְּסוּלָה[12].**
16 **סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁבָּלָה וּתְפִלִּין שֶׁבָּלוּ, אֵין עוֹשִׂין מֵהֶן**
17 **מְזוּזָה[13]; וְלֹא מִן הַגְּלְיוֹנִים[14] שֶׁל סֵפֶר־תּוֹרָה, אֵין**
18 **כּוֹתְבִין עָלָיו מְזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵין מוֹרִידִין מִקְּדֻשָּׁה**
19 **חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה.**

2) מיסודי המצוה: "להיות זיכרון לאדם באמונת ה' בכל עת בואו לביתו וצאתו, וכמו שאמרו (מנחות דף לג עמוד ב): "מצוה להניחה בטפח הסמוך לרשות הרבים, כדי שיפגע במזוזה מייד" ("החינוך", מצוה תכ"ג, וראה לשון רבינו לקמן פרק ו, הלכה י"ג). 3) עמוד. 4) (מנחות דף לב עמוד א) "כמלא אטבא דסיפרי" (עץ סדוק הנושך דפי הקונטרס שלא יכפלו) ופירשו הגאונים שזה כחצי ציפורן (רא"ש להלכות מזוזה). ובנוגע לרווח שבצדדין, צריך להניח בתחילתה כדי לגלול היקפה אחרי שתיכרך, שמזוזה נכרכת מסופה לתחילתה, כמבואר בסמוך הלכה ו (יורה דעה סימן רפ סעיף ח). אבל בסופה אין צריך להניח כלל, אלא שייזהר שיהיו האותיות שבסוף השיטות מוקפות גויל (שם). 5) (מנחות דף לא עמוד ב) "מזוזה שכתבה שתיים ושלוש ואחת כשרה" ומפרש רבינו: בין שעשאה בשני דפים או בשלושה, הרי כאילו עשאה על דף אחד (כסף משנה). 6) רחבה מלמעלה וצרה מלמטה, שכותב בשיטה העליונה ארבע תיבות (מלים), ובשנייה שלוש ובשלישית שתיים נמצא שהמזוזה הולכת וצרה כזנב. 7) שהיא כתובה בצורה עגולה. 8) כאוהל, שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה, שכותב בשיטה הראשונה תיבה אחת, ובשנייה שתיים, ובשלישית שלוש, באופן שהמזוזה הולכת ומתרחבת מלמעלה למטה. 9) (מנחות דף לא עמוד א) אלא שבגירסת הש"ס שלפנינו לא נזכר "עגול", וכנראה שלרבינו הייתה גירסה כזו בש"ס שלפניו (כסף משנה). 10) הכתוב בתורה "שמע, לפני "והיה אם שמוע". 11) מכילתא פרשת בא. 12) ירושלמי מגילה (פרק א, הלכה ט). 13) לפי שקדושתן חמורה מקדושת מזוזה, ואין מורידים מקדושה חמורה לקדושה קלה (מנחות דף לב עמוד א) ומדובר כאן שהייתה פרשת "שמע" כתובה בספר תורה בסוף הדף, ורוצה להוסיף לכתוב למטה פרשת "והיה אם שמוע", שאם לא כן איך אפשר לצרף שתי פרשיות שבספר תורה לעשותן מזוזה והלא רחוקות זו מזו, ואסור לכתוב מזוזה על שני עורות (ש"ך יורה דעה סימן ר"צ). 14) הקלפים החלקים מסביב לכתב האותיות, מלמעלה ולמטה, ושבין דף לדף, וקדושתן כקדושת הספר עצמו (שבת דף קטז עמוד א).

20 **ב. וּמִצְוָה לַעֲשׂוֹת רֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשַׁת 'שְׁמַע' לִ'וְהָיָה**
21 **אִם שָׁמֹעַ' פָּרָשָׁה סְתוּמָה[15]; וְאִם עָשָׂה אוֹתָהּ**
22 **פְּתוּחָה[16] - כְּשֵׁרָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לָהּ מִן**
23 **הַתּוֹרָה[17]. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בַּתַּגִּין[18] שֶׁבָּהּ. וְאֵלּוּ הֵן**
24 **הַתַּגִּין שֶׁעוֹשִׂין בַּמְּזוּזָה:**

15) שיגמור את הפרשה הראשונה בסוף השיטה, ויניח בתחילת השיטה השנייה רווח כשיעור תשע אותיות, ומתחיל לכתוב הפרשה השנייה באמצע השיטה, ואם לא גמר את הראשונה בסוף השיטה, יניח את סוף השיטה פנוי, ויניח מעט רווח מהשיטה השנייה ויתחיל לכתוב הפרשה השנייה. ראה לקמן (פרק ח, הלכה ב). 16) שגמר את הראשונה באמצע השיטה והניח רווח פנוי כשיעור תשע אותיות והתחיל את הפרשה השנייה מתחילת השיטה השנייה (שם, הלכה א). 17) שאין פרשת "שמע" כתובה

בתורה סמוכה ל"והיה אם שמוע" שכמה פרשיות מפסיקות ביניהן (מנחות דף לב עמוד א). ולעיל (פרק ב, הלכה ב) בעניין פרשיות שבתפילין הקפיד רבינו שתהיה סתומה, אף על פי שאינן סמוכות בתורה? מפני ש"קֹדֶשׁ" "והיה כי יביאך" סמוכות זו לזו בתורה, והפתוחות מעכבות בהן, ואילו היינו מכשירים בפתיחת "והיה אם שמוע" היו טועים ובאים להכשיר גם בפרשיות הראשונות שהן סמוכות, ולכך חילקו ביניהן ופסלו בכולן (מעשה רוקח). 18) כתרי האותיות העשויים בדמות זייני"ן כמו שמבואר לעיל (פרק ב, הלכה ח).

1 **ג. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה יֵשׁ בָּהּ שֶׁבַע אוֹתִיּוֹת, עַל כָּל אוֹת**
2 **מֵהֶן שְׁלֹשָׁה זֵינֵי"ן[19]. וְאֵלּוּ הֵן: שִׁי"ן עַיִ"ן שֶׁל 'שְׁמַע',**
3 **וְנוּ"ן דְּ'נַפְשְׁךָ', וּתְרֵי זֵינֵי"ן שֶׁל 'מְזוּזוֹת', וּתְרֵי טֵיתֵי"ן**
4 **שֶׁל 'טוֹטָפֹת'. וּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה יֵשׁ בָּהּ שֵׁשׁ אוֹתִיּוֹת, עַל כָּל**
5 **אוֹת מֵהֶן שְׁלֹשָׁה זֵינֵי"ן. וְאֵלּוּ הֵן: גִּימֶ"ל שֶׁל 'דְּגָנְךָ',**
6 **וּתְרֵי זֵינֵי"ן שֶׁל 'מְזוּזוֹת', וּתְרֵי טֵיתֵי"ן שֶׁל 'טוֹטָפֹת',**
7 **וְצַדִּי"ק שֶׁל 'הָאָרֶץ'. וְאִם לֹא עָשָׂה תָּגִין, אוֹ שֶׁהוֹסִיף**
8 **בָּהֶן אוֹ גָּרַע מֵהֶן, לֹא פָסַל. וְאִם כְּתָבָהּ שֶׁלֹּא**
9 **בְּשִׁרְטוּט[20], אוֹ שֶׁלֹּא דִּקְדֵּק בְּמָלֵא וְחָסֵר, אוֹ שֶׁהוֹסִיף**
10 **מִבִּפְנִים אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה[21].**

19) (מנחות דף ל עמוד ב) "שבע אותיות צריכות שלושה זייני"ן ואלו הן: שעטנ"ז ג"ץ" ופירש רש"י שלושה תגין בכל אחת, בשי"ן בראש רגל השמאלית, וכן בעי"ן בראש הרגל הפנימית וכן כולן. ואותם התגים אחד נוטה לימין ואחד נוטה לשמאל ואחד למעלה. 20) (מנחות דף לב עמוד ב) "כתבה איגרת פסולה" ופירש רש"י: "בלא שירטוט, ולא דקדק בחסירות ויתרות כאגרת בעלמא". 21) גם זה בכלל "כתבה איגרת". ויש מפרשים: שאם חיסר פסולה משום שנאמר "וכתבתם" - כתיבה תמה, שלימה ולא חסירה (קרית ספר). ואם מילא במקום חסר, פסולה, על פי הכלל: יתר כנטול דומה, והרי היא כחסרה (מרכבת המשנה; אור שמח).

11 **ד. מִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁכּוֹתְבִים עַל הַמְּזוּזָה מִבַּחוּץ, כְּנֶגֶד**
12 **הָרֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה: 'שַׁדַּי'[22]; וְאֵין בָּזֶה**
13 **הֶפְסֵד, לְפִי שֶׁהוּא מִבַּחוּץ. אֲבָל אֵלּוּ שֶׁכּוֹתְבִין**
14 **מִבִּפְנִים שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים, אוֹ שֵׁמוֹת קְדוֹשִׁים[23], אוֹ**
15 **פָּסוּק אוֹ חוֹתָמוֹת[24] - הֲרֵי הֵן בִּכְלַל מִי שֶׁאֵין לָהֶם**
16 **חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאֵלּוּ הִטְפְּשִׁים, לֹא דַּי לָהֶם**
17 **שֶׁבִּטְלוּ הַמִּצְוָה, אֶלָּא שֶׁעָשׂוּ מִצְוָה גְּדוֹלָה[25], שֶׁהִיא**
18 **יִחוּד הַשֵּׁם שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְאַהֲבָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ,**
19 **כְּאִלּוּ הוּא קָמֵיעַ[26] שֶׁל הֲנָיַת עַצְמָן[27], כְּמוֹ שֶׁעָלָה עַל**
20 **לִבָּם הַסָּכָל, שֶׁזֶּהוּ דָּבָר הַמְהַנֶּה בְּהַבְלֵי הָעוֹלָם[28].**

22) (הלכות גדולות). וב"זוהר" פרשת דברים דף רסו עמוד א מצריך לכתוב שם "שדי" מבחוץ כנגד תיבת "והיה" שבפנים (כסף משנה). ונהגו לכתוב שם זה יותר משאר שמות, כי שד"י נוטריקון שומר דת ישראל (כלבו). 23) אזכרות, שהן שמות ה'. 24) "צורות כמו אותיות משונות ואומרים שהם חותמות למלאכים" (מעדני יום טוב להלכות מזוזה). וכן מצינו ב"היכלות" דף יט: "כשאתה בא ועומד על פתח היכל ה' טול שני חותמות בשתי ידך, אחד של טוטרוסיאי ה', ואחד של סוריאה שר הפנים". 25) מצוות מזוזה. 26) לשון קשר, שקושר אדם פיתקא סביב לגופו לרפואה, או לסגולה אחרת. 27) לשמירת גופם וביתם, ולפיכך הם מוסיפים בה שמות של מלאכים לסגולה. 28) חיי הגוף וצרכיו, הם הבלי העולם הזה. ורבינו בהלכות עבודה זרה (פרק י"א הלכה י"ב) אומר: "הלוחש על המכה וקורא פסוק... והמניח ספר תורה על הקטן בשביל שיישן... הם בכלל הכופרים בתורה, שהם עושים דברי תורה רפואת הגוף ואינם אלא רפואת נפשות, שנאמר: "ויהיו חיים לנפשך", הא למדת שאנשים אלה הם בכלל הכופרים, וכבר הודיענו רבינו בהלכות תשובה (פרק ג, הלכה ו) שהכופרים אין להם חלק לעולם הבא ואף על פי שמבואר בתלמוד (מנחות דף לג עמוד ב) שהמזוזה שומרת על האדם וביתו? אבל עיקר הכוונה בעשייתה אינה לשם שמירה, אלא לקיים מצוות הקדוש־ברוך־הוא והשמירה תבוא מאליה (כסף משנה), וראה לקמן (פרק ו, הלכה י"ג). ונוהגים לכתוב מבחוץ "כוז"ו במוכס"ז כוז"ו" נגד "ה' אלוקינו ה'" הכתוב מבפנים, כי אותיות אלו הן הסמוכות באל"ף בי"ת, לאותיות ה' אלוקינו ה'" (הגהות מיימוניות ויורה דעה סימן רפ"ח). ובירושלמי פאה (פרק א, הלכה א) אמרו: ארטיבין (שר נכרי) שלח לרבינו הקדוש מרגלית טובה במתנה, שלח לו רבינו מזוזה, שאלו [=ארטיבין לרבי]: אני שלחתי לך מתנה יקרת ערך ואתה שלחת לי דבר פעוט? השיבו [=רבי לארטיבין]: כל חפציך וחפצי לא ישוו בה... אתה שלחת לי דבר שאני שומרו, ואני שלחתי דבר שאתה ישן והוא שומר עליך, שנאמר (משלי פרק ו, פסוק כב): בשכבך תשמור עליך".

21 **ה. וּמִצְוָה לִכְתֹּב 'עַל הָאָרֶץ' בְּשִׁיטָה אַחֲרוֹנָה, בֵּין**
22 **בְּרֹאשׁ, בֵּין (בְּאֶמְצַע[29]) הַשִּׁיטָה. וְנָהֲגוּ כָּל הַסּוֹפְרִים**
23 **לִכְתֹּב אוֹתָהּ בִּשְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים שִׁיטּוֹת, וְ'עַל הָאָרֶץ'**
24 **בְּרֹאשׁ שִׁיטָה אַחֲרוֹנָה. וְאֵלּוּ הֵן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ**
25 **כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה עַל הַסֵּדֶר: שְׁמַע, ה', הַדְּבָרִים,**
26 **לְבָנֶיךָ, וּבְשָׁכְבְּךָ, בֵּין, וְהָיָה[30], מְצַוֶּה, בְּכָל, יוֹרֶה,**
27 **עֵשֶׂב, פֶּן, וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם, הַשָּׁמַיִם, וַאֲבַדְתֶּם, וְשַׂמְתֶּם,**
28 **אֹתָם, אֹתָם, בַּדֶּרֶךְ, וּבִשְׁעָרֶיךָ, אֲשֶׁר, עַל הָאָרֶץ.**

29) גירסת הכסף משנה "בסוף השיטה". ובדפוסים אחרים כתוב: "באמצע השיטה" [כפי שמופיע אצלנו]. אבל זה בניגוד לגירסת התלמוד (מנחות דף לא עמוד ב) ושם נתנו רמז לזה, "בסוף השיטה" - כנגד הפסוק (תהילים פרק קג, פסוק יא): כגבוה שמים על הארץ, שאם "על הארץ" נכתב בסוף השיטה האחרונה, ובסוף השיטה שלפניה כתוב: "כימי השמים", הרי השמים על הארץ, "בראש השיטה" - כנגד מרחק השמים מהארץ: שמרחיק "על הארץ" מ"כימי השמים" לומר שכמרחק השמים מהארץ יאריכו ימיכם. 30) כבר ביארנו לעיל הלכה ב שמניח מעט חלק בראש השיטה זו, כדי לעשות פרשה זו סתומה.

29 **ו. כְּשֶׁכּוֹפְלִין אוֹתָהּ, גּוֹלְלִין אוֹתָהּ מִסּוֹף הַשִּׁיטָה**
30 **לִתְחִלָּתָהּ[31], עַד שֶׁתִּמְצָא, כְּשֶׁיִּפְתַּח הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת,**
31 **יִקְרָא מֵרֹאשׁ הַשִּׁיטָה לְסוֹפָהּ. וְאַחַר שֶׁגּוֹלְלָהּ, מַנִּיחָהּ**

בִּשְׁפוֹפֶרֶת[32] שֶׁל קָנֶה[33] אוֹ שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר, וּמְחַבֵּר אוֹתָהּ אֶל מְזוּזַת הַפֶּתַח בְּמַסְמֵר, אוֹ חוֹפֵר בִּמְזוּזַת הַפֶּתַח וּמַכְנִיס בָּהּ[34] הַמְּזוּזָה.

31) (מנחות שם). 32) (שם, דף לג עמוד ב; בבא מציעא דף קב עמוד א). 33) צמח נבוב הגדל על שפת נהרות. 34) בתוך חפירת המזוזה (מנחות שם).

ז. וְקוֹדֶם שֶׁיִּקְבָּעֶנָּה בִּמְזוּזַת הַפֶּתַח, מְבָרֵךְ תְּחִלָּה: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְבֹּעַ מְזוּזָה"[35]. וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ בִּשְׁעַת כְּתִיבָתָהּ, שֶׁקְּבִיעָתָהּ זוֹ הִיא הַמִּצְוָה[36].

35) רי"ף הלכות מזוזה. 36) וכל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה, אינו מברך אלא בשעת גמר מצוותה (שם, דף מב עמוד ב). השווה דברי רבינו לקמן הלכות ברכות פרק י"א, הלכה ח, ושם הלכה ט מבואר שמברך גם ברכת "שהחיינו" על קביעת מזוזה.

ח. תְּלָאָהּ בְּמַקֵּל[37] - פְּסוּלָה[38], שֶׁאֵין זוֹ קְבִיעָה. הִנִּיחָהּ אַחֲרֵי הַדֶּלֶת[39] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[40]. חָפַר בִּמְזוּזַת הַפֶּתַח וְהִכְנִיס הַמְּזוּזָה כְּמוֹ נֶגֶר, וְהִיא כִּבְרִיחַ הַקְּרָשִׁים בַּטַּבָּעוֹת[41] - פְּסוּלָה. הֶעֱמִיק לָהּ טֶפַח[42] - פְּסוּלָה[43]. חָתַךְ קָנֶה וְהִכְנִיס בּוֹ[44] מְזוּזָה, וְאַחַר־כָּךְ חִבֵּר הַקָּנֶה אֶל קָנִים אֲחֵרִים, וְהֶעֱמִיד מִן הַכֹּל מְזוּזַת הַפֶּתַח - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁקָּדְמָה קְבִיעַת הַמְּזוּזָה לַעֲשַׂיַּת מְזוּזַת הַפֶּתַח[45].

37) שלא קבעה בצורת הפתח עצמו, אלא במקל שעמד בגובה מזוזת הבית. 38) (מנחות דף לב עמוד ב). 39) על הקיר שמאחורי הדלת. 40) (שם) כי גם זו אינה קבועה בצורת הפתח עצמו ואין זה "על מזוזות ביתך". 41) שהכניס המזוזה ברוחב המזוזה ולא בגבהה (מנחות דף לג עמוד א) נגר - בריח ונזכר במשנה (תמיד פרק ג, משנה ז): "העביר את הנגר". 42) שחפר במזוזת הבית בעומק טפח, ושם הכניס את המזוזה. 43) (שם עמוד ב) שאין זו "על מזוזות" אלא "תוך מזוזה". 44) במקום החתך. 45) ואין חיוב המצוה אלא משעה שנקבעה מזוזת הפתח בבית, וזה שקבע את המזוזה קודם שתבוא לידי מצוה, פסולה משום "תעשה ולא מן העשוי" (מנחות דף לג עמוד ב) וראה לקמן הלכות ציצית (פרק א, הלכה טז).

ט. מְזוּזַת הַיָּחִיד נִבְדֶּקֶת פַּעֲמַיִם בַּשָּׁבוּעַ[46], וּמְזוּזַת רַבִּים[47] - פַּעֲמַיִם בְּיוֹבֵל[48]; שֶׁמָּא נִקְרְעָה[49] מִמֶּנָּה אוֹת אַחַת אוֹ נִמְחֲקָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קְבוּעָה בַּכְּתָלִים, מַרְקֶבֶת.

46) בשמיטה. 47) כגון שערי חצרות ועיירות. 48) חמישים שנה (יומא דף יא עמוד א). "כל דבר שהוא של רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטרח יהא כל אחד אומר: יעשו חברייי (לשון רש"י שם). 49) מוסב על חיוב הבדיקה בכלל.

י. הַכֹּל חַיָּבִין בִּמְזוּזָה, אֲפִלּוּ נָשִׁים[50] וַעֲבָדִים[51]. וּמְחַנְּכִים אֶת הַקְּטַנִּים[52] לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה לְבָתֵּיהֶם. הַשּׁוֹכֵר בַּיִת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְהַדָּר בְּפוּנְדָּק[53] בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה שְׁלֹשִׁים יוֹם[54]; אֲבָל הַשּׁוֹכֵר בַּיִת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, חַיָּב בִּמְזוּזָה מִיָּד[55].

50) אף על פי שנסמכה מצוות מזוזה למצוות תלמוד תורה ככתוב: "ולמדתם אתם את בניכם... וכתבתם על מזוזות וגו' אין אנו מקישים מזוזה לתלמוד תורה שנשים פטורות ממנה, אלא הן חייבות, משום שנאמר במזוזה: "למען ירבו ימיכם" וגו' וכי אנשים צריכים חיים ונשים לא? (קידושין דף לד עמוד א; ברכות דף כ עמוד ב). 51) כל מצוה שהאשה חייבת, אף עבדים כנענים חייבים (חגיגה דף ד עמוד א). 52) כגון יתומים קטנים שירשו בתים, האפוטרופוס מחנך אותם בקביעת מזוזה לבתיהם (גיטין דף נב עמוד א; והשווה הלכות נחלות פרק י"א, הלכה י). 53) מלון. 54) כי מזוזה - חובת הדר היא, ופחות משלושים יום נקראת דירתו דירת עראי ולא חשובה להתחייב במזוזה (בית יוסף יורה דעה סימן רפ"ו). ויש מפרשים: שדירה שכורה אינה חייבת במזוזה כלל שנאמר "ביתך" ולא של אחרים, אלא שלאחר שלושים יום חייבוהו חכמים במזוזה מפני שהיא נראית כשלו (תוספות, עבודה זרה דף כא עמוד א). 55) (מנחות דף מד עמוד א). "משום יישוב ארץ ישראל". שלאחר שקבעה שוב אינו נוטלה משם אפילו יוצא ממנו, הלכך בקושי יצא ממנו, מפני טורח מזוזה אחרת (שלא היו מצויות בימיהם), ואפילו כשיצא ממנו ישכרנו אחר מהרה כשימצאנו מזומן במזוזה (לשון רש"י שם).

יא. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, עַל הַשּׁוֹכֵר לְהָבִיא מְזוּזָה וְלִקְבֹּעַ אוֹתָהּ, אֲפִלּוּ הָיָה נוֹתֵן שָׂכָר עַל קְבִיעָתָהּ[56]; מִפְּנֵי שֶׁהַמְּזוּזָה חוֹבַת הַדָּר הִיא, וְאֵינָהּ חוֹבַת הַבַּיִת[57]. וּכְשֶׁהוּא יוֹצֵא, לֹא יִטְלֶנָּה בְּיָדוֹ וְיֵצֵא[58]; וְאִם הָיָה הַבַּיִת שֶׁל כּוּתִי, חֵרֵי זֶה נוֹטְלָהּ כְּשֶׁיֵּצֵא[59].

56) אין הוא יכול לחייב בה את המשכיר. 57) (בבא מציעא דף קא עמוד ב) שנאמר בה "ביתך" דרשו חז"ל דרך ביאתך, למי שנכנס ויוצא ממנה הזהירה התורה, וזה הדר. 58) (שם דף קב עמוד א) "לפי שהמזיקים באים בבית שאין בו מזוזה וכשנוטלה כאילו מזיק אותם שידורו בבית" (תוספות שם דף קא עמוד ב). 59) שמא ינהג בה הגוי מנהג בזיון.

יום רביעי י"ב תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) עשרה תנאים הצריכים להיות בבית כדי שיתחייב במזוזה; פתח שבין שני בתים היכן מקום קביעת המזוזה; גודל מצוות מזוזה וסגולתה.

א. עֲשָׂרָה תְּנָאִין יֵשׁ בַּבַּיִת, וְאַחַר־כָּךְ יִתְחַיֵּב הַדָּר בּוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ מְזוּזָה. וְאִם חָסַר תְּנַאי אֶחָד מֵהֶן, פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה. וְאֵלּוּ הֵן: שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[2] עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[3] אוֹ יָתֵר, וְשֶׁתִּהְיֶינָה לוֹ שְׁתֵּי מְזוּזוֹת[4], וְיִהְיֶה לוֹ מַשְׁקוֹף[5], וְתִהְיֶה לוֹ תִּקְרָה[6], וְיִהְיוּ לוֹ

דְּלָתוֹת, וְיִהְיֶה הַשַּׁעַר גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר, וְיִהְיֶה הַבַּיִת חֹל[7], וְיִהְיֶה עָשׂוּי לְדִירַת אָדָם[8], וְעָשׂוּי לְדִירַת כָּבוֹד[9], וְעָשׂוּי לְדִירַת קֶבַע[10].

~ נקודות משיחות קודש ~

"ויהיו לו דלתות".

אבל הראב"ד כאן השיג וכתב, שדלת אינה תנאי למזוזה, ואף אם אין דלת חייב במזוזה.

ויש לומר שטעם מחלוקתם הוא בגדר הדלת, הרמב"ם סבר שהדלת עשויה לפתיחה ויציאה, וממילא היא חלק מהשער, ואם אין דלת חסר בשער ואינו חייב במזוזה, אבל הראב"ד סבר שהדלת עשויה רק לסתימת השער ואינה חלק ממנו, ולכן גם אם אין דלת חייב השער במזוזה.

(על־פי לקו"ש חלק ט"ז עמוד 446)

2) באורך. 3) ברוחב. 4) עמודים משני צדי הפתח, ככתוב (משלי ח, לד): לשמור מזוזות פתחי. 5) קורה מעל לפתח. 6) שהבית יהיה מקורה. 7) פרט לבתי כנסיות וכיו"ב שהם קודש. 8) פרס לבית התבן ובית העצים, שאינם מיוחדים לדירת אדם. 9) פרט לבית המרחץ ובית הבורסקי, שאינם עשויים לדירת כבוד, כמבואר בסמוך ה"ט. 10) פרט לסוכת החג וכיו"ב, שאינה עשויה לדירת קבע, וכל עשרת התנאים האלו מתבארים והולכים בהלכות הבאות.

ב. בַּיִת שֶׁאֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה[11]. וְאִם יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְרַבֵּעַ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת בְּשָׁוֶה[12], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עָגֹל אוֹ בַּעַל חָמֵשׁ זָוִיּוֹת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאִם הָיָה אָרְכּוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ[13], הוֹאִיל וְיֵשׁ בּוֹ לְרַבֵּעַ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, חַיָּב בִּמְזוּזָה.

11) שאין זה חשוב בית, והתורה אמרה (דברים ו, ט): על מזוזות ביתך (סוכה ג:). 12) ארכו כרחבו. 13) שאין ברחבו ד' אמות, אלא שארכו ארוך יותר מארבע אמות, ויש בעודף כדי לרבע ארבע על ארבע בשוה, וזהו דרך דירה יותר מבית עגול ('מעשה רוקח'). ויש מפרשים: "אע"פ שהוא עגול" וכו' שאינו נקרא בית לענין טומאת נגעים: "ואין צריך לומר שאם היה ארכו יתר על רחבו" וכו' שאף לענין נגעים נקרא בית, כמבואר בב"ב קסד: וראה הל' טומאת צרעת פ"יד, ה"ו ('אור שמח').

ג. אַכְסַדְרָה, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה כְתָלִים וְתִקְרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי פְּצִימִין[14] בְּרוּחַ רְבִיעִית, פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁהַפְּצִימִין לְהַעֲמִיד הַתִּקְרָה הֵם עֲשׂוּיִים, וְלֹא מִשּׁוּם מְזוּזוֹת נַעֲשׂוּ[15]. וְכֵן הַתִּקְרָה שֶׁאֵין לָהּ כְּתָלִים, אֶלָּא עוֹמֶדֶת עַל עַמּוּדִים מִכָּאן וּמִכָּאן[16], אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא כְּתַבְנִית בַּיִת, פְּטוּרָה[17], לְפִי שֶׁאֵין לָהּ מְזוּזוֹת, שֶׁאֵלּוּ הָעֲמוּדִים לְהַעֲמִיד הַתִּקְרָה הֵן עֲשׂוּיִין.

14) עמודים, ונמצא במשנה (שבת פ"ח, מ"ז). 15) מנחות לג, ע"ב. 16) מארבע רוחותיה. 17) שם.

ד. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְזוּזָה מִכָּאן וּמִכָּאן, וְכִסָּה[18] כְּמִין קֶשֶׁת עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת בְּמָקוֹם הַמַּשְׁקוֹף - אִם יֵשׁ בְּגֹבַהּ הַמְּזוּזוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר, חַיָּב בִּמְזוּזָה[19]; וְאִם אֵין בָּהֶן עֲשָׂרָה טְפָחִים, פְּטוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ מַשְׁקוֹף[20].

18) מכסה עגול כקשת, ומתקצר ועולה. 19) שהכיפה נידונית כמשקוף. 20) כי מאחר שאין בגובה המזוזות עשרה טפחים, ואתה מצרף את הכיפה המתעגלת לגובה המזוזות, שוב חסר לך משקוף, שאי־אפשר לכיפה שתשמש מזוזה ומשקוף כאחד (ט"ז ליו"ד סי' רפד, בהבנת דברי רבינו). ומקור הלכה זו ביומא יא:

ה. בַּיִת שֶׁאֵין לוֹ תִּקְרָה, פָּטוּר[21] מִן הַמְּזוּזָה. הָיָה מִקְצָתוֹ מְקֹרֶה וּמִקְצָתוֹ אֵינוֹ מְקֹרֶה - יַרְאֶה לִי, שֶׁאִם הָיָה הַקֵּרוּי[22] כְּנֶגֶד הַפֶּתַח, שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוּזָה. וּמַעֲמִידִין הַדְּלָתוֹת, וְאַחַר־כָּךְ קוֹבְעִין אֶת הַמְּזוּזָה[23].

21) מנחות לג, ע"ב: "פתחי שימאי (שאין להם תקרה), פטורים מן המזוזה" וכפירוש השני של רש"י שם שאין הבית מקורה. 22) ויש בקירוי ארבע אמות על ארבע אמות (כסף־משנה, בשם רבינו מנוח). 23) מנחות לג, ע"א. שאין חיוב המזוזה אלא אחרי עמידת הדלתות בפתח, שנאמר: "על מזוזות ביתך ובשעריך" - והדבר ידוע שהשער הוא הדלת, וכך אמרו חכמינו ז"ל - "אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות"; ולא אמרו: אחד פתחי בתים, שכל פתח שאין בו דלתות - פתח נקרא, שער אינו נקרא (לשון רבינו בתשובתו הובאה במוספנו "תשובות רבינו"). - ואם יקבע את המזוזה, במזוזת הבית לפני עמידת הדלתות, הרי קבעה קודם שתבוע לידי מצוה, והרי זה פסול מטעם "תעשה ולא מן העשוי". ראה לעיל פ"ה, ה"ח.

ו. הַר־הַבַּיִת[24], הַלְּשָׁכוֹת[25] וְהָעֲזָרוֹת[26], וּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת, שֶׁאֵין בָּהֶן בֵּית דִּירָה, פְּטוּרִין, לְפִי שֶׁהֵן קֹדֶשׁ[27]. בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּפָרִים, שֶׁהָאוֹרְחִין דָּרִין[28] בּוֹ, חַיָּב בִּמְזוּזָה. וְכֵן בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּרַכִּין, אִם הָיָה בּוֹ בֵּית דִּירָה[29], חַיָּב[30]. כָּל הַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ לֹא הָיָה לָהֶם מְזוּזוֹת[31], חוּץ מִשַּׁעַר נִיקָנוֹר[32] וְשֶׁלִּפְנִים מִמֶּנּוּ, וְשֶׁל לִשְׁכַּת פַּרְהֶדְרִין[33], מִפְּנֵי שֶׁהַלִּשְׁכָּה הַזֹּאת הָיְתָה בֵּית־דִּירָה לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַהַפְרָשָׁה[34].

24) שבית־המקדש היה בנוי עליו. 25) חדרי המקדש, מלשון הכתוב (יחזקאל מ, יז). 26) חצרות המקדש, והן: עזרת נשים ועזרת ישראל. 27) שנאמר: "מזוזות ביתך" בית חול, ולא בית קודש (יומא יא:). ויש אומרים: שבית־המדרש חייב במזוזה, שכיון שתלמידים יושבים בו מהבוקר ועד שעה מאוחרת בלילה דומה לדירה, וב"ירושלמי" (מגילה פ"ב, ה"יב) אמרו: בית מדרשו של רבי חנינא, היתה לו מזוזה. וכן עשה רבי מאיר מרוטנבורג

מזוזה לפתח בית מדרשו, ואמר: כשהיה ישן בו שנת הצהרים היתה רוח רעה מבעתתו עד שתיקן בו מזוזה (ʼטורʼ יו"ד סי' רפו). 28) שאין ידם משגת להכניס האורחים בבתיהם, אבל בכרכים שהם תושבים רבים ואין מגיע לכל אחד מהם אלא טורח מעט מן האורחים, יכולים לעשות בתים לצורך, ואין צריכים לדור בבית־הכנסת (לשון ה'נמוקי יוסף' להל' מזוזה). 29) לשמש. 30) יומא יא, ע"ב; רי"ף הל' מזוזה). 31) לפי שהם קודש. 32) הוא שער המזרח שבעזרת ישראל, ונקרא גם ה"שער העליון" (סוכה פ"ה, מ"ד). נקנור - שם איש חסיד שהלך לאלכסנדריא של מצרים להביא דלתות לשער המקדש, ונסים נעשו לדלתותיו, כמבואר ביומא לח. ונקראו דלתותיו על שמו. 33) חדר פקידי המלך, מתוך שהכהנים הגדולים שהיו בבית שני (אחר שמעון הצדיק) היו נותנים ממון למלכות כדי לשמש בכהונה גדולה, ומתוך שרשעים היו לא היו משלימים שנתם, והיו מתחלפים כל שנה כפקידי המלך, שהמלך מחליפם כל שנה, לכך נקראת לשכה זו לשכת פרהדרין (יומא ח:). פרהדרין - חכמי המלך ויועציו, בלשון יוונית. 34) שהיו מפרישים אותו מביתו, שבעה ימים לפני יום הכיפורים (כמפורש שם, פ"א מ"א). ובגלל הלשכה הזאת המחוייבת במזוזה, נתחייב גם שער נקנור במזוזה, מפני שהוא משמש מבוא ללשכה זו, וכל שהוא פתוח לחדר החייב במזוזה, נתחייב גם הוא במזוזה, כמבואר בסמוך ה"ז. וכדאי להעיר שבגירסת התלמוד (יומא יא.) נאמר: "חוץ משער נקנור שלפנים ממנו לשכת פרהדרין". ואולי גם בדברי רבינו צריך לגרוס כן (כסף־משנה). או להגיה: "משער נקנור ושל לשכת פרהדרין שלפנים ממנו". ואין לפטור לשכה זו ממזוזה, מחמת קדושתה, כי מאחר שהכהן הגדול דר בה הרי הוא בכלל "ביתך" והרי זו דירת חול. אבל בית־הכנסת שאין בו בית דירה לאדם - הרי זה פטור, כי הוא משמש דירה לגבוה, ועליו אמרו (מגילה כט.): "ואהי להם למקדש מעט" - אלו בתי כנסיות שבבבל" (ʼחתם סופרʼ יו"ד סי' רפא).

ז. בֵּית הַתֶּבֶן[35], בֵּית הַבָּקָר, בֵּית הָעֵצִים, בֵּית אוֹצָרוֹת[36] - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּיתֶךָ" - בֵּיתְךָ הַמְיֻחָד לְךָ[37], פְּרָט לָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. לְפִיכָךְ, רֶפֶת הַבָּקָר, שֶׁהַנְּשִׁים יוֹשְׁבוֹת בָּהּ[38] וּמִתְקַשְּׁטוֹת בָּהּ, חַיָּבוֹת בִּמְזוּזָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בָּהּ יִחוּד לְדִירַת אָדָם. בֵּית־שַׁעַר[39], אַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת[40], וְהַגִּנָּה, וְהַדִּיר[41] - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָם עֲשׂוּיִין לְדִירָה[42]. אִם הָיוּ בָתִּים הַחַיָּבִין בִּמְזוּזָה פְּתוּחִין לִמְקוֹמוֹת אֵלּוּ - חַיָּבִין בִּמְזוּזָה[43].

35) המיוחד לאצור בו תבן, ואין בני אדם דרים בו. 36) המשמש מחסן ליין ושמן וכדומה. 37) לדירת אדם (יומא יא.). 38) בשעה שאין הבקר מצוי שם (שם). 39) בית קטן שעושים לפני שער החצר, והשומר יושב בו. 40) יציע ארוך לפני פתחי הקומה העליונה, וכולם עולים דרך שם. 41) מקום מכלא הצאן. 42) שם, ע"ב; מנחות לג, ע"ב. 43) מנחות שם. וכפירוש הרי"ף בהל' מזוזה. ולפי זה נצטרך לפרש דברי רבינו "בית שער אכסדרה" וכו' - שפתוחים לגינה או לבית העצים שהם מקומות הפטורים ממזוזה, וכן מרפסת מקום מקורה הפתוח לגינה (כסף־משנה).

ח. לְפִיכָךְ, אֶחָד שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹת[44], וְאֶחָד שַׁעֲרֵי מְבוֹאוֹת[45], וְאֶחָד שַׁעֲרֵי מְדִינוֹת[46] וַעֲיָרוֹת, הַכֹּל חַיָּבִים בִּמְזוּזָה; שֶׁהֲרֵי הַבָּתִּים הַחַיָּבִין בִּמְזוּזָה פְּתוּחִין לְתוֹכָן. אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה בָתִּים[47], זֶה פָתוּחַ לָזֶה וְזֶה פָתוּחַ לָזֶה - הוֹאִיל וְהַפְּנִימִי חַיָּב בִּמְזוּזָה, כֻּלָּן חַיָּבִין. וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ[48]: שַׁעַר הַפָּתוּחַ מִן הַגִּנָּה[49] לֶחָצֵר[50], חַיָּב בִּמְזוּזָה.

44) אע"פ שאינן מקורות. 45) רחוב צדדי וצר, וחצרות פתוחות לתוכו. 46) יש מדינה מוקפת הרים ויערות, ואין יוצאים ממנה אלא דרך שערים כגון ארץ הגר (לשון רש"י יומא יא.). ובכל זאת במקום שיש לחוש לסכנה מפני הגויים, שלא יאמרו כשפים עושים להם היהודים בשערי עירם - פטור ממזוזה. ומטעם זה, נפטרו שערי ערי הגיטו ממזוזה (ʼבאר שבעʼ סימן י"ג). 47) כנוסח כת"י התימנים. ונוסח אחר: עשרה בתים. 48) מנחות לג, ע"ב. 49) וציר הדלת הוא לצד הגינה שהוא מקום פטור. 50) שיש בה בית החייב במזוזה.

ט. בֵּית־הַכִּסֵּא, וּבֵית־הַמֶּרְחָץ, וּבֵית הַטְּבִילָה[51], וּבֵית הַבֶּרְסְקִי[52] וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירַת כָּבוֹד[53]. סֻכַּת חַג[54] בֶּחָג[55] וּבַיִת שֶׁבִּסְפִינָה[56], פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירַת קֶבַע. שְׁתֵּי סֻכּוֹת שֶׁל יוֹצְרִים[57], זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ - הַחִיצוֹנָה פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ קְבוּעָה[58]. הַחֲנֻיּוֹת שֶׁבַּשְּׁוָקִים פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן קְבוּעִים לְדִירָה[59].

51) שאין רוחצים בו, אלא משמש מקוה טהרה בלבד. 52) בית עיבוד עורות, וריחו רע. 53) יומא יא, ע"א. ואפילו אם יכסה המזוזה ואין בה משום בזיון הקודש, בכל זאת אין המקומות האלה חייבים במזוזה, לפי שאינם עשויים לדירת כבוד (ש"ך יו"ד סי' רפו). 54) חג הסוכות. 55) אפילו בשבעת ימי החג, פטורה ממזוזה. מפני שהסוכה היא דירת עראי, ואין היא ראויה להשתמש שימוש קבוע כי מחיצותיה רעועות ואין אתה קורא בה "ביתך" שמשמעו בנין קבוע הראוי לדירת קבע (יומא י:). ולפיכך לשכת פרהדרין חייבת במזוזה (לעיל ה"ו) אע"פ שהכהן גר בה שבעה ימים בלבד, מפני שבנינה קבוע וראוי לדירת קבע. 56) ירושלמי (מגילה פ"ד, ה"יב): "מזוזה אינה נוהגת במפרשי ימים". 57) כך היה דרכם של יוצרי כלי חרס בימיהם: עושים להם שתי סוכות זו לפנים מזו, בפנימית הוא דר ומצניע קדרותיו, ובחיצונה הוא עושה מלאכתו ומוציא את קדרותיו למכור (סוכה ח: וברש"י שם). 58) שאין תשמישה קבוע, שאינו אוכל וישן בה. ואין זה דומה לבית־שער הפתוח לבית שחייב במזוזה, שגם הוא חייב במזוזה (לעיל ה"ז) כי בית־שער תשמישו קבוע בלילה כביום (ש"ך ליו"ד סי' רפו). 59) אלא למכירה בלבד, ובלילה נסגרות ובעליהם הולכים להם.

י. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רָגִיל לָצֵאת וְלָבוֹא אֶלָּא בְּאַחַת מֵהֶן, חַיָּב לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה בְּכָל פֶּתַח וָפֶתַח[60]. פֶּתַח קָטָן שֶׁבֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּה[61], חַיָּב בִּמְזוּזָה. חֶדֶר שֶׁבַּבַּיִת, אֲפִלּוּ חֶדֶר בְּחֶדֶר - חַיָּב לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה עַל שַׁעַר הַחֶדֶר הַפְּנִימִי, וְעַל שַׁעַר הַחֶדֶר הַחִיצוֹן, וְעַל שַׁעַר הַבַּיִת, שֶׁכֻּלָּן עֲשׂוּיִין לְדִירָה וּקְבוּעִין.

60) מנחות לד, ע"א. 61) "זה דרכם: ארובה באמצע העליה (הקומה העליונה) ועולים אליה מהבית במעלות, ועושים ארבע מחיצות סביב המעלות למטה, כדי שלא ירד אדם מן העליה לבית כי־אם ברשות הבעלים, ועושים פתח במחיצות" (לשון רש"י שם).

יא. פֶּתַח שֶׁבֵּין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אוֹ בֵּין בֵּית־הַכְּנֶסֶת וּבֵיתוֹ - אִם רָגִיל לָצֵאת וְלָבוֹא בְּאוֹתוֹ הַפֶּתַח, חַיָּב בִּמְזוּזָה[62]. פֶּתַח שֶׁבֵּין שְׁנֵי בָּתִּים[63], הוֹלְכִין אַחַר הַצִּיר[64] שֶׁל דֶּלֶת; מְקוֹם שֶׁהַצִּיר נִרְאֶה עִמּוֹ, שָׁם קוֹבְעִים אֶת הַמְּזוּזָה[65].

62) שם, לג, ע"א. 63) כגון שחילק ביתו לשנים, ובכל חלק פתח פתוח לרחוב, ובמחיצה החולקת יש פתח מזה לזה, והיות שקביעת המזוזה היא לימין הנכנס, אין אתה יודע איפה היא הכניסה, מצד חלק זה, או מהצד שכנגדו. 64) יתד ברזל שבדלת למעלה ולמטה. 65) שהצד הזה חשוב עיקר הבית, וימין כניסתו קובעת (מנחות לג. וברש"י).

יב. וְהֵיכָן קוֹבְעִים אֶת הַמְּזוּזָה? בְּתוֹךְ חָלָל שֶׁל פֶּתַח[66], בַּטֶּפַח הַסָּמוּךְ[67] לַחוּץ, בִּתְחִלַּת שְׁלִישׁ הָעֶלְיוֹן שֶׁל גֹּבַהּ הַשַּׁעַר[68]; וְאִם קְבָעָהּ לְמַעְלָה מִזֶּה, כְּשֵׁרָה; וְהוּא, שֶׁיַּרְחִיקֶנָּה מִן הַמִּשְׁקוֹף טֶפַח[69]. וְצָרִיךְ לְקָבְעָהּ עַל יְמִין הַנִּכְנָס לַבַּיִת[70]; וְאִם קְבָעָהּ מִשְּׂמֹאל - פְּסוּלָה. וּבַיִת שֶׁל שֵׁתָּפִין, חַיָּב בִּמְזוּזָה[71].

66) ולא מבחוץ, שהרי "בשעריך" כתוב, מקום סגירת השער וזה חלל הפתח (מנחות לב:). (ראה לעיל פ"ה, ה"ח), שמצוותה להיות זקופה, אולם רבינו־תם סובר שמצוותה להיות שכובה לרוחב מזוזת הפתח ('תוספות' מנחות לג.). והמדקדקים יוצאים ידי שניהם, וקובעים אותה בשיפוע ובאלכסון (רמ"א יו"ד סי' רפט). 67) לרשות הרבים, כדי שיפגע במצוה מיד (שם, לג:). 68) שנאמר: "וקשרתם... וכתבתם על מזוזות ביתך" - מה קשירה בגובה הזרוע ששם מניחים תפלה של יד, אף נתינת המזוזה בגובה השער (שם.). 69) כשם שקשירת התפילין אינה בסוף גובה הזרוע אלא מרוחקת ממנו קצת, אף הנחת המזוזה אינה בסוף גובה השער אלא מרוחקת ממנו טפח (כסף־משנה). 70) שנאמר: "על מזוזות ביתך" - קרא בו: דרך ביאתך, וכשאדם עוקר רגליו, רגל ימין הוא עוקר תחילה (יומא יא:). 71) ואין אנו אומרים: "ביתך" ולא בתיהם, מפני שבמזוזה כתוב: "למען ירבו ימיכם" וגו', כולם צריכים לחיות (שם). ואיחר רבינו לכתוב דין זה כאן ולא הביאו בראש הפרק, מפני שביומא שם שאלו מאחר שגם בית השותפים חייב במזוזה, "ביתך" למה לי? ותירצו: לומר, דרך ביאתך מימין הנכנס, והואיל וזה קשור בזה, סמכם רבינו וסדרם יחד (כסף־משנה).

יג. חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בִּמְזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא חוֹבַת הַכֹּל[72] תָּמִיד[73]. וְכָל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס וְיֵצֵא, יִפְגַּע בְּיִחוּד הַשֵּׁם, שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְיִזְכֹּר אַהֲבָתוֹ, וְיֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ וּשְׁגִיאוֹתָיו[74] בְּהַבְלֵי הַזְּמָן, וְיֵדַע, שֶׁאֵין דָּבָר הָעוֹמֵד לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, אֶלָּא יְדִיעַת צוּר הָעוֹלָם, וּמִיָּד הוּא חוֹזֵר לְדַעְתּוֹ וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי מֵישָׁרִים. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרְאשׁוֹנִים[75]: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וּבִזְרוֹעוֹ, וְצִיצִית בְּבִגְדוֹ, וּמְזוּזָה בְּפִתְחוֹ, מֻחְזָק הוּא שֶׁלֹּא יֶחֱטָא; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ מַזְכִּירִין רַבִּים, וְהֵן הֵם[76] הַמַּלְאָכִים שֶׁמַּצִּילִין אוֹתוֹ מִלַּחֲטֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם"[77]. בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן.

72) בין אנשים בין נשים (לעיל פ"ה, ה"י). 73) גם ביום וגם בלילה. 74) עיסוקו התמידי. 75) מנחות מג, ע"ב. 76) המצוות. 77) ימלטם מן החטא. וחז"ל שם קראו עליו הפסוק: "והחוט המשולש (תפילין, ציצית ומזוזה) לא במהרה ינתק".

יום חמישי י"ג תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) חיוב מצוות כתיבת ספר תורה על כל איש מישראל ומִשְׁנֶה חיובה על המלך; דיני כתיבת ספר תורה; דין ספר תורה שאינו מוגה; סדרם של נביאים איך הוא.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה עַל כָּל אִישׁ וָאִישׁ[2] מִיִּשְׂרָאֵל לִכְתֹּב סֵפֶר־תּוֹרָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה"; כְּלוֹמַר: כִּתְבוּ לָכֶם תּוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁירָה זוֹ[3], לְפִי שֶׁאֵין כּוֹתְבִין אֶת הַתּוֹרָה פָּרָשִׁיּוֹת פָּרָשִׁיּוֹת[4]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו סֵפֶר־תּוֹרָה, מִצְוָה לִכְתֹּב מִשֶּׁלּוֹ[5]. וְאִם כְּתָבוֹ בְּיָדוֹ, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ קִבְּלָהּ מֵהַר־סִינַי[6]. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִכְתֹּב, אֲחֵרִים כּוֹתְבִין לוֹ. וְכָל הַמַּגִּיהַּ[7] סֵפֶר־תּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ כְּתָבוֹ כֻּלּוֹ[8].

2) פרט לנשים שפטורות ממצוה זו. וכן מסתבר, שהרי תכלית כתיבת התורה, היא הלימוד בה. ככתוב: "כתבו לכם... ולמדה את בני ישראל". ונשים פטורות מת"ת, כמבואר לעיל הל' ת"ת פ"א, ה"א (ה'חינוך', מצוה תרי"ג. וכן מפורש ב'ספר המצוות' לרבינו, בסוף מנין מצוות־עשה). 3) "שירת האזינו". 4) ואי אפשר לכתוב "פרשת האזינו" לעצמה, ולכן כוונת הכתוב: לכתוב ספר־תורה שלם, שיש בו שירת האזינו. 5) סנהדרין כא, ע"ב. שהרי נאמר: **כתבו לכם** עליכם לכתוב משלכם, "למען ירבו הספרים בינינו, ונוכל להשאיל מהם לאשר לא תשיג ידו לקנות, וגם למען יקראו בספרים חדשים כל אחד מבני

ישראל, פן תקוץ נפשם בקראם בספרים הישנים שיניחו להם אבותיהם" (ה'חינוך' מצוה תרי"ג). 6) מנחות ל, ע"א: "הלוקח ספר־תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק (אין לו שכר גדול כל־כך כמי שטרח בכתיבתו). כתבו - מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני". שיש מקום לומר כמו שטרח טורח זה, כן היה טורח ללכת במדבר כדי לקבל תורה מהר סיני ('נמוקי יוסף' שם). 7) תיקן טעות שנמצאה בו, והכשירו לקרות בו. הגהה - פירושה: לשון נוגה ואורה, כי הגהה מתוקנת מאירה עיני הקורא (המדקדק ר' אליהו בספרו "תשבי"). ויש מפרשים: לשון הסרה וסילוק, ככתוב: כאשר הוגה מן המסילה (שמואל־ב כ, יג), כי המגיה מסיר את השגיאות והטעויות שבכתב והדפוס ('מעדני יום טוב' הל' ס"ת). 8) מנחות, שם. ולדעת ה'תוספות' שם, מדובר באדם הקונה מחבירו ספר מוטעה, שעד עכשיו היה באיסור ביד המוכר, כי אסור להשהות ספר שאינו מוגה (כתובות יט:) וזה שתיקנו והכשירו לקרוא בו, הרי הוא כאילו כתבו. והרא"ש בהל' ספר־תורה כותב: "וזהו (מצות כתיבת ספר התורה) בדורות הראשונים שהיו כותבים ספר תורה ולומדים בו. אבל בימינו, שכותבים ס"ת ומניחים אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים, מצות־עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושיה, להגות בהן הוא ובניו, כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה, ככתוב: "ולמדה את בני ישראל", וע"י הגמרא ופירושיה ידע המצוות והדינים על בוריים, לכן הם הם הספרים שאדם מצווה לכתבם וגם למכרם" וכו'. (וראה ב'בית יוסף' ל'טור' יו"ד סי' ר"ע).

ב. וְהַמֶּלֶךְ, מִצְוָה עָלָיו לִכְתֹּב סֵפֶר־תּוֹרָה אֶחָד לְעַצְמוֹ, לְשֵׁם הַמֶּלֶךְ, יָתֵר עַל סֵפֶר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ וְגוֹ'"[9]. וּמַגִּיהִין אוֹתוֹ מִסֵּפֶר הָעַזָּרָה[10], עַל־פִּי בֵּית־דִּין הַגָּדוֹל. זֶה שֶׁהָיָה לוֹ כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט, מַנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו[11]; וְזֶה שֶׁכָּתַב אוֹ שֶׁנִּכְתַּב לוֹ[12] אַחַר שֶׁמָּלַךְ, יִהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד. וְאִם יֵצֵא לַמִּלְחָמָה - סֵפֶר־תּוֹרָה עִמּוֹ. נִכְנָס - וְהוּא עִמּוֹ, יוֹשֵׁב בַּדִּין - וְהוּא עִמּוֹ, מֵסֵב[13] - וְהוּא כְּנֶגְדּוֹ[14]; שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו".

9) סנהדרין כא, ע"ב. ושם הוכיחו זה מסוף הפסוק שנאמר בו: "את משנה התורה וגו', משנה - שתים במשמע. 10) שבבית־המקדש (ירושלמי סנהדרין ס"ב, ה"ו). 11) כשאר איש ישראל. 12) ע"י אחרים, כשאינו יודע לכתוב. 13) אל השולחן לאכול. 14) סנהדרין, שם. "לפי שהמלך ברשות עצמו לא יעציבהו אדם על מעשהו ולא יגער בו, ובשבט פיו ימית את מי שירצה, ע"כ צריך הוא שמירה גדולה וזכרון טוב יעמוד נגדו, יביט אליו תמיד, למען יכבוש את יצרו ויטה לבו אל יוצרו" (ה'חינוך' מצוה תקג).

ג. לֹא הָיָה לוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה קֹדֶם שֶׁיִּמְלֹךְ, צָרִיךְ לִכְתֹּב לוֹ אַחַר שֶׁמָּלַךְ שְׁנֵי סִפְרֵי־תּוֹרָה - אֶחָד מַנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו, וְהַשֵּׁנִי יִהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד, לֹא יָסוּר מֵעִמּוֹ, אֶלָּא בַּלַּיְלָה בִּלְבַד[15], וּכְשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַמֶּרְחָץ אוֹ לְבֵית־הַכִּסֵּא[16], אוֹ לִישֹׁן עַל מִטָּתוֹ[17].

15) אולם ב'ספרי' פרשת שופטים נאמר: "ימי חייו" - אלו הימים, "כל ימי חייו" - לרבות הלילות, ואולי כוונת רבינו "בלילה" - בשעת השינה. וב'אור שמח' להגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק מגיה ואומר שכך צ"ל בדברי רבינו: "לא יסור מעמו אפילו בלילה, לבד כשיכנס לבית המרחץ" וכו', וכן נראה מדברי רבינו בהל' מלכים פ"ג ה"א, שלא הזכיר שם דין לילה לגמרי. 16) שנאמר: "וקרא בו" מקום הראוי לקרות בו ('ספרי' שם). וכן גם בית הקברות אינו מקום הראוי לקרות בו. (ראה ברכות יח. ולקמן פ"י, ה"ו) אלא שחכמינו ז"ל לא חשו למנות גם בית הקברות, הואיל ואין המלך יוצא להלווית המת, כדברי המשנה (סנהדרין פרק ב, משנה ג): "מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטרין שלו" ('תורה תמימה', פרשת שופטים, אות צ"ה). 17) אפילו ביום.

ד. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁכָּתְבוּ בְּלֹא שִׁרְטוּט[18], אוֹ שֶׁכָּתְבוּ מִקְצָתוֹ עַל הַגְּוִיל וּמִקְצָתוֹ עַל הַקְּלָף[19] - פָּסוּל[20]; אֶלָּא, אוֹ כֻּלּוֹ עַל הַגְּוִיל, אוֹ כֻּלּוֹ עַל הַקְּלָף. וְכֵיצַד כּוֹתְבִין סֵפֶר־תּוֹרָה? כּוֹתֵב כְּתִיבָה מְתֻקֶּנֶת, נָאָה בְּיוֹתֵר[21]. יַנִּיחַ בֵּין כָּל תֵּבָה[22] וְתֵבָה כְּמִלֹּא אוֹת קְטַנָּה[23], וּבֵין אוֹת לְאוֹת כְּמִלֹּא חוּט הַשַּׂעֲרָה, וּבֵין כָּל שִׁיטָה[24] וְשִׁיטָה כְּמִלֹּא שִׁיטָה. וְאֹרֶךְ כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה - שְׁלֹשִׁים אוֹתִיּוֹת, כְּדֵי לִכְתֹּב 'לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם', 'לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם', 'לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם', תְּלָתָא זִמְנֵי[25]; וְזֶה הוּא רֹחַב כָּל דַּף[26] וָדַף. וְלֹא תְּהֵא שִׁיטָה קְצָרָה מִזֶּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא הַדַּף כְּאִגֶּרֶת. וְלֹא אָרְכָּהּ יוֹתֵר עַל זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בַּכְּתָב[27].

18) שצריך לשרטט את השיטין בסרגל, כדי שהכתב יהיה ישר כמבואר לעיל (פ"א, ה"יב). 19) גויל וקלף מפורשים למעלה (פ"א, ה"ו־ז). 20) ירושלמי (מגילה פ"א, ה"ט). והטעם: שנראה כשני ספרים (ט"ז ליו"ד סי' רעא). 21) כמו שאמרו חז"ל (שבת קלג:): "זה אלי ואנוהו - התנאה לפניו במצוות.... ספר תורה נאה, בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר [סופר] אומן". 22) מילה. 23) זו יו"ד. 24) שורה. 25) שלש פעמים. 26) עמוד. 27) ויטעה בראשי השיטות (מסכת מנחות ל.). משוטטות - מתהלכות אנה ואנה, לחפש דבר מה, כמו: משוט בארץ (איוב ב, ב). וכן מצינו (דברי הימים־ב טז, ט): עיניו משוטטות בכל הארץ.

ה. לֹא יְמַעֵט הַכְּתָב[28] מִפְּנֵי הָרֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה[29]. נִזְדַּמְּנָה לוֹ תֵּבָה בַּת חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת - לֹא יִכְתֹּב שְׁתַּיִם בְּתוֹךְ הַדַּף וְשָׁלֹשׁ חוּץ לַדַּף, אֶלָּא כּוֹתֵב שָׁלֹשׁ בְּתוֹךְ הַדַּף וּשְׁתַּיִם חוּץ לַדַּף[30]. לֹא נִשְׁאַר מִן הַשִּׁיטָה כְּדֵי לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת - מַנִּיחַ הַמָּקוֹם פָּנוּי, וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה[31].

28) לכתוב אותיות קטנות ודקות. 29) שצריך להיות כשיעור תשע אותיות ריוח בין פרשה לפרשה, ואם נזדמנה לו שיטה שמסיים בה פרשה אחת, ומתחיל בה פרשה אחרת ויש ריוח מועט ביניהן, אל יכתוב אותיות דקות כדי להגדיל את הריוח, אלא יזרז עצמו שלא יבוא לידי כך. 30) מנחות ל, ע"א. וכתבו ה'תוספות' (שם) ששם ה' צריך להיות כולו בתוך הדף. 31) ומנהג הסופרים להאריך האותיות עד שיגיעו לסוף השיטה, משום נוי ספר תורה, ורבינו לא חושש לנוי זה משום הפסד צורת האותיות ('מעשה רוקח').

1 **ו. נִזְדַּמְּנָה לוֹ תֵּבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת - לֹא יִזְרְקֶנָּה**
2 **בֵּין הַדַּפִּין[32], אֶלָּא יַחֲזִיר לִתְחִלַּת הַשִּׁיטָה. נִזְדַּמְּנָה לוֹ**
3 **בְּתוֹךְ הַשִּׁיטָה תֵּבָה בַּת עֶשֶׂר אוֹתִיּוֹת, אוֹ פָּחוֹת אוֹ**
4 **יָתֵר[33], וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַשִּׁיטָה כְּדֵי לִכְתֹּב אֶת כֻּלָּהּ**
5 **בְּתוֹךְ הַדַּף - אִם יָכוֹל לִכְתֹּב חֶצְיָהּ בְּתוֹךְ הַדַּף וְחֶצְיָהּ**
6 **חוּץ לַדַּף, כּוֹתֵב; וְאִם לָאו, מַנִּיחַ הַמָּקוֹם פָּנוּי**
7 **וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה[34].**

32) לכתבה מחוץ לשירטוט הדף, ואע"פ שרשאי לעשות כך בתיבה בת חמש אותיות, אבל בתיבה שלימה אינו רשאי (מנחות ל.). 33) כגון "והאחשדרפנים" (מגילת אסתר ט, ג) כי גם מגילת אסתר דין כתיבתה כדין ספר־תורה. ראה מגילה יז.; הלכות מגילה לרבינו פ"ב, ה"ט (בשם הגאון ר' זלמן מוילנא). 34) אבל למשוך האותיות ולהגדילן עד סוף השיטה - אסור, שאין לשנות אות אחת מחברתה, זולת האותיות המקובלות לבעלי המסורה, להיות גדולות או קטנות ('הגהות מיימוניות').

8 **ז. וּמַנִּיחַ בֵּין כָּל חֻמָּשׁ וְחֻמָּשׁ[35] אַרְבַּע שִׁיטִין פְּנוּיוֹת**
9 **בְּלֹא כְתִיבָה[36], לֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר, וְיַתְחִיל הַחֻמָּשׁ**
10 **מִתְּחִלַּת שִׁיטָה חֲמִישִׁית. וּכְשֶׁיִּגְמֹר אֶת הַתּוֹרָה, צָרִיךְ**
11 **שֶׁיִּגְמֹר בְּאֶמְצַע שִׁיטָה שֶׁבְּסוֹף הַדַּף[37]. וְאִם נִשְׁאַר מִן**
12 **הַדַּף שִׁיטִין הַרְבֵּה[38], מְקַצֵּר[39] וְעוֹלֶה[40], וּמַתְחִיל**
13 **מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה שֶׁבְּסוֹף הַדַּף, וְלֹא יִגְמֹר אֶת**
14 **הַשִּׁיטָה[41], וּמִתְכַּוֵּן, עַד שֶׁיִּהְיֶה "לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל"**
15 **בְּאֶמְצַע שִׁיטָה שֶׁבְּסוֹף הַדַּף[42].**

35) מחמשה חומשי תורה. 36) ב"ב יג, ע"ב. 37) מנחות ל, ע"א. 38) וגמר הכתב חל בשיטה שבאמצע הדף. 39) השיטין. 40) כמו מקצר והולך. ואמנם בנוסח התלמוד, נאמר: "מקצר והולך". ורבינו נמשך אחרי לשון הרי"ף שם. ומעניין שבלשון הרא"ש להל' תפילין כתוב: "מקצר ויורד". והכל עולה לענין אחד. 41) כנוסח כת"י התימנים. ובנוסח אחר: "מתחילת השיטה שבסוף הדף ולא יגמור את השיטה". 42) ואז ידעו הכל שכאן סיום התורה, לא כן אם יסיים בגמר השיטה (ט"ז יו"ד סי' רע"ב סק"ו).

16 **ח. וְיִזָּהֵר בָּאוֹתִיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת[43] וּבָאוֹתִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת[44],**
17 **וּבָאוֹתִיּוֹת הַנְּקוּדוֹת[45], וְאוֹתִיּוֹת הַמְּשֻׁנּוֹת, כְּגוֹן**
18 **הַפְּאֵי"ן הַלְּפוּפוֹת[46] וְהָאוֹתִיּוֹת הָעֲקֵמוֹת[47], כְּמוֹ**
19 **שֶׁהֶעְתִּיקוּ הַסּוֹפְרִים אִישׁ מִפִּי אִישׁ. וְיִזָּהֵר בַּתַּגִּין[48]**
20 **וּבְמִנְיָנָן. יֵשׁ אוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ תָּג אֶחָד, וְיֵשׁ אוֹת שֶׁיֵּשׁ**
21 **עָלֶיהָ שִׁבְעָה[49]. וְכָל הַתַּגִּין כְּצוּרַת זַיְנִי"ן[50] הֵן, דַּקִּין**
22 **כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה.**

43) כגון ב' של בראשית ברא (בראשית א, א) שהיא גדולה, ועוד. 44) כגון כ' של "ולבכותה" (שם, כג, ב) שהיא קטנה. וראה במוספנו "דקדוקי סופרים" סדר אל"ף בי"ת שלם של אותיות גדולות וקטנות. 45) שיש עליהן נקודות מלמעלה, כגון "ויאמר אליו איה שרה" (בראשית יח, ט) שאותיות "איו" שב"אליו" מנוקדות. 46) כנוסח דפוס מנטובה ונציא, 'מעשה רוקח' ועוד. ובנוסח אחר: הלפופות. ופירושו: כרוך ומקופל. ראה 'חתם סופר' יו"ד סי' רסה. 47) כגון נו"ן ההפוכה שלפני "ויהי בנסוע הארון" (במדבר י, לה) שהיא עקומה. 48) כתרי האותיות, כמו שאמרו (מנחות כט:): "בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות (כגון התגין)... אמר לו: אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ (תג) תילין תילין של הלכות". 49) ראה במוספנו "תשובות רבינו". 50) מנחות כט, ע"ב. וה'מגדול עוז' מראה מקום לכל פרטי הלכה זו בספר "התגין".

23 **ט. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ לֹא נֶאֱמְרוּ אֶלָּא לְמִצְוָה מִן**
24 **הַמֻּבְחָר. וְאִם שִׁנָּה בְּתִקּוּן זֶה[51], אוֹ שֶׁלֹּא דִּקְדֵּק**
25 **בַּתַּגִּין, וְכָתַב כָּל הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקּוּנָן; אוֹ שֶׁקֵּרֵב אֶת**
26 **הַשִּׁיטִין[52] אוֹ הִרְחִיקָן[53], אוֹ הֶאֱרִיכָן[54] אוֹ קִצְּרָן -**
27 **הוֹאִיל וְלֹא הִדְבִּיקָן אוֹת בְּאוֹת, וְלֹא חִסֵּר וְלֹא הוֹתִיר**
28 **וְלֹא הִפְסִיד צוּרַת אוֹת אַחַת, וְלֹא שִׁנָּה בִּפְתוּחוֹת**
29 **וּסְתוּמוֹת[55] - הֲרֵי זֶה סֵפֶר כָּשֵׁר.**

51) האמור בפרק זה עד כאן. ורבינו הולך ומפרטו אחד אחד. 52) ולא הניח ביניהן כמלוא שיטה. 53) שהניח ביניהן ריוח יותר מהשיעור האמור. 54) למעלה משלשים אותיות אורך השיטה. 55) מפורש לקמן (פ"ח, הלכה א־ב).

30 **י. יֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁלֹּא נֶאֱמְרוּ בַּגְּמָרָא, וְנָהֲגוּ**
31 **בָּהֶם הַסּוֹפְרִים, וְקַבָּלָה הוּא בְּיָדָם אִישׁ מִפִּי אִישׁ.**
32 **וְהֵן, שֶׁיִּהְיוּ מִנְיַן הַשִּׁיטִין שֶׁבְּכָל דַּף וָדַף, לֹא פָּחוֹת**
33 **מִשְּׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים וְלֹא יָתֵר עַל שִׁשִּׁים[56]; וְשֶׁיִּהְיֶה**
34 **הָרֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה כְּמוֹ תֵּשַׁע אוֹתִיּוֹת:**
35 **'אֲשֶׁר', 'אֲשֶׁר', 'אֲשֶׁר'; וְשֶׁיִּהְיֶה בְּרֹאשׁ הַשִּׁיטִין**
36 **לְמַעְלָה מִשִּׁירַת הַיָּם[57]: 'הַבָּאִים'[58], 'בַּיַּבָּשָׁה'[59],**
37 **הַשֵּׁם[60], 'מֵת'[61], 'בְּמִצְרַיִם'[62] - חָמֵשׁ שִׁיטִין; וּלְמַטָּה**
38 **מִן הַשִּׁירָה חָמֵשׁ שִׁיטִין, תְּחִלַּת כָּל שִׁיטָה מֵהֵן כָּךְ:**
39 **'וַתִּקַּח'[63], 'אַחֲרֶיהָ', 'סוּס', 'וַיֵּצְאוּ', 'וַיָּבֹאוּ'[64];**
40 **וְיִהְיֶה בְּרֹאשֵׁי הַשִּׁיטִין לְמַעְלָה מִשִּׁירַת 'הַאֲזִינוּ'[65]:**
41 **'וְאָעִידָה'[66], 'אַחֲרֵי', 'הַדֶּרֶךְ', 'בְּאַחֲרִית',**
42 **'לְהַכְעִיסוֹ', 'קְהַל' - שֵׁשׁ שִׁיטִין; וּלְמַטָּה מִמֶּנָּה**
43 **חָמֵשׁ שִׁיטִין: 'וַיָּבֹא'[67], 'לְדַבֵּר', 'אֲשֶׁר', 'הַזֹּאת',**
44 **'אֲשֶׁר'.**

56) ראה מסכת סופרים (פ"ב, ה"ו). 57) שמות טו, א־יט. 58) שם, יד, כח. 59) שם, כט. 60) שם, ל. 61) שם. 62) שם, לא. 63) שם, טו, כ. 64) שם, כג. 65) דברים לב, א־מג. 66) שם, לא, כח. עד סוף הפרק. 67) שם, לב, מד. עד "אשר אתם עוברים" פסוק מז. וב'הגהות מיימוניות' העירו: "מה שנהגו סופרים בורים להתחיל כל עמוד שבספר תורה בוי"ו, וקוראים לו: "ווי העמודים" (כלשון הפסוק שמות לח, יב) - נראה שאיסור גמור יש בדבר, שהרי עושים העמודים, מהם רחבים, ומהם קצרים, ופעמים האותיות משונות וארוכות הרבה כדי שתגיע וי"ו לראש כל עמוד, והרי תלמוד ערוך (מנחות ל.): "ולא ימעט את הכתב מפני הריוח" וכו' וכמבואר לעיל ה"ח. ומורי (רבי מאיר מרוטנבורג) כתב לי: אילו היה לי לכתוב ספר־תורה הייתי נזהר שלא יהיה שום עמוד מתחיל בוי"ו חוץ מ"ואעידה בם". וכן מה שנהגו הסופרים לכתוב בי"ה שמ"ו בראש העמודים, והן: ב' של "בראשית, י' - "יודוך אחיך (בראשית מט, ח), ה' - "הבאים (שמות יד, כח), ש' - "שמר לך (שם, לד יא), מ' - "מה טובו (במדבר כד, ה), ו' - "ואעידה בם (דברים לא, כח), חפשתי בספרי הגאונים ולא מצאתי, ולפי פרשיות פתוחות וסתומות שבספר זה (ראה לקמן פ"ט סוף "ספר בראשית") אי אפשר לעשות כן, וכל ספר־תורה העשוי כן - פסול, שהרי פרשת "יהודה אתה יודוך" פתוחה, ואי־אפשר לכתוב "יודוך" בראש העמוד אלא־אם־כן היה כתוב בשיטה התחתונה (שבעמוד הקודם) שתי תיבות בלבד, שהן: "יהודה אתה", והן שמונה אותיות, ולא יתכן לעשות כן, שאין מתחילים פרשה פתוחה אלא בראש השיטה, ראה לקמן פ"ח ה"ב. עכ"ל. אולם מנהג סופרינו לכתוב יו"ד של "יהודה" בראש השיטה, וסרה כל ההשגה (חידושי ר"ע איגר ליו"ד סי' רעג).

1 **יא. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ לְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר. וְאִם**
2 **שִׁנָּה, לֹא פָסַל. אֲבָל אִם כָּתַב הַמָּלֵא חָסֵר אוֹ הֶחָסֵר[68]**
3 **מָלֵא, אוֹ שֶׁכָּתַב מִלָּה שֶׁהִיא קְרִי[69] וְכָתַב כִּקְרִיאָתָהּ,**
4 **כְּגוֹן שֶׁכָּתַב 'יִשְׁכָּבְנָה' בִּמְקוֹם 'יִשְׁגָּלֻנָּה'[70],**
5 **'וּבַטְּחוֹרִים' בִּמְקוֹם 'וּבַעֲפָלִים'[71], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[72]; אוֹ**
6 **שֶׁכָּתַב פָּרָשָׁה פְּתוּחָה סְתוּמָה, אוֹ סְתוּמָה פְּתוּחָה[73],**
7 **אוֹ שֶׁכָּתַב הַשִּׁירָה[74] כִּשְׁאָר הַכְּתָב, אוֹ שֶׁכָּתַב פָּרָשָׁה**
8 **אַחַת כְּשִׁירָה - הֲרֵי זֶה פָסוּל[75], וְאֵין בּוֹ קְדֻשַּׁת**
9 **סֵפֶר־תּוֹרָה כְּלָל, אֶלָּא כְּחֻמָּשׁ מִן הַחֻמָּשִׁין שֶׁמְּלַמְּדִין**
10 **בָּהּ הַתִּינוֹקוֹת.**

68) מנחות לב, ע"ב: "כתבה אגרת פסולה". וכפירוש ה'תוספות' שם: כאגרת - שלא דקדק בחסרות ויתירות אלא כאגרת בעלמא. 69) שנקראת אחרת מכתיבתה. 70) דברים כח, ל. 71) שם כז. 72) נדרים לז, ע"ב: "קריין ולא כתיבן, כתיבן ולא קריין - הלכה למשה מסיני". 73) ראה לקמן (פ"ח, ה"ב). 74) "שירת הים" ו"האזינו", שיש בהן ריוח בכל שיטה ושיטה, כמפורש לקמן סוף פ"ח. 75) שבת קג, ע"ב.

11 **יב. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁאֵינוֹ מֻגָּהּ[76], אָסוּר לְהַשְׁהוֹתוֹ[77] יוֹתֵר**
12 **עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם[78], אֶלָּא יְתַקֵּן אוֹ יִגְנֵז[79]. סֵפֶר־תּוֹרָה**
13 **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ טָעֲיוֹת בְּכָל דַּף וָדַף - יְתַקֵּן, וְאִם הָיוּ**
14 **אַרְבַּע - יִגְנֵז[80]. וְאִם הָיָה רֹב הַסֵּפֶר[81] מֻגָּהּ, וְהַשְּׁאָר[82]**
15 **יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע טָעֲיוֹת בְּכָל דַּף, וְנִשְׁאַר אֲפִלּוּ דַּף אֶחָד**
16 **מֵאוֹתוֹ הַשְּׁאָר הַמְשֻׁבָּשׁ בְּלֹא אַרְבַּע טָעֲיוֹת - הֲרֵי זֶה**
17 **יְתַקֵּן[83].**

76) מטעויותיו המצויות בו. 77) כתובות יט, ע"ב. משום שנאמר: אל תשכן באהליך עולה (איוב יא, יד) כי יש לחוש שהקורא בו ימשך אחרי טעויותיו וישתבש בהן וזהו עוול גדול. והעירו ב'הגהות מיימוניות' שכן הדין בנביאים וכתובים, והזהיר אף בספרי תלמוד, תבוא עליו ברכה. ראה רא"ש למסכת כתובות (פרק ב אות י"א). וכתב ברמ"א ('יורה דעה' סי' רעט): "שחרם קדמונים הוא לא להגיה שום ספר על פי הסברא בלבד, כי־אם בראיה ברורה שיש בו טעות". 78) שזהו זמן בית־דין שנותנים להסיר המכשולים, כמבואר (ב"מ קיח.) וגם כאן נתנו לו החכמים זמן שלשים יום לתקן טעויותיו ('מעדני יום טוב' להל' ס"ת). 79) נותנים אותו בכלי חרס וקוברים אותו אצל תלמידי חכמים, כמבואר בדברי רבינו לקמן (פ"י, ה"ג). 80) מנחות כט, ע"ב. ואין לתקנו, משום שנראה כמנומר. 81) רוב אותיות הספר נכתבו כהלכה. 82) המיעוט המשובש. 83) שם. שהדף הכשר מציל את כולו. ואפילו יש בדף הזה שלש טעויות, הואיל וניתן להתקן - מתקנו ומציל את כולו (שם).

18 **יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[84] שֶׁכָּתַב הַמָּלֵא חָסֵר,**
19 **שֶׁנִּמְצָא תּוֹלֶה הָאוֹתִיּוֹת שֶׁשָּׁכַח בֵּינֵי הַשִּׁיטוֹת[85]; אֲבָל**
20 **אִם כָּתַב הֶחָסֵר מָלֵא - אֲפִלּוּ יֵשׁ בְּכָל דַּף וָדַף כַּמָּה**
21 **טָעֲיוֹת, הֲרֵי זֶה מְתַקֵּן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גּוֹרֵד וְאֵינוֹ**
22 **תּוֹלֶה[86].**

84) שאם יש בו ארבע טעויות בכל דף - יגנז. 85) וגנאי הוא לתלות כל־כך. 86) שם. וכשגורד ירחיק את האות שלפניו ושלאחריו, שלא יהא מקום הגרד הפסק בתיבה ותיראה כשתים (שו"ע יו"ד סי' רעט סעיף ד').

23 **יד. מֵתָר לִכְתֹּב הַתּוֹרָה, כָּל חֵמֶשׁ וְחֵמֶשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ,**
24 **וְאֵין בָּהֶן קְדֻשַּׁת סֵפֶר־תּוֹרָה[87]. אֲבָל לֹא יִכְתֹּב מְגִלָּה[88]**
25 **בִּפְנֵי עַצְמָהּ, שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ פָּרָשִׁיּוֹת[89]; וְאֵין כּוֹתְבִין**
26 **מְגִלָּה לְתִינוֹק לְהִתְלַמֵּד בָּהּ[90]; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁלִים**
27 **עָלֶיהָ חֵמֶשׁ - מֵתָר[91]. כָּתַב מְגִלָּה, שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת**
28 **בְּשִׁיטָה אַחַת - מֵתָר[92].**

87) השלם, שנוהגים בו קדושה יתירה, כמו שמבואר לקמן (פ"י, ה"ב). וכן אין עומדים מפניו כדרך שחייבים לעמוד מפני ספר־תורה. ובמסכת גיטין (ס.) אמרו: "אין קוראים בחומשים בבית־הכנסת משום כבוד הציבור", וכל ספריהם היו בגלילה כס"ת שלנו. 88) חזק מהחומש. 89) לפי שהתורה חתומה ושלימה ניתנה למשה (שם). אבל בחומשים שלמים אין קפידא כל־כך, כמבואר שם. וכן מצינו ברבי חייא שכתב חמשה חומשים לחמשה ילדים ללמדם תורה (כתובות קג:). 90) גיטין, שם. ורבינו אלפס התיר, והמליצו עליו שלפיכך הקיל משום שאי־אפשר לכל

עני בישראל לכתוב חומש שלם לבנו. ועל כגון זה נאמר (תהלים קיט, קכו.: עת לעשות לה' הפרו תורתך (׳טור׳ יו"ד סי׳ רפג). 91) גיטין, שם. 92) שם אמרו: שלפיכך מותר היה להילני המלכה לעשות טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה (מוכנה לכהן להעתיק ממנה להשקאת סוטה, ולא יצטרך להביא ס"ת להעתיק ממנו) - משום שהיתה כתובה סירוגין. ומפרש רבינו: סירוגין - שלש שלש תיבות בשיטה אחת, כי בכתיבה משונה זו אינה נראית כמגילה מתוך ספר־תורה (ש"ך, יו"ד סי׳ רפג), וראה במוספנו "תשובות רבינו".

1 **טו. מֵאָז לְדַבֵּק[93] תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים בְּכֶרֶךְ**
2 **אֶחָד[94]. וּמַנִּיחַ[95] בְּכָל חֲמֵשׁ וְחֲמֵשׁ אַרְבַּע שִׁיטִין, וּבֵין**
3 **כָּל נָבִיא וָנָבִיא שָׁלֹשׁ שִׁיטִין[96], וּבֵין כָּל נָבִיא וָנָבִיא**
4 **מִשְּׁנַיִם־עָשָׂר - שָׁלֹשׁ שִׁיטִין, שֶׁאִם בָּא לַחְתּוֹךְ,**
5 **חוֹתֵךְ[97]. וְסִדּוּרָן שֶׁל נְבִיאִים כָּךְ הוּא: יְהוֹשֻׁעַ,**
6 **שׁוֹפְטִים, שְׁמוּאֵל, מְלָכִים, יִרְמְיָה, יְחֶזְקֵאל,**
7 **יְשַׁעְיָה[98], תְּרֵי־עָשָׂר[99]. וְסֵדֶר הַכְּתוּבִים: רוּת,**
8 **וּתְהִלִּים, וְאִיּוֹב, וּמִשְׁלֵי, וְקֹהֶלֶת, וְשִׁיר־הַשִּׁירִים[100],**
9 **וְקִינוֹת[101], וְדָנִיֵּאל[102], וּמְגִלָּה[103] וְדִבְרֵי הַיָּמִים[104].**

93) לכרוך. 94) ואע"פ שאי־אפשר שלא יונחו נביאים וכתובים ע"ג תורה, אין חוששים לכך הואיל והם בכרך אחד (ב"ב יג. וב׳תוספות׳ שם). 95) משאיר חלק. 96) שם. ונוסח התלמוד שלפנינו: "וכן בין כל נביא לנביא", שמשמע ארבע שיטין; אבל גירסת רבינו שם: בין נביא לנביא ג׳ שיטין. וכן הנוסח במס׳ סופרים (פ"ב, ה"ד). 97) לפי המפרשים, חסר כאן בדברי רבינו, וצ"ל כמו שנכתבה ברייתא זו בתלמוד (ב"ב יג:): "ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה, שאם בא לחתוך חותך" וזה מוסב על הנביאים שאפשר לסיים נביא אחד בסוף הדף, ולהתחיל את השני בראש הדף, ואין אנו חוששים שמא יבוא לחתוך זה מזה, שהרי מותר לחתוך, אבל בחומשי התורה אסור לסיים בסוף הדף, גזירה שמא יבא לחתוך כמבואר ב׳ירושלמי׳ (מגילה פ"א, ה"ט): "וצריך שיהא גומר באמצע ומתחיל באמצעיתו" (׳מרכבת המשנה׳). 98) אע"פ שישעיהו קדם בזמן לירמיהו ויחזקאל, הקדים ירמיהו ויחזקאל לפניו, מפני ש"מלכים" מסיים בחורבן בית־המקדש וירושלים, ו"ירמיהו" כולו חורבן, ויחזקאל תחילתו חורבן וסופו נחמה, וישעיהו כולו נחמה, לכן מן הראוי לסמוך חורבן לחורבן ונחמה לנחמה (ב"ב יד:). 99) אע"פ שהושע (ראשון ל"תרי עשר") קדם הרבה אפילו לישעיהו, לא סדרוהו במקומו, הואיל וקטן הוא במספר פרקיו, חששו שיאבד, וצירפוהו עם נבואת יתר הנביאים האחרונים שגם הם קטנים במספרם, וביחד יהוו אגודה אחת ולא יאבדו (שם). 100) רות קדמה לדוד, תהלים דוד אמרם, וקדם לאיוב, ואחר־כך שלשה ספרי שלמה: משלי, קהלת, שניהם ספרי חכמה, שיר השירים - לעת זקנתו אמרו (שם, ע"פ רש"י). 101) מגילת איכה, שאמרה ירמיהו. 102) היה אחרי ירמיהו בגולה. 103) מגילת אסתר, אחרי דניאל בימי אחשורוש. 104) שעזרא הסופר כתב יחס דברי הימים עד אליו (בבא־בתרא שם). ועזרא ונחמיה חשובים כספר אחד. - כל אלה הם תשעה עשר, הוסף עליהם חמשה חומשי תורה - הרי עשרים וארבע כתבי קודש.

10 **טז. כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן אֶלָּא**
11 **בְּשִׁרְטוּט[105], אֲפִלּוּ כְּתָבָן עַל הַנְּיָר[106]. וּמֵאָז לִכְתֹּב**
12 **שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת בְּלֹא שִׁרְטוּט; יוֹתֵר עַל זֶה - אָסוּר[107].**
13 **כֵּרֵךְ זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים, אֵין קְדֻשָּׁתוֹ**
14 **כִּקְדֻשַּׁת סֵפֶר־תּוֹרָה, אֶלָּא כְּחֻמָּשׁ מִן הַחֲמִשִּׁים. דִּין**
15 **הַיָּתֵר כְּדִין הֶחָסֵר[108].**

105) גיטין ו, ע"ב; ירושלמי מגילה פ"ג, ה"ב. 106) שהרי רב יוסף הקפיד על רבי אביתר שכתב פסוק באיגרתו בלא שירטוט, וסתם איגרות נכתבות על נייר (הגר"א יו"ד סי׳ רפ"ד). 107) גיטין, שם. ורבינו־תם סובר, שאין איסור אלא כשמתכוין לכתוב הפסוק לשם דרש ולימוד, אבל באיגרת שלומים שאדם שולח לחבירו, מותר לכתוב לשון המקרא, כדי לכתוב לשון צחה, אפילו בלא שירטוט (׳תוספות׳ שם). ולדעת הרמב"ן אין צורך בשירטוט אלא כשכותב כתב אשורי - שכותבים בו תנ"ך - אבל בכתיבה שלנו אין צורך בשירטוט (טור יו"ד סי׳ רפד). וכן אם לא שירטט אלא שורה עליונה בלבד, אינו צריך לשרטט יותר, שמתוך שהשורה העליונה כתובה ישר, אז כל השורות יכתבו ישר על פיה, באופן ששירטוט השורה העליונה מועיל לכל השורות שתחתיה, וזהו שאמרו (מנחות לב:): תפילין אין צריכות שירטוט - הכוונה לשירטוט מלא, אבל השורה העליונה ודאי צריכה שירטוט (׳תוספות׳ גיטין שם, וכן נקבע להלכה ביו"ד סי׳ רפד). 108) כלומר: כל יתר כנטול הוא ואחר עמו (חולין נח:), ולפיכך כרך זה שהוסיפו בו נביאים וכתובים, הרי הוא כס"ת חסר, ולפיכך ירד מקדושת ס"ת (׳בית יוסף׳ סי׳ רפג).

יום שישי י"ד תשרי ה׳תש"פ

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) דיני פרשיות הסתומות והפתוחות; מניין הפרשיות הסתומות והפתוחות שבכל התורה; צורת כתיבת השירות.

16 **א. פָּרָשָׁה פְּתוּחָה יֵשׁ לָהּ שְׁתֵּי צוּרוֹת: אִם גָּמַר**
17 **בְּאֶמְצַע הַשִּׁיטָה, מַנִּיחַ שְׁאָר הַשִּׁיטָה פָּנוּי, וּמַתְחִיל**
18 **הַפָּרָשָׁה שֶׁהִיא פְּתוּחָה מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה הַשְּׁנִיָּה. בַּמֶּה**
19 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּשְׁאַר מִן הַשִּׁיטָה רֶוַח כְּשִׁעוּר**
20 **תֵּשַׁע אוֹתִיּוֹת; אֲבָל אִם לֹא נִשְׁאַר אֶלָּא מְעַט, אוֹ אִם**
21 **גָּמַר בְּסוֹף הַשִּׁיטָה - מַנִּיחַ שִׁיטָה שְׁנִיָּה בְּלֹא כְתָב,**
22 **וּמַתְחִיל הַפָּרָשָׁה הַפְּתוּחָה מִתְּחִלַּת שִׁיטָה הַשְּׁלִישִׁית.**

23 **ב. פָּרָשָׁה סְתוּמָה יֵשׁ לָהּ שָׁלֹשׁ צוּרוֹת: אִם גָּמַר**
24 **בְּאֶמְצַע הַשִּׁיטָה, מַנִּיחַ רֶוַח כַּשִּׁעוּר[2], וּמַתְחִיל לִכְתֹּב**
25 **בְּסוֹף הַשִּׁיטָה תֵּבָה אַחַת מִתְּחִלַּת הַפָּרָשָׁה שֶׁהִיא**
26 **סְתוּמָה, עַד שֶׁיִּמְצָא הָרֶוַח בָּאֶמְצַע. וְאִם לֹא נִשְׁאַר**
27 **מִן הַשִּׁיטָה כְּדֵי לְהַנִּיחַ הָרֶוַח כַּשִּׁעוּר וְלִכְתֹּב בְּסוֹף**
28 **הַשִּׁיטָה תֵּבָה אַחַת - יַנִּיחַ הַכֹּל פָּנוּי, וְיַנִּיחַ מְעַט רֶוַח**

מֵרֹאשׁ שִׁיטָה שְׁנִיָּה, וְיַתְחִיל לִכְתֹּב הַפָּרָשָׁה הַסְּתוּמָה מֵאֶמְצַע שִׁיטָה שְׁנִיָּה[3]. וְאִם גָּמַר בְּסוֹף הַשִּׁיטָה, מַנִּיחַ מִתְּחִלַּת שִׁיטָה שְׁנִיָּה כְּשֶׁעוּר הָרֶוַח, וּמַתְחִיל לִכְתֹּב הַסְּתוּמָה מֵאֶמְצַע הַשִּׁיטָה[4]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁפָּרָשָׁה פְּתוּחָה תְּחִלָּתָהּ בִּתְחִלַּת הַשִּׁיטָה לְעוֹלָם[5], וּפָרָשָׁה סְתוּמָה תְּחִלָּתָהּ מֵאֶמְצַע הַשִּׁיטָה לְעוֹלָם.

2) תשע אותיות. 3) ירושלמי (מגילה פרק א, הלכה ט) "פתוחה מכאן ומכאן (שהניח חלק בסוף השיטה הראשונה ובתחילת השיטה השנייה) - סתומה". 4) (שם) "פתוחה מראשה (שהניח חלק בראש השיטה) - סתומה". 5) (שם) "פתוחה מסופה (שהניח חלק בסוף השיטה הראשונה והתחיל לכתוב בתחילת השנייה - פתוחה". רבים חולקים על רבינו בשיטת ה"פתוחה והסתומה". ראה (בית יוסף יורה דעה סימן רע"ה ותוספות מנחות דף לב עמוד א). ורבינו מקורו מהירושלמי הנ"ל, שהייתה לפניו הגירסה כמו שהעתקנוה.

ג. סֵפֶר שֶׁאֵינוֹ מֻגָּהּ בְּמָלֵא וְחָסֵר, אֶפְשָׁר לְתַקְּנוֹ[6] וּלְהַגִּיהוֹ, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרַנּוּ[7]. אֲבָל אִם טָעָה בְּרֶוַח הַפָּרָשִׁיּוֹת, וְכָתַב פְּתוּחָה סְתוּמָה אוֹ סְתוּמָה פְּתוּחָה, אוֹ שֶׁהִכְסִיק וְהִנִּיחַ פָּנוּי בִּמְקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ פָּרָשָׁה, אוֹ שֶׁכָּתַב כְּדַרְכּוֹ וְלֹא הִכְסִיק בְּרֶוַח בִּמְקוֹם הַפָּרָשָׁה, אוֹ שֶׁשִּׁנָּה צוּרַת הַשִּׁירוֹת[8] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[9], וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה[10], אֶלָּא לְסַלֵּק אֶת כָּל הַדַּף שֶׁטָּעָה בּוֹ.

6) שימחוק את היתר וימלא את החסר על ידי תלייה מלמעלה (לעיל פרק א, הלכה ט"ז). 7) לעיל (פרק ז, הלכות י"ב־י"ג). 8) שירת "הים" ו"האזינו", שנכתבות בצורה מיוחדת, כמבואר בסוף פרק זה. 9) (שבת דף קג עמוד ב). 10) "כי איך יתקן עיוות הפתוחות והסתומות, והלא יצטרך למחוק הרבה לפניו ולאחריו, ושמא יזדמן לו שם (שאסור למחקו) וגם יצטרך למעט הכתב בגלל רווח שבין פרשה לפרשה, ודבר זה אסור, ולפיכך תיקונו רחוק, אבל וודאי מועיל לו תיקון אם אפשר (תשובות הרא"ש כלל ג).

ד. וּלְפִי שֶׁרָאִיתִי שִׁבּוּשׁ גָּדוֹל בְּכָל הַסְּפָרִים[11] שֶׁרָאִיתִי בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְכֵן בַּעֲלֵי הַמָּסֹרֶת, שֶׁכּוֹתְבִין וּמְחַבְּרִין לְהוֹדִיעַ הַפְּתוּחוֹת וְהַסְּתוּמוֹת, נֶחֱלָקִים בִּדְבָרִים אֵלּוּ בְּמַחֲלֹקֶת הַסְּפָרִים שֶׁסּוֹמְכִין עֲלֵיהֶם[12] - רָאִיתִי לִכְתֹּב הֵנָּה כָּל פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה הַסְּתוּמוֹת וְהַפְּתוּחוֹת, וְצוּרַת הַשִּׁירוֹת, כְּדֵי לְתַקֵּן עֲלֵיהֶם כָּל הַסְּפָרִים וּלְהַגִּיהַּ מֵהֶם. וְסֵפֶר שֶׁסָּמַכְנוּ עָלָיו בִּדְבָרִים אֵלּוּ הוּא הַסֵּפֶר הַיָּדוּעַ בְּמִצְרַיִם, שֶׁהוּא כוֹלֵל אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים סְפָרִים[13], שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם מִכַּמָּה שָׁנִים לְהַגִּיהַּ מִמֶּנּוּ הַסְּפָרִים, וְעָלָיו הָיוּ הַכֹּל סוֹמְכִין, לְפִי שֶׁהִגִּיהוֹ בֶן־אָשֵׁר[14], וְדִקְדֵּק בּוֹ שָׁנִים הַרְבֵּה, וְהִגִּיהוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת כְּמוֹ שֶׁהֶעְתִּיקוֹ, וְעָלָיו סָמַכְתִּי בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה שֶׁכָּתַבְתִּי כְּהִלְכָתוֹ.

11) ספרי תורה. 12) כגון מסורת בני ארץ ישראל הנקראים "מערבאי" הסומכים על ספריהם שבארץ ישראל. ומסורת בני בבל הנקראים "מדינחאי" (מזרחיים) הסומכים על ספריהם שבבבל. 13) שהם כל תורה נביאים וכתובים. 14) הוא המדקדק אהרן בן אשר שהיה ראש ישיבה בטבריה, מקום חכמי המסורה והניקוד. וב"שלשלת הקבלה" כתוב: שהיה בדור שאחרי רב סעדיה גאון והיה נקרא אהרן בן משה משבט אשר.

סֵפֶר בְּרֵאשִׁית

יְהִי רָקִיעַ[15], יִקָּווּ הַמַּיִם, יְהִי מְאֹרֹת, יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם, תּוֹצֵא הָאָרֶץ, וַיְכֻלּוּ, אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם - כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וְהֵן שֶׁבַע פָּרָשִׁיּוֹת. אֶל הָאִשָּׁה אָמַר, וּלְאָדָם אָמַר - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים - פְּתוּחָה. וְהָאָדָם יָדַע, זֶה סֵפֶר, וַיְחִי שֵׁת, וַיְחִי אֱנוֹשׁ, וַיְחִי קֵינָן, וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל, וַיְחִי יֶרֶד, וַיְחִי חֲנוֹךְ, וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח, וַיְחִי לֶמֶךְ, וַיְחִי נֹחַ - אַחַת עֶשְׂרֵה פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ כֻּלָּן סְתוּמוֹת. וַיַּרְא ה', אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ, וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיִּהְיוּ בְנֵי נֹחַ, וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וּכְנַעַן יָלַד, וּלְשֵׁם יֻלַּד - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת, אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שֵׁם - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וְאַרְפַּכְשַׁד חַי, וְשֶׁלַח חַי, וַיְחִי עֵבֶר, וַיְחִי פֶּלֶג, וַיְחִי רְעוּ, וַיְחִי שְׂרוּג, וַיְחִי נָחוֹר, וַיְחִי תֶרַח - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, הַשְּׁמוֹנֶה פָּרָשִׁיּוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם, וַיְהִי רָעָב, וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. אַחַר הַדְּבָרִים, וְשָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם, וַיְהִי אַבְרָם, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם - אַרְבַּעְתָּן סְתוּמוֹת. וַיַּרְא אֵלָיו - פְּתוּחָה. וַיִּסַּע מִשָּׁם, וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא, וַיְהִי אַחַר, וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים, וַיְהִיוּ חַיֵּי שָׂרָה - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. וְאַבְרָהָם זָקֵן - סְתוּמָה. וַיֹּסֶף אַבְרָהָם, וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל, וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק, וַיְהִי רָעָב - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. וַיְהִי עֵשָׂו, וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק, וַיֵּצֵא יַעֲקֹב - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב - פְּתוּחָה. וַיָּבֹא יַעֲקֹב, וַתֵּצֵא דִינָה - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, וַיַּרְא אֱלֹהִים, וַיְהִיוּ בְנֵי יַעֲקֹב, וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. אֵלֶּה בְנֵי שֵׂעִיר - סְתוּמָה. וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים, וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב, וַיְהִי בָּעֵת - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה - סְתוּמָה. וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים, וַיְהִי מִקֵּץ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיִּגַּשׁ אֵלָיו, וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, וְאֶת יְהוּדָה - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים, וַיִּקְרָא יַעֲקֹב, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, יְהוּדָה, זְבוּלֻן, יִשָּׂשכָר - כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. דָּן, גָּד, מֵאָשֵׁר, נַפְתָּלִי, בֵּן פֹּרַת יוֹסֵף - חֲמִשְׁתָּן סְתוּמוֹת. בִּנְיָמִין - פְּתוּחָה.

מִנְיַן הַפְּתוּחוֹת - שָׁלֹשׁ וְאַרְבָּעִים, וְהַסְּתוּמוֹת - שְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים. הַכֹּל תִּשְׁעִים וְאֶחָת.

סֵפֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת

1 וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ, וַיֵּלֶךְ אִישׁ, וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים -
2 שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה - סְתוּמָה. וַיֵּלֶךְ
3 מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַהֲרֹן - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר
4 אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה,
5 וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת.
6 אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבֹתָם, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה - שְׁתֵּיהֶן
7 סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ, וַיֹּאמֶר
8 ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר
9 ה' אֶל מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה
10 אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל
11 מֹשֶׁה בֹּא - פְּתוּחָה. (וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל
12 אַהֲרֹן נְטֵה אֶת יָדְךָ), וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל
13 אַהֲרֹן נְטֵה אֶת מַטְּךָ, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם
14 בַּבֹּקֶר - (שְׁלָשְׁתָּן) [ס"א שְׁתֵּיהֶן] סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר
15 ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פַּרְעֹה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל
16 אַהֲרֹן - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם
17 - סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה
18 בֹּא אֶל פַּרְעֹה - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל
19 מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ - סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה שֶׁל
20 'וִיהִי חֹשֶׁךְ', וַיֹּאמֶר שֶׁל 'עוֹד נֶגַע אֶחָד' - שְׁתֵּיהֶן
21 פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר
22 ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיִּקְרָא
23 מֹשֶׁה - פְּתוּחָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה - סְתוּמָה. וַיִּסְעוּ
24 בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן - שְׁתֵּיהֶן
25 פְּתוּחוֹת. וַיְהִי בְּעֶצֶם - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר ה' וְכוּ' קַדֶּשׁ
26 לִי, וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיְהִי בְּשַׁלַּח
27 - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר ה' וְכוּ' וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ, וַיֹּאמֶר ה'
28 אֶל מֹשֶׁה מַה תִּצְעַק, וַיֹּאמֶר ה' נְטֵה אֶת יָדְךָ, אָז
29 יָשִׁיר מֹשֶׁה, וַתִּקַּח מִרְיָם - חֲמִשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וַיִּסַּע
30 מֹשֶׁה, וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי
31 מַמְטִיר - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה -
32 פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה - סְתוּמָה. וַיִּסְעוּ כָּל
33 עֲדַת, וַיָּבֹא עֲמָלֵק, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב,
34 יִתְרוֹ, בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי - חֲמִשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר
35 אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים, אָנֹכִי, לֹא תִשָּׂא - שְׁלָשְׁתָּן
36 סְתוּמוֹת. זָכוֹר - פְּתוּחָה. כַּבֵּד, לֹא תִרְצָח, לֹא
37 תִּנְאָף, לֹא תִּגְנֹב, לֹא תַעֲנֶה, לֹא תַחְמֹד, [לֹא תַחְמֹד]
38 - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן (שֵׁשׁ) [שֶׁבַע]. וְכָל הָעָם -
39 פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה - סְתוּמָה. וְאֵלֶּה
40 הַמִּשְׁפָּטִים - פְּתוּחָה. וְכִי יִמְכֹּר, מַכֵּה אִישׁ, וְכִי
41 יָזִד, וּמַכֵּה אָבִיו, וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ, וּמְקַלֵּל אָבִיו,
42 וְכִי יְרִיבֻן אֲנָשִׁים, וְכִי יַכֶּה אִישׁ, וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים,
43 וְכִי יַכֶּה אִישׁ - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן עֶשֶׂר. וְכִי יִגַּח
44 שׁוֹר - פְּתוּחָה. וְכִי יִפְתַּח, וְכִי יִגֹּף, כִּי יִגְנֹב אִישׁ,
45 כִּי יַבְעֵר אִישׁ, כִּי תֵצֵא אֵשׁ, כִּי יִתֵּן, כִּי יִתֵּן אִישׁ -
46 כֻּלָּם סְתוּמוֹת, וְהֵן שֶׁבַע. וְכִי יִשְׁאַל - פְּתוּחָה. וְכִי
47 יִפְתֶּה, מְכַשֵּׁפָה, זֹבֵחַ לֵאלֹהִים - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת.
48 אִם כֶּסֶף - פְּתוּחָה. אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל, לֹא תִשָּׁא, כִּי
49 תִפְגַּע, כִּי תִרְאֶה, לֹא תַטֶּה - חֲמִשְׁתָּן סְתוּמוֹת. הִנֵּה
50 אָנֹכִי - פְּתוּחָה. לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה - סְתוּמָה. וְאֶל
51 מֹשֶׁה אָמַר - פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר ה' - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר
52 ה' - פְּתוּחָה. וְעָשׂוּ אָרוֹן - סְתוּמָה. וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן,
53 וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וְאֶת הַמִּשְׁכָּן -
54 סְתוּמָה. וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים - פְּתוּחָה. וְעָשִׂיתָ
55 פָּרֹכֶת, וְעָשִׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וְעָשִׂיתָ אֵת חֲצַר
56 הַמִּשְׁכָּן, וְאַתָּה תְּצַוֶּה, וְאַתָּה הַקְרֵב - חֲמִשְׁתָּן
57 סְתוּמוֹת. וְעָשׂוּ אֶת הָאֵפֹד - פְּתוּחָה. וְעָשִׂיתָ
58 מִשְׁבְּצֹת, וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן, וְעָשִׂיתָ אֶת מְעִיל, וְעָשִׂיתָ
59 צִיץ, וְזֶה הַדָּבָר, וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה - כֻּלָּן סְתוּמוֹת,
60 וְהֵן שֵׁשׁ. וְעָשִׂיתָ מִזְבַּח, וַיְדַבֵּר דְּ'כִי תִשָּׂא', וַיְדַבֵּר
61 דְּ'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר', וַיְדַבֵּר דְּ'בְשָׂמִים' - אַרְבַּעְתָּן
62 פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר דְּ'קַח לְךָ סַמִּים', וַיְדַבֵּר דְּ'רְאֵה
63 קָרָאתִי' - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' - פְּתוּחָה.
64 וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'לֶךְ רֵד', וַיִּפֶן
65 וַיֵּרֶד - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר דְּ'לֶךְ עֲלֵה מִזֶּה' -
66 סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר
67 ה' אֶל מֹשֶׁה פְּסָל, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתָב -
68 אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה - סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר
69 מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - שְׁתֵּיהֶן
70 פְּתוּחוֹת. וַיַּעֲשׂוּ כָּל חֲכַם לֵב - סְתוּמָה. וַיַּעַשׂ יְרִיעֹת
71 - פְּתוּחָה. וַיַּעַשׂ אֶת הַקְּרָשִׁים - סְתוּמָה. וַיַּעַשׂ
72 בְּצַלְאֵל, וַיַּעַשׂ אֶת הַשֻּׁלְחָן, וַיַּעַשׂ אֶת הַמְּנֹרָה, וַיַּעַשׂ
73 אֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. וַיַּעַשׂ אֶת
74 מִזְבַּח הָעֹלָה, וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר, וַיַּעַשׂ אֶת הֶחָצֵר,
75 אֵלֶּה פְקוּדֵי, כָּל הַזָּהָב - חֲמִשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיַּעַשׂ אֶת
76 הָאֵפֹד - פְּתוּחָה. וַיַּעֲשׂוּ אֶת אַבְנֵי - סְתוּמָה. וַיַּעַשׂ
77 אֶת הַחֹשֶׁן, וַיַּעַשׂ אֶת מְעִיל - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת.
78 וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכָּתֹנֶת שֵׁשׁ, וַיַּעֲשׂוּ אֶת צִיץ, וַתֵּכֶל -
79 שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, וַיְדַבֵּר דְּ'בְיוֹם
80 הַחֹדֶשׁ' - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן,
81 וַיִּקַּח, וַיִּתֵּן אֶת הַשֻּׁלְחָן, וַיָּשֶׂם אֶת הַמְּנֹרָה, וַיָּשֶׂם
82 אֶת מִזְבַּח, וַיָּשֶׂם אֶת מָסָךְ, וַיָּשֶׂם אֶת הַכִּיֹּר, וַיָּקֶם
83 אֶת הֶחָצֵר - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שְׁמוֹנֶה. וַיְכַס הֶעָנָן
84 - פְּתוּחָה.
85

מִנְיַן הַפְּתוּחוֹת - תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים, וּמִנְיַן הַסְּתוּמוֹת -
86 חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים. הַכֹּל - מֵאָה וְשִׁשִּׁים וְאַרְבַּע
87 פָּרָשִׁיּוֹת.
88

סֵפֶר וַיִּקְרָא

89 וְאִם מִן הַצֹּאן - סְתוּמָה. וְאִם מִן הָעוֹף - פְּתוּחָה.
90 וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב, וְכִי תַקְרִיב, וְאִם מִנְחָה עַל הַמַּחֲבַת,
91 וְאִם מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת, וְאִם תַּקְרִיב - חֲמִשְׁתָּן
92

1 סְתוּמוֹת. וְאִם זֶבַח, וְאִם מִן הַצֹּאן, וְאִם עֵז, וַיְדַבֵּר,
2 וְאִם כָּל עֵדַת, אֲשֶׁר נָשִׂיא, וְאִם נֶפֶשׁ, וְאִם כֶּבֶשׂ,
3 וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא - כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וְהֵן תֵּשַׁע. וְאִם לֹא
4 תַשִּׂיג, וַיְדַבֵּר ה' - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וְאִם נֶפֶשׁ,
5 וַיְדַבֵּר דְּ'נֶפֶשׁ'[16], וַיְדַבֵּר וְכוּ' - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת.
6 וְזֹאת תּוֹרַת - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'זֶה קָרְבָּן', וַיְדַבֵּר
7 דְּ'דַבֵּר אֶל אַהֲרֹן', וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם, וְזֹאת תּוֹרַת
8 זֶבַח, וַיְדַבֵּר דְּ'דַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמַּקְרִיב', וַיְדַבֵּר
9 דְּ'קַח אֶת אַהֲרֹן' - כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. וַיְהִי בַּיּוֹם
10 הַשְּׁמִינִי - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר ה' אֶל אַהֲרֹן, וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה,
11 וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וְזֶה לָכֶם, וְכִי
12 יָמוּת - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דְּ'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ',
13 וַיְדַבֵּר דְּ'אָדָם כִּי יִהְיֶה', נֶגַע צָרַעַת, וּבָשָׂר - אַרְבַּעְתָּן
14 פְּתוּחוֹת. אוֹ בָשָׂר - סְתוּמָה. וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה -
15 פְּתוּחָה. וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרָם, וְאִישׁ
16 כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ, וְהַבֶּגֶד - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר
17 דְּ'זֹאת תִּהְיֶה' - פְּתוּחָה. וְאִם דַּל - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר
18 דְּ'כִי תָבֹאוּ', וַיְדַבֵּר דְּ'דַּבְּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' - שְׁתֵּיהֶן
19 פְּתוּחוֹת. וְאִישׁ כִּי תֵצֵא - סְתוּמָה. וְאִשָּׁה כִּי תִהְיֶה
20 - פְּתוּחָה. וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'אַחֲרֵי
21 מוֹת', וַיְדַבֵּר דְּ'דַבֵּר אֶל אַהֲרֹן', וַיְדַבֵּר דְּ'דַבֵּר אֶל בְּנֵי
22 יִשְׂרָאֵל' - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. אִישׁ אִישׁ, עֶרְוַת אָבִיךָ,
23 עֶרְוַת אִשֶּׁת אָבִיךָ, עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ, עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ, עֶרְוַת
24 בַּת אֵשֶׁת, עֶרְוַת אֲחוֹת אָבִיךָ, עֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ, עֶרְוַת
25 אֲחִי אָבִיךָ, עֶרְוַת כַּלָּתְךָ, עֶרְוַת אֵשֶׁת אָחִיךָ, עֶרְוַת
26 אִשָּׁה וּבִתָּהּ - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה. וַיְדַבֵּר
27 דְּ'דַבֵּר אֶל כָּל עֲדַת', וְכִי תָבֹאוּ אֶל - שְׁתֵּיהֶן
28 פְּתוּחוֹת. וְכִי יָגוּר - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דַּ'אֲשֶׁר יִתֵּן
29 מִזַּרְעוֹ', וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים -
30 שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, וַיְדַבֵּר דְּ'דַבֵּר אֶל
31 אַהֲרֹן' - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דְּ'יִזָּהֲרוּ', וַיְדַבֵּר
32 דְּ'דַבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו' - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר
33 דְּ'שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז' - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'דַבֵּר אֶל
34 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה', וַיְדַבֵּר דְּ'כִי תָבֹאוּ אֶל
35 הָאָרֶץ' - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וּסְפַרְתֶּם לָכֶם - סְתוּמָה.
36 וַיְדַבֵּר דְּ'בַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי' - פְּתוּחָה. וַיְדַבֵּר דְּ'אַךְ
37 בֶּעָשׂוֹר' - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'בַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם',
38 וַיְדַבֵּר דְּ'צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', וְלָקַחְתָּ סֹלֶת - שְׁלָשְׁתָּן
39 פְּתוּחוֹת. וַיֵּצֵא בֶן אִשָּׁה - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'הוֹצֵא אֶת
40 הַמְקַלֵּל', וַיְדַבֵּר דְּ'בְהַר סִינַי' - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת.
41 וְסָפַרְתָּ לְךָ, כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ, וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר, וְכִי יָמוּךְ
42 אָחִיךָ, וְכִי יָמוּךְ, וְכִי תַשִּׂיג יַד - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵם
43 שֵׁשׁ. אִם בְּחֻקֹּתַי, וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי - שְׁתֵּיהֶן
44 פְּתוּחוֹת. וְאִם בְּזֹאת - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'אִישׁ כִּי
45 יַפְלִא' - פְּתוּחָה. וְאִם בְּהֵמָה - סְתוּמָה.

46 מִנְיַן הַפְּתוּחוֹת - שְׁתַּיִם וַחֲמִשִּׁים, וְהַסְּתוּמוֹת - שֵׁשׁ
47 וְאַרְבָּעִים. הַכֹּל - תְּשָׁעִים וּשְׁמוֹנֶה.
48 סֵפֶר בְּמִדְבַּר סִינַי
49 בְּנֵי רְאוּבֵן - סְתוּמָה. לִבְנֵי שִׁמְעוֹן, לִבְנֵי גָד, לִבְנֵי
50 יְהוּדָה, לִבְנֵי יִשָּׂשכָר, לִבְנֵי זְבוּלֻן, לִבְנֵי יוֹסֵף, לִבְנֵי
51 מְנַשֶּׁה, לִבְנֵי בִנְיָמִן, לִבְנֵי דָן, לִבְנֵי אָשֵׁר, בְּנֵי
52 נַפְתָּלִי, אֵלֶּה הַפְּקֻדִים, וַיְדַבֵּר דְּ'אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי',
53 וַיְדַבֵּר דְּ'אִישׁ עַל דִּגְלוֹ' - כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וְהֵן אַרְבַּע
54 עֶשְׂרֵה. דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן, וְנָסַע אֹהֶל, דֶּגֶל מַחֲנֵה
55 אֶפְרַיִם, דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן - אַרְבַּעְתָּן סְתוּמוֹת. אֵלֶּה
56 פְּקוּדֵי, וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת, וַיְדַבֵּר דְּ'הַקְרֵב', וַיְדַבֵּר
57 דְּ'וַאֲנִי', וַיְדַבֵּר דְּ'פְקֹד' - חֲמִשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וְלִקְחָה,
58 וַיֹּאמֶר דְּ'פְקֹד' - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דְּ'קַח',
59 וַיְדַבֵּר דְּ'נָשֹׂא', וַיְדַבֵּר דְּ'אַל תַּכְרִיתוּ', וַיְדַבֵּר
60 דְּ'נָשֹׂא' - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. בְּנֵי מְרָרִי, וּפְקוּדֵי בְּנֵי
61 גֵרְשׁוֹן - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דְּ'צַו', וַיְדַבֵּר
62 דְּ'אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ', וַיְדַבֵּר דְּ'אִישׁ כִּי
63 תִשְׂטֶה', וַיְדַבֵּר דְּ'אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַפְלִא', וַיְדַבֵּר
64 דְּ'דַבֵּר אֶל אַהֲרֹן' - חֲמִשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. יְבָרֶכְךָ, יָאֵר,
65 יִשָּׂא, וְשָׂמוּ, וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה, וַיְהִי הַמַּקְרִיב
66 - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, בַּיּוֹם
67 הַשְּׁלִישִׁי, בַּיּוֹם הָרְבִיעִי, בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי, בַּיּוֹם
68 הַשִּׁשִּׁי, בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, בַּיּוֹם
69 הַתְּשִׁיעִי, בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי, בְּיוֹם עַשְׂתֵּי עָשָׂר יוֹם,
70 בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם, זֹאת חֲנֻכַּת, וַיְדַבֵּר
71 דְּ'בְהַעֲלֹתְךָ', וַיְדַבֵּר דְּ'קַח אֶת הַלְוִיִּם' - כֻּלָּן
72 פְּתוּחוֹת, וְהֵן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה. וַיְדַבֵּר דְּ'זֹאת אֲשֶׁר
73 לַלְוִיִּם' - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'וְיַעֲשׂוּ', וַיְדַבֵּר דְּ'כִי
74 יִהְיֶה טָמֵא' - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וּבְיוֹם הָקִים -
75 סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דַּ'עֲשֵׂה לְךָ', וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית -
76 שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב, וַיְהִי בִּנְסֹעַ -
77 שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים, וַיֹּאמֶר
78 דְּ'אֶסְפָה לִי', וַיֹּאמֶר דַּ'הַיַּד ה' תִּקְצָר', וַתְּדַבֵּר מִרְיָם
79 - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ה' פִּתְאֹם - סְתוּמָה.
80 וַיֹּאמֶר דְּ'וְאָבִיהָ', וַיְדַבֵּר דְּ'שְׁלַח לְךָ', וַיֹּאמֶר דְּ'עַד
81 אָנָה יְנַאֲצֵנִי', וַיְדַבֵּר דְּ'עַד מָתַי', וַיְדַבֵּר דְּ'כִי תָבֹאוּ',
82 וַיְדַבֵּר דְּ'בְּבֹאֲכֶם' - פְּתוּחוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. וְכִי תִשְׁגּוּ,
83 וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיִּהְיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
84 בַּמִּדְבָּר - פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר דְּ'מוֹת יוּמַת' - סְתוּמָה.
85 וַיֹּאמֶר דְּ'וְעָשׂוּ לָהֶם', וַיִּקַּח קֹרַח - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת.
86 וַיְדַבֵּר דְּ'הִבָּדְלוּ', וַיְדַבֵּר דְּ'הֵעָלוּ', וַיְדַבֵּר דֶּ'אֱמֹר אֶל
87 אֶלְעָזָר' - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיִּלּוֹנוּ - פְּתוּחָה. וַיְדַבֵּר
88 דְּ'הָרִמּוּ' - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'וְקַח מֵאִתָּם', וַיֹּאמֶר
89 דְּ'הָשֵׁב', וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת.
90 וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַהֲרֹן - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר ה' אֶל אַהֲרֹן

1 - פְּתוּחָה. וְלִבְנֵי לֵוִי - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ׳וְאֵל,
2 הַלְוִיִּם׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳זֹאת חֻקַּת׳, וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
3 וַיְדַבֵּר דְּ׳קַח אֶת הַמַּטֶּה׳ - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר
4 דְּ׳יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם׳, וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה - שְׁתֵּיהֶן
5 סְתוּמוֹת. וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ - פְּתוּחָה. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי -
6 סְתוּמָה. וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר - פְּתוּחָה. אָז יָשִׁיר -
7 סְתוּמָה. וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל - פְּתוּחָה. וַיַּרְא בָּלָק -
8 סְתוּמָה. וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל, וַיְדַבֵּר דְּ׳פִינְחָס׳, וַיְדַבֵּר
9 דְּ׳צָרוֹר׳, וַיֹּאמֶר ה׳ - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. בְּנֵי
10 שִׁמְעוֹן, בְּנֵי גָד, בְּנֵי יְהוּדָה, בְּנֵי יִשָּׂשכָר, בְּנֵי זְבוּלֻן,
11 בְּנֵי יוֹסֵף, אֵלֶּה בְּנֵי אֶפְרַיִם, בְּנֵי בִנְיָמִן, אֵלֶּה בְּנֵי
12 דָן, בְּנֵי אָשֵׁר, בְּנֵי נַפְתָּלִי - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן אַחַת
13 עֶשְׂרֵה. וַיְדַבֵּר ה׳ - פְּתוּחָה. וְאֵלֶּה פְקוּדֵי הַלֵּוִי,
14 וַתִּקְרַבְנָה - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר דְּ׳כֵן בְּנוֹת
15 צְלָפְחָד׳, וַיֹּאמֶר דַּ׳עֲלֶה׳ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר
16 מֹשֶׁה - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ׳צוֹ׳, וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת,
17 וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וּבַחֹדֶשׁ
18 הָרִאשׁוֹן, וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת.
19 וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי - פְּתוּחָה. וּבָעָשׂוֹר, וּבַחֲמִשָּׁה
20 עָשָׂר, וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי, וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי,
21 וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי, וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, בַּיּוֹם
22 הַשְּׁמִינִי - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן תֵּשַׁע. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה,
23 וַיְדַבֵּר ה׳ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר,
24 וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר, וַיֹּאמֶר דְּ׳שָׁא׳ - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת.
25 וּמִקְנֶה רַב - פְּתוּחָה. וַיֹּאמְרוּ אִם מָצָאנוּ, וַיִּגְּשׁוּ
26 אֵלָיו - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה, אֵלֶּה
27 מַסְעֵי - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי, וַיְדַבֵּר
28 דְּ׳בְעַרְבֹת׳ - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דְּ׳צוֹ אֶת בְּנֵי
29 יִשְׂרָאֵל׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים׳, וַיְדַבֵּר
30 דְּ׳בְעַרְבֹת מוֹאָב׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳,
31 וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי - חֲמִשָּׁתָן פְּתוּחוֹת.
32 מִנְיַן הַפְּתוּחוֹת - שְׁתַּיִם וְתִשְׁעִים, וְהַסְּתוּמוֹת -
33 שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ. הַכֹּל - מֵאָה וַחֲמִשִּׁים וּשְׁמוֹנֶה.
34 סֵפֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים
35 וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלַי, וַנַּעֲבֹר, וַיְדַבֵּר ה׳, וַיֹּאמֶר ה׳
36 אֵלַי רְאֵה, וְאֶתְחַנַּן - חֲמִשָּׁתָן סְתוּמוֹת. וְעַתָּה
37 יִשְׂרָאֵל, כִּי תוֹלִיד בָּנִים, אָז יַבְדִּיל, וַיִּקְרָא מֹשֶׁה -
38 אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. אָנֹכִי, לֹא תִשָּׂא, שָׁמוֹר, כַּבֵּד, לֹא
39 תִרְצָח, וְלֹא תִנְאָף, וְלֹא תִגְנֹב, וְלֹא תַעֲנֶה, וְלֹא
40 תַחְמֹד, וְלֹא תִתְאַוֶּה, אֶת הַדְּבָרִים - כֻּלָּן סְתוּמוֹת,
41 וְהֵן אַחַת עֶשְׂרֵה. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל - פְּתוּחָה. וְהָיָה כִּי
42 יְבִיאֲךָ, לֹא תְנַסּוּ, כִּי יִשְׁאָלְךָ בִּנְךָ, כִּי יְבִיאֲךָ -
43 אַרְבַּעְתָּן סְתוּמוֹת. וְהָיָה עֵקֶב - פְּתוּחָה. כִּי תֹאמַר -
44 סְתוּמָה. כָּל הַמִּצְוָה, וְהָיָה אִם שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח, שְׁמַע
45 יִשְׂרָאֵל, בָּעֵת הַהִוא, וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל - חֲמִשָּׁתָן
46 פְּתוּחוֹת. כִּי הָאָרֶץ, וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, כִּי אִם שָׁמֹר
47 תִּשְׁמְרוּן, רְאֵה אָנֹכִי, וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ, כִּי יַרְחִיב, כִּי
48 יַכְרִית - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שֶׁבַע. כִּי יָקוּם - פְּתוּחָה.
49 כִּי יִסִּיתְךָ, כִּי תִשְׁמַע, בָּנִים אַתֶּם, לֹא תֹאכַל, אֶת זֶה
50 תֹּאכְלוּ, כָּל צִפּוֹר טְהֹרָה - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ.
51 עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר - פְּתוּחָה. מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים, מִקֵּץ
52 שֶׁבַע שָׁנִים, כִּי יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן, כִּי יִמָּכֵר לְךָ -
53 אַרְבַּעְתָּן סְתוּמוֹת. כָּל הַבְּכוֹר, שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ -
54 שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת - סְתוּמָה. חַג הַסֻּכּוֹת
55 - פְּתוּחָה. שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים, לֹא תִטַּע לְךָ, לֹא
56 תִזְבַּח, כִּי יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ - אַרְבַּעְתָּן סְתוּמוֹת. כִּי
57 יִפָּלֵא - פְּתוּחָה. כִּי תָבֹא, לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים, וְזֶה
58 יִהְיֶה, וְכִי יָבֹא הַלֵּוִי, כִּי אַתָּה בָּא, כִּי יַכְרִית - כֻּלָּם
59 סְתוּמוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. וְכִי יִהְיֶה אִישׁ - פְּתוּחָה. לֹא
60 תַסִּיג, לֹא יָקוּם עֵד, כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה, כִּי תִקְרַב
61 אֶל עִיר, כִּי תָצוּר אֶל עִיר - חֲמִשָּׁתָן סְתוּמוֹת. כִּי
62 יִמָּצֵא חָלָל - פְּתוּחָה. כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה, כִּי תִהְיֶיָן
63 לְאִישׁ, כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ, וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ, לֹא תִרְאֶה
64 אֶת שׁוֹר, לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר, לֹא יִהְיֶה כְלִי גֶבֶר
65 - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שֶׁבַע. כִּי יִקָּרֵא - פְּתוּחָה. כִּי
66 תִבְנֶה, לֹא תַחֲרֹשׁ, גְּדִלִים, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, וְאִם
67 אֵמֶת הָיָה, כִּי יִמָּצֵא אִישׁ, כִּי יִהְיֶה נַעֲרָה בְתוּלָה,
68 וְאִם בַּשָּׂדֶה יִמְצָא, כִּי יִמְצָא, לֹא יִקַּח אִישׁ, לֹא יָבֹא
69 פְצוּעַ, לֹא יָבֹא מַמְזֵר, לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי, לֹא תְתַעֵב
70 אֲדֹמִי, כִּי תֵצֵא מַחֲנֶה, לֹא תַסְגִּיר, לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה,
71 לֹא תַשִּׁיךְ, כִּי תִדֹּר נֶדֶר, כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם, כִּי תָבֹא
72 בְּקָמַת, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה
73 חֲדָשָׁה, כִּי יִמָּצֵא, הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת, כִּי תַשֶּׁה
74 בְרֵעֲךָ, לֹא תַעֲשֹׂק שָׂכִיר עָנִי, לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת, לֹא
75 תַטֶּה, כִּי תִקְצֹר, כִּי תַחְבֹּט, כִּי יִהְיֶה רִיב, כִּי יֵשְׁבוּ
76 אַחִים, כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים, לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ - כֻּלָּן
77 סְתוּמוֹת, וְהֵן חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים. זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה,
78 וְהָיָה כִּי תָבוֹא - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. כִּי תְכַלֶּה לַעֲשֹׂר,
79 הַיּוֹם הַזֶּה - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי
80 יִשְׂרָאֵל - פְּתוּחָה. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה, וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת הָעָם,
81 אָרוּר הָאִישׁ, אָרוּר מַקְלֶה, אָרוּר מַסִּיג, אָרוּר
82 מַשְׁגֶּה, אָרוּר מַטֶּה, אָרוּר[17] שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה,
83 אָרוּר שֹׁכֵב עִם אֲחֹתוֹ, אָרוּר שֹׁכֵב עִם חֹתַנְתּוֹ, אָרוּר
84 מַכֵּה, אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד, אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים - כֻּלָּן
85 סְתוּמוֹת, וְהֵן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ, וְהָיָה
86 אִם לֹא תִשְׁמַע - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית
87 - סְתוּמָה. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה, אַתֶּם נִצָּבִים - שְׁתֵּיהֶן
88 פְּתוּחוֹת. וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ, כִּי הַמִּצְוָה, רְאֵה נָתַתִּי -
89 שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה - פְּתוּחָה. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה
90 - סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה הֵן, הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם,

1 **וַיָּבֹא מֹשֶׁה, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם, וְזֹאת הַבְּרָכָה**
2 **- חֲמִשָּׁתָן פִּתּוּחוֹת. וְזֹאת לִיהוּדָה - סְתוּמָה. וּלְלֵוִי**
3 **- פִּתּוּחָה. לְבִנְיָמִן, וּלְיוֹסֵף, וְלִזְבוּלֵן, וּלְגָד, וּלְדָן,**
4 **וּלְאָשֵׁר, וַיַּעַל מֹשֶׁה - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שֶׁבַע.**
5 **מִנְיַן הַפִּתּוּחוֹת שֶׁל סֵפֶר זֶה - שְׁלֹשִׁים וְאַרְבַּע,**
6 **וְהַסְּתוּמוֹת - מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע. הַכֹּל - מֵאָה**
7 **וַחֲמִשִּׁים וּשְׁמוֹנֶה. מִנְיַן הַפִּתּוּחוֹת שֶׁל כָּל הַתּוֹרָה -**
8 **מָאתַיִם וְתִשְׁעִים, וּמִנְיַן הַסְּתוּמוֹת - שְׁלֹשׁ מֵאוֹת**
9 **וְשִׁבְעִים וָתֵשַׁע. הַכֹּל - שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וָתֵשַׁע.**
10 **צוּרַת שִׁירַת 'הַאֲזִינוּ': כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה יֵשׁ בְּאֶמְצַע**
11 **רֶוַח אֶחָד[18] כְּצוּרַת הַפָּרָשָׁה הַסְּתוּמָה[19], וְנִמְצָא כָּל**
12 **שִׁיטָה חֲלוּקָה לִשְׁתַּיִם. וְכוֹתְבִין אוֹתָהּ בְּשִׁבְעִים[20]**
13 **שִׁיטוֹת. וְאֵלּוּ הֵן הַתֵּבוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה:**
14 **הַאֲזִינוּ, יַעֲרֹף, כִּשְׂעִירִם, כִּי, הַצּוּר, אֵל, שִׁחֵת,**
15 **הַלָּהּ', הֲלוֹא, זְכֹר, שְׁאַל, בְּהַנְחֵל, יַצֵּב, כִּי,**
16 **יִמְצָאֵהוּ, יְסֹבְבֶנְהוּ, כְּבָבַת, יִפְרֹשׂ, ה', יַרְכִּבֵהוּ,**
17 **וַיֵּנֶקֵהוּ, חֶמְאַת, בְּנִי[21], וְדַם, שָׂמַנְתָּ, וַיְנַבֵּל, בְּתוֹעֵבֹת,**
18 **אֱלֹהִים, לֹא, וַתִּשְׁכַּח, מִכַּעַס, אֶרְאֶה, בָּנִים, כִּעַסוּנִי,**
19 **בְּגוֹי, וַתִּיקַד, וַתְּלַהֵט, חִצַּי, וְקֶטֶב, עִם, וּמֵחֲדָרִים,**
20 **יוֹנֵק, אַשְׁבִּיתָה, פֶּן, וְלֹא, וְאֵין, יָבִינוּ, וּשְׁנַיִם, וַה',**
21 **וְאֹיְבֵינוּ, וּמִשַّדְמֹת, אַשְׁכְּלֹת, וְרֹאשׁ, חָתוּם, לְעֵת,**
22 **וְחָשׂ, וְעַל, וְאָפֵס, צוּר, יִשְׁתּוּ, יְהִי, וְאֵין, מָחֲצִתִּי,**
23 **כִּי, אִם, אָשִׁיב, אַשְׁכִּיר, מִדַּם, הַרְנִינוּ, וְנָקָם.**
24 **כָּל אֵלּוּ הַתֵּבוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ.**

15) ואת הפרשה שבראש הספר לא הזכיר רבינו, וכן בראש שאר החומשים לא הוזכרו פרשיותיהם הראשונות - מפני שהן תחילת הספר, אין למנותן לא כפתוחות ולא כסתומות (כסף משנה). 16) נפש כי תחטא (פרק ה, פסוק יד). 17) ובקצת ספרים וכן בחומשים שלפנינו מונים גם את: "ארור שוכב עם אשת אביו" לפרשה סתומה, אבל לפי ספרי הרמב"ם המוגהים אין זו לא פרשה פתוחה ולא סתומה, וכן החליט הכסף משנה. וראה ב"מנחת שי" לדברים שם. 18) של תשע אותיות. 19) כתב מכאן ומכאן וְחָלָק באמצע. 20) ראה מסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה ח"ט). וכדאי להעיר שברמב"ם כתב יד התימנים כתוב כאן: "בשבע ושישים שיטות". 21) כנוסח כל ספרי הרמב"ם, אולם רבי מנחם לונזאנו בספרו "אור תורה" אומר: שראש השיטה: "ואילים", כי תיבה זו מובדלת מ"כרים", ודבוקה אל "בני בשן" וכן מפורש במסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה ט), וכך מנהג סופרינו.

25 **וְאֵלּוּ הֵן הַתֵּבוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ כָּל חֲצִי שִׁיטָה אַחֲרוֹנָה,**
26 **שֶׁהֵן בְּאֶמְצַע הַדַּף:**
27 **וְתִשְׁמַע, תִּזַּל, וְכִרְבִיבִים, הָבוּ, כִּי, צַדִּיק, דּוֹר, עַם,**
28 **הוּא, בִּינוּ, זְקָנֶיךָ, בְּהַפְרִידוֹ, לְמִסְפַּר, יַעֲקֹב, וּבְתֹהוּ,**
29 **יְצָרֶנְהוּ, עַל, יִשָּׂאֵהוּ, וְאֵין, וַיֹּאכַל, וְשָׁמֶן, עִם, עִם,**
30 **וַיִּשְׁמַן, וַיִּטֹּשׁ, יַקְנִאֻהוּ, יִזְבְּחוּ, חֲדָשִׁים, צוּר, וַיַּרְא,**
31 **וַיֹּאמֶר, כִּי, הֵם, וַאֲנִי, כִּי, וַתֹּאכַל, אַסְפֶּה, מִזֵּי,**
32 **וְשֶׁן, מִחוּץ, גַּם, אָמַרְתִּי, לוּלֵי, פֶּן, כִּי, לוֹ, אֵיכָה,**
33 **אִם, כִּי, כִּי, עֲנָבָמוֹ, חֲמַת, הֲלֹא, לִי, כִּי, כִּי, כִּי,**
34 **וְאָמַר, אֲשֶׁר, יָקוּמוּ, רְאוּ, אֲנִי, וְאֵין, וְאָמַרְתִּי,**
35 **וְתֹאחֵז, וְלִמְשַׂנְאַי, וְחַרְבִּי, מֵרֹאשׁ, כִּי, וְכִפֶּר.**
36 **שִׁירַת הַיָּם כּוֹתְבִין אוֹתָהּ בִּשְׁלֹשִׁים שִׁיטוֹת[22].**
37 **שִׁיטָה רִאשׁוֹנָה כְּדַרְכָּהּ, וּשְׁאָר הַשִּׁיטוֹת - אַחַת**
38 **מַנִּיחִין בְּאֶמְצָעָהּ רֶוַח[23] אֶחָד, וְאַחַת מַנִּיחִין הָרֶוַח**
39 **בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת בְּאֶמְצָעָהּ[24], עַד שֶׁתִּמָּצֵא הַשִּׁיטָה**
40 **חֲלוּקָה לְשָׁלֹשׁ, וְנִמְצָא רֶוַח[25] כְּנֶגֶד הַכְּתָב[26], וּכְתָב**
41 **כְּנֶגֶד הָרֶוַח.**

22) מסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה י"א). ושם (הלכה י) מָנוּ גם את "שירת דבורה" (שופטים פרק ה), שהיא נכתבת כצורת "שירת הים". 23) כשיעור תשע אותיות. והסדר האמור כאן לאו דווקא, כי למעשה השורה הראשונה יש לה שני רווחים, והשנייה - רווח אחד, כצורת השירה שלפנינו. אמנם יש דפוסי רמב"ם (אמ"ד ועוד) שהשורה הראשונה יש בה רווח אחד, אולם כבר כתב הרב מנחם די לונזאנו בספרו "אור תורה": אל תשית ליבך לצורה שבספרי הרמב"ם הנדפסים, כי היא [=כנראה] משובשת, ואינה הצורה שכתב הרמב"ם בספרו אך המדפיס [=כנראה טעה], בדאה מליבו". 24) אותו שיעור הרווח מחלקים לשניים. 25) של השיטה העליונה. 26) של השיטה שתחתיה, וזהו שאמרו (מגילה דף טז עמוד ב): "אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח".

42 **וְזוֹ הִיא צוּרָתָהּ:**

43 אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ
44 לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס
45 וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי
46 לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי
47 אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה
48 שְׁמוֹ: מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר
49 שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם סוּף: תְּהֹמֹת יְכַסֻּמוּ יָרְדוּ בְמִצֹּלֹת כְּמוֹ
50 אָבֶן: יְמִינְךָ יְהוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ
51 יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב: וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס
52 קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ: וּבְרוּחַ
53 אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד
54 נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב יָם: אָמַר
55 אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ
56 נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי: נָשַׁפְתָּ
57 בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם
58 אַדִּירִים: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי
59 כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה
60 פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ
61 בְחַסְדְּךָ עַם זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעֻזְּךָ אֶל נְוֵה
62 קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל
63 אָחַז יֹשְׁבֵי פְלֶשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי
64 אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ

1 כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה
2 וָפַחַד בִּגְדֹל זְרֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד
3 יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד יַעֲבֹר עַם זוּ
4 קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן
5 לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ
6 יָדֶיךָ: יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כִּי
7 בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת מֵי
8 הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַّבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם:

9 כָּל. הַתּוֹרָה. כֻּלָּהּ - בֵּין בַּשִּׁירוֹת, בֵּין בִּשְׁאָר הַכְּתָב
10 - יִתְכַּוֵּן שֶׁתְּהֶיה אוֹת סְמוּכָה לַחֲבֵרְתָּהּ בְּיוֹתֵר, וְלֹא
11 תְּדַבֵּק בָּהּ, וְלֹא תִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְרָאֶה
12 הַתֵּבָה כִּשְׁתֵּי תֵבוֹת; אֶלָּא יִהְיֶה בֵּין אוֹת לְאוֹת כְּחוּט
13 הַשַּׁעֲרָה. וְאִם הִרְחִיק אוֹת מֵאוֹת, כְּדֵי שֶׁתֵּרָאֶה הַתֵּבָה
14 כִּשְׁתֵּי תֵבוֹת לְתִינוֹק שֶׁאֵינוֹ רָגִיל - הֲרֵי זֶה פָּסוּל עַד
15 שֶׁיְּתַקֵּן.

יום ש"ק ט"ו תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) מידת ספר התורה; מניין הדפים שבכל יריעה; ספר תורה שנקרע מה דינו.

16 א. אֵין עוֹשִׂין סֵפֶר־תּוֹרָה, לֹא אָרְכּוֹ יוֹתֵר עַל הֶקֵּפוֹ[2],
17 וְלֹא הֶקֵּפוֹ יָתֵר עַל אָרְכּוֹ. וְכַמָּה הוּא אָרְכּוֹ? בִּגְוִיל[3]
18 - שִׁשָּׁה טְפָחִים, שֶׁהֵם אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים אֶצְבָּעוֹת בְּרֹחַב
19 הַגּוּדָל[4] שֶׁל יָד; וּבְקֻלְף[5] - אוֹ פָחוֹת[6] אוֹ יוֹתֵר[7], וְהוּא,
20 שֶׁיְּהֵא אָרְכּוֹ כְּהֶקֵּפוֹ. וְכֵן אִם עָשָׂה בִּגְוִיל פָּחוֹת
21 מִשִּׁשָּׁה טְפָחִים וּמְעֵט[8] אֶת הַכְּתָב, אוֹ יֹתֵר עַל שִׁשָּׁה
22 וְהִרְחִיב בַּכְּתָב, עַד שֶׁיִּהְיֶה אָרְכּוֹ כְּהֶקֵּפוֹ - הֲרֵי זֶה
23 כַּמִּצְוָה.

2) צריך לצמצם הכתב לפי עובי הקלפים, לכשיגמור יהא חוט המקיף את עוביו כמדת ארכו (בבא־בתרא יד. וברש"י). 3) שהוא עב (שלא חילקוהו לשנים, כמבואר לעיל פ"א ה"ו), והקיפו גדול. 4) הוא הבוהן, ושיעורו המדוייק מפורש בסמוך ה"ט. 5) שהוא דק ואין הקיפו גדול. 6) אם הכתב דק. 7) אם הכתב רחב וארוך. 8) שכתב אותיות זעירות ודקות, ולא עלה הקיפו לששה טפחים.

24 ב. שִׁעוּר הַגִּלְיוֹן[9] מִלְּמַטָּה - אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת,
25 וּלְמַעְלָה - שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת, וּבֵין דַּף[10] לְדַף - שְׁתֵּי
26 אֶצְבָּעוֹת[11]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ בִּתְחִלַּת כָּל יְרִיעָה
27 וּבְסוֹפָהּ רֹחַב אֶצְבַּע אַחַת, וּכְדֵי תְּפִירָה[12]; שֶׁנִּמְצָא,
28 כְּשֶׁיִּתְפֹּר הַיְרִיעָה, יִהְיֶה בֵּין כָּל דַּף וָדַף בְּכָל הַסֵּפֶר
29 כֻּלּוֹ שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת. וְיַנִּיחַ מִן הָעוֹר[13] בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר
30 וּבְסוֹפוֹ - כְּדֵי לִגְלֹל עַל הָעַמּוּד[14]. וְכָל הַשִּׁעוּרִין
31 הָאֵלּוּ לְמִצְוָה. וְאִם חִסֵּר אוֹ הוֹתִיר - לֹא פָסַל[15].

9) החלק החָלָק המקיף את הכתב. 10) עמוד. 11) מנחות ל, ע"א. 12) מקום חיבור שתי היריעות בתפירה. 13) שם כולל לגויל ולקלף. 14) שעושה לספר שני עמודים של עץ אחד בתחילתו ואחד בסופו, כמבואר בסמוך ה"יד. 15) שהרי רב הונא כתב שבעים ספרי תורה, ולא נזדמן לו ארכו כהקיפו אלא באחד (ב"ב יד.), ואין להניח שכולם פסולים היו (כסף־משנה).

32 ג. כֵּיצַד יִתְכַּוֵּן אָדָם, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הַסֵּפֶר שֶׁיִּהְיֶה אָרְכּוֹ
33 כְּהֶקֵּפוֹ? מַתְחִיל וּמְרַבֵּעַ הָעוֹרוֹת[16] בְּשָׁוֶה[17], וְעוֹשֶׂה
34 רֹחַב כָּל עוֹר מֵהֶן שִׁשָּׁה טְפָחִים[18] - קֶצֶב[19] אֶחָד לְכָל
35 אֶחָד. וְאַחַר־כָּךְ גּוֹלֵל הָעוֹרוֹת בְּשָׁוֶה, וְעוֹשֶׂה מֵהֶן
36 כֶּרֶךְ אֶחָד מְהֻדָּק יָפֶה יָפֶה[20], וּמוֹסִיף בָּעוֹרוֹת וּמְהַדֵּק,
37 עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הֵקֵף הַכֶּרֶךְ שִׁשָּׁה טְפָחִים, שֶׁהוּא רֹחַב
38 הָעוֹר[21], וּמוֹדֵד בְּחוּט שֶׁל שָׁנִי[22], שֶׁיַּקִּיפוֹ עַל הַכֶּרֶךְ.

16) המוכנים לכתיבת הספר. 17) שתהיה מדת רוחב היריעות שוה אחת לחברתה, אבל אם אין מדת האורך של כל עור שוה לחבירו - אין קפידא, ובלבד שיזכור בעל־פה מדת אורכם, כדי שידע לצרף מדת אורך כל הכרך. ראה במוספנו "תשובות רבינו". 18) שרוחב העור הוא קומת הספר, ששיעורו ששה טפחים כאמור לעיל. 19) מדה. 20) שלא ירחיב האויר שבתוכו את מדת הקיפו. 21) והוא גם אורך הספר. 22) צבוע צבע אדום, כלשון הכתוב (יהושע ב, יח), וברמב"ם כת"י שהיה לפני בעל 'תוספות יום טוב' לא היה כתוב "שני". ראה 'דברי חמודות' להל' ספר־תורה אות כ"ח, ובתשובות רבינו שב"מוספנו" כתוב "חוט של משי שזור".

39 ד. וְאַחַר־כָּךְ יַעֲשֶׂה קָנֶה[23] שָׁוֶה, יִהְיֶה אָרְכָּהּ אַרְבָּעִים
40 אוֹ חֲמִשִּׁים אֶצְבָּעוֹת, וְיַחֲלֵק אֶצְבַּע מֵהֶן בַּקָּנֶה לִשְׁנַיִם
41 וְלִשְׁלֹשָׁה וּלְאַרְבָּעָה חֲלָקִים, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע בּוֹ שִׁעוּר חֲצִי
42 אֶצְבַּע וּרְבִיעַ אֶצְבַּע, וְכֵיוֹצֵא בְּזֶה הַחֵלֶק; וְיִמְדֹּד כָּל
43 עוֹר בְּקָנֶה זוֹ, עַד שֶׁיֵּדַע כַּמָּה אֶצְבָּעוֹת יֵשׁ בְּכָל עוֹר,
44 עַד[24] שֶׁיֵּדַע כַּמָּה אֶצְבָּעוֹת בְּאָרֶךְ כָּל הַכֶּרֶךְ.

23) בכל כתבי־יד התימנים, וכן ברמב"ם דפוס רומי (ר"מ), כתוב "כנה". ופירושה: אמה שמסרגלים בה הספרים ('הערוך'), ונזכרת במשנה (כלים פ"יב, מ"ח). 24) ובכת"י התימנים כתוב: כדי שידע.

45 ה. וְאַחַר־כָּךְ לוֹקֵחַ עוֹרוֹת אֲחֵרוֹת, שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה,
46 לִבְדֹּק בָּהֶן שִׁעוּר[25] הַכְּתָב, וְכוֹתֵב בָּהֶן דַּף אֶחָד. וְדָבָר
47 יָדוּעַ, שֶׁאֹרֶךְ הַדַּף[26] שְׁבַע עֶשְׂרֵה אֶצְבָּעוֹת, לְפִי שֶׁהוּא
48 מַנִּיחַ גְּלָיוֹן, לְמַעְלָה שָׁלֹשׁ וּלְמַטָּה אַרְבַּע[27]. אֲבָל
49 רֹחַב הַדַּף הוּא לְפִי הַכְּתָב, אִם דַּקָּה אִם עָבָה[28]; וְכֵן
50 מְנַיֵּן[29] הַשִּׁיטוֹת שֶׁבַּדַּף יָבוֹאוּ לְפִי הַכְּתָב, לְפִי שֶׁבֵּין
51 שִׁיטָה וְשִׁיטָה כְּמִלֹּא שִׁיטָה[30].

25) עביו וארכו. 26) הכתיבה שעל הדף. 27) וביחד הם עשרים וארבע אצבעות שהן אורך הספר. 28) שהרי כל שיטה יש בארכה שלשים אותיות, כמבואר לעיל (פ"ז, ה"ה). 29) שהן לא פחות מארבעים ושמונה, ולא יותר על ששים, כמבואר לעיל (פ"ז ה"י). 30) נמצא שאם הכתב עבה, גם הריוח שבין השיטות גדול.

ו. וְאַחַר שֶׁכָּתַב הַדַּף שֶׁבּוֹדֵק בּוֹ לְפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה - יָמֹד רֹחַב הַדַּף בְּאֶצְבְּעוֹת הַקָּנֶה, וְיוֹסִיף עַל רֹחַב הַדַּף שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת שֶׁבֵּין דַּף וָדַף, וַיַּחְשֹׁב כַּמָּה דַּפִּין יָבוֹאוּ בַּכֶּרֶךְ שֶׁגָּלַל מֵאוֹתוֹ הַכְּתָב שֶׁבָּדַק בּוֹ, וְיֵדַע חֶשְׁבּוֹן הַדַּפִּין, וְיִרְאֶה כַּמָּה נִכְתָּב בְּדַף זֶה שֶׁבָּדַק בּוֹ מִן הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וּמְשַׁעֵר לְפִי הַסֵּפֶר שֶׁהוּא כוֹתֵב[31] מִמֶּנּוּ, וּמְחַשֵּׁב, אִם עָלְתָה לוֹ כָּל הַתּוֹרָה לְפִי מִנְיַן הַדַּפִּין מִזֶּה[32] הַכְּתָב שֶׁכּוֹתֵב בּוֹ בַּכֶּרֶךְ - מוּטָב. וְאִם הוֹצִיא הַחֶשְׁבּוֹן, שֶׁהַדַּפִּין יוֹתֵר מִן הַתּוֹרָה[33] - יַרְחִיב בַּכְּתָב עַד שֶׁיִּתְמַעֵט מִנְיַן הַדַּפִּין, וְיִבְדֹּק בְּדַף אַחֵר[34]. וְאִם הוֹצִיא הַחֶשְׁבּוֹן, שֶׁהַתּוֹרָה יָתֵר מִן הַדַּפִּין, יְמַעֵט הַכְּתָב עַד שֶׁיַּרְבֶּה בְּמִנְיַן הַדַּפִּין, וְיִבְדֹּק בְּדַף אַחֵר[35] דַּף, עַד שֶׁיָּבוֹא הַחֶשְׁבּוֹן אֶחָד[36], [37]מֵאַחַר שֶׁיָּדַע רֹחַב הַדַּף וְשִׁעוּר הַכְּתָב מַתְחִיל בְּאוֹתוֹ הַכֶּרֶךְ.

31) מעתיק. 32) ובכת"י התימנים, הנוסח: "זה הוא הכתב שכותב בו בכרך, ואם הוציא" וכו'. 33) שיש עודף בדפים על הכתב. 34) שכתיבתו עבה יותר. 35) ובכת"י התימנים, הנוסח: "ויבדוק בדף אחר, וכן בדף אחר דף עד שיבוא" וכו'. 36) שיהיה כתב התורה ומנין הדפים שוים כאחד. 37) כאן התחלת ההלכה לפי דפוס ונציא ש"י, וכן לפי הפוסקים שברמב"ם כת"י.

ז. וּמְחַלֵּק כָּל עוֹר וָעוֹר דַּפִּין דַּפִּין בְּשִׁרְטוּט, כְּפִי רֹחַב הַדַּף שֶׁבָּדַק בּוֹ וְעָלָה בַּחֶשְׁבּוֹן. וּכְשֶׁיִּשָּׁאֵר בָּעוֹר שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת אוֹ אַרְבַּע יוֹתֵר עַל הַדַּף הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבַּיְרִיעָה[38], יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ רֹחַב אֶצְבַּע וּכְדֵי תְּפִירָה[39], וְיָקֵץ הַשְּׁאָר. וְאַל יָחוּשׁ[40] שֶׁבָּאַחֲרוֹנָה יִתּוֹסֵף עוֹרוֹת אֲחֵרוֹת עַל הַכֶּרֶךְ שֶׁגָּלַל כְּנֶגֶד כָּל הַתּוֹסָפוֹת שֶׁקּוֹצֵץ מִכָּל עוֹר וָעוֹר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַשֵּׁב דָּבָר זֶה, שֶׁהַכְּתָב מוֹשְׁכוֹ לְפִי מִנְיַן הַדַּפִּין[41].

38) ואין הוא ראוי לכתוב עליו מחמת קיצורו, לעומת הדפים האחרים שרחבים ממנו, או שהוא הדף התשיעי ליריעה, שאין עושים היריעה יתר על שמונה דפים, כמבואר בסמוך ה"יב. 39) כמבואר לעיל ה"ב. 40) ידאג. 41) לפי רוחב הכתב, כן מנין הדפים שקצב לו מתחילה.

ח. וְכֵן הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת רֹחַב[42] הַסֵּפֶר יוֹתֵר מִשִּׁשָּׁה[43] אוֹ פָּחוֹת מִשִּׁשָּׁה - עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה הוּא מְחַשֵּׁב[44], וְיֵצֵא אָרְכּוֹ כְּהֶקֵּפוֹ בְּלֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִטְעֶה בַּחֶשְׁבּוֹן.

42) הוא אורך הספר שהוא רוחב העור. 43) טפחים. 44) להתאים מנין הדפים למדת הכתב, כדי שיעלה לו ארכו כהקיפו.

ט. רֹחַב הַגּוּדָל הָאָמוּר בְּכָל הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ וּבִשְׁאָר שִׁעוּרֵי תּוֹרָה[45] כֻּלָּהּ, הוּא אֶצְבַּע[46] הַבֵּינוֹנִי[47]. וּכְבָר דִּקְדַּקְנוּ בְּשִׁעוּרוֹ, וּמְצָאנוּהוּ רָחָב שֶׁבַע שְׁעוֹרוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת, זוֹ בְּצַד זוֹ בְּדֹחַק, וְהֵן כְּאֹרֶךְ שְׁתֵּי שְׁעוֹרוֹת בְּרֻוַח. וְכָל טֶפַח הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם הוּא אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת[48] מִזּוֹ. וְכָל אַמָּה - שִׁשָּׁה טְפָחִים[49].

45) כגון שיעור אורך הציצית האמור לקמן הל' ציצית פ"א ה"ו, וכן רוחב הציץ שבראש כהן־גדול שהיה רחב שתי אצבעות (הל' כלי המקדש פ"ט, ה"א) וראה לעיל הל' תפילה פט"ו, ה"ד. 46) כנוסח הגהות "בן אריה", ובדפו"א הנוסח משובש. 47) של אדם בינוני. 48) מנחות מא, ע"ב. 49) שם, צח, ע"א.

י. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁכָּתַבְתִּי אֲנִי - רֹחַב כָּל דַּף וָדַף מִדַּפָּיו אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת. וְשִׁירַת הַיָּם וְשִׁירַת 'הַאֲזִינוּ', רֹחַב כָּל דַּף מִשְּׁתֵּיהֶן שֵׁשׁ אֶצְבָּעוֹת[50]. וּמִנְיַן הַשִּׁיטִין שֶׁבְּכָל דַּף וָדַף - אַחַת וַחֲמִשִּׁים. וּמִנְיַן הַדַּפִּין שֶׁל כָּל הַסֵּפֶר - מָאתַיִם וְשִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים דַּף. וְאָרֹךְ כָּל הַסֵּפֶר - אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְשֵׁשׁ אֶצְבָּעוֹת בְּקֵרוּב.

50) שיש ריוח כשיעור תשע אותיות באמצע כל שיטה שלהן, כמבואר לעיל סוף פ"ח.

יא. אֵלּוּ הַשֵּׁשׁ אֶצְבָּעוֹת הַיְתֵרוֹת בַּחֶשְׁבּוֹן[51] - לַגִּלָּיוֹן שֶׁבַּתְּחִלַּת הַסֵּפֶר וְסוֹפוֹ[52]. וְהָעוֹרוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ בָהֶם - עוֹרוֹת אֵילִים. וּבִזְמַן שֶׁתִּרְצֶה לִכְתֹּב עַל־פִּי הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ אוֹ קָרוֹב לָהֶם מְעַט - הֵן חָסֵר דַּף אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה, אוֹ יָתֵר דַּף אוֹ שְׁנַיִם אוֹ שָׁלֹשׁ - לֹא תִיגַע וְלֹא תְהֵא צָרִיךְ לְחֶשְׁבּוֹן, אֶלָּא מִיָּד יָבוֹא לְדַּ אָרְכּוֹ כְּהֶקֵּפוֹ[53].

51) שהרי כל דף יש בו שש אצבעות (עם רוחב שתי אצבעות שבין דף לדף), ומאתים ועשרים וששה דפים כפול שש, יעלו אלף ושלש מאות וחמשים ושש אצבעות. הוסף עליהן רוחב ארבע אצבעות שבדפי ה"שירות" שהן רחבות משאר הדפים, יעלו לך אלף ושלש מאות וששים, ונמצאו יתירות בחשבון שש אצבעות. 52) וב'הגהות מיימוניות' שאלו: הלא אין כאן עודף אלא ארבע אצבעות בלבד? שהרי שירת "האזינו" נכתבת בשבעים שיטות כמבואר לעיל פ"ח, מלבד שש שיטות שלפניה וחמש לאחריה, כמבואר לעיל פ"ז ה"י, ואם כן היתה תופסת שני דפים (שהרי אין כותבין יותר מששים שיטות לדף), והיה צריך להרחיב שני דפים בשבילה, באופן שהדפים אכלו עוד שתי אצבעות, ולא נשארו אלא ארבע אצבעות בלבד. והגאון מהר"ם מפדובה זצ"ל השיב על השגה זו: כי רוחב הדפים שאמרנו שהוא עולה לשש אצבעות עם שתי האצבעות חלק שבין דף לדף, אינו אלא בשאר הדפים שבתורה, אבל לא בדף הראשון ובדף האחרון שבתורה שאין דף לפניהם ולאחריהם, נמצא שנשאר עודף של שש אצבעות רוחב, תן אותו לגליון שבתחילת הספר ושבסופו, שלש מכאן ושלש מכאן, ורבינו משה אמת ותורתו אמת ('דברי חמודות' לרא"ש הל' ס"ת). ובמוספנו "תשובות רבינו" תמצא שרבינו מנה שש אצבעות עודף לרוחב דפי ה"שירות" ולא נעלמה ממנו הערת ה'הגהות מיימוניות'. 53) וב'מעשה רוקח' נאמר: הרוצה לכוין אורך הספר כהקיפו, ישאיר בכל יריעה

הגליון שלמטה יותר מן השיעור הראוי, ובסוף כשגמר הספר ותפרו, ימצא ארכו יותר מהקיפו ע"י הגליון הארוך מלמטה, ואז יחתוך מן הגליון שלמטה בכל היריעות בשוה עד שיצא לו ארכו כהקיפו, ובזה ילך לבטח דרכו.

יב. אֵין עוֹשִׂין בִּירִיעָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה דַּפִּין, וְלֹא יָתֵר עַל שְׁמוֹנָה דַּפִּין. נִזְדַּמְּנָה לוֹ יְרִיעָה בַּת תִּשְׁעָה דַּפִּין - חוֹלֵק אוֹתָהּ, אַרְבָּעָה לְכָאן וַחֲמִשָּׁה לְכָאן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר אוֹ בְּאֶמְצַע, אֲבָל בְּסוֹף הַסֵּפֶר, אֲפִלּוּ פָּסוּק אֶחָד בְּדַף אֶחָד עוֹשִׂים אוֹתוֹ דַּף לְבַדּוֹ[54], וְתוֹפְרִין אוֹתוֹ עִם שְׁאָר הַיְרִיעוֹת.

54) מנחות ל, ע"א.

יג. וּכְשֶׁתּוֹפְרִין הַיְרִיעוֹת, אֵין תּוֹפְרִין אוֹתָן אֶלָּא בְּגִידִים שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה טְהוֹרָה, וַאֲפִלּוּ מִנְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶם, כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹפְרִין אֶת הַתְּפִלִּין[55]. וְדָבָר זֶה - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[56]. לְפִיכָךְ אִם תְּפָרָן שֶׁלֹּא בְּגִידִין, אוֹ בְּגִידֵי בְהֵמָה טְמֵאָה, פָּסוּל[57], עַד שֶׁיַּתִּירָהּ וְיַחֲזֹר וְיִתְּפֹר כַּהֲלָכָה.

55) ראה לעיל פ"ג, ה"ט. 56) מכות יא, ע"א: נאמר בתפילין "למען תהיה תורת ה' בפיך" הוקשה כל התורה לתפילין, מה תפילין הלכה למשה מסיני לתפרן בגידין, אף כל לתפרה בגידין. 57) כשם שתפילין נפסלות ע"י כך. וכן אמרו (מגילה יט.): "מגילה נקראת ספר שאם תפרה בחיטי פשתן - פסולה".

יד. כְּשֶׁתּוֹפְרִין כָּל הַיְרִיעוֹת, אֵין תּוֹפְרִין כָּל הַיְרִיעָה כֻּלָּהּ מִתְּחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ, אֶלָּא מַנִּיחַ מְעַט מִלְּמַעְלָה וּמְעַט מִלְּמַטָּה בְּלֹא תְפִירָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִקָּרַע הַיְרִיעָה בְּאֶמְצָעָהּ כְּשֶׁיִּגְלֹל אוֹתָהּ[58]. וְעוֹשֶׂה לוֹ שְׁנֵי עַמּוּדִים שֶׁל עֵץ, אֶחָד בִּתְחִלָּתוֹ וְאֶחָד בְּסוֹפוֹ[59]; וְתוֹפֵר הָעוֹר שֶׁשִּׁיֵּר בִּתְחִלָּתוֹ וּבַסּוֹף עַל הָעַמּוּדִים בְּגִידִים, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִגְלָל עֲלֵיהֶם; וְיַרְחִיק בֵּין הָעַמּוּדִים וְהַכְּתָב שֶׁבַּדַּף.

58) שם, ע"ב. 59) בבא־בתרא יד, ע"א.

טו. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁנִּקְרְעָה בּוֹ יְרִיעָה - בְּתוֹךְ שְׁתֵּי שִׁיטוֹת[60], יִתְּפֹר; בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ, לֹא יִתְּפֹר[61]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיָשָׁן, שֶׁאֵין עַפְצוֹ נִכָּר[62]; אֲבָל אִם נִכָּר הַגְּוִיל שֶׁהוּא עָפוּץ, תּוֹפֵר, וַאֲפִלּוּ קֶרַע הַבָּא בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ[63]. וְכֵן בֵּין כָּל דַּף וָדַף[64] וּבֵין תֵּבָה לְתֵבָה יִתְּפֹר[65]. וְכָל הַקְּרָעִים, אֵין תּוֹפְרִין אוֹתָן אֶלָּא בְּגִידִין שֶׁתּוֹפְרִין בָּהֶן הַיְרִיעוֹת זוֹ לָזוֹ. וּבְכָל הַקְּרָעִים יִזָּהֵר, שֶׁלֹּא תֶחְסַר אוֹת אַחַת אוֹ תִּשְׁתַּנֶּה צוּרָתָהּ.

60) שנכנס הקרע בשתי שיטות בתוך הכתב בין אות לאות. 61) אלא יסלק את היריעה וגונזה, שגנאי הוא לתפור קרע גדול כזה, ואין זה ספר מהודר (מנחות לא:). 62) שכל קלף מעובד בעפצים (פרי האלון) המכווצים את העור ומחזקים אותו, כמבואר לעיל פ"א ה"ו, והואיל וקלף זה ישן כל־כך שאין עפצו ניכר, הקריעה בו מגונה יותר שנראה שהיא מחמת רקבון (כסף־משנה בשם הריב"ש). 63) מנחות, שם. 64) אם נכנס הקרע בין דף לדף כנגד הכתב, שאילו היה בכתב היה בתוך שלש שיטין. 65) ואינו יכול לקרוא בו בלא תפירה, אע"פ שאין הקרע עובר בתוך הכתב שבין אות לאות (מנחות שם, וכגירסת רי"ף המוסיף שם: "בין תיבה לתיבה"). ושם נסתפקו אם צריך תפירה, ולא פשטוה, ופסק רבינו לחומרא, משום חומר קדושת ס"ת.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ט'־ט"ו תשרי ה'תשפ"א

יום ראשון ט' תשרי ה'תש"פ

מצות לא תעשה שנו.

הַמִּצְוָה הַשֵּׁנִית —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הָאָדָם מִלְּהַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ" (דברים כד, ד). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה —— לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבָמוֹת.

יום שני י' תשרי ה'תש"פ

מצות לא תעשה שנו.

הַמִּצְוָה הַשֵּׁנִית —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הָאָדָם מִלְּהַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ" (דברים כד, ד). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה —— לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבָמוֹת.

יום שלישי י"א תשרי ה'תש"פ

מצות לא תעשה שנו.

מצות עשה רטז.

הַמִּצְוָה הַשֵּׁנִית נדפסה ביום הקודם

הַמִּצְוָה הָרִטְזִית —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּשָּׂא הַיָּבָם (הגיס) אֵשֶׁת אָחִיו אִם מֵת וְלֹא הִנִּיחַ זֶרַע, וְהוּא אָמְרוֹ

יִתְעַלֶּה: "יִבָּמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ" (דברים כה, ה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת יְבָמוֹת.

יום רביעי י"ב תשרי ה'תש"פ

מצות עשה ריז.

הַמִּצְוָה הָרִי"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁתַּחֲלוֹץ הַיְבָמָה (אשת האח שמת) לְיַבְּמָהּ אִם לֹא יִשָּׂאֶנָּה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ" (דברים כה, ט) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, וְהִיא מַסֶּכֶת יְבָמוֹת. וּכְבָר יָדַעְתָּ לְשׁוֹנָם (ברכות יג. יבמות לט.): "מִצְוַת יִבּוּם (שאח המת ישאנה) קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת חֲלִיצָה", וּלְפִיכָךְ קָרְאוּ לַמַּסֶּכְתָּא "יְבָמוֹת", אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא כּוֹלֶלֶת דִּינֵי הַיִּבּוּם וְהַחֲלִיצָה כְּאֶחָד.

יום חמישי י"ג תשרי ה'תש"פ

מצות לא תעשה שנז.

הַמִּצְוָה הַשנ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרוּ שְׁאָר בְּנֵי אָדָם מִלָּבוֹא עַל הַיְבָמָה (אשת אח שמת ולא הניח זרע) כְּשֶׁהִיא תַּחַת זִקַּת (קשר, שחובה על אח המת — היבם — לישאנה) יְבָמָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תִהְיֶה אֵשֶׁת־הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר" (דברים כה, ה). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה, הִיא וְהוּא. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּיבָמוֹת.

יום שישי י"ד תשרי ה'תש"פ

מצות עשה רכ. ריח. מצות לא תעשה שנח.
מצות עשה ריט. מצות לא תעשה שנט.

הַמִּצְוָה הָר"כ — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַמְפַתֶּה (לזנות), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה" (שמות כב, טו). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת.

הַמִּצְוָה הָרִי"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוָּה הָאוֹנֵס (הבועל בתולה בעל־כרחה) לִשָּׂא אֶת־אֲנוּסָתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא־יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו" (דברים כב, כט), וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא מַכּוֹת (טו.) שֶׁזֶּה אוֹתָהּ שֶׁל אוֹנֵס, שֶׁהוּא לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ, הוּא לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁקְּדָמוֹ עֲשֵׂה. וְכָךְ אָמְרוּ: "וְאַמַּאי, לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁקְּדָמוֹ עֲשֵׂה הוּא". הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה" — מִצְוַת עֲשֵׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' (לט.) וּפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת (מב.).

הַמִּצְוָה הַשנ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הָאוֹנֵס מִלְּגָרֵשׁ אֲנוּסָתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה [וְגוֹ'] לֹא־יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו" (שם) וְלָאו זֶה קְדָמוֹ עֲשֵׂה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה" וְכָךְ בֵּאֵרוּ בִּגְמָרָא מַכּוֹת (טו.) שֶׁזֶּה לָאו שֶׁקְּדָמוֹ עֲשֵׂה, וְשָׁם אָמְרוּ: "אוֹנֵס שֶׁגֵּרֵשׁ, אִם יִשְׂרָאֵל הוּא (שבידו להחזיר ולקיים הציווי "ולא תהיה לאשה") — מַחֲזִיר וְאֵינוֹ לוֹקֶה: וְאִם כֹּהֵן הוּא (שהגרושה אסורה עליו) — לוֹקֶה וְאֵינוֹ מַחֲזִיר". וְדַע שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה יִשְׂרָאֵל וְגֵרֵשׁ אֲנוּסָתוֹ וְמֵתָה קֹדֶם שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה, אוֹ נִשֵּׂאת לְאַחֵר — לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ, כְּפִי הַכְּלָל שֶׁאֶצְלֵנוּ: קִיְּמוּ וְלֹא קִיְּמוּ (כלומר חיוב במלקות או פטור מהם, תלוי במבחן אחד: אם ניתן במצב זה, לקיים את העשה ה"מתקן", את הלאו — שאז פטור ממלקות, או שלא ניתן במצב זה לקיים את העשה — שאז מתחייב במלקות). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת.

הַמִּצְוָה הָרִי"ט — הִיא דִּין הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע (נשא בתולה והעליל עליה כי לא מצא לה בתולים), כְּלוֹמַר: הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַלְקוֹתוֹ וְשֶׁתִּשָּׁאֵר אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, לְפִי שֶׁגַּם בּוֹ נֶאֱמַר: "וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא־יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו" (שם יט). וְנִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא מַכּוֹת (שם) גַּם בְּלָאו זֶה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בָּאוֹנֵס, כְּלוֹמַר: שֶׁזֶּה לָאו שֶׁקְּדָמוֹ עֲשֵׂה (הרי לנו שיש כאן עשה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת (מה:).

הַמִּצְוָה הַשנ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר מוֹצִיא שֵׁם רַע מִלְּגָרֵשׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ גַּם בּוֹ: "לֹא־יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו" (שם). וְגַם לָאו זֶה קְדָמוֹ עֲשֵׂה וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה" (שם) וְדִינוֹ בַּגֵּרוּשִׁין לְעִנְיַן הַמַּלְקוּת כְּדִין הָאוֹנֵס, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת. וְשָׁם (מכות טו.) וּבְפֶרֶק ג' וּבְפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

יום ש"ק ט"ו תשרי ה'תשפ"א

מצות עשה רכג. מצות לא תעשה קד.

הַמִּצְוָה הָרכ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין סוֹטָה (אשה שהוזהירה בעלה שלא תתיחד עם אדם זר ולא נשמעה) וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ" (במדבר ה, יב), וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ כֵּיצַד מַשְׁקִין אוֹתָהּ וְכֵיצַד תַּקְרִיב קָרְבָּנָהּ וּשְׁאָר תְּנָאֶיהָ, בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת סוֹטָה.

הַמִּצְוָה הַק"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּבָלוֹל (לערבב) מִנְחַת סוֹטָה בַּשֶּׁמֶן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ וְגוֹ' לֹא יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן" (שם טו) וְאִם הִקְרִיבָהּ בְּשֶׁמֶן — לוֹקֶה.

ירמיה פרק־מה ג־ה

ג אָמַרְתָּ אוֹי־נָא לִי כִּי־יָסַף יְהוָה יָגוֹן עַל־מַכְאֹבִי יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי וּמְנוּחָה לֹא מָצָאתִי: ד כֹּה | תֹּאמַר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה אֲשֶׁר־בָּנִיתִי אֲנִי הֹרֵס וְאֵת אֲשֶׁר־נָטַעְתִּי אֲנִי נֹתֵשׁ וְאֶת־כָּל־הָאָרֶץ הִיא: ה וְאַתָּה תְּבַקֶּשׁ־לְךָ גְדֹלוֹת אַל־תְּבַקֵּשׁ כִּי הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־כָּל־בָּשָׂר נְאֻם־יְהוָה וְנָתַתִּי לְךָ אֶת־נַפְשְׁךָ לְשָׁלָל עַל כָּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר תֵּלֵךְ־שָׁם:

ירמיה פרק־מו א־ה

א אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל־הַגּוֹיִם: ב לְמִצְרַיִם עַל־חֵיל פַּרְעֹה נְכוֹ מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר־הָיָה עַל־נְהַר־פְּרָת בְּכַרְכְּמִישׁ אֲשֶׁר הִכָּה נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת הָרְבִיעִית לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה: ג עָרְכוּ מָגֵן וְצִנָּה וּגְשׁוּ לַמִּלְחָמָה: ד אִסְרוּ הַסּוּסִים וַעֲלוּ הַפָּרָשִׁים וְהִתְיַצְּבוּ בְּכוֹבָעִים מִרְקוּ הָרְמָחִים לִבְשׁוּ הַסְּרִיֹנֹת: ה מַדּוּעַ רָאִיתִי הֵמָּה חַתִּים נְסֹגִים אָחוֹר וְגִבּוֹרֵיהֶם יֻכַּתּוּ וּמָנוֹס נָסוּ וְלֹא הִפְנוּ מָגוֹר מִסָּבִיב נְאֻם־יְהוָה:

רש"י

(ג) ומנוחה לא מצאתי. לא שרתה עלי שכינה להנבא כמו ותנח עליהם הרוח (במדבר י"א) מה נשתניתי מתלמידי הנביאים יהושע שימש את משה נחה עליו רוח הקודש אלישע שימש את אליהו נחה עליו רוח הקודש אני מה נשתניתי: (ד) ואת כל הארץ. היא הנדונת בנתישה והריסה זו: (ה) תבקש לך גדולות. נבואות כמו ספרה נא לי את כל הגדולות וגו' (מלכים ב ח) קרא אלי ואגידה לך גדולות וגו' (לעיל לג) אמר לו הקב"ה אם אין כרם אין סייג ואם אין צאן אין רועה איני נגלה על הנביאים אלא בזכותם של ישראל, כך שנויה במכילתא בתחלתה:

(ג) מגן. של עור הוא והוא שלוק וכשיוצ' למלחמה מושחו בשמן: צנה. של עץ דמות תריסין שלנו: (ד) מרקו הרמחים. כמו ומורק ושוטף (ויקרא ז) פורביר בלע"ז: (ה) המה חתים. מצרים: ולא הפנו. עוד לעמוד במלחמה לא היה להם פנאי:

מצודת דוד

(ג) כי יסף ה'. ה' הוסיף לי יגון על המכאוב שמאז כי מאז ששמעתי ממך נבואת הפורעניות הוכאב לבי ועתה בכותבי המגלה כאילו כבר נעשתה נתוסף בי יגון: יגעתי באנחתי. ואני עיף ויגע במה שאני מתאנח תמיד ודואג על ביאת הפורעניות: ומנוחה לא מצאתי. כאומר הנה מה שאני כותב לך המגלה ולא אחר הוא על כי מה שאני משמש אותך תדיר ולומד ממך ומדוע אם כן לא שרתה עלי הנבואה ולמה נשתניתי משאר תלמידי הנביאים ורק את הרע קבלתי ולא את הטוב: (ד) אשר בניתי. ר"ל ישראל שעשיתים כבנין יפה הנה עתה אהרסם ואאבדם: ואת אשר נטעתי וכו'. כפל הדבר במ"ש: ואת כל הארץ היא. ר"ל כל מקומות א"י תהיינה הרוסות ונתושות: (ה) ואתה תבקש. ואיך אתה מבקש עתה דברי גדולות היא הנבואה שתשרה עליך מחדש: אל תבקש. כי הואיל וישראל גולים אין מקום שתשרה הנבואה מחדש: כי הנני. ר"ל אבל שכרך יהיה עם כי הנני מביא רעה וכו': את נפשך. אתן לך לשלל כי תציל נפשך כאילו שללת אותה לעצמך: על כל המקומות. בכל המקומות שתהיה הולך בגולה יהיה לך נפשך לשלל ולא תמות:

מצודת ציון

(ג) יסף. מלשון הוספה: ומנוחה. עניינו נבואה ע"ש המקרא ותנח עליהם הרוח (במדבר יא): (ד) הורס. ענין שבירה ונתיצה: נותש. ענין עקירה: (ה) גדולות. דברי גדולות ר"ל נבואה: על כל בשר. על כל אדם: לשלל. ענין ביזה:

(ב) נכו. תירגם יונתן חגירא וכן בן נכה רגלים (שמואל ב ד): בכרכמיש. שם מקום: (ג) ערכו. ענין סדור: מגן. הוא מכלי המלחמה עשוי להגן בעליו ממכת חרב וחנית: וצנה. הוא כעין מגן אבל בתכונה אחרת: (ד) אסרו. ענין קשירה: הפרשים. הם רוכבי הסוסים הרגילים בזה: בכובעים. כעין כובע עשוי מנחושת להגן על הראש וכן וכובע נחושת על ראשו (ש"א יז): מרקו. ענין ליטוש וזיכוך, כמו ומורק ושוטף במים (ויקרא ו): הרמחים. כעין חנית: הסריונית. הוא כעין מלבוש עשוי מברזל להגן ממכת חרב וחנית כמו ושריון קשקשים (ש"א יז): (ה) חתים. ענין אימה ופחד כמו ואל תחת (יהושע א): נסוגים אחור. ענין החזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה נט): יכתו. מלשון כתיתה ושבירה: ומנוס נסו. ענין בריחה: הפנו. מלשון הפנה: מגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב):

(א) אשר היה. כאומר עתה יספר אשר היה וכו': (ב) למצרים. ר"ל זהו אמר על מצרים ולתוספת ביאור אמר על חיל פרעה נכו שהוא מלך בימים ההם: אשר היה. ר"ל על הדבר אשר היה אצל נהר פרת במקום כרכמוש אשר הכם שם נ"נ וכו': (ג) ערכו. על מצרים יאמר בדרך לעג סדרו עצמיכם בלבישת מגן וצנה והתחזקו וגשו למלחמה מול הכשדים הנלחמים בכם: (ד) אסרו. קשרו הסוסים ברכב ועלו הפרשים על הסוסים והתיצבו במערכה בכובעים: מרקו. צחצחו הרמחים מן החלודה למען היות להם ברק ולבשו הסריונות להגן ממכת חרב וחנית: (ה) מדוע. למה ראיתי שהמה מתפחדים וחוזרים לאחור לברוח מן המלחמה: וגבוריהם. אף הגבורים שבהם המה כתותים ונסים מן הכשדים ולא פנו אליהם להלחם בם: מגור מסביב. פחד אחזתם מסביב, ר"ל את כולם אחז הפחד איש לא נעדר:

דניאל פרק־ח ד־יב

ד רָאֵיתִי אֶת־הָאַיִל מְנַגֵּחַ יָמָּה וְצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה וְכָל־חַיּוֹת לֹא־יַעַמְדוּ לְפָנָיו וְאֵין מַצִּיל מִיָּדוֹ וְעָשָׂה כִּרְצֹנוֹ
וְהִגְדִּיל: ה וַאֲנִי | הָיִיתִי מֵבִין וְהִנֵּה צְפִיר־הָעִזִּים בָּא מִן־הַמַּעֲרָב עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֵין נוֹגֵעַ בָּאָרֶץ
וְהַצָּפִיר קֶרֶן חָזוּת בֵּין עֵינָיו: ו וַיָּבֹא עַד־הָאַיִל בַּעַל הַקְּרָנַיִם אֲשֶׁר רָאִיתִי עֹמֵד לִפְנֵי הָאֻבֶל וַיָּרָץ אֵלָיו
בַּחֲמַת כֹּחוֹ: ז וּרְאִיתִיו מַגִּיעַ | אֵצֶל הָאַיִל וַיִּתְמַרְמַר אֵלָיו וַיַּךְ אֶת־הָאַיִל וַיְשַׁבֵּר אֶת־שְׁתֵּי קְרָנָיו וְלֹא־הָיָה
כֹחַ בָּאַיִל לַעֲמֹד לְפָנָיו וַיַּשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיִּרְמְסֵהוּ וְלֹא־הָיָה מַצִּיל לָאַיִל מִיָּדוֹ: ח וּצְפִיר הָעִזִּים הִגְדִּיל
עַד־מְאֹד וּכְעָצְמוֹ נִשְׁבְּרָה הַקֶּרֶן הַגְּדוֹלָה וַתַּעֲלֶנָה חָזוּת אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמָיִם:
ט וּמִן־הָאַחַת מֵהֶם יָצָא קֶרֶן־אַחַת מִצְּעִירָה וַתִּגְדַּל־יֶתֶר אֶל־הַנֶּגֶב וְאֶל־הַמִּזְרָח וְאֶל־הַצֶּבִי: י וַתִּגְדַּל
עַד־צְבָא הַשָּׁמָיִם וַתַּפֵּל אַרְצָה מִן־הַצָּבָא וּמִן־הַכּוֹכָבִים וַתִּרְמְסֵם: יא וְעַד שַׂר־הַצָּבָא הִגְדִּיל וּמִמֶּנּוּ
(הרים) הוּרַם הַתָּמִיד וְהֻשְׁלַךְ מְכוֹן מִקְדָּשׁוֹ: יב וְצָבָא תִּנָּתֵן עַל־הַתָּמִיד בְּפֶשַׁע וְתַשְׁלֵךְ אֱמֶת אַרְצָה
וְעָשְׂתָה וְהִצְלִיחָה:

רש"י

(ה) הייתי מבין. הייתי מסתכל בו: צפיר. שעיר: ואין נוגע בארץ. דומה היה כמדלג באויר: קרן חזות. קרן גדול למראה העין: (ז) ויתמרמר אליו. וילחם אליו הוא לשון כעס מר: (ח) חזות ארבע. מראה ארבע קרנים: (ט) ומן האחת מהם. ומאחת מאלו המלכיות: יצא קרן אחת. מלכות טיטוס יוצאת ממנו: מצעירה. מלכות מוצערת ונבזית כמו שקראו למעלה: קרן אחת מצעירה. והוא על ענין שנא' בזוי אתה מאד (עובדיה א): ותגדל יתר. ותגדל מאד: אל הנגב. הוא מצרים שהיא בדרומה של ארץ ישראל: ואל הצבי. ארץ ישראל שנקראת ארץ צבי כענין שנאמר נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג): (י) עד צבא השמים. הם ישראל שנמשלו לכוכבים: (יא) ועד שר הצבא. הוא בית המקדש שהוא ביתו של הקב"ה שר הצבא כלפי הקב"ה חרף: וממנו: הורם התמיד. ועל ידי גדודיו וחילותיו ששלח לירושלים בטל התמיד ששלח שם נירון קיסר שר צבאו כמ"ש רז"ל במס' גטין ובגוריון: (יב) וצבא תנתן על התמיד בפשע. וזמן מועד נתן להיות התמיד מסולק בשביל פשע שומם היא ע"ג כלו' שתהא ע"ג נתנת בירושלים תמורת התמיד וכן היא קרויה בספר הזה בכמה מקומות שנא' עד מתי החזון התמיד והפשע שומם ואומר מעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם: וצבא. זמן כמו הלא צבא לאנוש עלי ארץ (איוב ז): ותשלך אמת ארצה. תורת אמת השפילה:

מצודת דוד

(ד) ימה. בפאת המערב וכו': ואין מציל. לא היה כח ביד מי להציל מה מידו: והגדיל. נעשה גדול וחזק: (ה) ואני הייתי מבין. הסתכלתי בו בבינה ובכוונת הלב: על פני וכו'. ר"ל בעת הלכו ע"פ כל הארץ היה דומה למדלג באויר ואין הוא נוגע בארץ: קרן חזות. קרן גדול המראה: (ו) בחמת כחו. בחמה גדולה בכל הכח: (ז) ויתמרמר. נלחם עמו במרירות ובאכזריות רב: (ח) וכעצמו. וכאשר נעשה חזק ביותר: חזות ארבע. ארבע קרנים גדולי המראה עלו במקום הקרן הגדולה והיו פונים לארבע רוחות השמים אחד לכל רוח: (ט) ומן האחת. מתוך קרן אחת מהם יצא עוד קרן אחת קטנה: ותגדל יתר. גדלה ונצחה ביותר אל פאת הנגב וכו': ואל הצבי. זה א"י שנאמר בה צבי היא לכל הארצות (יחזקאל כ) ור"ל חמודה והדורה: (י) ותגדל. גדלה מאד עד אשר באה להלחם בצבא השמים והם בני ישראל הנמשלים לכוכבי השמים ואם כי אמר ואל הצבי כפל עוד לתוספת ביאור: ותפל ארצה. ר"ל גברה עליהם ורמסם: מן הצבא ומן הכוכבים. היא היא וכפל בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (לקמן יב): (יא) ועד שר הצבא הגדיל. התגדל עצמו לחרף כלפי מעלה שהוא שר צבא ישראל: וממנו. ע"י חיילותיו וגדודיו נסתלק התמיד לבל הקריבו על מזבח ה': והושלך. ע"י הושלך מכון מקדשו של השר הצבא ר"ל שרפה באש: (יב) וצבא. זמן קצוב תנתן על התמיד להיות מסולק בעבור הפשע שנתון תחתיו בירושלים (העכו"ם תקרא פשע כי מפשעת אנשים): ותשלך. תשפיל תורת אמת עד לארץ: ועשתה. תעשה כל חפצה ותצליח:

מצודת ציון

(ד) מנגח. ענין הכאה ודחיפה בקרן: (ה) צפיר. הוא שעיר וכן צפירי חטאת (עזרא ח): חזות. ענין ראיה ומראה: (ט) מצעירה. קטנה כמו והיא מצער (בראשית יט): הצבי. החמודה וכן נחלת צבי (ירמיה ג): (יא) הורם. ל' הרמה וסילוק: מכון. מל' כן ובסיס: (יב) וצבא. זמן קצוב כמו הלא צבא לאנוש (איוב ז'):

ב קוֹלְגְּרִיפוֹן שֶׁנִּטְּלָה כַּפָּהּ — טְמֵאָה, מִפְּנֵי שַׁנָּהּ; נִטְּלָה שִׁנָּהּ — טְמֵאָה, מִפְּנֵי כַּפָּהּ. מִכְחוֹל שֶׁנִּטַּל הַכַּף — טָמֵא, מִפְּנֵי הַזָּכָר; נִטַּל הַזָּכָר — טָמֵא, מִפְּנֵי הַכַּף. מַכְתֵּב שֶׁנִּטַּל הַכּוֹתֵב — טָמֵא, מִפְּנֵי הַמּוֹחֵק; נִטַּל הַמּוֹחֵק — טָמֵא, מִפְּנֵי הַכּוֹתֵב. זוֹמָאלִסְטְרָא שֶׁנִּטְּלָה כַּפָּהּ — טְמֵאָה, מִפְּנֵי הַמַּזְלֵג; נִטַּל הַמַּזְלֵג — טְמֵאָה, מִפְּנֵי כַּפָּהּ. וְכֵן הַשֵּׁן שֶׁל מַעְדֵּר. שִׁעוּר כֻּלָּן — כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתָּן.

ג חַרְחוּר שֶׁנִּפְגַּם — טָמֵא, עַד שֶׁיְּנָטֵל רֻבּוֹ; נִשְׁבַּר מַקּוּפוֹ — טָהוֹר. קֶרְדֹּם שֶׁנִּטַּל עֶשְׁפּוֹ — טָמֵא, מִפְּנֵי בֵּית בִּקּוּעוֹ; נִטַּל בֵּית בִּקּוּעוֹ — טָמֵא, מִפְּנֵי עֶשְׁפּוֹ; נִשְׁבַּר מַקּוּפוֹ — טָהוֹר.

ד מַגְרֵפָה שֶׁנִּטְּלָה כַּפָּהּ — טְמֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּקֶרְנָס; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. מְגֵרָה שֶׁנִּטְּלוּ שְׁנֵיָהּ אַחַת מִבִּנְתַּיִם — טְהוֹרָה; נִשְׁתַּיֵּר בָּהּ מְלֹא הַסִּיט בְּמָקוֹם אֶחָד — טְמֵאָה. הַמַּעֲצָד, וְהָאִזְמֵל, וְהַמַּפְסֶלֶת, וְהַמַּקְדֵּחַ

פירוש ברטנורא

ב **קוליגריפון.** כלי שבראשו האחד כמין שינים שתוחבין בפת או בבשר ומוציאין אותו מן התנור, ובראשו האחר גורפין בו גחלים ואפר מן התנור: **ניטלה כפה.** הצד הרחב העשוי ככף שגורפין בו האפר: **טמאה.** מפני הראש השני שיש בו השינים שראוין לתשמישן: **מכחול.** ראשו אחד חד כעין זכרות לכחול בו את העין, וראשו האחר רחב לנקות בו את האוזן: **מכתב.** ראשו אחד חד כמחט לכתוב על פנקס של שעוה, וראשו האחר עב וחלק למחוק בו הכתב החקוק בשעוה ולהחליקה, כדי שיהא ראוי לחזור ולכתוב בו: **זומלסטרא.** ראשו אחד כף, עשוי לקבל את הזומא מן הקדרה ולהעבירה, וראשו האחר כמין מזלג להעלות הבשר: **וכן שן של מעדר.** בראשו אחד הופכים את הקרקע, ובראשו אחר מחברים כלי המחרישה זה עם זה: **שיעור כולן.** אם ניטל הראש האחד שצריך שישאר בראש השני כדי שיעור בית אחיזה שיהיה ראוי לעשות מלאכתו:

ג **חרחור.** כלי עשוי כמין מרה שחופרים בו את הקרקע, וברזל שלו מחודד טפי לחתוך בו השרשים שלא יעכבו את המחרישה: **שינטל רובו.** רוב הברזל או רוב חיסומו: **מקופו.** חור שמכנים בו הקתא. כמו [ברכות נ"ה] קופא דמחטא: **טהור.** דתו לא חזי למלאכה כיון שאין יכול להכנים בו בית יד: **קרדום.** מחודד וחותך משני צדדיו. הצד האחד רחב ומשתמשין בו הנגרים וקרוי עשפו. תרגום מחרשתו, עשפיה. והצד השני קצר וקרוי בית בקעו, לפי שבאותו צד בעלי בתים מבקעים עצים. ובגמרא במסכת ביצה [דף ל"א] קורא לצד הרחב נקבות שלו, ולצד הקצר זכרות שלו:

ד **מגריפה.** עשויה לגרוף את האפר מן הכירה ומן התנור, וכשהוסרה כפה נשאר הבית יד שלה עשוי כעין קורנס של נפחים. ואין הלכה כר"מ: **מגירה.** היא משור בלשון מקרא. סיג"א בלע"ז: **אחת מבינתיים טהורה.** אם ניטל מכל בין שני שינים שן אחת, אי אפשר יותר לגרר בה, הלכך טהורה דלא חזיא לתשמישה: **נשתייר בה.** מן השינים שלימים שיעור הסיט במקום אחד: **טמאה** המגירה. דבאותו מלוא הסיט שהוא שלם חזיא לגרר. ושיעור מלוא הסיט,

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ב

משנתנו מונה כלים שיש להם שני ראשים, וכל ראש משמש למלאכה אחרת, ובאה המשנה להשמיענו, שאם ניטל אחד מראשיהם, ונשאר בראש האחר כדי לעשות בו מלאכתו, הרי הם מקבלים טומאה.

קוֹלְגְּרִיפוֹן – כלי שבראשו האחד כף לגרוף בה את האפר, ובראשו האחר שן כמין מזלג שתוחבים בבשר או בלחם להוציאם מן התנור (רמב"ם), **שֶׁנִּטְּלָה כַּפָּהּ** – ממנה, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, **מִפְּנֵי שַׁנָּהּ** – שהיא ראויה לתשמישה; **נִטְּלָה שִׁנָּהּ, טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, **מִפְּנֵי כַּפָּהּ** – הראויה לשימושה. **מִכְחוֹל** – שראשו האחד מחודד לכחול בו את העין, והוא קרוי "זכר", וראשו האחר עשוי כעין כף קטנה כדי לנקות בה את האוזן, **שֶׁנִּטַּל הַכַּף** – שסולקה הכף מן המכחול, **טָמֵא** – המכחול מקבל טומאה, **מִפְּנֵי הַזָּכָר** – שיש בו, היינו החוד לכחול את העין. **נִטַּל הַזָּכָר** – הוסר ממנו הזכר, **טָמֵא** – מקבל טומאה, **מִפְּנֵי הַכַּף** – שיש בו, לנקות בה את האוזן. **מַכְתֵּב** – עט שראשו האחד חד לכתוב בו על השעווה של הלוח או הפנקס, וראשו האחר עבה וחלק למחוק בו את הכתב החקוק בשעווה, כדי שאפשר יהיה לחזור ולכתוב בו, **שֶׁנִּטַּל הַכּוֹתֵב** – קצהו החד של המכתב, **טָמֵא** – מקבל טומאה, **מִפְּנֵי הַמּוֹחֵק** – שאפשר להשתמש במוחק שבו; **נִטַּל הַמּוֹחֵק, טָמֵא** – מקבל טומאה, **מִפְּנֵי הַכּוֹתֵב** – שבו, הראוי לשימושו. **זוֹמָאלִסְטְרָא** – בראשה האחד כף להוציא את הזומא מן הקדירה, ובראשה האחר מזלג להעלות חתיכת בשר, **שֶׁנִּטְּלָה כַּפָּהּ** – ממנה, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, **מִפְּנֵי הַמַּזְלֵג** – שראוי המזלג לשימושו; **נִטַּל הַמַּזְלֵג, טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, **מִפְּנֵי כַּפָּהּ** – שאפשר להשתמש בכפה. **וְכֵן הַשֵּׁן שֶׁל מַעְדֵּר** – שבראשו האחד מעדרים את הקרקע, ובראשו האחר שן שכותשים בה את גושי העפר (הגר"א), ואם ניטל אחד מראשיו, הריהו מקבל טומאה מפני ראשו האחר. **שִׁעוּר כֻּלָּן** – לקבל טומאה, **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתָּן** – שאם יש בחלק שנשאר כדי לעשות בו מלאכתו הרי הוא מקבל טומאה.

באור משנה ג

חַרְחוּר – כלי ברזל רחב וחד במחרשה, שחופרים בו את הקרקע וגם מנקים בו את העפר הנדבק למחרשה, **שֶׁנִּפְגַּם** – שנשבר קצת ממנו, **טָמֵא** – מקבל טומאה, **עַד שֶׁיְּנָטֵל רֻבּוֹ** – של הברזל או של אורך חידודו (עיין ברטנורא; "תפארת ישראל"). **נִשְׁבַּר מַקּוּפוֹ** – אזנו, הנקב שנכנסת בו הקת, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, ששוב אינו ראוי למלאכתו. **קֶרְדֹּם** – בעל שני ראשים, **שֶׁנִּטַּל עֶשְׁפּוֹ** – צידו החד, **טָמֵא** – מקבל טומאה, **מִפְּנֵי בֵּית בִּקּוּעוֹ** – צידו העבה המשמש לביקוע עצים, שנותנים עליהם יתד ומכים עליה בקרדום. **נִטַּל בֵּית בִּקּוּעוֹ, טָמֵא** – מקבל טומאה, **מִפְּנֵי עֶשְׁפּוֹ** – צידו החד, שמשתמשים בו הנגרים (רמב"ם). **נִשְׁבַּר מַקּוּפוֹ** – החור שבו תחובה הקת של הקרדום, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, שאינו ראוי עוד לאחד משימושיו.

יום שני

באור משנה ד

מַגְרֵפָה שֶׁנִּטְּלָה כַּפָּהּ – שגורפים בה את האפר מן התנור, **טְמֵאָה** – הרי היא מקבלת טומאה, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּקֶרְנָס** – שמקל הברזל של המגריפה יכול עוד לשמש כקורנס, כפטיש; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – הסובר, שכיון שהיא כקורנס עדיין חשובה היא כלי, אף על פי שאין זו מלאכתה הראשונה של המגריפה. **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – שלדעת חכמים הואיל ובטלה מלאכתה הראשונה אינה מקבלת טומאה. **מְגֵרָה** – משור, **שֶׁנִּטְּלוּ שְׁנֵיָהּ אַחַת מִבִּנְתַּיִם** – שניטלה כל שן שנייה שלה, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, לפי שאינה ראויה למלאכתה. **נִשְׁתַּיֵּר בָּהּ מְלֹא הַסִּיט בְּמָקוֹם אֶחָד** – אם נשארו במגירה, במקום אחד, שיניים רצופות כמלוא הסיט, היינו כמלוא הרוחב שבין אצבע לאמה, **טְמֵאָה** – המגירה מקבלת טומאה, שעדיין ראויה היא למלאכתה. **הַמַּעֲצָד** – מין גרזן, **וְהָאִזְמֵל** – סכין קטנה, **וְהַמַּפְסֶלֶת** – מקצועה (רמב"ם; ברטנורא); ויש מפרשים: כלי המשמש לפיסול ("תפארת ישראל"), **וְהַמַּקְדֵּחַ** – שקודחים בו נקבים, **שֶׁנִּפְגְּמוּ**

שֶׁנִּפְגְּמוּ — טְמֵאִים; נִטַּל חִסּוּמָן — טְהוֹרִין. וְכֻלָּן שֶׁנֶּחְלְקוּ לִשְׁנַיִם — טְמֵאִים, חוּץ מִן הַמַּקְדֵּחַ. וְהָרוֹקְנִי בִּפְנֵי עַצְמָהּ — טְהוֹרָה.

ה מַחַט שֶׁנִּטַּל חֲרִירָהּ, אוֹ עֻקְצָהּ — טְהוֹרָה. אִם הִתְקִינָהּ לְמִתּוּחַ — טְמֵאָה. שֶׁל סַקְּיִין שֶׁנִּטַּל חֲרִירָהּ — טְמֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כּוֹתֵב בָּהּ; נִטַּל עֻקְצָהּ — טְהוֹרָה. שֶׁל מִתּוּחַ — בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ טְמֵאָה. מַחַט שֶׁהֶעֱלְתָה חֲלוּדָה, אִם מְעַכֶּבֶת אֶת הַתְּפִירָה — טְהוֹרָה; וְאִם לָאו — טְמֵאָה. צִנּוֹרָא שֶׁפִּשְׁטָהּ — טְהוֹרָה; כְּפָפָהּ — חָזְרָה לְטֻמְאָתָהּ.

ו עֵץ הַמְשַׁמֵּשׁ אֶת הַמַּתֶּכֶת — טָמֵא; וְהַמַּתֶּכֶת הַמְשַׁמֶּשֶׁת אֶת הָעֵץ — טְהוֹרָה. כֵּיצַד? פּוֹתַחַת שֶׁל עֵץ, וְהַפִּין שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתֶּכֶת, אֲפִלּוּ אַחַת — טְמֵאָה; פּוֹתַחַת שֶׁל מַתֶּכֶת, וְהַפִּין שֶׁלָּהּ שֶׁל עֵץ — טְהוֹרָה. טַבַּעַת שֶׁל מַתֶּכֶת, וְחוֹתָם שֶׁלָּהּ שֶׁל אַלְמוֹג — טְמֵאָה; טַבַּעַת שֶׁל אַלְמוֹג, וְחוֹתָם שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתֶּכֶת — טְהוֹרָה. הַשֵּׁן שֶׁבַּטַּס שֶׁבַּפּוֹתַחַת, וְשֶׁבַּמַּפְתֵּחַ — טְמֵאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

פירוש ברטנורא

כל מה שאפשר לאדם להרחיב בין אצבע לאמה: **מעצד.** כלי ברזל שהחרש מנסר בה הנסרים. דולדור"א בלע"ז: **איזמל.** תער קטן שמלין בו את התינוק. תרגום חרבות צורים, אזמלן חריפין: **והמפסלת.** ברזל מחודד קבוע בתוך עץ, ומוליכין ומביאין אותו על הלוח ומחליקין אותו. לשון פסל לך: **מקדח.** כלי שבו מנקבים הלוחות: **שנפגמו.** נתבקעו: **ניטל חיסומן.** בפי החרב ובפי הסכין ובפי הקרדום ובחודו של מקדח נותנים ברזל טוב ונחשב, אצאל"ו בלע"ז, וחוסמין פיהן בו כדי שיהא חד לחתוך יפה, וזה קרוי חיסומן: **והרוקני.** העץ שהמפסלת קבועה בו קרוי רוקני. ואם ניטל הברזל שפוסל ומחליק ונשאר העץ לבדו בלא ברזל, טהור:

ה חרירה. כמו חורה. החור שמכניסין בו החוט: **עוקצה.** הראש החד שמכניסים בבגד כשתופרין. כמו עוקצי תאנים, שהוא החד שבתאנים: **אם התקינה למתוח.** דרך האורגים שלוקחים מחט שבורה ונותנים אותה בשפת הבגד כדי שימתחו שפתותיה: **מחט של סקאים.** מחט גדול שתופרים בו השקים העשויים משער עזים וכיוצא בהן מן הבגדים הגסין: **שהוא כותב בה.** בפנקס של שעוה: **של מתוח.** אם התקינה למתוח בה שפת הבגד כדרך שהאורגים עושים: **בין כך ובין כך טמאה.** שהרי היא ראויה למיתוח בלא עוקצה ובלא חרירה: **אם מעכבת את התפירה.** שאינו יכול לתפור בה מפני החלודה. ויש מפרשים, דכל זמן שרושם החלודה ניכרת בבגד היינו עיכוב התפירה, וטהורה, דהכי משמע בפרק במה בהמה [דף נ"ב]: **צנורא.** מזלג קטן עקום בראשו ורגילין להפך בו בשר על גבי גחלים, ויש מהן קטנים שמוחטין בהן פתילות ומקנחים בהן נרות. וכשפשטה הוי כמחט שניטל חרירה ועוקצה וטהורה:

ו והפין. שינים של מפתח שבהן פותחים הדלת. וצורת זו המפתח ידוע במלכות מצרים ובכל ארץ ישראל: **אפילו אחת טמאה.** ואע"ג דהשינים בפני עצמן בלא פותחת טהורים, קבען בפותחת טמאים, מ"מ השינים חשובים עיקר והפותחת משמשת: **אלמוג.** קוראל"י בלע"ז, והוא צומח במצולות ים. ותחתלתו רך קודם שיקפאהו האויר, ומפתחים בו חותם. ובמקרא עצי אלמוגים: **השן שבטס.** לא דמי לפין של פותחת, שהשן משמשת בפני עצמה, משא"כ בפין, הלכך

משניות מבוארות – קהתי

– נתבקעו (רמב"ם), **טְמֵאִים** – עדיין מקבלים טומאה, לפי שאפשר עוד להשתמש בהם למלאכתם. **נִטַּל חִסּוּמָן** – שכן נותנים פלדה בפי הכלים הללו כדי לחסום אותם, שיהיו חזקים וחדים, ואם ניטל חיסומם, **טְהוֹרִין** – אינם מקבלים טומאה, ששוב אינם ראויים למלאכתם. **וְכֻלָּן** – וכל הכלים שנימנו לעיל, **שֶׁנֶּחְלְקוּ לִשְׁנַיִם** – לשני חלקים, **טְמֵאִים** – עדיין מקבלים טומאה, **חוּץ מִן הַמַּקְדֵּחַ** – שאם המקדח נחלק לשניים, אינו מקבל טומאה, שאינו ראוי למלאכתו. **וְהָרוֹקְנִי בִּפְנֵי עַצְמָהּ** – היינו העץ של המקצועה, לאחר שניטל הברזל המחליק מתוכה, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שאינה ראויה לשימוש.

באור משנה ה

מַחַט שֶׁנִּטַּל חֲרִירָהּ – החור שלה, שמכניסים בתוכו את החוט, **אוֹ עֻקְצָהּ** – שניטל החוד שלה, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה. **אִם הִתְקִינָהּ לְמִתּוּחַ** – למתוח בה שפת היריעה, כדרך האורגים שנותנים מחט שבורה בשפת הבגד כדי למתוח שפתותיה, או למתוח בה יריעות שכיבסו אותן, כדי להרחיבן, **טְמֵאָה** – הרי היא מקבלת טומאה, לפי שיש בה שימוש. **שֶׁל סַקְּיִין** – מחט של תופרי שקים, שהיא גדולה, **שֶׁנִּטַּל חֲרִירָהּ** – החור שלה, **טְמֵאָה** – הרי היא מקבלת טומאה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כּוֹתֵב בָּהּ** – בפנקס של שעווה; **נִטַּל עֻקְצָהּ** – חודה, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שאינה ראויה לכתיבה. **שֶׁל מִתּוּחַ** – מחט המיוחדת למיתוח, ויש בה גם עוקץ וחור לתפירה, **בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** – בין שניטל חרירה ובין שניטל עוקצה, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, שהרי ראויה היא למיתוח בלא חרירה ובלא עוקצה. **מַחַט שֶׁהֶעֱלְתָה חֲלוּדָה, אִם מְעַכֶּבֶת אֶת הַתְּפִירָה** – שאינו יכול לתפור בה מפני החלודה; ויש מפרשים, שרושם החלודה יהא ניכר בתפר, **טְהוֹרָה** – אין המחט מקבלת טומאה; **וְאִם לָאו** – שאינה מעכבת את התפירה, **טְמֵאָה** – הרי היא מקבלת טומאה. **צִנּוֹרָא** – מחט עקומה שהיא כעין מלקחיים, **שֶׁפִּשְׁטָהּ** – שעשה אותה פשוטה, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה; **כְּפָפָהּ** – חזר וכפף אותה, **חָזְרָה לְטֻמְאָתָהּ** – לקבל טומאה; והרמב"ם מפרש: חזרה לטומאתה הישנה (**הל' כלים יא, יז**).

יום שלישי

באור משנה ו

משנתנו דנה בכלי העשוי מקצתו מן העץ ומקצתו מן המתכת.

עֵץ הַמְשַׁמֵּשׁ אֶת הַמַּתֶּכֶת – שעיקר הכלי הוא ממתכת, והעץ שבו משמש את המתכת; ויש מפרשים, שמשמש לאו דווקא, אלא שהוא טפל למתכת, וכן להלן (**"משנה אחרונה"**), **טָמֵא** – אף על פי שהוא פשוטי כלי עץ, מכל מקום הואיל ומשמש את המתכת, הרי הוא מקבל טומאה; **וְהַמַּתֶּכֶת הַמְשַׁמֶּשֶׁת אֶת הָעֵץ** – אם עיקר הכלי הוא פשוטי כלי עץ, והמתכת שבו משמשת את העץ, **טְהוֹרָה** – אף המתכת אינה מקבלת טומאה. **כֵּיצַד? פּוֹתַחַת שֶׁל עֵץ, וְהַפִּין שֶׁלָּהּ** – נוסח אחר: וחפין שלה – **שֶׁל מַתֶּכֶת** – מפתח של עץ, ושיניו הנכנסות לתוך המנעול הן של מתכת, **אֲפִלּוּ אַחַת** – שאין לפותחת אלא שן אחת; ויש מפרשים: אפילו שן אחת היא של מתכת, **טְמֵאָה** – הפותחת מקבלת טומאה, לפי שהשן של מתכת היא העיקר בה. **פּוֹתַחַת שֶׁל מַתֶּכֶת, וְהַפִּין שֶׁלָּהּ שֶׁל עֵץ, טְהוֹרָה** – אין הפותחת מקבלת טומאה, שהעיקר בה הוא הפין של עץ שאינה מקבלת טומאה. **טַבַּעַת שֶׁל מַתֶּכֶת, וְחוֹתָם שֶׁלָּהּ שֶׁל אַלְמוֹג** – מין חומר הגדל בקרקע הים (קורל). ואינו מקבל טומאה; ויש מפרשים: מין עץ משובח (**כמובא במלכים א י, יא-יב**), **טְמֵאָה** – הטבעת מקבלת טומאה, שהטבעת היא העיקר; **טַבַּעַת שֶׁל אַלְמוֹג, וְחוֹתָם שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתֶּכֶת, טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שאף על פי שיש בית

ז הַכַּדּוּמִין הָאַשְׁקְלוֹנִין שֶׁנִּשְׁבְּרוּ, וְהָאֻנְקְלִי שֶׁלָּהֶן קַיֶּמֶת — הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין. הַמַּעְבֵּר, וְהַמִּזְרֶה, וְהַמַּגּוֹב, וְכֵן הַמַּסְרֵק שֶׁל רֹאשׁ, שֶׁנִּטְּלָה אַחַת מִשִּׁנֵּיהֶן, וַעֲשָׂאָן שֶׁל מַתֶּכֶת — הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין. וְעַל כֻּלָּן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: דְּבַר חִדּוּשׁ חִדְּשׁוּ סוֹפְרִים, וְאֵין לִי מָה אָשִׁיב.

ח מַסְרֵק שֶׁל פִּשְׁתָּן שֶׁנִּטְּלוּ שִׁנָּיו, וְנִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שְׁתַּיִם — טָמֵא, וְאַחַת — טָהוֹר; וְכֻלָּן אַחַת אַחַת בִּפְנֵי עַצְמָן — טְמֵאוֹת. וְשֶׁל צֶמֶר שֶׁנִּטְּלוּ שִׁנָּיו אַחַת מִבִּנְתַּיִם — טָהוֹר; נִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שָׁלֹשׁ בְּמָקוֹם אֶחָד — טָמֵא. הָיְתָה הַחִיצוֹנָה אַחַת מֵהֶן — טָהוֹר. נִטְּלוּ מִמֶּנּוּ שְׁתַּיִם וַעֲשָׂאָן לְמַלְקֶטֶת — טְמֵאוֹת; אַחַת וְהִתְקִינָהּ לַנֵּר, אוֹ לְמִתּוּחַ — טְמֵאָה.

פירוש ברטנורא

טמאה בפני עצמה:

ז הכדומין. עץ גדול ארוך ויוצאים ממנו אונקליות אילך ואילך, ותולין באותן אונקליות צלוחיות של מים באויר כדי לצננן. ורמב"ם פירש, כמין זיר ואונקליות סביבותיו ובו מעלין הכלים שנפלו לבור: **האשקלונין.** שנעשים באשקלון: **המעבר והמזרה והמגוב.** כלים עשויין לנקות התבואה מן התבן ולהעביר התבן ממקום למקום. המעבר יש לו שינים ודומה ליד של בני אדם, ובו מעבירין התבן ממקום למקום. והמזרה בו זורים החטין בגורן, לפיכך נקרא מזרה, ושיניו מרובות משיני המעבר. והמגוג. שיניו מרובות משיני המזרה, ובו בוררים התבואה אחר שזרו אותה במזרה: **דבר חדש חידשו סופרים.** ראויין היו להיות טהורים, דפשוטי כלי עץ נינהו, ומשום שן אחת של מתכת לא נחתא להו טומאה: **ואין לי מה להשיב.** מפני מה אמרו כן:

ח מסרק של פשתן. יש לו שינים מרובות כעין מחטים ארוכים תחובים בעץ, ובו סורקים הפשתן: **ונשתייר בו שתים טמא.** אם לא נשתיירו בו אלא שני שינים בלבד טמא המסרק, דאכתי חזו למלאכתן: **אחת אחת בפני עצמן טמאות.** כל שן ושן בפני עצמה שנטלה מן המסרק, טמאה, דחזיא לכתוב בה בפנקס של שעוה: **ושל צמר.** מסרק של צמר: **אחת מבינתיים.** שמכל שלש הסמוכות נטלה האמצעית, תו לא חזי: **היתה החיצונה אחת מהן טהור.** השן החיצונה של המסרק היא רחבה ואינה ראויה לסרוק בה, כעין החיצונה שבמסרק הראש שלנו, הלכך אם החיצונה אחת מן השלש שנשארו, טהור המסרק, שאינה ראויה לסרוק בה שאין כאן אלא שתי שינים: **ועשאן למלקטת.** ללקט בהן את השער: **והתקינה לנר.** להוציא בה הפתילה ולהיטיב בה

משניות מבוארות – קהתי

קיבול באלמוג לשבץ שם את החותם, מכל מקום הואיל ועשוי למלאותו, אין זה נקרא בית קיבול (**"תוספות יום טוב"; ועיין תוספות רבי עקיבא איגר, שתמה על כך**). **הַשֵּׁן** – של מתכת, **שֶׁבַּטַּס שֶׁבַּפּוֹתַחַת** – היינו שבמנעול הקבוע בדלת, ומשום שהוא רחב נקרא: טס שבפותחת, ויש בתוכו פנימה בריח, שבו בולטת שן, וכשרוצים לפתוח המנעול, תוחבים המפתח בחור שבטס ודוחפים בחפץ שבראש המפתח את השן שבבריח, ועל ידי כך נפתח המנעול (**"תפארת ישראל"**); ויש מפרשים: השן הקבוע בטס או בפותחת, **וְשֶׁבַּמַּפְתֵּחַ** – או השן שבמפתח, **טְמֵאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ** – אם ניטלה מהם, הרי היא מקבלת טומאה בפני עצמה (עיין במפרשים שמקשים מברייתא המובאת במסכת שבת פא, א: "חפי פותחת טהורין, קבען בפותחת טמאין", ומתרצים, שיש אולי הבדל בין קבועים לשאינם קבועים. – הר"ש).

באור משנה ז

הַכַּדּוּמִין הָאַשְׁקְלוֹנִין – הנעשים באשקלון – **שֶׁנִּשְׁבְּרוּ** – כדום הוא עץ ארוך שיוצאים ממנו אונקליות (וָוִים כפופים), ותולים בהן בקבוקים מלאים מים באוויר כדי לצננם; ויש מפרשים, שמעלים בו מן הבור את הדלי או את הכלים שנפלו לתוכו (**הר"ש לפי פירוש הגאונים והערוך**); ובאה משנתנו ללמד, שאם הכדומים נשברו, **וְהָאֻנְקְלִי שֶׁלָּהֶן קַיֶּמֶת, הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין** – מקבלים טומאה, לפי שהאונקלי היא עיקר הכלי. **הַמַּעְבֵּר** – כלי בעל שיניים, כעין קלשון, שמעבירים בו את התבן ממקום למקום, **וְהַמִּזְרֶה** – אף הוא כעין קלשון, בעל שיניים צפופות, רחבות וארוכות, שזורים בו את התבואה, לנקותה מן המוץ, **וְהַמַּגּוֹב** – כמין מזרה שמוציאים בו את התבן מן התבואה לאחר שזרוה במזרה; וכל אלו פשוטי כלי עץ הם; **וְכֵן הַמַּסְרֵק שֶׁל רֹאשׁ, שֶׁנִּטְּלָה אַחַת מִשִּׁנֵּיהֶן** – כל אלו, אם הוסרה מהם שן אחת, **וַעֲשָׂאָן שֶׁל מַתֶּכֶת** – ותיקן להם שן של מתכת, **הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין** – מקבלים טומאה, משום אותה השן. **וְעַל כֻּלָּן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: דְּבַר חִדּוּשׁ חִדְּשׁוּ סוֹפְרִים** – שהרי פשוטי כלי עץ הם, ואינם ראויים לקבל טומאה משום השן האחת של מתכת; ויש מפרשים, שדברי רבי יהושע מוסבים גם על הכדומים האשקלונים (**עיין "משנה אחרונה"; "תפארת ישראל"**), **וְאֵין לִי מָה אָשִׁיב** – מפני מה אמרו חכמים כן (**ברטנורא**), כלומר שלא מצא טעם לדבריהם. ויש מפרשים: ואין לי מה אשיב – אין לי מה להשיב על דבריהם, כלומר שאין לו תשובה לחלוק על דברי חכמים, אבל החידוש מסופק (**רמב"ם**).

בענין "המעבר והמזרה והמגוב" כותב הרמב"ם:

"שלושה מיני כלי הגורן הם כדמיון כף האדם, יבורו בהם החיטים והשעורים מהתבן, ויתחלפו שמותם לפי התחלפות תמונתם, כי מהן רוב השיניים (בעל השיניים המרובות), יבוררו בו החיטים בסוף הענין (בסוף ניקוי התבואה), וממנו מעט השיניים, אין לו כי אם שלוש שיניים בלבד, יבוררו בו החיטים בתחילת הענין מהתבן הגס, והוא המעבר; ורוב שיניים ממנו – המזרה; והיותר רוב השיניים מהם נקרא מגוב".

משנתנו שנויה כולה במסכת "טבול יום" פרק ד משנה ו. ויש דעה, שהלשון "ועל כולן אמר רבי יהושע"... מוסב גם על המשניות שקדמו שם למשנה זו (**הרא"ש**).

יום רביעי

באור משנה ח

מַסְרֵק שֶׁל פִּשְׁתָּן – שסורקים בו פשתן, והוא לוח של עץ שתחובות בו שיני ברזל מרובות כעין מחטים ארוכות, **שֶׁנִּטְּלוּ שִׁנָּיו, וְנִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שְׁתַּיִם** – שתי שיניים בלבד, **טָמֵא** – המסרק מקבל טומאה, שעדיין ראוי הוא למלאכתו; **וְאַחַת** – אבל אם לא נשתיירה בו אלא שן אחת, **טָהוֹר** – אין המסרק מקבל טומאה, ששוב אינו ראוי לשימושו; **וְכֻלָּן אַחַת אַחַת בִּפְנֵי עַצְמָן, טְמֵאוֹת** – כל שן ושן בפני עצמה, כשניטלה מן המסרק, הרי היא מקבלת טומאה, מפני שראויה היא לכתוב בה בפנקס של שעווה (עיין לעיל משנה ה). **וְשֶׁל צֶמֶר** – ומסרק של צמר, **שֶׁנִּטְּלוּ שִׁנָּיו אַחַת מִבִּנְתַּיִם** – שניטלה ממנו כל שן שנייה, **טָהוֹר** – אין המסרק מקבל טומאה, שהואיל והשיניים אינן סמוכות זו לזו, אינו ראוי לסריקת הצמר; **נִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שָׁלֹשׁ** – שיניים סמוכות, **בְּמָקוֹם אֶחָד** – אף שכל שאר שיניו ניטלו, **טָמֵא** – המסרק מקבל טומאה, שראוי הוא עדיין לשימושו. **הָיְתָה הַחִיצוֹנָה** – השן החיצונה של המסרק, שהיא רחבה ואינה ראויה לסריקה, **אַחַת מֵהֶן** – אחת מן השלוש הסמוכות שנשארו, **טָהוֹר** – המסרק, לפי שאין בו אלא שתי שיניים, ואינו ראוי לשימושו. **נִטְּלוּ מִמֶּנּוּ** – מהמסרק, **שְׁתַּיִם** – שתי שיניים, **וַעֲשָׂאָן לְמַלְקֶטֶת** – לכעין מלקחיים, ללקט בהן שערות וכיוצא בהן, **טְמֵאוֹת** – הרי הן מקבלות טומאה, שחשובות הן כלי; **אַחַת** – ניטלה מן המסרק שן אחת, **וְהִתְקִינָהּ לַנֵּר** – להוציא בה את הפתילה ולהיטיב בה את הנר, **אוֹ לְמִתּוּחַ** – למתוח בה שפת הבגד, כדרך האורגים

פרק ארבעה עשר

א כְּלֵי מַתְּכוֹת, כַּמָּה הוּא שִׁעוּרָן? הַדְּלִי — כְּדֵי לְמַלֹּאוֹת בּוֹ. קָמְקוּם — כְּדֵי לְיַחֵם בּוֹ. מֵחַם — כְּדֵי לְקַבֵּל סְלָעִים. הַלְּפָס — כְּדֵי לְקַבֵּל קִיתוֹנוֹת. קִיתוֹנוֹת — כְּדֵי לְקַבֵּל פְּרוּטוֹת. מִדּוֹת יַיִן — בְּיַיִן, וּמִדּוֹת שֶׁמֶן — בְּשֶׁמֶן; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כֻּלָּן בִּפְרוּטוֹת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַמְחֻסָּר חֲטִיפָה — טָמֵא, וְהַמְחֻסָּר לְטִישָׁה — טָהוֹר.

ב מַקֵּל שֶׁעָשָׂה בְּרֹאשׁוֹ מַסְמֵר כְּמִין חֲזִינָא — טָמֵא, סִמְרוֹ — טָמֵא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ שְׁלֹשָׁה סְדָרִים; וְכֻלָּן שֶׁעֲשָׂאָן לְנוּי — טְהוֹרִין. עָשָׂה בְּרֹאשׁוֹ מְנִיקִית, וְכֵן בַּדֶּלֶת — טְהוֹרָה; הָיְתָה כְּלִי וְחִבְּרָהּ לוֹ — טְמֵאָה.

פירוש ברטנורא

את הנר: **ולמיתוה.** גרסינן. כלומר למתוח בה שפת הבגד כדרך האורגים [שתוחבים] מחט בשפת הבגד כדי שימתחו שפתותיה:

יד א כלי מתכות. שנתרועעו ונשברו: **כמה הוא שיעורן.** כמה יהיה שיעור השבר הנשאר מהן ויקרא עושה מעין מלאכתו ויהיו חשובים כלים ליטמא: **מיחם.** שמחממין בו מים. והוא גדול מקומקום: **כדי לקבל סלעים.** שכל סלע ארבעים דינרין: **הלפס.** אית דגרסי הלפס. והוא כלי נחושת גדול שמרתיחים בתוכו מים ונותנים בו קיתונות קטנים להדיחן בתוכו: **כולן בפרוטות.** כולן משערים אם יש בשבר שלהן כדי לקבל פרוטות. ואין הלכה כר' אליעזר: **המחוסר הגפה טמא.** ר' עקיבא מיירי בתחלת עשייתן של כלים, וקאמר, דכלים המחוסרים הכיסוי שלהן, טמאין, דמקרו גנמרים מלאכתן. הגפה, מלשון יגיפו הדלתות (נחמיה ז'). והרבה יש במשנה, כדי שיפתח ויגוף ותיגוב. **אע"פ** שגפן לא קנה דבמסכת מעשר שני [פרק ג' משנה י"ב] פירוש, שכיסה אותן במגופה: **ומחוסר לטישה טהור.** שהוא חשוב גולמי כלי מתכות שאינן מקבלין טומאה. לטישה, לשון לוטש כל חורש נחושת וברזל (בראשית ד'):

ב חזינא. נוהגים לעשות בראש המקל כמין תפוח של ברזל והוא הנקרא חזינא. וכל עבדי מלך מצרים היום נושאים בידם מקלות הללו. וקורין להם בערבי אלדבו"ס. ופעמים שנועצים בהם מסמרים כדי שיכו בהם מכה רבה וקשה: **שלשה סדרים.** של מסמרים, ואז חשוב כלי. ואין הלכה כר' שמעון: **עשאן לנוי.** כגון שעשאו במסמרים דקים מצויירים כדי ליפות את המקל **טהור.** דהוי מתכת המשמש את העץ, דתנן לעיל שהוא טהור. אבל כשעשאן להכות ולחבוט, הוי עץ משמש את המתכת וטמא: **מניקית.** כמין שפופרת של מתכת, והכנים בה את המקל: **וכן בדלת.** תחת הדלת כדי שלא תאכלנו הארץ:

משניות מבוארות – קהתי

שתוחבים מחט בשפת היריעה כדי שתימתח, **טָמֵאָה** — השן מקבלת טומאה. ודווקא בשן שניטלה ממסרק של צמר, הדין הוא שאינה מקבלת טומאה אלא אם כן התקינה לאיזה שימוש, לפי ששיניים אלו דקות הן, ואינן ראויות לכתיבה בשעווה. אבל שן ממסרק של פשתן, שעבה היא, וראויה לכתיבה בפנקס של שעווה, אינה צריכה תיקון, ולכן שנינו לעיל, ששן שניטלה ממסרק של פשתן מקבלת טומאה בפני עצמה **(הר"ש לפי רב פפא בגמרא יבמות מג, א).**

באור משנה א

משנתנו דנה בשברי כלי מתכת, אימתי הם עדיין חשובים כלים ומקבלים טומאה.

כְּלֵי מַתְּכוֹת — שנשברו, **כַּמָּה הוּא שִׁעוּרָן** — של השברים, שעדיין יהיו חשובים כלים לקבל טומאה, או להישאר בטומאתם שהיתה בהם בתחילה? **הַדְּלִי, כְּדֵי לְמַלֹּאוֹת בּוֹ** — בשבר הדלי, מים לשתות; **קָמְקוּם, כְּדֵי לְיַחֵם בּוֹ** — לחמם בו מים; **מֵחַם** — כלי שמחממים בו מים, והוא גדול מקומקום, **כְּדֵי לְקַבֵּל סְלָעִים** — במפרשים מבואר **(על פי התוספתא)**, שבדלי ובקומקום מדובר בכגון שנשברו, ואילו במיחם ובשני הכלים דלהלן, מדובר בכגון שניקבו, ובאה המשנה ללמד, שאם הנקב אינו גדול, עד שאפשר למלא את המיחם סלעים, הריהו מקבל טומאה. וקבעו חכמים שיעור זה, לפי שלפעמים היו משתמשים במיחם לשמירת סלעים בו. **הַלְּפָס** — האילפס; ויש גורסים: הלבס — היינו יורה גדולה, **כְּדֵי לְקַבֵּל קִיתוֹנוֹת** — שאפשר למלאו קיתונות, כעין כדים קטנים, להדיחם בו במים חמים. **קִיתוֹנוֹת, כְּדֵי לְקַבֵּל פְּרוּטוֹת** — שאפשר למלא אותם פרוטות, ולא יפלו מתוכם. **מִדּוֹת יַיִן, בְּיַיִן** — כלים שמודדים בהם יין, שיעור השברים שלהם ביין, שאם הם ראויים עדיין למדוד בהם יין, הרי הם מקבלים טומאה, **וּמִדּוֹת שֶׁמֶן, בְּשֶׁמֶן** — וכלים שמודדים בהם שמן, שיעור השברים כדי למדוד בהם שמן; **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כֻּלָּן בִּפְרוּטוֹת** — כל מידות יין ושמן שנשברו או שניקבו, שיעורם של השברים בפרוטות, שאם הם עדיין מקבלים פרוטות, מקבלים טומאה. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַמְחֻסָּר חֲטִיפָה** — ויש גורסים: המחוסר הגפה, כלומר סתימה, **טָמֵא** — מקבל טומאה; **וְהַמְחֻסָּר לְטִישָׁה** — שהיא עבודת אומן, **טָהוֹר** — אינו מקבל טומאה. לפי רוב המפרשים לא בא רבי עקיבא לחלוק, אלא עוסק הוא בענין אחר, בגולמי כלי מתכת, והוא בא ללמד, שכלים שאינם מחוסרים אלא מגופה וכיסוי, מקבלים טומאה, לפי שחשובים הם כלים שנגמרה מלאכתם, אבל אם מחוסרים הם לטישה, הרי הם עדיין גולמי כלי מתכת, ואינם מקבלים טומאה. ויש מפרשים (כפי שמוכח מהתוספתא, וכמשמעות לשון המשנה), שרבי עקיבא בא אמנם לחלוק על החכמים בענין כלי מתכת שנשבר או שניקב, והוא סובר שאם הוא מחוסר הגפה, היינו שאפשר לסתום את הנקב או השבר, הואיל ומלאכה זו אינה צריכה אומן, לפיכך הכלי טמא; כך היא שיטתו של הגר"א, אלא שהוא נוקט את הגירסה שלפנינו: המחוסר חטיפה, טמא, והוא מפרש: כלי מתכת שנשבר, ואי אפשר להשתמש בו מפני החידודים היוצאים מהשברים וצריך להחליקם, טמא, שחטיפה אינה צריכה אומן, והדיוט יכול לחטפו, היינו ליטול חידודיו. אבל המחוסר לטישה, שאינו יכול להשתמש בו עד שילטשהו, טהור, שלטישה צריכה אומן **(עיין "משנה אחרונה").**

תוספתא (כלים בבא מציעא ד, א). "כלל אמרו בכלי מתכות: המחוסר חטיפה – טמא, המחוסר לטישה – טהור; דברי רבי עקיבא. וחכמים אומרים: כלי מתכות שנתרוענו, אם משמשין מעין מלאכתן ראשונה – טמאין, ואם לאו – טהורין. כיצד? דלי – כדי למלאות בו לשתות, המיחם – כדי להחם בו לשתות, והקיתון – כדי לשמש בו את האורחין... נקבו קומקומין – כדי לקבל חמין. מיחם – כדי לקבל סלעים. הלבס כדי לקבל קיתונות" וכו'.

יום חמישי

באור משנה ב

מַקֵּל שֶׁעָשָׂה בְּרֹאשׁוֹ מַסְמֵר כְּמִין חֲזִינָא — כעין כפתור, **טָמֵא** — המקל מקבל טומאה, לפי שהמסמר שעשה בראשו אינו לשם נוי אלא כדי להכות בו מכה קשה, והרי שהמקל משמש את המתכת. וכן אם **סִמְרוֹ** — שנעץ בו מסמרים, **טָמֵא** — המקל. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ שְׁלֹשָׁה סְדָרִים** — אין המקל מקבל טומאה, אלא אם כן עשה בו שלוש שורות של מסמרים, שבכגון זה בטל המקל לגבי המסמרים. ואין הלכה כרבי שמעון. **וְכֻלָּן** — וכל המסמרים, שנימנו ברישא, היינו בין שעשאם כחזינא ובין שסימרם, **שֶׁעֲשָׂאָן לְנוּי** — כדי לייפות את המקל, **טְהוֹרִין** — אינם מקבלים טומאה, לפי שבכגון זה המתכת משמשת את העץ. **עָשָׂה בְּרֹאשׁוֹ מְנִיקִית** — כמין שפופרת של מתכת, **וְכֵן בַּדֶּלֶת** — עשה שפופרת תחת הדלת, שלא תיגרד הדלת בקרקע, **טְהוֹרָה** — המניקית, לפי שהמתכת משמשת את העץ; **הָיְתָה** — המניקית, **כְּלִי** — בפני עצמו לשימוש, **וְחִבְּרָהּ** — המניקית, **לוֹ** — לכלי, **טְמֵאָה** — לפי שהכלי מקבל טומאה.

מֵאֵימָתַי הִיא טַהֲרָתָהּ? בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִשֶּׁיְּחַבֵּל; בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִשֶּׁיְּחַבֵּר.
ג הַקַּנְטָר שֶׁל בַּנַּאי, וְהַדָּקוּר שֶׁל חָרֶשׁ – הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין. יִתְדוֹת אֹהָלִים, וְיִתְדוֹת הַמָּשׂוֹחוֹת – טְמֵאוֹת. שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל מָשׂוֹחוֹת – טְמֵאָה; הָעֲשׂוּיָה לְעֵצִים – טְהוֹרָה. שַׁלְשֶׁלֶת דְּלִי גָּדוֹל – אַרְבָּעָה טְפָחִים; וְשֶׁל קָטָן – עֲשָׂרָה. חֲמוֹר שֶׁל נַפָּחִין – טָמֵא. מְגֵרָה שֶׁעָשָׂה שִׁנַּיָּה בְּתוֹךְ הַחֹר – טְמֵאָה; עֲשָׂאָהּ מִלְּמַטָּן לְמַעְלָן – טְהוֹרָה. וְכָל הַכִּסּוּיִין טְהוֹרִים, חוּץ מִשֶּׁל מֵחַם.

פירוש ברטנורא

היתה כלי. היתה שפופרת זו כלי בפני עצמה וחיברה למקל ואחר שחיברה ראוי להשתמש בה בכלי: [**טמאה.** מקבלת טומאה, וטמאה כמו שהיתה]: **מאמתי היא טהרתה.** מניקת שנטמאה, מאימתי תטהר ותצא מידי טומאתה: **משיחבל.** משישחיתנה ויפחות צורתה: **משיחבר.** משיחברנה בדלת או במקל ויקבענה במסמרים שלא תשמש עוד בכלי, כבר בטל שם כלי ממנה ויצאה מידי טומאתה:

ג הקנטר של בנאי. פירשו בו שהוא שבט ומטה של ברזל שהבנאים חותכים בו את הכותל: **הדקור.** יתד. כמו יחפור בדקר ויכסה דתנן בריש פרק קמא דביצה: **חרש.** נגר: **יתדות אוהלים.** נועצים יתדות של ברזל בארץ ומותחים אוהלים וקושרים מיתרים ביתדות. ואין זה תשמישו על ידי קרקע, שהרי לדבר המיטלטל הן משמשים: **ויתדות המשוחות.** מודדי הקרקע לחלוקת אחים, נועצים יתדות בקרקע וקושרים בו חבל ומודדים: **שלשלת של משוחות טמאה.** לפי שבמדידת החבל יש עול. פעמים שמותח לזה יותר מזה, לפיכך רגילים לעשות שלשלת למדוד בה: **עשויה לעצים.** לקשור בה חבילה של עצים, או למדוד בה עצים, שיש מקומות שמוכרים עצים במדה מלוא חבל. והשלשלת המיוחדת לכך טהורה, דהויא כמתכת המשמשת את העץ: **ארבעה טפחים.** ויותר מכן לא חשיב יד: **חמור של נפחים.** העץ שהמפוח של נפחים רוכב עליו נקרא חמור. כך פירשוה לי רבותי. ובמקום אחר מצאתי שהוא כלי ברזל כצורת חמור, והאומן רוכב על הקצה האחד ומכה על הקצה השני, ועושים כך כשרוצים להכות על הכלים הגדולים ששפתן גבוהה וגדולה מאד: **מגירה.** המסר שנוסרים בה הלוחות, שנטמאת, ועשה שיניה בתוך החור של דלת, לא יצאה מידי טומאה, והרי היא טמאה כמו שהיתה, עד שיקבענה בדלת במסמר. והכי מפורש בתוספתא: **עשאה מלמטה למעלה.** שהפכה ונתנה הפוכה בחור הדלת: **טהורה.** אע"פ שלא קבעה במסמר: **כל הכיסויין טהורין.** לפי שאין לכיסויין שם בפני עצמן: **חוץ משל מיחם.** וכל כיוצא בו שיש לו שם בפני עצמו ומשתמשין בו בפני עצמו, כמו כיסוי טני של רופאים דתנן לעיל פרק טבעת אדם [משנה ג'] דטמא לדברי הכל, לפי שמניחין בו סממנים:

משניות מבוארות – קהתי

לוֹ – למקל (וכן לדלת), ואף לאחר שחיברה עדיין ראויה היא להשתמש בה ככלי, **טְמֵאָה** – המניקית, כלומר שהיא מקבלת טומאה, ואם היתה טמאה לפני חיבורה, הרי היא טמאה כבתחילה. **מֵאֵימָתַי הִיא טַהֲרָתָהּ** – מניקית שנטמאה, מאימתי תצא טומאתה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִשֶּׁיְּחַבֵּל** – בה, שיקלקלנה עד שלא תהא ראויה לשימושה; **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִשֶּׁיְּחַבֵּר** – אותה יפה במסמרים למקל או לדלת עד שלא תשמש עוד ככלי, שאז בטל שם כלי ממנה ויצאה מידי טומאתה (עיין "תוספות יום טוב"; "משנה אחרונה"; ועיין רמב"ם הל' כלים יא, כד).

באור משנה ג

הַקַּנְטָר שֶׁל בַּנַּאי – מוט של ברזל מחודד בקצהו, שהבנאי משתמש בו להריסת קירות, **וְהַדָּקוּר שֶׁל חָרֶשׁ** – מכשיר כעין מקדח, שיש לנגר, לדקור ולנקוב בו נקבים בעץ, במתכת וכדומה; ויש מבארים: הקרדום של נגר ששני ראשיו חדים (רח"א), **הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין** – מקבלים טומאה. **יִתְדוֹת אֹהָלִים** – יתדות של ברזל שנועצים אותן בארץ וקושרים בהן את מיתרי האוהלים, **וְיִתְדוֹת הַמָּשׂוֹחוֹת** – של מודדי קרקעות, שתוקעים יתדות בקרקע וקושרים בהן את החבל כדי למתחו, **טְמֵאוֹת** – מקבלות טומאה, שאין היתדות משמשות לקרקע אלא לדבר המיטלטל. ויש מבארים הטעם, לפי שהיתדות הללו אינן עשויות להיות קבועות במקום אחד, אלא מועברות הן ממקום למקום ("משנה אחרונה"). **שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל מָשׂוֹחוֹת** – שפעמים היו מודדים בשלשלת של ברזל ולא בחבל, כדי שהמדידה תהא מדוייקת ביותר, ואף שלשלת זו **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה; אבל **הָעֲשׂוּיָה לְעֵצִים** – שלשלת העשויה לקשור בה חבילות עצים (רמב"ם), או העשויה למדוד בה עצים, שיש מקומות שמוכרים עצים במידה (הר"ש), **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, משום שזו מתכת המשמשת לעץ (ברטנורא), או לפי שאין לה שם בפני עצמה (רמב"ם; הרא"ש). ויש מפרשים ענין זה בדרך אחרת, שיש מודדים שלשלת בת עשרים או שלושים אמה, ומחברים השלשלת לשני עצים גדולים התקועים בקרקע, אחד מצד זה ואחד מצד זה, והשלשלת קבועה שם לעולם, וכל מי שצריך למדוד איזה דבר הולך אל השלשלת, ויש בה סימנים המציינים אמה אחת, שתי אמות, שלוש אמות וכו', וכיון שהיא עשויה לקרקע וקבועה שם לעולם, לפיכך אינה מקבלת טומאה ("משנה אחרונה"). **שַׁלְשֶׁלֶת דְּלִי גָּדוֹל** – המחוברת לדלי גדול, **אַרְבָּעָה טְפָחִים** – עד ארבעה טפחים אורך חשובה יד לדלי ומקבלת טומאה, אבל יותר מכאן אינה חשובה יד, שכן מרובה כובדו של הדלי אי אפשר לאחוז בשלשלתו מרחוק, אלא אוחזים בה מקרוב להעלות את הדלי מן הבאר, הלכך עד ארבעה טפחים חשובה יד, ויותר מכאן אין לדלי צורך בה ואינה חשובה יד (הגר"א); **וְשֶׁל קָטָן** – ושלשלת של דלי קטן, **עֲשָׂרָה** – עד עשרה טפחים חשובה יד לדלי, ומקבלת טומאה, שדלי קטן מעלים מן הבאר בשלשלת ארוכה, ואוחזים בה מרחוק עד עשרה טפחים. **חֲמוֹר שֶׁל נַפָּחִין** – בסיס של עץ שעליו נתון המפוח של הנפחים (הר"ש; הר"ב); ויש מפרשים: כלי ברזל בתבנית חמור המחובר בעץ, והנפח רוכב על קצהו האחד ומכה על הקצה האחר; **טָמֵא** – מקבל טומאה. **מְגֵרָה** – משור, **שֶׁעָשָׂה שִׁנַּיָּה בְּתוֹךְ הַחֹר** – שהכניס שיניה לתוך חור הדלת, והיתה טמאה קודם שהכניסה בחור (תוספתא), **טְמֵאָה** – המגירה כבתחילה, שאינה יוצאת מטומאתה אלא אם כן קבעה בדלת במסמר; **עֲשָׂאָהּ מִלְּמַטָּן לְמַעְלָן** – שהפך את שיניה מלמטה למעלה, שלא כדרך תשמישן, **טְהוֹרָה** – אף על פי שלא קבעה במסמר; ויש מפרשים: מגרה שנעשה שיניה בתוך החור – שתחב את המגירה בסדק שעשה במשקוף, אורכה לרוחב הפתח, ושיניה בולטות למטה לתוך חלל הפתח, כדי שתהא הדלת נוקשת על המגירה ("תפארת ישראל"), טמאה – ואין המגירה נחשבת כמשמשת לקרקע, שהרי אינו מבטלה שם, מאחר שסופו ליטלה משם, הואיל והיא מזיקה בשיניה לנכנסים ויוצאים; עשאה מלמטן למעלן – שתחב השיניים כלפי המשקוף, טהורה – שחשובה היא כאילו מחוברת, או משום שנתבטל ממנה שם כלי. ויש מבארים בדרך אחרת: מגרה שנעשה שיניה בתוך החור – שלא עשה השיניים מעצם הברזל שבמגירה, אלא עשה שיניים בפני עצמן ותחבן במגירה, טמאה – שחשובה כלי, עשאה מלמטן למעלן – כלומר שעשה את השיניים באופן שאי אפשר לנסר בהן, טהורה (רמב"ם; הגר"א). **וְכָל הַכִּסּוּיִין** – של מתכת, **טְהוֹרִים** – אינם מקבלים טומאה, שאין להם שם בפני עצמם, **חוּץ מִשֶּׁל מֵחַם** – וכיוצא בו, שמשתמשים בו בפני עצמו.

ד הַטְּמֵאִין שֶׁבָּעֲגָלָה: הָעֹל שֶׁל מַתֶּכֶת, וְהַקַּטְרֵב, וְהַכְּנָפַיִם הַמְקַבְּלוֹת אֶת הָרְצוּעוֹת, וְהַבַּרְזֶל שֶׁתַּחַת צַוְּארֵי בְהֵמָה, הַסּוֹמֵךְ, וְהַמַּחְוִגֵּר, וְהַתַּמְחוּיוֹת, הָעֶנְבֶּל, וְהַצִּנּוֹרָה, וּמַסְמֵר הַמְחַבֵּר אֶת כֻּלָּן.

ה הַטְּהוֹרִין שֶׁבָּעֲגָלָה: הָעֹל הַמְצֻפֶּה, כְּנָפַיִם הָעֲשׂוּיוֹת לְנוֹי, וּשְׁפוֹפְרוֹת הַמַּשְׁמִיעוֹת אֶת הַקּוֹל, וְהָאָבָר שֶׁבְּצַד צַוְּארֵי בְהֵמָה, הַסּוֹבֵב שֶׁל גַּלְגַּל, הַטַּסִּים, וְהַצִּפּוּיִים, וּשְׁאָר כָּל הַמַּסְמְרוֹת — טְהוֹרִין. סַנְדְּלֵי בְהֵמָה שֶׁל מַתְּכוֹת — טְמֵאִין; שֶׁל שַׁעַם — טְהוֹרִין. הַסַּיִף מֵאֵימָתַי מְקַבֵּל טֻמְאָה? מִשֶּׁיְּשׁוּפֶנּוּ. וְהַסַּכִּין? מִשֶּׁיַּשְׁחִיזֶנָּה.

ו כִּסּוּי טֶנִי שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁעָשָׂה בּוֹ מַרְאָה — רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר, וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין. מַרְאָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה, אִם אֵינָהּ מַרְאָה אֶת רֹב הַפָּנִים — טְהוֹרָה.

פירוש ברטנורא

ד **העול של מתכת טמא.** דפשוטי כלי מתכות מקבלין טומאה: **קטרב.** שני עצים יש, מצד זה מן העול ומצד זה מן העול, והן נקובים, ומכניסין בתוך אותו נקב עץ ושמו קטרב, וקושרים אותו שלא ישמטו הבקר. ורמב"ם פירש, שקטרב הוא העץ שנמשך על שני צדדי הבהמות, והעול באמצעו: **וחכנפיים.** הם שני קצוות של קטרב. מלשון על כנפי בגדיהם. והם של ברזל: **המקבלות את הרצועות.** כלומר, אם נעשו הקצוות של קטרב לקבל בהם את הרצועות. הן טמאים, שחשובים כלי. אבל אם נעשו לנוי, טהורים, לפי שהיא מתכת המשמשת את העץ: **והברזל שתחת צוארי בהמה.** קושרים על צוארי בהמה ברזל כדי שלא תיחנק בחבל שקושרים בו הקטרב: **הסומך.** יש באמצע העול כמין טבעת גדולה ובו נכנס ראש המחרישה וראש העגלה, ואותו טבעת קרוי סומך: **מחגר.** חבל שקושרים תחת צואר השור. ואית דגרסי והמסגר, והוא יתד שנותנים בקצה העול שלא תתעוות העגלה מפני אורך העול: **תמחויות.** כמין קערות קטנות של עול, וקרויין תמחויות: **ענבל.** הוא הברזל המקשקש בתוך הזוג: **צנורא.** אונקלי שתוחבים במשאוי שבעגלה שלא יפול: **ומסמר המחבר את כולם.** כלומר, כל מסמר שנעשה לחבר הפרקין של עגלה זו בזו. לאפוקי המסמרים שאינן עשויין לחבר, אלא לנוי. שאלו אין מטמאין:

ה **העול המצופה** ברזל, טהור. לפי שהוא מתכת המשמש את העץ: **ושפופרות.** כמין שפופרת של קנה חלול רגילין לעשות ממתכות להשמיע קול: **והאבר.** עופרת שנותנין בצד צוארי בהמה לנוי: **והסובב של גלגל.** גלגל עגלה של עץ עושים סביבותיה של ברזל שלא ישבר בטרשים ובסלעים: **טסין.** לוחות דקות. פחי הזהב, מתרגמינן טסי דדהבא: **סנדל בהמה של מתכות טמאין.** לפי שעשויין לשתות בהן אנשי החיל במלחמה: **שעם.** מין גמי: **הסייף מאימתי מקבל טומאה.** בסייף שהעלה חלודה מיירי, שהוא טהור, ואימתי מקבל טומאה: **משישופנו.** כלי יש לצורפין ולחרשי ברזל שקרוי הצורפים בלשון מקרא, ותרגומו שופינא, ובו שפין ומחליקין את הכלים שהעלו חלודה להסיר חלודתן: **משישחיזנו.** במשחזת שלו להסיר חלודתו:

ו **כיסוי טני של מתכת.** של בעלי בתים, טהור, כדברי חכמים דפליגי עליה דרבן גמליאל לעיל בפרק י"ב [משנה ו']. ואם מירקו ולטשו ועשה ממנו מראה **ר' יהודה מטהר.** דסבירא ליה מראה לא משוי ליה מנא: **וחכמים מטמאין.** דמראה משוי ליה מנא. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

יום שני

באור משנה ד

הַטְּמֵאִין שֶׁבָּעֲגָלָה – אלו הם הדברים שבעגלה המקבלים טומאה: **הָעֹל שֶׁל מַתֶּכֶת** – הנתון על צואר הבהמה, **וְהַקַּטְרֵב** – היתד המחברת את מוט העגלה עם המוטות שבראש העול, **וְהַכְּנָפַיִם הַמְקַבְּלוֹת אֶת הָרְצוּעוֹת** – היינו המוטות שבשני ראשי העול, והם כמין כנפיים, ובהם חורים להכניס לתוכם רצועות למשוך את הבקר בעגלה ולהטותו לימין או לשמאל, **וְהַבַּרְזֶל שֶׁתַּחַת צַוְּארֵי בְהֵמָה** – להגן על הצואר, **הַסּוֹמֵךְ** – הטבעת שבה נכנס מוט העגלה; **וְהַמַּחְוִגֵּר** – שלשלת של מתכת שבצוואר הבקר המקשרת אותו לעול; **וְהַתַּמְחוּיוֹת** – כעין קערות קטנות בראש העול; **הָעֶנְבֶּל** – המקוש שבתוך הפעמון; **וְהַצִּנּוֹרָה** – הוּא המחזיק את המשא בעגלה, שלא יפול ממנה; **וּמַסְמֵר הַמְחַבֵּר אֶת כֻּלָּן** – כלומר כל מסמר העשוי לחבר פרקי העגלה, פרט למסמרים שאינם עשויים אלא לנוי, שאלו אינם מקבלים טומאה.

בענין העול והקטרב. כותב הרמב"ם; "העץ הנמשך בין שתי הבהמות אשר יוליכו העגלה נקרא "עול", והוא מדובק בעגלה. ואם היה ממתכת הוא טמא, שפשוטי כלי מתכות טמאים. והקטרב הוא העץ הנמשך על שני צוארי הבהמות, והעול באמצעו".

אבל הר"ש מפרש (לפי הגאונים והערוך): "שני עצים יש מצד זה של העול ומצד זה של העול, והם נקובים, ומכניסים בתוך אותו נקב עץ ושמו "קטרב" (ברם במשנתנו מדובר בקטרב של מתכת – "תוספות יום טוב").

וכותב הגר"א: פירוש הרמב"ם קשה, שעול על הצואר הוא, כמו שכתוב (במדבר יט, ב): "אשר לא עלה עליה עול", וכתוב גם בירמיה (פרק כז): "עשה לך מוסרות ומוטות, ונתתם על צוארך" וגו' "בעול מלך בבל" וגו', וכל הענין אומר, שעול על הצואר הוא. ונראים דברי הר"ש ובעל הערוך והגאונים.

באור משנה ה

הַטְּהוֹרִין שֶׁבָּעֲגָלָה – הדברים שבעגלה שאינם מקבלים טומאה: **הָעֹל** – של עץ, **הַמְצֻפֶּה** – במתכת, לפי שהיא מתכת המשמשת את העץ; **כְּנָפַיִם הָעֲשׂוּיוֹת לְנוֹי, וּשְׁפוֹפְרוֹת הַמַּשְׁמִיעוֹת אֶת הַקּוֹל** – שכמין שפופרות היו תולים בעול להשמיע קול, לשם נוי בלבד; **וְהָאָבָר שֶׁבְּצַד צַוְּארֵי בְהֵמָה** – עופרת שנותנים בצד צואר הבהמה לנוי; **הַסּוֹבֵב שֶׁל גַּלְגַּל** – ההידוק של ברזל סביב הגלגל של עץ, **הַטַּסִּים** – הלוחות הדקים, **וְהַצִּפּוּיִים** – כל חלק מהעגלה שהוא מצופה, **וּשְׁאָר כָּל הַמַּסְמְרוֹת** – שאינם עשויים אלא לנוי, **טְהוֹרִין** – אינם מקבלים טומאה. **סַנְדְּלֵי בְהֵמָה שֶׁל מַתְּכוֹת** – שעושים לה בשביל שלא תחליק, **טְמֵאִין** – מקבלים טומאה, לפי שרגילים אנשי צבא לשתות בהם בשדה המלחמה, שאין כלים מצויים שם; **שֶׁל שַׁעַם** – אבל סנדלי בהמה העשויים מעץ שעם, **טְהוֹרִין** – אינם מקבלים טומאה, שאין שותים בהם. **הַסַּיִף מֵאֵימָתַי מְקַבֵּל טֻמְאָה? מִשֶּׁיְּשׁוּפֶנּוּ** – משישפשף אותו, אף שלא השחיזו, לפי שאינו צריך חידוד רב. ויש מפרשים: משישופנו – משיסוכנו בשמן (**פירוש הגאונים**). **וְהַסַּכִּין** – מאימתי מקבלת טומאה? **מִשֶּׁיַּשְׁחִיזֶנָּה** – משיחדד אותה במשחזת. ויש מפרשים, שמדובר כאן בסייף ובסכין שהעלו חלודה, שדינם שאינם מקבלים טומאה, ובאה המשנה ללמד, מאימתי הם חוזרים לקבל טומאה (**ברטנורא; עיין "משנה אחרונה"**).

שבת קודש

באור משנה ו

לעיל (יב, ו) שנינו, שכיסוי טני (סל) של מתכת של בעלי בתים, לדעת רבן גמליאל מקבל טומאה, ולדעת חכמים אינו מקבל טומאה. משנתנו חוזרת לדון בכיסוי טני של מתכת של בעלי בתים, לפי דעת חכמים, שהיא טהורה, והיא באה ללמד שאם הכיסוי נעשה ראי, נחלקו בזה רבי יהודה וחכמים, אם על ידי כך הכיסוי נעשה כלי המקבל טומאה או לא.

כִּסּוּי טֶנִי שֶׁל מַתֶּכֶת – של בעלי בתים, שלדעת חכמים (לעניל יב, ו) אינו מקבל טומאה, **שֶׁעָשָׂה בּוֹ מַרְאָה** – שליטשו וצחצחו ועשאו ראי, **רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר** – שלדעתו, על ידי הראי לא נעשה הכיסוי כלי, הלכך אינו מקבל טומאה, **וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין** – שהראי עשה את הכיסוי כלי בפני עצמו, ולכן הוא מקבל טומאה. והלכה כחכמים. **מַרְאָה** – ראי של מתכת, **שֶׁנִּשְׁבְּרָה** – והרי עדיין יכולה לשמש

ז כְּלֵי מַתְּכוֹת מִטַּמְּאִין וּמִטַּהֲרִין שְׁבוּרִין; דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵינָן מִטַּהֲרִין אֶלָּא שְׁלֵמִין. כֵּיצַד? הִזָּה עֲלֵיהֶן, נִשְׁבְּרוּ בּוֹ בַיּוֹם, הִתִּיכָן וְחָזַר וְהִזָּה עֲלֵיהֶן שֵׁנִית בּוֹ בַיּוֹם — הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין; דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵין הַזָּיָה פָּחוֹת מִשְּׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי.

פירוש ברטנורא

ז כלי מתכות מיטמאין ומיטהרין שבורים. כלי מתכות שנטמאו במת ונשברו, וחזר ועשה מהן כלים בו ביום, שחזרו לטומאתן ישנה, כיון שהזה עליהן בעודן שלמים ונשברו, אין צריך להמתין להזאה שניה עד השביעי, אלא אפילו ביום אחד מזה שתי הזאות, אחת קודם שבירה ואחת לאחר שבירה, והן טהורין מיד. דר"א כרשב"ג סבירא ליה, דאמר לעיל בפרק י"א דלא אמרו חזרו לטומאתן ישנה אלא לכלים שנטמאו בטומאת נפש בלבד, וטעם גזירה זו משום גדר מי חטאת כדפרישנא לעיל, הלכך לא חשו אלא שיהא כאן שתי הזאות. ומיהו בעודן שבורות לא מהני הזאה, דלא שייכא הזאה בשברים. ובעי נמי שתהא שבירה מפסקת בין הזאה להזאה, לפי שיש הפסק ימים בין הזאת שלישי להזאת שביעי. ולא רצו להחמיר בחזרת טומאה ישנה שהיא דרבנן, והקלו שתועיל בה הזאה אפילו שתיהן ההזאות ביום אחד: **ר' יהושע אומר אין הזאה פחות משלישי ושביעי.** דתקון כעין דאורייתא. והלכה כרבי יהושע:

משניות מבוארות – קהתי

כראי, **אִם אֵינָהּ מַרְאָה אֶת רֹב הַפָּנִים, טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה.

באור משנה ז

כְּלֵי מַתְּכוֹת מִטַּמְּאִין וּמִטַּהֲרִין שְׁבוּרִין – כלומר כלי מתכת המיטמאים במת, מועילה להם שבירתם להיטהר סמוך לתיקונם, היינו שלא כמו בכלים שלמים שצריכים הזאה ממי אפר הפרה ביום השלישי וביום השביעי לטומאתם, כמו שיבואר מיד במשנתנו; **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵינָן מִטַּהֲרִין אֶלָּא שְׁלֵמִין** – כלומר כעין כלים שלמים, שצריכים הזאה ממי אפר הפרה ביום השלישי וביום השביעי. **כֵּיצַד? הִזָּה עֲלֵיהֶן** – כלי מתכת שנטמאו במת, והיזה עליהם ביום השלישי לטומאתם, ואחר כך **נִשְׁבְּרוּ בּוֹ בַיּוֹם,** אם **הִתִּיכָן** – ועשה מהם כלים חדשים, **וְחָזַר וְהִזָּה עֲלֵיהֶן שֵׁנִית בּוֹ בַיּוֹם** – מאחר שחזרו לטומאתם הישנה, **הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין** – טהרו מטומאתם, **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – שלדעתו מועילה השבירה לטהרת הכלים במקום ימים, וכיון שנשברו לאחר שהוזה עליהם ביום השלישי לטומאתם, אין צריכים להמתין להזאה שנייה עד היום השביעי, אלא משהותכו ונעשו כלים שלמים, שנמצאו חוזרים לטומאתם הישנה, מזים עליהם מיד הזאה שנייה, והם טהורים, ואפילו נשברו ותוקנו בו ביום שהזה עליהם הזאה ראשונה. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵין הַזָּיָה פָּחוֹת מִשְּׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי** – כלומר שאין שבירתם עולה להם במקום ימים, ואם היזה עליהם ביום השלישי ונשברו והתיכם בו ביום, אינם מיטהרים עד שיזה עליהם פעם שנייה בשביעי לטומאתם (**הראב"ד; עיין ברטנורא; "תוספות יום טוב"; "משנה אחרונה"**). אבל הרמב"ם מפרש, שלדעת רבי יהושע אין הכלים מיטהרים מטומאת מת אלא אם כן היזו עליהם בשלישי ובשביעי לטומאתם קודם שנשברו, או בשלישי ובשביעי לאחר שהתיכם, ואין הזאה שקודם ההיתוך מצטרפת להזאה שאחר ההיתוך (**הל' כלים יב, ג; עיין השגת הראב"ד שם**).

בארנו, כרוב המפרשים, שמשנתנו כולה עוסקת בענין אחד, והסיפא באה לפרש את הרישא, מה שמוכח משאלת המשנה: "כיצד?"

אבל הגר"א אינו גורס תיבת "כיצד", והוא מפרש, שמשנתנו עוסקת בשני עניינים שונים, שנחלקו בהם רבי אליעזר ורבי יהושע, וכך פירוש הרישא: כלי מתכות מְטַמאין – אדם וכלים, ומיטהרין – עצמן, שבורין – כגון כלי מתכות שנטמאו ונשברו, טהרו. נגע בהם אדם או כלים, לא נטמאו. חזר ועשה מהם כלים, חזרו לטומאתם הישנה, והאדם והכלים שנגעו בהן כשהיו שבורין נטמאו למפרע. ומיטהרין שבורין. כגון שנטמאו ונשברו, והיזה עליהן מי חטאת, מועילה הזאה שהיזה עליהן כשנשברו, שאפילו חזר ועשה מהם כלים, טהורים הם מטומאתם הישנה, שהואיל וטהרתם כשהם שבורים אינה טהרה גמורה, שאם נגע בהם אדם וכלים וחזר ועשה מהם כלים נטמאו למפרע מחמת אותה נגיעה בזמן שהיו שבורים, ונמצא שיש קצת טומאה עליהם גם כשהם שבורים, לפיכך מועילה הזאה בעודם שבורים לטהרם, שלא יחזרו לטומאתם הישנה כשיתוקנו. זוהי דעת רבי אליעזר. ורבי יהושע סובר, אין מטמאים אלא אם כן נגעו בהם כשהם שלימים, וכן אין מיטהרים בהזאה אלא אם כן היזה עליהם כשהם שלימים, שאין טומאה ואין טהרה בשברים. ברם, בסיפא המחלוקת היא כפי שבארנו ("אליהו רבא"; עיין "תפארת ישראל". שמבאר גם כן לפי הגר"א)

המשך ביאור למס' עירובין ליום שני עמ' ב

לצד דרום, נמצא שביתו עומד באמצע בין שני העירובין, ולפיכך **לֹא** יָזוּז **מִמְּקוֹמוֹ** בשבת, שהרי אינו יכול לילך אפילו אמה אחת לצד צפון, שמא קבע שביתתו במרחק אלפיים אמה מביתו לצד דרום, וכן אינו רשאי לילך כלל מביתו לצד דרום, שמא קבע שביתתו במרחק אלפיים אמה מביתו לצד צפון.

מבואר מדברי הברייתא, שבאופן שיש לאדם ספק היכן קנה את שביתתו אין אומרים שלא קנה שביתה כלל, אלא מחמירים עליו את חומרי שניהם, ואם כן אף באילן יש לומר כן, שמאחר ויש ספק אם קנה שביתה בתחילת נופו של האילן או בסופו יש ליתן לו שביתה בשניהם מספק, ולהחמיר עליו את חומרי שני הצדדים, אך מכל מקום יהא רשאי להלך למקום שמתירים לו שניהם, כדברי שמואל, ושלא כדברי רב הסובר שמאחר ואין מקום שביתתו מבורר אינו קונה שביתה כלל.

מקשה הגמרא: **לֵימָא** – האם יש לומר, **תֵּיהֲוֵי תִּיובְתֵּיהּ דְּרַב** – שיש מברייתא זו פירכא על דברי רב.

מתרצת הגמרא: **רַב תַּנָּא הוּא וּפָלִיג** – רב, אף שאמורא הוא, נידון כתנא, ולפיכך הוא יכול לחלוק על דברי הברייתא.

שנינו במשנה: אם **אָמַר** תהא **שְׁבִיתָתִי בְּעִיקָּרוֹ** של האילן קנה שם שביתה, **וּמְהַלֵּךְ מִמְּקוֹם רַגְלָיו וְעַד עִיקָּרוֹ** של האילן **אַלְפַּיִם אַמָּה, וְכֵן** רשאי להמשיך לילך **מֵעִיקָּרוֹ** של האילן ועד **לְבֵיתוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה** נוספות, **וְנִמְצָא** שהוא **מְהַלֵּךְ מִשָּׁחֲשֵׁיכָה** [–לאחר החשיכה] שיעור **אַרְבַּעַת אַלְפַּיִם אַמָּה,** ממקום עמידתו ועד ביתו.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף לא ע"ב: **אָמַר רַב הוּנָא, בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מַפְטִירִין** בשונה משאר ראשי חדשים **'חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח'** (ישעיה א יד), שיש בה מענין הפורענות.

הגמרא מבארת פסוק זה: **מַאי 'הָיוּ עָלַי לָטֹרַח', אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא דַּיָּין לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁחוֹטְאִין לְפָנַי** בעשיית מועדים שבדו מליבם, **אֶלָּא** שֶׁאף **מַטְרִיחִין אוֹתִי לֵידַע אֵיזוֹ גְּזֵירָה קָשָׁה אָבִיא עֲלֵיהֶם** שתהא מדה כנגד מדה שידעו שהעונש בא להם על העבירות שעשו ולא במקרה.

מבררת הגמרא: **בְּתִשְׁעָה בְּאָב גּוּפֵיהּ מַאי מַפְטִירִינָן.** משיבה הגמרא: **אָמַר רַב, 'אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה'** (ישעיה א כא) שמדובר שם בענין הפורענות. עוד מבררת הגמרא: **מִקְרָא** בתורה בתשעה באב **מַאי.** מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: **תַּנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים,** קוראים **'וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ לִי'** (ויקרא כו יד) דהיינו הקללות שבפרשת בחקותי. **רַבִּי נָתָן בַּר יוֹסֵף אוֹמֵר, 'עַד אָנָה יְנַאֲצוּנִי הָעָם הַזֶּה'** (במדבר יד יא) דהיינו פרשת המרגלים. **וְיֵשׁ אוֹמְרִים** שקוראים **'עַד מָתַי לָעֲדָה הָרָעָה הַזֹּאת'** (שם יד כז) דהיינו המשך פרשת המרגלים. **אָמַר אַבַּיֵי, הָאִידְּנָא נָהוּג עָלְמָא לְמִיקְרֵי** בתשעה באב **'כִּי תוֹלִיד בָּנִים'** (דברים ד כה) שנאמר שם מעין מה שאירע בתשעה באב, **וּמַפְטִירִין 'אָסוֹף אֲסִיפֵם'** (ירמיה ח יג) שהיא תוכחה לישראל על חטאותיהם.

שנינו במשנה: **[בַּמַּעֲמָדוֹת] בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית וכו'.**

מבררת הגמרא: **מְנָהֲנֵי מִילֵּי,** כלומר מה ענין קריאת מעשה בראשית למעמדות של הקרבנות. מבארת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַמִּי, שאִלְמָלֵא המַּעֲמָדוֹת** שאז מקריבים קרבנות, **לֹא נִתְקַיְּימוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה לג כה) **'אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חוּקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי',** כלומר שאם לא ברית התורה והמצוות שמקיימים אותם ישראל אין קיום לבריאה, ואלמלא הקרבנות היו ישראל כלים בחטאם, ונמצא שקיום הבריאה תלוי בקרבנות, ולכן קוראים במעמדות במעשה בראשית. ראיה נוספת: וְעוד **כְּתִיב** בברית בין הבתרים (בראשית טו ח) **'וַיֹּאמַר ה' אֱלֹהִים בַּמֶּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה',** ופירוש הפסוק, שכן **אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁמָּא** - האם לאחר שתבחר בהם לעם **חַס־וְשָׁלוֹם יִשְׂרָאֵל חוֹטְאִים לְפָנֶיךָ, וְאַתָּה עוֹשֶׂה לָהֶם** כליה **כְּדוֹר הַמַּבּוּל** ופיזור **כְּדוֹר הַפַּלָּגָה. אָמַר לוֹ, לָאו. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, 'בַּמֶּה אֵדַע'** - מה תאמר לי ללמדם דבר שיתכפרו בו עוונותיהם ולא יענשו. **אָמַר לוֹ, 'קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת' וגו'** (שם טו ט), כלומר, הקרבנות יכפרו עליהם. **אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, תֵּינַח בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים** שיקריבו בו קרבנות ויכפרו עליהם ולא יענשו, אך **בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים מַה תְּהֵא עֲלֵיהֶם,** הרי אין קרבנות שיכפרו עליהם. **אָמַר לוֹ, כְּבָר תִּקַּנְתִּי לָהֶם** את **סֵדֶר** אמירת **הַקָּרְבָּנוֹת,** שכָּל **זְמַן שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן** בכוונה **מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיהֶן כְּאִילּוּ מַקְרִיבִין לְפָנַי קָרְבָּן, וְאַז מוֹחֵל אֲנִי עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵיהֶם.**

שנינו במשנה: **בְּתַעֲנִיּוֹת - בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת וְאֵין מַפְסִיקִין בַּקְּלָלוֹת.**

מבררת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** שאין מפסיקים בקללות. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר גַּמְדָּא אָמַר רַבִּי אַסִּי, דְּאָמַר קְרָא** (משלי ג יא) **'מוּסַר ה' בְּנִי אַל תִּמְאָס',** והמפסיק בתוכחה מראה שהיא קשה לו ומואס בה. **רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, לְפִי שֶׁאֵין אוֹמְרִים בְּרָכָה עַל הַפּוּרְעָנוּת,** והמפסיק באמצע הקללות, וכן המתחיל לקרוא באמצען, מברכים ברכת התורה על הפורענות.

מבררת הגמרא: **אֶלָּא הֵיכִי עָבִיד** כדי שלא לברך על הפורענות. משיבה הגמרא: **תָּנָא** בברייתא, **כְּשֶׁהוּא מַתְחִיל** לקרוא את הקללות, **מַתְחִיל** לקרוא **בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנֵיהֶם, וּכְשֶׁהוּא מְסַיֵּים** אותן **מְסַיֵּים בַּפָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶן.**

רש"י

עד אנה ינאצוני ועד מתי לעדה הרעה — תרוייהו במרגלים, והם חזרו בתשעה באב, כדאמרינן במסכת תענית (כט, א). **מנהני מילי** — מה ענין בראשית אצל מעמדות. **במה אדע** — מה תאמר לי ללמדן דבר שיתכפרו בו עונותיהן. **קחה לי עגלה משולשת** — כלומר: הקרבנות יכפרו עליהן. **מנהני מילי** — דאין מפסיקים בקללות. **אל תמאס** — והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרות. ובמסכת סופרים (פרק יב) יליף לה מסיפיה דקרא "ואל תקוץ בתוכחתו" — אל תעשו קוצין קוצין, פסקים פסקים, לשון קציצה.

שכל אחד ואחת מבני ישראל יהיו חדורים ברוח התורה וקיום המצוות בפועל בחיים היום־יומיים.

ממכתב אסרו חג הסוכות, ה'תש"כ

אַף זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן, כלומר, אפילו רבי שמעון המיקל מודה שאין האמצעית מותרת להשתמש עם החיצונות, אלא רק החיצונות משתמשות עם האמצעית, אֲבָל חֲכָמִים מחמירים עוד וְאוֹמְרִים, שֶׁלָּשְׁתָּן אֲסוּרוֹת להשתמש זו עם זו, בין החיצונות עם האמצעית ובין האמצעית עם החיצונות, וכל שכן שהחיצונות אסורות זו עם זו.

נמצא שנחלקו רב ושמואל בשני עניינים. האחד, בשיטת רבי שמעון, שלדברי רב מתיר רבי שמעון בין לחיצונות להשתמש עם האמצעית ובין לאמצעית להשתמש עם החיצונות, ואינו אוסר אלא לחיצונות להשתמש זו עם זו, ואילו לדברי שמואל אין רבי שמעון מתיר אלא לחיצונות להשתמש עם האמצעית, אך אוסר הוא על האמצעית להשתמש עם החיצונות. ועוד נחלקו רב ושמואל בשיטת חכמים, שלדברי רב אף שהם אוסרים לאמצעית להשתמש עם החיצונות מכל מקום הם מתירים לחיצונות להשתמש עם האמצעית, ואילו לדברי שמואל סוברים חכמים ששלשתן אסורות להשתמש זו עם זו.

הגמרא מביאה ראיה לדברי שמואל: תַּנְיָא בברייתא כְּוָותֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה אַלִּיבָּא דִּשְׁמוּאֵל – כפי שאמר רב יהודה בשם שמואל. וכך שנינו שם, על הדין שנתבאר במשנה לגבי שלשה אנשים שישנו בדרך, והיו השנים החיצונים רחוקים שמונה אמות זה מזה, והאמצעי ביניהם, שהדין הוא ששני החיצונים מותרים עם האמצעי והוא מותר עימם, אך החיצונים אסורים זה עם זה. ועל כך אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְשָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ וּפְתוּחוֹת גם לִרְשׁוּת הָרַבִּים, שאם עֵירְבוּ שְׁתַּיִם החיצונות עִם החצר הָאֶמְצָעִית, אזי הדין בזה הוא שזוֹ [–החיצונה האחת] מְבִיאָה דברי מאכל מִתּוֹךְ בֵּיתָהּ אל החצר האמצעית וְאוֹכֶלֶת שם, וְזוֹ [–החיצונה השניה] מְבִיאָה אף היא את מאכליה מִתּוֹךְ בֵּיתָהּ אל החצר האמצעית וְאוֹכֶלֶת שם, זוֹ [–החיצונה הראשונה] מַחֲזֶרֶת מוֹתָרָהּ – רשאית להחזיר את הנותר מסעודתה מן החצר האמצעית לְתוֹךְ בֵּיתָהּ, וְזוֹ [–החיצונה השניה] רשאית אף היא להיות מַחֲזֶרֶת את מוֹתָרָהּ – הנותר מסעודתה, מן החצר האמצעית לְתוֹךְ בֵּיתָהּ, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים, שֶׁלָּשְׁתָּן אֲסוּרוֹת להשתמש זו עם זו.

מבואר מברייתא זו, שרבי שמעון מתיר לחיצונות להשתמש עם האמצעית, אך אינו מתיר לאמצעית להשתמש עם החיצונות, שהרי מפרש הוא בדבריו שהחיצונות מביאות את סעודתן אל האמצעית, ואינו נוקט דוגמא הפוכה שהאמצעית מביאה סעודתה אל החיצונות. והיינו כדברי שמואל.

עוד מבואר מדברי הברייתא, שחכמים אוסרים על שלשתן להשתמש זו בשל זו, ושלא כדברי רב הסובר שהם מתירים לחיצונות להשתמש עם האמצעית.

הגמרא מבארת ששמואל סובר כשיטתו לגבי דין שאמר במקום אחר: וְאִזְדָּא שְׁמוּאֵל לְטַעְמֵיהּ – שמואל הסובר שאף לרבי שמעון 'אין שתי רשויות משמשות לרשות אחת' הולך בזה כשיטתו, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, חָצֵר שֶׁעוּמֶדֶת בֵּין שְׁנֵי מְבוֹאוֹת, כלומר, שהיא פתוחה מצידה האחד למבוי אחד ומצידה השני למבוי אחר [ראה ציור], ורגילים דיירי החצר לצאת ולבוא בימות החול דרך שני המבואות, אזי אם עֵירְבָה אותה החצר עִם שְׁנֵיהֶם – עם שני המבואות יחדיו, אֲסוּרָה היא להשתמש עִם שְׁנֵיהֶם, לפי שהיא נמשכת אחר שתי רשויות שונות, והיינו כשיטת רבי שמעון [לדברי שמואל] בשלש חצירות, שהאמצעית אסורה להשתמש עם החיצונות, לפי שהן מושכות אותה לשני צדדים.

ובזה סובר שמואל כשיטתו, לפי שאם היה סובר כדברי רב שרבי שמעון מתיר לאמצעית להשתמש עם החיצונות, לא היה נוקט להלכה לגבי חצר שבין שני מבואות שאם עירבה עם שניהם אסורה עם שניהם, מאחר ששמואל סובר את הכלל 'הלכה כדברי המיקל בעירוב', ולפיכך היה לו לפסוק כדברי רבי שמעון המיקל, אלא בהכרח יש ללמוד מכך שהוא סובר שאף רבי שמעון המיקל אינו מתיר אלא לחיצונות להשתמש עם האמצעית, אך האמצעית אסורה להשתמש עם החיצונות, וממילא אף בחצר שבין שני מבואות הדין כן, שאם עירבה החצר עם שני המבואות אסורה היא להשתמש עמהם, אך הם רשאים להשתמש עמה.

הגמרא ממשיכה לבאר את הדינים שאמר שמואל לגבי חצר שבין שני מבואות: אם לֹא עֵירְבָה החצר עִם שְׁנֵיהֶם – עם שני המבואות, כלומר, שלא עירבה לא עם זה ולא עם זה, הרי היא אוֹסֶרֶת עַל שְׁנֵיהֶן לטלטל מחצרותיהם למבוי, לפי שיש לדיירי החצר דריסת רגל במבואות אלו, ונידונים הם כדרים במבוי, ומאחר שלא עירבו עמהם הרי זה גורם לבטל את העירוב שעשו דיירי המבואות לעצמם.

הָיְתָה בְּאֶחָד רְגִילָה וּבְאֶחָד אֵינָהּ רְגִילָה – היו דיירי החצר רגילים לצאת ולבוא רק דרך מבוי אחד, ואילו במבוי השני אינם רגילים להשתמש, ולא עירבו לא עם זה ולא עם זה, זֶה המבוי שֶׁרְגִילָה החצר להשתמש בּוֹ, אָסוּר – נאסר על דייריו להוציא מחצרותיהם למבוי, לפי שדיירי החצר נידונים כדרים במבוי זה, והרי לא עירבו עמם, וְזֶה המבוי שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה להשתמש בּוֹ, מוּתָּר לדיירי המבוי לטלטל בתוכו.

הגמרא מביאה דינים שאמר רבה בר רב הונא לגבי אופן זה שהיתה רגילה להשתמש במבוי אחד: אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, אם עֵירְבָה החצר עִם אותו המבוי שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה להשתמש בּוֹ, הוּתַּר המבוי שהיא רְגִילָה להשתמש בו לְעַצְמוֹ, כלומר, שרשאים דיירי אותו המבוי לטלטל מחצרותיהם למבוי, לפי שסילקו דיירי החצר את עצמם מלהשתמש במבוי זה, ולפיכך אינם נידונים עתה כדרים בו, ואינם מקלקלים את העירוב שעירבו דיירי המבוי לעצמם.

וְאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר שְׁמוּאֵל, אִם עֵירֵב רָגִיל לְעַצְמוֹ – אם עירבו דיירי המבוי שהיתה אותה חצר רגילה להשתמש בו בינם לבין עצמם, ולא עירבו עם דיירי החצר, וְזֶה שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ לֹא עֵירֵב – ואילו דיירי המבוי שלא היתה החצר רגילה להשתמש בו לא עירבו אפילו בינם לבין עצמם, וְהִיא – החצר עַצְמָהּ לֹא עֵירְבָה עם אף אחד מן המבואות, אזי הוֹחִין אוֹתָהּ שתיכנס ותצא בשבת זו אֵצֶל אותו מבוי שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה להשתמש בּוֹ, לפי שדיירי אותו מבוי לא עירבו בינם לבין עצמם, וממילא אסורים הם בטלטול בתוך המבוי, ונמצא שאין דריסת הרגל של דיירי החצר גורעת מהם כלל, אך אין דיירי החצר רשאים להכנס וליצא דרך אותו מבוי שהיו רגילים בו תמיד, לפי שבני אותו מבוי הניחו עירוב בינם לבין עצמם, ורשאים הם לטלטל בתוך המבוי, ואם תהיה לבני החצר דריסת רגל עליהם הרי הם מקלקלים את עירובם של דיירי המבוי.

וּכְגוֹן זֶה – ובאופן כזה כּוֹפִין חכמים עַל בני החצר שלא ינהגו בְּמִדַּת סְדוֹם, לילך דרך המבוי שעירב ולקלקל עירובו, אלא ילכו דרך המבוי שלא עירב.

הגמרא מביאה מחלוקת בענין אדם המקפיד על עירובו: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, דיירי חצר שהניחו פת לצורך עירובי חצירות, ואחד מהם הוא אדם הַמַּקְפִּיד עַל עֵירוּבוֹ, דהיינו שהוא מקפיד על הפת שנתן שלא יאכלנה אדם מבני החבורה, אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב – בטל העירוב כולו. וטעם הדבר הוא, לפי שמָה שְׁמוֹ – כיצד נקראת הפת שנותנים בני החצר, 'עֵירוּבוֹ' שְׁמוֹ, כלומר, שיהיו כולם שותפים ומעורבים בפת זו, ולא ימחה אחד מהם בחביריו אם יִרצו לאכול מן הפת שנתן.

רַבִּי חֲנִינָא אָמַר, אף אם אחד מבני החצר מקפיד על האחרים שלא יאכלו משלו, מכל מקום עֵירוּבוֹ עֵירוּב, אֶלָּא שֶׁנִּקְרָא אותו אדם מַאֲנָשֵׁי המקום ששמו וַרְדִּינָא, שהיו ידועים בקמצנותם וצרות עינם.

הגמרא מביאה דין נוסף שאמר שמואל באותו ענין: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הַחוֹלֵק אֶת עֵירוּבוֹ אֵינוֹ עֵירוּב, כלומר, אם אספו בני החצר פת מכל הדרים שם והניחוה בבית אחד בשני כלים שונים, אין עירוב זה מועיל, והיינו מן הטעם שנתבאר לעיל 'מה שמו עירוב שמו', שצריך שיהיה כל העירוב מעורב יחדיו בכלי אחד. מקשה הגמרא: כְּמַאן – כשיטת מי סובר שמואל בזה, האם כְּבֵית

המשך בעמוד רנח

רש"י

אף זו דברי רבי שמעון — אפילו להשתמש שתיתין עמה, רבי שמעון הוא דשרי, דהא אפילו אמצעית בשתיתין נמי שרי, אבל לרבנן — פליגי בבולה, ואמרו שלשתן אסורין זו עם זו. לישנא אחרינא: אף זו דברי רבי שמעון — רבי שמעון גופיה לא שרי אלא חיצונות באמצעית. וקשיא לי: הא תנן במתניתין "היא מותרת עמהן"! ועוד: מאי "אף"? הכי איבעי ליה למימר: זו דברי רבי שמעון, "אף" משמע דבתרוייהו שרי. ולשון אחרון זה שמעתי. וכן עיקר. והיא מותרת עמהן — דמתניתין מתרץ לך שמואל דבהיתר שימוש שבאמצעית קאמר, דומיא דהוא מותר עמהן דרישא. ואיידי דתנא רישא הוא מותר עמהן — תני נמי סיפא. ו"אף זו" הכי משמע: אף רבי שמעון המיקל אוסר בזו, דאין אמצעית מותרת בחיצונות. אף איסור זה רבי שמעון נמי אמרו כרבנן. ואלישנא קמא קשיא מאי "ואזדא שמואל לטעמיה"? אי נמי הוה אמר כרב הוה מצי נמי למימר: לרבנן, עירבה עם שתיתין — אסורה עם שתיתין, דאין שתי רשויות משתמשות לרשות אחת. **תניא כוותיה דשמואל** — דאפילו רבי שמעון לא התיר אמצעית בחיצונות, כדקתני "זו מביאה מתוך ביתה כו'", ואילו אמצעית בחיצונות לא קאמר. **ואזדא שמואל לטעמיה** — דאמר: אף לרבי שמעון אין שתי רשויות משתמשות לרשות אחת. **למה הדבר דומה** — אשלשה ששבתו בדרך קאי. **זו מביאה** — באמצעית ואוכלת וזו מביאה באמצעית ואוכלת. **חצר שבין שני מבואות** — פתוחה לשניהן. הכי גרסינן: **עירבה עם שניהן אסורה עם שניהן** — אפילו לרבי שמעון, והיינו שמואל לטעמיה, דאמר שמואל: הלכה כדברי המיקל בעירוב. ואי הוה שרי רבי שמעון בהא — לא הוה אמר שמואל אסורה עם שניהן. **לא עירבה עם שניהן** — לא עירבה לא עם זו ולא עם זו. **אוסרת על שניהן** — מלהוציא מחצרותיהן למבוי. וכגון שרגילה כל ימות החול לצאת ולבא בשניהן דרך פתחים, דריסת הרגל שיש לה אוסרתן, כדמפרש. דאי לא הויא רגילה אלא בחד, לא אסרה אאידך. ואף על גב דרגילה עם שניהן — זו היא תקנתה, מערבת עם האחד וגליא דעתה שנסתלקה מן האחר, ומותר האחד לעצמו. **היתה באחד רגילה** — לצאת ולבא כל שעה, ובאחד אינה רגילה ולא עירבה לא עם זו ולא עם זו, זה שרגילה בו — אסור שחצר זו אוסרת עליו, דמיניה הוא והרי לא עירבה. והאחר מותר — שאינה הימנו. **הותר רגילה לעצמו** — דהא סלקא נפשה מיניה. **וזה שאינה רגילה בו לא עירב** — אפילו בפני עצמו. **והיא נמי לא עירבה** — לא עם זה ולא עם זה. **דוחין אותה אצל שאינה רגילה** — שלא לאסור על זה שעירב, הואיל והאי לא מפסדא מידי דהא לא עירב.

מדת סדום — דאפילו מידי דלא חסר ביה לא מהני לחבריה והבא על כרחיה דחינן ליה גביה. **מדת סדום** — שלי שלי. **המקפיד על עירובו** — אם יאכל אחד מבני חבורה את הפת שנתן הוא. **עירוב שמו** — שיהו כולן מעורבין ומרוצין בו, שלא ימחה זה בחבירו, אלא שותפות נוחה ועריבה. **אנשי וורדינא** — ציקנין היו. **החולק** — בשני כלים, אינו עירוב משום האי טעמא גופיה, דמה שמו — עירוב שמו. **דמלא למנא ואייתר** — שלא יכול הכלי להחזיק כל העירוב, ולא חילקו מדעת. וכי קאמר שמואל — כגון שחילקו מדעת. **ותרתי למה לי** — לשמואל, הואיל ותרוייהו חד טעמא דקפיד וחולק. **דמיפלג פליגיה** — ובטל שמיה, דעירוב משמע מעורב. **שמניחין בו עירוב** — ארבעה שגבו עירובן ונתנוהו בבית חמישי, אין צריך להניח שם פיתו. **לאו משום דיין דמנח ליה** — לבעל הבית ריפתא בסלא דידיה שהוא אוכל ממנו, כמאן דמנח בכלי עם העירוב דמי. **דכולהו הכא דיירי** — משום פיתן הויא להו דירתן, וכל שכן בעל הבית שהוא דר שם ממש בתוכו. ואפילו אין לו פת בכל הבית — שפיר דמי. **עירוב** — שהוא מצרפן טעמא משום קנין, שמקנה להו בעל הבית רשותו, ונמצאו כולם בעלים בבית זה שהעירוב מונח בו, וכל חצר משועבדת לרשותם זו, ואחת היא. **ומפני מה אין מערבין במעה** — ליתן כל אחד ואחד מעה ומעותיו יקנו לו רשות חבירו. **לאיקלקולי** — להשתכח תורת עירוב. **משום דירה** — שדעתו של אדם על פיתו, והוו להו כאילו דיירי בההוא ביתא. ואין בחצר זו אלא דירה אחת, והרי כל רשות החצר מיוחדת לבית זה. הכי גרסינן: **איכא ביניהו כלי ושאין בו שוה פרוטה** וקנן — למאן דאמר משום קנין — יכולין לקנות בסודר בדרך שאר קנין, ואין יכולין לקנות בפת שאין בו שוה פרוטה, ואפילו הויא מזון שתי סעודות. ואין יכול לעשות הקטן שליח לערב עליו עירובי חצירות — דלאו בר מקנה ואקנויי הוא. ולמאן דאמר משום דירה — לא מהני קנין סודר, ומערבין באוכל שאין בו שוה פרוטה, וקטן גובה את העירוב — דפת משויא להו חדא דירה, וקטן לאו מידי עביד.

למקום

תוספות

אַף זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים: שְׁלָשְׁתָּן אֲסוּרוֹת. תַּנְיָא כְּוָוֹתֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה אַלִּיבָּא דִּשְׁמוּאֵל, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה - לְשָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ וּפְתוּחוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים, עֵירְבוּ שְׁתַּיִם עִם הָאֶמְצָעִית - זוֹ מְבִיאָה מִתּוֹךְ בֵּיתָהּ וְאוֹכֶלֶת, וְזוֹ מְבִיאָה מִתּוֹךְ בֵּיתָהּ וְאוֹכֶלֶת, זוֹ מַחֲזֶרֶת מוֹתָרָהּ לְתוֹךְ בֵּיתָהּ, וְזוֹ מַחֲזֶרֶת מוֹתָרָהּ לְתוֹךְ בֵּיתָהּ. אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים: שְׁלָשְׁתָּן אֲסוּרוֹת. וְאִזְדָּא שְׁמוּאֵל לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: חָצֵר שֶׁבֵּין שְׁנֵי מְבוֹאוֹת, עֵירְבָהּ עִם שְׁנֵיהֶם - אֲסוּרָה עִם שְׁנֵיהֶם, לֹא עֵירְבָהּ עִם שְׁנֵיהֶם - אוֹסֶרֶת עַל שְׁנֵיהֶן. הָיְתָה בְּאֶחָד רְגִילָה וּבְאֶחָד אֵינָהּ רְגִילָה, זֶה שֶׁרְגִילָה בּוֹ - אָסוּר, וְזֶה שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ - מוּתָּר. אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: עֵירְבָהּ עִם שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ - הוּתַּר רְגִילָה לְעַצְמוֹ. וְאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, אָמַר שְׁמוּאֵל: אִם עֵירְבָה רְגִילָה לְעַצְמוֹ, וְזֶה שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ לֹא עֵירֵב, וְהִיא עַצְמָהּ לֹא עֵירְבָה - דּוֹחִין אוֹתָהּ אֵצֶל שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ, וּכְגוֹן זֶה כּוֹפִין עַל מִדַּת סְדוֹם. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: הַמַּקְפִּיד עַל עֵירוּבוֹ - אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב. מַה שְׁמוֹ - עֵירוּב שְׁמוֹ. רַבִּי חֲנִינָא אָמַר: עֵירוּבוֹ עֵירוּב, אֶלָּא שֶׁנִּקְרָא מְאַנְשֵׁי וַרְדִּינָא. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: הַחוֹלֵק אֶת עֵירוּבוֹ - אֵינוֹ עֵירוּב. כְּמַאן - כְּבֵית שַׁמַּאי. דְּתַנְיָא: חֲמִשָּׁה שֶׁגָּבוּ אֶת עֵירוּבָן וּנְתָנוּהוּ בִּשְׁנֵי כֵלִים, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין זֶה עֵירוּב, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: הֲרֵי זֶה עֵירוּב! אֲפִילּוּ תֵּימָא בֵּית הִלֵּל: עַד כָּאן לָא קָאָמְרִי בֵּית הִלֵּל הָתָם אֶלָּא דְּמַלְיָין לְמָנָא וְאַיְיתַר, אֲבָל הֵיכָא דְּפַלְגֵיהּ מִיפְלַג - לָא. וְתַרְתֵּי לָמָּה לִי? צְרִיכִי, דְּאִי אַשְׁמַעִינַן הָתָם - מִשּׁוּם דְּקָפִיד, אֲבָל הָכָא - אֵימָא לָא. וְאִי אַשְׁמַעִינַן הָכָא - מִשּׁוּם דְּפַלְגֵיהּ מִיפְלַג, אֲבָל הָתָם - אֵימָא לָא, צְרִיכָא. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַב יְהוּדָה בְּבֵי מַעֲצַרְתָּא דְּבֵי רַב זַבָּאי: מִי אָמַר שְׁמוּאֵל "הַחוֹלֵק אֶת עֵירוּבוֹ אֵינוֹ עֵירוּב", וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל: בַּיִת שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ עֵירוּב - אֵינוֹ צָרִיךְ לִיתֵּן אֶת הַפַּת. מַאי טַעְמָא - לָאו מִשּׁוּם דְּאָמַר: דְּכֵיוָן דְּמַנַּח בְּסַלָּא - כְּמַאן דְּמַנַּח הָכָא דָּמֵי, הָכָא נַמִּי: כֵּיוָן דְּמַנַּח בְּסַלָּא כְּמַאן דְּמַנַּח הָכָא דָּמֵי! אֲמַר לֵיהּ: הָתָם - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין פַּת, מַאי טַעְמָא - דְּכוּלְּהוּ הָכָא דָּיְירִי. אָמַר שְׁמוּאֵל: עֵירוּב מִשּׁוּם קִנְיָן. וְאִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מָה אֵין קוֹנִין בְּמָעָה - מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה בְּעֲרָבֵי שַׁבָּתוֹת. הֵיכָא דְּעֵירֵב מִיהוּ לִקְנֵי! גְּזֵירָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ מָעָה עִיקָּר, וְזִמְנִין דְּלָא שְׁכִיחַ מָעָה, וְלָא אָתֵי לְאִיעֲרוֹבֵי בְּפַת, דְּאָתֵי עֵירוּב לְאִיקַלְקוּלֵי. רַבָּה אָמַר: עֵירוּב מִשּׁוּם דִּירָה. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ כְּלִי, וּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה,

וקטן

זו מביאה מתוך ביתה ואוכלת — לפירוש הקונטרס דווקא נקט, אבל אמצעית בחיצונות — לא. ולרבינו תם איכא למימר דלרבותא נקט, דכל שכן אמצעית בחיצונות דליכא למגזר כולי האי. ולפירוש מורינו הרב רבינו יצחק נקט הא — משום דמהא פריך לרבנן מאי שנא התם דפליגיתו וגזריתו, והכא לא גזריתו. מכדי למה הדבר דומה כו'.

עירוב משום קנין — פירוש: דבהאי פת מיקני רשות להדדי אף על גב דפירי לא עבדי חליפין, מכל מקום קנו בתורת דמים. ואם תאמר: והתנן לקמן ב"הדר" (עא,א) בעל הבית שהיה שותף לשכיניו, לזה ביין ולזה בשמן — אין צריך לערב. ואמר ב"הדר" (עג,ב) נמי: בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהם היום, סומכין על הפת שעל השולחן משום עירוב. ולמאן דאמר משום דירה — אתי שפיר! ויש לומר: דכיון שיש קירוב דעת ביניהן — עשאוה חכמים כאילו הקנו זה לזה. **מפני** שאינה מצויה — ובשאר דברים נמי אין מערבין עירובי חצירות, אלא בפת דשכיח טפי. וגבי שיתוף הקילו שלא להצריך פת, ושרי בשאר דברים דשכיחי קצת. אבל במעה דלא שכיח כלל — לא.

איכא בינייהו כלים ופחות משוה פרוטה — דלמאן דאמר משום קנין — אין מערבין בפחות משוה פרוטה אף על גב דאיכא מזון שתי סעודות. ואם תאמר: וכי איכא שוה פרוטה, להוי עירוב אף על גב דליכא מזון שתי סעודות. דהא אפילו בכלי הוי עירוב, למאן דאמר משום קנין. אם כן מה צריך שתי סעודות? ויש לומר: בשמפרש ועושה דרך קנין — לא בעי חזי לאכילה, וקונה אפילו בכלי. אבל בסתם, כמו שרגילין לערב שאין מפרשין ומדקדקין לעשות דרך קנין — בעי נמי שיהא בו חשיבות אוכל.

וקטן

עירובין. פרק רביעי – מי שהוציאוהו דף מט עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

וקטן — פירש הקונטרס: דלמאן דאמר משום קנין, אין קטן יכול לעשות שליח לערב עליו עירובי חצירות, דלאו בר קנין הוא. וקשה לפירושו: דלהוי כנשתתפו, כמו בעל הבית שנעשה שותף לחבירו. ועוד: דבפרק "בכל מערבין" (עירובין לח,ב) אמר רב הונא: קטן גובה העירוב. ודוחק לומר דפליג. ועוד: דשמואל גופיה דאמר הכא משום קנין, קאמר בפרק "המקבל" (גיטין סד,ב) דקטן זוכה לאחרים בשיתופי מבואות דרבנן! ויש לדחות: דהכא בקטן לגמרי, והתם נמי מחלק בין קטן גמור ובין שאינו קטן גמור. ונראה לרבינו תם כמו שפירש רבינו חננאל: דבבית של קטן מיירי הכא. ונראה דהלכה כרבה דאמר עירוב משום דירה, דבפרק "הדר" (עירובין סו,א) קאמר רבי יוחנן: שוכר כמערב דמי. ומפרש: מה מערב בפחות משוה פרוטה. וקיימא לן כרבי יוחנן לגבי דשמואל. ועוד: דהתם מפרש התלמוד הכי, ואם כן כך הלכה. **ואמר** שביתתי במקומי זכה — ואומר רבינו יצחק: דבלא אמירה נמי קני, כדאמרינן בפרק "בכל מערבין" (עירובין לח,ב). אבל ניעור דאי בעי מצי אמר, אף על גב דלא אמר — כמאן דאמר דמי. ויש לחלק: שאני התם שהולך לשם כך על התחום כדי לערב. אבל מדפליגי רבנן על רבי יוחנן בישן, משמע דבניעור מודו דקני אף על גב דלא אמר. ולעיל (מה,א) דתנן: מי שישב בדרך ועמד, והרי הוא סמוך לעיר, הואיל ולא היתה כוונתו לכך — לא יכנס. ומוכח בגמרא דקני שביתה במקומו, כעובדא דרבי טרפון דקאמר: בית המדרש מובלע בתוך תחומו היה. והא דנקט "ואמר" אטו כשאומר שביתתי במקום פלוני, או אגב דסיפא העני מערב ברגליו אבל עשיר לא, אפילו אמר. וכהאי גוונא איכא בית שמאינים אוחזין" (בבא מציעא יא,א): ראה אותן רצין אחר צבי שבור אחר גוזלות שלא פרחו, ואמר: זכתה לי שדי — זכתה לו. והתם נמי, אפילו לא אמר קני. כדאמר התם בגמרא גבי ארבע אמות דתקינו ליה רבנן דליקנו. ואי תקינו ליה רבנן דליקנו — כי לא אמר מאי הוי? ונקט "ואמר" משום סיפא שהיה צבי רץ בדרכו, אפילו אמר — לא אמר כלום. **ואפילו** לתחתיו של אילן לא מצי אזיל — דממקום רגליו עקר דעתיה, ותחת האילן נמי לא קנה, לכך לא יזוז ממקומו.

ואם תאמר: בפרק "בכל מערבין" (עירובין לה,א) גבי נתגלגל חוץ לתחום קאמר: ספק — הרי זה חמר גמל, ויש לו מביתו עד עירובו אלפים. ולא אמר ולא יזוז ממקומו! ואומר רבינו יצחק: דהתם בעומד בעירו לא עקר דעתיה מעירו, ודעתו שאם לא יקנה שם שביתה — שיהיה לו תחום ביתו. (שייך לדף נ,א) **מאי** טעמא דרב כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו — ושמואל ובר״ייתא דלקמן דתניא כוותיה — אית להו דרבה בעלמא, והכא בתחומין הקילו, דאין להחמיר בהן. דאין לומר דפליגי, דהא הכא משמע לכאורה דהילכתא כשמואל, מדדחיק לומר אליבא דרב תנא הוא ופליג. ומתניתין בפרק שני דקדושין (נ,ב) במקדש אשה ובתה לא מתוקמא אלא אליבא דרבה, למאי דפסיק התם דקדושין שאין מסורים לביאה הוו קדושין. ועוד יש לומר: דהכא סבר כיון דאמר שביתתי תחת האילן, והשביתה הוי ארבע אמות — הוי כאילו אמר ליקנו לי ארבע מגו תמני, ומודה שמואל במפרש ואומר "שביתתי תהא בכל שמונה אמות שתחת האילן" דלא קני. ובר״ייתא נמי דלקמן דטעה ועירב בשתי רוחות, אף על גב דנתכוון לערב בשתי רוחות כאחת, יש לומר: דכל המערב בשתי רוחות כאחת מסופק הוא בלבו, ודעתו שאם לא יקנו לו שביתת שתיהן — יקנה באחת מהן, להכי הוי עירוב באחת מהן.

כל אין לו מקום המיוחד לו לא תחת האילן ולא במקום רגליו, אלא או כאן או כאן וממה נפשך, אלפים שממקום רגליו עד האילן יש לו. וכשהגיע לתחת האילן — נעשה לו חמר גמל. בא למדוד לו מן הצפון מן האילן לביתו — מודדין לו מן הדרום, ממקום רגליו. בא למדוד ממקום רגליו כדי לחזור לאחריו אלפים — מודדין לו מן האילן. זה שמעתי. ויש תשובות וגימגומין יותר מדאי לפי לשון התלמוד והילוכו. חדא, דקא משייל מאי טעמא דרב, הוה לשיוליה טפי טעמא דמילתיה דרב מסתבר טפי, דבמקום רגליו לא רצה לקנות ותחת האילן לא קנה — דלא ידעי׳ מאי סיים. אבל שמואל, מאי סבירא ליה? אי קנייה היא, בלא סיום לקני התם, ואי לאו קנייה היא, לא ליקני לא הכא ולא התם. דהא כאן לא רצה לקנות. ואפילו רבי יוחנן בן נורי לא קאמר אלא חפצי הפקר, או ישן. אבל זה שאמר בפירוש איני רוצה לקנות כאן — היאך יקנה? ועוד: מאי "נעשה תחתיו של אילן חמר גמל"? הכי איבעי ליה למימר: ושמואל אמר הרי זה חמר גמל. ועוד: מאי מן הצפון ומן הדרום? במקום אחד יש לומר מצפונו ומדרומו, אבל בשני מקומות לא שייך האי לישנא.

מאי

וְקָטָן. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַבָּה: לְדִידְךָ קַשְׁיָא, וְלִשְׁמוּאֵל קַשְׁיָא. הָא תַּנְיָא: חֲמִשָּׁה שֶׁגָּבוּ אֶת עֵירוּבָן, כְּשֶׁהֵם מוֹלִיכִין אֶת עֵירוּבָן לְמָקוֹם אַחֵר - אֶחָד מוֹלִיךְ לְכוּלָּן. הוּא גִּיהוּ דְּקָא קָנֵי, וְתוּ לָא. הוּא גִּיהוּ דְּקָא דָּיֵיר, וְתוּ לָא! אֲמַר לֵיהּ: לֹא לְדִידִי קַשְׁיָא, וְלֹא לִשְׁמוּאֵל קַשְׁיָא: שְׁלִיחוּת דְּכוּלְּהוּ קָא עָבֵיד. אָמַר רַבָּה, אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא, אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. **משנה** מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ וְחָשְׁכָה לוֹ, וְהָיָה מַכִּיר אִילָן אוֹ גָּדֵר, וְאָמַר "שֶׁבִּיתָתִי תַּחְתָּיו" - לֹא אָמַר כְּלוּם. "שֶׁבִּיתָתִי בְּעֵיקָרוֹ" - מְהַלֵּךְ מִמְּקוֹם רַגְלָיו וְעַד עֵיקָרוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה, וּמֵעֵיקָרוֹ וְעַד בֵּיתוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה. נִמְצָא מְהַלֵּךְ מִשֶּׁחֲשֵׁישֵׁכָה אַרְבַּעַת אֶלְפַּיִם אַמָּה. אִם אֵינוֹ מַכִּיר, אוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בַּהֲלָכָה, וְאָמַר "שֶׁבִּיתָתִי בִּמְקוֹמִי" - זָכָה לוֹ מְקוֹמוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. עֲגוּלוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מְרוּבָּעוֹת, כְּטַבְלָא מְרוּבַּעַת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִשְׂכָּר לַזָּוִיּוֹת. וְזוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ הֶעָנִי מְעָרֵב בְּרַגְלָיו. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא עָנִי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר, לֹא אָמְרוּ מְעָרְבִין בַּפַּת אֶלָּא לְהָקֵל עַל הֶעָשִׁיר, שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיַעֲרֵב בְּרַגְלָיו. **גמרא** מַאי "לֹא אָמַר כְּלוּם"? אָמַר רַב: לֹא אָמַר כְּלוּם כָּל עִיקָּר, דַּאֲפִילּוּ לְתַחְתָּיו שֶׁל אִילָן לָא מָצֵי אָזֵיל. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: לֹא אָמַר כְּלוּם לְבֵיתוֹ, אֲבָל לְתַחְתָּיו שֶׁל אִילָן - מָצֵי אָזֵיל. וְנַעֲשָׂה תַּחְתָּיו שֶׁל אִילָן חֲמָר גַּמָּל. בָּא לְמִדּוֹד מִן הַצָּפוֹן - מוֹדְדִין לוֹ מִן הַדָּרוֹם, בָּא לְמִדּוֹד מִן הַדָּרוֹם - מוֹדְדִין לוֹ מִן הַצָּפוֹן.

אמר

למקום אחר — שרצו לערב עם חצר אחרת, נותנין בתוכה עירובו זה שגבו להתיר חצירן. אחד מהן מוליך על ידי כולן — בשביל כולן, ואפילו נתן הוא לבדו פת אחת בשבילן, הואיל והוא כבר עירב עם חבריו — קונה לצורך כולן. **רבי שמעון** — דהיא מותרת עמהן והן מותרין עמה. **משנה מי שבא בדרך וחשכה לו** — גרסינן. **והיה מכיר אילן או גדר** — והוא בסוף אלפים ממקום רגליו, ומהאילן לביתו אלפים. **ואמר שביתתי תחתיו** — ומשם יהיו לי אלפים. דאף על גב דהשתא קדיש יומא — מצי למיזל אלפים עד התם דהוא מקום שביתתו, ומשום הכי יש לו אלפים לכאן ואלפים לצד ביתו. **לא אמר כלום** — טעמא מפרש בגמרא. **גדר** — חומת אבנים. **אמר שביתתי בעיקרו** — ויודע הוא שמעיקרו ועד ביתו אין יותר מאלפים — קנה לו שביתה בעיקרו, הואיל וסיים את מקומו. ואותה שביתה קונה לו אלפים לצד רגליו, ואלפים לצד ביתו. **ואם אינו מכיר** — אילן או גדר. **או אינו בקי בהלכה** — ואינו יודע שיועיל לו, ולא אמר כן: פלוגתא דרבי חנינא בן אנטיגנוס ורבנן — בגמרא מפרש. **ויזהו שאמרו** — כגון זה שהוא בא בדרך ואין עמו פת, דדשתא עני הוא — לו התירו חכמים לערב ברגליו בלא פת. **ואחד עשיר** — הישב בביתו ורוצה לילך ולהחשיך על התחום ולקנות שביתה מותר. **לחקל על העשיר** — שיוכל לשגר על ידי שליח ולא יטרח הוא עצמו. **גמרא לא אמר כלום כל עיקר** — ולא יזוז ממקומו, שהרי במקום רגליו אין לו שביתה, שהרי עקר דעתו ולבו מכאן. ותחת האילן נמי לא קנה שביתה — דהא לא סיים. ואף על פי שכל תחתיו של נוף האילן לתוך אלפים אמה למקום רגליו, מפרשיה טעמא דרב לקמן: הואיל ולא פירש איזו ארבע אמות בחר לו בתחתיו של אילן — לאו שביתה היא. **ושמואל אמר לא אמר כלום לביתו אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל** — לקמן מפרש, דבי אמר שמואל למילתיה — כגון דקאי כל נופו של אילן בתוך אלפים למקום רגליו, דכל ארבע אמות שאתה נותן לשביתה [תחתיו] כולן ראויות לו. הלכך, לביתו לא אמר כלום — דהא ביתו רחוק מעיקרו אלפים, כדתני במתניתין מעיקרו ועד ביתו אלפים, ושמא הוא בחר לו ארבע אמות הראשונות שתחת האילן אותן של צידו, ומשם עד ביתו יש יותר מאלפים כל רוחב נוף האילן. אבל לתחתיו של אילן — מצי אזיל, דממה נפשך כל ארבע אמות שאתה נותן לו תחתיו לשביתה נותנות עד מקום רגליו אלפים אמה. **ונעשה תחתיו של אילן** — רוחב נטיית נופו של אילן, אם הוא רחב עשרים או שלשים אמה — נעשה לו חמר גמל, כלומר: מושכו לכאן ולכאן. **בא למדוד מן הצפון** — בסוף נטיית הנוף לצד ביתו אלפים, כדי שיגיע לביתו. **מודדים לו מן הדרום** — ואומר: שמא ארבע ראשונות של צד רגליו בחר לו תחת האילן, ומשם מודדין לו אלפים ולביתו, ונמצא רחוק שלשים אמה. **בא למדוד מן הדרום** — מארבע אמות ראשונות אלפים לצד רגליו, כדי שיכול לחזור לאחריו ממקום רגליו שלושים אמה. **מודדין לו מן הצפון** — שמא ארבע אמות של סוף האילן לצד ביתו בחר לו, ומשם עד מקום רגליו יש לו אלפים, ואין יכול לחזור לאחריו אפילו פסיעה. אבל ארבעת אלפים יש לו ממקום רגליו לצד ביתו פחות שלשים אמה ממה נפשך, ומקום רוחב האילן הוא מפסיד מפני שלא פירש: לישנא אחרינא: ושמואל אמר לא אמר כלום לביתו, שאין לו מן האילן לצד ביתו כלום, אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל. דקסבר שמואל דקנה לו שביתה בשני המקומות: הואיל ולא סיים ארבע אמותיו —

וְהחילוק השלישי ביניהם, הוא לענין אדם השולח פת ביד קָטָן לערב עבורו עירובי חצירות, שלדעת הסובר 'עירוב משום קנין' אין שליחות הקטן מועילה, שהרי אינו יכול לקנות ולהקנות, אך לדעת הסובר 'עירוב משום דירה' מועיל העירוב, כיון שעל ידי העירוב בפת נידון השולח כאילו הוא דר באותו הבית, והקטן אינו פועל כאן מאומה.

הגמרא מקשה על שיטת שמואל ורבה: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַבָּה, לְדִידְךָ קַשְׁיָא וְלִשְׁמוּאֵל קַשְׁיָא** – בין לשיטתך שסובר אתה 'עירוב משום דירה', ובין לשיטת שמואל הסובר 'עירוב משום קנין' יש להקשות, **הָא תַּנְיָא** – הרי שנינו בברייתא, **חֲמִשָּׁה שֶׁנָּטְלוּ אֶת עֵירוּבָן** – חמשה אנשים הדרים בחצר אחת, וגבו מכל אחד מהם פת לעירוב והניחוהו באחד הבתים שבחצר, ועתה חפצים הם לערב עם דיירי חצר אחרת, כדי שיוכלו לטלטל מחצרם אל החצר האחרת, והדין בזה הוא שצריכים ליטול את העירוב שהניחו בבית שבחצרם ולהניחו בבית שבחצר האחרת, אזי **כְּשֶׁהֵם מוֹלִיכִין אֶת עֵירוּבָן לְמָקוֹם אַחֵר** – לחצר האחרת, אין צריך שיתנו כולם פת לצורך כך, אלא **אֶחָד מוֹלִיךְ לְכוּלָּן** – נותן פת משלו בשביל כולם. ולבאורה יש לתמוה, כיצד מועיל העירוב עבור כולם, הרי לשיטת שמואל ש'עירוב משום קנין' **הוּא נִיהוּ דְּקָא קָנֵי וְתוּ לָא** – נמצא שרק אותו אדם הנותן את הפת הוא הקונה חלק בחצר האחרת, אך שאר הדרים עמו באותה חצר לא עשו קנין כלל, וכן לשיטתך ש'עירוב משום דירה' יקשה, **הוּא נִיהוּ דְּקָא דַּיֵּיר וְתוּ לָא** – הרי רק אותו אדם הנותן פת לצורך עירוב לחצר האחרת נידון כאילו דר בה, ואילו האחרים הדרים עמו בחצר אינם דרים בחצר האחרת כלל.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבה לאביי, **לָא לְדִידִי קַשְׁיָא וְלָא לִשְׁמוּאֵל קַשְׁיָא** – אין זו קושיא לא לשיטתי ולא לשיטת שמואל, לפי שהכל סוברים **דִּשְׁלִיחוּת דְּכוּלְּהוּ קָא עָבֵיד** – שאותו אדם מניח את העירוב בשליחות כל אלו הדרים עמו בחצר, ולפיכך, בין אם 'עירוב משום קנין' ובין אם 'עירוב משום דירה' מועילה שליחותו לקנות או לקבוע דירה עבורם בחצר האחרת.

הגמרא מביאה פסק הלכה בענין מחלוקת חכמים ורבי שמעון בשלש חצירות: **אָמַר רַבָּה אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**, לגבי שלש חצירות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרשות הרבים, שהאמצעית מותרת להשתמש עם החיצונות וכן החיצונות עם האמצעית, ורק השנים החיצונות אסורות להשתמש זו עם זו.

משנה

משנה זו מפרשת את דינו של אדם הקובע שביתתו במקום מרוחק על ידי אמירה: **מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ** בערב שבת, **וְחִשְׁכָה לוֹ** – היה היום עומד להחשיך, **וְהָיָה מַכִּיר אִילָן אוֹ גָדֵר** [–חומת אבנים] הנמצאים במרחק אלפיים אמה ממקום עמידתו, ומן האילן או הגדר ועד לביתו יש אלפיים אמה נוספות. **וְאָמַר** אותו אדם הריני קובע את **שְׁבִיתָתִי תַּחְתָּיו** – תחת נופו של האילן, כדי שאוכל לילך ממנו והלאה אלפיים אמה ולהגיע לביתי בשבת, **לֹא אָמַר כְּלוּם** – אין אמירתו זו מועילה, לפי שלא בירר את ארבע האמות של מקום שביתתו, שהרי נופו של האילן רחב יותר מארבע אמות.

ואם אמר הריני קובע את **שְׁבִיתָתִי בְּעִיקָּרוֹ** – במקום שבו עומד גזע האילן, קנה שם שביתה, מאחר שבירר את המקום המדויק שהוא חפץ לשבות בו, ורשאי להיות **מְהַלֵּךְ** לאחר כניסת השבת **מִמְּקוֹם** שבו עומדות **רַגְלָיו** עתה **וְעַד עִיקָּרוֹ** של האילן **אַלְפַּיִם אַמָּה**, וכן להמשיך ללכת **מֵעִיקָּרוֹ** של האילן **וְעַד לְבֵיתוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה** נוספות, לפי שמקום שביתתו הוא בעיקרו של האילן, ויש לו משם אלפיים אמה לכל רוח, **וְנִמְצָא** שרשאי הוא להיות **מְהַלֵּךְ מִשְּׁחֲשֵׁיכָה** – לאחר החשיכה, **אַרְבַּעַת אֲלָפַיִם אַמָּה**, ממקום עמידת רגליו ועד לביתו [ציור א 8].

וְאִם אֵינוֹ מַכִּיר אילן או גדר העומד במרחק אלפיים אמה, **אוֹ שֶׁאֵינוֹ בָקִי בַּהֲלָכָה**, ולפיכך אינו יודע שיכול לקבוע שביתתו במקום מסוים הרחוק אלפיים אמה ממקום עמידתו, **וְאָמַר** הריני קובע את **שְׁבִיתָתִי בִּמְקוֹמִי** – במקום שבו אני עומד עתה, **זֶה לוֹ מְקוֹמוֹ** – קנה שביתה במקומו, ויש לו רשות לילך משם **אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ**.

המשנה מביאה מחלוקת תנאים כיצד מודדים אלפיים אמה לכל רוח: אלפיים אמה אלו **עֲנוּלּוֹת** הן, כלומר, שדנים כאילו יש עיגול של אלפיים אמה לכל רוח מסביב למקום שביתתו, אלו **דִּבְרֵי רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, אלפיים אמה אלו **מְרוּבָּעוֹת** הן, **כְּטַבְלָא מְרוּבַּעַת** – כמו לוח מרובע, דהיינו, שדנים כאילו יש ריבוע של אלפיים אמה לכל צד מסביב למקומו, **כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִשְׂכָּר לְזָוִיּוֹת** – כדי שירויח בזה את הפינות של המרובע, דהיינו, שיוכל ללכת באלכסון יותר מאלפיים אמה, שמאחר והוא רשאי לילך אלפיים אמה באמצע הריבוע, נמצא שיש לו רשות לילך באלכסונו אלפיים ושמונה מאות אמה, אבל העיגול אין לו פינות, ונמצא שלעולם אינו רשאי לילך אלא אלפיים אמה בדיוק [ציור ב 8].

המשנה מביאה מחלוקת תנאים מי רשאי לערב על ידי הילוך רגליו בלא נתינת פת: **וְזוּ הִיא שֶׁאָמְרוּ חכמים הֶעָנִי מְעָרֵב בְּרַגְלָיו**. כלומר, באופן כזה שאדם מהלך בדרך ואין עמו פת, ונידון הוא עתה כעני, בזה אמרו חכמים שרשאי לקבוע שביתתו על ידי הילוך רגליו, ואינו צריך להניח שם פת.

אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אָנוּ אֵין לָנוּ – אין אנו סוברים דין זה של עירוב ברגל **אֶלָּא** במהלך בדרך הנידון **כְּעָנִי**, אבל אדם הנמצא בביתו אינו רשאי לקבוע שביתה ברגליו, אלא חייב להניח פת.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר – דין קביעת שביתה על ידי הילוך ברגל נאמר בין בעני ובין בעשיר, **וְלֹא אָמְרוּ** חכמים להיות **מְעָרְבִין בְּפַת אֶלָּא** כדי **לְהָקֵל עַל הֶעָשִׁיר שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיַעֲרֵב בְּרַגְלָיו**. כלומר, חכמים הקילו על אדם שיש לו פת, שאינו חייב לילך ברגליו למקום שבו הוא חפץ לקבוע שביתתו, אלא יכול לשלוח שליח שיניח עבורו שם פת, ובכך יקנה שביתה, אך אם הוא רוצה לילך ולקבוע שביתה ברגליו רשאי לעשות כן, ואינו צריך להניח שם פת.

גמרא

הגמרא מבררת את כוונת דברי המשנה 'לא אמר כלום': **מַאי** – מה היא כוונת המשנה שאם אמר אדם על אילן או גדר 'שביתתי תחתיו, **לֹא אָמַר כְּלוּם**'. מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בענין זה: **אָמַר רַב**, כוונת דברי המשנה היא **שֶׁלֹּא אָמַר כְּלוּם כָּל עִיקָּר** – שלא הועילו דבריו כלל, **דַּאֲפִילּוּ לְתַחְתָּיו שֶׁל אִילָן לֹא מָצֵי אָזֵיל** – שאינו רשאי לילך אפילו עד תחת נופו של האילן, אלא אסור לו לזוז מארבע אמות שעומד בהם. שכן במקום עמידתו אינו קונה שביתה, לפי שעקר את דעתו מלקנות בו את שביתתו, שהרי חפץ היה לקנות שביתה תחת האילן, ואילו תחת האילן אינו קונה שביתה מאחר ולא בירר את ארבע האמות שהוא חפץ לשבות בהן, ונמצא שאין לו שביתה כלל, ואינו רשאי לילך אלא ארבע אמות לכל רוח ממקום עמידתו.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר, כוונת דברי המשנה 'לֹא אָמַר כְּלוּם' היא שאינו רשאי לילך עד **לְבֵיתוֹ**, שלענין זה לא הועילו דבריו, **אֲבָל לְתַחְתָּיו שֶׁל אִילָן מָצֵי אָזֵיל** – רשאי הוא לילך, לפי שקנה שם שביתה. וְטעם הדבר שאינו רשאי לילך לביתו, אף שקנה שביתה תחת האילן, משום **שנַּעֲשָׂה לו תַּחְתָּיו** [–רוחב נופו] **שֶׁל הָאִילָן 'חֹמֶר גַּמָּל'**, כלומר, מושך אותו לשני צדדים, שאם **בָּא לְמַדֵּד** את תחומו **מִן הַצָּפוֹן** – מצידו הצפוני של האילן הפונה לצד ביתו, כדי שיוכל לילך משם אלפיים אמה נוספות עד לביתו [ציור ג], **מוֹדְדִין לוֹ מִן הַדָּרוֹם** של האילן, כלומר, אומרים לו שמא קבעת את שביתתך בחלקו הדרומי של האילן, בארבע אמות הראשונות הנוטות לצד מקום עמידתך, ומשם עד ביתך יש יותר מאלפיים אמה [ציור ד], ולפיכך אינך רשאי לילך לביתך בשבת. ואם **בָּא לְמַדֵּד** את תחומו **מִן הַדָּרוֹם** – מצידו הדרומי של האילן, הפונה לצד המקום שבו היה עומד בשעת כניסת השבת, וחפץ הוא עתה לחזור לאחוריו מעט [ציור ה], **מוֹדְדִין לוֹ מִן הַצָּפוֹן**, כלומר, אומרים לו שמא קבעת את שביתתך בצידו הצפוני של האילן, שהוא במרחק אלפיים אמה בדיוק ממקום עמידתך עתה [ציור ו], ונמצא שאינך רשאי לשוב לאחוריך אפילו אמה אחת.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור שיטת רב ש'לא אמר כלום כל עיקר': **אָמַר רַבָּה, מַאי טַעְמָא דְּרַב** – מה הוא טעמו של רב, הסובר שאדם הקובע שביתה תחת האילן לא אמר כלום, **מִשּׁוּם דְּלֵא מְסַיֵּים אַתְרֵיהּ** – משום שלא ביירר את מקום שביתתו, שהרי לא פירש באלו ארבע אמות שתחת האילן חפץ הוא לקנות שביתה, וסובר רב שצריך שיהא מקום השביתה מבורר וניכר, ושביתה שאינה מבוררת אינה מועילה כלל.

וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי אָמַר רַבָּה – ויש אומרים שאמר רבה באופן אחר, **מַאי טַעְמָא דְּרַב, מִשּׁוּם דְּקָסָבַר** – לפי שרב סובר שכָּל דבר שֶׁאֵינוֹ יכול לחול **בָּזֶה אַחַר זֶה, אֲפִילּוּ בְּבַת אַחַת אֵינוֹ** חל כלל. כלומר, שבכל ענין שאם יעשה אדם שני מעשים בזה אחר זה לא יחול השני, מאחר שהראשון מפריע לו לחול, אזי אם יעשה את שני המעשים כאחד אין חל אפילו אחד מהם. ומאחר ואם קבע אדם שביתה בארבע אמות מסוימות, אינו יכול לחזור ולקבוע שביתה בארבע אמות נוספות, שהרי מקום שביתתו של אדם הוא בארבע אמות ולא בשמונה, ולפיכך אם קבע אדם שביתה תחת צילו של אילן שהוא רחב שמונה אמות, אינו קונה אפילו ארבע אמות מתוכן.

מבררת הגמרא: **מַאי בֵּינֵיהוּ** – מה חילוק יש להלכה בין שתי הלשונות בדברי רבה.

מבארת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינֵיהוּ** – החילוק ביניהם הוא באופן **דְּאָמַר** אותו אדם שהיה בא בדרך **לִיקְנוּ לִי בְּאַרְבַּע אַמּוֹת מִגּוֹ שְׁמוֹנֶה** – חפץ אני לקנות ארבע אמות מתוך השמונה אמות שתחת האילן, אך לא פירש אלו ארבע אמות הוא חפץ לקנות. **מַאן דְּאָמַר** – לדעת הסובר שטעמו של רב הוא **מִשּׁוּם דְּלֵא מְסַיֵּים אַתְרֵיהּ** – שלא ביירר את מקום שביתתו, **הָא לֵא מְסַיֵּים אַתְרֵיהּ** – אף זה לא ביירר את מקום שביתתו, ולפיכך הדין נותן שלא יקנה שביתה כלל, **וּמַאן דְּאָמַר** – ולדעת הסובר שטעמו של רב הוא **מִשּׁוּם** שכָּל דבר שֶׁאֵינוֹ יכול לחול **בָּזֶה אַחַר זֶה אֲפִילּוּ בְּבַת אַחַת אֵינוֹ** חל, ולפיכך אדם הקובע שביתה בשמונה אמות אינו קונה אפילו ארבע מתוכם, **הַאי כְּאַרְבַּע אַמּוֹת דְּמֵי** – כאן הדבר דומה לאדם הקונה שביתה בארבע אמות בלבד, **דְּהָכָא אַרְבַּע אַמּוֹת קָאָמַר** – שהרי כאן הוא אמר שרוצה לקנות רק ארבע אמות מתוך השמונה, ולפיכך הועילה שביתתו אף שלא ביירר את מקומה.

הגמרא דנה בדינו של רבה ש'כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו': **גּוּפָא** – הובא לעיל, **אָמַר רַבָּה, כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ** יכול לחול **בָּזֶה אַחַר זֶה אֲפִילּוּ בְּבַת אַחַת אֵינוֹ** חל. **אִיתִּיבֵיהּ** [–הקשה] **אַבָּיֵי לְרַבָּה,** שנינו בתוספתא (דמאי פ"ח ה"י), אדם **הַמְרַבֶּה בְּמַעֲשְׂרוֹת** – המפריש מפירותיו מעשר ראשון יותר מכפי השיעור הנצרך, וכגון שבמקום שיפריש עשירית כנצרך, הפריש חומש, **פֵּרוֹתָיו** שהפריש עליהם מעשר זה נעשו **מְתוּקָּנִין,** שפקע מהם דין טבל על ידי הפרשה זו, **וּמַעֲשְׂרוֹתָיו מְקוּלְקָלִין** – אך המעשר עצמו שנותן ללוי הרי הוא מקולקל, לפי שאין חל שֵׁם מעשר על התוספת, ונמצא שיש כאן תערובת של טבל ומעשר.

ועתה מבאר אביי כיצד יש להוכיח מברייתא זו שלא כדברי רבה: שהרי יש לתמוה, **אַמַּאי** – מדוע פירותיו מתוקנים ופקע טיבלם, **לֵימָא** – הרי יש לומר בזה את הכלל שאמר רבה, שכָּל דבר שֶׁאֵינוֹ יכול לחול **בָּזֶה אַחַר זֶה אֲפִילּוּ בְּבַת אַחַת אֵינוֹ** חל, ומאחר ואין אדם יכול להפריש מעשר בזה אחר זה, כיון שלאחר ההפרשה הראשונה כבר נתקנו כל הפירות, ומעתה אם מפריש מעשר נוסף מן הפירות המתוקנים אין חל עליו שֵׁם 'מעשר' כלל, ממילא יש לומר שאם מפריש חומש בבת אחת אין חל שֵׁם 'מעשר' אפילו על עשירית מן הפירות, ואם כן נותרו כל פירותיו בטיבלן, ומדוע שנינו ש'פירותיו מתוקנים'. ובהכרח יש להוכיח מכאן שלא כדברי רבה, אלא אף על פי שאין אדם יכול להפריש מעשר בזה אחר זה, מכל מקום אם הפריש חומש בבת אחת חל שֵׁם 'מעשר' על עשירית מן הפירות.

דוחה הגמרא: **שַׁאנִי מַעֲשֵׂר** – שונה הדבר לגבי מעשר, **דְּאִיתֵיהּ לַחֲצָאִין** – שאין חייבים לקרוא שֵׁם מעשר על פירות שלֵמים, אלא ניתן להפריש מחצית מכל פרי, **דְּאִי אָמַר תִּקְדּוֹשׁ פַּלְגָא דְּחִיטְּתָא קָדְשָׁה** – שאם יטול אדם חומש מתבואתו ויאמר הריני מפריש חצי מכל גרגיר חיטה למעשר, חלה הפרשה זו ונתקנה תבואתו, ולפיכך אף כאשר מפריש חומש סתם, אין חל שֵׁם 'מעשר' על הכל, אלא רק על חצי מכל פרי או גרגיר חיטה, ונמצא שאינו מפריש אלא מעשר בלבד, ולפיכך נתקנו פירותיו כראוי. ומכל מקום מעשרותיו מקולקלים, מאחר שלא נתכוין להפריש מעשר על החצי השני של הפירות שנותן ללוי, ונמצא שנותן לו פירות שחציים מעשר וחציים טבל.

הגמרא מוסיפה להקשות על דברי רבה: **וְהָרֵי מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה, דְּלֵיתֵיהּ לַחֲצָאִין** – שאי אפשר להפרישו למחצה, שכן אין חל שֵׁם 'מעשר בהמה' אלא על בהמה שלימה, ואף אינו חל על שתי בהמות בזו אחר זו, שאם קרא לבהמה העשירית 'עשירי' ולאחר מכן קרא גם לבהמה האחת עשרה 'עשירי' אין חלה עליה קדושה כלל, **וְאַף** על פי כן **אָמַר** (**רַבָּה**), שאם **יָצְאוּ שְׁנַיִם בְּעֲשִׂירִי** – יצאו שתי בהמות יחד בשעה שהיתה הבהמה העשירית ראויה לצאת, **וּקְרָאָן** הבעלים לשתיהן בשם **'עֲשִׂירִי',** הדין בזה הוא **שֶׁעֲשִׂירִי וְאַחַד עָשָׂר מְעוֹרָבִין זֶה בָּזֶה,** כלומר, שחל על אחת הבהמות שם 'עשירי', ונעשית מעשר בהמה, ואילו הבהמה הנוספת שקראה 'עשירי' דינה כמו 'אחד עשר שקראו עשירי', וחלה עליה קדושת שלמים, ונמצא שיש כאן תערובת של בהמת מעשר יחד עם בהמת שלמים, שאין ידוע על מי מהן חלה קדושת מעשר ועל מי חלה קדושת שלמים. מתבאר מדין זה, שאף על פי שמעשר בהמה אינו חל על שתי בהמות בזו אחר זו, מכל מקום הוא חל על אחת מהן כשהקדישן בבת אחת, ושלא כדברי רבה.

מתרצת הגמרא: **שַׁאנִי מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה** – שונה הדבר לגבי מעשר בהמה, **דְּאִיתֵיהּ בָּזֶה אַחַר זֶה** – שניתן להפריש למעשר שתי בהמות בזו אחר זו **בְּטָעוּת,** **דִּתְנַן** – שכך שנינו במסכת בכורות (ס.), אדם שטעה **וְקָרָא לַכֶּבֶשׂ שִׁיצָא תְּשִׁיעִי בְּשֵׁם 'עֲשִׂירִי', וְלַכֶּבֶשׂ שִׁיצָא עֲשִׂירִי** קרא בטעות בְּשֵׁם **'תְּשִׁיעִי', וְלַכֶּבֶשׂ שִׁיצָא אַחַד עָשָׂר** טעה וקרא **'עֲשִׂירִי', שֶׁלָּשְׁתָּן מְקוּדָּשִׁין.** ומאחר ומצינו אופן שחלה קדושה על הבהמה האחת עשרה לאחר שכבר חלה קדושה על העשירית, לפיכך ניתן להקדישן אף בבת אחת, שאם קרא 'עשירי' לשתיהן כאחת חלה קדושת מעשר על אחת מהן וקדושת שלמים על השניה.

הגמרא מקשה עוד על דברי רבה: **וְהָרֵי חלות תּוֹדָה,** שצריך להביא עם קרבן התודה ארבעים חלות ולא יותר, **דְּלֵיתֵיהּ בְּטָעוּת** – שאי אפשר להקדיש יותר מארבעים חלות אפילו על ידי טעות, **וְלֵיתֵיהּ בָּזֶה אַחַר זֶה** – ואף אי אפשר להקדיש ארבעים חלות נוספות לאחר שחיטת הזבח, וכמו כן 'ליתה לחצאין', שאי אפשר להביא שמונים חלות ולהקדיש חצי מכל חלה, **וְאִיתְּמַר** – ומכל מקום נאמרה מחלוקת בבית המדרש, לגבי בהמת **תּוֹדָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה עַל שְׁמוֹנִים חַלּוֹת** כאחת. **חִזְקִיָּה אָמַר, קָדְשׁוּ עָלָהּ אַרְבָּעִים מִתּוֹךְ שְׁמוֹנִים** – חלה קדושת תודה על ארבעים חלות מתוך השמונים, ואילו **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לֹא קָדְשׁוּ עָלָהּ אַרְבָּעִים מִתּוֹךְ שְׁמוֹנִים** – אין חלה עליהן קדושה כלל, ואפילו לא על ארבעים מתוך השמונים. מבואר מדברי חזקיה, שאף על פי שאי אפשר להפריש ארבעים חלות תודה נוספות לאחר שכבר הפריש ארבעים מתחילה, מכל מקום אם הפריש שמונים כאחת חלה קדושה על ארבעים מתוכן, ואין אומרים בזה 'כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו'.

מתרצת הגמרא: **הָא אִיתְּמַר עָלָהּ** – הרי נאמר בבית המדרש בביאור מחלוקת זו, **אָמַר רַבִּי (זֵירָא),** **הַכֹּל מוֹדִים** – בין חזקיה ובין רבי יוחנן, **דְּהֵיכָא דְּאָמַר לִיקַּדְּשׁוּ אַרְבָּעִים מִתּוֹךְ שְׁמוֹנִים דְּקָדְשֵׁי** – שאם אמר במפורש שאין כוונתו להקדיש אלא ארבעים חלות מתוך השמונים, ודאי חלה קדושה על ארבעים. וכמו כן מודים, אילו אמר שלא **יִקְדְּשׁוּ אַרְבָּעִים חלות אֶלָּא אִם כֵּן קָדְשׁוּ כל שְׁמוֹנִים** החלות, בודאי **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי** – לא נחלקו חזקיה ורבי יוחנן **דְּלֹא קָדְשׁוּ** – שאין חלה קדושה אפילו על ארבעים, **כִּי פְּלִיגִי כִּסְתָמָא** – ונחלקו רק באופן שמביא שמונים חלות בסתם, ואינו

המשך בעמוד נ

רש"י

מאי מעמא דרב — בשלמא לשמואל לליישנא קמא מיסתברא מילתיה, דמכל מקום קנה שביתה תחת האילן, אבל אין אנו יודעין איזו ארבע אמות קנה — הלכך, ידו על התחתונה ומפסיד מארבעת אלפים כשיעור תחתיו של אילן, בא למדוד מכאן מודדין לו מכאן. **משום דלא סיים אתריה** — וכיון דלא סיים — לא קני ליה מידי. **כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו** — דכיון דאם סיים ארבע צפוניות אינו יכול לחזור בו, לברור ארבע דרומיות להיות לו שביתה כאן וכאן, כי אמר נמי כולהו כחדא, כגון הכא דאמר שביתתי תחתיו — לא אמרינן ליקנו. **ארבע** מינייהו מגו **תמני** — להכי נקט מגו תמני, דלקמן מוקמינן באילן שיש תחתיו שמונה אמות. **המרבה במעשרות** — אחד מחמש או משמונה. **פירותיו** — שסילק לצד אחר — חולין מתוקנין הן, אבל המעשרות שנותן ללוי — מקולקלין הן, שהרי טבל מעורב בהן. כשנתן קב השמיני לא חל שם המעשר אלא על הראוי למעשר, והשאר טבל הוא. דמעשר בהדיא אמר רחמנא שיעור אחד מעשרה. ולא דמי לתרומה שניטלת בעין יפה ובעין רעה ובבינונית, דבתרומה לא כתיב בה שיעור. **אמאי** — פירותיו מתוקנין. **נימא כל שאינו בזה אחר זה** — דאילו הוה מפריש מעשר בהלכתו והדר שקל תו וקרייה עליה שם מעשר, על חולין שניתקנו כבר — לא חייל עליה שם מעשר והשתא נמי כי אפריש האי טופיינא עם מעשר — לא ליחול שם מעשר אפילו על הראוי למעשר כי היכי דאמר גבי שביתה דלא קני ארבע מינייהו מגו תמני כי לא אמר ארבע בהדיא. **שאני מעשר** — דלהכי פירותיו מתוקנין, דעל כל גרגר וגרגר שבו חל השם עליו לפי חשבון הראוי למעשר. כגון: הפריש אחד מחמשה — קדש כל גרגר חציו. אבל גבי שביתה ליבא למימר דשייבא בכל תחתיו של אילן, דארבע אמות בהדדי בעינן. **דאי אמר תיקדוש פלגא פלגא דחיטתא קדשה** — והאי כיון דאפריש כפלים וקרא עליה שם מעשר — כמאן דאמר: תיקדוש כל חיטתא לפלגא. **והרי מעשר בהמה דליתי לחצאין** — דאי אמר: חצי טלה זה חולין והחצי מעשר — לא אמר כלום ליקדש לחצאין. ד"כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש" אמר רחמנא (יהיה כולו קדוש לשם מעשר). וליתיה נמי בזה אחר זה, שאם קרא לעשירי "עשירי" ולאחד עשר "עשירי" — אינו קדוש. וכי קרא לשנים "עשירי" בבת אחת — אמרינן דחד מינייהו מעשר גמור, דאמר רבה: עשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה, דחד מינייהו מעשר, ואידך הוי אחד עשר שקראו עשירי ואילו הוה ידע ביה, כגון שטעה וקרא לעשירי "תשיעי" ולאחד עשר "עשירי" — קיימא לן דעשירי מעשר, ואחד עשר קרב שלמים. ומה בין שלמים למעשר? שהשלמים טעונין סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק, ונפדין במומן, ותמורתן קריבה. מה שאין כן במעשר. והשתא דקראן בבת אחת ולא ידע הי עשירי גמור והי אחד עשר שנקרא עשירי — בעו תרוייהו תנופת חזה ושוק וסמיכה. ולבי אומר דאינו מברך על התנופה ועל הסמיכה, דלא ליהוי ברכה לבטלה. ונסכים יביא נסכי קרבן אחד על תנאי, ויאמר: אם זה שלמים — יהיו על זה, ואם לאו — יהיו על חברו. אלמא: מדחל שם מעשר אחד מינייהו — שמע מינה: אף על גב דלא קדיש אחד עשר, אם קרא לעשירי "עשירי" דהוי עשירי וקרא לאחד עשר "עשירי" — אפילו הכי, כי קראן בבת אחת — קדיש חד מינייהו בעשירי. **שאני מעשר בהמה דאיתיה בזה אחר זה במעות** — כגון אם טעה בעשירי וקראו "תשיעי" ולאחד עשר "עשירי" — קדוש אחד עשר משום קריאת השם, וקרב שלמים. דתנן כו' ובפרק בתרא דבכורות ילפינן מקראי. הלכך, כי קראן כאחד — לא מעכב אחד עשר על העשירי מלחול עליו שם גמור, דהא אחד עשר גופיה זימנין דקדוש בקריאת שם מעשר, כגון היכא דקרייה לעשירי שלפניו "תשיעי". והא דרבה — בפרק בתרא דבכורות. **והרי תודה** — דלחמי תודה ארבעים חלות, כדאמר במנחות (עז,א). **דליתה בטעות** — אם הפריש לחמי תודתו, וטעה, וסבור שלא הפריש, וחזר וקרא שם על ארבעים חלות אחרות — לא קדשי. דהא טעה, ותנן: הקדש טעות — אינו הקדש, במסכת נזיר (לא,א). וליתה נמי בזה אחר זה, שאם הפריש ארבעים לתודתו ושחט הזבח עליהן, וחזר והפריש לה ארבעים אחרות — לא קדשי, וכי שחטה על שמונים בבת אחת — אמר חזקיה דקדשי ארבעים מתוך שמונים. שחיטת התודה מקדשת הלחם, כדתניא במנחות (עח,ב): קרבנו על זבח — מלמד שאין הלחם קדוש אלא על הזבידחה. **יקדשו ארבעים** — הא ארבעים קאמר, וגבי שביתה נמי: הא אמרן דאי אמר לקנו לי ארבע מתוך תמני — קני. **לאחריות קא מכוין** — שאם יאבדו או יטמאו חציין יפטור בחציין, והוה ליה כאומר יקדשו ארבעים מתוך שמונים.

ורבי

תוספות

כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו — ואומר רבינו יצחק: דלא דמי לתמורת עולה ושלמים אף על גב דליתא בזה אחר זה איתא בבת אחת, כדאיתא ב"כיצד מערימין" (תמורה כה,ב) ובפרק שני דזבחים (ל,א) — דהתם אפשר להתקיים שניהן, כדאמר התם: דתרעה עד שתסתאב, ותמכר, ויביא בדמי חציה עולה ובדמי חציה שלמים. אבל הכא לא קנו כל שמונה אמות, והי מינייהו מייתיתי? דאי קני הני ארבע — לא קני הני ארבע. ובמקדש אשה ובתה, אי תפסי קדושין בהא — לא תפסי בהא. וכן כל הני דמייתי בסמוך ובפרק שני דקידושין (נא,א), וכן "קיים ליכי ומופר ליכי" בנדרים (סט,א). ועוד פירש רבינו יצחק טעם אחר, ולא נתיישב לפירושו ההיא דנדרים. **שאני** מעשר דאיתיה לחצאין דאי אמר תיקדוש פלגא פלגא דחיטתא קדשה — כדפירש בקונטרס, שהמעשר על כל גרגיר שבו חל השם לפי החשבון הראוי למעשר, כגון: הפריש אחד מחמשה — קדש כל גרגיר חציו. אבל גבי שביתה ליכא למימר הכי, דהא ארבע אמות כי הדדי בעינן, ומיהו קשה, הא דפריך: והא מעשר בהמה דליתיה לחצאין, כי איתיה נמי לחצאין תיקשי ליה אמאי עשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה? כי מטעם חצאין לא היה ראוי להיות מעשר רק חצי של כל אחד ואחד, כמו במעשר דגן, כדפירש הקונטרס! ויש לומר: נהי דאיתיה לחצאין, הוה קשיא ליה קושיא אחרית, מכל מקום הך פירכא דפריך אמאי שניהן קדושין כל עיקר לא הוה מצי לאקשויי. ולרבינו יצחק נראה לפרש הכי: שאני מעשר דאיתיה לחצאין, פירוש: בזה אחר זה שאם אמר "סאה אחת מהם מעשר" כל חצי חטה וחטה, ואחר כך אמר גם כן בסאה האחרת — חל מעשר בשתיהן במקצת. וכיון דאיתא לחצאין בזה אחר זה — גם בבת אחת ישנה, להיות חל מעשר על סאה אחת, והאחרת תהיה טבל. **ואמר** רבה יצאו שנים בעשירי כו' — ואם תאמר: דלמא התם היינו טעמא — משום דאי אפשר לצמצם, והאחד יצא תחילה ואפילו בלא קריאת שם הוא הקדוש, כדאמר בפרק בתרא דבכורות (ס,ב) עשירי מאליו הוא קדוש! ויש לומר: דעל כרחך סבר רבה דאפשר לצמצם שיצאו שניהם בבת אחת, דאי אי אפשר לצמצם והאחד יצא תחילה — אם כן הוה ליה למימר עשירי וחולין מעורבין זה בזה, דאפילו יצא עשירי בשתיקה ואחר כך יצא אחד עשר וקרא לו עשירי — אין אחד עשר קדוש בכלל, דהא לא נעקר שם עשירי ממנו. ועוד יש לומר: דאפילו סבר אי אפשר לצמצם, כיון דאין יכול להכיר איזה יצא קודם לחברו, ונתכוון לקרות שניהם עשירי — קדשו תרוייהו. ולא דמי לקרא לעשירי עשירי ולאחד עשר עשירי. והכא מבתרא פריך דאינו קדוש אלא מחמת דבורו. והראשון נראה לי עיקר. **עשירי** ואחד עשר מעורבין זה בזה — הגיה רש"י בפירוש כתב ידו דשניהם ירעו, לפי שאין מתן דמיהם שוה, שהשלמים טעונין ארבע מתנות ומעשר מתנה אחת, הלכך ירעו, ויחלל מעות בדמי היפה שבהן, ויאמר: כל מקום שהם שלמים — יהא מחולל על דמים האלו, ויאכל שניהם במומן בתורת מעשר.

ומר

ומר

ומר סבר לקרבן גדול מכוין — הקשה הרב רבינו אפרים: למה לי לפרושי טעמא דרבי יוחנן משום דלקרבן גדול קמכוין? תיפוק ליה דרבינו יצחק לית ליה ברירה, דקסבר האחין שחלקו לקודחות הן, בפרק "מרובה" (בבא קמא סט,ב)! ואומר רבינו יצחק: דלא שייך כאן ברירה, דלא צריכי לבירורן דקדשי כל היכא דאיתנהו בתערובתן. ואם תאמר: והא צריך ארבע מהן ליתן לכהן לתרומת לחמי תודה! ואומר רבינו יצחק: דאם הן לבדן — יכול להפריש ארבע מכל ארבעים וארבעים. אבל אם כולן יחד — אי אפשר לתקן אם לא יפריש אחד עשרה מכל מין ומין דהא כל מין ומין, יש לו עשרה חולין ועשרה קדושות, ואז אי אפשר שלא תהא אחת תרומה מן הקדושות.

כזה

וטָר סָבַר: לְקָרְבָּן גָּדוֹל קָא מְכַוִּין. אָמַר אַבַּיֵי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּאֵילָן שֶׁתַּחְתָּיו שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה, אֲבָל בְּאֵילָן שֶׁאֵין תַּחְתָּיו שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה - הֲרֵי מִקְצָת בֵּיתוֹ נִיכָּר. מַתְקִיף לָהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: מִמַּאי דִּבְאַרְבְּעֵי מִצִּיעֲתָא קָא מְסַיֵּים? דִּלְמָא בְּאַרְבְּעֵי דְּהַאי גִּיסָּא וּבְאַרְבְּעֵי דְּהַאי גִּיסָּא קָמְסַיֵּים! אֶלָּא אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּאֵילָן שֶׁתַּחְתָּיו שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת, אֲבָל בְּאֵילָן שֶׁתַּחְתָּיו שֶׁבַע אַמּוֹת - הֲרֵי מִקְצָת בֵּיתוֹ נִיכָּר. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב, תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב: מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ וְחָשְׁכָה לוֹ, וְהָיָה מַכִּיר אִילָן אוֹ גֶּדֶר, וְאָמַר "שְׁבִיתָתִי תַּחְתָּיו" - לֹא אָמַר כְּלוּם. אֲבָל אִם אָמַר "שְׁבִיתָתִי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי" - מְהַלֵּךְ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם. הִגִּיעַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם - מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלּוֹ וְחוּצָה לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּמָקוֹם הַמְסוּיָּים, כְּגוֹן שֶׁשָּׁבַת בְּתֵל שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְהוּא מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד בֵּית סָאתַיִם. וְכֵן בִּקְעָה שֶׁהִיא עֲמוּקָה עֲשָׂרָה וְהִיא מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד בֵּית סָאתַיִם. אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מְסוּיָּים - אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת. הָיוּ שְׁנַיִם, אֶחָד מַכִּיר וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר - זֶה שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר מוֹסֵר שְׁבִיתָתוֹ לַמַּכִּיר, וְהַמַּכִּיר אוֹמֵר "שְׁבִיתָתִי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - כְּשֶׁסְּיֵים אַרְבַּע שֶׁקָּבַע, אֲבָל לֹא סִיֵּים אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁקָּבַע - לֹא יָזוּז מִמְּקוֹמוֹ. לֵימָא תֶּיהֱוֵי תִּיוּבְתֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל! - אָמַר לְךָ שְׁמוּאֵל: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן דְּאִיכָּא מִמְּקוֹם רַגְלָיו וְעַד עִיקָּרוֹ תְּרֵי אַלְפֵי וְאַרְבַּע גַּרְמִידֵי, דְּאִי מוֹקְמִית לֵיהּ בְּאִידָךְ גִּיסָּא דְּאִילָן - קָם לֵיהּ לְבַר מִתְּחוּמָא, אִי סִיֵּים אַרְבַּע אַמּוֹת - מְצִי אָזֵיל, וְאִי לָא - לָא מָצֵי אָזֵיל. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל: טָעָה וְעֵירֵב לִשְׁתֵּי רוּחוֹת, כְּמִדּוּמֶּה הוּא שֶׁמְּעָרְבִין לוֹ לִשְׁתֵּי רוּחוֹת, אוֹ שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו "צְאוּ וְעָרְבוּ לִי", אֶחָד עֵירֵב עָלָיו לַצָּפוֹן וְאֶחָד עֵירֵב עָלָיו לַדָּרוֹם - מְהַלֵּךְ לַצָּפוֹן כְּעֵירוּבוֹ לַדָּרוֹם, וְלַדָּרוֹם כְּעֵירוּבוֹ לַצָּפוֹן. וְאִם מִיצְעוּ עָלָיו אֶת הַתְּחוּם - לֹא יָזוּז מִמְּקוֹמוֹ. לֵימָא תֶּיהֱוֵי תִּיוּבְתֵּיהּ דְּרַב! רַב תַּנָּא הוּא וּפְלִיג. "אָמַר שְׁבִיתָתִי בְּעִיקָּרוֹ - מְהַלֵּךְ מִמְּקוֹם רַגְלָיו וְעַד עִיקָּרוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה, וּמֵעִיקָּרוֹ לְבֵיתוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה. נִמְצָא מְהַלֵּךְ מִשְׁّחֲשֵׁיכָה אַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה".

אמר

ארבע אמות — שקבע בארבע בהן, שהיה לו בהן סימן אילן או אבן, ואמר באותן ארבע תהא שביתתי. **לא** יזוז ממקומו — אפילו פסיעה אחת מארבע אמות של מקום רגליו, דאין לו שביתה לא כאן ולא כאן. דבמקום רגליו לא רצה לקנות, וכאן שרצה — לא סיים, והיינו כרב. **הכא במאי עסקינן** — דקתני "לא יזוז" כגון דאיכא במקום רגליו עד עיקרו תרי אלפי וארבע גרמידי, תרי אלפי לתחומא וארבע לשביתה כולן כלין ממקום רגליו ועד עיקרו, ועדיין נוף דאידך גיסא דאילן נוטה חוץ לכולן. **דאי מוקמת ליה באידך גיסא דאילן קם ליה לבר מתחומא** — שאם אתה נותן לו שביתה תחת הנוף שבעבר השני — נמצא מקום רגליו שהיה עומד שם בשעה שחשכה לו חוץ לתחומו, שהרי רחוק ממקום שביתתו יותר מאלפים וארבע אמות. הלכך, סיים לו ארבע אמות בצד זה של אילן — מצי אזיל שפיר, אבל לא סיים לו — יש לומר בעבר השני בחר, והרי הוא עכשיו חוץ לתחומו, ואין לו אלא ארבע אמות. וכי אמר שמואל דליקני שביתה תחת האילן אף על גב דלא סיים ומצי אזיל — כגון שכל תחתיו של אילן בתוך אלפים וארבע אמות, דכל ארבע דיהבת ליה לשביתה תחתיו מטי תחומייהו עד מקום רגליו, הלכך, שביתה קנה לו שם, אבל אינו יודע אם בצפונו או בדרומו, ולפיכך ידו על התחתונה, בא למדוד מצפונו של אילן לצד ביתו אלפים — מודדין לו מדרומו, ומקצרין לו כל תחומו כל שיעור תחתיו של אילן, ולא יגיע לביתו. בא למדוד מן הדרום של אילן ולחזור לאחוריו ממקום רגליו כמדת תחתיו של אילן — מודדין לו מצפונו של אילן, ובלה התחום במקום רגליו. **טעה ועירב לשתי רוחות** — לדרום ולצפון. **כמדומה הוא** — שמותר לעשות כן, ולילך שחרית כאן וערבית כאן. וכיון שנתכוין לשתיהן, והאחת הוא דקנתה לו, ואינו יודע איזו היא — נותנין עליו חומרי זו וחומרי זו. **מהלך לצפון כעירובו לדרום ולדרום כעירובו לצפון** — מהלך לביתו לצפון כשיעור תחום שמניח לו עירובו של דרום לצד צפון, ומהלך לדרום מביתו כשיעור תחום שמניח לו עירוב של צפון לצד דרום. כגון: אם לא הוצרך ללכת אלא שלשת אלפים לכאן ושלשת אלפים לכאן, והניח עירוב בסוף אלף אמה לכאן ובסוף אלף אמה לכאן, דליהוי ליה ממקום עירובו אלפים — מותר לילך אלף אמה מביתו לכאן ולכאן. דמעירובו יש לו אלפים אמה לכל רוח, הלכך, אלפים שיש לו לצפון מעירובו שבדרום כלות לו לסוף אלף לצפון ביתו, ואלפים שיש לו לדרום מעירובו שבצפון כלות לו לסוף אלף אמה לדרום ביתו. **ואם מיצעו עליו את התחום** — עליו = בשבילו, מיצעו התחום, שהניח כל אחד עירוב לסוף אלפים, דהשתא הוה ליה עירוב [עירו] באמצע שני תחומין, תחום שלם מן המערב לביתו ותחום שלם מן המזרח, דנתכוונו לקנות מן העירוב אלפים והלאה. **לא יזוז ממקומו** — מביתו, ואפילו כבני עירו אינו — דהא לא נתכוון לקנות שביתה אלא במקום העירובין, ואינו יודע אי זה מהן קנה. זה עירוב הדרום מפסידו אלפים של צפון, וזה עירוב הצפון מפסידו אלפים של דרום. קתני מיהת: מהלך לצפון כעירובו לדרום, אלמא: היכא דמספקא לן בהי ניחא ליה — אזלינן בתרוייהו לחומרא. ומיהו, במאי דשבקו שרי ליה למיזל. ואף על גב דלא סיים בהי ניחא ליה. והיינו כשמואל, דאמר: היכא דמספקא לן בהי ארבע אמות דאילן קנה שביתה חומרי דתרוייהו יהבינן ליה. **לימא תיהוי תיובתיה דרב** — דאמר: היכא דלא סיים לא יזוז ממקומו, דבמקום רגליו לא רצה לקנות, ותחת האילן הואיל ואיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי — לא קנה לא הני ולא הני, דהא הכא אמרינן אף על גב דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי — קנה באחד מן העירובין, ומותר להלך במקום ששניהם נותנים לו, דאי לרב, אפילו לא מיצעו את התחום — לא יזוז ממקומו. דבביתו לא רצה לקנות, ובשביתות העירובין לא סיים בהי ניחא ליה. וללשון ששמעתי קשיא לי: מאי דוחקיה למימר "רב תנא הוא ופליג"? מכדי פלוגתייהו דרב ושמואל במאי דרב סבר לא קנה לו מקום רגליו ולא תחת האילן, ולשמואל קנה או מקום רגליו או תחת האילן, ומותבינן לרב מהא דקתני דקנה או לצפון או לדרום, ומהלך ברגלי שניהן. מי דמיא הא לדרב? הכא איכוין לתרוייהו. וגבי עבדים נמי — תרוייהו שליחותייהו עבוד, ובשתי שביתות אי אפשר. מיהו, חדא מינייהו קניא, ומדלא ידיע הי קניא — נותנין חומרי שתיהן עליו, ואידך שרי ממה נפשך. אבל התם — במקומו לא רצה לקנות, ותחת האילן סבר רב דכיון דלא סיים לאו קנייה היא, הלכך, אין לו שביתה כלל. ואם תאמר: היינו תיובתיה, אמאי לא קני התם תחת האילן או ארבע צפוניות או ארבע דרומיות, וליתיב עליה חומרי תרוייהו ואידך לישתרי ממה נפשך. אם כן — לשמואל נמי הויא תיובתיה, דהא מפרש בההוא לישנא דלשמואל אין לו מן האילן והלאה כלום, ואמאי? ממה נפשך, מתחילת אילן לצד רגליו ליתיב ליה אלפים לצד ביתו.

וּמַר סָבַר – ואילו דעת רבי יוחנן היא, שאדם זה לְקָרְבָּן גָּדוֹל קָא מְכַוֵּין – נתכוין להביא קרבן גדול של שמונים חלות, ומאחר ואי אפשר לעשות כן, לא חלה קדושה אף על ארבעים מתוכן, לפי ש'כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו'.

הגמרא מבארת באיזה אופן הקובע שביתתו תחת האילן קונה שביתה: **אָמַר אַבָּיֵי, לֹא שָׁנוּ** במשנה שאדם הקובע שביתה תחת נופו של אילן 'לא אמר כלום' [לשיטת רב, ש'לא אמר כלום כל עיקר'], **אֶלָּא בְּאִילָן שֶׁיֵּשׁ תַּחְתָּיו שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה**, כלומר, שרוחב נופו של האילן הוא שתים עשרה אמה או יותר, שבאופן כזה אין אנו יודעים היכן נתכוין לקבוע את שביתתו, אם בארבע אמות הצפוניות או הדרומיות או האמצעיות, ולפיכך לא אמר כלום, **אֲבָל בְּאִילָן שֶׁאֵין תַּחְתָּיו** רוחב **שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה** הועילו דבריו לקנות שביתה תחת האילן, **שֶׁהֲרֵי מִקְצַת בֵּיתוֹ נִיכָּר**. כלומר, ניתן לברור ארבע אמות מתוכן שבודאי קנה אותו אדם שביתה בחלקן, וזן ארבע אמות האמצעיות, שאפילו אם קנה שביתה בארבע אמות הצפוניות או הדרומיות מכל מקום בהכרח קנה שביתה גם בחלק מועט מן האמצעיות [ציור א], ודי בבירור זה כדי לקבוע שביתה תחת האילן.

הגמרא מקשה על דברי אביי: **מַתְקִיף לָהּ** [–הקשה] **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מַאי** – מנין לך לומר **דִּבְאַרְבְּעֵי מְצִיעֲתָא קָא מְסַיֵּים** – שאדם זה קבע שביתתו בארבע אמות האמצעיות, **דִּלְמָא** – שמא יש לומר **בְּאַרְבְּעֵי דְּהַאי גִּיסָא וּבְאַרְבְּעֵי דְּהַאי גִּיסָא קָמְסַיֵּים** – שקבע שביתה בארבע אמות החיצוניות שבצד זה או שבצד האחר. כלומר, מי הבדיל לך את ארבע אמות האמצעיות מן השאר, ומה בכך שמקצת ביתו ניכר בהן, הרי מכל מקום עדיין יתכן שקבע שביתתו בארבע אמות הצפוניות או הדרומיות, ואין הן מובלעות אלו באלו, ונמצא שאין מקום שביתתו מבורר, ומדוע קונה שביתה באופן כזה.

ומחמת קושיא זו אומר רב הונא את הדין באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, לֹא שָׁנוּ** במשנה שאדם הקובע שביתה תחת האילן 'לא אמר כלום', **אֶלָּא בְּאִילָן שֶׁיֵּשׁ תַּחְתָּיו** רוחב **שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת**, שבאופן כזה אין שביתתו מבוררת, לפי שאין ידוע אם בחר לו ארבע אמות צפוניות או דרומיות, **אֲבָל בְּאִילָן שֶׁיֵּשׁ תַּחְתָּיו** רק **שֶׁבַע אַמּוֹת** קנה שביתה, **שֶׁהֲרֵי מִקְצַת בֵּיתוֹ נִיכָּר** בהם, שאפילו אם קנה שביתה בארבע אמות דרומיות או צפוניות מכל מקום ברור הדבר שקנה שביתה גם באמה האמצעית, שהרי היא משותפת לשתיהן [ציור ב], ומאחר שמבוררת שביתתו באמה זו די בכך כדי שתועיל אמירתו לקנות שביתה תחת האילן.

הגמרא מביאה ברייתא המסייעת לדברי רב וברייתא המסייעת לדברי שמואל: **תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב** – שנינו בברייתא כשיטת רב, שהקובע שביתתו תחת האילן לא קנה שביתה כלל, **וְתַנְיָא כְּוָתֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל** – ושנינו בברייתא אחרת כשיטת שמואל, הסובר שקנה שביתה תחת האילן, אלא שאין מבורר באיזה צד, ולפיכך ידו על התחתונה.

ועתה מפרשת הגמרא את הדברים: **תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב** – שנינו בברייתא כשיטת רב. **מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ** בערב שבת, **וְחָשְׁכָה לוֹ** – והיה היום עומד להחשיך, **וְהָיָה מַכִּיר אִילָן אוֹ גָּדֵר** הרחוק אלפיים אמה ממקום עמידתו, **וְאָמַר** הריני קובע את **שְׁבִיתָתִי תַּחְתָּיו** של אותו אילן או גדר, **לֹא אָמַר כְּלוּם**, לפי שלא ביירר את מקום שביתתו. **אֲבָל אִם אָמַר** הריני קובע את **שְׁבִיתָתִי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי** המוקף מחיצות, קנה שם שביתה, אף שאינו מברר באלו ארבע אמות הוא חפץ לשבות באותו מקום, ורשאי להיות מְהַלֵּךְ לאחר כניסת השבת אלפיים אמה **עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם**, וכאשר **הִגִּיעַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם** הוא **מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלּוֹ**, לפי שכל המקום נידון כארבע אמות, ולפיכך אינו גורע מתחום אלפיים אמה שלו, וְכֵן רשאי להמשיך ולהלך **חוּצָה לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה** נוספות לכל רוח, שהרי קנה שם שביתתו.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שרשאי להלך את כולו ועוד אלפיים אמה סביב לו, אם קבע שביתה **בְּמָקוֹם הַמְסוּיָּים** – מקום מיוחד, הנחלק משאר הבקעה בכך שיש לו מחיצות סביבו, **כְּגוֹן שֶׁשָּׁבַת** [–קבע שביתתו] **בְּתֵל** [–גבעה] **שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְהוּא מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד בֵּית סָאתַיִם**, כלומר, שיש בו לא פחות מארבע אמות ולא יותר מבית סאתיים. **וְכֵן** אם קבע שביתתו **בְּבִקְעָה שֶׁהִיא עֲמוּקָה עֲשָׂרָה** טפחים, **וְהִיא מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד בֵּית סָאתַיִם**, שכן באופנים אלו נידונים הבקעה או התל כארבע אמות. **אֲבָל** אם קבע שביתה **בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מְסוּיָּים** – שאינו מיוחד לעצמו להיות נידון כולו כארבע אמות, **אֵין לוֹ בּוֹ** שיעור שביתה **אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת**, ומשם יש לו אלפיים אמה לכל רוח.

הָיוּ שְׁנַיִם מהלכים בדרך, **אֶחָד** מהם **מַכִּיר** מקום הראוי לשביתה במרחק אלפיים אמה ממקום עמידתם, **וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר** לאותו מקום, **זֶה שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר מוֹסֵר** את **שְׁבִיתָתוֹ לַמַּכִּיר**, כלומר, אותו שאינו מכיר אומר לו 'תהא שביתתי עמך', **וְהַמַּכִּיר אוֹמֵר** תהא **(שביתתי)** [**שְׁבִיתָתֵנוּ**] **בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי**.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שבמקום שאינו מסויים קונה שביתה בארבע אמות ויש לו משם אלפיים אמה לכל רוח, **כְּשֶׁפִּיֵּים** [–כשביירר] את **אַרְבַּע הָאַמּוֹת שֶׁקָּבַע** לשביתתו באותו מקום, כגון שאמר שחפץ לקנות שביתה בעיקרו של אילן, **אֲבָל לֹא** אם **לֹא סִיֵּים** [–ביירר] את **אַרְבַּע הָאַמּוֹת שֶׁקָּבַע** שם, כגון שאמר שקובע שביתה תחת נופו של אילן, הרי זה **לֹא יָזוּז מִמְּקוֹמוֹ** – מארבע אמותיו, שמאחר ולא ביירר את מקום שביתתו לא קנה שביתה כלל, ואין לו אלא ארבע אמות. מבואר מדברי הברייתא, שבאופן שאין אדם מברר את מקום שביתתו אינו קונה שביתה כלל, כדברי רב, ושלא כדברי שמואל הסובר שקונה שביתה מכל מקום, אלא שידו על התחתונה.

מקשה הגמרא: **לֵימָא** – האם יש לומר, **תֵּיהֲוֵי תִּיוּבְתֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל** – שיש מברייתא זו פירכא על דברי שמואל.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ שְׁמוּאֵל, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** – באיזה אופן עוסקת ברייתא זו, **כְּגוֹן דְּאִיכָּא** [–כשיש] **מְמָקוֹם** עמידת **רַגְלָיו וְעַד עִיקָּרוֹ** של האילן **תְּרֵי אַלְפֵי וְאַרְבַּע גַּרְמִידֵי** – אלפיים וארבע אמות, **דְּאִי מוֹקְמִית לֵיהּ בְּאִידָךְ גִּיסָא דְּאִילָן** – שאם נעמיד את שביתתו של אותו אדם בצידו השני של האילן, **קָם לֵיהּ לְבַר מִתְּחוּמָא** – נמצא שהוא עומד בכניסת השבת מחוץ לתחומו, ואינו רשאי לילך אלא ארבע אמות [ציור ג], ולפיכך אומרת הברייתא **דְּאִי סַיֵּים אַרְבַּע אַמּוֹת מָצֵי אָזֵיל** – שאם ביירר לו ארבע אמות תחת האילן בצד הסמוך אליו העומד בתוך תחומו קנה שם שביתה, ורשאי לילך עד לשם, וכן אלפיים אמה נוספות אל ביתו, **וְאִי לֹא** – אך אם לא ביירר את מקום שביתתו, **לֹא מָצֵי אָזֵיל** – אינו רשאי לילך יותר מארבע אמות, שמא קבע שביתה בצידו השני של עיקר האילן, והרי הוא עומד מחוץ לתחום שביתתו.

הגמרא מביאה את הברייתא שבה שנינו כשיטת שמואל: **תַּנְיָא** בברייתא **כְּוָתֵיהּ** [–כשיטתו] **דִּשְׁמוּאֵל**. אדם **שְׁמָעָה וְעֵירֵב לִשְׁתֵּי רוּחוֹת** – הניח שני עירובי תחומין, אחד לצד דרום ואחד לצד צפון, מאחר **שכְּמִדּוּמָּה הוּא שֶׁמְּעָרְבִין** (לוֹ) **לִשְׁתֵּי רוּחוֹת** – סבור היה שניתן לערב לשני צדדים שונים, כדי שיוכל לילך בבוקר לצד דרום ובערב לצד צפון. **אוֹ שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו צְאוּ וְעָרְבוּ לִי** – הניחו עלי פת לעירובי תחומין, והלך **אֶחָד** מהם **וְעֵירֵב עָלָיו** [–בשבילו] **לְצַד צָפוֹן, וְאֶחָד** מהם **עֵירֵב עָלָיו לְצַד דָּרוֹם**, הדין הוא שמאחר וקנה שביתה רק באחד מן המקומות, ואין ידוע באיזה מהם, יש להחמיר עליו את חומרי שניהם, ולכן **מְהַלֵּךְ לַצָּפוֹן כְּעֵירוּבוֹ לַדָּרוֹם**, כלומר, רשאי להיות מהלך מביתו לצד צפון כפי השיעור שנותר לו מן העירוב שהניחו עליו לצד דרום. כגון אם הניחו לו עירוב במרחק אלף אמה מביתו לצד דרום נמצא שאם קבע שביתתו שם רשאי הוא לילך משם ועד ביתו אלף אמה, ועוד אלף אמה מביתו לצד צפון. וְכן רשאי להיות מהלך לְצַד **דָּרוֹם כְּפִי** השיעור שמניח לו **עֵירוּבוֹ לַצָּפוֹן**, שאם הניחו עליו את העירוב השני במרחק אלף אמה מביתו לצד צפון, רשאי להלך משם לביתו אלף אמה, ומביתו והלאה לצד דרום עוד אלף אמה נוספות. **וְאִם מִיצָּעוֹ עָלָיו אֶת הַתְּחוּם**, דהיינו, שהניחו עליו את העירובין במרחק אלפיים אמה מביתו לצד צפון ובמרחק אלפיים אמה מביתו

המשך בעמוד רכח

הגמרא מבארת באיזה אופן נאמר הדין של המשנה: **אָמַר רָבָא, וְהוּא** – דין זה של המשנה, שאם בירר את מקום שביתתו בעיקרו של אילן קנה שם שביתה, נאמר רק באופן **דְּכִי רָהִיט לְעִיקָּרוֹ מָטֵי** – שאם ירוץ ממקום עמידתו יוכל להגיע לעיקרו של האילן קודם חשיכה, באופן כזה מועילה אמירתו לקנות שם שביתה, ומעתה אין הוא צריך לרוץ לשם קודם כניסת השבת, אלא רשאי להלך בנחת לאחר החשיכה, וכן להלך משם עוד אלפיים אמה עד לביתו, אבל אם אינו יכול להגיע לעיקרו של האילן קודם החשיכה אפילו אם ירוץ, אינו קונה שם שביתה.

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרבא, **וְהָא חָשְׁכָה לוֹ קָתָנֵי** – והרי שנינו במשנתינו שהיה היום עומד להחשיך, ומשמע שלא יכול היה להגיע אל מקום שביתתו קודם החשיכה.

השיב לו רבא לאביי, כוונת המשנה היא **שֶׁחָשְׁכָה לְבֵיתוֹ** – שאינו יכול להגיע לביתו קודם החשיכה, ואפילו אם ירוץ, **אֲבָל לְעִיקָּרוֹ שֶׁל אִילָן מָצֵי אָזֵיל** – יכול הוא להגיע, אם ירוץ, ולפיכך קונה הוא שם שביתה, אף אם לא עזב את מקום עמידתו.

אִיכָּא דְּאָמְרֵי אָמַר רָבָא – ויש אומרים שרבא תירץ את קושיית אביי באופן אחר, שכוונת המשנה **חָשְׁכָה לוֹ**' היינו **כִּי מַסְגֵּי קַלֵּי קַלֵּי** – כאשר הולך הוא לאט לאט, **אֲבָל רָהִיט מָטֵי** – אבל אם ירוץ יוכל להגיע קודם החשיכה.

הגמרא מביאה מעשה בענין אדם המוסר שביתתו לחבירו: **רַבָּה וְרַב יוֹסֵף הֲווּ קָא אָזְלֵי כְּאוֹרְחָא** – היו הולכים בדרך בערב שבת, והיה היום עומד להחשיך, **אָמַר לֵיהּ רַבָּה לְרַב יוֹסֵף, תְּהֵא שְׁבִיתָתֵנוּ תּוּתֵי דִּיקְלָא דְּסָבִיל אַחוּהַּ** – תחת דקל הנושא את אחיו, דהיינו שהיה אילן אחר נסמך עליו. **וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש אומרים שכך אמר לו, תהא שביתתנו **תּוּתֵי דִּיקְלָא דְּפָרִיק מָרֵיהּ מִכַּרְנָא** – תחת הדקל הפודה את בעליו ממס, דהיינו שעושה פירות הרבה, ובעל הדקל מוכרם ופורע בהם את המס המוטל עליו. (**יָדַע לֵיהּ מַר**) **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף לרבה, **לָא יָדַעְנָא לֵיהּ** – איני מכיר דקל זה. **אָמַר לֵיהּ** רבה לרב יוסף, **סְמוֹךְ עָלַי** – מסור לי את שביתתך, ואקבע שם את שביתת שנינו. **דְּתַנְיָא** – שכך שנינו בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם הָיוּ שְׁנַיִם** מהלכים בדרך, **אֶחָד מַכִּיר** אילן או גדר במרחק אלפיים אמה ממקום עמידתם, **וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר** לאילן או גדר זה, אזי **זֶה שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר** לאותו מקום **מוֹסֵר** את **שְׁבִיתָתוֹ לְמַכִּיר**, כלומר, אומר הוא לו 'תהא שביתתי עמך', **וְזֶה שֶׁמַּכִּיר אוֹמֵר תְּהֵא שְׁבִיתָתֵנוּ בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי**, וכך קונים שניהם שביתה באותו המקום.

אומרת הגמרא: **וְלָא הִיא** – מה שאמר רבה לרב יוסף דין זה בשמו של רבי יוסי אין האמת כן, שהרי נשנה דין זה בסתם לעיל בברייתא, **וְלָא תָּנָא לֵיהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי** – ולא שנה רבה לרב יוסף דין זה בשמו של רבי יוסי **אֶלָּא כִּי הֵיכִי דְּלִיקַבֵּל לֵהּ מִינֵּיהּ** – כדי שיקבל דין זה ממנו, **מִשּׁוּם** שכלל הוא בידינו **דְּרַבִּי יוֹסֵי נִימּוּקוֹ עִמּוֹ** – טעמו עמו בכל דין שהוא אומר.

שנינו במשנה: **אִם אֵינוֹ מַכִּיר אוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּקִי וכו'**, ואמר שביתתי במקומי, זכה לו מקומו אלפיים אמה לכל רוח.

מבררת הגמרא: **הָנֵי** [–אלו] **אַלְפַּיִם אַמָּה** של תחום שבת, **הֵיכָן כְּתִיבָן** – היכן כתובים הם בתורה.

מבארת הגמרא: **דְּתַנְיָא** – שכך שנינו בברייתא, נאמר בפסוק (שמות טז כט) **'שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו'**, 'תחתיו' היינו מקום מושבו של אדם בארבע אמות, **אֵלּוּ הֵן אַרְבַּע אַמּוֹת** לאדם היוצא מחוץ לתחום בשבת, שאינו רשאי לילך אלא ארבע אמות. עוד נאמר שם **'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ'**, 'מקומו' **אֵלּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה** של תחום שבת.

שבה הגמרא ומבררת: **מְנָא לָן** – מנין יש ללמוד ששיעור 'מקומו' הוא אלפיים אמה.

מבארת הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא, לָמְדְנוּ מָקוֹם מִמָּקוֹם וּמָקוֹם מִנִּיסָּה**, כלומר, נאמר כאן לגבי תחום שבת 'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ', ויש ללמוד תיבת 'מקום' הנאמרת כאן מתיבת 'מקום' שנאמרת לגבי הורג בשגגה (שמות כא יג) 'וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה', ומאחר ושם נאמר במקרא אף תיבת 'ניסה', יש ללמוד תיבה זו בגזירה שוה לענין המקרא 'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ', ומעתה יש לדון מקרא זה כאילו נאמרה אף בו תיבת 'ניסה'.

וְנִיסָּה מִנִּיסָּה וְנִיסָּה מִגְּבוּל – לאחר שלמדנו שהמקרא 'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ' נידון כאילו נכתבה בו תיבת 'ניסה', יש לשוב וללומדו בגזירה שוה מתיבת 'ניסה' אחרת, שנאמרה אף היא לגבי הורג בשגגה (במדבר לה כו) 'את גבול עיר מקלטו אשר ינוס שמה', ומאחר ובמקרא זה נאמרה תיבת 'גבול' יש ללמוד גזירה שוה למקרא 'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ' כאילו נכתבה בו תיבת 'גבול'.

וְגְבוּל מִגְּבוּל וְגְבוּל מֵחוּץ – ועתה, לאחר שלמדנו שהמקרא 'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ' נידון כאילו נאמרה בו תיבת 'גבול', יש ללומדו בגזירה שוה מתיבת 'גבול' שנאמרה שם בפסוק שלאחריו (שם לה כז) 'וּמָצָא אוֹתוֹ גֹאֵל הַדָּם מִחוּץ לִגְבול עִיר מִקְלָטוֹ', ומאחר ובפסוק זה נכתבה תיבת 'חוץ' יש לדון אף את המקרא 'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ' כאילו נאמרה בו תיבת 'חוץ'.

וְחוּץ מֵחוּץ – ועתה, לאחר שלמדנו שהמקרא 'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ' נידון כאילו נאמרה בו תיבת 'חוץ', יש ללומדו בגזירה שוה מתיבת 'חוץ' שנאמרה לגבי מגרשי הלויים, **דִּכְתִיב** (שם לה ה) 'וּמַדֹּתָם מחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וגו', וְאֶת פְּאַת נֶגֶב אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת יָם אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת צָפוֹן אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְהָעִיר בָּתָוֶךְ זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הָעָרִים, ומאחר ובמקרא זה נזכר שיעור אלפיים אמה יש ללמוד לענין תחום שבת ששיעורו אלפיים אמה.

מקשה הגמרא: מדוע יש ללמוד ממקרא זה בגזירה שוה ששיעור תחום שבת הוא אלפיים אמה, **וְנַיְלַף** – הרי ניתן ללמוד שיעור אחר מן הפסוק שלפניו, שאף בו נאמר ענין 'חוץ', שכך נאמר שם (שם לה ב) 'מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה', ואם כן יש לומר ששיעור תחום שבת אינו אלא אלף אמה בלבד.

מתרצת הגמרא: **דָּנִין** – יש ללמוד בגזירה שוה את תיבת 'חוץ' מתיבת 'חוץ', **וְאֵין דָּנִין** את תיבת 'חוץ' מתיבת 'חוצה', לפי שאין התיבות שוות זו לזו.

שבה הגמרא ומקשה: **וּמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** אם התיבות שוות זו לזו או לא, **הָא תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – והרי שנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל ברייתא זו, כתוב אחד אומר (ויקרא יד לט) 'וְשָׁב הַכֹּהֵן', וכתוב אחד אומר (שם יד מד) 'וּבָא הַכֹּהֵן', **זוֹ הִיא שִׁיבָה זוֹ הִיא בִּיאָה**, כלומר, אף על פי שאין התיבות שוות זו לזו, מכל מקום מאחר ומשמעות שניהם אחת היא, שהולך הכהן מביתו לבית המנוגע, לפיכך ניתן ללמוד גזירה שווה מזו לזו, ואם כן, אף כאן אפשר ללמוד את תיבת 'חוץ' מתיבת 'חוצה'.

מתרצת הגמרא: **הָנֵי מִילֵּי** – כלל זה, שניתן ללמוד תיבות שאינן דומות בגזירה שוה אם עניינם אחד הוא, נאמר רק **הֵיכָא דְּלֵיכָּא מִידֵּי דְּדָמֵי לֵיהּ** – במקום שאין תיבה אחרת הדומה לגמרי לאותה תיבה, **אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא מִידֵּי דְּדָמֵי לֵיהּ** – אבל במקום שישנה תיבה הדומה לה ממש, **מִדְּדָמֵי לֵיהּ יַלְפִינָן** – יש להעדיף ללמוד גזירה שוה מן התיבה הדומה לה יותר, ולפיכך אף כאן יש ללמוד את תיבת 'חוץ' מתיבת 'חוץ' שנאמרה לגבי שיעור אלפיים אמה, ולא מתיבת 'חוצה' שנאמרה לגבי שיעור אלף אמה.

שנינו במשנה: **אַלְפַּיִם אַמָּה עֲנוּלוֹת** דברי רבי חנינא בן אנטיגנוס, וחכמים אומרים מרובעות כטבלא מרובעת, כדי שיהיה נשכר לזויות.

הגמרא מבררת את טעמי מחלוקתו של רבי חנינא בן אנטיגנוס עם חכמים: מקשה הגמרא: **וְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס**, מה טעמו, הרי יש להקשות עליו בדרך **מַה נַּפְשֵׁךְ, אִי אִית לֵיהּ גְּזֵירָה שָׁוָה** – אם הוא סובר את הגזירה שוה שלומדים חכמים מן המקרא 'וּמַדֹּתָם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה', אם כן מדוע הוא סובר שאלפיים אמה אלו הן עגולות, הרי במקרא זה **פֵּיאוֹת כְּתִיבָן** – נכתב לשון 'פאה', ומשמעות לשון זה היינו מקום מרובע שיש לו זויות, ואם כן יש למדוד אלפיים אמה מרובעות. **וְאִי לֵית לֵיהּ גְּזֵירָה שָׁוָה** – ואם אין הוא סובר לגזירה שוה זו שלמדו חכמים, אם כן **אַלְפַּיִם אַמָּה מְנָא לֵיהּ** – מנין הוא יודע ששיעור תחום שבת הוא אלפיים אמה.

זה כאילו נאמרה אף בו תיבת 'ניסה'.

וְנִיסָּה מִנִּיסָּה וְנִיסָּה מִגְּבוּל – לאחר שלמדנו שהמקרא 'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ' נידון כאילו נכתבה בו תיבת 'ניסה', יש לשוב וללומדו בגזירה שוה מתיבת 'ניסה' אחרת, שנאמרה אף היא לגבי הורג בשגגה (במדבר לה כו) 'את גבול עיר מקלטו אשר ינוס שמה', ומאחר ובמקרא זה נאמרה תיבת 'גבול' יש ללמוד גזירה שוה למקרא 'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ' כאילו נכתבה בו תיבת 'גבול'.

וְגְבוּל מִגְּבוּל וְגְבוּל מֵחוּץ – ועתה, לאחר שלמדנו שהמקרא 'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ' נידון כאילו נאמרה בו תיבת 'גבול', יש ללומדו בגזירה שוה מתיבת 'גבול' שנאמרה בפסוק שלאחריו (שם לה כז) 'וּמָצָא אוֹתוֹ גֹאֵל הַדָּם מִחוּץ לִגְבול עִיר מִקְלָטוֹ', ומאחר ובפסוק זה נכתבה תיבת 'חוץ' יש לדון אף את המקרא 'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ' כאילו נאמרה בו תיבת 'חוץ'.

וְחוּץ מֵחוּץ – ועתה, לאחר שלמדנו שהמקרא 'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ' נידון כאילו נאמרה בו תיבת 'חוץ', יש ללומדו בגזירה שוה מתיבת 'חוץ' שנאמרה לגבי מגרשי הלויים, **דִּכְתִיב** (שם לה ה) 'וּמַדֹּתָם מחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וגו', וְאֶת פְּאַת נֶגֶב אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת יָם אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת צָפוֹן אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְהָעִיר בָּתָוֶךְ זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הָעָרִים, ומאחר ובמקרא זה נזכר שיעור אלפיים אמה יש ללמוד לענין תחום שבת ששיעורו אלפיים אמה.

מקשה הגמרא: מדוע יש ללמוד ממקרא זה בגזירה שוה ששיעור תחום שבת הוא אלפיים אמה, **וְנַיְלַף** – הרי ניתן ללמוד שיעור אחר מן הפסוק שלפניו, שאף בו נאמר ענין 'חוץ', שכך נאמר שם (שם לה ב) 'מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה', ואם כן יש לומר ששיעור תחום שבת אינו אלא אלף אמה בלבד.

מתרצת הגמרא: **דָּנִין** – יש ללמוד בגזירה שוה את תיבת 'חוץ' מתיבת 'חוץ', **וְאֵין דָּנִין** את תיבת 'חוץ' מתיבת 'חוצה', לפי שאין התיבות שוות זו לזו.

שבה הגמרא ומקשה: **וּמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** אם התיבות שוות זו לזו או לא, **הָא תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – והרי שנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל ברייתא זו, כתוב אחד אומר (ויקרא יד לט) 'וְשָׁב הַכֹּהֵן', וכתוב אחד אומר (שם יד מד) 'וּבָא הַכֹּהֵן', **זוֹ הִיא שִׁיבָה זוֹ הִיא בִּיאָה**, כלומר, אף על פי שאין התיבות שוות זו לזו, מכל מקום מאחר ומשמעות שניהם אחת היא, שהולך הכהן מביתו לבית המנוגע, לפיכך ניתן ללמוד גזירה שווה מזו לזו, ואם כן, אף כאן אפשר ללמוד את תיבת 'חוץ' מתיבת 'חוצה'.

מתרצת הגמרא: **הָנֵי מִילֵּי** – כלל זה, שניתן ללמוד תיבות שאינן דומות בגזירה שוה אם עניינם אחד הוא, נאמר רק **הֵיכָא דְּלֵיכָּא מִידֵּי דְּדָמֵי לֵיהּ** – במקום שאין תיבה אחרת הדומה לגמרי לאותה תיבה, **אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא מִידֵּי דְּדָמֵי לֵיהּ** – אבל במקום שישנה תיבה הדומה לה ממש, **מִדְּדָמֵי לֵיהּ יַלְפִינָן** – יש להעדיף ללמוד גזירה שוה מן התיבה הדומה לה יותר, ולפיכך אף כאן יש ללמוד את תיבת 'חוץ' מתיבת 'חוץ' שנאמרה לגבי שיעור אלפיים אמה, ולא מתיבת 'חוצה' שנאמרה לגבי שיעור אלף אמה.

שנינו במשנה: **אַלְפַּיִם אַמָּה עֲנוּלוֹת** דברי רבי חנינא בן אנטיגנוס, וחכמים אומרים מרובעות כטבלא מרובעת, כדי שיהיה נשכר לזויות.

הגמרא מבררת את טעמי מחלוקתו של רבי חנינא בן אנטיגנוס עם חכמים: מקשה הגמרא: **וְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס**, מה טעמו, הרי יש להקשות עליו בדרך **מַה נַּפְשֵׁךְ, אִי אִית לֵיהּ גְּזֵירָה שָׁוָה** – אם הוא סובר את הגזירה שוה שלומדים חכמים מן המקרא 'וּמַדֹּתָם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה', אם כן מדוע הוא סובר שאלפיים אמה אלו הן עגולות, הרי במקרא זה **פֵּיאוֹת כְּתִיבָן** – נכתב לשון 'פאה', ומשמעות לשון זה היינו מקום מרובע שיש לו זויות, ואם כן יש למדוד אלפיים אמה מרובעות. **וְאִי לֵית לֵיהּ גְּזֵירָה שָׁוָה** – ואם אין הוא סובר לגזירה שוה זו שלמדו חכמים, אם כן **אַלְפַּיִם אַמָּה מְנָא לֵיהּ** – מנין הוא יודע ששיעור תחום שבת הוא אלפיים אמה.

המשך בעמוד מז

רש"י

והוא דכי רהיט מטי — הא דקתני מתניתין דאם סיים קנה שביתה בעיקרו הוא דכי הוה רהיט מטי התם קודם שתחשך — התם מהניא אמירה. ואי קני התם מצי למיזל לביתו בנחת. **חשכה לו** — לילך עד ביתו אפילו במרוצה אבל לעיקרו הוה מטי במרוצה אי הוה רהיט. **מסני קלי** — הולך מעט מעט. **דסביל אחוה** — אילן אחר היה נסמך עליו. **דפריק מריה מכרגא** — טוען פירות הרבה ומוכרן, ופורע מהן המס. **לא ידענא ליה** — איני מכיר אותו אילן. **מוסר שביתתו למכיר** — אומר שביתתי עמך. **ולא היא** — הא דאמר ליה משמיה דרבי יוסי ליתא, דלא תניא ליה בשם רבי יוסי אלא סתמא תניא ליה לעיל, ומשום הכי אמרה בשם רבי יוסי כי היכי דליקבלה מיניה. הכי גרסינן: **ולא היא לא תניא ליה כדרבי יוסי. נימוקו עמו** — טעמו. במסכת גיטין (סז,א) מונה שבחן של חכמים — ואמר: רבינו יצחק נימוקו עמו. נים וקו — דבר ישר כקו המשקולת. **אלו ארבע אמות** — ליוצא חוץ לתחום. **מקום ממקום ומקום מניסה** — פסוק שנאמר בו מקום ולא נאמר בו ניסה, דנין אותו מפסוק אחר שנאמר בו מקום וניסה. כגון "אל יצא איש ממקומו" דנין מ"ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה", מה להלן כתיב ניסה "אשר ינוס", אף מקרא ד"אל יצא איש ממקומו" מרבי ביה ניסה, והוי כמאן דכתיב ביה ניסה. והדר דנין ניסה מניסה, וניסה מגבול. כלומר: דנין ניסה זו שלא נאמר בו גבול, מניסה שנאמר בו גבול. דכתיב מ"גבול עיר מקלטו אשר ינוס" ומרבינן נמי באידך ניסה ד"אל יצא איש ממקומו" כאילו כתיב ביה גבול. והדר דנין גבול מגבול וגבול מחוץ, דנין גבול זה שלא נאמר בו חוץ מגבול שנאמר בו חוץ, שנאמר: "ומצא אותו גואל הדם מחוץ לגבול". ומרבינן חוץ מגזרה שוה להאי גבול ד"אל יצא איש ממקומו", והדר דנין האי חוץ מחוץ ד"ומדותם מחוץ לעיר" דכתיב ביה: "אלפים באמה". **ושב כהכן ובא הכהן** — בתורת כהנים שנויה בנגעי בתים. בשבוע של הסגר ראשון כתיב: "ושב הכהן ביום השביעי וראה והנה פשה הנגע בקירות הבית", וכתיב בתריה: "וחלצו את האבנים ואת הבית יקציע מבית" יקלף עפר הבית סביב הקיר "ועפר אחר יקח וטח את הבית". וכתיב: "ואם ישוב הנגע ופרח בבית וגו' ונתץ את הבית". ותניא: "ופרח", יכול לא יהא טמא עד שיחזור ויפשה — תלמוד לומר: "צרעת ממארת" "צרעת ממארת" לגזרה שוה, מה צרעת ממארת האמורה בבגדים — טימא את החוזר אף על פי שאינו פושה, אף צרעת ממארת האמורה בבתים — טימא את החוזר אף על פי שאינו פושה. יכול חזר ופרח בו ביום יהא טמא — נאמר: "ואם ישוב הנגע" ונאמר: "ושב הכהן", מה שיבה האמורה להלן — בסוף שבוע, אף שיבה האמורה כאן — בסוף שבוע. למדנו שנותן לו שבוע אחר החליצה וקיצה וטיחה, אם חזר הנגע — נותצו, ואם לא חזר — מטהרו. אין לי אלא חולץ וקוצה וטח ונותן שבוע אלא בפושה בשבוע של הסגר ראשון, מניין לנגע שעמד בעיניו בראשון שלא פשה, והכהן לא חלץ, ולא קצה ולא טח, והמתין שבוע שני ופשה בשבוע שני — מניין שהוא חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואינו נותצו מיד — תלמוד לומר: "ובא הכהן והנה פשה וגו'". ואף על גב דהאי קרא בתריה ד"אם ישוב הנגע" כתיב, דמשמע דבנגע החוזר קאי — מפקינן ליה התם מהאי משמעות, ומרבינן נתיצה לנגע החוזר ואף על פי שלא פשה. והאי "ובא הכהן וראה והנה פשה" דמשמע דבעי פשיון — מוקמינן ליה בנגע שעמד בראשון ופשה בשני. ואף על גב דכתיב נתיצה בתריה — יליף בגזרה שוה, נאמר כאן בפשה בשני "ובא הכהן", ונאמר בפשה בראשון "ושב הכהן" — היא שיבה היא ביאה. כלומר: זו כזו, מה להלן חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע — אף כאן חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע. ואם חזר שוב — בעי נתיצה, אלמא: אף על גב דלאו שיבה היא, כיון דשיבה וביאה חדא מילתא היא, דתרוייהו משמע שבא מביתו לבית המנוגע — דיינינן גזירה שוה מייניהו. **אי אית ליה גזרה שוה** — דמקום מניסה וחוץ מחוץ, כדאמר לעיל. **פיאות כתיב** — דכתיב "פאת" ופאת משמע מרובע. **הן ואלכסונן** — ארבע אמות ושמונה חומשי אמה, דאמרן: כזה יהיו כל שובתי שבת, פיאות תן להן וגבי העברה ליכא למיתב פיאות. אלא כי האי גוונא שנותנין להן שיעור אלכסונן. דהא ליכא למימר בהו רבוע ועיגול. **בדיק לן** — מנסה אותנו. **מי בעינן הן ואלכסונן** — שיהא רחב ארבע ברבוע, שתוכל למצוא בו אלכסון, דדבר עגול אין לו אלכסון. **מחלוקת במקומי** — גרסינן ביו"ד, מחלוקת דרבי מאיר ורבי יהודה דקא שרי רבי יהודה אפילו לעשיר לערב ברגליו — באומר "שביתתי במקומי" — וזהו שאמרו דמתניתין לקמן מפרש אהיכא קאי, אי אמכיר אילן דקתני דאמר שביתתי במקום פלוני, או אאינו בקי דקתני דאמר שביתתי במקומי.

עני

תוספות

כזה יהו כל שובתי שבת — פירש הקונטרס: דגבי העברה ליכא למיתב פיאות אלא כהאי גוונא, שנותנין שיעור אלכסון, דהא ליכא למימר בהן ריבוע ועיגול. ורבי שמואל מפרש: שמרביעין ארבע אמות ברשות הרבים בריבוע עולם, ואם מעביר או זורק ממזרח למערב או מצפון לדרום — חייב במה דברים אמורים לחודיה, ואם לאלכסונו של עולם — אינו חייב עד שיזרוק או יעביר ארבע אמות ואלכסונן. ועמוד נמי ברשות הרבים גבוה עשרה ורחב ארבעה דבעינן נמי ארבע על ארבע מרובעים — היינו כשמעמיד אלכסון העמוד לאלכסון העולם, אבל העמיד האלכסון ממזרח למערב ומצפון לדרום — לא סגי בארבע על ארבע מרובעות. ועיר עגולה נמי אמרינן ב"כיצד מעברין" (עירובין נו,א) דמרבעה בריבוע עולם. ורבינו תם מפרש: דלכל צד נותנין האלכסון בזריקה ובהעברה ובתחום שבת, ועמוד נמי צריך שיהא בו ששה פחות שני חומשין. והא דמזכיר בכל דוכתא ארבע אמות — היינו משום דנפיק מיניהו האלכסון. וכוורת דפרק קמא דשבת (ח,א) שהיא עגולה ואין לה אלכסון — נקט רחבה ששה, דאי הוה נקט ארבעה הוה משמע דלא בעי אלכסון. ולא נהירא, דפיאות דשבת ילפינן מערי הלוים, והתם אין נותנין פיאות אלא לפיאות העולם, כדמוכח ב"כיצד מעברין" (עירובין נו,ב) דקאמר נמצא מגרש רביע.

ואהיכא

אָמַר רָבָא: וְהוּא דְּכִי רָהֵיט לְעִיקָּרוֹ מָטֵי. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: וְהָא חָשְׁכָה לוֹ קָתָנֵי! חָשְׁכָה לְבֵיתוֹ, אֲבָל לְעִיקָּרוֹ שֶׁל אִילָן מָצֵי אָזֵיל. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רָבָא: חָשְׁכָה לוֹ - כִּי מַסְגֵּי קַלִּי קַלִּי, אֲבָל רָהֵיט - מָטֵי. רַבָּה וְרַב יוֹסֵף הָווּ קָא אָזְלִי בְּאוֹרְחָא. אֲמַר לֵיהּ רַבָּה לְרַב יוֹסֵף: תְּהֵא שְׁבִיתָתֵנוּ תּוּתֵי דִּיקְלָא דְּסָבֵיל אַחוּהּ, וְאָמְרִי לָהּ: תּוּתֵי דִּיקְלָא דְּפָרֵיק מָרֵיהּ מִכַּרְגָּא. יָדַע לֵיהּ מָר? אֲמַר לֵיהּ: לָא יָדַעְנָא לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: סְמוֹךְ עָלַי. דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם הָיוּ שְׁנַיִם, אֶחָד מַכִּיר וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר - זֶה שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר מוֹסֵר שְׁבִיתָתוֹ לַמַּכִּיר, זֶה שֶׁמַּכִּיר אוֹמֵר "תְּהֵא שְׁבִיתָתֵנוּ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי". וְלֹא הִיא, לָא תְּנָא לֵיהּ בְּרַבִּי יוֹסֵי אֶלָּא כִּי הֵיכִי דְּלִיקְבַּל לָהּ מִינֵּיהּ, מִשּׁוּם דְּרַבִּי יוֹסֵי נִימּוּקוֹ עִמּוֹ. "אִם אֵינוֹ מַכִּיר אוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּקִי וְכוּ'". הָנֵי אַלְפַּיִם אַמָּה הֵיכָן כְּתִיבָן? דְּתַנְיָא: "שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו" - אֵלּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת, "אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ" - אֵלּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה. מְנָא לָן? אָמַר רַב חִסְדָּא: לְמַדְנוּ מָקוֹם מִמָּקוֹם, וּמָקוֹם מִנִּיסָה, וְנִיסָה מִגְּבוּל, וּגְבוּל מִגְּבוּל, וּגְבוּל מִחוּץ, וְחוּץ מִחוּץ. דִּכְתִיב: "וּמַדּוֹתָם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וגו'". וַיָּלַף "מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה"! דָּנִין "חוּץ" מִ"חוּץ" וְאֵין דָּנִין "חוּץ" מִ"חוּצָה". וּמַאי נָפְקָא מִינָּהּ? הָא תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "וְשָׁב הַכֹּהֵן" "וּבָא הַכֹּהֵן" - זוֹ הִיא שִׁיבָה זוֹ הִיא בִּיאָה! הָנֵי מִילֵּי - הֵיכָא דְּלִיכָּא מִידֵּי דְּדָמֵי לֵיהּ, אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא מִידֵּי דְּדָמֵי לֵיהּ - מִדָּמֵי לֵיהּ וְלִפְּנִין. "אַלְפַּיִם אַמָּה עֲגוּלוֹת". וְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס מַה נַּפְשֶׁךָ? אִי אִית לֵיהּ גְּזֵרָה שָׁוָה - פֵּיאוֹת כְּתִיבָן, אִי לֵית לֵיהּ גְּזֵרָה שָׁוָה - אַלְפַּיִם אַמָּה מְנָא לֵיהּ? לְעוֹלָם אִית לֵיהּ גְּזֵרָה שָׁוָה, וְשָׁאנֵי הָכָא דְּאָמַר קְרָא: "זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְּרֵשֵׁי הֶעָרִים" - לָזֶה אַתָּה נוֹתֵן פֵּיאוֹת, וְאִי אַתָּה נוֹתֵן פֵּיאוֹת לְשִׁבְתֵּי שַׁבָּת. וְרַבָּנַן? תָּנֵי, רַב חֲנַנְיָה אוֹמֵר: כָּזֶה יִהוּ כָּל שׁוֹבְתֵי שַׁבָּת. אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר יַעֲקֹב: הַמַּעֲבִיר אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁמַּעֲבִיר הֵן וַאֲלַכְסוֹנָן. אָמַר רַבִּי פַּפָּא, בָּדִיק לָן רָבָא; עַמּוּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרוֹחַב אַרְבָּעָה, צָרִיךְ הֵן וַאֲלַכְסוֹנָן, אוֹ לֹא? וְאָמְרִינַן לֵיהּ: לָאו הַיְינוּ דְּרַב חֲנַנְיָה? דְּתַנְיָא, רַב חֲנַנְיָה אוֹמֵר: כָּזֶה יִהוּ כָּל שׁוֹבְתֵי שַׁבָּת. "זֶה הוּא שֶׁאָמְרוּ הֶעָנִי מֵעֶרֶב בְּרַגְלָיו. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא עָנִי וכו'". אָמַר רַב נַחְמָן: מַחֲלוֹקֶת בִּ"מְקוֹמִי", דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר: עִיקַּר עֵירוּב בַּפַּת,

עני

בגלל שבצאתם ממצרים ישבו כל בני ישראל באותם עניני כבוד, באותה סוכה – נקבעה גם מצוות סוכה באופן ש"כל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת".

משיחת וא"ו תשרי, ה'תשכ"ח

עירובין. פרק רביעי – מי שהוציאוהו דף נא עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

ואהיכא קא אאינו מכיר — ולא בעי למימר דקאי אמי שבא בדרך וחשכה לו, ודברי הכל — דמוכחא מתניתין דבמאי דפליגי רבי מאיר ורבי יהודה איירי.

ולא אמרו לערב בפת אלא להקל מאן קתני לה דברי הכל — ואם תאמר: ולרבי יהודה מאי להקל איכא? כיון שאפילו בבית יכול לומר שביתתי במקום פלוני? ויש לומר: דהאי להקל — היכא דליכא אילן או גדר ומקום מסויים, במקום שרוצה לקנות שביתה.

ויצא עשיר חוץ לתחום — קשה לרבינו יצחק דמדקרי ליה עשיר — דמשמע שרוצה לחזור וללון בביתו ואיך יכול לחזור? והלא אין לו אלא אלפים מעירובו לצד עירו, ואפילו אם ביתו הוא הראשון בבניסתו לצד עירו — לא יהיה לו בתוך ביתו אלא ארבע אמות, ואטו בשופטני עסקינן שילון בביתו ולא יהיה לו אלא ארבע אמות? ונראה לרבינו יצחק: דהא "חוץ לתחום" — היינו חוץ לעיבורה של עיר. וכהאי גוונא איכא ב"כיצד מעברין" (עירובין ס,א). ועוד אומר רבינו יצחק: דהאי דקאמר ויצא עשיר חוץ לתחום — לא שרוצה לקנות שביתה חוץ לתחום, אלא שרוצה לחזור ולקנות שביתה בתוך התחום. ונקט הכי משום רבי מאיר, דקתני "לא יצא עשיר חוץ לתחום", וקא משמע לן: אף על פי דיצא חוץ לתחום, ודמי השתא לבא בדרך — ואפילו הכי אין יכול לערב ברגליו, דכיון דכל עיקר יציאה זו לא היה אלא כדי לערב. ואגב דנקט רבי מאיר, נקט נמי רבי יהודה.

רש"י

עני הוא דאקילו רבנן גביה — הבא בדרך ואין עמו פת הוא דאקילו רבנן גביה לומר "שביתתי במקומי" כשאינו מכיר אילן או גדר, או למכיר לומר "שביתתי במקום פלוני". **אבל עשיר** — כגון יושב בביתו — לא זו ולא זו. **עיקר עירוב ברגל** — שביתתי תחתי, אפילו לעשיר אם יצא והחשיך — זהו עיקר מצות עירוב, כדתניי לא אמרו לערב בפת כו' אלמא: עיקר תקנת עירוב לרבי יהודה ברגל היא. **זהו שאמרו חכמים** — דמשמע דעיקר תקנתא לאו הכי הואי, אלא קולא בעלמא הוא שאמרו אצל העני לערב ברגליו. **מאן קאמר ליה רבי מאיר** — דאמר: עיקר עירוב בפת. **ואהיכא קאי אאינו מכיר או שאינו בקי בהלכה** — ואמר שביתתי תחתי — עלה קאמר רבי מאיר: וזהו שאמרו. כלומר: דאפילו להאי דאמר במקומי — קולא הוא דאקילו רבנן גביה, אבל לא זהו עיקר תקנת עירוב. **ולא אמרו לערב בפת** — דמשמע דעיקר עירוב כי איתקן ברגל איתקן, ולא אמרו בפת אלא להקל על העשיר. **מחלוקת במקום פלוני** — דאין כאן לא עירוב בפת ולא עירוב ברגל, אלא אמירה בעלמא, עלה קאמר רבי מאיר עני אין עשיר לא. **אבל במקומי דברי הכל אחד עני ואחד עשיר** — דעיקר עירוב ברגל: הכי גרסינן. **וזהו שאמרו** — דמשמע דאין זה עיקר עירוב, אלא קולא הוא דאמר לעני. על כרחך רבי מאיר קאמר לה ואף על גב דמוקמינן לה במי שבא בדרך וחשכה לו, והיה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי בעיקרו, והאי אפילו לרבי יהודה לא זהו עיקר מצותו — אפילו הכי לא מצינן לאוקמא כרבי יהודה, משום דקתני בה עני. ואילו רבי יהודה אחד עני ואחד עשיר קאמר. **אמי שבא בדרך וחשכה לו** — והיה מכיר אילן, ואמר "שביתתי בעיקרו" דקתני: קנה שם שביתתו. ועלה קאמר: זה הוא שאמרו העני מערב ברגליו. דהא קולא לעני הוא דאקיל, לא שיהא זה עיקר עירוב, אלא באומר "שביתתי במקומי", ורבי יהודה אמר: אפילו לעשיר שהיה יושב בביתו ואמר שביתתי בסוף אלפים הקילו נמי. ואף על גב דעיקר עירוב במקומי הוא. **ולא אמרו** — דמשמע עיקר עירוב אינו בפת, אלא להקל על העשיר הוא דאיתקון — סתמא היא ודברי הכל, ולאו מסקנא דמילתיה דרבינו יצחק היא. דהא רבי מאיר נמי מודה בה דעיקר עירוב ברגל במקומי. **תניא כותיה דרב נחמן** — דאמר מחלוקת במקומי, דאפילו היכא דאמר במקומי

עָנִי הוּא דַּאֲקִילוּ רַבָּנַן עֲלֵיהּ, אֲבָל עָשִׁיר - לֹא. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: עִיקַּר עֵירוּב בָּרֶגֶל, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר. אֲבָל "בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי" - דִּבְרֵי הַכֹּל: עָנִי - אִין, עָשִׁיר - לָא. וְזוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ: מַאן קָתְנֵי לַהּ - רַבִּי מֵאִיר, וְאַהֲיָא קָאֵי - אַ"אֵינוֹ מַכִּיר אוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בַּהֲלָכָה". וְ"לֹא אָמְרוּ מְעָרְבִין בַּפַּת אֶלָּא לְהָקֵל" מַאן קָתְנֵי לַהּ - רַבִּי יְהוּדָה. וְרַב חִסְדָּא אָמַר: מַחֲלוֹקֶת "בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי", דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר: עָנִי - אִין, עָשִׁיר - לָא. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר. אֲבָל "בְּמָקוֹמִי" - דִּבְרֵי הַכֹּל: אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר, דְּעִיקַּר עֵירוּב בָּרֶגֶל. "וְזוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ", מַאן קָתְנֵי לַהּ - רַבִּי מֵאִיר, וְאַהֲיָא קָאֵי - אַהָא: "מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ וְחָשְׁכָה". "וְלֹא אָמְרוּ מְעָרְבִין בַּפַּת אֶלָּא לְהָקֵל" - מַאן קָתְנֵי לַהּ - דִּבְרֵי הַכֹּל. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב נַחְמָן: אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר מְעָרְבִין בַּפַּת. וְלֹא יֵצֵא עָשִׁיר חוּץ לַתְּחוּם וְיֹאמַר "שְׁבִיתָתִי בְּמְקוֹמִי" - לְפִי שֶׁלֹּא אָמְרוּ מְעָרְבִין בָּרֶגֶל אֶלָּא לְמִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ וְחָשְׁכָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר מְעָרְבִין בָּרֶגֶל, וְיֵצֵא עָשִׁיר חוּץ לַתְּחוּם וְיֹאמַר "תְּהֵא שְׁבִיתָתִי בְּמְקוֹמִי", וְזֶה הוּא עִיקָּרוֹ שֶׁל עֵירוּב. וְהִתִּירוּ חֲכָמִים לְבַעַל הַבַּיִת לִשְׁלֹחַ עֵירוּבוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ, בְּיַד בְּנוֹ, בְּיַד שְׁלוּחוֹ בִּשְׁבִיל לְהָקֵל עָלָיו. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מַעֲשֶׂה בְּאַנְשֵׁי בֵּית מָמֶל וּבְאַנְשֵׁי בֵּית גּוּרְיוֹן בַּאֲרוּמָא, שֶׁהָיוּ מְחַלְּקִין גְּרוֹגְרוֹת וְצִימּוּקִין לַעֲנִיִּים בִּשְׁנֵי בַצּוֹרֶת, וּבָאִין עֲנִיֵּי כְּפַר שִׁיחִין וַעֲנִיֵּי כְּפַר חֲנַנְיָה וּמַחְשִׁיכִין עַל הַתְּחוּם, לְמָחֳרַת מַשְׁכִּימִין וּבָאִין. אָמַר רַב אַשִׁי: מַתְנִיתִין נַמִי דַּיְקָא, דְּקָתָנֵי: מִי שֶׁיָּצָא לֵילֵךְ לָעִיר שֶׁמְּעָרְבִין לָהּ, וְהֶחֱזִירוּ חֲבֵרוֹ - הוּא מוּתָּר לֵילֵךְ, וְכָל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְהֵיינָן בָּהּ: מַאי שְׁנָא אִיהוּ וּמַאי שְׁנָא אִינְהוּ? וַאֲמַר רַב הוּנָא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָתִּים, וּשְׁנֵי תְּחוּמֵי שַׁבָּת בֵּינֵיהֶן. אִיהוּ כֵּיוָן דְּנָפְקָא לֵיהּ לְאוֹרְחָא - הֲוָה לֵיהּ עָנִי, וְהָנָךְ עֲשִׁירִים נִינְהוּ. אַלְמָא: כֹּל "בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי" עָנִי - אִין, עָשִׁיר - לָא. שְׁמַע מִינָּהּ. מַתְנִי לֵיהּ רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי לְחִיָּיא בַּר רַב קַמֵּיהּ דְּרַב: אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר. אֲמַר לֵיהּ רַב: סַיֵּים בָּהּ נַמִי: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. רַבָּה בַּר רַב חָנָן הֲוָה רָגִיל דְּאָתֵי מֵאַרְטִיבְּנָא לְפוּמְבְּדִיתָא, אמר:

— לרבי מאיר עשיר לא, ורבי יהודה נמי לא שרי לעשיר אלא "במקומי" אבל במקום פלוני — לא: הכי גרסינן. **ולא יצא עשיר חוץ לתחום ויאמר תהא שביתתי במקומי** — והאי חוץ לתחום — לאו דוקא, אלא בסוף התחום. ואי דווקא חוץ לתחום — בתוך ארבע אמות קאמר, שבו שביתתו. **שלא אמר לערב ברגל** — אפילו כי האי גוונא דאמר במקומי, אלא למי שבא בדרך כו' — אלמא: לרבי מאיר אפילו "במקומי" עני — אין, עשיר — לא. **ויצא עשיר חוץ לתחום** — אם ירצה. **ויאמר שביתתי במקומי** — אלמא: לרבי יהודה לא שרי לעשיר אלא "במקומי", כרב נחמן. **אמר רבי יהודה מעשה באנשי בית ממל ובאנשי בית גוריון בארומא** — מקום. **גרוגרות** — תאנים יבשים. **צימוקין** — ענבים יבשים שנתייבשו ונצטמקו. **עניי כפר שיחין** — סמוכין להן לארומא בתוך ארבעת אלפים. **ומחשיכין על התחום וכו'** — אלמא: עיקר עירוב ברגל, ו"במקומי". ואף על גב דעניים היו, הואיל ובביתם איתנהו — בעשירים דמו, דאי אפשר להם בלא מזון שתי סעודות, ואף על פי כן היו מערבין ברגלן ומחשיכין, דהיינו "במקומי" כרב נחמן. אלמא: עיקר עירוב ברגל, ומחשיכין על התחום. ואף על גב דלגבי עירוב עשירים הן, דהא מביתם יוצאין על כך, ויש להן פת — אפילו הכי שרי, כי לית ליה שליח לערב ברגליו. **מתניתין נמי דיקא** — כרב נחמן דלרבי יהודה במקום פלוני עשיר — לא, וכי פליג אדרבי מאיר "במקומי" הוא דפליג. **מי שיצא** — כל דהו והחזיק בדרך לעיר, שמערבין שסמובה לעירו לסוף ארבעת אלפים — ויכול אדם לילך מזו לזו על ידי עירוב. **והחזירו חבירו** — דאמר ליה: עת חמה הוא, עת צינה הוא, כדלקמן (נב,א). **הוא מותר לילך** — למחר, לאותה עיר אחרת, וכל בני עירו אסורין. **שיש לו שני בתים** — אחד בזה ואחד בזה, והיה רוצה לילך לביתו שבעיר אחרת מעל שם, ולשבות שם בשבת. ולא יצא מביתו אדעתא דקניית שביתה בסוף התחום ולחזור, אלא אדעתא למיזל עד התם, והחזירו חבירו. **איהו כיון דנפק לאורחא** — משום הליכה ממש, ולא משום לערב ברגליו — הוי ליה עני, ויכול לומר שביתתי בסוף התחום, ויסיים מקום הניכר לו שם. ופלוגתא דאמוראי היא לקמן (שם) איכא למאן דאמר דאפילו לא אמר נמי, כיון דאגן סהדי דהתם בעי למיזל — כמאן דאמר דמי. ועל כרחך בדלא אמר מידי עסקינן. חדא: דלא קתני "ואמר שביתתי במקום פלוני", ועוד: מדפליג רבי מאיר עלה, ואמר הרי זה חמר גמל — שמע מינה בדלא אמר שביתתי במקום פלוני עסקינן. דהא רבי מאיר מודה בעני. ואם תאמר: רבי מאיר עשיר חשיב ליה להאי, דמשום דהחזיק בדרך פורתא לא משוי ליה עני, אם כן דעשיר חשיב ליה רבי מאיר, חמר גמל אמאי? הא בביתו לא רצה לקנות, דהא אמר שביתתי בסוף התחום, ושם לא יכול — דהא לאו עני הוא, ולא יזון ממקומו מיבעי ליה! אלא בדלא אמר עסקינן, ורבי מאיר נמי עני משוי ליה ומשום דלא אמר כלום מספקא ליה אי דעתו לקנות שביתה בסוף התחום, או שמא חזר בו לגמרי מלילך למחר לאותה העיר, ודעתו לקנות שביתה בביתו. **הנך עשירים נינהו** — ואפילו אמרו "שביתתנו במקום פלוני" אסור. דאי לא אמרו — פשיטא. אלמא: כל במקום פלוני לרבי יהודה, עני — אין, עשיר — לא, ולהכי נקט יש לו שני בתים. דאי לא הוה ליה ביתא התם — לא הוה אמרינן כי לא אמר כמאן דאמר דמי, דדלמא קא הדר ביה. **הלכה כרבי יהודה** — וכרב נחמן במקומי. **הוה אתי מארטיבנא** — רגיל דאתי בכל שבת מארטיבנא לפומבדיתא

והיה

אלא שאדם עָנִי, כלומר, המהלך בדרך ואין עמו עתה פת, הוּא דְּאַקִּילוּ רַבָּנַן עֵילְוֵיהּ – הוא זה שהקילו חכמים עליו לערב ברגליו בלא פת, אֲבָל אדם עָשִׁיר, כלומר, אדם היושב בביתו, לֹא התירו לו לערב ברגל, אלא צריך להניח פת במקום שבו הוא חפץ לקנות שביתה. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, שעִיקַּר דין עֵירוּב הוא על ידי הליכה בְּרֶגֶל, ולפיכך אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר – בין עניים ובין עשירים רשאים לעשות כן, לקבוע שביתה במקומם על ידי הילוך רגליהם, אף בלא הנחת פת, אֲבָל לקבוע שביתה בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי המרוחק ממקום עמידתו עתה על ידי אמירה בלבד, דִּבְרֵי הַכֹּל – בזה מודים הכל, ואפילו רבי יהודה, עָנִי אֵין – שרק לעני הקילו חכמים שיכול לקבוע שביתתו באופן כזה, אבל לאדם עָשִׁיר לֹא.

ועתה מפרש רב נחמן את דברי המשנה לפי שיטתו: מה ששנינו במשנתינו 'וְזוּ הִיא שֶׁאָמְרוּ העני מערב ברגליו', שמשמע מכך שעירוב ברגל אינו מעיקר הדין, אלא קולא שהקילו חכמים על העני, מַאן קָתָנֵי לָהּ – מי הוא התנא ששנה דברים אלו, רַבִּי מֵאִיר, הסובר שעיקר דין עירוב הוא בפת, וְאַהֲנֵיָא קָאֵי – ועל איזה דין נאמרו דבריו, אֵאֵינוֹ מַכִּיר אוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בַּהֲלָכָה – על הסיפא של המשנה, העוסקת באדם שאינו מכיר מקום הראוי לשביתה בריחוק אלפיים אמה ממקום עמידתו, או שאינו בקי בהלכה ואינו יודע שרשאי הוא לעשות כן, ולפיכך קבע שביתה במקום עמידתו, ועל כך אמר רבי מאיר שאפילו שביתה כזו שקובע ברגליו ממש, לא נאמרה אלא בעני שהקילו בו חכמים, אבל עשיר אינו מערב אלא בפת, שכן עיקר דין עירוב הוא בפת.

ומה ששנינו בסיפא של המשנה 'וְלֹא אָמְרוּ מְעָרְבִין בְּפַת אֶלָּא לְהָקֵל על העשיר שלא ייצא ויערב ברגליו', שמשמע מכך שעיקר דין עירוב אינו בפת, מַאן קָתָנֵי לָהּ – מי הוא ששנה דברים אלו, רַבִּי יְהוּדָה, הסובר שעיקר דין עירוב הוא ברגל, ולפיכך בין עני ובין עשיר רשאים לערב ברגליהם במקום עמידתם, ולא תקנו חכמים דין עירוב על ידי הנחת פת אלא כדי להקל על העשיר, שלא יהיה צריך ליצא ולערב ברגליו, אלא יוכל לשלוח את שלוחו להניח עבורו פת במקום שבו הוא חפץ לקנות שביתה.

הגמרא מביאה את דעת רב חסדא החולק על דברי רב נחמן בביאור מחלוקת התנאים במשנה: וְרַב חִסְדָּא אָמַר, מַחֲלוֹקֶת רבי מאיר ורבי יהודה היא באדם האומר 'תהא שביתתי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי', שאין כאן לא עירוב בפת ולא עירוב ברגל אלא אמירה סתם, דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר, עָנִי אֵין עָשִׁיר לֹא – שרק בעני הקילו חכמים שיהא רשאי לקבוע שביתתו באופן כזה על ידי אמירה ולא בעשיר, וְאילו רַבִּי יְהוּדָה סָבַר, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר – בין עני ובין עשיר רשאים לעשות כן. אֲבָל באדם האומר 'תהא שביתתי בִּמְקוֹמִי', דִּבְרֵי הַכֹּל – הכל מודים, ואפילו רבי מאיר, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר – שבין עני ובין עשיר רשאים לעשות כן, משום שאף רבי מאיר מודה דְּעִיקַּר דין עֵירוּב בְּרֶגֶל הוא, ולפיכך רשאי גם העשיר לקבוע שביתה ברגליו, ואינו חייב להניח פת במקום שביתתו.

ועתה מפרש רב חסדא את דברי המשנה בשיטתו: מה ששנינו במשנתינו 'וְזוּ הִיא שֶׁאָמְרוּ העני מערב ברגליו', שמשמע מכך שאין זה עיקר דין עירוב אלא תקנה עבור העני להקל עליו, מַאן קָתָנֵי לָהּ – מי הוא התנא ששנה כן, רַבִּי מֵאִיר, וְאַהֲנֵיָא קָאֵי – ועל איזה דין שבמשנה נאמרו דבריו, אֲהָא – על הדין הנשנה ברישא של המשנה 'מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ וְחָשְׁכָה לו, והיה מכיר אילן או גדר' וכו', דהיינו, על דין קביעת שביתה במקום המרוחק הימנו על ידי אמירה, בזה סובר רבי מאיר שרק העני מערב ברגליו ולא עשיר, שלא הקילו חכמים לערב באופן כזה אלא לעני.

ומה ששנינו בסיפא 'וְלֹא אָמְרוּ מְעָרְבִין בְּפַת אֶלָּא לְהָקֵל על העשיר', שמשמע מכך שעיקר דין עירוב אינו בפת אלא ברגל, מַאן קָתָנֵי לָהּ – מי הוא התנא ששנה זאת, דִּבְרֵי הַכֹּל היא, שאף רבי מאיר מודה שעיקר דין עירוב ברגל הוא, ולפיכך בהכרח צריך לומר שלא תקנו חכמים דין עירוב בהנחת פת, אלא כדי להקל על העשיר שלא יטרח לילך ולערב ברגליו אלא יוכל לשלוח על ידי שליח.

הגמרא מביאה ברייתא כשיטת רב נחמן: תַּנְיָא בברייתא כְּוָתֵיהּ [–כשיטתו] דְּרַב נַחְמָן, שמחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה היא לגבי עשיר, אם רשאי הוא לקבוע שביתה במקומו בלא פת, אבל לענין קביעות שביתה במקום אחר על ידי אמירה, מודים הכל שרק עני רשאי לעשות כן ולא עשיר. וכך שנינו שם, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר מְעָרְבִין בְּפַת – על ידי הנחת פת במקום שביתתם. וְלֹא יֵצֵא עָשִׁיר מחוץ לַתְּחוּם בערב שבת וְיֹאמַר 'שְׁבִיתָתִי בִּמְקוֹמִי', לְפִי שֶׁלֹּא אָמְרוּ חכמים שרשאים להיות מְעָרְבִין בְּרֶגֶל, אֶלָּא לְמִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ וְחָשְׁכָה לו, כלומר, שאפילו באופן כזה שקובע שביתה במקום עמידתו ולא במקום מרוחק, לא התירו חכמים לעשות כן אלא לאדם הבא בדרך הנידון כעני, אבל היושב בביתו אינו רשאי לילך ולערב ברגליו, אלא בהנחת פת בלבד. אלו דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר – בין עני ובין עשיר רשאים להיות מְעָרְבִין בְּרֶגֶל. וְיֵצֵא עָשִׁיר – ומותר לעשיר ליצא מחוץ לַתְּחוּם וְיֹאמַר 'תְּהֵא שְׁבִיתָתִי בִּמְקוֹמִי', וְזֶה הוּא עִיקָּרוֹ שֶׁל עֵירוּב – וזה הוא עיקר דינו של עירוב לערב בהילוך רגליו, ולפיכך אף עשיר רשאי לעשות כן. וְהִתִּירוּ חֲכָמִים לְבַעַל הַבַּיִת [–לעשיר] לִשְׁלֹחַ את עֵירוּבוֹ [–פת לעירוב], בְּיַד עַבְדּוֹ או בְּיַד בְּנוֹ או בְּיַד שְׁלוּחוֹ, להניחו במקום שבו הוא חפץ לקנות שביתה, כִּשְׁבִיל לְהָקֵל עָלָיו שלא יהיה צריך לילך לשם ברגליו.

מבואר מדברי הברייתא כשיטת רב נחמן, שמחלוקתם של רבי מאיר ורבי יהודה היא לגבי עשיר החפץ לערב ברגליו. ומאחר ונקט רבי יהודה שרשאי העשיר ליצא ולערב ברגליו, יש ללמוד עוד מדבריו שאף הוא מודה שאין העשיר רשאי לקבוע שביתה במקום אחר על ידי אמירה, שאם לא כן אין הוא צריך ליצא ברגליו למקום שביתתו.

וממשיכה הברייתא ואומרת, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בְּאַנְשֵׁי בֵּית [–משפחת] מֶלֶךְ וּבְאַנְשֵׁי בֵּית גּוּרְיוֹן, שהיו דרים בְּמִגְדָּל ששמו אַרְוֹמָא, שֶׁהָיוּ מְחַלְּקִין גְּרוֹגְרוֹת [–תאנים מיובשות] וְצִימּוּקִין [–ענבים מיובשים שנצטמקו] לָעֲנִיִּים בְּשֶׁנֵּי בַּצּוֹרֶת, וְהיו בָּאִין עֲנִיֵּי כְּפַר שִׁיחִין וַעֲנִיֵּי כְּפַר חֲנַנְיָה הדרים בתוך ארבעת אלפים אמה לארומא, וְהיו מַחְשִׁיכִין עַל הַתְּחוּם, כלומר, היו קובעים מערב שבת שביתה ברגליהם בריחוק אלפיים אמה מכפריהם, וּלְמָחֳרַת ביום השבת היו מַשְׁכִּימִין וּבָאִין לארומא, כדי ליטול מחלוקת הגרוגרות והצימוקים. ומכאן מביא רבי יהודה ראיה לדבריו שאף אדם עשיר רשאי לקבוע שביתה ברגליו, שהרי אנשי כפר שיחין וכפר חנניה אף שעניים היו מכל מקום נידונים הם כעשירים לענין עירוב, לפי שיצאו מבתיהם כדי לקנות שביתה, ולא יתכן לומר שלא היה להם בביתם כדי מזון שתי סעודות, ואף על פי כן רשאים היו לקנות שביתה ברגליהם.

וגם ממעשה זה יש להוכיח כרב נחמן, שמאחר ואנשי הכפרים נידונים כעשירים, ולפיכך צריכים הם לילך ולהחשיך על התחום ברגליהם, ואינם רשאים לקבוע שביתה באמירה בלבד, ואף לשיטת רבי יהודה, ובהכרח שלא נחלקו התנאים אלא לענין אדם הקובע שביתתו ברגליו, אבל לגבי קביעת שביתה באמירה, הכל מודים שרק עניים המהלכים בדרך רשאים לעשות כן.

הגמרא מביאה ראיה לדברי רב נחמן ממשנה: אָמַר רַב אַשִׁי, מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא – אף מן המשנה להלן (נב.) יש לדייק כשיטת רב נחמן, שגם רבי יהודה אינו מתיר לעשיר לערב במקום אחר על ידי אמירה, אלא לקבוע שביתה ברגליו בלבד. דְּקָתָנֵי – שהרי שנינו בה, מִי שֶׁיָּצָא לֵילֵךְ לָעִיר שֶׁמְּעָרְבִין לָהּ, כלומר, שיצא מעירו בערב שבת על מנת לילך מבעוד יום לעיר אחרת הנמצאת בסוף ארבעת אלפים אמה מעירו, וְלאחר שהתחיל לילך הֶחֱזִירוּ חֲבֵרוֹ מדרך זו, שאמר לו עת חמה היא או עת צינה היא, ואין כדאי להלך עתה, ולפיכך שב לעירו, ועתה חפץ הוא לילך בשבת לאותה העיר, הדין בזה שהוּא עצמו מוּתָּר לו לֵילֵךְ לשם בשבת, וְכָל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין לילך, שיכול לקנות שביתה באמירה בלבד, ולפיכך הוא קונה שביתה באמצע הדרך שבין שתי הערים, אף שלא הגיע לאותו המקום, ומעתה רשאי הוא לילך לעיר האחרת בשבת. וְהַנָּךְ – אבל

המשך בעמוד קב

וְלפיכך אָמַר – רגיל היה לומר בכל ערב שבת כשהוא בביתו, **תְּהֵא שְׁבִיתָתִי בְּצִינְתָּא,** והוא מקום הנמצא בין תחומי שתי הערים, ועל ידי קביעות שביתה זו היה מהלך בשבת עד לפומבדיתא.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבה בר רב חנן, **מַאי דַּעֲתֵיךְ** – מדוע סובר אתה שרשאי הנך לקבוע שביתה על ידי אמירה אף שיושב אתה בביתך ונידון כעשיר, ודאי סובר אתה את הכלל שבכל מחלוקת שבין **רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה,** וְכן סובר אתה כפי שאָמַר **רַב חִסְדָּא** שמַחֲלוֹקֶת התנאים היא באדם האומר שביתתי **בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי,** ונמצא, שרבי יהודה שהלכה כמותו מתיר לעשיר לקבוע שביתה במקום פלוני על ידי אמירה, ועל כן נוהג אתה כן להלכה. ואם כן יש לתמוה על הנהגתך זו, **וְהָא** – והרי **רַב נַחְמָן** אינו סובר כדברי רב חסדא, אלא הוא סובר שנחלקו התנאים רק באדם הקובע שביתה ברגליו, ובזה מתיר רבי יהודה אף לעשיר לקבוע שביתתו ברגליו, אבל לענין קביעות שביתה במקום מרוחק על ידי אמירה, מודה רבי יהודה שרק אדם המהלך בדרך ונידון כעני רשאי לעשות כן, ולא אדם היושב בביתו הנידון כעשיר. **וְתַנְיָא כְּוָתֵיהּ** – ושנינו בברייתא כדברי רב נחמן.

אָמַר לֵיהּ רבה בר רב חנן לאביי, **הַדְרִי בִּי** – הריני חוזר בי מהנהגתי זאת, ולא אוסיף לקבוע שביתה באמירה בלבד.

הגמרא מביאה ספק לגבי אדם המניח פת לעירוב תחומין: **אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, הֲרֵי אָמְרוּ** חכמים, **שָׁבַת** – אדם הקונה שביתה ברגליו במקום מסוים בכניסת השבת, **יֵשׁ לוֹ שם אַרְבַּע אַמּוֹת** לקבוע דירתו בהם, ובנוסף לארבע אמות אלו יש לו משם ואילך תחום של אלפיים אמה לכל רוח. ומעתה יש לדון, באדם **הַנּוֹתֵן אֶת עֵירוּבוֹ** – המניח פת במקום על ידי שליח שבו הוא חפץ לשבות, ואינו קונה שם שביתה ברגליו, האם **יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת** לשביתה, חוץ מתחום אלפיים אמה, **אוֹ לֹא.**

הגמרא מנסה לפשוט הספק ממשנתינו: **אָמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע** – בוא ושמע ראיה לפשוט הספק. שנינו במשנתינו, **לֹא אָמְרוּ** חכמים שמְעָרְבִין בְּפַת, **אֶלָּא** כדי לְהָקֵל עַל הָעָשִׁיר שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיַעֲרֵב בְּרַגְלָיו, אלא יוכל לשלוח את שלוחו להניח פת עבורו במקום שבו הוא חפץ לשבות. **וְאִי אָמְרַתְּ** – ואם תאמר, שאדם הקובע שביתה על ידי הנחת פת **אֵין לוֹ** ארבע אמות לשביתתו, אלא רק תחום אלפיים אמה לכל רוח, אם כן יש להקשות על דברי המשנה, **הַאי** – וכי תקנה זו של עירוב בפת לְהָקֵל על העשיר היא באה, הרי לְהַחֲמִיר **הוּא,** שמפסיד ארבע אמות.

אלא בהכרח צריך לומר שאף הקובע שביתה על ידי הנחת פת, יש לו ארבע אמות לשביתתו חוץ מאלפיים אמה לתחומו, ולפיכך אין בזה אלא קולא לעשיר שלא יטרח להלך ברגליו לקבוע שביתתו.

דוחה הגמרא: שאין לפשוט מכאן את ספיקו של רמי בר חמא, אלא יתכן לומר שאכן הקובע שביתה בפת אין לו ארבע אמות לשביתתו, **וַאֲפִילּוּ הָכִי נִיחָא לֵיהּ** – ואף על פי כן נוח לו לעשיר לקבוע שביתתו באופן כזה, **כִּי הֵיכִי דְּלֹא נִטְרַח וְנֵיפּוּק** – כדי שלא יצטרך לטרוח לצאת לקבוע שביתה ברגליו, אף שמפסיד ארבע אמות. וממילא מבוארים דברי המשנה שלא אמרו כן חכמים אלא כדי להקל על העשיר.

משנה

משנה זו עוסקת באדם שהיתה דעתו לילך לעיר אחרת מערב שבת, וחזר בו, ועתה חפץ הוא לילך לשם בשבת.

מִי שֶׁיָּצָא לֵילֵךְ בְּעִיר שֶׁמְּעָרְבִין בָּהּ, כלומר, אדם שיצא מעירו בערב שבת על מנת לילך לעיר אחרת הסמוכה לעירו בתוך ארבעת אלפים אמה, אשר ניתן לילך אליה בשבת על ידי הנחת עירוב תחומין מערב שבת, אבל הוא חפץ היה להגיע לשם מבעוד יום, ולא יצא על מנת להניח עירוב ולשוב לביתו. והתחיל כבר בהליכתו לשם, **וְהֶחֱזִירוּ חֲבֵירוֹ** מדרכו זאת, שאמר לו אין העת ראויה לילך, לפי שזמן חמה או צינה הוא, ואכן חזר אותו אדם לעירו בערב שבת, ועתה חפץ הוא לילך בשבת לאותה העיר. הדין בזה **שהוא** עצמו **מוּתָּר לֵילֵךְ** לאותה העיר בשבת, מאחר ואומדים אנו את דעתו, שאף על פי שחזר מדרכו מכל מקום ודאי נתכוין לקנות שביתה מערב שבת בחצי הדרך, כדי שיוכל להלך לשם בשבת, ומכיון שהיה מהלך בדרך באותה שעה, הרי הוא נידון כעני שרשאי לערב במקום מרוחק. **וְכָל** שאר **בְּנֵי הָעִיר,** אף אם אמרו שחפצים הם לקבוע שביתה בחצי הדרך כדי שיוכלו לילך למחר לעיר האחרת, **אֲסוּרִין** הם לילך לשם בשבת, שמאחר ולא התחילו להלך מערב שבת אינם נידונים כעניים אלא כעשירים, ולפיכך אינם רשאים לקבוע שביתה באמירה אלא בהילוך רגליהם או בהנחת פת בלבד. אלו **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.**

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל אדם **שֶׁהוּא יָכוֹל לְעָרֵב** – לקבוע שביתה באמירה, **וְלֹא עֵירַב** אלא שתק, כגון אדם זה שיכול היה לומר בפיו שחפץ הוא לקנות שביתה בחצי הדרך ולא אמר כן, **הֲרֵי זֶה חֵמֶר נַמֵּל** – יש להחמיר עליו לשני הצדדים, מאחר ויש להסתפק אם אכן היתה כוונתו לקבוע שביתה בחצי הדרך, או שחזר בו ונתכוין לקנות שביתה בעירו, ולפיכך מחמירים אנו עליו שאינו רשאי לילך אלא אלפיים אמה שבין ביתו לסוף התחום, שבאלפיים אמה אלו רשאי הוא לילך ׳ממה נפשך׳, בין אם קבע שביתתו בעירו ובין אם קבע שביתתו בחצי הדרך, אבל אינו רשאי לילך מביתו לצד השני שמא קבע שביתה בחצי הדרך, וכמו כן אינו רשאי לילך מסוף התחום והלאה, שמא קבע שביתתו בעירו ואין לו משם אלא אלפיים אמה בלבד.

גמרא

הגמרא מבררת את הדין של המשנה: **מַאי שְׁנָא אִיהוּ, וּמַאי שְׁנָא אִינְהוּ** – מה חילוק יש בין אותו אדם שיצא לילך לעיר האחרת מערב שבת וחזר, שרשאי הוא לילך לשם בשבת, לבין שאר בני העיר שאינם רשאים לעשות כן, הרי מאחר וחזר אותו אדם לביתו בערב שבת, הדין נותן שיהא דינו כשאר בני העיר.

מבארת הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** – באיזה אופן עוסקת המשנה, **כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ** לאותו אדם **שְׁנֵי בָתִּים,** בית אחד בעיר האחת ובית שני בעיר האחרת, **וּבֵינַיְיהֶן** – בין שני הבתים יש שיעור של **שְׁנֵי תְּחוּמֵי שַׁבָּת** – ארבעת אלפים אמה, ויצא בערב שבת על מנת לילך מבעוד יום לביתו שבעיר האחרת, והחזירו חבירו. וביאור החילוק בינו לבין בני העיר כך הוא, **אִיהוּ** – הוא, **כֵּיוָן דְּנָפַק לֵיהּ לְאוֹרְחָא** – מאחר ויצא לילך לעיר האחרת בערב שבת, **הָוֶה לֵיהּ עָנִי** – דינו כעני, ורשאי לערב אף במקום המרוחק מעמידת רגליו, ולפיכך קנה שביתה בחצי הדרך שבין הבתים, ויכול לילך בשבת לביתו שבעיר האחרת. **וְהָנֵי** – ושאר בני העיר, שלא יצאו לדרך בערב שבת, **עֲשִׁירֵי נִינְהוּ** – דינם כעשירים, שאינם רשאים לערב אלא בהילוך רגליהם או בהנחת פת, ומאחר ולא עשו כן מערב שבת לא קנו שביתה אלא בעירם, ואינם רשאים לילך לעיר האחרת.

הגמרא מביאה ראיה לדברי רב הונא שהמשנה עוסקת באדם שיש לו שני בתים: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כך בברייתא, **מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָתִּים** בשתי ערים שונות, **וּבֵינַיְיהֶן** – בין שני הבתים יש שיעור של **שְׁנֵי תְּחוּמֵי שַׁבָּת** – ארבעת אלפים אמה, **כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיק** בעל הבתים **בַּדֶּרֶךְ,** דהיינו, שהתחיל לילך מביתו שבעיר האחת לביתו שבעיר השניה, אף שחזר בו מדרכו, **קָנָה עֵירוּב** באמצע הדרך שבין הבתים, ואפילו אם לא אמר במפורש שחפץ לקנות שביתה שם. אלו **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. יָתֵר עַל כֵּן** – תוספת על דין זה **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, שֶׁאֲפִילּוּ אִם מְצָאוּ חֲבֵירוֹ וְאָמַר לוֹ** אל תלך עתה לעיר האחרת, אלא לֵין [–קבע לינתך] **פֹּה** בעיר זו, **לְפִי שְׁעַת חַמָּה הוּא** או **עֵת צִינָּה הוּא** ואין הזמן ראוי לילך, ושמע בקולו ולא הלך לאותה העיר, אף על פי כן **לְמָחָר** ביום השבת הרי הוא **מַשְׁכִּים וְהוֹלֵךְ** לביתו שבעיר האחרת, לפי שנתכוין לקבוע שביתתו בחצי הדרך.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים במה נחלקו רבי יהודה ורבי יוסי ברבי יהודה: **אָמַר רַבָּה, לוֹמַר** – שיאמר לו חבירו ׳לין פה׳, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּצָרִיךְ** – לא נחלקו התנאים, אלא הכל מודים

המשך בעמוד פג

רש"י

והיה יושב ערב שבת בביתו, ואומר שביתתי בצינתא. מקום מסוים היה בין שני התחומין. **מאי דעתיך** — דעשיר את, ואמרת שביתתי במקום פלוני. **והא אמר רב נחמן** — דלא שרי רבי יהודה אלא במקומי. ותניא כוותיה דרב נחמן לעיל. **שבת** — שקונה שביתה ברגליו, יש לו ארבע אמות לקניית בית, לבד מאלפים לכל רוח. **להחמיר הוא** — דמפסיד ארבע אמות. **משנה מי שיצא** — מעירו, לילך בעיר אחרת שמערבין בה שסמוכה לעירו בתוך ארבעת אלפים. **הוא מותר לילך** — ואף על פי שלא אמר כלום, כדפרשתי לעיל, דכיון שיש לו לשם בית — ודאי לא עקר דעתו מהליכתו, ונתכוון לקנות שביתה בסוף התחום, והוי כעני האומר שביתתי במקום פלוני, וקנה. דהא עני הוא, דהחזיק בדרך. ולרבי מאיר ודאי עני הוא. ואי אמר — הוי קני. אבל השתא דיכול היה לערב ולומר שביתתי במקום פלוני, ולא אמר — מספקא לן אי הוה דעתו לקנות שביתה בסוף התחום או בביתו, והרי זה חמר גמל שאין לו אלא אלפים שבין ביתו לסוף התחום. אבל אלפים שמעבר ביתו לצד השני — הפסיד, דשמא בסוף התחום קנה, ומסוף התחום נמי לא קנה אלפים לצד עיר האחרת — שמא לא קנה שביתה כאן כי אם בביתו. גמרא **תניא נמי הכי** — דכשיש לו שני בתים וביניהן שני תחומי שבת עסקינן. **כיון שהחזיק בדרך קנה עירוב** — אף אם לא אמר "שביתתי בסוף התחום" וחזור. **יתר על כן** — אפילו לא החזיק בדרך, אלא אמר לצאת, והחזירו חברו ואמר "לין פה". **לומר כולי עלמא לא פליגי דצריך** — שיאמר לו חברו "לין פה" כדקתני מתניתין בדרבי יהודה "והחזירו חברו" דהשתא ודאי משום צינה וחמה הוא דהדר ביה, ודעתיה למקני שביתה בסוף התחום, ואף על פי שלא אמר. אבל אם חזר מעצמו — איכא למימר נמלך, ולא קנה שביתה לשם. דאפילו גלוי דעתא ליכא, והרי הוא כבני עירו. **כי פליגי להחזיק** — והיינו יתר על כן אפילו לא החזיק בדרך, אלא שאמר לו חברו "לין פה" ששמע ממנו שהיה רוצה לצאת, ואמר לו לין פה בביתך הלילה משום צינה. **ורב יוסף אמר להחזיק כולי עלמא לא פליגי דצריך כי פליגי לומר** — "לין פה" דלרבי יהודה, אם החזיק בדרך, אף על פי שלא אמר לו חברו "לין פה", אלא שחזר מעצמו — כמאן דאמר "שביתתי במקום פלוני" דמי. ו"החזירו חברו" דקתני מתניתין לרבינו יצחק — לאו דוקא, דהוא הדין לחזור מעצמו, אלא אורחא דמילתא נקט. אבל רבי יוסי ברבי יהודה תרוייהו בעי, חזקה ואמירה. (והכי קאמר: מצאו חברו שהתחיל לצאת, ואמר לו חברו "לין פה עמדי הלילה", וקסבר רב יוסף: רבי יוסי ברבי יהודה להחמיר, ולא תנן בברייתא "יתר על כן" ו"אפילו", אלא הכי תנן: "רבי יוסי אומר מצאו חברו כו'"). כך שמעתי. והרבה גמגומין יש, דקשיא ליה לרבי יוסי מאי "יתר על כן", ומאי "אפילו". ויש מתרצין: דרבי יוסי לא בעי חזקה כולי האי כדרבי יהודה. אבל אמרי נואש הן, דפסיעה אחת חוץ לביתו הויא חזקה, ובציר מהכי ליכא חזקה. ועוד: רב יוסף אמר דבחזקה לא פליגי אלא בלומר, ואם כן אף בחזקה פליגי. לישנא אחרינא, ולא שמעתיה: אמר רבה: לומר "שביתתי בתוך התחום" — כולי עלמא לא פליגי דצריך זה החזור לומר כן, וכי פליג רבי יוסי ואתא לאקולי — אחזקה פליג. דשמעיה לרבי יהודה דאמר החזיק, ואתא איהו למימר אפילו מצאו חברו שהיה רוצה להחזיק, ולא הניחו — קנה עירוב. ובלבד שיאמר שביתתי לשם, דהואיל והיה רוצה לצאת חשבינן ליה כיוצא, והוי עני. ורב יוסף אמר: להחזיק לא פליגי, דודאי חזקה בעינן, דאי לא החזיק — לא הוי עני. כי פליגי לומר דרבי יהודה בעי שיאמר שביתתי לשם, ואריש דמתניתין קאי, דפריש בה ואמר שביתתי בעיקרו. ולא איצטריך למיהדר ומיתנייא בסיפא. ואתא רבי יוסי למימר: אפילו לא אמר מידי — קני, הואיל והחזיק, דגלוי דעתא קנייה היא. ואם תאמר: כיון דלרבי יהודה באומר "שביתתי במקום פלוני" קאמר, אמאי פליג רבי מאיר עליה ומשוי ליה חמר גמל? רבי מאיר לית ליה חזקה כי האי גוונא, אלא בא בדרך ממש. אבל האי — בעשיר משוי ליה. וקסבר רבי מאיר: כל שהוא עשיר, והיה לו לערב בפת ולא עירב בפת אלא באמירה — הפסיד באמירתו אלפים שהיה לו לעבר הלז מביתו, שסילק עצמו מרוח זו. ובמקום שביתתו לא נשתכר, דלאו עירוב הוא, ואין לו אלא אלפים הללו. ונראין הדברים דרבי מאיר אבל מי שהוא עשיר פליג. ובאומר שביתתי במקום פלוני, מדקתני: כל שיש בידו לערב כו' דאי סלקא דעתך רבי מאיר עני משוי ליה להאי, וטעמא משום דמספקא לן היכא ניחא ליה הוא דואיל ולא אמר — אם כן מאי "כל"? הא לא משכחת לה הך ספיקא אלא בהך לחודיה שיצא וחזר, ו"הרי זה חמר גמל" מיבעי ליה. **מוחזר** — משמע שלא קנה שביתה כלל. **מוחזק** — משמע דקנה. **כמאן** — ללישנא קמא דפרשי דרב יוסף אליבא דרבי יוסי, תרתי בעי: אמירה דלין פה, וחזקה. הכי בעי ליה כמאן אזלא הא דעולא, דבעי תרתי שהחזיק — היינו חזקה, והחזירו חברו — היינו "לין פה". **כרב יוסף אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה** — דבעי תרתי. והוא הדין לרבה אליבא דרבי יהודה, אלא חדא מינייהו נקט. וללישנא בתרא הכי פירושא: כמאן אזלא הא דעולא דלא בעי למימר שביתתי במקום פלוני, דקאמר: אף על פי שמוחזר דמשמע לגמרי — כרב יוסף, ואליבא דרבי יוסי ברבי יהודה, דאמר לא בעינן לומר. (הג"ה: ואדך לישנא ליכא למימר כרבה ואליבא דרבי יהודה דבין רבה ובין רב יוסף תרוייהו סבירא להו דרבי יהודה תרתי בעי. עד כאן). **אישתתא** — שם אדם. **כי הוה אזיל** — לביתיה ובתוך ארבעת אלפים הוה. **נחת דרנא** — מעלה מן הכבש שהיה יורד מן העליה, דהוה ליה החזיק בדרך. **בית הכא** — "לין פה".

כמאן

תוספות

האי להקל להחמיר הוא — ואם תאמר: תיקשי ליה לשמואל דסוף "כיצד מעברין" (עירובין סא,ב) דאמר: שבת בעיר חריבה, לרבנן — מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. הניח עירובו בעיר חריבה — אין לו ממקומו אלא אלפים אמה! ויש לומר: מכל מקום בסתמא כי אורחיה, כשאין נותן עירובו בעיר חריבה, הוי להקל.

לומר כולי עלמא לא פליגי דצריך — פירש רבינו תם: לומר עת חמה הוא, ועת צינה הוא. דכיון שהחזירו מטעם זה, אם כן כיון דעתו לילך כשתעבור חמה וצינה, ולא יצא מתורת עני. אבל אם בלא טעם החזירו — אם כן לגמרי נתייאש מלילך, ויצא מתורת עני אף על פי שהחזיק בדרך. ורב יוסף אמר: להחזיק — כולי עלמא לא פליגי דצריך, כי פליגי — לומר. דסבר רב יוסף: כיון שמחמת חמה וצינה הוא חוזר — אם כן נתייאש לגמרי מלילך, ולא קנה העירוב לרבי יהודה אלא כחוזר בלא טעם. יתר על כן אמר רבי יוסי, דאפילו הכי קנה עירוב. וההה ליה לרב יוסף למנקט כי פליגי באומר, אלא נקט במילתיה דרב יוסף לומר אגב מילתיה דרבה. ודייק רב יוסף מדלא הזכיר רבי יהודה "עת צינה ועת חמה" ורבי יוסי הזכיר.

כמאן אזלא הא דאמר עולא — אף על פי שמוחזר מוחזק כמאן כרב יוסף, ואליבא דרבי יוסי. מלשון "אף על פי" דייק דחזר מחמת חמה וצינה, ולא קנה עירוב לרבי יהודה, וכרבה לא אתיא, דלכולי עלמא בעי רבה שיאמר עת צינה הוא. ואי דאמר עת צינה — לא שייך לשון "אף על פי". ופירוש זה דחוק. ופירוש אחרון דרש"י נראה לרבינו יצחק עיקר.

כמאן

אָמַר: "הֲהֵא שְׁבִיתָתִי בְּצִינְתָּא". אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: מַאי דַּעְתֵּיךְ - רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה - הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, וְאָמַר רַב חִסְדָּא: מַחֲלוֹקֶת "בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי", וְהָא רַב נַחְמָן וְתַנְיָא כְּוָותֵיהּ! אֲמַר לֵיהּ: הָדְרִי בִּי. אָמַר רָמִי בַּר חָמָא: הָרֵי אָמְרוּ שָׁבַת יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת, הַנּוֹתֵן אֶת עֵירוּבוֹ יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ לֹא? אָמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע: לֹא אָמְרוּ מְעָרְבִין בַּפַּת אֶלָּא לְהַקֵּל עַל הֶעָשִׁיר, שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיַעֲרֵב בְּרַגְלָיו, וְאִי אָמְרַתְּ אֵין לוֹ - הַאי לְהַקֵּל?! לְהַחְמִיר הוּא! אֲפִילּוּ הָכִי נִיחָא לֵיהּ, כִּי הֵיכִי דְּלָא נִטְרַח וְנֵיפּוֹק. **משנה** מִי שֶׁיָּצָא לֵילֵךְ בְּעִיר שֶׁמְּעָרְבִין בָּהּ, וְהֶחֱזִירוּ חֲבֵרוֹ - הוּא מוּתָּר לֵילֵךְ, וְכָל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כֹּל שֶׁהוּא יָכוֹל לְעָרֵב וְלֹא עֵירֵב - הֲרֵי זֶה חַמָּר גַּמָּל. **גמרא** מַאי שְׁנָא אִיהוּ וּמַאי שְׁנָא אִינְהוּ? אָמַר רַב הוּנָא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָּתִּים, וּבֵינֵיהֶן שְׁנֵי תְחוּמֵי שַׁבָּת. אִיהוּ, כֵּיוָן דִּנְפַק לֵיהּ לְאוֹרְחָא - הָוָה לֵיהּ עָנִי, וְהָנֵי עֲשִׁירֵי נִינְהוּ. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָּתִּים וּבֵינֵיהֶן שְׁנֵי תְחוּמֵי שַׁבָּת, כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ - קָנָה עֵירוּב, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. יָתֵר עַל כֵּן אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה: אֲפִילּוּ מְצָאוֹ חֲבֵרוֹ וְאָמַר לוֹ "לִין פֹּה, עֵת חַמָּה הוּא, עֵת צִינָּה הוּא" - לְמָחָר מַשְׁכִּים וְהוֹלֵךְ. אָמַר רַבָּה: לוֹמַר - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּצָרִיךְ, כִּי פְּלִיגִי - לְהַחֲזִיק. וְרַב יוֹסֵף אָמַר: לְהַחֲזִיק - דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּצָרִיךְ, כִּי פְּלִיגִי - לוֹמַר. כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּאָמַר עוּלָּא: מִי שֶׁהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ וְהֶחֱזִירוּ חֲבֵרוֹ - הֲרֵי הוּא מוּחָזָר וּמוּחְזָק. אִי מוּחָזָר - לָמָּה מוּחְזָק? וְאִי מוּחְזָק - לָמָּה מוּחָזָר? הָכִי קָאָמַר: אַף עַל פִּי שֶׁמּוּחָזָר - מוּחְזָק. כְּמַאן - כְּרַב יוֹסֵף, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה. רַב יְהוּדָה בַּר אִישְׁתָּתָא אַיְיתִי לֵיהּ כַּלְכָּלָה דְּפֵירֵי לְרַב נָתָן בַּר אוֹשַׁעְיָא. כִּי הֲוָה אָזֵיל שְׁבַקֵיהּ עַד דְּנַחֵית דַּרְגָּא, אֲמַר לֵיהּ: בֵּית הָכָא. לְמָחָר קָדֵים וְאָזֵיל.

כמאן

תוספות

כמאן כרב יוסף ואליבא דרבי יוסי — פירש הקונטרס: דמאף על פי דייק, דמשמע דמוחזק מלקנות שביתה. ואם כן לא אמר אי נמי הכי דייק אי בעי תרתי דהחזיק וגם אמירה — אם כן לימא הילכתא כרבי יהודה, דבין לרב יוסף ובין לרבה לרבי יהודה בעי תרתי.

תנינא חדא זימנא — דכל ספיקא לרבי מאיר חמר גמל הוא, ומתניתין נמי ספיקא הוא. וקשה: דמההיא היכא הויא שמעינן דהוי הכא ספק לרבי מאיר. ואומר רבינו יצחק: דפריך דהוה ליה למיתני כל שיכול וכו' ספק וממילא ידענא דהוי חמר גמל. ומשני: דברי הימים א דהיכא דודאי לא עירב כי הכא — לא הוי חמר גמל. דאפילו אם הוה תנן ספק, הוה מפרשינן: ספק אם חשוב בכך עני כשאר בא בדרך, אם לאו. ולכך לא קנה עירוב, דודאי עני אמרו שמערב ברגליו במקום פלוני, ולא בספק עני ודינו כודאי עשיר, ויהיה כבני עירו — קא משמע לן.

כי תניא ההיא למודד — שאפילו כלה מדתו במערה — לא יכנס אמה אחת יותר. ופירש הקונטרס: לא נראה. והא דלא קאמר: כי תניא להחשיך אמה חוץ לתחום לא יכנס — דמילתא דפשיטא הוא דאין לו לצאת חוץ לתחומו. אבל בכלה למערה איצטריך לאשמועינן.

הדרן עלך מי שהוציאוהו

כיצד מעברין פגום נכנס — פירש רבינו חננאל: פגום נכנס — בנין העשוי כעין שובך, כדאמרינן ב"זה בורר" (סנהדרין כה,ב) גבי מפריחי יונים: משישברו את פגמיהם. ומיהו, שובך ממש אין מתעבר עם העיר, כדאמרינן בגמרא.

וגשרים

כְּמַאן - כְּרַב יוֹסֵף, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה. לָא, כְּרַבָּה וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה. "רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כֹּל שֶׁיָּכוֹל לְעָרֵב כּוֹ". הָא תָּנֵינָא חֲדָא זִימְנָא: סָפֵק, רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמְרִים: הֲרֵי זֶה חֲמַר גַּמָּל! אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לָא תֵּימָא טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר סָפֵק עֵירֵב סָפֵק לֹא עֵירֵב, הוּא דְּהָוֵי חֲמַר גַּמָּל; אֶבָל וַדַּאי לֹא עֵירֵב - לָא הָוֵי חֲמַר גַּמָּל, אֶלָּא: אֲפִילּוּ וַדַּאי לֹא עֵירֵב - הָוֵי חֲמַר גַּמָּל. דְּהָא הָכָא וַדַּאי לֹא עֵירֵב, וְקָא הָוֵי חֲמַר גַּמָּל. **מִשְׁנָה** מִי שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם - אֲפִילּוּ אַמָּה אַחַת לֹא יִכָּנֵס. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שְׁתַּיִם - יִכָּנֵס, שָׁלֹשׁ - לֹא יִכָּנֵס. **גְּמָרָא** אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: רַגְלוֹ אַחַת בְּתוֹךְ הַתְּחוּם וְרַגְלוֹ אַחַת חוּץ לַתְּחוּם - לֹא יִכָּנֵס, דִּכְתִיב: "אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ", "רַגְלֶךָ" כְּתִיב. וְהָתַנְיָא: רַגְלוֹ אַחַת בְּתוֹךְ הַתְּחוּם וְרַגְלוֹ אַחַת חוּץ לַתְּחוּם - יִכָּנֵס! - הָא מַנִּי - אֲחֵרִים הִיא. דְּתַנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים: לִמְקוֹם שֶׁרוּבּוֹ הוּא נִזְקָר. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: רַגְלוֹ אַחַת בְּתוֹךְ הַתְּחוּם וְרַגְלוֹ אַחַת חוּץ לַתְּחוּם - יִכָּנֵס, דִּכְתִיב: "אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ", "רַגְלֶיךָ" קָרֵינַן. וְהָתַנְיָא: לֹא יִכָּנֵס! הוּא דְּאָמַר כַּאֲחֵרִים, דְּתַנְיָא: לִמְקוֹם שֶׁרוּבּוֹ הוּא נִזְקָר. "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שְׁתַּיִם - יִכָּנֵס, שָׁלֹשׁ - לֹא יִכָּנֵס". וְהָתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַחַת - יִכָּנֵס, שְׁתַּיִם - לֹא יִכָּנֵס! לָא קַשְׁיָא; הָא - דַּעֲקַר חֲדָא וְקָם אַתַּרְתֵּי, הָא - דַּעֲקַר תְּרֵתֵי וְקָם אַתְּלָת. וְהָתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֲפִילּוּ אַמָּה אַחַת לֹא יִכָּנֵס! כִּי תַּנְיָא הַהִיא - לְמוֹדֵד. דִּתְנַן: וּלְמוֹדֵד שֶׁאָמְרוּ נוֹתְנִין לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה - אֲפִילּוּ סוֹף מִדָּתוֹ כָּלָה בַּמְּעָרָה. **מִשְׁנָה** מִי שֶׁהֶחֱשִׁיךְ חוּץ לַתְּחוּם - אֲפִילּוּ אַמָּה אַחַת לֹא יִכָּנֵס. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפִילּוּ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת יִכָּנֵס, שֶׁאֵין הַמְּשׁוּחוֹת מְמַצִּין אֶת הַמִּדּוֹת מִפְּנֵי הַטּוֹעִין. **גְּמָרָא** תָּנָא: מִפְּנֵי טוֹעֵי הַמִּדָּה.

הדרן עלך מי שהוציאוהו

מִשְׁנָה כֵּיצַד מְעַבְּרִין אֶת הֶעָרִים? בַּיִת נִכְנָס בַּיִת יוֹצֵא, פָּגוּם נִכְנָס פָּגוּם יוֹצֵא. הָיוּ שָׁם גְּרוּדִיּוֹת גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים,

וגשרים

כמאן — בענין החזיק בדרך ו"לין פה". וללישנא אחרינא הכי גרסינן: כמאן דסגי ליה בהכי, ואף על גב דלא אמר שביתתי במקום פלוני — כרב יוסף אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה? לא, כרבה ואליבא דרבי (יוסי ברבי) יהודה. והכי פירושו: כמאן הוי — כרב יוסף ואליבא דרבי יוסי ברבי יהודה, דלא בעי אלא להחזיק, והאי נמי החזיק ולא אמר. ומשני: לא, דאמר עסקינן, וכרבה אליבא דרבי יהודה דבעי תרתי. והוא הדין נמי לרב יוסף ואליבא דרבי יהודה, אלא אליבא דרבה עדיפא ליה לאוקמי משום דרבה, ורב יוסף הילכתא כרבה, לבר מתלת: שדה, ענין, ומחצה. **ספק** — בפרק "בכל מערבין" (עירובין לה,א): נתגלגל חוץ לתחום, נשרף, מבעוד יום — אינו עירוב, משחשיכה — הרי זה עירוב. ספק מבעוד יום ספק משחשיכה, רבי מאיר ורבי יהודה אומרים כו' אלמא: כל ספיקא חמר גמל הוא. ומתניתין נמי ספיקא הוא. וללישנא בתרא הכי קשיא ליה: תנינא חדא זימנא לרבי מאיר דהיכא דעירב במקום שאינו עירוב, הוה חמר גמל. **לא תימא** — התם הוא דספק עירב וקנה שם שביתה, וספק לא עירב וקנה בביתו הוא דהוי חמר גמל. אבל היכא דודאי לא עירב, כגון חוזר זה שהיה לו לערב בפת שקרוב לביתו היה. לישנא אחרינא: שהיה לו לומר "שביתתי במקום פלוני" לא הוי חמר גמל, דאין כאן ספק אלא לגמרי נתכוון אביתו, ויהא כאנשי עירו. **אלא אפילו ודאי לא עירב** — שלא אמר שביתתי לשם — נמי מחזקינן ליה בספק, משום גלויי דעתא. וללישנא בתרא דפרשינן, דרבי מאיר עשיר משוי ליה, ואפילו הכי הוי חמר גמל ולא כבני עירו — שמע מינה דאפילו במקום שאין ספק, כגון נתגלגל חוץ לתחום מבעוד יום, דודאי לאו עירוב הוא — אפילו הכי לרבי מאיר חמר גמל הוא, דסילק עצמו בכוונתו מאלפים של צד שני לביתו. וההיא סתמא דקתני התם מבעוד יום אינו עירוב, דמשמע והרי הוא כבני עירו — רבי יהודה היא. והא דלא עריב להו ותני בהדי סיפא, דקתני "הרי זה חמר גמל" — משום דרבי יהודה בסיפא מודה לרבי מאיר, אבל ברישא — כבני עירו שוי להו. ורישא רבי יהודה היא. **משנה מי שיצא חוץ לתחום** — במזיד. ומדעת שלא לשם מצוה. **שתים יכנס** — משום הבלעת תחומין, כדאמרינן בפירקין (לעיל דף מה,א): רבי אליעזר לטעמיה, דאמר: והוא באמצען. גמרא הכי גרסינן: **הא מני אחרים היא. למקום שרובו שם הוא נזקר** — רובו בתוך התחום הוא. **נזקר** — כלומר: בתר רובו שדינן ליה. וכיון דלא הויא אלא רגלו אחת חוץ לתחום — עדיין רובו בתוך התחום, הילכך, יכנס. **הוא דאמר** — רבי חנינא. מתניתין דעקר חדא — שיצא מן האחת ועומד בשניה, והכי קאמר: אם בשתים עומד — יכנס. ובריתא דקתני שתים לא יכנס — שיצא מכל השתים. **למודד** — שחשכה לו, ואמר שביתתי במקומי, ומודד אלפים פסיעות בינוניות אולי יכנס לתחום העיר. וכלו אלפים שלו אמה אחת חוץ לתחום — לא יכנס, שאפילו האלפים מוליכות אותו לתוכו — אינו מותר לצאת מאלפים, כדתנן: ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים — אפילו סוף מדתו כלה במערה לא יהלך להלן מאלפים, דכיון שמדד אלפים לבד מקום שביתתו שהן ארבע — אינו יכול לעבור חוץ לאלפים. **משנה מי שהחשיך** — שהוא בא בדרך, וחשכה לו חוץ לתחום. **אפילו חמש עשרה אמה כו'** — לאו דווקא חמש עשרה אמה. **המשוחות** — מודדי התחומין לעיירות, ועושין סימן לתוך התחום. **אינן ממצין את המדות** — להציב הסימן בסוף אלפים, אלא כונסין אותן לתוך אלפים. **מפני הטועין** — מפני טועי המדה, שאין מכירין את הסימן, ופעמים הולכין להלן ממנו והוזרין, ולאו אדעתייהו. לישנא אחרינא, ולא שמעתיו: דדוקא חמש עשרה נקט, וטועי המדה הן המשוחות הקובעין התחומין, ואמרינן לקמן ב"כיצד מעברין" (נז,ב): אין מודדין אלא בחבל של חמשים אמה. ארבעים חבלים יש לאלפים, וכל חבל וחבל מתמעט שני אחיזות שזה תופס מכאן וזה תופס מכאן, והאחיזה טפח וחצי אצבע — הרי פרק טפחים וארבעים אצבעות, העולין לעשרה טפחים, הרי תשעים טפחים שהן חמש עשרה אמות.

הדרן עלך מי שהוציאוהו

משנה כיצד מעברין — מפרש בגמרא לשון אשה עוברה, דתנן לקמן: הנותן עירובו בעיבורה של עיר, אלמא: יש עיבור לעיר. ומפרש השתא כיצד יש לה עיבור. **בית נכנס ובית יוצא או פגום נכנס ופגום יוצא או היו גדודיות כו'** מוציאין המדה כנגדו — כלומר: כשבא לציין סימן תחום העיר, ובא למדוד אלפים חוצה לה, אם הוה מחיצתה שור איגר, שאינה חומה חלקה אלא בתים סמוכין ומחוברין ויש בית נכנס לתוך העיר, יותר מחבירו, ונראית כניסתו פגומה מבחוץ, ויש בית בולט ויוצא לחוץ יותר מחבירו, או פגום נכנס או פגום יוצא, שהיתה עיר מוקפת חומה ויש מגדלין עגולין בולטין בחומה, פעמים שבולטין בפנים פעמים שבולטין בחוץ. או שהיו שם לאחת הקרנות של עיר גדודיות — שברי חומה של דרבות בתים, וישנן בתוך שבעים אמה ושירים לעיר, כדמפרש לקמן.

מבררת הגמרא: **כְּמַאן** – כשיטת מי סובר רב נתן בר אושעיא, שהצריך גם להחזיק בדרך וגם לומר 'לין פה'.

מבארת הגמרא: **כְּרַב יוֹסֵף וְאַלִּיבָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה**, המצריך את שני הדברים כאחד.

(**לֹא כְּרַבָּה וְאַלִּיבָא דְּרַבִּי יְהוּדָה**).

שנינו במשנה: **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כָּל שֶׁיָּכוֹל לְעָרֵב כּוֹ'** ולא עירב הרי זה חמר גמל.

הגמרא מקשה מדוע הוצרך רבי מאיר להשמיענו ש'הרי זה חמר גמל': **הָא תְּנִינָא חֲדָא זִימְנָא** – הרי כבר שנינו דין זה פעם אחת (לעיל לה.), לגבי פת של עירוב תחומין שנתגלגלה מחוץ לתחום, או שנפל עליה גל, או נשרפה, שאם מבעוד יום אירע דבר זה אין כאן עירוב, אך אם אירע כן לאחר החשיכה הרי זה עירוב. ובאופן שיש **סָפֵק** אימתי אבד העירוב, **רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמְרִים חֲרֵי זֶה חֲמַר גַּמָּל**, כלומר, יש כאן ספק שמושכו לשני צדדים, שאם אבד העירוב מבעוד יום נמצא שלא עירב הבעלים כלל אלא קנה שביתה בביתו, אך אם אבד לאחר החשיכה קנה שביתה במקום עמידת הפת, ולפיכך מספק יש להחמיר עליו שאינו רשאי לילך אלא את אלפיים האמה שבין ביתו למקום שבו הניח את עירובו. נמצא, שכבר למדנו ממשנה זו את דעתו של רבי מאיר, שבכל אופן שיש להסתפק אם קנה אדם שביתה בביתו או במקום עירובו 'הרי זה חמר גמל', וממילא יודעים אנו שאף במשנתינו הדין כן, שמאחר ויש להסתפק אם קנה שביתה בביתו או בחצי הדרך שבין הערים אינו קונה אלא את אלפיים האמה שבין שניהם, ומדוע הוצרך רבי מאיר לשוב ולהשמיענו דין זה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת**, טעם הדבר שהוצרך רבי מאיר להשמיענו דין זה במשנתינו, **דְּלֹא תֵּימָא טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר** – כדי שלא תאמר בשיטתו של רבי מאיר, שדווקא במשנה לעיל **שְׁסָפֵק עֵירֵב סָפֵק לֹא עֵירֵב הוּא דְּהָוֵי** [–דינו להיות] **חֲמַר גַּמָּל**, כיון שאין אנו יודעים אם היה העירוב קיים בשעת בין השמשות, **אֲבָל** במשנתינו שמדובר באופן **שֶׁוַּדַּאי לֹא עֵירֵב**, כלומר, שיש לתלות שודאי אין כוונתו לערב, שהרי קרוב לביתו הוא ויכול היה לערב בפת, או לומר 'תהא שביתתי במקום פלוני' ולא עשה כן, ולפיכך **לֹא הָוֵי חֲמַר גַּמָּל** – אין לדונו כספק הנמשך לשני הצדדים, אלא ברור הדבר שאין עירובו קונה כלל, ויש לו אלפיים אמה מביתו לכל רוח, ולפיכך משמיענו רבי מאיר שאין הדין כן, **אֶלָּא אֲפִילּוּ** באופן שנראה הדבר **שֶׁוַּדַּאי לֹא עֵירֵב** מכל מקום **הָוֵי חֲמַר גַּמָּל, דְּהָא הָכָא** – שהרי כאן במשנתינו מדובר באופן שנראה הדבר **שֶׁוַּדַּאי לֹא עֵירֵב**, וְמכל מקום סובר רבי מאיר דְּ**הָא הָוֵי** – שדינו להיות **כַּחֲמַר גַּמָּל**, לפי שעדיין יש לנו להסתפק בכוונתו אם רצה לקנות שביתה בעירו או בסוף התחום, ולפיכך אין לו אלא את אלפיים האמה שביניהם.

משנה

משנה זו עוסקת באדם שיצא מחוץ לתחום במזיד.

מִי שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם במזיד ומדעת שלא לשם מצוה, **אֲפִילּוּ** אם יצא רק **אַמָּה אַחַת לֹא יִכָּנֵס** – אינו רשאי לחזור ולהכנס לתוך התחום. אלו דברי תנא קמא.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אם יצא **שְׁתַּיִם** – שתי אמות, **יִכָּנֵס** – רשאי הוא לשוב לתחומו הראשון, אך אם יצא **שָׁלֹשׁ** אמות, **לֹא יִכָּנֵס**.

גמרא

הגמרא מבארת דינו של אדם שהוציא רגל אחת מחוץ לתחום: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא**, אדם שעומד כשרַגְלוֹ **אַחַת בְּתוֹךְ הַתְּחוּם וְרַגְלוֹ אַחַת חוּץ לַתְּחוּם**, דהיינו, שהוציא רגלו האחת מחוץ לתחום ועדיין לא הוציא את רגלו השניה, ועתה חפץ הוא לשוב לתחומו הראשון, **לֹא יִכָּנֵס**, כלומר, דינו כאדם שיצא בשני רגליו מחוץ לתחום, שאיבד את שביתתו הראשונה. **דִּכְתִיב** (ישעיה נח יג) **'אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ'**, ותיבה זו אף שבלשון רבים היא נקראת, 'רגליך', מכל מקום **'רַגְלֶךָ' כְּתִיב**, היא נכתבת בלשון יחיד, ויש ללמוד מכאן שאף המוציא רגל אחת מחוץ לתחום נידון כיוצא שאיבד את שביתתו.

מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו בברייתא, שאם **רַגְלוֹ אַחַת** עומדת **בְּתוֹךְ הַתְּחוּם וְרַגְלוֹ אַחַת חוּץ לַתְּחוּם** הרי זה **יִכָּנֵס**, כלומר, שאינו נידון כיוצא מחוץ לתחום, ולא איבד את שביתתו הראשונה, ושלא כדברי רבי חנינא.

מתרצת הגמרא: **הָא מַנִּי** – ברייתא זו שיטת מי היא, שיטת **אֲחֵרִים הִיא, דְּתַנְיָא** – שכך שנינו בברייתא, **אֲחֵרִים אוֹמְרִים, לְמָקוֹם שֶׁרוּבּוֹ הוּא נִזְקָר**. כלומר, דנים את האדם לפי המקום שרוב גופו עומד, ומאחר והמוציא רגל אחת מחוץ לתחום עומד עדיין ברובו בתוך התחום, לפיכך סוברים אחרים שדינו כאילו לא יצא כלל, ורשאי הוא לשוב לתחומו הראשון. אבל רבי חנינא אינו סובר כן, ולפיכך אמר שהמוציא רגל אחת חוץ לתחום לא יכנס.

הגמרא מביאה שיטה אחרת בדעת רבי חנינא: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי** – ויש אומרים את דברי רבי חנינא באופן אחר. **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא**, אדם שעומד **רַגְלוֹ אַחַת בְּתוֹךְ הַתְּחוּם וְרַגְלוֹ אַחַת חוּץ לַתְּחוּם, יִכָּנֵס** – רשאי הוא לשוב לתחומו הראשון, **דִּכְתִיב 'אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ'**, ותיבה זו אף שהיא נכתבת בלשון יחיד, 'רגליך', מכל מקום **רַגְלֶיךָ קְרִינָן** – קוראים אנו אותה בלשון רבים, 'רגליך', ולפיכך יש ללמוד משם שכל שלא הוציא את שני רגליו מחוץ לתחום אינו נידון כיוצא, ורשאי הוא לשוב לתחומו הראשון.

מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו בברייתא, שאדם שהוציא רגל אחת מחוץ לתחום **לֹא יִכָּנֵס**, ושלא כדברי רבי חנינא.

מתרצת הגמרא: **הוּא** – רבי חנינא, **דְּאָמַר כַּאֲחֵרִים** – סובר כשיטת אחרים, **דְּתַנְיָא** – שכך שנינו בברייתא, אחרים אומרים **לְמָקוֹם שֶׁרוּבּוֹ הוּא נִזְקָר** – האדם נידון אחר המקום שרוב גופו עומד בו, ומאחר והמוציא רגל אחת נשאר רוב גופו בתוך התחום אין לדונו כאדם שיצא מחוץ לתחום.

שנינו במשנה: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר שְׁתַּיִם יִכָּנֵס שָׁלֹשׁ לֹא יִכָּנֵס**. הגמרא מקשה סתירה בדברי רבי אליעזר: **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר**, אם יצא אמה **אַחַת** מחוץ לתחום **יִכָּנֵס** – רשאי הוא לשוב לתחומו הראשון, אבל אם יצא **שְׁתַּיִם** – שתי אמות, **לֹא יִכָּנֵס**, והרי זה סותר למבואר במשנתינו שלדברי רבי אליעזר אם יצא שתי אמות יכנס, ורק אם יצא שלש לא יכנס.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא** – אין להקשות סתירה מן המשנה לברייתא, לפי שכל אחת מהן עוסקת באופן אחר. **הָא** – המשנה הסוברת ש'שתים יכנס' עוסקת באופן **דְּעָקַר חָדָא וְקָם אַתְּרֵתֵי** – שיצא אמה אחת ועומד באמצע האמה השניה, דהיינו, שלא יצא שתי אמות שלימות, ונמצא שתחום שתי אמות שנתנו לו חכמים מובלע בתוך תחומו הראשון, ולפיכך רשאי הוא לשוב אליו. **הָא** – הברייתא הסוברת ש'שתים לא יכנס' עוסקת באופן **דְּעָקַר תַּרְתֵּי וְקָם אַתְּלָת** – שיצא שתי אמות שלימות ועומד עתה באמה השלישית, ובאופן כזה כבר אין תחומו החדש מובלע בתחומו הראשון, ולפיכך אינו רשאי לשוב ולהכנס.

שבה הגמרא ומקשה: **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו בברייתא אחרת, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֲפִילּוּ** אם יצא **אַמָּה אַחַת** מחוץ לתחום **לֹא יִכָּנֵס**, והרי זה סותר למה שנתבאר במשנה ובברייתא שהיוצא אמה אחת רשאי לשוב לתחומו הראשון.

מתרצת הגמרא: **כִּי תַּנְיָא הַהִיא** – ברייתא זו נשנתה **לְעִנְיַן מוֹדֶד**, ולא לענין יוצא חוץ לתחום. דהיינו, אדם שהיה מהלך בדרך, וחשכה לו החמה, וקבע שביתתו במקומו, ומעתה רשאי הוא להלך אלפיים אמה לכל רוח, והלך לצד העיר הסמוכה למקום שביתתו, וכלו אלפיים אמה שלו בריחוק אמה אחת מסוף תחום העיר, דהיינו בריחוק אלפיים ואחת אמות מן העיר עצמה, אינו רשאי ליכנס עוד כלל, לפי שאף אם היו אלפיים אמה שלו מוליכים אותו לתוך תחום העיר אינו רשאי להלך יותר, **דְּתָנֵן** – שכך שנינו במשנתינו (להלן סא.), **וּלְמוֹדֵד** – אדם שקבע שביתתו בדרך ומודד את המרחק שנותר לו אל עבר העיר, **שֶׁאָמְרוּ** חכמים

המשך בעמוד רפד

וְכן אם היו בסמוך לעיר גְּשָׁרִים וּנְפָשׁוֹת [–כעין בנין שעושים על הקבר] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה עבור השומר, כל אלו נידונים כמו העיר עצמה, וּמוֹצִיאִין אֶת הַמִּדָּה כְּנֶגְדָּן, כלומר, כאשר באים לסמן את גבולות העיר ולמדוד אלפיים אמה משם לידע היכן כלה תחומה, אם אחד מאלו בולט בקרן מזרחית צפונית של העיר רואים כאילו יש בליטה כנגדו גם בקרן מזרחית דרומית, וכאילו יש חוט מתוח מזה לזה [ציור א], ומה שבתוך החוט נידון כמו העיר עצמה, ומשם ואילך מתחילים למדוד את תחומיה, כדי שיהיו תחומי העיר שוים, ולא קצרים בצד אחד וארוכים בצד אחר.

המשנה מפרשת את אופן מדידת התחומים סביב לעיר: וְעוֹשִׂין (אותה) [אוֹתָן] – את תחומי העיר כְּמִין טַבְלָא [–לוח] מְרוּבַּעַת. כגון בעיר שאורכה אלפיים אמה ורוחבה אלפיים אמה, מודדים ריבוע של אלפיים על אלפיים אמה לכל צד סביב לעיר, ואין מודדים את התחומים בעיגול, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִשְׂכָּר אֶת הַזָּוִיּוֹת – שעל ידי כן ירוויחו התושבים בהילוכם לצד קרנות העיר, שכן אם מודדים התחומין בעיגול סביב לעיר אינם רשאים לילך מקרנות העיר עד לסוף התחום אלא אלפיים אמה, ואילו כאשר מודדים התחומין בריבוע סביב רשאים הם לילך מקרנות העיר אלפיים ושמונה מאות אמה [ציור ג].

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים כיצד יש לגרוס במשנה: נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בגירסת משנתנו, חַד תָּנֵי – אחד מהם היה שונה 'כיצד מְעַבְּרִין את הערים', וְחַד תָּנֵי – ואילו האחר היה שונה 'כיצד מְאַבְּרִין את הערים'.

ומבארת הגמרא את סברותיהם: מַאן דְּתָנֵי – זה ששונה 'מְאַבְּרִין' היינו מלשון אֵבֶר אֵבֶר, כלומר, שמוסיפים לעיר איברים איברים, שאם יש אבר הנמשך בצד אחד של העיר מוסיפים אבר נוסף בצד שבנגדו. וּמַאן דְּתָנֵי – וזה ששונה 'מְעַבְּרִין', היינו כְּאִשָּׁה עוּבָּרָה – כמו אשה מעוברת, שהעובר הוא דבר חיצוני הנוסף עליה, וכן כאן מצרפים אנו לעיר חלקים נוספים.

הגמרא מביאה מחלוקת נוספות בין רב לשמואל בענין משמעות לשונות: מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בצורת תבנית המערה. חַד אָמַר – אחד מהם סובר שהיו בה שְׁנֵי בָתִּים זֶה לְפָנִים מִזֶּה, דהיינו, אחד פנימי ואחד חיצון. וְחַד אָמַר – ואחד מהם סובר שהיו בה בַּיִת וַעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו.

מקשה הגמרא: בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר – דברי הסובר שהיו בה שני בתים זֶה עַל גַּב זֶה מבוארים הם, דהֵיינוּ מַכְפֵּלָה – שזו היא הכוונה בתיבת 'מכפלה', שהיתה המערה כפולה בשתי תקרות זו על זו. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר – אבל לדעת הסובר שהיו בה שְׁנֵי בָתִּים זֶה לְפָנִים מִזֶּה, יש לתמוה, מַאי – מה הוא לשון 'מַכְפֵּלָה', הרי לא שייך לשון 'מכפלה' על שני בתים העומדים זה ליד זה.

מתרצת הגמרא: אכן לשיטה זו אין המערה קרויה 'מכפלה' על שם כפילות הבתים, אלא משום שֶׁכְּפוּלָה בְּזוּגוֹת – שכל הטמונים בה נקברו זוג זוג, איש ואשתו.

הגמרא מביאה מקרא שבו נרמזו הזוגות הקבורים במערת המכפלה: נאמר בכתוב (בראשית לה כז) 'מַמְרֵא קִרְיַת [הָ]אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן'. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כוונת הכתוב בזה שהיתה חברון קִרְיַת הָאַרְבַּע זוּגוֹת הקבורים במערת המכפלה, והם אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה.

הגמרא מביאה מחלוקות נוספות בין רב לשמואל בענין משמעות לשונות: נאמר בכתוב (שם יד א) 'וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר', ובמקום אחר מצינו שהיה שמו נמרוד, ונחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל מה היה שמו האמיתי ומה היה כינויו. חַד אָמַר – אחד מהם סובר ש'נִמְרוֹד' הוא שְׁמוֹ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'אַמְרָפֶל', משום שֶׁאָמַר וְהִפִּיל לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּתוֹךְ כִּבְשָׁן הָאֵשׁ. וְחַד אָמַר – ואחד מהם סובר ש'אַמְרָפֶל' הוא שְׁמוֹ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'נִמְרוֹד', לפי שֶׁהִמְרִיד אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ עָלָיו – על הקדוש ברוך הוא, בְּעֵת מַלְכוּתוֹ.

נאמר בכתוב (שמות א ח) 'וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם', ונחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בביאור תיבת 'חדש'. חַד אָמַר – אחד מהם סובר שהיה זה מלך חָדָשׁ מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר – ואחד מהם סובר שהיה זה פרעה שמלך בזמן יוסף, אלא שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו – שחידש גזירות על בני ישראל.

מבארת הגמרא את סברותיהם: מַאן דְּאָמַר – לדעת הסובר שהיה זה מלך חָדָשׁ מַמָּשׁ, יש ללמוד זאת מִדִּכְתִיב 'חָדָשׁ', וּמַאן דְּאָמַר – ולדעת הסובר שהיה זה מלך ישן אלא שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו יש ללמוד זאת מִדְּלָא כְּתִיב 'וַיָּמָת וַיִּמְלוֹךְ' – מאחר שלא נאמר בכתוב 'וימת מלך פלוני וימלוך תחתיו מלך פלוני', כפי שדרך המקרא לפרש, בהכרח שהיה זה אותו פרעה שמלך מקודם לכן.

מקשה הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר – ולדעת הסובר שהיה זה פרעה שמלך בזמן יוסף אלא שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו, כיצד ניתן לפרש כן, הָא כְּתִיב – הרי נאמר במקרא שם 'אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף', דהיינו שלא הכיר את יוסף, ובהכרח שהיה זה מלך חדש ממש.

מתרצת הגמרא: מַאי – מה היא כוונת הכתוב 'אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף', דַּהֲוָה דָּמֵי כְּמַאן דְּלֵא יָדַע לֵיהּ לְיוֹסֵף כְּלָל – שהיה דומה כמי שאינו מכיר את יוסף כלל, במה שגזר גזירות רעות על בני ישראל, ולא זכר את הטובה שעשה יוסף עמו ועם כל מצרים.

הגמרא מביאה כמה מימרות שאמר רבי יוחנן: (סִימָן 'שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה' וּ'שְׁנֵים עָשָׂר' 'לְמִדְנוּ' 'בְּדָוִד' 'וַיִּכֶן'). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁמוֹנֶה עָשָׂר יָמִים גָּדַלְתִּי [–שהיתי] אֵצֶל רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי [–אדם גדול בדורו], וְלֹא לָמַדְתִּי מִמֶּנּוּ אֶלָּא דָּבָר אֶחָד בְּמִשְׁנָתֵינוּ, שיש לגרוס בה כֵּיצַד 'מְאַבְּרִין' אֶת הֶעָרִים בְּ'אֶלֶף', ולא כיצד 'מעברין' ב'עין'.

מקשה הגמרא: אִינִי – וכי כך היה שלא למד שם אלא דבר אחד, וְהָאָמַר [–והרי אמר] רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁנֵים עָשָׂר תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי, וּשְׁמוֹנֶה עָשָׂר יָמִים גָּדַלְתִּי בֵּינֵיהֶן, וְלָמַדְתִּי לֵב כָּל אֶחָד וְאֶחָד – הכרתי בכל אחד מהם במה הוא מחודד וחריף יותר מחבריו, וְחָכְמַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד – וכן הכרתי בכל אחד מהם כמה הוא חכם יותר מחבריו וכמה למד יותר מהם, וכיצד יתכן שלא למד אלא דבר אחד.

מתרצת הגמרא: אכן לֵב כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְחָכְמַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד גָּמַר – הוא למד, אבל גְּמָרָא לֹא גָּמַר – לא למד.

תירוץ נוסף מתרצת הגמרא: אִיבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה אמור באופן אחר, מִנֵּיהוּ דִּידְהוּ גָּמַר – מתלמידי רבי אושעיא הוא אכן למד דברים הרבה, אבל מִינֵּיהּ דִּידֵיהּ לֹא גָּמַר – מרבי אושעיא עצמו לא למד אלא דבר אחד.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה אמור באופן אחר, שמה שאמר רבי יוחנן שלא למד אלא 'דָּבָר אֶחָד', בְּמִשְׁנָתֵינוּ קָאָמַר – על משנתינו אמרה, שלא למד בה אלא דבר אחד, אבל שאר ברייתות וגמרות למד הרבה.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּשֶׁהָיִינוּ לוֹמְדִין תּוֹרָה אֵצֶל רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי, הָיִינוּ יוֹשְׁבִין אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה תלמידים בְּאַמָּה אחת, לפי שהיינו מתקרבים אליו לשמוע מפיו, ודוחקים זה את זה.

אָמַר רַבִּי, כְּשֶׁהָיִינוּ לוֹמְדִין תּוֹרָה אֵצֶל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, הָיִינוּ יוֹשְׁבִין שִׁשָּׁה שִׁשָּׁה תלמידים בְּאַמָּה אחת.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי בְּדוֹרוֹ היה כְּרַבִּי מֵאִיר בְּדוֹרוֹ, מָה רַבִּי מֵאִיר בְּדוֹרוֹ – כשם שמצינו לגבי רבי מאיר שֹׁלֹא יָכְלוּ חֲבֵרָיו לַעֲמוֹד עַל סוֹף דַּעְתּוֹ מחמת חריפותו, אַף רַבִּי אוֹשַׁעְיָא לֹא יָכְלוּ חֲבֵרָיו לַעֲמוֹד עַל סוֹף דַּעְתּוֹ.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לָבָן [–חכמתם והבנתם] שֶׁל החכמים הָרִאשׁוֹנִים היה רחב כִּפִּתְחוֹ שֶׁל הָאוּלָם שבמקדש, שהיה רוחבו עשרים אמה, וְלִיבָּם שֶׁל החכמים הָאַחֲרוֹנִים היה רחב כִּפִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל, שרוחבו היה עשר אמות, וְאָנוּ אין לִיבֵּנוּ רחב אלא כִּמְלֹא נָקֶב מַחַט סִידְקִית – מחט דקה ביותר, שתופרים בה את הסדקים שבבגדים.

ומבארת הגמרא מי הם החכמים הראשונים והאחרונים שנתכוין להם רבי יוחנן בדבריו: 'רִאשׁוֹנִים' היינו רַבִּי עֲקִיבָא, 'אַחֲרוֹנִים' היינו רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ. אִיבָּא דְּאָמְרֵי – ויש אומרים, 'רִאשׁוֹנִים' הכוונה היא לרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, ואילו 'אַחֲרוֹנִים' היינו רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי. (וְאָנוּ כִּמְלֹא נָקֶב מַחַט סִידְקִית).

המשך בעמוד צז

רש"י

או גשרים או נפשות — כעין שעושין על הקבר. **מוציאין את המדה כנגדן** — אם בליטות הללו אצל קרן מזרחית צפונית — רואין כאילו יש בליטה אחרת כנגדה בקרן מזרחית דרומית, וחוט מתוח מזו לזו ומודד מן החוט ולחוץ, כדי שיהא התחום שוה לשתי קרנות ולא יהא כאן קצר וכאן ארוך. **ועושין אותן** — את התחומין מרובעין כדי שיהא אלפים לצדדין בבאמצע. ולא עגולין שיהא להן אלפים באמצען ובצדדין הן מתמעטין כדרך כל עגול. ובעיר מרובעת עסקינן, שאין בה אלא אלפים על אלפים, דהוו נמי תחומין מרובעים. ואם אינה מרובעת כגון שהיא יתירה על אלפים לאורכה או פחותה מאלפים — לא הוו מרובעין, דתחומין מרובעין לאו דווקא שיהא ארכן כרחבן, שהרי רחבן למידת העיר היא — אם קטנה אם גדולה, וארכן אלפים. אלא מרובעין דקתני — למעוטי עגולין, כדי שיהא נשכר את הזויות. גמרא **חד תני מאברין אבר** — באלף. **אבר** — שמוסיפין לה אברים, שאם יש אבר שיוצא מן העיר בקרן מזרחית דרומית — רואין כאילו אבר גם בקרן מזרחית צפונית ומודדין משם. **מערת המכפלה** — משום דפליגי במשמעות לשון מכפלה נקט לה הכא. משום דפליגי נמי בלישנא דמתניתין. וכן באמרפל, וכן במלך חדש. **שני בתים** — היו בה זה לפנים מזה. **בית ועליה** — הוי כפולה בשתי תקרות, אבל שני בתים לא שייך בהו לשון כפולה. **שכפולה בזוגות** — שנקברו כולן איש ואשתו, דהיינו זוג זוג. דבתיב (בראשית מט): "שמה קברו את אברהם ואת שרה" וגומר. **עליו** — כלפי מעלה אלא שכינו חכמים בלשונם. **מדלא כתיב וימת** — זה וימלוך פלוני תחתיו. **אושעיא בריבי** — אדם גדול בדורו וכל היכי דקרי בריבי הכי פירושו. **לב כל אחד ואחד** — כמה היה מחודד, כלומר: בכולן הכרתי מה חריפות יש מזה לזה. **וחכמת כל אחד ואחד** — כמה זה חכם מזה, וכמה למד יותר ממנו. **איבעית אימא** — במשנתינו לא למד אלא דבר אחד, אבל ברייתות וגמרות גמר טובא. **ששה באמה** — שהיינו מתקרבין לשמוע מפיו ודוחקין זה את זה. **רבי מאיר לא עמדו חבריו על סוף דעתו** — כדאמרינן בפרק קמא (יג,ב) שהיה אומר על טמא טהור ומראה פנים. **פתח אולם** — רחבו עשרים ושל היכל עשרה. **סדקית** — מחט שתופרין בה סדקי בגדים, והוא דק ביותר. **כסיכתא בגודא לגמרא** — כיתד שנועצין אותו בכותל בנקב צר, ונכנס בדוחק, כך אין יכולין אנו להבין מה שאנו שומעין, כי אם מעט ובקושי. **כאצבע בקירא** — בשעוה קשה, שאין האצבע יכול ליכנס בתוכה, אלא מדבק מעט. **כאצבע בבירה לשכחה** — כשם שהאצבע נוח ליכנס בפי הבור, כך אנו מהירין לשכוח. **שהקפידו על לשונם** — לדבר בלשון צח ולא בלשון מגונה, כדאמרינן לקמן בבני גליל. **דדייקי לישנא** — לחזר באותו לשון שהיו שומעין מרבן ועל ידי שהיו שומעין על פי שמועה אחר שמועה היו נותנין בהן סימן זו אחר זו, ומתוך כך שהיו מדקדקים בלשון — יודעין להניח סימנין נאין, ואינן משתכחין מהן. **ומתנחי** — ומניחין סימנין. **לא גמרי מחד רבה** — והיו שומעין מזה בלשון זה ומזה בלשון אחר, אף על פי ששניהם אחד — שינוי לשון מבלבלן ומשכחן. **דגלו מסכתא** — למדו לאחרים, כך שמעתי. לישנא אחרינא: מפרשין שמועותיהן ומדקדקים בטעמו של דבר עד שמתיישב בלבן. **יראוני וישמחו** — לפי ששמועותיו מכוונות, לאיסור איסור ולהיתר היתר. **דוד דגלי מסכתא** — כדאמר בברכות (ד,א) שהיה יגע בתורה ומורה הוראות. כדאמר: ידי מלוכלכות בדם ושפיר ושיליא. ואומר: מפיבושת רבי יפה דנתי יפה זכיתי כו' ואמרינן נמי במועד קטן (טז,א): "עדינו העצני יושב בשבת תחכמוני" זה דוד כו'.

תוספות

וגשרים ונפשות שיש בהן בית דירה — הא דקתני "שיש להן בית דירה" לא קאי אנפשות, כדמוכח בברייתא דנפשות גופיה סתמא לדירת שומר קבר עביד, הלכך אף על גבי דלא דייר בה — דירה היא, דנפש בנין שעל הקבר, כדפירש הקונטרס: בגמרא. אלא אגשרים קאי, דגשר וקבר ובית הכנסת וכל הנהו דקתני בגמרא בברייתא שיש להם בית דירה — לאו לבית דירה עביד, ואי לית ביה בית דירה — לאו דירה הוא. בערוך מפרש: נפש = ציון. כדאמרינן בירושלמי, אמר רבן שמעון בן גמליאל: אין עושין נפשות לצדיקי, אלא דבריהם הם זכרונם. וכן הביא מפרק שני דשקלים (ג,ב).

לא למדתי ממנו כו' — והא דאמר בפרק "הבא על יבמתו" (יבמות נז,א), בעי מינייה רבי יוחנן מרבי אושעיא: פצוע דכא כהן כו' — לא באותן שמונה עשר ימים היו.

כי אצבעתא בבירא לשכחא — ורבינו חננאל גרס "בביזרי". פירש: כשוקע אצבעו בזרעונים, כמו בחרדל וכיוצא בו, נראה כמו גומא. וכשמסיר אצבעו — חוזרת ומתמלאת הגומא מיד. כך אנו, כשאנו מסיימין המסכתא ומתחילין האחרת — מיד שוכחין הראשונה.

דגמרי מחד רבה — לגמרא רב אחד עדיף, שלא יבלבל לשונם יחד. אבל למיסבר — אמרינן בפרק קמא דעבודה זרה (יט,א): כל הלומד תורה לפני רב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם.

עלת

וּגְשָׁרִים וּנְפָשׁוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה - מוֹצִיאִין אֶת הַמִּדָּה כְּנֶגְדָּן, וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ כְּמִין טַבְלָא מְרוּבַּעַת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִשְׁכָּר אֶת הַזָּוִיּוֹת. **גְּמָרָא** רַב וּשְׁמוּאֵל: חַד תָּנֵי "מְעַבְּרִין", וְחַד תָּנֵי "מְאַבְּרִין". מַאן דְּתָנֵי "מְאַבְּרִין" - אֶבֶר אֵבֶר. וּמַאן דְּתָנֵי "מְעַבְּרִין" - כְּאִשָּׁה עוּבְּרָה. מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, רַב וּשְׁמוּאֵל; חַד אָמַר: שְׁנֵי בָתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה, וְחַד אָמַר: בַּיִת וַעֲלִיָּה עַל גַּבּוֹ. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר זֶה עַל גַּב זֶה - הַיְינוּ מַכְפֵּלָה. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שְׁנֵי בָתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה, מַאי מַכְפֵּלָה? שֶׁכְּפוּלָה בְּזוּגוֹת. "מִמְּרֵא קִרְיַת אַרְבַּע", אָמַר רַבִּי יִצְחָק: קִרְיַת הָאַרְבַּע זוּגוֹת: אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה. "וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל", רַב וּשְׁמוּאֵל; חַד אָמַר: נִמְרוֹד שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַמְרָפֶל - שֶׁאָמַר וְהִפִּיל לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ. וְחַד אָמַר: אַמְרָפֶל שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ נִמְרוֹד - שֶׁהֶמְרִיד אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ עָלָיו בְּמַלְכוּתוֹ. "וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם" רַב וּשְׁמוּאֵל; חַד אָמַר: חָדָשׁ שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו. מַאן דַּאֲמַר חָדָשׁ מַמָּשׁ - דִּכְתִיב "חָדָשׁ", וּמַאן דְּאָמַר שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו - מִדְּלָא כְּתִיב "וַיָּמָת וַיִּמְלוֹךְ". וּלְמַאן דְּאָמַר שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו, הָא כְּתִיב: "אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף"! מַאי "אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף" - דַּהֲוָה דָּמֵי כְּמַאן דְּלָא יָדַע לֵיהּ לְיוֹסֵף כְּלָל. (סִימָן שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה וְשִׁנַּיִם עָשָׂר לְמַדְנוּ בְּדָוִד וְיָבֵן). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁמוֹנָה עָשָׂר יָמִים גִּידַלְתִּי אֵצֶל רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי, וְלֹא לָמַדְתִּי מִמֶּנּוּ אֶלָּא דָּבָר אֶחָד בְּמִשְׁנָתֵינוּ: כֵּיצַד מְאַבְּרִין אֶת הָעֲרָים - בְּאָלֶף. אִינִי?! וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁנַיִם עָשָׂר תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי, וּשְׁמוֹנָה עָשָׂר יָמִים גִּידַלְתִּי בֵּינֵיהֶן, וְלָמַדְתִּי לֵב כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְחָכְמַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד! לֵב כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְחָכְמַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד - גָּמַר, גְּמָרָא - לָא גָּמַר. אִיבְּעֵית אֵימָא: מִנַּיְיהוּ דִּידְהוּ - גָּמַר, מִינַּיְיהוּ דִּידֵיהּ - לָא גָּמַר. וְאִיבְּעֵית אֵימָא: דָּבָר אֶחָד בְּמִשְׁנָתֵינוּ קָאָמַר. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּשֶׁהָיִינוּ לוֹמְדִין תּוֹרָה אֵצֶל רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, הָיִינוּ יוֹשְׁבִין אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה בָּאַמָּה. אָמַר רַבִּי: כְּשֶׁהָיִינוּ לוֹמְדִין תּוֹרָה אֵצֶל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, הָיִינוּ יוֹשְׁבִין שִׁשָּׁה שִׁשָּׁה בָּאַמָּה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי בְּדוֹרוֹ - כְּרַבִּי מֵאִיר בְּדוֹרוֹ, מָה רַבִּי מֵאִיר בְּדוֹרוֹ לֹא יָכְלוּ חֲבֵרָיו לַעֲמוֹד עַל סוֹף דַּעְתּוֹ - אַף רַבִּי אוֹשַׁעְיָא לֹא יָכְלוּ חֲבֵרָיו לַעֲמוֹד עַל סוֹף דַּעְתּוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לִבָּן שֶׁל רִאשׁוֹנִים כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם, וְשֶׁל אַחֲרוֹנִים כְּפִתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל, וְאָנוּ כִּמְלֹא נֶקֶב מַחַט סִידְקִית. רִאשׁוֹנִים - רַבִּי עֲקִיבָא, אַחֲרוֹנִים - רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ. אִיכָּא דְּאָמְרִי: רִאשׁוֹנִים - רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, אַחֲרוֹנִים - רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי, וְאָנוּ כִּמְלֹא נֶקֶב מַחַט סִידְקִית. אָמַר אַבָּיֵי: וַאֲנַן כִּי סִיכְתָּא בְּגוּדָא לְגִמְרָא. אָמַר רָבָא: וַאֲנַן כִּי אֶצְבְּעָתָא בְּקִירָא לִסְבָרָא. אָמַר רַב אַשִׁי: אֲנַן כִּי אֶצְבְּעָתָא בְּבִירָא לִשְׁכָחָה. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: בְּנֵי יְהוּדָה שֶׁהִקְפִּידוּ עַל לְשׁוֹנָם - נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָם בְּיָדָם, בְּנֵי גְלִיל שֶׁלֹּא הִקְפִּידוּ עַל לְשׁוֹנָם - לֹא נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָם בְּיָדָם. מִידֵּי בְּקַפְּדָא תַּלְיָא מִילְּתָא? אֶלָּא בְּנֵי יְהוּדָה דְּדַיְּיקִי לִישָׁנָא, וּמִתְנַחֵי לְהוּ סִימָנָא - נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָן, בְּנֵי גְלִיל דְּלָא דַּיְּיקִי לִישָׁנָא וְלָא מִתְנַחֵי לְהוּ סִימָנָא - לֹא נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם. בְּנֵי יְהוּדָה גָּמְרוּ מֵחַד רַבָּה - נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם, בְּנֵי גְלִיל דְּלָא גָּמְרִי מֵחַד רַבָּה - לֹא נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם. רָבִינָא אָמַר: בְּנֵי יְהוּדָה דְּגִלּוּ מַסֶּכְתָּא - נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם, בְּנֵי גְלִיל דְּלָא גִּלּוּ מַסֶּכְתָּא - לֹא נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם. דָּוִד גַּלֵּי מַסֶּכְתָּא, שָׁאוּל לָא גַּלֵּי מַסֶּכְתָּא. דָּוִד דְּגַלֵּי מַסֶּכְתָּא כְּתִיב בֵּיהּ: "יְרָאֻנִי יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ", שָׁאוּל דְּלָא גַּלֵּי מַסֶּכְתָּא כְּתִיב בֵּיהּ: "אֶל כָּל אֲשֶׁר יִפְנֶה

ירשיע"

תוספות

עלת נקפת בכד — כלי שדולין בו יין מן הכד. והא דאמר בפרק "כל כתבי" (שבת קיט,א) גבי רב יוסף מוקר שבי, ובפרק "יש נוחלין" (בבא בתרא קלג,ב) גבי יוסף בן יועזר: זבני בתליסר עיליתא דדינרי — מפרש רבינו תם: דעיליתא הוא כלי כמו עלת דהכא, ולא כמו שפירש בקונטרס שם עליות, וגזומא קאמר.

גבר פום דין חי — פירש רבינו חננאל: אושפיזכא, תרגום איש — גבר, ופי — פום, זה — דין, נא — חי, "אל תאכלו ממנו נא" מתרגמינן: "כד חי" (שמות יב).

משיירין פיאה בקערה ואין משיירין פיאה באילפס — בפרק "בן עזאי" קתני: משיירין פיאה במעשה קדירה, ואין משיירין פיאה במעשה אילפס. פירוש: במעשה קדירה נראה כרעבתן אם אינו משייר, אבל במעשה אילפס — אינו נראה כרעבתן אם אינו משייר.

תנו

רש"י

ירשיע — לא היה זוכה להורות בהלכה. **על אותו עון** — עון דנוב עיר הכהנים. **אתה וכניך עמי** — שמואל קאמר לשאול, כשהעלהו על ידי בעלת אוב. **אכווזו תנן או עכווזו** — בבכורות (מ,א) גבי מומין תנן, שאין לו אלא ביצה אחת — הרי זה מום. רבי עקיבא אומר: מושיבין אותו על עכווזו וממעיר, אם יש ביצה אחרת — סופה לצאת. אכווזו = עגבותיו, וכן עכווזו. **ידעי** — היו יודעין. **כתרדין על אדמה** — ירקרקת היתה, כצבע ירק הארץ. **אמר למאן** — מדבר בשפה רפה, ולא פירש האות, ואינו ניכר אם עמר אם חמר אם אימר. **עמר למילבש** — לעשות בגדים. **אימר לאיתכסאה** — שה לשחוט. **תא דאוכליך חלבא** — היתה רוצה לומר בואי ואוכליך חלב, ואינה מפרשת לחתוך תיבות זו מזו ולהשמיע כל תיבה ותיבה, ומצטרפות שתי תיבות כאחת [ומגמגמת התיבות ואומרת תאכליך לביא]. ואומרת נמי "שלובתי" בכ"ף, והיתה רוצה לומר "שלובתי" בב' כמו "משולבות", כלומר: חברתי. **תוכליך לביא** — קללה, משמע שתאכלך לביא. **מרי כירי** — ורוצה לומר "קירי", והוא אדון, ואמרה "כירי", והוא עבד. **תפלא הות לי** — רוצה לומר טבלא הות לי, ואמרה תפלא והיא קורה. **וגנבוך מין** — רוצה לומר גבוה ממני, ואמרה גנבוך מין, דמשמע שגנבו את הדיין. **וכדו הות דכי שדרו לך עילויה לא מטיין כרעיך אארעא** — גדולה היתה כל כך שאם מותחין אותך עליה לא היו רגליך נוגעות בארץ. והרי שטויות הרבה. "וכדו" משמע עכשיו, ובעיא לומר וכדן הות. ועוד שהיתה מזכרת תלייה בדיין ואומרת: אם תולין אותך עליה כו'. **עלת** — שם כלי שדולין בו יין מן החבית וממלאין הכוסות. **נקפת בכד** — מנקפת בחבית, כלומר: כבר כלה היין, נוגע בתחתית החבית. **יראון נישריא לקיניהון** — ילכו תלמידים לבתידם. כלומר: יפסקו סעודתן, [שאין עוד יקן]. (או) יעדי בתר חברתה מינה. נסיר מגופת חבית האחרת ונמזוג עוד. **ותתקפי עלת בכד** — תהא צפה עלת בכד בריוח. **כאילפא כימא** — כאניה הצפה בים. "ותתקפי" כמו "אקפו ידייכו" בחגיגה (טז,ב), וכמו "קפא תהומא" דסוכה (נג,א) — צף התהום ועלה. **בלשון חכמה** — שלא יבינו האחרים. **שור משפט** — תרדין = תור דין. שור = תור, משפט = דין. **בטור מסכן** — הר דל, חרדל. **משייל באושפיזא** — שואל עוברי דרכים בענין אושפזיכני. **גבר פום דין חי** — אוש פי זו חי, "אוש" — כמו איש, "פום" — כמו פי, "דין" — כמו זה. **מה זו טובה יש** — כלומר: כמה טוב לו. **אתרינו לפחמין ארקיעו לוחבין** — הבעירו את הפחמין להיות אדומין כאתרוג. שישטחו גחלים הלוחשות על פי הכירה להתחמם כנגדן. **ארקיעו** — שטחו כמו רקיע. לוחבין — גחלים לוחשות, אדומות כזהב. **מגידי בעלטה** — תרנגולין, המודיעין עונות הלילה. **בהן** — על הפחמין. **הצפינגו** — הראנו, לשון "צופיה הליכות ביתה" (משלי לא). **צפון** — הוה מתחבא, דלא היו יודעים התלמידים להיכן היה, והיו שואלים ממנו. **עליץ בנערה אחרונית אחרונית עירנית והנעירתו** — שמח הלילה בנערה אחרונית ועכשיו הוא ישן. **אמרי לה אשה** — אחרונית — בת כהן, אחרונית —

1 **יַרְשִׁיעַ". וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִנַּיִן שֶׁמְּחַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ**
2 **הוּא עַל אוֹתוֹ עָוֹן - שֶׁנֶּאֱמַר: "מָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי"**
3 **- עִמִּי בְּמַחֲנִיצָתִי. אֲמַר רַבִּי אַבָּא: אִי אִיכָּא דְּמַשְׁאִיל**
4 **לְהוּ לִבְנֵי יְהוּדָה דְּדַיְיקִי לִשָּׁנֵי: "מְאַבְּרִין" תְּנַן, אוֹ**
5 **"מְעַבְּרִין" תְּנַן? "אַכּוּוֹז" תְּנַן, אוֹ "עַכּוּוֹז" תְּנַן? יָדְעֵי.**
6 **שְׁאֵילִנְהוּ, וְאָמְרִי לֵיהּ: אִיכָּא דְּתָנֵי "מְאַבְּרִין", וְאִיכָּא**
7 **דְּתָנֵי "מְעַבְּרִין". אִיכָּא דְּתָנֵי "אַכּוּוֹז", וְאִיכָּא דְּתָנֵי**
8 **"עַכּוּוֹז". בְּנֵי יְהוּדָה דַּיְיקִי לִישָׁנָא מַאי הִיא? דַּהֲווּא**
9 **בַּר יְהוּדָה דַּאֲמַר לְהוּ: טַלִּית יֵשׁ לִי לְמִכּוֹר. אָמְרוּ לֵיהּ:**
10 **מַאי גַּוּוֹן טַלִּיתְךָ? אֲמַר לְהוּ: כִּתְרָדִין עֲלֵי אֲדָמָה. בְּנֵי גָלִיל דְּלָא דַּיְיקִי לִישָׁנָא מַאי הִיא?**
11 **דְּתַנְיָא דַּהֲווּא בַּר גְּלִילָא [דַּהֲוָה קָאָזֵיל] וַאֲמַר לְהוּ: אֲמַר לְמַאן, אֲמַר לְמַאן? אָמְרוּ לֵיהּ:**
12 **גְּלִילָאָה שׁוֹטֶה, חֲמַר לְמִירְכַּב, אוֹ חֲמַר לְמִישְׁתִּי, עֲמַר לְמִילְבַּשׁ, אוֹ אִימַּר לְאִיתְכַּסְאָה? הַהִיא**
13 **אִיתְּתָא דְּבָעְיָא לְמֵימַר לַחֲבֵרְתָּהּ "תְּאִי דְּאוֹכְלִיךְ חֶלְבָּא", אָמְרָה לָהּ: שְׁלוֹתִתִּי, תּוֹכְלִיךְ לְבָיָא.**
14 **הַהִיא אִיתְּתָא דְּאָתְיָא לְקַמֵּיהּ דְּדַיָּינָא, אָמְרָה לֵיהּ: מָרִי כִּירִי, תַּפְלָא הֲוִית לִי וּגְנָבוּךְ מִין.**
15 **וּכְדוּ הֲוִות דְּכַד שְׁדָרוּ לָךְ עִילָוֵיהּ - לָא מָטֵי כַּרְעֵיךְ אַאַרְעָא. אַמְהַתָּא דְּבֵי רַבִּי, כִּי הֲוָה**
16 **מִשְׁתַּעְיָא בִּלְשׁוֹן חָכְמָה, אָמְרָה הָכִי: עֵלֶת נָקְפַתְּ בַּכַּד, יְדִאוּן נִישְׁרַיָּא לְקִינֵיהוֹן. וְכַד הֲוָה בָּעֵי**
17 **דְּלִיתְבוּן, הֲוָה אָמַרְה לְהוּ: יַעֲדֵי בָּתַר חֲבֵרְתָּהּ מִינָּהּ, וְתִתְקְפֵי עֵלֶת בַּכַּד כְּאִילְפָא דְּאָזְלָא**
18 **בְּיָמָא. רַבִּי יוֹסֵי בַּר אַסְיָין, כִּי הֲוָה מִשְׁתַּעְיָא בִּלְשׁוֹן חָכְמָה, אֲמַר: עֲשׂוּ לִי שׁוֹר בְּמִשְׁפָּט בְּטוּר**
19 **מִסְכֵּן. וְכַד הֲוָה שָׁאֵיל בְּאוּשְׁפִּיזָא, אֲמַר הָכִי: גְּבַר פּוּם דֵּין חַי, מַה זוּ טוֹבָה יֵשׁ? רַבִּי אַבָּהוּ,**
20 **כִּי הֲוָה מִשְׁתַּעְיָא בִּלְשׁוֹן חָכְמָה, הֲוָה אֲמַר הָכִי: אַתְרִיגוּ לְפֶחָמִין, אַרְקִיעוּ לִוְחָבִין, וַעֲשׂוּ לִי**
21 **שְׁנֵי מַגִּידֵי בַּעֲלָטָה. אִיכָּא דְּאָמְרִי: וְעֲשׂוּ לִי בָּהֶן שְׁנֵי מַגִּידֵי בַּעֲלָטָה. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְרַבִּי**
22 **אַבָּהוּ: הַצְפִּינְגוּ הֵיכָן רַבִּי אֶלְעָאי צָפוּן: אָמַר לָהֶן: עֲלַץ בְּנַעֲרָה אַחֲרוֹנִית אַחֲרוֹנִית עֵירָנִית**
23 **וְהִנְעִירַתּוּ. אָמְרִי לָהּ: אִשָּׁה, וְאָמְרִי לָהּ: מַסֶּכְתָּא. אָמְרִי לֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָאי: הַצְפִּינְגוּ הֵיכָן רַבִּי**
24 **אַבָּהוּ [צָפוּן]! אָמַר לָהֶן: נִתְיַיעֵץ בַּמַּכְתִּיר, וְהִנְגִּיב לְמִפִּיכִשֶׁת. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה:**
25 **מִיָּמַי לֹא נִצְחַנִי אָדָם חוּץ מֵאִשָּׁה תִּינוֹק וְתִינוֹקֶת. אִשָּׁה מַאי הִיא? פַּעַם אַחַת נִתְאָרַחְתִּי**
26 **אֵצֶל אַכְסַנְיָא אַחַת, עָשְׂתָה לִי פּוֹלִין. בְּיוֹם רִאשׁוֹן אֲכַלְתִּים וְלֹא שִׁיַּירְתִּי מֵהֶן כְּלוּם. שֵׁנִיָּה**
27 **וְלֹא שִׁיַּירְתִּי מֵהֶן כְּלוּם. בְּיוֹם שְׁלִישִׁי הִקְדִּיחָתַן בַּמֶּלַח. כֵּיוָן שֶׁטָּעַמְתִּי - מָשַׁכְתִּי יָדַי מֵהֶן.**
28 **אָמְרָה לִי: רַבִּי, מִפְּנֵי מַה אֵינְךָ סוֹעֵד? אָמַרְתִּי לָהּ: כְּבָר סָעַדְתִּי מִבְּעוֹד יוֹם. אָמְרָה לִי:**
29 **הָיָה לְךָ לְמִשּׁוֹךְ יָדֶיךָ מִן הַפַּת. אָמְרָה לִי: רַבִּי, שֶׁמָּא לֹא הִנַּחְתָּ פֵּאָה בָּרִאשׁוֹנִים? וְלֹא כָךְ**
30 **אָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין מְשַׁיְּרִין פֵּאָה בָּאִלְפָּס, אֲבָל מְשַׁיְּרִין פֵּאָה בַּקְּעָרָה. תִּינוֹקֶת מַאי הִיא?**
31 **פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וְהָיְתָה דֶּרֶךְ עוֹבֶרֶת בַּשָּׂדֶה וְהָיִיתִי מְהַלֵּךְ בָּהּ. אָמְרָה לִי**
32 **תִּינוֹקֶת אַחַת: רַבִּי, לֹא שָׂדֶה הִיא זוֹ? אָמַרְתִּי לָהּ: לֹא, דֶּרֶךְ בְּבוּשָׁה הִיא. אָמְרָה לִי: לִיסְטִים**
33 **כְּמוֹתְךָ בְּכָשׁוּהָ. תִּינוֹק מַאי הִיא? פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וְרָאִיתִי תִּינוֹק יוֹשֵׁב עַל**
34 **פָּרָשַׁת דְּרָכִים. וְאָמַרְתִּי לוֹ: בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ נֵלֵךְ לָעִיר? אָמַר לִי: זוֹ קְצָרָה וַאֲרוּכָּה, וְזוֹ אֲרוּכָּה**
35 **וּקְצָרָה. וְהָלַכְתִּי בְּקְצָרָה וַאֲרוּכָּה, כֵּיוָן שֶׁהִגַּעְתִּי לָעִיר מָצָאתִי שֶׁמַּקִּיפִין אוֹתָהּ גִּנּוֹת וּפְרָדֵיסִין,**
36 **חָזַרְתִּי לַאֲחוֹרַי. אָמַרְתִּי לוֹ: בְּנִי, הֲלֹא אָמַרְתָּ לִי קְצָרָה! אָמַר לִי: וְלֹא אָמַרְתִּי לְךָ אֲרוּכָּה?!**
37 **נִשַּׁקְתִּיו עַל רֹאשׁוֹ, וְאָמַרְתִּי לוֹ: אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל שֶׁכּוּלְּכֶם חֲכָמִים גְּדוֹלִים אַתֶּם, מִגְּדוֹלְכֶם**
38 **וְעַד קְטַנְּכֶם. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הֲוָה קָא אָזֵיל בְּאוֹרְחָא, אַשְׁכַּחָהּ לִברוּרְיָה, אֲמַר לָהּ: בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ**
39 **נֵלֵךְ לְלוּד? אָמְרָה לֵיהּ: גְּלִילִי שׁוֹטֶה, לֹא כָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים אַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה;**
40 **הָיָה לְךָ לוֹמַר: בְּאֵיזֶה לְלוּד. בְּרוּרְיָה אַשְׁכַּחְתֵּיהּ לְהַהוּא תַּלְמִידָא דַּהֲוָה קָא גָּרִים בִּלְחִישָׁה,**

מתה אשתו ראשונה וזו אחרונה. **עירנית** — בעלת חן וחריפה כאדם ער, והנעירתו לא היה יכול לישון. **מסכתא** — אחרונית מסדר קדשים, עבודת אהרן. אחרונית — סיים אחרת והתחיל בזו, עירנית — עמוקה וחמורה ומעוררת לומדיה. **נתיעץ במכתיר** — נטל רשות מנשיא, "מכתיר" על שם שנותן רשות לסמוך ולקרותו רבי, ומאז והלאה הוא כשר להיות מוכתר ליקרא רבי מומחה לרבים. ואם טעה לא ישלם. **והנגיב** — והדרים, הלך לו לדרום. **למפיכושת** — לפני זקני דרום שהן חכמים מאד. על שם שהיה מפיבשת אדם גדול קרי להו הכי. **לא נצחני אדם** — בדברים. הקדיחתו — שרפתו, כמו "כי אש קדחה" (דברים לב). כלומר: נתנה בו מלח יותר מדאי. **אין משיירין פאה באילפס** — כשהשמש מערה מן האילפס לתוך הקערה — אין דרך להניח באילפס כלום לצורכו, אבל כל אחד מניח פאה בקערה ומחזירה לשמש, והוא מאכל שמש. **פרשת דרכים** — דרך פורש לכאן ולכאן. **ארוכה** — שמאריך הדרך. **וקצרה** — שמוציא מבוי העיר פנוי ליכנס.

יַרְשִׁיעַ, כלומר, שלא היה זוכה להורות כהלכה.

הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין שאול המלך: **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִנַּיִן שֶׁמָּחַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** לשאול **עַל אוֹתוֹ עָוֹן** של הריגת כהני העיר נוב, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל א' כח יט) 'וּמָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי'. דהיינו, בשעה שהעלה שאול את שמואל על ידי בעלת אוב, ושאלו מה לעשות כנגד הפלשתים שנלחמים בו, אמר לו שמואל שייצא למלחמה ויהרג שם, ויהיו הוא ובניו למחרת עמו. ויש ללמוד מתיבת 'עמי' שהכוונה בזה **עִמִּי בִּמְחִיצָתִי** בעולם הבא, ומכאן שנמחל לו עון זה.

הגמרא שבה לדון בענין לשון המשנה 'מעברין': **אָמַר רַבִּי אַבָּא, אִי אִיכָּא דְּמַשְׁאִיל לְהוּ** – אם יש מישהו שישאל **לִבְנֵי יְהוּדָה דְּדַיְיקֵי לִישָׁנָא** – המדייקים בלשונם, כיצד יש לגרוס במשנה, האם 'מְאַבְּרִין' תְּנַן **אוֹ** 'מְעַבְּרִין' תְּנַן, וכמו כן היה שואלים לגבי גירסת משנה במסכת בכורות (מא.), האם 'אַכּוּזוּ' תְּנַן **אוֹ** 'עַכּוּזוּ' תְּנַן, יְדָעֵי – היו בני יהודה יודעים לענות על שאלות אלו.

אומרת הגמרא: **שְׁאֵילִינְהוּ** – אכן שאלו זאת לבני יהודה, **וְאָמְרֵי לֵיהּ** – והשיבו לו לשואל כך, **אִיכָּא דְּתָנֵי** – יש השונים 'מְאַבְּרִין', **וְאִיכָּא דְּתָנֵי** – ויש השונים 'מְעַבְּרִין', וכן לגבי המשנה במסכת בכורות, **אִיכָּא דְּתָנֵי** – יש השונים 'אַכּוּזוּ', **וְאִיכָּא דְּתָנֵי** – ויש השונים 'עַכּוּזוּ'.

הגמרא מבררת היכן מצינו בבני יהודה שהיו מדייקים בלשונם: **כְּנֵי יְהוּדָה דְּדַיְיקֵי לִישָׁנָא מַאי הִיא** – היכן מצינו שהיו מדייקים ומדברים בלשון צחה וברורה.

מבארת הגמרא: **דְּהַהוּא בַּר יְהוּדָה** – מעשה היה באדם מבני יהודה **דְּאָמַר לְהוּ** – לחבריו **טַלִּית יֵשׁ לִי לִמְכּוֹר. אָמְרוּ לֵיהּ, מַאי גַּוְונָא טַלִּיתְךָ** – מה הוא צבע טליתך. **אָמַר לְהוּ,** צבעה הוא **כַּתְרְדִין עֲלֵי אֲדָמָה** – כצבע התרד בעודו מחובר בקרקע, שהוא ירוק ביותר. דהיינו, שדקדק בלשונו לפרש להם את הצבע המדויק של טליתו שלא יטעו בו.

הגמרא מבררת היכן מצינו בבני גליל שלא היו מדייקים בלשונם: **כְּנֵי גָלִיל דְּלָא דַּיְיקֵי לִישָׁנָא מַאי הִיא** – היכן מצינו בבני גליל שאינם מדברים בלשון צחה וברורה, אלא בלשון עילגת.

מבארת הגמרא: (**דְּתַנְיָא**) **דְּהַהוּא בַּר גְּלִילָא** – מעשה היה באדם מבני הגליל, [**דַּהֲוָה קָאָזִיל**] **וְאָמַר לְהוּ** – שהיה הולך ואומר **'אַמַּר לְמַאן אַמַּר לְמַאן',** כלומר, למי יש למכור 'אמר'. אך מאחר שהיתה לשונו עילגת ולא דקדק בדבריו, לא היה ניכר מלשונו אם אומר 'אמר', או 'עמר', או 'חמר'. ולכן **אָמְרוּ לֵיהּ** – אמרו לו השומעים, **גְּלִילָאָה שׁוֹטֶה** – גלילי שוטה, פרש את דבריך, האם רוצה אתה לקנות **חֲמָר** [–חמור] **לְמִירְכַּב** – כדי לרכוב עליו, **אוֹ חֲמַר** [–יין] **לְמִשְׁתֵּי** – לשתות. או שמא רוצה אתה לקנות **עֲמַר** [–צמר] **לְמִלְבַּשׁ** – לעשות ממנו בגדים, **אוֹ אִימַּר** [–שה] **לְאִיתְכְּסָאָה** – לשותחו. נמצא שבגלל לשונו העילגת לא היו השומעים יכולים להבין כוונת דבריו.

הגמרא מביאה מעשים נוספים באנשים שדיברו בלשון עילגת: **הַהִיא אִיתְּתָא** – מעשה היה באשה, **דְּבָעְיָא לְמֵימַר לְחַבְרְתָּהּ** – שרצתה לומר לחברתה, 'שלובתי **תָּאֵי דְּאוֹכְלִיךְ חֵלְבָא**' – 'חברתי, בואי ואאכילך חלב'. אך מאחר והיתה לשונה עילגת **אָמְרָה לָהּ** 'שְׁלוֹבְתִּי תּוֹכְלִיךְ לָבְיָא', ומשמעות תיבות אלו היא לשון קללה 'תאכלך הלביאה'.

הַהִיא אִיתְּתָא – מעשה היה באשה, **דְּאָתְיָא לְקַמֵּיהּ דְּדַיְינָא** – שבאה לפני הדיין, כדי להתלונן על טבלה [–לוח] שגנבו ממנה, ורצתה לומר כך 'מרי קירי, טבלא הוית לי, וגנבוה מנאי, וכדין הוית, דכי שדרו לי עלויה לא מטו כרעי אארעא'. כלומר, אדוני, היתה לי טבלה וגנבוה ממני, והיתה גדולה כל כך, שאם היו מותחים אותי עליה לא היו רגלי מגיעות לארץ. אך מאחר והיתה לשונה עילגת **אָמְרָה לֵיהּ** כך, 'מָרִי כִּירִי, **תַּפְלָא הָוַיִת לִי, וְגָנְבוּהּ מִין, וּכְדוּ הָוַוּת הָכַד שְׁדָרוּ לָךְ עֵילָוֵיהּ לָא מָטֵי כַּרְעֵיךְ אַאַרְעָא**' – עבדי, קורה היתה לי, וגנבו אותך ממני, ועכשיו היא כזו שאם תולים אותך עליה אין רגליך מגיעות לארץ. נמצא שבגלל לשונה העילגת היתה מדברת שטויות הרבה.

הגמרא מביאה כמה מעשים מענין דיבור בלשון חכמה: **אַמְהָתָא דְּבֵי רַבִּי** – השפחה של בית רבי, **כִּי הֲוָת מִשְׁתַּעְיָא** – כאשר היתה מדברת **בִּלְשׁוֹן חָכְמָה, אָמְרָה הָכִי** – היתה אומרת לפני רבי כך, **עָלַת** [–שם כלי שהיו ממלאים בו יין מן החבית לכוסות] **נָקְפַת בְּכַד** – דופקת בתחתית החבית, כלומר, היין שבחבית כבר עומד להיגמר, **יְדָאוּן נִישְׁרָיָא לְקִינֵיהוֹן** – יעופו הנשרים לקיניהם, דהיינו יחזרו התלמידים לבתיהם [**אוֹ יַעֲדֵי כָּתַר חֲבֵרְתָּה מִינָּהּ** – או שתוסר מגופת חבית אחרת]. כלומר, מאחר ונשאר יין מועט בחבית, מעתה יש לידע האם התלמידים ימשיכו לשבת בבית רבי, וממילא יש צורך לפתוח חבית חדשה שיש בה סיפק לכולם, או שעומדים הם לעזוב במהרה, ודי ביין שבחבית הישנה.

[**זִימְנִין אָמַר לָהּ יְדָאוּן נִישְׁרָיָא לְקִינֵיהוֹן** – עתים היה אומר לה יעופו הנשרים לקיניהם, דהיינו שילכו התלמידים לביתם ואין צריך לפתוח חבית חדשה]. **וְכַד הֲוָה כָּעֵי דְּלֵיתְבּוּן** – אך כאשר היה רוצה שימשיכו לשבת התלמידים בביתו, **הֲוָה** (**אמרה להו**) [**אָמַר לָהּ** – היה רבי אומר לשפחתו], **יַעֲדֵי כָּתַר חֲבֵרְתָּהּ מִינָּהּ** – יש להסיר מגופת חבית חדשה, **וְתִתְקְפֵי עָלַת כַּכַּד** – ועל ידי כן יצוף הכלי ששמו 'עלת' בתוך החבית, **כְּאִילְּפָא דְּאַזְלָא בְּיַמָּא** – כספינה השטה בים. כלומר, מאחר ויניחו אותו בתוך חבית חדשה ומלאה, יצוף הכלי בראש החבית ולא ידפוק בתחתיתה.

רַבִּי יוֹסֵי בַּר אַסְיָין, כִּי הֲוָה מִשְׁתַּעְיָא – כאשר היה מדבר **בִּלְשׁוֹן חָכְמָה,** שהיה רוצה לבקש שיכינו עבורו את מאכלו באופן שלא יבינו השומעים, **אָמַר כָּךְ, 'עֲשׂוּ לִי שׁוֹר מִשְׁפָּט בְּטוּר מִסְכֵּן'.** 'שור' תרגומו 'תור', ו'משפט' תרגומו 'דין', נמצא שהתרגום של 'שור משפט' יחד, היינו 'תרדין'. 'טור' תרגומו 'הר', ו'מסכן' תרגומו 'דל', נמצא שהתרגום של 'טור מסכן' יחד, היינו 'חרדל'. ועל ידי כן היו בני ביתו יודעים להכין לו תרדין בחרדל, בעוד ששאר השומעים לא הבינו כוונתו.

וְכַד הֲוָה שָׁאִיל בְּאוּשְׁפִּיזָא – וכאשר היה שואל עוברי דרכים בשלום אדם בן עירם שאירחו, ולא רצה שיבינו שאר השומעים, **אָמַר הָכִי** – היה אומר כך, **'גְּבַר פּוּם דֵּין חַי',** 'גבר' תרגומו 'איש', 'פום' תרגומו 'פי', 'דין' תרגומו 'זה', חי כמשמעו. נמצא ש'גבר פום דין חי' יחד, היינו 'אושפיזכני', כלומר, 'מארחי', **'מַה זוֹ טוֹבָה יֵשׁ'** – האם טוב לו.

רַבִּי אַבָּהוּ כִּי הֲוָה מִשְׁתַּעְיָא – כאשר היה מדבר **בִּלְשׁוֹן חָכְמָה, הֲוָה אָמַר הָכִי** – היה אומר כך. **אַתְרִינוּ לְפַחֲמִין** – הבעירו את הפחמים עד שיהיו אדומים כאתרוג, **אַרְקִיעוּ לִזְהָבִין** – שטחו על הכירה גחלים לוחשות אדומות כזהב, כדי שאוכל להתחמם כנגדן, **וְעֲשׂוּ לִי שְׁנֵי מַגִּידֵי כַּעֲלָטָה** – הכינו למאכלי שני תרנגולים, המודיעים בחשיכה את עונות הלילה.

אִיכָּא דְּאָמְרֵי – ויש אומרים שכך אמר, **וְיַעֲשׂוּ לִי כָּהֵן** – בפחמים, **שְׁנֵי מַגִּידֵי כַּעֲלָטָה** – תרנגולים, כלומר, שיבשלו את התרנגולים על הפחמים.

אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן – אמרו לו תלמידי הישיבה **לְרַבִּי אַבָּהוּ, הָצְפִּינֵנוּ** [–הראנו] **הֵיכָן רַבִּי אִלְעַאי צָפוּן** [–נחבא]. כלומר, שלא ידעו התלמידים היכן נמצא רבי אלעאי, ושאלו זאת מרבי אבהו.

אָמַר לָהֶן רבי אבהו, רבי אלעאי **עָלַץ בְּנַעֲרָה אַחֲרוֹנִית אַחֲרוֹנִית עֵירָנִית וְהִנְעִירַתּוּ** – שמח הלילה בנערה אהרונית, ולא יכול היה לישן, ולפיכך עכשיו הוא ישן.

ומבארת הגמרא את דבריו: **אָמְרֵי לָהּ** – יש שפירשו את דברי רבי אבהו, ששמח רבי אלעאי **בְּאִשָּׁה** שנשא. ועל פי זה כוונת הדברים כך היא, 'עלץ בנערה אהרונית' היינו שמח בנערה בת כהן שנשא, 'אחרונית', שמתה אשתו הראשונה ונשא אותה אחריה, 'עירנית', בעלת חן וחריפה כאדם ער, 'והנעירתו', שלא יכול היה מחמת כן לישון בלילה, ולפיכך ישן הוא עתה.

וְאָמְרֵי לָהּ – ויש שפירשו את דברי רבי אבהו, ששמח רבי אלעאי **בְּמַסֶּכְתָּא** שלמד. ולפי זה כוונת הדברים כך היא, 'עלץ בנערה אהרונית' היינו ששמח בלימוד מסכתא מסדר קדשים, העוסקת בענין עבודת אהרן ובניו, 'אחרונית', שסיים מסכת אחרת והתחיל

המשך בעמוד רנט

בְּטִשָּׁה בֵּיהּ – בעטה בו, אָמְרָה לֵיהּ, וכי לֹא כָּךְ כָּתוּב על התורה, שהיא 'עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה' (שמואל ב' כג ה), ודרשו חכמים, אם התורה עֲרוּכָה ברמ"ח [–מאתיים ארבעים ושמונה] אֵבָרִים שֶׁלְּךָ, דהיינו שאתה לומד בקול ומרגישים כל האיברים בלימודך, אז תורתך מִשְׁתַּמֶּרֶת ואינה משתכחת ממך, וְאִם לַאו – שאין אתה לומד בקול, אֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת.

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין חשיבות הלימוד בקול: תָּנָא, תַּלְמִיד אֶחָד הָיָה לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהָיָה שׁוֹנֶה את תלמודו בְּלַחַשׁ, לְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁכַח את תַּלְמוּדוֹ.

הגמרא מביאה מעשה נוסף שאירע עם תלמיד של רבי אליעזר: תָּנָא, תַּלְמִיד אֶחָד הָיָה לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׂרֵיפָה לַמָּקוֹם – לשמים. אָמְרוּ בפמליא של מעלה, הַנִּיחוּ לוֹ – יש לוותר לו על עונשו, משום שֶׁאָדָם גָּדוֹל הוא שֶׁמֵּשׁ. כלומר, בזכות זה ששימש את רבי אליעזר הוא ניצל משריפה בבית דין של מעלה.

הגמרא מביאה מימרא שאמר שמואל לרב יהודה בענין חשיבות הלימוד בקול: אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, שִׁנְנָא – חריף ושנון, פְּתַח פּוּמְיָיךְ קְרֵי – פתח פיך וקרא מקרא בקול, פְּתַח פּוּמְיָיךְ תְּנֵי – פתח פיך ושנה משנה בקול, כִּי הֵיכִי דְּתִתְקְיֵים בֵּיךְ – כדי שתשתמר תורתך ולא תשתכח, וְתוֹרִיךְ חַיֵּי – ותאריך ימים, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד כב) 'כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא', ויש לדרוש מקרא זה כך, אַל תִּקְרֵי – אל תקרא 'לְמֹצְאֵיהֶם' מלשון מציאה, אֶלָּא 'לְמוֹצִיאֵיהֶם' בַּפֶּה, דהיינו, שהתורה נותנת חיים לאלו שלומדים אותה בקול.

הגמרא מביאה מימרא נוספת שאמר שמואל לרב יהודה תלמידו: אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, שִׁנְנָא [–חריף ושנון], חֲטוֹף וְאֱכוֹל חֲטוֹף וְאִישְׁתֵּי [–ושתה], דְּעָלְמָא דְּאַזְלִינָן מִינֵּיהּ – שהעולם הזה שאנו הולכים ממנו, כְּהִלּוּלָא דָּמֵי – כחופה הוא דומה, שכשם ששמחת חתונה עוברת מהר, כן האדם היום ישנו בעולם ולמחר איננו. כלומר, אם יש לך ממון השתמש בו לצורך בריאות גופך, ואל תקמץ ותחסוך לימים הבאים, שמא תמות קודם שיבואו ימים אלו.

הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין זה: אָמַר לֵיהּ רַב לְרַב הַמְנוּנָא, בְּנִי, אִם יֵשׁ לְךָ ממון הֵיטֵב לְךָ – השתמש בו לדברים שאתה נצרך להם, ואל תקמץ בשביל צורך ימים הבאים, לְפִי שֶׁאֵין בַּשְּׁאוֹל [–בקבר] תַּעֲנוּג, כלומר, לאחר מיתתך אין אתה יכול להשתמש בממונך, וְאֵין לַמָּוֶת הִתְמַהְמְהָה – אין למוות עיכוב, כי פתאום האדם מת. וְאִם תֹּאמַר אֲנִיחַ לְבָנַי חוֹק [–מזון], כלומר, אשייר ממון לצורך מזונות בני, אין לך לעשות זאת, לפי שבהיותך בַּשְּׁאוֹל [–בקבר] מִי יַגִּיד לְךָ אם נשאר הממון בידם, שמא יאבדוהו. ועוד, בְּנֵי הָאָדָם דּוֹמִים לְעֵשֶׂבֵי הַשָּׂדֶה, הַלָּלוּ נוֹצְצִין [–גדלים], וְהַלָּלוּ נוֹבְלִין [–מתים], כלומר, כל אחד מקבל מן השמים לפי מזלו, ולפיכך אין לך לדאוג על בניך, שכאשר הם גדלים גדילה עמם פרנסתם הנשפעת עליהם ממרומים.

הגמרא מביאה מימרא של רבי יהושע בן לוי בענין סגולות העסק בתורה: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אדם הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵין עִמּוֹ לְוָיָיה – אנשים שילווהו, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בה (משלי א ט) 'כִּי לִוְיַת חֵן הֵם', דהיינו, שדברי תורה הם המלוים אותו ונותנים לו חן. אדם חָשֵׁךְ כאב בְּרֹאשׁוֹ יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בה 'כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ'. חָשֵׁךְ כאב בִּגְרוֹנוֹ יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בה (שם) 'וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ' – 'גרגרת' היינו הגרון. חָשֵׁךְ בְּמֵעָיו [–בבטנו] יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בה (שם ג ח) 'רְפֻאוֹת תְּהִי לְשָׁרֶךָ', דהיינו לבטנך. חָשֵׁךְ בְּעַצְמוֹתָיו יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בה (שם) 'וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ'. חָשֵׁךְ בְּכָל גּוּפוֹ יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בה (שם ד כב) 'וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא'.

הגמרא מביאה מימרא נוספת במעלת התורה: אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרַבִּי חִיָּיא, בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת [–דרך] הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, דהיינו, שאין הקדוש ברוך הוא מתנהג עם בריותיו כדרך שמתנהג בשר ודם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם היא, שאם אָדָם נוֹתֵן סַם [–תרופה] לַחֲבֵירוֹ כדי לרפאותו מאיזה חולי, לְוֶה [–לחולי זה] הסם יָפֶה – מועיל לרפאותו, וְלְוֶה [–לחולי אחר] הוא קָשֶׁה – מזיק, כגון שיפה ללב ורע לעיניים. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, אלא נָתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל שהיא סַם חַיִּים לְכָל גּוּפוֹ של אדם, ואין בה נזק כלל, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא'.

הגמרא שבה לעסוק בענין לימוד התורה בקול: אָמַר רַב אַמִּי, מַאי דִּכְתִיב – מה היא כוונת הכתוב (משלי כב יח) 'כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ יִכֹּנוּ יַחְדָּיו עַל שְׂפָתֶיךָ', אִימְתַּי דִּבְרֵי תּוֹרָה נְעִימִים לך, בְּזְמַן שֶׁתִּשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ – ששמורים הם אצלך ואינם משתכחים ממך. וְאִימְתַּי תִּשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ – ובאיזה אופן ישתמרו דברי תורה אצלך, בְּזְמַן שֶׁיִּכּוֹנוּ יַחְדָּיו עַל שְׂפָתֶיךָ – אם אתה מסדרם ומוציאם בשפתיך בקול, ולא בגימגום ובלחישה.

רַבִּי זֵירָא אָמַר, מֵהָכָא – ממקרא זה יש ללמוד את חשיבות הדבר שיהיה הלימוד ערוך ומסודר בפיו של הלומד. נאמר (משלי טו כג) 'שִׂמְחָה לָאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִיו וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב', ויש לדרוש את דברי הכתוב כך, אִימָתַי יש שִׂמְחָה לָאִישׁ בתלמודו, בְּזְמַן שֶׁמַּעֲנֶה בְּפִיו – שיש לו מענה כאשר שואלים ממנו דבר הלכה, והיינו כאשר הוא מסדר את תלמודו בפיו.

לָשׁוֹן אַחֵר, אִימָתַי יש שִׂמְחָה לָאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִיו [–בלימודו], בְּזְמַן שֶׁדָּבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב – כשיודע לדרוש הלכות חג בחג.

רַבִּי יִצְחָק אָמַר, מֵהָכָא – ממקרא זה יש ללמוד את חשיבות הלימוד בקול. נאמר (דברים ל יד) 'כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ', ויש לדרוש המקרא כך, אִימָתַי קָרוֹב אֵלֶיךָ הדבר מאד, בְּזְמַן שֶׁבְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ, כלומר, כאשר הלימוד שגור על פיך הרי הוא שמור בלבבך לעשותו.

רָבָא אָמַר, מֵהָכָא – ממקרא זה יש ללמוד את חשיבות הלימוד בקול. נאמר (תהלים כא ג) 'תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לוֹ וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶלָה', ויש לדרוש המקרא כך, אִימָתַי תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לוֹ – אימתי נותן הקדוש ברוך לאדם את תאוות ליבו לידע את התורה, בְּזְמַן שֶׁאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶלָה – בזמן שאינו מונע ממנו להוציא הלימוד בשפתיו, דהיינו, כשהקדוש ברוך הוא נותן בו דעת ללמוד בקול.

הגמרא מקשה סתירה בדברי הכתוב 'תאות לבו נתתה לו': רָבָא רָמֵי – הקשה סתירה בין שני חלקי הפסוק. כְּתִיב בתחילת הפסוק 'תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לוֹ', דהיינו שהקדוש ברוך הוא נותן לאדם את רצונו מיד כשמבקש בליבו קודם שיוציא בקשתו בפיו, וּכְתִיב בהמשך הפסוק 'וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶלָה', דהיינו, שאין הקדוש ברוך נותן לאדם את רצונו עד שישאל בשפתיו.

ומתרץ רבא קושיא זו כך: אדם שזָכָה – שיש לו מזל טוב, מתקיים בו החלק הראשון של הפסוק 'תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לוֹ', דהיינו, שמיד כאשר הוא מתאוה לאיזה דבר נותן לו הקדוש ברוך הוא את רצונו, קודם שיבקש בפיו. אבל אם לֹא זָכָה, אזי מתקיים בו חלקו השני של הפסוק 'וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶלָה', דהיינו, שיש לו להפציר ולבקש הרבה עד שתיענה בקשתו.

לפי שנזכר בגמרא מקרא שנאמרה בו תיבת 'סלה' מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: תָּנָא דְּבֵי – שנו בישיבתו של רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר במקרא אחת מן התיבות 'נֶצַח' 'סֶלָה' 'וָעֶד', הכוונה היא לדבר מתמשך שאֵין לוֹ הֶפְסֵק עוֹלָמִית – לעולם. ומבארת הברייתא שיש ללמוד זאת מכמה מקראות שבהם נסמכו תיבות אלו לתיבת 'לעולם', ודבר זה מלמדנו שאף הן אין להן הפסק לעולם. תיבת 'נֶצַח' מצינו שנסמכה לתיבת 'לעולם', דִּכְתִיב (ישעיה נז טז) 'כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְצוֹף'. ולגבי תיבת 'סֶלָה' מצינו כן, דִּכְתִיב (תהלים מח ט) 'כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן רָאִינוּ, בְּעִיר ה' צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ, אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד עוֹלָם סֶלָה'. ולגבי תיבת 'וָעֶד' מצינו כן, דִּכְתִיב (שמות טו יח) 'ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד'.

הגמרא מביאה כמה מימרות שאמר רבי אלעזר בענין לימוד התורה: (סִימָן 'עֲנָקִים', 'לְחָיָיו', 'לוּחוֹת', 'חָרוּת'). אָמַר רַבִּי (אליעזר) [אֱלִיעֶזֶר], מַאי דִּכְתִיב – מה היא כוונת הכתוב (משלי א ט) 'וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ', כלומר, מדוע נמשלו דברי תורה לשרשרת [–ענק] הענודה סביב צואר [–גרגרת] של אדם, לומר לך, אִם מֵשִׂים אָדָם את עַצְמוֹ כַּעֲנָק זֶה [–כשרשרת זו] שָׁרָף עַל הַצַּוָּאר – העומדת

רש"י

בטשה ביה — בעטה בו. **תוריך חיי** — שתאריך ימים. **חטוף אבול** — אם יש לך ממון להתנות עצמך, אל תמתין עד למחר שמא תמות ושוב אין לך הנאה. **דעלמא דאזלינן מיניה** — גרסינן, **בהלולא דמי** — היום ישנו ולמחר איננו, דומה להופה שהולכת מהר. **אם יש לך** — ממון. **ואין** —**למות התמחמה** — עיכוב, כי פתאום האדם מת. **חוק** — מזון. **מי יגיד לך** — אם נשאר בידם, שמא יאבדוהו. **הללו נוצצין** — כלומר: כשהן גדילין גדילה פרנסתן ועושרן עמהן, ואינך צריך להדאג עליהן. **והללו נובלין** — מתים, לשון "והעלה נבל". **יפה** — לחולי זה וקשה לחולי זה, יפה ללב ורע לעינים. **שתשמרם בבמנך** — שהן שמורים בידך, שאין משתכחין ממך. **יכונו יחד** — שאתה סודרן ומוציאן בפה, ולא בגימגום ובלחישה. **אימתי שמחה וכו' בזמן** — שיודע לדרוש הלכות חג בחג. דבר אחר: אימתי שמחה לאיש, אימתי אדם שמח בתלמודו – בזמן שיש לו מענה כששואלין ממנו דבר הלכה. **שארשת** — ספירת שפתיו בל תמנע סלה, כשנתת בו דעת להוציא בשפתיו. **זכה** — אם יש לו מזל טוב תאות לבו נתת לו, שבעוד שהוא מתאוה באה לו תאותו עד שלא ישאלנה. **לא זכה** — צריך להתמקמק ולהצטער. **כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף** — אלמא: "לנצח" לשון עולם הוא, מדסמיך ליה. וכן "עד עולם סלה" – אלמא: "סלה" לשון לעולם משמע. **שרף לצואר** — שאינו מצומצם בדוחק סביב הצואר, אלא שרפוי בריוח, כך הוא נעים ומרוצה לבריות. **ונראה ואינו נראה** — כשמגביה צוארו נראה מתחת זקנו, ורוב פעמים שסנטרו וזקנו מכסין אותו. כך, אם תלמיד חכם הוא אינו רודף לצאת ולבא בשוק, אלא יושב ומחזר על תלמודו — מתקיים בידו. **שהכל דשין אותו** — שאין לו גסות. **שהכל מתבשמין ממנו** — שמלמד תורה לתלמידים. **כאבן זו שאינה נמחת** — מפני דריסת רגלי בני אדם, כך לחייו אינן נלאין מלחזור על למודו וללמד לאחרים. **לא נשתכחה** — "חרות" משמע חקוק, ואינו נמחק לעולם. על ידי הלוחות היתה תורה חקוקה לישראל מהשתכח מהן עולמית. **על הלוחות** — בשביל הלוחות היו בני ישראל בני חורין. **ממדבר מתנה** — אם במדבר הוא תורה נתונה לו במתנה, ולא ישכח. **מילתא** — כעס. **אמר** — רבא, איזיל אפייסיה לרב יוסף. **מזוג** — במים: רב יוסף סגי נהור הוה, ולא היה רואהו, והכירו בטעם היין שהוא מזגו. לפי שהיה מכיר רב יוסף במזגו של רבא מתחילה, שהיה בקי ליתן מים במדה. **כל גיא ינשא** — אף על גב דלאו גבי הני קראי כתיב, דרשי ליה דמי שבא לידי גיא, שהושפל — חוזר ומתנשא. **שדורסת ואוכלת** — מיד לאחר הריגתה, שאינו מקפיד על תענוגים, אלא אוכל בשר בלא תבלין, וכן שאר ענוגין. **שמסרחת** — בטיט. היינו מי שאינו הולך אחר גבהות לקוץ במאכלו אם לא נתבשל כל צרכו. לישנא אחרינא: שדורסת ואוכלת — לאחר הריגתה אוכלת מיד, כך תלמיד חכם מחזר על תלמודו מיד כשמקבלו מרבו, מסרחת — מנבל עצמו על דברי תורה. לשון זה נראה בעיני, לפי שמצינו בכל התלמוד שדרך תלמידי חכמים להקפיד על מאכלן דרך גדולה וכבוד, ועל מלבושיהן, כדכתיב (משלי ח) "ולמשנאי אהבו מות". **לעני** — לזה ששם עצמו כעני. **וללישנא בתרא** — ששם עצמו כעני לחזור עליה. **תאנה** — אילן.

תוספות

בָּטְשָׁה בִּיהּ, אָמְרָה לֵיהּ: לֹא כָּךְ כָּתוּב: "עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמוּרָה", אִם עֲרוּכָה בְּרמ"ח אֵבָרִים שֶׁלְּךָ - מִשְׁתַּמֶּרֶת, וְאִם לָאו - אֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת. תָּנָא: תַּלְמִיד אֶחָד הָיָה לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁהָיָה שׁוֹנֶה בְּלַחַשׁ, לְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁכַח תַּלְמוּדוֹ. תָּנָא: תַּלְמִיד אֶחָד הָיָה לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׂרֵיפָה לַמָּקוֹם. אָמְרוּ: הַנִּיחוּ לוֹ, אָדָם גָּדוֹל שֶׁמֵּת. אֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה: שִׁינְנָא, פְּתַח פּוּמֵיךְ קְרֵי, פְּתַח פּוּמֵיךְ תְּנֵי, כִּי הֵיכִי דְּתִתְקַיֵּים בִּיךְ וְתוֹרִיךְ חַיֵּי. שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא", אַל תִּקְרֵי "לְמוֹצְאֵיהֶם" אֶלָּא "לְמוֹצִיאֵיהֶם בַּפֶּה*". אֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה: שִׁינְנָא, חַטּוֹף וְאֱכוֹל, חַטּוֹף וְאִישְׁתֵּי, דְּעָלְמָא דְּאָזְלִינַן מִינֵּיהּ כְּהִלּוּלָא דְּמֵי*. אֲמַר לֵיהּ רַב לְרַב הַמְנוּנָא: בְּנִי, אִם יֵשׁ לְךָ - הֵיטֵב לְךָ, שֶׁאֵין בַּשְּׁאוֹל תַּעֲנוּג וְאֵין לַמָּוֶת הִתְמַהְמֵהַּ*. וְאִם תֹּאמַר אַנִּיחַ לְבָנַי - חוֹק בַּשְּׁאוֹל מִי יַגִּיד לְךָ*. בְּנֵי הָאָדָם דּוֹמִים לְעֵשְׂבֵי הַשָּׂדֶה, הַלָּלוּ נוֹצְצִין וְהַלָּלוּ נוֹבְלִין. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵין עִמּוֹ לְוָיָה - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לִוְיַת חֵן הֵם". חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ*". חָשׁ בְּגִרוֹנוֹ - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹתֶיךָ*". חָשׁ בְּמֵעָיו - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "רְפָאוּת תְּהִי לְשָׁרֶךָ*". חָשׁ בְּעַצְמוֹתָיו - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ*". חָשׁ בְּכָל גּוּפוֹ - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא*". אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרַבִּי חִיָּיא: בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, אָדָם נוֹתֵן סַם לַחֲבֵירוֹ - לָזֶה יָפֶה וְלָזֶה קָשֶׁה. אֲבָל הַקְּבִיּוֹת הַלֵּל אֵינוֹ כֵּן, נָתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל - סַם חַיִּים לְכָל גּוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא*". אָמַר רַבִּי אִמִּי: מַאן דַּאֲמַר: "כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ יִכּוֹנוּ יַחְדָּיו עַל שְׂפָתֶיךָ", אֵימָתַי דִּבְרֵי תוֹרָה נְעִימִים - בִּזְמַן שֶׁתִּשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ, וְאֵימָתַי תִּשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ - בִּזְמַן שֶׁיִּכּוֹנוּ יַחְדָּיו עַל שְׂפָתֶיךָ*. רַבִּי זֵירָא אָמַר, מֵהָכָא: "שִׂמְחָה לָאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִיו וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב", אֵימָתַי "שִׂמְחָה לָאִישׁ" - בִּזְמַן שֶׁמַּעֲנֶה בְּפִיו. לָשׁוֹן אַחֵר: אֵימָתַי שִׂמְחָה לָאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִיו - בִּזְמַן שֶׁדָּבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב. רַבִּי יִצְחָק אָמַר, מֵהָכָא: "כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ", אֵימָתַי קָרוֹב אֵלֶיךָ - בִּזְמַן שֶׁבְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ*. רָבָא אָמַר, מֵהָכָא: "תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לוֹ וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶלָה", אֵימָתַי תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לוֹ - בִּזְמַן שֶׁאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶלָה. רָבָא רָמֵי: כְּתִיב: "תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לוֹ", וּכְתִיב: "וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶלָה"! זָכָה - תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לוֹ, לֹא זָכָה - וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶלָה*. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "נֶצַח" "סֶלָה" "וָעֶד" - אֵין לוֹ הֶפְסֵק עוֹלָמִית. "נֶצַח" - דִּכְתִיב: "כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לְנֶצַח אֶקְצוֹף*". "סֶלָה" - דִּכְתִיב: "כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר ה' צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד עוֹלָם סֶלָה*". "וָעֶד" - דִּכְתִיב: "ה' יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד*". (סִימָן עֲנָקִים לְחָיָיו לוּחוֹת חֲרוּת). אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מַאי דִּכְתִיב: "וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹתֶיךָ" - אִם מֵשִׂים אָדָם עַצְמוֹ כַּעֲנָק זֶה שֶׁרָף עַל הַצַּוָּאר, וְנִרְאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה - תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו - אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ. וְאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מַאי דִּכְתִיב: "לְחָיָיו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם" - אִם מֵשִׂים אָדָם עַצְמוֹ כַּעֲרוּגָה זוֹ שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בָּהּ, וּכְבוֹשֶׂם זֶה שֶׁהַכֹּל מִתְבַּשְּׂמִין בָּהּ - תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים, וְאִם לָאו - אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים. וָאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מַאי דִּכְתִיב: "לוּחוֹת אֶבֶן" - אִם אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ אֶת לְחָיָיו כְּאֶבֶן זוֹ שֶׁאֵינָהּ נִמְחֵית - תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו - אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ. וְאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מַאי דִּכְתִיב: "חָרוּת עַל הַלּוּחוֹת" - אִלְמָלֵי לֹא נִשְׁתַּבְּרוּ לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא נִשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל*. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר: אֵין כָּל אוּמָּה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "חָרוּת", אַל תִּיקְרֵי "חֵרוּת*". אָמַר רַב מַתָּנָה, מַאי דִּכְתִיב: "וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה" - אִם מֵשִׂים אָדָם עַצְמוֹ כְּמִדְבָּר זֶה שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בּוֹ - תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו - אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ. רָבָא בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף בַּר חָמָא הֲוָה לֵיהּ מִלְּתָא לְרַב יוֹסֵף בַּהֲדֵיהּ, כִּי מְטָא מַעֲלֵי יוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי אֲמַר: אִיזִיל וַאֲפַיֵּיסֵיהּ*. אֲזַל, אַשְׁכַּחֵיהּ לְשִׁמְעֵיהּ דְּקָא מָזֵיג לֵיהּ כָּסָא*. אֲמַר: הַב לִי וְאִימְזֵגֵיהּ אֲנָא*. יְהַב לֵיהּ, מְזַגֵיהּ*. כִּדְטַעֲמֵיהּ אֲמַר: דָּמֵי הַאי מְזִיגָא לְמִזּוּגָא דְּרָבָא בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף בַּר חָמָא*. אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא הוּא*. אֲמַר לֵיהּ: לָא תֵּתִיב אַכַּרְעֵיךְ עַד דְּמִפַּרְשִׁתְּ לִי הָנֵי קְרָאֵי, מַאי דִּכְתִיב: "וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא*". אֲמַר לֵיהּ: אִם אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ כְּמִדְבָּר זֶה שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בּוֹ - תּוֹרָה נִיתְּנָה לוֹ בְּמַתָּנָה. וְכֵיוָן שֶׁנִּיתְּנָה לוֹ בְּמַתָּנָה - נָחְלוּ אֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל*". וְכֵיוָן שֶׁנִּתְחַלּוּ אֵל - עוֹלֶה לִגְדוּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת*". וְאִם מֵגִיס לִבּוֹ - הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא*". וְאִם חוֹזֵר בּוֹ - הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל גַּיְא יִנָּשֵׂא*". אָמַר רַב הוּנָא, מַאן דַּאֲמַר: "חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ בָהּ תָּכִין בְּטוּבְךָ לָעֲנִי אֱלֹהִים" - אִם אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ כְּחַיָּה זוֹ שֶׁדּוֹרֶסֶת וְאוֹכֶלֶת, וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: שֶׁמַּסְרַחַת וְאוֹכֶלֶת - תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו - אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ. וְאִם עוֹשֶׂה כֵּן - הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ סְעוּדָה בְּעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "תָּכִין בְּטוּבְךָ לָעֲנִי אֱלֹהִים*". אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב: "נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ", לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה כַּתְּאֵנָה - מַה תְּאֵנָה זוֹ

תנו לו זו חוז — והא דאמר בפרק בתרא דמגילה (כז,ב) שאלו תלמידיו את רבי פרידא: במה הארכת ימים? אמר להן: מעולם לא קדמני אדם לבית המדרש, הא והא גרמא לו. אי נמי: באותה שעה לא ידע שאמר ליה הקדוש ברוך הוא תנו לו זו חוז, עד לאחר שחי ארבע מאות שנה.

אם היה בית אחד יוצא כמין פגום — נראה דפגום אחד נמי רואין כאילו היה פגום אחר כנגדו, ומותחין חוט עליהן. ולא שמותחו בחוט באלכסון מן הפגום עד ראש האחד של העיר, דהא רחבה מן הצד האחד רואין אותה כאילו שוה, ועגולה כאילו היתה מרובעת השתא פריך שפיר, השתא פגום אחד בו.

עיר

כל זמן שממשמש בה מוצא בה תאנים — שאינן מתבשלין בבת אחת, אלא היום מעט ולמחר מעט, וכל שעה ראוי לאכול מהן. **שמעלת חן על לומדיה** — שהכל מנשאין אותו, ותורתו נותנת לו חן. **באהבתה תשנה תמיד** — בשביל אהבתה תעשה עצמך שוגה ופתי, להניח עסקיך ולרוץ לדבר הלכה. **לא יחרוך** — נוטריקון דריש ליה לא יחיה ולא יאריך. **צייד רמאי** — שמרבה בגירסא ואינו מחזור עליה. **ורב ששת אמר** — אין זה רמאי אלא שוטה, והקובע על יד הוא הרמאי וערום בדבר, והוא יחרוך, כלומר: יתקיים בידו, כצייד הרמאי שמשבר גף ראשון ראשון כשהוא לוכדו שלא יברח, הוא חורך עופות ואוכלן. וקרא אתמוהי מתמה: לא יחרוך? לא יצלה ויאכל? **אנא עבדתה** וקיימתיה — לקבוע על יד, וחזורתי עליה עד שהחזקתי בה, ואחר כך חזרתי ושמעתי אחרת. **כיצד סדר המשנה** — כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה. **נכנס אהרן** — וישב לפני משה, כדכתיב (ישעיהו ל): "והיו עיניך רואות את מוריך", וכן כולם, בשעת שמועתן כולן יושבין לפניו. **ישב לשמאל משה** — דתניא: המהלך לימין רבו הרי זה בור, וכל שכן יושב בזמן שאין שני לישב בשמאל. **ושנה להן פירקן** — אותו פרק עצמו ששנה לאהרן. **אהרן לימין משה חוזר** — אחרי ששמעו בניו, ויש שני לישב בשמאל משה — כבוד הוא לאהרן ולמשה להיות אהרן שהוא גדול בא ויושב בימין. **ומה אהרן ששמע ממשה כו'** — ומסתייעא מילתא להתקיים בלבו להבין מהר, אפילו הכי שמע ארבע פעמים. **להראות לו פנים** — ללמדו, לתת טעם בדבריו בכל אשר יוכל, ולא יאמר: כך שמעתי, הבן אתה הטעם מעצמך. וחבירו בפרק ראשון (יג,ב): שהיה אומר על טמא טהור, ומראה לו פנים. **אשר תשים לפניהם** — ולא כתיב: "אשר תלמדם" — צריך אתה לסדר ולשום לפניהם טעם המיישב תלמודם. **וליעיילו כולן ברישא ולילפו ממשה** — ארבע דזמנין. **וליעיילו בניו ולילפו מאהרן** — ארבע דזמנין, וכן כולן. **משום טרחא דאהרן** — דמתחילה דיחיד הוה לא סגי דלאו לשמאל יתיב, וכי הדור עיילו אינך איכא טרחא לאוקומיה ולאהדוריה לימין. **ארבע מאה זימני** — כל פירקא, מקמי דליגמר. **בעיוה** — לרבי פרידא למלתא דמצוה. **נפק בה קול ואמר** — לרבי פרידא. **סימני** — סימני השמועות זו אחר זו, וסימני חכמים בדרך שיש בתלמוד ותשים גירסא דסמיכה בפיתום. **עשו מועד לתורה** — קבעו עתים לתלמידיכם, שידעו עת לבא ולשנות.

והיינו

כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מְמַשְׁמֵשׁ בָּהּ מוֹצֵא בָּהּ תְּאֵנִים - אַף דִּבְרֵי תוֹרָה כָּל זְמַן שֶׁאָדָם הוֹגֶה בָּהֶן - מוֹצֵא בָּהֶן טַעַם. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי: מַאי דִּכְתִיב: "אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן וגו'" לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְאַיֶּלֶת? לוֹמַר לְךָ: מַה אַיָּלָה רַחְמָהּ צַר וַחֲבִיבָה עַל בּוֹעֲלָהּ כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה כְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה - אַף דִּבְרֵי תוֹרָה חֲבִיבִין עַל לוֹמְדֵיהֶן כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה כְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה. "וְיַעֲלַת חֵן" - שֶׁמַּעֲלַת חֵן עַל לוֹמְדֶיהָ. "דַּדֶּיהָ יְרַוְּךְ בְּכָל עֵת", לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה כְּדַד? מַה דַּד זֶה כָּל זְמַן שֶׁהַתִּינוֹק מְמַשְׁמֵשׁ בּוֹ מוֹצֵא בּוֹ חֶלֶב - אַף דִּבְרֵי תוֹרָה, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם הוֹגֶה בָּהֶן - מוֹצֵא בָּהֶן טַעַם. "בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָמִיד" - כְּגוֹן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן פְּדָת. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּשּׁוּק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל צִיפּוֹרִי, וּסְדִינוֹ מוּטָל בַּשּׁוּק הָעֶלְיוֹן שֶׁל צִיפּוֹרִי. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר: פַּעַם אַחַת בָּא אָדָם לִיטְּלוֹ וּמְצָאָ בוֹ שָׁרָף. תָּנָא דְּבֵי רַב עָנָן, מַאי דִּכְתִיב: "רוֹכְבֵי אֲתוֹנוֹת צְחוֹרוֹת יוֹשְׁבֵי עַל מִדְּין [וְהוֹלְכֵי עַל דֶּרֶךְ שִׂיחוּ]", "רוֹכְבֵי אֲתוֹנוֹת" - אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּהַלְּכִין מֵעִיר לְעִיר וּמִמְּדִינָה לְמְדִינָה לִלְמוֹד בּוֹ תוֹרָה. "צְחוֹרוֹת" - שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָהּ כְּצַחֲרַיִם. "יוֹשְׁבֵי עַל מִדְּין" - שֶׁדָּנִין דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ. "וְהוֹלְכֵי" - אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא. "עַל דֶּרֶךְ" - אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה. "שִׂיחוּ" - אֵלּוּ בַּעֲלֵי תַּלְמוּד, שֶׁכָּל שִׂיחָתָן דִּבְרֵי תוֹרָה. אָמַר רַב שֵׁיזְבִי מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה, מַאי דִּכְתִיב: "לֹא יַחֲרוֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ" - לֹא יִהְיֶה וְלֹא יַאֲרִיךְ יָמִים צַיָּיד הָרַמַּאי. רַב שֵׁשֶׁת אָמַר: צַיָּיד הָרַמַּאי יַחֲרוֹךְ? כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר: מָשָׁל לְצַיָּיד שֶׁצָּד צִפָּרִים, אִם רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן מְשַׁבֵּר כְּנָפָיו - מִשְׁתַּמֵּר, וְאִם לָאו - אֵין מִשְׁתַּמֵּר. אָמַר רַבָּה, אָמַר רַב סְחוֹרָה, אָמַר רַב הוּנָא, מַאי דִּכְתִיב: "הוֹן מֵהֶבֶל יִמְעָט וְקוֹבֵץ עַל יָד יַרְבֶּה", אִם עוֹשֶׂה אָדָם תּוֹרָתוֹ חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת - מִתְמַעֵט, וְאִם לָאו - קוֹבֵץ עַל יָד יַרְבֶּה. אָמַר רַבָּה: יָדְעִי רַבָּנַן לְהָא מִלְּתָא וְעָבְרִי עָלָהּ. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אֲנָא עֲבַדְתָּהּ, וְאִיקַיֵּים בִּידַאי. תָּנוּ רַבָּנַן: כֵּיצַד סֵדֶר מִשְׁנָה? מֹשֶׁה לָמַד מִפִּי הַגְּבוּרָה, נִכְנַס אַהֲרֹן וְשָׁנָה לוֹ מֹשֶׁה פִּירְקוֹ. נִסְתַּלֵּק אַהֲרֹן וְיָשַׁב לִשְׂמֹאל מֹשֶׁה. נִכְנְסוּ בָּנָיו וְשָׁנָה לָהֶן מֹשֶׁה פִּירְקָן, נִסְתַּלְּקוּ בָּנָיו, אֶלְעָזָר יָשַׁב לִימִין מֹשֶׁה וְאִיתְּמַר לִשְׂמֹאל אַהֲרֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם אַהֲרֹן לִימִין מֹשֶׁה חוֹזֵר. נִכְנְסוּ זְקֵנִים וְשָׁנָה לָהֶן מֹשֶׁה פִּירְקָן, נִסְתַּלְּקוּ זְקֵנִים, נִכְנְסוּ כָּל הָעָם וְשָׁנָה לָהֶן מֹשֶׁה חוֹזֵר. נִמְצְאוּ בְּיַד אַהֲרֹן אַרְבָּעָה, בְּיַד בָּנָיו שְׁלֹשָׁה, וּבְיַד הַזְּקֵנִים שְׁנַיִם, וּבְיַד כָּל הָעָם אֶחָד. נִסְתַּלֵּק מֹשֶׁה, וְשָׁנָה לָהֶן אַהֲרֹן פִּירְקוֹ. נִסְתַּלֵּק אַהֲרֹן, שָׁנוּ לָהֶן בָּנָיו פִּירְקָן. נִסְתַּלְּקוּ בָּנָיו, שָׁנוּ לָהֶן זְקֵנִים פִּירְקָן. נִמְצָא בְּיַד הַכֹּל אַרְבָּעָה. מִכָּאן אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: חַיָּיב אָדָם לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידוֹ אַרְבָּעָה פְּעָמִים. וְקָל וָחוֹמֶר, וּמָה אַהֲרֹן שֶׁלָּמַד מִפִּי מֹשֶׁה, וּמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה - כָּךְ, הֲדִיוֹט מִפִּי הֲדִיוֹט - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁחַיָּיב אָדָם לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידוֹ עַד שֶׁיְּלַמְּדֶנּוּ - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִמַּדְתָּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וּמִנַּיִן עַד שֶׁתְּהֵא סִדּוּרָה בְּפִיהֶם - שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׂימָהּ בְּפִיהֶם". וּמִנַּיִן שֶׁחַיָּיב לְהַרְאוֹת לוֹ פָּנִים - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם". וְלִיגְמְרוּ כּוּלְּהוּ מִמֹּשֶׁה! כְּדֵי לַחֲלוֹק כָּבוֹד לְאַהֲרֹן וּבָנָיו, וְכָבוֹד לַזְּקֵנִים. וַיַּעְוֹל אַהֲרֹן וַיִּגְמֹר מִמֹּשֶׁה, וְלִיעַיְּילוּ בָּנָיו וְלִיגְמְרוּ מֵאַהֲרֹן, וְלִיעַיְּילוּ זְקֵנִים וְלִילְפוּ מִבָּנָיו, וְלֵיזְלוּ וְלִיגַּמְרִינְהוּ לְכוּלְּהוּ יִשְׂרָאֵל! כֵּיוָן דְּמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה גָּמַר - מִסְתַּיְּיעָא מִלְּתֵיהּ. אָמַר מָר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם אַהֲרֹן לִימִין מֹשֶׁה חוֹזֵר. כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא: שְׁלֹשָׁה שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ - הָרַב בָּאֶמְצַע, וְגָדוֹל בִּימִינוֹ, וְקָטָן בִּשְׂמֹאלוֹ. לֵימָא רַבִּי יְהוּדָה הִיא וְלֹא רַבָּנַן! אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, מִשּׁוּם טִירְחָא דְּאַהֲרֹן. רַבִּי פְּרִידָא הֲוָה לֵיהּ הַהוּא תַּלְמִידָא דַּהֲוָה תָּנֵי לֵיהּ אַרְבַּע מְאָה זִימְנֵי וְגָמַר. יוֹמָא חַד בַּעֲיוּהּ לְמִלְּתָא דְּמִצְוָה, תְּנָא לֵיהּ וְלָא גָּמַר. אָמַר לֵיהּ: הָאִידָּנָא מַאי שְׁנָא? אָמַר לֵיהּ: מִדְּהַהִיא שַׁעְתָּא דַּאֲמַר לֵיהּ לְמָר אִיכָּא מִילְּתָא דְּמִצְוָה - אַסְחַאי לְדַעְתַּאי, וְכָל שַׁעְתָּא אָמִינָא, הָשְׁתָּא קָאֵי מָר, הָשְׁתָּא קָאֵי מָר. אָמַר לֵיהּ: הַב דַּעְתֵּיךְ וְאַתְנִי לִיךְ. הָדַר תְּנָא לֵיהּ אַרְבַּע מְאָה זִימְנֵי [אַחֲרִינֵי], נְפַקָּא בַּת קָלָא וְאָמַר לֵיהּ: נִיחָא לֵיךְ דְּלִיסְפּוּ לָךְ אַרְבַּע מְאָה שְׁנֵי, אוֹ דְּתִיזְכּוּ אַתְּ וְדָרָךְ לְעָלְמָא דְּאָתֵי? אָמַר: דְּנִיזְכּוּ אֲנָא וְדָרַיי לְעָלְמָא דְּאָתֵי. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: תְּנוּ לוֹ זוֹ וְזוֹ. אָמַר רַב חִסְדָּא: אֵין תּוֹרָה נִקְנֵית אֶלָּא בְּסִימָנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׂימָהּ בְּפִיהֶם", אַל תִּקְרֵי "שִׂימָהּ" אֶלָּא "סִימָנָהּ". שְׁמַעֲהּ רַב תַּחֲלִיפָא מִמַּעֲרָבָא, אֲזַל אֲמַרֵהּ קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ, אֲמַר: אַתּוּן מַהֲתָם מַתְנִיתוּ לָהּ, אֲנַן מֵהָכָא מַתְנִינַן לָהּ: "הַצִּיבִי לְךָ צִיּוּנִים שִׂימִי לְךָ וגו'" עֲשׂוּ צִיּוּנִים לַתּוֹרָה. וּמַאי מַשְׁמַע דְּהַאי צִיּוּן לִשְׁנָא דְּסִימָנָא הוּא - דִּכְתִיב: "וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבְנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר, מֵהָכָא: אֲמוֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ וּמוֹדַע לַבִּינָה תִּקְרָא" - עֲשֵׂה מוֹדָעִים לַתּוֹרָה. רָבָא אָמַר: עֲשֵׂה מוֹעֲדִים לַתּוֹרָה.

והיינו

כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מְמַשְׁמֵשׁ בָּהּ מוֹצֵא בָּהּ תְּאֵנִים, לפי שאינן מתבשלות בפעם אחת, אלא היום מעט ולמחר מעט, וכל שעה יש באילן תאנים שראוי לאכול מהן, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה כָּל זְמַן שֶׁאָדָם הוֹגֶה [–לומד, מעיין] בָּהֶן, הרי הוא מוֹצֵא בָּהֶן טַעַם חדש.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, מַאי דִּכְתִיב – מה היא כוונת הכתוב (משלי ה יט) 'אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן' וגו', וכי לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה לְאַיֶּלֶת [–איילה], לוֹמַר לְךָ, מָה אַיָּלָה רַחְמָהּ צַר – פתח בית הרחם שלה צר, וְלִפִיכָךְ הִיא חֲכִיכָה עַל בּוֹעֲלָהּ כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה כְּמוֹ בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה שנשאה, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה חֲכִיכִין הֵן עַל לוֹמְדֵיהֶן כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה שחוזרים והוגים בהם כְּמוֹ בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה שלמדו אותם.

עוד נאמר בכתוב (שם) 'וַיַּעֲלַת חֵן', והוא משל לתורה שֶׁמַּעֲלַת חֵן עַל לוֹמְדֶיהָ – שנותנת את חן הלומדים בה בעיני כל רואיהם, שהכל מנשאים ומרוממים אותם.

עוד נאמר שם 'דַּדֶּיהָ יְרַוּךְ בְּכָל עֵת'. ויש לברר, לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה לְדַד שהתינוק יונק הימנו. אלא לומר לך, מַה דַּד זֶה כָּל זְמַן שֶׁהַתִּינוֹק מְמַשְׁמֵשׁ בּוֹ לינוק מוֹצֵא בּוֹ חָלָב, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה כָּל זְמַן שֶׁאָדָם הוֹגֶה בָּהֶן הרי הוא מוֹצֵא בָּהֶן טַעַם ודבר חידוש.

עוד נאמר שם 'בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָּמִיד', כלומר, בשביל אהבתך את התורה עשה עצמך שוגה ופתי, להניח את עסקיך ולרוץ לדבר הלכה, כְּגוֹן [–כמו שהיה נוהג] רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פַּדָּת, שאֲמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי אֶלְעָזָר שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּשּׁוּק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הָעִיר צִיפּוֹרִי, וּסְדִינוֹ [–בגד עליון שהוא מתעטף בו] היה מוּטָל בַּשּׁוּק הָעֶלְיוֹן שֶׁל צִיפּוֹרִי, שמחמת שהיה שקוע בלימודו שכח סדינו בשוק. (תַּנְיָא) אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר, פַּעַם אַחַת בָּא אָדָם לִיטֹּל – ליטול את הסדין לעצמו, וּמְצָאוּ בּוֹ נחש שָׂרָף, ששלחו הקדוש ברוך הוא לשמור הסדין לבעליו.

הגמרא מביאה ברייתא הדורשת מקרא על לומדי התורה: תָּנָא דְּבֵי – שנו ברייתא בבית מדרשו של רַב עָנָן. מַאי דִּכְתִיב – מה היא כוונת הכתוב (שופטים ה ט) 'רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל מִדִּין [וְהֹלְכֵי עַל דֶּרֶךְ שִׂיחוּ']', מקרא זה יש לדורשו על לומדי תורה, 'רוֹכְבֵי אֲתֹנוֹת' אֵלּוּ הם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁרוֹכְבִים וּמְהַלְּכִין מֵעִיר לְעִיר וּמִמְּדִינָה לִמְדִינָה, כדי לִלְמוֹד (בּוֹ) תּוֹרָה. 'צְחֹרוֹת' הֵיינוּ שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָהּ [–את התורה] ברורה ומחוורת כַּצָּהֳרַיִם. 'יֹשְׁבֵי עַל מִדִּין', שֶׁהם יושבין וְדָנִין דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתָּן, 'וְהֹלְכֵי' אֵלּוּ בַּעֲלֵי [–לומדי] מִקְרָא, 'עַל דֶּרֶךְ' אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה, 'שִׂיחוּ' אֵלּוּ בַּעֲלֵי תַּלְמוּד, שֶׁכָּל שִׂיחָתָן הִיא בְּדִבְרֵי תּוֹרָה.

הגמרא מביאה מקרא שממנו יש ללמוד כיצד הוא סדר הלימוד הנכון: אָמַר רַב שִׁיזְבִי מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, מַאי דִּכְתִיב – מה היא כוונת הכתוב (משלי יב כז) 'לֹא יַחֲרֹךְ רַמִּיָּה צֵידוֹ', יש לדרוש תיבת 'יחרוך' בדרך נוטריקון ולפרש כך, לֹא יִהְיֶה וְלֹא יַאֲרִיךְ יָמִים צַייֶד הַרְמַאי. כלומר, אדם המרבה בגירסת התורה ואינו חוזר עליה, ומרמה את הבריות לומר 'ראו כמה תורה יודע אני', לא יחיה ולא יאריך ימים.

הגמרא מביאה דעה החולקת על דרשה זו: רַב שֵׁשֶׁת אָמַר, צַייֶד הָרְמַאי יַחֲרוֹךְ. כלומר, אין מקרא זה עוסק באדם הלומד ואינו חוזר, שאין זה רמאי אלא שוטה, ואדרבה, מקרא זה עוסק באדם הלומד וחוזר, שעל ידי כן מתקיים תלמודו בידו, והוא נמשל לצייד ערום וחכם, אשר צד עופות ומשמרם שלא יברחו מידו, והוא זה אשר 'יחרוך' [–יצלה] עופות אלו ויאכלם. וכוונת הכתוב לתמוה 'וכי לא יחרוך רמיה צידו', האם הצייד הערום לא יצלה העופות ויאכלם, הרי ודאי יעלה הדבר בידו לשמור את העופות שניצודו לבל יברחו הימנו.

כִּי אָתָא [–כאשר בא] רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל, אָמַר, מָשָׁל למה הדבר דומה, לְצַייֶד שֶׁצָּד צִפָּרִים, אִם רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן מְשַׁבֵּר כְּנָפָיו – אם משבר את כנפיו של כל עוף שהוא צד, הרי זה מִשְׁתַּמֵּר בידו, שהרי שוב אינו יכול לעוף. וְאִם לָאו – שאינו עושה כן, אֵין הָעוּף מִשְׁתַּמֵּר בידו, אלא פורח הימנו. והוא משל לדברי תורה, שאם חוזר אדם על תלמודו הרי הוא משתמר בידו, ואם גורס ואינו חוזר לא נשאר בידו מאומה.

הגמרא דורשת מקרא נוסף בענין זה: אָמַר (רבה) [רָבָא] אָמַר רַב סְחוֹרָה אָמַר רַב הוּנָא, מַאי דִּכְתִיב – מה היא כוונת הכתוב (משלי יג יא) 'הוֹן מֵהֶבֶל יִמְעָט וְקֹבֵץ עַל יָד יַרְבֶּה'. יש לדרוש מקרא זה לענין דברי תורה, אִם עוֹשֶׂה אָדָם את תּוֹרָתוֹ חֲכִילוֹת חֲכִילוֹת, דהיינו שגורס הרבה יחד, הרי זה מִתְמַעֵט – תורתו מתמעטת, לפי שאינו יכול לחזור על תלמודו כפי הצורך, ומשתכח הימנו, וְאִם לָאו – שאינו עושה כן, אלא קוֹבֵץ עַל יָד – לומד מעט מעט וחוזר, יַרְבֶּה – תורתו מתקיימת ומתרבה בידו.

אָמַר (רבה) [רָבָא], יָדְעֵי רַבָּנַן לְהָא מִלְּתָא – יודעים התלמידים דבר זה, שהדרך לקיום התורה היא על ידי חזרת הלימוד, וְעָבְרֵי עֲלָהּ – ואף על פי כן הם עוברים על מימרא זו, ואינם חוזרים כפי הצורך.

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אָנָא עֲבִדְתֵּהּ – אני עשיתי כן, שלמדתי מעט וחזרתי על לימודי עד שהיה שגור היטב בפי, ואז המשכתי ללמוד ענין נוסף וחזרתי עליו, וְאִיכַּיְּים בִּידָאי – וכך נתקיים תלמודי בידי.

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את סדר לימוד התורה שהיה בזמן משנה רבינו: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, כֵּיצַד סֵדֶר מִשְׁנָה – כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה, מֹשֶׁה לָמַד את התורה מִפִּי הַגְּבוּרָה – מפיו של הקדוש ברוך הוא, לאחר מכן נִכְנַס אַהֲרֹן וישב לפני משה, וְשָׁנָה לוֹ מֹשֶׁה פִּירְקוֹ [–לימודו], לאחר שסיים ללמוד נִסְתַּלֵּק אַהֲרֹן ממקומו וְיָשַׁב לִשְׂמֹאל מֹשֶׁה. נִכְנְסוּ בָּנָיו של אהרן, אלעזר ואיתמר, וישבו לפני משה וְשָׁנָה לָהֶן מֹשֶׁה פִּירְקָן, כלומר, אותו הפרק עצמו שלימד לאהרן שב ולימד לאלעזר ואיתמר. לאחר שסיים ללמדם נִסְתַּלְּקוּ בָּנָיו של אהרן לצדדים, אֶלְעָזָר יָשַׁב לִימִין מֹשֶׁה, וְאִיתָמָר ישב לִשְׂמֹאל אַהֲרֹן.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְעוֹלָם אַהֲרֹן לִימִין מֹשֶׁה חוֹזֵר, כלומר, אף שמתחילה נתיישב אהרן לשמאלו של משה, היינו משום שלא היה אדם אחר היושב לצד משה, ואין זה כבוד לישב לימין הרב כשאין אחר היושב בשמאל. אבל עתה שיושבים בניו של אהרן לצד משה, כבוד הוא לאהרן ולמשה שיחזור אהרן וישב בימינו של משה, שהרי גדול הוא מבניו.

לאחר מכן נִכְנְסוּ הַזְּקֵנִים וישבו לפני משה, וְשָׁנָה לָהֶן מֹשֶׁה את פִּירְקָן – את הפרק ששנה כבר לאהרן ולבניו. לאחר שסיימו את לימודם נִסְתַּלְּקוּ הַזְּקֵנִים וישבו לצדדים, ונִכְנְסוּ כָּל הָעָם וישבו לפני משה, וְשָׁנָה לָהֶן מֹשֶׁה את פִּירְקָן.

נִמְצְאוּ בסיכומם של דברים, בְּיַד אַהֲרֹן אַרְבָּעָה – אהרן שמע ממשה כל פרק ופרק ארבע פעמים, בְּיַד בָּנָיו שְׁלֹשָׁה, וּבְיַד הַזְּקֵנִים שְׁנַיִם, וּבְיַד כָּל הָעָם אֶחָד.

לאחר מכן נִסְתַּלֵּק מֹשֶׁה והלך לו, וְשָׁנָה לָהֶן אַהֲרֹן פִּירְקוֹ – שב אהרן ולימד פרק זה לבניו ולזקנים ולכל ישראל. וכשסיים ללמדם נִסְתַּלֵּק אַהֲרֹן והלך לו, וְשָׁנוּ לָהֶן בָּנָיו של אהרן את פִּירְקָן לזקנים ולכל ישראל, וכשסיימו ללמדם נִסְתַּלְּקוּ בָּנָיו של אהרן והלכו להם, וְשָׁנוּ לָהֶן הַזְּקֵנִים את פִּירְקָן לכל ישראל.

נִמְצָא בְּיַד הַכֹּל אַרְבָּעָה – נמצא שהכל שנו פרק זה ארבע פעמים. אהרן שנאו ארבע פעמים מפיו של משה, בניו שנו שלש פעמים מפיו של משה ואחד מאהרן, הזקנים שמעו פעמיים מפיו של משה ופעם אחת מפיו של אהרן ופעם אחת מפידם של בניו, ואילו כל ישראל שמעו פעם אחת מפיו של משה, אחת מאהרן, אחת מבניו, ואחת מן הזקנים.

מִכָּאן אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, חַייֵב אָדָם לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידוֹ כל פרק ופרק אַרְבָּעָה פְּעָמִים. וְהדברים קַל וָחֹמֶר, וּמָה אַהֲרֹן שהיה חכם ומבין, שֶׁלָּמַד מִפִּי מֹשֶׁה שהיה מסדר הדברים כשולחן הערוך, וּמֹשֶׁה היה יודע הדברים בבירור גמור שהרי למד מִפִּי הַגְּבוּרָה, ומתוך בירורו היה יודע לכוין הדברים וללמדם, ונמצא שהיה מסתייע הדבר לאהרן שתתקיים התורה בליבו ויבין מהר, כָּךְ – ומכל מקום הוצרך ללמוד ארבע פעמים. הֲרֵיוֹט [–אדם פשוט] שקשה לו להבין, הלומד מִפִּי הֲרֵיוֹט אחר שאינו יודע הדבר בבירור כל כך, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שאין לו לפחות מארבע פעמים.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִנַּיִן שֶׁחַייֵב אָדָם לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידוֹ עַד שֶׁיִּלְמְדֶנּוּ –

המשך בעמוד רס

הגמרא מביאה מקרא שממנו יש ללמוד שצריך לטרוח ולהערים בתחבולות לקיום הלימוד: **וְחַיֵּינוּ** – מה שנתבאר לעיל, שצריך אדם לטרוח ולהעמיד סימנים כדי שתתקיים תורתו, הוא כפי המימרא **דְּאָמַר** רבי **אַבְּדִימִי בַּר חָמָא בַּר דּוֹסָא, מַאי דִּכְתִיב** – מה היא כוונת הכתוב (דברים ל יב–יג) **'לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא, לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה. וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא, לֵאמֹר מִי יַעֲבָר לָּנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וַיַּשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה'**. יש לדייק מן המקרא כך, **'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא', שֶׁאִם בַּשָּׁמַיִם הִיא** – שאם היתה התורה בשמים, **אַתָּה צָרִיךְ** לטרוח **וּלַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ, וְ'לֹא** מעבר לים היא', **שאם מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא** – אם היתה התורה מעבר לים, **אַתָּה צָרִיךְ** לטרוח **וּלַעֲבוֹר אַחֲרֶיהָ** את הים. ומכאן שצריך אדם לטרוח בכל מה שיוכל כדי שתתקיים תורתו.

הגמרא מביאה דרשות אחרות על מקרא זה: **רָבָא אָמַר**, יש לדרוש מקרא זה כך, **'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא' לֹא תִּמְצֵא** התורה **בְּמִי שֶׁמְּגַבֵּיהַּ דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ** – מתגאה, **כַּשָּׁמַיִם** שהם גבוהים. **'וְלֹא** מעבר לים היא', **לֹא תִּמְצֵא** התורה **בְּמִי שֶׁמַּרְחִיב דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ, כַּיָּם** שהוא רחב.

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מקרא זה יש לדורשו כך, **'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא' לֹא תִּמְצֵא** התורה **בְּנַפְשֵׁי הרוּחַ** – בעלי גאוה. **'וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא', לֹא תִּמְצֵא** התורה **לֹא בְּסַחֲרָנִים** – לא בסוחרים היוצאים לחזר בעיירות למכור ולקנות, **וְלֹא בְּתַגָּרִים** העושים סחורה במקומם, אלא רק באלו העושים מלאכתם עראי ותורתם קבע.

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את דיני מדידת גבולות הערים: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **כֵּיצַד מְעַבְּרִין אֶת הֶעָרִים**, כלומר, כיצד דנים ערים ב'מעוברות', להוסיף עליהן עוד חלקים שאינם מגוף הערים. עיר שהיא **אֲרוּכָּה** וצרה, דהיינו שאורכה יתר על רוחבה, דנים אותה **כְּמוֹת שֶׁהִיא** ואין מוסיפים עליה כלל.

עיר שהיא **עֲגוּלָּה, עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת**. כלומר, דנים אותה כאילו היא מרובעת, כדי שיהיו נשברים את הזויות, ומן הריבוע ואילך מודדים אלפיים אמה לכל צד [ציור א]. אבל עיר שהיא כבר **מְרוּבַּעַת אֵין עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת**.

הָיְתָה העיר **רְחָבָה מִצַּד אֶחָד וְקִצְרָה מִצַּד אַחֵר**, כגון שהיתה רחבה אלפיים אמה בצידה הצפוני ואלף אמה בצידה הדרומי, **רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילוּ הִיא שָׁוָה** בשני הצדדים, כלומר, מוסיפים על רוחב צידה הדרומי, עד שיהא שוה לצידה הצפוני [ציור ב].

הָיָה בַּיִת אֶחָד יוֹצֵא משורת בתי העיר **כְּמִין פִּגּוּם** – שנראית יציאתו פגומה לעומדים מבפנים, **אוֹ** שהיו **שְׁנֵי בָתִּים יוֹצְאִין** משורת בתי העיר **כְּמִין שְׁנֵי פִּגּוּמִין, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילוּ הִיא מְלֵאָה בָתִּים וַחֲצֵירוֹת, וּמוֹדֵד מִמֶּנָּה וּלְהַלָּן אַלְפַּיִם אַמָּה** – אות גימ"ל יוונית, הנראית כעין כ"ף סופית שלנו [ציור ו], **נָאם** – אות גימ"ל יוונית, הנראית כעין כ"ף סופית שלנו [ציור ו], **רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילוּ הִיא מְלֵאָה בָתִּים וַחֲצֵירוֹת**, כלומר, דנים את כל החלל שבתוך הקשת או ה'גאם' כאילו הוא מלא בתים, **וּמוֹדֵד מִמֶּנּוּ** [–מסוף החלל] **וּלְהַלָּן אַלְפַּיִם אַמָּה**.

הגמרא מבארת את דברי הברייתא: **אָמַר מַר** – הובא לעיל בברייתא, שעיר **אֲרוּכָּה** דנים אותה **כְּמוֹת שֶׁהִיא** ואין מרבעים אותה.

מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – פשוט הדבר שאין מרבעים אותה, וכי תעלה על דעתך שנקצר את אורך העיר כדי שיהא כרוחבה.

מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרכה הברייתא להשמיענו דין זה, אלא בעיר **דַּאֲרִיכָא וּקְטִינָא** – שהיא ארוכה וצרה, **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תאמר, **לִיתֵּן לָהּ פּוּתְיָא אַאוֹרְכָהּ** – שניתן לה את רוחבה כאורכה, כלומר, שנוסיף על שיעור רוחב העיר עד שיהא כמדת אורכה, ותהא העיר מרובעת [ציור ט], **קָא מַשְׁמַע לָן** – לכך משמיעה לנו הברייתא שאין הדין כן, אלא מניחים אותה כמות שהיא, מאחר ויש לה כבר זויות.

שנינו בברייתא: עיר שהיא **מְרוּבַּעַת אֵין עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת**. מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – דין זה פשוט הוא, וכי כיצד יתכן לעשות זויות לעיר שהיא כבר מרובעת.

מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרכה הברייתא להשמיענו זאת, אלא משום שעוסקת היא בעיר **דְּמִרַבְּעָא וְלֹא מִרַבְּעָא בְּרִיבּוּעַ עוֹלָם** – שהיא אכן מרובעת, אבל אין ריבועה שוה לריבוע העולם, כלומר, שאינה עומדת בקו ישר באופן שיהא צפונה לצפון העולם ודרומה לדרום העולם, אלא עומדת באלכסון. **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תאמר, **לִירַבְּעָא בְּרִיבּוּעַ עוֹלָם** – שיש להוסיף ריבוע אַחֵר סביב ריבוע העיר, עד שתהא מרובעת כפי ריבועו של עולם [ציור י], **קָא מַשְׁמַע לָן** – לכך הוצרכה הברייתא להשמיענו שאין עושים כן, אלא מאחר ומרובעת היא אין מרבעים אותה עוד.

שנינו בברייתא: **הָיָה בַּיִת אֶחָד יוֹצֵא** משורת בתי העיר **כְּמִין פִּגּוּם, אוֹ** שהיו **שְׁנֵי בָתִּים יוֹצְאִין** משורת העיר **כְּמִין שְׁנֵי פִּגּוּמִין**, רואים אותם כאילו חוט מתוח עליהם. סברה הגמרא, שכוונת הברייתא היא שהיו שני בתים יוצאים בצד אחד של העיר, כגון לצד צפון, משני קצותיו, דהיינו, בית אחד יוצא בקרן צפונית מזרחית, והשני בקרן צפונית מערבית, ומשמיעה הברייתא שרואים כאילו חוט מתוח מן הבית האחד אל הבית השני. ועל כך מקשה הגמרא: **הַשְׁתָּא** – מעתה יש לתמוה, אם **בַּיִת אֶחָד** היוצא משורת בתי העיר **אָמְרִתְּ** – אומרת הברייתא שרואים כאילו חוט מתוח כנגד כל אותו הצד, אף שאין בית נוסף בקצה השני, אזי באופן שיש **שְׁנֵי בָתִּים** היוצאים באותו צד של העיר משני קצותיו, **מִיבַּעְיָא** – וכי צריך לומר שרואים כאילו יש חוט מתוח בין שני הבתים.

מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – אכן לא הוצרכה הברייתא להשמיענו דין זה באופן שיוצאים שני בתים מצד אחד של העיר, אלא כשיוצאים **מִשְּׁתֵי רוּחוֹת** – משני צדדים שונים של העיר, כגון שיוצא בית אחד לצפון ובית אחד לדרום, **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תאמר, שרק באופן שיוצא בית **מֵרוּחַ אַחַת** של העיר אז **אַמְרִינָן** שרואים כאילו מתוח חוט כנגדו, אבל כאשר יוצאים שני בתים **מִשְּׁתֵי רוּחוֹת** העיר **לֹא אַמְרִינָן** – אין אומרים כן, שאי אפשר להוסיף על העיר משני צדדים, **קָא מַשְׁמַע לָן** – לכך משמיעה הברייתא שאף כאשר יש שני בתים בשתי רוחות מותחים חוט כנגדם ומוסיפים על העיר משני הצדדים [ציור יא].

שנינו בברייתא: **הָיְתָה** העיר **עֲשׂוּיָה כְּמִין קֶשֶׁת אוֹ כְּמִין נָאם, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילוּ הִיא מְלֵאָה בָתִּים וַחֲצֵירוֹת, וּמוֹדֵד מִמֶּנָּה וּלְהַלָּן אַלְפַּיִם אַמָּה**.

הגמרא מביאה מימרא של רב הונא בדין עיר העשויה כקשת: **אָמַר רַב הוּנָא, עִיר הָעֲשׂוּיָה כְּקֶשֶׁת, אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ** – בין ראש הקשת האחד לראשה השני, **פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה** [ציור יב], נמצא שתחום צידה האחד של העיר מובלע בתחום צידה השני, ולפיכך נחשב הכל כעיר אחת, ואף החלל הפנימי של הקשת נידון כאילו הוא מלא בתים, **וּמוֹדְדִין לָהּ** [–לעיר] אלפיים אמה לתחום שבת, **מִן הַיֶּתֶר** – חֵבֶל הקשת, דהיינו מן הקו המחבר בין שני ראשי הקשת. **וְאִם לַאו** – שאין הדבר כן, אלא יש בין שני ראשי הקשת ארבעת אלפים אמה, ואין תחום שניהם מובלע זה בזה, אין היא נחשבת לעיר אחת, **וּמוֹדְדִין לָהּ מִן הַקֶּשֶׁת**, דהיינו, שמודדים לכל אחד מן הדרים בקשת תחום אלפיים אמה מביתו.

הגמרא מקשה סתירה בדברי רב הונא: **וּמִי אָמַר רַב הוּנָא הָכִי** – וכי אמר רב הונא כך, שאם יש בין ראשי הקשת פחות מארבעת אלפים אמה נידון כל החלל כעיר אחת, **וְהָאָמַר** [–והרי אמר] **רַב הוּנָא, חוֹמַת הָעִיר שֶׁנִּפְרְצָה** שיעורה **כְּמֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת** אמות **וּשְׁלִישׁ** אמה. כלומר, עיר שנפרצו חומותיה וחרבו בתיה באמצעה, ונראית כחלוקה לשני ערים [ציור טו], אם רוחב הפירצה הוא עד מאה וארבעים ואחת אמות ושליש, נידונית עדיין כעיר אחת, והיוצא מחלקה האחד של העיר לחלקה השני לילך משם ולחוץ אינו מתחיל למנות שיעור אלפיים אמה של תחום שבת אלא מקצה העיר. אבל אם היה רוחב הפירצה יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושליש, נעשית העיר כשתי ערים נפרדות, והיוצא מזו לזו כדי להלך דרך העיר השניה לחוץ מתחיל למנות אלפיים אמה של תחום שבת מתחילת הפירצה ואילך.

המשך בעמוד רנט

רש"י

והיינו דאמר רב אבדימי — הא דאמרן דצריך לטרוח ולהעמיד סימנין ולהערים בתחבולות כדי שתתקיים התורה בלומדיה — היינו דרבי אבדימי דמפרש דיוקא דקרא, שאם בשמים היא צריך אתה לעלות אחריה. **סחרנין** — מחזרין בעיירות. **תגרין** — בעירן במקומן, אלא נראה ואינו נראה כדאמר לעיל. **ארוכה כמות שהיא** — לקמן מפרש. **עגולה עושין לה זויות** — כשבא למדוד תחומין לקצותיה לא ימדוד לה מהחומה, אלא יוסיף לה ריבוע. כלומר: ירחיק מן החומה כדי ריבוע, דהא מרבינן פיאות לכל מילי דשבת, ואחר כך ימדוד תחומי הקרנות. שאם בא לצאת דרך קרן העיר — ישתכר בהליכתו רביע, דמרובע יותר על העגול רביע. **מרובעת אין עושין לה זויות** — לקמן מפרש. **היתה רחבה מצד זה וקצרה מצד זה רואין אותה כאילו היא שוה** — כשבא למדוד התחומין למערב אצל קרן מערבית דרומית אינו מודד מן החומה, אלא מרחיק ומושך למערב עד כנגד חודה של קרן מערבית צפונית הנמשכת ויוצאת למערב, ומודד. וכן לקרן דרומית מזרחית. **היה בית אחד בולט** — מחומת העיר לאחת הצדדין, כשבא למדוד תחום צפון אצל קרן מערבית צפונית, כשבא למקום שאין הבית בולט שם מרחיק מן החומה עד כנגד מקום שבלה בליטת הבית לקרן מזרחית צפונית, כאילו חוט מתוח מכוון והולך כנגדו ממקום שבלה הבית עד כנגד קרן צפונית מערבית, ומודד מן החוט ולצפון אלפים. **שני בתים כמין שתי פגומין** — קא סלקא דעתך לרוח אחת, וקאמר: רואין כאילו חוט מתוח מזה לזה. ולקמן פריך: השתא בית אחד אמרת רואין שני בתים מיבעיא. **היתה עשויה כמין קשת** — שאין הבתים במקום חבל הקשת. **או כמין גאם** — גימל יווני, עשוי כמין כף כפופה שלנו. **רואין אותה כאילו היא מלאה בתים** — כשבא למדוד תחומין מן הצפון — מודד מן היתר, כאילו היתה מוקפת בתים, והדר בקשת לא יתחיל למדוד מביתו ולצפון אלפים, אלא כל העיר עד היתר חשובה לו כארבע אמות. וכן העשויה כמין גאם היוצא מן המזרח למערב: אף על פי שאין בתים במערב — רואין כאילו מלא כל החלל בתים, וכן מן הדרום לצפון. והיוצא מביתו אין חלל החלק של עיר עולה לו מן המדה. **ארוכה כמות שהיא פשיטא** — וכי תעלה על דעתך שיקצרנה. **דאריכא וקטינא** — קצרה ברחבה. **מהו דתימא** — ירחיבנה למזרח ולמערב עד שתהא מרובעת יפה. **קא משמע לן** — כמות שהיא מניחין אותה, שהרי יש לה פיאות. **דמרבעא אבל לא מרבעא בריבועו של עולם** — שיהא צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם, אלא עומדת באלכסון. **לא צריכא לשתי רוחות** — אחד לצפון ואחד לדרום. **בין שני ראשיה** — היינו אורך מקום היתר. **פחות מארבעת אלפים** — שתחום ראשה זה נבלע בתוך תחום ראשה האחר, נעשית עיר אחת, ומודדין לה מן היתר ורואין כאילו היא מליאה בתים. ואם יותר — אין מצרפין אותה להיות אחת, ומודדין לה מן הקשת לכל אחד מפתח ביתו, וחלל העיר החלק שאין בו בתים — מן המידה הוא. **חומת העיר שנפרצה שיעורה במאה ארבעים ואחת ושליש** — אם רוחב פירצה מאה ארבעים ואחת אמות ושליש, דהיינו שיעור שתי קרפיפות של שבעים אמה ושיריים, ונעשו כשתי עיירות להיות אחת והיוצא מזו לזו ללכת דרך זו חוצה לה — אין עולה לו מדת העיר מן המנין. אלמא: ביותר ממאה ארבעים ואחת ושליש הויא הבדלה. **כאן מרוח אחת** — עיר העשויה כקשת אינה מובדלת אלא מרוח אחת, הלכך, עד דהוי ארבעת אלפים. **והא** — דחומת העיר שנפרצה בשתי רוחותיה זו כנגד זו קאמר. הלכך, כשתי עיירות נינהו, וכגון שאין יישוב בחלל העיר כנגד בית הפרצות. **ומאי קא משמע לן** — אי בשתי רוחות, דודאי כשתי עיירות הן — אמאי אשמועינן רב הונא דנותנין קרפף לזו וקרפף לזו? דשתי עיירות הסמוכות זו לזו נותנין קרפף של שבעים אמה ושיריים לכל אחת להיות כעיר אחת, כדי לחברם על ידי קרפיפות הללו לעשותן כעיר אחת, ואף על פי שאין בנין בין הקרפיפות וגם הקרפיפות עצמן אינן מוקפות מחיצה אלא שיעור קרפף קאמר.

נותנין

תוספות

עיר העשויה בקשת — הא דלא נקט רב הונא מלתיה אשני פגומין — משום דסתם פגום הוי תוך שבעים אמה ושיריים מעיקר העיר, וכיון דהוי תוך עיבור העיר — אפילו יש בין פגומין יותר מארבעת אלפים, רואין כאילו חוט מתוח עליהם. ואפילו יש פגומין הרבה זה אחר זה, כל אחד תוך שבעים אמה ושיריים של חבירו בשני ראשי העיר — שמא יש לחלק, דגבי פגומין שאינם מעיקר העיר אפילו אין שם הבלעת תחומין מעברין אותן עם העיר, לפי שבטל אגב העיר. אבל שני ראשי הקשת שהם מעיקר העיר — אין מבטלין אגב העיר, ולכך בעי שיהא שם הבלעת תחומין. ומיהו, נראה לרבינו יצחק דאין לחלק בין שני פגומין לעיר העשויה בקשת. וכן פירש רבינו חננאל. והא דלא נקט רב הונא מילתיה על שני פגומין — משום דברייתא לא איירי בשני פגומין מרוח אחת, אלא בפגום אחד. **פחות** מארבעת אלפים מודדין מן היתר — רבה בר רב הונא בעי נמי בסמוך שגם בין יתר לקשת לא יהא יותר מאלפים, משום דבעי שיהו תחומין מובלעין מכל צד. אבל לרבא בריה דרבה בר רב הונא, דאמר מודדין מן היתר ואפילו יותר מאלפים בין יתר לקשת — משום דאי בעי הדר אתי ליה דרך בתים, ולא חש שיהו מובלעין רק מצד אחד — נראה דהוא הדין נמי לדידיה אם אין בין יתר לקשת אלא אלפים, דמודדין לו מן היתר. אפילו יש יותר מד' אלפים בין שני ראשי הקשת. דהא מצי אתי דרך היתר מראש האחד לראש האחר, כיון דהיתר מובלע תוך הקשת.

ואם

וְהַיְינוּ דְּאָמַר אַבְדִּימִי בַּר חָמָא בַּר חוֹסָא, מַאי דִּכְתִיב: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא", "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא" - שֶׁאִם בַּשָּׁמַיִם הִיא אַתָּה צָרִיךְ לַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ, וְאִם מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא - אַתָּה צָרִיךְ לַעֲבוֹר אַחֲרֶיהָ. רָבָא אָמַר: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא" - לֹא תִמָּצֵא בְּמִי שֶׁמַּגְבִּיהַּ דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ כַּשָּׁמַיִם, וְלֹא תִמָּצֵא בְּמִי שֶׁמַּרְחִיב דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ כַּיָּם. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא" - לֹא תִמָּצֵא בְּגַסֵּי רוּחַ, "וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא" - לֹא תִמָּצֵא לֹא בְּסַחֲרָנִים וְלֹא בְּתַגָּרִים. תָּנוּ רַבָּנַן: כֵּיצַד מְעַבְּרִין אֶת הֶעָרִים? אֲרוּכָּה - כְּמוֹת שֶׁהִיא, עֲגוּלָּה - עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת. מְרוּבַּעַת - אֵין עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת. הָיְתָה רְחָבָה מִצַּד אֶחָד וּקְצָרָה מִצַּד אַחֵר - רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הִיא שָׁוָה. הָיָה בַּיִת אֶחָד יוֹצֵא כְּמִין פִּגּוּם, אוֹ שְׁנֵי בָתִּים יוֹצְאִין כְּמִין שְׁנֵי פִּגּוּמִין - רוֹאִין אוֹתָן כְּאִילּוּ חוּט מָתוּחַ עֲלֵיהֶן, וּמוֹדֵד מִמְּנוּ וּלְהַלָּן אַלְפַּיִם אַמָּה. הָיְתָה עֲשׂוּיָה כְּמִין קֶשֶׁת אוֹ כְּמִין גַּאם - רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הִיא מְלֵאָה בָּתִּים וַחֲצֵירוֹת, וּמוֹדֵד מִמְּנוּ וּלְהַלָּן אַלְפַּיִם אַמָּה. אָמַר מַר: אֲרוּכָּה - כְּמוֹת שֶׁהִיא, פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא, דַּאֲרִיכָא וּקְטִינָא, מַהוּ דְּתֵימָא: לִיתֵּן לָהּ פּוּתְיָא אַאוֹרְכָהּ, קָא מַשְׁמַע לָן. "מְרוּבַּעַת - אֵין עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת", פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא, דְּמַרְבְּעָא וְלָא מַרְבְּעָא בְּרִיבּוּעַ עוֹלָם. מַהוּ דְּתֵימָא: לִירַבְּעָא בְּרִיבּוּעַ עוֹלָם, קָא מַשְׁמַע לָן. "הָיָה בַּיִת אֶחָד יוֹצֵא כְּמִין פִּגּוּם, אוֹ שְׁנֵי בָתִּים יוֹצְאִין כְּמִין שְׁנֵי פִּגּוּמִין", הָשְׁתָּא בַּיִת אֶחָד אָמַרְתְּ, שְׁנֵי בָתִּים מִיבָּעְיָא?! לָא צְרִיכָא, מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת. מַהוּ דְּתֵימָא: מֵרוּחַ אַחַת - אָמְרִינַן, מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת - לָא אָמְרִינַן, קָא מַשְׁמַע לָן. "הָיְתָה עֲשׂוּיָה כְּמִין קֶשֶׁת אוֹ כְּמִין גַּאם - רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הִיא מְלֵאָה בָּתִּים וַחֲצֵירוֹת, וּמוֹדֵד מִמְּנוּ וּלְהַלָּן אַלְפַּיִם אַמָּה". אָמַר רַב הוּנָא: עִיר הָעֲשׂוּיָה כְּקֶשֶׁת, אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת אֲלָפַיִם אַמָּה - מוֹדְדִין לָהּ מִן הַיֶּתֶר, וְאִם לָאו - מוֹדְדִין לָהּ מִן הַקֶּשֶׁת. וּמִי אָמַר רַב הוּנָא הָכִי? וְהָאָמַר רַב הוּנָא: חוֹמַת הָעִיר שֶׁנִּפְרְצָה בְּמֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת וּשְׁלִישׁ! אָמַר רַבָּה בַּר עוּלָּא: לָא קַשְׁיָא; כָּאן - בְּרוּחַ אַחַת, כָּאן - מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת. וּמַאי קָא מַשְׁמַע לָן - דְּנוֹתְנִין קַרְפַּף לָזוֹ וְקַרְפַּף לָזוֹ? הָא אֲמַרָה רַב הוּנָא חֲדָא זִימְנָא! דִּתְנַן:

נותנין

כאשר יהודי מקיים מצוות סוכה מתוך ידיעה ש"בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים – משיבו הקדוש־ברוך־הוא בסוכתו בחג הסוכות של שנה זו.

משיחת וא"ו תשרי, ה'תשכ"ח

נוֹתְנִין קַרְפֵּף לָעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא אָמְרוּ קַרְפֵּף אֶלָּא בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת. וְאִיתְּמַר, רַב הוּנָא אָמַר: קַרְפֵּף לָזוֹ וְקַרְפֵּף לָזוֹ. וְחִיָּיא בַּר רַב אָמַר: אֵין נוֹתְנִין אֶלָּא קַרְפֵּף אֶחָד לִשְׁנֵיהֶם. צְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמַעֵינַן הָכָא - מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ צַד הֵיתֵר מֵעִיקָּרָא, אֲבָל הָתָם - אֵימָא לָא. וְאִי אַשְׁמַעֵינַן הָתָם - מִשּׁוּם דְּדִחֵיקָא תַּשְׁמִישְׁתַּייֵהוּ, אֲבָל הָכָא דְּלָא דְּחֵיקָא תַּשְׁמִישְׁתַּייֵהוּ - אֵימָא לָא, צְרִיכָא. וְכַמָּה הָוֵי בֵּין יֶתֶר לְקֶשֶׁת? רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר: אַלְפַּיִם אַמָּה. רָבָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר: אֲפִילּוּ יֶתֶר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה. אָמַר אַבָּיֵי: כְּוָתֵיהּ דְּרָבָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא מִסְתַּבְּרָא, דְּאִי בָּעֵי - הֲדַר אָתֵי דֶּרֶךְ בָּתִּים. "הָיוּ שָׁם גְּדוּדִיּוֹת גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים כּוֹ". מַאי גְּדוּדִיּוֹת? אָמַר רַב יְהוּדָה: שָׁלֹשׁ מְחִיצוֹת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן תִּקְרָה. אִיבַּעְיָא לְהוּ: שְׁתֵּי מְחִיצוֹת וְיֵשׁ עֲלֵיהֶן תִּקְרָה מַהוּ? תָּא שְׁמַע: אֵלּוּ שֶׁמִּתְעַבְּרִין עַמָּהּ: נָפֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּירָה לַחַזָּן, וּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּירָה, וְהַבּוּרְגָּנִין שֶׁבְּתוֹכָהּ, וְהַבַּיִת שֶׁבַּיָּם - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַבְּרִין עַמָּהּ. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין מִתְעַבְּרִין עַמָּהּ: נָפֶשׁ שֶׁנִּפְרְצָה מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתֶיהָ אֵילֶךְ וְאֵילֶךְ, וְהַגֶּשֶׁר וְהַקֶּבֶר שֶׁאֵין לָהֶן בֵּית דִּירָה, וּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁאֵין לָהּ בֵּית דִּירָה לַחַזָּן, וּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאֵין לָהּ בֵּית דִּירָה לַכּוֹמְרִים, וְהָאוּרְוּוֹת וְהָאוֹצָרוֹת שֶׁבַּשָּׂדוֹת שֶׁאֵין לָהֶן בֵּית דִּירָה, וּבוֹר וְשִׂיחַ וּמְעָרָה וָגֶדֶר וְשׁוֹבָךְ שֶׁבְּתוֹכָהּ, וְהַבַּיִת שֶׁבַּסְּפִינָה - אֵין אֵלּוּ מִתְעַבְּרִין עַמָּהּ. קָתָנֵי מִיהַת: נָפֶשׁ שֶׁנִּפְרְצָה מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתֶיהָ אֵילֶךְ וְאֵילֶךְ. מַאי לָאו - דְּאִיכָּא תִּקְרָה? לָא, דְּלֵיכָּא תִּקְרָה. בַּיִת שֶׁבַּיָּם לְמַאי חָזֵי? אָמַר רַב פַּפָּא: בַּיִת שֶׁעָשׂוּי לְפַנּוֹת בּוֹ כֵּלִים שֶׁבַּסְּפִינָה. וּמְעָרָה אֵין מִתְעַבֶּרֶת עַמָּהּ? וְהָתָנֵי רַבִּי חִיָּיא: מְעָרָה מִתְעַבֶּרֶת עַמָּהּ! אָמַר אַבָּיֵי: כְּשֶׁיֵּשׁ בִּנְיָן עַל פִּיהָ. וְתִיפּוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם בִּנְיָן גּוּפֵיהּ! לָא צְרִיכָא, לְהַשְׁלִים. אָמַר רַב הוּנָא: יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין אֵין מוֹדְדִין לָהֶן אֶלָּא מִפֶּתַח בָּתֵּיהֶן. מְתִיב רַב חִסְדָּא: "וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁימוֹת", וַאֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְדִידִי חָזֵי לִי הַהוּא אַתְרָא, וְהָוֵי תְּלָתָא פַּרְסֵי עַל תְּלָתָא פַּרְסֵי. וְתַנְיָא: כְּשֶׁהֵן נִפְנִין - אֵין נִפְנִין לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְצִדֵּיהֶן, אֶלָּא לְאַחֲרֵיהֶן. אָמַר לֵיהּ רָבָא: דִּגְלֵי מִדְּבָר קָאֲמַרְתְּ? כֵּיוָן דִּכְתִיב בְּהוּ: "עַל פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל פִּי ה' יִסָּעוּ" - כְּמַאן דִּקְבִיעַ לְהוּ דָּמֵי. אָמַר רַב חִינָּנָא בַּר רַב כָּהֲנָא, אָמַר רַב אַשִׁי: אִם יֵשׁ שָׁם שָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים - הוּקְבְּעוּ. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין וְהוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת - חַיֵּיהֶן אֵינָן חַיִּים, וּנְשֵׁיהֶן וּבְנֵיהֶן אֵינָן שְׁלָהֶן. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אֱלִיעֶזֶר אִישׁ בִּירְיָא אוֹמֵר: יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין כְּיוֹשְׁבֵי קְבָרִים, וְעַל בְּנוֹתֵיהֶם הוּא אוֹמֵר: "אָרוּר שׁוֹכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה". מַאי טַעְמָא? עוּלָּא אָמַר: שֶׁאֵין לָהֶן מֶרְחַצָּאוֹת. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁמַּרְגִּישִׁין זֶה לְזֶה בִּטְבִילָה. מַאי בֵּינַייְהוּ? אִיכָּא בֵּינַייְהוּ נַהֲרָא דִּסְמִיךְ לְבֵיתָא. אָמַר רַב הוּנָא: כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ יָרָק - אֵין תַּלְמִיד חָכָם רַשַּׁאי לָדוּר בָּהּ. לְמֵימְרָא דְּיָרָק מְעַלְיָא? וְהָתַנְיָא: שְׁלֹשָׁה מַרְבִּין אֶת הַזֶּבֶל, וְכוֹפְפִין אֶת הַקּוֹמָה, וְנוֹטְלִין אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִמְּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם, וְאֵלּוּ הֵן:

אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, וְהַגֶּשֶׁר וְהַקֶּבֶר שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה, וּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּירָה לַחַזָּן, וּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּירָה לַכּוֹמְרִים, וְהָאוּרְוּוֹת וְהָאוֹצָרוֹת שֶׁבַּשָּׂדוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּירָה לַחַזָּן, וּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאֵין לָהּ בֵּית דִּירָה לַכּוֹמְרִים, וְהָאוּרְוּוֹת וְהָאוֹצָרוֹת שֶׁבַּשָּׂדוֹת שֶׁאֵין לָהֶן בֵּית דִּירָה, וּבוֹר וְשִׂיחַ וּמְעָרָה וָגֶדֶר וְשׁוֹבָךְ שֶׁבְּתוֹכָהּ, וְהַבַּיִת שֶׁבַּסְּפִינָה - אֵין אֵלּוּ מִתְעַבְּרִין עַמָּהּ. קָתָנֵי מִיהַת: נָפֶשׁ שֶׁנִּפְרְצָה מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתֶיהָ אֵילֶךְ וְאֵילֶךְ. מַאי לָאו - דְּאִיכָּא תִּקְרָה? לָא, דְּלֵיכָּא תִּקְרָה. בַּיִת שֶׁבַּיָּם לְמַאי חָזֵי? אָמַר רַב פַּפָּא: בַּיִת שֶׁעָשׂוּי לְפַנּוֹת בּוֹ כֵּלִים שֶׁבַּסְּפִינָה. וּמְעָרָה אֵין מִתְעַבֶּרֶת עַמָּהּ? וְהָתָנֵי רַבִּי חִיָּיא: מְעָרָה מִתְעַבֶּרֶת עַמָּהּ! אָמַר אַבָּיֵי: כְּשֶׁיֵּשׁ בִּנְיָן עַל פִּיהָ. וְתִיפּוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם בִּנְיָן גּוּפֵיהּ! לָא צְרִיכָא, לְהַשְׁלִים. אָמַר רַב הוּנָא: יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין אֵין מוֹדְדִין לָהֶן אֶלָּא מִפֶּתַח בָּתֵּיהֶן. מְתִיב רַב חִסְדָּא: "וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁימוֹת", וַאֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְדִידִי חָזֵי לִי הַהוּא אַתְרָא, וְהָוֵי תְּלָתָא פַּרְסֵי עַל תְּלָתָא פַּרְסֵי. וְתַנְיָא: כְּשֶׁהֵן נִפְנִין לֹא נִפְנִין - אֵין נִפְנִין לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְצִדֵּיהֶן, אֶלָּא לְאַחֲרֵיהֶן. אָמַר לֵיהּ רָבָא: דִּגְלֵי מִדְבָּר קָאֲמַרְתְּ? כֵּיוָן דִּכְתִיב בְּהוּ: "עַל פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל פִּי ה' יִסָּעוּ" - כְּמַאן דִּקְבִיעַ לְהוּ דָּמֵי. אָמַר רַב חִינָּנָא בַּר רַב כָּהֲנָא, אָמַר רַב אַשִׁי: אִם יֵשׁ שָׁם שָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים - הוּקְבְּעוּ. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין וְהוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת - חַיֵּיהֶן אֵינָן חַיִּים, וּנְשֵׁיהֶן וּבְנֵיהֶן אֵינָן שְׁלָהֶן. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אֱלִיעֶזֶר אִישׁ בִּירְיָא אוֹמֵר: יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין כְּיוֹשְׁבֵי קְבָרִים, וְעַל בְּנוֹתֵיהֶם הוּא אוֹמֵר: "אָרוּר שׁוֹכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה". מַאי טַעְמָא? עוּלָּא אָמַר: שֶׁאֵין לָהֶן מֶרְחַצָּאוֹת. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁמַּרְגִּישִׁין זֶה לְזֶה בִּטְבִילָה. מַאי בֵּינַייְהוּ? אִיכָּא בֵּינַייְהוּ נַהֲרָא דִּסְמִיךְ לְבֵיתָא. אָמַר רַב הוּנָא: כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ יָרָק - אֵין תַּלְמִיד חָכָם רַשַּׁאי לָדוּר בָּהּ. לְמֵימְרָא דְּיָרָק מְעַלְיָא? וְהָתַנְיָא: שְׁלֹשָׁה מַרְבִּין אֶת הַזֶּבֶל, וְכוֹפְפִין אֶת הַקּוֹמָה, וְנוֹטְלִין אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִמְּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם, וְאֵלּוּ הֵן:

פת

תוספות

ואם לאו מודדין לה מן הקשת — לא מן הקשת ממש, אלא ממקום שמתקצר בפנים ואין שם ארבעת אלפים, דלא גרע מאילו ניטל אותו של מעלה. ורבינו חננאל פירש: עיר העשויה כקשת — שאין מתקצר והולך.

נפש שיש בו ארבע אמות — גבי נפש הזכיר ארבע אמות, ולא דירה — משום דסתמיה עשוי לדירה, כדפירש הקונטרס. וגבי גשר וקבר הזכיר דירה. ומה שלא הזכיר ארבע אמות — לאו משום דסתמייהו ארבע אמות, דהא קבר סתמא לא הוי ארבע אמות. אלא כיון שהזכיר בית דירה — כאילו הזכיר ארבע אמות, דפחות מארבע אמות לא הוי דירה.

לא צריכא להשלים — פירש בקונטרס שהבנין לא הוי ארבע אמות על ארבע אמות, והמערה משלימה לארבע אמות. ונראה לרבינו יצחק: דצריך שיהא בנין רוב ארבע אמות. ועוד יש לפרש: להשלים — דיש בבנין ארבע אמות, וקאמר שמשלימה למערה לצרפה לבנין, ואין מתחילין למדוד אלא מסוף המערה.

כל עיר שאין בה ירק — פירוש: לפי שניקח בזול, ויכול לעסוק בתורה. והא דאמר בפרק "תולין" (שבת קמ,ב) בר בי רב לא ליכול ירקא משום דגריר — משמע שגורם לו להוציא הרבה באכילת לחם — התם מיירי בירק חי, אבל מבושל טוב ומשביע בדבר קל.

כאן

נותנין קרפף לעיר — כשבא למדוד התחומין, מניח לעיר אויר של שבעים אמה ושיריים שהוא כעיר, לבד התחום. **אלא לשתי עיירות** — להחבר על ידי קרפף שביניהן. **ואיתמר רב הונא אמר כו'** — ולקמן מפרש בפירקא פלוגתייהו. **אי אשמעינן** — בחומת העיר שנפרצה, התם קאמר רב הונא קרפף לזו ולזו להחבר — משום דהוה להו צד היתר מעיקרא, שהיו כבר עיר אחת. **דדחיקא תשמישתייהו** — שתי עיירות ממש דדחיקא תשמישתייהו בחד קרפף, הלכך, קרפף מיחשב לכל חד בעיר גופה, וכיון דצריך לה והוי בעיר, כי מחברי שתי הקרפיפות — כאילו העיירות מחוברות דמו. **אבל הכא** — דעיר אחת היא, ומעיקרא כי מחברי קודם שנפרצה הויא כולה מלאה, והוי סגיא לה בלאו האי אויר — השתא נמי לא ניתיב האי אוירא לתשמישן, קא משמע לן. **וכמה** — יהא אויר החלק מן היתר לקשת דאמרו מודדין לה מן היתר כי ליכא ארבעת אלפים בין שני ראשיה. **אלפים** — אבל יותר מאלפים, כיון דמכי נפק מביתו הולך לו תחום שלם מקמי דלימטי ליתר — לא משחינן ליה מן היתר. **דאי בעי הדר אתי** — למקום היתר דרך הבתים סביב הקשת יכול להלך עד שמגיע לאחד מן הראשין, ומשם יכול להלך לראשו האחר, שהרי תחומיהן נבלעין זה בזה. וכיון דבהיתר יכול להלך למקום היתר — תו לא אסר ליה אורך החלק לשוויה כשתי עיירות, ורואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות. **שאין עליהן תקרה** — וכל שכן אם מקורות הן מזו לזו בגג דהוו להו דירה מעלייתא. **נפש** — בנין על הקבר. וסתמא לדירת שומר הקבר עביד, הלכך, אף על גב דלא דייר ביה בית דירה הוא. **והקבר** — בית הקברות. **ובית הכנסת** — סתם בית הכנסת לאו לדירה עביד, הלכך, אי לית בה דירה לחזן הכנסת — לאו דירה היא. **ובית עבודה זרה** — נמי לאו לדירה עביד. **והאורוות** — אורוות סוסים. **אוצרות** — לתבואה ולשמן וליין לאו לדירה נינהו. **והבורגנין שבתוכה** — בתוך השדה. **והבית שבים** — באיי הים, בתוך שבעים אמה ושיריים לעיר. **בור ושיח** — בבבא קמא (נ,ב) מפרש מאי בור ומאי שיח. **שבתוכה** — שבשדה. **בית שבספינה** — לא קביע ליה דוכתא, פעמים שהוא בתוך שבעים לעיר, ופעמים שאינו. **ותיפוק ליה משום בנין** — אם יש בנין על פיה מאי אהניא מערה? בלאו מערה נמי מבנין משחינן. **להשלים** — אם אין הבנין ראוי לדירה, כגון שאין בו ארבע על ארבע — מהניא ליה מערה לאשלומי. **צריפין** — דירה של הוצין וערבה, ואינו קבע. הלכך, אפילו יש הרבה במקום אחד כשיעור — מהלך מאה אמה, אין חשובין עיר להיות כארבע אמות, וכל אחד מודד מפתח ביתו אלפים לכל רוח, אם בא לצאת. **ויחנו על הירדן** — במחנה ישראל כתיב. **אין נפנין לא לפניהן** — חוץ לענן, שמא ילך הענן והארון שם. **ולא לצידיהן** — חוץ לענן, שאין יודעין אנה יפנה הענן לעבור. **אלא לאחוריהן** — חוץ לענן, דודאי לא יחזור הענן לאחוריו. אלמא: המהלך בראש והוצרך לנקביו חוזר לאחוריו שלש פרסאות, וישראל במדבר יושבי אהלים היו, שאינן קבועין, ואפילו הכי מהלכין את כל המחנה כארבע אמות. **כיון דכתיב על פי ה' יחנו** — חשובה היא חנייתן להיות נידונת קבע. **שלש חצירות של שני בתים** — קבועין, של אבן או של עץ, בהכי חשיבי עיר וקובעת את כולן. וכדתנן לקמן (נט,א): רבי שמעון אומר: שלש חצירות של שנים שנים בתים. **ומהלכי מדברות** — ונשותיהן עמהן. **ויושבי צריפין** — נמי אנשי מקנה הן, וחונין בו חדש או חדשים עד שכלה המרעה לבהמות, ונוסעין משם ונקבעין במקום אחר. **אינן שלהן** — לקמן מפרש טעמא. **כיושבי קברות** — במתים, לפי שמחוסרין הנאה הן, ולוקין ברוחות בזרם ובמטר. **מאי טעמא** — אסורין בנותיהן. **שאין להן מרחצאות** — והולכין במקום רחוק לרחוץ, ונשותיהן נזקקות למנאפין, לפי שהעיר עזובה מאין איש. **בטבילה** — שאין להן מקוואות, והולכות הנשים לטבול במקום רחוק, וקוראה לחברתה ומרגישין השכנים. ויש רשע רודף אחריהן. ומתייחד עמהן ותנן (קידושין פ,ב): לא יתייחד אדם עם שתי נשים. **נהרא** — ראוי לטבילה ולא למרחץ, הרגש טבילה ליכא, דהא סמוך לה. אבל טעמא דמשום מרחצאות — איכא. **אין תלמיד חכם כו'** — לפי שהירק טוב למאכל, ונלקח בזול, ויכול לעסוק בתורה. **וכופפין**— גרסינן.

פת

נוֹתְנִין קַרְפַּף לָעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. כלומר, כאשר באים למדוד את תחומי אלפיים אמה של העיר, מניחים תחילה שטח ריק של שבעים אמה ושני שליש אמה בסמוך לעיר, ושטח זה נידון כמו העיר עצמה, ומשם ולהלן מתחילים למדוד אלפיים אמה מחוץ לעיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא אָמְרוּ דִּין ׳קַרְפַּף׳ אֶלָּא בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת. כלומר, אין נותנים שטח נוסף לעיר יחידית, אלא מתחילים למנות אלפיים אמה מסוף העיר ממש, ורק באופן שיש שתי עיירות הסמוכות זו לזו נותנים להן ׳קרפף׳ ביניהן, כדי לחברן על ידו.

וְאִיתְּמַר – ונאמרה מחלוקת בבית המדרש בביאור שיטת חכמים, כמה קרפיפות נותנים בין שתי עיירות. רַב הוּנָא אָמַר, נותנים קַרְפַּף לָזוּז וְקַרְפַּף לָזוּז. כלומר, נותנים מגרש ריק בשיעור שבעים אמה ושני שליש לכל אחת מן העיירות, ונמצא שאם הן רחוקות זו מזו עד שיעור מאה וארבעים ואחת אמות ושליש מצטרפות יחדיו להיות כעיר אחת. וְחִיָּיא בַּר רַב אָמַר, אֵין נוֹתְנִין אֶלָּא קַרְפַּף אֶחָד לִשְׁתֵּיהֶן. כלומר, נותנים שטח אחד של שבעים אמה ושני שליש לשתי העיירות יחדיו, ולפיכך אם הן רחוקות זו מזו עד שבעים אמה ושתי שליש מצטרפות להיות עיר אחת, אבל אם יש ביניהן יותר משיעור זה דינם כשתי עיירות שונות.

נמצא, שכבר אמר רב הונא במקום אחר את דינו, שלשיטת חכמים נותנים קרפף לכל אחת מן העיירות, ואם כן יש לתמוה, מדוע הוצרך להשמיענו שחומת העיר שנפרצה ונעשתה כשתי ערים שיעורה במאה וארבעים ואחת אמות ושליש.

מתרצת הגמרא: צְרִיכָא – הוצרך רב הונא להשמיענו דין זה בשני אופנים, גם לגבי שתי עיירות וגם לגבי עיר אחת שנפרצו חומותיה, משום שיש חידוש בכל אחד מהם. דְּאִי אַשְׁמְעִינָן הָכָא – שאם היה משמיענו זאת רק כאן, לענין מחיצת העיר שנפרצה, סבורים היינו לומר שרק באופן כזה נותנים קרפף לכל צד, מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ צַד הֵיתֵר מֵעֵיקָּרָא – לפי שהיה לערים אלו היתר מתחילה, שהרי היו עיר אחת ממש, ולפיכך יש להקל לצרפן זו לזו על ידי שתי קרפיפות, אֲבָל הָתָם – שם, לגבי שתי עיירות שלא היו מחוברות זו לזו מעולם, אֵימָא לֹא – היינו סבורים לומר שאין נותנים אלא קרפף אחד לשתיהן, ואם יש ביניהן יותר משבעים אמה ושני שליש אינן נעשות לעיר אחת, ולפיכך הוצרך רב הונא להשמיענו שאף באופן כזה נותנים קרפף לזו וקרפף לזו.

וְאִי אַשְׁמְעִינָן הָתָם – ואם היה רב הונא משמיענו דין זה רק שם, לגבי שתי עיירות שונות, סבורים היינו לומר שרק באופן כזה נותנים קרפף לכל אחת מהן, מִשּׁוּם דִּרְחִיקָא תַּשְׁמִישְׁתַּיְיהוּ – לפי שדחוק להן המקום להשתמש בקרפף אחד, וצריכה כל אחת מן העיירות קרפף לעצמה, והוא נידון כחלק מן העיר, ולפיכך כאשר מתחברים שני קרפיפות אלו נידונות הערים כעיר אחת. אֲבָל הָכָא – כאן, לענין חומת העיר שנפרצה, דְּלֵא דְּחִיקָא תַּשְׁמִישְׁתַּיְיהוּ – שאין דחוק המקום לשני חלקי העיר להשתמש בקרפף אחד, שהרי מתחילה היה המקום זה בנוי בבתים ולא הוצרכו לו כלל, אֵימָא לֹא – סבורים היינו לומר שאין נותנים אלא קרפף אחד לשניהם, צְרִיכָא – לפיכך הוצרך רב הונא להשמיענו שאף באופן זה נותנים להם שני קרפיפות.

הגמרא שבה לדון בדיני ׳עיר העשויה כקשת׳. מבררת הגמרא: וְכַמָּה הָוֵי בֵּין יֶתֶר לְקֶשֶׁת – עד כמה הוא שיעור החלל שבין ה׳חֶבֶל׳ לקשת, שעדיין נאמר בזה את הדין שנתבאר בברייתא, שאם אין ארבעת אלפים אמה בין שני ראשי הקשת דנים את החלל שבפנים כאילו הוא מלא בתים.

מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בדין זה: רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר, אם יש בין ה׳יֶתֶר׳ לקשת עד אַלְפַּיִם אַמָּה ניתן לצרף את שני ראשי הקשת זה לזה, כל שאין ביניהם ארבעת אלפים אמה [ציור א 8], ונעשית כל הקשת וחללה כעיר אחת, אבל אם יש בין הקשת ל׳יֶתֶר׳ יותר מאלפיים אמה אין מצרפים אותם למנות את התחום מן ה׳יֶתֶר׳, אלא מודדים לכל אחד מביתו.

רָבָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר, אֲפִילּוּ אם שיעור המרחק שבין הקשת ל׳יֶתֶר׳ הוא יָתֵר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה ניתן לצרף את שני ראשי הקשת זה לזה, כל שאין ביניהם ארבעת אלפים אמה.

אָמַר אַבָּיֵי, כְּוָותֵיהּ – כשיטתו דְּרָבָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא מִסְּתַבְּרָא, שאפילו אם יש בין הקשת ל׳יֶתֶר׳ למעלה מאלפיים אמה ניתן לצרף את ראשי הקשת זה לזה, משום דְּאִי בְּעֵי חָדַר אָתֵי דֶּרֶךְ בָּתִּים – שאם רוצה אדם יכול לילך למקום ה׳יֶתֶר׳ דרך הבתים שמסביב לקשת, שהרי ראשי הוא להלך עד לראש הקשת האחד, ומשם לראש הקשת השני דרך ה׳יֶתֶר׳ [ציור ב 8], מאחר שתחום שניהם מובלע זה בזה, שאין ביניהם ארבעת אלפים אמה, ולפיכך אין אנו מתחשבים באורכו של החלל שבין הקשת ל׳יֶתֶר׳, שאף אם ארוך יותר מאלפיים אמה דנים אותו כאילו מלא בתים וחצירות.

שנינו במשנה (לעיל נב): הָיוּ שָׁם גְּדוּדִיּוֹת גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים כּוּ׳, מוציאין את המידה כנגדן.

מבררת הגמרא: מַאי – מה הם גְּדוּדִיּוֹת. אָמַר רַב יְהוּדָה, מקום בעל שָׁלֹשׁ מְחִיצוֹת, אף על פי שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן תִּקְרָה, מכל מקום מצרפים אותם לעיר, ומונים אלפיים אמה מהם והלאה.

אִיבַּעְיָא לְהוּ – נסתפקו בני הישיבה, מקום שיש בו שְׁתֵּי מְחִיצוֹת וְיֵשׁ עֲלֵיהֶן תִּקְרָה, מַהוּ – מה דינו, האם דינו כגדודיות המצטרפות לעיר, או לא.

הגמרא מנסה לפשוט הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע – בוא ושמע ראיה לפשוט ספק זה. שנינו בברייתא, אֵלּוּ שֶׁמִּתְעַבְּרִין עִמָּהּ – עם העיר, כלומר, אלו הם הנעשים כ׳עיבורה של עיר׳, שמונים אלפיים אמה לתחום שבת מהם והלאה. נָפֶשׁ [–בנין שעל גבי הקבר] שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, וְהַגֶּשֶׁר וְהַקֶּבֶר [–בית קברות] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה עבור שומר הגשר הנוטל מכס, או עבור שומר בית הקברות, וּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּירָה לְחַזָּן [–שמש], וּבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּירָה לְכוֹמְרִים, וְהָאוּרְוּוֹת של סוסים, וְהָאוּצָרוֹת של תבואה ושמן ויין שֶׁבַּשָּׂדוֹת, וְיֵשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה לשומר, וְהַכּוּרְנָנִין [–צריף שעושים מערבה וקנים לשומרי פירות או ציידי עופות] שֶׁבְּתוֹכָהּ [–שבתוך השדה], וְהַבַּיִת העומד על אי שֶׁבַּיָּם, כל אלו אם סמוכים הם לעיר בתוך שבעים אמה ושני שליש, הֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַבְּרִין עִמָּהּ – נעשים ׳עיבורה של עיר׳ ונוספים על שטחה, ומונים אלפיים אמה מהם והלאה.

וְאֵלּוּ שֶׁאֵין מִתְעַבְּרִין עִמָּהּ – שאין נעשים ׳עיבורה של עיר׳, נָפֶשׁ [–בנין שעל הקבר] שֶׁנִּפְרְצָה מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתֶיהָ אֵילָךְ וְאֵילָךְ – שנפרצה משני צדדים לכאן ולכאן, ולא נותרו בה אלא שתי מחיצות, וְהַגֶּשֶׁר וְהַקֶּבֶר שֶׁאֵין לָהֶן [–בהן] בֵּית דִּירָה לשומר, וּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁאֵין לָהּ [–בה] בֵּית דִּירָה לְחַזָּן, וּבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁאֵין לָהּ בֵּית דִּירָה לַכּוֹמְרִים, וְהָאוּרְוּוֹת וְהָאוּצָרוֹת שֶׁבַּשָּׂדוֹת שֶׁאֵין לָהֶן בֵּית דִּירָה לשומר, וּבוֹר [–חפירה עגולה], וְשִׁיחַ [–חפירה ארוכה וצרה], וּמְעָרָה, וְגֶדֶר אבנים וְשׂוֹכָךְ יונים שֶׁבְּתוֹכָהּ [–שבתוך השדה], וְהַבַּיִת שֶׁעומד בַּפִּפֵּינָה העומדת בסמוך לעיר, אֵין אֵלּוּ מִתְעַבְּרִין עִמָּהּ – אינם נעשים ל׳עיבורה של עיר׳, לפי שאינם רואיים לדירה.

עתה מבארת הגמרא כיצד יש לפשוט מברייתא זו את הספק לענין שתי מחיצות ותקרה: קָתָנֵי מִיהַת – שנינו על כל פנים בברייתא, שנָפֶשׁ [–בנין שעל הקבר] שֶׁנִּפְרְצָה מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתֶיהָ אֵילָךְ וְאֵילָךְ אינה מצטרפת לעיר. מבררת הגמרא: מַאי – מה היא כוונת הברייתא, לַאו – האם אין כוונתה אפילו באופן דְּאִיכָּא תִּקְרָה – שיש תקרה לנפש זו שנפרצה משתי רוחותיה, דהיינו שנותרו בה שתי מחיצות ותקרה, ואף על פי כן אינה מצטרפת עם העיר, ויש לפשוט מכאן הספק, שרק מקום שיש בו שלש מחיצות מצטרף לעיר להיות כמותה, אפילו אם אין עליו תקרה, אבל מקום שיש בו שתי מחיצות אינו מצטרף אפילו אם יש עליו תקרה.

דוחה הגמרא: לֹא – אין להוכיח כן מן הברייתא, לפי שניתן לפרש שהיא עוסקת באופן דְּלֵיכָּא תִּקְרָה – שאין תקרה לנפש זו שנפרצה משתי רוחותיה, ולפיכך אינה מצטרפת לבתי העיר, אבל מקום שיש בו שתי מחיצות ותקרה יתכן שמצטרף.

הגמרא מבררת דינים שהובאו בברייתא: שנינו בברייתא שבית העומד על אי שבים, מצטרף לבתי העיר, אם הוא עומד בתוך שבעים אמה ושני שליש לעיר. מבררת הגמרא: בַּיִת שֶׁבַּיָּם לְמַאי חָזֵי – לאיזה שימוש הוא ראוי, שמשום כך ניתן לצרפו לעיר, והלא

המשך בעמוד רסא

המשך ביאור למס' עירובין ליום ראשון עמ' א

שַׁמַּאי, דְּתַנְיָא – שהרי כך שנינו בברייתא, חֲמִשָּׁה אנשים הדרים בחצר אחת שֶׁנָּבוּ אֶת עֵירוּבָן – שנתן כל אחד מהם פת לצורך עירובי חצירות, וּנְתָנוּהוּ בִּשְׁנֵי כֵּלִים שונים בבית אחד, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אֵין זֶה עֵירוּב, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים הֲרֵי זֶה עֵירוּב. נמצא, ששמואל שאמר שעירוב שנחלק לשני כלים אינו מועיל סובר כשיטת בית שמאי, וכיצד יתכן הדבר, הרי כלל הוא בידינו שהלכה כבית הלל במחלוקותיהם עם בית שמאי.

מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא – אפילו אם תאמר ששמואל סובר כְּבֵית הִלֵּל אין בכך קושיא, משום דְּעַד כָּאן לֹא קָאָמְרֵי בֵּית הִלֵּל הָתָם – לא אמרו בית הלל שם שהחולק עירובו הרי זה עירוב, אֶלָּא באופן דְּמַלְיָין לְמָנָא וְאַיְיתֵר – שמילא כלי אחד מן העירוב, ולא היה בו די מקום להניח את כל הפת, ולפיכך הוצרך בעל כרחו להניח את שארית העירוב בכלי נוסף, אֲבָל הֵיכָא דְּפַלְגֵיהּ מִיפַּלַג, לֹא – אבל באופן שחילקו מתחילה מדעתו בשני כלים מודים בית הלל שאין עירוב זה מועיל, ולפיכך אמר שמואל 'החולק את עירובו אינו עירוב'.

מבררת הגמרא: וְתָיְתֵי לָמָּה לִי – מדוע הוצרך שמואל להשמיענו את שני הדינים הללו, גם דין 'המקפיד על עירובו' וגם דין 'החולק את עירובו', הרי טעם אחד לשניהם, שצריך שיהא העירוב של כל בני החצר מעורב יחד, ולפיכך אין הוא מועיל אם מקפיד עליו או אם חילקו לשני חלקים, ואם כן די היה בכך שישמיענו את אחד מן הדינים הללו, ולמדים היינו מכך אף את הדין השני.

מבארת הגמרא: צְרִיכִי – הוצרך שמואל להשמיענו דין זה בשני אופנים, משום דְּאִי אַשְׁמְעִינָן הָתָם – שאם היה משמיענו רק שם לגבי המקפיד על עירובו, סבורים היינו לומר, שטעם הדבר שאין עליו שם 'עירוב' מִשּׁוּם דְּקָפִיד – מאחר שמקפיד על אחרים שלא יאכלו מפיתו, אֲבָל הָכָא – אבל כאן לגבי חולק את עירובו, שאין אחד מבני החצר מקפיד על חבריו אם יאכלו מפיתו, אֵימָא לֹא – סבורים היינו שאין חלוקה זו פוסלת את העירוב. וְאִי אַשְׁמְעִינָן הָכָא – ואם היה משמיענו כאן לגבי החולק את עירובו, סבורים היינו לומר שרק באופן כזה העירוב פסול מִשּׁוּם דְּפַלְגֵיהּ מִיפַּלַג – מאחר וחילקו לשני חלקים, וביטל בכך את שם ה'עירוב', שהרי אינו מעורב, אֲבָל הָתָם – אבל שם לגבי המקפיד על עירובו, שכל העירוב מונח בכלי אחד, אֵימָא לֹא – סבורים היינו שאין זה פוסל את העירוב, צְרִיכָא – לכך הוצרך שמואל להשמיענו בשניהם.

הגמרא מקשה סתירה בדברי שמואל: אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַב יְהוּדָה, בְּבֵי מַעֲצַרְתָּא [–בבית הבד] דְּבֵי רַב זַבַּאי, וּמִי [–וכי] אָמַר שְׁמוּאֵל שֶׁהַחוֹלֵק אֶת עֵירוּבוֹ בשני כלים אֵינוֹ עֵירוּב, וְהָאָמַר [–והרי אמר] שְׁמוּאֵל, שבעל הַבַּיִת שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ את הָעֵירוּב של כל דיירי החצר, אֵינוֹ צָרִיךְ לִיתֵּן אף הוא אֶת הַפַּת עם שאר בני החצר. ויש לברר, מַאי טַעְמָא – מה טעם הדבר שאין הוא צריך ליתן פת משלו, לַאו – האם אין הטעם מִשּׁוּם דְּאָמַר – מאחר ששמואל סובר, דְּכֵיוָן דְּמַנַּח בְּסַלָּא כְּמַאן דְּמַנַּח הָכָא דָּמֵי – שמאחר ומן הסתם יש לבעל הבית פת המונחת בסל שבביתו, ניתן לצרפה לעירוב יחד עם הפת של שאר בני החצר, אף שאין היא מונחת עמם בכלי אחד, ואם כן יש להקשות, מדוע החולק את עירובו בשני כלים אינו עירוב, הרי הָכָא נַמִּי – אף בזה יש לומר, דכֵיוָן דְּמַנַּח בְּסַלָּא כְּמַאן דְּמַנַּח הָכָא דָּמֵי – שמאחר והניח פת בסל אחר שבאותו הבית, הרי זה כאילו היא מונחת כאן עם פת העירוב של שאר דיירי החצר.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב יהודה לרבי אבא, הָתָם – שם, לגבי בית שמניחים בו את העירוב, אין הטעם שבעל הבית פטור מלהניח פת משום שיש לו כבר פת המונחת בסל שבביתו, אלא אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לו פַּת בביתו כלל אין הוא צריך להניח עירוב עם שאר בני החצר, מַאי טַעְמָא – ומה הוא טעם הדבר, משום דְּכוּלְּהוּ הָכָא דָּיְירֵי – לפי שטעם הנחת הפת על ידי בני החצר הוא כדי שיהיו נידונים כאילו הם דרים בבית שהניחו בו את פיתם, אבל בעל הבית שדר שם בפועל אינו צריך להניח פת לצורך כך.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים כיצד מועילה הנחת פת לעירוב להתיר הטלטול באותה חצר: אָמַר שְׁמוּאֵל, טעם הדבר שהנחת עֵירוּב מצרפת את כל בני החצר לרשות אחת הוא מִשּׁוּם קִנְיָן. כלומר, שעל ידי נתינת הפת מקנה בעל הבית שבו מונח העירוב חלק בביתו לכל דיירי החצר, ונמצא שכולם שותפים בבית ובחצר שסביבו, ולפיכך מותר לטלטל מן הבתים לחצר, שאין כאן אלא רשות אחת בלבד.

וְאִם תֹּאמַר – ואם תקשה, מִפְּנֵי מָה אֵין דיירי החצר קוֹנִין חלק באותו הבית בְּנִתִּינַת מָעָה של כסף, ומה הטעם שתיקנו חכמים ליתן פת בדווקא. התירוץ הוא, מִפְּנֵי שֶׁמעה כסף אֵינָהּ מְצוּיָה אצל בני אדם בְּעָרְבֵי שַׁבָּתוֹת, ונמצא שפעמים לא יוכלו לערב מחמת חסרון המעות, ועל כן תיקנו חכמים שיערבו על ידי נתינת פת המצויה בבתים.

מקשה הגמרא: הֵיכָא דְּעַיְירַב מִיהוּ לְקָנֵי – באופן שעירב אדם על ידי נתינת מעות צריך היה שיועיל העירוב מכל מקום, שהרי קונה הוא חלק באותה דירה, ומה טעם אמרו חכמים לקנות דווקא בפת ולא במעות.

מתרצת הגמרא: גְּזֵירָה – גזרו חכמים שלא תועיל נתינת מעות, משום שחששו שֶׁמָּא יֹאמְרוּ שנתינת מָעָה כסף היא עִיקָּר העירוב, ולא ידעו שאפשר לערב אף בפת, וְזִמְנִין דְּלָא שְׁכִיחַ מָעָה – ולעיתים לא יהיו מעות מצויות בידם, וְלֹא אָתֵי לְאִיעֲרוּבֵי בְּפַת – ולא יערבו בפת, וְאָתֵי עֵירוּב לְאִיקַּלְקוּלֵי – ועל ידי כך יהיה קילקול, שתשתכח תורת עירוב מישראל.

הגמרא מביאה את דעת החולק בזה: רַבָּה אָמַר, טעם הדבר שהנחת עֵירוּב מצרפת את דיירי החצר לרשות אחת הוא מִשּׁוּם דִּירָה. כלומר, שעל ידי נתינת הפת באחד הבתים שבחצר נידונים הכל כאילו דרים הם באותו הבית, לפי שדרך האדם לדור במקום שבו הוא מניח את פיתו, ומבטל את דירתו שבחצר לדירה זו, ונמצא שהכל דרים ברשות אחת, ולפיכך רשאים הם לטלטל בה.

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מה חילוק יש להלכה בין שיטת שמואל הסובר 'עירוב משום קנין', לשיטת רבה הסובר 'עירוב משום דירה'.

מבארת הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – יש חילוק ביניהם לענין שלשה דברים. האחד, האם ניתן לערב על ידי נתינת כֶּלִי. לדעת הסובר 'עירוב משום קנין' ניתן לעשות בכלי 'קנין סודר', כדרך שאר קניינים, אך לדעת הסובר 'עירוב משום דירה' אי אפשר לערב אלא בפת, שכן אין אדם דר אלא במקום פיתו ולא במקום כליו.

החילוק השני ביניהם הוא לענין עשיית עירוב על ידי הנחת פת, שיש בה כדי מזון שתי סעודות, וְהִיא פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, שלדעת הסובר 'עירוב משום קנין' אי אפשר לעשות קנין על ידי פת שאין בה שוה פרוטה, אך לדעת הסובר 'עירוב משום דירה' די בכך שיש בה כדי מזון שתי סעודות.

שתומשך על כל השנה כולה גם השמחה דחג הסוכות הקשורה עם ברכת ה' – "באספך מגרנך ומיקבך", כפשוטם של עניינים – מילוי כל צרכי האדם "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה".

משיחת וא"ו תשרי, ה'תשכ"ח

המשך ביאור למס' עירובין ליום שבת קודש עמ' א

מבואר מדברי רב הונא, שאם יש בין שני חלקי העיר יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושליש שוב אינם מצטרפים יחדיו, ואילו בסוגייתנו אמר רב הונא שאם יש בין שני ראשי הקשת פחות מארבעת אלפים אמה ניתן לצרפם לעיר אחת.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבָּה בַּר עוּלָּא, לֹא קַשְׁיָא** – אין להקשות סתירה בין המימרות של רב הונא, לפי שכל אחת מהן עוסקת באופן אחר. **כָּאן** – המימרא שאמר בסוגייתנו לגבי ״עיר העשויה בקשת״, עוסקת **בְּעִיר שנפרצה מרוּחַ אַחַת** – מצד אחד, שהרי מצד הקשת עצמה מחוברים בתי העיר זה לזה, ורק מצד ראשי הקשת נפרדים הם, ולפיכך אם אין בין שני ראשי הקשת ארבעת אלפים אמה נעשית כל הקשת וחללה כעיר אחת. **כָּאן** – המימרא של רב הונא לגבי חומת העיר שנפרצה, עוסקת בעיר שנפרצה **מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת** – משני צדדים, דהיינו שנפרצו חומותיה משני צידי העיר זה כנגד זה, ולפיכך דינה חמור יותר, שאם יש בין שני החלקים יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושליש הם נידונים כשתי ערים שונות.

מבררת הגמרא: **וּמַאי קָא מַשְׁמַע לָן** – מה משמיענו רב הונא באומרו ששיעור פירצת העיר הוא במאה וארבעים ואחת אמות ושליש, בהברח צריך לומר שכוונתו להשמיענו שכאשר יש שתי עיירות הסמוכות זו לזו **דְּנוֹתְנִין קַרְפַּף לָזוֹ וְקַרְפַּף לָזוֹ** – נותנים שיעור מגרש ריק של שבעים אמה ושני שליש לכל אחת מן הערים, ושיעור זה נידון כמו העיר עצמה, ולפיכך אם רחוקות שתי העיירות זו מזו עד מאה וארבעים ואחת אמות ושליש הן נידונות כעיר אחת. ואם כן יש לתמוה, **הָא אֲמַרָהּ רַב הוּנָא חֲדָא וְיִמְנָא** – הרי כבר אמר רב הונא דין זה פעם אחת, **דִּתְנַן** – שכך שנינו (להלן נז.),

---

המשך ביאור למס' עירובין ליום חמישי עמ' ב

את זו, ״עירנית״, עמוקה וחמורה ומעוררת את לומדיה, ״והנעירתו״, שלא יכול היה לישן מחמת כן בלילה, ולפיכך ישן הוא עתה.

אָמְרֵי לֵיהּ – אמרו התלמידים **לְרַבִּי אִלְּעַאי, הַצִּפִּינֶנּוּ** [–הראנו] **הֵיכָן רַבִּי אַבָּהוּ** [**צָפוּן** – נחבא]. **אָמַר לָהֶן** רבי אלעאי, רבי אבהו **נִתְיַיעֵץ בַּמַּכְתֵּיר** – נטל רשות מן הנשיא, **וְהִנְגִּיב** – והלך לצד דרום, **לְמִפְּיכֹשֶׁת** – לישב לפני זקני דרום, שהם חכמים ביותר [ועל שם שהיה מפיבושת אדם גדול קראם על שמו].

הגמרא מביאה מעשים בשלשה שניצחו לרבי יהושע בן חנניה בדברים: **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, מִימֵי לֹא נִצְּחַנִי אָדָם** בדברים, **חוּץ מֵאִשָּׁה, תִּינוֹק וְתִינוֹקֶת.**

והוא מפרש מה אירע במקרים אלו: **אִשָּׁה מַאי הִיא** – מה היה המעשה שנצחה אותי אשה, **פַּעַם אַחַת נִתְאָרַחְתִּי אֶצֶל אַכְסַנְיָא אַחַת** – אשה אחת שהיתה מבשלת עבורי סעודות. **עָשְׂתָה לִי פּוֹלִין** [–מין קטניות] בסעודה. **בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן** שעשתה לי אותם, **אֲכַלְתִּים, וְלֹא שִׁיַּרְתִּי מֵהֶן כְּלוּם. שְׁנִיָּה** – ביום השני שהכינה לי כן, אכלתים **וְלֹא שִׁיַּרְתִּי מֵהֶן כְּלוּם, בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי** שהכינה לי תבשיל זה **הִקְדִּיחָתַן בְּמֶלַח** – שרפה התבשיל במלח, כלומר, נתנה בו מלח יותר מדאי עד שלא היה ראוי לאכילה. **כֵּיוָן שֶׁטָּעַמְתִּי** מן התבשיל **מָשַׁכְתִּי יָדַי מֵהֶן** – נמנעתי מלאכול פולין אלו. **אָמְרָה לִי** אותה אשה, **רַבִּי, מִפְּנֵי מָה אֵינְךָ סוֹעֵד. אָמַרְתִּי לָהּ, כְּבָר סָעַדְתִּי מִבְּעוֹד יוֹם** ואיני זקוק לאכול עתה [שלא רצה לומר לה שהתבשיל אינו ראוי לאכילה]. **אָמְרָה לִי** האשה, אם סעדת כבר מבעוד יום **הָיָה לְךָ לְמְשׁוֹךְ** את **יָדֶיךָ** גם **מִן הַפַּת,** אך מאחר ואכלת פת ולא נמנעת אלא מאכילת התבשיל יש להבין שאין הטעם כפי שאתה אומר משום שסעדת כבר. חזרה **וְאָמְרָה לִי, רַבִּי, שֶׁמָּא לֹא הִנַּחְתָּ פֵּאָה בָּרִאשׁוֹנִים,** כלומר, שמא שכחת להניח עבורי מעט מן התבשילים הראשונים, ולפיכך מתכוין אתה להניח עתה מן התבשיל השלישי אף על השְׁנַיִם הקודמים. **וְכִי לֹא כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים, שֵׁאֵין מְשַׁיְּרִין פֵּאָה בְּאֵילָּפֶם אֲבָל מְשַׁיְּרִין פֵּאָה בְּקִעֲרָה,** כלומר, כאשר השמש מעביר את האוכל מן הקדירה אל הקערה, אינו משייר בקדירה כלום לצורכו, אבל האוכלים בסעודה מניחים כל אחד מן המאכל בקערה, לצורך מאכל השמש.

כלומר, אותה אשה רצתה להוכיחו ברמז על אשר לא הניח עבורה מן המאכל ביום הראשון וביום השני, כפי הדין אשר הורו חכמים, ולפיכך אמרה לו בדרך שחוק, שמא כוונתך להשאיר עתה מן המאכל אף בשביל היומיים הקודמים. ובכך ניצחתו בדברים.

וממשיך רבי יהושע בן חנניה ואומר: מעשה שהיה **בְּתִינוֹקֶת** שניצחה אותי בדברים **מַאי הִיא, פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וְהָיְתָה דֶּרֶךְ** סלולה **עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שָׂדֶה, וְהָיִיתִי מְהַלֵּךְ בָּהּ, אָמְרָה לִי תִּינוֹקֶת אַחַת, רַבִּי, וכי לֹא שָׂדֶה הִיא זוֹ.** כלומר, כיצד רשאי הנך להלך במקום זה שהוא רשות היחיד. **אָמַרְתִּי לָהּ, וכי לֹא דֶּרֶךְ כְּבוּשָׁה הִיא** לרבים לילך כאן. **אָמְרָה לִי, לִיסְטִים** [–שודדים] **כְּמוֹתְךָ כְּבוּשָׁה,** כלומר, אמנם דרך סלולה היא, אך אין ללמוד מכך שניתנה מרצונו של בעל השדה לצרכי רבים, אלא הלכו בה אנשים בעל כרחו עד שנעשית לדרך כבושה. ובכך ניצחתו התינוקת בדברים.

ומעשה שהיה עם **תִּינוֹק מַאי הִיא** – מה הוא, **פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וְרָאִיתִי תִּינוֹק יוֹשֵׁב עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים** – מקום שפורשים הימנו שני דרכים, אחד לצד זה ואחד לצד אחר. **וְאָמַרְתִּי לוֹ** – לתינוק, **בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ נֵלֵךְ לָעִיר** – איזו דרך עלי לבחור כדי להגיע אל העיר. **אָמַר לִי** התינוק, שני הדרכים מגיעים אל העיר, אלא שזו – הדרך שבצד האחד, היא **קְצָרָה וַאֲרוּכָה, וְאילו זוֹ** – הדרך שבצד השני, היא **אֲרוּכָה וּקְצָרָה. וְהָלַכְתִּי בַּדֶּרֶךְ** שאמר עליה התינוק שהיא **קְצָרָה וַאֲרוּכָה. כֵּיוָן שֶׁהִגַּעְתִּי** סמוך **לָעִיר מָצָאתִי שֶׁמַּקִּיפִין אוֹתָהּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּיסִין,** ואי אפשר לעבור דרכם ולהכנס לתוך העיר אלא בקושי רב. **חָזַרְתִּי לַאֲחוֹרַי** עד לאותה פרשת דרכים, **אָמַרְתִּי לוֹ** – לתינוק, **בְּנִי, הֲלֹא אָמַרְתָּ לִי** שדרך זו **קְצָרָה** היא, ואין הדבר כן, שקשה לעבור בה מחמת הגינות והפרדסים. **אָמַר לִי** התינוק, **וְכִי לֹא אָמַרְתִּי לְךָ** שהיא גם **אֲרוּכָה,** וזו היתה כוונתי, שאכן קצרה היא בכמות, אבל ארוכה היא בכך שקשה להלך בה, ואילו הדרך השניה אמנם ארוכה יותר, אבל קצרה היא בכך שההולך בה מוצא את מבוא העיר פנוי להכנס.

מסיים רבי יהושע בן חנניה ואומר: **נִשְׁקַתְּיוּ** לאותו תינוק **עַל רֹאשׁוֹ וְאָמַרְתִּי לוֹ, אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל, שֶׁכּוּלְּכֶם חֲכָמִים וּגְדוֹלִים אַתֶּם, מִגְּדוֹלְכֶם** – מן הגדולים שבכם, **וְעַד קְטַנְּכֶם** – ועד הקטנים שבכם.

הגמרא מביאה מעשה בענין גדר דיבור הראוי עם אשה: **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הָיָה קָא אָזִיל בְּאוֹרְחָא** – היה מהלך בדרך, והגיע לפרשת דרכים, ולא היה יודע באיזו דרך עליו לילך. **אַשְׁכְּחֵהּ** – פגש שם **לְבְרוּרְיָה** [אשתו של רבי מאיר ובתו של רבי חנינא בן תרדיון], **אָמַר לָהּ, בְּאֵיזוּ דֶּרֶךְ נֵלֵךְ לְלוּז. אָמְרָה לֵיהּ, גְּלִילִי שׁוֹטֶה, וכי לֹא כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים** (אבות פ״א מ״ה) ״**אַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה**״, ואם כן **הָיָה לְךָ לוֹמַר** את שאלתך בלשון קצרה ״**בְּאֵיזֶה לְלוּז**״.

הגמרא מביאה מעשה נוסף שאירע עם ברוריה: **בְּרוּרְיָה אַשְׁכַּחְתֵּיהּ לְהַהוּא תַּלְמִידָא** – פגשה תלמיד אחד **דַּהֲוָה קָא גָּרִים בְּלַחְיֵשָׁה** – שהיה לומד בלחש, ולא משמיע את קולו.

המשך ביאור למס' עירובין ליום שישי עמ' ב

עד שיבין התלמיד הדבר על בוריו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים לא יט) 'וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'. **וּמִנַּיִן** שחייב ללמד את תלמידיו **עַד שֶׁתְּהֵא** משנתם **סְדוּרָה** [–שגורה] **בְּפִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'שִׂימָה בְּפִיהֶם'. **וּמִנַּיִן שֶׁחַיָּיב הרב לְהַרְאוֹת לוֹ** [–לתלמידו] **פָּנִים**, כלומר, ליתן לו טעם בכל דבר שמלמדו, ולא יאמר לו 'כך שמעתי, הבן אתה הטעם מעצמך', **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כא א) 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם', ולא נאמר 'אשר תלמדם', ומכאן שצריך לסדר ולשים לפניהם טעם המיישב את תלמודם.

הגמרא מבררת את דברי הברייתא בענין סדר לימודם של בני ישראל: מקשה הגמרא: **וְלִיגְמְרוּ כּוּלְּהוּ מִמֹּשֶׁה** – שילמדו כל ישראל יחדיו את פירקם ארבע פעמים מפיו של משה, ומדוע הוצרכו לחלק באופן כזה, שתחילה ילמד לאהרן, ואחר כך לבניו ולזקנים.

מתרצת הגמרא: טעם הדבר שעשו כן הוא **כְּדֵי לַחֲלוֹק כָּבוֹד לְאַהֲרֹן** ללמדו בפני עצמו, **וְכֵן** לחלוק כבוד **לְבָנָיו** בפני עצמם, **וְלַחֲלוֹק כָּבוֹד לַזְּקֵנִים** בפני עצמם.

שבה הגמרא ומקשה: **וְנֵיעוּל אַהֲרֹן וְנִיגְמַר מִמֹּשֶׁה** – שיכנס אהרן וילמד ממשה את פירקו ארבע פעמים, ולאחר מכן יילך משה לביתו, **וְלִיעַיְּילוּ בָּנָיו וְלִיגְמְרוּ מֵאַהֲרֹן** – ויכנסו בניו של אהרן וילמדו מאביהם פרק זה ארבע פעמים, ולאחר מכן יילך אהרן **וְלִיעַיְּילוּ זְקֵנִים וְלִילְפוּ מִבָּנָיו** – ויכנסו הזקנים וילמדו מבניו של אהרן ארבע פעמים, **וְלֵיזְלוּ וְלִיגְמְרִינְהוּ לְכוּלְּהוּ יִשְׂרָאֵל** – ויילכו הזקנים וילמדו לכל ישראל ארבע פעמים.

מתרצת הגמרא: **כֵּיוָן דְּמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה גָּמַר** – מאחר שמשה למד מפיו של הקדוש ברוך הוא, **מִסְתַּיְּיעָא מִלְּתֵיהּ** – מסתייע הדבר יותר שישמעו כל ישראל מפיו של משה, ולפיכך נסדר הדבר באופן זה שישמעו ישראל ממשה לפחות פעם אחת.

הגמרא מפרשת את מחלוקתם של רבי יהודה וחכמים בענין מקום מושבו של אהרן: **אָמַר מַר** – הובא לעיל בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְעוֹלָם אַהֲרֹן לִימִין מֹשֶׁה חוֹזֵר.**

מבררת הגמרא: **כְּמַאן אַזְלָא הָא דְּתַנְיָא** – כשיטת מי הולך דין זה ששנינו בברייתא, **שְׁלֹשָׁה שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ**, רב ושני תלמידיו, סדר הליכתם כך הוא, **הָרַב** מהלך **בָּאֶמְצַע, וְגָדוֹל** התלמידים מהלך **בִּימִינוֹ, וְקָטָן בִּשְׂמֹאלוֹ. לֵימָא** – האם נאמר שבריתא זו **כְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא,** הסובר שאהרן היה יושב לימינו של משה, לפי שחשוב היה מבניו, **וְלָא** כְּרַבָּנָן הסוברים שהיה אהרן יושב לשמאלו של משה, ואילו אלעזר בנו יושב היה לימין משה.

דוחה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אפילו אם תאמר שברייתא זו גם כשיטת **רַבָּנָן** היא אין בכך קושיא, שאף הם מודים שגדול התלמידים מהלך או יושב לימינו של הרב, כשיש אחר המהלך או יושב בשמאלו, וטעם הדבר שהם סוברים שאהרן ישב לשמאל משה הוא **מִשּׁוּם טִירְחָא דְּאַהֲרֹן** – כדי שלא להטריח את אהרן לקום ממקומו, שהרי מתחילה לא יכול היה לישב לימינו של משה, לפי שלא היה עדיין אחר שישב לשמאלו, ולאחר שסיימו בניו את פירקם לא רצו להטריחו לאהרן לקום ממקומו ולעבור לישב לימין משה, ולפיכך ישב אלעזר לימין משה ואהרן נותר במקומו לשמאלו של משה.

הגמרא מביאה מעשה שאירע עם רבי פרידא: **רַבִּי פְּרִידָא הֲוָה לֵיהּ הַהוּא תַּלְמִידָא** – היה לו תלמיד אחד, **דַּהֲוָה תָּנֵי לֵיהּ אַרְבַּע מֵאָה זִימְנֵי וְגָמַר** – שהיה שונה לו רבי פרידא את תלמודו ארבע מאות פעמים, ורק לאחר מכן היה התלמיד מבין. **יוֹמָא חַד בַּעְיוּהַּ לְמִלְּתָא דְּמִצְוָה** – יום אחד באו אנשים באמצע לימודו כדי לקרותו לאיזה צורך דבר מצוה בשוק, ואמר להם שלאחר שיגמור את לימודו עם אותו תלמיד ייצא לדבר מצוה זו. לאחר שיצאו האנשים מלפניהם **תָּנָא לֵיהּ** – המשיך רבי פרידא לשנות לאותו תלמיד עד שסיים ארבע מאות פעמים, **וְלָא גָּמַר** – אך התלמיד לא הבין את לימודו. **אָמַר לֵיהּ** רבי פרידא לתלמידו, **הָאִידָּנָא מַאי שְׁנָא** – מה שונה פעם זו, שתמיד מבין אתה לאחר ארבע מאות פעמים, ואילו היום אינך מבין. **אָמַר לֵיהּ** התלמיד לרבי פרידא, **מַהֵיהִיא שַׁעְתָּא דְּאָמְרוּ לֵיהּ לְמַר אִיכָּא מִילְּתָא דְּמִצְוָה** – מאותה השעה שאמרו לו להרב שצריכים אותו לדבר מצוה בשוק, **אַסְחַאי לְדַעְתַּאי** – הסחתי דעתי מן הלימוד, **וְכָל שַׁעְתָּא אֲמִינָא הַשְׁתָּא קָאֵי מַר הַשְׁתָּא קָאֵי מַר** – וכל רגע אמרתי לעצמי עכשיו יקום הרב, עכשיו יקום הרב, ולפיכך לא הבנתי אפילו לאחר ארבע מאות פעמים. **אָמַר לֵיהּ** רבי פרידא לתלמידו, **הַב דַּעְתֵּיךְ וְאַתְנִי לֵיהּ** – תן דעתך ואשונה לך פרק זה ארבע מאות פעמים, ואין אני יוצא לאותו דבר מצוה. **הָדַר תָּנָא לֵיהּ אַרְבַּע מְאָה זִימְנֵי [אַחֲרֵינֵי]** – ואכן שב רבי פרידא ושנה לתלמידו פרק זה ארבע מאות פעמים נוספות. **נַפְקָא בַּת קָלָא וְאָמְרָה לֵיהּ** – יצאה בת קול ואמרה לו לרבי פרידא, **נִיחָא לֵיךְ דְּלִיסְפּוּ לָךְ אַרְבַּע מְאָה שָׁנֵי** – האם חפץ אתה שיוסיפו לך ארבע מאות שנות חיים, **אוֹ דְּתִיזְכּוּ אַתְּ וְדָרָךְ לְעָלְמָא דְּאָתֵי** – או שתזכו אתה וכל בני דורך לחיי העולם הבא. **אָמַר** רבי פרידא, רוצה אני **דְּנִיזְכּוּ אֲנָא וְדָרַי לְעָלְמָא דְּאָתֵי** – שאזכה אני וכל בני דורי לחיי העולם הבא. **אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** לפמליא של מעלה, **תְּנוּ לוֹ זוֹ וְזוֹ,** גם שיתוספו לו ארבע מאות שנות חיים, וגם שיזכו הוא וכל דורו לחיי העולם הבא.

הגמרא מביאה מימרות בענין חשיבות עשיית סימנים בלימוד: **אָמַר רַב חִסְדָּא, אֵין הַתּוֹרָה נִקְנֵית אֶלָּא בְּעשיית סִימָנִין,** דהיינו, שיעשה אדם לעצמו סימנים לשמועות שלמד כדי שיזכרם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים לא יט) 'וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם', **אַל תִּקְרֵי** 'שִׂימָהּ' **אֶלָּא** 'סִימָנָהּ', דהיינו, שנצטווה משה ללמד את בני ישראל את הגירסא יחד עם סימניה ולשימה בפיהם.

שַׁמְעָהּ – שמע מימרא זו **רַב תַּחֲלִיפָא מִמַּעֲרָבָא, אָזַל אֲמָרָהּ קַמֵּיהּ** – הלך ואמרה לפני **דְּרַבִּי אַבָּהוּ. אָמַר** לו רבי אבהו, **אַתּוּן מַהְתָּם מַתְנִיתוּ לָהּ** – אתם למדים ענין זה משם, דהיינו מן המקרא 'שימה בפיהם', **אֲנַן מֵהָכָא מַתְנִינָן לָהּ** – ואילו אנחנו למדים זאת ממקרא זה (ירמיה לא כ) 'הַצִּיבִי לָךְ צִיֻּנִים שִׂימִי לָךְ' וגו', ויש לדרוש שכוונת המקרא ללמדנו **עֲשׂוּ צִיּוּנִים** [–סימנים] **לַתּוֹרָה.**

מבררת הגמרא: **וּמַאי מַשְׁמַע דְּהַאי צִיּוּן לִישְׁנָא דְּסִימָנָא הוּא** – מנין יש ללמוד ש'ציון' הוא לשון 'סימן'.

מבארת הגמרא: יש ללמוד זאת ממה **דִּכְתִיב** (יחזקאל לט טו) 'וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן'. כלומר, כאשר ראה עצם אדם על הדרך הניח שם סימן, כדי שיראו הולכי דרכים ועושי טהרות ויפרשו משם.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר, מֵהָכָא – יש ללמוד לעשות סימנים לתורה ממקרא זה (משלי ז ד) 'אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ וּמֹדָע לַבִּינָה תִּקְרָא', **עֲשֵׂה מוֹדָעִים לַתּוֹרָה,** כלומר, עשה סימנים המודיעים לך את סדר לימודך.

רָבָא אָמַר, מקרא זה יש לדורשו באופן אחר, **עֲשֵׂה מוֹעֲדִים לַתּוֹרָה,** כלומר, שתיבה זו היא מן התיבות המתחלפות, ובמקום 'מודעים' יש לקרוא 'מועדים', והיינו שיקבע הרב עתים לתלמידיו, שיידעו מתי לבוא ולשנות לפניו.

מה שמאחד את כל ישראל בסוכה אחת, באותם ענני הכבוד – שכולם "בנים אתם להי' אלוקיכם", ו"אף־על־פי שחטא ישראל הוא.

משיחת וא"ו תשרי, ה'תשכ"ח

המשך ביאור למס' עירובין ליום שבת קודש עמ' ב

אין דרך לדור בבית שבים.

מבארת הגמרא: **אָמַר רַב פַּפָּא**, הברייתא עוסקת **בְּבַיִת שֶׁעָשׂוּי לְפַנּוֹת בּוֹ** [–אליו] **כֵּלִים שֶׁבְּסִפִּינָה**.

עוד שנינו בברייתא, שמערה אינה מצטרפת לעיר להתעבר עמה.

מקשה על כך הגמרא: **וְכִי מְעָרָה אֵין מִתְעַבֶּרֶת עִמָּהּ** – עם העיר, **וְהָתַנְיָא** – והרי שנה **רַבִּי חִיָּיא** ברייתא, שבה נאמר **שְׁמְעָרָה מִתְעַבֶּרֶת עִמָּהּ** – עם העיר.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי**, הברייתא ששנה רבי חייא עוסקת **כְּשֶׁיֵּשׁ בְּנָיָן עַל פִּיהָ** – סמוך לפיתחה של המערה, ומחמת בנין זה נידונית אף המערה כחלק מן העיר.

שבה הגמרא ומקשה: אם עוסקת הברייתא במערה שיש בנין על פיה, אם כן מדוע הוצרכה לומר שהמערה מתעברת עם העיר, **וְתִיפּוּק לֵיהּ** – הרי יכולה היתה להוציא דין זה **מִשּׁוּם בְּנָיָן גּוּפֵיהּ** – מחמת הבנין עצמו, שהוא ודאי ראוי לדירה, והוא מתעבר עם העיר, ומה הועילה בזה המערה.

מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – אכן לא הוצרכה הברייתא להעמיד באופן שיש מערה הסמוכה לבנין, אלא לענין **לְהַשְׁלִים** את שיעור הבנין, וכגון באופן שהבנין אין בו ארבע אמות על ארבע אמות, ונמצא שאינו ראוי לדירה ואינו מתעבר עם העיר, ועל ידי צירופו עם המערה נשלם שיעורו ומצטרף עם העיר.

הגמרא מביאה דין בענין צירוף כמה בתים לעיר אחת: **אָמַר רַב הוּנָא, יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין** – אנשים הדרים באהלים העשויים מקש ועלי ערבה, **אֵין מוֹדְדִין לָהֶן** אלפיים אמה של תחום שבת **אֶלָּא מִפֶּתַח בָּתֵּיהֶן**. כלומר, אפילו באופן שיש יישוב שלם של בתים כאלו אינם נידונים כעיר אחת, מאחר ודירתם אינה דירת קבע, ולפיכך אין דנים את העיר כולה כארבע אמות למדוד התחום מקצה העיר, אלא כל אחד מונה אלפיים אמה מביתו.

הגמרא מקשה על דין זה: **מָתִיב** [–הקשה] **רַב חִסְדָּא**, נאמר בכתוב העוסק במחנה בני ישראל במדבר (במדבר לג מט) 'וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים בְּעַרְבֹת מוֹאָב'. **וְאָמַר** על כך **רַבָּה בַּר בַּר חָנָה** (**אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**), **לְדִידִי חָזֵי לִי הַהוּא אַתְרָא** – אני ראיתי אותו מקום שבו חנו בני ישראל, **וַהֲוֵי תְּלָתָא פַּרְסֵי עַל תְּלָתָא פַּרְסֵי** – והיה גודלו שלש פרסאות על שלש פרסאות. **וְתַנְיָא** – ושנינו בברייתא, **כְּשֶׁהֵן נִפְנִין** – כשהיו בני ישראל נפנים [לצרכים גדולים], לא היו רשאים להיפנות בתוך המחנה אלא חוצה לו, וכשהיו יוצאים לחוץ **אֵין נִפְנִין לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְצִדֵּיהֶן** – לא היו נפנים לפני המחנה ולא בצידו, לפי שיש לחוש שמא יילך שם הענן וארון הברית, **אֶלָּא** רק **לְאַחֲרֵיהֶן** – מאחורי המחנה, לפי שיודעים היו שאין הענן חוזר לאחור.

מתבאר מדברי הברייתא, שאלו מבני ישראל שהיו דרים בתחילת המחנה, כאשר הוצרכו להיפנות היו חוזרים לאחוריהם שלש פרסאות לאורך כל המחנה עד שיצאו לחוץ. ולכאורה יש לתמוה, והרי בני ישראל במדבר יושבי צריפים היו, שכן דרו באהלים, ולדברי רב הונא היה להם למנות אלפיים אמה מבתיהם, ואם כן כיצד הותר להם להלך בשבת שלש פרסאות. אלא בהכרח צריך לומר שאף יושבי צריפים נידונים כעיר אחת, ולפיכך היה כל המחנה נידון להם כארבע אמות, ושלא כדברי רב הונא.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לרב חסדא, **דְּגָלֵי מִדְּבָר קָאָמְרַתְּ** – וכי אומר אתה להביא ראיה מישראל שהיו חונים לדגליהם במדבר, אין אתה יכול להוכיח משם, **דִּכְתִיב בְּהוּ** – שמאחר ונאמר בהם (במדבר ט כ) 'עַל פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל פִּי ה' יִסָּעוּ' **כְּמַאן דִּקְבִיעַ לְהוּ דָּמֵי** – הרי זה כאילו קבעו דירתם שם. כלומר, אפילו אם תאמר שיושבי צריפים אין מודדים להם אלא מפתח בתיהם, לפי שדרים בדירת עראי, מכל מקום שונה הדין לגבי ישראל במדבר שהיתה חנייתם על פי ה', ולפיכך חשובה היא להיות כדירת קבע.

הגמרא מביאה דין נוסף לגבי יושבי צריפים: **אָמַר רַב חִינְנָא בַּר רַב כַּהֲנָא אָמַר רַב אַשִׁי, אִם יֵשׁ שָׁם** באותו מקום שדרים בו יושבי הצריפים **שָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת שֶׁל** [–שיש בכל אחת מהן] **שְׁנֵי בָתִּים** קבועים מאבן או עץ, **הוּקְבְּעוּ** כל הבתים כולם, אף הצריפים, להיות עיר אחת. שמאחר ויש כאן שלש חצירות שבכל אחת שני בתים קבועים נידונים הם כעיר, ומעתה ניתן לצרף אליהם אף את יושבי הצריפים, ונידונית כל העיר כארבע אמות, ומודדים תחום אלפיים אמה מקצה העיר.

הגמרא מביאה מימרא העוסקת ביושבי צריפים: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין** הרי הם **כְּיוֹשְׁבֵי קְבָרִים** – כמתים, כלומר, חייהם אינם חיים, **וְעַל בְּנוֹתֵיהֶם הוּא** [–הכתוב] **אוֹמֵר** (דברים כז כא) 'אָרוּר שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה', כלומר, שאסור להתחתן עמהן, לפי שהן ממזרות.

מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מה הוא טעם הדבר שנשותיהם מנאפות ובנותיהם אסורות.

מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בענין זה: **עוּלָּא אָמַר**, טעם הדבר הוא משום **שֶׁאֵין לָהֶן מְרַחֲצָאוֹת** במקום יישובם, והולכים הגברים לרחוץ במקום רחוק, ובינתיים נזקקות נשותיהם למנאפים, לפי שהעיר עזובה מאין איש.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, טעם הדבר הוא **מִפְּנֵי שֶׁמַּרְגִּישִׁין זֶה לְזֶה בִּטְבִילָה**. דהיינו, מאחר ואין להן מקוואות במקום מגוריהן צריכות הנשים לילך לטבול במקום רחוק, וקוראת אשה לשכנתה לילך עמה, ומרגישים בזה השכנים, ולעתים יש אדם רשע הרודף אחריהן ומתייחד עמהן.

מבררת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מה חילוק יש להלכה בין טעמו של עולא לטעמו של רבי יוחנן.

מבארת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – יש ביניהם חילוק באופן שיש **נַהֲרָא דְּסָמִיךְ לְבֵיתָא** – נהר הסמוך לביתם, וראוי הוא לטבילה אבל לא לרחיצה. לשיטת רבי יוחנן אין כאן חשש, שהרי אין האשה צריכה לטבול במקום רחוק ואין השכנים מרגישים בה, אבל לשיטת עולא עדיין יש מקום לחשוש, שהרי צריכים הגברים לילך לרחוץ במקום מרוחק.

הגמרא מביאה מימרא של רב הונא בענין עיר הראויה למגורי תלמיד חכם: **אָמַר רַב הוּנָא, כָּל עִיר שֶׁאֵין מצוי בָּהּ יָרָק** לאכול **אֵין תַּלְמִיד חָכָם רַשַּׁאי לָדוּר בָּהּ**, לפי שהירק טוב למאכל, ונקנה בזול, ועל ידי כן יכול התלמיד חכם לישב ולעסוק בתורה.

מקשה הגמרא: **לְמֵימְרָא** – האם ניתן לומר **דְּיָרָק מְעַלְּיָא** – שירק הוא דבר טוב ומעולה לגוף, **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו בברייתא, שישנם **שְׁלֹשָׁה** דברים **הַמַּרְבִּין אֶת הַזֶּבֶל** [–הצואה], **וְכוֹפְפִין אֶת הַקּוֹמָה**, כלומר, מתישים כוחו של אדם, **וְנוֹטְלִין אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִמְּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם, וְאֵלּוּ הֵן,**

ידוע שסכך הסוכה נמשך מענן הקטורת דיום הכיפורים בקודש־הקדשים, שהיה צריך להיות באופן שיתמלא הבית כולו עשן, ומעשן זה נמשך סכך הסוכה.

ממאמר יום ב' דחג הסוכות, ה'תשכ"ח

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

כו אִם מֻתָּר לְהַחֲרִים אוֹ לְנַדּוֹת בְּשַׁבָּת [קלד] אוֹ לְהַתִּיר הַנִּדּוּי וְהַחֵרֶם - יִתְבָּאֵר בְּסִמָּן שמ"א [237]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שו, באיזה חפצים מותר לדבר בשבת סעיף כו

ביאורי הלכה

קלד] **לנדות בשבת** - מותר להכריז (ולקרוא מתוך הכתב) בשבת על מי שהוחרם משום חובותיו[236].

ציונים והוספות

236) משנ"ב ס"ק נא: כתב בב"ח סוף סימן ש"ז דמה שנוהגין בירידים שהשמש קורא מתוך הכתב מי שמוחרם משום חובותיו הוי כעסקי רבים דלולא זה היו נפסדין החובות וכל משא ומתן, ואין כח לשום מורה לבטל זה שנהגו להקל מפני כמה גדולים.

237) שם נתבאר שמחרימים בשבת וכן מתירין נדרים וחרמים בשבת אם הם לצורך השבת, או שאין הזדמנות להתירם או להחרימם לאחר השבת.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

יא ואם הגחלים אינן סביב הקדרה אלא תחתיה מן הדין מותר אפילו לישראל ליטלה שאף אם ינענע קצת הגחלים ע"י נטילת הקדרה לא יובערו על ידי כך ולא יוכבו ואף שהן מוקצות ואסור לטלטל המוקצה אפילו בנענוע כל שהוא מכל מקום כיון שאינו מנענען בידו אלא ע"י הקדרה הרי זה נקרא טלטול מן הצד ואין בו איסור כלל.

אלא שמכל מקום לכתחלה לא יטלנה הישראל בעצמו אלא ע"י נכרי ואם אין שם נכרי יטלנה בעצמו ויזהר ליטלה בנחת שלא יחתה הגחלים וגם שלא ינענען כלל (אם אפשר לו) לפי שיש אומרים שאפילו ע"י נענוע בלבד הן מתבערות קצת וכיון שהוא נוטלה בנחת בענין שיוכל להיות שלא ינענען כלל אין כאן פסיק רישיה ולא ימות אף אם אף על פי כן הן מתנענעות אין בכך כלום שדבר שאינו מתכוין הוא:

יב כל מקום שנתבאר שאסור להשהות תבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אם עבר ושהה אפילו בשוגג ששכחה שם או שהיה סבור שהוא מותר אסור בין לו בין לאחרים עד שימתינו במוצאי שבת בכדי שיעשו:

יג שיעור מאכל בן דרוסאי יש אומרים שהוא כמו שליש בישול הראוי לכל אדם ויש אומרים שהוא כמו חצי בישולו ולענין הלכה אע"פ שבדברי סופרים הלך אחר המיקל מכל מקום משום חומר שבת צריך ליזהר לכתחלה שיתבשל חצי בישולו מבעוד יום אם אין שם אחד מדרכי ההיתר אבל בדיעבד יש להתיר התבשיל בכל ענין אם נתבשל שליש בישולו מבעוד יום:

יד כירה שהסיקוה בקש וגבבא או אפילו בגפת ועצים אלא שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדרה מעליה בין מבעוד יום בין משחשכה ובא להחזירה עליה בשבת אם עודה בידו שלא הסירה מידו כשנטלה מעל הכירה עד שעה שרוצה להחזירה ולא פינה ממנה התבשיל לקדרה אחרת אלא רוצה להחזירו כשהוא באותה קדרה שהיתה על הכירה מותר לו להחזירו (בשבת) אם בתחלה כשנטל הקדרה מעל הכירה היה בדעתו שיחזירנה אח"כ שנמצא שלא בטלה עדיין שהייה הראשונה שהשהה אותה שם על הכירה מבעוד יום כיון שבשעת סילוקה מהכירה אין דעתו לעוקרה ממנה לגמרי אלא להחזירנה לה אח"כ.

* * *

אבל אם בתחלה כשנטלה לא היה דעתו להחזירה לה וכן אם הסירה מידו פעם אחת או שפינה התבשיל לקדרה אחרת כבר בטלה לה שהייה הראשונה וכשרוצה להחזירה הרי זה כמושיבה בשבת בתחלה וחכמים לא התירו אלא חזרה אבל לא להושיב קדרה בתחלה בשבת על הכירה אע"פ שהיא בענין שאין בה משום איסור בישול כגון שהיא מבושלת כבר כל צרכה שאין בישול אחר בישול ומותר לסומכה אצל המדורה אפילו במקום שהיד סולדת בו מכל מקום כשמעמידה על הכירה שהוא מקום שדרך לבשל שם הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת.

ומכל מקום כשהיה דעתו להחזירה ועודה בידו מותר להחזירה אפילו לכירה אחרת אע"פ שהבלה מרובה מהראשונה.

אבל אם בתחלה היתה טמונה בדרך שיתבאר בסי' רנ"ז ובשבת בא לעוקרה מהטמנה זו ולהושיבה לכירה אסור שהרי זה כמושיב בתחלה וכן אם היתה בכירה ובשבת בא ליטלה מהכירה ולהטמינה אפילו בכרים וכסתות או בשאר בגדים שאין מוסיפים הבל אלא מעמידין ההבל אסור שהרי זה כמטמין בתחלה בשבת שאסור אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל אלא על דרך שיתבאר בסי' רנ"ז ומכל מקום אם אין הכרים והכסתות כרוכים אלא סביב דופני הקדרה אבל פיה מגולה למעלה הרי זה מותר שאין זה דרך הטמנה:

טו תנור שהסיקוהו אפילו בקש וגבבא ואפילו הוא גרוף

וקטום שהשהה עליו על פי אחד מדרכי ההיתר שנתבארו למעלה אסור להחזיר לו הקדרה בשבת אף על פי שעודה בידו והיה דעתו להחזירה ואפילו הוא מצטמק ורע לו והוא הדין לכופח שהסיקוהו בגפת ועצים לפי שדינם ככירה שהוסקה בגפת ועצים ואינה גרופה וקטומה שאסור להחזיר לה בשבת בכל ענין גזירה שמא יחתה בגחלים ואף שלהשהות מערב שבת לא חששו לחיתוי במצטמק ורע לו מכל מקום לענין חזרה בשבת עצמה החמירו יותר:

* * *

טז וכל זה כשמחזיר הקדרה על גבי פי הכירה מלמעלה שדופני הקדרה בולטין קצת למעלה מדופני הכירה אבל להחזירה לתוך הכירה ממש והוא הדין לתוך התנורים שלנו אסור בכל ענין אע"פ שהוסקו בקש וגבבא ונגרפו ונקטמו ואותה הקדרה עודה בידו והיה דעתו להחזירה:

יז ואותן כירות שאין להן תוך וחלל אלא הן פשוטות ותוכן וגבן אחד מותר להחזיר להן:

יח ואפילו על גבי הכירה אין היתר אלא כשכבר נתבשל המאכל כל צרכו אע"פ שהוא מצטמק ויפה לו אבל אם עדיין לא נתבשל כל צרכו אע"פ שכבר נתבשל יותר מכמאכל בן דרוסאי אסור להחזירו בשבת מן התורה מפני שהוא מבשל ממש ואפילו אם נתבשל כל צרכו אלא שכבר נצטנן לגמרי אסור להחזירו בכל ענין אפילו אם הוא בענין שאין בו משום איסור בישול כגון שהוא תבשיל יבש שאין בו מרק כלל שכשהוא מבושל כל צרכו אין בו משום איסור בישול לדברי הכל אף שנצטנן לגמרי כמו שיתבאר בסי' שי"ח מכל מקום על גבי הכירה אסור להחזירו דכיון שנצטנן לגמרי בטלה לה שהיה הראשונה והרי זה כמושיב בשבת לכתחלה:

יט אבל אם הוא חם קצת אף על פי שאין היד סולדת בו מותר להחזירו אם הוא בענין שאין בו משום איסור בישול כגון שהוא יבש שאין בו מרק שלדברי הכל אין בו משום בישול אף אם היה צונן לגמרי ואפילו אם יש בו מרק שיש בו משום בישול אם נצטנן לגמרי מכל מקום כשלא נצטנן לגמרי נוהגים להקל לענין לסומכו כנגד המדורה כמו שיתבאר שם אם כן הוא הדין שיש להתיר לפי זה להחזירו על גבי הכירה הגרופה או קטומה או שהוסקה בקש או גבבא והקדרה עודה בידו והיה דעתו להחזירה.

* * *

אבל המנהג להקל עוד אפילו להחזיר תוך תנורים שלנו שדינם כתוך הכירה ומחזירים גם לאחר שהסיר הקדרה מידו והניחה על גבי קרקע ושהתה שם הרבה וגם לא היה דעתו בתחלה להחזירה ואפילו פינה התבשיל לקדרה אחרת ואין למחות בידם לפי שיש אומרים שלא הצריכו חכמים שיהיה דעתו להחזירה ועודה בידו אלא בשנטלה מהכירה מבעוד יום ובא להחזירה בשבת שאז אם לא היה דעתו להחזירה או שכבר הסירה מידו הרי זה כמושיבה בשבת לכתחלה כיון שבתחלה כניסת השבת לא היתה שם כלל על הכירה אבל כשנטלה מהכירה משחשכה כיון שבתחלת כניסת שבת היה תבשיל זה על הכירה אינו נראה כמושיבו בשבת בתחלה אף אם לא היתה דעתו להחזירה וגם כבר הסירה מידו ופינהו לקדרה אחרת ולכן מותר להחזירה אם הוסקה בקש וגבבא או שהיא גרופה או קטומה והתבשיל נתבשל כל צרכו ולא נצטנן לגמרי.

ועל זה סומכים העולם להקל יותר ולומר שאף מה שאסרו חכמים להחזיר לתוכה לא אסרו אלא כשנטלה ממנה מבעוד יום והיתה בידו עד לאחר שחשכה ומכל מקום כל אדם יש לו להחמיר לעצמו שלא להחזיר לתוך הכירה והתנור אף שנטלה משם לאחר שחשכה אף על פי שהיתה דעתו להחזירה ועודה בידו לפי שאין טעם מספיק לחלק בין נטלה משחשכה ובין נטלה מבעוד יום לענין חזרה לתוכה.

ואפילו לענין להחזיר על גבי הכירה אם לא היה בדעתו להחזירה או שכבר הסירה מידו או שפינהו לקדרה אחרת טוב להחמיר לפי שרבו האומרים שאף לענין זה אין חילוק בין נטלה מבעוד יום לנטלה משחשכה.

ויש נוהגים להקל עוד להחזיר למחר ביום לתוך התנור שאפו בו מבעוד יום אף על פי שלא גרפוהו אם לא חממו עוד התנור אחר האפיה להטמין בו החמין של סעודת שחרית אלא הטמינו בתנור אחר לפי שהגחלים שנשארו מן החימום שחממוהו לצורך האפיה כבר כהו ועממו והרי הן כגרופות (ומכל מקום אם היד סולדת שם אסור) כמו שנתבאר למעלה.

ויש מקילין עוד דאפילו הטמינו בו החמין מכל מקום אחר סעודת שחרית בודאי עממו כל גחליו ומותר להחזיר לתוכו לפי המנהג (אם אין היד סולדת שם):

* * *

כ וכל זה להחזיר על גבה או לתוכה אבל מותר לסמוך אצלה חוצה לה בשבת וכן אצל התנור שלנו אף אם גוף התבשיל נוגע בדופן התנור מן הצד ואפילו הוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום שאין לחוש לחיתוי בסומך חוצה לו כמו שנתבאר למעלה ואפילו כבר סילק תבשיל זה מהתנור מבעוד יום והניחו על גבי קרקע ולא היה דעתו להחזירו לתוכו ולא אפילו לסמכו אצלו ואפילו הוא תבשיל ישן ונצטנן לגמרי אלא שהוא בענין שאין בו משום בישול כגון שהוא יבש הרי זה מותר לסמוך לפי שאינו נראה כמבשל בשבת לכתחלה שאין דרך לבשל חוץ להתנור והכירה והרי דינו כסומך כנגד המדורה שיתבאר בסי' שי"[ח].

ויש אוסרים לסמוך אצל כירה או תנור שלנו שאינן גרופים וקטומים והוסקו בגפת ועצים אף שהיתה דעתו להחזירה או לסמכה ועודה בידו משום גזרה שמא יחתה שאף שלענין לסמוך שם מבעוד יום לא חששו לחיתוי מכל מקום לענין לסמוך בשבת החמירו יותר.

והמנהג כסברא הראשונה ומכל מקום במקום שאין שם צורך כל כך טוב לחוש לדבריהם:

כא וכל זה כשמחזיר בשבת למקום שהיד סולדת שם (דהיינו שאם תבשיל זה שמחזיר היה צונן היה יכול להתחמם שם כל כך עד שהיד סולדת בו) אבל אם אין היד סולדת שם לדברי הכל מותר לסמוך שם אפילו בתנור שבימיהם אע"פ שאינו גרוף וקטום.

ואפילו על גבי הכירה הגרופה או קטומה מותר להחזיר אם אין היד סולדת שם אע"פ שכבר סילק תבשיל זה מבעוד יום והניחו על גבי קרקע ולא היה בדעתו להחזירו כלל ואפילו פינהו לקדרה אחרת ואפילו הוא תבשיל ישן ונצטנן לגמרי ואפילו יש בו מרק לפי שכשאין שם חום כל כך שהיד סולדת בו אינו נראה כמבשל שם לכתחלה.

(אבל לענין להחזיר לתוך הכירה או לתוך התנור אפילו שלנו אין חילוק בין היד סולדת בו לאין היד סולדת בו):

* * *

כב וכל זה להחזיר בשבת עצמה אבל אם עקר הקדרה מעל גבי הכירה מבעוד יום ונמלך להחזירה סמוך לחשכה קודם קבלת שבת אע"פ שכבר הניחה על גבי קרקע ואפילו נצטננה לגמרי ואפילו פינהו לקדרה אחרת יכול להחזירה אפילו לתוכה או אפילו לתוך התנור שבימיהם אע"פ שאינו גרוף וקטום.

ויש אומרים שכל שהוא סמוך לחשכה כל כך שאם היתה הקדרה צוננת לא היה אפשר להרתיחה מבעוד יום אסור להחזירה לכירה זו ולא לכירה אחרת אף שעכשיו היא רותחת אלא על דרך שמותר להחזיר בשבת עצמה משום גזרה שמא יבאו להחזיר אף בשבת עצמה אבל אם היה יכול להרתיחה מבעוד יום אלא שאין שהות להרתיחה קודם קבלת שבת אין בכך כלום.

והמנהג להקל לגמרי כסברא הראשונה ומכל מקום במקום שאין שם צורך כל כך טוב להחמיר ולכן טוב ליזהר שלא ליטול הקדרה מהכירה או התנור שנתבשלה שם וליתנה סמוך לחשכה על גבי תנור בית החורף שהוא אינו גרוף וקטום אם היד סולדת שם אלא אם כן מניח שם שום דבר תחת הקדירה כמו שצריך להניח בשבת עצמה כמו שיתבאר:

כג אבל לסמוך אצל תנור שאינו גרוף וקטום סמוך לחשכה אע"פ שהיד סולדת שם מותר לדברי הכל אע"פ שיש אוסרים בשבת עצמה וכל שכן לסמוך כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו שאפילו בשבת עצמה מותר אם הוא בענין שאין בו משום בישול כמ"ש בסי' שי"ח וסמוך לחשכה מותר אף אם הוא בענין שיש בו משום בישול כגון שיש בו מרק ונצטנן לגמרי או אפילו עדיין לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי ואם הוא חי לגמרי מותר אפילו להחזירו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה סמוך לחשכה ממש לדברי הכל שבחי אין לחוש כלל לחיתוי כמו שנתבאר למעלה:

* * *

כד אם עבר והחזיר בשבת למקום שאסור להחזיר (שם לדברי הכל) בין בשוגג בין במזיד אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו במה דברים אמורים במצטמק ויפה לו אבל אם מצטמק ורע לו מותר אפילו בו ביום שהרי לא נהנה מן האיסור.

ויש מסתפקין אפילו במצטמק ויפה לו אם יש לאסור כלל בדיעבד אם היה שוגג בדבר מאחר שהיה מבושל כבר כל צרכו ויש לסמוך על זה להתיר לאחרים שלא הוחזר בשבילם ומכל מקום לבני ביתו אין להתיר שגם בשבילם הוחזר:

כה וכל זה כשהחזיר הישראל בעצמו אבל אם החזיר על ידי נכרי אפילו במזיד מותר אפילו מצטמק ויפה לו אם היה מבושל כל צרכו שאינו נהנה ממנו כל כך כיון שכבר היה ראוי לאכול.

במה דברים אמורים כשהיה חם קצת מתחלה שהיה ראוי לאכול אבל אם היה צונן לגמרי שלא היה ראוי לאכול וחממו הנכרי אפילו מעצמו בשבת בשביל ישראל במקום שאסור להחזיר שם בשבת (לדברי הכל) והישראל בעל התבשיל ראה ושתק כיון שהועילו מעשה הנכרי אסור לכל אדם לאכלו אפילו לאחר שיצטנן עד שימתינו במוצאי שבת בכדי שיעשו.

אבל אם הישראל בעל התבשיל לא ידע כשהחזירו הנכרי שהוא צונן לגמרי או שלא ראהו כלל כשהחזירו הרי זה מותר שמן הסתם אין הישראל רוצה כלל שיחמם הנכרי את תבשילו לאחר שנצטנן לגמרי ולא כל הימנו שיאסור את התבשיל של ישראל בעל כרחו.

(ואפילו אם צוה את הנכרי להחזיר) אם החזיר (אפילו הישראל בעצמו) למקום שיש מתירים אפילו לכתחלה כגון שסמך אצל תנור שאינו גרוף וקטום או כנגד המדורה תבשיל שנתבשל כל צרכו ויש בו מרק ונצטנן לגמרי ונתחמם שם עד שהיד סולדת בו שאע"פ שיש בה חיוב חטאת (לישראל) מכל מקום כיון שיש מתירים אפילו לכתחלה כמ"ש בסי' שי"ח יש לסמוך על דבריהם בדיעבד (שלא לאסור מעשה הנכרי אפילו צוהו ישראל):

חלק ב סימן רנג דין כירה ותנור ליתן עליה הקדרות בערב שבת:

'לקוטי תורה' שמיני עצרת – הפרשה החסידית

לְהָבִין עִנְיַן יוֹם־טוֹב שֵׁנִי[1]

לְהָבִין עִנְיַן "יוֹם־טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גְּלִיּוֹת":

כִּי הִנֵּה כָּל יוֹם־טוֹב הוּא בְּחִינַת שִׂמְחָה, הִתְגַּלּוּת הַפְּנִימִית. כִּמְשַׁל הַמֶּלֶךְ שֶׁדִּרְכּוֹ לֵישֵׁב בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, וּבִזְמַן שִׂמְחָתוֹ הוּא מִתְגַּלֶּה וּמִתְרָאֶה, **וּרְאִיָּיה** זוֹ הִיא גּוֹרֶמֶת **הָאַהֲבָה**. וְכִמְשַׁל אַהֲבַת הַמֶּלֶךְ שֶׁהִיא בָּאָה מֵחֲמַת רְאִיַּית פָּנָיו, שֶׁעַל יְדֵי זֶה תִּיקַר אַהֲבָתָם אֵלָיו. מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַל יְדֵי **שְׁמִיעָה** מֵרָחוֹק, הִנֵּה לְשֵׁמַע הַמֶּלֶךְ נוֹפֵל בְּחִינַת **יִרְאָה** וְלֹא אַהֲבָה.

וְזֶהוּ "**פְּנֵי אַרְיֵה אֶל הַיָּמִין**" (יְחֶזְקֵאל א, י): **אַרְיֵה** אוֹתִיּוֹת **רְאִיָּה**[2], שֶׁמִּזֶּה נִמְשָׁךְ "אֶל הַיָּמִין" שֶׁהוּא בְּחִינַת אַהֲבָה[3].

וְהִנֵּה עִיקַּר עִנְיַן גִּילּוּי זֶה שֶׁהַמֶּלֶךְ מִתְגַּלֶּה וּמִתְרָאֶה, הָיָה בִּזְמַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בַּעֲלִיַּית רְגָלִים, שֶׁאָז הָיוּ מְקַבְּלִים יִשְׂרָאֵל בְּחִינַת רְאִיַּת הַמֶּלֶךְ בְּדִבְרִתִיב (מִשְׁפָּטִים כג, יז): "יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ", וְ"יֵרָאֶה – יִרְאֶה – כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹת כו'"[4], שֶׁהָיָה בְּחִינַת רְאִיָּה וְהִתְגַּלּוּת מִלְּמַעְלָה, וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ "כָּל **זְכוּרְךָ**" – מִדַּת הָאַהֲבָה, כְּדִבְרִתִיב (תְּהִלִּים צח, ג): "**זָכַר חַסְדּוֹ** כו'"[5].

וְהִנֵּה כְּתִיב (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ח־ט): "קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא כו', מְשַׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹנוֹת מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים", פֵּירוּשׁ "**קוֹל דּוֹדִי**" – הוּא הַמְשָׁכָה, וּפֵירוּשׁ "**מַשְׁגִּיחַ**" – הִיא הַמְשָׁכַת הָרְאִיָּה שֶׁמִּלְּמַעְלָה בָּא "**מִן הַחַלּוֹנוֹת**" עַל יְדֵי בְּחִינַת חַלּוֹן שֶׁהוּא פָּתוּחַ, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל – בְּחִינַת הַשִּׂמְחָה, פִּתְיחַת הַלֵּב[6] כו'.

וְזֶהוּ בִּזְמַן שֶׁהָיָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, שֶׁהָיְתָה הַשִּׂמְחָה

---

1) (לְהָבִין שֶׁל גְּלִיּוֹת: **לְהַשְׁוּוֹת דֶּרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ קִיד, א.** – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר בְּהֶעָרוֹת וְרִיצּוּנִים.

נָאֱמַר בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה שַׁחֲרִית (יוֹם ו' עֶרֶב שַׁבָּת קֹדֶשׁ) תקס"ה.

נוֹסַח אַחֵר – הַנָּחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – נִדְפַּס בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ד עַמּוּד רמא וּמַתְחִיל "וַאֲנִי אֶרְאֶה בְּשִׂנְאִי".

בֵּיאוּר – אוֹר הַתּוֹרָה שְׁמִינִי עֲצֶרֶת (דְּבָרִים כְּרָךְ ד) עַמּוּד א'תתכח. רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית כְּרָךְ ד עַמּוּד תרעה, א וְאֵילָךְ.

"הַטַּעַם מַה שֶׁהִדְרוּשׁ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין עִנְיַן יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גְּלִיּוֹת" נִסְדַּר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה עַל יְדֵי כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר הַצֶּמַח צֶדֶק בְּדִרוּשֵׁי **שְׁמִינִי עֲצֶרֶת** דַּוְקָא – אַף שֶׁבְּסֵדֶר הַדְּרוּשִׁים דְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּאִים פֶּסַח, שָׁבוּעוֹת וְכוּ' לִפְנֵי זֶה" – כִּי "מֵעֲלָה מְיוּחֶדֶת בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה עַל כָּל יוֹם טוֹב שֵׁנִי . . שֶׁעִיקַּר מַעֲלַת יוֹם טוֹב שֵׁנִי הוּא בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה" (עַל פִּי לִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק ט עַמּוּד 235 הֶעָרָה 61 עַיֵּין שָׁם). וּבְלִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק לג עַמּוּד 184 הֶעָרָה 53 מוֹסִיף: "כִּי **מִשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת** דַּוְקָא נִמְשָׁךְ הָעִנְיָן דְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי (גַּם דְּחַג הַפֶּסַח כו') בִּפְנִים [בְּלִקּוּטֵי שִׁיחוֹת שָׁם] (וּמוּבָן גַּם כֵּן דְּלְכֵן בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה הוּא עִיקַּר הַמַּעֲלָה דְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי כַּמְבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי שִׁיחוֹת [חֵלֶק ט] שָׁם".

עִנְיַן הַשִּׂמְחָה בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי נִתְבָּאֵר בַּאֲרוּכָּה בְּלִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק ט עַמּוּד 225 וְאֵילָךְ).

2) (תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ע קכב, א. הוּבָא בַּפַּרְדֵּס לְהָרַמַ"ק שַׁעַר עֶרְכֵּי הַכִּינּוּיִים רֵישׁ פֶּרֶק כ עֶרֶךְ רְאִיָּה).

3) (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "יְהוּדָה אַתָּה" גַּבֵּי "**רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן**" (תּוֹרָה אוֹר וַיִּגַּשׁ מה, א)).

4) ("כָּךְ בָּא לִיְרֹאוֹת". – חֲגִיגָה ב, א. וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י: [וְיִרְאָה] כְּתִיב וְקָרֵינָן יֵרָאֶה – "יִרְאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי הָאָדוֹן, דְּמִשְׁמַע שֶׁהָאָדָם רוֹאֶה אֶת הַשְּׁכִינָה; "יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי הָאָדוֹן" מִשְׁמַע שֶׁהָאָדוֹן בָּא לִרְאוֹתְךָ. הִקִּישׁ הַכָּתוּב רְאִיָּיתְךָ לִרְאִיָּיתוֹ: כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹתְךָ כָּךְ הוּא בָּא לִיְרֹאוֹת מִמְּךָ").

5) וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מַעֲנְיַן "**שֹׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה**": בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה" (רְאֵה לְעֵיל בַּמִּדְבָּר יג, סוֹף עַמּוּד ב). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים" (לִקֻּטֵי שִׁיר הַשִּׁירִים מג, ב). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מִזְּמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת", גַּבֵּי "**וְאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לַעֲלוֹת וְלָרְאוֹת** כו'" (לִקֻּטֵי בְּרָכָה צח, ב).

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עוֹד מַעֲנְיַן "**וְה' עָלֵיהֶם יֵרָאֶה**" (זְכַרְיָה ט, יד), בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שְׁמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי" – בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא (תּוֹרָה אוֹר פו, א). וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עוֹד בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וָאֶתְחַנַּן", גַּבֵּי (דְּבָרִים ג, כה) "**אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה** כו'" (לְעֵיל ג, ב וְאֵילָךְ).

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרֹת" (לְעֵיל בְּהַעֲלוֹתְךָ ל, א). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעָשִׂיתָ בְגָדֵי קֹדֶשׁ" (תּוֹרָה אוֹר תְּצַוֶּה פב, ב), **בְּעִנְיַן אַהֲרֹן אוֹתִיּוֹת נְרְאֶה** כו', ("כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת אֱמוֹר דף ק"ג תְּחִלַּת עַמּוּד א', וּבְמִקְדַּשׁ מֶלֶךְ וּבְהָרַמַ"ז שָׁם". – אוֹר הַתּוֹרָה: בְּהַעֲלֹתְךָ ל, א) שֶׁמִּזֶּה נִמְשָׁךְ בְּחִינַת אוֹר הָאַהֲבָה־רַבָּה כו'. **וְזֶהוּ** עִנְיַן "יֵרָאֶה כָּל **זְכוּרְךָ**", שֶׁהִיא אַהֲבָה־רַבָּה, שֶׁנִּקְרָא "**דִּכַּר**", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שׁוֹשׁ תָּשִׂישׂ", בְּפָרָשָׁה תַּזְרִיעַ (כ, א־ב). וְעַיֵּין בַּזֹּהַר (בִּתְחִלָּתוֹ, דף ב', עַמּוּד א').

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר (לְעֵיל שְׁלַח מה, ב) **בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל** "**וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית**" **גַּבֵּי פֵּירוּשׁ** "**לְמַעַן תִּזְכְּרוּ**" (שְׁלַח טו, מ) – **שֶׁתִּהְיוּ בְּבְחִינַת זְכָרִים. וְהֵיְינוּ עַל יְדֵי** "**וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ**" (שָׁם, לט), **כִּי צִיצִית גַּם כֵּן מִלְּשׁוֹן** "**מֵצִיץ** מִן הַחֲרַכִּים" (**דִּלְקַמָּן**).

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעָשִׂיתָ **צִיץ** זָהָב טָהוֹר" (תּוֹרָה אוֹר פג, א).

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "**עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ**" (לְעֵיל מַטּוֹת פה, ב). וְעַיֵּין בַּזֹּהַר פִּקּוּדֵי (דף רכ"ה, עַמּוּד ב') עַל פָּסוּק (תְּהִלִּים לד, טז) "**עֵינֵי ה' אֶל צַדִּיקִים**", וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל" (לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה כב, ד וְאֵילָךְ). וְרֵישׁ פָּרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי (דַּף קי"ב, סוֹף עַמּוּד א'): "**וְאַשְׁגַּח עָלָן** כו'". וּבְפֵירוּשׁ הָרַמַ"ז שָׁם וְשָׁם].

(וְעַיֵּין מַעֲנְיַן "יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ" – **בְּרַבּוֹת, בְּשִׁיר הַשִּׁירִים בְּפָסוּק** (ב, יד) "**יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי**", **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ"** (שָׁם).

זֹהַר: חֵלֶק ב': בֹּא, א'ח, א'. סוֹף פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים, קכ"ד, א'. תְּצַוֶּה, קפ"ג, א'. פָּרָשַׁת שְׁלַח, קס"ח, סוֹף עַמּוּד ב'. קס"ח, א' (רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה מִשְׁפָּטִים עַמּוּד א'קצג).

6) (רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק כו).

עַל מְכוֹנָהּ, וְהָיוּ מְקַבְּלִים בְּחִינַת הָרְאִיָּה בְּגִילּוּי הַלֵּב, בְּבְחִינַת חַלּוֹן פָּתוּחַ. וְזֶהוּ "עֵינַיִךְ יוֹנִים" (שִׁיר הַשִּׁירִים א, טו) – כִּמְשֹׁל הַיּוֹנִים שֶׁמִּסְתַּכְּלִים זֶה בָּזֶה וְזֶהוּ תַּעֲנוּגָן[7]. אַךְ בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, הוּא "מֵצִיץ מִן **הַחֲרַכִּים**" עַל יְדֵי נֶקֶב וְסֵדֶק קָטָן שֶׁבַּכּוֹתֶל.

([8] וּמֵעִנְיַן חַלּוֹן, הִנֵּה בַּזֹּהַר (חֵלֶק א', ק"מ, עַמּוּד ב') עַל פָּסוּק (תּוֹלְדוֹת כו, ח) "וַיַּשְׁקֵף כו' בְּעַד הַחַלּוֹן" – פֵּרֵשׁ: "**בְּאַצְטַגְנִינוּתָא** דִילֵיהּ". וְרֵישׁ פָּרָשַׁת בָּלָק (דַּף קפ"ד, ב'): "מַאי בְּעַד הַחַלּוֹן? דָּא חַלּוֹן **דְּחָכְמְתָא**"[9]. וּמֵהָתָם נִלְמוֹד גַּם כֵּן לְסִטְרָא־דִּקְדוּשָׁה.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה פֵּירֵשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר, דְּ"חַלּוֹן" הוּא חֲסָדִים־שֶׁבִּיסוֹד, וַ"חֲרַכִּים" – גְּבוּרוֹת־שֶׁבִּיסוֹד.

וּבַ"פַּרְדֵּס", בְּ"עֶרְכֵי הַכִּינּוּיִים" בְּעֵרֶךְ חַלּוֹן[10], עַל פָּסוּק (נַח ח, ו) "חַלּוֹן הַתֵּבָה" פֵּירֵשׁ, דְּחַלּוֹן הוּא הַדַּעַת, שֶׁמַּמְשִׁיךְ וּמְחַבֵּר חָכְמָה וּבִינָה, אוֹ שֶׁהוּא בְּחִינַת תִּפְאֶרֶת כו'.

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק (יְשַׁעְיָה נד, יב) "וְשַׁמְתִּי כַדְכֹד שִׁמְשׁוֹתַיִךְ", דְּפֵירוּשׁ "שִׁמְשׁוֹתַיִךְ" הֵיְינוּ חַלּוֹנוֹת, וְהוּא גִילּוּי בְּחִינַת "שֶׁמֶשׁ הֲוָיָ"ה" כו'.

וּבַ"עֵץ חַיִּים" בְּתְחִלָּתוֹ, שַׁעַר הַכְּלָלִים, רֵישׁ פֶּרֶק א', כָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

וְדַע "כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן ה'" צְבָאוֹת – וּכְמוֹ שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ אוֹר עֶלְיוֹן גָּדוֹל, וְאֵין יְכוֹלֶת לְהַבִּיט בּוֹ כִּי אִם בְּהִתְמַעֲטוּת דֶּרֶךְ חַלּוֹן, אוֹ עַל יְדֵי מָסָךְ כו', אוֹ עַל יְדֵי נֶקֶב קָטָן כו'.

וְהִנֵּה בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת הָאוֹר בָּא שֶׁלֹּא עַל יְדֵי מָסָךְ כְּלָל כו', אֲבָל בָּא עַל יְדֵי חַלּוֹן – פֵּירוּשׁ: מִיְּסוֹד דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין הַנִּקְרָא חַלּוֹן, שֶׁנִּתְמַעֵט הָאוֹר מִכְּמוֹת שֶׁהוּא; גַּם מֵחָכְמָה לְבִינָה בָּא עַל יְדֵי חַלּוֹן – פֵּירוּשׁ: מִיְּסוֹד־אַבָּא שֶׁהוּא חַלּוֹן אַחֵר קָטָן כו'; אַחַר כָּךְ מִיְּסוֹד לְמַלְכוּת בָּא הָאוֹר מֵחַלּוֹן קָטָן וְצַר מְאֹד – פֵּירוּשׁ: מִיְּסוֹד דְּזָ"א הַנִּקְרָא חַלּוֹן גַּם כֵּן, וְצַר מְאֹד דּוּגְמַת נֶקֶב קָטָן כו'. אַךְ מִבְּרִיאָה וּלְמַטָּה הָאוֹר בָּא עַל יְדֵי מָסָךְ גָּמוּר, וְהָאוֹר עוֹבֵר בְּתוֹכוֹ וּמֵאִיר. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וְעַיֵּין מִזֶּה גַּם כֵּן בַּ"עֵץ חַיִּים" הֵיכָל הַז' (שַׁעַר מ"א, רֵישׁ פֶּרֶק א' וְסוֹף פֶּרֶק ב'. וּבְשַׁעַר מ"ז, פֶּרֶק א'[11]):

שֶׁהַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת מְשַׁבֶּרֶת וּבוֹקַעַת אֶת הַמָּסָךְ שֶׁבֵּין אֲצִילוּת לִבְרִיאָה, וְיוֹרֶדֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּכֶתֶר־דִּבְרִיאָה.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים", שֶׁהוּא מַה שֶׁמְּשַׁבְּרִים הַכּוֹתֶל וְנַעֲשָׂה חָרָךְ וְנֶקֶב קָטָן, וְכָךְ הוּא שֶׁהַמַּלְכוּת מְשַׁבֶּרֶת הַמָּסָךְ כו'. וְאֵין זֶה דּוֹמֶה לְחַלּוֹן שֶׁהוּא גִילּוּי הָאוֹר מַמָּשׁ בְּלִי מָסָךְ וְכוֹתֶל שֶׁיִּצְטָרְכוּ לְשׁוֹבְרוֹ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב שָׁם סוֹף פֶּרֶק א'[12]: "שֶׁכְּבָר אֵין לֹהּ עֵרֶךְ עִם אֲצִילוּת כו'", עַיֵּן שָׁם בַּאֲרִיכוּת.

וְאֶפְשָׁר לְהָבִין מְעַט עִנְיָן זֶה, עַל פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל" בְּפָרָשַׁת רְאֵה, שֶׁיֵּשׁ ב' הַשְׁגָּחוֹת: הָא', בְּאוֹפֶן כְּמוֹ שֶׁהוּא מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה, דְּ"כוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב" – יְחוּדָא־עִילָּאָה; וְלִפְעָמִים מַשְׁגִּיחַ כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּבִי"עַ כו'.

וְזֶהוּ עִנְיַן **חַלּוֹנוֹת וַחֲרַכִּים**: שֶׁבְּבְחִינַת **חַלּוֹנוֹת** הֵיְינוּ כְּמוֹ שֶׁהוּא בַּאֲצִילוּת, שֶׁהָאוֹר בָּא שֶׁלֹּא עַל יְדֵי מָסָךְ כְּלָל, וְהֵיְינוּ הַגִּילּוּי כְּמוֹ דְּ"כוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא כו'". מַה שֶּׁאֵין כֵּן **חַרַכִּים** הֵיְינוּ נֶקֶב וְסֵדֶק שֶׁבַּכּוֹתֶל; שֶׁהַכּוֹתֶל הוּא עִנְיַן הַמָּסָךְ הַמַּפְסִיק, שֶׁהוּא הַגּוֹרֵם לִהְיוֹת בְּחִינַת יֵשׁ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמַּלְכוּת־דַּאֲצִילוּת בּוֹקַעַת הַמָּסָךְ וְנַעֲשָׂה כְּמוֹ נֶקֶב וְסֵדֶק, וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ בִּיטּוּל הַיֵּשׁ, מִכָּל מָקוֹם הֵיְינוּ יֵשׁ וּבָטֵל – יְחוּדָא־תַּתָּאָה. וְהַהַשְׁגָּחָה שֶׁבְּבְחִינָה וְאוֹפֶן זֶה נִקְרָא "מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים".

וְעַל פִּי זֶה יִתְבָּאֵר הַמִּדְרָשׁ שִׁיר הַשִּׁירִים[13] עַל פָּסוּק זֶה: "מַשְׁגִּיחַ מִן **הַחַלּוֹנוֹת**" – זוֹ זְכוּת **אָבוֹת**, "מֵצִיץ מִן **הַחֲרַכִּים**" – זוֹ זְכוּת **אִמָּהוֹת**:

כִּי הִנֵּה נִתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְבַבְתִּנִי כו'" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים כט, ג): "**בְּאַחַד** מֵעֵינַיִךְ" (שִׁיר הַשִּׁירִים ד, ט) כְּתִיב, וְהַקְרִי "**בְּאַחַת**". הֵיְינוּ, כִּי בְּכַנֶּסֶת־יִשְׂרָאֵל שֶׁהַחֲכָמִים נִקְרָאוּ (שְׁלַח טו, כד) "**עֵינֵי** הָעֵדָה"[14], שֶׁהֵם בִּבְחִינַת "**לְאִסְתַּכְּלָא** בִּיקָרָא דְמַלְכָּא"[15], יֵשׁ שֶׁהֵם בִּבְחִינַת "בְּאַחַד" – לְשׁוֹן דִּבֵּר, שֶׁהֵם מִסְתַּכְּלִים בְּבִיטּוּל דְּיִחוּדָא־עִילָּאָה כְּמוֹ דְּ"קַמֵּיהּ כוּלָּא – כְּלָא כו'", וְיֵשׁ שֶׁהֵם בִּבְחִינַת בִּיטּוּל דְּיִחוּדָא־תַּתָּאָה כו'.

וְזֶהוּ עִנְיַן הָאָבוֹת וְהָאִמָּהוֹת, דִּבֵּר וְנוּקְבָא – מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה וּמִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה נִמְשָׁךְ גַּם כֵּן הַהַשְׁגָּחָה מִלְּמַעְלָה "מִן הַחַלּוֹנוֹת" עַל יְדֵי זְכוּת אָבוֹת, וְהֵם הַיְסוֹדוֹת דַּאֲצִילוּת כַּנַּ"ל;

---

7) וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֲנִי יְשֵׁנָה כו'", גַּבֵּי "**יוֹנָתִי**" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים לג, ג).

8) וְעַיֵּין בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי (דַּף קי"ד, עַמּוּד ב') עַל פָּסוּק זֶה (הַטַּעַם עַל זֶה – רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים כֶּרֶךְ א עַמּוּד רפב).

9) וְעַיֵּין שָׁם בְּ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ", וּבְפֵירוּשׁ הָרַמַ"ז שָׁם בְּשֵׁם הָרַמַ"ק.

10) (רְאֵה הֶמְשֵׁךְ "וְכָכָה" תרל"ז פֶּרֶק כט. הֶמְשֵׁךְ "מִצָּה זוֹ" תר"מ סָעִיף לא. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "צֹהַר" סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרנ"ח עַמּוּד ז).

11) (בְּדִפּוּסִים שֶׁלְּפָנֵינוּ – שַׁעַר דְּרוּשֵׁי אַבִּי"עַ רֵישׁ פֶּרֶק יג. וְסוֹף פֶּרֶק יד. פֶּרֶק א וּפֶּרֶק ב).

12) (בְּדִפּוּסִים שֶׁלְּפָנֵינוּ שַׁעַר מז פֶּרֶק ו).

13) (פָּרָשָׁה ב, ט).

14) (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן כא נ, ב. שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה פָּרָשָׁה ז סִימָן ט ד, ב. וּרְאֵה לְעֵיל ב, ד).

15) (לְהִסְתַּכֵּל (לְהִתְבּוֹנֵן) בִּכְבוֹד הַמֶּלֶךְ. זֹהַר חֵלֶק ג קצט, א. לח, ב. רְאֵה סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים חֵלֶק א רֵישׁ פֶּרֶק ט. וְשָׁם נִסְמָן).

וּ"מִן הַחֲרַכִּים" – "מַה שֶּׁהַמַּלְכוּת שׁוֹבֶרֶת הַמָּסָךְ כו'" – עַל יְדֵי זְכוּת אִמָּהוֹת.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר וְיִחִי (דף רמ"ז, עמוד א') עַל פָּסוּק (וַיְחִי מט, כב) "בְּנוֹת צָעֲדָה עַלֵּי שׁוּר": "הַהוּא עָיִן דִּכְתִיב לְעֵילָא[16] כו'". כִּי "שׁוּר" הוּא לְשׁוֹן הַבָּטָה וְהִסְתַּכְּלוּת, וְהַשְּׁגָחָה זוֹ נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים דְּהֵיכָלוֹת דִּבְרִיאָה, וְזֶהוּ עִנְיַן הַחֲרַכִּים כו'.

אִי נָמֵי יֵשׁ לוֹמַר: חַלּוֹנוֹת וַחֲרַכִּים יֵשׁ גַּם כֵּן בְּהִתְלַבְּשׁוּת בְּבֵי"ע, עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֲרֻדָּה נָא וְאֶרְאֶה"[17], בְּעִנְיַן ב' הַבְּחִינוֹת: דְּלִפְעָמִים כְּתִיב (זְכַרְיָה ד, י): "עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים", וְלִפְעָמִים כְּתִיב (דִּבְרֵי הַיָּמִים־ב טז, ט): "עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת" – לְשׁוֹן נוּקְבָא.

וְקָרוֹב לָזֶה אִיתָא בְּ"רַעְיָא מְהֵימְנָא", פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים (דַּף קי"ז, סוֹף עַמּוּד א'):

"עֵינָיו עַל דַּרְכֵי אִישׁ (אִיּוֹב לד, כא), וּבְהוֹן מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹנוֹת – בְּז' נְקָבִין דְּבַר־נָשׁ – בִּתְרֵין עַיְינִין, וּתְרֵין אוּדְנִין[18] כו'", עַיֵּין שָׁם.

וּבַזֹּהַר פְּקוּדֵי (דַּף ר"ג, עַמּוּד א'):

"תְּרֵיסַר גַּלְגַּלִּין כו', וְאִינּוּן אִקְרוּן שְׂרָפִים כו', אִלֵּין אִינּוּן קַיְּימִין לְאַשְׁגְּחָא תְּדִיר כו', וְאִקְרוּן חַלּוֹנוֹת[19]. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב: מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹנוֹת כו'".

וְשָׁם רֵישׁ עַמּוּד ב':

"מֵאִלֵּין נָפְקִי אַרְבַּע סַמְכִין לְאִינּוּן תְּרֵיסַר דְּקָאֲמָרָן כו', וְאִלֵּין אִקְרוּן חֲרַכִּים כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים כו', מֵצִיץ – כְּמַאן דְּאַשְׁגַּח מֵאֲתַר דַּקִּיק, דְּחָמֵי וְלָא חָמֵי כָּל מַה דְּאִצְטְרִיךְ, וּלְבָתַר מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹנוֹת – אֲתָר אַשְׁגְּחוּתָא יַתִּיר"[20].

(וְדַף רנ"א, עַמּוּד א'):

לְעֵילָא – כְּנֶסֶת־הַגְּדוֹלָה אִית בָּהּ תְּרֵיסַר חַלּוֹנוֹת עִילָּאִין[21] כו'.

וְעַיֵּין שָׁם בַּ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ", שֶׁהֵם י"ב אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם אַדְ' מְלֵא.

וְעַיֵּין בְּ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" רֵישׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, סוֹף הַמַּאֲמָר "כְּשׁוּשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים": "מְצָאתִי בְּדִבְרֵי הָאֲרִיז"ל, שֶׁנְּקוּדַּת הַמ' הַיּוֹרֶדֶת לִבְרִיאָה נִקְרָא בְּשֵׁם אַדְ'". וּמִזֶּה יוּבָן שֶׁיְּכוּת עִנְיָן זֶה לְמַה שֶׁיִּתְבָּאֵר כַּאן אַחַר כָּךְ בְּסָמוּךְ בְּעִנְיַן "כְּשׁוּשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים".

כִּי הִנֵּה בְּ"זֹהַר הָרָקִיעַ" שָׁם, רֵישׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מַה שׁוּשַׁנָּה כו'", פֵּירֵשׁ:

שְׁכִינְתָּא תַּתָּאָה – הָעוֹמֶדֶת עַל י"ב בָּקָר, וְהַיָּם עוֹמֵד עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה הָרֵי הֵם י"ג, וְהֵם י"ג עָלִין דִּילָהּ. אֲשֶׁר כְּעֵין זֶה מַמָּשׁ הוּא עִנְיַן י"ב חַלּוֹנוֹת הַנַּ"ל דִּכְנֶסֶת־הַגְּדוֹלָה דִּלְעֵילָא כו'. וְדַי לַמֵּבִין.

וְהִנֵּה אֶפְשָׁר לְהָבִין עִנְיָן זֶה דְּחַלּוֹנוֹת וַחֲרַכִּים שֶׁבְּבֵי"ע עַצְמָן – אֵיךְ יִדְּמֶה עִנְיָן זֶה לַדֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, דְּ"חַלּוֹנוֹת" הַיְינוּ בַּאֲצִילוּת, שֶׁהָאוֹר נִמְשָׁךְ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי מָסָךְ, וַ"חֲרַכִּים" הַיְינוּ שְׁבִירַת הַמָּסָךְ?

וְהָעִנְיָן:

דִּכְמוֹ שֶׁיֵּשׁ מָסָךְ בֵּין אֲצִילוּת לְבִי"ע, שֶׁבַּאֲצִילוּת הוּא בִּיטּוּל אֲמִיתִּי, וּבְבִי"ע מֵחֲמַת הַמָּסָךְ נַעֲשָׂה בְּחִינַת יֵשׁ, אֶלָּא שֶׁאַף עַל פִּי כֵן הוּא בִּיטּוּל־הַיֵּשׁ; כָּךְ עַל דֶּרֶךְ זֶה יֵשׁ מָסָךְ הַמַּפְסִיק בֵּין קְדוּשָׁה לְסִטְרָא־אָחֳרָא, שֶׁהוּא מָסָךְ מַבְדִּיל גָּמוּר, שֶׁמַּעֲלִים וּמַסְתִּיר הָאוֹר עַד שֶׁנַּעֲשָׂה נִפְרָד מִמָּשׁ כְּמוֹ הֵיכָלוֹת הַחִיצוֹנִים[22].

וְהִנֵּה עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה וְלֵב נִשְׁבָּר וּרוּחַ נִשְׁבָּרָה[23], מְשַׁבְּרִים מָסָךְ הַנַּ"ל – שֶׁיִּהְיוּ בְּחִינַת הַחוֹלִין גַּם כֵּן נַעֲשִׂים עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ[24] כו'. וְזֶהוּ עִנְיַן הַחֲרַכִּים, דְּהַיְינוּ שְׁבִירַת מָסָךְ הַנַּ"ל. אָמְנָם הַחַלּוֹנוֹת זֶהוּ הַגִּילּוּי כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּבְרִיאָה, לְמַעְלָה מִבְּחִינַת מָסָךְ הַמַּפְסִיק בֵּין קְדוּשָׁה כו'. וְזֶהוּ עַל יְדֵי פְּתִיחַת הַלֵּב, דְּהַיְינוּ שִׂמְחָה וְטוּב לֵב מֵרוֹב כֹּל[25] – שֶׁלְּאַחַר בְּחִינַת "לֵב נִשְׁבָּר כו'".

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יִתְבָּאֵר מַאֲמַר הַזֹּהַר דְּפָרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי (דַּף קי"ד, עַמּוּד ב'): "וְסָלִיק כּוֹתְלִין, לְאִסְתַּכְּלָא וּלְאַשְׁגְּחָא בֵּין נִקְבֵי כּוֹתְלָא עָלַיְיהוּ"[26]. וּפֵירוּשׁ "סָלִיק" הַיְינוּ שֶׁבְּיוֹם־טוֹב הַהַמְשָׁכָה נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי עוֹלָם הַבְּרִיאָה, וִיצִירָה וַעֲשִׂיָּה עוֹלוֹת לְשָׁם כו'.

---

16) (לְעֵיל בַּפָּסוּק: "בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עָלֵי עָיִן, בָּנוֹת צָעֲדָה עָלֵי שׁוּר").

17) (תּוֹרָה אוֹר וַיֵּרָא יד, ד וְאֵילֶךָ).

18) (וּבְהֶם "מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹנוֹת" – בְּשִׁבְעָה נְקָבִים שֶׁל אָדָם – בִּשְׁתֵּי עֵינַיִם וּשְׁתֵּי אָזְנַיִם כו').

19) (שְׁנַיִם עֶשֶׂר גַּלְגַּלִּים כו' וְהֵם הַנִּקְרָאִים "שְׂרָפִים" כו', הֵם אֵלּוּ הַקַּיְּימִים לְהַשְׁגִּיחַ תְּדִיר כו', וְנִקְרָאִים "חַלּוֹנוֹת").

20) (מֵהֶם יוֹצְאִים אַרְבַּע לְאוֹתָם שְׁנַיִם עָשָׂר שֶׁאָמַרְנוּ כו', וְהֵם נִקְרָאִים "חֲרַכִּים" כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים" כו', "מֵצִיץ" כְּמִי שֶׁמַּשְׁגִּיחַ מִמְּקוֹם דַּקִּיק שֶׁרוֹאֶה וְלֹא רוֹאֶה כָּל מַה שֶׁצָּרִיךְ, וּלְאַחַר מִכֵּן "מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹנוֹת" – מָקוֹם בְּהַשְׁגָּחָה יְתֵרָה).

21) (לְמַעְלָה – כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה יֵשׁ בָּהּ שְׁנַיִם עָשָׂר חַלּוֹנוֹת עֶלְיוֹנִים).

22) וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר כָּל זֶה בְּפָרָשַׁת לֶךְ לְךָ, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְלֹא יִקָּרֵא עוֹד אֶת שִׁמְךָ אַבְרָם" (תּוֹרָה אוֹר יב, א).

23) (תְּהִלִּים נא, יט: "רוּחַ נִשְׁבָּרָה, לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹקִים לֹא תִבְזֶה". וּרְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג רמ, א. ח, ב. ה, א. וּבְפֵירוּשׁ הָרַמַ"ז שָׁם).

24) (חֲגִיגָה יט, ב).

25) (תְּבוֹא כח, מז: "בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל").

26) (וְעוֹלִים כִּתְלִים לְהִסְתַּכֵּל וּלְהַשְׁגִּיחַ בֵּין נִקְבֵי הַכּוֹתֶל עֲלֵיהֶם).

וְעִנְיָן "**חַלּוֹנוֹת**" – לְשׁוֹן **רַבִּים**, יֵשׁ לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר (חֵלֶק ב', דַּף ל"ז, עַמּוּד א'), בְּפֵירוּשׁ "הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת" (תְּהִלִּים קִיג, ו): "מִכַּתְּרָא לְכִתְרָא כו', מִנְּהִירוּ לִנְהִירוּ כו'"[27]. **וְהַיְינוּ** **כַּנַּ"ל: מִיְּסוֹד דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין לְחָכְמָה־עִילָּאָה, וּמִיְּסוֹד אַבָּא** כו', **וְכַנַּ"ל**[28].

וּבְסֵפֶר "עֵמֶק הַמֶּלֶךְ" שַׁעַר הַשֵּׁנִי, פֶּרֶק א', **פֵּירֵשׁ**:

"**הַחַלּוֹנוֹת** – ה' חַלּוֹנוֹת, דְּהַיְינוּ ה' בְּחִינוֹת הַדְּוָיָ"ה, ה' פַּרְצוּפִים – עִם הַקּוֹץ הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַיּוּ"ד. וְהֵם אֲרוּבּוֹת הַשָּׁמַיִם הַנּוֹזְלִים חָכְמָה כו'. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה **הַחֲרַכִּים** – ה' חֲרַכִּים, ה' גְּבוּרוֹת".

וְעַיֵּין שָׁם דְּהַיְינוּ גַּם לְמַעְלָה מֵהָאֲצִילוּת).

וְהִנֵּה בְּהִתְגַּלּוּת הַמֶּלֶךְ יֵשׁ מַדְרֵגוֹת רַבּוֹת חֲלוּקוֹת[29], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (אֶסְתֵּר א, ב־ג): "עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה כו', עָשָׂה מִשְׁתֶּה[30] לְכָל שָׂרָיו וַעֲבָדָיו כו', וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת לְפָנָיו כו'", וְאַחַר כָּךְ (שָׁם, ה): "לְכָל הָעָם הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשַׁן [..] לְמִגָּדוֹל וְעַד קָטָן כו', בַּחֲצַר גִּנַּת בִּיתַן הַמֶּלֶךְ כו'".

כָּךְ הוּא בִּבְחִינַת הָרְאִיָּה שֶׁמִּלְּמַעְלָה, שֶׁבְּחִינַת "שָׂרָיו וַעֲבָדָיו"[31] הֵם בְּחִינַת נְשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת, שֶׁבִּזְמַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הָיוּ מְקַבְּלִים בְּחִינַת רְאִיָּיה מִ"כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ כו'". פֵּירוּשׁ: בְּהִגָּלּוֹת נִגְלוֹת בִּבְחִינַת "כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּבֵית הַמַּלְכוּת נֹכַח פֶּתַח הַבָּיִת כו'" (אֶסְתֵּר ה, א), שֶׁהוּא בְּחִינָה גְּבוֹהַּ וּמַדְרֵגָה גְּבוֹהָה מְאֹד נַעֲלָה[32].

וְזֶהוּ "אֲשֶׁר **בְּשׁוּשַׁן**" – בְּחִינַת "שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים" (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, א); "שׁוֹשַׁן עֲמָק אֲיוּמָה כו'"[33].

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים צָרִיךְ גִּילּוּי בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה הַשֵּׁנִית שֶׁהִיא "בַּחֲצַר גִּנַּת בִּיתַן הַמֶּלֶךְ", שֶׁהוּא "**לְכָל הָעָם** הַנִּמְצְאִים **בְּשׁוּשַׁן**", דְּהַיְינוּ כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ נִיצוֹץ אֱלֹקוּת מִמְּקוֹר כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת "**בְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים**"[34] (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ב) – בַּגָּלוּת כו', שֶׁהוּא גִּילּוּי אַחַר גִּילּוּי, בְּמַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה[35].

וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת **יוֹם־טוֹב שֵׁנִי** – לְקַבֶּלֶת בְּחִינַת הָרְאִיָּה גַּם בִּבְחִינָה זוֹ שֶׁאֵין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, "שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לַעֲלוֹת וְלֵרָאוֹת כו'"[36]. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים כד, ג): "מִי יַעֲלֶה בְהַר ה' כו'".

וְהִנֵּה הַמַּשְׂכִּיל יָבִין כַּמָּה תִּגְדַּל הַשִּׂמְחָה בְּיָתֵר שְׂאֵת[37] בְּגִילּוּי הַמֶּלֶךְ, בְּגִילּוּי אַחַר גִּילּוּי, גַּם "לְכָל הָעָם כו'" – יוֹתֵר מִגִּילּוּי הָרִאשׁוֹן שֶׁהוּא "לְכָל שָׂרָיו כו'" דַּוְקָא, וְכִמְשַׁל בֶּן כְּפַר שֶׁרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ[38] כו'[39].

וּכְמוֹ דְּאִיתָא בַּ"תִּיקּוּנִים"[40]: "מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה" (שִׁיר הַשִּׁירִים ח, ז) – בְּגָלוּתָא כו', "בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ" (שָׁם). וְהַיְינוּ מִפְּנֵי שֶׁאָז הָאַהֲבָה הִיא בְּצִמָּאוֹן וְ"חוֹלַת אַהֲבָה" (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ה), וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים ס"ג, ב) "צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי כו' בְּאֶרֶץ צִיָּה וְעָיֵף **בְּלִי מָיִם**" – "בְּלִי מָיִם" דַּייְקָא, שֶׁמֵּחֲמַת שֶׁאֵין מַיִם גָּדְלָה בְּחִינַת הַצִּמָּאוֹן כו'[41].

---

27) (מִכֶּתֶר לְכֶתֶר כו', מֵאוֹר לְאוֹר).

28) וְעַיֵּין שָׁם בַּ"מִקְדָּשׁ מֶלֶךְ".

29) (רְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אֲנֹכִי אֲנֹכִי" סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרס"ט עַמּוּד כד).

30) ("דְּיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה כָּתֶר לִבְרִיאָה". – סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרס"ט שָׁם).

31) וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּעִנְיָן מַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי עַל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דוֹסָא: "שֶׁאֲנִי כְּשֵׁר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְהוּא כְּעֶבֶד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ" – (בַּגְּמָרָא סוֹף פֶּרֶק ה' דִּבְרָכוֹת).

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "בְּאֵר חָפְרוּהָ **שָׂרִים** כו'" (לְעֵיל חֻקַּת סב, ב). וּבְעִנְיָן **עֶבֶד** – בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעִתָּה יִגְדַּל נָא" (לְעֵיל שְׁלַח לט, א־ב).

32) (עַיֵּין בְּ"עֵץ חַיִּים", שַׁעַר כִּסֵּא הַכָּבוֹד, **שֶׁהוּא הֵיכַל קֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים דִּבְרִיאָה**. וְעַיֵּין בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" (חֵלֶק א', פֶּרֶק נ"ג).

אִי נָמֵי – שֶׁ**הַמַּלְכוּת־דַּאֲצִילוּת עַצְמָהּ נִקְרָא כִּסֵּא**, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּבֵּיאוּר דְּפָרָשַׁת זָכוֹר (תּוֹרָה אוֹר תְּצַוֶּה זְכוֹר פה, ב וְאֵילָךְ)).

33) (נוֹסַח פִּיּוּט בְּתַחִילַת מוֹקְפָ שֶׁל יוֹם כִּפּוּר).

34) (הַיְינוּ "שֵׁשׁ ב' בְּחִינוֹת שׁוֹשַׁנָּה: הָא' – "שׁוֹשָׁן עֲמָק אֲיוּמָה", "שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים". הַב' – "כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים". – אוֹר הַתּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים בֶּרֶךְ א עַמּוּד קפ. וּרְאֵה תּוֹרָה אוֹר קטז, ג).

35) וְעַיֵּין בּזֹהַר (א, א): "**בְּגִין דְּאִית שׁוֹשַׁנָּה וְאִית שׁוֹשַׁנָּה** כו'". וּבְ"זֹהַר הָרָקִיעַ" שָׁם. וּבְזֹהַר וַיְחִי (דַּף רכ"א, עַמּוּד א') ("בְּעִנְיָן "שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים" דְּקַיְּימָא בְּעַמִּיקְתָּא דְּכוֹלָּא". – אוֹר הַתּוֹרָה מְגִלַּת אֶסְתֵּר עַמּוּד כז). וּבְ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם: דְּ"שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים זֶהוּ שׁוֹשַׁנָּה עִילָּאָה". וּבְקָרֶשֶׁת כִּי תִשָּׂא (דַּף קפ"ט, רֵישׁ עַמּוּד ב'). **וּבְפֵירוּשׁ הָרַמַ"ז שָׁם: "וְדַע כִּי שׁוֹשַׁנָּה הָעֶלְיוֹנָה** כו'" ("הִיא מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, וְ"שׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים" הִיא מַלְכוּת הַתַּחְתּוֹנָה, שֶׁהִיא בֵּין ע' שָׂרִים, שֶׁלּוֹקֶטֶת תּוֹכִיּוּת הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁמּוּבְלָעִים בֵּינֵיהֶם, שֶׁהוּא סוֹד רְפַ"ח נִיצוֹצִין וְעַל כֵּן "סֶלְקָא רֵיחִין" כו'". – אוֹר הַתּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים עַמּוּד קפג). וְעַיֵּין בְּסֵפֶר "הַדְּרַת מֶלֶךְ" (סִימָן קנ"ו). וּבְזֹהַר פָּרָשַׁת פִּנְחָס, דַּף רל"ג, עַמּוּד ב').

36) (נוֹסַח מוֹקְפָ דְּיוֹם טוֹב).

37) (רְאֵה לִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק ט עַמּוּד 235).

38) (חֲגִיגָה יג, ב: "כָּל שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל רָאָה יְשַׁעְיָה. לְמָה יְחֶזְקֵאל דּוֹמֶה? לְבֶן כְּפָר שֶׁרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ, וּלְמָה יְשַׁעְיָה דּוֹמֶה? לְבֶן כָּרֵךְ שֶׁרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ". וּבְרַשִׁ"י: "**רָאָה יְשַׁעְיָה** – כְּשֶׁשָּׁרְתָה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶרְאֶה אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וגו' (יְשַׁעְיָה ו, א), אֶלָּא שֶׁלֹּא חִשׁ לְפָרֵשׁ אֶת הַכֹּל, שֶׁהָיָה בֶּן מַלְכִים וְגָדֵל בִּפְלָטִין, וּבֶן כְּרַךְ הֲרוֹאֶה אֶת הַמֶּלֶךְ אֵינוֹ נִבְהָל וְאֵינוֹ תְּמֵהַּ וְאֵינוֹ חִשׁ לְסַפֵּר". רְאֵה גַּם לִקְמָן בְּרָכָה צז, א).

39) (וְהוּא כְּעִנְיָן "וְהָאוֹפַנִּים בְּרַעַשׁ גָּדוֹל" (בְּרִכַּת "יוֹצֵר אוֹר"), **לְגַבֵּי הַשִּׂרָפִים; שֶׁלְּפִי שֶׁהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הֵם בַּעֲשִׂיָּיה וִיצִירָה, תִּגְדַּל הָרַעַשׁ שֶׁלָּהֶם יוֹתֵר מֵהַשִּׂרָפִים שֶׁבִּבְרִיאָה.** וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּכַמָּה דּוּכְתֵּי. וְעַיֵּין מִזֶּה לְעֵיל בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם" (עא, סוֹף עַמּוּד ג וְאֵילָךְ)).

40) (אוּלַי הַכַּוָּנָה לְתִקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן כא נא, א שֶׁשָּׁם חָסֵר).

41) (וְעַיֵּין עַל פָּסוּק זֶה בַּזֹּהַר: פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא, דַּף כ"א, עַמּוּד ב'.

וְזֶהוּ "וַאֲנִי אֶרְאֶה **בְּשׂוֹנְאִי**" (תְּהִלִּים קיח, ז) דַּוְקָא, הַיְינוּ הַיֵּצֶר־הָרָע "כַּד אִתְכַּפְיָא כו'"[42]. אַךְ עַל זֶה הִתְפַּלֵּל דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם (תְּהִלִּים סג, ג): "**כֵּן בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִיךָ**"[43] – שֶׁיִּהְיֶה אַהֲבָה כָּזוֹ גַּם "**בַּקֹּדֶשׁ**", דְּהַיְינוּ בְּמַעֲלַת וּמַדְרֵגַת הַצַּדִּיקִים. כִּי הִנֵּה אַהֲבָה זוֹ הִיא מִבְּחִינַת בַּעֲלֵי־תְשׁוּבָה[44], וּ"בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי־תְשׁוּבָה עוֹמְדִים אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִים כו'"[45]. אֶלָּא שֶׁמּוֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם קוֹדֶם מוֹתוֹ זָכָה לִבְחִינַת תְּשׁוּבָה.

וּמַעֲלַת הַמָּשִׁיחַ הוּא "לַאֲתָבָא צַדִּיקַיָּיא בִּתְיוּבְתָּא"[46], דְּהַיְינוּ שֶׁתְּהִיֶּה מַעֲלַת וּמַדְרֵגַת הַתְּשׁוּבָה מִתְגַּלָּה בְּצַדִּיקִים גְּמוּרִים, שֶׁזֶּה תָּלוּי בְּבִיאַת **מָשִׁיחַ** דַּוְקָא. וְזֶהוּ "כֵּן בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִיךָ"[47] – שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת "לַאֲתָבָא צַדִּיקַיָּיא כו'". כִּי כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לַחֲזוֹר בִּתְשׁוּבָה קוֹדֶם בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ, וּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ תָּלוּי בָּזֶה, כְּמַאֲמַר רַז"ל[48]: "אִם יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים תְּשׁוּבָה – נִגְאָלִין כו'". אֲבָל צַדִּיקִים שֶׁיִּזְכּוּ לְמַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה יִהְיֶה **אַחַר בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ** דַּוְקָא. :

עוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּעִנְיַן יוֹם־טוֹב שֵׁנִי:

דְּהִנֵּה עִנְיַן "יְרָאָה כָּל זְכוּרְךָ כו'" – שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת רְאִיָּה וְהִתְגַּלּוּת מִלְּמַעְלָה. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי שֶׁהָאָדָם בָּא לִרְאוֹת הַמָּקוֹם – "בִּשְׁתֵּי עֵינָיו שֶׁל אָדָם כו'" (רֵישׁ פֶּרֶק קַמָּא דַּחֲגִיגָה, עַיֵּין שָׁם[4]).

וְהִנֵּה כָּל הַנְּבִיאִים רָאוּ עַל יְדֵי אַסְפַּקְלַרְיָא, אֶלָּא שֶׁמּוֹשֶׁה רַבֵּינוּ נִתְנַבֵּא בְּ"אַסְפַּקְלַרְיָא **הַמְּאִירָה**"[49], וּשְׁאָר הַנְּבִיאִים נִתְנַבְּאוּ בְּ"אַסְפַּקְלַרְיָא **שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה**".

וְעַיֵּין בְּ"שְׁמוֹנָה פְּרָקִים" לְהָרַמְבַּ"ם פֶּרֶק ז', מַה שֶׁכָּתַב בָּזֶה עַל פִּי דֶּרֶךְ הַמֶּחְקָר. אַךְ עַל פִּי הַקַּבָּלָה יֵשׁ מַמָּשׁ ב' בְּחִינוֹת רְאִיָּיה הַנַּ"ל[50]. וְזֶהוּ עִנְיַן שֶׁ"כָּל[51] הַנְּבִיאִים נִתְנַבְּאוּ **בְּכֹה**, וּמֹשֶׁה נִתְנַבֵּא **בְּזֶה**"[52].

וְהִנֵּה מְבוֹאָר שָׁם, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "תָּנוּ רַבָּנָן" הַנַּ"ל, אֵיךְ בְּכָל אָדָם בַּעֲבוֹדַת ה' יֵשׁ גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת אַסְפַּקְלַרְיָא הַנַּ"ל. וְהַיְינוּ:

כִּי עֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת זֶהוּ כְּעִנְיַן בְּחִינַת "אַסְפַּקְלַרְיָא **דִּנְהֲרָא**" שֶׁהֲרֵי בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה נֶאֱמַר (יְשַׁעְיָה נט, כא): "וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ", שֶׁזֶּהוּ עַל דֶּרֶךְ "מֹשֶׁה נִתְנַבֵּא **בְּזֶה**"[53].

וּבְחִינַת קְרִיאַת־שְׁמַע וּתְפִלָּה "בְּכָל לְבָבְךָ – בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ"[54], זֶהוּ עִנְיַן "אַסְפַּקְלַרְיָא **שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה**", שֶׁהוּא עַל יְדֵי כִּיסּוּי וְצִפּוּי מִכֶּסֶף דַּק, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה אוֹר חוֹזֵר כו', לִהְיוֹת "בְּכָל מְאֹדֶךָ"[55].

וְהִנֵּה עִיקַּר בְּחִינָה זוֹ דְּ"אַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה" הוּא עַבְשָׁיו שֶׁאֵין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים[56].

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן **יוֹם־טוֹב שֵׁנִי**, כִּי יוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁהוּא מִדְּאוֹרַיְיתָא נִמְשָׁךְ בְּחִינַת "**יֵרָאֶה** אֶת פְּנֵי" – מִבְּחִינַת וּמַדְרֵגַת "אַסְפַּקְלַרְיָא **דִּנְהֲרָא**", אֲבָל יוֹם־טוֹב שֵׁנִי עוֹשִׂים לְקַבָּלַת בְּחִינַת רְאִיָּה מִבְּחִינַת "אַסְפַּקְלַרְיָא **דְּלָא נָהֲרָא** כו'".

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרַבּוֹת, דִּבְחִינַת "**יֵרָאֶה** כָּל זְכוּרְךָ" זֶהוּ עִנְיַן "הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ". וַהֲרֵי מְבוֹאָר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי" הַנַּ"ל, דִּבְחִינַת "הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ" זֶהוּ עַל דֶּרֶךְ תְּשׁוּבָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת מַרְאָה, כְּמוֹ (שְׁפִיג"על) הַנִּקְרָא "אַסְפַּקְלַרְיָא דְּלָא נָהֲרָא", וְיֵשׁ בָּזֶה מַעֲלָה יְתֵירָה בִּבְחִינָה אַחַת כו', וּכְמוֹ "וְהָאוֹפַנִּים בְּרַעַשׁ כו'". :

וּבְפָרָשַׁת תְּרוּמָה, דַּף ק"מ, סוֹף עַמּוּד א'. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּפָרָשַׁת נֹחַ, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מַיִם רַבִּים" (תּוֹרָה אוֹר ח, ג וְאֵילֶךְ)).

42) (זֹהַר חֵלֶק ב קכח, ב).

43) (עַיֵּין בַּזֹּהַר תְּרוּמָה, דַּף ק"מ, תְּחִלַּת עַמּוּד ב').

44) (רְאֵה לִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק יט עַמּוּד 382. מוּבָא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּשֵׁם "אָמְרוּ רַז"ל". רְאֵה שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה עַל הַפְּסוּק. וּרְאֵה בְּהֶעָרָה בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי פָּרָשַׁת שְׁלַח עַמּוּד א' רעט – מִילּוּאִים לְעַמּוּד תתקצד).

45) (יְכוֹלִים לַעֲמוֹד. בְּרָכוֹת לד, ב).

46) (לְהָשִׁיב הַצַּדִּיקִים בִּתְשׁוּבָה. זֹהַר חֵלֶק ג קנג, ב. וּרְאֵה לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים נ, סוֹף עַמּוּד ב וְשָׁם נִסְתָּם. רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ב עַמּוּד עדר. תקמב. בִּיאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצְּמַח צֶדֶק כֶּרֶךְ ב עַמּוּד תתרמז. מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי קוּנְטְרֵסִים עַמּוּד רפא).

47) (רְאֵה כֶּתֶר שֵׁם טוֹב הוֹצָאַת קְהָ"ת הוֹסָפוֹת סִימָן סד וְשָׁם נִסְתָּם).

48) (סַנְהֶדְרִין צז, ב).

49) (רְאֵה יְבָמוֹת מט, ב. וּרְאֵה תּוֹסָפוֹת יוֹם־טוֹב כֵּלִים פֶּרֶק ל מִשְׁנָה ב. זֹהַר חֵלֶק ב פב, ב).

50) וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "תָּנוּ רַבָּנָן: מִצְוַת נֵר חֲנוּכָּה – בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים כו'", מֵעִנְיַן **ב' בְּחִינוֹת אַסְפַּקְלַרְיָא** הַנַּ"ל (תּוֹרָה אוֹר לג, א. וּרְאֵה לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים כח, ב וּבַנִּסְתָּם שָׁם).

51) (סִפְרֵי מַטּוֹת ל, ב).

52) כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת" (לְעֵיל מַטּוֹת פב, ג), וּשְׁאָר דּוּכְתֵּי.

53) וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רָאשֵׁי הַמַّטּוֹת", **בְּפֵירוּשׁ** (מַטּוֹת ל, ב): "**לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר**" (לְעֵיל מַטּוֹת פב, סוֹף עַמּוּד א).

54) (בְּרָכוֹת נד, א בַּמִּשְׁנָה. סִפְרֵי (הוּבָא בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י) עַל הַפְּסוּק).

55) וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "צֵאֶינָה וּרְאֶינָה", בְּעִנְיַן (אֱמוֹר כג, יז) "**מְמוֹשְׁבוֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ** כו'" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים כח, ב).

56) וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי", בְּפֵירוּשׁ וְעִנְיַן "**הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ** כו'" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים יז, ג), עַיֵּין שָׁם בְּאֲרִיכוּת. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ", בְּפֵירוּשׁ "**אֶעֱשֶׂה לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ**" (תּוֹרָה אוֹר ה, א).

גַּם[57] יֵשׁ לְהָעִיר לְעִנְיַן יוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן וְיוֹם־טוֹב שֵׁנִי, מִמַּה שֶׁכָּתְבוּ חַכְמֵי הָאֱמֶת בְּפֵירוּשׁ בַּיִת־רִאשׁוֹן וּבַיִת־שֵׁנִי[58], שֶׁהֵם ה' עִילָּאָה וְה' תַּתָּאָה[59]. וְלָכֵן נִקְרָא בְּחִינָה זוֹ "**שֵׁנִי**", כִּי אוֹת ה' נִכְפָּלָה ב' פְּעָמִים בְּשֵׁם הַוָיָ"ה.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ בְּעִנְיַן יוֹם־טוֹב: שֶׁבְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן מְקַבְּלִים כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל מִבְּחִינַת ה' עִילָּאָה, וּבְיוֹם־טוֹב שֵׁנִי מִבְּחִינַת ה' תַּתָּאָה.

אוֹ יֵשׁ לוֹמַר: כִּי גַּם בְּבְחִינַת ה' אַחֲרוֹנָה יֵשׁ מִילּוּי ה', וְהִיא בְּחִינַת הַהַכְפָּלָה[60]. וְאֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן יוֹם־טוֹב שֵׁנִי כו', וְאֶפְשָׁר שֶׁהֵן הֵן גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת אַסְפַּקְלַרְיָא הַנַּ"ל.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁכָּתַב הָרַמַ"ק בְּסֵפֶר "אוֹר נֶעֱרָב"[61]:

שֶׁבְּחוּץ־לָאָרֶץ אֵינָם יְכוֹלִים לְקַבֵּל הַהֶאָרָה בְּיוֹם אֶחָד כְּמוֹ שֶׁמְּקַבְּלִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹם שֵׁנִי[62] כו'. כִּי כָּל יוֹם־טוֹב הוּא הַמְשָׁכָה וְהִתְגַּלּוּת קְדוּשָׁה עֶלְיוֹנָה מִלְּמַעְלָה מֵהַזְּמַן – בִּבְחִינַת הַזְּמַן, כְּמַאֲמָר: "מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים"[63]. וְלָכֵן עוֹשִׂים אוֹתוֹ יוֹם־טוֹב, עַל דֶּרֶךְ "אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב" (בְּרֵאשִׁית א, ד), וְעַל דֶּרֶךְ (יְחֶזְקֵאל מו, א): "שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית כו', וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ". וְלָכֵן נֶאֱמַר (תְּהִלִּים צב, א־ב): "מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת – טוֹב לְהוֹדוֹת"[64].

וְהִנֵּה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (עֵקֶב יא, יב): "אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ" – יְכוֹלִים לְקַבֵּל בְּיוֹם אֶחָד אוֹתוֹ הָ"אוֹר כִּי טוֹב". וּבְחוּץ־לָאָרֶץ צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׁנֵי יָמִים.

וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ: כִּי כָּל הַמְשָׁכַת הָאוֹר לְמַטָּה הוּא עַל יְדֵי ה' אַחֲרוֹנָה דְּשֵׁם הַוָיָ"ה, וְיֵשׁ בָּהּ מִילּוּי ה' כַּנַּ"ל;

וְהִנֵּה כְּמוֹ הַמִּילּוּי שֶׁל הַהַ"א שֶׁכְּשֶׁכּוֹתְבִים הָאוֹת בִּכְתָב אֵין צָרִיךְ כְּלָל לְהַמִּילּוּי, כִּי מַשִּׂיגִים בְּטוֹב אֶת הָאוֹת עַל יְדֵי עֶצֶם הָאוֹת לְבַד, רַק כְּשֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר הָאוֹת בְּדִבּוּר הוּא עַל יְדֵי הַמִּילּוּי שֶׁל הָאוֹת כו', דְּלָא סַגִּי בְּלָאו הָכִי.

וְיָדוּעַ מֵעִנְיַן קְרִי וּכְתִיב[65], שֶׁהַכְּתִיב הוּא בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן יוֹתֵר[66], וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל סוֹף פֶּרֶק ג' דְּפִסְחִים בְּעִנְיַן "זֶה שְׁמִי לְעוֹלָם" (שְׁמוֹת ג, טו): "לא כְּמוֹ שֶׁאֲנִי נִכְתָּב אֲנִי נִקְרָא כו'". וְכָךְ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל יְכוֹלִים לְקַבֵּל הַשֶּׁפַע מֵעֶצֶם **אוֹת ה'** דְּשֵׁם הַוָיָ"ה. וּכְמוֹ שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ אוֹמְרִים אֶת הַשֵּׁם **כִּכְתָבוֹ**[67]. אֲבָל בְּחוּץ־לָאָרֶץ אִי אֶפְשָׁר לְקַבֵּל מִבְּחִינָה זוֹ לְבַד, כִּי אִם עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת בְּהַ**מִּילּוּי ה'**.

וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל אוֹר וְזִיו הַשֶּׁמֶשׁ, שֶׁכָּל שֶׁהָאוֹר וְהַזִּיו קָרוֹב לְהַמָּאוֹר יוֹתֵר אֲזַי נִרְאֶה מְעַט הַכַּמּוּת יוֹתֵר, וְאַחַר שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּרִיחוּק מָקוֹם מֵהַמָּקוֹר אֲזַי נִרְאֶה רַב יוֹתֵר. וּכְמוֹ מַעְיָן וְנָהָר, שֶׁהַמַּעְיָן לְקִרְבָתוֹ אֶל מְקוֹרוֹ הוּא קָטָן יוֹתֵר כו'. וּבֶאֱמֶת זֶה הַמּוּעָט שֶׁל הַמַּעְיָן הוּא כְּמוֹ כָּל הַנָּהָר. עַל דֶּרֶךְ "רַגְלֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן"[68], וְלָכֵן "הַמַּעְיָן[69] מְטַהֵר בְּכָל שֶׁהוּא כו'"[70].

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּרַבּוֹת בְּשִׁיר הַשִּׁירִים עַל פָּסוּק (א, ו) "**שָׁמוּנִי נוֹטֵרָה אֶת הַכְּרָמִים**":

אָמְרָה כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל: בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הָיִיתִי שׁוֹמֵר יוֹם אֶחָד, עַכְשָׁיו שְׁנֵי יָמִים. סְבוּרָה הָיִיתִי לְקַבֵּל שָׂכָר עַל שְׁנֵיהֶן, וְאֵינִי מְקַבֶּלֶת אֶלָּא עַל יוֹם אֶחָד;

שֶׁהֲרֵי בֶּאֱמֶת אוֹתָהּ הַהֶאָרָה הַמֵּאִיר בְּחוּץ־לָאָרֶץ בִּשְׁנֵי יָמִים, מֵאִיר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּיוֹם אֶחָד – לְקוּרְבָתוֹ אֶל מְקוֹרוֹ[71].

גַּם: כְּמוֹ בְּעֶצֶם הָאוֹת ה' כְּלוּל גַּם כֵּן הַמִּילּוּי שֶׁלּוֹ שֶׁהִיא ה' הַשְּׁנִיָּה, הִיא כְּלוּלָה בְּהֶעְלֵם גַּם כֵּן בְּעֶצֶם הָאוֹת כו'.

וּמִכָּל מָקוֹם, מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה יְתֵירָה

---

57) הַבָּא לְקַמָּן מְיוּסָּד עַל דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עִנְיַן יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גָּלִיּוֹת" מִיּוֹם ג' פָּרָשַׁת בְּהַר וּבְחֻקּוֹתַי, כ אִיָּיר תקע"א – סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקע"א עַמּוּדִים קסד־קסח).

58) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א כז, ב. תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן כא מח, א. רֵישׁ תִּקּוּן כב. שָׁם קעב, ב. תִּקּוּנֵי זֹהַר חָדָשׁ קיג, א. קעו, א. קטז, ג).

59) וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת", עַיֵּן שָׁם אוֹת ה' (לְעֵיל רֹאשׁ הַשָּׁנָה נז, ג).

60) כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן "**שָׂדֶה הַמַּכְפֵּלָה**" (חַיֵּי שָׂרָה כג, יט), בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "יְגֵלֶה לָן טַעֲמֵיהּ כו'" (תּוֹרָה אוֹר חַיֵּי שָׂרָה טו, ג).

61) ("לְעֵת עַתָּה לא מְצֹאתִיו בְּסֵפֶר זֶה" – תּוֹרַת מְנַחֵם חֵלֶק נד עַמּוּד 99. וּרְאֵה קוֹבֶץ הֶעָרוֹת וּבֵיאוּרִים אֲהֲלֵי תּוֹרָה גְּלְיוֹן תתכד סוֹף עַמּוּד 33 וְאֵילָךְ).

62) (לְהָעִיר מִשֻּׁלְחָן עָרוּךְ אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן חֵלֶק אוֹרַח חַיִּים מֵהַדּוּרָה תִּנְיָנָא סִימָן א, סָעִיף ח, שֶׁמִּטַּעַם זֶה פָּסַק כֵּן לְהַלָּכָה בְּהִנּוּגֵעַ לִבְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְצָאִים בְּחוּץ לָאָרֶץ. וְעַיֵּן בְּשַׁעַר הַכּוֹלֵל בְּתַחְלָתוֹ – הוֹסָפוֹת לְהֶעָרוֹת וְציּוּנִים).

63) (נוֹסַח הַתְּפִלּוֹת וְקִידּוּשׁ שֶׁל יוֹם טוֹב).

64) וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיַן פֵּירוּשׁ "**טוֹב**" – בַּקִּיצּוּר עַל פָּסוּק "וְאָתְחַנַּן" (לְעֵיל ג, א).

65) (רְאֵה אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן יט).

66) (רְאֵה לְעֵיל תַּזְרִיעַ כא, ד. תּוֹרָה אוֹר צח, א).

67) (סוֹטָה פֶּרֶק ז, מִשְׁנָה ב).

68) (חֲגִיגָה יג, א).

69) (מִקְוָואוֹת פֶּרֶק א, מִשְׁנָה ז וּרְאֵה חִידּוּשֵׁי הַצֶּמַח צֶדֶק לְמִשְׁנָה שָׁם). רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת מִקְוָואוֹת פֶּרֶק ט הֲלָכָה ו וְאֵילָךְ).

70) וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מַיִם רַבִּים" בְּפָרָשַׁת נֹחַ. וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּשִׁיר הַשִּׁירִים סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת", בְּעִנְיַן **מַעְיָן וְנָהָר**.

71) וְעַיֵּן זֹהַר חֵלֶק א', סוֹף פָּרָשַׁת נֹחַ (ע"ו, ב').

בְּגִילוּי זֶה דְּיוֹם־טוֹב שֵׁנִי – גַּם כֵּן נָכוֹן, עַל פִּי מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר כְּהַאי גַּוְונָא בְּעִנְיַן הַמִּלּוּי, שֶׁזֶּהוּ עִיקַּר הַכַּוָּונָה – לִהְיוֹת הַגִּילוּי לְמַטָּה[72]. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הָאַרִיז"ל[73] בְּפֵירוּשׁ "הָעוֹנֶה אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא בְּכָל **כֹּחוֹ**"[74] וּפֵירוּשׁ "**כֹּחַ** אַדְ" הַיְינוּ כח אוֹתִיּוֹת – מִלּוּי הַמִּלּוּי שֶׁל הַשֵּׁם כו')[75]. :

72) (רְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק יט עַמּוּד 382).

73) (פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַקְּדוּשִׁים).

74) (שִׁבְּת קיט, ב).

75) (חֶסֶר תְּחִילַּת הַמּוּסְגָּר).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(ז) **ומעתה** יש להבין בשרש ענין ההפרש שבין בחי' התוהו לבחי' התיקון למעלה. ואיך שבחי' התיקון בא לתקן ולברר לבחי' התוהו כנ"ל (שהוא כמו הצורה לחומר כנ"ל). דהנה ידוע בע"ח שבחי' האורות דתוהו היו בבחי' נקודות שהוא בבחי' הכתרי' והיו אורות תקיפי' וחזקים מאוד להיות שהי' האור בריבוי והכלי במיעוט שהן רק התחלקות הי"ס בי' כלים כו' (ובחי' העקודים היו כל הע"ס עקוד בכלי א' כו') ע"כ הי' בחי' השבירה בנקודות דתוהו בבחי' שם ס"ג לפי שלא יכלו הכלים לסבול את האור ע"כ נפלו ונשברו כו' וכן ז"מ קדמאין שנא' בכאו"א וימלוך וימת כו'. ואח"כ נעשה בחי' התיקון שהוא שם מ"ה שהוא ע"י בחי' מיעוט האור וריבוי הכלים שעי"ז נתקיים האורות בכלים. והוא מצד ענין ההתכללות דקוין ימין ושמאל ואמצע שכל א' וא' מתכלל מזולתו בכמה ריבוי אופנים שונים שמזה מתהווה ריבוי הכלים מחמת שהאור בא בריבוי חלקים קטנים בהתכללות זה מזה שעי"ז מתרחבים הכלים ממילא וזהו עיקר בחי' התיקון דשם מ"ה דחכ' שבא לתקן למדות דתוהו שבאו בבחי' התחלקות ופירוד דוקא זת"ז כנ"ל. והוא בחי' שם מ"ה דאדם גי' מ"ה שמברר לב"ן דתוהו כידוע והוא ענין החכמה דתורה שהוא עיקר בחי' התיקון דשם מ"ה כמ"ש וזאת תורת האדם דוקא שכל התורה כולה הוא רק לאכללא שמאלא בימינא וימינא בשמאלא כו' (שזהו ענין בי"ת דבראשית דבחכמה דתורה יבנה כו' לת"י וגם לת"א בקדמין היינו בחכמה הקדומה כנ"ל). והנה להבין ביאור ענין זה יש להקדים תחלה בענין המאמר שאמרו לעולם יהא אדם רך כקנה ולא יהא קשה כארז שבזה יובן כללות ההפרש בין בחי' מדות דתוהו שנק' קשה כארז ובין מדות דתיקון דחכמה שנק' רך כקנה. שכמו שהארז הוא קשה מאוד ולא יזיזו אותו כל הרוחות הקשות ממקומו כך הן בחי' המדות דתוהו שהן קשים כארז בלי יזוזו ממקומם להיפוכם כלל וכלל. וכמו שהקנה הוא רך מאוד שיניע ויזוז ממקומו לכל רוח ורוח שיטנו מן הקצה לקצה כך הן בחי' המדות דבחי' התיקון דחכמה שינועו ויזוזו ממקומם לגמרי ממדה זו להיפוכו מן הקצה לקצה עפ"י רוח השכל וחכמה שבמוח וד"ל:

בראשית ברא אלקים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

י) אַחַר שֶׁנִּתְבָּאֲרוּ הָעִיקָּר הַב' וְכָל פְּרָטֵי עִיקָּר הַה' בַּפְּרָקִים הַקּוֹדְמִים, וְעָלוּ כַּהוֹגֶן בָּרוּךְ ה', נָבֹא לְבֵיאוּר **עִיקָּר הַג'** וְהוּא מַה שֶׁכָּתַב:

שֶׁ"**אֵינוֹ גּוּף וְלֹא כֹּחַ בְּגוּף**".

וְיִרְצוּ בָּזֶה בִּטּוּל הַגַּשְׁמוּת, שֶׁלֹּא תַּשִּׂיגֵהוּ מַה שֶּׁיַּשִּׂיג לְגוּפִים חֲלִילָה, כְּמוֹ הַתְּנוּעָה וְהַמְּנוּחָה. וְהַכָּתוּב הַמּוֹרֶה עַל זֶה הוּא מַה שֶּׁכָּתוּב[1]: "כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה וְגוֹ'".

וּלְפִי מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ג' בְּעִנְיַן בֵּיאוּר הַהַאֲמָנָה, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ לְמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה

1) וְאֶתְחַנַּן ד, טו.

וְשֵׂכֶל כְּלָל, וְהִנֵּה כָּל הַנִּבְרָאִים הָרוּחָנִיִּים הֵם בְּחִינַת "שִׂכְלִיִּים נִבְדָּלִים", וַאֲפִילוּ הַסְּפִירוֹת שֶׁהֵן אֱלֹקוּת, הֵן מְקוֹר הַחָכְמָה וְהַשֵּׂכֶל שֶׁבַּנִּבְרָאִים, אֲבָל עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ אֵינוֹ בְּגֶדֶר חָכְמָה כַּנַּ"ל בָּאֲרִיכוּת – הִנֵּה יִתְפָּרֵשׁ הָעִיקָּר הַזֶּה לְפִי זֶה:

הֱיוֹת שֶׁאֵינוֹ "כֹּחַ בְּגוּף", רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ מְמַהוּת כֹּחוֹת הָרוּחָנִיִּים שֶׁהֵם בְּחִינַת שִׂכְלִיִּים; רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁעִם הֱיוֹתָן רוּחָנִיִּים, מִתְלַבְּשִׁים בְּגוּף גַּם כֵּן כְּנֶפֶשׁ הָאָדָם שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּגּוּף כו', וְנִקְרָאִים "כֹּחַ בְּגוּף". וַאֲפִילוּ הַשִּׂכְלִיִּים שֶׁאֵינָן מִתְלַבְּשִׁים בְּגוּף, אֵינָן רְחוֹקִים בְּמָהוּתָם כָּל כַּךְ מִן הַמִּתְלַבְּשִׁים בְּגוּף. אֲבָל הוּא יִתְבָּרֵךְ אֵינוֹ מֵעֶרְכָּם וּמְהוּתָם כְּלָל, וְהוּא מוּפְלָא וְנִשְׂגָּב מֵהֶעְלְיוֹנִים הָרוּחָנִיִּים כְּמוֹ שֶׁנֶּעְלָם מֵהַתַּחְתּוֹנִים, רוֹצֶה לוֹמַר הַגַּשְׁמִיִּים; וְאֵין לוֹמַר כְּלָל שֶׁמָּהוּת הָרוּחָנִיּוּת קָרוֹב לוֹ יוֹתֵר מֵהַגַּשְׁמִיּוּת, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁאֵין לוֹמַר בּוֹ גַּשְׁמִיּוּת חַס וְשָׁלוֹם, כָּךְ מַמָּשׁ אֵין לְתָאֵר בּוֹ שֵׂכֶל וְרוּחָנִיּוּת חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא מְרוֹמָם מֵהֶם עִילּוּי רָב, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים חֵלֶק ב' פֶּרֶק ט' בַּאֲרִיכוּת.

וְזֶהוּ סוֹד "מִי כַּה' אֱלֹקֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת, הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כו'"[2]. וְלִכְאוֹרָה קָשֶׁה: הֲלֹא אָמַר[3] "רָם עַל כָּל גּוֹיִם ה', עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ", וְאֵיךְ אוֹמֵר שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹמְרִים שֶׁ"מַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת" יוֹתֵר בְּמַה שֶׁ"מַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת" גַּם בָּאָרֶץ?

אָמְנָם הָעִנְיָן יֵרָצֶה בָּזֶה:

כִּי הָאוּמּוֹת אוֹמְרִים שֶׁ"עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ" שֶׁל מָקוֹם, וְ"שָׁמַיִם" הוּא כִּינּוּי לְרוּחָנִיּוּת גַּבֵּי "אָרֶץ" שֶׁהִיא גַּשְׁמִיּוּת. וְרוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהֵם מְתָאֲרִים אוֹתוֹ בְּשֶׁהוּא רוּחָנִי בְּרוּחָנִיּוּת הַשִּׂכְלִיִּים, וּלְפִיכָךְ אוֹמְרִים שֶׁ"עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ", וְשָׁם הַשִּׂגָּחָתוֹ עַל הַשִּׂכְלִיִּים, אֲבָל לֹא עַל הָאָרֶץ הַגַּשְׁמִית, וְאוֹמְרִים: "עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ"[4].

אֲבָל אֲנַחְנוּ אוֹמְרִים שֶׁ"מַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת" יוֹתֵר, עַד שֶׁאֵינוֹ מֵעֶרְכָּם הַשִּׂכְלִיִּים, כַּנַּ"ל שֶׁהַשֵּׂכֶל עִם הָעֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיּוּת שָׁוִים אֶצְלוֹ, לְפִי שֶׁהִתְהַוּוּתָם הוּא עַל יְדֵי הַצִּמְצוּם וּמָקוֹם פָּנוּי הַנַּ"ל פֶּרֶק ו'. וְלָכֵן "מַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת" גַּם "בָּאָרֶץ" כְּמוֹ שֶׁ"מַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת" בַּשָּׁמַיִם, כִּי בִּשְׁנֵיהֶם צָרִיךְ לִהְיוֹת הַשְׁפָּלָה אַחַת מַמָּשׁ לְגַבֵּי מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

אֶלָּא שֶׁ"הֵן הֵן גְּבוּרוֹתָיו" לְהַשְׁפִּיל עַצְמוֹ לְהַשְׁגִּיחַ, כַּנַּ"ל בְּאוֹרֶךְ, וְעַל כֵּן הוּא "מַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בָּאָרֶץ" כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[5]: "לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב **הָאָרֶץ**" דַּוְקָא:

מִצְוַת הָאֱמֻנַּת אֱלֹקוּת, פָּרָשַׁת יִתְרוֹ

2) תְּהִלִּים קיג, ה. ו.

3) תְּהִלִּים שָׁם ד.

4) עַל פִּי יְחֶזְקֵאל ח, יב.

5) וָאֵרָא ח, יח.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וביאור הענין יובן מפלוגתת ב"ש וב"ה בענין כלה, שבית שמאי אומרים כלה כמו שהיא, וב"ה אומרים כלה נאה וחסודה אפי' היא חיגרת ואפי' היא סומא. פי' כלה הוא בחי' הכליון והתשוקה לדבקה בו ית', ואומרים ב"ש שכלה כמו שהיא, פי' כמש"נ בד"ה קרוב הנ"ל שצ"ל סדר העבודה מלמטלמ"ע תחלה בכוחות הנפש וג' לבושי' דמחדומ"ע, שיקשר מחשבה במחשבתו ית' ע"י בחי' עמקות ההתבוננות בעיון ועומק המחשבה, ודבור בדיבורו ית' ע"י בחי' לימוד התורה שהיא דבר ה' וכמ"ש ודברי אשר שמתי בפיך ע' בפי' הרמ"ז ע"ז, ומעשה במעשה ע"י קיום מצוותיו ית' שציוום לעשות, וכן בכוחות הנפש להתבונן בשכלו בכל מאי דאפשר בהתבוננות אלקות, עד שיקשר שכלו ודעתו בעומק בינתו באלקות, ובכח הראי' עד"מ צ"ל בבחי' שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה תמיד מאין ליש, עד שיבוא לבחי' לאסתכלא ביקרא דמלכא לזכות לבחי' גילוי דכתי' לע"ל כי עין בעין נראה כו', וכן בכל כוחות הנפש, עד שאח"כ יבוא לבחי' רעו"ד הוא בחי' הרצון הפשוט דועמך לא חפצתי יעו"ש שזהו ע"פ דעת ב"ש שאומר כלה כמו שהיא כו'. אמנם דעת ב"ה כלה נאה וחסודה אפי' היא חיגרת וסומא, פי' אפי' מי שהעביר את הדרך, הדרך האמיתי שצריך לעבוד בכוחות הנפש אל ייאש בנפשו לאמר שאינו יכול לבוא לבחי' כלה, כ"א שגם הוא יכול לבוא לבחי' הכליון, וזהו שאומר אפי' היא חיגרת פי' שהוא ע"ד רגליהם ולא יהלכו בבחי' הילוך בהליכות עולם לו מלמטלמ"ע ומלמעלמ"ט ע"י תפלה ותורה כמ"ש במ"א, וכן אפי' היא סומא פי' שלא התבונן גם בבחי'

שאו מרום עיניכם לראות איך שמי ברא אלה, להשיג
את כח האין ששופע תמיד להוות היש כמ"ש ובטובו
מחדש בכי"ת מע"ב, ואין הפי' בכ"י דוקא אלא בכל
עת ובכל רגע, ואילמלא כן הי' חוזר העולם לתהו ובהו
כמ"ש במ"א, וכ"ש שלא בא לבחי' לאסתכלא ביקרא
דמלכא, מ"מ אל יאמר נואש ח"ו כ"א יכול לבוא ג"כ
לבחי' כלה הוא בחי' הכליון, והיינו ע"י בחי' מ"ש לבי
ובשרי ירננו לאל חי, פי' שמצד ההתבוננות בא"ס ב"ה
עצמותו ומהותו בכבודו ובעצמו שלמעלה מבחי' סובב
וממלא מזה יוכל גם הלב ובשר הגשמי לבוא לבחי'
הרינה כו'. והיינו כי מה שמדמי' בחי' אלקותו ית'
ומכנים בשם סובב וממלא, זהו לפי שכלינו הדל שאין
אנו משיגי' אותו ית' יותר, ולכן לפי ערך שכלינו אנו
משיגים בחי' ממכ"ע, שהוא כמארז"ל מה הנשמה
ממלא את כל הגוף כך הקב"ה ממלא את כל העולם,
שהגם שהאדם לא ראה נשמתו כלל בבחי' ראי'
חושיות, מ"מ הרי הוא רואה בראית השכל בלי שום
ספק וספק ספיקא כלל וכלל שיש לו בחי' נפש המחי'
את הגוף, ועד"ז יובן שהעולם גוף גדול כמ"ש
באדר"נ, א"כ החיות המחי' את העולם הוא בחי'
ממכ"ע כו', ומה שנשאר מבחי' ההארה שא"א לבוא
להתלבש בפנימיות העולמות זהו בחי' סוכ"ע שנת'
ענינם במ"א, הנה כ"ז הוא לפי שכלינו הדל, אבל
באמת אוא"ס ב"ה בכבודו ובעצמו הוא רם ונשא מגדר
עולמות, עד שצ"ל ג"פ קדוש עד שיהי' נמשך בחי' ש'
הוי' שמאיר בבחי' צבאות שהוא מה שאות הוא בצבא
דילי', ע' בת"א בד"ה ויהי בעצם היום הזה יצאו כל
צבאות ה', ויש בחי' קדש שגבוה מבחי' קדוש כו'
כמ"ש במ"א, ע' בענין שאו ידיכם קדש בד"ה צאינה
וראינה בלק"ת בשה"ש. ומה שאנו קורי' בשם סובב
וממלא ע"ז נאמר הודו על ארץ ושמים, ארץ הוא בחי'
ממכ"ע, ושמים הוא בחי' סוכ"ע, ה"ז נמשך רק מבחי'
הוד וזיו שהוא הארה בעלמא שאינו בערך כלל לגבי
אוא"ס ב"ה עצמותו ומהותו בכבודו ובעצמו. ולכן
כאשר יעמיק דעתו באמונה הפשוטה בא"ס ב"ה
בכבודו ובעצמו הנה עי"ז יתפעל גם הלב ובשר הגשמי
ג"כ לבוא לבחי' כליון ותשוקה לדבקה בו ית'. ונמצא
כי דוקא בחי' האין יכול לבוא גם בבחי' הלב ובשר
הגשמי שיתפעל מזה, מה שע"י ההתבוננות בשורשו
ומקורו מאין שנשתלשל לא יוכל לבוא לבחי' הכליון
והתשוקה, להיות כי נתגשם מאד, ונפשו הבהמית
מעלמת ומסתרת מאד, לכן העצה לזה הוא ע"י בחי'
אל חי, היינו בחי' ההתבוננות בא"ס עצומ"ה בכבודו
ובעצמו שלמעלה מבחי' סובב וממלא, מזה יוכל
להיות בחי' הרינה גם בבחי' לב ובשר הגשמי כו'.

בס"ד. ש"פ דברים.

בג בג הא הא כט' תוכחה בדרך נסתר כו' אכילה

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס העבודה

וְכָל זֶה הוּא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, דְּלִהְיוֹת שֶׁהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית אֶצְלוֹ בְּהִתְגַּלּוּת קְצָת כַּנַּ"ל (וּכְמוֹ כֵן בַּהִתְפַּעֲלוּת הַדִּמְיוֹנִי שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ו', הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ אֵיזֶה הִתְעוֹרְרוּת), עַל כֵּן הוּא רוֹצֶה בְּכָל הָעִנְיָנִים הַטּוֹבִים, רַק שֶׁאֵינוֹ רָצוֹן אֲמִיתִּי כַּנַּ"ל, עַל כֵּן הוּא מַתְחִיל וּמַפְסִיק כוּ' (שֶׁכֵּן גַּם הַהִתְעוֹרְרוּת נִפְסֶקֶת וּמִתְעוֹרֶרֶת וְחוֹזֵר וְנִפְסָק, וְגַם הַהֶאָרָה גּוּפָא מִתְגַּלִּית וּמִתְעַלֶּמֶת וּמִתְגַּלָּה וְחוֹזֵר כוּ').

אֲבָל מִצַּד הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית אֵינוֹ רוֹצֶה בְּשׁוּם דָּבָר עֲדַיִין, כִּי לֹא פָּעַל עֲדַיִין עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית מְאוּמָה, רַק הַבִּיטֶל חִיצוֹנִי הַכְּלָלִי הַנַּ"ל. וְגַם אִם פּוֹעֵל אֵיזֶה דָּבָר עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הוּא רַק בְּכֹחַ וְחַיִל (בִּלְשׁוֹן אִידִיש: אִפְּגֶעְרִיסֶען עֶפֶּעס פּוּן אִיהם[28]), לֹא בְּדֶרֶךְ בֵּירוּר. וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר בָּא לְאֵיזֶה דָּבָר הַנּוֹגֵעַ לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, אֵינֶנּוּ עוֹמֵד עַל נַפְשׁוֹ, כִּי הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית עוֹדֶנּוּ בְּתוֹקְפוֹ (בְּיוֹתֵר בְּהַמִּדָּה הַטִּבְעִית הַמַּגִּיעַ עַתָּה לְחֶלְקוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ו'), וְלֹא נִזְדַּכֵּךְ כְּלָל בְּאוֹפֶן הָעֲבוֹדָה הַנַּ"ל.

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ד', שֶׁהַזִּיכּוּךְ דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית הוּא דַּוְקָא **בְּהָעֲבוֹדָה הָאֲמִיתִּית**, שֶׁנֶּחֱלַשׁ הַטִּבְעִית שֶׁלּוֹ עַל יְדֵי קִירוּב נַפְשׁוֹ לֶאֱלֹקוּת; וּבְיוֹתֵר, שֶׁבְּאוֹפֶן הָעֲבוֹדָה יוּכַל גַּם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית לְהָבִין אֶת הָעִנְיָן הָאֱלֹקִי (וְנִתְבָּאֵר, שֶׁכֵּן צְרִיכִים לְהִשְׁתַּדֵּל בְּאוֹפֶן הַהִתְבּוֹנְנוּת), וְעַל יְדֵי זֶה הוּא בָּא גַּם כֵּן לִידֵי אַהֲבָה לֶאֱלֹקוּת, וּבְאַהֲבָה בְּרִשְׁפֵּי

28) נִקְרָע מִמֶּנּוּ מַשֶּׁהוּ.

אֵשׁ נַעֲשָׂה כִּלָּיוֹן וּבִיטֵּל הֲיֵשׁ דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית כו׳, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּאוֹרֶךְ. :

וְעַל כֵּן, עַל כָּל הַדְּבָרִים הַנַּ"ל: כָּל מִי שֶׁחָשׁ לְנַפְשׁוֹ, יִתְגַּבֵּר עַל עַצְמוֹ לַעֲבוֹד אֶת ה׳ בַּעֲבוֹדָה הָרְצוּיָה בַּ"עֲבוֹדָה שֶׁבְּלֵב זוֹ תְּפִלָּה", בְּהִתְבּוֹנְנוּת בְּדֶרֶךְ **פְּרָט** דַּוְקָא, וְלֹא יֵלֵךְ בִּגְדוֹלוֹת לְהִתְבּוֹנֵן אֶל מַדְרֵיגוֹת גְּבוֹהוֹת בֶּאֱלָקוּת, רַק בְּמַדְרֵיגוֹת הַקְּרוֹבִים אֵלָיו (כִּי־אִם מִי שֶׁכִּבֵּר מוּרְגָּל בַּעֲבוֹדָה, שֶׁבִּיכוֹלְתּוֹ לָבוֹא לְמַדְרֵיגוֹת גְּבוֹהוֹת בַּעֲבוֹדָה, כָּל חַד וְחַד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ[29] כו׳).

וּבְדֶרֶךְ כְּלָל – בְּבְחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין", דְּהַיְינוּ בְּהַהֶאָרָה הָאֱלָקִית שֶׁבָּאָה בִּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת בָּעוֹלָמוֹת, שֶׁעַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת אֲמִיתִּי וּבְהַעֲמָקַת הַדַּעַת יִהְיֶה קֵירוּב וּדְבֵיקוּת נַפְשׁוֹ לֶאֱלָקוּת **בֶּאֱמֶת** (רוֹצֶה לוֹמַר, בֶּאֱמֶת שֶׁלּוֹ, לְפִי מַדְרֵיגָתוֹ), וּמְקַיֵּים בָּזֶה מִצְוַת אַהֲבַת ה׳, וְהִיא הַמְּבִיאָה אוֹתוֹ לְעֵסֶק הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, וּבָהּ וְעַל יָדָהּ מְבָרֵר וּמְזַכֵּךְ אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

וְיִשְׁתַּדֵּל לְהָבִיא הַדְּבָרִים לִידֵי הֲבָנַת הַשֵּׂכֶל הַטִּבְעִי, שֶׁעַל יְדֵי זֶה עִיקַּר וְזִיכּוּךְ הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁיָּשׁוּב גַּם כֵּן לְאַהֲבַת ה׳ כו׳. וְעַל זֶה נִצְטַוִּינוּ בְּמַה שֶׁכָּתוּב "וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹקֶיךָ כו׳"[30], שֶׁהִיא הָאַהֲבָה הַבָּאָה עַל יְדֵי הַשָּׂגָה וְהִתְבּוֹנְנוּת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל"[31], שֶׁהוּא עִנְיַן שְׁמִיעָה וְהַשָּׂגָה כו׳; וּ"בְכָל לְבָבְךָ" – בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ"[32], שֶׁהוּא בְּחִינַת קֵירוּב וּדְבֵיקוּת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלָקִית בֶּאֱלָקוּת, וְשֶׁגַּם הֵיצֶר הָרָע יָשׁוּב לְאַהֲבַת ה׳ כו׳. וְזֶהוּ הָעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב, לְהִתְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ בְּאַהֲבָה לַה׳, וּלְהִיוֹת "לִבִּי וּבְשָׂרִי יְרַנְּנוּ כו׳"[33], שֶׁכָּל זֶה הוּא עַל יְדֵי הַשָּׂגָה וְהִתְבּוֹנְנוּת, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבוֹתָ אֶל **לְבָבֶךָ**"[34] – ב׳ לְבָבוֹת כו׳[35].

וְזֶהוּ שֶׁלֹּא נֶאֱמַר צִיּוּוּי עַל אַהֲבָה כִּי־אִם בְּ׳מִשְׁנֵה תּוֹרָה׳:

דְּהִנֵּה דּוֹר הַמִּדְבָּר הָיָה לָהֶם גִּילּוּי אֱלָקוּת מִלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת **רְאִיָּה** מַמָּשׁ, מִצַּד הַחִיּבָה הָעֶלְיוֹנָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "כִּבְכוּרָה בְתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם כו׳"[36], וְהָיָה בָּהֶם הָאַהֲבָה **מְמֵילָא**, וּבִבְחִינַת **דְּבֵיקוּת** מַמָּשׁ, בְּחִינַת "אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים" כו׳, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיַּחֲזוּ אֶת הָאֱלֹקִים וַיֹּאכְלוּ כו׳"[37], וְתִרְגֵּם אונְקְלוֹס: "וַחֲווֹ חָדָאן[38] כו׳".

(וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהָעִיקָּר הָיָה בָּהֶם בְּחִינַת הַיִּרְאָה וּבִיטֵּל שֶׁעַל יְדֵי רְאִיַּית הַמָּהוּת, בְּחִינַת יִרְאָה עִילָּאָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת כו׳"[39]);

אֲבָל הַדּוֹר שֶׁאַחַר כָּךְ נִצְטַוּוּ עַל הָאַהֲבָה, דְּהַיְינוּ שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם יָבוֹאוּ לִבְחִינַת אַהֲבָה, וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת כו׳.

וְזֶהוּ תַּכְלִית הָעֲבוֹדָה וְהַיְגִיעָה בַּ"עֲבוֹדָה שֶׁבְּלֵב זוֹ תְּפִלָּה", לְיַיגֵּעַ אֶת עַצְמוֹ בַּהִתְבּוֹנְנוּת הָאֲמִיתִּי בְּהַעֲמָקַת הַדַּעַת לְהִתְעוֹרֵר בְּאַהֲבָה לַה׳, שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְעַל יְדֵי זֶה הוּא בֵּירוּר וְזִיכּוּךְ הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית כו׳. וּכְבָר נִתְבָּאֵר, דִּבְהֶכְרֵחַ שֶׁיִּהְיֶה קַבָּלַת עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם וְיִרְאָה תַּתָּאָה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת בִּלְעָדָהּ, וְהוּא עִנְיָן תְּמִידִי. אֲמְנָם הָעֲבוֹדָה וְיִגִיעָה דִּתְפִלָּה הִיא לָבוֹא לִבְחִינַת אַהֲבָה זֹאת כַּנַּ"ל, דִּבְכָל זֶה מַשְׁלִימִים אֲמִיתַּת הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה כו׳. :

קִיצּוּר. יֵשׁ עוֹד אוֹפֶן, וְהוּא עִנְיַן הִתְפַּעֲלוּת חִיצוֹנִי בְּרַעַשׁ עַל יְדֵי הַיְדִיעָה כְּלָלִית דֶּאֱלָקוּת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מוֹצִיא הָאָרַת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלָקִית לִידֵי הִתְגַּלּוּת, וּמִשּׁוּם זֶה הוּא רוֹצֶה וְתוֹבֵעַ מֵעַצְמוֹ כַּמָּה עִנְיָנִים טוֹבִים וְנַעֲלִים שֶׁהֵן לְמַעְלָה מִמַּדְרֵיגָתוֹ. אֲבָל אֵין זֶה אֱמֶת, כִּי הָאֱמֶת בָּא **בְּהַדְרָגָה** דַּוְקָא, וְכָל דַּרְגָּא הִיא אֲמִיתִּית לְפִי מַדְרֵיגָתוֹ, וְעַל יְדֵי זֶה הוֹלֵךְ מִדַּרְגָּא לְדַרְגָּא, אֲבָל בָּאוֹפֶן הַנַּ"ל אֵין זֶה בֶּאֱמֶת, וְעַל כֵּן מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְחַלֵּף בְּכָל עֵת. וּמִצַּד הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הֲגַם שֶׁפּוֹעֵל בּוֹ בִּיטֵּל כְּלָלִי חִיצוֹנִי, אֲבָל בְּעֶצֶם אֵין בּוֹ בִּיטֵּל כְּלָל עֲדַיִין, וְאֵינוֹ רוֹצֶה בְּשׁוּם דָּבָר טוֹב, וְלָכֵן כְּשֶׁבָּא לְיָדוֹ אֵיזֶה נִסָּיוֹן – לֹא יוּכַל לַעֲמוֹד.

וְעַל כֵּן, כָּל מִי שֶׁחָשׁ לְנַפְשׁוֹ, יִתְגַּבֵּר עַל נַפְשׁוֹ לַעֲבוֹד אֶת ה׳ בַּעֲבוֹדָה הָרְצוּיָה בְּהִתְבּוֹנְנוּת פְּרָטִיּוֹת – כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי מַדְרֵגָתוֹ, וּלְהִתְעוֹרֵר בְּאַהֲבָה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְעַל יְדֵי זֶה הוּא בֵּירוּר הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְזֶהוּ תַּכְלִית הָעֲבוֹדָה וְהִיגִיעָה דִּתְפִלָּה (וּבְהֶכְרֵחַ שֶׁתִּהְיֶה גַּם כֵּן הַיִּרְאָה בִּתְמִידוּת כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ב׳ וְג׳), וּבָזֶה מַשְׁלִים הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה כו׳. :

---

29) כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי הַשִּׁיעוּר שֶׁלּוֹ. לְשׁוֹן הַזֹּהַר חֵלֶק א קג, א.

30) וְאָתְחַנַּן ו, ה.

31) וְאָתְחַנַּן ו, ד.

32) וְאָתְחַנַּן ו, ה.

33) תְּהִלִּים פד, ג.

34) וְאָתְחַנַּן ד, לט.

35) רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה וְאָתְחַנַּן ז, ד.

36) הוֹשֵׁעַ ט, י.

37) מִשְׁפָּטִים כד, יא.

38) וְהָיוּ שְׂמֵחִים.

39) תִּשָּׂא לד, ל.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

בשבילי נברא העולם, לגלות מה שבהעלם – ע"י מסירות נפש.

ובאור הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (סַנְהֶדְרִין פֶּרֶק ד מִשְׁנָה ה) "כָּל אֶחָד וְאֶחָד חַיָּב לוֹמַר בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם", וְהַיְנוּ דְּזֶה מַה שֶּׁהַבְּרִיאָה וְהַהִתְהַוּוּת הוּא בְּדֶרֶךְ הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הוּא בִּשְׁבִילוֹ. דְּהִנֵּה נִתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל אַדְנֵי פָז", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (בְּמִדְרָשׁ רַבָּה בִּמְקוֹמוֹ), "שׁוֹקָיו – זֶה הָעוֹלָם שֶׁנִּשְׁתּוֹקֵק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאתוֹ, עַמּוּדֵי שֵׁשׁ – שֶׁנִּבְרָא לְשִׁשָּׁה יָמִים, מְיֻסָּדִים עַל אַדְנֵי פָז – אֵלּוּ פָּרָשִׁיּוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה", וְהַיְנוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִשְׁתּוֹקֵק כִּבְיָכוֹל לִבְרֹא אֶת הָעוֹלָם בִּכְדֵי שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים יַעֲשׂוּ לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה עַל יְדֵי פָּרָשִׁיּוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה. וְזֶהוּ "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים כו' הָאָרֶץ", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל, בְּרֵאשִׁית – ב' (שְׁנֵי) רֵאשִׁית, הַתּוֹרָה נִקְרֵאת רֵאשִׁית וְיִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים רֵאשִׁית, וְהַיְנוּ דְּזֶה מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרָא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ עַל יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים שֶׁהוּא הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר שֶׁהוּא עִנְיַן הַטֶּבַע, הוּא בִּשְׁבִיל בְּרֵאשִׁי"ת, שֶׁהֵם הַב' רֵאשִׁית, תּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל, דְּיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת יְגַלּוּ אֶת הַהֶעְלֵם. וְזֶהוּ בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם, דְּמַה שֶּׁהַבְּרִיאָה הִתְהַוְּתָה בְּדֶרֶךְ הֶעְלֵם הוּא בִּשְׁבִיל הָאָדָם בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה עֲבוֹדָה, וְהַיְנוּ דְּעַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת חֲרֵי הוּא מְבָרֵר וּמְזַכֵּךְ אֶת הָעוֹלָם וּמְגַלֶּה אֶת הַהֶסְתֵּר, דְּאָז מַשְׁלִימִים הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה בִּבְרִיאַת וְהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת וִירִידַת נִשְׁמָתוֹ בַּגּוּף, דְּכַוָּנָה זוֹ הוּא בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "כִּי כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם" כו', וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (תַּעֲנִית דַּף ג עַמּוּד ב): "כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא רוּחוֹת, כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא יִשְׂרָאֵל (שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל כו' הַלּוֹמְדִים תּוֹרָה), שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שַׂמְתִּי", דְּיִשְׂרָאֵל מְקַיְּמִים אֶת הָעוֹלָם עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, וְלָכֵן כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל צָרִיךְ לָדַעַת, אֲשֶׁר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא, צָרִיךְ לְהָאִיר בְּאוֹר הַתּוֹרָה, וְזֶהוּ סִבַּת הַטִּלְטוּלִים מִמְּדִינָה לִמְדִינָה לְבָרֵר וּלְזַכֵּךְ אֶת הָעוֹלָם, וּכְמַאֲמַר "אֶחָד מִכֻּם גּוֹלֶה לִבְרִיטַנְיָא וְאֶחָד לְבַרְבַּרְיָא", דְּהַכַּוָּנָה בָּזֶה הוּא הַבֵּרוּר וְהַזִּכּוּךְ בָּעוֹלָם שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל יָדוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם", בְּתוֹכוֹ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּתוֹכָם – בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְהַיְנוּ הַמִּשְׁכָּן וְהַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָאָדָם בּוֹנֶה עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ, וּכְמַאֲמַר "מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה", שֶׁהוּא עִנְיַן הַמִּקְדָּשׁ שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בּוֹנֶה עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ וִיגִיעָתוֹ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, וּבִכְּרָט עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ, דְּיֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה אֲפָנִים שׁוֹנִים, מְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּמָמוֹנוֹ מַה שֶּׁנּוֹתֵן לִצְדָקָה יוֹתֵר מִכֹּפִי כֹּחוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב אַתָּה עָשִׂיתָ", בַּא אִידְעֶן אִיז פַּאַרַאן אַ גִּישְׁמַאק אִין גֹּעבְּעֶן צְדָקָה בַּמִּשְׁפָּט, דּאָס וואָס עֶר מִשְׁפָּט זֶעֶן אִיז פַּאר זִיךְ נֶעֱמְט עֶר מֵעֶר נִיט וויפִיהֶל אִיהֶם אִיז מֶכְרָח, אוּן אַלְץ גִּיט עֶר אַוועֶק דִּעם אַנְדֶערֶן[ט], מְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּגוּפוֹ, דְּלֶבֶד שֶׁקּוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה, חֲרֵי הוּא מַטְרִיחַ אֶת עַצְמוֹ בִּשְׁבִיל חֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ טוֹבָה, וּמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּנַפְשׁוֹ, וּכְמוֹ בְּעִנְיַן הַלִּמּוּד בָּרַבִּים, דַּהֲגַם שֶׁלְּעַצְמוֹ הָיָה יָכוֹל לִלְמֹד עִנְיָנִים עֲמֻקִּים, הִנֵּה בִּשְׁבִיל זוּלָתוֹ חֲרֵי הוּא לוֹמֵד בְּעִנְיָנִים שֶׁיּוּכַל גַּם זוּלָתוֹ לְהָבִין אוֹתָם, דְּזֶהוּ תַּכְלִית וְעִקַּר יְרִידַת נִשְׁמָתוֹ בָּעוֹלָם.

ירידת הנשמה – לקיים תומ"צ, תשובה היא רפואה, כי באה להסיר את ההעלם וההסתר שבעולם.

וְהִנֵּה כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ אִישׁ הַפָּשׁוּט שֶׁאֵין לוֹ יְדִיעָה וְהַשָּׂגָה בַּתּוֹרָה, בֵּין אִם סִבַּת הֶעְדֵּר יְדִיעָתוֹ בְּהַשָּׂגַת הַתּוֹרָה הוּא שֶׁלֹּא לָמַד, אוֹ שֶׁלָּמַד וְהַטְרַד בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם, חֲרֵי יֵשׁ לוֹ נְשָׁמָה, וְגַם נִשְׁמָתוֹ חֲרֵי שׁוֹרֶשׁ שָׁרְשָׁהּ הִיא מֻשְׁרֶשֶׁת בְּחַיֵּי הַחַיִּים אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְאַף גַּם יְרִידַת נִשְׁמָתוֹ הוּא בִּשְׁבִיל כַּוָּנָה וְתַכְלִית, וְכָל אָדָם יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה יוֹדֵעַ וּמֵבִין אֲשֶׁר בְּרִיאַת הָאָדָם וִירִידַת נִשְׁמָתוֹ אֵינוֹ בִּשְׁבִיל אֵלּוּ הָעִנְיָנִים

ט. אצל יהודים יש תענוג בנתינת צדקה במשפט, זה שהוא שופט את עצמו, שלעצמו הוא לוקח לא יותר ממה שמוכרח

הַגַּשְׁמִיִּים שֶׁעוֹסֵק בָּהֶם, וַהֲגַם דִּכְתִיב "שִׁשֶּׁת יָמִים תַּעֲבֹד" כו' שֶׁנִּתֶּן רְשׁוּת לַעֲבֹד, וְאַדְּרַבָּה כְּתִיב "וּבֵרַכְךָ ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה", שֶׁצְּרִיכִים לַעֲשׂוֹת כְּלִי לַפַּרְנָסָה, וְהַכְּלִי צְרִיכָה לִהְיוֹת טְהוֹרָה שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהּ גָּזֵל וּגְנֵבָה וְאוֹנָאַת דַּעַת, וְאָז הִנֵּה בִּרְכַּת ה' הִיא תַּעֲשִׁיר, אֲבָל פְּנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ וּרְצוֹנוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת מָסוּר וְנָתוּן אֶל הַתַּכְלִית הָאֲמִיתִּי לִלְמֹד תּוֹרָה וּלְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת בְּחַיּוּת, דַּהֲרֵי חַיֵּי הָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה הֲרֵי הֵם מֻגְבָּלִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָּהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה", וּכְתִיב "הֲלֹא צָבָא לֶאֱנוֹשׁ עֲלֵי אָרֶץ (כִּי יֵשׁ צָבָא וּזְמַן לֶאֱנוֹשׁ כַּמָּה יִחְיֶה. רַשִׁ"י), וְכִימֵי שָׂכִיר יָמָיו" (וְכִימֵי שָׂכִיר שֶׁנִּשְׂכָּר לְשָׁנָה וְיוֹדֵעַ שֶׁיִּכְלוּ יְמֵי שְׂכִירָתוֹ, כֵּן זֶה יוֹדֵעַ שֶׁיִּכְלוּ שָׁנָיו הַקְּצוּבוֹת לוֹ. רַשִׁ"י), וְהַיְנוּ דִּכְלָלוּת יְמֵי הָאָדָם הַקְּצוּבִים לוֹ לִחְיוֹת בְּחַיֵּי גּוּף בָּעוֹלָם הַזֶּה הֲרֵי הֵם קְצוּבִים וּמֻגְבָּלִים, וְאִי לָזֹאת הֲרֵי כָּל יוֹם וָיוֹם מֵחַיָּיו הוּא נוֹגֵעַ בְּנִשְׁמָתוֹ מַמָּשׁ, וּכְתִיב "הַיּוֹם לַעֲשֹׂתָם" דַּוְקָא בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא", דְּחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא בִּכְלָל שֶׁהוּא עוֹלָם הָאֱמֶת הוּא תָּלוּי בְּאֹפֶן חַיָּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַיְנוּ דְּכַאֲשֶׁר יָשִׂים אֶל לִבּוֹ דִּלְבַד זֹאת אֲשֶׁר עַל כָּל מַעֲשָׂיו חַס וְשָׁלוֹם הֲלֹא טוֹבִים אוֹ הָרָעִים יָדוּנוּ אוֹתוֹ בַּגֵּיהִנֹּם, הִנֵּה עוֹד זֹאת הֲרֵי תְּחִלַּת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם הוּא חִבּוּט הַקֶּבֶר וְכַף הַקֶּלַע, דְּחִבּוּט הַקֶּבֶר הוּא לְהַשְׁכִּיחַ (מאַכען פאַרגעסען) אֶת הָאָדָם חִיזּוּ שֶׁל עָלְמָא דֵּין שֶׁהוּא עָלְמָא דְּשִׁקְרָא', וְכַף הַקֶּלַע הוּא מַה שֶּׁזּוֹרְקִים אֶת הַנְּשָׁמָה מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ בִּשְׁבִיל לְהוֹצִיא וְלִזְרֹק אֶת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁל הַדְּבָרִים בְּטֵלִים שֶׁנִּקְלְטוּ בָּהּ בִּהְיוֹתָהּ בַּגּוּף, מִשְׁפָּט זֶה הוּא עוֹד קֹדֶם הַמִּשְׁפָּט דְּגֵיהִנּוֹם, וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בֶּגֶד הַמָּלֵא כְּתָמִים וּצְרִיכִים לְכַבְּסוֹ בְּמַיִם רוֹתְחִים וּלְהוֹצִיא הַכְּתָמִים, הִנֵּה תְּחִלָּה חוֹבְטִים אוֹתוֹ בְּמַקְלוֹת וּמְנַעֲרִים אוֹתוֹ (מיא טרייסעלט אויס) לְהוֹצִיא הָאָבָק שֶׁנִּתְקַבֵּל בּוֹ בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן הַמִּשְׁפָּט דְּחִבּוּט הַקֶּבֶר וְכַף הַקֶּלַע הוּא לְהוֹצִיא אֶת הָאוֹתִיּוֹת דִּדְבָרִים בְּטֵלִים שֶׁדִּבֵּר בְּמֶשֶׁךְ יְמֵי חַיָּיו, וְכַאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם דְּבִשְׁבִיל דְּבָרִים בְּטֵלִים אֵלּוּ שֶׁאֵין בָּהֶם שׁוּם מַמָּשׁ יִסְבֹּל יִסּוּרִים קָשִׁים וּמָרִים כָּאֵלּוּ, וְאִי לָזֹאת הִנֵּה הֶחָכָם אֲשֶׁר עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ, הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבַד אֲשֶׁר יִזָּהֵר אֶת עַצְמוֹ מִלְּדַבֵּר דְּבָרִים בְּטֵלִים, אֶלָּא יַעֲשֶׂה לוֹ לְחֹק לְהִתְלַמֵּד אֵיזֶה דִּבּוּרֵי תּוֹרָה בְּעַל פֶּה לִהְיוֹת חֲקוּקִים בְּמֹחוֹ וְלִבּוֹ, כְּמוֹ מִשְׁנָיוֹת אוֹ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב אוֹ סֵפֶר תְּהִלִּים, שֶׁיּוּכַל לַחֲזֹר אוֹתָם בְּהָלְכוֹ בִּרְחוֹבוֹת קִרְיָה. וְזֶהוּ "גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁמְּבִיאָה רְפוּאָה לָעוֹלָם", דְּעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה מֵעוּמְקָא דְּלִבָּא', הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה מֵבִיא רְפוּאָה לְהָסִיר אֶת הַהֶעְלֵם וּלְגַלּוֹת אֶת הָאֱמֶת דְּטֶבַע עַצְמוֹ הוּא אֶלְקוּת, וְלָכֵן הַתְּשׁוּבָה הִיא רְפוּאָה לָעוֹלָם, שֶׁיִּתְגַּלֶּה הָאֱמֶת דְּטֶבַע עַצְמוֹ הוּא אֶלְקוּת. וְזֶהוּ "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל", דְּהַתְּשׁוּבָה צְרִיכָה לִהְיוֹת "עַד" כִּי "הַוָי'" שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, דְּהָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד הוּא לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, הִנֵּה זֶה יִהְיֶה "אֱלֹקֶיךָ" שֶׁהוּא עִנְיַן הַטֶּבַע, "כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ" — דְּעָוֹן הוּא עִוּוּת וְעִקּוּם, דְּיִשְׂרָאֵל הֵם לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, וְכַאֲשֶׁר הֵם נוֹתְנִים עַצְמָם אֶל הַטֶּבַע זֶהוּ עִוּוּת וְעִקּוּם. וּבִכְדֵי לְהַגִּיעַ לָזֶה לִהְיוֹת הַוָי' אֱלֹקֶיךָ, הוּא עַל יְדֵי "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים", שֶׁהֵם אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה כַּנַ"ל, דְּעַל יְדֵי זֶה הִנֵּה "וְשׁוּבוּ אֶל הַוָי'" שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְאָז יִהְיֶה גִּלּוּי הַהַשְׁפָּעָה מִלְּמַעְלָה בְּרֹב טוּב מִלְּמַעְלָה מִן הַטֶּבַע בַּטֶּבַע.

שבת תשובה, ת"ר צדיק (תר"צ), נויארק

לו, ואת הכול נותן לזולתו. י. המראה של העולם הזה שהוא עולם השקר. יא. מעומק הלב.

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

סיפור מהבעל־שם־טוב נ"ע[90]:

בן חמש שנים הייתי כשנתייתמתי מאבי ומאמי. דברי צוואתו האחרונים של אבי הקדוש לפני פטירתו, היו: ישראל'יק אל תירא מאף אחד רק מהקדוש־ברוך־הוא בלבד.

בהתאם לציוויו של אבי, שלא לפחד רק מהקב"ה בלבד, השתוקקתי מאד ללכת לשדות וליער העמוק שליד עיירתנו. משגמרתי את לימודי ב'חדר', הייתי הולך לשדה וחוזר בעל־פה על מה שלמדתי. לעתים קרובות הייתי ישן בלילה בשדה או בעיר.

האפוטרופסים שלי, שהשגיחו עלי ועל עוד מספר יתומים ויתומות, לא סבלו את הנהגתי בהליכה לשדה וליער, והצירו לי רבות.

כך נמשך הדבר שנתיים. פעם אחת, בבואי ליער,

---

90) ראה ג"כ "התמים" חוברת א' ע' יט. ושיחת ח"י אלול תש"א.

אחרי מנין ותיקין, שמעתי קול אדם. הלכתי אחרי הקול, וראיתי יהודי עומד עטוף טלית ותפילין ומתפלל בהתלהבות כזו שאף פעם לא שמעתי כזאת.

התחבאתי מאחורי האילנות, ונהניתי מתפילתו של יהודי זה. התפלאתי מאד וחשבתי שזה בוודאי יהודי קדוש, אחד מל"ו הצדיקים הנסתרים. הצדיק סיים את תפילתו, פשט את תפיליו וטליתו, ואמר תהלים במתיקות רבה.

משך זמן ישב היהודי ולמד בעונג רב, אסף את ספריו, טליתו ותפיליו, והניחם בשקו. שם את השק על כתפו, לקח מקלו בידו והתחיל ללכת. יצאתי אז ממחבואי וצעדתי מולו.

משראה אותי, שאל אותי: איך בא ילד קטן לבד ביער? מה אתה עושה ביער, האם אינך מפחד ללכת לבד ביער? עניתי לו שאני אוהב את השדה ואת היער, מפני ששם אין אנשים שהם ב'רובא דרובא' בעלי גאוה ושקרנים, איני ירא מאף אחד, הנני יתום בלי אם ובלי אב, אבי עליו־השלום אמר לי לפני פטירתו: ישראלי'ק אל תירא מאף אחד, רק מהקב"ה בלבד, ולכן אין אני ירא משום דבר.

היהודי שאל אותי, האם הנני בנו של ר' אליעזר. כשעניתי שלאבי קראו בשם כזה, הוציא היהודי משׂקו מסכת פסחים ולמד אתי משך זמן. הלכתי עם יהודי זה מבלי לדעת להיכן ולשם מה אנו הולכים.

בדרך נדודינו, היינו מתעכבים בערים ובעיירות שונות, כפרים וישובים, זמנים שונים, לפעמים כמה ימים ולפעמים שבוע ויותר. את שמו של היהודי, לא ידעתי. כל יום היה לומד אתי ואף פעם לא ראיתיו לוקח נדבות משום איש, ופירנס אותי כל הזמן. כך נמשך הדבר שלש שנים.

פעם אחת בהיותינו במושב קטן, אמר לי היהודי: לא רחוק מכאן גר יהודי ירא־שמים ולמדן, אשאיר אותך אצלו למשך זמן. וכך היה, היהודי הלך אתי לבית, מסר אותי בידי בעל־הבית והלך לו.

ארבע שנים התעכבתי אצל ר' מאיר בביתו שביער, וכל הזמן למד אתי בשקידה עצומה. כל יום היה הולך אתי למושב להתפלל בציבור. אף אחד מבעלי הישוב לא ידע שר' מאיר הוא גאון וצדיק נסתר, בעיניהם היה ר' מאיר בעל מלאכה פשוט.

אצל ר' מאיר נודע לי מהצדיקים הנסתרים ומהגאון הצדיק הגדול רבי אדם בעל־שם, ואז הצטרפתי לעדת הצדיקים הנסתרים, והתחלתי שוב לנדוד מעיר לעיר וממושב למושב בשליחויות שונות שהנהלת עדת הצדיקים הנסתרים הטילה עלי.

בהיותי פחות מבן שש־עשרה שנה, היתה לי כבר ידיעה די גדולה בקבלה, ומזמן לזמן התפללתי על־פי קבלת האריז"ל עם יחודי השמות כפי שלמדני הצדיק הנסתר קדוש ונורא רבי חיים ז"ל.

* * *

ביום ההולדת שלי, ח"י אלול תע"ד, הייתי בישוב קטן. בעל־הבית הפונדקאי היה יהודי פשוט בתכלית, ידע להתפלל בקושי, ופירוש המלות לא ידע כלל. הוא היה ירא־שמים גדול והיה רגיל לומר על כל דבר ובכל זמן "ברוך הוא ומבורך לעולם ועד", ואשתו הפונדקאית היתה רגילה לומר "יבורך יהיה שמו הקדוש".

באותו יום יצאתי להתבודד בשדה, כפי הסדר המסודר מקדמונים, שביום ההולדת יש להתבודד משך זמן מסויים. בעת התבודדותי אמרתי מזמורי תהלים, ועסקתי ביחודי שמות הקדושים.

בהיותי שקוע בזה, לא הרגשתי את הנעשה סביבי. פתאום ראיתי את אליהו הנביא וחיוך על שפתיו. התפלאתי מאד, שבהיותי לבדי זכיתי לגילויו של אליהו הנביא. אצל הצדיק ר' מאיר, וכן בהיותו עם הצדיקים הנסתרים, זכיתי לראות את אליהו הנביא. אך לזכות לגילויו בהיותי לבד, היה זה לי הפעם הראשונה והתפלאתי מאד. גם לא יכולתי לפרש את חיוכו של אליהו הנביא.

אליהו הנביא אומר לי:

הנך מתייגע בעמל רב לכוון את יחודי השמות הקדושים היוצאים מפסוקי התהלים שדוד מלך ישראל סדרם, והרי שלמה הפונדקאי וזלאטע רבקה הפונדקאית אינם יודעים את יחודי השמות הקדושים היוצאים מ"ברוך הוא ומבורך לעולם ועד" מה שהפונדקאי אומר, ו"יבורך יהיה שמו הקדוש" שהפונדקאית אומרת, והיחודים האלה רועשים בכל העולמות הרבה יותר מאשר יחודי השמות שהצדיקים הגדולים מכוונים.

אליהו הנביא הסביר לי את גודל ה'נחת רוח' כביכול בשמים מהשבח והתהילה שאנשים נשים וטף מהללים ומשבחים את הקב"ה, וביחוד כשההילול והשבח באים מפי אנשים פשוטים, ובפרטי פרטיות כשההילול והשבח הם באופן תמידי - הרי הם דבוקים תמיד בהשי"ת באמונה טהורה ובתמימות הלב.

מאז, קיבלתי על עצמי דרך בעבודה, להשתדל שיהודים אנשים נשים וטף יאמרו דברי שבח להשי"ת על־ידי שתמיד הייתי שואל אותם על מצב בריאותם, על מצב בריאות ילדיהם ועל מצב

פרנסתם, והם עונים לי בדברי שבח שונים להקב"ה, כל אחד כדרכו[91].

משך שנים התנהגתי בדרך עבודה הזו, ובאסיפה מסויימת קיבלו את הדרך הזו, שהיא המבוא לפרסום עבודת 'אהבת ישראל'.

* * *

על יסוד סיפור קדוש זה, בנוי הפירוש השני ב"הבל שאין בו חטא", שזה לא רק בקטנים, אלא גם בגדולים העושים באמונה ובתום לב, הרי זה "הבל שאין בו חטא". יתירה מזו, הם עומדים תמיד בדביקות באלקות בלי הבדל זמן ומקום. כלומר, שבכל זמן ובכל מקום שהם נמצאים, הם דבוקים באלקות.

גם צריך להבין את הענין בעומק יותר: 'תינוקות של בית רבן' אין להם שום התייחסות לחומר העולם־הזה. כל התייחסותם של 'תינוקות של בית רבן' לעולם־הזה הוא רק עם האויר של העולם־הזה ולא לחומר של העולם־הזה, ואילו התייחסותם של הגדולים היא הרי לחומר של העולם־הזה, ולא רק לאויר של העולם־הזה, לכן מובן שהיחוד שנעשה על־ידי הגדולים פועל הזדככות בחומר העולם.

ד' ג' כסלו (תרנ"ו, ליובאוויטש).

שעה אחת־עשרה לילה.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ל"ד – חסידים הראשונים

רק בהיותו בדרך החל ברוך להתבונן בכל אשר ראה ושמע בפונדקו של ר' נחמן ישראל. במיוחד הקדיש מחשבה להתנהגות מסוג חדש שהבחין אצל הפונדקאי וחתניו, וכן להתייחסותם לתפילה ואופן קיומה. בשעת שהותו שם לא הקדיש תשומת לב לכך, כנראה מחמת האדישות שבאופיו, כפי שהבין מאוחר יותר. ברור שאילו היה ברוך מתעמק יותר במה שראה ושמע בפונדק היה מגלה שנתקל כאן בתלמידי הבעל־שם־טוב - החסידים הראשונים במקומות ההם.

עם זאת די היה בכדי לעורר את התעניינותו ב'בעל־שם־טוב', הסיפור ששמע על הבעל־שם־טוב שבברכתו השתקעו, ר' נחמן ישראל הפונדקאי ויהודים אחרים, באותו כפר. מאוחר יותר, כאשר היה בדוברומיסל, הזדמן שוב לברוך לשמוע על הבעל־שם־טוב, אך אז ביתר פירוט.

מיד עם הגיעו לדוברומיסל סר לנפחייה של ידידו הוותיק, ר' אליעזר ראובן, שאצלו חגג את הפסח בשנים קודמות.

הנפח התמלא שמחה, כאילו הופיע קרוב־משפחה, הוא הניח את קורנסו, הסיר את סינרו, נטל את ידיו - והושיטן לברוך בברכת "שלום עליכם". אחר הזמינו לצאת איתו לחצר, שם התיישבו על הספסל. היה לו, לר' אליעזר ראובן, הרבה מה לספר על מאורעות השנה האחרונה.

בין השאר סיפר כיצד ר' אברהם בנימין, אחד מאביוניה הגדולים של דוברומיסל, נושע לפתע ממצוקתו. מדובר באותו ר' אברהם בנימין שהתפרנס מניקוי ומיון צמר, ושהחזיק על שולחנו את הוריו ואת הורי אשתו ובני משפחתו הענפה. איש בדוברומיסל לא תיאר לעצמו שר' אברהם בנימין יתעשר אֵי־פעם.

והנה אירע הבלתי־צפוי. שלמה'קע בנו הבכור, אותו שלח בפרוטותיו האחרונות ללמוד בישיבה, הצליח מאד בלימודיו. שלמה'קע חזר מהישיבה מצויד בכתבי תהילה נמרצים של ראשי הישיבה, אלא ששלמה הביא איתו משהו נוסף: בהיותו צעיר מוכשר התבונן, באותה עיר בה

נמצאת הישיבה בה למד, בתהליך הניקוי והמיון של הצמר שנעשה במכונה. רבות חשב איך להמציא גם לאביו מכונה כזאת, שעל ידה אפשר יהיה להגיע להספק גדול יותר, דבר שוודאי יביא לו פרנסה בשפע. מובן שלא היה יכול להעלות על דעתו כלל אפשרות של רכישת מכונה כזאת. לעומת זאת, הצליח שלמה׳קע לעמוד על תכניתה המפורטת של הרכבת המכונה.

בבואו הביתה ניגש מיד להקמת המכונה במו ידיו. בעזרת בערל הנגר ואברהם הפחח עבד שלושה שבועות עד שהמכונה עמדה על תילה. כשאברהם בנימין החל לעבוד במכונה זו הצליח ביום אחד לעבד צמר בכמות כזו שבעבודת יד היה דרוש לשם כך חודש ימים. מכל כפרי הסביבה החלו להביא אליו צמר לעיבוד, ור׳ אברהם בנימין התעשר תוך חדשים מספר.

צעדו הראשון, מיד עם התחלת המפנה במצבו, היה להשיא את שתי היתומות, בנות אחות אשתו, עם בני תורה ממשפחות חשובות. הוא תרם גג חדש לבית הכנסת, את שלמה׳קע שידך עם נכדתו היתומה של רבה של דוברומיסל.

עתה סיפר הנפח על המתרחש אצלו, ובין השאר על החתן השלישי שזכה לו עבור בת הזקונים שלו. "בחתן זה" - התבדח הנפח - "הבטחתי לעצמי משור־הבר, שכן נתחים מן הלוויתן כבר הבטחתי לעצמי בזכות חתני הקודמים...".

יצחק שאול היה שמו של חתן זה. היה זה אברך בריא בגופו ובריא בנשמתו, למדן גדול ונוסף לכך - עליז וחיוני. הנפח התפאר לא רק בלמדנותו של חתנו החדש - תחום שבו לא התיימר להיות "מבין" גדול - כי אם גם, ובעיקר, בטוב ליבו, ומידותיו הטובות ובחיבתו לבריות.

ר׳ אליעזר ראובן אף סיפר לברוך על כך שחתנו הוסמך לרבנות, אך הודיע שאינו מעוניין לכהן כרב. "במקום זאת" - המשיך הנפח - "רצונו דווקא להיות בעל־מלאכה, נפח כמוני. הוא ויתר על הנדוניה שהבטחתי לו, ומסתפק רק בדירה. את מלאכת הנפחות כבר הספיק ללמוד ממני. עתה חיפש ומצא כפר, במרחק 10 ויורסט מכאן, כ-2 ויורסט סמוך לבבינוביטש, לשם הוא עומד להעתיק את מגוריו עם אשתו ולפתוח שם נפחיה".

אשר לשני החתנים האחרים - נודע לברוך שר׳ זלמן מאיר מכהן כראש־ישיבה בבישנקוביטש ור׳ משה לייב - בדוברובנה. הנפח ציפה לבוא שני חתניו אלה לקראת הפסח.

בשעה שעמד הנפח וסיפר לברוך על ענייני משפחתו - נשמעה לפתע צעקה מן הנפחייה. שניהם רצו מיד לשם ונכחו לראות את אחד האיכרים, שעמד ליד המפוח ולא הבחין בניצוץ שהותז לעברו ונאחז בבגדיו, ומיד היה עטוף עשן שבקע מבגדו העליון. האיכר היה מבוהל מאד. הנפח וברוך החניקו מיד את האש ונפנו להרגיע את האיכר.

שעה שהיו עסוקים באיכר, נכנס לנפחיה אברך גבוה ונאה. היה זה יצחק שאול, חתנו השלישי של הנפח. כשנודע לו את אשר אירע - התבטא בעליצות על כך שמשנה מפורשת אומרת: "גץ שיצא מתחת הפטיש והזיק - חייב". הוא גם ציטט את פסק הרמב"ם בנדון, וברוך נוכח מיד לדעת כי עומד לפניו אברך למדן.

בהיכרותו עם יצחק שאול בא ברוך לראשונה בחייו במגע ישיר ומודע עם חסיד מההולכים בדרך הבעל־שם־טוב, שתורתו החלה אז להתפשט ברחבי העולם היהודי. ברוך מצא ביצחק שאול אדם היכול לספר לו הרבה על החסידות ועל הבעל־שם־טוב עצמו, וגם למסור דברי תורה ופתגמים בשם המנהיג הגדול של החסידות.

מוצאו של יצחק שאול היה מהעיירה הורקי מקום בו שימש אביו, ר' ניסן, כמלמד. בהצטיינות מיוחדת לימד בחורים מבוגרים בעלי כישרונות. ר' ניסן עצמו היה תלמידו של ר' עזריאל יוסף, המגיד מהורקי. ר' עזריאל יוסף מתלמידי הבעל־שם־טוב, ניהל חבורה של אברכים נבחרים אותם לימד את תורת החסידות והדריך ברוח הבעל־שם־טוב. ר' ניסן היה לאחד מראשי חבורה זו, וכשהיה ר' עזריאל יוסף יוצא לנדודיו היה הוא, ר' ניסן, ממלא מקומו כמדריך ומנהיג החבורה.

יצחק שאול התחנך, אפוא, על ידי אביו, בדרך החסידות, ולכן היה מסוגל לספר הרבה על החסידות ועל מייסדה.

מאוחר יותר, כשראה ברוך לפניו את שלושת חתניו של הנפח - היתה לו הזדמנות להכיר את ההבדל בין החתנים הראשונים, אותם הכיר מקודם, שייצגו את הטיפוס המצוי של אברכים למדנים, לבין החתן השלישי, שצעד בדרך החדשה של החסידות.

שלושתם השמיעו דברי תורה ו"חידושים". החתן הראשון, ר' זלמן מאיר, לימד את תלמידיו מסכת קידושין, ור' משה לייב לימד את תלמידיו מסכת בבא־קמא. הם חזרו את חידושי־התורה על מסכתות אלה. שניהם היו רציניים ובעלי פנים דאוגות. מעולם לא נראה חיוך על פניהם. יצחק שאול, לעומתם, ייצג טיפוס מנוגד לגמרי. תמיד היה עליז ועירני, ופניו הפיקו תמיד חדווה גדולה. תמיד היו בפיו אמרות־צחות, גם בעיצומה של שיחה רצינית. ברוך ראה לפניו את השוני היסודי בין הדרך ה"מתנגדית" לבין הדרך החסידית. הוא יכול היה לראות זאת לא רק בדברי שלושת האברכים ובמצב רוחם, כי אם גם באופן התייחסותם לכל הדברים. ר' זלמן מאיר ור' משה לייב בחנו כל דבר איך הוא על פי דין, ואילו לעיני ר' יצחק שאול עמדה תמיד בחינת הדבר על־פי החסידות ועל פי היושר, לפנים משורת הדין.

על יסוד זה חש שדווקא בבית הנפח מסוגל הוא ללמוד הרבה, ואולי אף להגיע עד חקר הרז העמוק שנפשו הצעירה והסקרנית השתוקקה לפענחו.

הוא ידע היטב שהמשימה הקשה ביותר בחיים היא למצוא את הדרך לתיקונו האמיתי של האדם, ומסביב לנושא זה התרכזו הרהוריו של ברוך.

- הרי הקב"ה מספק בשפע לכל בעלי החיים, ובכללם - האדם, בחיר היצורים, את הדבר ההכרחי ביותר לקיומם, שהוא - האוויר. כידוע, מצוי האוויר בכל מקום, ואיש אינו חייב לדאוג להשגתו לקיומו. הדבר שהוא שני בהכרחיותו לקיום החי הוא: המים. אף המים מצויים לרוב, מבלי שתידרש דאגה מיוחדת להשגתם, למרות שתכופות כרוכה השגתם במאמץ, כגון - חפירת באר, הטיית נהר, וכיוצא באלה. לעומת שני אלה הרי לגבי מזון, שאף הוא דרוש לקיום האדם, שונה הדבר. בגלל חטא עץ הדעת קולל האדם, בקללה "בזיעת אפיך תאכל לחם". כאן כבר זקוק האדם לעמל ויגיעה.

מבחינה רוחנית היוותה ההתבודדות בחיק הטבע עבור ברוך כ"אוויר" לנשמתו. שם, בשדה וביער, היה מסוגל ברוך להתעמק במחשבותיו הנשגבות, רחוק משאון בני האדם. מאידך שימש בשבילו לימוד התורה - והכוונה לכל חלקי וענפי התורה - כ"מים" לגוף. הוא ראה את עצמו מסוגל לשחות בים התלמוד ואף לצלול למעמקיו.

אלא שעדיין ניצבת השאלה היסודית: מה היא המטרה ומה התכלית הסופית בכל אלה? מה התכלית בנדודים על פני יערות ושדות ולהתבונן באלוקים ובבריאה, ומה המטרה בשחייה על

פני ים התורה והתמודדות עם גליו? מה היא הדרך הנכונה בחיים והטובה ביותר לעבוד את ה'? ושאלה נוספת: היכן יש לשים את הדגש - על "סור מרע" או על "עשה טוב?

כל השאלות הללו צפו מחדש תוך כדי שיחה נרחבת של ברוך עם יצחק שאול.

רושם עמוק עשה על ברוך הפתגם שחתנו של הנפח יצחק שאול מסר מפי אביו בשם הבעל־שם־טוב - היה זה פירוש חדש למשנה "איזהו חכם? - הלומד מכל אדם, שנאמר: מכל מלמדי השכלתי".

הבעל־שם־טוב הקשה על האמור: האם יכול כל אדם ללמד, ושיוכלו ללמוד ממנו משהו? והרי כדי ללמד יש צורך בסגולות ומעלות שונות, ואם כן איך אפשר ללמוד מכל אדם?

כמו כן שאל הבעל־שם־טוב: מהכתוב "מכל מלמדי השכלתי", מוכח לכאורה, שלומדים מכל אחד לא רק מה ששומעים ממנו [=בגלוי], אלא גם מה שמבינים מתוך דבריו [=מבין דבר מתוך דבר]. אך אם צריכים ללמוד מכל אחד, היכן מונחת שם החכמה ואיך אפשר לציין אדם כזה שהוא "חכם"?

על כל שאלות אלו ענה הבעל־שם־טוב באופן זה: נאמר "נר ה' - נשמת אדם". בנר ישנם שני דברים, אור הנר וצילו. אור הנר בא מהנר עצמו, וצל האור בא על־ידי כלי הנר. כך בנשמה יש אור וצל: האור בא מהנשמה, והצל מגיע מהגוף שהוא הכלי. כשעומדים אנו בתוך ד' אמות של צדיק - נופלות לנו מחשבות טובות, והן גילוי אור הנשמה, וכשנמצאים אנו בסביבתו של רשע - אז נמצאים אנו תחת השפעתו הלא טובה ונופלות לנו מחשבות לא טובות.

במלים אחרות: מהצדיק לומדים אנו את ה"עשה טוב" - ועל ידי כך נעשים אנו למזכי הרבים - אך מהרשע למדים אנו להיות "סור מרע", ובזה נעשים אנו "כלי" להרהור תשובה. וזהו - אומר הבעל־שם־טוב - "הלומד מכל אדם", שמכל אדם, בין צדיק ובין רשע ח"ו, אפשר ויש צורך ללמוד. והראייה: "מכל מלמדי השכלתי", כל מה שברא הקב"ה בעולם הוא בשביל ללמד את האדם. כדי שעניין זה יובהר טוב יותר הביא הבעל־שם־טוב את הכתוב: "מלפנו מבהמות הארץ" שעל זה אמר רבי יוחנן: "אלמלא ניתנה תורה לישראל - למדנו צניעות מחתול וגזל מנמלה". במלים אחרות: ההשגחה העליונה מזמנת לאדם ממה ללמוד, הן דברים טובים - "עשה טוב", ואיך להימנע מהלא טוב - "סור מרע". וזהו ההסבר האמיתי של המשנה: "איזהו חכם הלומד מכל אדם".

אגרות קודש

ב"ה יום ועש"ק ז' תשרי תרס"ב

כבוד ידידי עוז הנכבד ומרומם, וו"ח
אי"א, נדיב לב, אוהב תורה . . .

אחדשה"ט

הנה ביום ד' העבר נשלח אל כבוד מעל' עפ"י ציווי כ"ק אאמו"ר שליט"א, פאסילקע, והמה מאה כרטיסי־גורל, בלוית הפלאנען, ובעד כמע"ל בעצמו רשמו שני כרטיסים נומ' 177-176, כ"א מחירו 10 ר' בס"ה 20 ר', ועליהם רשמתי שם מעל'. ומעבר השני על חלק הקטן, אשר הוא צריך להשאר אצל הקאליקטאר, אשר עליו מחוייב הקאליעקטאר, האדרעס של הקונה בפרטיות, בל' רוסיא, והטאָלן הגדול יומסר להקונה לאחר שישלם את מחירו, והקטן יהי' נא מטובם לשלוח אלי חזרה, למען אוכל לרשו' פרטי שמות הקונים, בהפנקס הנעשה לזה, ופרטי האדרעסין של הקוני' ג"כ יכתבון. וכאשר יזכינו

השי"ת והגורל יהי' אי"ה בזמנו המוגבלה, בחדש אדר ב' הבע"ל, ויהיו הזוכים בגורל, יודע לנו מקומם ופרטי אדרעסין, למען נוכל לשלוח להם כסף הזכי'.

וכאשר ירשם על הטלן הקטן הכל כנ"ל, אז אין דרוש למעל' שום פנקס, וכאשר יגיע אלי הטלן אז ארשום אי"ה הכל במקומו הדרוש, עפ"י סדר מעולה.

הנומע' הנשלחי' אל כמע"ל בני 10 ר', 50 צעטלין - ובתוכם נכלל 2 של מעל' - והמה 671-522#, בני 5 ר' 50, והמה 575-526, בס"ה 100 צעטלין, ומחירם עולה 1000 ר'. אשר כן הי' המדובר בהאמבורג, כי יקבל אי"ה 100 צעטלין על עצמו, למוכרם בין מכיריו ומיודעיו. אשר ע"כ גודל בקשתי שטוחה לפני כמע"ל כי ישתדל נא בזה כפי כחו, ואמץ יאמץ לבו הנדיבה בגבורים, המה חיל צבא הקדש, שומרי מצות ה' צבאות, וגז'ל יגז'ל מזמנו ומועדו הטרוד - לרגלי רוב עסקיו, ה' יגדלהו וינשאהו - כי ענין כזה דרוש יותר יגיעה מכללות העשי' הנוגע לתו"ת. כי כאשר יחסר לתו"ת, הוא חסרון אשר יוכל להמלאות ע"י נדבות, ויש ע"ז זמן משך שנה תמימה, משא"כ זה דרוש להעשות במשך קטן, והוא עד אדר ב' הבע"ל כנ"ל.

הכסף מפדיון הגורלו', נעשה עליהם שמירה מעולה, ועפ"י ציווי ממקום גבוה, הנה הכסף יוכנס על פנקס לבית אוצר כסף הממשלה ירי"ה - [גאסודארסטווע איסבעריגאטעל. קאסע] - והכסף אשר פדיתי במזומן עד עתה הנה הוכנסו כנ"ל, והוא שבאם ח"ו לא יעלה בידינו לעשות את הגורל, אז יושב הכסף לכל קונה, אל מקומו ועירו.

כסף הפדיום יכול לשלוח מעט מעט, כי כאשר רואים שמתקבל כסף, אָז ווערט פריילכיער אייפין הארצון, ונעשה עי"ז נח"ר לאדם המעולה ומרומם שליט"א. האדרעס נדפס על המעטפה.

את כמע"ל הסליחה על אשר לא כתבתי עד כה, כי בפו"מ לא הספיק העת. והנני בזה ליתן תודה וברכה לכמע"ל על הסך שמונים רו"כ אשר קבל נדבה מה' ארינשטיין, אמנם בכדי שאוכל לשלוח אליהם קבלות צריך להודיע השמות שלהם, וכמו"ה האדרעסין ואשלח אי"ה תומ"י.

ויקבל החוה"ש וחתימה וגח"ט מאדה"ש כאוות נפשו ונפש ידידו עוז דו"ש באה"ר

מכבדו כערכו הרם והנעלה

יוסף יצחק שניאורסאהן

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרות קודש

ב"ה, ז' תשרי, ה'תשי"א
ברוקלין

הרה"צ הוו"ח אי"א נו"נ בנש"ק וכו' מוהרר"י שי'

שלום וברכה!

בזה הנני לאחל לכת"ר חתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

ויהי רצון שחפץ הוי' בידינו יצליח, להיות מהמסייעים בהפצת תורת הבעש"ט גם חוצה, שזהו הכנה וכלי לביאת משיח צדקנו.

בברכת חתימה וגמר חתימה טובה,

מ. שניאורסאהן

מוסג"פ הקונטרס לר"ה - מתורתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע - שהו"ל. ובודאי ימצא כת"ר חפץ בו.

הערה בקיצור מענין עבודת האדם לקונו בימי התשובה האלו: בתחילת בריאת העולם נאמר ויהי ערב ויהי בקר יום **אחד**. שתי סברות בזמן: המשך אחד או מפסקי מהדדי. וי"ל שבזה מחולקים

סוגית הש״ס ורבא בנזיר (ז, א). אבל לכל הדעות לילה ויום - אחד הוא, ולא מפסקי. כי יום ולילה הוא מקרה נוסף על הזמן, ולא ממהותו.

משא״כ יום אחד מחברו **יש** סברא דאיפסק, כי כל יומא ויומא עביד עבידתי׳ דוקא (זח״ג צד, ב) ולכן **יש** ז׳ ימים מחולקים זה מזה, **ורק** ז׳, כי אח״כ חוזר הלילה: יום ראשון כו׳.

ובעבודת האדם לקונו: לילה ויום - הנה סו״ס לא ידח ממנו נדח וזדונות נעשו לו כזכיות כי יעביר את רוח הטומאה, ולילה כיום יאיר. אבל יומי מיפסקי, כי גם לעת״ל כל צדיק נכוה מחופתו של חברו. ואכמ״ל.

ב״ה, חוהמ״ס, ה׳ תשי״א
ברוקלין, נ.י.
הרה״ח הוו״ח אי״א נו״מ וכו׳ מהור״י שי׳

שלום וברכה!

מוסג״פ הקונטרס לשמע״צ שמח״ת הבע״ל ובודאי יזכה בו את כל סביבתו לעורר, לחזק ולהאיר - עתה ובמשך השנה - את שמחה של תורה שלהם, אשר על ידי זה תתעורר תתחזק ותאיר שמחה של מצוה שלהם, ובמילא יהיו למוד התורה וקיום המצות באופן נעלה יותר,

כי כמו שהתורה שקולה ומביאה לכל המצות, כך שמחת התורה שקולה ומביאה לשמחה של מצוה, והעבודה בשמחה ובטוב לבב פורצת כל הגדרים וההגבלות הן למטה והן למעלה, מרחקת מהתאוות, מבטלת הדינים - ואז באור פני מלך חיים.

בחתימת ימי המועדים - ר״ה, יוהכ״פ, חה״ס שמע״צ ושמח״ת - ואיש הישראל צריך להכנס בימי החול ונוסף על זה - בימי החול דימי החורף, כחצי שנה בלא רגלים, הרי צריך הוא לקחת עמו ״צידה לדרך״ - כחות והמשכות אשר יתנו לו היכולת כי בקיימו הציווי ״ויעקב הלך לדרכו״, יוכל ללכת לבטח דרכו, אף כי כל הדרכים בחזקת סכנה.

ולזה הוא: ביום השמיני עצרת - אסיפת וקליטת כל ההמשכות כלליות של חדש תשרי. ובשמח״ת - התחלת ההתגלות וההמשכה, אשר על ידי זה נקל יותר להביא לפועל טוב, במשך כל ימי השנה, את כל ההחלטות טובות דחדש תשרי.

ובפרט שמח״ת הוא מקיף היותר עליון הכולל גם את המקיפים הכללים של חדש תשרי -

אשר בזה יובן מה שמצינו שני ענינים הפכיים בשמע״צ ושמח״ת: א) מנהגן של ישראל, אשר תורהה וא, לשמוח בשמחה זו יותר משמחת בית השואבה, ויותר משמחת יו״ט סתם. ב) שמחת יו״ט היא מצות עשה מה״ת. שמחה היתירה דחה״ס, ובית השואבה בכלל זה, מפורשת בכתוב. וכן גם שמחה של מצוה. משא״כ שמחת יו״ט אחרון של חג אינה נלמדת אלא מדרשה (ומובן שאין נלמד מזה השמחה היתרה) ויש אומרים אשר אינה מדאורייתא כלל.

והטעם על זה י״ל, שהיא הנותנת, להיות שמחה זו עליונה וכללית ביותר, אינה במנין המצות - וע״ד משי״כ הרמב״ם לענין צווים הכוללים - וגם י״א שאינה אלא מנהג, וע״ד משנ״ת בענין הקפות.

והשי״ת יזכנו שתגיע שמחה זו עד הכח האחרון שבנפש, ולעשות הסכם והחלטה לקבל עומ״ש בקביעות עתים לתורה בקיום המצות ובעבודה שבלב, ולהביא את ההחלטה מהכח אל הפועל, ואז - מסיים כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ במאמרו שבקונטרס - יומשך האור כי טוב בריבוי טוב גשמי ורוחני.

(משום קדושת המועד לא באתי על החתום)

מנחם שניאורסאהן

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

לג א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: ב וַיֹּאמַר
יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר
פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ:
ג אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ
לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ: ד תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה
מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: ה וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ
בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: ו יְחִי
רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: ס ז וְזֹאת
לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קול יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ
תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: פ
(לוי) ח וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ
אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה:
ט הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו
לֹא הִכִּיר וְאֶת־בָּנָו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ
וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ: י יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ
לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטֹרֶת בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־
מִזְבְּחֶךָ: יא בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה
מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן: ס
יב לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו
חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן: ס (ישראל)
יג וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם
מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת: יד וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת
שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים: טו וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי־קֶדֶם
וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם: טז וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ
וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד
נְזִיר אֶחָיו: יז בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם
קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם
רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: ס ע"כ במנחת שבת ובחול

המשך ביאור למס' עירובין ליום רביעי עמ' ב

1 שנוֹתְנִין לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה, אינו רשאי להלך יותר מהם כלל, אֲפִילוּ
2 אם סוֹף מִדָּתוֹ כֻּלָּה בְּמֶעֶרֶה. כלומר, אפילו אם כלו אלפיים אמה
3 שלו באמצע מערה, אינו רשאי לילך עד סופה.

4 **משנה**

5 משנה זו עוסקת באדם שהיה בא בדרך והחשיך לו היום בעודו
6 מחוץ לתחום.
7 מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ חוּץ לְתָחוּם – אדם שבא מן הדרך בערב שבת, ולא
8 היה סיפק בידו להיכנס לתוך תחום עירו עד שחשכה עליו החמה,
9 אֲפִילוּ אם הוא עומד רק אַמָּה אַחַת מחוץ לסוף תחום העיר, דהיינו
10 בריחוק אלפיים ואחת אמות מן העיר עצמה, הרי זה לֹא יִכָּנֵס
11 לעיר, אלא קובע שביתה במקומו, ויש לו משם אלפיים אמה לכל
12 רוח, ונמצא שאינו רשאי לילך אלא עד אמה אחת סמוך לעיר.
13 אלו דברי תנא קמא.
14 רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִילוּ אם הוא עומד בריחוק חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת
15 מסוף תחום העיר, דהיינו בריחוק אלפיים וחמש עשרה אמות מן
16 העיר עצמה, הרי זה יִכָּנֵס לתוך העיר בשבת, לפי שֶׁאֵין הַמְּשׁוּחוֹת
17 מְמַצִּין אֶת הַמִּדּוֹת מִפְּנֵי הַטּוֹעִין. כלומר, אלו המודדים הממונים
18 למדוד את תחומי העיר ולהניח סימן בסוף אלפיים אמה של
19 תחומה אינם מצמצמים להניח הסימן בסוף אלפיים אמה בדיוק,
20 מאחר ויש אנשים טועים שאינם מכירים הסימן ויוצאים מחוץ
21 לתחומי העיר, ועל כן נהגו המודדים להניח את הסימן בתוך תחום
22 אלפיים אמה של העיר, כדי שאם יטעה אדם ויצא מעט מחוץ
23 לתחום לא יעבור איסור.
24 וסובר רבי שמעון, שמאחר ואדם זה לא יצא במזיד מחוץ לתחום
25 אלא נאנס ולא הגיע לתחום העיר קודם שבת, לפיכך יש להתיר
26 לו להכנס לעיר, שהרי לאמיתו של דבר כבר הגיע לתוך תחומה.

27 **גמרא**

28 הגמרא מביאה ברייתא המבארת את כוונת דברי רבי שמעון
29 במשנה 'מפני הטועים': תָּנָא – שנו חכמים בברייתא, שכוונת דברי
30 המשנה 'מפני הטועים' היינו מִפְּנֵי טוֹעֵי הַמִּדָּה, כלומר, אלו
31 האנשים הטועים ואינם מכירים את הסימן שמניחים המודדים
32 לציין את סוף התחום.

33 **הדרן עלך מי שהוציאוהו**

34 **פרק חמישי - כיצד מעברין**

35 פרק זה ממשיך לעסוק בדיני עירובי תחומין, ומפרש את אופן
36 מדידת תחום אלפיים אמה סביב הערים. בסוף הפרק יתבארו גם
37 מדיני עירובי חצירות.

38 **משנה**

39 משנה זו מפרשת את דין 'עיבורה של עיר', דהיינו, מקומות שונים
40 העומדים בסמוך לעיר ומצטרפים אליה להיות כמותה, ומודדים
41 מהם והלאה את תחום אלפיים אמה של העיר.
42 כֵּיצַד מְעַבְּרִין אֶת הָעָרִים, כלומר, כיצד דנים את העיר כ'מעוברת',
43 להוסיף עליה חלקים שאינם מגופה של העיר. אם היה בסוף העיר
44 בַּיִת נִכְנָס וּבַיִת יוֹצֵא, דהיינו, עיר שאין לה חומה העומדת בפני
45 עצמה, אלא הבתים העומדים בקצה העיר משמשים לה כחומה,
46 ובתים אלו אינם עומדים בקו שוה, אלא אחד מהם נכנס לתוך
47 העיר או בולט לצד חוץ. או שהיה לעיר פִּנּוּם נִכְנָס וּפִנּוּם יוֹצֵא,
48 דהיינו, שהיתה העיר מוקפת חומה, ובחומה זו יש מגדלים עגולים,
49 ופעמים שמגדלים אלו בולטים לצד פנים העיר ופעמים שהם
50 בולטים לצד חוץ. או שֶׁהָיוּ שָׁם באחת הקרנות של העיר גְּדוּדִיּוֹת
51 [–שברי חומה של חורבות בתים] שהן גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים,

לוח זמנים לשבוע יום הכיפורים וחג הסוכות - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:32	6:36	8:56	8:57	9:30	9:31	10:32	10:32	13:02	13:00	18:31	18:23	18:56	18:49	18:04	18:59
חיפה (ק)	6:32	6:36	8:55	8:56	9:29	9:30	10:31	10:31	13:01	12:59	18:33	18:25	18:56	18:48	17:53	18:58
ירושלים (ק)	6:31	6:34	8:54	8:55	9:28	9:29	10:30	10:30	13:00	12:58	18:34	18:26	18:55	18:47	17:47	18:57
תל אביב (ק)	6:32	6:36	8:56	8:57	9:30	9:31	10:32	10:32	13:02	13:00	18:31	18:23	18:57	18:49	18:02	18:59
אוסטריה, וינה (ק)	6:49	6:57	9:01	9:04	9:45	9:48	10:46	10:48	13:15	13:13	18:41	18:29	19:14	19:02	18:13	19:15
אוסטרליה, מלבורן (ח)	6:02	5:53	8:28	8:22	9:05	8:59	10:08	10:04	12:42	12:41	18:22	18:27	18:49	18:55	18:07	19:06
אוקראינה, אודסה (ק)	6:51	6:59	9:05	9:08	9:47	9:50	10:49	10:50	13:18	13:16	18:44	18:33	19:16	19:05	18:17	19:17
אוקראינה, דונייצק (ק)	6:23	6:31	8:35	8:39	9:19	9:22	10:20	10:22	12:50	12:48	18:16	18:03	18:49	18:36	17:47	18:49
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	6:34	6:42	8:46	8:49	9:30	9:33	10:31	10:33	13:01	12:59	18:27	18:14	19:00	18:47	17:58	19:00
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	7:00	7:09	9:10	9:14	9:56	9:59	10:57	10:59	13:26	13:24	18:52	18:39	19:26	19:13	18:23	19:27
אוקראינה, קייב (ק)	6:52	7:02	9:02	9:06	9:48	9:52	10:50	10:51	13:19	13:17	18:44	18:31	19:19	19:06	18:15	19:19
איטליה, מילאנו (ק)	7:17	7:24	9:32	9:35	10:13	10:16	11:15	11:16	13:44	13:42	19:13	19:01	19:42	19:31	18:43	19:43
אקוואדור, קיטו (ח)	6:01	6:00	8:33	8:31	9:01	8:59	10:04	10:02	12:35	12:33	18:08	18:06	18:30	18:28	17:48	18:37
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	6:35	6:27	9:03	8:57	9:38	9:33	10:42	10:38	13:15	13:14	18:55	19:00	19:21	19:26	18:40	19:36
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	7:25	7:15	9:49	9:43	10:29	10:23	11:33	11:28	14:07	14:06	19:48	19:54	20:17	20:24	19:35	20:35
ארה"ב, בולטימור (ק)	6:59	7:05	9:19	9:21	9:56	9:58	10:58	10:58	13:27	13:25	18:55	18:45	19:23	19:13	18:29	19:25
ארה"ב, ברוקלין (ק)	6:49	6:55	9:07	9:10	9:45	9:48	10:47	10:48	13:16	13:15	18:44	18:34	19:13	19:03	18:17	19:14
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	6:49	6:55	9:08	9:10	9:46	9:48	10:48	10:48	13:17	13:15	18:44	18:34	19:13	19:03	18:18	19:15
ארה"ב, דטרויט (ק)	7:25	7:32	9:43	9:45	10:22	10:24	11:24	11:24	13:53	13:51	19:20	19:09	19:49	19:39	18:53	19:51
ארה"ב, האוסטון (ק)	7:13	7:16	9:37	9:38	10:10	10:11	11:12	11:12	13:42	13:40	19:12	19:05	19:36	19:29	18:47	19:39
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:44	6:48	9:07	9:08	9:41	9:42	10:43	10:43	13:13	13:11	18:41	18:33	19:07	18:59	18:16	19:10
ארה"ב, מיאמי (ק)	7:12	7:14	9:38	9:38	10:10	10:10	11:12	11:11	13:42	13:40	19:11	19:05	19:36	19:29	18:48	19:39
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	6:45	6:51	9:03	9:05	9:41	9:44	10:43	10:44	13:12	13:10	18:39	18:29	19:09	18:59	18:13	19:10
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	7:13	7:19	9:32	9:34	10:10	10:12	11:11	11:12	13:41	13:39	19:08	18:58	19:37	19:27	18:42	19:38
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:44	6:50	9:01	9:04	9:40	9:43	10:42	10:43	13:11	13:09	18:38	18:28	19:08	18:57	18:11	19:09
בוליביה, לה-פס (ח)	6:18	6:13	8:49	8:45	9:19	9:15	10:21	10:19	12:54	12:52	18:29	18:30	18:52	18:53	18:12	19:02
בלגיה, אנטוורפן (ק)	7:37	7:47	9:46	9:50	10:33	10:37	11:34	11:36	14:03	14:01	19:28	19:15	20:03	19:50	18:59	20:04
בלגיה, בריסל (ק)	7:37	7:47	9:46	9:51	10:33	10:37	11:34	11:36	14:03	14:01	19:29	19:15	20:04	19:50	18:59	20:04
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:51	5:45	8:21	8:17	8:52	8:48	9:55	9:52	12:28	12:26	18:09	18:11	18:29	18:31	17:48	18:40
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:39	5:33	8:09	8:05	8:40	8:36	9:43	9:40	12:16	12:14	17:53	17:55	18:16	18:19	17:36	18:28
בריטניה, לונדון (ק)	6:55	7:05	9:04	9:08	9:51	9:55	10:52	10:54	13:21	13:19	18:48	18:34	19:22	19:08	18:20	19:22
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	7:04	7:15	9:10	9:15	10:00	10:04	11:01	11:03	13:30	13:28	18:54	18:40	19:31	19:17	18:27	19:31
גרמניה, ברלין (ק)	7:01	7:12	9:09	9:13	9:57	10:01	10:58	11:00	13:27	13:25	18:54	18:40	19:28	19:14	18:23	19:29
גרמניה, פרנקפורט (ק)	7:20	7:29	9:30	9:34	10:16	10:19	11:17	11:19	13:46	13:44	19:12	18:59	19:46	19:33	18:43	19:46
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:51	5:44	8:20	8:16	8:53	8:48	9:56	9:52	12:29	12:27	18:12	18:15	18:30	18:33	17:50	18:43
הודו, מומבאי (ח)	6:28	6:30	8:57	8:56	9:27	9:26	10:29	10:28	12:59	12:57	18:30	18:25	18:53	18:48	18:08	18:57
הודו, פונה (ח)	6:24	6:26	8:53	8:52	9:23	9:22	10:25	10:24	12:56	12:54	18:26	18:21	18:50	18:44	18:04	18:54
הונגריה, בודפשט (ק)	6:38	6:46	8:51	8:54	9:34	9:37	10:35	10:37	13:04	13:03	18:31	18:19	19:03	18:51	18:03	19:04
טורקיה, איסטנבול (ח)	5:53	5:59	8:12	8:14	8:50	8:52	9:52	9:52	12:21	12:19	17:49	17:39	18:18	18:08	17:22	18:19
יוון, אתונה (ק)	7:17	7:23	9:38	9:40	10:15	10:16	11:16	11:17	13:46	13:44	19:14	19:05	19:42	19:33	18:48	19:44
מולדובה, קישינב (ק)	6:58	7:06	9:12	9:15	9:55	9:58	10:56	10:58	13:25	13:24	18:52	18:40	19:24	19:12	18:24	19:25

לוח זמנים לשבוע יום הכיפורים וחג הסוכות - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:26	6:27	8:54	8:54	9:24	9:24	10:26	10:25	12:57	12:55	18:27	18:22	18:50	18:45	18:05	18:54
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	5:56	5:44	8:22	8:15	9:05	8:59	10:11	10:06	12:50	12:49	18:41	18:49	19:13	19:22	18:30	19:35
נפאל, קטמנדו (ח)	5:55	5:57	8:20	8:21	8:52	8:53	9:54	9:54	12:25	12:23	17:54	17:47	18:19	18:12	17:30	18:22
סין, בייג'ין (ח)	6:07	6:12	8:26	8:28	9:04	9:06	10:05	10:06	12:35	12:33	18:03	17:53	18:32	18:22	17:35	18:33
סינגפור, סינגפור (ח)	6:52	6:51	9:24	9:22	9:52	9:50	10:54	10:53	13:26	13:24	18:59	18:56	19:21	19:19	18:39	19:27
פולין, ורשא (ק)	6:31	6:41	8:38	8:43	9:27	9:31	10:28	10:30	12:57	12:55	18:22	18:08	18:58	18:44	17:52	18:58
פרו, לימה (ח)	5:54	5:50	8:25	8:22	8:55	8:52	9:57	9:55	12:29	12:28	18:04	18:04	18:27	18:27	17:46	18:36
צרפת, ליאון (ק)	7:34	7:42	9:49	9:52	10:31	10:34	11:32	11:33	14:01	14:00	19:28	19:16	19:59	19:48	19:00	20:00
צרפת, פריז (ק)	7:45	7:54	9:56	10:00	10:41	10:44	11:42	11:44	14:11	14:10	19:39	19:26	20:11	19:58	19:09	20:11
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:45	5:43	8:15	8:14	8:44	8:42	9:46	9:45	12:17	12:15	17:50	17:47	18:12	18:09	17:29	18:18
קנדה, טורונטו (ק)	7:11	7:18	9:27	9:30	10:07	10:10	11:09	11:10	13:38	13:36	19:07	18:57	19:35	19:24	18:38	19:36
קנדה, מונטריאול (ק)	6:48	6:56	9:03	9:06	9:44	9:47	10:46	10:47	13:15	13:13	18:42	18:31	19:13	19:01	18:14	19:13
קפריסין, לרנקה (ק)	6:37	6:42	9:00	9:01	9:35	9:36	10:36	10:37	13:06	13:04	18:35	18:26	19:02	18:53	18:10	19:04
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	6:52	7:03	8:55	9:01	9:47	9:52	10:48	10:51	13:17	13:15	18:41	18:26	19:20	19:05	18:11	19:20
רוסיה, מוסקבה (ח)	6:25	6:37	8:28	8:33	9:20	9:25	10:22	10:24	12:50	12:48	18:18	18:02	18:54	18:38	17:44	18:53
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	6:15	6:23	8:28	8:32	9:11	9:14	10:13	10:14	12:42	12:40	18:08	17:56	18:41	18:29	17:40	18:41
שוויץ, ציריך (ק)	7:20	7:28	9:33	9:36	10:16	10:19	11:17	11:19	13:47	13:45	19:17	19:05	19:45	19:33	18:45	19:46
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:07	6:08	8:37	8:36	9:06	9:05	10:08	10:07	12:39	12:37	18:11	18:06	18:33	18:29	17:49	18:38

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות ליום הכיפורים

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה .... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל .... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

ערב יום כיפור

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

סדר מצות הדלקת נרות

ליום א׳ דחג הסוכות שחל בשבת קודש ויום ב׳ דחג הסוכות (בחו״ל)

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה .... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי׳, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ״ט חלק ד׳ עמ׳ 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל .... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול (בערב שבת וחג הסוכות נותנים (בחו״ל) גם עבור היום השני) אסור לטלטל ח״ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי ההבדלה במוצאי שבת ובחו״ל עד לאחרי ההבדלה במוצאי יום שני של חג הסוכות.

ליל א׳ של חג הסוכות שחל בשבת קודש

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

יש להדליק – בחו״ל לפני כניסת החג 'נר נשמה' (או שלהבת גז וכדומה) כדי לאפשר העברת אש להדלקת הנרות בלילה השני של חג הסוכות.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

בחו״ל ליל שני של חג הסוכות

לאחר צאת הכוכבים ולפני כל ההכנות שעושים עבור היום השני כולל ההכנה להדלקה והדלקת נרות החג מברכים:

בָּרוּךְ הַמַּבְדִּיל בֵּין קוֹדֶשׁ לְקוֹדֶשׁ:

זמן הדלקת הנרות וכן הדלקה לצורך דברים אחרים - רק בלילה, לאחר צאת הכוכבים, על ידי העברה מאש הדלוקה לפני כניסת החג. . אסור בשום אופן להדליק על ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית).

בעת הדלקת הנרות נוהגים להניח לפני המברכת פרי חדש ובעת ברכת 'שהחיינו' תביט בו או שתלבש בגד חדש, ותדליק את הנרות סמוך לקידוש ממש, ואת הפרי הנ״ל תאכל תיכף לאחר הקידוש. ואם אין לה פרי או בגד חדשים - בכל זאת תברך 'שהחיינו'.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

•••

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # **00752**
27/09/2020

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים